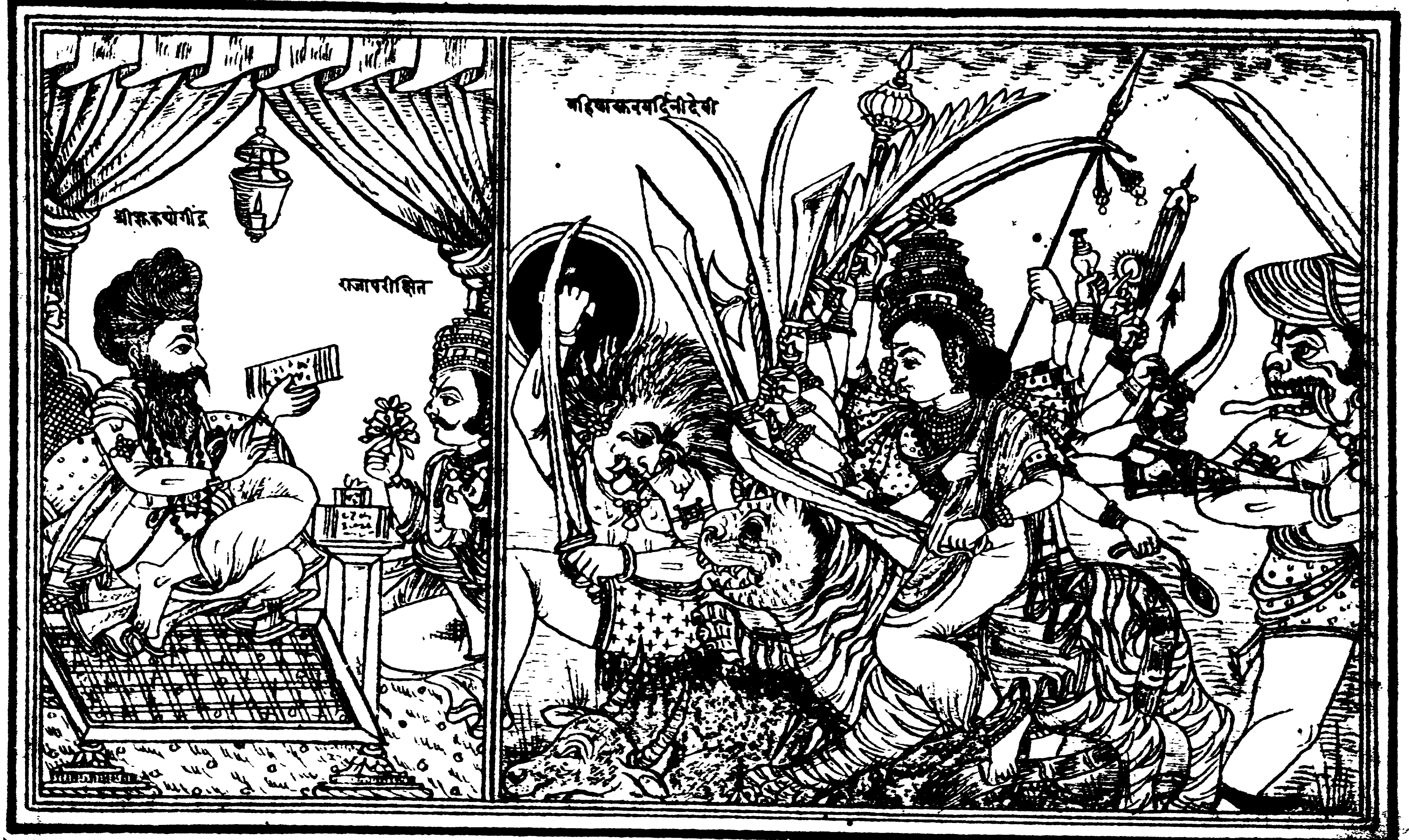

श्रीशुकयोगींद्र
राजापरीक्षित
महिषासुरमर्दिनीदेवी

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतप्रथमस्कंधप्रारंभः ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीदक्षिणामूर्त्तिगुरुभ्यांनमः ॥ मतौयातिष्ठंतीभवतिचमतेरंतरतरानाकिंकिज्जानातिस्वयमपि मतिर्यामविषयं ॥मतिर्यस्यादेहःस्वयमपिमतिंप्रेरयतियानमोहल्लेखायैसकलनिगमोत्तंसमणये॥१॥तरुणेंदुमौलिकरु णीमरुणांकरुणारसेनपरिपूर्णां ॥ वंदेसमंदहसितांकुशपाशौवराभयेदधतीं ॥ २ ॥ नमःश्रीशंकराचार्यपादाब्जायो पकारिणे ॥ यस्यप्रत्युपकारायनमइत्येवकेवलं ॥ ३ ॥ श्रीमल्लक्ष्मवतींलक्ष्मींमातरंदेशिकोत्तमां ॥ पितरंरंगनाथाख्य देशिकोत्तममाश्रये ॥ ४ ॥ काशीनाथंगुरुंनत्वाश्रीधराख्यंगुरुंतथा ॥ अन्येचसंतिगुरवस्तान्सर्वानभिवंद्यच ५ रत्नजी प्रेरितेनैवपुराणान्यवलोक्यच ॥ शैवोपनामकेनैवनीलकंठेनकेनचित् ॥ ६ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहित स्यच ॥ व्याख्यानंक्रियतेसम्यक्तिलकाख्यंमहत्तरं ॥ ७ ॥ तत्रतावत्पुराणेषुभागवतद्वयंप्रसिद्धमेकंमहापुराणांतर्ग तमपरमुपपुराणांतर्गतं लोकेप्युपलंभोद्वयोर्देवीभागवतनाम्नाविष्णुभागवतनाम्नाचास्त्येव तत्रैकंमहापुराणां तर्गतमन्यदुपपुराणांतर्गतमित्यपिनिर्विवादमेव तथापिकिंदेवीभागवतंमहापुराणमन्यदुपपुराणमथवाविष्णुभागवतं महापुराणमन्यदुपपुराणमितिसंशये केचिद्विष्णुभागवतमेवमहापुराणमितिवदंति केचिद्देवीभागवतमेवमहापुरा णमितिवदंति तत्रप्रथमपक्षैकदेशिनःकेचिदुपपुराणेषुद्वितीयंभागवतंनास्त्येवमहापुराणेष्वेवैकंभागवतंप्रसिद्धं तच्च विष्णुभागवतमेवनदेवीभागवतं देवीभागवतंतुनिर्मूलमेवेतिवदंति द्वितीयपक्षैकदेशिनोपिविष्णुभागवतंवोपदेवकृ तमितिवदंति वस्तुतस्तूभयोरपिपुराणयोःपुराणमतभेदेनमहापुराणत्वमुपपुराणत्वंच ननुमहापुराणेष्वेवैकंभा गवतंप्रसिद्धं नतूपपुराणेषुद्वितीयमस्तीतिचेन्न कूर्मगरुडपाद्मादिषुउपपुराणेषुद्वितीयस्यस्पष्टपरिगणनात् तथा हिहेमाद्रौदानप्रस्तावेकूर्मपुराणेअष्टादशपुराणान्युक्त्वा अन्यान्युपपुराणानिमुनिभिःकथितानितु ॥आद्यंसनत्कुमारो क्तंनारसिंहमतःपरमित्यादि ॥ पराशरोक्तंप्रवरंतथाभागवताव्हयमिति ॥ तथागारुडेतत्वरहस्येद्वितीयांशेधर्मकांडेप्र

थमाध्याये प्रथमतो महापुराणानां सात्विकादिभेदेन विभागमुक्त्वा लघुपुराणानां सात्विकादिभेदेन विभागप्रदर्शनपरे ग्रं
थेप्युक्तं पुराणं भागवतं दौर्गं नांदिप्रोक्तं तथैव च ॥ पाशुपत्यं रैणुकं च भैरवं च तथैव चेति ॥ तथा तत्पूर्वमपि विष्णुधर्मोत्तरे
चैव तत्र भागवतं तथेति ॥ तंत्रं भागवतं तथेति पाठेपि तंत्रं शास्त्रमित्यर्थः तद्विशेषणेन चोत्तमत्वं सूचितं तथा पाद्मे शकु
न परीक्षायां ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च मार्कंडं नारदेरितमित्यादि ॥ तथैव गदितं रामपुराणं कापिलं तथा ॥ वाराहं ब्रह्मवैवर्तं
शकुनेषु प्रशस्यते ॥ शैवं भागवतं दौर्गं भविष्योत्तरमेव चेति ॥ तथा पाद्मे भागवतमाहात्म्ये एकोनविंशेऽध्याये उपपुराणे
षु शैवमादिपुराणं च देवीभागवतं तथेति तथा मधुसूदनसरस्वतीकृतसर्वशास्त्रार्थसंग्रहेप्युपपुराणमध्ये भागवतं परिग
णितं नागोजिभट्टादिभिश्च धर्मशास्त्रग्रंथेषु एवमन्यैरपि निबंधकारैरिति ननु देवीभागवतस्य तत्र भागवतं पुण्यं पंच
मं वेदसंमितं ॥ इति प्रथमाध्यायस्थस्ववचनेनाष्टादशमहापुराणेषु पंचममिदं पुराणमिति स्वस्य महापुराणत्वं बोधयतः
कथमन्यपुराणमुपपुराणत्वं बोधयेन्नह्येवं क्वचितदृष्टचरमितिचेन्न नारदीयशिववायव्यादित्यपुराणानां स्वमुखेनान्यमु
खेन वा महापुराणत्वेन ज्ञायमानानामन्यपुराणैरुपपुराणत्वस्य व्यवस्थापनात् पुराणमतभेदेनैकस्यापि पुराणस्य
महापुराणत्वोपपुराणत्वासिद्ध्यातद्विरोधाभावात् पुराणभेदेन मतभेदस्तु बहुशः प्रसिद्धः वैष्णवपुराणेषु सात्विकत्वं
शैवपुराणेषु तामसत्वं वैष्णवपुराणमतेन शैवपुराणेषु सात्विकत्वं वैष्णवपुराणेषु तामसत्वं दश शैवपुराणानि सात्विकानि
विदुर्बुधाः ॥ तामसानि च चत्वारि वैष्णवानि प्रचक्षते ॥ इति स्कांदे शैवपुराणमतेनेत्येवं प्रकारेणेति तथाहि नारदीयस्य
पुराणस्य स्वांतर्गतमहापुराणग्रंथसूच्या स्वमुखेनैव स्वात्मनो महापुराणत्वं बोधयतः ॥ मद्वयं भद्वयं चैव ब्रत्रयं वचतुष्टयं ॥ १ ॥
॥ आलिंपाग्निपुराणानि कूस्कं गारुडमेव च ॥ इति वचनेन वक्ष्यमाणमुद्गलपुराणवचनेन च महापुराणबहिर्भूतत्वं बोध्यते
आलिंपाग्नीत्यत्राशब्देनादित्यपुराणं तथा शैवपुराणस्य स्वमुखेन स्वस्य महापुराणत्वं बोधयतो मद्वयं भद्वयमित्येव वचनं

तद्बहिर्भूतत्वंबोधयति ननुवायव्यंपुराणमेवशैवंशिवप्रतिपादकत्वात्तस्यचवचतुष्टयपदेनसंग्रहात्तदुदाहरणंनसंभ
वतीतिचेन्न मुद्गलपुराणे ब्राह्मंचवैष्णवंपाद्मंशैवंभागवतंतथा ॥ भविष्यंब्रह्मवैवर्त्तंमार्कंडेयंचवामनं ॥ आग्नेयंवायवंमा
त्स्यमितिवचनेनशैववायव्यपुराणयोःपरस्परंपृथक्त्वेनपरिगणनात् तथावायव्यपुराणस्यस्ववचनेनस्वस्यमहा
पुराणत्वंबोधयतोवक्ष्यमाणशैवपुराणवचनंमहापुराणबहिर्भूतत्वंबोधयति तथादित्यपुराणस्याप्यालिंपाग्निपुराणानी
तिक्वचित्पुराणसंमतपाठेनमहापुराणत्वं अनापलिंगकूस्कास्यमिति क्वचित्पुराणसंमतपाठेनमहापुराणबहिर्भूतत्वंय
थाचैतेषांचतुर्णांक्वचित्पुराणेषुमहापुराणत्वेनक्वचिच्चोपपुराणत्वेनग्रहणं तथादेवीभागवतस्यापिभविष्यतीतिकोविरो
धःमतभेदेनोभयोरपिवचनयोःप्रमाणत्वात् ननु अन्यान्युपपुराणानिमुनिभिःकथितानित्वित्यादिवचनैरुपपुराणानि
व्यासान्यमुनिकृतान्येवसंतिदेवीभागवतंतुव्यासकृतमेवेति तस्यकथमुपपुराणेष्वंतर्भावइतिचेन्न नारदशैववायव्या
दित्यपुराणेषुव्यासकृतत्वेपिकस्यचित्पुराणमतेउपपुराणत्वदर्शनात्तादृशनियमस्यास्वीकारात्प्रायशस्तथासत्वाभि
प्रायेणतुतद्वचनं इत्थंभागवतद्वयस्यमहापुराणमध्येउपपुराणमध्येचसत्वासिद्धौकस्यपुराणस्यमतेकिंभागवतंमहा
पुराणांतर्गतमितिचेदुच्यते शैवपुराणमतेमात्स्यपुराणमतेचदेवीभागवतमेवमहापुराणमिति तथाहिशैवपुराणेउत्त
रखंडेमध्यमेश्वरमाहात्म्येशिवाल्लब्धवरेणव्यासेनमहापुराणानिप्रणीतानीत्युक्त्यनंतरंतेषांनामान्यष्टादशोक्तातेषांयो
गरूढानांनाम्नांनिर्वचनंतत्रैवकृतं तद्यथा यत्रवक्तास्वयंतंडेब्रह्मासाक्षाच्चतुर्मुखः॥तस्माद्ब्राह्मंसमाख्यातंपुराणंप्रथमं
मुने॥तंडेइतिमुनिसंबोधनं॥ पद्मकल्पस्यमाहात्म्यंतत्रयस्मादुदाहृतं॥तस्मात्पाद्मंसमाख्यातंपुराणंचद्वितीयकं॥ परा
शरकृतंयत्तुपुराणंविष्णुबोधकं॥तदेवव्यासकथितंपुत्रपित्रोरभेदतः॥यत्रपूर्वोत्तरेखंडेशिवस्यचरितंबहु॥ शैवमेतत्पुरा
णंहिपुराणज्ञावदंतिच॥भगवत्याश्चदुर्गायाश्चरितंयत्रविद्यते॥ तत्तुभागवतंप्रोक्तंनतुदेवीपुराणकं ॥नारदोक्तंपुराणंतु

नारदीयंप्रचक्षते॥यत्रवक्ताभवत्तंडेमार्कंडेयोमहामुनिः॥ मार्कंडेयपुराणंहितदाख्यातंचसप्तमं ॥ अग्नियोगात्तदाग्नेयंभ
विष्योक्तेर्भविष्यकं॥ विवर्त्तना द्ब्रह्मणस्तुब्रह्मवैवर्त्तमुच्यते ॥ लिंगस्यचरितोक्तत्वात्पुराणंलिंगमुच्यते॥ वराहस्यचवा
राहंपुराणंद्वादशंमुने॥यत्रस्कंदःस्वयंश्रोतावक्तासाक्षन्महेश्वरः॥तत्तुस्कांदंसमाख्यातंवामनस्यतुवामनं॥कौर्मंकूर्मस्य
चरितंमात्स्यंमत्स्यस्यकीर्तितं॥गरुडस्तुस्वयंवक्तायत्तद्गारुडसंज्ञकं॥ ब्रह्मांडचरितोक्तत्वाद्ब्रह्मांडंपरिकीर्तितमिति॥अ
त्रक्वचिद्वक्तृसंबंधः क्वचिच्छ्रोतृसंबंधः क्वचित्प्रतिपाद्यमुख्यदेवताचरितसंबंधःप्रवृत्तिनिमित्तमितिस्पष्टमेवदर्शितं त
त्रभागवतनाम्नोनिर्वचनवाक्यमेतत् भगवत्याश्चदुर्गायाश्चरितंयत्रविद्यते तत्तुभागवतंप्रोक्तंनतुदेवीपुराणकमिति
अनेनचवाक्येनभगवत्याइदंभागवतमितिव्युत्पत्याग्रंथप्रतिपाद्यमुख्यदेवताचरितसंबंधः प्रवृत्तिनिमित्तमितिस्पष्टमे
वदर्शितं कासाभगवतीत्यपेक्षायामाह दुर्गायाइति तत्तुभागवतंतुशब्दोनिश्चयार्थकः तदेवभागवतपदवाच्यंप्रोक्तमि
त्यर्थः नतुपुरणांतरमतप्राप्तंविष्णुभागवतंमहापुराणांतर्गतंभागवतमित्यर्थइति शैवपुराणेनस्वमतंप्रदर्शितंकश्चि
देतत्पुराणांतरमतेनोपपुराणंजानीयात्तत्राह नतुदेवीपुराणकमिति पुराणकमित्यत्रकप्रत्ययोल्पार्थकः अल्पेइ
तिसूत्रात्पुराणकमल्पंपुराणमितियावत् देव्याःपुराणकंदेवीपुराणकं यदिदमुक्तंतद्देव्याउपपुराणंनैवास्तीत्यर्थः अ
नेनचवाक्येनान्यस्यमहापुराणत्वनिषेधेनस्वाभिप्रेतस्यचउपपुराणत्वनिषेधेनश्रीमद्देवीभागवतस्यैवमहापुराणत्वं
बोधयतिव्यासःमुख्यत्वेनभगवतीचरितप्रतिपादकस्यमहापुराणमध्येकस्यचित्पुराणस्यान्यस्याभावात् ननुनार
दादिपुराणवचनबलाद्विष्णुभागवतस्यमहापुराणांतर्गतत्वेनिर्विघ्नंनिश्चिते तद्बलाद्भागवतद्वयस्यमतभेदेनमहापुरा
णत्वकल्पनापेक्षयायत्किंचिद्भगवतीचरितस्यास्मिन्वचनेग्रहणेनानेनवचनेनविष्णुभागवतनाम्नएवनिराक्तिः कृते ॥२॥
तिकुतोनकल्प्यते वर्त्ततेचतत्रविष्णुभागवतेदशमस्कंधेकिंचिद्विंध्यवासिन्याश्चरितमितिचेन्न तथासतिमुनेर्विष्णुभाग

वतविषयएवतात्पर्यंसत्वेभगवतइदंभागवतमित्येवव्युत्पत्तिंकुर्यान्नाहिकेनाचिन्मुनेःशिरसिभारःस्थापितोयत्स्वाभिप्रे
तांयुक्तियुक्तांनिरुक्तिंत्यक्त्वानिष्प्रयोजनोऽनभिप्रेतांनिरुक्तिंकरोति किंच सर्वत्रैतद्वचनप्रकरणे यत्रपूर्वोत्तरेखंडेशिव
स्यचरितंबहु ॥ शैवमेतत्पुराणंहिपुराणज्ञावदंतिचेतिवचनैर्बहुचरितमुख्यचरितसंबंधरूपप्रवृत्तिनिमित्तस्यैवाभिप्रेत
त्वंमुनेरवसीयते मतभेदेनपुराणभेदकल्पनातुनात्रैवनवीनास्ति पुर्वोक्तयुक्त्यानारदशैववायव्यादित्यपूराणेष्वन्यत्रा
पिसत्वात् अस्तुवागौरवंनहितद्भयात्मुनेस्तात्पर्यमन्यथाकर्तुंकश्चिदीष्टे तस्मात्पूर्वोक्तंतात्पर्यंविहायान्यतात्पर्येणा
न्यार्थकरणंमहासाहसमेव ननुलक्षणवाक्यमेतत् ततश्चदुर्गाचरितंयत्रवर्ततेतद्भागवतमित्यर्थः तद्वनदेवीभागवतं
भवितुमर्हति तस्यतल्लक्षणलक्ष्यत्वेनतुदेवीपुराणकमितिनिषेधविषयत्वेननिषेधविध्योःसमानविषयत्वापत्तेः किंतुवि
ष्णुभागवतमेव ननुतथाप्येतल्लक्षणमन्यपुराणेष्वतिप्रसक्तमितिचेन्न यथावृत्रासुरवधलक्षणमन्यपुराणेषुप्रसक्तम
पियथालक्षणत्वेनगृहीतं तद्वदत्रापिसत्वादितिचेन्न पूर्वोक्तनिरुक्तिवचनप्रकरणस्थत्वविरोधात् किंच लक्षणवाक्य
मेतदितिपक्षेप्येतस्यलक्षणस्यमहापुराणोद्देशेनैवसत्वादुपपुराणेष्वस्यप्रसक्त्यभावाद्देवीपुराणकालिकापुराणयोरुप
पुराणत्वस्यानिश्चितत्वात्तत्रैतल्लक्षणस्यप्रसक्तिरेवनास्तीतिनतुदेवीपुराणकमितिनिषेधोव्यर्थएवस्यात् तस्मादेतद्व
चनस्यपूर्वोक्तएवार्थः किंचलक्षणवाक्यमेतदितिपक्षेयत्किंचिच्चरितंगृह्यतेउतयावच्चरितं यत्किंचिच्चरितस्यसर्वम
हापुराणेषुसत्वाद्देवीपुराणमात्रनिषेधेननानिर्वाहः तस्माद्देवीपुराणस्यैवनिषेधस्वारस्याद्यावच्चरितंमुख्यत्वेनभगव
तीचरितमेवग्राह्यं तदातवनाभीष्टार्थसिद्धिः मुख्यत्वेनविष्णुभागवतेदुर्गाचरितस्याभावान्ममैवत्वभीष्टार्थसिद्धिः
निषेधविध्योःसमानविषयकत्वरूपंदूषणंतुनैवसंभवति प्रकरणबलात्तात्पर्योनिश्चितेताद्विषयंविहायैवानिषेधप्रवृत्तेः वृ
त्रासुरवधोपेतत्वलक्षणंतु गायत्र्यारंभविशिष्टमितिनतदतिप्रसक्तंतस्मात्पूर्वोक्तएवतद्वचनार्थइतितद्वचनाद्देवीभागव

तंमहापुराणं नतुविष्णुभागवतमितिशिवपुराणमतं अत्रचानियमद्वयस्यपूर्वोक्तस्यसत्वाद्विष्णुभागवतविषयेतथानि
यमद्वयाभावादिदंशिवपुराणमतमेवमुख्यमन्यपुराणमतंत्वेकदेशीतिनियमद्वयप्रदर्शकव्यासवाक्येनस्पष्टमेवबोधित
मितिसुधियोविभावयंतु किंच शैवमादिपुराणंचदेवीभागवतंतथा॥ इतिपाद्मवचनसंवादितया नवरात्रेतुदेवेशि दौर्गंभा
गवतंपठेत् ॥जपेत्सप्तशतींचंडींनियमेनसमाहितः॥इतिदुर्गातरंगिणीधृतयामलवचनेनतथा देवीभागवतंनित्यंपठेद्भ
क्त्यासमाहितः॥ नवरात्रेविशेषेणश्रीदेवीप्रीतयेमुदेतिमहेशठक्कुरकृतदुर्गाप्रदीपधृतदेवीयामलवचनेनचसप्रमाणस्य
देवीभागवतस्यसर्वथोपपुराणमध्येएवनिवेशेत् तत्रभागवतंपुण्यंपंचमंवेदसंमितं॥इतिप्रथमस्कंधस्थस्यमहापुराणे
षुपंचममिदंपुराणमित्यर्थकस्यदेवीभागवतोक्तवचनस्यनिरालंबनत्वादप्रामाण्यापत्तेः मन्मतेतुतस्यविषयलाभान्ना
प्रामाण्यंतद्वचनप्रामाण्यादपिदेवीभागवतमेवमहापुराणमिति किंचहेमाद्रौकालिकापुराणे यदिदंकालिकाख्यंतन्मू
लंभागवतंस्मृतं॥इतिवचनंतदपिदेवीभागवतस्यैवमहापुराणत्वंबोधयति तथाहि अष्टादशभ्यस्तुपृथक्पुराणंयत्प्रदृ
श्यते॥विजानीध्वंद्विजश्रेष्ठास्तथातेभ्योविनिर्गतं इतिमात्स्यवचनेनोपपुराणानांमहापुराणमूलकत्वानियमादिदंकालि
कापुराणंकिंपुराणमूलकमित्याकांक्षायांतस्यानिवर्त्तकमिदंवाक्यंयदिदंकालिकाख्यंपुराणंतन्मूलंतस्यमूलं भागवतंवि
दुरितिहितस्यार्थोनिबंधकारैर्दर्शितः यथान्यान्युपपुराणान्येकैकस्मान्महापुराणान्निर्गतानि तद्वदिदंभागवतादुत्पन्न
मितियावत् तच्चभागवतंनवैष्णवंतन्मूलंभवितुमर्हति देव्युपपुराणस्यदेवीपुराणमूलकत्वेएवसामंजस्यात् शैवोपपु
राणानांशैवेभ्यएववैष्णवोपपुराणानांवैष्णवेभ्यएवोत्पत्तिदर्शनादितिदेवीभागवतमेवतन्मूलमितितस्यमहापुराणत्वं
सिद्धंयत्रतुक्वचित्क्वचिन्महापुराणमूलकत्वमप्रसिद्धंतत्रयथायोग्यमनुमेयमिति किंचादित्यपुराणदृष्ट्यापिदेवीभागवत
मेवमहापुराणं तथाहि आदित्यपुराणेरक्तासुरवधप्रस्तावे याजघ्नेमहिषंदैत्यंक्रूरंवृत्रासुरंतथा॥साचरक्तासुरंहत्वास्वा

राज्यंतेप्रदास्यतीतिवचनं अनेनवचनेनदेवीभागवतेस्वसंमतिदर्शिता नहिदेवीभागवतातिरिक्तसर्वपुराणेषुदेवीकृतो वृत्रासुरवधः क्वचिदप्यस्ति इंद्रकृतस्यैवतस्यसत्वात्केवलंदेवीभागवतएवदेवीकृतःसोस्ति तद्ग्रहणेनतुदेवीभागवतेस्वसंमतिर्दर्शितेतियुक्तमेव अनंतरंच तत्रैवपुराणदानप्रस्तावे ददातिसूर्यभक्ताययस्तुभागवतंद्विजाः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसर्वव्याधिविवर्जितः ॥ जीवेद्वर्षशतंसाग्रमंतेवैवस्वतंपदमितिपाठितं ॥ अत्रचस्वसंमतंभागवतमेवगृहीतुमुचितं किंचेदंवचनंदेवीभागवतपक्षेएवस्वरसतःसंगच्छते प्रथमश्लोकेएकादशद्वादशस्कंधयोश्चसविस्तरंगायत्रीविधानसहस्रनामादेःकथनात्सूर्यस्यगायत्रीदेवतात्वात् तद्भागवतपक्षेतुवैकुंठंगच्छेदित्येववदेदिति किंच यत्राधिकृत्यगायत्रींवर्ण्यतेधर्मविस्तरः॥ वृत्रासुरवधोपेतंतद्भागवतमिष्यतइतिमात्स्यवचनमपि देवीभागवतस्यैवमहापुराणत्वंबोधयति वेदेत्रिपदागायत्रीतिगायत्रीलक्षणंश्रूयते तेनचत्रिपाच्छंदोधिकृत्ययत्रधर्मविस्तरोवर्ण्यतेतद्भागवतमितितदर्थः त्रिपाच्छंदश्चदेवीभागवतेप्रथमश्लोके सर्वचैतन्यरूपांतामाद्यांविद्यांचधीमहि॥बुद्धिंयानःप्रचोदयादिति श्रूयते ॥ नविष्णुभागवतेतच्छंदोस्तिमुख्यार्थसंभवेगायत्रीपदस्यलक्षणयाधीमहीत्यर्थकरणेनविष्णुभागवतपरत्वकल्पनमस्यवचनस्यतुसाहसमेव क्वचित्पुराणेषुयदितादृशान्येवविष्णुभागवतपराणिवचनानिसंति तत्रगत्यंतराभावादस्तुलक्षणा उदासीनेमात्स्यवाक्येतुमुख्यविषयसंभवेसानुचितायद्यप्याधुनिकपुस्तकेषुक्वचित्चतुश्चरणश्लोकोपि दृश्यतेतथापिसप्तशत्यागुप्तवतीटीकाकारादिभिस्त्रिपात्श्लोकस्यैवव्याख्यातत्वेन सएवसांप्रदायिकःपाठइतिबोध्यं यतुगायत्र्यर्थश्चविष्णुध्याननतुशिवशाक्तसूर्यादिध्यानमित्युक्तंतत्तुनास्तिकत्वमूलकमेव मैत्रामणीयानांभर्गोवैरुद्रइति श्रुतौप्रपंचसारादिसर्वतंत्रेषुपुराणादिषुचशिवसूर्यशक्त्यादिरूपार्थस्योक्तत्वाच्चतदुदाहृतमाग्नेयवाक्यंतुविरोधेत्वनपेक्षंस्यादसतिह्यनुमानमितिन्यायात्स्तावकमेवेति किंचहयग्रीवब्रह्मविद्यायत्रवृत्रवधस्तथा ॥ गायत्र्याचसमारंभ

स्तद्दैभागवतंविदुरितिपुराणांतरवाक्यमपिदेवीभागवतस्यैवमहापुराणत्वबोधकं तथाहि हयग्रीवनामासुरोदेवीभाग
वतेप्रथमस्कंधेप्रसिद्धस्तेनोपासिताब्रह्मप्रतिपादिकाविद्यास्त्रीदैवत्योमंत्रःसाविद्यायत्रवर्ततेतद्भागवतमित्यर्थः सदै
त्यस्तदुपासिताविद्याचेत्युभयमपितत्रैवप्रथमस्कंधेदर्शितं जपन्नेकाक्षरंमंत्रंमायाबीजात्मकंममेत्यादिना॥ ननुविष्णु
भागवतेपंचमस्कंधेपिहयग्रीवमंत्रस्यसत्वादिदंवचनमुभयभागवतसाधारणमितिचेन्न नारदीयेशारदातिलकादिनिबं
धेषुचमंत्राःपुंदेवताःप्रोक्ताविद्याःस्त्रीदेवताःस्मृताः॥इत्यादिवचनैःस्त्रीदैवत्यमंत्रेष्वेवविद्यापदप्रयोगोनपुंदैवत्यमंत्रेष्वि
तिप्रतिपादनात् क्वचित्पुंदैवत्यमंत्रेतथाप्रयोगस्तुगौणः नचगौणार्थमादायतद्वचनस्यविष्णुभागवतपरत्वंकल्पयितुमु
चितं लक्षणारूपदोषापत्तेः तस्मान्नतद्वचनमुभयसाधारणमितिदेवीभागवतस्यैवमहापुराणत्वंबोधयति किंचसार
स्वतस्यकल्पस्येतिमात्स्यवचनादपिदेवीभागवतमेवमहापुराणं अत्रह्येवंप्रकरणशुद्धिः ऋषयऊचुः॥ पुराणसं
ख्यामाचक्ष्वसूतविस्तरतःक्रमादिति॥मुनिप्रश्नोत्तरंब्रह्मणाभिहितंपूर्वंयत्तद्ब्राह्मंपद्मकल्पवृत्तांताश्रयंपाद्मंवराहकल्प
वृत्तांताश्रयंवैष्णवंश्वेतकल्पवृत्तांताश्रयंवायवीयमित्येवं तत्तत्कल्पवृत्तांताश्रयाणिपुराणान्युक्त्वातदुत्तरं यत्राधिकृत्यगा
यत्रींवर्ण्यतेधर्मविस्तरः॥ वृत्रासुरवधोपेतंतद्भागवतमिष्यतइति॥ सारस्वतस्यकल्पस्यमध्येयेस्युर्नरामराः॥ तद्वृ
त्तांतोद्भवंलोकेतद्भागवतमिष्यते॥ इत्युक्त्वाततोन्यान्यपिमहापुराणान्येवतत्तत्कल्पवृत्तांताश्रयाणिदर्शितानि पश्चादु
पपुराणकथनार्थंउपभेदान्प्रवक्ष्यामीति प्रतिज्ञायपद्मपुराणान्नारसिंहंनिर्गतमेवंनांदिसांबादित्यसंज्ञकान्युक्त्वाअन्यो
पपुराणान्यपिमहापुराणेभ्यएवनिर्गतानीति अष्टादशभ्यस्तुपृथक्पुराणंयत्प्रदृश्यते॥ विजानीध्वंद्विजश्रेष्ठास्तदा
तेभ्योविनिर्गतमितिवचनेन सूतऋषिरुक्तवान् ततः सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवंशोमन्वंतराणिचेत्यादिनापुराणलक्षणान्यु ॥ ४ ॥
क्त्वा सात्विकेषुचकल्पेषुमाहात्म्यमधिकंहरेः॥ राजसेषुचकल्पेषुमाहात्म्यंब्रह्मणोविदुः॥तद्वदग्नेश्चमाहात्म्यंतामसेषु

शिवस्यच ॥ संकीर्णेषुसरस्वत्याःपितॄणांचनिगद्यते इतिवचनेनपुराणप्रतिपाद्यहरिब्रह्माग्निहरसरस्वतीपितॄणांमाहात्म्यसंबंधात्कल्पानांसात्विकराजसतामसत्वसंकीर्णत्वभेदैश्चातुर्विध्यत्वमुक्तवानिति तत्रकल्पानांतत्तद्देवतासंबंधज्ञानंतुतत्तत्कल्पाश्रिततत्तत्पुराणप्रतिपाद्यमुख्यदेवताज्ञानेनैवबोध्यम् अन्यप्रकारस्यक्वचिदपिपुराणेषुअनुपलंभात्तत्रैवंसति सारस्वतस्यकल्पस्यमध्येयेस्युर्नरामराः ॥ तद्वृत्तांतोद्भवंलोकेतद्भागवतमिष्यते इतिवचनंभागवतस्यलक्षणप्रतिपादकंप्रतिपादितं तदर्थस्तुयथागारुडकल्पइत्यत्रगरुडस्यायंगारुडः यथावावाराहकल्पइत्यत्रवराहस्यायंवाराहइतिव्युत्पत्तिःप्रसिद्धा तद्वदेवसरस्वत्याअयंसारस्वतइतिविग्रहः सरस्वत्यास्तथाकल्पोगौरीकल्पस्तथैवचेतिकल्पनामसुसरस्वतीकल्पत्वेनैवकथितत्वाच्च मत्स्यपुराणेउपांत्याध्याये संकीर्णेषुसरस्वत्याःपितॄणांकल्पउच्यते इतिवचनेनतथैवोक्तत्वाच्चब्रह्माविष्णुरुद्राणांकल्पवद्गौरीलक्ष्म्योःकल्पवच्चसरस्वतीकल्पस्याथप्राप्तत्वाच्चतादृशसारस्वतकल्पसंबंधिनोयेदेवमनुष्यास्तद्वृत्तांतस्योद्भवउत्पत्तिर्यस्मात्तत्पुराणंभागवतंविदुः तद्वृत्तांतप्रदर्शकंयत्पुराणंतद्भागवतसंज्ञकमितियावत् ॥ अत्रचतत्तद्देवतानामाविर्भावाश्रयायेकल्पास्तेतत्तन्नाम्नाव्यवह्रियंते एतच्चतत्तन्नामककल्पाश्रितेषुपुराणेषुतत्तद्देवतायाएवमुख्यत्वेनोत्पत्तिप्रदर्शकवाक्यैर्लक्ष्मीकल्पादिकल्पाश्रितकूर्मपुराणादिषुसर्वत्रप्रसिद्धमेव तथाचमुख्यत्वेनसरस्वत्याआविर्भावप्रतिपादकंपुराणंयत्तद्भागवतमित्यतिरहस्यार्थः तत्रसारस्वतकल्पइतिपदेनैवकल्पस्यसरस्वतीसंबंधेबोधिते तस्यसंकीर्णत्वंसंकीर्णेषुसरस्वत्याइतिवचनेनईश्वरप्रेरणांविनापिगृहागतमेव अस्मिंश्चवचनेभागवतपदेनविष्णुभागवतस्यग्रहणंवंध्यापुत्रोपममेवतत्रमुख्यत्वेनसरस्वत्याविर्भावस्यासत्वात्विष्णुभागवतेद्वितीयस्कंधेप्राद्मंकल्पमथोशृणुइतिवचनेनस्वमुखेनैवस्वस्यपाद्मकल्पकथाश्रयत्वस्योक्तत्वात् तद्विरोधाच्चनत्रपाद्मकल्पएवसारस्वतःसरस्वान्समुद्रस्तस्माज्जातंकमलंसारस्वतंत

 स्यकल्पइतिव्युत्पत्त्येतिवाच्यं पद्मकल्पस्यवृत्तातंतत्रयस्मादुदाहृतं॥तस्मात्पाद्मंसमाख्यातं इतिपूर्वोदाहृतशिवपुरा
णवचनेन एतदेवयदापद्ममभूद्धैरण्मयंजगत्॥तद्वृत्तांताश्रयंतद्वत्पाद्ममित्युच्यतेबुधैः॥पाद्मंतत्पंचपंचाशत्सहस्राणीह
 कथ्यते॥इतिमत्स्यपुराणवचनेन सारस्वतस्यकल्पस्यमध्येयेस्युर्नरामराः॥ इतिवचनेनचपाद्मकल्पसारस्वतकल्प
योःपृथक्कथनात् किंचसारस्वतकल्पपाद्मकल्पयोरेकत्वेपद्मकल्पस्यप्रतिपादकंपुराणाद्वयंपाद्मंभागवतंचेत्येवंवदेत् किं
चपद्मकल्पस्यवृत्तांतमित्यत्राभिव्यक्तपदार्थायैस्वतंत्रालोकाविश्रुताइतिन्यायेनपूर्वंबुध्यारूढप्रसिद्धंपाद्मशब्दंविहाया
प्रसिद्धंसारस्वतशब्दंपाद्मशब्दस्यवाचकंकृत्वासारस्वतपु[illegible]कल्पनेप्रयोजनाभावः किंचसरस्वत्यास्तथाकल्प
इत्यादेःपूर्वोक्तस्यसारस्वतपदनिरुक्तयर्थक[illegible]र्थवचनसमूहस्य[illegible]विरोधश्चनचपाद्मकल्पसारस्वतकल्पयोःपृथक्त्वे त्रिं
शत्कल्पेषुमत्स्यपुराणांतिम[illegible]चना[illegible] [illegible]राणस्यग्रहणंनस्यादितिवाच्यं प्रभासखंडेत्रिंशत्कल्पेषु
विष्णजकल्प[illegible] ॥ध्यायकीर्तितेषुसारस्वतपदेनपा[illegible]
[illegible]सूतविम[illegible]ष्वेषकल्पसुपुमान्कल्पानांग्रहणेपितेषांकल्पाना[illegible]हिंयथामात्स्यांतिमाध्यायेनग्रहणंतथापाद्मस्यापिनग्रह
वृत्तांताश्र[illegible]
णामित्यस्यतुल्यत्वात् यदितेषांपर्यायत्वेनकुत्रचिदंतर्भावःत्रिवृष्यतेतर्ह्यस्यापिकुत्रचिदंतर्भावोस्तुअतएवविष्णुभा
गवतस्यप्रबंधटोकाकारेणापितृकल्पेएवपूर्वार्धंतिपद्मस्योद्भवात्पितृक[illegible]ल्पपदेनपाद्मसंग्रहोवेदितव्यइत्युक्तं पुराण
कल्पकथनप्रस्तावेसारस्वतकल्पपाद्मकल्पयोःपृथक्करणेनसारस्[illegible]वतपदेनपाद्मस्यसर्वथानग्रहणं वस्तुतस्तु त्रिं
शत्कल्पाब्रह्मणस्त्रिंशत्तिथ्यात्यात्मकाःत्रिंशत्तिथिषुप्रतिपदादिषूत्पद्यंते[illegible] भवःभुवःसुवःभूर्भुवःसुवइत्यादयस्त्रयस्त्रिंशत्क
ल्पाःपाद्मादयश्चवापुराणोक्तादिनकल्पाब्रह्मणःप्रतिदिवसेषूत्पद्यंतेइति[illegible]दिनकल्पातिथिकल्पानांसुतरांभेदात्तिथिकल्पे
षुदिनकल्पानांपाद्मादीनांनग्रहणमितिसिद्धांतः यत्तुविष्णुभागवतस्यारंभतःपाद्मकल्पकथाश्रयत्वेपिकृष्णजन्मखं
डस्यैवसारस्वतकल्पभवत्वेनतस्यचदशमस्कंधेसत्वात् सारस्वतस्यैकल्पस्यमध्येयेस्युर्नरामराइतिवचनस्यविष्णु

भागवतंविषयोस्तीत्याहुस्तदसत् कृष्णजन्मखंडस्यसारस्वतकल्पभवत्वप्रतिपादकानांवचनानांनिर्मूलत्वात्समू
लत्वेपियस्मिन्पुराणेयस्यकल्पस्यप्रथमतःप्रतिपादनंतत्कल्पप्रतिपादकमेवतत्पुराणमितिनियमः सर्वपुराणेतथादृ
षत्वात् तथाचकृष्णजन्मखंडस्यदशमस्कंधेविद्यमानत्वेपिप्रथमतस्तत्कथायाअभावात्पाद्मकल्पकथायाःप्रथमतोवि
द्यमानत्वस्यस्वेनैवोक्तत्वाच्च नसारस्वतस्यकल्पस्येतिवचनस्यविष्णुभागवतंविषयः किंचकृष्णजन्मखंडस्ययथाद
शमस्कंधेकथनंतथासर्वपुराणेषुतत्कथनंवर्ततएवेतिसर्वपुराणानांतद्वचनविषयत्वंस्यात्तथाचसर्वपुराणानिभागवतप
दवाच्यानिस्युस्तस्मात्सारस्वतकल्पस्ययत्रप्रथमतः प्रतिपादनंसएवतद्वचनस्यविषयोवक्तव्यस्तादृशंचदेवीभागव
तमेवास्तीतिदेवीभागवतमेवतद्विषयोवक्तव्यइति किंचाशिवपुराणेउमासंहितायां ब्रह्मणासंस्तुतासेयंमधुकैटभनाश
ने ॥महाविद्याजगद्धात्रीसर्वविद्याधिदेवता ॥ द्वादश्यांफाल्गुनस्यैवशुक्लायांसमभून्नृपेतिवचनात्फाल्गुनशुक्लद्वादश्यांदे
व्याउद्भवस्तद्दिनेएवसारस्वतकल्पोद्भवस्तदुक्तंहेमाद्रौ कल्पश्राद्धप्रकरणेनागरखंडे सारस्वतस्तुद्वादश्यांशुक्लायां
फाल्गुनस्यचेति तथाचसरस्वत्याःकल्पइत्यर्थकस्यसारस्वतस्यकल्पस्यमध्येयेस्युर्नरामराइतिवचनस्यसर्वथादे
वीभागवतमेवविषयोनविष्णुभागवतमितिबोध्यं किंचतस्यग्रहणेतस्यहरिमाहात्म्यप्रतिपादकत्वात् तदाश्रितकल्प
स्यसात्विकत्वमेवायास्यति सात्विकेष्वथकल्पेषुमाहात्म्यमधिकंहरेरितिवचनात् ॥ ततश्चसंकीर्णेषुसरस्वत्याइतिव
चनेनसारस्वतकल्पइतिनाम्नाचपारमहंस्यसामग्र्येयवकर्तव्यास्यात् अतोविष्णुभागवतंविहायदेवीभागवतमेव
स्यवचनस्यविषयोनिच्छतापिवक्तव्यस्तस्मात् सारस्वतस्यकल्पस्येतिवचनाद्देवीभागवतमेवमहापुराणं अस्तिचा
त्रसरस्वत्याविर्भावप्रतिपादकंवचनं तदुक्तंदेवीभागवतेप्रथमस्कंधे तस्यास्तुसात्विकीशक्तीराजसीतामसीतथा॥ मा
हालक्ष्मीःसरस्वतीमहाकालीतिताःस्त्रियः॥तासांतिसृणांशक्तीनांदेहांगीकारलक्षणः॥ सृष्ट्यर्थंचसमास्यातःसर्गःशा

स्त्रविशारदैरिति अंबरीषशुकप्रोक्तंनित्यंभागवतंशृण्वितिवचनमपिशुकायप्रोक्तमितिव्युत्पत्त्यादेवीभागवतपरमपि
संगच्छते भवतिहिदेवीभागवतंशुकायैवप्रोक्तंव्यासेनेति किंचाष्टादशपुराणानिकृत्वासत्यवतीसुतः॥भारताख्यानम
खिलंचक्रेतदुपबृंहणमितिमात्स्यवचनमपिदेवीभागवतस्यैवमहापुराणत्वंबोधयति॥अष्टादशपुराणोत्तरंभारतस्यजा
तत्वात् भारतोत्तरंचविष्णुभागवतस्यजातत्वात् भारतोत्तरकालेनिर्विण्णोव्यासश्चकारेतिविष्णुभागवतेएवोक्तत्वात्
ननु वेदशाखाःपुराणानिवेदांतंभारतंतथा॥कृत्वासंमोहसंमूढोभवंराजन्मनस्यपीतिदेवीभागवतेतृतीयस्कंधेएवोक्त
त्वात्तत्रापिसविरोधस्तदवस्थएवेतिचेन्न मन्मतेतदानींग्रंथोनैवजातःकिंतुजनमेजयंप्रतिएवंवक्तास्मीतिज्ञानचक्षुषा
ज्ञात्वाभारतात्पूर्वमेवदेवीभागवतंकृतमित्यर्थस्यकल्पनात् त्वन्मतेतुतथाकल्पयितुंनशक्यते चतुःश्लोकीभागवतो
पदेशस्यजायमानत्वात् उपदेशात्पूर्वंतज्ज्ञानाभावस्यावश्यंकल्पनीयत्वात् यदितत्रापिपूर्वंव्यासस्यज्ञानमस्तीति
स्वीक्रियते तदावक्ष्यमाणःसर्वोप्यर्थवादःस्यात् ततश्चग्रंथसारस्यभंगप्रसंगइत्यास्तांतावत् वस्तुतस्तुवेदशाखाः
पुराणानीतिपाठोसंगतइतिवक्ष्यते तृतीयस्कंधेतदानकोपिविरोधः यत्तुपाद्मेभागवतमाहात्म्येश्रीमद्भागवतकथाश्रव
णायसमागतानांपरिगणनप्रसंगे वेदांतानिचवेदाश्चमंत्रास्तंत्राणिसंहिताः॥ दशसप्तपुराणानिषट्शास्त्राणिसमाय
युरित्युक्तं तत्रव्यासकृतपुराणानामष्टादशत्वादष्टादशेतिवक्तव्येसप्तदशत्वोक्तिःश्रीमद्भागवतस्याष्टादशत्वंगमयति
तस्याष्टादशानंतर्गतत्वेदेवीभागवतस्याष्टादशांतर्गत्वेवाअष्टादशानांश्रोतृत्वसंभवेनश्रोतुमागतानांपुराणानांअष्टा
दशत्वानुक्तेर्निर्बीजत्वप्रसंगात् एवंपाद्मे दशसप्तपुराणानिकृत्वासत्यवतीसुतः॥ नाप्तवान्मनसातोषंभारतेनापि
भामिनि॥ चकारसंहितामेतांश्रीमद्भागवतींपरामिति सप्तदशत्वोक्तिः श्रीमद्भागवतस्यैवएतांसंहितामिति नि
र्दिष्टस्याष्टादशत्वंगमयति देवीभागवतस्याष्टादशत्वेऽष्टादशपुराणानीत्यनुक्तेर्निर्बीजत्वप्रसंगादित्याहुस्तदसत्

तेषामेववचनैर्विष्णुभागवतस्याष्टादशपुराणांतर्गतत्वंनसिद्ध्यति किंतुदेवीभागवतस्यैवेतिवार्धुषिकत्वंकुर्वाणोमूलमे वविनाशितवानितिन्यायआगतः तथाहि भारतंव्यासमुखाच्छ्रुत्वातत्रसंदिहानः क्रौष्टुकिर्मार्कंडेयंप्रत्यागत्यसंदेहंपृ ष्टवान् तस्मैमार्कंडेयोमार्कंडेयपुराणमुक्तवान् तदुक्तंमार्कंडेयपुराणे तदिदंभारताख्यानंबह्वर्थंश्रुतिविस्तरं॥तत्वतो ज्ञातुकामोहंभगवंतमुपस्थितइति तथाचभारतोत्तरंमार्कंडेयपुराणमभवत् तथैवत्वदुक्तरीत्यैवविष्णुभागवततमपि तथाचभारतात्पूर्वंषोडशपुराणान्येवासिद्धानि तथाचपूर्वोक्तवचनमध्येषोडशेत्येववक्तव्येसप्तदशेत्युक्तत्वात् देवीभा गवतमेवमहापुराणमन्यथासप्तदशत्वपूर्तिर्नस्यात् तस्मात्तद्वचनाप्रामाण्याद्देवीभागवतमेवमहापुराणमितिसिद्ध्य ति नतुविष्णुभागवतं भारतात्पूर्वंसप्तदशमदीयभागवतसहितानिमार्कंडेयमष्टादशमुभयमतसिद्धमेवाविष्णुभागव तस्यभारतोत्तरंजायमानत्वेनतन्मध्येतस्यावस्थानस्थलाभावादित्येवंलापनेनापिदोषाभावादितिसुधियोविभावयंतु यत्तुकिंचपाद्मे वैष्णवंनारदीयंचतथाभागवतंशुभं॥गारुडंचतथापाद्मंवाराहंशुभदर्शने॥सात्विकानिपुराणानिविज्ञेया निशुभानिवै॥इत्युक्त्याचभागवतस्यसात्विकत्वमुक्तं सात्विकेषुपुराणेष्वितिकौर्मोक्त्याचसात्विकपुराणानांविष्णु परत्वमुक्तं अतोविष्णुपरमेवभागवतमष्टादशपुराणांतर्गतंनतुदेवीभागवतमिति अपिचस्कांदेप्रभासखंडे चतु र्भिर्भगवान्विष्णुर्द्वाभ्यांब्रह्मातथारविः ॥ अष्टादशपुराणेषुशेषेषुभगवान्भवः॥ इत्युक्तं स्कांदेसौरसंहितायांच कथ्यतेदशभिर्विप्राःपुराणैःपरमेश्वरः॥ चतुर्भिर्भगवान्विष्णुर्द्वाभ्यांब्रह्माप्रकीर्तितः॥ एकेनाग्निस्तथैकेनभगवांश्चंड भास्करः॥इत्युक्तमतोपिविष्णुभागवतमष्टादशांतर्गतंनत्वन्यदित्याहुस्तदसत् त्वन्मतेमात्स्योक्तसात्विकराजसता मससंकीर्णपुराणेषुमध्येत्रयाणांव्यवस्थापूर्ववचनैस्त्वयोक्ता संकीर्णपुराणानांतुनोक्ता तेषांकेषुपुराणेष्वंतर्भावइ तिवद करिष्यामिकुत्रचिदितिचेन्मन्मतेपिश्रीभगवत्याविष्णुशक्तित्वाभिमानेनमंत्राधिष्ठात्रींदेवतांवेदमानोदुर्गांदु

बोधध्वांतभानुंगुरुंचेतिश्रीक्रमदीपिकोक्तप्रकारेणविष्णुमंत्राणांदुर्गायाअधिष्ठातृत्वेनतयोरैक्याद्भागवतस्यप्रतिपादकभा
गवतस्यवैष्णवेष्वेवांतर्भावात् अतएव हरिद्वाभ्यांरविर्द्वाभ्यांद्वाभ्यांचंडीविनायकौ॥ द्वाभ्यांब्रह्मासमाख्यातःशेषेषु

भगवान्शिवः॥इतिवचनंसंगच्छते वस्तुतस्तुद्वयोरपिभागवतयोरस्मन्मतेप्रमाणत्वात् विष्णुभागवतपक्षपातिनां
वचनानामस्माकंविरोधाभावेनतल्लापनेप्रयोजनाभावएव तथाचनारदीयादिपुराणमतेनश्रीविष्णुभागवतंमहापुराणं
तद्वचनानिप्रसिद्धान्येवेतिनलिखितानि देवीभागवतंतुतन्मतेउपपुराणं शैवमात्स्यपुराणादिमतेतुदेवीभागवतं
महापुराणं विष्णुभागवतमर्थादुपपुराणमितिसिद्धं अत्रकेचिद्देवीभागवतसंमतित्वेनदेवीयामलतंत्रस्थं श्रीमद्भाग
वतंनामपुराणंवेदसंमितं ॥ पारीक्षितायोपदिष्टंसत्यवत्यंगजन्मना॥ यत्रदेव्यवताराश्चबहवःप्रतिपादिताइति तथा
इदंरहस्यंचरितंराधोपासनमुत्तमं॥ व्यासायममभक्तायप्रोक्तंपूर्वंमयाद्विजे॥मत्तोरहस्यंज्ञात्वैवराधामाहात्म्यमुत्तमं॥
एतस्यविस्तरंचक्रेश्रीमद्भागवतेतथा नारदेब्रह्मवैवर्त्तेलोकानांहितकाम्ययेति सौभाग्यकल्पलतायांसंहारभैरवतं
त्रस्थंवचनंलिखंति तत्रपरेविवदंते तदुभयमपिगौरवभियानलिख्यतइति तत्रैतस्यसप्रमाणस्यदेवीभागवतस्य
क्वचित्क्वचिद्द्राविडगौडसंप्रदायपाठभेदेनद्वैविध्येऽपिगौडपाठस्यसमंजसत्वात्तमालंब्यैवय थामतिव्याख्यायते त
त्रतावद्भगवत्युपासनायांकेचिद्भ्रांतावदंति मायारूपायाभगवत्याउपासनाशास्त्रेषूक्ता तथाच मायायामिथ्यात्वान्मु
क्तौतस्याअनन्वयाच्चाश्रद्धेयेयमुपासनेति ननुनेयंभ्रांतिःतापनीयेमायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृजतिसर्वमिदंरक्ष
तिसर्वमिदंसंहरतितस्मान्मायामेतांशक्तिंविद्याद्यएतांमायांशक्तिंवेदसमृत्युंजयतिसपाप्मानंतरतिसोमृतत्वंचगच्छ ॥७॥
तिमहतींश्रियमश्नुतेइतिश्रुतौमायाशक्तिंवेदोपास्तेसमृत्युंजयतीतिकथनेनतथा त्वंवैष्णवीशक्तिरनंतवीर्याविश्वस्यबी
जंपरमासिमाया संमोहितंदेविसमस्तमेतदितिस्मृतिभिर्विष्णोःशक्तेर्जडांमायायाएवोपास्यत्वकीर्तनादितिचेन्न देव्य

पिणी मत्तः प्रकृतिपुरुषात्मकं जगदिति तथा
थर्वशिरसि सर्वेवैदेवादेवीमुपतस्थुःकासित्वंमहादेवीसाब्रवीदहंब्रह्मस्वरू ... णीमाप्नोतीतितथा भुवनाधीश्वरीतुर्या
भुवनेश्वर्युपानिषदि अथातोचोपनिषदंव्याख्यास्यामोऽथह्येनांब्रह्म ...
लीताविश्वमोहिनीतितथा भावनोपनिषदिस्वात्मैवललितेतिश्रुतिभिस्तथा त्रिपुरातापनीयसुंदरीतापनीयादिषुप
रोरजसेसावदोमितिगायत्रीचतुर्थचरणप्रतिपाद्यब्रह्मवाचकत्वेनन्हींकारबीजस्यकथनेमन्हींकारबीजस्यब्रह्मदेवतात्व
त्प्रतिपादकश्रुत्याचतथाकालीतारोपनिषदादिश्रुतिभिस्तथा स्मृतिभिश्चब्रह्मरूपिण्याभगवत्याएवोपासनाकथना
त्तथाहिस्मृतयः सूतसंहितायांपंचमाध्याये अतःसंसारनाशायसाक्षिणीमात्मरूपिणीं॥आराधयेत्परांशक्तिंप्रपंचो
ल्लासवर्जितामिति॥स्कांदेवेदारण्येश्वरमाहात्म्ये परातुसच्चिदानंदरूपिणीजगदंबिका॥सैवाधिष्ठानरूपास्याज्जगद्भ्रां
तेश्चिदात्मनीति॥कूर्मपुराणेद्वादशाध्याये एतत्प्रदर्शितंविप्रादेव्यामाहात्म्यमुत्तमं ॥ सर्ववेदांतवेदेषुनिश्चितंब्रह्मवा
दिभिः ॥ एकंसर्वगतंसूक्ष्मंकूटस्थमचलंध्रुवं ॥ योगिनस्तत्प्रपश्यंतिमहादेव्याःपरंपदमिति ॥परात्परतरंतत्वंशाश्वतं
शिवमच्युतं ॥ अनंतंप्रकृतौलीनंदेव्यास्तत्परमंपदमिति ॥ शुभ्रंनिरंजनंशुद्धंनिर्गुणंदैन्यवर्जितं ॥ आत्मोपलब्धिवि
षयंदेव्यास्तत्परमंपदमिति ॥ हालास्येश्वरमाहात्म्येमायाबीजार्थप्रस्तावे सत्स्वरूपःसदाकारोहकारोधर्मतत्परः ॥
चिदाकारःशिवाकारोरेफःसर्वार्थसिद्धिदः ॥ आनंदरूपयोरैक्यादीकारःसर्वकामदः ॥ बिंदुनादौतदंतस्थौभवेतांमोक्ष
दावुभौ॥सच्चिदानंदरूपंतुप्रोक्तंबीजंमनीषिभिः ॥ सच्चिदानंदरूपंयत्परंब्रह्मतदेवहीति ॥ देवीभागवते निर्गुणासगु
णाचेतिद्विधाप्रोक्तामनीषिभिः ॥ सगुणारागिभिःसेव्यानिर्गुणातुविरागिभिरिति ॥ ब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्याने चि
तिस्तत्पदलक्ष्यार्थाचिदेकरसरूपिणीइत्याद्योष्टादशपुराणेषूपपुराणेषुचदेव्याःपरब्रह्मत्वप्रतिपादकस्मृतयोद्रष्टव्याः
ननुवाईपोडशीग्रहणाग्रहणयोःक्रियाविषयत्वात्तत्रशास्त्राभेदेनाविकल्पसंभवेऽपिवस्तुस्वरूपस्यैकाविधत्वात्तत्राविक

बोधध्वांतभानुंगुरुंचेतिश्रीक्रमदीपिकोक्तप्रकारेणविष्णुमंत्राणांदुर्गायाअधिष्ठातृत्वेनतयोरैक्याद्वात्स्प्रतिपादकभा
गवतस्यवैष्णवेष्वेवांतर्भावात् अतएव हरिर्द्वाभ्यांरविर्द्वाभ्यांद्वाभ्यांचंडीविनायकौ॥ द्वाभ्यांब्रह्मासमाख्यातःशेषेषु
भगवान्शिवः॥इतिवचनंसंगच्छते वस्तुतस्तुद्वयोरपिभागवतयोरस्मन्मतेप्रमाणत्वात् विष्णुभागवतपक्षपातिनां
वचनानामस्माकंविरोधाभावेनतल्लापनेप्रयोजनाभावएव तथाचनारदीयादिपुराणमतेनश्रीविष्णुभागवतंमहापुराणं
तद्वचनानिप्रसिद्धान्येवेतिनलिखितानि देवीभागवतंतुतन्मतेउपपुराणं शैवमात्स्यपुराणादिमतेतुदेवीभागवतं
महापुराणं विष्णुभागवतमर्थादुपपुराणमितिसिद्धं अत्रकेचिद्देवीभागवतसंमतित्वेनदेवीयामलतंत्रस्थं श्रीमद्भाग
वतंनामपुराणंवेदसंमितं ॥ पारीक्षितायोपदिष्टंसत्यवत्यंगजन्मना॥ यत्रदेव्यवताराश्चबहवःप्रतिपादिताइति तथा
इदंरहस्यंचरितंराधोपासनमुत्तमं॥ व्यासायममभक्तायप्रोक्तंपूर्वंमयाद्विज॥मत्तोरहस्यंज्ञात्वैवराधामाहात्म्यमुत्तमं॥
एतस्यविस्तरंचक्रेश्रीमद्भागवतेतथा नारदेब्रह्मवैवर्त्तेलोकानांहितकाम्ययेति सौभाग्यकल्पलतायांसंव्हारभैरवतं
त्रस्थंवचनंलिखंति तत्रपरेविवदंते तदुभयमपिगौरवभियानलिख्यतइति तत्रैतस्यसप्रमाणस्यदेवीभागवतस्य
क्वचित्क्वचिद्द्राविडगौडसंप्रदायपाठभेदेनद्वैविध्येऽपिगौडपाठस्यसमंजसत्वात्तमालंब्यैवय थामतिव्याख्यायते त
त्रतावद्भगवत्युपासनायांकेचिद्भ्रांतावदंति मायारूपायाभगवत्याउपासनाशास्त्रेषूक्ता तथाच मायायामिथ्यात्वान्मु
क्तौतस्याअनन्वयाच्चाश्रद्धेयेयमुपासनेति ननुनेयंभ्रांतिःतापनीयेमायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृजतिसर्वमिदंरक्ष
तिसर्वमिदंसंहरतितस्मान्मायामेतांशक्तिंविद्या द्यएतांमायांशक्तिंवेदसमृत्युंजयतिसपाप्मानंतरतिसोमृतत्वंचगच्छ ॥७॥
तिमहतींश्रियमश्नुतेइतिश्रुतौमायाशक्तिंवेदोपास्तेसमृत्युंजयतीतिकथनेनतथा त्वंवैष्णवीशक्तिरनंतवीर्याविश्वस्यबी
जंपरमासिमाया संमोहितंदेविसमस्तमेतदितिस्मृतिभिर्विष्णोःशक्तेर्जडांमायायाएवोपास्यत्वकीर्तनादितिचेन्न देव्य

र्वशिरसि सर्वेवैदेवादेवीमुपतस्थुःकासित्वंमहादेवीसाब्रवीदहंब्रह्मरूपिणी मत्तःप्रकृतिपुरुषात्मकंजगदिति तथा
भुवनेश्वर्युपनिषदि अथातोचोपनिषदंव्याख्यास्यामोऽथह्येनांब्रह्म . र्धणीमाप्नोतीतितथा भुवनाधीश्वरीतुर्या
तीताविश्वमोहिनीतितथा भावनोपनिषदिस्वात्मैवललितेतिश्रुतिभिस्तथा त्रिपुरातापनीयसुंदरीतापनीयादिषुप
रोरजसेसावदोमितिगायत्रीचतुर्थचरणप्रतिपाद्यब्रह्मवाचकत्वेनर्‍हींकारबीजस्यकथनेनर्‍हींकारबीजस्यब्रह्मदेवतात्व
त्प्रतिपादकश्रुत्याचतथाकालीतारोपनिषदादिश्रुतिभिस्तथा स्मृतिभिश्चब्रह्मरूपिण्याभगवत्याएवोपासनाकथना
त्तथाहिस्मृतयः सूतसंहितायांपंचमाध्याये अतःसंसारनाशायसाक्षिणीमात्मरूपिणीं॥आराधयेत्परांशक्तिंप्रपंचो
ल्लासवर्जितामिति॥स्कांदेवेदारण्येश्वरमाहात्म्ये परातुसच्चिदानंदरूपिणीजगदंबिका॥सैवाधिष्ठानरूपास्याज्जगद्भ्रां
तेश्चिदात्मनीति॥कूर्मपुराणेद्वादशाध्याये एतत्प्रदर्शितंविप्रादेव्यामाहात्म्यमुत्तमं ॥ सर्ववेदांतवेदेषुनिश्चितंब्रह्मवा
दिभिः ॥ एकंसर्वगतंसूक्ष्मंकूटस्थमचलंध्रुवं ॥ योगिनस्तत्प्रपश्यंतिमहादेव्याःपरंपदमिति ॥परात्परतरंतत्वंशाश्वतं
शिवमच्युतं ॥ अनंतंप्रकृतौलीनंदेव्यास्तत्परमंपदमिति ॥ शुभ्रंनिरंजनंशुद्धंनिर्गुणंदैन्यवर्जितं ॥ आत्मोपलब्धिवि
षयंदेव्यास्तत्परमंपदमिति ॥ हालास्येश्वरमाहात्म्येमायाबीजार्थप्रस्तावे सत्स्वरूपःसदाकारोहकारोधर्मतत्परः ॥
चिदाकारःशिवाकारोरेफःसर्वार्थसिद्धिदः ॥ आनंदरूपयोरैक्यादीकारःसर्वकामदः ॥ बिंदुनादौतदंतस्थौभवेतांमोक्ष
दावुभौ॥सच्चिदानंदरूपंतुप्रोक्तंबीजंमनीषिभिः ॥ सच्चिदानंदरूपंयत्परंब्रह्मतदेवहीति ॥ देवीभागवते निर्गुणासगु
णाचेतिद्विधाप्रोक्तामनीषिभिः ॥ सगुणारागिभिःसेव्यानिर्गुणातुविरागिभिरिति ॥ ब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्याने चि
तिस्तत्पदलक्ष्यार्थाचिदेकरसरूपिणीइत्यादयोष्टादशपुराणेषूपपुराणेषुचदेव्याःपरब्रह्मत्वप्रतिपादकस्मृतयोद्रष्टव्याः
ननुतर्हिषोडशीग्रहणाग्रहणयोःक्रियाविषयत्वात्तत्प्रशास्त्रभेदेनविकल्पसंभवेऽपिवस्तुस्वरूपस्यैकविधत्वात्तत्राविक

ल्पासंभवेनभगवतीस्वरूपस्यमायास्वरूपत्वप्रतिपादकश्रुत्यासहभगवत्याब्रह्मरूपत्वप्रतिपादकश्रुतेर्विरोधइति चेन्नमायायावेदांतेषुमिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थस्याधिष्ठानेकल्पितत्वात्तस्याधिष्ठानसत्तातिरिक्तसत्ताभावान्मायायाम धिष्ठानसत्ताप्रवेशान्मायास्वरूपोपासनायामपिसत्तारूपब्रह्मणएवोपासनासंभवतीत्याशयेनमायास्वरूपत्वप्रति पादनेपिविरोधाभावात् यथाब्रह्मणउपासनायामपिनकेवलंब्रह्मणोग्रहणंकिंतुशक्तिविशिष्टस्यैव शक्तेस्तदतिरेकेणा भावात् केवलस्यौपासनाऽसंभवाच्चतथामायोपासनायामपिनकेवलमायायाअवस्थानमस्ति येनकेवलायाउपासनं संभवेत् किंतुब्रह्माधिष्ठानयुतायाएवावस्थानमिति भगवत्यामायारूपत्वप्रतिपादनेऽपिफलतोब्रह्मस्वरूपमेव भगवत्याःसिध्यतीतिश्रुत्योःपरस्परंविरोधाभावात् तदुक्तं पावकस्योष्णतेवेयमुष्णांशोरिवदीधितिः ॥ चंद्रस्यचं द्रिकेवेयंशिवस्यसहजाध्रुवेति ॥ तथास्वपदास्वशिरश्छायांयद्वल्लंघितुमीहते पादोद्देशेशिरोनस्यात्तथेयंबैंदवीकलेति ॥ तथाचयथाग्नौहोमेग्निशक्त्यांहोमोर्थसिद्धःएवमग्निशक्त्यांहोमेपिवन्हौहोमेऽर्थसिद्धस्तद्वन्मायायाभगवतीत्वेऽपिब्र ह्मणएवभगवतीत्वंसिद्धमिति तस्यैवोपासनायांग्रहणंमायायामिथ्यात्वप्रतिपादकेषुवाक्येषुतुब्रह्मणोमिथ्यात्वाभा वात्केवलमायायाएवग्रहणं तस्यामिथ्यात्वेपितदधिष्ठानस्यसत्यत्वात् उपासकस्योपास्यमायापदार्थांतर्गतस्यब्र ह्मांशस्यमोक्षदशायामनुस्यूतत्वान्नमुक्तावुपास्यस्वरूपत्यागः अतएवांतर्यामिब्राह्मणेपृथिव्यादिमायांतानांपदार्था नांयःपृथिव्यांतिष्ठन्यंपृथिवीनवेदयस्यपृथिवीशरीरंयःपृथिवीमंतरोयमयतीत्यादिनांतर्यामिचेतनसंबंधेनैवदेवतात्व मुपवर्णितं तथाच सर्वंखल्विदंब्रह्मेतिश्रुतिरपिअनुगृहीताभवतिइत्येतत्सर्वमभिप्रेत्यसूतसंहितायामुक्तं चिन्मात्रा श्रयमायायाः[illegible]कारेद्विजोत्तमाः ॥ अनुप्रविष्टायासंविन्निर्विकल्पास्वयंप्रभा॥सदाकारासदानंदासंसारोच्छेदका रिणी ॥ साशिवापरमादेवीशिवाभिन्नाशिवंकरीति ॥ यद्वा भगवतीस्वरूपप्रतिपादकवाक्येषुयेमायाशक्तिकल्पादि

विशिष्टंशक्तिविशिष्टंकलाविशिष्टंपद
शब्दास्तेलक्षणयामायाविशिष्टशक्तिविशिष्टकलाविशिष्टब्रह्मबोधकास्तथाचमायाविशिष्टंशक्तिविशिष्टंकलाविशिष्टंपद
ह्यतद्भगवतीपदवाच्यमितिफलितोर्थः एतेनक्षुधारूपेणसंस्थितानिद्रारूपेणस्मृतिरूपेणेत्यादिकेवलशक्तिवाच
कपदानिव्याख्यातानि तैःपदैस्तत्तच्छक्तिविशिष्टब्रह्मणएवसर्वत्रग्रहणात्अयमेवार्थः कालोत्तरेउक्तः तथाच कालो
त्तरेशिवंप्रतिदेवीप्रश्नवाक्यं भगवन्देवदेवेशमिथ्यामायेतिविश्रुता ॥ तस्याःकथमुपास्यत्वंभवेन्मुक्तावनन्वयात् ॥
श्रद्धानजायतेक्वापिमिथ्यावस्तुनिकुत्रचित् ॥देव्याउपासनाचेयंश्रुतामायाश्रिताप्रभो॥संशयंछिंधिदेवेशरहस्यंवदमे
प्रभो॥ इतिश्रुत्वावचोदेव्याभगवांश्चंद्रशेखरः॥ उवाचवचनंदिव्यंसर्वलोकहितप्रदं॥ नाहंसुमुखिमायायाउपास्यत्वंब्रु
वेक्वचित्॥ मायाधिष्ठानचैतन्यमुपास्यत्वेनकीर्त्तितं ॥ मायाशक्त्यादिशब्दाश्चविशिष्टस्यैवलक्षकाः॥ तस्मान्मायादि
शब्दैस्तुब्रह्मैवोपास्यमुच्यतइति ॥ अत्रपूर्वार्धेनमायाधिष्ठानचैतन्यमित्यनेनप्रथमपक्षउक्तः मायाशक्त्यादीत्यनेनो
त्तरार्द्धेनद्वितीयःपक्षउपपादितः एतदभिप्रायेणैवब्रह्मांडपुराणेमायावाचकस्यैवह्रींकारस्यमायाविशिष्टब्रह्मवाचकत्व
मुक्तं शक्त्यक्षराणिशेषाणि-ह्रींकारउभयात्मकइतिउभयात्मकः शिवशक्त्यात्मकइत्यर्थः किंचमायायाः केवलायाउपा
स्यत्वंवदन्वादीभ्रांतःप्रष्टव्योजडायाउपास्यत्वेतत्तद्देवताविग्रहाणांप्राणेंद्रियमनआत्मजीवादिमत्वंकथंभवेत् द्विविधं
हिभगवतीरूपंस्थूलंसूक्ष्मंचतत्रसूक्ष्मंमुख्यंस्थूलंतुतत्तदुपासकानांदर्शनादिव्यवहारार्थंतत्तदुपासकैरुपासितं सूक्ष्म
रूपमेवस्थूलरूपंगृण्हाति तत्रैवंसातिसूक्ष्मरूपेचैतन्याननुप्रवेशेतद्गृहीतेस्थूलरूपेपिचैतन्यस्याननुप्रवेशेनतत्तद्देवता
नांप्राणनसंभाषणादिव्यवहारोच्छेदएवस्यात्तस्मादनिच्छयापिचैतन्यविशिष्टायाएवतत्तच्छक्तेरुपास्यत्वंवक्तव्यमि
ति नन्वेवंचेत्किमर्थंमायादिशब्दैर्व्यवहारोभगवत्याः शास्त्रेक्रियतेलक्षणादिदोषाभावायस्पष्टप्रतिपत्तये ब्रह्मादिशब्दै
रेवकुतोनव्यवहारःक्रियतइतिचेच्छृणु चतुर्व्यूहात्मकंहिब्रह्मणोरूपं विराड्हिरण्यगर्भाव्याकृतब्रह्मरूपं तत्रदे

॥ १ ॥

व्युपासनाव्यूहांतर्गतस्यकस्यपदार्थस्येतिशंकायां विराड्हिरण्यगर्भाव्याकृतानांतदभिमानिनां ब्रह्मविष्णुरुद्राणांच मै
त्रायणीयश्रुतौएकैकगुणमयत्वेनकीर्तनाद्गुणत्रयसाम्यावस्थायामायायाःप्रकृत्यादिशब्दवाच्यत्वेनतस्याश्चतुरीयब्र
ह्माश्रितत्वेनशास्त्रेषूक्तत्वात् तदेवमायाविशिष्टंतुरीयंब्रह्मैवभगवत्युपासनायांग्राह्यमितिबृहदर्थप्रदर्शनार्थंतथामायादि
शब्दैर्व्यवहारस्यसत्वात् तथाचमैत्रायणीयश्रुतिः तमोवाइदमेकमग्रआसीत्तत्परेस्यात्तत्परेणेरितंविषमत्वंप्रयात्ये
तद्वैरजस्तद्रजःखल्वीरितंविषमत्वंप्रयात्येतद्वैसत्वस्यरूपमिति अनेनवाक्येनमायायास्तमःशब्दितायाःपरेणब्रह्मणा
नित्यसंबंधप्रदर्शनेनजगत्कारणरूपंसाम्यावस्थात्मकंप्रदर्शितं अग्रेतस्यैतास्तनवोथयोहखलुवावास्यतामसोंशोसौ
योयंरुद्रोयोहखलुवावास्यराजसोंशोसौब्रह्मायोहखलुवावास्यसात्विकोंशोसौविष्णुरितिगुणत्रयोपाधित्वंब्रह्मविष्णु
रुद्राणांप्रतिपादितंतथापुराणादिषुच सत्वंरजस्तमइतिप्रकृतेर्गुणास्तैर्युक्तःपरःपुरुषएकइहास्यधत्ते॥सृष्ट्यादयेहरि
विरिंचिहरेतिसंज्ञाःश्रेयांसितत्रखलुसत्वतनोर्नृणांस्युरित्यादि सर्वपुराणेषुब्रह्मविष्णुरुद्राणामेकैकगुणवत्वमेवप्रति
पादितं नहिमायाप्रकृतिशक्त्यादिशब्दवाच्यंवस्तुब्रह्मातिरिक्ताश्रयकंभवति येनमायादिशब्दैरुपास्यंवस्तुमायावि
शिष्टब्रह्मातिरिक्तंभवेत्किंतुमायाविशिष्टब्रह्मरूपमेवेति तैःशब्दैरुपास्यवस्तुनिप्रतिपादितेमायाविशिष्टब्रह्मरूपमेवभ
गवतीरूपमुपास्यंभवेदितिबोधनार्थमेवमायादिशब्दैर्भगवत्याउपासनकथनमिति ननुतर्हित्वंवैष्णवीशक्तिरनंतवी
र्येत्यत्रापिमायाशब्दोब्रह्मविशिष्टमायावाचकःस्यान्नचेष्टापत्तिः तत्रकेवलायामायायाएवविवक्षितत्वादितिचेन्न नह्य
स्माभिःसर्वत्रमायाशब्देनमायाविशिष्टंब्रह्मैवसर्वत्रग्राह्यमितिशपथःक्रियते येनातिप्रसंगःस्यात् किंतुक्वचित्संबंधिश
ब्दसमभिव्याहारेकेवलमायायाग्रहणंयथात्रैवतथानाशप्रकरणेकेवलमायायाग्रहणं तथासृष्टिस्थलेपिमन्मायाशक्ति
संक्लृप्तंजगत्सर्वंचराचरं सापिमत्तःपृथङ्माया नास्त्येवपरमार्थतइत्यादौ उपासनास्थलेतुतद्विशिष्टब्रह्मणोग्रहणमिति ॥ १ ॥

[illegible]न्नेवमितितथाच त्वंवैष्णवीशक्तिरित्यादौत्वमधिष्ठान[illegible]पि[illegible]सीनै[illegible]मिति
[illegible]: तेनचब्रह्मरूपत्वमेवभगवत्याः प्रतिपादितं एवमन्यत्रापूर्वं [illegible]
[illegible]पसर्जनब्रह्मणउपासनंतत्रशक्तिःसहायभूताइदंचमतंशिवपुराणादिषुस्पष्टं तस्मात्सहितयादेवंहृदि
[illegible]तिशिवं ॥ तेषांशाश्वतिकाशांतिर्नेतरेषांकदाचनेत्यादिवचननिचयैः क्वचिद्ब्रह्मोपसर्जनमायायाउपासनंतत्रभ
[illegible]विषयेब्रह्मोपसर्जनमायायाएवोपासनमितिदर्शयितुंमायाशक्त्यादिशब्दैःशास्त्रेभगवत्याव्यवहारःक्रियतइति इ
[illegible]सर्वतंत्राभिमतंपुराणाभिमतंच शिवेनसहितांदेवींभावयेद्भुवनेश्वरीमितिभुवनेश्वरीपारिजातादिवचनानिच
[illegible]कूर्मपुराणे अस्यास्त्वनादिसंसिद्धमैश्वर्यमतुलंमहत् तत्संबंधादनंतेनरुद्रेणपरमात्मनेत्यादीनिवचनानिदे
वीभागवतादिसर्वपुराणेषुद्रष्टव्यानि उभयपक्षेपिब्रह्मणश्चिदंशउपासनायामागतएवेतिनमुक्तानुपास्यस्वरूपान
[illegible]पंदूषणंनवाऽश्रद्धेयतेति इत्थंभगवत्युपासनायांस्वरूपेनिर्णीतेब्रह्मविष्णुरुद्रशक्त्युपासनासुकस्योपस
[illegible]स्यविचारःक्रियते तत्रसर्वंखल्विदंब्रह्मेतिसामानाधिकरण्येनसर्वपदार्थमात्रस्यब्रह्मरूपत्वेपिभक्तानांचे
[illegible]परमेश्वरेणमलिनशुद्धशुद्धतरशुद्धतमाविभूतयः शुद्धितारतम्येनकल्पिताः ताश्चगीतादिशास्त्रेषुविभूत्य
ध्यायेछांदोग्यादिषुचप्राणोब्रह्मआदित्योब्रह्ममनोब्रह्मेत्यादिवाक्यैःप्रदर्शिताः तत्रचसर्वविभूतिषुब्रह्मणःसमानत्वेना
[illegible]पात्रमणिकृपाणदर्पणादिषुशुद्धितारतम्येनप्रतिबिंबकलनस्यापितारतम्यएवंविभूतिषुचशुद्धितारम्ये
[illegible]ः प्रसादकरणतारतम्यंप्रतिबिंबकलनतारतम्यंचेतियाभिर्याभिर्विभूतिभि[illegible]नप्रसादक
[illegible]तारतम्यंचभवति तयातथातस्याविभूतेरुत्कृष्टत्वमुत्कृष्टतरत्वमुत्कृष्टतमत्वमित्यादि[illegible]व्यवहारःसर्वशास्त्रप्र
सि[illegible]
[illegible]विष्णुरुद्रा[illegible]कृष्टं साम्याव

[illegible]सर्वकारणभूतायाःसर्वोत्कृष्टत्वात् किंचप्रथमस्तोत्र[illegible]मायातस्यात्रब्रह्मणाअव्यवहितःसंबंधः तदुत्तरंगुणाना
मुद्भवा[illegible]कःसंबंधोगुणानामिति[illegible]न्यावस्थायामव्यवहितः संबंधो[illegible]ति सैवोपास्यामुख्यासर्वोत्कृष्टाच
[illegible]संहितादिपुरीतिरियमुक्ता परतत्वप्रकाशस्तुरुद्रस्यैवमहत्तरः ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिदेवानांनतथामुनिपुंगवा
[illegible] ॥ रुद्रःकथंचित्कार्यार्थमनुतेरुद्ररूपतां ॥नतथाद्विपताःसर्वाःपरिस्फूर्त्यल्पतावलादितिसूतगीतासु ननुब्रह्म
विष्णुरुद्राणामेकैकगुणोपाधित्वेसर्वसंमतेकथंसाम्यावस्थात्मकत्वेनापितेषांपुराणादिषुवर्णनमितिचेन्न तदंतर्गतत्र
[illegible]वसाम्यावस्थात्मकत्वेनतदभेदात्तेषामपितदात्मकत्वकथनमित्याशयात् अतएवतापनीयेनृसिंहस्यसत्वोपहि
त[illegible]स्यसर्वश्रुतिपुराणानिश्चितेसत्यपिसाम्यावस्थात्मकत्वेनवर्णनंसंगच्छते तस्मान्मायाशक्त्याख्यब्रह्म
रूपभगवत्युपासनैवमुख्यासर्वोत्कृष्टाचेति सैवसर्वकामार्थिभिर्मुमुक्षुभिश्चोत्कृष्टवस्तूपासनेच्छुभिराश्रयणीयेत्यर्थः
त्राप्तमपिपुराणांतरवचनैःस्पष्टमुपपाद्यते तदुक्तंदेवीमाहात्म्ये ब्रह्मविद्याजगद्धात्रीसर्वेषांजननीतथा ॥ ययासर्वमि
दंव्याप्तं[illegible]चराचरं सैवसेव्याचपूज्याचनान्यद्दैवतांतरमिति ॥ तथातंत्रेषु एवं[illegible]पूजयेद्[illegible]प्रत्यहंपरमे
श्वरीं[illegible]देवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥ योनपूजयतेनित्यंचंडिकांभक्तवत्सलां [illegible]त्यास्यपुण्या
निनिर्दहेत्परमेश्वरीति ॥ अनेनवचनेनभगवत्युपासनायाःसंध्यादिकर्मवन्नित्यत्वंनित्यपदोच्चारणेनस्पष्टमेवबोधितं
तथापुराणांतरे आराध्यापरमाशक्तिः सर्वैरपिसुरासुरैः ॥ मातःपरतरंकिंचिदधिकंभुवनत्रयेइति ॥ तथाअंका
रपितृरूपेणगायत्रींमातरंतथा ॥ पितरौयोनजानातिसविप्रस्त्वन्यरेतजइति तथाकालभेत्तरे धिक्धिक्धिक्धिक्च
तज्जन्मयोनपूजयतेशिवां ॥ जननींसर्वजगतःकरुणारससागरमित्यादिपुराणेषुतंत्रेषुचबहूनिवचनानिद्रष्टव्यानिवि ॥१०॥
स्तरस्तुमत्कृतशक्तितत्वविमर्शिन्यांद्रष्टव्यः अयंचउपोद्घातोक्तार्थोस्माभिर्देवीभागवतस्थितो[illegible]
व्याख्यानेचोक्तः तस्याभगवत्याःपुराणस्यदेवीभागवतस्यसमंजसगौडपाठानुरोधेन[illegible]

तत्रतुप्रथमेऽध्यायेपंचविंशतिपद्यकैः ॥ पुराणविषयःप्रश्नऋषीणांसमुदीर्यते ॥ १ ॥ तत्रादौभगवान्बादरायणोग्रंथप्रतिपाद्यदेवतात
त्वानुस्मरणलक्षणंमंगलमाचरति सर्वचैतन्यरूपेति चैतन्यमित्यत्रस्वार्थेष्यञ् चैतन्यमात्मेति शिवसूत्रेतथादर्शनात् तथाचचैतन्यात्मस्वरूपा
मित्यर्थः ननुतथापितस्यनिष्क्रियत्वात् प्रचोदयादितिप्रेरणाकर्तृत्वप्रतिपादनमनन्वितंभवतीत्याशंकायामाह आद्यांविद्यांचेति आ
द्यामनादिभूतांविद्यांब्रह्मविषयकशुद्धसत्वांतर्मुखप्रतिबिंबविशिष्टवृत्तिरूपांयांतापनीयास्तुरीयोपाधिमाहुः एकैवशक्तिरंतर्मुखतयाविल
सतीविद्यातत्वरूपिणीतदुपाधिकआत्मातुरीयइत्युच्यते बहिर्मुखतयाविलसंत्यविद्यातत्वरूपिणीतदुपाधिकआत्माप्राज्ञइत्युच्यतेइतितेषांसिद्धां
तः चकारःसमुच्चयार्थः आत्मरूपांतांप्रसिद्धांआद्यांविद्यांचआद्यपदस्यदेहलीदीपकन्यायेनोभयत्रान्वयः तांअद्यांविद्यांचधीमहिध्यायामः

सर्वचैतन्यरूपांतामाद्यांविद्यांचधीमहि ॥ बुद्धिंयानःप्रचोदयात् ॥ १ ॥ शौनकउवाच ॥ सूतसूतमहाभागध
न्योसिपुरुषर्षभ ॥ यदधीतास्त्वयासम्यक्पुराणसंहिताःशुभाः ॥ २ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ध्यानविषयत्वमुभयोर्मिलित्वैव नतुप्रत्येकं समुच्चयार्थचकारात् तथाच मायाविशिष्टब्रह्मण एवध्यानविषयत्वात्तस्यचशबलत्वेनानिष्क्रियत्वाभा
वात्नप्रचोदयादितिप्रेरणकर्तृत्वमनान्वितमितिबोध्यं यैतादृशीसेयंध्याताभगवतीमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीनोऽस्माकंबुद्धिंध्यानंकर्तुंप्रचोदयात्प्रेर
यत्वित्यर्थः याप्रार्थनांकिंच तेनचानिरंतरप्रस्मर्यतेतावृत्तयस्तदात्मकाभवंत्वित्यर्थः गायत्र्याअंतर्यामिब्रह्मप्रतिपादकत्वस्यसर्ववेदसंमतत्वेनगायत्रीपदवाच
त्रीछंदोघटितमंगलाचरणेनैतद्भागवतप्रतिपाद्यमपिवस्तुमायाविशिष्टांतर्यामिब्रह्मरूपमितिसूचितं यथाचायमर्थस्तथोपोद्घातेएवदर्शितमेवमन
त्रापिदर्शयिष्यामःतथाचवक्तृश्रोतृस्तद्गुणमुमुक्षुरधिकारी फलंचज्ञानप्राप्त्यामोक्षइत्यग्रेवदर्शयिष्यति ॥ १ ॥ इत्थंमंगलाचरणंविधायप्रस्तावा
यप्रश्नप्रसंगमवतारयति शौनकेति सूतेति वीप्सातिशयप्रेमविषयत्वप्रदर्शनार्था धन्यत्वेहेतुमाह यदधीतासि अधीतंकु
र्वंधमेतपुराणसंहिताध्ययनंयस्मात्त्वयासंपादितंतस्मात्त्वंधन्यएवेत्यर्थः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥

स्याद्याःसर्वकारणभूतायाःसर्वोत्कृष्टत्वात् किंचप्रथमतोब्रह्मणिमायातस्याब्रह्मणाअव्यवहितःसंबंधः तदुत्तरंगुणाना
मुद्भवात्मायाद्वारकःसंबंधोगुणानामितिसाम्यावस्थायामव्यवहितः संबंधोब्रह्मणइति सैवोपासनामुख्यासर्वोत्कृष्टाच
अतएवसूतसंहितादिषुरीतिरियमुक्ता परतत्वप्रकाशस्तुरुद्रस्यैवमहत्तरः॥ ब्रह्मविष्ण्वादिदेवानांनतथामुनिपुंगवा
इत्यादि॥ रुद्रःकथंचित्कार्यार्थमनुतेरुद्ररूपतां॥नतथादेवताःसर्वाःपरिस्फूर्त्यल्पताबलादितिसूतगीतासु ननुब्रह्म
विष्णुरुद्राणामेकैकगुणोपाधित्वेसर्वसंमतेकथंसाम्यावस्थात्मकत्वेनापितेषांपुराणादिषूपवर्णनमितिचेन्न तदंतर्गतब्र
ह्मणएवसाम्यावस्थात्मकत्वेनतदभेदात्तेषामपितदात्मकत्वकथनमित्याशयात् अतएवतापनीयेनृसिंहस्यसत्वोपहि
तविष्णोरवतारत्वेसर्वश्रुतिपुराणनिश्चितेसत्यपिसाम्यावस्थात्मकत्वेनवर्णनंसंगच्छते तस्मान्मायाशक्त्याख्यब्रह्म
रूपभगवत्युपासनैवमुख्यासर्वोत्कृष्टाचेति सैवसर्वकामार्थिभिर्मुमुक्षुभिश्चोत्कृष्टवस्तूपासनेच्छुभिराश्रयणीयेत्यर्थः।
एतत्प्रमेयमपिपुराणांतरवचनैःस्पष्टमुपपाद्यते तदुक्तंदेवीमाहात्म्ये ब्रह्मविद्याजगद्धात्रीसर्वेषांजननीतथा॥ ययासर्वमि
दंव्याप्तंत्रैलोक्यंसचराचरं। सैवसेव्याचपूज्याचनान्यद्दैवतांतरमिति॥ तथातंत्रेषु एवंयःपूजयेद्भक्त्याप्रत्यहंपरमे
श्वरीं॥भुक्त्वाभोगान्यथाकामंदेवीसायुज्यमाप्नुयात्॥ योनपूजयतेनित्यंचंडिकांभक्तवत्सलां॥ भस्मीकृत्यास्यपुण्या
निनिर्दहेत्परमेश्वरीति॥ अनेनवचनेनभगवत्युपासनायाःसंध्यादिकर्मवन्नित्यत्वंनित्यपदोच्चारणेनस्पष्टमेवबोधितं
तथापुराणांतरे आराध्यापरमाशक्तिः सर्वैरपिसुरासुरैः॥ मातःपरतरंकिंचिदधिकंभुवनत्रयेइति॥ तथाओंका
रंपितृरूपेणगायत्रींमातरंतथा॥ पितरौयोनजानातिसाविप्रस्त्वन्यरेतजइति तथाकालोत्तरे धिक्धिक्धिक्धिक्च
तज्जन्मयोनपूजयतेशिवां॥ जननींसर्वजगतःकरुणारससागरमित्यादिपुराणेषुतंत्रेषुचबहूनिवचनानिद्रष्टव्यानिवि
स्तरस्तुमत्कृतशक्तितत्वविमर्शिन्यांद्रष्टव्यः अयंचउपोद्घातोक्तार्थोस्माभिर्देवीभागवतस्थितौसप्तशत्यंगषट्क
व्याख्यानेचोक्तः तस्याभगवत्याःपुराणस्यदेवीभागवतस्यसमंजसगौडपाठानुरोधेनव्याख्यानंयथामतिप्रारभ्यते ॥१०॥

तत्रतुप्रथमेध्यायेपंचविंशतिपद्यकैः ॥ पुराणविषयःप्रश्नऋषीणांसमुदीर्यते ॥ १ ॥ तत्रादौभगवान्बादरायणोग्रंथप्रतिपाद्यदेवतात त्वानुस्मरणलक्षणंमंगलमाचरति सर्वचैतन्यरूपेति चैतन्यामित्यत्रस्वार्थेष्यञ् चैतन्यमात्मेति शिवसूत्रेतथादर्शनात् तथाचचेतनात्मरूपा मित्यर्थः ननुतथापितस्यनिष्क्रियत्वात् प्रचोदयादितिप्रेरणाकर्तृत्वप्रतिपादनमनन्वितंभवतीत्याशंकायामाह आद्यांविद्यांचेति आ द्यामनादिभूतांविद्यांब्रह्मविषयकशुद्धसत्वांतर्मुखप्रतिबिंबविशिष्टवृत्तिरूपांयांतापनीयास्तुरीयोपाधिमाहुः एकैवशक्तिरंतर्मुखतयाविलसं तीविद्यातत्वरूपिणीतदुपाधिकआत्मातुरीयइत्युच्यते बहिर्मुखतयाविलसंत्यविद्यातत्वरूपिणीतदुपाधिकआत्माप्राज्ञइत्युच्यतेइतितेषांसिद्धां तः चकारःसमुच्चयार्थः आत्मरूपांतांप्रसिद्धांआद्यांविद्यांचआद्यपदस्यदेहलीदीपकन्यायेनोभयत्रान्वयः तांअद्यांविद्यांचधीमहिध्यायामः

सर्वचैतन्यरूपांतामाद्यांविद्यांचधीमहि ॥ बुद्धिंयानःप्रचोदयात् ॥ १ ॥ शौनकउवाच ॥ सूतसूतमहाभागध न्योसिपुरुषर्षभ ॥ यदधीतास्त्वयासम्यक्पुराणसंहिताःशुभाः ॥ २ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ध्यानविषयत्वमुभयोर्मिलित्वैव नतुप्रत्येकं समुच्चयार्थचकारात् तथाच मायाविशिष्टब्रह्मणएवध्यानविषयत्वात्तस्यचशबलत्वेननिष्क्रियत्वाभा वात्नप्रचोदयादितिप्रेरणकर्तृत्वमनन्वितमितिबोध्यं यैतादृशीसेयंध्याताभगवतीमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीनोऽस्माकंबुद्धिंध्यानंकर्तुंप्रचोदयात्प्रेर येत्प्रार्थनायांलिङ् तेनचानिरंतरमस्मच्चेतोवृत्तयस्तदासक्ताभवंत्वित्यर्थः गायत्र्याअंतर्यामिब्रह्मप्रतिपादकत्वस्यसर्ववेदसंमतत्वेनगायत्रीपदगाय त्रीछंदोघटितमंगलाचरणेनतद्भागवतप्रतिपाद्यमपिवस्तुमायाविशिष्टांतर्यामिब्रह्मरूपमितिबोधितं यथाचायमर्थस्तथोपोद्घातेएवदर्शितमग्रेप्यत त्रतत्रदर्शयिष्यामः तथाचतद्वक्तस्तद्गुणशुश्रूषुरधिकारी फलंचज्ञानप्राप्त्यामोक्षइत्यग्रेदर्शयिष्यति ॥ १ ॥ इत्थंमंगलाचरणंनिर्विघ्नतयाग्रं थसमाप्तिफलकंकृत्वाप्रश्नमुत्थापयति शौनकेति सूतेति वीप्साविशयप्रेमविषयत्वप्रदर्शनार्था धन्यत्वेहेतुमाह यदधीताइति अत्यंतदु र्लभमेवपुराणसंहिताध्ययनंयस्मात्त्वयासंपादितंतस्मात्त्वंधन्यएवेत्यर्थः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥

कास्ताः संहितास्तत्राह अष्टादशेति अष्टादशपुराणान्येवपुराणसंहिताइत्यर्थः ॥ ३ ॥ पंचलक्षणेति तानिचवक्ष्यमाणानि सरह
स्यानीति नानामंत्रविधानशक्तिपातप्रकारप्रतिपादनादिरहस्यार्थसहितानीत्यर्थः ननुतेनोक्तानिमयाश्रुतानिपरंतुतदर्थोममनसिनागत
इतिचेत्तत्राह त्वयाज्ञातानीति यदितवयोग्यतानस्यात्तर्हिव्यासोनैववदेत् यस्मात्तेनोक्तानितस्मात्त्वयाज्ञातान्येवेतिनिश्चीयतइतिभावः
॥ ४ ॥ एतादृशस्यतवास्माकंचसमागमः एतादृशपुण्यक्षेत्रेदुर्लभएव तथापियदस्माभिरनेकजन्मसुपुण्यमाचरितंतद्योगादेवसमाग
मः सुलभोजातइत्याह अस्माकमिति विश्वसनंतन्नामकंतद्व्युत्पत्तिश्चान्यत्रोक्ता मुनिविश्रामदेशोयस्तत्तुविश्वसनंस्मृतमिति ॥ ५ ॥ अ

अष्टादशपुराणानिकृष्णेनमुनिनानघ ॥ कथितानिसुदिव्यानिपठितानित्वयानघ ॥ ३ ॥ पंचलक्षणयुक्तानि
सरहस्यानिमानद ॥ त्वयाज्ञातानिसर्वाणिव्यासात्सत्यवतीसुतात् ॥ ४ ॥ अस्माकंपुण्ययोगेनप्राप्तस्त्वंक्षे
त्रमुत्तमं ॥ दिव्यंविश्वसनंपुण्यंकलिदोषविवर्जितं ॥ ५ ॥ समाजोयंमुनीनांहिश्रोतुकामोस्तिपुण्यदां ॥ पुरा
णसंहितांसूतब्रूहित्वंनःसमाहितः ॥ ६ ॥ दीर्घायुर्भवसर्वज्ञतापत्रयविवर्जितः ॥ कथयाद्यमहाभागपुराणंब्र
ह्मसंमितं ॥ ७ ॥ श्रोत्रेंद्रिययुताःसूतनराःस्वादविचक्षणाः ॥ नशृण्वंतिपुराणानिवंचिताविधिनाहिते ॥ ८ ॥
यथाजिव्हेंद्रियाल्हादःषड्रसैःसंप्रपद्यते ॥ तथाश्रोत्रेंद्रियाल्हादोवचोभिःसूधियांस्मृतः ॥ ९ ॥ छ ॥ ॥छ॥

स्त्वेतत्तथापिभवतांकिमभिलषणीयंइतिचेत्तत्राह समाजोयमिति ॥ ६ ॥ दीर्घायुर्भवेति अनेनगुरावतिभक्तिः स्वस्मिंश्चातिशयेन
शुश्रूषावर्ततइतिबोधितं ब्रह्मसंमितंवेदसंमितंवेदार्थस्यैवप्रतिपादकमित्यर्थः नह्यन्यथावेदसंमितत्वंसंभवति ॥ ७ ॥ श्रोत्रेंद्रियेति स्वादविचक्षणाः
स्वादग्रहणपंडिताः संतः श्रोत्रेंद्रिययुताः संतोयदिपुराणानिनशृण्वंतितर्हितेसर्वसामग्रीसत्वेपिविधिनादैवेनैववंचिताहतभाग्याइत्यर्थः एतेन
स्वस्यश्रवणेऽत्यादरवत्वंसूचितं ॥ ८ ॥ तदेवदृष्टांतेनस्पष्टयति यथेति ॥ ९ ॥ ॥ ॥

अश्रोत्राइति कामंयथेच्छास्यात्तथानभोगुणैः शब्दैः शब्दस्याकाशगुणत्वात् अश्रोत्रा अपिफणिनोदृष्टज्ञातयेोपिमुह्यंतितत्रैवंसतिसकर्णाः सं तोयेपुराणानिनशृण्वंतितेकथमकर्णात्रधिराएवनभवंति चकारएवकारार्थः अकर्णाइत्यत्रयोऽयः बधिराएवतेइत्यर्थः ॥ १० ॥ यस्मा देवंतस्मात्किंतदाह अतइति ॥ ११॥ ननुसर्वेपिजनाःपुराणश्रवणंविनाकालंक्षपयंत्येव तथाभवंतोपिकुतोनकुर्वंतितत्राह येनकेनेतिमूर्खाणां केनाप्युपायेनशब्दस्पर्शादिविषयसंबंधेनयद्यपिकालातिवाहनंकालातिक्रमणंस्मृतमनुभूतं तथामूर्खाणांयद्यपिव्यसनैर्दुराचारैः कालातिवाहनं स्मृतंतथापिबुधानांनतथारीतिः किंत्वन्यैवेत्याह बुधानामिति तथाचमहतांरीतिरेवाश्रयणीयेतिभावः ॥१२॥ ननुबुधाःन्यायशास्त्रादिचिंतनैर

अश्रोत्राःफणिनःकामंमुह्यंतिहिनभोगुणैः ॥ सकर्णायेनशृण्वंतितेप्यकर्णाःकथंनच ॥ १० ॥ अतःसर्वेद्विजाः सौम्यश्रोतुकामाःसमाहिताः ॥ वर्ततेनैमिषारण्येक्षेत्रेकलिभयार्दिताः ॥ ११ ॥ येनकेनाप्युपायेनकालातिवा हनंस्मृतं ॥ व्यसनैरिहमूर्खाणांबुधानांशास्त्रचिंतनैः ॥ १२ ॥ शास्त्राण्यपिविचित्राणिजल्पवादयुतानिच ॥ नानार्थवादयुक्तानिहेतुमंतिबृहंतिच ॥ १३ ॥ सात्विकंतत्रवेदांतंमीमांसाराजसंमतं ॥ तामसंन्यायशास्त्रंचहेतुवा दाभियंत्रितं ॥ १४ ॥ तथैवचपुराणानित्रिगुणानिकथानकैः ॥ कथितानित्वयासौम्यपंचलक्षणवंतिच ॥ १५ ॥

पिकालंक्षपयंति तदेवभवद्भिःकुतोनाद्रीयतेतत्राह शास्त्राण्यपीति नानार्थवादाःस्तावकानिवाक्यानिहेतुमंतिहेतून्यासवंति ॥१३ ॥ तत्रनता निसर्वाणिसमानिकिंतुसात्विकादिभेदेनभिन्नानीत्याह सात्विकंतत्रेति हेतुनाहेतून्यासेनवादेनजल्पवितंडादिनाभियंत्रितंयुक्तं नब्रह्मादिविषय कविचारयुक्तं ततस्तामसत्वमेवतस्ययुक्तमितिभावः अतस्तामसशास्त्रविदोनबुधाः किंत्वबुधाएवेत्यर्थः ॥१४॥ ननुतथापियत्किंचित्पुरा णंश्रूयतांतत्राह तथैवेति यथाशास्त्राणित्रिगुणानितथैवेत्यर्थः त्रिगुणानिगुणत्रयात्मकब्रह्मविष्ण्वादिप्रतिपादकत्वात्त्रिगुणानि ॥१५॥

ननुविष्णुप्रतिपादकंपुराणंसात्विकमस्तितदेवश्रूयतांतत्राह तत्रभागवतमिति गुणत्रयोपाधिहरिहराद्यपेक्षयानिगुणत्रयसाम्यावस्थोपाधिसाहि
तायाभगवत्याउत्कृष्टत्वात्तस्याएवपुराणंभागवतंवदनान्यदुत्कृष्टपक्षपातित्वात्सर्वेषामित्यर्थः पंचममिति ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचशैवंभागवतंशुभामि
तिश्लोकेपंचममित्यर्थः अयंचश्लोकः पुराणान्तरेमहापुराणगणनायामुक्तः अतएवैतस्यभागवतस्यमहापुराणत्वमितिपूर्वमुक्तंनविस्मर्तव्यं काथि
तमिति पुराणांतरश्रवणप्रसंगेइत्यर्थः ॥ १६ ॥यदिकथितंतर्हितदेवकिमितिपुनःपृच्छयतेतत्राह उद्देशमात्रेणेति सामान्यतोभागवतंपुरा
णमस्तीत्येतादृशमेवनाममात्रेणोक्तंनतुसविस्तरमित्यर्थः ॥ १७ ॥ तदेवाह विस्तरेणेति ॥ १८ ॥ नन्वन्यंप्रतिकुतोनपृच्छ्यतेतत्राह
त्वंत्विति त्वमेवजानासिनान्यइत्यर्थः तत्रहेतुर्गुरुभक्तत्वादिति ॥ १९ ॥ नन्वन्यानिपुराणानिश्रुतान्येवसंतितैरेवतृप्तिःकर्तव्येतिचेत्त

तत्रभागवतंपुण्यंपंचमंवेदसंमितं ॥ कथितंयत्त्वयापूर्वंसर्वलक्षणसंयुतं ॥ १६ ॥ उद्देशमात्रेणतदाकीर्तितंप
रमाद्भुतं ॥ मुक्तिप्रदंमुमुक्षूणांकामदंधर्मदंतथा ॥ १७ ॥ विस्तरेणतदाख्याहिपुराणोत्तममादरात् ॥ श्रोतुका
माद्विजाःसर्वेदिव्यंभागवतंशुभं ॥ १८ ॥ त्वंतुजानासिधर्मज्ञपौराणींसंहितांकिल ॥ कृष्णोक्तांगुरुभक्तत्वात्
सम्यक्सत्वगुणाश्रयः ॥ १९ ॥ श्रुतान्यन्यानिसर्वज्ञत्वन्मुखान्निःसृतानिच ॥ नैवतृप्तिंव्रजामोऽद्यसुधापाने
मरायथा ॥ २० ॥ धिक्सुधांपिबतांसूतमुक्तिर्नैवकदाचन ॥ पिबन्भागवतंसद्योनरोमुच्येतसंकटात् ॥२१॥

त्राह श्रुतानीति तत्रदृष्टांतः सुधापानेइति ॥२० ॥ननुभागवतश्रवणात्किंचिदपूर्वमुत्पद्यते ततश्चस्वर्गादिलोकोभवतीत्येवमभिप्रायेणपृच्छ्य
तेचेत्तत्फलंयज्ञादिभिरपिसेत्स्यत्येवेतिचेत्तत्राह धिक्सुधामिति संकटात्संसाररूपात् नहिकर्मणामुक्तिर्भवतितस्याअविद्यानाशप्रयुक्त
त्वात् अविद्यानाशस्यचसाक्षात्कारजन्यत्वात् नहिकर्मणाक्वचिदपिरज्जुसर्पादावविद्यानाशोदृष्टः तस्मात्कर्मणानैवसंसारनिवृत्तिर्भवति अत
एवनकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेमृतत्वमानशुरितिश्रुतिः कर्मणांमोक्षफलकत्वंवारयति किंतुस्वर्गादिषुसुधापानमेवकर्मफलं तच्चातिनिंद्य
मेवमोक्षापेक्षया अथचभागवतंकर्णपुटेनपिबन्तच्छ्रवणजन्यात्मज्ञानेनाविद्यानाशेसतितज्जन्यसंसारान्मुच्येतमुच्यते अतोज्ञानमेवोत्कृष्टंनक
र्मेत्यर्थः तथाचश्रुतिः ज्ञानादेवहिकैवल्यमिति ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यदिकर्मभ्योमोक्षः स्यात्तर्हिसकिमेकेनकर्मणोतानेककर्मभिरनेककर्मभिश्चेत्तेषासंख्यानियमाभावादव्यवस्थैव एकेनकर्मणाचेदस्माभिर्बहवोयज्ञाः कृताअद्यापिमोक्षोनैवजातस्ततस्तदापिनसंभवतीत्याह सुधापाननिमित्तमिति शांतिंमोक्षं ॥ २२ ॥ तर्हिकिंकर्मभिर्भवतीत्यत्राह मखानामिति ॥ २३ ॥ विनाज्ञानेनेति ज्ञानादेवहिकैवल्यमितिश्रुतेः कालचक्रइत्यनेनघटीयंत्रवदस्मान्निर्गमनंनैवसंभवतीतिदर्शितं ॥ २४ ॥ भागवतमेवसंसारनाशकंततस्तदेववदेत्याह अतइति सर्वरसोपेतंभक्तिज्ञानवैराग्यरसोपेतंमुमुक्षूणांसदाप्रियामित्यनेनमुमु

सुधापाननिमित्तंयत्कृतायज्ञाःसहस्रशः ॥ नशांतिमाधिगच्छामःसूतसर्वात्मनावयं ॥ २२ ॥ मखानांहिफलंस्वर्गःस्वर्गात्प्रच्यवनंपुनः ॥ एवंसंसारचक्रेस्मिन्भ्रमणंचनिरंतरं ॥ २३ ॥ विनाज्ञानेनसर्वज्ञनैवमुक्तिःकदाचन ॥ भ्रमतांकालचक्रेऽत्रनराणांत्रिगुणात्मके ॥ २४ ॥ अतःसर्वरसोपेतंपुण्यंभागवतंवद ॥ पावनंमुक्तिदंगुह्यंमुमुक्षूणांसदाप्रियं ॥ २५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांप्रथमस्कंधेशौनकप्रश्नोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीसूतउवाच ॥ धन्योऽहमतिभाग्योहंऽपावितोऽहंमहात्मभिः ॥ यत्पृष्टंसुमहत्पुण्यंपुराणंवेदविश्रुतं ॥ १ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिसर्वश्रुत्यर्थसंमतं ॥ रहस्यंसर्वशास्त्राणामागमानामनुत्तमं ॥ २ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्षवोऽत्राधिकारिणइतिदर्शितं ॥ २५ ॥ इतिश्रीशैवोपनामकलक्ष्मीगर्भजरंगभट्टसुतनीलकंठभट्टकृतेदेवीभागवतस्याभिनवव्याख्यानेतिलकाभिधेप्रथमस्कंधेऽप्रथमोध्यायः ॥१॥ अध्यायेतुद्वितीयेस्मिन्ग्रंथसंख्यायथार्थतः॥ विषयश्चोच्यतेसम्यक्चत्वारिंशत्सुपद्यकैः ॥१॥ यथाभवतांधन्यतामत्समागमेनपुराणश्रवणादेवंममापिधन्यतास्तियुष्मत्समागमेनमन्मुखाद्भागवतस्यनिःसरणादित्याह सूतउवाच धन्योस्मीति अनेनगुरुर्निरभिमानीग्रंथप्रतिपादनश्रद्धावान्दयालुश्चापेक्षितइतिबोधितं ॥ १ ॥ २ ॥ ॥ ॥

ग्रंथंवक्तुंग्रंथप्रतिपाद्यदेवतातत्वानुस्मरणलक्षणंमंगलमाचरतिसूतः नत्वेतितत्पदपंकजं तस्यावेदशास्त्रप्रसिद्धायाभगवत्याःपदपंकजंपदक मलमित्यर्थः भगवतीनाम्नेतिभगवतीपदघटितभागवतनाम्नेत्यर्थः तेनचभगवत्याइदंभागवतमितिव्युत्पत्तिर्दर्शिता देवीभागवतमित्यत्रतुशिवस्य भगवतोभक्तइत्यर्थेशिवभागवतइतिप्रयोगवत्साधुत्वं देव्याभगवत्याइदमित्यर्थेदेवीपदंतुभगवतइदंभागवतमितिव्युत्पत्तिभ्रमनिरासाय ॥ ३ ॥ इत्थंसगुणमूर्तेः पदस्मरणरूपंमंगलंकृत्वामायाविशिष्टब्रह्मरूपसूक्ष्मरूपस्यश्रुतिप्रतिपाद्यस्यभागद्वयसहितस्यसत्वात्तत्रैकभागस्यमायारूपस्य

नत्वातत्पदपंकजंसुललितंमुक्तिप्रदंयोगिनांब्रह्माद्यैरपिसेवितंस्तुतिपरैर्ध्येयंमुनींद्रैःसदा ॥ वक्ष्याम्यद्यस विस्तरंबहुरसंश्रीमत्पुराणोत्तमंभक्त्यासर्वरसालयंभगवतीनाम्नाप्रसिद्धंद्विजाः ॥ ३ ॥ याविद्येत्यभिधीयते श्रुतिपथेशक्तिःसदाद्यापरासर्वज्ञाभवबंधछित्तिनिपुणासर्वाशयेसंस्थिता ॥ दुर्ज्ञेयासुदुरात्मभिश्चमुनिभिर्ध्या नास्पदंप्रापिताप्रत्यक्षाभवतीहसाभगवतीबुद्धिप्रदास्यात्सदा ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

स्मरणरूपंमंगलमाचरति याविद्येति विद्यांतर्मुखसाम्यावस्थारूपिणीशक्तिर्नतस्यकार्यंकारणंचविद्यते नतत्समश्चाभ्यधिकश्चदृश्यते प रास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेतिश्वेताश्वतरश्रुतिप्रसिद्धाइच्छाशक्तिरुमाकुमारीतिशिवसूत्रप्रसिद्धाच दुरात्मभिर्दुष्टै र्दुर्विज्ञेया ध्यानास्पदंप्रापितार्थात्सुयोगिभिरितिशेषः याध्यानास्पदंप्रापितासतीप्रत्यक्षाभवतिनान्योपायैः सासदाममबुद्धिप्रदास्यात्इतिप्रा र्थनायांलिङ् ध्यानयोगश्चपरशक्तिसाक्षात्कारहेतुःश्वेताश्वतरेउक्तः तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामिति ॥ ४ ॥

अथद्वितीयब्रह्मरूपभागरूपिण्याभगवत्याःस्मृतिरूपंमंगलमाचरति सृष्ट्वेति यास्वयास्वकीययात्रिगुणयागुणत्रयविशिष्टयाशक्त्याऽखिलमिदंजगत्सदसत्स्वरूपंव्यवहारदृष्ट्यासत्परमार्थदर्शनेनासत्तदात्मकंसृष्ट्वात्वाद्विश्वंपाति पुनःकल्पसमयेकल्पांतसमयेतद्विश्वंतथापूर्ववत्सृष्टिस्थितिवत्संहृत्यएका एकमेवाद्वितीयंब्रह्मनेहनानास्तिकिंचनेतिश्रुतिप्रतिपाद्यात्मरूपिणी रमतेक्रीडतेस्वस्मिन्नेवस्वरूपे तांसर्वविश्वजननींमनसास्मरामि अत्रपूर्ववाक्येनकेवलशक्तिवर्णनेनोत्तरवाक्येनतच्छक्त्याश्रयब्रह्मात्मकभगवतीवर्णनेनदेवीभागवतप्रतिपाद्यंभगवतीरूपंमायाशबलब्रह्मात्मकमेवनकेवलमायाशक्तिरूपमितिबोधितं अयमेवार्थः सर्वचैतन्यरूपांतामितिप्रथमश्लोकेउक्तःउपोद्घातश्चास्माभिरुक्तोग्रेचतत्रतत्रमूलकारएवदर्शयिष्यति ॥ ५ ॥ तत्रशंकते ब्रह्मेति ननुअखिलमेतद्ब्रह्मासृजतीतिप्रसिद्धंलोकेवेदविद्भिःपौराणिकैश्चतदेवकथितं तथा

सृष्ट्वाखिलंजगदिदंसदसत्स्वरूपंशक्त्यास्वयात्रिगुणयापरिपातिविश्वं॥संहृत्यकल्पसमयेरमतेतथैकातांसर्वविश्वजननींमनसास्मरामि ॥ ५ ॥ ब्रह्मासृजत्यखिलमेतदितिप्रसिद्धंपौराणिकैश्चकथितंखलुवेदविद्भिः ॥ विष्णोस्तुनाभिकमलेकिलतस्यजन्मतैरुक्तमेवसृजतेनहिसस्वतंत्रः ॥ ६ ॥ विष्णुस्तुशेषशयनेस्वपितीतिकालेतन्नाभिपद्ममुकुलेखलुतस्यजन्म॥ आधारतांकिलगतोत्रसहस्रमौलिःसंबोध्यतांसभगवान्हिकथंमुरारिः॥७

च कथंभगवतीसृजतीतिपूर्वमुक्तमितिचेत्तत्रसमाधत्ते विष्णोस्त्विति यैःपौराणिकैर्ब्रह्मासृजतीत्युक्तंतैरेवपौराणिकैर्विष्णोस्तुविष्णोरेवनाभिकमलेकिलनिश्चयेनतस्यजन्मउक्तं तथाच तस्यजन्मवत्त्वात्पराधीनत्वंपराधीनत्वेचसतिब्रह्मास्वतंत्रोनहिनैवसृजते किंतुपराधीनतयातथाचयद्भगवत्यधीनतयासृजतेसैवभगवतीमुख्यत्वेनजगत्स्रष्ट्रीत्यर्थः॥ ६ ॥ननुब्रह्मणोजन्मविष्णुनाभिकमलेतथाचविष्णोरेवजगत्स्रष्टृत्वमस्त्विति चेत्तत्राह विष्णुस्त्विति इतिकालेप्रलयकालेविष्णुस्तुशेषशयनेस्वपिति तन्नाभिकमलेखलुतस्यब्रह्मणोजन्म अत्रास्मिन्प्रलयकालेसहस्रमौलिःशेषआधारतांगतोविष्णोस्तथाचान्याधारेणस्थितस्यविष्णोःपरतंत्रत्वात्तादृशपारतंत्र्यविशिष्टोभगवान्मुरारिर्विष्णुःकथंजगत्स्रष्टृत्वेनसंबोध्यतांज्ञायमानतांगच्छेन्नकथमपीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ननुविष्णोराधारःसमुद्रःसएवजगत्स्रष्टास्त्वितिचेत्तत्राह एकार्णवस्येति एकार्णवोहिजलात्मकस्तद्यंजलरसरूपमेवरसस्यचपात्रंविनाक्वचि
त्कदापिनहिस्थितिरस्ति एवंपात्रस्याप्यन्याधारस्तस्याप्यन्याधारइतियासर्वरूपविषयेकिलशक्तिरूपास्वतंत्रासर्वाधारशक्तिरूपासैवजगत्स्र
ष्ट्रीतितांसर्वभूतजननींशरणंगतोस्मि अतएवपीठपूजादिषुआधारशक्तेरेवसर्वाधारत्वंप्रतिपादितमितिभावः ॥ ८ ॥ इदानींचरित्रत्रयेप्र
थमचरित्रदेवतांमहाकालींस्मरति योगनिद्रेति योगनिद्रयामीलितेअक्षिणीयस्यसयोगनिद्रामीलिताक्षस्तंअक्ष्णोदर्शनादित्यर्थः ॥ ९ ॥ एवं
सगुणांनिर्गुणांचगुणसाम्यावस्थात्मिकांमायांध्यात्वापुराणंवक्ष्येइतिप्रतिजानाति तामिति सगुणांएकैकगुणविशिष्टमहाकाल्यादिरूपां नि

एकार्णवस्यसलिलंरसरूपमेवपात्रंविनानहिरसास्थितिरस्तिकाचित् ॥ यासर्वभूतविषयेकिलशक्तिरूपातां
सर्वभूतजननींशरणंगतोऽस्मि ॥ ८ ॥ योगनिद्रामीलिताक्षंविष्णुंदृष्ट्वांबुजेस्थितः॥ अजस्तुष्टावयांदे
शरणंव्रजे ॥ ९ ॥ तांध्यात्वासगुणांमायांमुक्तिदांनिर्गुणांतथा ॥ वक्ष्येपुराणमखिलंशृण्वंतुमुनयस्त्विह ॥
१० ॥ पुराणमुत्तमंपुण्यंश्रीमद्भागवताभिधं ॥ अष्टादशसहस्राणिश्लोकास्तत्रतुसंस्कृताः ॥ ११ ॥ स्कंधा
द्वादशएवात्रकृष्णेनविहिताःशुभाः ॥ त्रिशतंपूर्णमध्यायाअष्टादशयुताःस्मृताः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥

र्गुणांगुणत्रयसाम्यावस्थारूपांसाम्यावस्थाश्रयब्रह्मणोग्रहणंतुनिर्गुणापदेनजातं शक्तिशक्तिमतोरभेदाच्चततस्तस्यपुनर्नोपादानं ॥ १० ॥
अष्टादशसहस्राणिश्लोकाइति अनुष्टुप्छंदस्कामहाछंदस्कावासर्वेमिलिताः श्लोकाः तत्रभागवते अष्टादशसहस्राणिसंतीतिग्रंथसंख्यो
क्ता ॥ ११ ॥ स्कंधसंख्यामाह स्कंधाइति अध्यायसंख्यामाह त्रिशतमिति त्रिशतमध्यायास्त्रिशतसंख्याकाअध्यायाअष्टादशयु
ताःपरिकीर्तिताइत्यर्थः अष्टादशाध्यायोत्तरत्रिशताध्यायाः संतीत्यर्थः द्वात्रिंशत्रिशतंपूर्णमध्यायास्तुप्रकीर्तिताइतिप्रवादस्तुविष्णुभागवतवि
षयकइतिबोध्यं ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मतीस्कंधमध्यायसंख्यामाह विंशतिरिति प्रथमस्कंधेविंशतिरध्यायाः द्वितीयेरविसंख्याः तृतीयेतिथिसंख्याः चतुर्थेपंचाधिकविंश
तिसंख्याकाः ॥ १३ ॥ पंचमेपंचाधिकातिथिसंख्याकाः षष्ठेएकाधिकतिथिसंख्याः सप्तमेचत्वारिंशत्संख्याकाः ॥ १४ ॥ अष्टमे
चतुर्विंशतिसंख्याकाः नवमेपंचाशत्संख्याकाः दशमेत्रयोदशसंख्याकाः ॥ १५ ॥ एकादशस्कंधेतत्वसंख्याकाःद्वादशेचतुर्दशैवा
ध्यायाः ॥ १६ ॥ एवमिति इयमध्यासंख्योक्ता याग्रंथसंख्याअष्टादशसहस्रीसातुपूर्वंपरिकीर्तितेत्यर्थः ॥ १७ ॥ इदानींसर्वपुराण

विंशतिःप्रथमेतत्रद्वितीयेद्वादशैवतु ॥ त्रिंशच्चैवतृतीयेतुचतुर्थेपंचविंशतिः ॥ १३ ॥ पंचत्रिंशत्तथाध्यायाःपंचमे
परिकीर्तिताः॥ एकत्रिंशत्तथाषष्ठेचत्वारिंशच्चसप्तमे ॥ १४॥ अष्टमेतत्वसंख्याश्चपंचाशन्नवमेतथा ॥ त्रयोद
शतुसंप्रोक्तादशमेमुनिनाकिल ॥ १५ ॥ तथचैकादशस्कंधेचतुर्विंशतिरीरिताः ॥ चतुर्दशैवचाध्यायाद्वादशे
मुनिसत्तमाः ॥ १६ ॥ एवंसंख्यासमाख्यातापुराणेस्मिन्महात्मना ॥ अष्टादशसहस्त्रीयासंख्याचपरिकीर्ति
ता ॥ १७ ॥ सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवंशोमन्वंतराणिच ॥ वंशानुचरितंचैवपुराणंपंचलक्षणं ॥ १८ ॥ निर्गुणाया
सदानित्याव्यापिकाविकृताशिवा ॥ योगगम्याखिलाधारातुरीयायाचसंस्थिता ॥ १९ ॥तस्यास्तुसात्विकी
शक्तीराजसीतामसीतथा ॥ महालक्ष्मीःसरस्वतीमहाकालीतिताःस्त्रियः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सामान्यलक्षणमुक्त्वातल्लक्षणंदेवीभागवतेऽस्तीतिवदति सर्गश्चेति इदंसर्वपुराणसामान्यलक्षणं ॥ १८ ॥ अत्रदेवीभागवतेसर्गशब्देनक
स्यसर्गोभिधीयतेतत्राह निर्गुणेति सच्चिदानंदब्रह्मरूपिणीयाभगवतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ तस्यास्त्विति तस्यायासात्विकीशक्तिस्तथाराज
सीतथातामसीचयाशक्तिस्तच्छक्तिविशिष्टंयत्परंब्रह्मेत्यर्थः ततुमहालक्ष्म्यादयोयाःप्रसिद्धाःस्त्रियस्ताःस्त्रियोभवंति साम्यावस्थात्मकब्र
ह्मरूपिणीमूलदेवतातत्तदेकैकगुणविशिष्टब्रह्मरूपिण्योमहालक्ष्म्यादयोदेवताइतिभावः अतएवपुराणाममादिष्वासांसच्चिदानंदत्वमुक्तंनतुकेव
लजडशक्तिरूपत्वं ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ननुविष्णोराधारःसमुद्रःसएवजगत्स्रष्टास्त्वितिचेत्तत्राह एकार्णवस्येति एकार्णवोहिजलात्मकस्तच्चजलरसरूपमेवरसस्यचपात्रंविनाक्वचि त्कदापिनहिस्थितिरस्ति एवंपात्रस्याप्यन्याधारस्तस्याप्यन्याधारइतियासर्वरूपाविषयेकिलशक्तिरूपास्वतंत्रासर्वाधारशक्तिरूपासैवजगत्स्र ष्ट्रीतितांसर्वभूतजननींशरणंगतोस्मि अतएवपाठपूजादिषुआधारशक्तेरेवसर्वाधारत्वंप्रतिपादितमितिभावः ॥ ८ ॥ इदानींचरित्रत्रयेप्र थमचरित्रदेवतांमहाकालींस्मरति योगनिद्रेति योगनिद्रयामीलितेअक्षिणीयस्यसयोगनिद्रामीलिताक्षस्तंअक्ष्णोदर्शनादित्यच ॥ ९ ॥ एवं सगुणांनिर्गुणांचगुणसाम्यावस्थात्मिकांमायांध्यात्वापुराणंवक्ष्येइतिप्रतिजानाति तामिति सगुणांएकैकगुणविशिष्टमहाकाल्यादिरूपां नि

एकार्णवस्यसलिलंरसरूपमेवपात्रंविनानहिरसास्थितिरस्तिकाचित् ॥ यासर्वभूतविषयेकिलशक्तिरूपातां सर्वभूतजननींशरणंगतोऽस्मि ॥ ८ ॥ योगनिद्रामीलिताक्षंविष्णुंदृष्ट्वांबुजेस्थितः॥ अजस्तुष्टावयांदेवीं शरणंव्रजे ॥ ९ ॥ तांध्यात्वासगुणांमायांमुक्तिदांनिर्गुणांतथा ॥ वक्ष्येपुराणमखिलंशृण्वंतुमुनयस्त्विह ॥ १० ॥ पुराणमुत्तमंपुण्यंश्रीमद्भागवताभिधं ॥ अष्टादशसहस्राणिश्लोकास्तत्रतुसंस्कृताः ॥ ११ ॥ स्कंधा द्वादशएवात्रकृष्णेनविहिताःशुभाः ॥ त्रिशतंपूर्णमध्यायाअष्टादशयुताःस्मृताः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥

र्गुणांगुणत्रयसाम्यावस्थारूपांसाम्यावस्थाश्रयब्रह्मणोग्रहणंतुनिर्गुणापदेनजातं शक्तिशक्तिमतोरभेदाच्चततस्तस्यपुनर्नोपादानं ॥ १० ॥ अष्टादशसहस्राणिश्लोकाइति अनुष्टुप्छंदस्कामहाछंदस्कावासर्वेमिलिताः श्लोकाः तत्रभागवते अष्टादशसहस्राणिसंतीतिग्रंथसंख्यो क्ता ॥ ११ ॥ स्कंधसंख्यामाह स्कंधाइति अध्यायसंख्यामाह त्रिशतमिति त्रिशतमध्यायास्त्रिशतसंख्याकाअध्यायाअष्टादशयु ताःपरिकीर्तिताइत्यर्थः अष्टादशाध्यायोत्तरत्रिशताध्यायाः संतीत्यर्थः द्वात्रिंशत्त्रिशतंपूर्णमध्यायास्तुप्रकीर्तिताइतिप्रवादस्तुविष्णुभागवतवि षयकइतिबोध्यं ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रतिस्कंधमध्यायसंख्यामाह विंशतिरिति प्रथमस्कंधे विंशतिरध्यायाः द्वितीये द्विसंख्याः तृतीयेतिथिसंख्याः चतुर्थेपंचाधिकविंशतिसंख्याकाः ॥ १३ ॥ पंचमेपंचाधिकातिथिसंख्याकाः षष्ठेएकाधिकतिथिसंख्याः सप्तमेचत्वारिंशत्संख्याकाः ॥ १४ ॥ अष्टमे चतुर्विंशतिसंख्याकाः नवमेपंचाशत्संख्याकाः दशमेत्रयोदशसंख्याकाः ॥ १५ ॥ एकादशस्कंधेतत्वसंख्याकाः द्वादशेचतुर्दशाध्यायाः ॥ १६ ॥ एवमिति इयमध्यायसंख्योक्ता याग्रंथसंख्याअष्टादशसहस्रीसानुपूर्वेणपरिकीर्तितेत्यर्थः ॥ १७ ॥ इदानींसर्वपुराण

विंशतिःप्रथमेतत्रद्वितीयेद्वादशैवतु ॥ त्रिंशच्चैवतृतीयेतुचतुर्थेपंचविंशतिः ॥ १३ ॥ पंचत्रिंशत्तथाध्यायाःपंचमे परिकीर्तिताः॥ एकत्रिंशत्तथाषष्ठेचत्वारिंशच्चसप्तमे ॥ १४॥ अष्टमेतत्वसंख्याश्चपंचाशन्नवमेतथा ॥ त्रयोदशतुसंप्रोक्तादशमेमुनिनाकिल ॥ १५ ॥ तथाचैकादशस्कंधेचतुर्विंशतिरीरिताः ॥ चतुर्दशैवचाध्यायाद्वादशे मुनिसत्तमाः ॥ १६ ॥ एवंसंख्यासमाख्यातापुराणेस्मिन्महात्मना ॥ अष्टादशसहस्रीयासंख्याचपरिकीर्तिता ॥ १७ ॥ सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवंशोमन्वंतराणिच ॥ वंशानुचरितंचैवपुराणंपंचलक्षणं ॥ १८ ॥ निर्गुणाया सदानित्याव्यापिकाविकृताशिवा ॥ योगगम्याखिलाधारातुरीयायाचसंस्थिता ॥ १९ ॥तस्यास्तुसात्विकी शक्तीराजसीतामसीतथा ॥ महालक्ष्मीःसरस्वतीमहाकालीतिताःस्त्रियः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सामान्यलक्षणमुक्त्वातल्लक्षणंदेवीभागवतेऽस्तीतिवदति सर्गश्चेति इदंसर्वपुराणसामान्यलक्षणं ॥ १८ ॥ अत्रदेवीभागवतेसर्गशब्देनकस्यसर्गोभिधीयतेतत्राह निर्गुणेति सच्चिदानंदब्रह्मरूपिणीयाभगवतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ तस्यास्त्विति तस्यायासात्विकीशक्तिस्तथाराजसीतथातामसीचयाशक्तिस्तच्छक्तिविशिष्टंयत्परंब्रह्मेत्यर्थः तनुमहालक्ष्म्यादयोयाःप्रसिद्धाःस्त्रियस्ताःस्त्रियोभवंति साम्यावस्थात्मकब्रह्मरूपिणीमूलदेवतातत्तदेकैकगुणविशिष्टब्रह्मरूपिण्योमहालक्ष्म्यादयोदेवताइतिभावः अतएवपुराणाममादिष्वासांसच्चिदानंदत्वमुक्तंनतुकेवलजडशक्तिरूपत्वं ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तासामिति सृष्ट्यर्थं जगत्सर्जनाययस्तासांतिसृणांशक्तीनांदेहांगीकारोदेहधारणंतल्लक्षणोयःसर्गःसोत्रशास्त्रविशारदैःपंडितैःसर्गशब्देन समाख्यातइत्यर्थः अस्मिन्पुराणेसर्गशब्देनायमेवगृह्यतइत्यर्थः तत्रमहाकाल्यादीनामुत्पत्तिःप्रथमस्कंधेपंचमस्कंधेच ॥ २१ ॥ प्रतिसर्गमाह हरीति अस्मिन्पुराणेप्रतिसर्गशब्देनायमेवगृह्यतइत्यर्थः प्रतिसर्गोनामानुसर्गोब्रह्मादीनामनंतरोत्पत्तिरूपइत्यर्थः तदुक्तंपुराणांतरे प्रतिसर्गोनुसर्गश्चप्रलयश्चप्रकीर्तितइति तत्रगुणत्रयरूपशक्तीनामुत्पत्तिस्तासांपरिणामश्चब्रह्मादिरूपेणनानाविधाहंकारादिरूपेणचतृतीयस्कंधे त्वंचवेधाःशिवस्त्वेतेदेवामद्गुणसंभवाइत्यनेनोक्तः संक्षेपेणप्रलयरूपप्रतिसर्गोपिनवमस्कंधेसर्वेषांप्रकृतौलयरूपउक्तः ॥ २२ ॥ सोमेति तेषांयद्वंशप्रकीर्तनंसवंशोऽत्रवंशशब्देनगृह्यतइतिभावः वंशास्तेइति तेऽपिवंशावंशशब्देनगृह्यंतेइत्यर्थः

तासांतिसृणांशक्तीनांदेहांगीकारलक्षणः॥ सृष्ट्यर्थंचसमाख्यातःसर्गःशास्त्रविशारदैः॥ २१ ॥ हरिद्रुहिणरुद्राणांसमुत्पत्तिस्ततःस्मृता॥ पालनोत्पत्तिनाशार्थंप्रतिसर्गःस्मृतोहिसः॥ २२ ॥ सोमसूर्योद्भवानांचराज्ञां वंशप्रकीर्तनं॥ हिरण्यकशिप्वादीनांवंशास्तेपरिकीर्तिताः ॥ २३ ॥ स्वायंभुवमुखानांचमनूनांपरिवर्णनं॥ कालसंख्यातथातेषांतत्तन्मन्वंतराणिच॥ २४॥ तेषांवंशानुकथनंवंशानुचरितंस्मृतं॥ पंचलक्षणयुक्तानि भवंतिमुनिसत्तमाः॥ २५॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥

सोमवंशस्तुसोमात्पुरूरवःपर्यंतंप्रथमस्कंधेउक्तः सूर्यवंशस्तु वैवस्वतमनुमारभ्यहरिश्चंद्रपर्यंतंसप्तमस्कंधेसंक्षेपेणोक्तः तदुभयवंशीयान्यराज्ञांकथातुदेवीकथायांविक्षेपबाहुल्यप्रसंगभियानोक्तेतिबोध्यं तदुक्तंसप्तमस्कंधे इत्येवंसूर्यवंशानांराज्ञांवंशप्रकीर्त्तनं सोमवंशोद्भवानांचवर्णनीयंमयाकियदिति ॥ २३ ॥ स्वायंभुवेति तत्तन्मन्वंतराणिचेति तान्यत्रमन्वंतरशब्देनोच्यंतइत्यर्थः मन्वंतरकथातुदशमस्कंधेभिहितातेषांवंशानुचरितमपितत्रैव ॥ २४ ॥ तेषांवंशेति तदत्रवंशानुचरितमित्यर्थः भवंतीति सर्वाणिपुराणानीत्यर्थः यद्यप्यत्रसकलजगत्सृष्टिरपितृतीयस्कंधादिष्वभिहितातथापिभगवतीवर्णनएवास्याग्रंथस्यतात्पर्यंनसृष्ट्यादिवर्णनेइतिबोधयितुंमहालक्ष्म्यादीनामवतारएवसृष्टिशब्देनोक्तइतिबोध्यं ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥

भारतमपिपंचलक्षणवदेवेत्याह सपादेति पंचमंवेदंचतुष्टयापेक्षयापंचमामितिहासपदवाच्यमित्यर्थः तथापंचलक्षणवदेव ॥ २६ ॥ भवं तीतिबहुवचनाकांक्षितानिपुराणानिकतिसंख्यानिसंतीतिपृच्छतिशौनकः कतीति ॥ २७ ॥ युष्माकंवैराग्यंनास्तिकथंवक्तव्यंतत्राह कलि कालेति तेननैवैराग्यमस्तीत्युक्तंभवति पुण्योदेशोनास्तीतिचेत्तत्राह नैमिषेति कथंतस्यपुण्यदेशत्वंतत्राह ब्रह्मणेति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥३०॥ तस्यब्रह्मणस्तत्कथानकंकथारूपंवचनंश्रुत्वातच्चक्रंगृहीत्वेत्यन्वयः चालयन्निति अर्थाच्चक्रं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ युष्मा

सपादलक्षंचतथाभारतंमुनिनाकृतं ॥ इतिहासइतिप्रोक्तंपंचमंवेदसंमितं ॥ २६॥ शौनकउवाच ॥ कानि तानिपुराणानिब्रूहिसूतसविस्तरं ॥ कतिसंख्यानिसर्वज्ञश्रोतुकामावयंत्विह॥२७॥ कलिकालविभीताःस्मोनै मिषारण्यवासिनः ॥ ब्रह्मणात्रसमादिष्टाश्चक्रंदत्वामनोमयं ॥ २८॥ कथितंतेननःसर्वान्गच्छंत्वेतस्यपृष्टतः ॥ नेमिःसंशीर्यतेयत्रसदेशःपावनःस्मृतः ॥ २९ ॥ कलेस्तत्रप्रवेशोनकदाचित्संभविष्यति ॥ तावत्तिष्ठंतुतत्रै वयावत्सत्ययुगंपुनः॥३०॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यगृहीत्वातत्कथानकं ॥ चालयन्निर्गतस्तूर्णंसर्वदेशदिदृक्षया॥ ३१ ॥ प्रेत्यात्रचालयंश्चक्रंनेमिःशीर्णोत्रपश्यतः ॥ तेनेदंनैमिषंप्रोक्तंक्षेत्रंपरमपावनं ॥ ३२ ॥ कलिप्रवेशोनै वात्रतस्मात्स्थानंकृतंमया ॥ मुनिभिःसिद्धसंघैश्चकलिभीतैर्महात्मभिः ॥ ३३ ॥ पशुहीनाःकृतायज्ञाःपुरो डाशादिभिःकिल ॥ कालातिवाहनंकार्यंयावत्सत्ययुगागमः ॥ ३४ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कंसात्विकेकर्मणिश्रद्धानास्तीतिचेत्तत्राह पशुहीनाइति यज्ञाःदर्शपूर्णमासादयोयेपुरोडाशसाध्याःपशुरहिताश्चतएवप्रायःकृतास्तेनकदा चित्पशुसहितयज्ञकरणेऽपिनसात्विकत्वहानिः अवश्यपशुसाध्यस्ययागस्यब्राह्मणेनावश्यकर्तव्यत्वात् युष्माकमवकाशोनास्तीतिचेत्तत्राह कालातिवाहनमिति ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पुराणंहीति नाममात्रेणैवतानिपुराणान्युक्त्वा मुख्यविषयंभागवतंवदेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ सकलेति अखिलभुवनमातुर्भगवत्यानाट्यमस्तियस्मिन् तन्नाट्यवद्यद्वाविचित्रं भगवत्यानामेतिभगवतीपदघटितामित्यर्थः ॥ ४० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ त्रिचत्वारिंशत्श्लोकैस्तुपुराणाख्यासंख्यका ॥ तत्तद्युगीयव्यासाश्चकथ्यंतेस्मिंस्तृतीयके

भाग्ययोगेनसंप्राप्तःसूतत्वंचात्रसर्वथा ॥ कथयाद्यपुराणंहिपावनंब्रह्मसंमतं ॥ ३५ ॥ सूतशुश्रूषवःसर्वेव
क्तात्वंमतिमानथ ॥ निर्व्यापारावयंनूनमेकचित्तास्तथैवच ॥ ३६ ॥ त्वंसूतभवदीर्घायुस्तापत्रयविवर्जितः॥
कथयाद्यपुराणंहिपुण्यंभागवतंशिवम् ॥३७॥ यत्रधर्मार्थकामानांवर्णनंविधिपूर्वकं ॥ विद्यांप्राप्यतयामोक्षः
कथितोमुनिनाकिल ॥ ३८ ॥ द्वैपायनेनमुनिनाकथितंयच्चपावनं ॥ नतृप्यामोवयंसूतकथांश्रुत्वामनोरमां॥
३९ ॥ सकलगुणगणानामेकपात्रंपवित्रमखिलभुवनमातुर्नाट्यवद्यद्विचित्रं ॥ निखिलमलगणानांनाशकृ
त्कामकंदंप्रकटयभगवत्यानामयुक्तंपुराणं ॥ ४० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेद्वितीयोऽध्या
यः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतुसंप्रवक्ष्यामिपुराणानिमुनीश्वराः ॥ यथाश्रुतानितत्त्वेनव्यासात्सत्यवती
सुतात् ॥ १ ॥मद्वयंभद्वयंचैवब्रत्रयंवचतुष्टयं ॥ अनापलिंगकूस्कानिपुराणानिपृथक्पृथक् ॥ २ ॥ चतुर्दशस
हस्रंचमात्स्यमाद्यंप्रकीर्तितं ॥ तथाग्रहसहस्रंतुमार्कंडेयंमहाद्भुतं ॥३॥ चतुर्दशसहस्राणितथापंचशतानिच॥
भविष्यंपरिसंख्यातंमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ४ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ १ ॥ शृण्वंत्विति ॥ १ ॥ मद्वयमिति मशब्देनमकाराद्यक्षरयुक्तंपुराणंगृह्यते तस्यद्वयंतथाचमार्कंडेयंमात्स्यमितिचासिद्धं एवं सर्वत्रव्याख्येयंअस्मिन्पद्यकेऽष्टादशपुराणानामाद्यक्षरग्रहणेनसंग्रहःकृतः ॥ २ ॥ अधुनातानिपुराणानिनाम्नासंख्ययाचपृथक्पृथक् आह चतुर्दशेति ग्रहसहस्रंनवसहस्रं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ वायव्यमिति यस्यसंख्येतिशेषः यस्यसंख्याषट्शतानि अर्थात्संख्यातःसंख्यया चतुर्विंशतिःचतुर्विंशतिसंख्या कानिसहस्राणियानितावसंख्येत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ पुराणेति पुराणनामानितत्संख्याचमयाप्रोक्तेतिशेषः

अष्टादशसहस्रंवैपुण्यंभागवतंकिल ॥ तथाचायुतसंख्याकंपुराणंब्रह्मसंज्ञकं ॥ ५ ॥ द्वादशैवसहस्राणिब्रह्मांडंचशताधिकं ॥ तथाष्टादशसाहस्रंब्रह्मवैवर्तमेवच ॥ ६ ॥ अयुतंवामनाख्यंचवायव्यंषट्शतानिच ॥ चतुर्विंशतिसंख्यातःसहस्राणितुशौनक ॥ ७ ॥ त्रयोविंशतिसाहस्रंवैष्णवंपरमाद्भुतं ॥ चतुर्विंशतिसाहस्रंवाराहंपरमाद्भुतं ॥ ८ ॥ षोडशैवसहस्राणिपुराणंचाग्निसंज्ञितं ॥ पंचविंशतिसाहस्रंनारदंपरमंमतं ॥ ९ ॥ पंचपंचाशत्सहस्रंपद्माख्यंविपुलंमतं ॥ एकादशसहस्राणिलिंगाख्यंचातिविस्तृतं ॥ १० ॥ एकोनविंशत्साहस्रंगारुडंहरिभाषितं ॥ सप्तदशसहस्रंचपुराणंकूर्मभाषितं ॥ ११ ॥ एकाशीतिसहस्राणिस्कंदाख्यंपरमाद्भुतं ॥ पुराणाख्याचसंख्याचविस्तरेणमयानघाः ॥ १२ ॥ तथैवोपपुराणानिशृण्वंतुऋषिसत्तमाः ॥ सनत्कुमारंप्रथमंनारसिंहंततःपरं ॥ १३ ॥ नारदीयंशिवंचैवदौर्वासंसमनुत्तमं ॥ कापिलंमानवंचैवतथाचौशनसंस्मृतं ॥ ॥ १४ ॥ वारुणंकालिकाख्यंचसांबंनंदिकृतंशुभं ॥ सौरंपाराशरप्रोक्तमादित्यंचातिविस्तरं ॥ १५ ॥ माहेश्वरंभागवतंवासिष्ठंचसविस्तरं ॥ एतान्युपपुराणानिकथितानिमहात्मभिः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भागवतमिति लोकेदेवीभागवतविष्णुभागवतनाम्नाभागवतद्वयस्यैवप्रसिद्धत्वेनदेवीभागवतस्यपंचमवेदसंमितामितिवचनेनेस्वेनैवस्वस्यमहापुराणत्वस्यनिश्चितत्वेनार्थाद्उपपुराणेषुभागवतपदेनविष्णुभागवतस्यैवग्रहणं ॥ १६ ॥ ॥

भारतात्पूर्वमेवमहापुराणानिकृतानीत्याह अष्टादशेति यद्यप्यत्रोपपुराणकथनोत्तरमेवेदंवचनंपठितंतथापिपुराणांतरेअष्टादशमहापुराणो
त्तरमेवभारतस्योत्पत्तेरुक्तत्वादत्रापिअष्टादशपुराणपदेनमहापुराणानामेवग्रहणं तथाचाष्टादशमहापुराणानिकृत्वाभारताख्यानंव्यासःचक्रे
इत्यर्थः तदुपबृंहितंतैःपुराणैर्भारताख्यानमुपबृंहितंवार्धितमित्यर्थः अयंभावः अष्टादशपुराणानिव्यासेनप्रथमतःकृत्वातत्रत्यंसारांशंप्रगृ
ह्यभारतंप्रणीतं तथाचभारतापेक्षयाभारतोक्तार्थस्याष्टादशसुविस्तृतत्वेनतदुपबृंहितत्वमव्याहतमेवेति एतद्वचनादपिदेवीभागवतमेवमहापु
राणं विष्णुभागवतस्यभारतोत्तरंजायमानत्वस्यभारतोत्तरंनिर्विण्णोव्यासश्चकारेतिविष्णुभागवतवचनेनैवबोधितत्वाद्भारतात्पूर्वंविद्यमानेषुमहापु
राणेषुविष्णुभागवतस्यप्रवेशाभावात् ननुमार्कंडेयपुराणेप्रथमेध्यायेउक्तं भारतंव्यासमुखाच्छ्रुत्वातत्रसंदिहानःक्रौष्टुकिःमार्कंडेयंप्रत्या

अष्टादशपुराणानिकृत्वासत्यवतीसुतः॥ भारताख्यानमतुलंचक्रेतदुपबृंहितं ॥१७॥ मन्वंतरेषुसर्वेषुद्वापरे
द्वापरेयुगे ॥ प्रादुःकरोतिधर्मार्थीपुराणानियथाविधि ॥ १८ ॥ द्वापरेद्वापरेविष्णुर्व्यासरूपेणसर्वदा ॥ वेदमे
कंसबहुधाकुरुतेहितकाम्यया ॥१९॥ अल्पायुषोअल्पबुद्धींश्चविप्राञ्ज्ञात्वाकलावथ ॥ पुराणसंहितांपुण्यां
कुरुतेऽसौयुगेयुगे ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गत्यतत्रत्यंसंदेहंपृष्टवांस्तत्संदेहनिवृत्यर्थमार्कंडेयोमार्कंडेयपुराणमुक्तवानिति तथाचमार्कंडेयपुराणंभारतोत्तरंजातमितिनिश्चीयते ततश्चभा
रतात्पूर्वंसप्तदशपुराणान्येवसंतीतिअष्टादशपुराणानिकृत्वेतिवचनमसंगतमेवेतिचेन्न प्रथमतःकथामात्रंव्यासमुखाच्छ्रुतंनतुग्रंथरूपंतंतकथा
मात्रश्रवणेनैवजातसंदेहःक्रौष्टुकिर्मार्कंडेयंप्रत्यागत्यसंदेहंपृष्टवानितिमार्कंडेयपुराणाभिप्रायः अष्टादशपुराणग्रंथंतदुत्तरंकृत्वाभारतग्रंथः
कृतइति अष्टादशपुराणानिकृत्वेतिवचनाभिप्रायकल्पनेनविरोधाभावादिति ॥ १७ ॥ नन्वेतानिपुराणानिकस्मिन्युगेजायंतेतत्राह मन्वंत
रेष्विति युगानामेकसप्तत्यामन्वंतरमिहोच्यते तेचमनवश्चतुर्दशतथाचप्रतिमन्वतरंद्वापरेद्वापरेयुगेकरुणानिधिर्व्यासःकेवलंधर्मंबुध्यैवपुराण
विभागंप्रादुष्करोति ॥ १८ ॥ व्यासोविष्णुरेववेदविभागंचकरोतीत्याह द्वापरेति ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥

॥२१॥ अष्टाविंशतिमेयुगेसत्यवतीसूनुर्ममगुरुर्व्यासोऽभवत् अनंतरेयुगेद्रौणिरश्वत्थामाभविष्यतीत्यन्वयः॥ २२॥२३॥अतीताइति अष्टा विंशतिमयुगस्थात्व्यासात्पूर्वसप्तविंशतिर्व्यासाजाताइत्यर्थः ॥२४॥ व्यासनामानिपृच्छंति ऋषयइति ब्रूहिसूतेति कूर्मपुराणेतु एकादशे तुनहुषःशततेजास्ततःपरं त्रयोदशेतथाधर्मस्तुरुक्षस्तुचतुर्दशे त्र्य्यारुणिःपंचदशेषोडशेतुधनंजयः कृतंजयःसप्तदशेह्यष्टादशऋतंजयः

स्त्रीशूद्रद्विजबंधूनांनवेदश्रवणंमतं॥ तेषामेवहितार्थायपुराणानिकृतानिच ॥ २१ ॥ मन्वंतरेसप्तमेत्रशुभे वैवस्वताभिधे॥ अष्टाविंशतिमेप्राप्तेद्वापरेमुनिसत्तमाः॥ २२॥ व्यासःसत्यवतीसूनुर्गुरुर्मेधर्मवित्तमः॥ ए कोनत्रिंशत्संप्राप्तेद्रौणिर्व्यासोभविष्यति॥ २३ ॥ अतीतास्तुतथाव्यासाःसप्तविंशतिरेवच॥ पुराणसंहिता स्तैस्तुकथितास्तुयुगेयुगे॥ २४॥ ऋषयऊचुः ॥ ब्रूहिसूतमहाभागव्यासाःपूर्वयुगोद्भवाः॥ वक्तारस्तुपु राणानांद्वापरेद्वापरेयुगे ॥२५॥ सूतउवाच ॥द्वापरेप्रथमेव्यस्ताःस्वयंवेदाःस्वयंभुवा॥ प्रजापतिर्द्वितीयेतुद्वापरेव्यासकार्यकृत्॥ २६॥ तृतीयेचोशनाव्यासश्चतुर्थेतुबृहस्पतिः॥ पंचमेसविताव्यासःषष्ठेमृत्युस्तु द्वापरे॥ २७॥ मघवासप्तमेप्राप्तेवसिष्ठस्त्वष्टमेस्मृतः॥ सारस्वतस्तुनवमेत्रिधामादशमेतथा ॥ २८॥ ए कादशेऽथत्रिवृषोभरद्वाजस्ततःपरं॥ त्रयोदशेचांतरिक्षोधर्मश्चापिचतुर्दशे॥ २९॥ त्र्य्यारुणिःपंचदशेषोडशे तुधनंजयः॥ मेधातिथिःसप्तदशेव्रतीह्यष्टादशेतथा ॥ ३०॥ अत्रिरेकोनविंशेऽथगौतमस्तुततःपरं॥ उत्तम श्चैकविंशेऽथहर्यात्मापरिकीर्तितः॥ ३१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

ततोव्यासोभरद्वाजस्तस्मादूर्ध्वंतुगौतमः वाजश्रवाश्चैकविंशेतस्माच्छुष्मायणःपरः तृणबिंदुस्त्रयोविंशेवाल्मीकिस्तुततःपरं पंचविंशेतथाश क्तिःषड्विंशेतुपराशरः सप्तविंशेतथाव्यासोजातूकर्ण्योमहामुनिः अष्टाविंशेस्मृतोव्यासःपराशरसुतःपरः इत्यन्यथाव्यासाउक्ताः कल्प भेदेनतुव्यवस्था॥ २५॥ २६॥२७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ॥ ॥ ॥

उत्तमोहर्यात्माचैकएव एकविंशेअयंजातः द्वाविंशेवेनोवाजश्रवाः त्रयोविंशेसोमोमुष्यायणः चतुर्विंशेतृणबिंदुःततोभार्गवः ॥ ३२ ॥
ततःशक्तिस्ततोजातुकर्ण्यस्ततःकृष्णद्वैपायनः ॥ ३३॥ ३४ ॥ ३५ ॥ व्यासेनेति इदंपुराणंव्यासेनप्रथमतःकृत्वापश्चादिदमत्यंतंशुभ
मितिविज्ञायज्ञात्वायस्मैकस्मैनोक्तंकुतःसर्वोत्कृष्टत्वात् किंतुअयोनिजःपुत्रःकीदृशोमहात्मासर्वोत्तमगुणवान् अरणिसंभवोऽयोनिजश्चैवराग्य

वेनोवाजश्रवाश्चैवसोमोमुष्यायणस्तथा ॥ तृणबिंदुस्तथाव्यासोभार्गवस्तुततःपरं ॥ ३२॥ ततःशक्तिर्जातुक
र्ण्यःकृष्णद्वैपायनस्ततः ॥ अष्टाविंशतिसंख्येयंकथितायामयाश्रुता ॥३३॥ कृष्णद्वैपायनात्प्रोक्तंपुराणंचमया
श्रुतं ॥ श्रीमद्भागवतंपुण्यंसर्वदुःखौघनाशनं ॥ ३४ ॥ कामदंमोक्षदंचैववेदार्थपरिबृंहितं ॥ सर्वागमरसारा
मंमुमुक्षूणांसदाप्रियं ॥३५॥ व्यासेनकृत्वाऽतिशुभंपुराणंशुकायपुत्रायमहात्मनेयत् ॥ वैराग्ययुक्तायचपाठि
तंवैविज्ञायचैवारणिसंभवाय ॥३६॥श्रुतंमयातत्रतथागृहीतंयथार्थवद्व्यासमुखान्मुनींद्राः ॥ पुराणगुह्यंसकलं
समेतंगुरोःप्रसादात्करुणानिधेश्च ॥ ३७ ॥ सुतेनपृष्टःसकलंजगाददृैपायनस्तत्रपुराणगुह्यं ॥ अयोनिजे
नाद्भुतबुद्धिनावैश्रुतंमयातत्रमहाप्रभावं ॥ ३८ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

युक्तश्चतस्मैपाठितं तस्मादिदंसर्वोत्तममित्यत्रकःसंदेहः ॥ ३६ ॥ ननुतत्रापिव्यासेनोक्तमस्तीतिचेत्तत्राह श्रुतमिति व्यासेनैतादृशंपुराणं
मांवक्तव्यमिति ममभाग्यंक्वास्ति किंतुमुख्यत्वेनशुकायोक्तंमयातुतत्सहाध्यायित्वेनश्रुतमिति ननुतत्सहाध्यायित्वंतवतस्यव्यासस्येष्टमि
तिचेत्तत्राह प्रसादादिति एतत्सहाध्यायित्वंमयामहतायत्नेनप्रसादादेवलब्धंनतुसहजतयेतिभावः ननुतथापिप्रसादयोग्यस्तुत्वमसितत्राह
करुणानिधेश्चेति नाहंयोग्यःकिंतुगुरुरेवकरुणानिधिरतस्तत्प्रसादप्राप्तसहाध्यायित्वेनमयेदंभागवतंव्यासमुखाच्छ्रुतमितिभावः ॥ ३७॥
तत्रापिप्रष्टाशुकएवाहंतुश्रोतैवकेवलमित्याह सुतेनेति सुतेनपुत्रेणशुकेनेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ॥ ॥

महत्वंपुराणस्यवर्णयति श्रीमद्भागवतेति अयमपिशुकः हेमत्तमाइतिऋषिसंबोधनं संसारार्णवस्यदुर्विगाह्यंयत्सलिलं तत्संतर्तुकामः सन्अमरांघ्रिः कल्पतरुर्वेदरूपस्तस्यफलंश्रीमद्भागवतात्मकंयदमरांघ्रिपफलंतस्यस्वादे आदरोयस्यैतादृशः सन्नानाख्यानमेवरसस्तस्यालयंपुराणमिदमद्भुतंप्रेम्णा श्रुतिपुटैःकर्णपुटैरशृणोत् एतादृशंमहाभागवतंश्रुत्वाकलिभयान्नमुच्यतेएवंविधःपुरुषः क्षितौकोऽस्तिनकोपीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ननुशुकादयोमहांतोभागवतश्रवणेनमुक्ताभवंतुपापिनस्तुकथंमुक्ताःस्युरितिचेत्तत्राह पापीयानपीति अतिशयेनपापवानपिपुनश्चवेदोक्तधर्मरहितोऽपितथास्वाचारेणहीनआशयोंतःकरणंयस्याचारसंस्कारहीनांतःकरणवानपीत्यर्थः एतादृशोऽपिसन्पुनर्व्याजे

श्रीमद्भागवतामरांघ्रिपफलास्वादादरःसत्तमाःसंसारार्णवदुर्विगाहसलिलंसंतर्तुकामःशुकः॥नानाख्यानरसालयंश्रुतिपुटैःप्रेम्णाश्रुणोदद्भुतं तच्छ्रुत्वानविमुच्यतेकलिभयादेवंविधःकःक्षितौ ॥ ३९ ॥ पापीयानपिवेदधर्मरहितःस्वाचारहीनाशयोव्याजेनापिशृणोतियःपरमिदंश्रीमत्पुराणोत्तमं ॥ भुक्त्वाभोगकलापमत्रविपुलंदेहावसानेऽचलंयोगिप्राप्यमवाप्नुयाद्भगवतीनामांकितंसुंदरं ॥ ४० ॥ यानिर्गुणाहरिहरादिभिरप्यलभ्याविद्यासतांप्रियतमाथसमाधिगम्या ॥सातस्यचित्तकुहरेप्रकरोतिभावंयःसंशृणोतिसततंतुसतीपुराणं॥४१॥

नापिकपटेनापियोभगवतीनामांकितंभगवतीपदघटितंसुंदरमिदंप्रकृतं श्रीमत्पुराणोत्तमंशृणोतिसोऽप्यत्रभोगकलापंविपुलंभुक्त्वादेहावसाने निश्चलंकूटस्थंश्रेष्ठपदंयोगिभिःप्राप्यंगच्छतीत्यर्थः तदुक्तं शिवापदाराधनतत्पराणांभोगश्चमोक्षश्चकरस्थएवेति ॥ ४० ॥ ननुज्ञानंविनानमोक्षइति सिद्धांतस्तथाचैतस्यज्ञानाभावेनकेवलपुराणश्रवणमात्रेणकथंमोक्षउक्तइतिचेत्तत्राह यानिर्गुणेति निर्गुणाब्रह्मरूपिणीहरिहरादिभिर्महद्भिरप्यलभ्याविद्याविद्याविषयःसतांज्ञानिनांप्रियतमा अथापिसमाधिनानिर्विकल्पसमाधिनैवगम्याज्ञेया एतादृशीयासर्वोत्कृष्टाभगवतीब्रह्मरूपिणीसातस्यपुरुषस्यचित्तकुहरेभावंस्थितिंकरोति कस्यपुरुषस्य यःपुरुषःसंततसतीपुराणंसतीदेवीतस्याःपुराणंतुसंशृणोतितस्यपुरुषस्येत्यर्थः एतद्भागवतश्रवणेनचिद्रूपिण्यादेव्याअनुभवस्ततश्चभोगमोक्षौजायेते ततश्चसर्वोत्तममेतद्भागवतमितिभावः ॥ ४१ ॥

इदानींसूतोजनानाक्रोशति संप्राप्येति यःपुरुषोमानुषभवंमनुष्यजातौजन्मसंप्राप्यकीदृशंजन्मसकलानिसशक्तिकान्यंगानिनतुविकलानितद्युक्तं तथावाचकंपुराणवक्तारमपिसंप्राप्ययोमूढोभवार्णवजलस्योत्तरणार्थंपोतंपोतभूतंसुखदंमोक्षसुखदंपुराणंदेवीभागवताख्यंनशृणोतिसविधिनादैवेनैवंचितोहतभाग्यइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ यःपुरुषोमानुषत्वेमनुष्यजातौकर्णयुगुलंप्राप्यरागीसन्परापवादान्सततंशृणोति सःसर्वार्थदंपुरुषार्थचतुष्टयपदंरसनिधिंरसोवैसइतिश्रुतिप्रतिपादितोरसआत्मातस्यनिधिंस्थानभूतंपुराणंदेवीभागवताख्यंनष्टोमंदबुद्धिःकुतोनशृणुतेइत्याक्रोशति

संप्राप्यमानुषभवंसकलांगयुक्तंपोतंभवार्णवजलोत्तरणायकामं ॥ संप्राप्यवाचकमहोनशृणोतिमूढःसोवंचितोऽत्रविधिनासुखदंपुराणं ॥ ४२ ॥ यःप्राप्यकर्णयुगलंपटुमानुषत्वेरागीशृणोतिसततंचपरापवादान् ॥ सर्वार्थदंरसनिधिंविमलंपुराणंनष्टःकुतोनशृणुतेभुविमंदबुद्धिः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ऋषयऊचुः ॥ सौम्यव्यासस्यभार्यायांकस्यांजातःसुतःशुकः ॥ कथंवाकीदृशोयेनपठितेयंसुसंहिता ॥ १ ॥ अयोनिजस्त्वयाप्रोक्तस्तथाचारणिजःशुकः ॥ संदेहोस्तिमहांस्तत्रकथयाद्यमहामते ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिसूतः ॥४३॥ इतिश्रीदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेप्रथमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ पंचषष्टिश्लोकवर्यैर्देवीसर्वोत्तमेतिच ॥ शुकजन्मप्रसंगेनभण्यतेऽस्मिंश्चतुर्थके ॥ १ ॥ तत्रपूर्वाध्यायेविज्ञायचैवारणिसंभवायचेत्युक्तंतत्प्रश्नबीजमुपलभ्यमुनयःपृच्छंति सौम्येति हे सौम्यसूतकस्यांव्यासस्यभार्यायांशुकःसुतःपुत्रोजातःइत्येकःप्रश्नः कथंकेनप्रकारेणजातइतिद्वितीयः किंचकीदृशःकीदृग्गुणवानितितृतीयः येनैतादृशीसुसंहितापाठितासनसाधारणगुणइत्यर्थः ॥ १ ॥ ननुशुकोरणिसंभूतोस्तीतिमयोक्तंततश्चायंप्रश्नोनघटनाप्रांचतीतिचेत्सत्यं तदेवतुसंदेहास्पदमरणौवीर्यपातासंभवादित्याह अयोनिजइति अयोनिजः कुतोयतोरणिसंभवस्ततः ॥ २ ॥

॥१९॥

किंचगर्भयोगीति नहियोगिनःकृतकृत्यस्यज्ञानार्थमन्यपुराणाद्यपेक्षास्तीत्यभिप्रायेण [illegible] कथंचेति ॥ ३ ॥ इतित्र्यपिप्रश्नत्रयमुपलभ्याह पुरासरस्वतीतीरइति अनेनचायोनिजइत्येवपक्षंस्थापयति गर्भयोगित्वंतस्यकृस्तवंनभवति किंतुस्तावकत्वेनोक्तंदेवीभागवतश्रवणोत्तरमेवतुतस्ययोगित्वंवक्ष्यतीतिभावः कलविंकौचटकौ ॥ ४ ॥ विस्मयकारणमाह जातमात्रमिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मनुष्यव्यवहा

गर्भयोगीश्रुतःपूर्वंशुकोनाममहातपाः ॥ कथंचपठितंतेनपुराणंबहुविस्तरं ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ पुरासरस्वतीतीरेव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ आश्रमेकलविंकौतुदृष्ट्वाविस्मयमागतः ॥ ४ ॥ जातमात्रंशिशुंनीडेमुक्तमंडान्मनोहरं॥ताम्रास्यंशुभसर्वांगंपिच्छांकुरविवर्जितं ॥ ५॥ तौतुभक्ष्यार्थमत्यंतंरतौश्रमपरायणौ ॥ शिशोश्चंचुपुटेभक्ष्यंक्षिपंतौचपुनःपुनः ॥ ६ ॥ अंगेनांगानिबालस्यघर्षयंतौमुदान्वितौ ॥ चुंबंतौचमुखंप्रेम्णाकलविंकौशिशोःशुभम् ॥ ७ ॥ वीक्ष्यप्रेमाद्भुतंतत्रबालेचटकयोस्तदा ॥ व्यासश्चिंतातुरःकामंमनसासमचिंतयत् ॥ ८ ॥ तिरश्चामपियत्प्रेमपुत्रेसमभिलक्ष्यते ॥ किंचित्रंयन्मनुष्याणांसेवाफलमभीप्सतां ॥ ९ ॥ किमेतौचटकौचास्यविवाहंसुखसाधनं॥विरच्यसुखिनौस्यातांदृष्ट्वावध्वामुखंशुभं ॥ १० ॥अथवावार्द्धिकेप्राप्तेपरिचर्यांकरिष्यति ॥पुत्रःपरमधर्मिष्ठःपुण्यार्थंकलविंकयोः॥ ११॥अर्जयित्वाथवाद्रव्यंपितरौतर्पयिष्यति ॥अथवात्रेतकार्याणिकरिष्यतियथाविधि ॥ १२ ॥ अथवाकिंगयाश्राद्धंगत्वासंवितरिष्यति ॥ नीलोत्सर्गंचविधिवत्प्रकरिष्यतिबालकः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रतुल्यःपक्षिव्यवहारइत्याश्चर्यहेतुः काममिति कामंयथेष्टंमनसासमचिंतयत् विचारितवान् ॥ ८ ॥ विचारमेवाह तिरश्चामिति मनुष्यास्तुपुत्रोस्माकंसेवांकरिष्यतीतिसेवाफलेच्छयापुत्रेप्रेमकुर्वंतितत्रकिंचित्रंतदभावेपिपक्षिषुप्रेमदर्शनादितिभावः ॥ ९ ॥ पक्षिषुपुत्रकर्तृकसेवायाअसंभावनादर्शयति किमेताविति वध्वाःस्नुषायाः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥

एवंसेवासंभावानायामपिपुत्रेप्रेमकुर्वीतितस्मात्पुत्रः संसारेऽधिकइतिभावः तदेवाह संसारेइति ॥ १४ ॥ शास्त्रमप्येवमेवाहेत्याह अपुत्रस्ये ति पुत्रादन्यतरत्तूभिन्नं ॥ १५॥ १६ ॥ दृश्यतइति इदंनानुमानेनसाध्यतेपुत्रस्यावश्यकत्वंकिंतुसमक्षंप्रत्यक्षंएवदृश्यते यथाप्रत्यक्षं प्रमाणमत्रवर्ततेतथाप्तवाक्यमपिवर्ततएवेत्याह पुत्रवानिति पापात्सर्वक्लेशरूपात् इतिशाश्वतंचिरंतनमाप्तवाक्यंवर्ततइत्यर्थः ॥ १७ ॥

संसारेऽत्रसमाख्यातंसुखानामुत्तमंसुखं ॥ पुत्रगात्रपरिष्वंगोलालनंचविशेषतः ॥ १४ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गोनैवचनैवच ॥ पुत्रादन्यतरंनास्तिपरलोकस्यसाधनं ॥ १५ ॥ मन्वादिभिश्चमुनिभिर्धर्मशास्त्रेषुभाषितं ॥ पुत्रवान्स्वर्गमाप्नोतिनापुत्रस्तुकथंचन ॥ १६ ॥ दृश्यतेऽत्रसमक्षंतन्नानुमानेनसाध्यते ॥ पुत्रवान्मुच्यतेपापादाप्तवाक्यंचशाश्वतं ॥१७॥ आतुरोमृत्युकालेऽपिभूमिशय्यागतोनरः ॥ करोतिमनसाचिंतांदुःखितःपुत्रवर्जितः ॥ १८॥ धनंमेविपुलंगेहेपात्राणिविविधानिच ॥ मंदिरंसुंदरंचैतत्कोऽस्यस्वामीभविष्यति ॥ १९ ॥ मृत्युकालेमनस्तस्यदुःखेनभ्रमतेयतः ॥ अतोस्यदुर्गतिर्नूनंभ्रांतचित्तस्यसर्वथा ॥ २० ॥ एवंबहुविधांचिंतांकृत्वासत्यवतीसुतः ॥ निःश्वस्यबहुधाचोष्णंविमनाःसंबभूवह ॥ २१ ॥ विचार्यमनसात्यर्थंकृत्वामनसिनिश्चयं ॥ जगामचतपस्तप्तुंमेरुपर्वतसंनिधौ ॥ २२ ॥ मनसाचिंतयामासकंदेवंसमुपास्महे ॥ वरप्रदाननिपुणंवांछितार्थप्रदंतथा ॥ २३ ॥ विष्णुंरुद्रंसुरेंद्रंवाब्रह्माणंवादिवाकरं ॥ गणेशंकार्तिकेयंचपावकंवरुणंतथा ॥ २४ ॥ एवंचिंतयतस्तस्यनारदोमुनिसत्तमः ॥ यदृच्छयासमायातोवीणापाणिःसमाहितः ॥ २५ ॥

यदुक्तंप्रत्यक्षंतन्निदर्शयति आतुरइति ॥ १८॥ १९ ॥ २० ॥ एवमितिबहुविधांचिंतांविचारंव्यासः कृत्वातस्यपुत्राभावादुष्णंसंतापयुक्तंयथास्यात्तथाबहुधानेकप्रकारैर्निश्वस्याविमनाःसंबभूवह ॥ २१ ॥ ततः पुत्रोत्पत्तिरीश्वरानुग्रहंविनानभवतिपरमेश्वरानुग्रहश्चतपोविनानभवतीत्यत्यर्थंमतिशयेनमनसाविचिंत्यतपसिनिश्चयंकृत्वाजगाम ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ २९॥३० ॥ ३१ ॥३२॥३३॥ ३४ ॥३५॥ ३६[illegible] त्वन्नाभीति अहंसर्वजगत्कर्तात्वत्पुत्रस्तत

तंदृष्ट्वापरमप्रीतोऽव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ कृत्वार्घ्यमासनंदत्वापप्रच्छकुशलंमुनिं ॥२६॥श्रुत्वाथकुशलप्रश्नंप
प्रच्छमुनिसत्तमः ॥ चिंतातुरोसिकस्मात्त्वंद्वैपायनवदस्वमे ॥ २७ ॥ व्यासउवाच ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्ति
नसुखंमानसेततः॥ तदर्थंदुःखितश्चाहंचिंतयामिपुनःपुनः॥२८॥तपसातोषयाम्यद्यकंदेवंवांछितार्थदं ॥ इति
चिंतातुरोस्म्यद्यत्वामहंशरणंगतः ॥ २९ ॥ सर्वज्ञोसिमहर्षेत्वंकथयाशुकृपानिधे ॥ कंदेवंशरणंयामियोमेपु
त्रंप्रदास्यति ॥ ३० ॥ सूतउवाच ॥ इतिव्यासेनपृष्टस्तुनारदोवेदविन्मुनिः ॥ उवाचपरयाप्रीत्याकृष्णंप्र
तिमहामनाः ॥ ३१ ॥ नारदउवाच ॥ पाराशर्यमहाभागयत्त्वंपृच्छसिमामिह ॥ तमेवार्थंपुरापृष्टःपित्रामेम
धुसूदनः ॥ ३२ ॥ ध्यानस्थंचहरिंदृष्ट्वापितामेविस्मयंगतः ॥ पर्यपृच्छतदेवेशंश्रीनाथंजगतःपतिं ॥३३ ॥
कौस्तुभोद्भासितंदिव्यंशंखचक्रगदाधरं ॥ पीतांबरंचतुर्बाहुंश्रीवत्सांकितवक्षसं ॥ ३४ ॥ कारणंसर्वलोका
नांदेवदेवंजगद्गुरुं ॥ वासुदेवंजगन्नाथंतप्यमानंमहत्तपः ॥ ३५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ देवदेवजगन्नाथभूतभव्यभ
वत्प्रभो॥तपश्चरसिकस्मात्त्वंकिंध्यायसिजनार्दन ॥ ३६ ॥ विस्मयोयंममात्यर्थंत्वंसर्वजगतांप्रभुः ॥ ध्यान
युक्तोसिदेवेशकिंचचित्रमतःपरं ॥ ३७ ॥ त्वन्नाभिकमलाज्जातःकर्ताहमखिलस्यह ॥ त्वत्तःकोप्यधिकोस्त्य
त्रतंदेवंब्रूहिमापते ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ह

स्त्वत्तः कोन्योस्त्यधिकस्तथापित्वंध्यायसितस्मादस्त्यन्योधिकोदेवस्तंदेवंहेमापतेलक्ष्मीपतेमांब्रूहीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥

तद्वेोपपादयति जानाम्यहमिति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥४४॥ ४५ ॥ तथाप्येतेब्रह्माविष्ण्वादयोदृश्याः अपुत्रस्ये
कार्यरूपाः शक्त्याकृताइत्यत्रतर्कोनुमानंवेदपारगैःपुरुषैर्वेदार्थानुसारेणक्रियते ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तत्कर्मकरणेइति अयंभावः यक्षं
विष्ण्वादयःकस्मादुत्पन्नाइति जिज्ञासायांवेदरसिकाःपुरुषाःप्रथमतोमायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरं तयोर्विभूतिलेशोवैजगदेतच्चराच
रं नतस्यकार्यंकारणंचविद्यतेनतत्समश्चाभ्यधिकश्चदृश्यते परास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेति मायावाएषानारसिंही

जानाम्यहंजगन्नाथत्वमादिःसर्वकारणं ॥ कर्तापालयिताहर्तासमर्थःसर्वकार्यकृत् ॥ ३९ ॥ इच्छयातेमहाराज सृजाम्यहमिदंजगत् ॥ हरःसंहरतेकालेसोपितेवचनेसदा ॥ ४० ॥सूर्योभ्रमतिचाकाशेवायुर्वातिशुभाशुभः॥ अग्निस्तपतिपर्जन्योवर्षतीशत्वदाज्ञया ॥ ४१ ॥ त्वंतुध्यायसिकंदेवंसंशयोयंमहान्मम ॥ त्वत्तःपरंनपश्यामिदेवंवैभुवनत्रये ॥४२ ॥ कृपांकृत्वावदस्वाद्यभक्तोस्मितवसुव्रत ॥ महतांनैवगोप्यंहिप्रायःकिंचिदितिस्मृतिः ॥४३॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यहरिराहप्रजापतिं॥शृणुष्वैकमनाब्रह्मंस्त्वांब्रवीमिमनोगतं ॥ ४४ ॥यद्यपित्वांशिवंमांचस्थितिःसृष्ट्यंतकारणं ॥ तेजानंतिजनाःसर्वेसदेवासुरमानुषाः ॥४५ ॥ स्रष्टात्वंपालकश्चाहंहरःसंहारकारकः॥ कृताःशक्त्येतिसंतर्कःक्रियतेवेदपारगैः ॥ ४६ ॥ जगत्संजननेशक्तिस्त्वयितिष्ठतिराजसी ॥ सात्विकीमयिरुद्रेचतामसीपरिकीर्तिता ॥ ४७॥ तयाविरहितस्त्वंनतत्कर्मकरणेप्रभुः॥ नाहंपालयितुंशक्तःसंहर्तुनापिशंकरः ॥४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सर्वमिदंसृजतिसर्वमिदंरक्षति सर्वमिदंसंहरतितस्मान्मायामेतांशक्तिंविद्यादित्यादिश्रुतीःपर्यालोचयंति ततस्तदर्थानुसारेणैवानुमानंकल्पयंति तच्चेत्थं योयोव्यवहारःसशक्तिपूर्वःव्यवहारत्वात्प्राकृतपुरुषव्यवहारवदित्यनुमानंकल्पयंति तत्रास्माकंजन्मादिव्यवहारस्तथाजन्मोत्तरंजगत्सर्जनादिव्यवहारश्चशक्तिपूर्वकएवेतिनिश्चिन्वंति व्यतिरेकंचपश्यंति नहिशक्तिरहितःस्पंदितुमपिसमर्थःकश्चिदितितस्माच्छ्रुत्यनुमानाभ्यामस्माकंशक्तिपूर्वकत्वंनिश्चितं तस्मात्पराशक्तिजन्याएवंवयमिति ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यतएवंतस्माद्वयंसर्वेतदधीनाइत्याह तदधीनाइति प्रत्यक्षेचपरोक्षेचेति अस्माकंप्रत्यक्षेव्यवहारेपरोक्षेचव्यवहारेपराधीनत्वंस्पष्टमेव तत्रदृष्टांत मुदाहरणंशृणु ॥ ४९ ॥ स्वपिमीति प्रलयकालीनव्यवहारस्यब्रह्मणादृश्यमानत्वाभावेनपरोक्षत्वंप्रलयकालेचतदधीनःशक्त्यधीनएव स्वपिमि तथैवकाले सृष्टिकालेसदातिष्ठे उत्तिष्ठामितदधीनःसन्नित्यर्थः स्वापजागरयोःक्षणमेकमपिन्यूनाधिकंकर्तुमयानशक्यतेतस्मात्परतं

तदधीनावयंसर्वेवर्तामःसततंविभो ॥ प्रत्यक्षेचपरोक्षेचदृष्टांतंशृणुसुव्रत ॥ ४९ ॥ शेषेस्वपिमिपर्यंकेपरतं
त्रोनसंशयः ॥ तदधीनःसदोत्तिष्ठेकालेकालवशंगतः ॥ ५० ॥ तपश्चरामिसततंतदधीनोस्म्यहंसदा ॥ कदा
चित्सहलक्ष्म्याचविहरामियथासुखं ॥ ५१ ॥ कदाचिद्दानवैःसार्द्धंसंग्रामंप्रकरोम्यहं ॥ दारुणंदेहदमनंसर्व
लोकभयंकरं ॥ ५२ ॥ प्रत्यक्षंतवधर्मज्ञतास्मिन्नेकार्णवेपुरा ॥ पंचवर्षसहस्राणिबाहुयुद्धंमयाकृतं ॥ ५३ ॥
तौकर्णमलजौदुष्टौदानवौमदगर्वितौ ॥ देवदेव्याःप्रसादेननिहतौमधुकैटभौ ॥ ५४ ॥ तदात्वयानकिंज्ञातंका
रणंतुपरात्परं ॥ शक्तिरूपंमहाभागकिंपृच्छसिपुनःपुनः ॥ ५५ ॥ यदिच्छापुरुषोभूत्वाविचरामिमहार्णवे ॥
कच्छपःकोलसिंहश्चवामनश्चयुगेयुगे ॥ ५६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

त्रएवाहमस्मीतिभावः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ तदेतिप्रथमतोमधुकैटभयुद्धसमयेमद्बलंनष्टंअनंतरंतौदेव्याविमोहितौमयिचबलंतद्धननयोग्यंदेव्यास्थापितं तदासर्वप्रपंचस्यमद्बलस्यचकारणंभगवतीरूपंनाकिंत्वयाज्ञातमस्ति ततःपुनःकिंपृच्छसीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ यदिच्छेति यस्याभगवत्याइच्छयाप्रथमतःस्त्रीरूपेणस्थितोमणिद्वीपेनंतरमहंपुरुषोभूत्वामहार्णवेचरामिवसामितस्मात्तदधीनएवाहमस्मीतिभावः इयंकथावक्ष्यमाणा कोलेतिप्रथमांतंलुप्तविभक्तिकंजातइतिशेषः ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥

नाभवमिति तस्मात्स्वेच्छयावामाः कुटिलायावराहादियोनयस्तासुनाभवंनासंकिंतुपराधीनएवसन्नभवमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ किंचयदिममस्वातं त्र्यंस्यात्तदानींचयोनिषुममजन्मनैवस्यान्नहिलोकेकश्चनस्वतंत्रोहीनयोनिषुजन्मवांछतीत्याह विहायेति ॥ ५८ ॥ अन्यच्चममपराधीनतायाः प्रत्यक्षमुदाहरणमुच्यते पुरेति हेअजतेतवपुरोग्रदेशेमदीयंशिरोधनुषोज्यायामौर्व्याःस्खलनात्त्रोटनात्क्कचापिकस्मिन्नपिदेशेगतंपुरापूर्वंतदा वाजिशिरोऽश्वशिरोगृहीत्वाशिल्पिवरेणत्वष्ट्रात्वयासंयोजितंत्वदाज्ञयात्वष्ट्रासंयोजितमित्यर्थः तथाचाहंकथंसर्वेश्वरःस्वतंत्रोभवामिनहीश्वर

नकस्यापिप्रियोलोकेतिर्यग्योनिषुसंभवः ॥ नाभवंस्वेच्छयावामवराहादिषुयोनिषु ॥ ५७ ॥ विहायलक्ष्म्या सहसंविहारंकोयातिमत्स्यादिषुहीनयोनिषु ॥ शय्यांचमुक्त्वागरुडासनस्थःकरोतियुद्धंविपुलंस्वतंत्रः॥५८ ॥ पुरापुरस्तेजशिरोमदीयंगतंधनुर्ज्यास्खलनात्क्वचापि ॥ त्वयातदावाजिशिरोगृहीत्वासंयोजितंशिल्पिवरेणभू यः॥ ५९ ॥हयाननोहंपरिकीर्तितश्चप्रत्यक्षमेतत्तवलोककर्तः॥विडंबनेयंकिललोकमध्येकथंभवेदात्मपरोयदि स्यां ॥६० ॥ तस्मान्नाहंस्वतंत्रोस्मिशक्त्यधीनोस्मिसर्वथा ॥ तामेवशक्तिंसततंध्यायामिचनिरंतरं ॥ ६१ नातःपरतरंकिंचिज्जानामिकमलोद्भव ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्तंविष्णुनातेनपद्मयोनेस्तुसान्निधौ ॥ ६२ ॥ तेनचाप्यहमुक्तोस्मितथैवमुनिपुंगव ॥ तस्मात्त्वमपिकल्याणपुरुषार्थाप्तिहेतवे ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥

स्येदृशीदशाजायेततस्मात्परतंत्रएवाहमस्मीतिभावः ॥ ५९ ॥ हयाननोहमिति तदाहंहयाननोहयग्रीवनाम्नाइतिपरिकीर्तितः इदंहेलोकक र्तःलोकोत्पादकब्रह्मंस्तवप्रत्यक्षमेवास्तियदिपुनरात्मपरःस्वतंत्रोहंस्यांभवेयंतदेयंविडंबनालोकमध्येकथंभवेन्नकथमपीत्यर्थः तस्मादपिपराधी नएवाहमस्मीतिजानीहीतिभावः ॥ ६० ॥ तदेवाह तस्मादिति शिष्टंस्पष्टं ॥ ६१ ॥ यत्पृष्टंकंध्यायसीतितस्योत्तरमाह तामेवशक्तिमि ति शक्तिमितिसाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपिणींदेवीमित्यर्थः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६४ ॥ अत्रकाचित्पुस्तकेषुशेषेस्वपिमिपर्यंकेइत्यतःपूर्वंममभार्यावरारोहामहालक्ष्मीरितिश्रुत्वेत्यादिपंचश्लोकाःसंतिअग्रेचहयाननोहंपरि कीर्तितश्चेतिश्लोकोत्तरंतस्मान्नाहंस्वतंत्रोस्मीत्यादिपंचश्लोकानसंतितत्पक्षेतेषांतदुक्तार्थस्याध्याहारःकर्त्तव्यःस्यादिति ॥ ६५ ॥ इतिश्री देवीभागवतव्याख्यायांतिलकाभिधायांप्रथमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ द्वादशाधिकपद्यैस्तुशतसंख्यैर्हयास्ययोः ॥ कथयातुमहा

असंशयंहृदंभोजेभजदेवीपदांबुजं ॥ सर्वदास्यतिसादेवीयद्यदिष्टंभवेत्तव ॥ ६४ ॥ सूतउवाच ॥ नारदेनै वमुक्तस्तुव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ देवीपादाब्जनिष्णातस्तपसेप्रययौगिरौ ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम हापुराणेप्रथमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतास्माकंमनःकामंमग्नंसंशयसागरे ॥ यथोक्तंम हदाश्चर्यंजगद्विस्मयकारकं ॥ १ ॥ यन्मूर्द्धामाधवस्यापिगतोदेहात्पुनःपरं ॥ हयग्रीवस्ततोजातःसर्वकर्ताज नार्दनः ॥ २ ॥ वेदोपिस्तौतियंदेवंदेवाःसर्वेयदाश्रयाः ॥ आदिदेवोजगन्नाथःसर्वकारणकारणः ॥ ३ ॥ तस्या पिवदनंछिन्नंदैवयोगात्कथंतदा ॥ तत्सर्वंकथयाशुत्वंविस्तरेणमहामते ॥ ४ ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतुमुनयः सर्वेसावधानाःसमंततः ॥ चरितंदेवदेवस्यविष्णोःपरमतेजसः ॥ ५ ॥ कदाचिद्दारुणंयुद्धंकृत्वादेवःसनातनः ॥ दशवर्षसहस्राणिपरिश्रांतोजनार्दनः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

देव्यामहोत्कर्षोनिगद्यते ॥ १ ॥ हयग्रीवरूपप्रश्नबीजमुपलभ्यकथाप्रसंगमध्येएवऋषयःपृच्छंतिसूतेति ॥ १ ॥ सर्वकर्तेति यंवेदो पिस्तौतियश्चसर्वकर्तातस्यापिहयग्रीवत्वंप्राप्तमित्याश्चर्यंकथंनभवेदितिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥५ ॥युद्धमितिदैत्यैःसमंदारुणंक्रूरं ॥ ६ ॥

शुभेस्थानेइति वैकुंठेदेवाःप्रत्यहमागत्यनिद्राभंगंकरिष्यंतीतिदेवभीत्यावैकुंठत्यक्त्वाक्वचिदेकांतस्थानइत्यर्थः धनुःसज्यमिति वक्रीभूतंधरा स्थितंतद्धनुःकंठदेशेअवलंब्ययोगिजनवत्कंठदेशेतद्धनुषोद्वितीयकोट्यांस्थापयित्वेत्यर्थः ॥ ७ ॥ दत्वेतिसर्वशरीरस्यभारंतस्यांधनुःकोट्यां

समेदेशेशुभेस्थानेकृत्वापद्मासनंविभुः ॥ अवलंब्यधनुःसज्यंकंठदेशेधरास्थितं ॥७॥ दत्वाभारंधनुष्कोट्यां निद्रामापरमापतिः ॥ श्रांतत्वाद्दैवयोगाच्चजातस्तत्रातिनिद्रितः ॥ ८ ॥ तदाकालेनकियतादेवाःसर्वेसवासवाः ॥ ब्रह्मेशसहिताःसर्वेयज्ञंकर्तुंसमुद्यताः ॥ ९ ॥ गताःसर्वेथवैकुंठंद्रष्टुंदेवंजनार्दनं ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थंमखानामधिपंप्रभुं॥ १०॥ अदृष्ट्वातंतदातत्रज्ञानदृष्ट्याविलोक्यते ॥ यत्रास्तेभगवान्विष्णुर्जग्मुस्तत्रतदासुराः ॥ ११ ॥ ददृशुस्तेतदेशानंयोगनिद्रावशंगतं ॥ विचेतनंविभुंविष्णुंतत्रासांचक्रिरेसुराः ॥ १२ ॥ स्थितेषुसर्वदेवेषुनिद्रासुप्तेजगत्पतौ ॥ चिंतामापुःसुराःसर्वेब्रह्मरुद्रपुरोगमाः ॥ १३ ॥ तानुवाचततःशक्रःकिंकर्तव्यंसुरोत्तमाः ॥ निद्राभंगःकथंकार्यश्चिंतयंतुसुरोत्तमाः ॥ १४ ॥ तमुवाचतदाशंभुर्निद्राभंगेस्तिदूषणं ॥ कार्यंचैवप्रकर्तव्यंयज्ञस्यसुरसत्तमाः ॥ १५॥ ॥ छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ छ॥

स्थापयित्वेत्यर्थः दैवयोगाच्चेति ईश्वरस्यश्रांतत्वंनिद्रावशगत्वमनुचितमपिदैवयोगात्प्रारब्धयोगादागतमित्यर्थः तथाचतादृशानामपि प्रारब्धाधीनत्वंततश्चपराधीनत्वमस्तीतिध्वनितं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥

वम्रीकीटविशेषः यस्यभाषायावालवीतिनाम इयंचाख्यायिकाशतपथब्राह्मणेचतुर्दशेकांडेप्रवर्ग्यारंभेऽभिहितासयःसाविष्णुर्यज्ञःसःसयःस
यज्ञोसौसअदीयसन्द्रुदेयंशोविष्णुर्नशशाकसंयंतुंनदिदमप्येतर्हिनैवमर्वइवयशःशन्कोतिसंयंतुंसतिसृधन्वामादायापचक्रामसधनुरार्त्न्याशिर
उपस्तंभ्यतस्थौतंदेवाअनभिधृष्णुवंतःसमंतंपरिण्यविशंनताहवम्र्यऊचुःइमौवैवम्र्योयदुपदीकाःयोस्यज्यामप्यद्यात्किमस्मैप्रयच्छेतेत्यन्नाद्यमस्मै
प्रयच्छेमेत्यादिना वम्रीतथोपदीकाचेतिहिमचंद्रकोशश्चननुनिद्राभंगजदोषाभावार्थयदिकीटविशेषउत्पादितस्तर्हितद्वारानिद्राभंगकृतेपिनि

उत्पादितातदावम्रिब्रह्मणापरमेष्ठिना ॥ तयाभक्षयितुंतत्रधनुषोग्रंधरास्थितं ॥ १६ ॥ भक्षितेऽग्रेतदाऽनि
म्नंगमिष्यतिशरासनं ॥ तदानिद्राविमुक्तोसौदेवदेवोभविष्यति ॥ १७ ॥ देवकार्यंतदासर्वंभविष्यतिनसंश
यः ॥ सवम्रींसंदिदेशाथदेवदेवःसनातनः ॥ १८ ॥ तमुवाचतदावम्रीदेवदेवस्यमापतेः ॥ निद्राभंगःकथंका
र्योदेवस्यजगतांगुरोः ॥ १९ ॥ निद्राभंगःकथाछेदोदंपत्योःप्रीतिभेदनं ॥ शिशुमातृविभेदश्चब्रह्महत्यासमं
स्मृतं ॥ २० ॥ तत्कथंदेवदेवस्यकरोमिसुखनाशनं ॥ किंफलंभक्षणाद्देवयेनपापंकरोम्यहं ॥ २१ ॥ सर्वः
स्वार्थवशोलोकःकुरुतेपातकंकिल ॥ तस्माद्दहंकरिष्यामिस्वार्थमेवप्रभक्षणं ॥ २२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तवभा
गंकरिष्यामिमखमध्येयथाशृणु ॥ तेनत्वंकुरुकार्यंनोविष्णुंबोधयमाचिरं ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्राभंगजदोषोदेवानांतदवस्थएवेतिचेन्नकार्यंचैवप्रकर्त्तव्यंयज्ञस्यमुरसत्तमाइतिपूर्ववचनेनयज्ञार्थदोषकरणेपिप्रत्यवायाभावान्नतर्हिकिमर्थंकीट
उत्पादितःस्वेनैवकुतोननिद्राभंगःकृतइतिचेदुच्यते साक्षान्निद्राभंगेविष्णुकोपस्यसंभावनास्तिकीटद्वाराभंगेतुनतथानास्तीत्याशयात् ॥ १६ ॥
ननुकीटद्वाराकथंनिद्राभंगोभविष्यतितत्रयुक्तिमाह भक्षितेग्रेइति अनिम्नमितिच्छेदःअधःकोट्यांभक्षितायांप्रत्यंचायांमुक्तायांद्वितीयाकोटि
रूर्ध्वंगमिष्यतितदाधिकस्पर्शेननिद्राभंगोभविष्यतीतिभावः ॥ १७ ॥ १८ ॥ निद्राभंगइति यद्यपिभवनांयज्ञार्थंनिद्राभंगकरणेपिदोषोननथापिमम
यज्ञाधिकारित्वाभावात्सममास्त्येवेतिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पार्श्वेकुंडाद्बहिःपार्श्वेदेशेइत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अस्तंगतोभवदितिनिःप्रभोजातइत्यर्थः ॥ २९ ॥ ए
वंचिंतयतांतेषामिति अत्रपुरोदेशेइतिशेषः ॥ ३० ॥ ननुयस्मिन्क्षणेप्रत्यंचामुक्तातस्मिन्नेवक्षणेमूर्धाछिन्नइतियुक्तिमत् अत्रतुप्रथमतः

॥२१॥ होमकर्मणिपार्श्वेचहविर्दानात्पतिष्यति ॥ तंतेभागंविजानीहिकुरुकार्यंत्वरान्विता ॥ २४ ॥ सूतउवाच ॥
इत्युक्त्वाब्रह्मणावम्रीधनुषोग्रंत्वरान्विता ॥ चखादसंस्थितंभूमौविमुक्ताज्यातदाभवत् ॥ २५ ॥ प्रत्यंचायांवि
मुक्तायांमुक्ताकोटिस्तथोत्तरा ॥ शब्दःसमभवद्घोरस्तेनत्रस्ताःसुरास्तदा ॥ २६ ॥ ब्रह्मांडंक्षुभितंसर्वंवसुधा
कंपितातदा ॥ समुद्राश्चसमुद्विग्नास्त्रेसुश्चजलजंतवः ॥ २७ ॥ ववुर्वातास्तथाचोग्राःपर्वताश्चचकंपिरे ॥ उ
ल्कापातामहोत्पाताबभूवुर्दुःखशंसिनः ॥ २८ ॥ दिशोघोरतराश्चासन्सूर्योप्यस्तंगतोभवत् ॥ चिंतामापुः
सुराःसर्वेकिंभविष्यतिदुर्दिने ॥ २९ ॥ एवंचिंतयतांतेषांमूर्द्धाविष्णोःसकुंडलः ॥ गतःसमुकुटःक्वापिदेवदे
वस्यतापसाः ॥ ३० ॥ अंधकारेतदाघोरेशांतेब्रह्महरौतदा ॥ शिरोहीनंशरीरंतुददृशातेविलक्षणं ॥ ३१ ॥
दृष्ट्वाकबंधंविष्णोस्तेविस्मिताःसुरसत्तमाः ॥ चिंतासागरमग्नाश्चरुरुदुःशोककर्शिताः ॥ ३२ ॥ हानाथकिंप्र
भोजातमत्यद्भुतममानुषं ॥ वैशसंसर्वदेवानांदेवदेवसनातन ॥ ३३ ॥ माययंकस्यदेवस्यययातेद्यशिरोहृतं
॥ अच्छेद्यस्त्वमभेद्योसिअप्रदाह्योसिसर्वदा ॥ ३४ ॥ एवंगतेत्वयिविभोमरिष्यंतिचदेवताः ॥ कीदृशस्त्वयि
नःस्नेहःस्वार्थेनैवरुदामहे ॥ ३५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कियत्कालपर्यंतमुत्पाताजातास्ततोमूर्द्धाछिन्नइत्युक्तमितियुक्तिविरोधइतिचेन्न मूर्द्धच्छेदोत्तरमेवोत्पातायद्यपिजातास्तथाप्युत्पानकोलाहल ॥२४॥
व्याकुलतयादेवैर्मूर्द्धच्छेदोनज्ञातइतितदभिप्रायेणतथोक्तेःतदेवस्पष्टयतिअंधकारइति शांतेतूत्पातेपूर्वंछिन्नमपिशिरोनंतरंददृशातइत्यर्थः
॥ ३१ ॥ ३२ ॥ वैशसंदुःखं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देवैरिति अस्माभिःस्वहस्तैनैवायंविघ्नःकृतइतिभावः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ नचैषेति मायामायेशंनकदापिमोहयति किंत्वन्यमेवेतिभावः इयमुक्तिस्त्वद्यापिसर्वैश्वर्यभगवत्यामहिमानमज्ञात्वाविष्णोर्मायेशत्वंज्ञात्वास्थितानामितिबोध्यं अस्मिन्सिद्धांतेतुविष्णोर्मायेशत्वाभावाद्वेद्या

नायंविघ्नःकृतोदैत्यैर्नयक्षैर्नचराक्षसैः ॥ देवैरेवकृतःकस्यदूषणंचरमापते ॥ ३६ ॥ पराधीनाःसुराःसर्वेकिंकुर्मःक्वव्रजामच ॥ शरणंनैवदेवेशसुराणांमूढचेतसां ॥ ३७ ॥ नचैषासात्विकीमायाराजसीनचतामसी ॥ यया छिन्नंशिरस्तेद्यमायेशस्यजगद्गुरोः ॥ ३८ ॥ क्रंदमानांस्तदादृष्ट्वादेवान्शिवपुरोगमान् ॥ बृहस्पतिस्तदोवाच शमयन्वेदवित्तमः ॥ ३९ ॥ रुदितेनमहाभागाःक्रंदितेनतथापिकिं ॥ उपायश्चात्रकर्तव्यःसर्वथाबुद्धिगोचरः ॥ ४० ॥ दैवंपुरुषकारश्चदेवेशसदृशावुभौ ॥ उपायश्चविधातव्योदैवात्फलतिसर्वथा ॥ ४१ ॥ इंद्रउवाच ॥ दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं ॥ विष्णोरपिशिरश्छिन्नंसुराणांचैवपश्यतां ॥ ४२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकालेनापादितंचयत् ॥ शुभंवाप्यशुभंवापिदैवंकोतिक्रमेत्पुनः ॥ ४३ ॥ देहवान्सुखदुःखानां भोक्तानैवात्रसंशयः ॥ यथाकालवशात्कृत्तंशिरोमेशंभुनापुरा ॥ ४४ ॥ तथैवलिंगपातश्चमहादेवस्यशापतः ॥ तथैवाद्यहरेर्मूर्द्धापतितोलवणांभसि ॥ ४५ ॥ सहस्रभगसंप्राप्तिर्दुःखंचैवशचीपतेः ॥ स्वर्गाद्भ्रंशस्तथा वासःकमलेमानसेसरे ॥ ४६ ॥ एतेदुःखस्यभोक्तारःकेनदुःखंनभुज्यते ॥ संसारेस्मिन्महाभागास्तस्माच्छोकंत्यजंतुवै ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

एवमायेशत्वात् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इंद्रस्तुसंतापेनबृहस्पतिमतंखंडयन्निदैवमेवेति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ कृत्तंछिन्नंनखेनेतिशेषः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ वासःकमलेइति इंद्रस्यैवेत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अनेकोदाहरणैर्ब्रह्मविष्णुरुद्रादिसर्वदेवानामनीश्वरत्वमल्पज्ञत्वंपराधीनत्वंमायामोहितत्वंचोपपाद्यअनंतरविघ्ननिवारणार्थंसर्वस्वकार्यमित्यर्थंसर्वेश्व
र्याः सर्वज्ञायाःस्वतंत्रायाःमायेशायाभगवत्याआराधनाकर्तव्येत्याह चिंतयंत्विति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ब्रह्मविद्यामि
ति अत्रसर्वत्रमयोक्तोपोद्घातरीत्याब्रह्मविद्यामायादिशब्दामायाविशिष्टब्रह्मवाचकाइतिनविस्मर्तव्यं यथागजशरीरेप्रविष्टस्यचैतन्यस्य
गजेतिसंज्ञातथाप्रथमंमायाशरीरेप्रविष्टचैतन्यस्यमायाशक्तिरितिसंज्ञाप्रथमानतोविद्यादिशरीरेप्रविष्टस्यविद्यादिसंज्ञा ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

सावधास्यतिनःकार्यंनिर्गुणाप्रकृतिःपरा ॥ ४८ ॥ ब्रह्मविद्यांज
चिंतयंतुमहामायांविद्यांदेवींसनातनीं ॥ सावधास्यतिनःकार्यंनिर्गुणाप्रकृतिःपरा
गद्धात्रींसर्वेषांजननींतथा ॥ ययासर्वमिदंव्याप्तंत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ ४९ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वावैसुरा
न्वेधानिगमानादिदेशह ॥ देहयुक्तान्स्थितानग्रेसुरकार्यार्थसिद्धये ॥ ५० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्तुवंतुपरमांदे
वींब्रह्मविद्यांसनातनीं ॥ गूढांगींचमहामायांसर्वकार्यार्थसाधिनीं ॥ ५१ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यवेदाःसर्वांग
सुंदराः ॥ तुष्टुवुर्ज्ञानगम्यांतांमहामायांजगत्स्थितां ॥ ५२ ॥ वेदाऊचुः ॥ नमोदेविमहामायेविश्वोत्पत्ति
करेशिवे ॥ निर्गुणेसर्वभूतेशिमातःशंकरकामदे ॥ ५३ ॥ त्वंभूमिसर्वभूतानांप्राणःप्राणवतांतथा ॥ धीःश्रीः
कांतिःक्षमाशांतिःश्रद्धामेधाधृतिःस्मृतिः ॥ ५४ ॥ त्वमुद्गीथेर्द्धमात्रासिगायत्रीव्याहृतिस्तथा ॥ जयाचविजया
धात्रीलज्जाकीर्त्तिस्पृहादया ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अत्रसर्वत्रदेवी
॥ ५३ ॥ निर्गुणेइत्यनेनब्रह्मरूपिणीमाहामायेइत्यनेनब्रह्मैकदेशशक्तिरूपिणीफलतोमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीतिफलितम् ॥ ५४ ॥
स्तोत्रेषुपुराणतंत्रोक्तेषु देव्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपत्वात्धेतोःक्वचिद्ब्रह्मत्वेनवर्णनंक्वचिन्मायात्वेनवर्णनमुभयमपिसंगच्छतेइतिबोध्यं तत्रार्द्धमात्रापरंपदमि
उद्गीथइति उद्गीथेप्रणवेअर्द्धमात्राबिंदुर्द्धचंद्ररूपिणीयासात्वमसिवाच्यवाचकयोरभेदादर्द्धमात्रात्मकत्वमुक्तमितिबोध्यं तदुक्तंमार्कंडेयपुराणे अर्द्धमात्रा ॥२५॥
तिवचनादर्द्धमात्रावाच्यत्वेनब्रह्मप्रतिपादितं तादृशार्द्धमात्रात्मकत्वोक्त्याचब्रह्मरूपत्वंभगवत्याःस्पष्टमेवोक्तं ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
स्थितानित्यायानुच्चार्याविशेषतइति ॥ ५५ ॥

त्वांसंस्तुमइति हेअंबत्वांसंस्तुमः कीदृशींभुवनत्रयस्यसंविधानमुत्पादनंतत्रदक्षांकुशलांवरेण्यांश्रेष्ठांवाग्बीजंवाग्भवोमंत्रस्तत्रयोवासस्तस्मिन्निपुणांपंडितांनिरंतरंवाग्भवबीजोपासकैस्तत्रबीजेप्रीतिर्विवितत्वेनदृढयत्वात्तद्बीजोपासकानांझटित्यनुभवाच्चतत्रावश्यंवासोविद्यतइतिज्ञायतइतिभावः भवनाशकर्त्रींज्ञानप्रदानेनेतिभावः ॥ ५६ ॥ ननुब्रह्मादयः संतितेकिमितिस्वकार्यार्थंनस्तूयंतेतत्राह ब्रह्मेति ब्रह्मातथाहरः तथाशौरिश्चसहस्रनेत्रश्चवाक्चसरस्वतीचवन्हिश्चसूर्यश्चेतियेभुवनाधिनाथाः संतितेत्वत्कृतास्त्वयोत्पादिताः कस्मादितिचेद्यतस्त्वंस्थिरजंगमानांमातातस्मात्त्वयैवोत्पादितास्तनस्तस्माद्धेतोस्तेनमुख्याअतोनास्माभिस्तेस्तूयंतेइत्यर्थः नहिमुख्यपक्षपातंविहायामुख्यपक्षपातंकश्चित्करोतीतिभावः

त्वांसंस्तुमोंबभुवनत्रयसंविधानदक्षांदयारसयुतांजननींजनानां ॥ विद्यांशिवांसकललोकहितांवरेण्यां
वाग्बीजवासनिपुणांभवनाशकर्त्रीं ॥ ५६ ॥ ब्रह्माहरःशौरिसहस्रनेत्रवाग्वन्हिसूर्याभुवनाधिनाथाः ॥ तेत्व
त्कृताःसंतिततोनमुख्यामातायतस्त्वंस्थिरजंगमानां ॥ ५७ ॥ सकलभुवनमेतत्कर्तुकामायदात्वंसृजसिजन
निदेवान्विष्णुरुद्राजमुख्यान् ॥ स्थितिलयजननंतैःकारयस्येकरूपानखलुतवकथंचिद्देविसंसारलेशः ॥५८॥

॥ ५७ ॥ नन्वहमेवजगत्स्रष्ट्रीतिचेत्तर्हिजगतिनीचोच्चप्राणिकल्पनयावैषम्यनैर्घृण्येममस्यातामितिचेत्तत्राह सकलभुवनेति हेजननिसकलभुवनमेतद्यदाकर्तुकामात्वमसितदाविष्णुरुद्राजमुख्यान्विष्ण्वादिप्रभृतीन्सुरान्सृजसिसृष्टैश्चतैः स्थितिलयजननंसमाहारद्वंद्वः सृष्टिस्थितिसंहारान्कारयसिकथमेकरूपाइयदपिविकाराभावत् अविकृतरूपेत्यर्थः अतोनवैषम्यनैर्घृण्यदोषप्रसक्तिस्तवेतिभावः यथाराजास्वमेवकः स्वस्वकर्मानुरूपेक्रियमाणेकर्मणिनवैषम्यनैर्घृण्येप्राप्नोतितद्वत् ननुकथंममाविकृतरूपत्वमितिचेत्तत्राह नखल्विति हेदेविनवकथंचित्केनापिप्रकारेणसंसारलेशः संसारगंधोतखल्वस्तिनैवास्तीत्यतोविकृतरूपत्वंवानिर्विघ्नमस्त्येवेतिभावः तथाचश्रुतिः असंगोह्ययंपुरुषोसंगोनहिसज्जतइतिश्रुतेः ॥ ५८

किंचहेमातः त्वांसंस्तुमइतिप्रतिज्ञामात्रमस्माभिः कृतंस्तुतिंकर्तुमवलोक्यतेचेत्कथमपिकर्तुंनशक्यतइत्याह नतेरूपमिति हेमातस्तेरूपंसगु
णंवानिर्गुणंवावेत्तुंज्ञातुंसकलभुवनेद्वैतप्रपंचेकोपिपुरुषोनिपुणः समर्थोनास्ति तथाचश्रुतिः यस्याः स्वरूपंब्रह्मादयोनविजानंतितस्मादुच्यते
अज्ञेयेति कोअद्धावेदकइहप्रावोचत्कुतआजाताकुतइयंविसृष्टिः अर्वाग्देवाअस्यविसर्जनेनाथाकोवेदयतआबभूवेति यतोवाचोनिवर्तंते
अप्राप्यमनसासहेतिच अस्त्वेतत्त्वद्रूपंदुर्ज्ञेयंदूरंतवनाम्नांसंख्यामपिकथितुंकथयितुमिहयोग्यः पुरुषोनास्तियथायंदृष्टांतः कोसौयथाअल्पंस्वल्पं
कीलालंवापीसरोवरस्थंजलंतत्कलयितुमुल्लंघयितुमशक्तोयोनरः ऋतमतिः सत्यमतिः प्रामाणिकइत्यर्थः सकथंपारावारः सरित्पतिस्तस्या

नतेरूपंवेत्तुंसकलभुवनेकोपिनिपुणोननाम्नांसंख्यांतेकथितुमिहयोग्योस्तिपुरुषः॥ यदल्पंकीलालंकलयतु
मशक्तःसतुनरःकथंपारावाराकलनचतुरःस्यादृतमतिः ॥५९॥ नदेवानांमध्येभगवतितवानंतविभवंविजाना
त्येकोपित्वमिहभुवनैकासिजननी॥ कथंमिथ्याविश्वंसकलमपिचैकारचयसिप्रमाणंत्वेतस्मिन्निगमवचनंदेवि
विहितम्॥ ६० ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥

कलनमुल्लंघनंतत्रचतुरः स्यात्समर्थः स्यान्नकथमपीत्यर्थः तद्वदेवपरिच्छिन्नानांनाम्नामंतनयोवेदसत्रिपादस्यामृतंदिवीतिश्रुतिप्रतिपाद्यमनंतंरूपं
कथंजानीयान्नकथमपीत्यर्थः तथाचनामरूपज्ञानाभावात्कथंस्तवः संभवेदितिभावः ॥ ५९ ॥ माभून्ममरूपज्ञानंमाभूच्चममनामसंख्याज्ञानं
तथापिसृष्ट्यादिकर्तृत्वादिगुणजालमेवगृहीत्वाकुतः स्तवोनसंभवेदितिचेत्तत्राह नदेवानामिति हेभगवति देवानांमध्येतवानंतविभवमनंतवैभवमे
कोपिदेवोनजानातितवजगत्सर्जनादिवैभवंकोपिनजानातीत्यर्थः कुतइतिचेत्तत्राह त्वमिहभुवनैकासीतित्वमिहसंसारेभुवनातन्नाम्नीभुवनेश्वरी
नाम्नीजननीजगज्जनयित्रीएकाऽसहायाअसि एकैवसर्वत्रवर्ततेतस्मादेकेति एकमेवाद्वितीयंब्रह्म नेहनानास्तिकिंचनेतिश्रुतिभ्यः इत्थमे
कासत्यपिसकलंविश्वंमिथ्याकथंरचयासनतद्बुद्धिगम्यमस्ति तथाचजगत्सर्जनसामग्रीज्ञानाभावेनैवंजगत्सृजसीतिस्तोतुंनशक्यतइतिभावः ॥२६॥
ननुमिथ्याजगदहंसृजामीत्यत्रकिंप्रमाणंतत्राह प्रमाणंत्विति तथाचश्रुतिः त्रयमेतत्स्वप्नंसुषुप्तंमायामात्रमिति तुच्छेनाभ्वपिहितंयदासीदिति॥६०॥

नन्वहमेकैवजगद्रचयामीतिचेत्संकल्पविकल्पविशिष्टत्वेनममविकारित्वंस्यात्तथाहमेवाविविधरूपेतिममपरिणामित्वंचस्यात् तथाजगद्रचनक्रियायाइच्छापूर्वकत्वान्ममापीच्छावत्वेनित्यतृप्तत्वनित्यानंदतयोर्मयिभंगश्चस्यात्तत्राह निरीहैवासित्वमिति हेभगवतित्वंनिरीहैवानीरीच्छैवाविकृतरूपैवासि श्रुतिप्रतिपाद्याविकृतरूपस्यकेनाप्यपलपितुमशक्यत्वात् अस्तुतर्हिममाविकृतरूपत्वंजगत्कारणत्वमसंभवान्मास्तु नह्यविकृतोविकाराभाववान्कश्चित्किंचिदपिकर्तुंशक्नोति पाषाणादिष्वदर्शनादितिचेत्तत्राह निखिलजगतामिति हेभगवतियद्यपित्वंनिरीहासितथापिनिखिलजगतांकारणमपित्वमेवासि अविकृतरूपस्यैवब्रह्मणोनासदासीन्नोसदासीत्तदानींनासीद्रजोनव्योमापरोयत् तुच्छेनाभ्वपिहितंयदासीत्तपसस्तन्महिनाजायतैकं कामस्तदग्रेसमवर्तताधीत्यादिश्रुतिभिर्जगत्काणत्वस्याप्युक्तत्वेनतस्यापिजगत्कारणत्वस्यत्वय्यपलपितुमशक्यत्वात् ननुतर्हिमय्यरूपेद्वितीयेसक्रियत्वमक्रियत्वंचतमःप्रकाशवद्विरुद्धंधर्मद्वयंकथंसंभवेदितिचेत्तत्राह चरित्रंतेचित्रमिति हेमातर्यद्यपिविरुद्धधर्मद्वयवत्वमेकस्यनसंभवतितथापिश्रुत्याविरुद्धधर्मद्वयस्यापिप्रतिपादनात्तस्याप्यपलापानर्हत्वात्तदापित्वय्याद्वितीयेब्रह्मणिसंभव

निरीहैवासित्वंनिखिलजगतांकारणमहोचरित्रंतेचित्रंभगवतिमनोनोव्यथयति ॥ कथंकारंवाच्यःसकलनिगमागोचरगुणप्रभावःस्वंयस्मात्स्वयमपिनजानासिपरमं ॥ ६१ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्येव कथमेकत्राद्वितीयेविरुद्धधर्मद्वयवत्वंसंभवेदितिचेत्तइदंचित्रंविचित्रंचरित्रमेवनोमनोव्यथयतिमोहयति नैतदस्मद्बुद्धिगम्यमित्यर्थः इदमनिर्वचनीयमेवास्तीतिभावः यतइदमनिर्वचनीयंततःसकलनिगमानामगोचराःगुणायस्यप्रभावस्यसतेप्रभावःपामरैरस्माभिःकथंकारंवाच्योनकथमपीत्यर्थः हेमातर्वयंनजानीमइतितावद्दूरंतिष्ठंतुयस्मात्स्वयमपित्वंस्वंस्वकीयमनिर्वचनीयप्रभावंपरममुत्कृष्टंनजानासि तदान्यःकथंजानीयात्नकथमपीत्यर्थः तथाचश्रुतिः योअस्याध्यक्षःपरमेव्योमन् सोअंगवेदयदिवानवेदेति अयंभावः विरुद्धयोरेकत्रसहावस्थानासंभवरूपंयद्दूषणमुद्भावितंतत्रकिंसत्ययोरेकत्रावस्थानासंभवःआहोस्वित्सत्यमिथ्यापदार्थयोरेकत्रावस्थानासंभवः आद्यपक्षेतुनास्मत्सिद्धांतोदूषणविषयःनह्यस्माभिर्विरुद्धयोःसत्ययोरेकत्रावस्थानंमन्यतेब्रह्मणःसत्यत्वाज्जगतश्चमिथ्यात्वात् द्वितीयपक्षेतुसत्यमिथ्यापदार्थयोरज्जुसर्पादौसहावस्थानस्यदृष्टत्वान्नविरोधः तथाचब्रह्मणःपरमार्थनिष्क्रियत्वेऽपरिणामित्वेसत्यपिअनिर्वचनीयमिथ्याशक्तियोगादसत्पदार्थाध्यासोजगत्सर्जनादिकंचसर्वंभविष्यतीतिसर्वमनवद्यमिति ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥

हे जननि यदर्थमस्माभिर्भवत्याः प्रार्थ्यते तन्मधुजितो विष्णोर्मौलिपतनं
नन्वस्त्वेतत् यद्ब्रह्मादिः प्रार्थ्यते तत्प्रार्थ्यनामिति चेत्तत्राह नकिं जानासि त्वमिति ज्ञात्वापि मौलिपतनं यदुपेक्षसे तत्र किं कारण
सर्वज्ञात्वं न जानासि किं किमस्माभिस्तदुक्तव्यं सर्वज्ञायास्तवाग्रे सत्यं जानामि तनः किमुच्यत इति चेत् ज्ञात्वापि मौलिपतनं यदुपेक्षसे तत्र किं कारण
मेतस्य स्वशक्त्याभिमानो जातः ततस्तस्य मधुजितः शक्तिमौलिपतनं ज्ञात्वापि विविदिपसि किं ज्ञातुमिच्छसि किं इदमप्यनुचितं त्वत्प्रसादादेवा
नेनमधुदैत्यो जितस्ततस्तस्याल्पशक्तिपरीक्षाभवाद्दयाद्रष्टुमनुचितैवेति मधुजित्पदेन बोधितं ननु नैतत्कारणमन्यदेव किंचित्कारणमस्तीति चेत्त
त्किं हरेर्दुरितातिः तपातकसंततिर्बलवती प्राप्तानद्रूपमस्त्युतान्यत् यदि प्रथमपक्षस्तर्हि सोपि न संभवति यतो भवत्याः पादाब्जे यद्भजनं तस्मिन्निपुणे प्रवीणे
विष्णौ दुरितं कास्ति देवीभक्ते पातकसंभावना स्वप्नेपि नास्ति तदुक्तं छित्वाभित्वा च भूतानि हत्वा सर्वमिदं जगत् देवीं नमति भक्त्या यो न स पापैः प्रलिप्य

नकिं जानासि त्वं जननि मधुजिन्मौलिपतनं शिवे किं वा ज्ञात्वा विविदिपसि शक्तिं मधुजितः ॥ हरेः किं वा मातर्दुरित
ततिरपाबलवती भवत्याः पादाब्जे भजननिपुणे कास्ति दुरितं ॥ ६२ ॥ उपेक्षा किं चेयं तव सुरसमूहेति विषमाह
रेर्मूर्ध्नो नाशो मतामिह महाश्चर्यजनकं ॥ महद्दुःखं मातस्त्वमसि जननच्छेदकुशला न जानीमो मौलेर्विघटनविलं
वः कथमभूत् ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न इति ॥ ६२ ॥ अन्यत्कारणं चेत्तत्किं देवपूपेक्षा वा हरेर्मस्तकपतने विलक्षणस्वरूपदर्शनचमत्कारो वेत्याह उपेक्षेति इयं सुरसमूहया तवोपेक्षा
तिविषमा कर्तुमयोग्या सा किं कारणं यद्वा हरेर्मूर्ध्नो मस्तकस्य नाशः स एव दमाश्चर्यजनकं कारणं वा मतं विच्छिन्नशिरस्कपुरुषदर्शनचमत्कारात्
इति कारणद्वयं संभाव्य खंडयति महद्दुःखमिति यदीदं कारणद्वयं तदा महदेव दुःखं अस्माकं निरालंबनत्वापातात् अस्माकं सर्वोप्याश्रयस्तेनैव त्वं
यदीत्थं करोषि तर्हि वयं मृता एवेति भावः तस्मादिदमपि कारणद्वयमसंभाव्यमेव किंच हे मातस्त्वं जननरूपं यन्महद्दुःखं तच्छेदकुशलासीति वेद सिद्धां
तस्तदा विष्णोर्मौलेर्विघटनसंयोजनं तस्मिन्विलंबः कथमभूदिति न जानीमस्तदपेक्षया किमत्र भारोधिकोस्ति त्वयैतादृशसमये क्षणमात्रमपि विलंबो
न कर्तुं योग्य इति भावः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

अथानेकानिकारणानिसंभावयंति ज्ञात्वेति हेदेविसकलसुराणांसमूहः सकलसुरतातयासंपादितंनानाप्रकारकंदोषंज्ञात्वातस्यादुःखजन नायइदंशिरश्छेदनंकृतंत्वया राजनाशेप्रजानांदुःखसंभवात् किंवाप्रजाकृतंपापंराजगामीतिन्यायेनामरजनितंदुष्कृतंविष्णौदिवराजेविद्यमानंते त्वयापातितं किंवाविष्णोःसमरजनितोयः कोप्यनिर्वचनीयोऽतिगर्वोऽस्तितंवाछेत्तुंतवैतद्विलसितमिति अत्रैतादृशिपर्येतेभावंनैवविद्मोमूढत्वात् ॥६४ किंवादैत्यैःसमरेयुद्धेदेवैर्विजितैस्तीर्थदेशेसुरम्येघोरंतपस्तस्त्वाभवत्याःसकाशाद्वरंलब्धवद्भिरिदंविष्णुशीर्षमंतर्धानंतिरोधानंगमितंप्रापितं य

ज्ञात्वादोषंसकलसुरतापादितंदेविचित्तेकिंवाविष्णावमरजनितंदुष्कृतंपातितंते ॥ विष्णोर्वाकिंसमरजनितः कोपिगर्वोतिवेगाच्छेत्तुंमातस्तवविलसितंनैवविद्मोत्रभावं ॥ ६४ ॥ किंवादैत्यैःसमरविजितैस्तीर्थदेशेसुरम्ये घोरंतप्त्वाभगवतिवरंलब्धवद्भिर्भवत्याः ॥ अंतर्धानंगमितमधुनाविष्णुशीर्षभवानिद्रष्टुंकिंवाविगतशिरसंवा सुदेवंविनोदः ॥ ६५ ॥ सिंधोःपुत्र्यांरोपितांकिंत्वमाद्येकस्मादेनांप्रेक्षसेनाथहीनां ॥ क्षंतव्यस्तेस्वांशजाता पराधोव्युत्थाप्यैनंमोदितांमांकुरुष्व ॥ ६६ ॥ एतेसुरास्त्वांसततंनमंतिकार्येषुमुख्याःप्रथितप्रभावाः ॥ शो कार्णवात्तारयदेविदेवानुत्थाप्यदेवंसकलाधिनाथं ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्रष्टुंहेभवानिविगतशिरसंवासुदेवंद्रष्टुंतवायंविनोदोवा ॥ ६५ ॥ सिंधोःपुत्र्यांलक्ष्म्याहेआद्येत्वंरोपितासिद्दष्टासिकिं कस्मादपराधादेनांनाथ हीनांगतधवांप्रेक्षसे नैतत्तवोचितंलक्ष्मीस्तुनान्याकाचिदस्ति किंतुतवस्वांशजैवतस्मात्तत्वयास्वांशजातायालक्ष्म्याअपराधःक्षंतव्यः अ थचैनंविष्णुमुत्थाप्यमांलक्ष्मींमोदितांहर्षितांकुरुष्व ॥ ६६ ॥ किंचयद्यद्दोषकारणंमनसित्वयाज्ञातमस्तितत्रसर्वत्रक्षमांविधायदयमनुग्र हणीयाइत्याह एतेइति हेभगवतितवजगत्कार्येषुसृष्ट्यादिषुमुख्याअधिकारिणस्त्वांसततंनमंति त्वदनुग्रहादेवप्रथितप्रभावाःसंतिअतस्तदभिमा नमंगीकृत्यसकलाधिनाथंदेवमुत्थाप्यहेदेविशोकार्णवात्तारयदेवान् ॥ ६७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

दूरतस्तुतंमूर्धानमानीयदेहसंयोजनंतंविष्णुंविनान्योप्युपायोजीवनायनास्ति अस्मिन्संकटेयथादे
हेऽत्रहरेर्मूर्द्धांकगतइत्येवंप्रथमंवयंनविद्मः ॥ ६८ ॥
वानांसुधाऽमृतंजीवनरूपेकर्मणिदक्षा तथाहेदेवित्वंजगतोद्वैतप्रपंचस्यजीवितदाजीवनदात्वमेवासिअतोयथेच्छसितथाकुर्वितिभावः ॥ ६८ ॥
सामगैःसामगायकैः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ मनोरमामिति धन्यमस्यामुखमित्यभिप्रायेणनिर्व्याजंज

मूर्द्धागतःक्वांवहरेर्नविद्मोनान्योस्त्युपायःखलुजीवनेद्य ॥ यथासुधाजीवनकर्मदक्षातथाजगज्जीवितदासिदेवि ॥ ६८ ॥ सूतउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीगुणातीतामहेश्वरी॥ प्रसन्नापरमामायावेदैःसांगैश्चसामगैः ॥ ६९॥ तानुवाचतदावाणीचाकाशस्थाशरीरिणी ॥ देवान्प्रतिसुखैःशब्दैर्जनानंदकरीशुभा ॥ ७० ॥ माकुरुध्वंसुराश्चितांस्वस्थास्तिष्ठंतुचामराः ॥ स्तुताहंनिगमैःकामंसंतुष्टास्मिनसंशयः ॥ ७१ ॥ यःपुमान्मानुषेलोकेस्तौत्येतांमामकींस्तुतिं ॥ पठिष्यतिसदाभक्त्यासर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ७२ ॥ शृणोतिवास्तोत्रमिदंमदीयंभक्त्यात्रिकालंसततंनरोयः ॥विमुक्तदुःखःसभवेत्सुखीचवेदोक्तमेतन्ननुवेदतुल्यं ॥ ७३॥ शृण्वंतुकारणंचाद्ययद्वृत्तंवदनंहरेः॥अकारणंकथंकार्यंसंसारेत्रभविष्यति॥७४॥उदधेस्तनयांविष्णुःसंस्थितामंतिकेप्रियां॥जहासवदनंवीक्ष्यतस्यास्तत्रमनोरमं॥७५॥तयाज्ञातंहरिर्नूनंकथंमांहसतिप्रभुः॥विरूपंहरिणादृष्टंमुखंमेकेनहेतुना ॥ ७६ ॥ विनापिकारणेनाद्यकथंहास्यस्यसंभवः ॥सपत्नीवाकृतातेनमन्येऽन्यावरवर्णिनी॥ ७७ ॥ ॥ ७१ ॥

हासेत्यर्थः ॥ ७५ ॥ हसतीति कपटेनहसतीतितयाज्ञातमित्यर्थःविरूपमिति अद्यावध्यनेनमन्मुखेनकदापिविरूपतादृष्टानचहास्यंकृतं अद्य ॥२८॥
केनकारणेनविरूपतादृष्टाहास्यंचानेनकृतमित्यर्थः ॥ ७६ ॥ ननुविरूपतानैवदृष्टाकेवलंहास्यमेवकृतमितिचेत्तत्राह विनापीति. निष्कार
णंहास्यंनैवभवतीत्यर्थः विरूपताकारणंहास्येऽस्तीतियथानर्कितंतथाकारणांतरमपितर्कयति सपत्नीवेति ॥ ७७ ॥ ॥७७॥

ततःकोपयुतेति तमोगुणेति ननुमहालक्ष्म्याःसात्विकत्वात् तमोगुणवत्वमप्रसिद्धंतत्राह तामसीति तस्मिन्नेवकालेतामसीशक्तिर्देहे समाविशत् नतुपूर्वमित्यर्थः ॥ ७८ ॥ किंकारणमितिचेत्तत्राह केनचित्कालेति विपरीतकालयोगेनेत्यर्थः परिणामस्तुतस्यशुभए वास्तीत्याह देवकार्यार्थेति देवकार्यसिध्यर्थंचेत्यर्थः ॥ ७९ ॥८०॥ शापदानेकारणांतरमाह स्त्रीस्वभावादिति अविवेकतएवप्रायःस्त्रीणां

ततःकोपयुताजातामहालक्ष्मीस्तमोगुणा ॥ तामसीतुतदाशक्तिस्तस्यादेहेसमाविशत् ॥ ७८ ॥ केनचित्कालयोगेनदेवकार्यार्थसिध्ये ॥ प्रविष्टातामसीशक्तिस्तस्यादेहेतिदारुणा ॥७९॥ तामस्याविष्टदेहासाचुकोपातिशयंतदा ॥ शनकैःसमुवाचेदमिदंपततुनेशिरः ॥ ८० ॥ स्त्रीस्वभावाच्चभावित्वात्कालयोगाद्विनिर्गतः ॥ अविचार्यतदादत्तःशापःस्वसुखनाशनः॥८१॥सपत्नीसंभवंदुःखंवैधव्यादधिकंत्विति॥विचिंत्यमनसेत्युक्तंतामसीशक्तियोगतः॥८२॥ अनृतंसाहसंमायामूर्खत्वमतिलोभता ॥ अशौचंनिर्दयत्वंचस्त्रीणांदोषाःस्वभावजाः ॥ ८३ ॥ सशीर्षंवासुदेवंतंकरोम्यद्ययथापुरा ॥ शिरोस्यशापयोगेननिमग्नंलवणांबुधौ ॥ ८४ ॥ अन्यच्चकारणंकिंचिद्वर्त्ततेसुरसत्तमाः ॥ भवतांचमहत्कार्यंभविष्यातिनसंशयः ॥ ८५ ॥ पुरादैत्योमहाबाहुर्हयग्रीवोतिविश्रुतः ॥ तपश्चक्रेसरस्वत्यास्तीरेपरमदारुणं ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रवृत्तेः भावित्वादवश्यंभावित्वात् कालयोगात्सांप्रतंविपरीतकालागमनात् ॥ ८१ ॥ स्वहस्तेनकथंवैधव्यंसंपादितमितिचेद्वैधव्यापेक्षयासपत्नीसंभवदुःखस्यासोढत्वादित्याह सपत्नीति ॥ ८२ ॥ स्त्रीणांदोषाःस्वभावजाइति तामसस्त्रीणांतमोगुणादेतेदोषाःस्वभावजाइत्यर्थः तेनसात्विकस्त्रीणामुत्तमागुणाभवंतीतिबोध्यं यद्यपिलक्ष्म्याःसात्विकत्वमस्तितथाप्यागंतुकतामसीशक्तियोगादित्थंजातमितिभावः ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ देवकार्यार्थसिद्धयेइति यदुक्तंतदेवाह अन्यच्चेति ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जपन्नेकाक्षरमिति अनेनचमायाबीजंभगवत्यामायाशबलब्रह्मरूपिण्यामुख्यमस्तीतरमंत्रापेक्षयेतिबोधितं यथाचतारादिकामंत्राः मामा न्यब्रह्मवाचकाः इदंतंत्रविदांस्पष्टंतस्मान्मायाबीजमेवमुख्यंशाक्तंरूपं एतदेवबोधयितुमत्रममेत्युक्तं ॥ ८७ ॥ ध्यायन्मांता मसींशक्तिमिति यद्यपिमायाबीजस्यमायाशबलब्रह्मैवार्थोनतामसीशक्तिः तथाप्येतस्यमंत्रस्यसर्वात्मकत्वादैत्यस्यचतामसत्वात्तामसीश

जपन्नेकाक्षरंमंत्रंमायाबीजात्मकंमम ॥ निराहारोजितात्माचसर्वभोगविवर्जितः ॥ ८७ ॥ ध्यायन्मांतामसीं शक्तिंसर्वभूषणभूषितां ॥ एवंवर्षसहस्रंचतपश्चऽक्रेतिदारुणं ॥८८॥ तदाहंतामसंरूपंकृत्वातत्रसमागता ॥ दर्शनेपुरतस्तस्यध्यातंतत्तेनयादृशं ॥ ८९ ॥ सिंहोपरिस्थितातत्रतमवोचंदयान्विता॥वरंब्रूहिमहाभागददा मितवसुव्रत ॥ ९० ॥ इतिश्रुत्वावचोदेव्यादानवःप्रेमपूरितः ॥ प्रदक्षिणांप्रणामंचचकारत्वरितस्तदा ॥ ९१ ॥ दृष्ट्वारूपंमदीयंसप्रेमोत्फुल्लविलोचनः ॥ हर्षाश्रुपूर्णनयनस्तुष्टावसचमांतदा ॥ ९२ ॥ हयग्रीवउवा च ॥ नमोदेव्यैमहामायेसृष्टिस्थित्यंतकारिणि ॥ भक्तानुग्रहचतुरेकामदेमोक्षदेशिवे ॥ ९३ ॥ धरांबुतेजः पवनखपंचानांचकारणं ॥ त्वंगंधरसरूपाणांकारणंस्पर्शशब्दयोः ॥ ९४ ॥ घ्राणंचरसनाचक्षुस्त्वक्श्रोत्रमिं द्रियाणिच ॥ कर्मेंद्रियाणिचान्यानित्वत्तःसर्वंमहेश्वरि ॥ ९५ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ किंतेभीष्टंवरंब्रूहिवांछितंयद्द दामितत् ॥ परितुष्टास्मिभक्त्यातेतपसाचाद्भुतेनच ॥ ९६ ॥ हयग्रीवउवाच ॥ यथामेमरणंमातर्नभवेत्तत्त थाकुरु ॥ भवेयममरोयोगीतथाजेयःसुरासुरैः ॥ ९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्तिमेवध्यात्वामायाबीजमेवजजापेत्यर्थः ॥ ८८ ॥ तामसंरूपमिति यद्यप्यहंसाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपिणीमायाबीजवाच्यातथापित स्यध्यानानुरोधेनैवमयापितामसंरूपंधृतमित्यर्थः तदेवस्पष्टयति ध्यातंतत्तेनयादृशमिति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ धरांबुतेजइति धरापृथ्वीअंबुजलंतेजोऽग्निःपवनोवायुःखमाकाशएतेपंचपंचपदार्थास्तेषांकारणं ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

॥ ९८ ॥ ९९ ॥ हयग्रीवाद्येति हयग्रीवोनगतीतलेनैवास्तिनतथाचनस्मान्मृत्युर्याचितोपिनैवभविष्यतीतिगूढोभिसंधिर्दैत्यस्य ॥ १०० ॥
॥ १०१ ॥ २ ॥ सपीडयतीति सदुष्टात्मापीडयिष्यतीत्यर्थः ननुयथाश्रुतोवर्तमानार्थः कर्तव्यः तथासतितस्मिन्दुष्टेदैत्येसतिदेवानां

देव्युवाच ॥ जातस्यहिध्रुवंमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ मर्यादाचेदृशीलोकेभवेच्चकथमन्यथा ॥ ९८ ॥ एवंत्वंनिश्चयंकृत्वामरणेराक्षसोत्तम ॥ वरंवरयचेष्टंतेविचार्यमनसाकिल ॥ ९९ ॥ हयग्रीवउवाच ॥ हयग्रीवाच्चमेमृत्युर्नान्यस्माज्जगदंबिके ॥ इतिमेवांछितंकामंपूरयस्वमनोगतं ॥ १०० ॥ देव्युवाच ॥ गृहंगच्छमहाभागकुरुराज्यंयथासुखं ॥ हयग्रीवाद्दतेमृत्युर्नतेनूनंभविष्यति ॥ १ ॥ इतिदत्वावरंतस्माअंतर्द्धानंगतातदा ॥ मुदंपरमिकांप्राप्यसोपिस्वभवनंगतः ॥ २ ॥ सपीडयतिदुष्टात्मामुनीन्वेदांश्चसर्वशः ॥ नकोपिविद्यतेतस्यहंतात्रिभुवनत्रये ॥ ३ ॥ तस्माच्छीर्षंहयास्यस्यसमुद्धृत्यमनोहरं ॥ देहेऽत्रविशिरोविष्णोस्त्वष्टासंयोजयिष्यति ॥ ४ ॥ हयग्रीवोथभगवान्हनिष्यतितमासुरं ॥ पापिष्ठंदानवंक्रूरंदेवानांहितकाम्यया ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसुरांस्तदाभाष्यशर्वाणीविररामह ॥ देवास्तदातिसंतुष्टास्तमूचुर्देवशिल्पिनं ॥ ६ ॥ देवाऊचुः ॥ कुरुकार्यंसुराणांवैविष्णोःशीर्षाभियोजनं ॥ दानवप्रवरंदैत्यंहयग्रीवोहनिष्यति ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांत्वष्टाचातित्वरान्वितः ॥ वाजिशीर्षंचकर्ताशुखड्गेनसुरसन्निधौ ॥ ८ ॥ विष्णोःशरीरेतेनाशुयोजितंवाजिमस्तकं ॥ हयग्रीवोहरिर्जातोमहामायाप्रसादतः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यज्ञादिकंतादृशदुष्टदैत्यपीडापरिज्ञानाभावश्चासंगतएवस्यात्भविष्यदैत्यकथाकथनेननकोपिदोषः ॥ ३ ॥ विशिरोविष्णोःविगतशिरस्कविष्णोर्देहइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कियनेति एतत्कालादूर्ध्वंबहुकालेनदैत्योजातस्तेनदेवाउपद्रुताः ततोहयग्रीवेणनाशितस्सइतिबोध्यम् ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ चतुर्भिरधिकैश्चत्वारिंशच्छ्लोकैरतःपरं ॥ मधुकैटभयोर्युद्धोद्योगःसम्य

गुदीर्यते ॥ १ ॥ तत्रचतुर्थेऽध्यायेमधुकैटभाभ्यांसहपंचवर्षसहस्राणिबाहुयुद्धंमयाकृतमितिभगवतोपवर्णितंतत्प्रश्नबीजमुपलभ्यऋषयः

कियतातेनकालेनदानवोमददर्पितः ॥ निहतस्तरसासंख्येदेवानांरिपुरोजसा ॥ १० ॥ यइदंशुभमाख्यानं
शृण्वंतिभुविमानवाः ॥ सर्वदुःखविनिर्मुक्तास्तेभवंतिनसंशयः ॥ ११ ॥ महामायाचरित्रंचपवित्रंपापनाश
नं ॥ पठतांशृण्वतांचैवसर्वसंपत्तिकारकं ॥ ११२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेहयग्रीवावता
रकथनंनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सौम्ययच्चत्वयाप्रोक्तंशौरेर्युद्धंमहार्णवे ॥ मधुकैटभयोः
सार्द्धंपंचवर्षसहस्रकं ॥ १ ॥ कस्मात्तौदानवौजातौतास्मिन्नेकार्णवेजले ॥ महावीर्यौदुराधर्षौदेवैरपिसुदुर्जयौ
॥ २ ॥ कथंतावसुरौजातौकथंचहरिणाहतौ ॥ तदाचक्ष्वमहाप्राज्ञचरितंपरमाद्भुतं ॥ ३ ॥ श्रोतुकामावयं
सर्वेत्वंवक्ताचबहुश्रुतः ॥ दैवाच्चात्रैवसंजातःसंयोगश्चतथावयोः ॥ ४ ॥ मूर्खेनसहसंयोगोविषादपिसुदुर्जरः
॥ विज्ञेनसहसंयोगःसुधारससमःस्मृतः ॥५॥जीवंतिपशवःसर्वेखादंतिमेहयंतिच ॥ जानंतिविषयाकारंव्यवा
यसुखमद्भुतं ॥ ६ ॥ नतेषांसदसज्ज्ञानंविवेकोनचमोक्षदः ॥ पशुभिस्तेसमाज्ञेयायेषांनश्रवणादरः ॥ ७ ॥

पृच्छंति सौम्ययच्चेति ॥ १ ॥ कस्मादिति कस्मादुत्पन्नावित्यर्थः ॥ २ ॥ कथंतावसुराविति दानवापेक्षयासुरावतिक्रूरौ
इमौत्वसुरावेवनदानवौदनोरनुत्पन्नत्वात्तथापिदानवसदृशत्वाद्दानवावित्युक्तं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ इतःपरंपुराणवक्तु
रुत्साहायश्रोतारःस्वोत्साहंप्रकटयंति नतेषामिति ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

मृगाद्याइति मृगाद्याअपिपशवइत्यर्थः तद्वत्फणिनोपीत्यर्थः ॥ ८ ॥श्रवणदर्शनेइति पंचेंद्रियाणांमध्येश्रवणेंद्रियंदर्शनेंद्रियंचशुभंकल्याणकरमित्यर्थः तदेवाह श्रवणादिति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ सात्विकश्रवणस्यापित्रिविधंभेदमाह सात्विकमिति ॥ १२ ॥ १३॥ राजसंश्रवणमपित्रिविधमाह साहित्यमिति नवरसात्मकःशृंगारइत्यर्थः उत्तममिति परस्त्रीगमनजन्यदोषाभावात् मध्यममि

मृगाद्याःपशवःकेचिज्जानंतिश्रावणंसुखं ॥ अश्रोत्राःफणिनःश्चैवमुमुहुर्नादपानतः ॥ ८ ॥ पंचानामिंद्रियाणांवैशुभेश्रवणदर्शने ॥ श्रवणाद्वस्तुविज्ञानंदर्शनाच्चित्तरंजनं ॥ ९ ॥ श्रवणंत्रिविधंप्रोक्तंसात्विकंराजसंतथा ॥ तामसंचमहाभागाःसुज्ञोक्तंनिश्चयान्वितं ॥ १० ॥ सात्विकंवेदशास्त्रादिसाहित्यंचैवराजसं ॥ तामसंयुद्धवार्ताचपरदोषप्रकाशनं ॥ ११ ॥ सात्विकंत्रिविधंप्रोक्तंप्रज्ञावद्भिश्चपंडितैः ॥ उत्तमंमध्यमंचैवतथैवाधममित्युत ॥ १२ ॥ उत्तमंमोक्षफलदंस्वर्गदंमध्यमंतथा ॥ अधमंभोगदंप्रोक्तंनिर्णीयाविदितंबुधैः ॥ १३ ॥ साहित्यंवैवात्रिविधंस्वीयायांचोत्तमंस्मृतं ॥ मध्यमंवारयोषायांपरोढायांतथाधमं ॥ १४ ॥ तामसंत्रिविधंज्ञेयंविद्वद्भिःशास्त्रदर्शिभिः ॥ आततायिनियुद्धंयत्तदुत्तममुदाहृतं ॥ १५॥ मध्यमंचापिविद्वेषात्पांडवानांयथारिभिः॥अधमंनिर्निमित्तंतुविवादेकलहेतथा ॥ १६ ॥ तदत्रश्रवणंमुख्यंपुराणस्यमहामते ॥ बुद्धिप्रवर्द्धनंपुण्यंततःपापप्रणाशनं ॥ १७ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

ति तत्रस्वल्पदोषात् अधममिति दोषबहुत्वात् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ तदत्रश्रवणंमुख्यमिति सात्विकश्रवणभेदत्रयमध्येऽपि मुख्यंप्रथमंमोक्षप्रदं यदुक्तंसात्विकंश्रवणंतदात्मकंपुराणश्रवणमस्तीत्यर्थः बुद्धिप्रवर्धनमिति सूक्ष्मात्मरूपवस्तुविषयकबुद्धेःप्रवर्द्धनंकारणमित्यर्थः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥

॥१८॥१९॥पुरेति आवांतरप्रलयेइत्यर्थः ॥२०॥२१॥२२॥भ्रातराविवेति एकोदरजन्यत्वाभावान्नमुख्यौभ्रातरौकिंतुपरस्परप्रेम्णाभ्रातृतु ल्यावित्यर्थः तौचिंतामवापतुर्विचारंचक्रतुरित्यर्थः तमेवविचारमाह नाकारणमिति कारणंविनाकार्यंनैवभवतीत्यर्थः ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ केनसृष्टमिति निमित्तकारणप्रश्नःकथंजातमित्युपादानकारणप्रश्नः जलेस्थिताविति अत्रकथमितिशेषः ॥ २५ ॥ आवांवेति

तदाख्याहिमहाबुद्धेकथांपौराणिकींशुभां ॥ श्रुतांद्वैपायनात्पूर्वंसर्वार्थस्यप्रसाधिनीं ॥ १८ ॥ सूतउवाच ॥ यू
यंधन्यामहाभागाधन्योऽहंपृथिवीतले ॥ येषांश्रवणबुद्धिश्चममापिकथनेकिल ॥ १९ ॥ पुराचैकार्णवेजाते
विलीनेभुवनत्रये ॥ शेषपर्यंकसुप्तेचदेवदेवेजनार्दने ॥ २० ॥ विष्णुकर्णमलोद्भूतौदानवौमधुकैटभौ ॥ महा
बलौचतौदैत्यौविवृद्धौसागरेजले ॥ २१ ॥ क्रीडमानौस्थितौतत्रविचरंतावितस्ततः ॥ तावेकदामहा
कायौक्रीडासक्तौमहार्णवे ॥ २२ ॥ चिंतामवापतुश्चित्तेभ्रातराविवसंस्थितौ ॥ नाकारणंभवेत्कार्यंसर्वत्रैषा
परंपरा ॥ २३ ॥ आधेयंतुविनाधारंनतिष्ठतिकथंचन ॥ आधाराधेयभावस्तुभातिनोचित्तगोचरः ॥ २४ ॥
क्वतिष्ठतिजलंचेदंसुखरूपंसुविस्तरं ॥ केनसृष्टंकथंजातंमग्नावावांजलेस्थितौ ॥ २५ ॥ आवांवाकथमुत्पन्नौ
केनवोत्पादितावुभौ ॥ पितरौक्वेतिविज्ञानंनास्तिकामंतथावयोः ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ एवंकामयमानौतौ
जग्मतुर्नाविनिश्चयं ॥ उवाचकैटभस्तत्रमधुंपार्श्वेस्थितंजले ॥२७ ॥ कैटभउवाच ॥ मधोवामत्रसलिलेस्थातुं
शक्तिर्महाबला ॥ वर्ततेभ्रातरचलाकारणंसाहिमेमता ॥२८॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

अत्राप्युभयकारणप्रश्नः ॥२६ ॥ २७ ॥ शक्तिर्महाबलेति सर्वेपिजलेनिमज्जंतिवयंतुननिमग्नास्तत्रकारणंकश्चिच्छक्तिविशेषःकल्प्यः तथाचएकत्रव्याप्त्याबाधकाभावेनान्यत्रापितादृशशक्तेरेवकारणत्वकल्पनेननिर्वाहेकारणांतरगवेषणोपयोगाभावात्सैवशक्तिरस्माकमपिका रणमितिभावः ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तदेवस्पष्टयति तयाततमिति ॥ २९ ॥ ३० ॥ गृहीतमिति उपदेशतयास्वीकृतामित्यर्थः अभ्यासोजपरूपः सौदामिनीति जतोमंत्रएवते जोरूपेणदृष्टिगोचरोऽभूदित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ध्यानमिति पाशांकुशपुस्तकाक्षमालाधरंसरस्वतीध्यानमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४॥

तयाततमिदंतोयंतदाधारंचतिष्ठति ॥ साएवपरमादेवीकारणंचतथावयोः ॥ २९॥ एवंविबुध्यमानौतौचिंतावि ष्टौयदासुरौ ॥ तदाकाशेश्रुतंताभ्यांवाग्बीजंसुमनोहरं ॥ ३० ॥ गृहीतंचततस्ताभ्यांतस्याभ्यासोदृढःकृतः ॥ तदासौदामिनीदृष्टाताभ्यांखेचोत्थिताशुभा ॥ ३१ ॥ ताभ्यांविचारितंतत्रमंत्रोयंनात्रसंसयः॥ तथाध्यानामि दंदृष्टंगगनेसगुणंकिल ॥ ३२ ॥ निराहारौजितात्मानौतन्मनस्कौसमाहितौ ॥ बभूवतुर्विचिंत्यैवंजपध्यानप रायणौ ॥ ३३ ॥ एवंवर्षसहस्रंतुताभ्यांततंमहत्तपः ॥ प्रसन्नापरमाशक्तिर्जातासापरमातयोः ॥ ३४ ॥ खिन्नौतौदानवौदृष्ट्वातपसेकृतनिश्चयौ ॥ तयोरनुग्रहार्थायवागुवाचशरीरिणी ॥ ३५ ॥ वरंवांवांछितंदैत्यौब्रू तांपरमसंमतं ॥ ददामिपरितुष्टास्मियुवयोस्तपसाकिल ॥ ३६ ॥ सूतउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुतांवाणींदानवा वूचतुस्तदा ॥ स्वेच्छयामरणंदेविवरन्नौदेहिसुव्रते ॥ ३७॥ वागुवाच ॥ वांछितंमरणंदैत्यौभवेतांमत्प्रसाद तः ॥ अजेयौदेवदैत्यैश्चभ्रातरौनात्रसंशयः ॥ ३८॥ सूतउवाच ॥ इतिदत्तवरौदिव्यादानवौमददर्पितौ ॥ चक्र तुःसागरेक्रीडांयादोगणसमन्वितौ ॥३९ ॥ कालेनकियताविप्रादानवाभ्यांयदृच्छया ॥ दृष्टःप्रजापतिर्ब्रह्माप द्मासनगततःप्रभुः॥४०॥दृष्ट्वातुमुदितावास्तांयुद्धकामौमहाबलौ॥ तमूचतुस्तदातत्रयुद्धंनौदेहिसुव्रत॥४१॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ वांछितमिति स्वेच्छयेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥

॥३२॥ नोचेत्पद्मंपरित्यज्ययथेष्टंगच्छमाचिरं॥यदित्वंनिर्बलश्चासिक्वयोग्यंशुभमासनं॥४२॥वीरभोग्यमिदंस्थानं
कातरोसित्यजाशु वै ॥ तयोरितिवचःश्रुत्वाचिंतामापप्रजापतिः॥४३॥दृष्ट्वाचबलिनौवीरौकिंकरोमीतितापसः
चिंताविष्टस्तदातस्थौचिंतयन्मनसातदा॥४४॥इ०देवीभा०म०प्रथमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ सूतउवाच॥
तौवीक्ष्यबलिनौब्रह्मातदोपायानचिंतयत् ॥ सामदानभिदादींश्चयुद्धांतान्सर्वतंत्रवित् ॥१॥ नजानेहंबलंनू
नमेतयोर्वायथातथं ॥ अज्ञातेतुबलेकामंनैवयुद्धंप्रशस्यते ॥ २ ॥ स्तुतिंकरोमिचेदद्यदुष्टयोर्मदमत्तयोः ॥
प्रकाशितंभवेन्नूनंनिर्बलत्वंमयास्वयं ॥ ३ ॥ वधिष्यतितदैकोपिनिर्बलत्वेप्रकाशिते ॥ दानंनैवाद्ययोग्यंवा
भेदःकार्योमयाकथं ॥ ४ ॥ विष्णुंप्रबोधयाम्यद्यशेषेसुप्तंजनार्दनं ॥ चतुर्भुजंमहावीर्यंदुःखहासभविष्यति ॥
५ ॥ इतिसंचिंत्यमनसापद्मनालगतोब्जजः ॥ जगामशरणंविष्णुंमनसादुःखनाशकं ॥ ६ ॥ तुष्टावबोधना
र्थंतंशुभैःसंबोधनैर्हरिं ॥ नारायणंजगन्नाथंनिस्पंदंयोगनिद्रया ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ दीननाथहरेविष्णोवाम
नोत्तिष्ठमाधव ॥ भक्तार्तिहृद्धृषीकेशसर्वावासजगत्पते ॥ ८ ॥ अंतर्यामिन्नमेयात्मन्वासुदेवजगत्पते ॥ दु
ष्टारिनाशनैकाग्रचित्तचक्रगदाधर ॥ ९ ॥ सर्वज्ञसर्वलोकेशसर्वशक्तिनमन्वित ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठदेवेशदुःखना
शनपाहिमां ॥१०॥ विश्वंभरविशालाक्षपुण्यश्रवणकीर्तन ॥ जगद्योनेनिराकारसर्गस्थित्यंतकारक ॥११॥

पंचाशद्भिरतःश्लोकैःपद्मजस्तुपरांबिकां ॥ मधुकैटभयोर्भीत्यातुष्टावेतिनिगद्यते ॥ १ ॥१॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥३२॥
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ नूनंशक्तिसमाक्रांतइति यद्ययंस्वतंत्रःस्यात्तर्हिजागृयादेवनचजागर्तिनस्मात्परवशएवायंनमुख्यईश्वरः परश्चात्रविलक्षणशक्तिरूपःकल्प्यः सर्वत्रकारणापरिज्ञानेशक्तेरेवकारणत्वस्यकल्पनादितिनिश्चयेनायंशक्तिसमाक्रांतइत्यर्थः ॥ १५ ॥

इमौदैत्यौमहाराजहंतुकामौमदोद्धतौ ॥ नजानास्यखिलाधारकथंमांसंकटेगतं ॥ १२ ॥ उपेक्षसेऽतिदुःखार्तं यदिमांशरणंगतं ॥ पालकत्वंमहाविष्णोनिराधारंभवेत्ततः ॥ १३ ॥ एवंस्तुतोपिभगवान्नबुबोधयदाहरिः ॥ योगनिद्रासमाक्रांतस्तदाब्रह्माह्यचिंतयत् ॥ १४ ॥ नूनंशक्तिसमाक्रांतोविष्णुर्निद्रावशंगतः ॥ नजागारनधर्मात्माकिंकरोम्यद्यदुःखितः ॥ १५ ॥ हंतुकामावुभौप्राप्तौदानवौमदगर्वितौ ॥ किंकरोमिक्कगच्छामिनास्तिमे शरणंक्वचित् ॥ १६ ॥ इतिसंचिंत्यमनसानिश्चयंप्रतिपद्यच ॥ तुष्टावयोगनिद्रांतामेकाग्रहृदयास्थितः ॥ १७॥ विचार्यमनसाप्येवंशक्तिर्मेरक्षणेक्षमा ॥ ययाह्यचेतनोविष्णुःकृतोस्तिस्पंदवर्जितः ॥ १८ ॥ व्यसुर्यथानजानातिगुणान्शब्दादिकानिह ॥ तथाहरिर्नजानातिनिद्रामीलितलोचनः ॥ १९ ॥ नजहातियतोनिद्रांबहुधासंस्तुतोप्यसौ ॥ मन्येनास्यवशेनिद्रानिद्रयायंवशीकृतः ॥ २० ॥ योयस्यवशमापन्नःसतस्यकिंकरःकिल ॥ तस्माद्वयोगनिद्रेयंस्वामिनीमापतेर्हरेः ॥ २१ ॥ सिंधुजायाअपिवशेययास्वामीवशीकृतः ॥ नूनंजगदिदंसर्वं भगवत्यावशीकृतं ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

॥ १६ ॥ निश्चयंप्रतिपद्यचेति परशक्त्यैवायंवशीकृतइति निश्चयंकृत्वातामेवपरांशक्तिंयोगनिद्रारूपांयोगनिद्राविशिष्टचैतन्यरूपांतुष्टावेत्यर्थः नह्यन्यथाचैतन्यसत्तांविहाययोगनिद्रायाःस्वतःसत्तासंभवतितस्याः सदसद्विलक्षणत्वात् ॥ १७ ॥ तदेवाह विचार्येति ॥ १८ ॥ ॥१९॥२०॥२१॥ सिंधुजायाइति सिंधुजालक्ष्मीस्तस्याअपियदायंवशेवर्त्तते तदायोगनिद्रावशेवर्त्ततइत्यत्र किमाश्चर्यमितिभावः ॥ २२॥

वशोप्यस्याइति केषामप्यस्माकंनस्वातंत्र्यं अभीष्टेयोगेनानभीष्टस्य जायमानत्वात् ॥ २३ ॥ २४ ॥ घटयिष्यतीति युद्धेउद्योगंकारिष्यतीत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ सकलवेदवचोभिरिति अजामेकांलोहितशुक्लकृष्णांबह्वींप्रजांजनयंतींसरूपामिति मायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृजति सर्वमिदंरक्षति सर्वमिदंसंहरति तस्मान्मायामेतांशक्तिंविद्यादिति सर्वेवैदेवादेवीमुपतस्थुः कासित्वंमहादेवि साब्रवीदहंब्रह्मरूपिणीमत्तःप्रकृतिपुरुषात्मकंजगदित्यादिवेदवाक्यैरित्यर्थः प्रत्यक्षमप्यत्रप्रमाणमित्याह यद्विष्णुरपीति सकलदेववरोविवे

अहंविष्णुस्तथाशंभुःसावित्रीचरमाप्युमा ॥ सर्वेवयंवशेप्यस्यानात्रकिंचिद्विचारणा ॥ २३ ॥ हरिरप्यवशःशेतेयथान्यःप्राकृतोजनः ॥ ययाभिभूतःकावार्त्ताकिलान्येषांमहात्मनां ॥ २४ ॥ स्तौम्यद्ययोगनिद्रांवैययामुक्तोजनार्द्दनः ॥ घटयिष्यतियुद्धेचवासुदेवःसनातनः ॥ २५ ॥ इतिकृत्वामतिंब्रह्मापद्मनालस्थितस्तदा ॥ तुष्टावयोगनिंद्रांतांविष्णोरंगेषुसंस्थितां ॥ २६ ॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ देवित्वमस्यजगतःकिलकारणंहिज्ञातंमयासकलवेदवचोभिरंब ॥ यद्विष्णुरप्यखिललोकविवेककर्त्तानिद्रावशंचगमितःपुरुषोत्तमोद्य ॥ २७ ॥ कोवेदतेजननिमोहविलासलीलांमूढोस्म्यहंहरिरयंविवशश्चशेते ॥ ईदृक्तयासकलभूतमनोनिवासेविद्वत्तमोविबुधकोटिषुनिर्गुणायाः ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कवानपिविष्णुर्यद्यस्मान्निद्रावशंगमितःप्रापितस्त्वया तस्मात्तवकारणतायांकःसंदेहइत्यर्थः ॥ २७ ॥ कोवेदेति हेजननिसकलभूतमननिवासेंतर्यामिरूपिणियस्मात्कारणादहंविष्णुःशिवश्चैतेवयंसर्वदेववरिष्ठाःस्मोऽथापिअहंमूढोधुनैवास्मिविष्णुश्चत्वदधीनःशेते वयमेतादृशाअपितवमोहस्यविलासरूपांलीलांनजानीमोमोहितत्वात्तस्मादस्मदपेक्षयाविबुधकोटिपुमध्येविद्वत्तमःपंडितोनिर्गुणायास्तवमोहविलासलीलांईदृक्तयाकोवेदनकोपीत्यर्थः ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननुसांख्यामांजडेतिवदंतितदाजडायाममप्रार्थनेकिंफलमितिचेत्तत्राह सांख्याइति चैतन्यभावश्चैतन्यसत्तातद्रहितामित्यर्थः त्रिगुणंप्रधा
नंस्वतंत्रंजडमितितेषांसिद्धांतः यद्यपितेवदंतितथापित्वंकिंताहशासिनैवताहृश्यसीत्यर्थः कुतइतिचेत्तूयदित्वंजडापरतंत्रातदासर्वेश्वरोविष्णु
स्त्वयाचैतन्यताविरहितःकथंविहितः नहींद्रजालंइंद्रजालकर्तुर्व्यामोहकंनवांधकारःप्रकाशनाशकरःतस्मात्त्वंनजडापरतंत्रावाकिंतुब्रह्म
विष्ण्वाद्युत्पादकमायाविशिष्टस्वतंत्रचैतन्यरूपेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ननुतर्हितेसांख्याःकिमितितथावर्णयंतीतिचेत्तत्त्वस्वरूपापरिज्ञानादित्याह
नाद्यमिति यांमुनिगणाः संध्येतिनामपरिकल्प्यगुणांस्ताहृशानिवोत्तमान्परिकल्प्यनियतंत्रिकालंध्यायंतिसाहेभवानित्वंसगुणागुणत्रयविशि

सांख्यावदंतिपुरुषंप्रकृतिंचयांतांचैतन्यभावरहितांजगतश्चकर्त्रीं ॥ किंताहशासिकथमत्रजगन्निवासश्चैतन्य
ताविरहितोविहितस्त्वयाद्य ॥ २९ ॥ नाद्यंतनोपिसगुणाविविधप्रकारंनोवेत्तिकोपितवकृत्यविधानयोगं ॥
ध्यायंतियांमुनिगणानियतंत्रिकालंसंध्येतिनामपरिकल्प्यगुणान्भवानि ॥ ३० ॥ बुद्धिर्हिबोधकरणाजग
तांसदात्वंश्रीश्चासिदेविसततंसुखदासुराणां ॥ कीर्तिस्तथामतिधृतीकिलकांतिरेवश्रद्धारतिश्चसकलेषुजने
षुमातः ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ष्टाविविधप्रकारमनेकप्रकारंनाद्यंतनोपि यथाजडाद्गोमयादेरपिवृश्चिकादीनामुत्पत्तिःतथाचेतनात्पुरुषादेरपिजडानांकेशनखादीनामुत्पत्तिस्तद
नुभूयकोपिपुरुषोजडाद्वाचेतनाद्वाजगदुत्पन्नमितिनिश्चयमप्राप्यतवयत्कृत्यंजगत्सर्जनादिकंतस्यविधानंकारणंतस्मिन्योगःसंबंधस्तवचैतन्यरूपस्या
स्तितंयोगंनवेत्तिनजानाति मोहितत्वादतोन्यथावर्णनंकुर्वंतीतिभावः ॥ ३० ॥ किंचसर्वत्रबुद्ध्यादिरूपात्वमेवासितस्माद्यस्मि
न्पुरुषेयथाबुद्ध्यादिरूपेणतिष्ठसितथासव्यवहारंकरोतिनतस्यापराधःकश्चिदस्तीत्याह बुद्धिर्हीति बोधकरणाज्ञानकरणा ॥ ३१ ॥

ननुयथातेषांमतान्ययथार्थानितथातवापिमतंकिंनस्यादितिचेत्तत्राह नातःपरमिति यद्यस्मादिहदुःखगतिंगतेनदुःखमार्गंप्राप्तेनमयानि द्रालुतांवितरतास्वीकुर्वताहरिणाहेतुनात्वंमायाशबलब्रह्मरूपासर्वजगतांजननीतिसत्यंदृष्टंप्रत्यक्षंदृष्टं अतःपरमस्मादधिकंवितर्कशतैरनेक वितर्कैर्निष्पन्नंप्रमाणमनुमानादिकंनप्राप्तंतस्मात्प्रत्यक्षस्यप्रबलत्वान्मन्मतमेवमुख्यंनह्यन्यथासर्वेश्वरोजडयास्वतंत्रयाबद्धःस्यादिति ॥ ३२ ॥ अहमेवजानामिनान्योजानातीतिमयाभक्तिवशेनोच्यते वस्तुतस्तुतवरूपंवेदाअपिनजानंतितित्रममकाकथेत्याह त्वंदेवीति यतोवेदोपि नूनमखिलार्थतयाखिलरूपेणसर्वस्वरूपेणनवेदेत्यर्थः कुतोनवदेतिचेत्तत्राह यस्मादिति यस्मात्कारणाच्छ्रुतिस्तदुद्भवंत्वत्तउद्भवंजन्मआ

नातःपरंकिलवितर्कशतैःप्रमाणंप्राप्तंमयायदिहदुःखगतिंगतेन ॥ त्वंचात्रसर्वजगतांजननीतिसत्यंनिद्रालुतां वितरताहरिणात्रदृष्टम् ॥ ३२ ॥ त्वंदेविवेदविदुषामपिदुर्विभाव्यावेदोपिनूनमखिलार्थतयानवेद ॥ यस्मात्त्व दुद्भवमसौश्रुतिराप्नुवानाप्रत्यक्षमेवसकलंतवकार्यमेतत् ॥ ३३ ॥ कस्तेचरित्रमखिलंभुविवेदधीमान्नाहंह रिर्नचभवोनसुरास्तथान्ये ॥ ज्ञातुंक्षमाश्चमुनयोनममात्मजाश्चदुर्वाच्यएवमहिमातवसर्वलोके ॥ ३४ ॥ य ज्ञेषुदेवियदिनामनतेवदंतिस्वाहेतिवेदविदुषोहवनेकृतेपि ॥ नप्राप्नुवंतिसततंमखभागधेयंदेवास्त्वमेवविबु धेष्वपिवृत्तिदासि ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्नुवानाप्राप्नुवतीत्यनंतरंजायमानाकथंत्वद्रूपंजानीयान्नकथमपीत्यर्थः तथाचश्रुतिः अर्वाग्देवाअस्यविसर्जनेनाथाकोवेदयतआबभूवेति यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेति ननुश्रुतिर्देवीतउद्भूतेत्यत्रकिंप्रमाणंतत्राह प्रत्यक्षमेवेति सर्वंद्वैतजातंत्वत्तएवोद्भूतंततस्तदंतःपाति नोवेदाः किंत्वत्तोनोद्भूताअपितूद्भूताइत्यर्थः तथाचश्रुतिः वेदोहमवेदोहमितिदेव्यथर्वशिरसि अस्यमहतोभूतस्यनिश्वसितमेतदृग्वे दोयजुर्वेदःसामवेदोथर्ववेदइत्यादि ॥ ३३ ॥ वेदाअपिनजानंतितदान्यःकोवेदेत्याह कस्तेचरित्रमिति ॥ ३४ ॥ अधुनादेवानांजी वनंतवैकदेशस्वाहाशक्त्यधीनमित्याह यज्ञेष्विति ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्राताववयमिति पूर्वकल्पेरक्षिताइत्यर्थः मधुकैटभयुद्धस्यब्रह्मोत्पत्तिसमयेजायमानत्वादेतयोःपूर्वमन्यदैत्यस्याश्रुतत्वाच्च ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ यदिमदिच्छयैवसर्वंजायतेतर्हिसर्वेजनामांकुतोनभजंतितत्राह जानंतियेनतवेति हेदेवितवप्रभावंयेनजानंतितेऽन्यान्भजंति तेमूढ

त्रातावयंभगवतिप्रथमंत्वयावैदेवारिसंभवभयादधुनातथैव ॥ भीतोस्मिदेविवरदेशरणंगतोस्मिघोरंनिरीक्ष्यमधुनासहकैटभंच ॥ ३६ ॥ नोवेत्तिविष्णुरधुनाममदुःखमेतज्जानेत्वयासाविवशक्तितदेहयादिः ॥ मुंचादिदेवमथवाजहिदानवेंद्रौयद्रोचतेतवकुरुष्वमहानुभावे ॥ ३७ ॥ जानंतियेनतवदेविपरंप्रभावंध्यायंतितेहरिहरावपिमंदचित्ताः ॥ ज्ञातंमयाद्यजननिप्रकटंप्रमाणंयद्विष्णुरप्यतितरांविवशोथशेते ॥ ३८ ॥ सिंधूद्भवापिनहरिंप्रतिबोधितुंवैशक्तापतिंतववशानुगमद्यशक्त्या॥मन्येत्वयाभगवतिप्रसभंरमापिप्रस्वापितानबुबुधेविवशीकृतेव ॥ ३९ ॥ धन्यास्तएवभुविभक्तिपरास्तवांघ्रौत्यक्त्वान्यदेवभजनंत्वयिलीनभावाः ॥ कुर्वंतिदेविभजनंसकलंनिकामंज्ञात्वासमस्तजननींकिलकामधेनुं ॥ ४० ॥ धीकांतिकीर्तिशुभवृत्तिगुणादयस्तेविष्णोर्गणास्तुपरिहृत्यगताःक्वचाद्य ॥ बंदीकृतोहरिरसौननुनिद्रयात्रशक्त्यातवैवभगवत्यतिमानवत्याः ॥ ४१ ॥ त्वंशक्तिरेवजगतामखिलप्रभावात्वन्निर्मितंचसकलंखलुभावमात्रं ॥ त्वंक्रीडसेनिजविनिर्मितमोहजालेनाटचेयथाविहरतेस्वकृतेनटोवै ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चिन्ताएवततस्तैरनादृतेपिवस्तुनिनाहिबुद्धिमतामनादरोभवति अहंनुप्रमाणतस्त्वामेवसर्वोत्कृष्टांजानामि किंतत्रप्रमाणंतदाह यद्विष्णुरपीति बुद्धिमंतस्त्वांभजंत्येवेतिभावः ॥ ३८ ॥ सिंधूद्भवालक्ष्मीरपित्वयावशीकृतंनबोधयितुंशक्ता किंचसापित्वयावशीकृतैवयतःसाविष्णोःशक्तिरस्तिततएवसानबुबुधेबोधंप्राप्तवती ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४३ ॥ सृष्ट्वेति नाशितुमिच्छा नास्ति चेन्मौनं परित्यज्य दयां कुर्वित्यन्वयः इमौ दैत्यौ कस्मात्कारणात्प्रकटितौ इति न जाने इति शेषः स्वयमेवोत्प्रेक्षति यद्वेति मां हासितुं किमिच्छसे तत एतावुत्पादितौ वा ॥ ४४ ॥ यदि मां हंतुमेतावुत्पादितौ तर्हि महान्प्रतापस्तव मशकवधे गजस्येवेत्याह ज्ञातमिति ॥ ४५ ॥ किंच काममिति यदि मम वधार्थमेवोत्पादिता वेतौ तर्हि मातरद्यैव कामं यथेष्टं मम वधं कुरुष्व मे मरणजं दुःखं नैवास्ति किं

विष्णुस्त्वया प्रकटितः प्रथमं युगादौ दत्ता च शक्तिरमला खलु पालनाय ॥ त्रातं च सर्वमखिलं विवशीकृतोद्य यद्रोचते न वत थाव करोषि नूनं ॥ ४३ ॥ सृष्ट्वात्र मां भगवति प्रविनाशितुं चेन्नेच्छास्ति ते कुरु दयां परिहृत्य मौनं ॥ कस्मादिमौ प्रकटितौ किल कालरूपौ यद्वा भवानि हसितुं नु किमिच्छसे मां ॥ ४४ ॥ ज्ञातं मया तव विचेष्टितमद्भुतं वै कृत्वाखिलं जगदिदं रमसे स्वतंत्रा ॥ लीनं करोषि सकलं किल मां तथैव हंतुं त्वमिच्छसि भवानि किमत्र चित्रं ॥ ४५ ॥ कामं कुरुष्व वधमद्य ममैव मातर्दुःखं न मे मरणजं जगदंबिकेऽत्र ॥ कर्ता त्वयैव विहितः प्रथमं स चायं दैत्याहतोथ मृत इत्ययशो गरिष्ठं ॥ ४६ ॥ उत्तिष्ठ देवि कुरु रूपमिहाद्भुतं त्वं मां वाथ विमौ जहि यथेच्छसि बाललीले ॥ नो चेत्प्रबोधय हरिं निहनेदिमौ यस्त्वत्साध्यमेतदखिलं किल कार्यजातम् ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तु त्वयैव यः प्रथमं जगतः कर्ता विहितोऽथ स एवायं दैत्याहतो मृत इदं गरिष्ठमयशस्तव भवतीदमेव महद्दुःखकरमिति भावः ॥ ४६ ॥ उत्तिष्ठेति हे देवि बाललीले कोमललीले उत्तिष्ठ इहाद्भुतं रूपं भयंकरं रूपं कुरु कृत्वा च मद्वधेच्छा यद्यस्ति तर्हि स्वहस्तेनैव मद्वधं कुरु न दैत्यहस्तेन अथवा इमौ दैत्यौ वा जहि उभयमपि न करोषि चेद्धरिं प्रबोधय स इमौ निहनेदिदं सर्वं कार्यजातं त्वत्साध्यं भवति ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तामसीनिद्राभिमानिनीत्यर्थः तदुक्तंशिवपुराणेउमासंहितायां ब्रह्मणासंस्मृतासेयंमधुकैटभनाशने महाविद्याजगन्मातासर्वविद्याधिदे
वता द्वादश्यांफाल्गुनस्यैवशुक्लायांसमभून्नृपेति अस्यामेवतिथौ सारस्वतस्तुद्वादश्यांशुक्लायांफाल्गुनस्यच कल्पःसमभवदिति हेमाद्रिधृत
नागरखंडवचनात्सारस्वतकल्पस्योत्पत्तिः सएवसरस्वत्याअयमितिव्युत्पत्त्यासारस्वतकल्पप्रादुर्भावोव्यासेनात्रस्पष्टीकृतोवेदितव्यइति
॥ ४८ ॥ ४९ ॥ विस्पंदितशरीरःकंपितशरीरः ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभावततिलकेप्रथमस्कधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ पंचाशत्प

सूतउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीतामसीतत्रवेधसा ॥ निःसृत्यहरिदेहात्तुसंस्थितापार्श्वतस्तदा ॥ ४८ ॥ त्य
क्त्वांगानिचसर्वाणिविष्णोरतुलतेजसः ॥ निर्गतायोगनिद्रासानाशायचतयोस्तदा ॥ ४९ ॥ विस्पंदितशरीरो
सौयदाजातोजनार्दनः ॥ धातापरमिकांप्राप्तोमुदंदृष्ट्वाहरिंततः ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेविभागवतेमहापुराणेप्रथ
मस्कंधेविष्णुप्रबोधनामसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ऋषयऊचुः ॥ संदेहोत्रमहाभागकथायांतुमहाद्भुतः ॥ वेद
शास्त्रपुराणैश्चनिश्चितंतुसदाबुधैः ॥ १ ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चत्रयोदेवाःसनातनाः ॥ नातःपरतरंकिंचिद्ब्रह्मां
डेस्मिन्महामते ॥ २ ॥ ब्रह्मासृजतिलोकान्वैविष्णुःपात्यखिलंजगत् ॥ रुद्रःसंहरतेकालेत्रयएतेत्रकारणं ॥
३ ॥ एकामूर्तिस्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ रंजःसत्वतमोभिश्चसंयुताःकार्यकारकाः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥

श्लोकैरेकोत्तरैःसंरभतोधुना ॥ अध्यायेत्वष्टमेप्रोक्तःसम्यगाराध्यनिर्णयः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेपरशक्त्याविष्णुःसर्वेश्वरोपिविवशीकृतइतिश्रुत्वाऋष
यःपृच्छंतीति संदेहोत्रेति अत्रसंदेहशब्दोलक्षणयाश्चर्यपरःतदेवाह वेदेति ॥ १ ॥ २ ॥ त्रयएतेत्रेति सर्वदेवमध्येएतद्देवत्रयमेवमुख्यंकारणंचस
र्वस्येदमेवेत्यर्थः ॥ ३ ॥ तेषामभेदमाह एकामूर्तिरिति तेषांगुणभेदमाह रजइति ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रयाणांमध्येविष्णुरेवमुख्यइत्याह तेषामिति ॥ ५ ॥ इत्थंसर्ववरिष्ठोपियोगमाययाकथंस्वापितःकथवासविवशःपराधीनोजातः ॥ ६ ॥ जीवतस्तस्याविज्ञानंचेष्टितंचकुतोहेतोःक्कगतमित्यन्वयः संदेहोयमाश्चर्यमिदमित्यर्थः एतादृशस्येयंदशाश्चर्यजनिकैवअतोयथाशुभंस्यात्तथा कथयेत्यर्थः ॥ ७ ॥ कासेति साशक्तिःकीदृशीत्यर्थः कुतोजातेति कस्मात्कारणाज्जातेत्यर्थः कथंविष्णुंजेतुंशक्तासमर्थेत्यर्थः का

तेषांमध्येहरिःश्रेष्ठोमाधवःपुरुषोत्तमः ॥ आदिदेवोजगन्नाथःसमर्थःसर्वकर्मसु ॥ ५ ॥ नान्यःकोपिसमर्थोस्ति विष्णोरतुलतेजसः ॥ सकथंस्वापितःस्वामीविवशोयोगमायया ॥ ६ ॥ क्कगतंतस्यविज्ञानंजीवतश्चेष्टितंकुतः संदेहोयंमहाभागकथयस्वयथाशुभं ॥ ७ ॥ कासाशक्तिःपुराप्रोक्तायया विष्णुर्जितःप्रभुः ॥ कुतोजाताकथंश क्ताकाशक्तिर्वदसुव्रत ॥ ८ ॥ यस्तुसर्वेश्वरोविष्णुर्वासुदेवोजगद्गुरुः ॥ परमात्मापरानंदःसच्चिदानंदविग्रहः ॥ ९ ॥ सर्वकृत्सर्वभृत्स्रष्टाविरजःसर्वगःशुचिः ॥ सकथंनिद्रयानीतःपरतंत्रःपरात्परः ॥ १० ॥ एतदाश्चर्यभू तोहिसंदेहोनःपरंतप ॥ छिंधिज्ञानासिनासूतव्यासशिष्यमहामते ॥ ११ ॥ सूतउवाच ॥ कःसंदेहंछिनत्त्ये नंत्रैलोक्येसचराचरे ॥ मुह्यंतिमुनयःकामंब्रह्मपुत्राःसनातनाः ॥ १२ ॥ नारदःकपिलश्चैवप्रश्नेस्मिन्मुनिसत्तमाः ॥ किंब्रवीमिमहाभागादुर्घटेस्मिन्विमर्शने ॥ १३ ॥ देवेषुविष्णुःकथितःसर्वगःसर्वपालकः ॥ यतोविरा डिदंसर्वमुत्पन्नंसचराचरं ॥ १४ ॥ तेसर्वेदेविकुरूप[illegible]वंपरात्परं ॥ नारयणंहृषीकेशंवासुदेवंजनार्दनं ॥ १५ ॥ तथाकेचिन्महादेवंशंकरंशंभु[illegible]किवक्रंचशूलपाणिंवृषध्वजं ॥ १६ ॥ तथावेदेषुसर्वेषु गीतंनाम्नात्रियंबकं ॥ कपर्दिनंपंचवक्त्रं [illegible]गणं ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शक्तिरिति तस्याःशक्तेःकाशक्तिरस्तिययाशक्त्यायुतास्वयंशक्तिर्विशीकरोति ॥ ८ ॥ पुनराश्चर्यमुपपादयति यस्त्विति ॥ ९ ॥ नीतइति स्वाधीनतामितिविशेषः ॥ १० ॥ आश्चर्यभूतइति आश्चर्य[illegible]ःसंदेहइत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ नारदइतिपूर्वान्वायि ॥ १३ ॥ १४ ॥ तेसर्वेइति देवाद्याइत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१८॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतरेनैय्यायिकैकदेशिनइत्यर्थः ॥ २४ ॥ सप्तेति पुर्वोक्तानिपंचसाक्षिरु पंचकमैतिद्वयंसत्तमामितिसप्तप्रमाणानि एतैरिति एतैरनेकधाभिदभिन्नैः प्रमाणैर्दुर्ज्ञेयंयत्परंब्रह्मतदेवपरमंमुख्यंजगत्कारणमस्तीतिवेदांताआहु रितिशेषः ॥ २५ ॥ एवमेतान्निसर्वमतानिवेदेएवसंतितत्रकिंमतंमुख्यमितिविमर्शोदुर्घटएवतथापियत्रश्रुतिवाक्यानांपरस्परंविरोधस्तत्रो

कैलासवासनिरतंसर्वशक्तिसमन्वितं ॥ भूतवृंदयुतंदेवंदक्षयज्ञविघातकं ॥ १८ ॥ तथासूर्यंवेदाविदःसायंप्रातर्दिनेदिने ॥ मध्यान्हेतुमहाभागास्तुवंतिविविधैस्तवैः ॥ १९ ॥ तथावेदेषुसर्वेषुसूर्योपासनमुत्तमं ॥ परमात्मेतिविख्यातंनामतस्यमहात्मनः ॥ २० ॥ अग्निःसर्वत्रवेदेषुसंस्तुतोवेदवित्तमैः ॥ इंद्रश्चापित्रिलोकेशोवरुणश्चतथापरः ॥ २१ ॥ यथागंगाप्रवाहैश्चबहुभिःपरिवर्तते ॥ तथैवसर्वदेवेषुविष्णुःप्रोक्तोमहर्षिभिः ॥ २२ ॥ त्रीण्येवहिप्रमाणानिपठितानिसुपंडितैः ॥ प्रत्यक्षंचानुमानंचशब्दंचैवतृतीयकं ॥ २३ ॥ चत्वार्य्येवेतरेप्राहुरुपमानयुतानिच ॥ अर्थापत्तियुतान्यन्येपंचप्राहुर्महाधियः ॥ २४ ॥ सप्तपौराणिकाश्चैवप्रवदंतिमनीषिणः एतैःप्रमाणैर्दुर्ज्ञेयंयद्ब्रह्मपरमंचतत्॥२५॥ वितर्कश्चात्रकर्तव्योबुद्ध्याचैवागमेनच ॥ निश्चयात्मिकयायुक्त्याविचार्यचपुनःपुनः॥२६॥प्रत्यक्षतस्तुविज्ञानंचिंत्यंमतिमतासदा॥दृष्टांतेनापिसततंशिष्टमार्गानुसारिणा ॥२७॥

पक्रमोपसंहारादिलिंगैःश्रुतितात्पर्यैर्निर्णीयतात्पर्यवतीश्रुतिःप्रबलेतिसिद्धांतउत्तरमीमांसायामुक्तः ननुनेनसिद्धांतेनब्रह्मैवजगत्कारण मितिसिद्ध्यतीतिचेत्तत्रानुमानेनागमेनश्रुतिवाक्येनचतद्ब्रह्मकिंसशक्तिकंजगत्कारणमुतशक्तिरहितामितिविचारःकर्तव्यइत्याह वितर्कइति अनुमानमित्यर्थः बुद्ध्येत्यस्यार्थोनिश्चयात्मिकयायुक्त्येति ॥ २६॥ प्रत्यक्षइति किंचमतिमताप्रत्यक्षतोयद्विज्ञानंतदपिचिंत्यंग्राह्यंप्रमाणत्वेनेत्यर्थः शिष्टमार्गःशिष्टाचारस्तदनुसारिणादृष्टांतेनव्याप्तिग्राहकेणापिसततमनुमेयमितिशेषः ॥ २७ ॥

तमेवदृष्टांतमाह विद्वांसोपीति किंतद्गीयतेतदाह द्रुहिणेति इत्यमनेकदृष्टांतैर्वस्तुमात्रेशक्तिमत्वव्याप्तिर्ग्राह्येतिभावः ॥ २८ ॥ २९ ॥ सा द्येति यासर्वस्मिन्नायाशक्तिरस्तिसाशक्तिः परिणतातत्तच्छक्तिरूपेणेत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ तथेति विद्वांसोवदंतीत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ एवमिति यथा अत्रसर्वपदार्थत्वावच्छेदेनशक्तिमत्वव्याप्तिर्गृहीतातथाब्रह्मणोपिपदार्थत्वावच्छिन्नत्वेनशक्तिरस्तिसाचशक्तिः सामर्थ्यरूपानस्वाश्रयाद्भिन्नाभासतेअग्निशक्त्यादावदृष्टत्वात् किंत्वभिन्नैव तदेवदर्शयितुंएवंसर्वगताशक्तिः साब्रह्मेतिविविच्यतेइत्यनेन

विद्वांसोपिवदंत्येवंपुराणैःपरिगीयते ॥ द्रुहिणेसृष्टिशक्तिश्चहरौपालनशक्तिता ॥ २८ ॥ हरेसंहारशक्तिश्चसूर्येशक्तिःप्रकाशिका ॥ धराधरणशक्तिश्चशेषेकूर्मेतथैवच ॥२९॥ याशक्तिःपरिणतासर्वस्मिन्याप्रतिष्ठिता ॥ दाहशक्तिस्तथावन्हौसमीरेप्रेरणात्मिका ॥ ३० ॥ शिवोपिशिवतांयातिकुंडलिन्याविवर्जितः ॥ शक्तिहीनस्तु यःकश्चिदसमर्थःस्मृतोबुधैः ॥ ३१ ॥ एवंसर्वत्रभूतेषुस्थावरेषुचरेषुच ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंब्रह्मांडेस्मिन्महातपाः ॥ ३२ ॥ शक्तिहीनंतुनिंद्यंस्याद्वस्तुमात्रंचराचरं ॥ अशक्तःशत्रुविजयेगमनेभोजनेतथा ॥ ३३ ॥ एवंसर्वगताशक्तिःसाब्रह्मेतिविविच्यते ॥ सोपास्याविबुधैःसम्यग्विचार्यासुधियासदा ॥ ३४ ॥ विष्णौचसात्विकीशक्तिस्तयाहीनोप्यकर्मकृत् ॥ द्रुहिणेराजसीशक्तिर्यथाहीनोह्यसृष्टिकृत् ॥३५॥ शिवेचतामसीशक्तिस्तयासंहारकारकः ॥ इत्यूह्यंमनसासर्वंविचार्यचपुनःपुनः ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

स्वाश्रयाभेदएवोक्तः तथाचश्रुतिप्रतिपाद्यंब्रह्ममायावाएषानारसिंहीतिनतस्यकार्यंकारणंचविद्यतेपरास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेइत्यादिश्रुतिभिरनुमानादिभिश्चसशक्तिकमेवजगत्कारणमितितदेवोपास्यमितिभावः एतेनकासाशक्तिरित्यस्योत्तरंब्रह्मसामर्थ्यरूपाशक्तिरस्तीतिबोधितंसोपास्येति यतःब्रह्मभिन्नानशक्तिस्ततस्तस्याभजनेऽग्निशक्त्यांहोमेग्नौहोमस्यार्थसिद्धत्ववद्ब्रह्मणउपासनंजातमेवेतिसर्वेषांकारणभूतासैवशक्तिः साम्यावस्थात्मिकोपास्येत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मविष्णुरुद्रादिषुप्रसिद्धेष्वन्वयव्यतिरेकंदर्शयंस्तेषामेकैकगुणवत्तयान्यूनत्वेननोपासनार्हत्वंश्रीभगवत्यपेक्षयेतिदर्शयति विष्णौचेति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कुतोजातेत्यस्योत्तरमाह शक्तिःकरोतीति यासर्वस्यकर्त्रीसाकस्मादुत्पन्नेतानवस्थाप्रसंगादितिभावः अतएवशक्तेः शक्त्यंतरकल्पनमप्यनुचितमित्यर्थाद्बोध्यं ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ सगुणेति एकैकगुणविशिष्टेत्यर्थः निर्गुणासाम्यावस्थोपाधिकब्रह्मरूपेत्यर्थः ॥४०॥ ४१ ॥

शक्तिःकरोतिब्रह्मांडंसावैपालयतेखिलं ॥ इच्छयासंहरत्येषाजगदेतच्चराचरं ॥ ३७ ॥ नविष्णुर्नहरःशक्रोनब्रह्मानचपावकः ॥ नसूर्योवरुणःशक्ताःस्वेस्वेकार्येकथंचन ॥३८॥ तयायुक्ताहिकुर्वंतिस्वानिकार्याणितेसुराः॥ सैवकारणकार्येषुप्रत्यक्षेणावगम्यते ॥ ३९ ॥ सगुणानिर्गुणासातुद्विधाप्रोक्तामनीषिभिः ॥ सगुणारागिभिःसेव्यानिर्गुणातुविरागिभिः ॥ ४० ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांस्वामिनीसानिराकुला ॥ ददातिवांछितान्कामान्पूजिताविधिपूर्वकं ॥ ४१ ॥ नजानंतिजनामूढास्तांसदामाययावृताः ॥ जानंतोपिनराःकेचिन्मोहयंतिपरानपि ॥ ४२ ॥ पंडिताःस्वोदरार्थंवैपाखंडानिपृथक्पृथक् ॥ प्रवर्तयंतिकलिनाप्रेरितामंदचेतसः ॥ ४३ ॥ कलावस्मिन्महाभागानानाभेदसमुत्थिताः ॥ नान्येयुगेतथाधर्मावेदबाह्याःकथंचन ॥ ४४ ॥ विष्णुश्चरत्यसावुग्रंतपोवर्षाण्यनेकशः ॥ ब्रह्माहरस्त्रयोदेवाध्यायंतःकमपिध्रुवं ॥ ४५ ॥ कामयानाःसदाकामंतेत्रयःसर्वदैवहि ॥ यजंतियज्ञान्विविधान्ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ४६ ॥ तेवैशक्तिंपरांदेवींब्रह्माख्यांपरमात्मिकां ॥ ध्यायंतिमनसानित्यंनित्यांमत्वासनातनीं ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ यदिब्रह्मादयोमुख्यास्तर्हितेऽन्यंकिमितिभजेयुर्भजंतिचतस्मान्नतेमुख्याःकिंतुपराशक्तिरेवेतिभावः ॥ ४६ ॥ परंब्रह्मैवतस्यारूपंनान्यदस्तीत्यभिप्रायेणब्रह्मात्मिकामित्युक्तं स्पष्टीकृतंचैतदस्माभिरुपोद्घाते ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥

पनेकरूपां

॥ ४८॥४९॥यथागजशरीरेप्रविष्टस्यचैतन्यस्यगजइतिव्यवहारस्तथाप्रथमतोमायाशरीरेप्रविष्टस्यचैतन्यस्यमायाशक्तिरितिव्यवहारस्तदनं तरंगुणोत्पादादेकैकगुणविशिष्टमायाशबलब्रह्मणएवब्रह्मविष्णुरुद्रइत्यादिव्यवहारस्तथाचसर्वकारणंब्रह्ममायाशक्तिसहितमेवभवतीतिमाया शक्तिदेवीभगवतीत्यादिमुख्यशब्दैरेवोपास्येत्याह शक्तिरेवेति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिश्रीशैवोपनामकरंगभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनीलकं

तस्माच्छक्तिःसदासेव्याविद्वद्भिःकृतनिश्चयैः ॥ निश्चयःसर्वशास्त्राणांज्ञातव्योमुनिसत्तमाः ॥ ४८ ॥ कृष्णा च्छ्रुतंमयाचैतत्तेनज्ञातंतुनारदात् ॥ पितुःसकाशात्तेनापिब्रह्मणाविष्णुवाक्यतः ॥ ४९ ॥ नश्रोतव्यंनमं तव्यमन्येषांवचनंबुधैः ॥ शक्तिरेवसदासेव्याविद्वद्भिःकृतनिश्चयैः ॥ ५० ॥ प्रत्यक्षमपिद्रष्टव्यमशक्तस्यावि चेष्टितं ॥ अतःसर्वेषुभूतेषुज्ञातव्याशक्तिरेवहि ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेऽष्ट मोध्यायः ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ यदाविनिर्गतानिद्रादेहात्तस्यजगद्गुरोः ॥ नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्य स्तथोरसः ॥ १ ॥ निःसृत्यगगनेतस्थौतामसीशक्तिरुत्तमा ॥ उदतिष्ठज्जगन्नाथोजृंभमाणःपुनःपुनः ॥ २ ॥ तदापश्यत्स्थितंतत्रभयत्रस्तंप्रजापतिं ॥ उवाचचमहातेजामेघगंभीरयागिरा ॥ ३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ किमा गतोसिभगवंस्तपस्त्यक्त्वात्रपद्मज ॥ कस्माच्चिंतातुरोसित्वंभयाकुलितमानसः ॥ ४ ॥ ॥ ६९ ॥

ठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेप्रथमस्कंधेअष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ सप्ताशीतिमहाश्लोकैर्मधुकैटभयोर्वधः ॥ देवीप्रसादात्धरिणा कृतइत्येतदुच्यते ॥ १ ॥ मधुकैटभवधकथायांप्रसंगागतंविचारंसमाप्यपुनस्तामेवकथामुत्थापयतिसूतः यदाविनिर्गतेति यदादेहात्सा निद्रानिद्राभिमानिनीदेवतानिर्गतातदासानिद्राभिमानिनीमहाकालीतामसीशक्तिर्गगनेमूर्तिमतीतस्थौतयोर्दैत्ययोर्मोहार्थं ॥१ ॥२ ॥३ ॥४ ॥

॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥

ब्रह्मोवाच ॥ त्वत्कर्णमलजौदेवदैत्यौचमधुकैटभौ ॥ हंतुंमांसमुपायातौघोररूपौमहाबलौ ॥ ५ ॥ भयात्त
योःसमायातस्त्वत्समीपंजगत्पते ॥ त्राहिमांवासुदेवाद्यभयत्रस्तंविचेतसं ॥ ६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ तिष्ठाद्यनि
र्भयोजातस्तौहनिष्याम्यहंकिल ॥ युद्धार्थंजग्मतुर्मूढौमत्समीपंगतायुषौ ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ एवंवदतिदे
वेशेदानवौतौमहाबलौ ॥ विचिन्वानावजंचोभौसंप्राप्तौमदगर्वितौ ॥ ८ ॥ निराधारौजलेतत्रसांस्थितौविगत
ज्वरौ ॥ तावूचतुर्मदोन्मत्तौब्रह्माणंमुनिसत्तमाः ॥ ९ ॥ पलायित्वासमायातःसन्निधावस्यकिंततः ॥ युद्धंकुरु
हनिष्यावःपश्यतोस्यैवसान्निधौ ॥ १० ॥ पश्चादेनंहनिष्यावःसर्वभोगोपरिस्थितं ॥ त्वमद्यकुरुसंग्रामंदा
सोस्मीतिचवावद॥ ११ ॥ सूतउवाच॥तच्छ्रुत्वावचनंविष्णुस्तावुवाचजनार्दनः ॥ कुरुतांसमरंकामंमयादान
वपुंगवौ ॥ १२ ॥ हरिष्यामिमदंचाहंयुवयोर्मत्तयोःकिल ॥ आगच्छेतांमहाभागौश्रद्धाचेद्वांमहाबलौ ॥ १३ ॥
सूतउवाच॥श्रुत्वातद्वचनंचोभौक्रोधव्याकुललोचनौ ॥ निराधारौजलस्थौचयुद्धोद्युक्तौबभूवतुः ॥ १४ ॥ मधु
श्चकुपितस्तत्रहरिणासहसंयुगं ॥ कर्तुंप्रचलितस्तूर्णंकैटभस्तुतथास्थितः ॥ १५ ॥ बाहुयुद्धंतयोरासीन्मल्ल
योरिवमत्तयोः ॥ श्रांतेमधौकैटभस्तुसंग्राममकरोत्तदा ॥ १६ ॥ पुनर्मधुःकैटभश्चयुयुधातेपुनःपुनः ॥ बाहु
युद्धेनरागांधौविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ १७ ॥ प्रेक्षकस्तुतदाब्रह्मादेवीचैवांतरिक्षगा ॥ नमम्लतुस्तदातौतु
विष्णुस्तुम्लानिमाप्तवान् ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ नमम्लतुर्नम्लानौबभूवतुः ॥ १८ ॥

॥३९॥ पंचवर्षसहस्राणियदाजातानियुध्यता ॥ हरिणाचिंतितंतत्रकारणंमरणेतयोः ॥ १९ ॥ पंचवर्षसहस्राणिम
यायुद्धंकृतंकिल ॥ नश्रांतौदानवौघोरौश्रांतोहंचैतदद्भुतं ॥ २० ॥ क्वगतंमेबलंशौर्यंकस्मान्नेमावनामयौ ॥ कि
मत्रकारणंचिंत्यंविचार्यमनसात्विह ॥ २१ ॥ इतिचिंतापरंदृष्ट्वाहरिंहर्षपरावुभौ ॥ ऊचतुस्तौमदोन्मत्तौमेघ
गंभीरनिःस्वनौ ॥ २२ ॥ तवनोचेद्बलंविष्णोयदिश्रांतोसियुद्धतः ॥ ब्रूहिदासोस्मिवांनूनंकृत्वाशिरसिचांज
लिं ॥ २३ ॥ नचेद्युध्यंकुरुष्वाद्यसमर्थोसिमहामते ॥ हत्वात्वांनिहनिष्यावःपुरुषंचचतुर्मुखं ॥ २४ ॥ सूतउ
वाच ॥ श्रुत्वातद्भाषितंविष्णुस्तयोस्तस्मिन्महोदधौ ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंसामपूर्वंमहामनाः ॥ २५ ॥ हरि
रुवाच ॥ श्रांतेभीतेत्यक्तशस्त्रेपतितेबालकेतथा ॥ प्रहरंतिनवीरास्तेधर्मएषसनातनः ॥ २६ ॥ पंचवर्षसह
स्राणिकृतंयुद्धंमयात्विह ॥ एकोहंभ्रातरौवांचबलिनौसदृशौतथा ॥ २७ ॥ कृतांविश्रमणंमध्येयुवाभ्यांचपुनः
पुनः ॥ तथाविश्रमणंकृत्वायुध्येहंनात्रसंशयः ॥ २८ ॥ तिष्ठतांहियुवांतावद्बलवंतौमदोत्कटौ ॥ विश्रम्याहंक
रिष्यामियुद्धंवान्यायमार्गतः ॥ २९ ॥ सूतउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यविश्रब्धौदानवोत्तमौ ॥ संस्थितोदूर
तस्तत्रसंग्रामेकृतनिश्चयौ ॥ ३० ॥ अतिदूरेचतौदृष्ट्वावासुदेवश्चतुर्भुजः ॥ दध्यौचमनसातत्रकारणंमरणेत
योः ॥ ३१ ॥ चिंतनात्ज्ञानमुत्पन्नंदेवीदत्तवरावुभौ ॥ कामंवांछितमरणौनमम्लतुरतास्त्विमौ ॥ ३२ ॥ वृथा
मयाकृतंयुद्धंश्रमोयंमेवृथागतः ॥ करोमिचकथंयुध्यमेवंज्ञात्वाविनिश्चयं ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥३९॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ वरदाभुवनेश्वरीमिति यद्यपिसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीभुवनेश्व रीनतामसीशक्तिस्तथापिसाम्यावस्थात्मकभूवनेश्वर्येवतमोगुणयुक्तासतीमहाकालीपदवाच्येतितामस्यामहाकाल्याश्रीभूवनेश्वर्या अभेदस्यसत्वा

अकृतेचतथायुद्धेकथमेतौगमिष्यतः ॥ विनाशंदुःखदौनित्यंदानवौवरदर्पितौ ॥ ३४ ॥ भगवत्यावरोदत्तस्त यासोपिचदुर्घटः ॥ मरणंचेच्छयाकामंदुःखितोपिनवांच्छति ॥ ३५ ॥ रोगग्रस्तोपिदीनोपिनमुमूर्षतिकश्चन ॥ कथंचेमौमदोन्मत्तौमर्तुकामौभविष्यतः ॥ ३६ ॥ नन्वद्यशरणंयामिविद्यांशक्तिंसुकामदां ॥ विनातयान सिध्यंतिकामाःसम्यक्प्रसन्नया ॥ ३७ ॥ एवंसंचिंत्यमानस्तुगगनेसंस्थितांशिवां॥अपश्यद्भगवान्विष्णुर्यो गनिद्रांमनोहरां॥३८॥ कृतांजलिरमेयात्मातांचतुष्टावयोगवित्॥ विनाशार्थंतयोस्तत्रवरदांभुवनेश्वरीं ॥३९॥ विष्णुरुवाच ॥ नमोदेविमहामायेसृष्टिसंहारकारिणि ॥ अनादिनिधनेचंडिभुक्तिमुक्तिप्रदेशिवे ॥४० ॥ नतेरू पंविजानामिसगुणंनिर्गुणंतथा ॥ चरित्राणिकुतोदेविसंख्यातीतानियानिते॥ ४१ ॥ अनुभूतोमयातेद्यप्रभा वश्चातिदुर्घटः ॥ यदहंनिद्रयालीनःसंजातोस्मिविचेतनः ॥ ४२ ॥ ब्रह्मणाचातियत्नेनबोधितोपिपुनःपुनः॥ नप्रबुद्धःसर्वथाहंसंकोचितषडिंद्रियः ॥ ४३ ॥ अचेतनत्वंसंप्राप्तःप्रभावात्तवचांबिके ॥ त्वयामुक्तःप्रबुद्धोहं युद्धंचबहुधाकृतं ॥ ४४ ॥ श्रांतोहंनचतौश्रांतौत्वयादत्तवरौवरौ ॥ ब्रह्माणंहंतुमायातौदानवौमदगर्वितौ ॥ ४५ ॥ आहूतौचमयाकामंद्वंद्वयुद्धायमानदे ॥ कृतंयुद्धंमहाघोरंमयाताभ्यांमहार्णवे ॥ ४६ ॥ मरणेवरदानंते ततोज्ञातंमहाद्भुतं ॥ ज्ञात्वाहंशरणंप्राप्तस्त्वामद्यशरणप्रदां ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्तामस्याःशक्तेर्भुवनेश्वरीतिनाम्नाव्यवहारःकृतः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥७॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ वक्रयादृशेतिकटाक्षेणेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ पुरावैइति दानववै

साहाय्यंकुरुमेमातःखिन्नोहंयुद्धकर्मणा ॥ दृप्तौतौवरदानेनतवदेवातिनाशने ॥ ४८ ॥ हंतुंमामुद्यतौपापौकिं
करोमिक्वयामिच ॥ इत्युक्तासातदादेवीस्मितपूर्वमुवाचह ॥४९॥प्रणमंतंजगन्नाथंवासुदेवंसनातनं ॥ देवदेव
हरेविष्णोकुरुयुद्धंपुनःस्वयं ॥ ५० ॥ वंचयित्वात्विमौशूरौहंतव्यौचविमोहितौ ॥ मोहयिष्याम्यहंनूनंदानवौ
वक्रयादृशा ॥ ५१ ॥ जहिनारायणाशुत्वंममायाविमोहितौ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंविष्णुस्तस्याः
प्रीतिरसान्वितं ॥ ५२ ॥ संग्रामस्थलमासाद्यतस्थौतत्रमहार्णवे ॥ तदायातौचतौधीरौयुद्धकामौमहाबलौ
॥५३ ॥ वीक्ष्यविष्णुंस्थितंतत्रहर्षयुक्तौबभूवतुः ॥ तिष्ठतिष्ठमहाकामकुरुयुद्धंचतुर्भुज ॥ ५४ ॥ दैवाधीनौवि
दित्वाद्यनूनंजयपराजयौ ॥ सवलोजयमाप्नोतिदैवाज्जयतिदुर्बलः ॥ ५५ ॥ सर्वथैवनकर्त्तव्यौहर्षशोकौमहा
त्मना ॥ पुरावैबहवोदैत्याजितादानववैरिणा ॥ ५६ ॥ अधुनाचानयोःसार्द्धंयुद्ध्यमानःपराजितः ॥ सूतउवाच॥
इत्युक्त्वातौमहाबाहूयुद्धायसमुपस्थितौ ॥ ५७ ॥ वीक्ष्यविष्णुर्जघानाशुमुष्टिनाद्भुतकर्मणा ॥ तावप्यतिवलो
न्मत्तौजघ्नतुर्मुष्टिनाहरिं ॥ ५८ ॥ एवंपरस्परंजातंयुद्धंपरमदारुणं ॥ युद्ध्यमानौमहावीर्यौदृष्ट्वानारायण
स्तदा ॥ ५९ ॥ अपश्यत्समुखंदेव्याःकृत्वादीनांदृशंहरिः ॥ सूतउवाच ॥ तंवीक्ष्यतादृशंविष्णुंकरुणारस
संयुतं ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रिणामयापुराबहवोदैत्याजितादतिहर्षोनकर्त्तव्यः अधुनाचानयोर्मधुकैटभयोःसार्धयुत्थ्यतःपराजितइतिशोकोपिनकर्त्तव्यः ॥ ५६ ॥
॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जहासातीवताम्राक्षीवीक्ष्यमाणातदासुरौ ॥ तौजघानकटाक्षैश्चकामबाणैरिवापरैः ॥ ६१ ॥ मंदस्मित
युतैःकामप्रेमभावयुतैरनु ॥ दृष्ट्वामुमुहतुःपापौदेव्यावक्रविलोकनं ॥ ६२ ॥ विशेषमितिमन्वानौकामबा
णातिपीडितौ ॥ वीक्ष्यमाणौस्थितौतत्रतांदेवींविशदप्रभां ॥ ६३ ॥ हरिणापिचतदृष्टंदेव्यास्तत्रविकी
र्षितं ॥ मोहितौतौपरिज्ञायभगवान्कार्यवित्तमः ॥ ६४ ॥ उवाचतौहसन्श्लक्ष्णंमेघगंभीरयागिरा ॥ व
रंवरयतांवीरौयुवयोर्योभिवांछितः ॥ ६५ ॥ ददामिपरमप्रीतोयुद्धेनयुवयोःकिल ॥ दानवाबहवोदृष्टायुध्य
मानामयापुरा ॥ ६६ ॥ युवयोःसदृशःकोपिनदृष्टोनचवैश्रुतः ॥ तस्मात्तुष्टोस्मिकामंवैनिस्तुलेनबलेनच ॥
६७ ॥ भ्रात्रोश्चवांछितंकामंप्रयच्छामिमहाबलौ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंविष्णोःसाभिमानौस्मरा
तुरौ ॥ ६८ ॥ वीक्ष्यमाणौमहामायांजगदानंदकारिणीं ॥ तमूचतुश्चकामार्तौविष्णुंकमललोचनौ ॥ ६९ ॥
हरेनयाचकावावांत्वंकिंदातुमिहेच्छसि ॥ ददावतुभ्यंदेवेशदातारौनौनयाचकौ ॥ ७० ॥ प्रार्थयत्वंहृषीकेश
मनोभिलषितंवरं ॥ तुष्टौस्वस्तवयुद्धेनवासुदेवाद्भुतेनच ॥ ७१ ॥ तयोस्तद्वचनंश्रुत्वाप्रत्युवाचजनार्दनः ॥
भवेतामद्यमेतुष्टौममवध्यावुभावपि ॥ ७२ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंविष्णोर्दानवौचातिविस्मितौ ॥ वं
चितावितिमन्वानौतस्थतुःशोकसंयुतौ ॥ ७३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ निर्जलंजलरहितंस्थलमित्यर्थः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ मेदि
नीति मधुकैटभवधेजातेपश्चाद्वराहिणयदापृथिव्युद्धृतातदातस्यांमेदोयुक्ताजातेति मेदोस्तियस्यामितिव्युत्पत्तेर्मेदिनीतिनामजातमित्यर्थः ॥ ८४ ॥

विचार्यमनसातौतुदानवौविष्णुमूचतुः ॥ प्रेक्ष्यसर्वंजलमयंभूमिंस्थलविवर्जितां ॥ ७४ ॥ हरेयोयंवरोदत्तस्त्व
यापूर्वंजनार्दन ॥ सत्यवागसिदेवेशदेहितंवांछितंवरं ॥ ७५ ॥ निर्जलेविपुलेदेशेहनस्वमधुसूदन॥ वध्यावा
वांतुभवतःसत्यवाग्भवमाधव ॥ ७६ ॥ स्मृत्वाचक्रंतदाविष्णुस्तावुवाचहसन्हरिः ॥ हन्म्यद्यवांमहाभागौ
निर्जलेविपुलेस्थले ॥ ७७ ॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशऊरूकृत्वातिविस्तरौ ॥ दर्शयामासतौतत्रनिर्जलंचजलोपरि
॥ ७८ ॥ नास्त्यत्रदानवौवारिशिरसीमुंचतामिह ॥ सत्यवागहमद्यैवभविष्यामिचवांतथा ॥ ७९ ॥ तदाक
र्ण्यवचस्तथ्यंविचिंत्यमनसाचतौ ॥ वर्द्धयामासतुर्देहंयोजनानांसहस्रकं ॥ ८० ॥ भगवान्द्विगुणंचक्रेजघनं
विस्मितौतदा ॥ शीर्षेसंदधतांतत्रजघनेपरमाद्भुते ॥ ८१ ॥ रथांगेनतदाछिन्नेविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ जघ
नोपरिवेगेनप्रकृष्टेशिरसीतयोः ॥ ८२ ॥ गतप्राणौतदाजातौदानवौमधुकैटभौ ॥ सागरःसकलोव्याप्तस्तदा
वैमेदसातयोः ॥ ८३ ॥ मेदिनीतिततोजातंनामपृथ्व्याःसमंततः ॥ अभक्ष्यामृत्तिकातेनकारणेनमुनीश्वराः
॥ ८४ ॥ इतिवःकथितंसर्वंयत्पृष्टोस्मिसुनिश्चितं ॥ महाविद्यामहामायासेवनीयासदाबुधैः ॥ ८५ ॥ आरा
ध्यापरमाशक्तिःसर्वैरपिसुरासुरैः॥नातःपरतरंकिंचिदधिकंभुवनत्रये॥८६॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंवेदशास्त्रार्थ
निर्णयः ॥ पूजनीयापराशक्तिर्निर्गुणासगुणाथवा ॥ ८७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

महाविद्येति यस्मात्कारणात्सर्वश्रुतिप्रतिपाद्यसास्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपाभगवतीसर्वकारणकारणाएकैकगुणोपाधिब्रह्माद्यपेक्षयासर्वो
त्कृष्टातत्तःसैवोपास्याध्येयाज्ञेयाचेतिभावः ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ षड्विंशत्पद्यकैःसार्धैर्वरदानंशिवस्यच ॥ व्यासायपुत्रविषयंजातमित्येतदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वव्यासेपुत्रलाभार्थमनुष्ठानचिकीर्षयापर्वतंगतेसतिकस्यदेवस्याराधनाकर्तव्येतिजिज्ञासायांसत्यांनारदसमागमेजातेनारदेनब्रह्मविष्णुसंवादमुखेनभगवत्येवसर्वोत्कृष्टाआराध्येतिस्थापितंमध्येप्रसंगागताःकथाःसमापिताःभगवत्याआराधनेनकथंपुत्रोत्पत्तिर्जातेतिनिरूपयत्यध्याय

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतपूर्वंत्वयाप्रोक्तंव्यासेनामिततेजसा ॥ कृत्वापुराणमखिलंशुकायाध्यापितंशुभं ॥ १ ॥ व्यासेनतुतपस्तप्त्वाकथमुत्पादितःशुकः ॥ विस्तरंब्रूहिसकलंयच्छ्रुतंकृष्णतस्त्वया ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ प्रवक्ष्यामिशुकोत्पत्तिंव्यासात्सत्यवतीसुतात् ॥ यथोत्पन्नःशुकःसाक्षाद्योगिनांप्रवरोमुनिः ॥ ३ ॥ मेरुशृंगेमहारम्येव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ तपश्चचारसोत्युग्रंपुत्रार्थंकृतनिश्चयः ॥ ४ ॥ जपन्नेकाक्षरंमंत्रंवाग्बीजंनारदाच्छ्रुतं ॥ ध्यायन्परांमहामायांपुत्रकामस्तपोनिधिः ॥ ५ ॥ अग्नेर्भूमेस्तथावायोरंतरिक्षस्यचाप्ययं ॥ वीर्येणसंमितःपुत्रोममभूयादितिस्मह ॥६॥ आतिष्ठत्सगताहारःशतसंवत्सरंप्रभुः ॥ आराधयन्महादेवंतथैवचसदाशिवां ॥७॥ शक्तिःसर्वत्रपूज्येतिविचार्यचपुनःपुनः ॥ अशक्तोनिंद्यतेलोकेशक्तस्तुपरिपूज्यते ॥ ८ ॥ यत्रपर्वतशृंगेवैकर्णिकारवनाद्भुते ॥ क्रीडंतिदेवताःसर्वेमुनयश्चतपोधिकाः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शिष्टंतदृषयःपृच्छंतिसूतेति ॥ १ ॥ कृष्णतोवेदव्यासात् ॥ २ ॥ ३ ॥ तपश्चचारेति शक्तिरेवाराध्येतिनारदाच्छ्रुत्वातस्यावाग्भवबीजंनारदेनोपदिष्टंगृहीत्वातज्जपंस्तपश्चचारेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ जपकालेएतादृशीभावनांकृतवानित्याह अग्नेर्भूमेरिति वीर्येणशक्त्येत्यर्थः संमितस्तुल्यः ॥ ६ ॥ आतिष्ठदिति तपइतिशेषःयद्यपिव्यासेननारदमुखाद्भगवतीसर्वोत्कृष्टांश्रुत्वापराशक्तेरेवध्यानंकृतंतथापिशक्तेर्ध्यानेकृतेशिवस्यध्यानंजातमेवेत्यभिप्रायेणआराधयन्महादेवमित्युक्तं ॥७॥ ८ ॥ ९॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥४२॥

आदित्यावसवोरुद्रामरुतश्चाश्विनौतथा ॥ वसंतिमुनयोयत्रयेचान्येब्रह्मवित्तमाः ॥ १० ॥ तत्रहेमगिरेःशृंगे
संगीतध्वनिनादिते ॥ तपश्चचारधर्मात्माव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ ११ ॥ ततोस्यतेजसाव्याप्तंविश्वंसर्वंचरा
चरं ॥ अग्निवर्णाजटाजाताःपाराशर्यस्यधीमतः ॥ १२ ॥ ततोस्यतेजआलक्ष्यभयमापशचीपतिः ॥ तुरा
साहंतदादृष्ट्वाभयत्रस्तंश्रमातुरं ॥ १३ ॥ उवाचभगवान्रुद्रोमघवंतंतथास्थितं ॥ शंकरउवाच ॥ कथ
मिंद्राद्यभीतोसिकिंदुःखंतेसुरेश्वर ॥ १४ ॥ अमर्षोनैवकर्तव्यस्तापसेषुकदाचन ॥ तपश्चरंतिमुनयोज्ञात्वा
मांशक्तिसंयुतं ॥ १५ ॥ नत्वेतेहितमिच्छंतितापसाःसर्वथैवहि ॥ इत्युक्तवचनःशक्रस्तमुवाचवृषध्वजं ॥१६॥
कस्मात्तपस्यतिव्यासःकोर्थस्तस्यमनोगतः ॥ शिवउवाच ॥ पाराशर्यस्तुपुत्रार्थीतपश्चरतिदुश्चरं ॥ १७॥
पूर्णवर्षशतंजातंददाम्यद्यसुतंशुभं ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वावासवंरुद्रोदययामुदिताननः ॥ १८ ॥ गत्वाऋ
षिसमीपंतुतमुवाचजगद्गुरुः ॥ उत्तिष्ठवासवीपुत्रपुत्रस्तेभविताशुभः ॥ १९ ॥ सर्वतेजोमयोज्ञानीकीर्ति
कर्तातवानघ ॥ अखिलस्यजनस्यात्रवल्लभस्तेसुतःसदा ॥ २० ॥ भविष्यतिगुणैःपूर्णःसात्विकैःसत्यावि
क्रमः ॥ सूतउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचःश्लक्ष्णंकृष्णद्वैपायनस्तदा ॥ २१ ॥ शूलपाणिंनमस्कृत्यजगामाश्रम
मात्मनः ॥ सगत्वाश्रममेवाशुबहुवर्षश्रमातुरः ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गुह्यंगुप्तमग्निंममंथेत्यन्वयः ॥ २३ ॥ मंथानोमंथनदंडः ॥ २४ ॥ पुत्रारणिः पुत्रजननीकामिनीममनास्ति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥
॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ धृतव्रतइति धृतव्रतोपिपंचबाणेनपरीतांगोविद्धांगअभीत्इत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ हासमेवाह तपस्तप्त्वेति

अरणीसहितंगुह्यंममंथाग्निंचिकीर्षया ॥ मंथनंकुर्वतस्तस्यचित्ते चिंताभरस्तदा ॥ २३ ॥ प्रादुर्बभूवसहसासुतोत्पत्तौमहात्मनः ॥ मंथानारणिसंयोगान्मंथनाच्चसमुद्भवः ॥२४॥ पावकस्ययथातद्वत्कथंमेस्यात्सुतोद्भवः॥ पुत्रारणिस्तुयाख्यातासाममाद्यनविद्यते ॥ २५॥ तरुणीरूपसंपन्नाकुलोत्पन्नापतिव्रता ॥ कथंकरोमिकांतांचपादयोःशृंखलासमां ॥ २६ ॥ पुत्रोत्पादनदक्षांचपातिव्रत्येसदास्थितां ॥ पतिव्रतापिदक्षापिरूपवत्यापिकामिनी ॥ २७ ॥ सदाबंधनरूपाचस्वेच्छासुखविधायिनी ॥ शिवोपिवर्ततेनित्यंकामिनीपाशसंयुतः ॥ २८ ॥ कथंकरोम्यहंचात्रदुर्घटंचगृहाश्रमं ॥ एवंचिंतयतस्तस्यघृताचीदिव्यरूपिणी ॥ २९ ॥ प्राप्ताद्दृष्टिपथंतत्रसमीपेगगनेस्थिता ॥ तांदृष्ट्वाचपलापांगींसमीपस्थांवराप्सरं ॥ ३० ॥ पंचबाणपरीतांगस्तूर्णमासीद्धृतव्रतः ॥ चिंतयामासचतदाकिंकरोम्यद्यसंकटे ॥ ३१ ॥ धर्मस्यपुरतःप्राप्तेकामभावेदुरासदे ॥ अंगीकरोमियद्येनांवंचनार्थमिहागतां ॥ ३२ ॥ हसिष्यंतिमहात्मानस्तापसामांतुविव्हलं ॥ तपस्तप्त्वामहाघोरंपूर्णवर्षशतंत्विह ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वाप्सरांचविवशःकथंजातोमहातपाः ॥ कामंनिंदापिभवतुयदिस्यादतुलंसुखं ॥ ३४ ॥ गृहस्थाश्रमसंभूतंसुखदंपुत्रकामदं ॥ स्वर्गदंचतथाप्रोक्तंज्ञानिनांमोक्षदंतथा ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३३ ॥ यदिस्यादतुलमिति इयमप्सराभोगंदत्वागमिष्यतिनत्वनयागृहस्थाश्रमजन्यंसुखंस्यादितिभावः ॥ ३४ ॥ गृहस्थाश्रमसंभूतंपुण्यमितिशेषः ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

।३६।।इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांप्रथमस्कंधेदशमोऽध्यायः१०।।षडशीतिमहाश्लोकैर्बुधोत्पत्तिस्तुकथ्यते।।कामबाणैस्तुविद्धत्वंमहतांयत्रभण्यते।।१।।पूर्वाध्यायेयथोर्वशीवशोराजापराभूतःपुरूरवाइत्युक्तंतत्रकोसौपुरूरवाःकथमुत्पन्नइतिऋषयःपृच्छंतिकोसाविितिकष्टंक्लेशः ।। १ ।।

नभविष्यतितन्नूनमनयादेवकन्यया ॥ नारदाच्चमयापूर्वंश्रुतमस्तिकथानकं ॥ ३६ ॥ यथोर्वशीवशोराजापराभूतःपुरूरवाः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ऋषयऊचुः ॥ कोसौपुरूरवोराजाकोर्वशीदेवकन्यका ॥ कथंकष्टंचसंप्राप्तंतेनराज्ञामहात्मना ॥ १ ॥ सर्वंकथानकंब्रूहिलोमहर्षणजाधुना ॥ श्रोतुकामावयंसर्वेत्वन्मुखाब्जच्युतंरसं ॥ २ ॥ अमृतादपिमिष्टातेवाणीसूतरसात्मिका ॥ नतृप्यामोवयंसर्वेसुधयाचयथामराः ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेकथांदिव्यांमनोरमां ॥ वक्ष्याम्यहंयथाबुध्याश्रुतांव्यासवरोत्तमात् ॥ ४ ॥ गुरोस्तुदयिताभार्यातारानामेतिविश्रुता ॥ रूपयौवनयुक्तासाचार्वंगीमदविव्हला ॥ ५ ॥ गतैकदाविधोर्धामयजमानस्यभामिनी ॥ दृष्टाचशशिनात्यर्थंरूपयौवनशालिनी ॥ ६ ॥ कामातुरस्तदाजातःशशीशशिमुखींप्रति ॥ सापिवीक्ष्यविधुंकामंजातामदनपीडिता ॥ ७ ॥ तावन्योन्यंप्रेमयुक्तौस्मरार्तौचबभूवतुः ॥ ताराशशिमदोन्मत्तौकामबाणप्रपीडितौ ॥ ८ ॥ रेमातेमदमत्तौतौपरस्परस्पृहान्वितौ ॥ दिनानिकतिचित्तत्रजातानिरममाणयोः ॥ ९ ॥ बृहस्पतिस्तुदुःखार्तोतारामानयितुंगृहं ॥ प्रेषयामासशिष्यंतुनायातासावशीकृता ॥ १० ॥ पुनःपुनर्यदाशिष्यंपरावर्ततचंद्रमाः ॥ बृहस्पतिस्तदाक्रुद्धोजगामस्वयमेवाहि ॥ ११ ॥ गत्वासोमगृहंतत्रवाचस्पतिरुदारधीः ॥ उवाचशशिनंक्रुद्धःस्मयमानंमदान्वितं ॥ १२ ॥

॥ २ ॥नतृप्यामइति वयमितिशेषः ॥ ३ ॥ यथाश्रुतांतथेतिशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ तवदेवगुरुश्चाहमिति हेदेवतवाहंगुरुरस्मीत्यन्वयः किंरक्षितेति किमर्थंरक्षितेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ नोचेद्रक्ष्यामीति शापमितिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ क्रोधात्तेत्विति ब्राह्मणाःक्रोधादेवदुराराध्याअपूज्याभवंतीत्यर्थः अथक्रोधव र्जिताधर्मशास्त्रज्ञाःपूजार्हाभवंति एतेयेपूजार्हाउक्तास्ततस्तेभ्योन्यथान्यप्रकारायेक्रोधयुक्तास्तेपूजायांवर्जनीयाइतिशास्त्रमर्यादा अतस्त्वंगु

किंकृतंकिलशीतांशोकर्मधर्मविगर्हितं ॥ रक्षितामम भार्येयंसुंदरीकेनहेतुना ॥ १३ ॥ तवदेवगुरुश्चाहंयजमा नोसिसर्वथा ॥ गुरुभार्याकथंमूढभुक्ताकिंरक्षिताथवा ॥ १४ ॥ ब्रह्महाहेमहारीचसुरापोगुरुतल्पगः ॥ महा पातकिनोह्येतेतत्संसर्गीचपंचमः ॥ १५ ॥ महापातकयुक्तस्त्वंदुराचारोतिगर्हितः ॥ नदेवसदनार्होसियदि भुक्तेयमंगना ॥ १६ ॥ मुंचेमामसितापांगींनयामिसदनंमम ॥ नोचेद्रक्ष्यामिदुष्टात्मन्गुरुदारापहारिणं ॥ १७ ॥ इत्येवंभाषमाणंतमुवाचरोहिणीपतिः ॥ गुरुंक्रोधसमायुक्तंकांताविरहदुःखितं ॥ १८ ॥ इंदुरुवाच ॥ क्रोधात्तेतुदुराराध्याब्राह्मणाःक्रोधवर्जिताः ॥ पूजार्हाधर्मशास्त्रज्ञावर्जनीयास्ततोन्यथा ॥ १९ ॥ आगमिष्य तिसाकामंगृहंतेवरवर्णिनी ॥ अत्रैवसंस्थिताबालाकातेहानिरिहानघ ॥ २० ॥ इच्छयासंस्थिताचात्रसुख कामार्थिनीहिसा ॥ दिनानिकतिचित्स्थित्वास्वेच्छयाचागमिष्यति ॥ २१ ॥ त्वयैवोदाहृतंपूर्वंधर्मशास्त्रम तंतथा ॥ नस्त्रीदुष्यतिचारेणनविप्रोवेदकर्मणा ॥ २२ ॥ इत्युक्तःशशिनातत्रगुरुरत्यंतदुःखितः ॥ जगाम स्वगृहंतूर्णंचिंताविष्टःस्मरातुरः ॥ २३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

रोक्रोधंविहायपूज्योभवनतुतमालंब्यापूज्यइतिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ पातकेकृतेपिचारेणरजःसंचारेणरजोदर्शनेनस्त्रीनदुष्य तीतित्वयाबार्हस्पत्यमतेउक्तमितिभावःतदुक्तं प्रायश्चित्तंभवेत्स्त्रीणांयन्मोसरजसश्रुतिःरिति ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

 ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ शीघ्रंनिर्गतइति तस्यनिराशाकरणंविनाशांतिर्नभविष्यतीतिमत्वानिराशकरणार्थंशीघ्रंनिर्गत

दिनानिकतिचित्तत्रस्थित्वाचिंतातुरोगुरुः ॥ ययावथगृहंतस्यत्वरितश्चौषधीपतेः ॥ २४ ॥ स्थितःक्षत्त्रानिषिध्योसौद्वारदेशेरुषान्वितः ॥ नाजगामशशीतत्रचुकोपातिबृहस्पतिः ॥ २५ ॥ अयंमेशिष्यतांयातोगुरुपत्नींतुमातरं ॥ जग्राहबलतोधर्मीशिक्षणीयोमयाधुना ॥ २६ ॥ उवाचवाचंकोपात्तुद्वारदेशेस्थितोवहिः ॥ किंशेषेभुवनेमंदपापाचारसुराधम ॥ २७ ॥ देहिमेकामिनींशीघ्रंनोचेच्छापंददाम्यहं ॥ करोमिभस्मसान्नूनंनददासिप्रियांमम ॥ २८ ॥ सूतउवाच ॥ क्रूराणिचैवमादीनिभाषणानिबृहस्पतेः ॥ श्रुत्वाद्विजपतिःशीघ्रंनिर्गतःसदनाद्वहिः ॥ २९ ॥ तमुवाचहसन्सोमःकिमिदंबहुभाषसे ॥ नतेयोग्यासितापांगीसर्वलक्षणसंयुता ॥ ३० ॥ कुरूपांचस्वसदृशींगृहाणान्यांस्त्रियंद्विज ॥ भिक्षुकस्यगृहेयोग्यानेदृशीवरवर्णिनी ॥ ३१ ॥ रतिःस्वसदृशेकांतेनार्याःकिलनिगद्यते ॥ त्वंनजानासिमंदात्मन्कामशास्त्रविनिर्णयं ॥ ३२ ॥ यथेष्टंगच्छदुर्बुद्धेनाहंदास्यामिकामिनीं ॥ यच्छक्यंकुरुतत्कामंनदेयावरवर्णिनी ॥ ३३ ॥ कामार्त्तस्यचतेशापोनमांबाधितुमर्हति ॥ नाहंददेगुरोकांतांयथेच्छसितथाकुरु ॥ ३४ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तःशशिनाचेज्यश्चिंतामापरुषान्वितः ॥ जगामतरसासद्मक्रोधयुक्तःशचीपतेः ॥ ३५ ॥ दृष्ट्वाशतक्रतुस्तत्रगुरुंदुःखातुरंस्थितं ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैःपूजयित्वासुसंस्थितः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ कामार्त्तस्येति यद्यपिकामार्त्तानामिंद्रप्रभृतीनांगौतमादिशापबाधाजातैवतथापिकामार्त्तस्येतीयमुक्तिःयथामदकरमदिराक्षीनीवीमोक्षोहिमोक्षइतितद्वद्बोध्या ॥ ३४ ॥ शशिनाचेज्यइति इज्योगुरुः शचीपतेःसद्मगृहं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

पप्रच्छपरमोदारस्तंतथावस्थितंगुरुं ॥ काचिंतातेमहाभागशोकार्तोसिमहामुने ॥ ३७ ॥ केनापमानितोसि त्वंममराज्येगुरुश्चमे ॥ त्वदधीनमिदंसर्वंसैन्यंलोकाधिपैःसह ॥ ३८ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथाशंभुर्येचान्येदेवस त्तमाः ॥ करिष्यंतिचसाहाय्यंकाचिंतावदसांप्रतं ॥ ३९ ॥ गुरुरुवाच ॥ शशिनापहृताभार्यातारामममसुलो चना ॥ नददातिसदुष्टात्माप्रार्थितोपिपुनःपुनः ॥ ४० ॥ किंकरोमिसुरेशानत्वमेवशरणंमम ॥ साहाय्यंकुरु देवेशदुःखितोस्मिशतक्रतो ॥ ४१ ॥ इंद्रउवाच ॥ माशोकंकुरुधर्मज्ञदासोस्मितवसुव्रत ॥ आनयिष्याम्यहं नूनंभार्यांतवमहामते ॥ ४२ ॥ प्रेषितेचेन्मयादूतेनदास्यतिमदाकुलः ॥ ततोयुद्धंकरिष्यामिदेवसैन्यैःसमा वृतः ॥ ४३ ॥ इत्याश्वास्यगुरुंशक्रोदूतंवक्तुंविचक्षणं ॥ प्रेषयामाससोमायवार्ताशंसिनमद्भुतं ॥ ४४ ॥ सग त्वाशशिलोकंतुत्वरितःसुविचक्षणः ॥ उवाचवचनेनैववचनंरोहिणीपतिं ॥ ४५ ॥ प्रेषितोहंमहाभागशक्रेण त्वांविवक्षया ॥ कथितंप्रभुणायच्चतद्ब्रवीमिमहामते ॥ ४६ ॥ धर्मज्ञोसिमहाभागनीतिंजानासिसुव्रत ॥ अ त्रिःपितातेधर्मात्मानानिंद्यंकर्त्तुमर्हसि ॥ ४७ ॥ भार्यारक्ष्यासर्वभूतैर्यथाशक्तिह्यतंद्रितैः ॥ तदर्थेकलहःकामं भवितानात्रसंशयः ॥ ४८ ॥ यथातवतथातस्ययत्नःस्याद्दाररक्षणे ॥ आत्मवत्सर्वभूतानिचिंतयत्वंसुधा निधे ॥ ४९ ॥ अष्टाविंशतिसंख्यास्तेकामिन्योदक्षजाःशुभाः ॥ गुरुपत्नींकथंभोक्तुंत्वमिच्छसिसुधानिधे ॥ ५० ॥ स्वर्गेसदावसंत्येतामेनकाद्यामनोरमाः ॥ भुंक्ष्वताःस्वेच्छयाकामंमुंचपत्नींगुरोरपि ॥ ५१ ॥

॥ ४८ ॥ यथातवेति यथातवदाररक्षणेस्त्रीरक्षणेयत्नस्तथैवतस्यगुरोःस्यादित्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

जुगुप्सितमहंतयेति अहंकारेणेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ भंग्यास्तुतिनिंदाफलकाधिकार्थवादरूपया ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ परोपदेशेकुश लाइति स्वस्मिन्नहल्याजारत्वंकथंनज्ञानासीत्यर्थः ॥ ५६ ॥ बार्हस्पत्यप्रणीतमिति तस्मिंच्छास्त्रेस्त्रियंकामयानांभजन्नदुष्यतीत्युक्तंततो ममकोविरोधः ॥ ५७ ॥ स्वकीयामिति बलिनांप्रबलानांसर्वंकृताकृतरूपंस्वकीयमेवस्वेनकृतमुत्तममेवभवति दुर्बलानांतुकृतामपि नोत्तमंभवतीतिलोकरीतिरियंदर्शिता किंचममभार्यादेहीतिवदन्बृहस्पतिःकथंनलज्जतितस्याःमय्यनुरक्तत्वेनमदीयत्वादित्याह स्वीयाचेति

ईश्वरायदिकुर्वंतिजुगुप्सितमहंतया ॥ अज्ञास्तदनुवर्तंतेतदाधर्मक्षयोभवेत् ॥ ५२ ॥ तस्मान्मुंचमहाभाग गुरोःपत्नींमनोरमां ॥ कलहस्त्वन्निमित्तोद्यसुराणांनभवेद्यथा ॥ ५३ ॥ सूतउवाच ॥ सोमःशक्रवचःश्रुत्वा किंचित्क्रोधसमाकुलः ॥ भंग्याप्रतिवचःप्राहशक्रदूतंतदाशशी ॥ ५४ ॥ इंदुरुवाच ॥ धर्मज्ञोसिमहाबाहोदेवा नामधिपःस्वयं ॥ पुरोधापिचतेतादृक्युवयोःसदृशीमतिः ॥ ५५ ॥ परोपदेशेकुशलाभवंतिबहवोजनाः ॥ दुर्लभस्तुस्वयंकर्ताप्राप्तेकर्मणिसर्वदा ॥ ५६ ॥ बार्हस्पत्यप्रणीतंचशास्त्रंगृण्हंतिमानवाः ॥ कोविरोधोत्र देवेशकामयानांभजन्स्त्रियं ॥ ५७ ॥ स्वकीयंबलिनांसर्वंदुर्बलानांनकिंचन ॥ स्वीयाचपरकीयाचभ्रमोयं मंदचेतसां ॥ ५८ ॥ तारामप्यनुरक्ताचयथानतुतथागुरौ ॥ अनुरक्ताकथंत्याज्याधर्मतोन्यायतस्तथा ॥५९॥ गृहारंभस्तुरक्तायांविरक्तायांकथंभवत् ॥ विरक्तेयंतदाजाताचकमेनुजकामिनीं ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥

यद्वाप्रबलानांसर्वंवस्तुस्वकीयमेवभवतिपरस्यवस्तुनोहरणेसामर्थ्यात्दुर्बलानांतुनकिंचनस्वकीयमपिपरकीयंभवतीत्यर्थः तथाचममप्रबलत्वान्म मैवसावर्ततइतिभावःज्ञानदृष्टिमवलंब्यवदतिस्वीयाचेति ज्ञानिनस्तुममसर्वंस्वकीयमेवभवतीतिभावः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ चकमेनुजकामि नीमिति यदानुजकामिनींकनिष्ठबंधुकामिनींसंवर्तभार्यांबृहस्पतिश्चकमेतदाप्रभृतीयंविरक्ताजातेतिकथापाद्मेप्रसिद्धा यद्वा नुजेति प्रथमांतं लुप्तविभक्तिकं तथाचानुजःसन्कनिष्ठबंधुःसन्नपिबृहस्पतिःकामिनींज्येष्ठबंधोरुतथ्यस्यकामिनींममताभिधांचकमेभुक्तवानित्यर्थःतदाप्रभृतिवि रक्ताबातेतिकथामहाभारतेप्रसिद्धा ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ साहाय्यंमंत्रादिभिर्बृहस्पतेःशंकरःअकरोदित्यर्थः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

नदास्येहंवरारोहांगच्छदूतवदस्वयं ॥ ईश्वरोसिसहस्राक्षयदिच्छसिकुरुष्वतत् ॥ ६१ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तःशशिनादूतःप्रययौशक्रसन्निधिं ॥ इंद्रायाचष्टतत्सर्वंयदुक्तंशीतरश्मिना ॥ ६२ ॥ तुरापाडपितच्छ्रुत्वा क्रोधयुक्तोबभूवह ॥ सेनोद्योगंतथाचक्रेसाहाय्यार्थेगुरोर्विभुः ॥ ६३ ॥ शुक्रस्तुविग्रहंश्रुत्वागुरुद्वेषात्ततोययौ ॥ माददस्वेतितंवाक्यमुवाचशशिनंप्रति ॥ ६४ ॥ साहाय्यंतेकरिष्यामिमंत्रशक्त्यामहामते ॥ भवितायदिसंग्रामस्तवचेंद्रेणमारिष ॥ ६५ ॥ शंकरस्तुतदाकर्ण्यगुरुदाराभिमर्शनं ॥ गुरुशत्रुंभृगुंमत्वासाहाय्यमकरोत्तदा ॥ ६६ ॥ संग्रामस्तुतदावृत्तोदेवदानवयोर्द्भुतं ॥ वहूनितत्रवर्षाणितारकासुरवत्किल ॥ ६७ ॥ देवासुरकृतंयुद्धंदृष्ट्वातत्रपितामहः ॥ हंसारूढोजगामाशुतंदेशंक्लेशशांतये ॥ ६८ ॥ राकापतिंतदाप्राहमुंचभार्यांगुरोरिति ॥ नोचेद्विष्णुंसमाहूयकरिष्यामितुसंक्षयं ॥ ६९ ॥ भृगुंनिवारयामासब्रह्मालोकपितामहः ॥ किमन्यायमतिर्जातासंगदोषान्महामते ॥७० ॥ निषेधयामासततोभृगुस्तंचौषधीपतिं ॥ मुंचभार्यांगुरोरद्यपित्राहंप्रेषितस्तव ॥ ७१ ॥ सूतउवाच ॥ द्विजराजस्तुतच्छ्रुत्वाभृगोर्वचनमद्भुतं ॥ ददावथप्रियांभार्यांगुरोर्गर्भवतींशुभां ॥ ७२ ॥ प्राप्यकांतांगुरुर्हृष्टःस्वगृहंमुदितोययौ ॥ ततोदेवास्तथादैत्याययुःस्वान्स्वानगृहान्प्रति ॥ ७३ ॥ ब्रह्मास्वसदनंप्राप्तःकैलासंचापिशंकरः ॥ बृहस्पतिस्तुसंतुष्टःप्राप्यभार्यांमनोरमां ॥ ७४ ॥ ततःकालेनकियतातारासूतसुतंशुभं ॥ सुदिनेशुभनक्षत्रेताराःपतिसमंगुणैः ॥ ७५ ॥ ॥ ९ ॥

किमन्यायमतिर्जानेति तवेतिशेषः ॥ ७० ॥ औषधीपतिंचंद्रं पित्राहंप्रेषितस्तवेति तवपित्राऽत्रिणेत्यर्थः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

॥७६॥७७॥७८॥ ७९॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥८३ ॥ ८४॥८५॥ ८६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ त्रिंशाशत्त्रयवर्षैरुत्पन्नस्तुपुरूरवाः॥देवीप्रसादान्मुक्ताभूदिलेत्येवंहिकथ्यते ॥ १॥ऋषिभिःपुरूरवसोवृत्तांतप्रश्नेकृतेकोसौपुरूर

दृष्ट्वापुत्रंगुरुर्जातंचकारविधिपूर्वकं ॥ जातकर्मादिकंसर्वंप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ ७६ ॥ श्रुतंचंद्रमसाजन्मपुत्रस्यमुनिसत्तमाः ॥ दूतंचप्रेषयामासगुरुंप्रतिमहामतिः ॥ ७७ ॥ नचायंतवपुत्रोस्तिममवीर्यसमुद्भवः ॥ कथंत्वंकृतवान्कामंजातकर्मादिकंविधिं ॥ ७८ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यदूतस्यचबृहस्पतिः ॥ उवाचममपुत्रोमेसदृशोनात्रसंशयः ॥७९॥ पुनर्विवादःसंजातोमिलितादेवदानवाः ॥ युद्धार्थमागतास्तेषांसमाजःसमजायत ॥ ८० ॥ तत्रागतःस्वयंब्रह्माशांतिकामःप्रजापतिः ॥ निवारयामासमुखेसंस्थितान्युद्धदुर्मदान् ॥८१ ॥ तारांपप्रच्छधर्मात्माकस्यायंतनयःशुभे ॥ सत्यंवदवरारोहेयथाक्लेशःप्रशाम्यति ॥ ८२ ॥ तमुवाचासितापांगीलज्जमानाप्यधोमुखी ॥ चंद्रस्येतिशनैरंतर्जगामवरवर्णिनी ॥ ८३ ॥ जग्राहतंसुतंसोमःप्रहृष्टेनांतरात्मना॥ नामचक्रेबुधइतिजगामस्वगृहंपुनः ॥८४॥ ययौब्रह्मास्वकंधामसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ यथागतंगतंसर्वैःसर्वशःप्रेक्षकैर्जनैः ॥ ८५ ॥ कथितेयंबुधोत्पत्तिर्गुरुक्षेत्रेचसोमतः ॥ यथाश्रुतामयापूर्वंव्यासात्सत्यवतीसुतात् ॥ ८६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेबुधोत्पत्तिर्नामएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ सूतउवाच ॥ ततःपूरूरवाजज्ञेइलायांकथयामिवः ॥ बुधपुत्रोऽतिधर्मात्मायज्ञकृद्दानतत्परः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

वाइत्याकांक्षानिवृत्यर्थंसोमवंशोद्भवराज्ञांकथास्मिनपुराणेकाचिदपिअवश्यंवक्तव्येतिपुरूरवसःप्रसंगेनावक्तव्यापिसोमाद्बुधोत्पत्तिरुक्तााततः पुरूरवसउत्पत्तिमाह ततःपुरूरवाइति ततःबुधोत्पत्त्यनंतरंपुरूरवाइलायांका[illegible]न्यांजज्ञेप्रादुर्भूतःबुधपुत्रोबुधादिलायामुत्पन्नइत्यर्थः॥ १ ॥

कासाविलेत्याकांक्षायांतदुत्पत्तिंकथयति सुद्युम्नोनामेति अयंसुद्युम्नोवैवस्वतमनोः सुतोविष्णुभागवते सैंधवंसिंधुदेशोद्भवं ॥ २ ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ मेध्यानूयज्ञियान् ॥ ५ ॥ ६ ॥ माधवीवासंती वासंतीमाधवीमालतीतिवचनात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ कीचकध्वनिनादितमिति

सुद्युम्नोनामभूपालःसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ सैंधवंहयमारुह्यचचारमृगयांवने ॥ २ ॥ युतःकतिपयामात्यैर्दंशितश्चारुकुंडलः ॥ धनुराजगवंबध्वाबाणसंघंतथाद्भुतं ॥ ३ ॥ सभ्रमंस्तद्वनोद्देशेहन्यमानोरुरून्मृगान् ॥ शशांश्चसूकरांश्चैवखड्गांश्चगवयांस्तथा ॥ ४ ॥ शरभान्माहिषांश्चैवसामरान्वनकुक्कुटान् ॥ निघ्नन्मेध्यान्पशून्राजाकुमारवनमाविशत् ॥ ५ ॥ मेरोरधस्तलेदिव्यंमंदारद्रुमराजितं ॥ अशोकलतिकाकीर्णंबकुलैरधिवासितं ॥ ६ ॥ सालैस्तालैस्तमालैश्चचंपकैःपनसैस्तथा ॥ आम्रैर्नीपैर्मधूकैश्चमाधवीमंडपावृतं ॥ ॥ ७ ॥ दाडिमैर्नारिकेलैश्चकदलीखंडमंडितं ॥ यूथिकामालतीकुंदपुष्पवल्लीसमावृतं ॥ ८ ॥ हंसकारंडवाकीर्णंकीचकध्वनिनादितं ॥ भ्रमरालिकृतारामंवनंसर्वसुखावहं ॥ ९ ॥ दृष्ट्वात्रमुदितोराजासुद्युम्नःसेवकैर्वृतः ॥ वृक्षान्सुपुष्पितान्वीक्ष्यकोकिलारावमंडितान् ॥ १० ॥ प्रविष्टस्तत्रराजर्षिःस्त्रीत्वमापक्षणात्ततः ॥ अश्वोपिवडवाजातश्चिंताविष्टःसभूपतिः ॥ ११ ॥ किमेतदितिचिंतार्तश्चिंत्यमानःपुनःपुनः ॥ दुःखंबहुतरंप्राप्तःसद्युम्नोलज्जयान्वितः ॥ १२ ॥ किंकरोमिकथंयामिगृहंस्त्रीभावसंयुतः ॥ कथंराज्यंकरिष्यामिकेनवावंचितोह्यहम् ॥ १३ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सूताश्चर्यमिदंप्रोक्तंत्वयायल्लोमहर्षण ॥ सद्युम्नःस्त्रीत्वमापन्नोभूपतिर्देवसन्निभः ॥ १४ ॥ किंतत्कारणमाचक्ष्ववनेतत्रमनोहरे ॥ किंकृतंतेनराज्ञाचविस्तरंवदसुव्रत ॥ १५ ॥

वेणवःकीचकास्तेस्युर्येस्वनंत्यनिलोद्धताइतिकोशात्कीचकावेणवः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ यामियास्यामीत्यर्थः ॥ १३ ॥
॥ १४ ॥ किंकृतंकोवापराधःकृतइत्यर्थः ॥ १५ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

॥४७॥

सूतउवाच ॥ एकदागिरिशंद्रष्टुमृषयःसनकादयः ॥ दिशोवितिमिराभासाकुर्वंतःसमुपागमन् ॥ १६ ॥
तस्मिंश्चसमयेतत्रशंकरःप्रमदायुतः ॥ क्रीडासक्तोमहादेवोविवस्त्राकामिनीशिवा ॥१७॥ उत्संगेसंस्थिताभ
र्तूरममाणामनोरमा ॥ तान्विलोक्यांबिकादेवीविवस्त्राव्रीडिताभृशं ॥ १८ ॥ भर्तुरंकात्समुत्थायवस्त्रमादाय
पर्यधात् ॥ लज्जाविष्टास्थितातत्रवेपमानातिमानिनी ॥ १९ ॥ ऋषयोपितयोर्वीक्ष्यप्रसंगंरममाणयोः ॥ प
रिवृत्यययुस्तूर्णंनरनारायणाश्रमं ॥ २० ॥ ह्रीयुतांकामिनींवीक्ष्यप्रोवाचभगवान्हरः ॥ कथंलज्जातुरासि
त्वंसुखंतेप्रकरोम्यहं ॥२१॥ अद्यप्रभृतियोमोहात्पुमान्कोपिवरानने॥वनंवप्रविशेदेतत्सवैयोपिद्भविष्यति
॥२२॥ इतिशप्तंवनंतेनयेजानंतिजनाःक्वचित् ॥ वर्जयंतीहतेकामंवनंदोषसमृद्धिमत् ॥ २३ ॥ सुद्युम्नस्तु
तदज्ञानात्प्रविष्टःसचिवैःसह ॥ तथैवस्त्रीत्वमापन्नस्तैःसहेतिनसंशयः ॥ २४ ॥ चिंताविष्टःसराजर्षिर्निज
गामगृहंह्रिया ॥ विचचारवहिस्तस्माद्वनदेशादितस्ततः ॥ २५ ॥ इलेतिनामसंप्राप्तंस्त्रीत्वेतेनमहात्मना ॥
विचरंस्तत्रसंप्राप्तोबुधःसोमसुतोयुवा ॥ २६ ॥ स्त्रीभिःपरिवृतांतांतुदृष्ट्वाकांतांमनोरमां ॥ हावभावकला
युक्तांचकमेभगवान्बुधः ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तैःसहेति यैःसचिवैःसहतद्वनंगतस्तैःसहैवस्त्रीत्वंप्राप्तइत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ स्त्रीत्वेइति स्त्रीत्वेप्राप्तेसतिइलेतिनामप्राप्तंइत्यन्वयः ॥४७॥
निकटस्थमंत्रिभिरिलेतिनामस्थापितामित्यर्थः ईडस्तुताविंत्यस्यरूपंइलातुत्याइ ...भेदः ह्रस्वपाठस्तुसंज्ञाशब्दत्वाज्ज्ञातः ॥२६॥२७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ सतदास्येति सुद्युम्नस्येत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ मनीकुर्वन्निति अयंस्त्रीत्वंप्राप्स्यतीतिवाक्यंममामिथ्या नैवभवेदथापितवप्रार्थनानुरोधेनमासंपुमान्भविष्यतिपुनर्मासंस्त्रीभविष्यतिपुनर्मासंपुरुषइत्यंगचेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ हर्म्येषुगृहाभ्यंतरे

सापितंचकमेकांतंबुधंसोमसुतंपतिं ॥ संयोगस्तत्रसंजातस्तयोःप्रेम्णापरस्परं ॥ २८ ॥ सतस्यांजनयामासपुरूरवसमात्मजं ॥ इलायांसोमपुत्रस्तुचक्रवर्तिनमुत्तमं ॥ २९ ॥ साप्रासूतसुतंबालाचिंताविष्णवनेस्थिता ॥ सस्मारस्वकुलाचार्यंवसिष्ठंमुनिसत्तमं ॥ ३० ॥ सतदास्यदशांदृष्ट्वासुद्युम्नस्यकृपान्वितः ॥ अतोषयन्महादेवंशंकरंलोकशंकरं ॥ ३१ ॥ तस्मैसभगवांस्तुष्टोप्रददौवांछितंवरं ॥ वसिष्ठःप्रार्थयामासपुंस्त्वंराज्ञःप्रियस्यच ॥ ३२ ॥ शंकरस्तुनिजांवाचमृतांकुर्वन्नुवाचह ॥ मासंपुमांस्तुभवितामासंस्त्रीभूपतिःकिल ॥३३ ॥ इत्थंप्राप्यवरंराजाजगामस्वगृहंपुनः ॥ चक्रेराज्यंसधर्मात्मावसिष्ठस्याप्यनुग्रहात् ॥ ३४ ॥ स्त्रीत्वेतिष्ठतिहर्म्येषुपुंस्त्वेराज्यंप्रशास्तिच ॥ प्रजास्तस्मिन्समुद्विग्नानाभ्यनंदन्महीपतिं ॥ ३५ ॥ कालेतुयौवनंप्राप्तःपुत्रःपुरुरवास्तदा ॥ प्रतिष्ठांनृपतिस्तस्मैदत्वाराज्यंवनंययौ ॥ ३६ ॥ गत्वातस्मिन्वनेरम्येनानाद्रुमसमाकुले ॥ नारदान्मंत्रमासाद्यनवाक्षरमनुत्तमं ॥ ३७ ॥ जजापमंत्रमत्यर्थंप्रेमपूरितमानसः ॥ परितुष्टातदादेवीसगुणातारिणीशिवा ॥ ३८ ॥ सिंहारूढास्थिताचाग्रेदिव्यरूपामनोरमा ॥ वारुणीपानसंमत्तामदाघूर्णितलोचना ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चेत्यर्थः नाभ्यनंदन्आसांप्रजानांस्त्रीरूपोराजेतिलोकनिंदयेतिभावः ॥ ३५ ॥ नृपतिःसुद्युम्नःराज्यंप्रतिष्ठांतन्नामकंपुरंचददत्वेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ

॥ ४० ॥ ४१ ॥ कोवेत्तीति एतदखिलंतवैश्वर्यमादृशेकृपणेदयांचेयत्तयाकोवेत्तिनकोपीत्यर्थः विस्मयोमेइति अहोभग
वत्यांकियदैश्वर्यंतिष्ठतिकियतीचपामरेदयास्तीति ॥ ४२ ॥ कुतआश्चर्यमितिचेत्तत्राह शंभुरिति एतेमहाप्रभाववंतोऽपितवप्रभावंनजानं
तितदाऽगुणोगुणशून्योमनुष्यःकथंनुत्स्येतजानीयान्नकथमपीत्यर्थः यतोनजानातिततएवाश्चर्यमितिभावः ॥ ४३ ॥ विष्णुर्जानातीतिचेत्तत्रा

दृष्ट्वातांदिव्यरूपांचप्रेमाकुलितलोचनः ॥ प्रणम्यशिरसाप्रीत्यातुष्टावजगदंबिकां ॥ ४० ॥ इलोवाच ॥ दि
व्यंचतेभगवतिप्रथितंस्वरूपंदृष्टंमयासकललोकहितानुरूपं ॥ वंदेत्वदंघ्रिकमलंसुरसंघसेव्यंकामप्रदंजननि
चापिविमुक्तिदंच ॥ ४१ ॥ कोवेत्तितेबहुविमर्त्यतनुर्निकामंमुह्यंतियत्रमुनयश्चसुराश्चसर्वे ॥ ऐश्वर्यमेतदखि
लंकृपणेदयांचदृष्ट्वदेविसकलंकिलविस्मयोमे ॥ ४२ ॥ शंभुर्हरिःकमलजोमघवारविश्चवित्तेशवह्निवरुणाः
पवनश्चसोमः ॥ जानंतिनैवसवोपिहितेप्रभावंबुध्येत्कथंतवगुणानगुणोमनुष्यः ॥ ४३ ॥ जानातिविष्णुर
मितद्युतिरंबसाक्षात्त्वांसात्त्विकीमुदधिजांसकलार्थदांच ॥ कोराजसींहरउमांकिलतामसींत्वांवेदांबिकेनतुपु
नःखलुनिर्गुणांत्वां ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ह जानातीति सत्यंविष्णुर्जानातिकिंतुसात्त्विकींशक्तिंलक्ष्मीरूपामेवकेवलंजानाति नसाम्यावस्थात्मिकांतुरीयांनिर्गुणां तथाकोब्र
ह्माराजसींशक्तिमेवकेवलंजानाति तथाहरउमांतामसीमेवकेवलंजानाति नतुपुनर्निर्गुणांएकैकशक्तिज्ञातारएवैतेनतुरीयरूपनिर्गुणाज्ञाता
रइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

एतादृशीत्वंसर्वोत्कृष्टापिस्वभक्तस्यातिसुलभासीत्याह काहमिति हेमातः श्रीमातः क्वतयातवायंमयिसुप्रसादःक्वातिदूरमित्यर्थः तया पिमादृशानपिसेवकांस्त्वयिभावयुक्तान्यद्यस्मात्कारणाद्दयसेदयांकरोषि तस्मात्स्वसेवकविषयेतवचरितंकरुणासमेतमस्तीतिजानेनिश्चिनोमि ततःस्वभक्तस्यातिसुलभासीतिसत्यमेवेतिभावः ॥ ४५ ॥ तवैकैकशक्तेरपिप्रभावज्ञाब्रह्मादयोनसंतीतिकिंपुनस्तवमूलशक्तेरित्याह वृत्तइति वनजंजीवनंभुवनंवदमितिकोशाद्वनंजलंतस्माज्जातंवनजंकमलंवनजस्येशास्वामिनीकमलवासिनीत्यर्थःतयापरशक्त्यंशभूतयात्वंवृत्तोऽपिधातू नामनेकार्थत्वात् विवाहितोपिमधुसूदनश्चमधुदैत्यनाशकोपिमहापराक्रमवान् विष्णुर्मुदंहर्षंकृत्वानैवाचरतिव्यवहरति अहमेतस्यानयोग्योस्मी

क्वाहंसुमंदमतिरप्रथितप्रभावःक्वोयंतवातिनिपुणोमयिसुप्रसादः॥ जानेभवानिचरितंकरुणासमेतंयत्सेवकां श्चदयसेत्वयिभावयुक्तान् ॥ ४५ ॥ वृत्तस्त्वयाहरिरसौवनजेशयापिनैवाचरत्यपिमुदंमधुसूदनश्च ॥ पादौत वादिपुरुषःकिलपावकेनकृत्वाकरोतिचकरेणशुभौपवित्रौ ॥ ४६ ॥ वांछत्यहोहरिरशोकइवातिकामंपादाह तिंप्रमुदितःपुरुषःपुराणः ॥ तांत्वंकरोषिरुषितात्रणतंचपादेदृष्ट्वापतिंसकलदेवनुतंस्मरार्ते ॥ ४७ ॥

त्यभिप्रायेणलक्ष्मींप्राप्यापिनहर्षेणव्यवहरतीत्यर्थः अतएवसर्वदाध्यानस्थएवभवतीतिभावः नन्वेवंचेत्किमितिपरयालक्ष्म्यास्वपादसंवाहनं कारयतीतिचेत्तत्राह पादौतवादिपुरुषइति नस्वपादसंवाहनमादिपुरुषःकारयति किंतुलोकोद्धारार्थंतवपावकेनशुद्धिकारकेणहस्ते नानिजौपादौशुभौपवित्रौकरोतिचतथाच विष्णुरेकशक्तिप्रभावज्ञोऽपिनभवतिकुतःपुनर्मूलशक्तेःप्रभावज्ञइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ तवोत्कृष्टत्वादेवव क्ष्यमाणंसंभवतीत्युत्प्रेक्षते वांछत्यहोइति अशोकवृक्षस्यहिस्वभावः पादताडनेनवर्धयतीतितथाचस्ववर्धनार्थंपादताडनंसइच्छतीत्युच्य तेतथाचतादृशाशोकइवातिकामं यथेष्टंयथास्यात्तथाप्रमुदितोहर्षितोविष्णुःपुरुषस्तवपादाहतिंत्वत्कृतपादताडनंवांछतीतिदिदमहोआश्चर्यमि त्यर्थः तांचपादाहतिंसकलदेवनुतंस्मारार्त्तंपतिंपादेप्रणतंचदृष्ट्वारुषिताकुपितात्वंकरोषितदेतत्तवोत्कृष्टत्वमेवनसंगच्छतइतिभावः ॥ ४७ ॥

 किंचवक्षस्थलइति हेदेवितस्यविष्णोर्वक्षस्थलेपर्यंकवत्सदैववससिकीदृशीघनेमेघेकृष्णवर्णेसौदामिनीविद्युलतेव तेनाकिंतत्पृदयेवासेनासौजग
दीश्वरोपितेतववाहनंनजातः किंतुजातएवेतितत्रैकदेशशक्तेरेवंमहिमाकिंपुनस्तवमूलप्रकृतेरितिभावः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ नमुत्वंयुवतीभा
 वंगतोसितततस्त्वंममानुग्रहयोग्योनासीतिचेत्तत्राह ब्रह्मादयइति येत्वत्पादांबुजमहर्निशंमाश्रयंतितेब्रह्मादयःकिंयुवत्योनजाताःकिंतुकदाचि
न्मणिद्वीपेगताःसंतोजाताएव तथाचतेयथात्वदनुग्रहयोग्याएवमहमप्यस्मीतिभावः मन्येत्वयैवेति सांप्रतंपुमांसोपितेत्वयैवकृताःएवंयदिमांक

वक्षस्थलेवससिदेविसदैवतस्यपर्यंकवत्सुचरितेविपुलेऽतिशांते॥सौदामिनीवसुघनेसुविभूपितेचकिंतेनवाह
नमसौजगदीश्वरोपि॥४८॥ त्वंचेज्जहासिमधुसूदनमंबकोपान्नैवाचितोपिसभवेत्किलशक्तिहीनः॥प्रत्यक्षमे
वपुरुषंस्वजनास्त्यजंतिशांतंश्रियोज्झितमतीवगुणैर्वियुक्तं॥४९॥ब्रह्मादयःसुरगणानतुकिंयुवत्योयेत्वत्पदां
बुजमहर्निशमाश्रयंति॥मन्येत्वयैवविहिताःखलुतेपुमांसःकिंवर्णयामितवशक्तिमनंतवीर्ये॥५०॥त्वंनापुमान्नच
पुमानितिमेविकल्पोयाकासिदेविसगुणाननुनिर्गुणावा ॥ तांत्वांनमामिसततंकिलभावयुक्तोवांछामिभक्ति
मचलांत्वयिमातरंते॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रोपिपुमांसंतर्हिकिमहंनस्यांकिंतुभविष्याम्येव ननुकिंमयियुवत्याःपुरुषत्वप्रदायिकाशक्तिरस्तितत्राह किंवर्णयामीति हेअनंतवीर्येतवशक्तिम
हंपामरःकिंवर्णयामियावेदानामप्यविषयाइत्यर्थः ॥ ५० ॥ त्वंनापुमानिति अपुमानितिच्छेदः नचपुमान्साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मणिलिं
गत्रयाभावात् इतिमेविकल्पोवितर्कोमनसिवर्ततएव तर्हिकथंभजनंक्रियतेगुणाज्ञानाभावादितिचेत्तत्राह याकासीति गुणज्ञानाभावेप्येवंरीत्यापि
किंभजनंनसंभवतीत्यर्थः तथाचश्रुतिः अस्तीत्येवोपलब्धव्यइति अतोहेदेवित्वांतादृशींतांनमामिभावोभक्तिस्तद्युक्तः किंचातिचलांभक्तिंवा
च्छामिनान्यत्किंचिदिति ॥ ५१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

सायुज्यमात्मनीति देवीतुष्टासतीज्ञानप्रदानेनात्मनिब्रह्मरूपेसायुज्यमैक्यंददौ[illegible]दादात्मानुभवेनब्रह्मरूपोऽभवदित्यर्थः ॥ ५२ ॥५३॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १॥२ ॥ चतुर्दशश्लोकवर्यैःपुरूरवसउत्तमं ॥ उर्वश्याचारितंचैववैराग्यार्थमिहोच्यते॥१॥१॥२॥ मंत्रःसुगुप्तइति तस्यराज्ञोमंत्रोगुप्तोऽन्यैराविदितआसीत् परत्रपरमंत्रेतुतस्यराज्ञोऽभिज्ञतासीदिताद्दशश्चतुरइत्यर्थः

सूतउवाच ॥ इतिस्तुत्वामहीपालोजगामशरणंतदा ॥ परितुष्टाददौदेवीतत्रसायुज्यमात्मनि ॥५२॥ सुद्युम्नस्तुततःप्रापपदंपरमकंस्थिरं ॥ तस्यादेव्याःप्रसादेनमुनीनामपिदुर्लभं ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेसुद्युम्नस्तुतिर्नामद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ सूतउवाच ॥सुद्युम्नेतुदिवंयातेराज्यंचक्रेपुरूरवाः ॥ सगुणश्चसुरूपश्चप्रजारंजनतत्परः ॥ १ ॥ प्रतिष्ठानेपुरेरम्येराज्यंसर्वनमस्कृतं ॥ चकारसर्वधर्मज्ञःप्रजारक्षणतत्परः ॥ २ ॥ मंत्रःसुगुप्तस्तस्यासीत्परत्राभिज्ञतातथा ॥ सदैवोत्साहशक्तिश्चप्रभुशक्तिस्तथोत्तमा ॥ ३॥ सामदानादयःसर्वेवशगास्तस्यभूपतेः ॥ वर्णाश्रमान्स्वधर्मस्थान्कुर्वन्राज्यंशशासह॥४॥ यज्ञांश्चविविधांश्चक्रेसराजाबहुदक्षिणान् ॥ दानानिचविचित्राणिददावथनराधिपः ॥ ५ ॥ तस्यरूपगुणौदार्यशीलद्रविणविक्रमान्॥श्रुत्वोर्वशीवशीभूताचकमेतंनराधिपं॥६॥ब्रह्मशापाभितप्तासामानुषंलोकमास्थिता ॥ गुणिनंतंनृपंमत्वावरयामासमानिनी ॥ ७ ॥ समयंचेदृशंकृत्वास्थितातत्रवरांगना ॥ एतावुरणकौराजन्न्यस्तौरक्षस्वमानद ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ समयमितिसंकेतमेवाह एतावुरणकाविति उरणकौमेषौमयात्वन्निकटेन्यस्तौएतौरक्षस्वकिंचहेनृपमेममभक्षणंघृतमेवनान्यत्किंचित्किंचान्यत्रमैथुनात्त्वांनग्नंनेक्षेनपश्येयहमिति यदिमत्प्रतिज्ञात्रयंत्वयानिर्वाह्यतेतर्हित्वन्निकटेअहंस्थास्यामिनोचेद्गमिष्यामीति ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

घृतंमेभक्षणामिति अमृतंवाआज्यमितिश्रुतेःदेवानांचामृताशित्वात् ॥ ९ ॥ १० ॥ शापानुग्रहकाम्ययेति शापमोक्षकामनयेत्यर्थः ॥ ११ ॥ लीनोंऽनर्गृहेस्थितइत्यर्थः ॥ १२ ॥ नशशाकेति तयाहीनोऽवस्थातुंनसमर्थोबभूव ॥ १३ ॥ १४ ॥ समयेतेनाज्ञातकाले

घृतंमेभक्षणंनित्यंनान्यत्किंचिन्नृपाशनं ॥ नेक्षेत्वांचमहाराजनग्नमन्यत्रमैथुनात् ॥ ९ ॥ भाषाबंधस्त्वयंराजन्यदिभग्नोभविष्यति ॥ तदात्यक्त्वागमिष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ॥ १० ॥ अंगीकृतंचतद्राज्ञाकामिन्याभाषितंतुयत् ॥ स्थिताभाषणबंधेनशापानुग्रहकाम्यया ॥ ११ ॥ रेमेतदासभूपालोलीनोवर्षगणान्बहून् ॥ धर्मकर्मादिकंत्यक्त्वाचोर्वश्यामदमोहितः ॥ १२ ॥ एकचित्तस्तुसंजातस्तन्मनस्कोमहीपतिः ॥ नशशाकतयाहीनःक्षणमप्यतिमोहितः ॥ १३ ॥ एवंवर्षगणांतेतुस्वर्गस्थःपाकशासनः ॥ उर्वशींनागतांदृष्ट्वागंधर्वानाहदेवराट् ॥ १४ ॥ उर्वशीमानयध्वंभोगंधर्वाःसर्वएवहि ॥ हृत्वोरणौगृहात्तस्यभूपतेःसमयेकिल ॥ १५ ॥ उर्वशीरहितंस्थानंमदीयंनातिशोभते ॥ येनकेनाप्युपायेनतामानयतकामिनीं ॥ १६ ॥ इत्युक्तास्तेऽथगंधर्वाविश्वावसुपुरोगमाः ॥ ततोगत्वामहागाढतमसिप्रत्युपस्थिते ॥ १७ ॥ जन्हुस्तावुरणौदेवारममाणंविलोक्यतं ॥ चक्रंदतुस्तदातौतुन्हियमाणौविहायसा ॥ १८ ॥ उर्वशीतदुपाकर्ण्यक्रंदितंसुतयोरिव ॥ कुपितोवाचराजानंसमयोऽयंकृतोमया ॥ १९ ॥ नष्टाहंतवविश्वासाद्धृतौचोरैर्ममोरणौ ॥ राजन्पुत्रसमावेतौत्वंकिंशेषस्त्रियासमः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इत्यर्थः ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ चक्रंदतुराव्हानंरोदनंवाचक्रतुः ॥ १८ ॥ समयोयमिति मयायःसमयःकृतःसनष्टइतिशेषः ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अनागसमनपराधिनंनत्यक्तुमर्हसीत्यन्वयः ॥ २८ ॥ कुतइतिचेत्तत्राह

हतास्म्यहंकुनाथेननपुंसावीरमानिना ॥ उरणौमेगतौचाद्यसदाप्राणप्रियौमम ॥ २१ ॥ एवंविलप्यमानां तांदृष्ट्वाराजाविमोहितः ॥ नग्नएवययौतूर्णंपृष्ठतःपृथिवीपतिः ॥ २२ ॥ विद्युत्प्रकाशितातत्रगंधर्वैर्नृपवेश्मनि ॥ नग्नभूतस्तयादृष्टोभूपतिर्गंतुकामया ॥ २३ ॥ त्यक्त्वोरणौगताःसर्वेगंधर्वाःपथिपार्थिवः ॥ नग्नोजग्राह तौश्रांतोजगामस्वगृहंप्रति॥२४॥ तदोर्वशींगतांदृष्ट्वाविललापातिदुःखितः ॥ नग्नंवीक्ष्यपतिंनारीगतासावरवर्णिनी ॥२५॥ क्रंदन्सदेशदेशेषुबभ्रामनृपतिःस्वयं ॥ तच्चित्तोविव्हलःशोचन्विवशःकाममोहितः ॥२६ ॥ भ्रमन्वैसकलांपृथ्वींकुरुक्षेत्रेददर्शतां ॥ दृष्ट्वासंहृष्टवदनःप्राहसूक्तंनृपोत्तमः ॥ २७ ॥ अयेजायेतिष्ठतिष्ठघोरेनत्यक्तुमर्हसि ॥ मांत्वंत्वन्मानसंक्रांतंवशगंचाप्यनागसं ॥२८॥ सदेहोयंपतत्यत्रदेविदूरंहृतस्त्वया ॥ खादंत्येनंवृकाःकाकास्त्वयात्यक्तंवरोरुयत् ॥ २९ ॥ एवंविलपमानंतंराजानंप्राहचोर्वशी ॥ दुःखितंकृपणंश्रांतंकामार्तंविवशंभृशं ॥ ३० ॥ उर्वश्युवाच ॥ मूर्खोसिनृपशार्दूलज्ञानंकुत्रगतंतव ॥ क्वापिसख्यंनचस्त्रीणां वृकाणामिवपार्थिव ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संदेहइति यद्यस्माद्धेतोः सदेहोयःपूर्वंत्वयातिप्रेम्णाभुक्तः सोयंदेहोत्रपतति त्वयादूरदेशंत्वद्धतस्त्वदुद्देशेनदूरदेशंप्राप्तोतिकोमलइतिकृत्वा किंचहेवरोरुएनंदेहंकाकावृकाःखादंतिवर्त्तमानसामीप्येलट्त्वयात्यक्तंमृतमधुनैवभक्षयिष्यंतीत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ वेदविस्तारितामितिबव्हृचिमामृथाइतिसूक्तेनेत्यर्थः॥ ३४ ॥स्त्रीसंगिनामित्थंगतिर्भवतितस्मात्स्त्रीसंगःसर्वथाश्रीभगवत्युपासकैस्त्याज्यइत्यवांतरतात्पर्यं इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेप्रथमस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥सन्नतिश्लोकवर्यैस्तुशुकस्योत्पत्तिरीर्यते ॥ यत्रधर्मोगृहस्थानांकर्त्तव्यत्वेनचोच्यते ॥ १ ॥ दृष्टांतत्वेनोपात्तांपुरूरवःकथांसमाप्यप्रकृतांशुकोत्पत्तिंकथयति दृष्ट्वेति नमेयोग्येति

नविश्वासोहिकर्त्तव्यस्त्रीषुचौरेषुपार्थिवैः॥ गृहंगच्छसुखंभुंक्ष्वमाविषादेमनःकृथाः ॥ ३२ ॥ इत्येवंबोधितो राजानविवेदातिमोहितः॥ दुःखंचपरमंप्राप्तःस्वैरिणीस्नेहयंत्रितः॥ ३३ ॥ सूतउवाच ॥ इतिसर्वंसमाख्यातमुर्वशीचरितंमहत् ॥ वेदेविस्तारितंचैतत्संक्षेपात्कथितंमया ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे प्रथमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः॥१३॥श्रीसूतउवाच॥दृष्ट्वातामसितापांगींव्यासश्चिंतापरोभवत्॥ किंकरोमिनमेयोग्यादेवकन्येयमप्सरा ॥१॥ एवंचिंतयमानंतुदृष्ट्वाव्यासंतदाप्सरा॥भयभीताहिसंजाताशापंमांविसृजेदयं ॥२॥साकृत्वाथशुकीरूपंनिर्गताभयविव्हला॥कृष्णस्तुविस्मयंप्राप्तोविहंगींतांविलोकयन्॥ ३॥ कामस्तुदेहेव्यासस्यदर्शनादेवसंगतः॥मनोतिविस्मितंजातंसर्वगात्रेषुविस्मितः॥४॥सतुधैर्येणमहतानिगृण्हन्मानसंमुनिः॥ नशशाकनियंतुंचसव्यासःप्रसृतंमनः॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गृहस्थाश्रमयोग्यानित्यर्थः यतोप्सराइयंभवति ॥ १ ॥ मांप्रतिशापमयंविसृजेदितिहेतोःसाप्सराभयभीताअभवदित्याह भयभीतेति ॥ २ ॥ शुकीति कीरांगनारूपमित्यर्थः विस्मयमिति अहोअधुनैवेयंविलक्षणाकामिनीकथंशुकीजातेतिविस्मयइत्यर्थः ॥ ३ ॥ दर्शनादेवेति अप्सरोरूपदर्शनादेवेत्यर्थः विस्मितंप्रफुल्लंजातं विस्मितःप्रफुल्लः ॥ ४ ॥ निगृण्हन्मानसमिति निरुद्धंकुर्वन्नपिनियंतुंनशशाकेत्यर्थः प्रसृतमिति विषयेषुव्यापृतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नैवविधृतमिति नाविधृतंनिरुद्धंअभवादितिशेषः ॥ ६ ॥ ७ ॥ सोविचिंत्येति अविचिंत्येतिछेदः नगणयित्वेत्यर्थः ननुवीर्यपातातनंरंप्रायश्चित्तंकृत्वैवमंथनंकर्त्तव्यंतत्कथमविचिंत्येत्युक्तमितिचेन्न ' यज्ञोयज्ञेकर्मणियज्ञांगवैकल्येएवप्रायश्चित्तंनान्यथेतिमन्यते मुनिः यद्वाऽरण्यांपतितंवीर्यमविचिंत्याविज्ञायेत्यर्थः वीर्यपातानंतरंप्रायश्चित्तंकृत्वैवमंथनंकृतंपरंत्वरण्यांपतितमित्येवनज्ञातमित्यर्थकल्पनात्

बहुशोगृह्यमाणंचघृताच्यामोहितंमनः ॥ भाविलान्नैवविधृतंव्यासस्यामिततेजसः ॥ ६ ॥ मंथनंकुर्वतस्तस्यमुनेरग्निचिकीर्षया॥अरण्यामेवसहसातस्यशुक्रमथापतत् ॥७॥ सोविचिंत्यतथापातंममंथारणिमेवच॥ तस्माच्छुकःसमुद्भूतोव्यासाकृतिमनोहरः ॥८॥ विस्मयंजनयन्बालःसंजातस्तदरण्यजः॥ यथाध्वरेसमिद्धोग्निर्भातिहव्येनदीप्तिमान्॥९॥व्यासस्तुसुतमालोक्यविस्मयंपरमंगतः॥ किमेतदितिसंचिंत्यवरदानाच्छिवस्यवै॥१०॥तेजोरूपीशुकोजातोप्यरणीगर्भसंभवः॥द्वितीयोग्निरिवात्यर्थंदीप्यमानःस्वतेजसा ॥११॥ विलोकयामासतदाव्यासस्तुमुदितंसुतं॥दिव्येनतेजसायुक्तंगार्हपत्यमिवापरं॥१२॥गंगांतःस्नापयामाससमागत्यगिरेस्तदा ॥ पुष्पवृष्टिस्तुखाज्जाताशिशोरुपरितापसाः॥१३॥जातकर्मादिकंचक्रेव्यासस्तस्यमहात्मनः ॥ देवदुंदुभयोनेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ १४॥ जगुर्गंधर्वपतयोमुदितास्तेदिदृक्षवः ॥ विश्वावसुर्नारदश्चतुंबरः शुकसंभवे ॥ १५॥ तुष्टुवुर्मुदिताःसर्वेदेवाविद्याधरास्तथा॥ दृष्ट्वाव्याससुतंदिव्यमरणीगर्भसंभवं ॥ १६ ॥

व्यासाकृतिश्चासौमनोहरश्चेतिसमस्तं ॥ ८ ॥ अरण्यजः अरण्यकाष्ठजइत्यर्थः शम्याअरण्यकाष्ठत्वात्यथाध्वरेति तथायंदीप्तिमानितिशेषः ॥ ९ ॥ किमेतदिति कामिन्यभावेकथंपुत्रोत्पत्तिरितिविचिंत्याचिंतांकृत्वाशिवस्यवरदानादेतदभवदितितर्कयामासेतिशेषः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ खादाकाशात् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ उपतस्थुर्मनासिस्फुरणंप्रापुर्वनइत्यर्थः ॥ १९ ॥ घृताच्याःसंभवेतदेति घृताच्याःशुकीरूपंसंभवेशुकोत्पत्तिसमयेदृष्टंय
तोयस्मात्कारणात् तस्मादेवतदातास्मिन्कालेशुकेतिसंधिरार्षः शुकइतिनामचकारेत्यर्थः यदुद्देशेनवीर्यंपतितंसातस्यमातेतिशुकीमाता

अंतरिक्षात्पपातोर्व्यांदंडःकृष्णाजिनंशुभं ॥ कमंडलुस्तथादिव्यःशुकस्यार्थेद्विजोत्तमाः ॥ १७॥ सद्यःसववृ
धेबालोजातमात्रोतिदीप्तिमान् ॥ तस्योपनयनंचक्रेव्यासोविद्याविधानवित् ॥ १८ ॥ उत्पन्नमात्रंतंवेदाःस
रहस्याःससंग्रहाः ॥ उपतस्थुर्महात्मानंयथास्यपितरंतथा ॥१९॥ यतोदृष्टंशुकीरूपंघृताच्याःसंभवेतदा ॥
शुकेतिनामपुत्रस्यचकारमुनिसत्तमाः ॥२०॥ बृहस्पतिमुपाध्यायंकृत्वाव्याससुतस्तदा ॥ व्रतानिब्रह्मच
र्यस्यचकारविधिपूर्वकं ॥ २१ ॥ सोधीत्यनिखिलान्वेदान्सरहस्यान्ससंग्रहान् ॥ धर्मशास्त्राणिसर्वाणिकृ
त्वागुरुकुलेशुकः ॥ २२ ॥ गुरवेदक्षिणांदत्वासमावृत्तोमुनिस्तदा ॥ आजगामपितुःपार्श्वेकृष्णद्वैपायनस्य
च ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाव्यासःशुकंप्राप्तंप्रेम्णोत्थायससंभ्रमः ॥ आलिलिंगमुहुर्घ्राणंमूर्ध्नितस्यचकारह ॥ २४ ॥
पप्रच्छकुशलंव्यासस्तथाचाध्ययनंशुचिः ॥ आश्वास्यस्थापयामासशुकंतत्राश्रमेशुभे ॥ २५ ॥ दारकर्मततो
व्यासःशुकस्यपर्यचिंतयत् ॥ कन्यांमुनिसुतांकांतामपृच्छदतिवेगवान् ॥ २६ ॥ शुकंप्राहसुतंव्यासोवेदोधी
तस्त्वयानघ ॥ धर्मशास्त्राणिसर्वाणिकुरुभार्यांमहामते ॥ ७२ ॥ गार्हस्थ्यंचसमासाद्ययजदेवान्पितॄनथ ॥ ऋ
णान्मोचयमांपुत्रप्राप्यदारान्मनोरमान् ॥२८॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गोनैवचनैवच ॥ तस्मात्पुत्रमहाभाग
कुरुष्वाद्यगृहाश्रमं ॥२९॥ कृत्वागृहाश्रमंपुत्रसुखिनंकुरुमांशुक ॥ आशामेमहतीपुत्रपूरयस्वमहामते ॥ ३० ॥

स्येतिशुकनामकरणतात्पर्यं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ घ्राणंमूर्ध्नीतिमस्तकाघ्राणंकृतवानित्यर्थः ॥ २४ ॥ आश्वास्येतिपुत्रा
ध्ययनंश्रुत्वासम्यक्त्वयाध्ययनंकृतमित्याश्वास्येत्यर्थः ॥ २५ । २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ७. ॥ ॥ ७. ॥

॥ ३१ ॥ अभ्याशेसमीपे ॥ ३२ ॥ तत्वेनपरमार्थदृष्ट्येत्यर्थः पूर्वोक्तंतुलयालौकिकदृष्ट्योक्तमितिभावः ॥ ३३ ॥ परमार्थदृष्ट्यैवे दमुक्तमित्यभिप्रायेण व्यासआह ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ निरामयं दुःखेनासंभिन्नमित्यर्थः दुःखविद्धंतुसुखंनैवसुखंभवतीतिपंडितावदंती

तपस्तप्त्वामहाघोरंप्राप्तोसित्वमयोनिजः ॥ देवरूपीमहाप्राज्ञपाहिमांपितरंशुक ॥ ३१ ॥ सूतउवाच ॥ इ तिवादिनमभ्याशेप्राप्तःप्राहशुकस्तदा ॥ विरक्तःसोतिरक्तंतंसाक्षात्पितरमात्मनः ॥ ३२ ॥ शुकउवाच ॥ किंत्वंवदसिधर्मज्ञवेदव्यासमहामते ॥ तत्वेनशाधिशिष्यंमांत्वदाज्ञांकरवाण्यलं ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥ त्व दर्थेयत्तपस्तप्तंमयापुत्रशतंसमाः ॥ प्राप्तस्त्वंचातिदुःखेनशिवस्याराधनेनच ॥ ३४ ॥ ददामितववित्तंतुप्रार्थ यित्वाथभूपतिं ॥ सुखंभुंक्ष्वमहाप्राज्ञप्राप्ययौवनमुत्तमं ॥ ३५ ॥ शुकउवाच ॥ किंसुखंमानुषेलोकेब्रूहितात निरामयं ॥ दुःखविद्धंसुखंप्राज्ञनवदंतिसुखंकिल ॥ ३६ ॥ स्त्रियंकृत्वामहाभागभवामितद्वशानुगः ॥ सुखंकिं परतंत्रस्यस्त्रीजितस्यविशेषतः ॥ ३७ ॥ कदाचिदपिमुच्येतलोहकाष्टादियंत्रितः ॥ पुत्रदारैर्निबद्धस्तुनविमु च्येतकर्हिचित् ॥ ३८ ॥ विण्मूत्रसंभवोदेहोनारीणांतन्मयस्तथा ॥ कांप्रीतिंतत्रविप्रेंद्रविबुधःकर्तुमिच्छति ॥ ३९ ॥ अयोनिजोहंविप्रर्षेयोनौमेकीदृशीमतिः ॥ नवांछाम्यहमग्रेपियोनावेवसमुद्भवं ॥ ४० ॥ विट्सुखंकिमुवां छामित्यक्त्वात्मसुखमद्भुतं ॥ आत्मारामश्चभूयोपिनभवत्यतिलोलुपः ॥ ४१ ॥ प्रथमंपठितावेदामयाविस्ता रिताश्चते ॥ हिंसामयास्तेपठिताःकर्ममार्गप्रवर्त्तकाः ॥ ४२ ॥ बृहस्पतिर्गुरुःप्राप्तःसोपिमग्नोगृहार्णवे ॥ अवि द्याग्रस्तहृदयःकथंतारयितुंक्षमः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्याह दुःखविधमिति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ विस्तारिताविचारिताइत्यर्थः तत्रापिनशांतिर्लब्धातेषां हिंसामयत्वादित्याह हिंसेति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४४ ॥ कृत्वेति एतात्प्रसादेवबृहस्पतिंप्रणम्यज्ञानप्राप्त्यर्थंत्वत्समीपमागतोस्मीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ नभचक्रवत्नक्षत्रचक्रवदित्यर्थः ॥ ४६ ॥ निजतत्वविचारणादितिल्यब्लोपेपंचमीतंविहायेत्यर्थः मूढानांसुखबुद्धिःसंसारेत्वकिंचित्करेत्याह मूढानामिति ॥ ४७॥

रोगग्रस्तोयथावैद्यःपररोगचिकित्सकः ॥ तथागुरुर्मुमुक्षोर्मेगृहस्थोयंविडंबना ॥ ४४॥ कृत्वाप्रणामंगुरवेत्व त्समीपमुपागतः ॥त्राहिमांतत्वबोधेनभीतंसंसारसर्पतः ॥ ४५॥ संसारेस्मिन्महाघोरेभ्रमणंनभचक्रवत्॥ नचविश्रमणंक्वापिसूर्यस्येवदिवानिशि ॥ ४६ ॥ किंसुखंतातसंसारेनिजतत्वविचारणात् ॥ मूढानांसुखबुद्धि स्तुविट्सुकीटसुखंयथा ॥ ४७ ॥ अधीत्यवेदशास्त्राणिसंसारेरागिणश्चये ॥ तेभ्यःपरोनमूर्खोस्तिसधर्माश्वा श्वसूकरैः ॥ ४८॥ मानुष्यंदुर्लभंप्राप्यवेदशास्त्राण्यधीत्यच॥बध्यतेयदिसंसारेकोविमुच्येतमानवः ॥ ४९॥ नातःपरतरंलोकेक्वचिदाश्चर्यमद्भुतं ॥ पुत्रदारगृहासक्तःपंडितःपरिगीयते ॥ ५० ॥ नबाध्यतेयःसंसारेनरो मायागुणैस्त्रिभिः ॥ सविद्वान्सचमेधावीशास्त्रपारंगतोहिसः ॥५१ ॥ किंवृथाध्ययनेनात्रदृढबंधकरेणच ॥ प ठितव्यंतदेवाशुमोचयेद्भवबंधनात् ॥ ५२ ॥ गृण्हातिपुरुषंयस्माद्गृहंतेनप्रकीर्तितं ॥ क्वसुखंबंधनागारेतेन भीतोस्म्यहंपितः ॥ ५३ ॥ येबुधामंदमतयोविधिनामुषिताश्चये ॥ तेप्राप्यमानुषंजन्मपुनर्बंधंविशं त्युत ॥५४॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

सधर्माइतिश्वाश्वसूकरैःसधर्माःसमानधर्मवंतइत्यर्थः समासांतविधेरनित्यत्वात्धर्मादनिच्केवलादित्यनिजभावः ॥ ४८ ॥ मानुष्य मिति एतादृशोयदिबध्येततर्हिमोक्षोच्छेदएवस्यादितिभावः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ तर्हिकःपंडितस्तत्राह नबाध्यतइति कूटस्थवस्त्व नुभवेनगुणत्रयासंबद्धइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ भवबंधनादत्रयदितिशेषः ॥ ५२ ॥ गृण्हातीति बध्नातीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥

न्यासस्तुकुटुंबेशुचौदेशेस्वाध्यायमधीयानोधार्मिकान्विदधदित्यादिछांदोग्यश्रुतिमनुसृत्यगृहस्थाश्रमंश्रेष्ठत्वेनकथयति नगृहंबंधनागारमि
ति नाहिजडंगृहंपुरुषंबध्नातिनचान्यद्बंधनेकारणमस्तिकिंतुमनसआसक्तिमात्रंकारणंतांविहायसंसारंकुर्वाणोमुच्यतएवेत्यर्थः॥५५॥५६॥

व्यासउवाच ॥ नगृहंबंधनागारंबंधनेनचकारणं ॥ मनसायोविनिर्मुक्तोगृहस्थोपिविमुच्यते ॥ ५५ ॥ न्या
यागतधनःकुर्वन्वेदोक्तंविधिवक्रमात् ॥ गृहस्थोपिविमुच्येतश्राद्धकृत्सत्यवाक्शुचिः ॥ ५६ ॥ ब्रह्मचारी
यतिश्चैववानप्रस्थोव्रतस्थितः ॥ गृहस्थंसमुपासंतेमध्यान्हातिक्रमेसदा ॥ ५७॥ श्रद्धयाचान्नदानेनवाचासू
नृतयातथा ॥ उपकुर्वंतिधर्मस्थागृहाश्रमनिवासिनः ॥५८॥ गृहाश्रमात्परोधर्मोनदृष्टोनचवैश्रुतः ॥ वसिष्ठा
दिभिराचार्यैर्ज्ञानिभिःसमुपाश्रितः ॥ ५९ ॥ किमसाध्यंमहाभागवेदोक्तानिचकुर्वतः ॥ स्वर्गंमोक्षंचसज्जन्म
यद्यद्वांछतितद्भवेत् ॥ ६० ॥आश्रमादाश्रमंगच्छेदितिधर्मविदोविदुः ॥ तस्मादग्निंसमाधायकुरुकर्माण्यतंद्रि
तः ॥ ६१ ॥ देवान्पितॄन्मनुष्यांश्चसंतर्प्यविधिवत्सुत ॥ पुत्रमुत्पाद्यधर्मज्ञसंयोज्यचगृहाश्रमे ॥ ६२ ॥ त्य
क्त्वागृहंवनंगत्वाकर्तासिव्रतमुत्तमं ॥ वानप्रस्थाश्रमंकृत्वासंन्यासंचततःपरं ॥ ६३ ॥ इंद्रियाणिमहाभागमा
दकानिमुनिश्चितं ॥ अदारस्यदुरंतानिपंचैवमनसासह ॥ ६४ ॥ तस्माद्दारान्प्रकुर्वीततज्जयायमहामते ॥
वार्द्धकेतपआतिष्ठेदितिशास्त्रोदितंवचः ॥ ६५ ॥ विश्वामित्रोमहाभागतपःकृत्वातिदुश्चरं ॥ त्रीणिवर्षसहस्रा
णिनिराहारोजितेंद्रियः ॥ ६६ ॥ मोहितश्चमहातेजावनेमेनकयास्थितः ॥ शकुंतलासमुत्पन्नापुत्रीतद्वीर्यजा
शुभा ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ब्रह्मचारीति गृहस्थाश्रमेवसन्तेभ्योभैक्ष्यंदत्वातत्पुण्यभागीभवतीत्यर्थः ॥ ५७ ॥ उपकुर्वंतीति पुण्यादिदानेनेत्यर्थः ॥ ५८ ॥५९ ॥
॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ एतदूग्रंथस्यावांतरतात्पर्यंतुज्ञानाधिकारप्राप्तिपर्यंतंकर्ममार्गोनिष्कामतयाऽश्रयितव्यइति ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेप्रथमस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४॥ सप्तषष्टिश्लोकवर्यैः शुकवैराग्यमुच्यते ॥ श्रीदेव्याचोपदेशश्चहरयेकृतउच्यते ॥ १ ॥ पितुर्वा

दृष्ट्वादाशसुतांकालींपितामम पराशरः ॥ कामबाणार्दितःकन्यांतांजग्राहोडुपेस्थितः ॥६८॥ ब्रह्मापिस्वसुतां दृष्ट्वापंचबाणप्रपीडितः ॥ धावमानश्चरुद्रेणमूर्च्छितश्चनिवारितः ॥ ६९ ॥ तस्मात्त्वमपिकल्याणकुरुमेवचनं हितं ॥ कुलजांकन्यकांवृत्वावेदमार्गंसमाश्रय ॥७०॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥१४॥ श्रीशुकउवाच ॥ नाहंगृहंकरिष्यामिदुःखदंसर्वदापितः ॥ वागुरासदृशंनित्यंबंधनंसर्वदेहिनां ॥१॥धनचिंतातुराणांहिकसुखंतातदृश्यते॥ स्वजनैःखलुपीड्यंतेनिर्धनालोलुपाजनाः॥२ ॥इंद्रोपिनसुखीतादृग्याद‍ृशोभिक्षुनिस्पृहः ॥ कोन्यःस्यादिहसंसारेत्रिलोकीविभवेसति ॥ ३ ॥ तपंतंतापसंदृष्ट्वामघवादुःखितोभवन् ॥ विघ्नान्बहुविधानस्यकरोतिवदिवस्पतिः ॥४ ॥ ब्रह्मापिनसुखीविष्णुर्लक्ष्मींप्राप्यमनोरमां ॥ खेदं प्राप्नोतिसततंसंग्रामैरसुरैःसह ॥ ५ ॥ करोतिविपुलान्यत्नांस्तपश्चरतिदुश्चरं ॥ रमापतिरपिश्रीमान्कस्यास्तिविपुलंसुखं ॥ ६ ॥ शंकरोपिसदादुःखीभवत्येवचवेद्म्यहं ॥ तपश्चर्यांप्रकुर्वाणोदैत्ययुद्धकरःसदा ॥ ७ ॥ कदाचिन्नसुखीशेतेधनवानपिलोलुपः ॥ निर्धनस्तुकथंतातसुखंप्राप्नोतिमानवः ॥ ८ ॥ जानन्नपिमहाभाग पुत्रंवावीर्यसंभवं ॥ नियोक्ष्यसिमहाघोरेसंसारेदुःखदेसदा ॥ ९॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वचःश्रुत्वाशुकउवाच नाहमिति गृहंजायासंबंधंगृहस्थाश्रमंवावागुरामृगबंधिनीरज्जुसदृशंबंधकं ॥ १ ॥ २ ॥ त्रिलोकीविभवेसतिइंद्रोपिनसुखीत्यन्वयः ॥ ३ ॥ इंद्रदुःखंकथयति तपंतमिति भवन्निति शत्रंतंव्यासंसंबोधनं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ जानन्नपीति इत्थंजानन्नपिमामौरसंपुत्रंकथमेवंनियोजयसीत्यर्थः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ मरणंचेति अपमानएवमरणंप्रतिदिनं ॥ १२ ॥ १३ ॥ विरक्तस्यनैरदुःखमित्याह एकोदरस्येति ॥ १४ ॥

जन्मदुःखंजरादुःखंदुःखंचमरणेतथा ॥ गर्भवासेपुनर्दुःखंविष्ठामूत्रमयेपितः ॥ १० ॥ तस्मादतिशयंदुःखं तृष्णालोभसमुद्भवं ॥ याच्ञायांपरमंदुःखंमरणादपिमानद ॥ ११ ॥प्रतिग्रहधनाविप्रानबुद्धिबलजीविनाः ॥ पराशापरमंदुःखंमरणंचदिनेदिने ॥ १२ ॥ पठित्वासकलान्वेदान्शास्त्राणिचसमंततः ॥ गत्वाचधनिनांकार्यास्तुतिःसर्वात्मनाबुधैः ॥ १३ ॥ एकोदरस्यकांदितापत्रमूलफलादिभिः ॥ येनकेनाप्युपायेनसंतुष्टाचप्रपूर्यते ॥ १४ ॥ भार्यापुत्रास्तथापौत्राःकुटुंबेविपुलेसति ॥ पूरणार्थंमहद्दुःखंक्कसुखंपितरद्भुतं ॥१५॥योगशास्त्रंवदममज्ञानशास्त्रंसुखाकरं ॥ कर्मकांडेखिलेतातनरमेहंकदाचन ॥ १६ ॥ वदकर्मक्षयोपायंप्रारब्धंसंचितं तथा ॥ वर्तमानंयथानश्येत्त्रिविधंकर्ममूलजं ॥ १७ ॥ जलूकेवसदानारीरुधिरंपिबतीतिवै ॥ मूर्खस्तुनविजानातिमोहितोभावचेष्टितैः ॥ १८ ॥ भोगैर्वीर्यंधनंपूर्णमनःकुटिलभाषणैः ॥ कांताहरतिसर्वस्वंकःस्तेनस्तादृशोपरः ॥ १९ ॥ निद्रासुखविनाशार्थंमूर्खस्तुदारसंग्रहं ॥ करोतिवंचितोधात्रादुःखायनसुखायच ॥ ॥ २० ॥ सूतउवाच ॥ एवंविधानिवाक्यानिश्रुत्वाव्यासःशुकस्यच ॥ संप्रापमहतींचिंतांकिंकरोमीत्यसंशयं ॥ २१ ॥ तस्यसुस्त्रवुरश्रूणिलोचनाद्दुःखजानिच ॥ वेपथुश्चशरीरेभूत्ग्लानिंप्रापमनस्तथा ॥ २२ ॥ शोचंतंपितरंदृष्ट्वादीनंशोकपरिप्लुतं ॥ उवाचापितरंव्यासंविस्मयोफुल्ललोचनः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रारब्धंसंचितंवर्तमानंचत्रिविधंकर्ममूलजमविद्याजन्यंयथानश्येदित्यन्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ भोगैर्वीर्यंहराति पूर्णंधनंमनःकुटिलभाषणैःस्तेनश्चोरः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अश्रूणिनेत्रजलानिवेपथुःकंपः ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥

वेदसंमितंवेदवत्प्रमाणवाक्यं ॥ २४ ॥ काचसेति काप्यनिर्वचनीयेत्यर्थः किंस्विदितिवितर्केदुष्करयत्नसाध्येत्यर्थः ॥२५॥२६॥ व्यासशांत्यर्थंदेवींप्रार्थयति तांयामीति अंतर्यामिरूपिणीमित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ ईश्वरोविष्णुः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

अहोमायाबलंचोग्रंयन्मोहयतिपंडितं ॥ वेदांतस्यचकर्तारंसर्वज्ञंवेदसंमितं ॥ २४ ॥ नजानेकाचसामायाकिंस्वित्सातीवदुष्करा ॥ यामोहयतिविद्वांसंव्यासंसत्यवतीसुतं ॥ २५ ॥ पुराणानांचवक्ताचनिर्माताभारतस्यच ॥ विभागकर्त्तावेदानांसोपिमोहमुपागतः ॥ २६ ॥ तांयामिशरणंदेवींयामोहयतिवैजगत् ॥ ब्रह्मविष्णूहरादींश्चकथान्येषांचकीदृशी ॥ २७ ॥ कोप्यस्तित्रिपुलोकेषुयोनमुह्यतिमायया ॥ यन्मोहंगमिताःपूर्वंब्रह्मविष्णुहरादयः ॥२८॥ अहोबलमहोवीर्यंदेव्याखलुविनिर्मितं ॥ माययैववशंनीतःसर्वज्ञईश्वरःप्रभुः ॥२९॥ विष्ण्वंशसंभवोव्यासइतिपौराणिकाजगुः ॥ सोपिमोहार्णवेमग्नोभग्नपोतोवणिग्यथा ॥ ३० ॥ अश्रुपातंकरोत्यद्यविवशःप्राकृतोयथा ॥ अहोमायाबलंचैतद्दुस्त्यजंपंडितैरपि ॥ ३१ ॥ कोयंकोहंकथंचेहकीदृशोयंभ्रमःकिल ॥ पंचभूतात्मकेदेहेपितापुत्रेतिवासना ॥ ३२ ॥ बलिष्ठाखलुमायेयंमायिनामपिमोहिनी ॥ ययाभिभूतःकृष्णोपिकरोतिरोदनंद्विजः ॥ ३३ ॥ सूतउवाच ॥ तांनत्वामनसादेवींसर्वकारणकारणां ॥ जननींसर्वदेवानांब्रह्मादीनांतथेश्वरीं ॥ ३४ ॥ पितरंप्राहदीनंतंशोकार्णवपरिप्लुतं ॥ अरणीसंभवोव्यासंहेतुमद्वचनंशुभं ॥ ३५ ॥ पाराशर्यमहाभागसर्वेषांबोधदःस्वयं ॥ किंशोकंकुरुषेस्वामिन्यथाज्ञःप्राकृतोनरः ॥३६ ॥

कोयमिति अयंव्यासोममकःनकोपितथाहंशुकएतस्यकःनकोप्यथापिकीदृशोयंभ्रमएतस्यममगृहस्थाश्रमेणकल्याणंभवत्विति कथंचेहपंचभूतात्मकेमेदेहेपितापुत्रइत्येवंरूपावासनाआश्चर्यमेतदित्यर्थः ॥३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विभ्रमोयंमहात्मनीति कथमितिशेषः ॥ ३७ ॥ ३८॥३९॥ पुत्रोहंकिंकरोमीति ममोपयोगःकइत्यर्थः ननुपितुःपरलोकक्रियार्थंपुत्रोपेक्षितइतिचेन्न तद्वचनस्यकर्मठश्रद्धाजाड्याभिप्रायकत्वात् अतएवब्रह्मचर्याद्देवप्रव्रजेदितिसंन्यासोब्रह्मचारिणामुक्तइतिभावः ॥४०॥

अद्याहंतवपुत्रोस्मिनजानेपूर्वजन्मनि ॥ कोहंकस्त्वंमहाभागविभ्रमोयंमहात्मनि ॥ ३७ ॥ कुरुधैर्यंप्रबुद्ध्यस्वमाविषादेमनःकृथाः ॥ मोहजालमिमंमत्वामुंचशोकंमहामते ॥ ३८ ॥ क्षुधानिवृत्तिर्भक्ष्येणनपुत्रदर्शनेनच ॥ पिपासाजलपानेनयातिनैवात्मजेक्षणात् ॥ ३९ ॥ घ्राणंसुखंसुगंधेनकर्णजंश्रवणेनच ॥ स्त्रीसुखंतुस्त्रियानूनंपुत्रोहंकिंकरोमिते ॥ ४० ॥ अजीगर्तेनपुत्रोपिहरिश्चंद्रायभूभुजे ॥ पशुकामाययज्ञार्थंदत्तोमौल्येनसर्वथा ॥४१॥ सुखानांसाधनंद्रव्यंधनात्सुखसमुच्चयः ॥ धनमर्जयलोभश्चेत्पुत्रोहंकिंकरोम्यहं ॥४२॥ मांप्रबोधयबुद्ध्यात्वंदैवज्ञोसिमहामते ॥ यथामुच्येयमत्यंतंगर्भवासभयान्मुने ॥ ४३ ॥ दुर्लभंमानुषंजन्मकर्मभूमाविहानघ ॥ तत्रापिब्राह्मणत्वंवैदुर्लभंचोत्तमेकुले ॥ ४४ ॥ बद्धोहमितिमेबुद्धिर्नापसर्पतिचित्ततः ॥ संसारवासनाजालेनिर्विघ्नवृद्धगामिनी ॥ ४५ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तस्तुतदाव्यासः पुत्रेणामितबुद्धिना ॥ प्रत्युवाचशुकंशांतंचतुर्थाश्रममानसं ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अजीगर्तेनब्राह्मणेनातएवस्वपुत्रोद्रव्यंगृहीत्वाहरिश्चंद्रायपश्वर्थंसमर्पितइत्याह अजीगर्तेनेति तस्माद्द्रव्यमेवसुखदंनपुत्रादिकमित्यर्थः इयंकथासप्तमस्कंधेवक्ष्यमाणास्ति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ दैवज्ञइति दैवस्यसूक्ष्मत्वात्सूक्ष्मज्ञइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ वृद्धगामिनीवृद्धाश्रयिण्यपीयंमतिरित्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चतुर्थाश्रमयोग्यस्य शुकपुत्रस्यैतद्भागवतोपदेशादन्योपियोविरक्तः पुत्रसदृशः प्रियश्चतस्माएवैतद्भागवतंवक्तव्यंनान्यस्माइतिसूचितं ब्रह्मस
मितंवेदसंमितं ॥ ४७ ॥ भूषणंमुख्यंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मप्रतिपादकत्वादेतस्यसर्वपुराणश्रेष्ठत्वंपुक्तमेव अन्यपुराणानांतुसाम्यावस्थ
मायाजन्यैकैकसत्वादिगुणोपाधिहरिहरब्रह्मादिकप्रतिपादकत्वान्नमुख्यत्वमितिभावः ॥ ४८ ॥ सदसज्ज्ञानविज्ञानमिति येनश्रुतमात्रेणसत्

व्यासउवाच ॥ पठपुत्रमहाभागमयाभागवतंकृतं ॥ शुभंनचातिविस्तीर्णंपुराणंब्रह्मसंमितं ॥ ४७ ॥ स्कं
धाद्वादशतत्रैवपंचलक्षणसंयुतं ॥ सर्वेषांचपुराणानांभूषणंममसंमतं ॥ ४८ ॥ सदसज्ज्ञानविज्ञानंश्रुतमा
त्रेणजायते ॥ येनभागवतेनेहतत्पठत्वंमहामते ॥ ४९ ॥ वटपत्रशयानायविष्णवेबालरूपिणे ॥ केनास्मि
बालभावेननिर्मितोहंचिदात्मना ॥ ५० ॥ किमर्थंकेनद्रव्येणकथंजानामिचाखिलं ॥ इत्येवंचिंत्यमानायमुकुं
दायमहात्मने ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ब्रह्मजगदसदेतयोः सदसतोर्ब्रह्मजगतोः सत्वेनासत्वेनचज्ञानंपरोक्षज्ञानंविज्ञानमपरोक्षज्ञानंचजायतइत्यर्थः ॥ ४९ ॥ इदंभागवतंकेनक
स्माउपदिष्टमितिचेत्तत्राह वटपत्रइति कथंभूतायकेनकारणेनाहंबालभावेनस्थितोस्मिकिंचकेनचिदात्मनाकेनचेतनेनपुरुषेणाहंनिर्मितोस्मि
॥ ५० ॥ किमर्थंकस्मैप्रयोजनायचनिर्मितोस्मिकेनद्रव्येणपृथिव्यादिद्रव्यमध्येकेनद्रव्येणाहंनिर्मितोस्मि किंचेदमखिलंसर्वमहंकथंजाना
मिज्ञास्यामीत्येवंप्रकारेणचिंतयतेइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एतत्सर्वशंकानिवृत्त्यर्थंसर्वार्थदंवाक्यंभगवत्याश्लोकार्धेनप्रोक्तं किंतत् । सर्वंखल्विदंजगदहमेवसनातनमस्मि बाधायांसामानाधिकरण्येनसर्वंदृश्यमात्रंमिथ्यारूपंनास्ति किंतुअहंसनातनब्रह्मरूपाकालत्रयाबाध्यासच्चिदानंदरूपिण्यहमेवास्मिअनेनवाक्येनसर्वंखल्विदंब्रह्मेतिवाक्यस्यार्थ उक्तः ननुमिथ्याजगतोभावेपिचेतनांतरसंभावनास्यात्तदर्थंनेहनानास्तिकिंचनेत्यस्यार्थमुपदिशति नान्यदस्तिसनातनमिति मत्तोन्याद्वितीयंसनात

श्लोकार्द्धेनतयाप्रोक्तंभगवत्याखिलार्थदं ॥ सर्वंखल्विदमेवाहंनान्यदस्तिसनातनं ॥५२॥ तद्वचोविष्णुनापूर्वं संविज्ञातंमनस्यपि ॥ केनोक्तावागियंसत्याचिंतयामासचेतसा ॥ ५३ ॥ कथंवेद्मिप्रवक्तारंस्त्रीपुंसौवानपुंसकं ॥ इतिचिंताप्रपन्नेनधृतंभागवतंहृदि ॥ ५४ ॥ पुनःपुनःकृतोच्चारस्तस्मिन्नेवास्तचेतसा ॥ वटपत्रेशयानःसन्नभूच्चिंतासमन्वितः ॥ ५५॥ तदाशांताभगवतीप्रादुरासचतुर्भुजा ॥ शंखचक्रगदापद्मवरायुधधराशिवा ॥ ५६ ॥ दिव्यांबरधरादेवीदिव्यभूषणभूषिता ॥ संयुतासदृशीभिश्चसखीभिःस्वविभूतिभिः ॥ ५७ ॥ प्रादुर्बभूवतस्याग्रेविष्णोरमिततेजसः ॥ मंदहास्यंप्रयुंजानामहालक्ष्मीःशुभानना ॥ ५८ ॥ सूतउवाच ॥ तांतथासंस्थितांदृष्ट्वाहृदयेकमलेक्षणः ॥ विस्मितःसलिलेतस्मिन्निराधारांमनोरमां ॥ ५९ ॥ रतिर्भूतिस्तथाबुद्धिर्मतिःकीर्तिःस्मृतिर्धृतिः ॥ श्रद्धामेधास्वधास्वाहाक्षुधानिद्रादयागतिः ॥ ६० ॥ तुष्टिःपुष्टिःक्षमालज्जाजृंभातंद्राचशक्तयः ॥ संस्थिताःसर्वतःपार्श्वेमहादेव्याःपृथक्पृथक् ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७२ ॥

नंद्वितीयंचेतनमपिनास्तितथाचसर्वंदृश्यनिषेधेनचेतनांतरनिषेधेनचैकमेवाद्वितीयंब्रह्मेतिमहावाक्यार्थउपादिष्टोभवति तेनचत्वयायद्विचिंत्यतेतत्स्यसर्वस्यकारणंसच्चिदानंदरूपिण्यद्वितीयानिर्वचनीयशक्तिमत्यहमेवभगवत्यस्मीत्युपदिष्टंभवति ॥ ५२ ॥ तद्वचइति विज्ञातंविधृतमित्यर्थः ॥ ५३ ॥ भागवतमर्धश्लोकरूपंतत्धृतंहृदितस्यजपंचकारेत्यर्थः ॥ ५४ ॥ अस्तचेतसास्थापितचेतसा ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ । ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६२ ॥ तांलक्ष्मींताश्चपरिवारशक्तीश्च ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ देवींदृश्यमानामुत्प्रेक्षति ममेयंजननीति दर्शनंकेनचिदिति केनचिदनिर्वचनीयेनदेवताविशेषेणवाकेनापिहेतुनाकारणेनदर्शनमद्यदत्तंवा ६६ ॥ अत्रनिश्चयाभावेकिंवामयावक्तव्यं क्वचिद्वादेशेमया गंतव्यंनवागंतव्यमितिकिमप्यहंनजानेकेवलंबालभावादतंद्रितोमौनमास्थायाश्रित्यतिष्ठेहंइत्येवंमयास्मिन्समयेकर्त्तव्यंनान्यादितिभावः ॥ ६७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्यैर्देवीभाषणपूर्वकं ॥ उपदिष्टंशुकायैतत्पुराणमितिचो

वरायुधधराःसर्वानानाभूषणभूषिताः ॥ मंदारमालाकुलितामुक्ताहारविराजिताः ॥ ६२ ॥ तांदृष्ट्वाताश्चसंवी क्ष्यतस्मिन्नेकार्णवेजले ॥ विस्मयाविष्टहृदयःसंबभूवजनार्दनः ॥ ६३ ॥ चिंतयामाससर्वात्माद्दृष्ट्वामायाति विस्मितं ॥ कुतोभूताःस्त्रियःसर्वाःकुतोहंवटतल्पगः ॥ ६४ ॥ अस्मिन्नेकार्णवेघोरेन्यग्रोधःकथमुत्थितः ॥ के नाहंस्थापितोस्म्यत्रशिशुंकृत्वाशुभाकृतिः ॥ ६५ ॥ ममेयंजननीनोवामायावाकापिदुर्घटा ॥ दर्शनंकेनचित्त्वद्य दत्तंवाकेनहेतुना ॥ ६६ ॥ किंमयाचात्रवक्तव्यंगंतव्यंवानवाक्वचित् ॥ मौनमास्थायतिष्ठेहंबालभावादतंद्रि तः ॥ ६७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ दृष्ट्वातंविस्मितंदेवं शयानंवटपत्रके ॥ उवाचसास्मितंवाक्यंविष्णोकिंविस्मितोह्यसि ॥ १ ॥ महाशक्त्याःप्रभावेणत्वंमांविस्मृत वान्पुरा ॥ प्रभवेप्रलयेजातेभूत्वाभूत्वापुनःपुनः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

च्यते ॥ १ ॥ किंविस्मितोह्यसीति यद्यहंनवीनात्वदपरिचितादेवीवामायावास्यां तदातवविस्मयोयुक्तोनचतथास्तिकिंतुतवैवशक्तिरस्मिइ तिभावः ॥ १ ॥ ननुतर्हिमयाकुतोनस्मर्यतइतिचेतत्राह महाशक्त्याइति महाशक्तिर्मायाशबलब्रह्मरूपिणीतस्याःप्रभावेणावरणरूपेणत्वं मांविस्मृतवान् अतोमांनस्मरसि ननुममाधुनैवजन्मतथाचतवममचसंबंधोनैवकदापिजातस्ततःकथमुच्यतेविस्मृतवानितीतिचेत्तत्राह पुरेति पुरापूर्वप्रभवेसृष्टौतथापूर्वेप्रलयेजातेत्वंपुनःपुनर्भूत्वाभूत्वाउत्पद्योत्पद्यतिष्ठसीतिशेषः तथाचतस्मिंस्तस्मिन्जन्मन्यहंत्वच्छक्तिरभवंतांमांनजाना सीत्यतोविस्मृतवानित्युक्तंसत्यमेवेतिभावः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननुकासामहाशक्तिस्तत्राह निर्गुणेति साम्यावस्थोपाधिकेत्यर्थः तर्ह्यहंकस्तत्राह सगुणस्त्वमिति तर्हित्वंकासितत्राह तथाप्यहमिति यथात्वंस गुणस्तथैवाहंसगुणास्मीत्यर्थः तवकोसौगुणस्तत्राह सात्विकीति सात्विकीयाशक्तिस्तांमामिकांमत्संबंधिनींविद्धिसत्वगुणात्मिकाहामित्यर्थः ॥३॥किमर्थमुत्पादितोस्मीत्यस्योत्तरमाह त्वन्नाभीति ॥ ४ ॥ ५ ॥ सगुणान्गुणसहितान्पंचभूतानित्यर्थः पुंलिंगमार्षं ॥ ६ ॥७॥ ८ ॥

निर्गुणासापराशक्तिःसगुणस्त्वंतथाप्यहं ॥ सात्विकीकिलयाशक्तिस्तांशक्तिंविद्धिमामिकां ॥ ३ ॥ त्वन्नाभिकमलाद्ब्रह्माभविष्यतिप्रजापतिः ॥ सकर्त्तासर्वलोकस्यरजोगुणसमान्वितः ॥ ४ ॥ सतदातपआस्थायप्राप्यशक्तिमनुत्तमां ॥ रजसारक्तवर्णंचकरिष्यतिजगत्त्रयं ॥ ५ ॥ सगुणान्पंचभूतांश्चसमुत्पाद्यमहामतिः ॥ इंद्रियाणींद्रियेशांश्चमनःपूर्वान्समंततः ॥ ६ ॥ करिष्यतिततःसर्गंतेनकर्त्तासउच्यते ॥ विश्वस्यास्यमहाभागत्वंवैपालयितातथा ॥ ७ ॥ तद्भ्रुवोर्मध्यदेशाच्चक्रोधाद्रुद्रोभविष्यति ॥ तपःकृत्वामहाघोरंप्राप्यशक्तिंतुतामसीं ॥ ८ ॥ कल्पांतेसोपिसंहर्ताभविष्यतिमहामते ॥ तेनाहंत्वामुपायातासात्विकींत्वमवेहिमां ॥ ९ ॥ स्थास्येहंत्वत्समीपस्थासदाहंमधुसूदन ॥ हृदयेतेकृतावासाभवामिसततंकिल ॥ १० ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्लोकस्यार्द्धंमयापूर्वंश्रुतंदेविस्फुटाक्षरं ॥ तत्केनोक्तंवरारोहेरहस्यंपरमंशिवं ॥ ११ ॥ तन्मेब्रूहिवरारोहेसंशयोयंवरानने ॥ निर्द्धनोहियथाद्रव्यंतत्स्मरामिपुनः पुनः ॥ १२॥ व्यासउवाच ॥ विष्णोस्तद्वचनंश्रुत्वामहालक्ष्मीःस्मितानना ॥ उवाचपरयाप्रीत्यावचनंचारुहासिनी ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तेनेति सृष्ट्यादिनिमित्तेन ॥ ९ ॥ १० ॥ तत्केनोक्तमिति अत्रययोक्तंश्लोकार्धंसामूर्तिर्विष्णुनादृष्टाअस्तिअतएवतृतीयस्कंधेमणिद्वीपाधिवासिनींदृष्ट्वाविष्णुनोक्तं गायंतीदोलयंतीचबालभावान्मयेक्षितेति तस्मात्केनोक्तमित्यत्रययाश्लोकार्धमुक्तंसातदर्थमुक्त्वातिरोहितास्मकाभवतीकिंतत्वाभवतीतितस्याःस्वरूपनिर्धारणार्थोयंप्रश्नइतिमंतव्यं ॥११॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १४ ॥ यांनिर्गुणांगुणत्रयोपचयापचयरहितसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणींनजानासित्वंतयामूलदेव्याभुवनेश्वर्यातत्प्रकटीकृतमित्याह तयातत्प्रकटीकृतमिति भागवतमितिभगवत्यामायोपाधिकब्रह्मरूपिण्याः प्रतिपादकमर्धश्लोकात्मकंसूत्रभूतमेवसर्ववेदसारंसर्वंखल्विदंब्रह्मनेहनानास्तिकिंचनेतिसर्ववेदतात्पर्यार्थप्रतिपादकवाक्यार्थाभिलापकंपुराणमंत्ररूपंप्रकटीकृतंविद्धि ॥ १५ ॥ नन्वेतादृशंरहस्यंभुवनेश्वर्यापामराय

महालक्ष्मीरुवाच॥ शृणुशौरेवचोमह्यंसगुणाहंचतुर्भुज ॥ मांजानासिनजानासिनिर्गुणांसगुणालयां॥ १४॥ त्वंजानीहिमहाभागतयातत्प्रकटीकृतं॥ पुण्यंभागवतंविद्धिवेदसारंशुभावहं ॥ १५॥ कृपांचमहतींमन्येदेव्याःशत्रुनिषूदन ॥ ययात्रोक्तंपरंगुह्यंहितायतवसुव्रत ॥ १६ ॥ रक्षणीयंसदाचित्तेनविस्मर्यंकदाचन ॥ सारंहिसर्वशास्त्राणांमहाविद्याप्रकाशितं ॥ १७॥ नातःपरंवेदितव्यंवर्ततेभुवनत्रये ॥ प्रियोसिखलुदेव्यास्त्वंतेनतेव्याहृतंवचः ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचोदेव्यामहालक्ष्म्याश्चतुर्भुजः ॥ दधारहृदयेनित्यंमत्वामंत्रमनुत्तमं ॥ १९ ॥ कालेनकियतातत्रतन्नाभिकमलोद्भवः ॥ ब्रह्मादैत्यभयात्रस्तोजगामशरणंहरेः ॥ २० ॥ ततःकृत्वामहायुद्धंहत्वातौमधुकैटभौ ॥ जजापभगवान्विष्णुःश्लोकार्द्धंविशदाक्षरं ॥ २१॥ जपंतंवासुदेवंचदृष्ट्वादेवःप्रजापतिः ॥ पप्रच्छपरमप्रीतःकंजजःकमलापतिं ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बालकायमह्यंकिमित्युपदिष्टमितिचेत्तत्राह कृपांचेति नान्यदत्रकारणंपश्यामिकेवलंभगवतीकृपैवात्रकारणंमन्ये ययास्वमुखेनैवातिरहस्यमुक्तं ॥ १६ ॥ महाविद्याश्रीभुवनेश्वरीतयाप्रकाशितं ॥ १७ ॥ इदंयदित्वयानुभूयतेतदातःपरंकिमपिवेदितव्यमवशिष्टंनैवास्ति वाचारंभणंविकारोनामधेयंमृत्तिकेत्येवसत्यमिति ब्रह्मैवेदममृतंपुरस्ताद्ब्रह्मपश्चाद्दक्षिणतश्चोत्तरेण अधश्चोर्ध्वंचप्रसृतंब्रह्मैवेदंविश्वंवरिष्ठमित्यादिश्रुतिभिःसर्वकारणज्ञानेनकार्यमात्रज्ञानस्यप्रतिज्ञानात् ॥ १८॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २३ ॥ क्रियाकारणेति कार्यकारणलक्षणेतितात्पर्यं ॥ २४ ॥ सासर्वाधिष्ठानकूटस्थब्रह्मरूपिण्यस्तीत्याह यस्याधारेइति अत्रसं धिरार्षः यस्याआधारेइतितुच्छेदः अभेदेभेदमारोप्ययस्याआधारेइत्युक्तं यदात्मकेआधारेइतितुरहस्यं महार्णवेमहार्णवसदृशेगंभीरे

किंत्वंजपसिदेवेशत्वत्तःकोप्यधिकोस्तिवै ॥ यत्स्मृत्वापुंडरीकाक्षप्रीतोसिजगदीश्वर ॥ २३ ॥ हरिरुवाच ॥ मयित्वयिचयाशक्तिःक्रियाकारणलक्षणा ॥ विचारयमहाभागयासाभगवतीशिवा ॥ २४॥ यस्याधारेजगत्सर्वंतिष्ठत्यत्रमहार्णवे ॥ साकारायामहाशक्तिरमेयावसनातनी ॥ २५ ॥ ययाविसृज्यतेविश्वंजगदेतच्चराचरं ॥ सैपाप्रसन्नावरदानृणांभवतिमुक्तये ॥ २६ ॥ साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी ॥ संसारबंधहेतुश्चसैव सर्वेश्वरेश्वरी ॥ २७ ॥ अहंत्वमखिलंविश्वंतस्याश्चिच्छक्तिसंभवं ॥ विद्धिब्रह्मन्नसंदेहःकर्तव्यःसर्वदानघ ॥ २८ ॥ श्लोकार्द्धेनतयाप्रोक्तंतद्वैभागवतंकिल ॥ विस्तारोभवितातस्यद्वापरादौयुगेतथा ॥ २९ ॥ व्यास उवाच ॥ ब्रह्मणासंगृहीतंचविष्णोस्तुनाभिपंकजे ॥ नारदायचतेनोक्तंपुत्रायामितबुद्धये ॥ ३० ॥ नारदेन तथामह्यंदत्तंहिमुनिनापुरा ॥ मयाकृतमिदंपूर्णंद्वादशस्कंधविस्तरं ॥ ३१ ॥ तत्पठस्वमहाभागपुराणंब्रह्म संमितं ॥ पंचलक्षणयुक्तंचदेव्याश्चरितमुत्तमं ॥ ३२ ॥ तत्वज्ञानरसोपेतंसर्वेपामुत्तमोत्तमं ॥ धर्मशास्त्रसमं पुण्यंवेदार्थेनोपबृंहितं ॥ ३३ ॥ वृत्रासुरवधोपेतंनानाख्यानकथायुतं ॥ ब्रह्मविद्यानिधानंतुसंसारार्णवतारकं ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अगाधेआधारइत्यन्वयः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ विस्तारइति व्यासकृतविस्तारइत्यर्थः तथायुगेकृतयुगेहिरण्यगर्भ कृतविस्तारइत्यर्थः द्वादशस्कंधेहिरण्यगर्भकृतविस्तारस्यवक्ष्यमाणत्वात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ पूर्णमिति ब्रह्मणाशतकोटिविस्तारंकृत्वानार दायोपदिष्टंतेनमह्यमुपदिष्टंतस्यसारांशंगृहीत्वामयाद्वादशस्कंधपरिमितंपूर्णंकृतमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शिष्योयमितिसूतइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ नलेभेशर्मकर्मात्मेति ननुसर्वक्लेशशांत्यर्थंभागवतं प्रणीतंतच्छ्रुत्वापियदिनशांतिस्तदाभागवतप्रणयनंव्यर्थमेवकिंचशुकोपिमहान्विरक्तःकर्मानासक्तमतिरतएवगृहस्थाश्रमानाकांक्षीतिपूर्वमुक्तं तच्छांत्यर्थंचभागवतंप्रणीतंतत्कथमत्रोच्यते नलेभेशर्मकर्मात्मेतिचेत्सत्यंनात्रकर्मात्मेत्येनेनकर्मासक्तमतिरित्यर्थः किंतुगृहस्थाश्रमिणांक

गृहाणत्वंमहाभागयोग्योसिमतिमत्तरः ॥ पुण्यंभागवतंनामपुराणंपुरुषर्षभ ॥ ३५ ॥ अष्टादशसहस्त्राणां श्लोकानांकुरुसंग्रहं ॥ अज्ञाननाशनंदिव्यंज्ञानभास्करबोधकं ॥ ३६ ॥ सुखदंशांतिदंधन्यंदीर्घायुष्यकरं शिवं ॥ शृण्वतांपठतांचेदंपुत्रपौत्रविवर्धनं ॥ ३७ ॥ शिष्योयंममधर्मात्मालोमहर्षणसंभवः ॥ पठिष्यतित्व यासार्द्धंपुराणींसंहितांशुभां ॥ ३८ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तंतेनपुत्रायमह्यंचकथितंकिल ॥ मयागृहीतंतत्सर्वं पुराणंचातिविस्तरं ॥ ३९ ॥ शुकोधीत्यपुराणंतुस्थितोव्यासाश्रमेशुभे ॥ नलेभेशर्मकर्मात्माब्रह्मात्मजइ वापरः ॥ ४० ॥ एकांतसेवीविकलःसशून्यइवलक्ष्यते ॥ नात्यंतभोजनासक्तोनोपवासरतस्तथा ॥ ४१ ॥ चिंताविष्टंशुकंदृष्ट्वाव्यासःप्राहसुतंप्रति ॥ किंपुत्रचिंत्यतेनित्यंकस्माद्व्यग्रोसिमानद ॥ ४२ ॥ आस्सेध्यानप रोनित्यमृणग्रस्तइवाधनः ॥ काचिंतावर्ततेपुत्रमयितातेतुतिष्ठति ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्मिणांसंसर्गाद्यज्ञोपवीतशिखासूत्रसंबंधाच्च कर्मण्यासक्त्यभावेपिसंन्यासाश्रमंविनाकर्मत्यक्तुंनशक्यतइतिकर्मात्मेत्युक्तं तथाचायमर्थः श्रीमद्दे वीभागवतप्रतिपाद्योर्थःसंन्यासाश्रमंविनाचित्तविक्षेपादिनानानुभवितुंशक्यते ततश्चकथंममसंन्यासाश्रमपुरःसरंतदनुभवस्यादितिचिंतयानले भेशर्मकर्मात्मेत्युक्तमितिनकश्चिद्दोषगंधोपीति ॥ ४० ॥ तदेवाहएकांतसेवीति विकलःसशून्यइवेति संन्यासातिरिक्ताश्रमेसुखले शाभावाद्युक्तमेवविकलत्वं॥ ४१ ॥ चिंत्यतइतिप्रयोगः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शास्त्रोक्तंभागवतोक्तं विज्ञानेतद्भागवतोक्तार्थानुभवे ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥४७॥४८ ॥ ४९ ॥ जीवन्मुक्तोविदेहश्चेति ॥ यदि जीवन्मुक्तोस्तितर्हिकामक्रोधाद्यभावात्कथंराज्यंशास्तियदिनत्सत्वाद्राज्यंशास्तितर्हिजीवन्मुक्तः कथंतमःप्रकाशवद्विरुद्धस्वभावत्वादुभयोर्व्य

सुखंभुंक्ष्वयथाकाममुंचशोकंमनोगतं ॥ ज्ञानंचिंतयशास्त्रोक्तंविज्ञानेचमतिंकुरु ॥ ४४ ॥ नचेन्मनसितेशांति वचसामनसुव्रत॥ गच्छत्वंमिथिलांपुत्रपालितांजनकेनह ॥ ४५ ॥ सतेमेहंमहाभागनाशयिष्यतिभूपतिः ॥ जनकोनामधर्मात्माविदेहःसत्यसागरः ॥ ४६ ॥ तंगत्वानृपतिंपुत्रसंदेहंस्वंनिवर्तय ॥ वर्णाश्रमाणांधर्मा स्त्वंपृच्छपुत्रयथातथं ॥ ४७ ॥ जीवन्मुक्तःसराजर्षिर्ब्रह्मज्ञानमतिःशुचिः ॥ तथ्यवक्तातिशांतश्चयोगीयोग प्रियःसदा ॥ ४८ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यव्यासस्यामिततेजसः ॥ प्रत्युवाचमहातेजाःशुकश्चार णिसंभवः ॥ ४९ ॥ दंभोयंकिलधर्मात्मन्भातिचित्तेममाधुना ॥ जीवन्मुक्तोविदेहश्चराज्यशास्त्रेमुदान्वितः ॥५०॥वंध्यापुत्रइवाभातिराजासौजनकःपितः ॥ कुर्वन्राज्यंविदेहःकिंसंदेहोयंममाद्भुतः ॥ ५१ ॥ द्रष्टुमिच्छा म्यहंभूपंविदेहंनृपसत्तमं ॥ कथंतिष्ठतिसंसारेपद्मपत्रमिवांभसि ॥ ५२ ॥संदेहोयंमहांस्तातविदेहेपरिवर्तते ॥ मोक्षःकिंवदतांश्रेष्ठसौगतानामिवापरः ॥ ५३ ॥ कथंभुक्तमभुक्तंस्यादकृतंचकृतंकथं ॥ व्यवहारःकथंत्या ज्यइंद्रियाणांमहामते ॥ ५४ ॥ मातापुत्रस्तथाभार्याभगिनीकुलटातथा ॥ भेदाभेदःकथंनस्याद्येदन्मुक्त ताकथं ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वहारयोरित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ अस्मिन्पक्षेदेहपातनएवमोक्षःसौगतानामस्तितद्वदयंमोक्षःसंपन्नःयावज्जीवंराज्यंकृत्वात्मानुभ वाभावेपिमोक्षःसिध्यतीत्याह मोक्षःकिमिति ॥ ५३ ॥ ननुज्ञानिनांभुक्तमप्यभुक्तंकृतमप्यकृतमस्तीनिनदोषइतिचेत्तत्राह कथभुक्तमिति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भुंक्तेभोगानन्यथाकथंभोगः स्यादितिभावः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांप्रथमस्कंधेषोड शोऽध्यायः ॥१६॥ षट्षष्टिश्लोकवर्यैस्तुजनकस्यपरीक्षणं॥मिथिलायांगतःकर्तुंशुकइत्येतदीर्यते॥१॥इत्युक्त्वेति ॥१॥ २॥ वर्ततइति न

कटुक्षारंतथातीक्ष्णंकषायंमिष्टमेवच ॥ रसनायदिजानातिभुंक्तेभोगाननुत्तमान् ॥ ५६ ॥ शीतोष्णसुख्खादिपरिज्ञानंयदाभवेत् ॥ मुक्तताकीदृशीतातसंदेहोयंममाद्भुतः ॥ ५७ ॥ शत्रुमित्रपरिज्ञानेप्रीतिवैरंसदा ॥ व्यवहारेपरेतिष्ठन्कथंनकुरुतेनृपः ॥ ५८ ॥ चोरंवातापसंवापिसमानंमन्यतेकथं ॥ असमायदिबुद्धिः स्यान्मुक्ततातर्हिकीदृशी ॥ ५९ ॥ दृष्टपूर्वोनमेकश्चिज्जीवन्मुक्तश्चभूपतिः ॥ शंकेयंमहतीतातगृहेमुक्तःकथंनृपः ॥ ६० ॥ दिदृक्षामेमहतीजाताश्रुत्वातंभूपतिंतथा ॥ संदेहविनिवृत्त्यर्थंगच्छामिमिथिलांप्रति ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वापितरंपुत्रःपादयोःपतितःशुकः ॥ बद्धांजलिरुवाचेदंगंतुकामोमहामनाः ॥ १ ॥ आपृच्छेत्वांमहाभागग्राह्यंतेवचनंमया ॥ विदेहान्द्रष्टुमिच्छामिपालितान्जनकेनतु ॥ २ ॥ विनादंडंकथंराज्यंकरोतिजनकःकिल ॥ धर्मेणवर्ततेलोकोदंडश्चेन्नभवेद्यदि ॥ ३ ॥ धर्मस्यकारणंदंडोमन्वादिप्रहितःसदा ॥ सकथंवर्ततेतातसंशयोयंमहान्मम ॥ ४ ॥ ममतातात्वियंवंध्यातद्वद्भातिविचेष्टितं॥पृच्छामित्वांमहाभागगच्छामिचपरंतप॥५॥ सूतउवाच॥ तंदृष्ट्वागंतुकामंचशुकंसत्यवतीसुतः॥ आलिंग्योवाचपुत्रंतंज्ञानिनंनिस्पृहंदृढं ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ स्वस्त्यस्तुशुकदीर्घायुर्भवपुत्रमहामते ॥ सत्यांवाचंप्रदत्त्वामेगच्छताततयासुखं ॥ ७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

तेतेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ममतातेति यदिमातावंध्यातदास्तुरभावाद्विवाक्यमेवनस्यात्तद्वद्दंडोयदिनस्यात्तर्हिधर्मएवनस्याद्यदिपुनर्दंडोस्तितदाशमाद्यभावात् ज्ञानमेवनस्यादितिभावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ सत्यांवाचंनरागमिष्यामीत्येवंरूपां ॥ ७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

आगंतव्यंपुनर्गत्वाममाश्रममनुत्तमं ॥ नकुत्रापिचगंतव्यंत्वयापुत्रकथंचन ॥ ८ ॥ सुखंजीवामिपुत्राहंदृष्ट्वाते
मुखपंकजं ॥ अपनश्यद्दुःखमाप्नोमिप्राणस्त्वमसिमेसुत ॥ ९ ॥ दृष्ट्वात्वंजनकंपुत्रसंदेहंविनिवर्त्यच ॥ अत्राग
त्यसुखंतिष्ठवेदाध्ययनतत्परः ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तःसोभिवाद्यार्यंकृत्वाचैवप्रदक्षिणां ॥ चलितस्तर
सातावधनुर्मुक्तःशरोयथा ॥ ११ ॥ संपश्यन्विविधान्देशान्लोकांश्चवित्तधर्मिणः ॥ वनानिपादपांश्चैवक्षेत्राणि
फलितानिच ॥ १२ ॥ तापसांस्तप्यमानांश्चयाजकान्दीक्षयान्वितान् ॥ योगाभ्यासरतान्योगिवानप्रस्था
न्वनौकसः ॥ १३ ॥ शैवान्पाशुपतांश्चैवसौरांच्छाक्तांश्चवैष्णवान् ॥ वीक्ष्यनानाविधान्धर्मान्जगामातिस्मय
न्मुनिः ॥ १४ ॥ वर्षद्वयेनमेरुंचसमुल्लंघ्यमहामतिः ॥ हिमाचलंचवर्षेणजगाममिथिलांप्रति ॥ १५ ॥ प्रवि
ष्टोमिथिलामध्येपश्यन्सर्वर्द्धिमुत्तमां ॥ प्रजाश्चसुखिताःसर्वाःसदाचाराःसुसंस्थिताः ॥ १६ ॥ क्षत्रानिवा
रितस्तत्रकस्त्वमत्रसमागतः ॥ किंतेकार्यंवदस्वेतिपृष्टस्तेननचाब्रवीत् ॥ १७ ॥ निसृत्यनगरद्वारात्स्थित
स्थाणुरिवाचलः ॥ विस्मितोतिहसंस्तस्थौवचोनोवाचकिंचन ॥ १८ ॥ प्रतीहारउवाच ॥ ब्रूहिमूकोसिकिं
ब्रह्मन्किमर्थंत्वमिहागतः ॥ चलनंचविनाकार्यंनभवेदितिमेमतिः ॥ १९ ॥ राजाज्ञयाप्रवेष्टव्यंनगरेऽस्मिन्स
दाद्विज ॥ अज्ञातकुलशीलस्यप्रवेशोनात्रसर्वथा ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततोयथेष्टंगच्छेत्यर्थः ॥ २१ ॥ यदर्थमिति मन्मतेत्वयंज्ञानीनास्थितःकिंतुपित्रायंज्ञानीनिश्चितस्तत्राश्चर्यममजातमितिद्रष्टुमागतःसज्ञानप्रकाशस्तस्यानुभूतोमयायन्मादृशानांप्रवेशाभावइतिभावः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मोहसागरेइति अतोमयादुःखमानंतत्रा

तेजस्वीभासिनूनंत्वंब्राह्मणोवेदवित्तमः ॥ कुलंकार्यंचमेब्रूहियथेष्टंगच्छमानद ॥२१॥ शुकउवाच ॥ यदर्थमागतोस्म्यत्रतत्प्राप्तंवचनात्तव ॥ विदेहनगरंद्रष्टुंप्रवेशोयत्रदुर्लभः ॥ २२ ॥ मोहोयंममदुर्बुद्धेःसमुल्लंघ्यागिरिद्वयं ॥ राजानंद्रष्टुकामोहंपर्यटन्समुपागतः ॥ २३ ॥ वंचितोहंस्वयंपित्रादूषणंकस्यदीयते ॥ भ्रामितोहंमहाभागकर्मणावामहीतले ॥ २४ ॥ धनाशापुरुषस्येहपरिभ्रमणकारणं ॥ सामेनास्तितथाप्यत्रसंप्राप्तोस्मिभ्रमात्किल ॥ २५ ॥ निराशस्यसुखंनित्यंयदिमोहेनमज्जति ॥ निराशोहंमहाभागमग्नोस्मिन्मोहसागरे ॥ २६ ॥ क्वमेरुर्मिथिलाक्वेयंपद्भ्यांचसमुपागतः ॥ परिभ्रमफलंकिंमेवंचितोविधिनाकिल ॥ २७ ॥ प्रारब्धंकिलभोक्तव्यंशुभंवाप्यथवाशुभं ॥ उद्यमस्तद्वशेनित्यंकारयत्येवसर्वथा ॥ २८ ॥ नतीर्थंनचवेदोत्रयदर्थमिहमेश्रमः ॥ अप्रवेशःपुरेजातोविदेहोनामभूपतिः ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वाविररामाशुमौनीभूतइवस्थितः ॥ ज्ञातोहिप्रतीहारेणज्ञानीकश्चिद्द्विजोत्तमः ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्यापराधइत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ नन्वेवंक्लेशंभुक्त्वानिरर्थकःकिमर्थमागतस्त्वमितिचेत्तत्राह प्रारब्धमिति अवश्यंप्रारब्धंकर्मभोक्तव्यंउद्यमउद्योगस्तुतद्वशेनित्यंवर्त्ततेतामितिशेषोत्रकर्त्तव्यः तमुद्योगंतत्प्रारब्धंसर्वथाकारयतिव्यापारं उद्योगोयत्नोव्यापारंकरोतितितेनोद्योगेनप्रारब्धंकर्मकारयतिनतत्रमदधीनताकाचिदस्तीतिभावः ॥ हृत्क्रोरन्यतरस्यामितिद्विकर्मत्वं ॥ २८ ॥ विदेहोनामभूपतिरितियत्रेतिशेषः ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ प्रतीहारस्त्वयंज्ञानीवाज्ञानीवेतिबुभुत्सयाअप्रकृतमेवपृच्छति किंसुखमिति शुभमिच्छताकार्यं कर्तव्यंकिं ॥ ३६ ॥ यत्तुद्वैविध्यमिति यतोद्विविधोजनस्ततोद्वैविध्यंसर्वत्रवर्तते द्वैविध्यमेवाह रागीचैवविरागीचेति किंजात्यानयोर्भेदोनेत्याह तयोश्चित्तमिति चित्तद्वैविध्यादेवरागिविरागिद्वैविध्यंनस्वतइतिभावः ॥ ३७ ॥ तत्रविरागिणोंतर्भेदमाह विरागीत्रिविधइति ज्ञातःलोकैरेत

सामपूर्वमुवाचासौतंक्षत्तासंस्थितंमुनिं ॥ गच्छभोयत्रतेकार्यंयथेष्टंद्विजसत्तम ॥ ३१ ॥ अपराधोममब्रह्मन्य न्निवारितवानहं ॥ तत्क्षंतव्यंमहाभागविमुक्तानांक्षमाबलं ॥ ३२ ॥ शुकउवाच ॥ किंतेत्रदूषणंक्षत्तःपरतंत्रो सिसर्वदा ॥ प्रभुकार्यंप्रकर्तव्यंसेवकेनयथोचितं ॥ ३३ ॥ नभूपदूषणंचात्रयदहंरक्षितस्त्वया ॥ चोरशत्रुपरि ज्ञानंकर्तव्यंसर्वथाबुधैः ॥३४॥ ममैवसर्वथादोषोयदहंसमुपागतः ॥ गमनंपरगेहेयल्लघुतायाश्चकारणं ॥ ३५ ॥ प्रतीहारउवाच ॥ किंसुखंद्विजकिंदुःखंकिंकार्यंशुभमिच्छता ॥ कःशत्रुर्हितकर्ताकोब्रूहिसर्वंममाद्यवै ॥ ३६॥ ॥ शुकउवाच ॥ द्वैविध्यंसर्वलोकेषुसर्वत्रद्विविधोजनः ॥ रागीचैवविरागीचतयोश्चित्तंद्विधापुनः ॥ ३७॥ विरा गीत्रिविधःकामंज्ञातोज्ञातश्चमध्यमः ॥ रागीचद्विविधःप्रोक्तोमूर्खश्चचतुरस्तथा ॥३८॥ चातुर्यंद्विविधंप्रोक्तंशा स्त्रजंमतिजंतथा ॥ मतिस्तुद्विविधालोकेयुक्तायुक्तेतिसर्वथा ॥ ३९ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥

स्यवैराग्यंस्पष्टमेवज्ञायतइतितीव्रवैराग्यवान्ज्ञातइत्युच्यते आज्ञातश्चमंदवैराग्यवांल्लोकैरज्ञातवैराग्यत्वात् मध्यमस्तुलोकैःकिंचिज्ज्ञातवैराग्य वान् रागिणोप्यवांतरभेदमाह रागीत्विति ॥ ३८ ॥ मतिजंशास्त्राविरुद्धमयुक्तंमतिरहितमत्यातर्कितविषयंएकं शास्त्रादिपदकंचातुर्यंद्वितीयं शिष्टलौकिकव्यवहारविषयकंतृतीयं तच्चाशिष्टव्यवहारविषयकमितिफलितोर्थः ॥ ३९ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ धनंप्राप्येति एवेनाकिंसुखंकिंदुःखमित्यस्योत्तरमुक्तंभवति ॥ ४२ ॥ किंकार्यमित्यस्योत्तरमाह कार्यंतस्येति येनसुखंभवतिसउपायःकर्तव्यः कःशत्रुरित्यस्योत्तरमाह तस्यारातिरिति ॥ ४३ ॥ ननुसुखदुःखकार्यशत्रुमित्राणिमूर्खचतुरयोःसमानितदा मूर्खचतुरयोःकोभेदस्तत्राह चतुरोनैवमुह्येतेतिशास्त्रावलोकनजज्ञानयुक्तायुक्तमत्योःसत्वात्तस्यमोहोमूर्खस्यतुसोस्तीतितयोर्भेदः ॥ ४४॥

॥ प्रतीहारउवाच ॥ यदुक्तंभवताविद्वन्नार्थज्ञोहंद्विजोत्तम ॥ तत्सर्वंविस्तरेणाद्ययथार्थंवदसत्तम ॥ ४० ॥ शुकउवाच ॥ रागोयस्यास्तिसंसारेसरागीत्युच्यतेध्रुवं ॥ दुःखंबहुविधंतस्यसुखंचविविधंपुनः ॥ ४१ ॥ धनंप्राप्यसुतान्दारान्मानंचविजयंतथा ॥ तदप्राप्यमहद्दुःखंभवत्येवक्षणेक्षणे ॥ ४२ ॥ कार्यंतस्यसुखोपायःकर्तव्यंसुखसाधनं ॥ तस्यारातिःसविज्ञेयःसुखविघ्नंकरोतियः ॥ ४३ ॥ सुखोत्पादयितामित्रंरागयुक्तस्यसर्वदा ॥ चतुरोनैवमुह्येतमूर्खःसर्वत्रमुह्यति ॥ ४४ ॥ विरक्तस्यात्मरक्तस्यसुखमेकांतसेवनं ॥ आत्मानुचिंतनंचैववेदांतस्यचचिंतनं ॥ ४५॥ दुःखंतदेतत्सर्वंहिसंसारकथनादिकं ॥ शत्रवोबहवस्तस्यविज्ञस्यशुभमिच्छतः ॥ ४६ ॥ कामःक्रोधःप्रमादश्चशत्रवोविविधाःस्मृताः ॥ बंधुःसंतोषएवास्यनान्योस्तिभुवनत्रये ॥ ४७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यमत्वातंज्ञानिनंद्विजं ॥ क्षत्ताप्रवेशयामासकक्षांचातिमनोरमां ॥ ४८ ॥ नगरंवीक्ष्यमाणःसंस्थांविभ्यजनसंकुलं ॥ नानाविपणद्रव्याढ्यंक्रयविक्रयकारकं ॥ ४९ ॥ ॥ ७॥ ॥

इत्थंरागिद्वैविध्यंतत्सुखदुःखकार्यशत्रुमित्राण्युपपाद्यात्रिविधविरागिणोपिसुखदुःखकार्यशत्रुमित्राण्युपपादयाति विरक्तस्येति आत्मानुचिंतनंचैवेत्यादिःकार्यनिर्देशः ॥ ४५ ॥ दुःखंतदेतदितिदुःखनिर्देशः शत्रवोबहवइतिशत्रुनिर्देशः ॥ ४६॥ बंधुःसंतोषइतिमित्रनिर्देशः एते नज्ञानलाभायहेयोपादेयमुक्तंभवति रागिणोव्यवहारस्यहेयत्वात्विरक्तव्यवहारस्योपादेयत्वादिति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तत्स्थजनस्यक्रयविक्रयकारकत्वेपिनगरस्यतदभे[illegible]क्रयविक्रयकारकत्वमुक्तं यथाग्रामःकरोतीति ॥ ४९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥

नताकाचि[illegible]तातभावः ॥ [illegible]तारातिंयत्रातशापः।

रागद्वेषयुतंकामलोभमोहाकुलंतथा ॥ विवदत्सुजनाकीर्णंवसुपूर्णंमहत्तरं ॥ ५० ॥ पश्यन्सर्वांस्त्रिविधाँल्लोका
न्प्रासरद्राजमंदिरं ॥ प्राप्तःपरमतेजस्वीद्वितीयइवभास्करः ॥ ५१ ॥ निवारितश्चतत्रैवप्रतीहारेणकाष्ठवत्
॥ तत्रैवचास्थितोद्वारिमोक्षमेवानुचिंतयन् ॥ ५२ ॥ छायायामातपेचैवसमदर्शीमहातपाः ॥ ध्यानंकृत्वातथै
कांतेस्थितःस्थाणुरिवाचलः ॥ ५३ ॥ तंमुहूर्तादिवागत्यराज्ञोमात्यःकृतांजलिः ॥ प्रावेशयत्ततःकक्षांद्विती
यांराजवेश्मनः ॥ ५४ ॥ तत्रदिव्यंमनोरम्यंपुष्पितंदिव्यपादपं ॥ तद्वनंदर्शयित्वातुकृत्वाचातिथिसत्क्रियां ॥
५५ ॥ वारमुख्यास्त्रियस्तत्रराजसेवापरायणाः ॥ गीतवादित्रकुशलाःकामशास्त्रविशारदाः ॥ ५६ ॥ ताआदि
श्यचसेवार्थंशुकस्यमंत्रिसत्तमः ॥ निर्गतःसदनात्तस्माद्व्यासपुत्रःस्थितःसदा ॥ ५७ ॥ पूजितःपरयाभक्त्या
ताभिःस्त्रीभिर्यथाविधि ॥ देशकालोपपन्नेननानान्नेनातितोषितः ॥ ५८ ॥ ततोंतःपुरवासिन्यस्तस्यांतःपुर
काननं ॥ रम्यंसंदर्शयामासुरंगनाःकाममोहिताः ॥ ५९ ॥ सयुवारूपवान्कांतोमृदुभाषीमनोरमः ॥ दृष्ट्वाता
मुमुहुःसर्वास्तंचकाममिवापरं ॥ ६० ॥ जितेंद्रियंमुनिंमत्वासर्वाःपर्यचरंस्तदा ॥ आरणेयस्तुशुद्धात्मामातृ
भावमकल्पयत् ॥ ६१ ॥ आत्मारामोजितक्रोधोनहृष्यतिनतप्यति ॥ पश्यंस्तासांविकारांश्चस्वस्थएववसत
स्थिवान् ॥ ६२ ॥ तस्मैशय्यांसुरम्यांचददुर्नार्यःसुसंस्कृतां ॥ परार्ध्यास्तरणोपेतांनानोपस्करसंवृतां ॥
६३ ॥ सकृत्वापादशौचंचकुशपाणिरतंद्रितः ॥ उपास्यपश्चिमांसंध्यांध्यानमेवान्वपद्यत ॥ ६४ ॥ याममेकं
स्थितोध्यानेसुष्वापतदनंतरं ॥ सुप्त्वायामद्वयंतत्रचोदतिष्ठत्ततःशुकः ॥ ६५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके प्रथमस्कंधेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ अथाधिकैकषष्ट्यातुजनकेनमहात्मना ॥ वैराग्याद्युपदेशश्चशुका

पाश्चात्यंयामिनीयामंध्यानमेवान्वपद्यत ॥ स्नात्वाप्रातःक्रियाःकृत्वापुनरास्तेसमाहितः ॥ ६६ ॥ इतिश्रीदे
वीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ सूतउवाच ॥ श्रुत्वातमागतंराजामंत्रिभिःसहि
तःशुचिः ॥ पुरःपुरोहितंकृत्वागुरुपुत्रंसमभ्ययात् ॥ १ ॥ कृत्वार्हणांनृपःसम्यग्दत्वासनमनुत्तमं ॥ पप्रच्छकु
शलंगांचविनिवेद्यपयस्विनीं ॥२॥सवतांनृपपूजांवैप्रत्यगृण्हाद्यथाविधि ॥ पप्रच्छकुशलंराज्ञेस्वंनिवेद्यानिरा
मयं ॥ ३ ॥कृत्वाकुशलसंप्रश्नमुपविष्टंसुखासने ॥शुकंव्याससुतंशांतंपर्यपृच्छतपार्थिवः ॥ ४ ॥ किंनिमित्तंम
हाभागनिस्पृहस्यचमांप्रति ॥ जातंह्यागमनंब्रूहिकार्यंतन्मुनिसत्तम ॥ ५ ॥ शुकउवाच ॥ व्यासेनोक्तो
महाराजकुरुदारपरिग्रहं ॥ सर्वेषामाश्रमाणांचग्रहस्थाश्रमउत्तमः ॥ ६ ॥ मयानांगीकृतंवाक्यंमत्वाबंधंगुरो
रपि ॥ नबंधोस्तीतितेनोक्तोनाहंतत्कृतवान्पुनः ॥ ७ ॥ इतिसंदिग्धमनसंमत्वामांमुनिसत्तमः ॥ उवाचवचनं
तथ्यंमिथिलांगच्छमाशुचः ॥ ८ ॥ याज्योस्तिजनकस्तत्रजीवन्मुक्तोनराधिपः ॥ विदेहोलोकविदितःपातिरा
ज्यमकंटकं ॥ ९ ॥ कुर्वन्राज्यंतथाराजामायापाशैर्नबध्यते ॥ त्वंबिभेषिकथंपुत्रवनवृत्तिःपरंतप ॥ १० ॥ पश्य
तंनृपशार्दूलंत्यजमोहंमनोगतं ॥ कुरुदारान्महाभागपृच्छवाभूपतिंचतं ॥ ११ ॥ संदेहंतेमनोजातंकथयिष्य
तिपार्थिवः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यमामेहितरसासुत ॥१२॥संप्राप्तोहंमहाराजत्वत्पुरेचतदाज्ञया ॥ मोक्षकामो
स्मिराजेंद्रब्रूहिकृत्यंममानघ ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यकृतउच्यते ॥१॥पुरोग्रदेशेपुरोहितंकृत्वा ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ गुरोःपितुरपिमयानांगीकृतमित्यन्वयः ॥ ७ ॥ ८ ॥
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ पश्येत्यस्योत्तरश्लोकस्थसंदेहपदेनान्वयः तस्यजनकस्यवचःश्रुत्वामामेहितरसावेगेनेत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ छ ॥

...नायं तृतए वास्ततथाप्युपदेशार्थमागतवांतगुरुंप्रतिस्वज्ञानमांच्छाद्यैवमुच्यतइतिबोध्यं ॥ १४ ॥ १५ ॥
॥ १६ ॥ न्यायवृत्तिःन्यायप्रातयजनयाजनादिवृत्तिः ॥१७॥१८॥१९॥२०॥ अष्टचत्वारिंशतनिषेकादिस्मशानांताः ॥२१॥२२॥
शुकस्तुस्वाभिप्रेतंमुख्यंप्रष्टव्यंपृच्छाति उत्पन्नइति हृदिबुद्धौवैराग्ये उत्पन्नेज्ञानंपरोक्षज्ञानंविज्ञानमपरोक्षज्ञानंतयोः संभवेप्राप्तौसत्यांकिमवश्यम।

तपस्तीर्थव्रतेज्याश्चस्वाध्यायस्तीर्थसेवनं ॥ ज्ञानंवावदराजेंद्रमोक्षंप्रतिचकारणं ॥ १४ ॥ जनकउवाच ॥
शृणुविप्रेणकर्तव्यंमोक्षमार्गाश्रितेनयत्॥उपनीतोवसेदादौवेदाभ्यासायवैगुरौ ॥ १५॥ अधीत्यवेदवेदांतान्
दत्वाचगुरुदक्षिणां ॥ समावृतस्तुगार्हस्थ्येसदारोनिवसेन्मुनिः ॥ १६ ॥ न्यायवृत्तिस्तुसंतोषीनिराशीगतक
ल्मषः ॥ अग्निहोत्रादिकर्माणिकुर्वाणःसत्यवाक्शुचिः ॥ १७ ॥ पुत्रंपौत्रंसमासाद्यवानप्रस्थाश्रमेवसेत् ॥
तपसाषड्रिपून्जित्वाभार्यांपुत्रेनिवेश्यच ॥ १८ ॥ सर्वानग्नीन्यथान्यायमात्मन्यारोप्यधर्मवित् ॥ वसेत्तुर्या
श्रमेश्रांतःशुद्धेवैराग्यसंभवे ॥ १९ ॥ विरक्तस्याधिकारोस्तिसंन्यासेनान्यथाक्वचित् ॥ वेदवाक्यमिदंतथ्यं
नान्यथेतिमतिर्मम ॥ २० ॥ शुकाष्टचत्वारिंशद्वैसंस्कारावेदबोधिताः ॥ चत्वारिंशद्गृहस्थस्यप्रोक्तास्तत्रमहा
त्मभिः ॥२१ ॥ अष्टौचमुक्तिकामस्यप्रोक्ताःशमदमादयः ॥ आश्रमादाश्रमंगच्छेदितिशिष्टानुशासनं॥२२॥
॥ श्रीशुकउवाच ॥ उत्पन्नेहृदिवैराग्येज्ञानविज्ञानसंभवे ॥ अवश्यमेववस्तव्यमाश्रमेषुवनेषुवा ॥ २३ ॥

श्रमेषुगृहस्थाश्रमादिष्वेवस्तव्यमाहोस्विद्वनेषुवावस्तव्यमित्यर्थः अयंभावःममश्रीदेवीभागवतश्रवणेनानुभवस्तुज्ञानस्ततस्तस्यैवपरिशीलनार्थंगृ
हस्थाश्रमेविक्षेपबाहुल्याद्वैराग्यातिशयेनचित्तंवनंगंतुमुत्सुकंभवति पितुस्तुमतंगृहस्थाश्रमेएवप्रथमतःपरिशीलनंकृत्वापश्चाद्वानप्रस्थाश्रमंकृ
त्वापश्चात्संन्यासंकृत्वावनंगंतव्यमितितन्निर्णयार्थमहमत्रागतोस्मिनतस्तन्निर्णयंवदेति जनकस्तुक्रमेणाश्रमादाश्रमांतरंगच्छेन्नसहसेतिव्या
सपक्षमेवानुभवोपपत्तिभ्यांस्थापयति ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इंद्रियाणीति बलिष्ठानीति अपक्वदशायांकोमलवैराग्येणयद्यपींद्रियजयोजातइतिप्रतिभातितथापिनतत्रविश्वासआस्थेयः कालांतरेतस्यै
वपुरुषस्यवासनावशादन्यथाव्यवहारस्यदृश्यमानत्वादितिभावः ॥ २४ ॥ विकारेसमुपस्थितइति वासनावशादितिभावः आत्मजस्यचपुत्र
स्यचच्छामितिशेषः ॥ २५ ॥ अतःआश्रमक्रमआस्थेयःपक्ववैराग्यपर्यंतमित्याह दुर्जरामिति ॥ २६॥ तदतिक्रमेदोषमाह ऊर्ध्वंसुतइति

॥ जनकउवाच ॥ इंद्रियाणिबलिष्ठानिनियुक्तानिमानद ॥ अपक्वस्यप्रकुर्वंतिविकारांस्ताननेकशः ॥२४॥ भोजनेच्छांसुखेच्छांचशय्येच्छामात्मजस्यच ॥ यतीभूत्वाकथंकुर्याद्विकारेसमुपस्थिते ॥ २५ ॥ दुर्जरंवासनाजालंनशांतिमुपयातिवै ॥ अतस्तच्छमनार्थायक्रमेणचपरित्यजेत् ॥ २६ ॥ ऊर्ध्वंसुप्तःपतत्येवनशयानःपतत्यधः ॥ परिव्रज्यपरिभ्रष्टोनमार्गंलभतेपुनः ॥ २७ ॥ यथापिपीलिकामूलाच्छाखायामधिरोहति ॥शनैःशनैःफलंयातिसुखेनपदगामिनी ॥ २८ ॥ विहंगस्तरसायातिविघ्नशंकामुदस्यवै ॥ श्रांतोभवतिविश्रम्यसुखंयातिपिपीलिका ॥ २९ ॥ मनस्तुप्रबलंकाममजेयमकृतात्मभिः ॥ अतःक्रमेणजेतव्यमाश्रमानुक्रमेणच ॥ ३० ॥ गृहस्थाश्रमसंस्थोपिशांतःसुमतिरात्मवान् ॥ नचहृष्येन्नचतपेल्लाभालाभेसमोभवेत् ॥३१॥ विहितंकर्मकुर्वाणस्त्यजन्चिंतान्वितंचयत् ॥ आत्मलाभेनसंतुष्टोमुच्यतेनात्रसंशयः॥३२॥ पश्याहंराज्यसंस्थोपिजीवन्मुक्तोयथानघ ॥ विचरामियथाकामंनमेकिंचित्प्रजायते ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननुकदाचिदिंद्रियप्राबल्यात्संन्यासस्यैवंरीत्याभ्रंशोपिपुनःप्रायश्चित्तादिनाशुद्धिर्भविष्यति यदितुभ्रंशोनस्यात्तर्हिकृतार्थतैवेतिचेत्तत्राह परि
व्रज्येति प्रायश्चित्ताद्यभावादितिभावः ॥ २७ ॥ तस्मात्संन्यासेत्वरानविधेयेत्याह यथापिपीलिकेति ॥ २८ ॥ विहंगइति विघ्नशंका
मुदस्यविहंगोयातिपरंतुश्रांतोभवतित्वरयागमनात् ॥ २९ ॥३०॥ ननुगृहस्थाश्रमेविक्षेपबाहुल्यमितिचेत्तत्राह गृहस्थाश्रमेति रागद्वेषौ
वियुज्यउदासीनोभवेदित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥एवंविधःकोमुक्तइतिचेत्तत्राह पश्याहमिति ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

भुंजानइति यथाहमुदासीनवदासीनोरागद्वेषादिरहितोभगवत्प्रीत्यर्थंसर्वाणिकर्माणिकुर्वन् जीवन्मुक्तः सन्देहांतेमुक्तोविदेहमुक्तोभविष्यामि तथात्वमपिसदाचारंकुर्वन्मुक्तोभवेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ज्ञानमुपदिशति कथ्यतइति यत्खलुजडंजगत् अविद्यादिकंदृश्यंकथ्यतेतेनदृश्येनपरमार्थतोऽदृश्यमात्मनत्वंकुतः केनहेतुनालक्ष्यतेनकेनापीत्यर्थः तत्सिद्धेरदृश्याधीनत्वात् नहिदीपभानुप्रभयाप्रकाशिताघटादयोदीपभानूप्रतिबध्नंतितत्रदृश्यादृश्यशब्दार्थमाह दृश्यानीति इदमुपलक्षणमविद्यादेः ॥ ३५ ॥ आत्मातुअनुमानेनगम्योज्ञेयोऽतएवादृश्योनप्रत्यक्षः सर्वसाक्षित्वात् साक्षिप्रकाशरूपआत्माइतिफलितं किंचनिर्विकारोनिरंजनश्चइदमुपलक्षणमसंगित्वादिधर्माणां ॥ ३६ ॥ ननुतर्हिबंधः केनहेतुना

भुंजानोविविधान्भोगान्कुर्वन्कार्याण्यनेकशः ॥ भविष्यामियथाहंत्वंतथामुक्तोभवानघ ॥ ३४ ॥ कथ्यतेखलु यद्दृश्यमदृश्यंवलक्ष्यतेकुतः ॥ दृश्यानिपंचभूतानिगुणास्तेषांतथापुनः ॥ ३५ ॥ आत्मागम्योऽनुमानेनप्रत्यक्षोनकदाचन ॥ सकथंबध्यतेब्रह्मन्निर्विकारोनिरंजनः ॥ ३६ ॥ मनस्तुसुखदुःखानांमहतांकारणंद्विज ॥ जातेतुनिर्मलेह्यस्मिन्सर्वंभवतिनिर्मलं ॥ ३७ ॥ भ्रमन्सर्वेषुतीर्थेषुस्नात्वास्नात्वापुनःपुनः ॥ निर्मलंनमनोयावत्तावत्सर्वंनिरर्थकं ॥ ३८ ॥ नदेहोनचजीवात्मानेंद्रियाणिपरंतप ॥ मनएवमनुष्याणांकारणंबंधमोक्षयोः ॥ ३९ ॥ शुद्धोमुक्तःसदैवात्मानवैवध्येतकर्हिचित् ॥ बंधमोक्षौमनःसंस्थौतस्मिन्शांतेप्रशाम्यति ॥ ४० ॥

नुभूयतइतिचेत्तत्राह मनस्त्विति अविद्याजन्यांतःकरणावच्छिन्नोजीवोमनोवृत्त्यास्वाविद्ययास्वकूटस्थमात्मानमज्ञात्वाबुद्ध्याद्यध्यासेनदुःख्यादिनिष्ठधर्माच्छिन्नत्वन्यायेनकर्तृत्वभोक्तृत्वबद्धत्वमुक्तत्वादीनात्मन्यभिदिशति तेनचसुखदुःखादीन्बुद्धिनिष्ठानामात्मन्यारोपयति तस्मान्मनएवकारणंसुखदुःखानांनान्यदितिभावः जातेत्विति कर्मोपासनादिभिर्भगवत्प्रीत्यर्थमाचरितैः श्रवणमनननिदिध्यासनादिभिश्चात्मानुभवेनाविद्यानाशेनमनसिनिर्मलेऽविद्यारहितेजातेसर्वंनिर्मलमेवभवति निःशंकमेवभवति ननुयर्हिवन्मोहावृतंतनश्चनदुःखादिकमनुभवतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ हेशुकेदंरहस्यंसर्वप्राणिभिरवश्यमाश्रयितव्यंइदमनाश्रित्यसर्वकृतमप्यकृतमेवभवतीत्याह भ्रमन्निति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ ॥

द्वैतदर्शनात् द्वैतदर्शनंविहायैकात्मत्वेलब्धेकथंभेदःसंभवेत्नकथमपीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ संसारेवर्तमानाअविद्यावस्थायांवर्त्तमानाभेदबुद्धिःजीवब्रह्मभेदबुद्धिःप्रवर्त्ततेउत्पद्यतइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ कस्मादुत्पद्यतइतिचेत्तत्राह अविद्येयमिति अविद्याकारणमस्याइत्यर्थः तन्निवर्त्तकं तन्नाशकंविद्याचविद्यैवब्रह्मविषयिणीनिर्विकल्पकवृत्तिरेवनान्यत् अतोविचक्षणैस्तएवविद्याविद्येज्ञातव्येपुरुषार्थहेतुत्वात् ॥ ४३ ॥ नन्वविद्याना

शत्रुर्मित्रमुदासीनभेदाःसर्वेमनोगताः ॥ एकात्मत्वेकथंभेदःसंभवेत्द्वैतदर्शनात् ॥ ४१ ॥ जीवोब्रह्मसदैवाहं नात्रकार्याविचारणा ॥ भेदबुद्धिस्तुसंसारेवर्त्तमानाप्रवर्तते ॥ ४२ ॥ अविद्येयंमहाभागविद्याचतन्निवर्तनं ॥ विद्याविद्येचविज्ञेयेसर्वदैवविचक्षणैः ॥ ४३ ॥ विनातपंहिछायायाज्ञायतेचकथंसुखं ॥ अविद्ययाविनातद्वत्कथंविद्यांचवेत्तिवै ॥ ४४ ॥ गुणागुणेषुवर्ततेभूतानिचतथैवच ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेषुकोदोषस्तत्रचात्मनः ॥ ४५ ॥ मर्यादासर्वरक्षार्थंकृतावेदेषुसर्वशः ॥ अन्यथाधर्मनाशःस्यात्सौगतानामिवानघ ॥ ४६ ॥ धर्मनाशेविनष्टःस्याद्वर्णाचारोतिवर्तितः ॥ अतोवेदप्रदिष्टेनमार्गेणगच्छतांशुभं ॥ ४७ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ संदेहोवर्ततेराजन्ननिवर्ततिमेक्वचित् ॥ भवताकथितंयत्तच्छृण्वतोमेनराधिप ॥ ४८ ॥ वेदधर्मेषुहिंसास्यादधर्मबहुलाहिसा ॥ कथंमुक्तिप्रदोधर्मोवेदोक्तोबतभूपते ॥ ४९ ॥ प्रत्यक्षेणत्वनाचारःसोमपानंनराधिप ॥ पशूनांहिंसनंतद्वद्भक्षणंचामिपस्यच ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शेपिविद्यायाःसत्वाद्द्वैतंतदवस्थमेवेतिकथंभवताऽद्वैतंप्रतिपाद्यतेतत्राह विनातपमिति छायायाःसुखमातपंविनाकथंज्ञायतेतथाविद्ययाविनाकथं विद्यावेत्तिनकथमपीत्यर्थः अयंभावःअविद्याकार्यमेवविद्यातयाचविद्ययाऽविद्यानाशेसतिकतकरजोन्यायेनाविद्यासहितास्वयमपिविद्यानश्यति ततश्चनद्वैतापत्तिरिति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ज्ञानमुपसंहरति गुणागुणेष्विति कोदोषइतिअसंगत्वादित्यर्थः यद्यप्येवंवर्त्तनेतथापिमहद्भिर्लोकसंग्रहार्थेवेदमर्यादावश्यंपालनीयेत्यभिप्रायेणाह मर्यादेति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ संदेहमेवाह वेदधर्मेष्विति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ छ ॥ ॥६५॥

व्रतानीतिब्रह्मचारिपुंश्चल्योर्मैथुनादीनि ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ममेबुद्धिः प्रवर्त्तते स्वर्गाद्यनित्यफलकत्वाद्वेदोक्तकर्म
णइतिभावः ॥ ५५ ॥ किंचत्वयाजीवन्मुक्ततोक्तातत्रापिसंदेहोस्तीत्याह स्त्रीसंगेचेति ॥ ५६ ॥ साहिंसेति अहिंसेतिछेदः अहिंसन्सर्वं
भूतान्यन्यत्रतीर्थेभ्यइतिश्रुतेः उपाधियोगतइति रागरूपोपाधिनाकृतातुहिंसैवभवति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अहिंसांचेति आर्द्रेंधनोपाधिनावन्हेः

सौत्रामणौतथाप्रोक्तःप्रत्यक्षेणसुराग्रहः ॥द्यूतक्रीडातथाप्रोक्ताव्रतानिविविधानिच ॥ ५१ ॥ श्रूयतेस्मपुरा
ह्यासीच्छशबिंदुर्नृपोत्तमः॥ यज्वाधर्मपरोनित्यंवदान्यःसत्यसागरः॥५२॥गोप्ताचधर्मसेतूनांशास्ताचोत्पथ
गामिनां ॥ यज्ञाश्चविहितास्तेनबहवोभूरिदक्षिणाः॥५३॥चर्मणांपर्वतोजातोविंध्याचलसमःपुनः ॥ मेघांबुप्ला
वनाज्जातानदीचर्मण्वतीशुभा ॥ ५४ ॥ सोपिराजादिवंयातःकीर्तिरस्याचलाभुवि॥ एवंधर्मेपुवेदेपुनमेबु
द्धिःप्रवर्तते ॥ ५५ ॥ स्त्रीसंगेनसदाभोगेसुखमाप्नोतिमानवः ॥ अलाभेदुःखमत्यंतंजीन्मुक्तःकथंभवेत् ॥
॥५६॥ जनकउवाच ॥ हिंसायज्ञेपुप्रत्यक्षात्साहिंसापरिकीर्तिता ॥ उपाधियोगतोहिंसानान्यथेतिविनि
र्णयः ॥ ५७ ॥ यथाचेंधनसंयोगादग्नौधूमःप्रवर्तते ॥ तद्वियोगात्तथातस्मिन्निर्धूमत्वंविभातिवै ॥ ५८ ॥ अ
हिंसांचतथाविद्धिवेदोक्तांमुनिसत्तम ॥ रागिणांसापिहिंसैवनिस्पृहाणांनसामता ॥ ५९ ॥ अरागेणचयत्कर्म
तथाहंकारवर्जितं ॥ अकृतंवेदविद्वांसःप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ६० ॥ गृहस्थानांतुहिंसैवयायज्ञेद्विजसत्तम ॥
अरागेणचयत्कर्मतथाहंकारवर्जितं ॥ ६१ ॥ साहिंसैवमहाभागमुमुक्षूणांजितात्मनां ॥ ॥ इतिश्री
देवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेअष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सधूमत्वंअन्यथानिर्धूमत्वंतथारागाद्युपाधिनापश्वालंभस्याहिंसात्वमन्यथाहिंसात्वाभवइति ॥ ५९ ॥ रागादिरहितकर्मणःईश्वरप्रसादरहितफ
लाभावात्कृतमपिकर्माकृतमेवभवति पुनःकुतस्तस्यहिंसादिदोषदुष्टत्वमित्याह अरागेणचेति ॥ ६० ॥ गृहस्थानांत्विति रागिणामित्यर्थः
॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेऽष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अर्थाधिकारपंचाशच्छ्लोकैर्जनकवाक्यतः ॥ शांतस्यशुकदेवस्यविवाहादिकमुच्यते ॥१॥ पूर्वाध्यायेनिस्पृहस्यारागिणोदेवेश्वरप्रीत्यर्थंक्रियमाणे वैदिककर्मणिहिंसानभवतीत्युक्तंतत्रनिस्पृहत्वमेवाक्षिपति संदेहोयमिति नहिजलमध्येविद्यमानोजलेनासंबद्धोभवति एवंमायायांविद्यमानोमायागुणैःकथमसंबद्धःस्यादितिभावः ॥ १ ॥ ननुवेदांतशास्त्रश्रवणजन्यबोधेनविवेकोजागरूकएवेतिनिस्पृहतास्यादितिचेत्तत्राह शास्त्रज्ञानंचेति ज्ञानंसंप्राप्ययावद्योगादिकंनसाधितंतावन्मनोमोहंनत्यजते आत्मनेपदमार्षं शास्त्रजन्यबोधस्यपरोक्षत्वादित्यभिमानः तथाचकेवलशास्त्रज

॥ श्रीशुकउवाच ॥ संदेहोयंमहाराजवर्ततेहृदयेमम ॥ मायामध्येवर्तमानःसकथंनिस्पृहोभवेत् ॥ १ ॥ शास्त्रज्ञानंचसंप्राप्यनित्यानित्यविचारणं ॥ त्यजतेनमनोमोहंसकथंमुच्यतेनरः ॥ २ ॥ अंतर्गतंतमश्छेत्तुंशास्त्राद्बोधोहिनक्षमः ॥ यथाननश्यतितमःकृतयादीपवार्तया ॥ ३ ॥ अद्रोहःसर्वभूतेषुकर्तव्यःसर्वदाबुधैः ॥ सकथंराजशार्दूलगृहस्थस्यभवेत्तथा ॥ ४ ॥ वित्तैषणानतेशांतातथाराजसुखैषणा ॥ जयैषणाचसंग्रामेजीवन्मुक्तःकथंभवेः ॥ ५ ॥ चौरेषुचौरबुद्धिस्तेसाधुबुद्धिस्तुतापसे ॥ स्वपरत्वंतवाप्यस्तिविदेहस्त्वंकथंनृप ॥ ६ ॥ कटुतीक्ष्णकषायाम्लरसान्वेत्सिशुभाशुभान् ॥ शुभेषुरमतेचित्तंनाशुभेषुतथानृप ॥ ७ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिश्चतवराजन्भवंतिहि ॥ अवस्थास्तुयथाकालंतुरीयातुकथंनृप ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

न्यबोधेननकथंचिन्निस्पृहतासंभवति ततश्चसंसारेविद्यमानोनरःकथंमुच्यतेनकथमपीत्यर्थः तस्मात्संसारंविहाययोगादिनिष्ठोभवेदित्येषसिद्धांतइतितात्पर्यं ॥ २ ॥ अंतर्गतमिति अविद्यारूपमंतर्गतंतमोनशास्त्रजन्यपरोक्षज्ञानेननश्यति किंतुयोगजन्यज्ञानभास्करोदयेनैवेत्यर्थः ॥३॥ ॥ ४ ॥ स्वयंचत्वंजीवन्मुक्तोस्मीतिवदसितदापिनसांप्रतमित्याह वित्तैषणेतिबोधविरुद्धधर्माणांदर्शनाद्बोधाभावएवनिर्श्चीयतइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मन्यसेत्वमुननमन्यसेइतिविदेत्यर्थः ॥ ९ ॥ समदृक्केति मालासर्पादिभेदबुद्धेः सत्वात्त्वंसमदृक्नैवसमदृगसीत्यर्थः ॥ १० ॥ विमुक्तस्यत्वेतानिलक्षणानिदर्शयंतइत्याह विमुक्तास्त्विति ॥ ११ ॥ स्वाभिप्रायमाह नमेद्येति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ त्वंदांभिकोविमुक्तो

पदात्यश्वरथेभाश्वसर्वेवैवशगामम ॥ स्वाम्यहंचैवसर्वेषांमन्यसेत्वंनमन्यसे ॥ ९ ॥ मित्रमत्सिसदाराजन्मुदितोविमनास्तथा ॥ मालायांचतथासर्पेसमदृक्कनृपोत्तम ॥ १० ॥ विमुक्तस्तुभवेद्राजन्समलोष्टाश्मकांचनः ॥ एकात्मबुद्धिःसर्वत्रहितकृत्सर्वजंतुषु ॥ ११ ॥ नमेद्यरमतेचित्तंगृहदारादिषुक्वचित् ॥ एकाकीनिस्पृहोत्यर्थंचरेयमितिमेमतिः ॥ १२ ॥ निःसंगोनिर्ममःशांतःपत्रमूलफलाशनः ॥ मृगवद्विचरिष्यामिनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहः ॥ १३ ॥ किंमेगृहेणवित्तेनभार्ययाचसुरूपया ॥ विरागमनसःकामंगुणातीतस्यपार्थिव ॥ १४ ॥ चिंत्यसेविविधाकारंनानारागसमाकुलं ॥ दंभोयंकिलतेभातिविमुक्तोस्मीतिभाषसे ॥ १५ ॥ कदाचिच्छत्रुजाचिंताधनजाचकदाचन ॥ कदाचित्सैन्यजाचिंतानिश्चिंतोसिकदानृप ॥ १६ ॥ वैखानसायेमुनयोमिताहाराजितव्रताः ॥ तेपिमुह्यंतिसंसारेजानंतोपिह्यसत्यतां ॥ १७ ॥ तववंशसमुत्थानांविदेहाइतिभूपते ॥ कुटिलंनामजानीहिनान्यथेतिकदाचन ॥ १८ ॥ विद्याधरोयथामूर्खोजन्मांधस्तुदिवाकरः ॥ लक्ष्मीधरोदरिद्रश्चनामतेषांनिरर्थकं ॥ १९ ॥ तववंशोद्भवायेयेश्रुताःपूर्वमयानृपाः ॥ विदेहाइतिविख्यातानामतःकर्मतोनते ॥ २० ॥ निमिनामाभवद्राजापूर्वंतवकुलेनृप ॥ यज्ञार्थंसतुराजर्षिर्वसिष्ठंस्वगुरुंमुनिं ॥ २१ ॥ निमंत्रयामासतदातमुवाचनृपंमुनिः ॥ निमंत्रितोस्मियज्ञार्थंदेवेंद्रेणाधुनाकिल ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भासीत्याह चिंत्यसेइति ॥ १५ ॥ १६ ॥ एतादृशामहांतोपिजगतोसत्यतांजानंतोपिमुह्यंतितदातवकाकथाजीवन्मुक्ततायाइत्याह वैखानसायइति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ नह्येवंविधे आचरणेजीवन्मुक्ततासंभवति नचजीवन्मुक्ततायांसक्षमामेतादृशाचरणसंभवस्तस्माज्जाम
तएवविदेहानत्वयंतद्दृत्यर्थः ॥ २७ ॥ शुकवाक्यंश्रुत्वाजनकउवाच सत्यमुक्तमिति त्वयायदुच्यतेतत्साधनंसत्यमेवास्मद्गुरोर्व्यासस्यममचे
ष्टमेवतत् विवादस्त्वयमेवत्वयोच्यते वनंगतेसतिविक्षेपाभावःसंभवतिअस्माभिरुच्यते गुणागुणेषुवर्ततेइतिनिश्चयेनात्रैवंवसतोगृहेप्येवसाधनादि
कंकुर्वतोविक्षेपाभावोभवतीति तत्रवथापिशृणुहेविप्रेंद्रशुकममतुपूजितोव्यासोगुरुर्यदाहतदेवसत्यामितिशेषः ॥ २८ ॥ कुतइतिचेत्त्वन्मतेदो

कृत्वातस्यमखंपूर्णंकरिष्यामितवापिवै ॥ तावत्कुरुष्वराजेंद्रसंभारंतुशनैःशनैः ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वानिर्ययौसो
थमहेंद्रयजनेमुनिः ॥ निमिरन्यंगुरुंकृत्वाचकारमखमुत्तमं ॥ २४ ॥ तच्छ्रुत्वाकुपितोत्यर्थंवसिष्ठोनृपतिंपुनः ॥
शशापचपतत्वद्यदेहस्तेगुरुलोपक ॥ २५ ॥ राजापितंशशापाथतवापिचपतत्वयं ॥ अन्योन्यशापात्पतितौतावे
वचमयाश्रुतं ॥ २६ ॥ विदेहेनचराजेंद्रकथंशप्तोगुरुःस्वयं ॥ विनोदइवमेचित्तेविभातिनृपसत्तम ॥ २७ ॥ जन
कउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयानात्रमिथ्याकिंचिदिदंमतं ॥ तथापिशृणुविप्रेंद्रगुरुर्ममसुपूजितः ॥ २८ ॥ पितुःसं
गंपरित्यज्यत्वंवनंगंतुमिच्छसि ॥ मृगैःसहसुसंबंधोभवितातेनसंशयः ॥ २९ ॥ महाभूतानिसर्वत्रनिःसंगःक्वभ
विष्यसि ॥ आहारार्थंसदाचिंतानिश्चिंतःस्याःकदामुने ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

षस्यसत्वादित्याह पितुःसंगमिति पितुःसंगत्यागेनवनंगतस्यमृगसंगःपंचमहाभूतसंगस्त्वपरिहार्यएवेतिनिःसंगतावनंगतस्यापिदुर्लभाहारा
दिचिंताप्युभयत्राप्यपरिहार्याएवेति तत्रापिचित्तसमाधानविवेकादिकमपेक्षितमेवेतिगृहस्थाश्रमत्यागेबीजाभावः किंचलोकसंग्रहार्थंकर्मकुर्वतः
सकललोककल्याणकरत्वंगृहस्थाश्रमएवसंभवति अपरिपक्वकषायस्यपक्वताप्यस्मिन्नेवाश्रमेभवति ततोगृहस्थाश्रमेएवापरिपक्वकषायेणस्था
तव्यं अतएवास्मत्पूर्वजैरेतदभिप्रायेणैवजीवन्मुक्तत्वासित्वेसत्यामपिव्यवहारःकृतइतिनत्वदुक्तावेतानिदूषणानिमत्पूर्वजेषुसंतियस्तुपरिपक्वकषा
यःसतुनैवविधेःकिंकरोनचससंदेहंकरोतित्वंतुसंदेहमग्नोस्यतःपित्रोक्तमेवकुरुतवापरिपक्वकषायत्वादितिसतश्लोकानांसंपिंडितोर्थः २९ ॥ ३० ॥६७॥

॥ ३१ ॥ विकल्पोपहतस्त्वमिति विवेकाभावात् अतएवात्रागतोसि अतो गृहस्थाश्रमे एवसम्यक् निश्चयं संपाद्यानंतरं संन्यासं कुर्वित्यर्थः ॥ ३२ ॥
॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ चत्वारएवहीति कृष्णनामाएकः गौरप्रभोद्वितीयः भूरिस्तृ

दंडाजिनकृताचिंतायथातववनेपिच॥ तथैवराज्यचिंतामेचिंतयानस्यवानवा ॥ ३१ ॥ विकल्पोपहतस्त्वंवैदूर
देशमुपागतः ॥ नमेविकल्पसंदेहोनिर्विकल्पोस्मिसर्वथा ॥ ३२ ॥ सुखंस्वपिमिविप्राहंसुखंभुंजामिसर्वदा
नबद्धोस्मीतिबुध्याहंसर्वदैवसुखीमुने ॥ ३३ ॥ त्वंतुदुःखीसदैवासिबद्धोहमितिशंकया ॥ इतिशंकांपरित्य
ज्यसुखीभवसमाहितः ॥ ३४ ॥ देहोयंममबंधोयंनममेतिचमुक्तता ॥ तथाधनंगृहंराज्यंनममेतिचानिश्चयः ॥
॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशुकःप्रीतमनाभवत् ॥ आपृच्छ्यतंजगामाशुव्यासस्याश्रममुत्त
मं ॥ ३६ ॥ आगच्छंतंसुतंदृष्ट्वाव्यासोपिसुखमाप्तवान् ॥ आलिंग्याघ्रायमूर्द्धानंपप्रच्छकुशलंपुनः ॥ ३७ ॥
स्थितस्तत्राश्रमेरम्येपितुःपार्श्वेसमाहितः ॥ वेदाध्ययनसंपन्नःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ ३८ ॥ जनकस्यदशांदृ
ष्ट्वाराज्यस्थस्यमहात्मनः ॥ सनिर्वृतिंपरांप्राप्यपितुराश्रमसंस्थितः ॥ ३९ ॥ पितृणांसुभगाकन्यापीवरीना
मसुंदरी ॥ शुकश्चकारपत्नींतांयोगमार्गस्थितोपिहि ॥ ४० ॥ सतस्यांजनयामासपुत्रांश्चत्वारएवहि ॥ कृ
ष्णंगौरप्रभंचैवभूरिंदेवश्रुतंतथा ॥ ४१ ॥ कन्यांकीर्तिंसमुत्पाद्यव्यासपुत्रःप्रतापवान् ॥ ददौविभ्राजपुत्राय
त्वणुहायमहात्मने ॥ ४२ ॥ अणुहस्यसुतःश्रीमान्ब्रह्मदत्तःप्रतापवान् ॥ ब्रह्मज्ञःपृथिवीपालःशुककन्यासमु
द्भवः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तीयः देवश्रुतश्चतुर्थः कूर्मपुराणेतुपंचपुत्राउक्ताः शुकस्याप्यभवन्पुत्राःपंचात्यंततपस्विनः भूरिश्रवाःप्रभुःशंभुःकृष्णोगौरश्चपंचमः कन्यां
कीर्तिमतींचैवेति ॥ ४१ ॥ कीर्तिनाम्नींकन्यां विभ्राजराज्ञःपुत्रोअणुहनामा ॥ ४२ ॥ ब्रह्मदत्तनामकःशुकदौहित्रः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४४॥ नारदेनमायाबीजस्यभुवनेश्वरीमंत्रस्योपदेशः कृतस्तेनप्रभावेणश्रीभुवनेश्वरीप्रसादात्तस्यज्ञानमभवत्॥ ४५॥ शुककथामाह कैलासेति ॥ ४६ ॥ ध्यानमास्थायेति गृहस्थाश्रमेएवकर्मोपासनायोगादिभिःपक्ककषायेजातेसतीतिशेषः सिद्धिंचेति अणिमादिकांसिद्धिंप्राप्तइत्यर्थः ॥ ४७ ॥ महातेजाःसदेहएवेतोनिर्गतःसूर्यवद्विरराजाकाशे गिरेःशृंगंद्विधाजातमिति महापुरुषवियोगेनेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ यथावायुरि

कालेनकियतातत्रनारदस्योपदेशतः॥ ज्ञानंपरमकंप्राप्ययोगमार्गमनुत्तमं ॥४४॥ पुत्रेराज्यंनिधायाथगतो बदरिकाश्रमं ॥ मायाबीजोपदेशेनतस्यज्ञानंनिरर्गलं ॥ ४५॥ नारदस्यप्रसादेनजातंसद्योविमुक्तिदं ॥ कैलासशिखरेरम्येत्यक्त्वासंगंपितुःशुकः ॥ ४६ ॥ ध्यानमास्थायविपुलंस्थितःसंगपराङ्मुखः ॥ उत्पपातगिरेः शृंगात्सिद्धिंचपरमांगतः ॥ ४७ ॥ आकाशगोमहातेजाविरराजयथारविः ॥ गिरेःशृंगंद्विधाजातंशुकस्योत्पतनेतदा ॥ ४८ ॥ उत्पाताबहवोजाताःशुकश्चाकाशगोऽभवत् ॥ अंतरिक्षेयथावायुस्तूयमानःसुरर्षिभिः ॥ ४९ ॥ तेजसातिविराजन्वैद्वितीयइवभास्करः ॥ व्यासस्तुविरहाक्रांतःक्रंदन्पुत्रेतिचासकृत् ॥ ५० ॥ गिरेःशृंगेगतस्तत्रशुकोयत्रस्थितोभवत् ॥ क्रंदमानंतदादीनंव्यासंमत्वाश्रमाकुलं ॥ ५१ ॥ सर्वभूतगतःसाक्षीप्रतिशब्दमदात्तदा ॥ तत्राद्यापिगिरेःशृंगेप्रतिशब्दःस्फुटोभवत्॥५२॥रुदंतंतंसमालक्ष्यव्यासंशोकसमन्वितं ॥ पुत्रपुत्रेतिभाषंतंविरहेणपरिप्लुतं ॥ ५३ ॥ शिवस्तत्रसमागत्यपाराशर्यमबोधयत् ॥ व्यासशोकंमाकुरुत्वंपुत्रस्तेयोगवित्तमः॥५४॥ परमांगतिमापन्नोदुर्लभांचाकृतात्मभिः॥ तस्यशोकोनकर्तव्यस्त्वयाशोऽकंविजानता॥५५

तिसूत्रात्मेत्यर्थः॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सर्वभूतगतइति अनेनचवाक्येनशुकआकाशंप्रतिगतोव्याष्टिदेहंसमष्टौविलाप्यव्यापकरूपेण स्थितइत्यवगम्यते प्रतिशब्दमिति तवममचात्मरूपेणाभेदएवास्तिकिमितिमदर्थंशोकःक्रियतइत्येवंप्रतिशब्दइत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ परमांगतिंब्रह्मरूपत्वं अशोकंब्रह्मविजानतात्वयाब्रह्मरूपेणस्थितस्यशुकस्यस्वस्यचभेदाभावेनतन्नाशतद्वियोगशंकयावाशोकोन कर्तव्यइत्याह तस्येति ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥५६॥छायामाते पुत्रसमानाकृतिं ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ श्रीदेवीभागवतश्रवणेनशुकस्यैतत्फलंजातंएतादृशोयंश्रीदेवीभागवतश्रवणमहिमेत्यवांतरतात्पर्यं।।इतिश्रीदेवीभागवततिलकेप्रथमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥१९ ॥ चतुःसप्ततिपद्यैस्तुशुकनिर्गमनोत्तरं।।व्यासश्चकारयत्कृत्यंतत्समासेनकथ्यते ॥ १ ॥ एतावत्पर्यंतंकथंशुकेनपुराणमधीतमितिप्रथमप्रश्नस्योत्तरंदत्तमध्येप्रसंगागताःकथाश्चोक्ताइदा

कीर्त्तिस्तेविपुलाजातातेनपुत्रेणचानघ ॥ व्यासउवाच ॥ नशोकोयातिदेवेशकिंकरोमिजगत्पते ॥ ५६ ॥ अतृप्तेलोचनेमेद्यपुत्रदर्शनलालसे ॥ महादेवउवाच ॥ छायांद्रक्ष्यसिपुत्रस्यपार्श्वस्थांसुमनोहरां ॥ ५७ ॥ तांवीक्ष्यमुनिशार्दूलशोकंजहिपरंतप ॥ सूतउवाच ॥ तदाददर्शव्यासस्तुछायांपुत्रस्यसुप्रभां ॥ ५८ ॥ दत्वावरंहरस्तस्मैतत्रैवांतरधीयत ॥ अंतर्हितेमहादेवेव्यासःस्वाश्रममभ्यगात् ॥ ५९ ॥ शुकस्यविरहेणापितप्तःपरमदुःखितः॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेप्रथमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः॥१९॥ऋषयऊचुः ॥ शुकस्तुपरमांसिद्धिमाप्तवान्देवसत्तमः ॥ किंचकारततोव्यासस्तन्नोब्रूहिसविस्तरं ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ शिष्याव्यासस्ययेप्यासन्वेदाभ्यासपरायणाः ॥ आज्ञामादायतेसर्वेगताःपूर्वंमहीतले ॥ २ ॥ असितोदेवलश्चैववैशंपायनएवच ॥ जैमिनिश्चसुमंतुश्चगताःसर्वेतपोधनाः ॥ ३ ॥ तानेतान्वीक्ष्यपुत्रंचलोकांतरितमप्युत ॥ व्यासःशोकसमाक्रांतोगमनायाकरोन्मतिं ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नींश्रीदेवीभागवतप्रतिपादकाचार्यस्यव्यासस्यगुरोःकथांगुरुभक्ताःऋषयःपृच्छंति शुकस्त्विति तन्नोब्रूहीति यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइतिश्रुतेरस्मभ्यंश्रीगुरोःकथांब्रूहीत्यभिप्रायः ॥ १ ॥ शिष्याव्यासस्येति पूर्वंशिष्याआज्ञामादायगतास्तज्जन्यंदुःखंजातमेवाचार्यस्य परंतुशुकेदेवसुखेननष्टेशुकदेवनिर्गमनेनतदुभयमप्येकवारमेवदुःखंप्रादुर्भूतमित्याह ॥ २ ॥ ३॥ व्यासःशोकसमाक्रांतइति एतादृशमहानुभावानामपिसंसारजन्यक्लेशसंभवान्नसंसारेआसक्तोभवेत्किंतुनस्मादिरज्येतैवेतितुरहस्यं ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मुक्तामिति व्यासस्यपुलिनेजन्मोत्तरंव्यासंगृहीत्वागतेनपराशरेणमुक्तापिव्यासेनमुक्ताजातैवेत्यभिप्रायेणेयमुक्तिः
॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ सरस्वत्याइति तत्प्रार्थनोत्तरंतस्ययथायोग्यमुत्तरंदत्वासरस्वतीतीरेतपश्चर्यार्थं
दाशराजोपी तिसचसत्यवत्याःपिता ॥

स्मृत्वासत्यव
सस्मारमनसाव्यासस्तांनिषादसुतांशुभां ॥ मातरंजान्हवीतीरेमुक्तांशोकसमान्वितां ॥ ५ ॥ द्वीपंप्राप्याथपप्रच्छक्कगता
तींव्यासस्त्यक्त्वातंपर्वतोत्तमं ॥ आजगाममहातेजाजन्मस्थानंस्वकंमुनिः ॥ ६ ॥ दाशराजोपिसंपूज्यव्यासंप्रीतिपुरःसरं॥ स्वा
सावरानना ॥ निषादास्तंसमाचख्युर्दत्ताराज्ञेतुकन्यका ॥ ७ ॥ अद्यमेसफलंजन्मपावितंनःकुलंमुने ॥ दे
गतेनाभिसत्कृत्यप्रोवाचविहितांजलिः ॥ ८ ॥ दाशराजउवाच ॥ यदर्थमागतोसित्वंतद्ब्रूहिद्विजसत्तम ॥ अपिदाराधनंपुत्रास्त्वदायत्तामि
वानामपिदुर्दर्शयज्जातंतवदर्शनं ॥ ९ ॥ सरस्वत्यास्तटेरम्येचकाराश्रममंडलं ॥ व्यासस्तपःसमायुक्तस्तत्रैवाससमाहितः ॥ ११ ॥ स
दंविभो ॥ १० ॥ मत्वातौभ्रातरौव्यासःसुखमापवनेस्थितः ॥ १२ ॥ चित्रांगदःप्रथम
त्यवत्याःसुतौजातौशंतनोरमितद्युतेः ॥ विचित्रवीर्यनामासौद्वितीयःसमजायत
जोरूपवान्शत्रुतापनः ॥ बभूवनृपतेःपुत्रःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ १३ ॥ गांगेयःप्रथमस्तस्यमहावीरोबलाधिपः ॥ तथैवतौसुतौजा
॥ सोपिसर्वगुणोपेतःशंतनोःसुखवर्धनः ॥ १४ ॥ शंतनुस्तान्सुतान्वीक्ष्यसर्वलक्षणसंयुतान् ॥ अमंस्ताजय्यमात्मानंदेवादी
तौसत्यवत्यामहाबलौ ॥ १५ ॥ अथकालेनकियताशंतनुःकालपर्ययात् ॥ तत्याजदेहंधर्मात्मादेहीजीर्णमिवांबरं ॥ १७ ॥
नांमहात्मनाः ॥ १६ ॥

॥ १२ ॥ मत्वेति ममभ्रातरौसुखिनौस्तइतिमत्वा ॥ १२ ॥ प्रथमश्चित्रांगदः ॥ १३ ॥
मा[illegible]मंच[illegible]र्थः ॥ ११ ॥ शंतनोःसकाशादित्यर्थः अनंतरंसत्यवत्यापुत्रद्वयंजातं
द्वितीयोविचित्रवीर्यः ॥ १४ ॥ तयोःपूर्वंगंगातोराज्ञःशंतनोःसकाशात्प्रथमतःपुत्रोगांगेयनामकोजातः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
५.१५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥

भीष्मइति तस्यज्येष्ठपुत्रत्वात्पितृकार्येधिकारः ॥१८॥ चित्रांगदमिति पितरिमृतेस्वस्यराज्याधिकारसत्वेपिपितरंप्रतिनाहंराज्यंविवाहंवाक रिष्यामित्वंसत्यवतींवृणुइतिसत्यवतीविवाहसमयेप्रतिज्ञातत्वाच्चित्रांगदंसत्यवतीज्येष्ठपुत्रमेवराज्येस्थापयामास तादृशसत्यरूपस्यदेवानांव्रतस्य

कालधर्मंगतेराज्ञिभीष्मश्चैकेविधानतः ॥ प्रेतकार्याणि [illegible]र्वाणिदानानिविविधानिच ॥ १८ ॥ चित्रांगदंततो राज्येस्थापयामासवीर्यवान् ॥ स्वयंनकृतवान्राज्यंतस्माद्देवव्रतोभवत् ॥ १९ ॥ चित्रांगदस्तुवीर्येणप्रम त्तःपरदुःखदः ॥ बभूवबलवान्वीरःसत्यवत्यात्मजःशुचिः ॥ २० ॥ अथैकदामहाबाहुःसैन्येनमहतावृतः ॥ प्रचचारवनोद्देशान्पश्यन्वध्यान्मृगान्रुरून ॥२१॥ चित्रांगदस्तुगंधर्वोदृष्ट्वातंमार्गगंनृपं॥उत्ततारांतिकंभूमेर्वि मानवरमास्थितः ॥ २२ ॥ तत्राभूच्चमहद्युद्धंतयोःसदृशवीर्ययोः ॥ कुरुक्षेत्रेमहास्थानेत्रीणिवर्षाणितापसाः ॥२३ ॥ इंद्रलोकमवापाशुगंधर्वेणहतोरणे ॥ भीष्मःश्रुत्वाचकाराशुतस्यौर्ध्वदेहिकंतदा ॥ २४ ॥ गांगेयःकृत शोकस्तुमंत्रिभिःपरिवारितः ॥ विचित्रवीर्यनामानंराज्येऽभ्यषेचयत्[illegible] ॥ २५॥ मंत्रिभिर्बोधितापश्चाद्गुरुभिश्च महात्मभिः ॥ स्वपुत्रंराज्यगंदृष्ट्वा पुत्रशोकहतापिच ॥ २६ ॥ सत्यवत्यतिसंतुष्टाबभूववरवर्णिनी ॥ व्यासोपि भ्रातरंश्रुत्वाराजानंमुदितोभवत् ॥ २७ ॥ यौवनंपरमंप्राप्तःसत्यवत्याःसुतःशुभः ॥ चकारचिंतांभीष्मोपिवि वाहार्थंकनीयसः ॥ २८ ॥ काशिराजसुतास्तिस्त्रःसर्वलक्षणसंयुताः ॥ तेनराज्ञाविवाहार्थंस्थापिताश्चस्वयंव रे ॥ २९ ॥ राजानोराजपुत्राश्चसमाहूताःसहस्रशः ॥ इच्छास्वयंवरार्थंवैपूज्यमानाःसमागताः ॥ ३० ॥ ७४॥

परिपालनाद्देवव्रतनामाभवत् ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ विचित्रवीर्यनामानमितिद्वितीयंपुत्रं ॥ २५ ॥ २६ ॥ आर्तिसंतुष्टेति चित्रांगदेहतेभीष्मस्यराज्याधिकारसत्वेपिमत्पुत्रायैवराज्यंदत्तमितिहेतोरियंः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥७०॥ तत्रभीष्मोमहातेजास्ताजहारबलेनवै ॥ निर्मथ्यराजकंसर्वैरथेनैकेनवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ सजित्वापार्थिवान्स
र्वान्ताश्चादायमहारथः ॥ बाहुवीर्येणतेजस्वीह्यससादगजाव्हयं ॥ ३२॥ मातृवद्भगिनीवच्चपुत्रीवच्चिंतयन्कि
ल ॥ तिस्रःसमानयामासकन्यकावामलोचनाः ॥३३॥ सत्यवत्यैनिवेद्याशुद्विजानाहूयसत्वरः॥ दवज्ञान्वेदवि
दुषःपर्यपृच्छच्छुभंदिनं ॥ ३४ ॥ कृत्वाविवाहसंभारंयदावैभ्रातरंनिजं ॥ विचित्रवीर्यंधर्मिष्ठंविवाहयतिताय
दा ॥ ३५ ॥ तदाज्येष्ठाम्युवाचेदंकन्यकाजान्हवीसुतं ॥ लज्जमानासितापांगीतिसृणांचारुलोचना ॥ ३६ ॥
गंगापुत्रकुरुश्रेष्ठधर्मज्ञकुलदीपक ॥ मयास्वयंवरेशाल्वोवृतोस्तिमनसानृपः ॥ ३७ ॥ वृताहंतेनराज्ञावैचित्ते
प्रेमसमाकुले ॥ यथायोग्यंकुरुष्वाद्यकुलस्यास्यपरंतप ॥ ३८ ॥ तेनाहंवृतपूर्वास्मित्वंचधर्मभृतांवरः ॥ ब
लवानसिगांगेययथेच्छसितथाकुरु ॥ ३९ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तस्तयातत्रकन्ययाकुरुनंदनः ॥ अपृच्छ
द्ब्राह्मणान्वृद्धान्मातरंसचिवांस्तथा ॥ ४० ॥ सर्वेषामतमाज्ञायगांगेयोधर्मवित्तमः ॥ गच्छेतिकन्यकांप्रा
हयथारुचिवरानने ॥ ४१ ॥ विसर्जिताथसातेनगताशाल्वनिकेतनं ॥ उवाचतंवरारोहाराजानंमनसेप्सि
तं ॥ ४२ ॥ विनिर्मुक्तास्मिभीष्मेणत्वन्मनस्केतिधर्मतः ॥ आगतास्मिमहाराजगृहाणाद्यकरंमम ॥ ४३ ॥
धर्मपत्नीतवात्यंतंभवामिनृपसत्तम ॥ चिंतितोसिमयापूर्वंवयाहंनात्रसंशयः ॥ ४४ ॥ शाल्वउवाच ॥ गृ
हीतात्वंवरारोहेभीष्मेणपश्यतोमम ॥ रथेसंस्थापितातेनगृहाण्येकरंतव ॥ ४५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥७०॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ मुक्तांत्वयेति प्रथमतोहस्तेनसंस्पृश्यरथेस्थापितापश्चान्मुक्तामित्यर्थः ततस्त्वन्निमित्तंममजन्मव्यर्थंभवतीति त्वंमांगृहाणेत्यभिप्रायः ॥ ४८ ॥ अन्यचित्तामन्यासक्तामित्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ राज्ञोविचित्रवीर्यस्य ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

परोच्छिष्टां चकः कन्यांगृण्हातिमतिमान्नरः ॥ अतोहंनगृहीष्यामित्युक्तांभीष्मेणमातृवत् ॥४६॥ रुदंतीविलपंतीसात्यक्तातेनमहात्मना ॥ पुनर्भीष्मंसमागत्यरुदंतीदमब्रवीत् ॥ ४७॥ शाल्वोमुक्तांत्वयावीरनगृण्हातिगृहाणमां ॥ धर्मज्ञोसिमहाभागमारिष्याम्यन्यथाह्यहं ॥ ४८॥ भीष्मउवाच ॥ अन्यचित्तांकथंत्वांवैगृण्हामिवरवर्णिनि ॥ पितरंस्वंवरारोहेव्रजशीघ्रंनिराकुला ॥४९॥ तथोक्तासातुभीष्मेणजगामवनमेवहि॥ तपश्चकारविजनेतीर्थेपरमपावने॥५०॥द्वेभार्येरातिरूपाढ्येतस्यराज्ञोबभूवतुः ॥ अंबालिकाचांबिकाचकाशिराजसुतेशुभे॥५१॥ राजाविचित्रवीर्योसौताभ्यांसहमहाबलः ॥ रेमेनानाविहारैश्चगृहेचोपवनेतथा ॥५२॥ वर्षाणिनवराजेंद्रःकुर्वन्क्रीडांमनोरमां ॥ प्रापासौमरणंभूयोगृहीतोराजयक्ष्मणा ॥ ५३ ॥ मृतेपुत्रेतिदुःखार्ताजातासत्यवतीतदा ॥ कारयामासपुत्रस्यप्रेतकार्याणिमंत्रिभिः ॥ ५४ ॥ भीष्ममाहतदैकांतेवचनंचातिदुःखिता ॥ राज्यंकुरुमहाभागपितुस्तेशंतनोःसुत ॥ ५५ ॥ भ्रातुर्भार्यांगृहाणत्वंवंशंचपरिरक्षय ॥ यथाननाशमायातियातेवंशइत्युत ॥ ५६ ॥ भीष्मउवाच ॥ प्रतिज्ञामेश्रुतामातःपित्रर्थेयामयाकृता ॥ नाहंराज्यंकरिष्यामिनचाहंदारसंग्रहं ॥ ५७ ॥ सूतउवाच ॥ तदाचिंतातुराजाताकथंवंशोभवेदिति ॥ नालसाद्विसुखंमह्यंसमुत्पन्नेह्यराजके ॥ ५८ ॥ गांगेयस्तामुवाचेदंमाचिंतांकुरुभामिनि ॥ पुत्रंविचित्रवीर्यस्यक्षेत्रजंचोपपादय ॥ ५९ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ नालसाद्धिसुखमिति अराजकेसमुत्पन्नेअलसात्सुखंनैवास्तिअलस्यंनैवकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ५८ ॥ क्षेत्रजमिति विचित्रवीर्यस्यक्षेत्रेन्यस्मात्पुरुषाज्जातामित्यर्थः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥ ६० ॥ पौत्रमिति तवपौत्रस्तमित्यर्थः ॥६१॥६२॥६३ ॥ ६४॥ ६५ ॥ ६६ ॥ आमूतांधमिति व्यासतेजसानिर्मालितनेत्रागर्भदधा

कुलीनंद्विजमाहूयवध्वासहानियोजय ॥ नात्रदोषोस्तिवेदेपिकुलरक्षाविधौकिल ॥ ६० ॥ पौत्रंचैवंसमुत्पाद्य
राज्यंदेहिशुचिस्मिते ॥ अहंचपालयिष्यामितस्यशासनमेवहि ॥ ६१ ॥ तच्छुत्वावचनंतस्यकानीनंस्व
सुतंमुनिं ॥ जगाममनसाव्यासंद्वैपायनमकल्मषं ॥ ६२ ॥ स्मृतमात्रस्ततोव्यासआजगामसतापसः ॥
कृत्वाप्रणामंमात्रेथसंस्थितोदीप्तिमान्मुनिः ॥ ६३ ॥ भीष्मेणपूजितःकामंसत्यवत्याचमानितः ॥ तस्थौतत्र
महातेजाविधूमोग्निरिवापरः ॥ ६४ ॥ तमुवाचमुनिंमातापुत्रमुत्पादयाधुना ॥ क्षेत्रेविचित्रवीर्यस्यसुंदरंतव
वीर्यजं ॥ ६५ ॥ व्यासःश्रुत्वावचोमातुराप्तवाक्यममन्यत ॥ ओमित्युक्त्वास्थितस्तत्रऋतुकालमचिंतयत्
॥ ६६ ॥ अंबिकाचयदास्नातानारीऋतुमतीतदा ॥ संगंप्राप्यमुनेःपुत्रमसूतांधंमहाबलं ॥ ६७ ॥ जन्मां
धंचसुतंवीक्ष्यदुःखितासत्यवत्यति ॥ द्वितीयांचवधूमाहपुत्रमुत्पादयाशुवै ॥ ६८ ॥ ऋतुकालेथसंप्राप्तेव्या
सेनसहसंगता ॥ तथाचांबालिकाराज्ञीगर्भंनारीदधारसा ॥ ६९ ॥ सोपिपांडुःसुतोजातोराज्ययोग्योनसं
मतः ॥ पुत्रार्थेप्रेरयामासवर्षांतेसपुनर्वधूं ॥ ७० ॥ आहूयचततोव्यासंसंप्रार्थ्यमुनिसत्तमं ॥ प्रेषयामास
रात्रौसाशयनागारमुत्तमं ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रतस्मादिदमन्यपुराणेस्पष्टं ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ पांडुःसुतइति व्यासतेजसाऊष्मणादग्धास्यामितिहेतोःस्वशरीरंचंदनेनोपालि
प्यसंगंकृतवतीनस्मादिदमप्यन्यत्रस्पष्टं ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नगताचेति तत्तेजः सहनशक्त्यभावादितिभावः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इत्यमनेनग्रंथसंदर्भेणास्मिन्संसारेमहतामप्येवंदशाजायतेतस्मा त्संसाराद्विरज्यश्रीभगवत्युपासनयातज्ज्ञानेनचसंसारंनिरस्यमुक्तोभवेदितिबोधितं ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजः सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मी

॥७२॥

नगताचवधूस्तत्रप्रेष्यासंप्रेपितातया ॥ तस्यांचविदुरोजातोदास्यांधर्मांशतःशुभः ॥ ७२ ॥ एवंव्यासेनते पुत्राधृतराष्ट्रादयस्त्रयः ॥ उत्पादितामहावीरावंशरक्षणहेतवे ॥ ७३ ॥ एतद्वःसर्वमाख्यातंतस्यवंशसमुद्भवं ॥ व्यासेनरक्षितोवंशोभ्रातृधर्मविदानघाः ॥ ७४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसं हितायांप्रथमस्कंधेविंशोध्यायः ॥ २० ॥ ॥ प्रथमस्कंधःसमाप्तः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

गर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानकः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ तिलकाख्यांमहाव्याख्यांसम्यक्त्र्यःकृतवांछुभां ॥ स्कंधस्तुप्रथमस्तस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ २ ॥ इतिश्रीमच्छैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भसंभवनीलकंठभट्टकृतेदेवीभागवतव्याख्या नेतिलकाभिधानेप्रथमस्कंधेविंशोध्यायः ॥ २० ॥ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीदेवताभ्योनमः ॥ प्रथमस्कंधःसमाप्तः ॥ १ ॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतप्रथमस्कंधःसमाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवताद्वितीयस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः॥श्रीगुरुभ्योनमः॥जीवायदंशभूतायस्यावेदाभवंतिनिःश्वसितं॥तामेतांचिद्रूपांमायाशक्तेःपराश्रयांवंदे ॥ १॥अथाष्टचत्वारिंशद्भिःश्लोकैर्व्यासस्यधीमतः॥जन्मोच्यतेयत्रदेव्यामहिमातीवभासते ॥ १॥ पूर्वाध्यायेपराशरसुतस्यव्यासस्यमाताशंतनोः पत्नीतिविरुद्धंश्रुत्वाश्चर्यवंतोऋषयःपृच्छंति आश्चर्यकरमेतत्त्वइति गर्भहेतुकमिति अस्पष्टकारणमित्यर्थः ॥ १ ॥ तमेवसंदेहमाह माताव्यास स्येति ॥ २॥ सतीस्वभवनेस्थितेति पराशरपत्नीपतिव्रताकथंशंतनुराज्ञाविवाहितेतिविरुद्धंभातीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ परमांशक्ति

ऋषयऊचुः ॥ आश्चर्यकरमेतत्तेवचनंगर्भहेतुकं ॥ संदेहोऽत्रसमुत्पन्नःसर्वेषांनस्तपस्विनां ॥१॥ माताव्यासस्यमेधाविन्नाम्नासत्यवतीतिच ॥ विवाहितापुराज्ञाताराज्ञाशंतनुनायथा ॥ २ ॥तस्याःपुत्रःकथंव्यासःसतीस्वभवनेस्थिता ॥ ईदृशीसाकथंराज्ञापुनःशंतनुनावृता ॥ ३ ॥तस्यांपुत्रावुभौजातौतत्त्वंकथयसुव्रत॥ विस्तरेणमहाभागकथांपरमपावनीं ॥ ४ ॥ उत्पत्तिंवदव्यासस्यसत्यवत्यास्तथापुनः ॥ श्रोतुकामाःपुनःसर्वेऋषयःशंसितव्रताः ॥५॥ सूतउवाच॥प्रणम्यपरमांशक्तिंचतुर्वर्गप्रदायिनीं॥आदिशक्तिंवदिष्यामिकथांपौराणिकींशुभां ॥६॥ यस्योच्चारणमात्रेणसिद्धिर्भवतिशाश्वती॥व्याजेनापिहिबीजस्यवाग्भवस्यविशेषतः ॥७॥ सम्यक्सर्वात्मनासर्वैःसर्वकामार्थसिद्धये ॥ स्मर्तव्यासर्वथादेवीवांछितार्थप्रदायिनी ॥ ८॥ राजोपरिचरोनामधार्मिकःसत्यसागरः ॥ चेदिदेशपतिःश्रीमान्बभूवद्विजपूजकः ॥ ९ ॥

साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीं यदाहगीतासु अपरेयमितस्त्वन्यांविद्धिमेप्रकृतिंपरां जीवभूतामहाबाहोययेदंधार्यतेजगदितिसैवादिशक्तिः ॥ ६ ॥ यस्योच्चारेति यस्यवाग्भवस्यबीजस्यव्याजेनकपटेनाप्युच्चारणेनासिद्धिर्मोक्षोज्ञानंवाभवति तेनवाग्भवबीजेनस्मर्तव्यायाभगवतीवांछितार्थप्रदायिनीदेवीतांप्रणम्येत्युत्तरेणान्वयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ कथ[illegible] राजोपरिचरइति विमानेनोर्ध्वेनिरंतरंगमनादुपरिचरनामकत्वं ॥९॥

॥१०॥ तेनविमानेनयातीत्यन्वयः नभूमाविति भूमिगमनंतेनत्यक्तमितिभावः ॥११॥१२॥१३॥ वसोरुपरिचरस्यपत्नीकामानस्वमनोरथान्पुत्रविषयान् ॥ १४ ॥ तदहरिति यस्मिन्दिनेऽस्याऋतुकालोऽस्तीतिगिरिकयापत्न्योक्तं तस्मिन्नेवदिनेपितरआहुरस्मच्छ्राद्धार्थंमृगानज

तपसातस्यतुष्टेनविमानंस्फाटिकंशुभं ॥ दत्तमिंद्रेणतत्तस्मैसुंदरंप्रियकाम्यया ॥ १० ॥ तेनारूढस्तुसर्वत्र यातिदिव्येनभूपतिः ॥ नभूमावुपरिस्थोऽसौतेनोपरिचरोवसुः ॥ ११ ॥ विख्यातःसर्वलोकेषुधर्मनित्यःसभूपतिः ॥ तस्यभार्यावरारोहागिरिकानामसुंदरी ॥ १२ ॥ पुत्राश्चास्यमहावीर्याःपंचासन्नमितौजसः ॥ पृथक्देशेषुराजानःस्थापितास्तेनभूभुजा ॥ १३॥ वसोस्तुपत्नीगिरिकाकामान्कालेन्यवेदयत् ॥ ऋतुकालमनुप्राप्तास्नातापुंसवनेशुचिः ॥ १४ ॥ तदहःपितरश्चैनमूचुर्जहिमृगानिति ॥ तच्छ्रुत्वाचिंतयामासभार्यामृतुमतीं तथा ॥ १५ ॥ पितृवाक्यंगुरुंमत्वाकर्तव्यमितिनिश्चितं ॥ चचारमृगयांराजागिरिकांमनसास्मरन् ॥१६॥ वनेस्थितःसराजर्षिश्चित्तेसस्मारभामिनीं ॥ अतीवरूपसंपन्नांसाक्षाच्छ्रियमिवापरां ॥१७॥ तस्यरेतःप्रचस्कंदस्मरतस्तांचकामिनीं ॥ वटपत्रेतुतद्राजास्कन्नमात्रंसमाक्षिपत् ॥१८॥ इदंवृथापरिस्कन्नंरेतोवैनभवेत्कथं ॥ ऋतुकालंचविज्ञायमतिंचक्रेनृपस्तदा ॥ १९ ॥ अमोघंसर्वथावीर्यंममचैतन्नसंशयः ॥ प्रियायैप्रेषयाम्येतदितिबुद्धिमकल्पयत् ॥ २० ॥ शुक्रप्रस्थापनेकालंमहिष्याःप्रसमीक्ष्यसः ॥ अभिमंत्र्याथतद्वीर्यंवटपर्णपुटेकृतं ॥ २१ ॥

हीति ॥१५॥ तत्रोभयोर्वाक्ययोरगमनगमनप्रयोजकयोर्विरोधेपिपितृवाक्यंगमनप्रयोजकंगमनाभावप्रयोजकस्त्रीवाक्यतोगुरुश्रेष्ठंनिश्चितंमत्वा कर्तव्यंतदेवेतिनिश्चित्येतिशेषः चचारगतवान् गुरुमित्यत्रविभक्तिलोपाभावआर्षः ॥१६॥१७॥ समाक्षिपत्स्थापितवान् ॥१८॥ ॥१९॥२०॥ कालंनक्षत्रानुरूपंयोग्यं ॥२१॥

पार्श्वस्थंपालितंश्येनमित्यर्थः अतएवतस्यभाषाज्ञानात्तंप्रत्युवाचेतिसंगच्छते ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ एतस्मिन्नेवसमयेतस्योर्युद्धसमयेऽधोभूमौजातंवृत्तमाह काचिदिति समनुप्राप्तंयमुनातीरेइत्यर्थः ॥२८॥ चचारजलेइत्यर्थोज्ञेयं ॥२९॥३०॥

पार्श्वस्थंश्येनमाभाष्यराजोवाचद्विजंप्रति ॥ गृहाणेदंमहाभागगच्छशीघ्रंगृहंमम ॥ २२ ॥ मत्प्रियार्थमिदंसौम्यगृहीत्वात्वंगृहंनय ॥ गिरिकायैप्रयच्छाशुतस्यास्त्वार्तवमद्यवै ॥२३॥ सूतउवाच इत्युक्त्वाप्रददौप र्णंश्येनायनृपसत्तमः ॥ सगृहीत्वोत्पपाताशुगगनंगतिवित्तमः ॥२४॥ गच्छंतंगगनंश्येनंधृत्वाचंचुपुटेपुटं ॥ तमपश्यदथायांतंखगंश्येनस्तथापरः ॥२५॥ आमिषंसतुविज्ञायशीघ्रमभ्यद्रवत्खगं ॥ तुंडयुद्धमथाकाशे तावुभौसमचक्रतुः ॥२६॥ युध्यतोरपतद्रेतस्तच्चापियमुनांभसि ॥ खगौतौनिर्गतौकामंपुटकेपतितेतदा॥२७ एतस्मिन्समयेकाचिदद्रिकानामचाप्सरा ॥ ब्राह्मणंसमनुप्राप्तंसंध्यावंदनतत्परं ॥२८॥ कुर्वंतीजलकेलिंसाजलेमग्नाचचारसा ॥ जग्राहचरणंनारीद्विजस्यवरवर्णिनी ॥ २९ ॥ प्राणायामपरःसोथदृष्ट्वातांकामचारिणीं ॥ शशापभवमत्स्यीत्वंध्यानविघ्नकरीयतः ॥३०॥ साशप्ताविप्रमुख्येनबभूवयमुनाचरी ॥ शफरीरूपसंपन्नाह्यद्रिकाचवराप्सरा ॥ ३१ ॥ श्येनपादपरिभ्रष्टंतच्छुक्रमथवासवी ॥ जग्राहतरसाभ्येत्यसाद्रिकामत्स्यरूपिणी ॥ ३२ ॥ अथकालेनकियतामत्स्यींतांमत्स्यजीविनः ॥ संप्राप्तेदशमेमासेवबंधुस्तांमनोरमां ॥ ३३ ॥ उदरंविददाराशुसतस्यामत्स्यजीवनः ॥ युग्मंविनिःसृतंतस्मादुदरान्मानुपाकृति ॥ ३४ ॥

॥ ३१ ॥ तस्याःशफरीरूपप्राप्तिसमयोऽथश्येनपादपरिभ्रष्टवीर्यपातसमयएकएवजातस्ततस्तद्वीर्यंसाजग्राहेत्याह श्येनेति ॥ ३२ ॥ दशमेमासेगर्भस्येत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ राज्ञेतद्देशस्थराज्ञेउपरिचराय. यस्यवीर्यमस्तितस्मैराज्ञेइतिफलितं. सुतंजग्राहेति स्ववीर्यजंपुत्रंस्वसमानाकारत्वेनज्ञात्वास्वयंजग्राहेत्यर्थः ॥३६ ॥ ३७ ॥ कालिकेति वसुनोपरिचरेणराज्ञाकालिकानाम्नीकन्यकातुयेनानीतातस्मैजलजीविनेदत्ता लब्धनिधेरर्धभागस्य

बाल:कुमार:सुभगस्तथाकन्याशुभानना ॥ दृष्ट्वाश्चर्यमिदंसोऽथविस्मयंपरमंगतः ॥३५॥ राज्ञेनिवेदयामास पुत्रौद्वौतुझषोद्भवौ ॥ राजापिविस्मयाविष्टःसुतंजग्राहतंशुभं ॥ ३६ ॥ समत्स्योनामराजासौधार्मिकःसत्यसंगरः ॥ वसुपुत्रोमहातेजाःपित्रातुल्यपराक्रमः ॥३७॥ कालिकावसुनादत्तातरसाजलजीविने॥ नाम्नाकालीतिविख्यातातथामत्स्योदरीतिच ॥ ३८ ॥ मत्स्यगंधेतिनाम्नावैगुणेनसमजायत ॥ विवर्धमानादाशस्यगृहेसावासवीशुभा ॥ ३९ ॥ ऋषयऊचुः ॥ अद्रिकामुनिनाशप्तामत्स्यीजातावराप्सरा ॥ विदारिताचदाशेनमृताचभक्षितापुनः ॥ ४० ॥ किंबभूवपुनस्तस्याअप्सरायावदस्वतत् ॥ शापस्यांतंकथंसूतकथंस्वर्गमवापसा ॥ ४१ ॥ सूतउवाच ॥ शप्तायदासामुनिनाविस्मितासंबभूवह ॥ स्तुतिंचकारविप्रस्यदीनेवरुदतीतदा ॥ ४२ ॥ दयावान्ब्राह्मणःप्राहतांतदारुदतींस्त्रियं ॥ माशोकंकुरुकल्याणिशापांतंतेवदाम्यहं ॥ ४३ ॥ मत्क्रोधशापयोगेनमत्स्ययोनिंगताशुभे॥ मानुषौजनयित्वात्वंशापमोक्षमवाप्स्यसि॥४४॥ इत्युक्तातेनसाप्रापमत्स्यदेहंनदीजले ॥ बालकौजनयित्वासामृतामुक्ताचशापतः ॥ ४५ ॥ संत्यज्यरूपंमत्स्यस्यदिव्यरूपमवाप्यच ॥ जगामामरमार्गंचशापांतेवरवर्णिनी ॥४६॥एवंजातावरापुत्रीमत्स्यगंधावरानना ॥ पुत्रीचपाल्यमानासादाशगेहेव्यवर्धत ॥ ४७ ॥ मत्स्यगंधातदाजाताकिशोरीचातिसुप्रभा ॥ तस्यकार्याणिकुर्वाणावासवीचातिसुप्रभा ॥ ४८ ॥

राज्ञोऽधिकारादवशिष्टार्धस्ययेनलब्धस्तस्याधिकारात् ॥३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥ ४१॥ ४२ ॥४३॥४४॥४५॥४६ ॥४७ ॥ ४८

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अथांग्धिकैकपंचाशत्श्लोकैरथपराशरात् दाशकन्योदरेजन्मवेदव्यासस्य कथ्यते॥१॥एवंव्यासमातुर्जन्मोक्त्वापराशरप्रसंगमाह एकदेति ॥ १ ॥२॥ दाशोनिषादः मत्स्यगंधामिति उपमानाच्चेतीत्वाभावश्छांदसः

॥३॥

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेमत्स्यगंधोत्पत्तिर्नामप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ सूतउवाच ॥ एकदाती
र्थयात्रायांव्रजन्पाराशरोमुनिः ॥ आजगाममहातेजाःकालिंद्यास्तटमुत्तमं ॥ १ ॥ निषादमाहधर्मात्माकुर्वंतं
भोजनंतदा ॥ प्रापयस्वपरंपारंकालिंद्याउडुपेनमां ॥२॥ दाशःश्रुत्वामुनेर्वाक्यंकुर्वाणोभोजनंतटे ॥ उवाचतां
सुतांबालांमत्स्यगंधांमनोरमां ॥ ३ ॥ उडुपेनमुनिंबालेपरंपारंनयस्वह ॥गंतुकामोऽस्तिधर्मात्मातापसोऽयं
शुचिस्मिते ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासातदापित्रामत्स्यगंधाथवासवी ॥ उडुपेमुनिमासीनंसंवाहयतिभामिनी ॥५॥
व्रजन्सूर्यसुतातोयेभावित्वाद्दैवयोगतः ॥ कामार्तस्तुमुनिर्जातोदृष्ट्वातांचारुलोचनां ॥ ६ ॥ गृहीतुकामःसमु
निर्दृष्ट्वाव्यंजितयौवनां ॥ दक्षिणेनकरेणैनामस्पृशद्दक्षिणेकरे ॥ ७॥ तमुवाचासितापांगीस्मितपूर्वमिदंवचः॥
कुलस्यसदृशंवःकिंश्रुतस्यतपसश्चकिं ॥८॥ त्वंवैवसिष्ठदायादःकुलशीलसमन्वितः ॥ किंचिकीर्षसिधर्मज्ञम
न्मथेनप्रपीडितः॥९॥दुर्लभंमानुषंजन्मभुविब्राह्मणसत्तम॥तत्रापिदुर्लभंमन्येब्राह्मणत्वंविशेषतः ॥१०॥कुले
नशीलेनतथाश्रुतेनद्विजोत्तमस्त्वंकिलधर्मविच्च॥अनार्यभावंकथमागतोऽसिविप्रेंद्रमांवीक्ष्यचमीनगंधां॥११॥

३ ॥ ४ ॥ वासवीवसुराजस्यापत्यंवासवी ॥ ५ ॥ ६ ॥ गृहीतुकामोभोक्तुकामः ॥ ७ ॥ स्मितपूर्वमिति अनेनसाप्यंतःकामातुरा सीदितिबोधितं स्त्रीजातित्वात्तुशृंगारवर्धनार्थमुपहासंकरोति कुलस्यसदृशमिति वः ऋषीणांकुलस्यश्रुतस्याधीतस्यतपसश्चकिमिदंसदृशंभव तियोग्यंभवति युष्माकंकिंनीचपरस्त्रीगमनादिकंधर्मोऽस्तीत्यभिप्रायः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥३॥

॥१२॥ इत्थंमंदहासपूर्वकनिषेधेनातिकामातुरंवीक्ष्यमनसिविचारयामासेत्याह अहोइति अयंद्विजोमांगृहीष्यनभोक्ष्यन्मंदबुद्धिस्तब्धबुद्धि र्जातः प्रथमंकामेनतदुत्तरंमांहस्तेइतिशेषः हस्तेगृहीत्वाजलेशृंगाररसेमग्नएवास्यमनोयतःपंचबाणेनकामिनातिविद्धंततोव्याकुलंजातं अस्मिन् समयेअस्यप्रतीपंविरुत्थंकर्तुंनकोपिसमर्थःशापभयात् इतिविचारयामास॥ १३ ॥विचार्यकिंकृतवतीतदाह इतिसंचिंत्येति परंनयामीति तत्र

मदीयेशरीरेद्विजामोघबुद्धेशुभांकिंसमालोक्यपाणिंगृहीतुं ॥ समीपंसमायासिकामातुरस्त्वंकथंनाभिजाना सिधर्मंस्वकीयं ॥१२॥ अहोमंदबुद्धिर्द्विजोऽयंगृहीष्यन्जलेमग्नएवाद्यमांवैगृहीत्वा॥मनोव्याकुलंपंचबाणाति विद्धंनकोपीहशक्तःप्रतीपंहिकर्तुं ॥ १३ ॥ इतिसंचिंत्यसाबालातमुवाचमहामुनिं ॥ धैर्यंकुरुमहाभागपरंपारं नयामिवै ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ पराशरस्तुतच्छ्रुत्वावचनंहितपूर्वकं॥करंत्यक्त्वास्थितस्तत्रसिंधोःपारंगतः पुनः ॥ १५ ॥ मत्स्यगंधांप्रजग्राहमुनिःकामातुरस्तदा ॥ वेपमानातुसाकन्यातमुवाचपुरःस्थितं ॥ १६ ॥ दुर्गंधाहंमुनिश्रेष्ठकथंत्वंनोपशंकसे ॥ समानरूपयोःकामसंयोगस्तुसुखावहः ॥ १७ ॥ इत्युक्तेनतुसाकन्या क्षणमात्रेणभामिनी ॥ कृतायोजनगंधातुसुरूपाचवरानना ॥ १८ ॥ मृगनाभिसुगंधांतांकृत्वाकांतांमनोह रां ॥ जग्राहदक्षिणेपाणौमुनिर्मन्मथपीडितः ॥ १९ ॥ गृहीतुकामंतंप्राहनाम्नासत्यवतीशुभा ॥ मुनेपश्यति लोकोऽयंपितावैवतटस्थितः ॥ २०॥ पशुधर्मोनमेप्रीतिंजनयत्यतिदारुणः ॥ प्रतीक्षस्वमुनिश्रेष्ठयावद्भवति यामिनी ॥ २१ ॥

गत्वायदिच्छसितत्कुर्वित्यर्थः ॥ १४ ॥ सिंधोर्नद्याः ॥ १५ ॥ वेपमानेति कामातुरोपिमुनिर्ममदौर्गंध्यमनुभूयमध्यएवमांत्यक्ष्यतीतिभीत्या वेपमानास्वदोषंस्वमुखेनवर्णयति तस्यमुनेःप्रियत्वेनस्वीकारार्थं स्त्रीणांस्वभावएवायं ॥ १६ ॥ किमुवाचतदाह दुर्गंधाहमिति ॥ १७ ॥१८॥ मृगनाभिशब्देनकस्तूरी ॥१९॥२०॥पशुधर्मोमैथुनधर्मः इदंवाक्यंमुनेःकामोद्दीपनार्थं किंचाधुनाकालोपिनास्तीत्याह प्रतीक्षस्वेति ॥२१॥

महानूदोषइति प्राणंवाएतेप्रस्कंदंतियेदिवारत्यासंयुज्यंतइतिप्रश्नोपनिषच्छ्रुतेर्दिवासंगेमहान्दोषः किंचमानवाअपिपश्यंतीतिलोकनिंदाचास्तीतिभावः ॥२२ ॥२३॥ नीहारंभाषायांधुवारांइतिप्रसिद्धं श्रुत्युक्तदोषस्तुतपोबलेनशमयिष्यामीतिमुनेरभिप्रायः॥२४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

रात्रौव्यवायउद्दिष्टोदिवानमनुजस्यहि ॥ दिवासंगेमहान्दोषःपश्यंतिकिलमानवाः ॥२२ ॥ कामंयच्छमहाबुद्धेलोकनिंदादुरासदा ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यायुक्तमुक्तमुदारधीः ॥ २३॥ नीहारंकल्पयामासशीघ्रपुण्यबलेनवै ॥ नीहारेचसमुत्पन्नेतटेतितमसायुते ॥ २४ ॥ कामिनीतंमुनिंप्राहमृदुपूर्वमिदंवचः ॥ कन्याहंद्विजशार्दूलभुक्त्वागंतासिकामतः ॥ २५ ॥ अमोघवीर्यस्त्वंब्रह्मन्कागतिर्मेभवेदिति ॥ पितरंकिंब्रवीम्यद्यसगर्भाचेद्भवाम्यहं ॥ २६ ॥ त्वंगमिष्यसिभुक्त्वामांकिंकरोमिवदस्वतत् ॥पराशरउवाच ॥ कांतेद्यमत्प्रियंकृत्वाकन्यैवत्वंभविष्यसि ॥ २७ ॥ वृणीष्वचवरंभीरुयत्त्वमिच्छसिभामिनी ॥सत्यवत्युवाच ॥ यथामेपितरौलोकेनजानीतोहिमानद ॥ २८ ॥ कन्याव्रतंनमेहन्यात्तथाकुरुद्विजोत्तम ॥ पुत्रश्चत्वत्समःकामंभवेदद्भुतवीर्यवान् ॥ २९ ॥ गंधोयंसर्वदामेस्याद्यौवनंचनवंनवं ॥ पराशरउवाच ॥ शृणुसुंदरिपुत्रस्तेविष्णंवशसंभवःशुचिः॥३० भविष्यतिचविख्यातस्त्रैलोक्येवरवर्णिनी ॥ केनचित्कारणेनाहंजातःकामातुरस्त्वयि ॥ ३१ ॥ कदापिचनसंमोहोभूतपूर्वोवरानने ॥ दृष्ट्वाचाप्सरसांरूपंसदाहंधैर्यमावहं ॥३२॥ दैवयोगेनवीक्ष्यत्वांकामस्यवशगोभवं ॥ तत्किंचित्कारणंविद्धिदैवंहिदुरतिक्रमं ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वाहंचातिदुर्गंधांत्वांकथंमोहमाप्नुयां ॥ पुराणकर्तापुत्रस्तेभविष्यतिवरानने ॥ ३४ ॥ वेदविद्भागकर्ताचख्यातश्चभुवनत्रये ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वातांवशंयातांभुक्त्वासमुनिसत्तमः॥ ३५ ॥

२७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ भागकर्तावेदविभागकर्ता ॥ ३५ ॥

३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ दर्शयिष्यामिवैस्मृतइति अहंत्वयास्मृतोनिजंरूपंदर्शयिष्यामीत्यर्थः॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥
वेदाविस्तारोविभागपूर्वकोविस्तारः तस्यकरणात्व्यासनामाभवत् तदुक्तंसूतसंहितायां व्यस्तवेदतयाव्यासइतिलोकेश्रुतोमुनिरिति ॥ ४४ ॥

जगामतरसास्नात्वाकालिंदीसलिलेमुनिः॥ सापिसत्यवतीजातासद्योगर्भवतीसती ॥ ३६ ॥ सुषुवेयमुना
द्वीपेपुत्रंकाममिवापरं ॥ जातमात्रस्तुतेजस्वीतामुवाचस्वमातरं ॥ ३७ ॥ तपस्येवमनःकृत्वाविविशेचाति
वीर्यवान् ॥ गच्छमातर्यथाकामंगच्छाम्यहमतःपरं ॥ ३८ ॥ तपःकर्तुंमहाभागेदर्शयिष्यामिवैस्मृतः ॥ मातर्य
दाभवेत्कार्यंतवकिंचिदनुत्तमं ॥ ३९ ॥ स्मर्तव्योहंतदाशीघ्रमागमिष्यामिभामिनी॥स्वस्तितेस्तुगमिष्यामित्य
क्त्वाचिंतांसुखंवस ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वानिर्ययौव्यासःसापिपित्रांतिकंगता ॥ द्वीपेन्यस्तस्तयाबालस्तस्माद्वै
पायनोभवत् ॥ ४१ जातमात्रोजगामाशुवृद्धिंविष्णवंशयोगतः॥तीर्थेतीर्थेकृतस्नानश्चचारतपउत्तमं ॥ ४२ ॥
एवंद्वैपायनोजज्ञेसत्यवत्यांपराशरात् ॥ चकारवेदशाखाश्चप्राप्तंज्ञात्वाकलेर्युगं ॥ ४३ ॥ वेदविस्तारकरणा
त्व्यासनामाभवन्मुनिः ॥ पुराणसंहिताश्चक्रेमहाभारतमुत्तमं ॥ ४४॥ शिष्यानध्यापयामासवेदान्कृत्वावि
भागशः॥सुमंतुंजैमिनिंपैलंवैशंपायनमेवच ॥ ४५ ॥ असितंदेवलंचैवशुकंचैवस्वमात्मजं ॥ सूतउवाच ॥ए
तच्चकथितंसर्वंकारणंमुनिसत्तमाः ॥ ४६ ॥ सत्यवत्याःसुतस्यापिसमुत्पत्तिस्तथाशुभा॥संशयोत्रनकर्तव्यः
संभवेमुनिसत्तमाः ॥ ४७ ॥ महतांचरितेचैवगुणाग्राह्यामुनेरिति ॥ कारणाच्चसमुत्पत्तिःसत्यवत्याझषोदरे
॥ ४८ ॥ पराशरेणसंयोगःपुनःशंतनुनातथा॥अन्यथातुमुनेश्चित्तंकथंकामाकुलंभवेत्॥ ४९ ॥ अनार्यजुष्टंध
र्मज्ञःकृतवान्सकथंमुनिः ॥ सकारणेयमुत्पत्तिःकथिताश्चर्यकारिणी ॥ ५० ॥

४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥५१॥एतावतायंथेनसत्यवतीपराशरस्यविवाहितास्त्रीनास्तीत्युक्तं तथाचसाशंतनुनाविवाहितेतितेनाविरुद्धमितिभावः॥५२॥इतिश्रीदेवीभाग वततिलकेद्वितीयस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥ अर्धाधिकैकोनषष्टिश्लोकैः शंतनुनातथा॥सत्यवत्याविवाहश्चगंगायाश्चोपवर्ण्यते॥१॥यद्यपिसत्य

श्रुत्वापापाच्चनिर्मुक्तोनरोभवतिसर्वथा ॥ यएतच्छुभमाख्यानंशृणोतिश्रुतिमान्नरः॥ ५१ ॥ नदुर्गतिमवा
प्नोतिसुखीभवतिसर्वदा ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांद्वितीयस्कंधेद्वितीयोऽ
ध्यायः॥ २ ॥ ॥ ऋषयऊचुः॥ उत्पत्तिस्तुत्वयाप्रोक्ताव्यासस्यामिततेजसः॥ सत्यवत्यास्तथासूतावि
स्तरेणत्वयानघ ॥ १ ॥ तथाप्येकस्तुसंदेहश्चित्तेऽस्माकंसुसंस्थितः ॥ ननिवर्ततिधर्मज्ञकथितेनत्वयानघ
॥ २ ॥ माताव्यासस्ययाप्रोक्तानाम्नासत्यवतीशुभा॥ साकथंनृपतिंप्राप्ताशंतनुंधर्मवित्तमं ॥ ३ ॥ निषाद
पुत्रींसकथंवृतवान्नृपतिःस्वयं॥धर्मिष्ठःपौरवोराजाकुलहीनामसंवृतां ॥ ४ ॥ शंतनोःप्रथमापत्नीकाह्यभूत्क
थयाधुना॥ भीष्मःपुत्रोथमेधावीवसोरंशःकथंपुनः॥ ५ ॥ त्वयाप्रोक्तंपुरासूतराजाचित्रांगदःकृतः ॥ सत्य
वत्याःसुतोवीरोभीष्मेणामिततेजसा॥ ६ ॥ चित्रांगदेहतेवीर्येकृतस्तदनुजस्तथा ॥ विचित्रवीर्यनामासौस
त्यवत्याःसुतोनृपः॥ ७ ॥ ज्येष्ठेभीष्मेस्थितेपूर्वधर्मिष्ठेरूपवत्यपि ॥ कृतवान्सकथंराज्यंस्थापितस्तेनजान
ता॥ ८ ॥ मृतेविचित्रवीर्येतुसत्यवत्यातिदुःखिता॥ वधूभ्यांगोलकौपुत्रौजनयामाससाकथं ॥९॥ कथंराज्यं
नभीष्मायददौसावरवर्णिनी॥ नकृतस्तुकथंतेनवीरेणदारसंग्रहः॥ १० ॥

वतीपराशरपत्नीनास्तिततश्चसाशंतनुनावृतेतियुक्तमेव तथापिनिषादपुत्रीसाकथंराज्ञावृतेतिशंकावशिष्टैवेतिमुनयःपृच्छंति उत्पत्तिस्त्विति॥१॥
२॥३॥४॥प्रथमापत्नीकाशंतनोरभूत्इतिद्वितीयःप्रश्नः यस्यांभीष्मउत्पन्नःसाभीष्मोवसोरंशःकथमितितृतीयःप्रश्नः॥५॥६॥७॥ ज्येष्ठेभी
ष्मेस्थितेसतिकनिष्ठःकथंराज्यंप्राप्तवानितिचतुर्थःप्रश्नः॥८॥ कुलीनानांकुलेमृतेभर्तरि विचित्रवीर्येअन्यस्मात्पुरुषाद्देदव्यासात्कथंगोलकावुत्पा ॥५॥
दितावितिपंचमःप्रश्नः ॥ ९ ॥ भीष्मेणवीर्यवताकथंनविवाहःकृतइतितस्मैराज्यंचमात्राकथंनदत्तमितिषष्ठसप्तमौप्रश्नौ ॥ १० ॥

व्यासोपिधर्मात्माकथंभ्रातुर्विचित्रवीर्यस्यभार्यायांपुत्रावुत्पादितवानित्यष्टमःप्रश्नः॥११॥भ्रातुश्चैवदाराणामितिशेषः॥ १२ ॥शिष्टाचारेणाहि श्रुतिरनुमीयते साकिंशिष्टाचारएतादृशइतिनवमःप्रश्नः ॥१३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥

अधर्मस्तुकृतःकस्मात्व्यासेनामिततेजसा ॥ ज्येष्ठेनभ्रातृभार्यायांपुत्रावुत्पादिताविति ॥ ११ ॥ पुराणकर्त्ताधर्मात्मासकथंकृतवान्मुनिः ॥ सेवनंपरदाराणांभ्रातुश्चैवविशेषतः ॥ १२ ॥ जुगुप्सितमिदंकर्मसकथंकृतवान्मुनिः ॥ शिष्टाचारःकथंसूतवेदानुमितिकारकः ॥ १३ ॥ व्यासशिष्योसिमेधाविन्संदेहंछेत्तुमर्हसि ॥ श्रोतुकामावयंसर्वेधर्मक्षेत्रेकृतक्षणाः ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवोमहाभिषइतिस्मृतः ॥ सत्यवान्धर्मशीलश्चचक्रवर्तीनृपोत्तमः ॥ १५ ॥ अश्वमेधसहस्रेणवाजपेयशतेनच ॥ तोषयामासदेवेंद्रंस्वर्गंप्राप महामतिः ॥ १६ ॥ एकदाब्रह्मसदनंगतोराजामाहाभिषः ॥ सुराःसर्वेसमाजग्मुःसेवनार्थंप्रजापतिं ॥ १७॥ गंगामहानदीतत्रसंस्थितासेवितुंविभुं॥तस्यावासःसमुद्धूतंमारुतेनतरस्विना ॥१८ ॥ अधोमुखाःसुराःसर्वेनविलोक्यैवतांस्थिताः ॥राजामहाभिषस्तांतुनिःशंकःसमपश्यत ॥ १९ ॥ सापितंप्रेमसंयुक्तंनृपंज्ञातवती नदी ॥ दृष्ट्वातौप्रेमसंयुक्तौनिर्लज्जौकाममोहितौ ॥ २० ॥ ब्रह्माचुकोपतौतूर्णंशशापचरुषान्वितः॥मर्त्यलोकेषुभूपालजन्मप्राप्यपुनर्दिवं ॥ २१ ॥ पुण्येनमहताविष्टस्त्वमवाप्स्यसिसर्वथा ॥ गंगांतथोक्तवान्ब्रह्मावीक्ष्यप्रेमवतींनृपे ॥ २२ ॥ विमनस्कौतुतौतूर्णंनिःसृतौब्रम्हणोंतिकात् ॥ सनृपान्चिंतयित्वाथभूलोकेधर्मतत्परान् ॥ २३ ॥ प्रतीपंचिंतयामासपितरंपुरुवंशजं ॥ एतस्मिन्समयेचाष्टौवसवःस्त्रीसमन्विताः ॥ २४ ॥

२२॥ २३॥प्रतीपमिति प्रतीपराजोदरेजन्मग्राह्यमितिचिंतयामासेत्यर्थः इत्थंमहाभिषस्यराज्ञःशंतनुरूपेणावतरणमुक्त्वागंगायाअवतारणप्रकारंतस्याउदरेवसूनामवतारप्रकारंचाह एतस्मिन्समयेइति ॥२४॥

॥५१॥ एतावतायंथेनसत्यवत्तीपराशरस्यविवाहितास्त्रीनास्तीत्युक्तं तथाचसाशंतनुनाविवाहितेतिनाविरुद्धमितिभावः॥५२॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥ अर्धाधिकैकोनषष्टिश्लोकैः शंतनुनातथा॥सत्यवत्याविवाहश्चगंगायाश्चोपवर्ण्यते॥१॥यद्यपिसत्य

॥५॥ श्रुत्वापापाच्चनिर्मुक्तोनरोभवतिसर्वथा ॥ यएतच्छुभमाख्यानंशृणोतिश्रुतिमान्नरः॥ ५१ ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिसुखीभवतिसर्वदा ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्त्र्यांसंहितायांद्वितीयस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः॥ २ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ उत्पत्तिस्तुत्वयाप्रोक्ताव्यासस्यामिततेजसः॥ सत्यवत्यास्तथासूताविस्तरेणत्वयानघ ॥ १ ॥ तथाप्येकस्तुसंदेहश्चित्तेऽस्माकंसुसंस्थितः ॥ ननिवर्ततिधर्मज्ञकथितेनत्वयानघ ॥ २ ॥ माताव्यासस्ययाप्रोक्तानाम्नासत्यवतीशुभा ॥ साकथंनृपतिंप्राप्ताशंतनुंधर्मवित्तमं ॥ ३ ॥ निषादपुत्रींसकथंवृतवान्नृपतिःस्वयं॥धर्मिष्ठःपौरवोराजाकुलहीनामसंवृतां ॥ ४ ॥ शंतनोःप्रथमापत्नीकाह्यभूत्कथयाधुना ॥ भीष्मःपुत्रोथमेधाविवसोरंशःकथंपुनः ॥ ५ ॥ त्वयाप्रोक्तंपुरासूतराजाचित्रांगदःकृतः ॥ सत्यवत्याःसुतोवीरोभीष्मेणामिततेजसा ॥ ६ ॥ चित्रांगदेहतेवीर्येकृतस्तदनुजस्तथा ॥ विचित्रवीर्यनामासौसत्यवत्याःसुतोनृपः ॥ ७ ॥ ज्येष्ठेभीष्मेस्थितेपूर्वंधर्मिष्ठेरूपवत्यपि ॥ कृतवान्सकथंराज्यंस्थापितस्तेनजानता ॥ ८ ॥ मृतेविचित्रवीर्येतुसत्यवत्यातिदुःखिता ॥ वधूभ्यांगोलकौपुत्रौजनयामाससाकथं ॥९॥ कथंराज्यंनभीष्मायददौसावरवर्णिनी ॥ नकृतस्तुकथंतेनवीरेणदारसंग्रहः ॥ १० ॥

वतीपराशरपत्नीनास्तिततश्चसाशंतनुनावृतेतियुक्तमेव तथापिनिषादपुत्रीसाकथंराज्ञावृतेतिशंकावशिष्टैवेतिमुनयःपृच्छंति उत्पत्तिस्त्विति॥१॥२॥३॥४॥प्रथमापत्नीकाशंतनोरभूत्इतिद्वितीयःप्रश्नः यस्यांभीष्मउत्पन्नःसाभीष्मोवसोरंशःकथमितितृतीयःप्रश्नः॥५॥६॥७॥ ज्येष्ठेभीष्मेस्थितेसतिकनिष्ठःकथंराज्यंप्राप्तवानितिचतुर्थःप्रश्नः॥८॥ कुलीनानांकुलेमृतेभर्तरिविचित्रवीर्येअन्यस्मात्पुरुषाद्वैद्व्यासात्कथंगोलकावुत्पादिताविितिपंचमःप्रश्नः ॥ ९ ॥ भीष्मेणवीर्यवताकथंनविवाहः कृतइतितस्मैराज्यंचमात्राकथंनदत्तमितिषष्ठसप्तमौप्रश्नौ ॥ १० ॥ ॥५॥

व्यासोपिधर्मात्माकथंभ्रातुर्विचित्रवीर्यस्यभार्यायांपुत्रावुत्पादितवानित्यष्टमःप्रश्नः॥११॥भ्रातुश्चैवदाराणामितिशेषः॥ १२ ॥शिष्टाचारेणाहि श्रुतिरनुमीयते साकिंशिष्टाचारएतादृशइतिनवमःप्रश्नः ॥१३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥

अधर्मस्तुकृतःकस्मात्व्यासेनामिततेजसा ॥ ज्येष्ठेनभ्रातृभार्यायांपुत्रावुत्पादिताविति ॥ ११ ॥ पुराणकर्त्ताधर्मात्मासकथंकृतवान्मुनिः ॥ सेवनंपरदाराणांभ्रातुश्चैवविशेषतः ॥ १२ ॥ जुगुप्सितमिदंकर्मसकथंकृतवान्मुनिः ॥ शिष्टाचारःकथंसूतवेदानुमितिकारकः ॥ १३ ॥ व्यासशिष्योसिमेधाविन्संदेहंछेत्तुमर्हसि ॥ श्रोतुकामावयंसर्वेधर्मक्षेत्रेकृतक्षणाः ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवोमहाभिषइतिस्मृतः ॥ सत्यवान्धर्मशीलश्चचक्रवर्तीनृपोत्तमः ॥ १५ ॥ अश्वमेधसहस्रेणवाजपेयशतेनच ॥ तोषयामासदेवेंद्रंस्वर्गंप्रापमहामतिः ॥ १६ ॥ एकदाब्रह्मसदनंगतोराजामाहाभिषः ॥ सुराःसर्वेसमाजग्मुःसेवनार्थंप्रजापतिं ॥ १७॥ गंगामहानदीतत्रसंस्थितासेवितुंविभुं॥तस्यावासःसमुद्धूतंमारुतेनतरस्विना ॥१८ ॥ अधोमुखाःसुराःसर्वेनविलोक्यैवतांस्थिताः ॥राजामहाभिषस्तांतुनिःशंकःसमपश्यत ॥ १९ ॥ सापितंप्रेमसंयुक्तंनृपंज्ञातवतीनदी ॥ दृष्ट्वातौप्रेमसंयुक्तौनिर्लज्जौकाममोहितौ ॥ २० ॥ ब्रह्माचुकोपतौतूर्णंशशापचरुषान्वितः॥मर्त्यलोकेषुभूपालजन्मप्राप्यपुनर्दिवं ॥ २१ ॥ पुण्येनमहताविप्रस्त्वमवाप्स्यसिसर्वथा ॥ गंगांतथोक्तवान्ब्रह्मावीक्ष्यप्रेमवतींनृपे ॥ २२ ॥ विमनस्कौतुतौतूर्णंनिःसृतौब्रम्हणोंतिकात् ॥ सनृपान्चिंतयित्वाथभूलोंकेधर्मतत्परान् ॥ २३ ॥ प्रतीपंचिंतयामाससपितरंपुरुवंशजं ॥ एतस्मिन्समयेचाष्टौवसवःस्त्रीसमन्विताः ॥ २४ ॥

२२॥ २३॥प्रतीपमिति प्रतीपराजोदरेजन्मग्राह्यमितिचिंतयामासेत्यर्थः इत्थंमहाभिषस्यराज्ञःशंतनुरूपेणावतरणमुक्त्वागंगायाअवतारणप्रकारंतस्याउदरेवसूनामवतारप्रकारंचाह एतस्मिन्समयेइति ॥२४॥

वसिष्ठस्याश्रमं प्राप्ता रममाणा यदृच्छया ॥ पृथ्वादीनां वसूनां च मध्ये कोपि वसूत्तमः ॥२५॥ द्यौर्नाम तस्य
॥६॥ भार्याथ नंदिनीं गां ददर्श ह ॥ दृष्ट्वा पतिं सा पप्रच्छ कस्येयं धेनुरुत्तमा ॥ २६॥ द्यौस्तामाह वसिष्ठस्य गौरियं शृणु
सुंदरि ॥ दुग्धमस्याः पिवेद्यस्तु नारी वा पुरुषोथवा ॥ २७ ॥ अयुतायुर्भवेन्नूनं सदैवागतयौवनः॥ तच्छ्रुत्वा सु
दरी प्राह मृत्युलोकेस्ति मे सखी ॥ २८ ॥ उशीनरस्य राजर्षेः पुत्री परमशोभना ॥ तस्या हेतोर्महाभाग सवत्सां
गां पयस्विनीं ॥ २९ ॥ आनयस्वाश्रमश्रेष्ठं नंदिनीं कामदां शुभां ॥ यावदस्याः पयः पीत्वा सखी मम सदैव हि
३० ॥ मानुषेषु भवेदेका जरारोगविवर्जिता ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या द्यौर्जहार च नंदिनीं ॥ ३१ ॥ अवमन्य मुनिं
दांतं पृथ्वाद्यैः सहितोनघाः ॥ हृतायामथ नंदिन्यां वसिष्ठस्तु महातपाः ॥३२॥ आजगामाश्रमपदं फलान्यादा
यसत्वरः ॥ नापश्यत यदा धेनुं सवत्सां स्वाश्रमे मुनिः ॥३३॥ मृगयामास तेजस्वी गह्वरेषु वनेष्वपि ॥ नासादि
ता यदा धेनुश्चुकोपातिशयं मुनिः ॥ ३४ ॥ वारुणिश्चापि विज्ञाय ध्यानेन वसुभिर्हृतां ॥ वसुभिर्मे हृता धेनुर्यस्मा
न्मामवमन्य वै ॥३५॥ तस्मात्सर्वे जनिष्यंति मानुषेषु न संशयः ॥ एवं शशाप धर्मात्मा वसूंस्तान्वारुणिः स्वयं
३६ ॥ श्रुत्वा विमनसः सर्वे प्रययुर्दुःखिताश्च ते॥ शप्ताः स्म इति जानंत ऋषिं तमुपचक्रमुः ॥३७॥ प्रसादयंतस्त
मृषिं वसवः शरणं गताः ॥ मुनिस्तानाह धर्मात्मा वसून्दीनान्पुरः स्थितान् ॥ ३८ ॥ अनुसंवत्सरं सर्वे शापमोक्ष
मवाप्स्यथ॥ येनेयं विहृता धेनुर्नंदिनी मम वत्सला ॥३९॥ तस्माद्द्यौर्मानुषे देहे दीर्घकालं वसिष्यति ॥ ते शप्ताः प
थि गच्छंती गंगां दृष्ट्वा सरिद्वरां ॥४०॥ ॥६॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ प्रतीपोयदास्तुतिंचक्रेतदेत्यर्थः वरवर्णिनीवरार्थिनीगंगा ॥ ४७ ॥ दक्षिणे

ऊचुस्तांप्रणताःसर्वेशप्तांचिंतातुरांनदीं ॥ भविष्यामोवयंदेविकथंदेवाःसुधाशनाः ॥ ४१ ॥मानुषाणांचजठरे
चिंतेयंमहतीहिनः ॥ तस्मात्त्वंमानुषीभूत्वाजनयास्मान्सरिद्वरे ॥ ४२ ॥ शंतनुर्नामराजर्षिस्तस्यभार्याभवा
नघे ॥ जातान्जातान्जलेचास्मान्निक्षिपस्वसुरापगे ॥ ४३ ॥ एवंशापविनिर्मोक्षोभवितानात्रसंशयः ॥
तथेत्युक्ताश्चतेसर्वेजग्मुर्लोकंस्वकंपुनः ॥ ४४ ॥ गंगापिनिर्गतादेवीचिंत्यमानापुनःपुनः ॥ महाभिषोनृपो
जातःप्रतीपस्यसुतस्तदा ॥ ४५ ॥ शंतनुर्नामराजर्षिर्धर्मात्मासत्यसंगरः ॥ प्रतीपस्तुस्तुतिंचक्रेसूर्यस्यामि
ततेजसः ॥ ४६ ॥ तदाचसलिलात्तस्मान्निःसृतावरवर्णिनी ॥ दक्षिणंशालसंकाशमूरुंभेजेशुभानना ॥ ४७॥
अंकेस्थितांस्त्रियंचाहमापृष्टवान्किंवरानने ॥ ममोरावास्थितासित्वंकिमर्थंदक्षिणेशुभे ॥ ४८ ॥ सातमाहवरारो
हायदर्थंराजसत्तम ॥ स्थितास्म्यंकेकुरुश्रेष्ठकामयानांभजस्वमां ॥४९॥ तामवोचदथोराजारूपयौवनशालि
नीं ॥ नाहंपरस्त्रियंकामाद्गच्छेयंवरवर्णिनीं ॥ ५० ॥ स्थितादक्षिणमूरुंमेत्वमाश्लिष्यचभामिनी ॥ अपत्या
नांस्नुषाणांचस्थानंविद्धिशुचिस्मिते ॥ ५१ ॥ स्नुषामेभवकल्याणिजातेपुत्रेतिवांच्छिते॥ भविष्यतिचमेपु
त्रस्तवपुण्यान्नसंशयः ॥ ५२ ॥ तथेत्युक्तागतासावैकामिनीदिव्यदर्शना ॥ राजाचापिगृहंप्राप्तश्चिंतयंस्तां
स्त्रियंपुनः ॥ ५३ ॥ ततःकालेनकियताजातेपुत्रेवयस्विनि ॥ वनंजिगमिषूराजापुत्रंवृत्तांतमूचिवान् ॥५४॥

शुभेइति इदंकन्यायाःस्थानंकामातुरात्वंकथमाश्रितवत्यसीत्यर्थः ॥४८॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥५३॥वयस्विनितरुणे ॥५४

वृत्तांतंकाचित्स्त्रीसमागत्यममदक्षिणोरौस्थिता कामातुरांतांसमीक्ष्यमयानिर्भर्त्सितासापुनः प्रार्थितवतीमयाप्रोक्ताममभविष्यतः सुतस्यपत्नीभ वेतिसातदुपश्रुत्यगतेति ॥ ५५ ॥भजेथाइति ममसत्यवाक्यपालनार्थमित्यर्थः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ परांबिकांसाम्यावस्थमायोपाधिकब्र

॥७॥ वृत्तांतंकथयित्वातुपुनरूचेनिजंसुतं ॥ यदिप्रयातिसाबालात्वांवनेचारुहासिनी ॥ ५५ ॥ कामयानावरारोहा तांभजेथामनोरमां ॥ नप्रष्टव्यात्वयाकासिमन्नियोगान्नराधिप ॥ ५६ ॥ धर्मपत्नींचतांकृत्वाभवितात्वंसुखी किल ॥ सूतउवाच ॥एवंसंदिश्यतंपुत्रंभूपतिःप्रीतमानसः ॥ ५७ ॥ दत्वाराज्यश्रियंसर्वांवनंराजाविवेशह ॥ तत्रापिचतपस्तप्त्वासमाराध्यपरांबिकां ॥५८॥ जगामस्वर्गंराजासौदेहंत्यक्त्वास्वतेजसा॥राज्यंप्रापमहाते जाःशंतनुःसार्वभौमिकं ॥ ५९ ॥ प्रजांवैपालयामासधर्मदंडोमहीपतिः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वि तीयस्कंधतृतीयोऽध्यायः ॥३ ॥ श्रीः ॥ सूतउवाच ॥ प्रतीपेऽथदिवंयातेशंतनुःसत्यविक्रमः ॥ बभूवमृग याशीलोनिघ्नन्व्याघ्रान्मृगान्नृपः ॥ १ ॥ सकदाचिद्वनेघोरेगंगातीरेचरन्नृपः ॥ ददर्शमृगशावाक्षींसुंदरींचा रुभूषणां ॥ २ ॥ दृष्ट्वातांनृपतिर्मग्नःपित्रोक्तेयंवरानना ॥ रूपयौवनसंपन्नासाक्षाल्लक्ष्मीरिवापरा ॥ ३ ॥ पि बन्मुखांबुजंतस्यानतृप्तिमगमन्नृपः ॥ हृष्टरोमाभवत्तत्रव्याप्तचित्तइवानघ ॥४॥ महाभिषंसापिमत्वाप्रेम युक्ताबभूवह ॥ किंचिन्मंदस्मितंकृत्वातस्थावग्रेनृपस्यच ॥५ ॥ वीक्ष्यतामसितापांगींराजाप्रीतमनाभृशं ॥ उवाचमधुरंवाक्यंसांत्वयन्श्लक्ष्णयागिरा ॥ ६ ॥

ब्रह्मरूपिणीं ॥५८॥५९॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेतृतीयोऽध्यायः॥ ३॥ एकोनसप्ततिश्लोकैर्गंगायाःसहशंतनोः॥ विवाहःकथ्यते तत्रवसूनांजन्मचोच्यते ॥१॥प्रतीपस्यभगवतीप्रसादादुत्तमपदप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तांतमाह प्रतीपेथेति॥१॥२॥ मग्नोमग्नचित्तइत्यर्थः ॥३॥व्या प्तचित्तस्तस्यांमग्नचित्तइत्यर्थः ॥४॥ महाभिषमिति तस्यादेवतात्वाद्दिव्यज्ञानेनायंब्रह्मसभायांदृष्टो महाभिषराजाभवतीतिमत्वेत्यर्थः॥५॥ ६ ॥

अप्सरापीतिटाबंतत्वंछांदसं ॥ ७ ॥ ८ ॥ राजातांनाभिजानातीति दिव्यज्ञानशून्यत्वादितिभावः ॥ ९ ॥ १० ॥ भावित्वादिति ख्रीजातेरव श्यंपतिरपेक्षितएवेतिहेतोर्यांवाकोवापिपतिरपेक्षितएवतत्रापिसदृशोप्यनोनुरूपोयदिलब्धस्तर्हितंकानवांछातिसर्वापिवांछत्येवेत्यर्थः ॥ ११ ॥

देवीवात्वंचवामोरूमानुषीवावरानने ॥ गंधर्वीवाथयक्षीवानागकन्याप्सरापिवा ॥ ७ ॥ यासिकासिवरारोहे भार्यामेभवसुंदरी ॥ प्रेमयुक्तस्मितैवत्वंधर्मपत्नीभवाद्यमे ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ राजातांनाभिजानातिगंगेय मितिनिश्चितं ॥ महाभिषंसमुत्पन्नंनृपंजानातिजान्हवी ॥९॥ पूर्वप्रेमसमायोगाच्छ्रुत्वावाचंनृपस्यतां ॥ उवा चनारीराजानंस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ १० ॥ स्त्रीउवाच ॥ जानामित्वांनृपश्रेष्ठप्रतीपतनयंशुभं ॥कानवांच्छति चार्वंगीभावित्वात्सदृशंपतिं ॥ ११ ॥ वाग्बंधेननृपश्रेष्ठचरिष्यामिपतिंकिल ॥ शृणुमेसमयंराजन्वृणोमित्वां नृपोत्तम ॥ १२ ॥ यच्चकुर्यामहंकार्यंशुभंवायदिवाशुभं ॥ ननिषेध्यात्वयाराजन्नवक्तव्यंतथाऽप्रियं ॥१३ ॥ यदाचत्वंनृपश्रेष्ठनकरिष्यासिमेवचः ॥ तदामुत्क्वागमिष्यामियथेष्टंदेशमारिष ॥ १४॥ स्मृत्वाजन्मवसूनांसा प्रार्थनापूर्वकंत्दृदि ॥ महाभिषस्यप्रेमाथविचिंत्यैवचजान्हवी ॥ १५॥ तथेत्युक्त्वाथसादेवीचकारनृपतिंपतिं॥ एवंवृतानृपेणाथगंगामानुषरूपिणी ॥१६ ॥ नृपस्यमंदिरंप्राप्तासुभगावरवर्णिनी ॥ नृपतिस्तांसमासाद्य चिक्रीडोपवनेशुभे ॥ १७ ॥ सापितंरमयामासभावज्ञावैवरांगना ॥ नवुबोधनृपःक्रीडन्गतान्वर्षगणानथ ॥१८ ॥ सतयामृगशावाक्ष्याशच्याशतक्रतुर्यथा ॥ सासर्वगुणसंपन्नासोपिकामविचक्षणः ॥१९॥

वाग्बंधेनपणेन समयंपणं ॥१२ ॥ तथाप्रियं अप्रियमितिछेदः ॥१३॥ तदेति तदात्वांमुत्क्वात्यक्त्वायथेष्टंदेशंगमिष्यामीत्यर्थः यथेष्टंदे शमारिषेत्यत्रदेशपदोत्तराविभक्तिलोपश्छांदसः ॥ १४ ॥ स्मृत्वेति इत्थंकार्यद्वयहेतोर्जान्हवीशंतनोःपत्नीजातेतिशेषः ॥ १५ ॥ यद्वाप णंश्रुत्वाराज्ञातथास्त्वित्यंगीकृतपणाजान्हवीकार्यद्वयेहतोर्नृपतिंपतिंचकारेत्यन्वयः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥ १९ ॥

रेमातेमंदिरेदिव्येरमानारायणाविव॥एवंगच्छतिकालेसादधारनृपतेस्तदा ॥ २० ॥ गर्भंगंगावसुंपुत्रंसुषुवे ॥८॥
चारुलोचना ॥ जातमात्रंसुतंवारिचिक्षेपैवंद्वितीयके ॥ २१ ॥ तृतीयेथचतुर्थेथपंचमेषष्ठएवच ॥ सप्तमेवाह
तेपुत्रेराजाचिंतापरोभवत् ॥ २२ ॥ किंकरोम्यद्यवंशोमेकथंस्यात्सुस्थिरोभुवि ॥सप्तपुत्राहतानूनमनयापा
परूपया ॥ २३ ॥ निवारयामियादिमांत्यक्त्वायास्यतिसर्वथा ॥ अष्टमोयंसुसंप्राप्तोगर्भोमेमनसीप्सितः ॥
२४ ॥ नवारयामिचेदद्यसर्वथेयंजलेक्षिपेत् ॥ भवितावानवाचाग्रेसंशयोयंममाद्भुतः ॥ २५ ॥ संभवेपिचदु
ष्टेयंरक्षयेद्वानरक्षयेत् ॥ एवंसंशयितेकार्येकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥ २६ ॥ वंशस्यरक्षणार्थेहियत्नःकार्यःपरोम
या ॥ ततःकालेयदाजातःपुत्रोयमष्टमोवसुः ॥ २७ ॥ मुनेर्येनत्दृताधेनुर्नंदिनीस्त्रीजितेनाहि ॥ तंदृष्ट्वानृपतिः
पुत्रंतामुवाचपतन्पदे ॥ २८ ॥ दासोस्मितवतन्वंगिप्रार्थयामिशुचिस्मिते ॥ पुत्रमेकंपुषाम्यद्यदेहिजीवंतम
द्यमे ॥ २९ ॥ हिंसिताःसप्तपुत्रामेकरभोरुत्वयाशुभाः ॥ अष्टमंरक्षसुश्रोणिपतामितवपादयोः ॥ ३० ॥ अ
न्यद्वैप्रार्थितंतेद्यददाम्यथचदुर्लभं ॥ वंशोमेरक्षणीयोद्यत्वयापरमशोभने ॥ ३१ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्व
र्गेवेदविदोविदुः ॥ तस्माद्यवरारोहेप्रार्थयाम्यर्भमंसुतं ॥ ३२ ॥ इत्युक्तापिगृहीत्वातंयदागंतुंसमुत्सुका ॥
तदातिकुपितोराजातामुवाचातिदुःखितः॥ ३३ ॥ पापिष्ठेकिंकरोम्यद्यनिरयान्नबिभेषिकिं ॥ कासिपापकरा
णांत्वंपुत्रीपापरतासदा ॥३४॥ यथेच्छंगच्छवातिष्ठपुत्रोमेस्थीयतामिह ॥ किंकरोमित्वयापापेवंशांतकरया
नया ॥ ३५ ॥ एवंवदतिभूपालेसागृह्यवासुतंशिशुं॥गच्छंतीवचनंकोपसंयुतासमुवाचह ॥ ३६ ॥ ॥८॥

पुत्रकामेति हेराजन्नपुत्रकामाहंपुत्रंगृहीत्वागमिष्यामिवनेचेनंपुत्रंपालयिष्यामि इहैवकुतोनपाल्यतेइतिचेदतः समयोयोमयापणः कृतःसनष्टइतिहेतोः कुतोनष्टइतिचेन्ममवचनंवोक्तंत्वयाअन्यथाकृतमितिहेतोः ॥ ३७ ॥ तत्रपुत्रंपालयिष्यसीत्यत्रकिंप्रमाणमितिचेदहंगंगास्मि

पुत्रकामासुतंत्वेनंपालयामिवनेगतः ॥ समयोमेगमिष्यामिवचनंह्यन्यथाकृतं ॥ ३७ ॥ गंगांमांवैविजानीहिदेवकार्यार्थमागतां ॥ वसवस्तुपुराशप्तावसिष्ठेनमहात्मना ॥ ३८ ॥ व्रजंतुमानुषींयोनिंस्थितांचिंतातुरास्तुमां ॥ दृष्ट्वेदंप्रार्थयामासुर्जननीनोभवानघे ॥ ३९ ॥ तेभ्योदत्वावरंजातापत्नीतिनृपसत्तम ॥ देवकार्यार्थसिध्यर्थंजानीहिसंभवोमम ॥ ४० ॥ सप्ततेवसवःपुत्रामुक्ताःशापाद्दपेरतुते ॥ कियंतंकालमेकोयंतवपुत्रोभविष्यति ४१ ॥ गंगादत्तमिमंपुत्रंगृहाणशंतनोस्वयं ॥ वसुंदेवंविदित्वैनंसुखंभुंक्ष्वसुतोद्भवं ॥ ४२ ॥ गांगेयोयंमहाभागभविष्यतिबलाधिकः ॥ अद्यतत्रनयाम्येनंयत्रत्वंवैमयावृतः ॥ ४३ ॥ दास्यामियौवनप्राप्तंपालयित्वामहीपते ॥ नमातृरहितःपुत्रोजीवेन्नचसुखीभवेत् ॥ ४४ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेगंगातंगृहीत्वाचबालकं ॥ राजाचातीवदुःखार्तःसंस्थितोनिजमंदिरे ॥ ४५ ॥ भार्याविरहजंदुःखंतथापुत्रस्यचाद्भुतं ॥ सर्वदाचिंतयन्नास्तेराज्यंकुर्वन्महीपतिः ॥ ४६ ॥ एवंगच्छतिकालेऽथनृपतिर्मृगयांगतः ॥ निघ्नन्मृगगणान्बाणैर्महिषान्सूकरानपि ॥ ४७ ॥ गंगातीरमनुप्राप्तःसराजाशंतनुस्तदा ॥ नदींतोकजलांदृष्ट्वाविस्मितःसमहीपतिः ॥ ४८ ॥ तत्रापश्यत्कुमारंतंमुंचंतंविशिखान्बहून् ॥ आकृष्यचमहाचापंक्रीडंतंसरितस्तटे ॥ ४९ ॥ तंवीक्ष्यविस्मितोराजानस्मजानातिकिंचन ॥ नोपलेभेस्मृतिंभूपःपुत्रोयंममवानवा ॥ ५० ॥ दृष्ट्वाप्यमानुषंकर्मबाणेषुलघुहस्ततां ॥ विद्यांवाप्रतिमांरूपंतस्यवैस्मरसन्निभं ॥ ५१ ॥

ततोमद्वचनंसत्यंजानीहीत्यभिप्रायेणाह गंगामिति तर्हित्वंममपत्नीकुतोजातातथपुत्राश्चत्वयाकथंहिंसिताइतिचेत्तत्राह वसवस्त्विति ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

पप्रच्छविस्मितोराजाकस्यपुत्रोसिचानघ॥ नोवाचकिंचिद्वीरोऽसौमुंचंश्छैलीमुखानथ ॥५२॥ अंतर्धानगतः
॥९॥ सोथराजाचिंतातुरोभवत् ॥ कोयंममसुतोबालःकिंकरोमिव्रजामिकं ॥ ५३ ॥ गंगांतुष्टावभूपालःस्थित
स्तत्रसमाहितः ॥ दर्शनंसाददावाथचारुरूपायथापुरा ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वातांचारुसर्वांगींबभाषेनृपतिःस्वयं ॥ को
यंगंगेगतोबालोममत्वंदर्शयाधुना ॥ ५५ ॥ गंगोवाच ॥ ॥ पुत्रोयंतवराजेंद्ररक्षितश्चाष्टमोवसुः ॥ ददामित
वहस्तेतुगांगेयोयंमहातपाः ॥ ५६ ॥ कीर्तिकर्ताकुलस्यास्यभवितातवसुव्रत ॥ पाठितस्त्वखिलान्वेदान्ध
नुर्वेदंचशाश्वतं ॥ ५७ ॥ वसिष्ठस्याश्रमेदिव्येसंस्थितोयंसुतस्तव ॥सर्वविद्याविधानज्ञःसर्वार्थकुशलःशुचिः
॥५८॥यद्वेदजामदग्न्योसौतद्वेदायंसुतस्तव॥ गृहाणगच्छराजेंद्रसुखीभवनराधिप ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधे
गंगादत्वापुत्रंनृपायवै ॥ नृपतिस्तुमुदायुक्तोबभूवातिसुखान्वितः ॥ ६० ॥ समालिंग्यसुतंराजासमाघ्राय
चमस्तकं ॥ समारोप्यरथेपुत्रंस्वपुरंसप्रचक्रमे ॥ ६१ ॥ गत्वागजाव्हयंराजाचकारोत्सवमुत्तमं ॥ दैवज्ञंच
समाहूयपप्रच्छचशुभंदिनं ॥६२॥ समाहृत्यप्रजाःसर्वाःसचिवान्सर्वशःशुभान् ॥ यौवराज्येथगांगेयंस्थाप
यामासपार्थिवः ॥ ६३ ॥ कृत्वातंयुवराजानंपुत्रंसर्वगुणान्वितं ॥ सुखमाससधर्मात्मानसस्मारचजान्हवीं ॥
॥ ६४ ॥ सूतउवाच ॥ एतद्वःकथितंसर्वंकारणंवसुशापजं ॥ गांगेयस्यतथोत्पत्तिंजान्हव्याःसंभवंतथा ॥
॥ ६५ ॥ गंगावतरणंपुण्यंवसूनांसंभवंतथा ॥ यःशृणोतिनरःपापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ६६ ॥ पुण्यंपवि
त्रमाख्यानंकथितंमुनिसत्तमाः ॥ यथामयाश्रुतंव्यासात्पुराणंवेदसंमितं ॥ ६७ ॥ ॥९॥

॥६८ ॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुसत्यवत्यतिसुंदरी॥ वृताशंतनुनाराज्ञाकथेयंसम्यगीर्यते ॥१॥ गंगयासहशंतनोर्विवाहादिकंश्रुत्वासत्यवतीविवाहकथांपृच्छंति वसूनामिति ॥ १॥ २॥३॥४॥ पुत्रेणसहभीष्मेणसह

श्रीमद्भागवतंपुण्यंनानाख्यानकथान्वितं ॥ द्वैपायनमुखोद्भूतंपंचलक्षणसंयुतं ॥ ६८ ॥ शृण्वतांसर्वपापघ्नं शुभदंसुखदंतथा ॥ इतिहासमिमंपुण्यंकीर्तितंमुनिसत्तमाः ॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः॥ ४ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥वसूनांसंभवःसूतकथितःशापकारणात् ॥गांगेयस्यतथोत्पात्तिःकथितालोमहर्षणे ॥ १॥ माताव्यासस्यधर्मज्ञनाम्नासत्यवतीसती ॥ कथंशंतनुनाप्राप्ताभार्यागंधवतीशुभा ॥ २ ॥तन्ममाचक्ष्वविस्तारंदाशपुत्रीकथंवृता ॥ राज्ञाधर्मवरिष्ठेनसंशयंछिंधिसुव्रत ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ शंतनुर्नामराजर्षिर्मृगयानिरतःसदा ॥ वनंजगामानिघ्नन्वैमृगांश्चमाहिषान्रुरून् ॥ ४ ॥ चत्वार्येवतुवर्षाणिपुत्रेणसहभूपतिः ॥ रममाणःसुखंप्रापकुमारेणयथाहरः ॥ ५॥ एकदाविक्षिपन्बाणान्विनिघ्नन्खड्गसूकरान् ॥ सकदाचिद्वनंप्राप्तःकालिंदींसारितांवरां ॥ ६ महीपतिरनिर्देश्यमाजिघ्रद्गंधमुत्तमं ॥ तस्यप्रभवमन्विच्छन्संचचारवनंतदा॥७ ॥ नमंदारस्यगंधोयंमृगनाभिमदस्यन ॥ चंपकस्यनमालत्यानकेतक्यामनोहरः ॥ ८ नचानुभूतपूर्वोऽयंवातिगंधवहःशुभः ॥ कुतोऽयमेतिवायुर्वैममघ्राणविमोहनः ॥ ९॥ इतिसंचिंत्यमानोसौबभ्रामवनमंडलं ॥ मोहितोगंधलोभेनशंतनुःपवनानुगः ॥१० ॥ सददर्शनदीतीरेसंस्थितांचारुदर्शनीं ॥ शृंगाररहितांकांतांसुस्थितांमलिनांबरां ॥ ११ ॥

कुमारेणस्कंदेन ॥ ५ ॥ सकदाचिदिति प्रथमंवनंप्राप्तःपश्चाद्वनमध्यस्थांसरिद्वरांकालिंदींयमुनांप्राप्तइत्यर्थः ॥ ६ ॥ अनिर्देश्यंनिर्णेतुमशक्यंतस्यगंधस्यप्रभवमुत्पत्तिस्थानं॥७॥८॥ गंधवहोवायुः ॥ ९ ॥ पवनानुगःपवनमनुलक्षीकृत्यगंता ॥ १० ॥ ११ ॥

॥१२॥१३॥१४॥गंगांस्मरन्कामवशंगतः कामेनहृढचित्तःसन्पूर्ययागंगयाहत्यक्तः सैवगंगातिर्यनया।दितितांगंगांस्मरन्नृपप्रच्छस्थः

दृष्ट्वातामसितापांगींविस्मितःसमहीपतिः ॥ अस्यादेहस्यगंधोयमितिसंजातनिश्चयः ॥ १२ ॥ तदद्भुतंरूप
मतीवसुंदरंतथैवगंधोखिललोकसंमतः ॥ वयश्चतादृक्नवयौवनंशुभंदृष्ट्वैवराजाकिलविस्मितोभवत् ॥ १३॥
केयंकुतोवासमुपागताधुनादेवांगनावाकिमुमानुषीवा ॥गंधर्वपुत्रीकिलनागकन्याजानेकथंगंधवतींनुकामिनीं
॥१४॥संचिंत्यचैवंमनसानृपोसौननिश्चयंप्रापयदाततःस्वयं ॥ गंगांस्मरन्कामवशंगतोथपप्रच्छकांतांतट
संस्थितांच ॥ १५ ॥ कासिप्रियेकस्यसुतासिकस्मादिहास्थितात्वंदिजनेवरोरु ॥ एकाकिनीकिंवदचारुनेत्रे
विवाहितावाविवाहितासि ॥ १६ ॥ संजातकामोहमरालनेत्रेत्वांवीक्ष्यकांतांचमनोरमांच ॥ ब्रूहिप्रिये
यासिचिकीर्षसित्वंकिंचेतिसर्वंममविस्तरेण॥ १७॥ इत्येवमुक्तासुदतीनृपेणप्रोवाचतंसास्मितमंबुजेक्षणा ॥
दाशस्यपुत्रींत्वमवेहिराजन्कन्यांपितुःशासनसंस्थितांच॥१८॥ तरीमिमांधर्मनिमित्तमेवसंवाहयामीहजलेनृ
पेंद्र ॥ पितागृहेमेद्यगतोस्तिकामंसत्यंब्रवीम्यर्थपतेतवाग्रे ॥ १९ ॥ इत्येवमुक्त्वाविररामबालाकामातुरस्तां
नृपतिर्बभाषे ॥ कुरुप्रवीरंकुरुमांपतिंत्वंवृथानगच्छेन्ननुयौवनंते ॥२०॥ नचास्तिपत्नीममवैद्वितीयात्वंधर्मप
त्नीभवमेमृगाक्षि ॥ दासोस्मितेहंवशगःसदैवमनोभवस्तापयतिप्रियेमां ॥ २१ ॥ गताप्रियामांपरिहृत्यकां
तानान्यावृताहंविधुरोस्मिकांते ॥ त्वांवीक्ष्यसर्वावयवातिरम्यांमनोतिजातंविवशंमदीयं ॥ २२ ॥ श्रुत्वामृता
स्वादरसंनृपस्यवचोतिरम्यंखलुदाशकन्या ॥ उवाचतंसात्विकभावयुक्ताकृत्वातिधैर्यंनृपतिंसुगंधा ॥ २३ ॥

॥१५॥१६॥अरालनेत्रेकुटिलनेत्रे॥१७॥१८॥धर्मनिमित्तमेवेति अस्माकंदाशानामायंधर्मोस्तीतितन्निमित्तमित्यर्थः ॥ १९ ॥२०॥
॥२१ ॥ विवशंकामाधीनमितियावत् ॥ २२ ॥ अतिधैर्यमिति अनेनसापिकामातुराजातेतिबोधितं ॥२३ ॥

यदात्यराजन्निति हेराजन्नन्यत्त्वाभिलषितंतदेतन्ममाप्यभिलपितमित्यर्थः ॥२४॥ नस्वैरिण्यपिनकुलटाहमस्मि अपितुकुलीनस्यदाशस्यपुत्री ॥२५॥ ननुत्वत्पिताप्रष्टव्यइत्यवकाशःकामांधस्यममनैवास्तीतिचेत्तत्राह मनोभवइति यथामांपुनर्नवयौवनांमनोभवोदुनोतिक्लेशयातितथानृपत्वांकिंदुनोतिनैवदुनोति पुरुषापेक्षयाअष्टगुणितकामस्यस्त्रीपुंसत्वात् तथाप्यहंयथाधैर्येणनविव्हलास्मि एवंत्वयातत्रापिकामोद्वेपिधृतिःकुलाचारपरंपरासु

यदात्थराजन्मयितत्तथैवमन्येहमेतत्तुयथावचस्ते ॥ नास्मिस्वतंत्रात्वमवैहिकामंदातापितामेर्थयतत्वमाशु २४ ॥ नस्वैरिणीहास्म्यपिदाशपुत्रीपितुर्वशेहंसततंचरामि ॥ सचेद्ददातिप्रथितःपितामेगृहाणपाणिंवशगास्मितेहं ॥ २५ ॥ मनोभवस्त्वांनृपकिंदुनोतियथापुनर्मांनवयौवनांच ॥ दुनोतितत्रापिहिरक्षणीयाधृतिःकुलाचारपरंपरासु ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यानृपतिःकाममोहितः ॥ गतोदाशपतेर्गेहंतस्यायाचनहेतवे ॥ २७ ॥ दृष्ट्वानृपतिमायांतंदाशोतिविस्मयंगतः ॥ प्रणामंनृपतेःकृत्वाकृतांजलिरभाषत ॥ २८ ॥ दाशउवाच ॥ दासोस्मितवभूपालकृतार्थोहंतवागमे ॥ आज्ञांदेहिमहाराजयदर्थमिहचागमः ॥ २९ राजोवाच ॥ धर्मपत्नींकरिष्यामिसुतामेतांतवानघ ॥ त्वयाचेद्दीयतेमह्यंसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ३० ॥ दाशउवाच ॥ कन्यारत्नंमदीयंचेद्यत्त्वंप्रार्थयसेनृप ॥ दातव्यंतुप्रदास्यामिनत्वदेयंकदाचन ॥ ३१ ॥ तस्याःपुत्रोमहाराजत्वदंतेपृथिवीपतिः ॥ सर्वथाचाभिषेक्तव्योनान्यःपुत्रस्तवेतिवै ॥ ३२ ॥ सूतउवाच ॥ श्रुत्वावाक्यंतुदाशस्यराजाचिंतातुरोभवत् ॥ गांगेयंमनसाकृत्वानोवाचनृपतिस्तदा ॥ ३३ ॥ कामातुरोगृहंप्राप्तश्चिंताविष्टोमहीपतिः ॥ नसस्नौबुभुजेनाथनसुष्वापगृहंगतः ॥ ३४ ॥

योग्यारक्षणीयेत्यर्थः ॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥प्रार्थयसेचेदित्यन्वयः दातव्यंतुअवश्यंदातव्यमेवास्तितद्दस्तेनगृहेस्थापनीयंत्वाद्दशो यदिप्रार्थयतेतदावश्यंदास्यामि ॥३१॥पुत्रस्तवेतिवैइति इतियदितवेष्टंतदादास्यामीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ गांगेयंमनसाराज्याधिपंकृत्वाप्रत्युत्तरंनोवाचगांगेयसदृशेपुत्रेसतिकथमेतस्याःपुत्रायराज्यंदेयमितिभावः ॥३३ ॥तस्याःपुत्रायराज्यदानेनिष्टेपिसात्विष्टैवेत्याह कामातुरइति ॥३४॥

देवव्रतोभीष्मः ॥ ३५॥ ३६ ॥दुःखंपितुरितिशेषः योदुःखंपितुर्ननाशयतिसपुत्रोऋणंप्राक्जन्मनिगृहीतंपित्रातद्गृहीतुमागतोस्तीति धिक्कृताह शंपुत्रमित्यर्थः ॥३७॥३८॥ सुतोहरिश्चंद्रेति दासार्पितोलक्षणयादासत्वेनार्पितइत्यर्थः इयंकथारुप्तमस्कंधेवक्ष्यमाणा॥ ३९ ॥ तथाजीग र्तस्येति इयमपिकथासप्तमस्कंधेवक्ष्यमाणा गाधिसुतेनविश्वामित्रेण ॥ ४० ॥ पित्राज्ञयेति गुरोरनुज्ञागुरोःपितुर्जमदग्नेरित्यर्थः ॥ ४१ ॥

चिंतातुरंतुतंदृष्ट्वापुत्रोदेवव्रतस्तदा ॥ गत्वापृच्छन्महीपालंतदसंतोपकारणं ॥ ३५ ॥ दुर्जयःकोऽस्तिशत्रुस्ते करोमिवशगंतव॥काचिंतानृपशार्दूलसत्यंवद नृपोत्तम॥३६॥ किंतेनजातेनसुतेनराजन्दुःखंनजानातिननाश येद्यः॥ऋणंगृहीतुंसमुपागतोसौप्राग्जन्मजंनात्रविचारणास्ति ॥३७॥ विमुच्यराज्यंरघुनंदनोपिताताज्ञया दाशरथिस्तुरामः ॥ वनंगतोलक्ष्मणजानकीभ्यांसहैवशैलंकिलचित्रकूटं ॥ ३८ ॥ सुतोहरिश्चंद्रनृपस्यराज न्यरोहितश्चेतिप्रसिद्धनामा ॥ क्रीतोथपित्राविपणोद्यतश्चदासार्पितोविप्रगृहेतुनूनं ॥ ३९ ॥ तथाजिगर्त स्यसुतोवरिष्ठोनाम्नाशुनःशेपइतिप्रसिद्धः ॥ क्रीतस्तुपित्राप्यथयूपबद्धःसंमोचितोगाधिसुतेनपश्चात् ॥ ४० ॥ पित्राज्ञयाजामदग्न्येनपूर्वंछिन्नंशिरोमातुरितिप्रसिद्धं ॥ अकार्यमप्याचरितंचतेनगुरोरनुज्ञाचगरी यसीकृता ॥ ४१ ॥ इदंशरीरंतवभूपतेनक्षमोस्मिन्नूनंवदकिंकरोम्यहं ॥ नशोचनीयंमयिवर्तमानेप्यसाध्यम र्थंप्रतिपादयाम्यदः ॥ ४२ ॥ प्रब्रूहिराजंस्तवकास्तिचिंतानिवारयाम्यद्यधनुर्गृहीत्वा ॥ देहेनमेचेच्चरितार्थ तावाभवत्वमोघाभवतश्चिकीर्षा ॥ ४३ ॥ धिक्तंसुतंयःपितुरीप्सितार्थंक्षमोपिसन्नप्रतिपादयेद्यः ॥ जाते नकिंतेनसुतेनकामंपितुर्नचिंतांहिसमुद्धरेद्यः ॥ ४४ ॥

नक्षमोस्मिन्नूनमिति यद्यपिकिमपिभवत्प्रियंकर्तुंनक्षमः समर्थोस्मितथाप्यहंकिंकरोमीतिवदमयाकिंकर्तव्यमितिवदेत्यर्थः अदःइदमित्यर्थः ॥४२॥देहेनेति यदिकार्यकरणेममदेहःपततितदादेहेनचरितार्थताममजाता ममदेहःसार्थकोजातः अथवाकार्येजातंतदाभवताश्चिकीर्षाअ मोघासफलाजाताउभयतोपिफलमेवास्तीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ समुद्धरेत्नाशयेत् ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ मृधेयुद्धेअकस्मात् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ चित्तेति यूयंपृष्ट्वानृपस्यवार्तांवित्तजानीत ॥ ५० ॥ विदितार्थोज्ञाता

सूतउवाच ॥ निशम्येतिवचस्तस्यपुत्रस्यशंतनुर्नृपः ॥ लज्जमानस्तुमनसातमाहत्वरितंसुतं ॥ ४५ ॥ राजोवाच ॥ चिंतामेमहतीपुत्रयस्त्वमेकोसिमेसुतः ॥ शूरोतिबलवान्मानीसंग्रामेष्वपराङ्मुखः ॥ ४६ ॥ एकापत्यस्यमेतातवृथेदंजीवितंकिल ॥ मृतेत्वयिमृधेक्वापिकिंकरोमिनिराश्रयः ॥ ४७ ॥ एषामेमहतीचिंतातेनाद्यदुःखितोस्म्यहं ॥ नान्याचिंतास्तिमेपुत्रयांतवाग्रेवदाम्यहं ॥ ४८॥ सूतउवाच ॥ तदाकर्ण्याथगांगेयोमंत्रिवृद्धानपृच्छत॥ नमांवदतिभूपालोलज्जयाद्यपरिप्लुतः ॥ ४९ ॥ चित्तवार्तांनृपस्याद्यपृष्ट्वायूयंविनिश्चयात् ॥ सत्यंब्रुवंतुमांसर्वंतत्करोमिनिराकुलः ॥ ५० ॥ तच्छुत्वातेनृपंगत्वासंविज्ञायचकारणं ॥ शशंसुर्विदितार्थस्तुगांगेयस्तदचिंतयत् ॥ ५१ ॥ सहितस्तैर्जगामाशुदाशस्यसदनंतदा ॥ प्रेमपूर्वमुवाचेदंविनम्रोजान्हवीसुतः ॥ ५२ ॥ गांगेयउवाच॥पित्रेदेहिसुतांतेद्यप्रार्थयामिसुमध्यमां ॥मातामेस्तुसुतेयंतेदासोस्म्यस्याःपरंतप ॥ ५३ ॥ दाशउवाच ॥ त्वंगृहाणमहाभागपत्नींकुरुनृपात्मज ॥ पुत्रोस्यानभवेद्राजावर्तमानेत्वयीतिवै ॥ ५४ ॥ गांगेयउवाच ॥ मातेयंममदाशेयीराज्यंनैवकरोम्यहं ॥ पुत्रोस्याःसर्वथाराज्यंकरिष्यतिनसंशयः ॥ ५५ ॥ दाशउवाच ॥ सत्यवाक्यंमयाज्ञातंपुत्रस्तेबलवान्भवेत् ॥ सोपिराज्यंबलान्नूनंगृण्हीयादितिनिश्चयः ॥ ५६ ॥

र्थः ॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥सत्यवाक्यमितित्वंयद्यपिसत्यवाक्यनयाराज्यंनकरिष्यसि तथापितवसुतस्तस्माद्राज्यंगृण्हीयान्मम दौहित्रस्येत्यर्थः ॥५६॥

मयाविवाहेकृतेसत्येतदुयं ततोविवाहमेवाहंनकरिष्यामीतिभीष्मंभयंकरंव्रतंमयाकृतमितिजानीहि ॥ ५७ ॥ झषजीवकोमत्स्यजीवनोदाश
राजा ॥ ५८ ॥ ननुव्यासमाताअन्यस्त्रीकथंतेनविवाहितेतिचेत्तत्राह नजानातीति तदुदरेव्यासस्यजन्मराजानजानाति कन्यैवेयमितिनिश्चि
तमितिरित्यर्थः एतेनधर्मज्ञेनराज्ञाकथंदाशकन्याअन्यस्त्रीविवाहितेतिदूषणंनिरस्तं कामातुरत्वाच्चाश्लाघ्यमप्याचरितमहोभगवत्याअंतर्यामि
रूपिण्याअयंमहिमायदाकार्यमपिमहद्भिःकारयति कारयित्वाचस्वोपासनाबलेनसर्वान्महीकरोतीति अतएववक्ष्यतिसप्तमस्कंधेसोमसूर्यो
द्भवाराजानःसर्वेशक्त्युपासनयामहत्त्वंप्रापताइति ॥५९॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेटीकायांपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥

गांगेयउवाच ॥ नदारसंग्रहंनूनंकरिष्यामिहिसर्वथा ॥ सत्यंमेवचनंतातमयाभीष्मंव्रतंकृतं ॥ ५७ ॥ सूत
उवाच ॥ एवंकृतांप्रतिज्ञांतुनिशम्यझषजीवकः ॥ ददौसत्यवतींतस्मैराज्ञेसर्वांगशोभनां ॥५८॥ अनेनवि
धिनातेनवृतासत्यवतीप्रिया ॥ नज्ञानातिपरंजन्मव्यासस्यनृपसत्तमः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु
राणेद्वितीयस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसत्यवतीतेनवृताशंतनुनाकिल ॥ द्वौपुत्रौचतथा
जातौमृतौकालवशादपि ॥ १ ॥ व्यासवीर्यात्तसंजातोधृतराष्ट्रोंधएवच ॥ मुनिंदृष्ट्वाथकामिन्यानेत्रसंमीलने
कृते ॥ २ ॥

एकसततिपर्यैस्तुव्यासात्पुत्रत्रयोद्भवः ॥ पांडवानांतथोत्पत्तिःसंक्षेपादिहकथ्यते ॥ १ ॥ तृतीयाध्यायेयेप्रश्नाःकृतास्तेषांसर्वेषामुत्तरमेत
त्पर्यंतंदत्तं कथंगोलकावुत्पादितावितिशंकाकेवलमवशिष्टातदर्थमाह एवंसत्यवतीति द्वौपुत्रौचित्रांगदविचित्रवीर्यौ वंशाभावेगोलकावप्युत्पा
दनीयावितिवेदाज्ञयागोलकौवंशसंरक्षणार्थमुत्पादितावित्याह कालवशादपि इदमुत्तरान्वयी यतोवंशोच्छेदकालःसमागतस्तद्वशादेवेत्यर्थः
एतेनधार्मिकेणव्यासेनकथंभ्रातृभार्यागमनंकृतमितिशंकानिरस्ता वंशोच्छेदप्राप्तावेतादृशकर्मकरणेवेदाज्ञायाःसत्वादिति इदंकलियुगातिरि
क्तपरं॥१॥अंधत्वेनिमित्तमाह मुनिंदृष्ट्वेति बाटिलंव्यासंदृष्ट्वातत्रानुरागाभावेनस्त्रियानेत्रनिमीलनेकृतेसतितन्निमित्तवशादंधोजातइत्यर्थः॥२

श्वेतरूपेति मुनिं दृष्ट्वा तत्रानुरागाभावान्निर्लोहाद्वेता जातेति हेतोः स्वस्मिन्ननुरागाभावात् व्यासस्य कोप उत्पन्नस्तस्मात् हेतोः पुनः पांडुः श्वेत उत्पन्नः ॥ ३ ॥ यदा पुनर्वर्षांते विचित्रवीर्यपत्नीप्रेषिता सा न गता तया स्वकीयदासी प्रेषिता तया शृंगारादिरसैः कामकलाविदा कामशास्त्राभिज्ञया दास्या व्यासः संतोषितस्तत्संतोषवशात् सम्यक्पुत्रो विदुर उत्पन्नः ॥ ४ ॥ प्रथमाध्यायमारभ्य एतावत्पर्यंतं ऋषिभिर्ये ये प्रश्नाः कृतास्तेषामुत्तरमेतत्पर्यंतं सूतेन क्रमेण दत्तमितः परमपृष्टमपि ऋषिभिः पांडवाख्यानं जनमेजयपर्यंतं सूतेन कथ्यते तत्प्रयोजनं त्वग्रे जनमेजयाय स्वपूर्वजदुर्गतिं गतपांडवोद्धारार्थं व्यासो देवीभागवतं कथयामासेति वक्तव्यमस्ति तत्र के पांडवाः किं च तैर्दुरितमाचरितं को जनमेजय इत्याकांक्षा स्यात्तन्निवृत्त्यर्थमप्रकृतमपि

श्वेतरूपाय तो जाता दृष्ट्वा व्यासं नृपात्मजा ॥ व्यासकोपात्समुत्पन्नः पांडुस्तेन न संशयः ॥ ३ ॥ संतोषितस्तया व्यासो दास्या कामकलाविदा ॥ विदुरस्तु समुत्पन्नो धर्मांशः सत्यवाक्शुचिः ॥ ४ ॥ राज्ये संस्थापितः पांडुः कनीयानपि मंत्रिभिः ॥ अंधत्वाद्धृतराष्ट्रो सौ नाधिकारे नियोजितः ॥ ५ ॥ भीष्मस्यानुमते राज्यं प्राप्तः पांडुर्महाबलः ॥ विदुरो प्यथ मेधावी मंत्रकार्ये नियोजितः ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रस्य द्वे भार्ये गांधारी सौबली स्मृता ॥ द्वितीया च तथा वैश्या गार्हस्थ्येषु प्रतिष्ठिता ॥ ७ ॥ पांडोरपि तथा पत्न्यौ द्वे प्रोक्ते वेदवादिभिः ॥ शौरसेनी तथा कुंती माद्री च मद्रदेशजा ॥ ८ ॥ गांधारी सुषुवे पुत्रशतं परमशोभनं ॥ वैश्याप्येकं सुतं कांतं युयुत्सुं सुषुवे प्रियं ॥ ९ ॥ कुंती तु प्रथमं कन्या सूर्यात्कर्णं मनोहरं ॥ सुषुवे पितृगेहस्था पश्चात्पांडुपरिग्रहः ॥ १० ॥

ष्टमप्याख्यानं पांडवानां वक्तुमारभते राज्ये संस्थापित इति ननु शुकाय भागवतोपदेशसमये जनमेजयोत्पत्त्यभावेन जनमेजयायोपदिष्टं भागवतमिति कथा शुकोपदिष्टभागवते असंगतेति चेन्न व्यासस्य सर्वज्ञत्वेन जनमेजयं प्रत्येवं वक्तास्मीत्यभिप्रायेण पूर्वमेव ग्रंथं भविष्याख्यानघटितं कृत्वा शुकायोपादिदेशेति कल्पनात् ॥ ५ ॥ ६ ॥ सौबली सुबलस्यापत्यं कन्या ॥ ७ ॥ शूरसेनस्यापत्यं कन्या शौरसेनी मद्रदेशजा मद्रदेशराजजेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

जनितः उत्पादितः विवाहितायाः पुनर्विवाहोऽसंगतइत्यर्थः ॥ ११ ॥ पित्रायदि सानविवाहितातर्हिसूर्यात्कर्णःकथमुत्पन्नः कन्यावस्थायां
व्यभिचारेणोत्पत्तौतुपुनःकन्याकथंजाता कन्यात्वाभावेपांडुनाकथंसाविवाहितेत्याह सूर्यात्कर्णइति ॥ १२ ॥ यदेति बाल्यभावेयदास्थि

॥१३॥ ऋषयऊचुः ॥ किमेतत्सूतचित्रंत्वंभाषसेमुनिसत्तम ॥ जनितश्चसुतःपूर्वंपांडुनासाविवाहिता ॥ ११ ॥ सूर्या
त्कर्णःकथंजातःकन्यायांवदविस्तरात् ॥ कन्याकथंपुनर्जातापांडुनासाविवाहिता ॥ १२ ॥ सूतउवाच ॥ शू
रसेनसुताकुंतीबालभावेयदाद्विजाः ॥ कुंतिभोजेनराज्ञातुप्रार्थिताकन्यकाशुभा ॥ १३ ॥ कुंतिभोजेनसाबा
लापुत्रीतुपरिकल्पिता ॥ सेवनार्थंतुदीप्तस्यविहिताचारुहासिनी ॥ १४ ॥ दुर्वासातुमुनिःप्राप्तश्चातुर्मास्ये
स्थितोद्विजः ॥ परिचर्याकृताकुंत्यामुनिस्तोषंजगामह ॥ १५ ॥ ददौमंत्रंशुभंतस्यैयेनाहूतःसुरःस्वयं॥ समा
यातितथाकामंपूरयिष्यतिवांच्छितं ॥ १६ ॥ गतेमुनौततःकुंतीनिश्चयार्थंगृहेस्थिता ॥ चिंतयामासमनसाकं
सुरंसमाचिंतये ॥ १७ ॥ उदितश्चतदाभानुस्तयादृष्टोदिवाकरः ॥ मंत्रोच्चारंतथाकृत्वाचाहूतस्तिग्मगुस्तदा ॥
१८ ॥ मंडलान्मानुषंरूपंकृत्वासर्वातिपेशलं ॥ अवातरत्तदाकाशात्समीपेतत्रमंदिरे ॥ १९ ॥ दृष्ट्वादेवंस
मायांतंकुंतीभानुंसुविस्मिता ॥ वेपमानारजोदोषंप्राप्तासद्यस्तुभामिनी ॥ २० ॥ कृतांजलिस्थितासूर्यंबभा
षेचारुलोचना ॥ सुप्रीतादर्शनेनाद्यगच्छत्वंनिजमंडलं ॥ २१ ॥ सूर्यउवाच ॥ आहूतोस्मिकथंकुंतित्वयामंत्र
बलेनवै ॥ नमांभजसिकस्मात्त्वंसमाव्हयपुरोगतं ॥ २२ ॥

दीतस्याग्निहोत्रास्थि ताकुंतीतदाकुंतीभोजेनराज्ञाममकन्यानास्तिभवत्कन्याममास्त्वितिप्रार्थितः शूरसेनस्तस्मैकन्यांदत्तवानित्यर्थः ॥ १३ ॥
तस्याग्नेः ॥ १४ ॥ १५ ॥ येनमंत्रेण सुरोवायोवाकोवासमायातिसमायास्यति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ पेशलंसुंदरं ॥ १९ ॥ र ॥१३॥
जोदोषंरजस्वलाजातेत्यर्थः ॥ २० ॥ सुप्रीतास्मित्वंगच्छ ममत्वद्दर्शनातिरिक्तंप्रयोजनांतरंनास्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ नदुर्वाच्यादुर्वाक्यविषयानास्मियतोऽहंकुलकन्यास्मि ॥ २४ ॥ वाच्यतांनिंद्यतां ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥२८॥एकाधात्रीवेदनान्योजनः॥२९॥३०॥३१॥कांचितामिति अहंत्वदाज्ञाधारकास्थितास्मियद्यत्त्वयाज्ञाप्यते तत्सर्वंक्रियतेततः कांचितामाधत्सेधारयसि

कामार्तोस्म्यसितापांगीभजमांभावसंयुतं ॥ मंत्रेणाधीनताप्राप्तंक्रिडितुंनयमामिति ॥ २३ ॥ कुंत्युवाच ॥ कन्यास्म्यहंतुधर्मज्ञसर्वसाक्षिन्नमाम्यहं ॥ तवाप्यहंनदुर्वाच्याकुलकन्यास्मिसुव्रत ॥ २४ ॥ सूर्य उवाच ॥ लज्जामेमहतीचाद्ययदिगच्छाम्यहंवृथा ॥ वाच्यतांसर्वदेवानांयास्याम्यत्रनसंशयः ॥ २५ ॥ शप्स्यामितंद्विजंचाऽद्ययेनमंत्रःसमर्पितः ॥ त्वांचापिसुभृशंकुंतिनोचेन्मांत्वंभजिष्यसि ॥ २६ ॥ कन्याधर्मस्थिरस्तेस्यान्नज्ञास्यंतिजनाःकिल ॥ मत्समस्तुतथापुत्रोभवितातेवरानने ॥ २७ ॥ इत्युक्तातरणिःकुंतींतन्मनस्कांसुलज्जितां ॥ भुक्त्वाजगामदेवेशोवरंदत्वातिवांछितं ॥ २८ ॥ गर्भंदधारसुश्रोणीसुगुप्तेमंदिरेस्थिता ॥ धात्रीवेदप्रियाचैकानमातानजनस्तथा ॥ २९ ॥ गुप्तःसद्मनिपुत्रस्तुजातश्चातिमनोहरः ॥ कवचेनातिरम्येणकुंडलाभ्यांसमन्वितः ॥३०॥ द्वितीयइवसूर्यस्तुकुमारइवचापरः ॥ करेकृत्वाथधात्रेयीतामुवाचसुलज्जितां ॥ ३१ ॥ कांचितांकरभोरुत्वमाधत्सेऽद्यस्थितास्म्यहं ॥ मंजूषायांसुतंकुंतीमुंचंतीवाक्यमब्रवीत् ॥ ३२ ॥ किंकरोमिसुतार्ताहंत्यजेत्वांप्राणवल्लभं ॥ मंदभाग्यात्यजामित्वांसर्वलक्षणसंयुतं ॥ ३३ ॥ पातुत्वांसगुणागुणाभगवतीसर्वेश्वरीचांबिकास्तन्यंसैवददातुविश्वजननीकात्यायनीकामदा॥ द्रक्ष्येऽहंमुखपकजंसुललितंप्राणप्रियाहंकदात्यक्त्वात्वांविजनेवनेरविसुतंदुष्टायथास्वैरिणी ॥ ३४ ॥

नैतादृशींचिंतास्तीत्यर्थः ततोमंजूषायांस्थापितंपुत्रंनद्यांत्यक्तुमिछंती कुंतीप्राहेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ सर्वेश्वरींभगवतींस्मृत्वाशिषोददातिपातुत्वामिति ॥ ३४ ॥

॥ १४॥ पूर्वस्मिन्नपिजन्मनित्रिजगतांनेत्रीनचाराधितानध्यातंपदपंकजंसुखकरंदेव्याःशिवायाश्चिरं ॥ तेनाहंसुत
दुर्भगास्मिसततंत्यक्त्वापुनस्त्वांवनेतप्स्यामिप्रियपातकंचभजतीबुध्याकृतंयत्स्वयं ॥३५॥ सूतउववाच ॥
इत्युक्त्वातंसुतंकुंतीमंजूषायांधृतंकिल ॥ धात्रीहस्तेददौभीताजनदर्शनतस्तथा ॥ ३६ ॥ स्नात्वात्रस्तातदा
कुंतीपितृवेश्मन्युवासंसा ॥ मंजूषावहमानाचप्राप्ताह्यधिरथेनवै ॥ ३७ ॥ राधासूतस्यभार्यावैतयासौप्रार्थि
तःसुतः ॥ कर्णोऽभूद्बलवान्वीरःपालितःसूतसद्मनि ॥ ३८ ॥ कुंतीविवाहिताकन्यापांडुनासास्वयंवरे ॥
माद्रीचैवापराभार्यामद्रराजसुताशुभा ॥ ३९ ॥ मृगयारममाणस्तुवनेपांडुर्महाबलः ॥ जघानमृगबुध्यातु
रममाणंमुनिंवने ॥४०॥ शप्तस्तेनतदापांडुर्मुनिनाकुपितेनच॥ स्त्रीसंगंयदिकर्तासितदातेमरणंध्रुवं ॥४१
इतिशप्तस्तुमुनिनापांडुःशोकसमन्वितः॥त्यक्त्वाराज्यंवनेवासंचकारभृशदुःखितः ॥४२॥ कुंतीमाद्रीचभार्येद्वे
जग्मतुःसहसंगते॥सेवनार्थंसतीधर्मसंश्रितेमुनिसत्तमाः ॥ ४३॥ गंगातीरेस्थितःपांडुर्मुनीनामाश्रमेषुच ॥
शृण्वानोधर्मशास्त्राणिचकारदुश्चरंतपः ॥ ४४ ॥ कथायांवर्तमानायांकदाचिद्धर्मसंश्रितं ॥ अशृणोद्वचनंरा
जासुपुष्टंमुनिभाषितं ॥ ४५ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गोनैवतुपरंतप ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रस्यजननंच
रेत् ॥ ४६ ॥ ॥१४॥

स्वीकृतइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

अंशजः स्ववीर्यजः पुत्रिकापुत्रः कन्यापुत्रः अस्यांजायमानः पुत्रोममेतिसंकेतितः क्षेत्रजोयस्तल्पजः प्रमीतस्यक्लीबस्यव्याधितस्यवा स्वधर्मेणानियुक्तायांसपुत्रः क्षेत्रजः स्मृतइतिमनुः गोलकइत्येकं स्वक्षेत्रेस्वस्त्रियांमृतेभर्तरिजायमानोगोलकः अमृतेजारजः कुंडः सहोढजस्तु गर्भेस्थितोगर्भिण्यांपरिणीतायांयः परिणीतः सवोढुः पुत्रः कानीनः पितृवेश्मनिकन्यातुयंपुत्रंजनयेद्रहः तंकानीनंवदेन्नाम्नोति क्रीतोमौल्येनगृही

अंशजः पुत्रिकापुत्रः क्षेत्रजोगोलकस्तथा ॥ कुंडः सहोढः कानीनः क्रीतः प्राप्तस्तथावने ॥ ४७ ॥ दत्तः केनापि चाशक्तौधनग्राहिसुताः स्मृताः ॥ उत्तरोत्तरतः पुत्रानिकृष्टाइतिनिश्चयः ॥ ४८ ॥ इत्याकर्ण्यतदाप्राहकुंतीकमललोचनां ॥ सुतमुत्पादयाशुत्वंमुनिंगत्वातपोन्वितं ॥ ४९ ॥ ममाज्ञयानदोषस्तेपुराराज्ञामहात्मना ॥ वसिष्ठाज्जानितः पुत्रः सौदासेनेतिमेश्रुतं ॥ ५० ॥ तंकुंतीवचनंप्राहममंत्रोऽस्तिकामदः ॥ दत्तोदुर्वाससापूर्वंसिद्धिदः सर्वथाप्रभो ॥ ५१ ॥ निमंत्रयेऽहंयंदेवंमंत्रेणानेनपार्थिव ॥ आगच्छेत्सर्वथासोवैममपार्श्वेनियंत्रितः ॥ ५२ ॥ भर्तुर्वाक्येनसातत्रस्मृत्वाधर्मंसुरोत्तमं ॥ संगम्यसुषुवेपुत्रंप्रथमंचयुधिष्ठिरं ॥ ५३ ॥ वायोर्वृकोदरंपुत्रंजिष्णुंचैवशतक्रतोः ॥ वर्षेवर्षेत्रयः पुत्राः कुंत्याजातामहाबलाः ॥ ५४ ॥ माद्रीप्राहपतिंपांडुंपुत्रंमेकुरुसत्तम ॥ किंकरोमिमहाराजदुःखंनाशयमेप्रभो ॥ ५५ ॥ प्रार्थितापतिनाकुंतीददौमंत्रंदयान्विता ॥ एकपुत्रप्रबंधेनमाद्रीपतिमतेस्थिता ॥ ५६ ॥ स्मृत्वातदाश्विनौदेवौमद्रराजसुतासुतौ ॥ नकुलः सहदेवश्चसुषुवेवरवर्णिनी ॥ ५७ ॥ एवंतेपांडवाः पंचक्षेत्रोत्पन्नाः सुरात्मजाः ॥ वर्षवर्षांतरेजातावनेतस्मिन्द्विजोत्तमाः ॥ ५८ ॥

तः वनेप्राप्तश्च ॥ ४७ ॥ अशक्तौपुत्रपालनासामर्थ्येकेनापिदत्तः एतेधनग्राहिसुताभवंति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ संगम्यमिथुनीभूय ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ पुत्रंमेइतिदेहीतिशेषः कुरुसत्तमेतिसंबोधनं यद्वापुत्रंमेकुरु हेसत्तमेतिसंबोधनं ॥ ५५ ॥ एकपुत्रप्रबंधेनएकपुत्रोद्देशेन ॥ ५६ ॥ तदनंतरंमाद्रीअश्विनीकुमारौस्मृत्वामद्रराजसुतासानकुलः सहदेवश्चेत्येतौसुषुवे इतिसंबंधः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

॥१५॥ एकस्मिन्समयेपांडुर्माद्रींदृष्ट्वाथनिर्जने ॥ आश्लिषच्चातिकामार्तोजग्राहागतवैशसः ॥ ५९ ॥ मामामामेतिब हुधानिषिद्धोपितयाभृशं ॥ आलिलिंगाप्रियांदैवात्पपातधरणीतले ॥ ६० ॥ यथावृक्षगतावल्लीछिन्नेपततिवै द्रुमे ॥ तथासापतिताबालाकुर्वतीरोदनंबहु ॥ ६१ ॥ प्रत्यागतातदाकुंतीरुदंतीबालकास्तथा ॥ मुनयश्चमहा भागाःश्रुत्वाकोलाहलंतदा ॥ ६२ ॥ मृतःपांडुस्तदासर्वेमुनयःसंशितव्रताः ॥ सहाग्निभिर्विधिंकृत्वागंगातीरे तदादहन् ॥ ६३ ॥ चक्रेसहैवगमनंमाद्रीदत्वासुतौशिशू ॥ कुंत्यैधर्मंपुरस्कृत्यसतीनांसत्यकामतः ॥ ६४ जलदानादिकंकृत्वामुनयस्तत्रवासिनः ॥ पंचपुत्रयुतांकुंतीमनयन्हस्तिनापुरं ॥ ६५ ॥ तांप्राप्तांचसमाज्ञा यगांगेयोविदुरस्तथा ॥ नागराधृतराष्ट्रस्यसर्वेतत्रसमाययुः ॥ ६६ ॥ पप्रच्छुश्चजनाःसर्वेकस्यपुत्रावरान ने ॥ पांडोःशापंसमाज्ञायकुंतीदुःखान्वितातदा ॥ ६७ ॥ तानुवाचसुराणांवैपुत्राःकुरुकुलोद्भवाः ॥ विश्वासा र्थेसमाहूताःकुंत्यासर्वेसुरास्तदा ॥ ६८॥ आगत्यवैतदातैस्तुकथितंनःसुताःकिल ॥ भीष्मेणसत्कृतंवाक्यं देवानांसत्कृताःसुताः ॥ ६९ ॥ गतानागपुरंसर्वेतानादायसुतान्वधूं ॥ भीष्मादयःप्रीतचित्ताःपालयामा सुरर्थतः ॥ ७० ॥ एवंपार्थाःसमुत्पन्नागांगेयेनाथपालिताः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेष ष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥१५॥

र्वेपप्रच्छुः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ तैःसुरैःनोऽस्माकंदेवानांसुताइतिकथितं ॥६९॥ वधूंकुंतींचअर्थतोयथायोग्यंधनादिभिः ॥इतिश्रीदेवीभागव ततिलकेद्वितीयस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

अष्टषष्टिश्लोकवर्यैः पांडवानांकथानकं॥मृतानांदर्शनंदेवीप्रसादादिहकथ्यते ॥ १॥ पंचानामिति ॥२॥ जिष्णुनार्जुनेनहरिसंमतेसति कृष्णा नुमतेनेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ वैराटीविराटकन्याउत्तराकुलांतेकुलक्षयेसति सपुत्रोगर्भएवाश्वत्थामबाणाग्निनामृतः ॥ ४ ॥ पुनः द्रौ

सूतउवाच ॥ पंचानांद्रौपदीभार्यासामान्यासापतिव्रता ॥ पंचपुत्रास्तुतस्याःस्युर्भर्तृभ्योऽतीवसुंदराः ॥ १
अर्जुनस्यतथाभार्याकृष्णस्यभगिनीशुभा ॥ सुभद्रायाहतापूर्वंजिष्णुनाहरिसंमते ॥ २ ॥ तस्यांजातोमहा
वीरोनिहतोऽसौरणाजिरे ॥ अभिमन्युर्हतास्तत्रद्रौपद्याश्चसुताःकिल ॥ ३ ॥ अभिमन्योर्वराभार्यावैराटीचा
तिसुंदरा ॥ कुलांतेसुपुवेपुत्रंमृतोबाणाग्निनाशिशुः ॥ ४ ॥ जीवितःसतुकृष्णेनभागिनेयःसुतःस्वयं ॥ द्रौणि
बाणाग्निनिर्दग्धःप्रतापेनाद्भुतेनच ॥ ५ ॥ परिक्षीणेषुवंशेषुजातोयस्माद्वरःसुतः ॥ तस्मात्परिक्षितोनामवि
ख्यातःपृथिवीतले ॥ ६ ॥ निहतेषुचपुत्रेषुधृतराष्ट्रोऽतिदुःखितः ॥ तस्थौपांडवराज्येचभीमवाग्बाणपीडितः ॥
७ ॥ गांधारीचतथातिष्ठत्पुत्रशोकातुराभृशं ॥ सेवांतयोर्दिवारात्रंचकारार्तोयुधिष्ठिरः ॥ ८ ॥ विदुरोऽप्यतिध
र्मात्माप्रज्ञानेत्रमबोधयत् ॥ युधिष्ठिरस्यानुमतेभ्रातृपार्श्वेव्यतिष्ठत ॥ ९ ॥ धर्मपुत्रोऽपिधर्मात्माचकारसेवनंपि
तुः ॥ पुत्रशोकोद्भवंदुःखंतस्याविस्मारयन्निव ॥ १० ॥ यथाशृणोतिवृद्धोऽसौतथाभीमोतिरोषितः ॥ वाग्बाणे
नाहनत्तंतुश्रावयन्संस्थितान्जनान् ॥ ११ ॥ मय[illegible]प्राहताःसर्वेदुष्टस्यांधस्यतेरणे ॥ दुःशासनस्यरुधिरं
पीतंदृष्टंतथाभृशं ॥ १२ ॥ भुनक्तिपिंडमंधोऽयंम[illegible]त्रपः ॥ ध्वांक्षवद्वाश्ववच्चापिवृथाजीवत्यसौजनः
१३ ॥ एवंविधानिरौक्षाणिश्रावयत्यनुवासरं ॥ अ[illegible]धर्मात्मामुखोऽयमितिचाब्रुवन् ॥ १४

णिरश्वत्थामातस्यबाणाग्निनिर्दग्धोभागिनेयोभगिन्याअपत्यंअद्भुतप्रतापेनकृष्णेनजीवितइत्यन्वयः ॥ ५ ॥ तस्यपुत्रस्यजीवितस्यपरिक्षितनाम किंनिमित्तंतत्राह परिक्षीणेष्विति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ धर्मात्माधर्मराजः ॥ १४ ॥

धर्मेबयमभम्मोन्बातंयुधिष्ठिरं ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ निर्वापकामिनेपुत्रपिंडप्रदानकामवते ॥ २० ॥ मारु तिर्भीमसेनः ॥ २१ ॥ अंधोऽप्येतादृशदुष्टोधृतराष्ट्रोपीत्यर्थः ॥ २२ ॥ दुरात्मनादुःशासनेन सभायामितिशेषः ॥ २३ ॥ २४ ॥

अष्टादशैववर्षाणिस्थित्वातत्रवदुःखितः ॥ धृतराष्ट्रोवनेयानंप्रार्थयामासधर्मजं ॥ १५ ॥ अयाचतधर्मपुत्रं धृतराष्ट्रोमहीपतिः ॥ पुत्रेभ्योऽहंददाम्यद्यनिर्वापंविधिपूर्वकं ॥ १६ ॥ वृकोदरेणसर्वेषांकृतमत्रौर्ध्वदेहिकं ॥ नकृतंममपुत्राणांपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥१७॥ ददासिचेत्धनंमह्यंकृत्वाचैवौर्ध्वदेहिकं ॥ गमिष्येऽहंवनंतप्तुंतपः स्वर्गफलप्रदं ॥ १८ ॥ एकांतेविदुरेणोक्तोराजाधर्मसुतःशुचिः ॥ धनंदातुंमनश्चक्रेधृतराष्ट्रायचार्थिने ॥ १९ समाहूयनिजान्सर्वानुवाचपृथिवीपतिः ॥ धनंदास्येमहाभागाःपित्रेनिर्वापकामिने ॥ २० ॥ तच्छ्रुत्वावचनं भ्रातुर्ज्येष्ठस्यामिततेजसः ॥ संग्रहेऽस्यमहाबाहुर्मारुतिःकुपितोब्रवीत् ॥ २१ ॥ धनंदेयंमहाभागदुर्योधनाहि तायकिं ॥ अंधोऽपिसुखमाप्नोतिमूर्खत्वंकिमतःपरं ॥ २२ ॥ तवदुर्मंत्रितेनाथदुःखंप्राप्तावनेवयं ॥ द्रौपदीच महाभागासमानीतादुरात्मना ॥ २३ ॥ विराटभवनेवासःप्रसादात्तवसुव्रत ॥ दासत्वंचकृतंसर्वैर्मत्स्यस्या मितविक्रमैः ॥ २४ ॥ देवितात्वंनचेज्ज्येष्ठःप्रभवेत्संक्षयःकथं ॥ सूपकारोविराटस्यहत्वाभूवंतुमागधं ॥ २५ बृहन्नलाकथंजिष्णुर्भवेद्बालस्यनर्तकः ॥ कृत्वावेषंमहाबाहुर्योपायावासवात्मजः ॥ २६ ॥ गांडीवशोभितौह स्तौवृतौकंकणशोभितौ ॥ मानुषंचवपुःप्राप्यकिंदुःखंस्यादतःपरं ॥ २७ ॥

मागधंजरासंधंहत्वालब्धयशोहंविराटस्यसूपकारोऽभूवमेतादृशः क्षयःकथंस्यात्त्वंज्येष्ठोदेवितायूतव्यसनीनचेदित्यर्थः ॥२५॥वासवात्मजो देवेंद्रजः ॥ २६ ॥ २७ ॥

दृष्ट्वेति अर्जुनस्यमूर्ध्निकृतांवेणींलोचनेकज्जलंच दृष्ट्वादुःखितस्यममतदासुखंस्याद्यद्यहंधृतराष्ट्रंअसिंगृहीत्वातरसावेगेनमस्तकेछिंद्मिछेत्स्या मिनान्यथेत्यर्थः ॥२८॥ अपृष्ट्वाभीष्मादिभिरविचार्येत्यर्थः येनदुष्टेनमयागृहेमयासुरविद्यानिर्मितेलाक्षागृहेग्निर्निक्षिप्तः निर्दग्धोसौदुष्टात्मास्मदैवेनै वकेवलंनत्वस्माकंरक्षकः कश्चिदासीदेतादृशंमहद्दुःखमस्माभिस्त्वत्प्रसादादेवलब्धमितिभावः ॥ २९ ॥ नतथेति अयंमनसिखेदोद्यापिवर्तत

दृष्ट्वावेणीकृतांमूर्ध्निकज्जलंलोचनेतथा ॥ असिंगृहीत्वातरसाछेद्म्याहंनान्यथासुखं ॥ २८ ॥ अपृष्ट्वाचमहीपा लंनिक्षिप्तोऽग्निर्मयागृहे ॥ दग्धुकामश्चपापात्मानिर्दग्धोऽसौपुरोचनः ॥ २९ ॥ कीचकानिहताःसर्वेत्वामपृ ष्ट्वाजनाधिप ॥ नतथानिहताःसर्वेसभार्याधृतराष्ट्रजाः ॥३०॥ मूर्खत्वंतवराजेंद्रगंधर्वेभ्यश्चमोचिताः ॥ दुर्योध नादयःकामंशत्रवोनिगडीकृताः ॥ ३१ ॥ दुर्योधनहितायाद्यधनंदातुंत्वमिच्छसि ॥ नाहंददेमहीपालसर्वथा प्रेरितस्त्वया ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वानिर्गतेभीमेत्रिभिःपरिवृतोनृपः ॥ ददौवित्तंसुबहुलंधृतराष्ट्रायधर्मजः ॥ ३३ कारयामासविधिवत्पुत्राणांचौर्ध्वदेहिकं ॥ ददौदानानिविप्रेभ्योधृतराष्ट्रोम्बिकासुतः॥ ३४ ॥ कृत्वौर्ध्वदेहिकं सर्वंगांधार्यासहितोनृपः ॥ प्रविवेशवनंतूर्णंकुंत्याचविदुरेणच ॥ ३५ ॥ संजयेनपरिज्ञातोनिर्गतोऽसौमहामतिः ॥ पुत्रैर्निवार्यमाणापिशूरसेनसुतागता ॥ ३६ ॥ विलपन्भीमसेनोऽपितथान्येचापिकौरवाः ॥ गंगातीरात्परावृत्यययुःसर्वेगजाव्हयं ॥ ३७ ॥ तेगत्वाजान्हवीतीरेशतयूपाश्रमंशुभं ॥ कृत्वातृणैःकुटींतत्रतपस्तेपुःसमाहिताः ॥३८॥ गतान्यब्दानिषट्तेषांयदायातास्तितापसाः ॥ युधिष्ठिरस्तुविरहादनुजानिदमब्रवीत् ३९ ॥ स्वप्नेदृष्टामयाकुंतीदुर्बलावनसंस्थिता ॥ मनोमेजायतेद्रष्टुंमातरंपितरौतथा ॥ ४० ॥

इत्यर्थः ॥ ३०॥ गंधर्वेणनिगडीकृतावद्धाःदुर्योधनादयःशत्रवस्त्वयामोचिताःइदंतवमूर्खत्वमेव एतादृशेषुदयानैवविधेयेत्यर्थः॥३१॥३२ त्रिभिःअर्जुननकुलसहदेवैः ॥ ३३ ॥ ३४॥ ३५ ॥ शूरसेनसुताकुंती ॥ ३६ ॥ ययुरिति तान्वनंप्रेषयित्वा ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ य दायातास्तितापसायुधिष्ठिरादयस्तदारभ्येत्यर्थः ॥ ३९ ॥मातरंकुंतीं पितरौधृतराष्ट्रगांधार्याविति ॥ ४० ॥

॥ १७॥ विदुरंचमहात्मानंसंजयंचमहामतिं ॥ रोचतेयादिवःसर्वान्व्रजामइतिमेमतिः ॥ ४१ ॥ ततस्तेभ्रातरःसर्वेसु भद्राद्रौपदीतथा वैराटीचमहाभागातथानागरिकोजनः ॥ ४२ ॥ प्राप्ताःसर्वजनैःसार्धंपांडवादर्शनोत्सुकाः ॥ शतयूपाश्रमंप्राप्यददृशुःसर्वएवते ॥ ४३ ॥ विदुरोनयदादृष्टोधर्मस्तंपृष्ठवांस्तदा ॥ क्वास्तेसविदुरोधीमां स्तमुवाचांबिकासुतः ॥ ४४ ॥ विरक्तश्चरतेक्षत्तानिरीहोनिष्परिग्रहः ॥कुत्राप्येकांतसंवासीध्यायतेतंसनात नं ॥४५॥ गंगांगछन्द्वितीयेन्हिवनेराजायुधिष्ठिरः ॥ ददर्शविदुरंक्षामंतपसासंशितव्रतं ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वोवाच महीपालोवंदेऽहंत्वांयुधिष्ठिरः ॥ तस्थौश्रुत्वाचविदुरःस्थाणुभूतइवानघः ॥ ४७ ॥ क्षणेनविदुरस्यास्यान्नि सृतंतेजअद्भुतं ॥लीनंयुधिष्ठिरस्यास्येधर्मांशत्वात्परस्परं ॥ ४८ ॥ क्षत्ताजहौतदाप्राणान्शुशोचातियुधिष्ठि रः ॥ दाहार्थंतस्यदेहस्यकृतवानुद्यमंनृपः ॥ ४९ ॥ शृण्वतस्तुतदाराज्ञोवागुवाचाशरीरिणी ॥ विरक्तोऽयंन दाहार्होयथेष्टंगच्छभूपते ॥ ५० ॥ श्रुत्वातेभ्रातरःसर्वेसस्नुर्गंगाजलेऽमले ॥ गत्वानिवेदयामासुर्धृतराष्ट्राय विस्तरात् ॥ ५१ ॥ स्थितास्तत्राश्रमेसर्वेपांडवानागरैःसह ॥ तत्रसत्यवतीसूनुर्नारदश्चसमागतः ॥ ५२ ॥ मुनयोऽन्येमहात्मानश्चागताधर्मनंदनं ॥ कुंतीप्राहतदाव्यासंसंस्थितंशुभदर्शनं ॥ ५३ ॥ कृष्णकर्णस्तुपुत्रो मेजातमात्रस्तुवीक्षितः ॥ मनोमेतप्यतेसर्वंदर्शयस्वतपोधन ॥ ५४ ॥ समर्थोऽसिमहाभागकुरुमेवांछितंप्र भो ॥ गांधार्युवाच ॥ दुर्योधनोरणेगच्छद्वीक्षितोनमयामुने ॥ ५५ ॥ ॥१७॥

॥५६॥ ५७॥ सनातनींनित्यांदेवींसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणींभुवनेश्वरीमित्यर्थः ॥५८॥५९॥ पुरुषारामांपुरुषाश्रयांचैतन्याभिन्नामित्यर्थः ॥६०॥६१ ॥६२॥ साम्यावस्थांवर्णयंति इमंजीवलोकंजीवसमुदायंचित्तेहिरण्यगर्भात्मकेसमष्टौसमाधायसंस्थाप्यतदेकतांनीत्वेत्यर्थः तंलिंगकोशंचसमष्टिलिंगशरीरात्मकंहिरण्यगर्भंचेत्यर्थः तंहिरण्यगर्भंगुणैःपृथक्भिन्नैः सत्वादिभिश्चसहितंसमाधौ

तंदर्शयमुनिश्रेष्ठपुत्रंमेत्वंसहानुजं ॥ सुभद्रोवाच ॥ अभिमन्युंमहावीरंप्राणादप्यधिकंप्रियं ॥ ५६ ॥ द्रष्टुकामास्मिसर्वज्ञदर्शयाद्यतपोधन ॥ सूतउवाच ॥ एवंविधानिवाक्यानिश्रुत्वासत्यवतीसुतः ॥ ५७ ॥ प्राणायामंततःकृत्वादध्यौदेवींसनातनीं ॥ संध्याकालेऽथसंप्राप्तेगंगायांमुनिसत्तमः ॥ ५८ ॥ सर्वांस्तांश्चसमाहूययुधिष्ठिरपुरोगमान् ॥ तुष्टावविश्वजननींस्नात्वापुण्यसरिज्जले ॥ ५९ ॥ प्रकृतिंपुरुषारामांसगुणांनिर्गुणांतथा ॥ देवदेवींब्रह्मरूपांमणिद्वीपाधिवासिनीं ॥ ६० ॥ यदानवेधानचविष्णुरीश्वरोनवासवोनैवजलाधिपस्तथा ॥ नवित्तपोनैवयमश्चपावकस्तदासिदेवित्वमहंनमामितां ॥ ६१ ॥ जलंनवायुर्नधरानचांबरंगुणानतेषांचनचेंद्रियाण्यहं ॥ मनोनबुद्धिर्नचतिग्मगुःशशीतदासिदेवित्वमहंनमामितां ॥ ६२ ॥ इमंजीवलोकंसमाधायचित्तेगुणैर्लिंगकोशंचनीत्वासमाधौ ॥ स्थिताकल्पकालंनयस्यात्मतंत्रानकोप्यस्तिवेत्ताविवेकंगतापि ॥ ॥ ६३ ॥ प्रार्थयत्येषमांल्लोकोमृतानांदर्शनंपुनः ॥ नाहंक्षमोऽस्मिमातस्त्वंदर्शयाशुजनान्मृतान् ॥ ६४ ॥ सूतउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीमायाश्रीभुवनेश्वरी ॥ स्वर्गादाहूयसर्वान्वैदर्शयामासपार्थिवान् ॥ ६५ ॥

साम्यावस्थात्मकेसुषुप्तिद्वारानीत्वास्थितात्वंकल्पकालंयावत्कल्पस्यपरिमाणंतावंतंकालंस्वतंत्रासतीनयासितस्मिनसमयेविवेकंगतोज्ञानवान्वेत्तातवपकोपिनास्त्येतादृशीत्वंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीसर्वोतरेत्यर्थः यावान्प्रपंचस्यकालस्तावानेवप्रलयस्यापीतितुपुराणेप्रसिद्धं॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इंद्रजालमित्यनेनजगतोमिथ्यात्वप्रतिपादनात् मिथ्याभूतसंसारादेतादृशानामीश्वरानुगृहीतानामपीदृशीदशाजायतइति
व्यासकथांव्यासेश्रीभुवनेश्वर्यनुग्रहकथां ॥ ६८ ॥ इतिश्रीद्वितीयस्कंधेसप्त
विरक्तोभूत्वाभगवतीस्वरूपंमोक्षार्थीविचिंतयेदित्ययंततस्तात्पर्यं
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥ पंचाशत्पद्यकैरेकेनोनैर्नष्टंहरेःकुलं॥कीर्तयित्वोत्तरासूनोर्वृत्तंचपरिगीयते ॥ १ ॥ ततइति पांडवानांहस्तिनापुरगमनो

द्दाष्ट्वकुंतीचगांधारीसुभद्राचविराटजा ॥ पांडवामुमुदुःसर्वेवीक्ष्यप्रत्यागतान्स्वकान् ॥ ६६ ॥ पुनर्विसर्जिता
स्तेनव्यासेनामिततेजसा ॥ स्मृत्वादेवींमहामायामिंद्रजालमिवोद्यतं ॥ ६७ ॥ तदापृष्ट्वाययुःसर्वेपांडवामुन
यस्तथा ॥ राजानागपुरंप्राप्तःकुर्वन्व्यासकथांपथि ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेसप्त
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ ततोदिनेतृतीयेचधृतराष्ट्रःसभूपतिः॥दावाग्निनावनेदग्धःसभार्यःकुंतिसं
युतः ॥ १ ॥ संजयस्तीर्थयात्रायांगतस्त्यक्त्वामहीपतिं ॥ श्रुत्वायुधिष्ठिरोराजानारदाद्दुःखमाप्तवान् ॥ २ ॥
षट्त्रिंशेथगतेवर्षेकौरवाणांक्षयात्पुनः ॥ प्रभासेयादवाःसर्वेविप्रशापात्क्षयंगताः ॥ ३ ॥ तेपीत्वामदिरांमत्ता
कृत्वायुद्धंपरस्परं ॥ क्षयंप्राप्तामहात्मानःपश्यतोरामकृष्णयोः ॥ ४ ॥ देहंतत्याजरामस्तुकृष्णःकमललोच
नः ॥ व्याधबाणहतःशापंपालयन्भगवान्हरिः ॥ ५ ॥ वसुदेवस्तुतच्छ्रुत्वादेहत्यागंहरेरथ ॥ जहौप्राणान्शु
चीन्कृत्वाचित्तेश्रीभुवनेश्वरीं ॥ ६ ॥

त्तरं ॥ १ ॥ नारदाच्छ्रुत्वेत्यन्वयः ॥ २ ॥ षट्त्रिंशेथेति कौरवाणांक्षयादनंतरंषट्त्रिंशेवर्षेगतेसत्यथप्रभासेयादवाइत्यन्वयः ॥ ३ ॥ प
श्यतोरामकृष्णयोरित्यनेनेश्वरयोरपिभावित्वास्यापरिहारकत्वमुक्तंभवति ॥ ४ ॥ एवंरामकृष्णयोरपिदुर्दशांदर्शयति देहंतत्याजेति ॥ ५ ॥
भुवनेश्वरींचित्तेकृत्वेत्यन्वयः ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ निष्क्रामयज्जनमिति वासुदेवेनस्वशक्त्यातत्पुरंसमुद्रमध्येनिर्मितंतस्मिन्नीश्वरेगतेसतीश्वरेणस्वशक्त्यपकर्षान्निश्चयेन समुद्रोनगरींप्लावयिष्यतीतिभयेननिष्क्रामयन्निष्कासितवानित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ इंद्रप्रस्थेति अनिरुद्धसुतोवज्रनामायादवानां राजाकृतः ॥ १२ ॥ कथितंदुःखमिति ममहतीशक्तिःक्वगतेतिदुःखंकथितमित्यन्वयः ॥ १३ ॥ पुनर्युगेइति अधुनाशक्तिर्हरिणा

अर्जुनस्तुततोगत्वाप्रभासेचातिदुःखितः ॥ संस्कारंतत्रसर्वेषांयथायोग्यंचकारह ॥ ७ ॥ समीक्ष्याथहरेर्देहं कृत्वाकाष्ठस्यसंचयं ॥ अष्टाभिःसहपत्नीभिर्दाहयामासपार्थिवः ॥ ८ ॥ देहंरामस्यरेवत्यासहदग्ध्वाविभाव सौ ॥ अर्जुनोद्वारकामेत्यपुरान्निष्क्रामयज्जनं ॥ ९ ॥ पुरींसावासुदेवस्यप्लावितोदधिनाततः ॥ अर्जुनःसर्व लोकान्वैगृहीत्वानिर्गतस्तदा ॥ १०॥ कृष्णपत्न्यस्तदामार्गेचौराभीरैश्चलुंठिताः ॥ धनंसर्वंगृहीतंचनिरस्ते जाश्चार्जुनोभवत् ॥ ११ ॥ इंद्रप्रस्थेसमागम्यवज्रोराजाकृतस्तदा ॥ अनिरुद्धसुतोनाम्नापार्थेनामिततेज सा ॥ १२ ॥ व्यासायकथितंदुःखंतेनोक्तोसौमहारथः ॥ पुनर्यदाहरिस्त्वंचभवितासिमहामते ॥ १३ ॥ तदा तेजस्तवात्युग्रंभविष्यतिपुनर्युगे ॥ तच्छ्रुत्वावचनंपार्थोगत्वानागपुरेर्जुनः ॥ १४ ॥ दुःखितोधर्मराजानंवृ त्तांतंसर्वमब्रवीत् ॥ देहत्यागंहरेःश्रुत्वायादवानांक्षयंतथा ॥ १५ ॥ गमनायमतिंचक्रेराजाहैमाचलंप्रति ॥ षट्त्रिंशद्वार्षिकंराज्येस्थापयित्वोत्तरासुतं ॥ १६ ॥ निर्जगामवनंराजाद्रौपद्याभ्रातृभिःसह ॥ षट्त्रिंशच्चैवव र्षाणिकृत्वाराज्यंगजाह्वये ॥ १७ ॥ गत्वाहिमाचलेपट्तेजहुःप्राणान्पृथासुताः ॥ परिक्षिदपिराजर्षिःप्रजाः सर्वाःसुधार्मिकः ॥१८॥अपालयच्चराजेंद्रोषष्टिवर्षाण्यतंद्रितः॥बभूवमृगयाशीलोजगामचवनंमहत् ॥१९ ॥

पत्न्द्वतासापुनर्हरेरवतारेजातेतवापिचावतारेजाते आयास्यतिनमध्यमे ॥ १४ ॥ १५॥ उत्तरासुतंपरिक्षितं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥१९

॥ २० घर्मेणोष्णजन्यजलेन ॥ २१ ॥ तृषातुरःतृषापीडितः॥ २२ ॥ आरोपितेपीत्यर्थः॥ २३ ॥ गाविजातस्तन्नामकइत्यर्थः ॥२४॥ महाशाक्तइति पराशक्तेरुपासकइत्यर्थः तत्पुत्रंयस्यकंठेसर्पआरोपितस्तस्यपुत्रमित्यर्थः ॥ २५ ॥ लंभितःस्थापितः ॥ २६ ॥२७॥

वित्धंमृगंविचिन्वानोमध्यान्हेभूपतिःस्वयं ॥ तृषितश्चपरिश्रांतःक्षुधितश्चोत्तरासुतः ॥ २० ॥ राजाघर्मेणसं
तप्तोददर्शमुनिमंतिके ॥ ध्यानेस्थितंमुनिंराजाजलंपप्रच्छचातुरः ॥२१ ॥ नोवाचकिंचिन्मौनस्थश्चुकोपनृ
पतिस्तदा ॥ मृतंसर्पंतदादायधनुःकोट्यातृषातुरः ॥२२॥ कलिनाविष्टचित्तस्तुकंठेतस्यन्यवेशयत् ॥ आरो
पितेतथासर्पेनोवाचमुनिसत्तमः ॥२३॥ नचचालसमाधिस्थोराजापिस्वगृहंगतः॥ तस्यपुत्रोतितेजस्वीगवि
जातोमहातपाः ॥ २४ ॥ महाशाक्तोथशुश्रावक्रीडमानोवनांतिके ॥ मित्राण्याहुश्चतत्पुत्रंपितुःकंठेतवाधु
ना ॥ २५ ॥लंभितोस्तिमृतःसर्पःकेनापीतिमुनीश्वर ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाचुकोपातिशयंतदा ॥ २६ ॥ शशा
पनृपतिंक्रुद्धोगृहीत्वाशुकरेजलं ॥ पितुःकंठेद्यमेयेनाविनिक्षिप्तोमृतोरगः ॥ २७ ॥ तक्षकःसप्तरात्रेणतंदशे
त्पापपूरुषं ॥ मुनेःशिष्योथराजानंसमुपेत्यगृहेस्थितं ॥ २८ ॥ शापंनिवेदयामासमुनिपुत्रेणचार्पितं ॥ अभि
मन्युसुतःश्रुत्वाशापंदत्तंद्विजेनवै ॥ २९ ॥ अनिवार्यंत्वविज्ञायमंत्रिवृद्धानुवाचह ॥ शप्तोहंद्विजरूपेणममद्वेषा
दसंशयं ॥ ३० ॥ किंविधेयंमयामात्याउपायश्चिंत्यतामिह ॥ मृत्युःकिलानिवार्योसौवदंतिवेदावादिनः ॥
३१ ॥ यत्नस्तथापिशास्त्रोक्तःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ उपायवादिनःकेचित्प्रवदंतिमनीषिणः ३२ ॥ विज्ञोपा
येनसिध्यंतिकार्याणिनेतरस्यच ॥ मणिमंत्रौषधीनांवैप्रभावाःखलुदुर्विदः ॥ ३३ ॥ ॥१९॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ममद्वेषान्ममापराधादित्यर्थः॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विज्ञोपायेनअभिज्ञकृतोपायेनदुर्लभाअप्यर्थाः सिध्यंतीत्यर्थः दुर्विदोचिंत्याइत्यर्थः ॥ ३३ ॥

॥ ३४॥ भवितव्येनाविश्वासःकार्यः भवितव्यमाश्रित्यैवनिरुद्योगेनस्थातव्यमितिन किंतु उद्योगोपिकर्तव्यइत्यर्थः॥३५॥अयंसर्पदष्टोनेनप्रत्यक्षंजीवितः इतिप्रत्यक्षंदृष्टांतंप्रथमंपश्यंतुमयोच्यमानमालोचयंतु तंतथाविधंनिश्चित्यादिविपृथिव्यांवायःकोपिपुरुषोविद्यतेकश्चित्सआनेयइतिशेषः ॥ ३६ ॥ ननुदैवंप्रारब्धमेवमुख्यमितिकेचिद्वदंतितत्राह दैवेमतिमिति एतादृशोनिरुद्यमस्तुपुरुषोविरक्तोदैवेप्रारब्धेनिश्चयात्मिकांमतिंकृत्वायस्तिष्ठतिसयतिर्भूत्वाभिक्षार्थंगृहस्थानांगृहंयाति नतुगृहस्थाश्रमेतिष्ठतिअतोममगृहस्थाश्रमिणोनतन्मतंयुक्तमितिभावः ॥ ३७ ॥

नभवेदितिकिंतैस्तुमणिमद्भिःसुसाधितैः ॥ सर्पदष्टपुराभार्यामुनेःसंजीवितामृता ॥ ३४ ॥ दत्वार्धमायुषस्तेनमुनिनासावराप्सरा ॥ भवितव्येनविश्वासःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ ३५ ॥ प्रत्यक्षंतत्रदृष्टांतंपश्यंतुसचिवाःकिल ॥ दिविकोपिपृथिव्यांवादृश्यतेपुरुषःक्वचित् ॥ ३६ ॥ दैवेमतिंसमाधाययस्तिष्ठेत्तुनिरुद्यमः ॥ विरक्तस्तुपतिर्भूत्वाभिक्षार्थंयातिसर्वथा ॥ ३७ ॥ गृहस्थानांगृहेकाममाहूतोवाथवान्यथा॥यदृच्छयोपपन्नंचाक्षिप्तंकेनापिवामुखे ॥ ३८ ॥ उद्यमेनविनाचास्यादुदरेसंविशेत्कथं ॥ प्रयत्नश्चोद्यमेकार्योयदासिद्धिंनयातिचेत् ॥ ॥ ३९ ॥ तदादैवंस्थितंचेतिचित्तमालंबयेद्बुधः ॥ मंत्रिणऊचुः ॥ कोमुनिर्येनदत्वार्धमायुषोजीविताप्रिया ॥ ॥ ४० ॥ कथंमृतामहाराजतन्नोब्रूहिसविस्तरं ॥ राजोवाच ॥ भृगोर्भार्यावरारोहापुलोमानामसुंदरी ॥४१॥ तस्यांतुच्यवनोनाममुनिर्जातोतिविश्रुतः॥ चवनस्यचशर्यातेःसुकन्यानामसुंदरी ॥ ४२ ॥

उद्योगस्तुतदाश्रमेप्यपेक्षितोन्यथानिर्वाहादितितन्मतेपिदूषणमस्त्येवेत्याह गृहस्थानामितिआहूतोथवानाहूतोवायदृच्छातिगृहस्थगृहंप्रतियातिःस उद्योगेनैवगच्छतिनतुकेवलदैवेन तथायदृच्छयोपात्तंकेनापिमुखेनिक्षिप्तमत्रमुद्योगेनविनायत्नंविनाकथमुदरेसंविशेत् नकथमपीत्यर्थः तस्माद्विरक्तोप्युद्योगप्रधानएवेतिभावः ॥ ३८ ॥तदेवाहउद्यमेनेति॥३९॥यदोद्यमेकृतेपिकार्यंनसिध्यातितदादैवंप्रबलमितिनिश्चयःकर्तव्यःनतुततः पूर्वमित्याह तदादैवंस्थितंचेति ॥ ४० ॥ ४१ ॥सुंदरीति शर्यातेःसुकन्याशोभनाकन्याच्यवनस्यसुंदरीपत्नीआसीदित्यर्थः ॥ ४२ ॥

॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ममद्वारामिति तदर्थंस्तुमहाभारते प्रमदाभ्योवरासातुसत्वरूपगुणान्विता ततः प्रमद्वरेत्यस्यानामचक्रे महानृषि
रिति॥४८॥४९॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकोद्वितीयस्कंधेऽष्टमोऽध्ययः॥८॥ अर्धाधिकैकपंचाशत्पद्यैर्वृत्तंरुरोः पुरः॥कीर्तयित्वागुप्तगेहेराज्ञो

तस्यांजज्ञेसुतःश्रीमान्प्रमतिर्नामविश्रुतः॥प्रमतेस्तुप्रियाभार्याप्रतापीनामाविश्रुता ॥४३॥ रुरुर्नामसुतोजा
तस्तथापरमतापसः ॥ तस्मिंश्चसमयेकश्चित्स्थूलकेशश्चविश्रुतः ॥ ४४ ॥ बभूवतपसायुक्तोधर्मात्मासत्य
संमतः ॥ एतास्मिन्नंतरेमान्यामेनकाचवराप्सरा ॥ ४५ ॥ क्रीडांचक्रेनदीतीरेसर्वलोकातिसुंदरी ॥ गर्भंवि
श्वावसोःप्राप्यनिर्गतावरवर्णिनी ॥ ४६ ॥ स्थूलकेशाश्रमेगत्वाविससर्जवराप्सरा ॥ कन्यकांचनदीतीरेत्रिषु
लोकेषुसुंदरीं ॥ ४७ ॥ दृष्ट्वानाथांतदाकन्यांजग्राहमुनिसत्तमः ॥ पुपोषस्थूलकेशस्तुनाम्नाचक्रेप्रमद्वरां ॥
४८ ॥ साकालेयौवनंप्राप्तासर्वलक्षणसंयुता ॥ रुरुर्दृष्ट्वाथतांबालांकामबाणार्दितोह्यभूत् ॥ ४९ ॥ इतिश्रीदे
वीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ परिक्षिदुवाच ॥ कामार्तःसमुनिर्गत्वारुरुःसुप्तो
निजाश्रमे ॥ पितापप्रच्छदीनंतंकिंरुरोविमनाअसि ॥ १ ॥ सतमाहातिकामार्तःस्थूलकेशस्यचाश्रमे ॥ कन्या
प्रमद्वरानामसामेभार्याभवेदिति ॥ २ ॥ सगत्वाप्रमतिस्तूर्णंस्थूलकेशंमहामुनिं ॥ प्रमुह्यसुमुखंकृत्वाययाचे
तांवराननां ॥ ३ ॥ ददौवाचंस्थूलकेशःप्रदास्यामिशुभेहनि ॥ विवाहार्थंचसंभारंरचयामासतुर्वने॥४॥ प्रम
तिःस्थूलकेःश्चविवाहार्थेसमुद्यतौ ॥ बभूवतुर्महात्मानौसमीपस्थौतपोवने ॥ ५ ॥

वासस्तथोच्यते ॥ १ ॥ कामार्तःकामपीडितःसन् विमनाःखिन्नः ॥ १ ॥ २ ॥ प्रमतिःपिता प्रमुह्यस्वभाषणेनमोहयित्वातिसंक
टेनसुमुखंप्रसन्नं ॥ ३ ॥शुभेह्निप्रदास्यामीतिवाचामित्यर्थः ततोवाक्यानिश्चयोत्तरंसंभारंसामग्रीमुभावपिसंबंधिनौरचयामासतुः ॥ ४॥ ॥

समीपस्थौदूरदेशादागत्यसमीपदेशस्थौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सजीवामिवेति मृतापितेजस्विनीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ सुखंतर्हीति अनयाविनेतिशेषः अतःप्रपतामीत्यर्थः वर्तमानसामीप्येलट् पतिष्यामीतितुफलितं ॥ १६ ॥ इत्थं

तस्मिन्नवसरेकन्यारममाणागृहांगणे ॥ प्रसुप्तंपन्नगंपादेनास्पृशच्चारुलोचना ॥ ६ ॥ दष्टातुपन्नगेनाथसाम मारवरांगना ॥ कोलाहलस्तदाजातोमृतांदृष्ट्वाप्रमद्वरां ॥ ७ ॥ मिलितामुनयःसर्वेचुक्रुशुःशोकसंयुताः ॥ भूमौतांपतितांदृष्ट्वापितातस्यातिदुःखितः ॥ ८ ॥ रुरोदविगतप्राणांदीप्यमानांसुतेजसा ॥ रुरुःश्रुत्वातदाक्रंदंदर्शनार्थंसमागतः ॥ ९ ॥ ददर्शपतितांतत्रसजीवामिवकामिनीं ॥ रुदंतंस्थूलकेशंचदृष्ट्वान्यान्नृपिसत्तमान् ॥ १० ॥ रुरुःस्थानाद्बहिर्गत्वारुरोदविरहाकुलः ॥ अहोदैवेनसर्पोयंप्रेषितःपरमाद्भुतः ॥ ११ ॥ ममशर्मविघातायदुःखहेतुरयंकिल ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिमृतामेप्राणवल्लभा ॥ १२ ॥ नवैजीवितुमिच्छामिवियुक्तःप्रिययानया ॥ नालिंगितावरारोहानमयाचुंबितामुखे ॥ १३ ॥ नपाणिग्रहणंप्राप्तंमंदभाग्येनसर्वथा ॥ लाजाहोमस्तथाचाग्नौनकृतस्त्वनयासह ॥ १४ ॥ मानुष्यंधिगिदंकामंगच्छंत्वद्यममासवः ॥ दुःखितस्यनवामृत्युर्वांछितःसमुपैतिहि ॥ १५ ॥ सुखंतर्हिकथंदिव्यमाप्यतेभुविवांछितं ॥ प्रपतामिह्रदेघोरेपावकेप्रपताम्यहं ॥ १६ ॥ विषमग्निगलेपाशंकृत्वाप्राणांस्त्यजाम्यहं ॥ विलप्यैवंरुरुस्तत्रविचार्यमनसापुनः ॥ १७ ॥ उपायंचिंतयामासस्थितस्तस्मिन्नदीतटे ॥ मरणात्किंफलंमेस्यादात्महत्यादुरत्यया ॥ १८ ॥ दुःखितश्चपितामेस्याज्जननीचातिदुःखिता ॥ दैवस्तुष्टोभवेत्कामंदृष्ट्वामांत्यक्तजीवितं ॥ १९ ॥

प्रथमतोमरणनिश्चयंकृत्वापुनर्मनसाविचार्यउपायंचिंतयामासेतिवक्ष्यमाणेनान्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दैवोविधिःपुल्लिंगमार्षं ॥ १९ ॥

सर्वोलोकः यदर्थंप्राणोदेयस्तस्याः स्त्रियोपिपरलोकेकउपकारःस्यादित्याह उपकारइति॥२०॥ननुतद्वासनयामरणेपरलोकेसाप्राप्स्यतितत्रा
ह मृतेमय्यात्मेतिआत्मघातव्यातिरिक्तस्यतदर्थकर्माचरितवतस्तद्वासनयातत्फलंभवति नात्मघातिनस्तस्यत्वेतदर्थमेतन्मृताप्रियाप्रयोजनायाधो

सर्वःप्रमुदितश्चस्यान्मत्क्षयेनात्रसंशयः ॥ उपकारःप्रियायाःकःपरलोकेभवेदपि ॥ २० ॥ मृतेमय्यात्म
घातेनविरहात्पीडितेपिच ॥ परलोकेप्रियासापिनमेस्यादात्मघातिनः ॥ २१ ॥ एतदर्थंमृतेदोषामयिनैवामृ
तेपुनः ॥ विमृश्यैवंरुरुस्तत्रस्नात्वाचम्यशुचिःस्थितः ॥ २२ अब्रवीद्वचनंकृत्वाजलंपाणावसौमुनिः ॥ यन्म
यासुकृतंकिंचित्कृतंदेवार्चनादिकं ॥ २३ ॥ गुरवःपूजिताभक्त्याहुतंजप्तंतपःकृतं ॥अधीतास्त्वखिलावेदागाय
त्रीसंस्मृतायदि ॥ २४ ॥ रविराराधितस्तेनसंजीवतुममप्रिया ॥ यदिजीवेन्नमेकांतात्यजेप्राणानहंततः ॥
२५ ॥ इत्युक्त्वातज्जलंभूमौचिक्षेपाराध्यदेवताः ॥ राजोवाच ॥ एवंविलपतस्तस्यभार्ययादुःखितस्यच ॥
२६ ॥ देवदूतस्तदाऽभ्येत्यवाक्यमाहरुरुंततः ॥ देवदूतउवाच ॥माकार्षीःसाहसंब्रह्मनकथंजीवेन्मृताप्रिया ॥
२७ ॥ गतायुरेषासुश्रोणीगंधर्वाप्सरसोःसुता ॥ अन्यांकामयचार्वंगीमृतेयंचाविवाहिता २८ ॥किंरोदिषि
सुदुर्बुद्धेकाप्रीतिस्तेऽनयासह ॥ रुरुरुवाच ॥ देवदूतनचान्यांवैवरिष्येऽप्यहमंगनां ॥ २९ ॥ यदिजीवेन्नजी
वेद्वामर्तव्यंचाधुनामया ॥ राजोवाच ॥ विदित्वेतिहठंतस्यदेवदूतोमुदान्वितः ॥ ३० ॥ उवाचवचनंतथ्यंस
त्यंचातिमनोहरं ॥ उपायंशृणुविप्रेंद्रविहितंयत्सुरैःपुरा ॥ ३१ आयुषोर्द्धप्रदानेनजीवयाशुप्रमद्वरां॥ रुरुरुवा
च ॥ आयुषोर्धंप्रयच्छामिकन्यायैनात्रसंशयः ॥ ३२ ॥

गतेरेवश्रवणादित्यर्थः ॥२१॥ तस्मान्मयिमृतेदोषाएवभवेयुर्नामृते ॥ २२॥२३॥ २४ ॥२५॥ २६ ॥ देवदूतइति सर्वपुण्यकर्मणःशा
पयेकृतेसतिदेवेनभरेणबोधनार्थंप्रेषितोदूतोयंदेवदूतइतिबोध्यं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

स्वर्गलोकात्समागतइत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ प्रेषयामासेति ये

अद्यप्रत्यावृतप्राणाप्रोत्तिष्ठतुममाप्रिया ॥ विश्वावसुस्तदातत्रविमानेनसमागतः ॥ ३३ ॥ ज्ञात्वापुत्रींमृतां चाशुस्वर्गलोकात्प्रमद्वरां ॥ ततोगंधर्वराजश्चदेवदूतश्चसत्तमः ॥ ३४ ॥ धर्मराजमुपेत्येदंवचनंप्रत्यभाषतां ॥ धर्मराजरुरोःपत्नीसुताविश्वावसोस्तथा ॥ ३५ ॥ मृताप्रमद्वराकन्यादष्टासर्पेणचाधुना ॥ सारुरोरायुषोर्धेनमर्तुकामस्यसूर्यज ॥ ३६ समुत्तिष्ठतुतन्वंगिव्रतचर्याप्रभावतः ॥ धर्मउवाच ॥ विश्वावसुसुतांकन्यांदेवदूतयदीच्छसि ॥ ३७ ॥ उत्तिष्ठत्वायुषोर्धेनरुरुंगत्वात्वमर्पय ॥ राजोवाच ॥ एवमुक्तस्ततोगत्वाजीवयित्वा प्रमद्वरां ॥ ३८ ॥ रुरोःसमर्पयामासदेवदूतस्त्वरान्वितः ॥ ततःशुभेन्हिविधिनारुरुणापिविवाहिता ॥ ३९ ॥ इत्थंचोपाययोगेनमृताप्युज्जीवितातदा॥ उपायस्तुप्रकर्तव्यःसर्वथाशास्त्रसंमतः ॥ ४० ॥ मणिमंत्रौषधीभिश्चविधिवत्प्राणरक्षणे ॥ इत्युक्त्वासचिवान्राजाकल्पयित्वासुरक्षकान् ॥ ४१ ॥कारयित्वाथप्रासादंसप्तभूमिकमुत्तमं ॥ आरुरोहोत्तरासूनुःसचिवैःसहतत्क्षणं ॥ ४२ ॥ मणिमंत्रधराःशूराःस्थापितास्तत्ररक्षणे ॥ प्रेषयामासभूपालोमुनिंगौरमुखंततः ॥ ४३ ॥ प्रसादार्थंसेवकस्यक्षमस्वेतिपुनःपुनः ॥ ब्राह्मणान्सिद्धमंत्रज्ञान्रक्षणार्थमितस्ततः ॥ ४४ ॥ मंत्रीपुत्रस्थितस्तत्रस्थापयामासदंतिनः ॥ नकश्चिदारुहेतत्रप्रासादेचातिरक्षिते ॥ ४५ ॥

नमुनिनाशापोदत्तस्तंमुनिंप्रतिसेवकस्यममप्रसादार्थंपुनःपुनःक्षमस्वेतिप्रार्थयितुंगौरमुखंमुनिंप्रेषयामासेत्यन्वयः ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणानिति इतस्ततोयत्रकुत्रचिद्विद्यमानान्सिद्धमंत्रज्ञान्रक्षणार्थंआनिनायेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

वार्तोपीति विनिवार्यतेसेवकैरन्यस्यप्रवेशोतत्रकावार्त्तेतिभावः ॥ ४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥इतिदेवी०नवमोऽध्यायः॥अष्टाधिकैःष ष्टिपद्यैस्तक्षकद्विजयोः कथां॥समाप्यतक्षकेणाथोराजामृतइतीर्यते ॥ १ ॥ तस्मिन्नेवादिनेइति यस्मिन्दिनेकश्यपोगृहान्निर्गतस्तस्मिन्नेवेत्यर्थः

वार्तोपिनचरेत्तत्रप्रवेशोविनिवार्यते ॥ भक्ष्यभोज्यादिकंराजातत्रस्थश्चचकारसः ॥ ४६ ॥ स्नानसंध्यादिकंकर्मतत्रैवविनिवर्त्यच ॥ राजकार्याणिसर्वाणितत्रस्थश्चाकरोन्नृपः॥४७॥ मंत्रिभिःसहसंमंत्र्यगणयान्दिवसानापि ॥ कश्चिच्चकश्यपोनामब्राह्मणोमंत्रिसत्तमः ॥ ४८ ॥ शुश्रावचतथाशापंप्राप्तंराज्ञामहात्मना ॥ सधनार्थीद्विजश्रेष्ठःकश्यपःसमाचिंतयत् ॥ ४९ ॥ व्रजामितत्रयत्रास्तेशप्तोराजाद्विजेनह ॥ इतिकृत्वामतिंविप्रःस्वगृहान्निःसृतःपथि ॥ ५० ॥ कश्यपोमंत्रविद्विद्वान्धनार्थीमुनिसत्तमः ॥५१॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तस्मिन्नेवदिनेनाम्नातक्षकस्तंनृपोत्तमं ॥ शप्तंज्ञात्वागृहात्तूर्णंनिःसृतःपुरुषोत्तमः॥१॥वृद्धब्राह्मणवेषेणतक्षकःपथिनिर्गतः ॥ अपश्यत्कश्यपंमार्गेव्रजंतंनृपतिंप्रति ॥२॥ तमपृच्छत्पन्नगोसौब्राह्मणंमंत्रवादिनं ॥ क्व भवांस्त्वरितोयातिकिंचकार्यंचिकीर्षति ॥ ३ ॥ कश्यपउवाच ॥ परिक्षितंनृपश्रेष्ठंतक्षकश्च प्रधक्ष्यति ॥ तत्राहंत्वरितोयामिनृपंकर्तुमपज्वरं ॥ ४ ॥ मंत्रोस्तिममविप्रेंद्रविषनाशकरःकिल ॥ जीवयिष्याम्यहंतंवैजीवितव्येधुनाकिल ॥ ५ ॥ तक्षकउवाच ॥अहंसपन्नगोब्रह्मन्तंधक्ष्यामिमहीपतिं ॥ निवर्तस्वनशक्तस्त्वंमयादष्टंचिकित्सितुं ॥ ६ ॥

पुरुषोत्तमःपुरुषाकृतिःसन् ॥१॥२॥३॥ अपज्वरंशांतं ॥४॥ जीवितव्येआयुष्येसति तदभावेब्रह्मणापिजीवयितुमशक्यत्वादिति ॥ ५
अहंसइति यस्याविषंनाशयितुमिच्छसिसोहंतक्षकोस्मिराजानमधुनैवधक्ष्यामिभस्मसात्करिष्यामि ॥ ६

देहंमृतशरीरं ॥ ७ ॥ ८ ॥ न्यग्रोधंवटं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ नगंवृक्षं ॥ १४ ॥ किमर्थमिति किंधनलोभार्थमित्थंप्रयासंकरोषिअथवाप्रतिष्ठार्थमित्यर्थः ॥ १५ ॥ हेपन्नगनृपतिंशतंमत्वाविद्ययासंजीविन्यानृपसत्तममुपकर्तुंवित्तार्थंच गृहादहंनि

कश्यपउवाच ॥ अहंदष्टंत्वयासर्पनृपंशप्तंद्विजेनवै ॥ जीवयिष्याम्यसंदेहंकामंमंत्रबलेनवै ॥ ७ ॥ तक्षकउवाच ॥ यदित्वंजीवितुंयासिमयादष्टंनृपोत्तमं ॥ मंत्रशक्तिबलंविप्रदर्शयत्वंममानघ ॥ ८ ॥धक्ष्याम्येनंचन्यग्रोधंविषदंष्ट्राभिरद्यवै ॥ कश्यपउवाच ॥ जीवयिष्येत्वयादष्टंदग्धंवापन्नगोत्तम ॥ ९ ॥ सूतउवाच ॥ अदशत्पन्नगोवृक्षंभस्मसाच्चचकारतं ॥ उवाचकश्यपंभूयोजीवयैनंद्विजोत्तम ॥ १० ॥ दृष्ट्वाभस्मीकृतंवृक्षंपन्नगेनविषाग्निना ॥ सर्वंभस्मसमाहृत्यकश्यपोवाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥ पश्यमंत्रबलंमेद्यन्यग्रोधंपन्नगोत्तम ॥ जीवयाम्यद्यवृक्षंवैपश्यतस्तेमहाविष ॥ १२ ॥ इत्युक्त्वाजलमादायकश्यपोमंत्रवित्तमः ॥ सिषेचभस्मराशिंतंमंत्रितेनैववारिणा॥ १३॥तद्वारिसेचनाज्जातोन्यग्रोधःपूर्ववच्छुभः॥विस्मयंतक्षकःप्राप्तोदृष्ट्वातंजीवितंनगं ॥ १४ ॥ तमाहकश्यपंनागःकिमर्थंतेपरिश्रमः ॥ संपादयामितंकामंब्रूहिवाडववांछितं ॥१५॥ कश्यपउवाच॥ वित्तार्थीनृपतिंमत्वाशप्तंपन्नगनिःसृतः ॥ गृहादहंचोपकर्तुंविद्ययानृपसत्तमं ॥ १६ ॥ तक्षकउवाच ॥ वित्तंगृहाणविप्रेंद्रयावदिच्छसिपार्थिवात् ॥ ददामिस्वगृहंयाहिस्वकामोहंभवाम्यतः ॥ १७ ॥ सूतउवाच॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकश्यपःपरमार्थवित् ॥ चिंतयामाससमनसाकिंकरोमिपुनःपुनः ॥ १८ ॥ धनंगृहीत्वास्वगृहंप्रयामियद्यहंपुनः ॥ भविष्यतिनमेकीर्तिर्लोकेलोभसमाश्रयात् ॥ १९ ॥

सृतइत्यन्वयः ॥ १६ ॥ स्वकामोहमिति अतस्तवगमनादहंस्वकामःपूर्णकामोभवामिभविष्यामीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ राजानंनगत्वा तक्षकान्मध्येएवधनग्रहणेधनंतुलब्धंपरंतुराजसंजीवनजन्यामहतीकीर्तिर्नस्यात् ॥ १९ ॥

गमनेतुफलत्रयंभविष्यतीत्याह जीवितेथेति ॥ २० ॥ २१ ॥ उपेक्षेयं कथमुपेक्षांकुर्यामहं ॥ २२ ॥ मयाधार्मिकेराज्ञिजीवितेसर्वजनसुखंस्यादित्यपिमहाफलंअजीवितेतुदोषप्राप्तिश्चफलं ॥ २३ ॥ अहोधनलोभेनदुष्टेनानेनधार्मिकोराजानरक्षितःप्रजाश्चनाशिताइत्यपकी

॥२३॥ जीवितेथनृपःश्रेष्ठेकीर्तिःस्यादचलामम ॥ धनप्राप्तिश्चबहुधाभवेत्पुण्यंचजीवनात् ॥ २० ॥ रक्षणीयंयशःकामंधिग्धनंयशसाविना ॥ सर्वस्वंरघुणापूर्वंदत्तंविप्रायकीर्तये ॥ २१ ॥ हरिश्चंद्रेणकर्णेनकीर्त्यर्थंबहुविस्तरं ॥ उपेक्षेयंकथंभूपंदह्यमानंविषाग्निना ॥ २२ ॥ जीवितेधर्मयाराज्ञिसुखंसर्वजनस्यच ॥ अराजकेप्रजानाशोभविताऽत्रसंशयः ॥ २३ ॥ प्रजानाशस्यपापंमेभविष्यातिमृतेनृपे ॥ अपकीर्तिश्चलोकेषुधनलोभाद्भविष्याति॥ २४ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाध्यानंकृत्वासकश्यपः ॥ गतायुषंचनृपतिंज्ञातवान्बुद्धिमत्तरः ॥ २५ ॥ आपन्नमृत्युंराजानंज्ञात्वाध्यानेनकश्यपः ॥ गृहंययौसधर्मात्माधनमादायतक्षकात् ॥ २६ ॥ निवर्त्यकश्यपंतक्षःसप्तमेदिवसेनृपं ॥ हंतुकामोजगामाशुनगरंनागसाह्वयं ॥ २७ ॥ शुश्रावनगरस्यांतेप्रासादस्थंपरीक्षितं ॥ मणिमंत्रौषधैःकामंरक्षमाणमतंद्रितं ॥ २८ ॥ चिंताविष्टस्तदानागोविप्रशापभयाकुलः ॥ चिंतयामसयोगेनप्रविशेयंगृहंकथं ॥ २९ ॥ वंचयामिकथंचैनंराजानंपापकारिणं ॥ विप्रशापाद्धतंमूढंविप्रपीडाकरंशठं ॥ ३० ॥ पांडवानांकुलेजातःकोपिनैतादृशोभवेत् ॥ तापसस्यगलेयेनमृतःसर्पोनिवेशितः ॥ ३१ ॥ कृत्वाविगर्हितंकर्मजाननकालगतिंनृपः ॥ रक्षकान्भवनेकृत्वाप्रासादमभिगम्यच ॥ ३२ ॥

र्तिःस्यादित्यर्थः ॥ २४ ॥ इतिविचार्याधुनामयाकिंकर्तव्यमितिनिश्चेतुंयोगजज्ञानेनध्यानंकृतवानतस्मिंश्चध्यानेगतायुषंनृपतिंज्ञातवान् ॥२५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ विप्रशापभयाकुलइति यदिराजामयानदश्यतेतदाराजशापदाताब्राह्मणोमांशपेदितिभयाकुलइत्यर्थः योगेनकेनोपायेनेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥२३॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मृत्युंगतंनष्टमितिजानन् जीवनेमतिंबुद्धिमास्थायेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ भवेदिति इतिहेतोरित्यर्थः ॥ ३७ ॥ इति यद्येतस्यमनसिनोचेत्तर्हिंमृत्युविधिंआसन्नमृत्योर्योविधिःतंकृत्वास्नानदानादिक्रियाःकृत्वास्वर्गलोकायस्वर्गलोकंगंतुंमरणंप्रतीक्षेत् अन्यथा

मृत्युंवंचयतेराजावर्ततेद्यनिराकुलः ॥ तंकथंधक्षयिष्यामिविप्रवाक्येनचोदितः ॥ ३३ ॥ नजानातिचमंदात्मा मरणेह्यनिवर्तनं ॥ तेनासौरक्षकान्स्थाप्यसौधारूढोद्यमोदते ॥ ३४ ॥ यदिदैवविहितोमृत्युर्देवेनामिततेजसा ॥ सकथंपरिवर्ततकृतैर्यत्नैस्तुकोटिभिः ॥ ३५ ॥ पांडवस्यचदायादोजानन्मृत्युंगतंनृपः ॥ जीवनेमतिमास्थायस्थितःस्थानेनिराकुलः ॥ ३६ ॥ दानपुण्यादिकंराजाकर्तुमर्हतिसर्वथा ॥ धर्मेणहन्यतेव्याधिर्येनायुःशाश्वतंभवेत् ॥ ३७ ॥ कृत्वामृत्युविधिंकृत्वास्नानदानादिकाःक्रियाः ॥नरणंसर्वलोकायनरकायान्यथाभवेत् ॥ ३८ ॥ द्विजपीडाकृतंपापंपृथग्वास्यचभूपतेः ॥ विप्रशापस्तथाघोरआसन्नेमरणेकिल ॥ ३९ ॥ नकोपिब्राह्मणःपार्श्वेयएवंप्रतिबोधयेत् ॥ वेधसाविहितोमृत्युरनिवार्यस्तुसर्वथा॥ ४० ॥इतिसंचिंत्यसर्पोसौस्वान्नागान्निकटेस्थितान् ॥ कृत्वातापसवेषांस्तान्प्राहिणोत्सुभुजंगमान् ॥४१॥ फलमूलादिकंगृह्यराज्ञेनागोथतक्षकः ॥ स्वयंचकीटरूपेणफलमध्येससारह॥४२॥निर्गतास्तेतदानागाःफलान्यादायसत्वराः॥तेराजभवनंप्राप्यस्थिताःप्रासादसन्निधौ ॥४३॥रक्षकास्तापसान्दृष्ट्वापप्रच्छुस्तच्चिकीर्षितं॥ऊचुस्तेभूपतिंद्रष्टुंप्राप्तास्मोद्यतपोवनात्॥४४॥अभिमन्युसुतंवीरंकुलार्कंचारुदर्शनं॥परिवर्धयितुंप्राप्तामंत्रैराथर्वणैस्तथा ॥ ४५ ॥

स्नानादिक्रियाभावेमरणंनरकायभवेदितिभयान्नचतथायंकरोतितस्मान्मृत्युंजितवानहमितिजानातीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ द्विजपीडाकृतंपापमस्यजातंतथाविप्रशापोपिजानस्ताबुभावप्यासन्नमरणेएवभवतोनान्यथातस्मादयमासन्नमरणइत्यर्थः इदंस्वयंनजानातियतोद्य सोमूढोयमितिभावः ॥ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ गृह्येतिल्यबंतमार्षंसंगृह्येत्यर्थः ससारहगतवान् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥२४॥ निवेदयध्वंराज्ञानंदर्शनार्थागतान्मुनीन् ॥ कृत्वाभिषेकान्यास्यामोदत्वामिष्टफलानिच ॥ ४६ ॥ भारतानां
कुलेक्कापिनदृष्टाद्वाररक्षकाः ॥ नश्रुतंतापसानांतुराज्ञोऽसंदर्शनंकिल॥४७॥ आरोहामोवयंतत्रयत्रराजापरी
क्षितः ॥ आशीर्भिर्वर्द्धयित्वैनंदत्ताज्ञाःप्रव्रजामहे ॥ ४८ ॥ सूतउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तेपांतापसानांतुर
क्षकाः ॥ प्रत्यूचुस्तान्द्विजान्मत्वानिदेशंभूपतेर्यथा ॥ ४९ ॥ नाद्यवोदर्शनंविप्राराज्ञःस्यादितिनोमतिः ॥
श्वःसर्वतापसैरत्रत्वागंतव्यंनृपालये ॥ ५० ॥ अनारोहस्तुप्रसादोविप्राणांमुनिसत्तमाः ॥ विप्रशापभया
द्राज्ञाविहितोस्तिनसंशयः ॥ ५१ ॥ तदोचुस्तानथोविप्राःफलमूलजलानिच ॥ विप्राशिषश्चराज्ञेथग्राहयंतुसु
रक्षकाः ॥ ५२ ॥ तेगत्वानृपतिंप्रोचुस्तापसानागताञ्जनाः ॥ राजोवाचानयध्वंवैफलमूलादिकंचयत् ॥
५३ ॥ पृच्छध्वंतापसान्कार्यंप्रातरागमनंपुनः ॥ प्रणामंकथयध्वंमेनाद्यसंदर्शनंमम ॥५४॥ तेगत्वाथसमा
दायफलमूलादिकंचयत् ॥ राज्ञेसमर्पयामासुर्बहुमानपुरःसरं ॥ ५५ ॥ गतेषुतेपुनागेषुविप्रवेषावृतेषुच ॥
फलान्यादायराजासौसचिवानिदमब्रवीत् ॥ ५६ ॥ सुहृदोभक्षयंत्वद्यफलान्येतानिसर्वशः॥ अद्यहंचैकमेत
द्वैफलंविप्रार्पितंमहत् ॥ ५७॥ इत्युक्त्वातत्फलंदत्वासुहृद्भ्यश्चोत्तरासुतः ॥ करेकृत्वाफलंपक्वंददारनृपतिःस्व
यं ॥ ५८ विदारितंफलंराज्ञातत्रक्रिमिरभूदणुः ॥ सकृष्णनयनस्ताम्रोदृष्टोभूपतिनास्वयं ॥ ५९ ॥ ॥२४॥

लिविशेषः ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥

नमेभयमिति सप्तमदिवसस्यास्तंगतेसवितारितक्षकस्याभावेनतक्षकविषजन्यमरणभयस्यगतत्वादितिभावः ॥ ६० ॥ अथब्राह्मणशापसा र्थक्यायग्रीवायामेनंकीटंस्थापयामिसचमांदशतुतेनदष्टेसतितक्षकसदृशकीटदंशनेनापियथाकथंचितब्राह्मणवाक्यसार्थक्यंभविष्यतीत्यभिप्राये णाह अंगीकरोमीति ब्राह्मणवाक्यनैरर्थक्याभावायेत्यर्थः ॥ ६१ ॥ अस्तंयातेइति अस्तगमनसमयेएवेतिभावः तथाचदिवैवमरणेनब्रा

तंदृष्ट्वानृपतिःप्राहसचिवान्विस्मितानथ ॥ अस्तमभ्येतिसविताविषादद्यनमेभयं ॥ ६० ॥ अंगीकरोमितं शापंकृमिकोमांदशत्वयं ॥ एवमुक्त्वासराजेंद्रोग्रीवायांसंन्यवेशयत् ॥ ६१ ॥ अस्तंयातेदिवानाथेधृतःकंठे थकीटकः ॥ तक्षकस्तुतदाजातःकालरूपोभयानकः ॥ ६२ ॥ राजासंवेष्टितस्तेनदष्टश्चापिमहीपतिः ॥ मंत्रि णोदिस्त्रयंप्राप्तारुरुदुर्भृशदुःखिताः ॥ ६३ ॥ घोररूपमहिंवीक्ष्यदुद्रुवुस्तेभयार्दिताः ॥ चुक्रुशूरक्षकाःसर्वेहा हाकारोमहानभूत् ॥ ६४ ॥ वेष्टितोभोगिभोगेनाविनष्टबहुपौरुषः ॥ नोवाचनृपतिःकिंचिन्नचचालोत्तरासुतः ६५ ॥ उत्थिताग्निशिखाघोराविषजातक्षकाननात् ॥ प्रजज्वालनृपंत्वाशुगतप्राणंचकारह ॥ ६६ ॥ हत्वाशु जीवितंराज्ञस्तक्षकोगगनेगतः ॥ जगद्दग्धंतुकुर्वाणंददृशुस्तंजनाइह ॥ ६७ ॥ सपपातगतप्राणोराजादग्ध इवद्रुमः ॥ चुक्रुशुश्चजनाःसर्वेमृतंदृष्ट्वानराधिपं ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेपरीक्षि न्मरणंनामदशमोध्यायः ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ गतप्राणंतुराजानंबालंपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ चक्रुश्चमंत्रिणःस र्वेपरलोकस्यसत्क्रियाः ॥ १ ॥

ह्मणशापोयथार्थोजातइतिबोध्यं अंगीकरोमीत्यनेनराज्ञउन्मादश्चध्वनितः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ नचचालधैर्यादितिशेषः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ सार्धपंचाधिकैःषष्टिपद्यैश्चजनमेजयः ॥ सर्पसत्रे कृतोयोग आस्तिकेननिवारितः ॥ १ ॥ गतप्राणमिति ॥ १ ॥

अथमंत्रं दुर्मरणेनमृतस्यामंत्रकंदाहमाह गंगातीरेइति पश्चात्पालाशविधिनाअगरुचंदनकाष्ठयुक्तायांचितायामध्येरोपयन्स्थापितवंतइत्यर्थः ॥ २ ॥ तत्रपालाशविधौहेतुमाह दुर्मरेणेतिमरणंमरोदुर्मरोदुर्मृतिस्तेनमृतस्यौर्ध्वदेहिकाःक्रियाःसमंत्रकाश्चक्रुरित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

गंगातीरेदग्धदेहंभस्मप्रायंमहीपतिं ॥ अगरुभिश्चाभियुक्तायांचितायामध्यरोपयन् ॥ २ ॥ दुर्मरेणमृतस्या स्यचक्रुश्चैवोर्ध्वदेहिकीं ॥ क्रियांपुरोहितास्तस्यवेदमंत्रैर्विधानतः ॥ ३ ॥ ददुर्दानानिविप्रेभ्योगाःसुवर्णंयथो चितं ॥ अन्नंबहुविधंतत्रवस्त्राणिविविधानिच ॥ ४ सुमुहूर्तेसुतंबालंप्रजानांप्रीतिवर्धनं ॥ सिंहासनेशुभेतत्र मंत्रिणःसंन्यवेशयन् ॥ ५ ॥ पौराजानपदालोकाश्चक्रुस्तंनृपतिंशिशुं ॥ जनमेजयनामानंराजलक्षणसंयुतं ॥ ६ ॥ धात्रेयीशिक्षयामासराजाचिन्हानिसर्वशः ॥ दिनेदिनेवर्धमानःसबभूवमहामतिः ॥ ७ ॥ प्राप्तेचैकादशे वर्षेतस्मैकुलपुरोहितः ॥ यथोचितांददौविद्यांजग्राहसयथोचितां ॥ ८ ॥ धनुर्वेदंकृपःपूर्णंददावस्मैसुसंस्कृतं अर्जुनाययथाद्रोणःकर्णायभार्गवोयथा ॥ ९ ॥ संप्राप्तविद्योवलवान्बभूवदुरतिक्रमः ॥ धनुर्वेदेतथावेदेपार गःपरमार्थवित् ॥ १० ॥ धर्मशास्त्रार्थकुशलःसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ चकारराज्यंधर्मात्मापुराधर्मसुतोयथा ॥ ११ ॥ ततःसुवर्णवर्माख्योराजाकाशिपतिःकिल ॥ वपुष्टमांशुभांकन्यांददौपारिक्षितायच ॥ १२ ॥ सतांप्रा प्यासितापांगींमुमुदेजनमेजयः ॥ काशिराजसुतांकांतांप्राप्यराजायथापुरा ॥ १३ ॥ विचित्रवीर्योमुमुदेसुभ द्रांचयथार्जुनः ॥ विजहारमहीपालोवनेषूपवनेषुच ॥ १४ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ददुर्विद्यांगायत्रींक्षत्रियजातेस्तस्मिन्कालेव्रतबंधस्यसत्वात् ॥ ८ ॥ ९ ॥ तथावेदेस्वशाखायां ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

१५ ॥ १६ ॥ तक्षकेणपरिक्षिष्ट इति वैरस्यतक्षकेणकृतस्यापचितिंप्रतिक्रियांउत्तंकस्यगुरोःपत्न्याराजपत्नीकुंडलानयनार्थमुत्तंकेप्रेषिते सचोत्तंकोराजपत्नींप्रार्थयित्वातयादत्तेकुंडलेसंगृह्यमार्गमध्येक्वचित्सरसिकुंडलेतीरेस्थापयित्वास्नानार्थमुततारतस्मिन्नेवसमयेतक्षकोप्यागत्य कुंडलेपरहृतवाननंतरंमहतायासेनतेकुंडलेउत्तंकेनलब्धेताद्दिनात्तक्षकेणसहोत्तंकस्यवैरमासीदितिकथामहाभारतेप्रसिद्धा ॥ १७ ॥ परीक्षि

तयाकमलपत्राक्ष्याशच्याशतक्रतुर्यथा ॥ प्रजास्तस्यसुसंतुष्टाबभूवुःसुखलालिताः ॥१५॥ मंत्रिणःकर्मकुशलाश्चक्रुःकार्याणिसर्वशः ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमुनिरुत्तंकनामकः ॥ १६ ॥ तक्षकेणपरिक्षिष्टोहस्तिनापुरमभ्यगात् ॥ वैरस्यापचितिंकोस्यप्रकुर्यादितिचिंतयन् ॥ १७ ॥ परीक्षितसुतंमत्वातंनृपंसमुपागतः ॥ कार्याकार्यंनजानासिसमयेनृपसत्तम ॥ १८ ॥ अकर्तव्यंकरोष्यद्यकर्तव्यंनकरोषिवै ॥ किंत्वांसंप्रार्थयाम्यद्यगतामर्षनिरुद्यमं ॥१९॥ अवैरज्ञमतंत्रज्ञंबालचेष्टासमन्वितं ॥ जनमेजयउवाच ॥ किंवैरंनमयाज्ञातंनकिंप्रतिकृतंमया ॥ २० ॥ तद्वदत्वंमहाभागकरोमियदनंतरं ॥ उत्तंकउवाच ॥ पितातेनिहतोभूपतक्षकेणदुरात्मना ॥२१॥ मंत्रिणस्त्वंसमाहूयपृच्छस्वपितृनाशनं॥ सूतउवाच॥तच्छ्रुत्वावचनंराजापप्रच्छमंत्रिसत्तमान् ॥ २२ ॥ ऊचुस्तेद्विजशापेनदष्टःसर्पेणवैमृतः ॥ जनमेजयउ० ॥ शापोत्रकारणंराज्ञःशप्तस्यमुनिनाकिल ॥ २३ ॥

तसुतोजनमेजयः कुर्यादितिमत्वातंनृपंसमुपागतःसन्बभाषेइतिशेषः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अतंत्रज्ञमशास्त्रज्ञंनहिशास्त्रज्ञःस्वपितृशत्रोःक्षयंनकुर्यादित्यर्थः किंवैरमिति यद्भवतावैरमुच्यतेतात्किमितिवदनतन्मयाज्ञातमस्तीत्यर्थः नकिंप्रतिकृतमिति वैरंज्ञात्वामयानतत्प्रतिकृतमितिनेवास्तीत्यर्थः तथास्तिचेत्तमपिवदेत्यर्थः॥ २० ॥ करोमिकरिष्यामिवर्तमानसामीप्येलट् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

शापेनमृतस्यदोषस्तक्षकेनैवसंभवतीत्यर्थः ॥२४॥ ब्राह्मणशापात्तक्षकेणदशःकर्तव्यः संजीवयिताकश्यपोब्राह्मणोधनंदत्वाकिमितिनिवारि
तःनचतदभावेतस्यकाचिद्धानिरभूत्तस्मात्सएवतस्यापराधइत्यर्थः इत्थमपराधेसतक्षकोवैरीतवपितृहानकिमितिवदेत्याह नसकिमिति नन्वेताद्दृ

तक्षकस्यतुकोदोषोब्रूहिमेमुनिसत्तम ॥ उत्तंकउवाच ॥ तक्षकेणधनंदत्वाकश्यपःसन्निवारितः ॥ २४ ॥
नसकिंतक्षकोवैरीपितृहातवभूपते ॥ भार्यारुरोःपुराभूपदष्टासर्पेणसामृता ॥२५ ॥ अविवाहितातुमुनिनाजी
विताचपुनःप्रिया ॥ रुरुणापिकृतातत्रप्रतिज्ञाचातिदारुणा ॥ २६ ॥ यंयंसर्पंप्रपश्यामितंतंहन्म्यायुधेनवै ॥
एवंकृत्वाप्रतिज्ञांसःशस्त्रपाणीरुरुस्तदा ॥२७॥ व्यचरत्पृथिवींराजन्निघ्नन्सर्पान्यतस्ततः ॥ एकदासवने
घोरेडुंडुभंजरसान्वितं ॥ २८ ॥ अपश्यद्दंडमुद्यम्यघ्नंतुंतंसमुपाययौ ॥ अभ्यहनत्स्पषितोविप्रस्तमुवाचाथडुं
डुभः ॥२९॥ नापराध्नोमितेविप्रकस्मान्मामभिहंसिवै ॥ रुरुरुवाच ॥ प्राणप्रियामेदयितादष्टासर्पेणसामृता ॥
३० ॥ प्रतिज्ञेयंतदासर्पदुःखितेनमयाकृता ॥ डुंडुभउवाच ॥ नाहंदशामितेन्येवैयेदशंतिभुजंगमाः ॥ ३१
शरीरसमयोगेननमांहिंसितुमर्हसि ॥ उत्तंकउवाच ॥ श्रुत्वातांमानुषींवाणींसर्पेणोक्तांमनोहरां ॥ ३२ ॥ रु
रुःपप्रच्छकोसित्वंकस्मात्डुंडुभतांगतः ॥ सर्पउवाच ॥ ब्राह्मणोहंपुराविप्रसखामेखगमाभिधः ॥ ३३ ॥वि
प्रोधर्मभृतांश्रेष्ठःसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ समयावंचितोमौर्ख्यात्सर्पंकृत्वाचतार्णकं ॥ ३४ ॥

शापराधिनःशिक्षाकेनकृतेतिचेत्तत्राह भार्येति ॥ २५॥ २६ ॥ हन्मिहानिष्यामीत्यर्थः ॥ २७ ॥ डुंडुभंअजगरं ॥ २८॥ ॥ २९॥
तेतुभ्यंनापराध्नोमिद्रोहंकरोमि ॥ ३० ॥ इयमिति सर्पजातिर्हंतव्येत्येवंरूपेत्यर्थःदंशकसर्पविषयेसाप्रतिज्ञातवास्तिनाहंदंशकइत्याह नाह
मिति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ खगमःखेचरइत्यन्वर्थनामा ॥ ३३ ॥ तार्णकंतृणनिर्मितंसर्पंकृत्वावंचितः ॥ ३४॥

भयंप्रापितइतितात्पर्यं ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९. ॥ यज्ञादन्यत्रदयाकर्तव्या यज्ञेतुहिंसैवकर्तव्या नसायाज्ञिकीहिंसाहिंसाभवति अहिंसन्सर्वभूतान्यन्यत्रतीर्थेभ्यइतिश्रुतेरित्याह यज्ञादन्यत्रेति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ एवंप्रकारेणरुरुणात्रालाख्यामृतासंजीवितायुषोर्धदाने

भयंचप्रापितोत्यर्थमग्निहोत्रगृहे स्थितः ॥ तेनभीतेनशप्तोहंविव्हलेनातिवेपिना ॥ ३५ ॥ भवसर्पोमंदबुध्येये नाहंधर्षितस्त्वया ॥ मयाप्रसादितोत्यर्थंसर्पेणासौद्विजोत्तमः ॥ ३६ ॥ मामुवाचाथतत्क्रोधात्किंचिच्छांतिमवाप्यच ॥ रुरुस्तेमोचिताशापस्यास्यसर्पभविष्यति ॥ ३७ ॥ प्रमतेस्तुसुतोनूनमितिमांसोब्रवीद्वचः ॥ सोहंसर्पोरुरुस्त्वंचशृणुमेपरमंवचः ॥ ३८ ॥ अहिंसापरमोधर्मोविप्राणांनात्रसंशयः ॥ दयासर्वत्रकर्तव्याब्राह्मणेनविजानता ॥ ३९ ॥ यज्ञादन्यत्रविप्रेंद्रनहिंसायाज्ञिकीमता ॥ उत्तंकउ० ॥ सर्पयोनेर्विनिर्मुक्तोब्राह्मणोसौरुरुस्ततः॥४०॥कृत्वातस्यचशापांतंपरित्यक्तंचहिंसनं ॥ विवाहितातेनबालामृतासंजीविता पुनः ॥ ४१ ॥ कदनंसर्वसर्पाणांकृतंवैरमनुस्मरन् ॥ त्वंतुवैरंसमुत्सृज्यवर्तसेपन्नगेष्वथ ॥ ४२ ॥ विमन्युर्भरतश्रेष्ठपितृघातकरेषुवै ॥ अंतरिक्षेमृतस्तातःस्नानदानविवर्जितः ॥ ४३ ॥ तस्योद्धारंचराजेंद्रकुरुहत्वाथपन्नगान् ॥ पितुर्वैरंनजानातिजीवन्नेवमृतोहिसः ॥ ४४ ॥ दुर्गतिस्तेपितुस्तावद्यावत्तान्नहनिष्यसि ॥ अंबामखमिपंकृत्वाकुरुयज्ञंनृपोत्तम ॥ ४५ ॥ सर्पसत्रंमहाराजपितुर्वैरमनुस्मरन् ॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजाजन्मेजयस्तदा ॥ ४६ ॥

नततोविवाहिताच पुनरनंतरंपूर्ववैरमनुस्मरन्सर्पाणांतेनकदनंनाशनंकृतं ततःशापांतं कृत्वाहिंसनंपरित्यक्तमित्यन्वयः त्वंतुवैरमिति इदमाश्चर्यममभातीत्यर्थः॥४२॥४३॥४४॥अंबामखोवक्ष्यमाणोनवरात्रोत्सवः यावत्तान्नहनिष्यसीतिस्वशत्रुनाशनेतस्यवासनायाअवशिष्टत्वात्तयावासनयादुर्गतिर्युक्तैव॥४५॥जन्मेजयइति जन्मैनवातिशुध्येनशत्रूनेजितवान्यतः एजृकंपनेधातोर्हिजन्मेजयइतिश्रुतः इतिवचनात शकंध्वादित्वात्पररूपेजन्मेजयइत्यपिसाधु ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मापयित्वेति परिच्छिद्येत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ तदंगत्वेसतिताद्दशवेद्यादंगत्वेसतिसर्पसत्रंविधेयंना

नेत्राभ्यामश्रुपातंचचकारातीवदुःखितः ॥ धिङ्मामस्तुसुदुर्बुद्धेर्वृथामानकरस्यवै ॥ ४७॥ पितायस्यगतिं
घोरांप्राप्तःपन्नगपीडितः ॥ अद्याहंमखमारभ्यकरोम्यपचितिंपितुः ॥ ४८ ॥ हत्वासर्पानसंदिग्धोदीप्यमा
नेविभावसौ ॥ आहूयमंत्रिणःसर्वान्राजावचनमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ कुर्वंतुयज्ञसंभारंयथार्हंमंत्रिसत्तमाः ॥ गं
गातीरेशुभांभूमिंमापयित्वाद्विजोत्तमैः ॥ ५०.॥ कुर्वंतुमंडपंस्वस्थाशतस्तंभंमनोहरं ॥ वेदीयज्ञस्यकर्तव्या
ममाद्यसचिवाःखलु ॥ ५१ ॥ तदंगत्वेविधेयंवैसर्पसत्रंसुविस्तरं ॥ तक्षकस्तुपशुस्तत्रहोतोत्तंकोमहामुनिः
५२ ॥ शीघ्रमाहूयतांविप्राःसर्वज्ञावेदपारगाः ॥ सूतउ० ॥ मंत्रिणस्तुतदाचक्रुर्भूपवाक्यैर्विचक्षणाः ॥५३॥
यज्ञस्यसर्वसंभारंवेदींयज्ञस्यविस्तृतां ॥ हवनेवर्तमानेतुसर्पाणांतक्षकोगतः ॥ ५४ ॥ इंद्रंप्रतिभयार्तोहंत्रा
हिमामितिचाब्रवीत् ॥ भयभीतंसमाश्वास्यस्वासनेसंनिवेश्यच ॥ ५५ ॥ ददावभयमत्यर्थंनिर्भयोभवपन्न
ग ॥ तमिंद्रशरणंज्ञात्वामुनिर्दत्ताभयंतथा ॥ ५६ ॥ उत्तंकोऽह्वयदुद्विग्नःसेंद्रंकृत्वानिमंत्रणं ॥ स्मृतस्तदात
क्षकेणयायावरकुलोद्भवः ॥५७॥ आस्तिकोनामधर्मात्माजरत्कारुसुतोमुनिः ॥ तत्रागत्यमुनेर्बालस्तुष्टावज
नमेजयं ॥ ५८ ॥ राजातमर्चयामासदृष्ट्वाबालंसुपंडितं ॥ अर्चयित्वानृपस्तंतुछंदयामासवांछितैः ॥ ५९॥
सतुवव्रेमाहाभागयज्ञोयंविरमत्विति ॥ सत्यबद्धोनृपस्तेनप्रार्थितश्चपुनस्तथा ॥ ६० ॥

न्ययेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ उत्तंकोऽह्वयतआहूतवान्सेंद्रंतक्षकंप्रथमतःपुरोवाक्यादिभिर्निमंत्रणंकृत्वेत्यर्थः
॥ ५७ ॥ ५८ ॥ वांछितैरिति वांछितंशृण्वित्युक्तवानित्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥

वैशंपायनइतिप्रथमांतंछांदसत्वाल्लुप्तविभक्त्यंतं ॥ ६१ ॥ भारतश्रवणेनापिशांतिर्नजातेतिंव्यासंपप्रच्छेत्याह व्यासमिति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ संग्रामेमहतिरणे रणेसामान्ये ॥ ६४ ॥ मरणंमेपितुर्नाभूदितिगृहेवाविधिपूर्वकमित्यनेनान्वेति ॥ ६५ ॥ दुर्गतिंगतइति परिक्षितोदुर्गतिश्चमहाभारतेप्युक्ता अपृच्छत्सतदाराजामंत्रिणस्तान्सुदुःखितः उत्तंकस्यैवसान्निध्येपितुःस्वर्गगतिंप्रतीति ॥ ६६ ॥ इतिश्रीदेवीभाग

होमंनिवर्तयामाससर्पाणांमुनिवाक्यतः ॥ भारतंश्रावयामासवैशंपायनविस्तरात् ॥ ६१ ॥ श्रुत्वापिनृपतिः कामंनशांतिमभिजग्मिवान् ॥ व्यासंपप्रच्छभूपालोममशांतिःकथंभवेत् ॥ ६२ ॥ मनोतिदह्यतेकामंकिंकरोमिवदस्वमे ॥ पितामेदुर्भगस्यैवंमृतःपार्थसुतात्मजः ॥ ६३ ॥ क्षत्रियाणांमहाभागसंग्रामेमरणंवरं ॥ रणेवामरणंव्यासगृहेवाविधिपूर्वकं ॥ ६४ ॥ मरणंनापितुर्मेभूदंतरिक्षेमृतोवशः ॥ शांत्युपायंवदस्वात्रत्वंचसत्यवतीसुत ॥ ६५ ॥ यथास्वर्गंव्रजेदाशुपितामेदुर्गतिंगतः ॥ ६६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ उवाचवचनंतत्रसभायांनृपतिंचतं ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिपुराणंगुह्यमद्भुतं ॥ पुण्यंभागवतंनामनानाख्यानयुतंशिवं ॥ २ ॥ अध्यापितंमयापूर्वंशुकायात्मसुतायवै ॥ श्रावयामिनृपत्वांहिरहस्यंपरमंमम ॥ ३ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांकारणंश्रवणात्किल ॥ शुभदंसुखदंनित्यंसर्वागमसमुद्धृतं ॥ ४ ॥ जनमेजयउवाच ॥ आस्तिकोयंसुतःकस्यविप्रार्थेकथमागतः ॥ प्रयोजनंकिमत्रास्यसर्पाणांरक्षणेप्रभो ॥ ५ ॥

वतेद्वितीयस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ चतुःषष्टिश्लोकवर्यैरास्तिकस्यसमुद्भवः श्रीमद्भागवतस्यापिमाहात्म्यमतिकथ्यते तच्छ्रुत्वेति भारतमिदंश्रवणेनममचित्तशांतिर्नजातेतिममपितादुर्गतिंगतइतिचजनमेजयवाक्यंश्रुत्वेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ श्रवणात्कारणमित्यन्वयः सर्वागमसमुद्धृतंसर्ववेदेभ्यःसारंगृहीत्वा कृतमित्यर्थः ॥ ४ ॥ विप्रार्थेसर्पसत्रविघ्नार्थे ॥ ५ ॥

इदंप्रथमंततउक्तानंतरंसर्वंपुराणंवदेत्यर्थः ॥ ६ ॥ स्वपूर्वजाःस्ववंशजाः ॥ ७ ॥ ततस्तमाहुरिति तंजरत्कारुंतत्पितर आहुः येनदारक
रणेननोस्माकंतृप्तिःस्यात्तथाकुर्वित्यर्थः तथाचत्वयिसुतेसतिवयंस्वर्गंव्रजामस्तथाकुर्वित्यर्थः ॥ ८॥ इत्थंपूर्वजवाक्यंश्रुत्वाजरत्कारुस्तानाह
मनानिति समानांनाम्नासमानांयस्याःकन्यायानाममममनामचसमानमेकमस्तिपुनरयाचितांमयाप्रार्थितांपुनरतिवशानुगामतिवद्यामेतादृशींक

कथयैतन्महाभागविस्तरेणकथानकं ॥ पुराणंचतथासर्वंविस्तराद्वदसुव्रत ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ जरत्का
रुर्मुनिःशांतोनचकारगृहाश्रमं ॥ तेनदृष्टावनेगर्तेलंबमानाःस्वपूर्वजाः ॥ ७ ॥ ततस्तमाहुःकुरुपुत्रदारानृथ
थाचनःस्यात्परमाहितृप्तिः ॥ स्वर्गंव्रजामःखलुदुःखमुक्तावयंसदाचारयुतेसुतेवै ॥ ८ ॥ सतानुवाचाथलभे
समानामयाचितांचातिवशानुगांच ॥ तदागृहारंभमहंकरोमिब्रवीमितथ्यंममपूर्वजावै ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वाता
न्जरत्कारुर्गतस्तीर्थान्प्रतिद्विजः ॥ तदैवपन्नगाःशप्तामात्राग्नौनिपतंत्विति ॥ १० ॥ कश्यपस्यमुनेःपत्न्यौक
द्रुश्चविनतातथा ॥ दृष्ट्वादित्यरथेचाश्वमूचतुश्चपरस्परं ॥ ११ ॥ तंदृष्ट्वाचतदाकद्रूर्विनतामिदमब्रवीत् ॥ किं
वर्णोयंहयोभद्रेसत्यंप्रब्रूहिमाचिरं ॥ १२ ॥ विनतोवाच ॥ श्वेतएवाश्वराजोयंकिंवात्वंमन्यसेशुभे ॥ ब्रूहि
वर्णंत्वमप्यस्यततस्तुविपणावहे ॥ १३ ॥ कद्रुरुवाच ॥ कृष्णवर्णमहंमन्येहयमेनंशुचिस्मिते ॥ एहिसार्धं
मयादिव्यदासीभावायभामिनि ॥ १४ ॥ सूतउ० ॥ कद्रुश्चस्वसुतानाहसर्वान्सर्पान्वशेस्थितान् ॥
वालान्श्यामान्प्रकुर्वंतुयावंतोश्वशरीरके ॥ १५ ॥

न्यांयद्यहंलभेप्राप्नुयांतर्हिगृहारंभंविवाहंकरोमिकरिष्यामीत्यर्थः ॥ ९ ॥ अग्नौयूयंपतंत्वितिमात्राशप्ताइत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्रकामाताकथंवाशप्ताइति
सर्ववृत्तांतमाहकश्यपस्येतिऊचतुर्वक्ष्यमाणं ॥ ११ ॥ किंतत्तदाहतंदृष्ट्वेति ॥ १२ ॥ १३ ॥ दासीभावायेति यस्याःपराभवःसातस्यादासी
रितिदासीभवनायदिव्यपणंकुर्वित्यर्थः १४ ॥ वालानश्वस्यकेशान् श्यामान्स्वकृष्णशरीरवेष्टनेन ॥ १५ ॥

गमिष्यथपतंत्वित्यर्थः ॥ १६ ॥ कर्बुरंबहुलकृष्णवर्णकं वर्णभोगकैः नानावर्णविशिष्टस्वशरीरैः ॥ १७ ॥ १८॥ १९ ॥ रविसारथिर रुणः ॥ २० ॥ वांगरुडारुणयोः ॥ २१ ॥ वृथाक्षताव्यर्थंखंडिनाहंसपत्न्यादासीजातातताेदासीभावादधिकंदुःखंकिंब्रवीमि वृथाकृतेत्य

नेतिकेचनतत्राहुस्तानथाम्रोशशापह ॥जनमेजयस्ययज्ञेवैगमिष्यथहुताशनं ॥ १६ ॥ अन्येचक्रुर्हयंसर्पाः कर्बुरंवर्णभोगकैः ॥ वेष्टयित्वास्यपुच्छंतुमातुःप्रियचिकीर्षया ॥ १७ ॥ भगिन्यौचसुसंयुक्तेगत्वाददृशतुर्हयं कर्बुरंतंहयंदृष्ट्वाविनताचातिदुःखिता ॥ १८ ॥ तदाजगामगरुडःसुतस्तस्यामहाबलः ॥ सदृष्ट्वामातरंदीनाम पृच्छत्पन्नगाशनः ॥१९॥ मातःकथंसुदीनासिरुदितेवविभासिमे ॥ जविमानेमयिसुतेतथान्येरविसारथौ ॥ २० ॥ दुःखितासितते।वांधिक्जीवितंचारुलोचने ॥ किंजातेनसुतेनाथयदिमातासुदुःखिता ॥ २१ ॥ शंस मेकारणंमातःकरोमिविगतज्वरां ॥ विनतोवाच ॥ सपत्न्यादास्यहंपुत्रकिंब्रवीमिवृथाक्षता ॥ २२ ॥ वह मांसाब्रवीत्यद्यतेनास्मिदुःखितासुत ॥ गरुडउवाच ॥ वहिष्येहंतत्रकिलयत्रसागंतुमुत्सुका ॥ २३॥ माशो कंकुरुकल्याणिनिश्चिंतांत्वांकरोम्यहं ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वासागतापार्श्वेकद्रोश्चविनतातदा ॥ २४ ॥ दासीभावमपाकर्तुंगरुडोपिमहाबलः ॥ उवाहतांसपुत्रांवैसिंधोःपारंजगामह ॥ २५ ॥ गत्वातांगरुडःप्राहब्रू हिमातर्नमोस्तुते ॥ कथंमुच्येतमेमातादासीभावादसंशयं ॥ २६ ॥ कद्रुरुवाच ॥ अमृतंदेवलोकात्त्वंबला दानीयमेसुतान् ॥ समर्पयसुताद्याशुमातरंमोचयाबलां ॥ २७ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःप्रययौशीघ्रमिंद्र लोकंमहाबलः ॥ कृत्वायुद्धंजहाराशुसुधाकुंभंखगोत्तमः ॥ २८

पिपाठः॥२२॥ वहमामिति स्वस्कंधेमांस्थापयित्वायत्र देशेगंतुमिच्छामितंदेशंमांवहप्रापयेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४॥ २५ ॥ कथंमुच्येततद्वदेत्यर्थः॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ संजहारापहृतवानित्यर्थः यदासर्पाःस्नातुंस्नानंकर्तुंगतास्तदेत्यर्थः विपतेःपक्षिराजस्य ॥ ३० ॥ लीढाअमृतकुंभस्थानस्थितानांकुशानांअमृतद्रवयुक्तत्वबुध्याआस्वादिताजिह्वयाततःकुशानांतीक्ष्णाग्रत्वान्मध्येजिह्वास्फालिताः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ महामुनिरस्ती

॥२९॥ समानीयामृतंमात्रेवैनतेयःसमर्पयत् ॥ मोचिताविनतातेनदासीभावादसंशयं ॥ २९ ॥ अमृतंसंजहारेंद्रः स्नातुंसर्पायदागताः ॥ दासीभावाद्विनिर्मुक्ताविनताविपतेर्बलात् ॥ ३० ॥ तत्रास्तीर्णाःकुशास्तैस्तुलीढाःपन्नगनायकैः ॥ द्विजिव्हास्तेसुसंपन्नाःकुशाग्रस्पर्शमात्रतः ॥ ३१ ॥ मात्राशप्ताश्चयेनागावासुकिप्रमुखाःशुचाब्रह्माणंशरणंगत्वातेहोचुःशापजंभयं ॥ ३२ ॥ तानाहभगवान्ब्रह्माजरत्कारुर्महामुनिः ॥ वासुकेर्भगिनींतस्मैअर्पयध्वंसनामकां ॥ ३३ ॥ तस्यांयोजायतेपुत्रःसवस्त्राताभविष्यति ॥ आस्तीकइतिनामासौभवितानात्रसंशयः ॥ ३४ ॥ वासुकिस्तुतदाकर्ण्यवचनंब्रह्मणःशिवं ॥ वनंगत्वातुतांतस्मैददौविनयपूर्वकं ॥ ३५ ॥ सनामांतांमुनिर्ज्ञात्वाजरत्कारुरवाचतं ॥ अप्रियंमेयदाकुर्यात्तदातांसंत्यजाम्यहं ॥ ३६ ॥ वाग्बंधंतादृशंकृत्वामुनिर्जग्राहतांस्वयं ॥ दत्वाचवासुकिःकामंभवनंस्वंजगामह ॥ ३७ ॥ कृत्वापर्णकुटींशुभ्रांजरत्कारुर्महावने ॥ तयासहसुखंप्रापरममाणःपरंतप ॥ ३८ ॥ एकदाभोजनंकृत्वासुप्तोसौमुनिसत्तमः ॥ भगिनीवासुकेस्तत्रसंस्थितावरवर्णिनी ॥ ३९ ॥ नसंबोधयितव्योहंत्वयाकांतेकथंचन ॥ इत्युक्त्वातुगतोनिद्रांमुनिस्तांसुदतींतदा ॥ ४० ॥ रविरस्तंगिरिंप्राप्तःसंध्याकालउपस्थिते ॥ किंकरोमिनमेशांतिस्त्यजेन्मांबोधितः पुनः ॥ ४१ ॥ धर्मलोपभयाद्भीताजरत्कारुरचिंतयत् ॥ नोचेत्प्रबोधयाम्येनंसंध्याकालोवृथाव्रजेत् ॥ ४२ ॥ ॥२९॥

विशेषः सनामकांसमाननामकांजरत्कारुनामिकामित्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तंवासुकिं ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ जरत्कारुर्जरत्कारुमुनेःपत्नी ॥ ४२ ॥

धर्मनाशापेक्षयाममत्यागंकरिष्यतिअथवाममरणंस्यादिदंवरंनतुधर्मनाशइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ तदस्तीतितवभ्रातुर्यइष्टःपुत्रःसतवगर्भेऽस्तीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ भव्यंकृतंसम्यक्कृतमित्यर्थः ॥ ५२ ॥ यत्त्वयोक्तंभारतं

धर्मनाशाद्वरंत्यागस्तथापिमरणंध्रुवं ॥ धर्महानिर्नराणांहिनरकायभवेत्पुनः ॥ ४३ ॥ इतिसंचिंत्यसाबाला तंमुनिंप्रत्यबोधयत् ॥ संध्याकालोपिसंजातउत्तिष्ठोत्तिष्ठसुव्रत ॥ ४४ ॥ उत्थितोसौमुनिःकोपात्तामुवाचव्रजाम्यहं ॥ त्वंतुभ्रातृगृहंयाहिहिनिद्राविच्छेदकारिणी ॥४५॥ वेपमानाब्रवीद्वाक्यमित्युक्तामुनिनातदा ॥ भ्रात्रा दत्तायदर्थंतत्कथंस्यादमितप्रभ ॥ ४६ ॥ मुनिःप्राहजरत्कारुस्तदस्तीतिनिराकुलः ॥ गतासामुनिनात्यक्ता वासुकेःसदनंतदा ॥ ४७ ॥ पृष्टाभ्रात्राब्रवीद्वाक्यंयथोक्तंपतिनातदा ॥ अस्तीत्युक्त्वाचहित्वामांगतोसौमुनिसत्तमः ॥ ४८ ॥ वासुकिस्तुतदाकर्ण्यसत्यवाङ्मुनिरित्युत ॥ विश्वासंचपरंकृत्वाभगिनींतांसमाश्रयत् ॥ ४९ ॥ ततःकालेनकियताजातोसौमुनिबालकः ॥ आस्तीकइतिनामासौविख्यातःकुरुसत्तम ॥ ५० ॥ तेनायंरक्षितोयज्ञस्तवपार्थिवसत्तम ॥ मातृपक्षस्यरक्षार्थंमुनिनाभावितात्मना ॥ ५१ ॥ भव्यंकृतंमहाराजमानितोयंत्वयामुनिः ॥ यायावरकुलोत्पन्नोवासुकेर्भगिनीसुतः ॥५२॥ स्वस्तितेस्तुमहाबाहोभारतंसकलंश्रुतं ॥ दानानिबहुदत्तानिपूजितामुनयस्तथा ॥५३॥ कृतेनसुकृतेनापिनपितास्वर्गतिंगतः ॥ पावितंनःकुलंकृत्स्नंत्वयाभूपतिसत्तम ॥ ५४ ॥

सकलंश्रुतंदानानिनानाविधानिदत्तानितथापिमेचित्तशांतिर्नजातानवापितुःस्वर्गोभूदितितत्तथैवास्तीत्याह भारतंसकलमिति ॥ ५३ ॥ अद्यापीभिःकर्मभिरपित्वयानकुलंपावितं अतोमयायदुच्यतेतत्कल्याणार्थंनच्छृण्वित्यभिप्रायः ॥ ५४ ॥

तत्किंतदाह देव्याश्चायतनमिति तदुक्तंशिवपुराणे योदेवींस्थापयेत्स्कंदप्रासादेभक्तिभावतः त्रैलोक्यंस्थापितंतेनयतःसर्वमयीशिवा नाने नसदृशोधर्मोदेवीस्थापनकर्मणा तुष्टायांखलुतस्यांतुसंतुष्टंभुवनत्रयं यःकरोतिनरोभक्त्यादेवीप्रासादमद्भुतं सकोटिकुलमुद्धृत्यमणिद्वीपेविरा जिते कुलकोटिसमायुक्तोदेवीलोकेवसेन्नरः ज्ञानंदिव्यंपरंप्राप्यकैवल्यंमोक्षमाप्नुयात् इत्यादिवचनानिपुराणांतरेष्वपिद्रष्टव्यानि ॥ ५५ ॥ राज्यंचकारान्मोक्षंचदेवीमखंनवरात्रोत्सवादिकंज्योतिष्टोमादिकंकोटिहोमादिकंचदेवीप्रीत्यर्थंकृतंदेवीमखशब्देनोच्यते तंदेवीमखंकृत्वाश्री देवीभागवतंशृणुअनेनवचनेननवरात्रोत्सवेदेवीभागवतपारायणविधिःप्रदर्शितः अतोवश्यंनवरात्रचतुष्टयेदेवीभागवतपारायणंकर्तव्यंश्रोतव्यंच

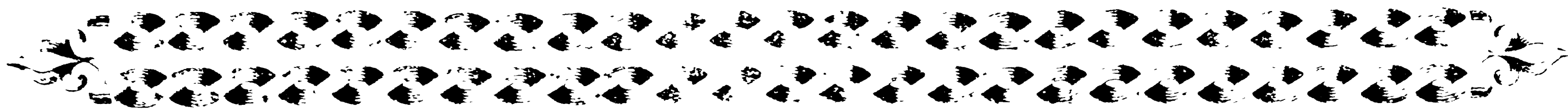
देव्याश्चायतनंभूपविस्तीर्णंकुरुभक्तितः ॥ येनवैकस्मलासिद्धिस्तवस्याज्जनमेजय ॥ ५५ ॥ पूजितापरयाभ क्त्याशिवासकलदासदा ॥ कुलवृद्धिंकरोत्येवराज्यंचसुस्थिरंसदा ॥ ५६ ॥ देवीमखंविधानेनकृत्वापार्थिवस त्तम ॥ श्रीमद्भागवतंनामपुराणंपरमंशृणु ॥५७॥ त्वामहंश्रावयिष्यामिकथांपरमपावनीं ॥ संसारतारिणीं दिव्यांनानारससमाहृतां ॥ ५८ ॥ नश्रोतव्यंपरंचास्मात्पुराणाद्विद्यतेभुवि ॥ नाराध्यंविद्यतेराजन्देवीपादां बुजादृते ॥ ५९ ॥ तेसभाग्याःकृतप्रज्ञाधन्यास्तेनृपसत्तम ॥ येषांचित्तेसदादेवीवसातिप्रेमसंकुले ॥६०॥ सु दुःखितास्तेदृश्यंतेभुविभारतभारते ॥ नाराधितामहामायायैर्जनैश्चसदांबिका ॥ ६१ ॥ ब्रह्मादयःसुराःसर्वे यदाराधनतत्पराः ॥ वर्ततेसर्वदाराजंस्तांनसेवेतकोजनः ॥ ६२ ॥

५७ ॥ किंफलंतच्छ्रवणेनेतिचेत्संसारतारिणीमिति केवलंदेवीभागवतश्रवणेनैवदेवीप्रसादेजातेसंसारान्मुक्तोभवतीतिमहाफलंश्रवणेनेतिभावः॥ ५८ अस्मात्पुराणादधिकंसमंवान्यत्पुराणंश्रोतव्यंनैवभुविविद्यते अस्यपुराणस्यसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मप्रतिपादकत्वादन्येषांचपुराणानामे कैकसत्वादिगुणोपाधिहरिहरब्रह्मादिप्रतिपादकत्वात् अतएवसाम्यावस्थमायोपाधि ब्रह्मविष्ण्याभगवत्याएकैकसत्वादिगुणोपाधिहरिहरा द्यपेक्षयासर्वोत्कृष्टत्वादेवदेवीपादांबुजादृतेआराध्यंनैवास्तिनरैरस्मरैराराध्यमितिभावः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ मनुष्यैर्भगवतीसर्वदा राध्येस्यत्रकिंवक्तव्यमितिकैमुतिकन्यायेनाह ब्रह्मादयइति ॥ ६२ ॥

विष्णवे यदनुत्तममिति पूर्वोक्तार्धश्लोकात्मकं यद्भागवतं साक्षाद्भगवत्या स्वमुखेनैव विष्णवे उपदिष्टं यस्मात्तस्मादेतन्महदंशो महाफलं किमन्यत्स्यान्न किमपीति भावः ॥ ६३ ॥ यदुक्तं मम चित्तशांतिर्न जाता पितॄणामुद्धारोऽपि न जात इति तत्राह तेन श्रुतेनेति ॥ ६४ ॥ श्रीमच्छिवकुलोत्पन्न

य इदं शृणुयान्नित्यं स सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ भगवत्या समाख्यातं विष्णवे यदनुत्तमं ॥ ६३ ॥ तेन श्रुतेन ते राज-
श्चित्तशांतिर्भविष्यति ॥ पितॄणां चाक्षयः स्वर्गः पुराणश्रवणाद्भवेत् ॥ ६४ ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणे
द्वितीयस्कंधे श्रोतृप्रवक्तृप्रसंगो नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ स्कंधश्चायं समाप्तः ॥ ॥ ॥

रंगनाथात्मजः सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतो नीलकंठाभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्य व्याख्यानरहितस्य च ॥ तिलकाख्यां महाव्याख्यां स्वयमेव कृतवाञ्छुभां ॥ २ ॥ स्कंधो द्वितीयस्तस्यास्तु समाप्तोऽभूच्चतुर्थदः ॥ इति श्रीशिवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजश्रीलक्ष्मीगर्भसंभव नीलकंठकृते देवीभागवतव्याख्याने तिलकाभिधे द्वितीयस्कंधे द्वादशोऽध्यायः समाप्तः ॥ १२ ॥ श्रीमहालक्ष्मीप्रसन्नास्तु ॥ ॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतद्वितीयस्कंधः समाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवततृतीयस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः पाशांकुशवराभीतिधरांदेवींचिदात्मिकां ॥ वंदेसमंदहसितांमणिद्वीपाधिवासिनीं ॥ १ ॥ पंचाशत्पद्यकैरर्धश्लोकोनैर्भुवनेश्वरीं॥सम्यक्पृष्टवतेराज्ञेनिर्णयःसम्यगुच्यते ॥ २ ॥ सर्वैर्भगवत्येवाराध्यापूज्याचेतिव्यासवाक्यंश्रुत्वाजनमेजयःपृच्छति भगवन्निति यज्ञंयजनीयंपूज्यमित्यर्थः अंबाभिधमंबासंज्ञकंतत्वमित्यर्थः यत्त्वयाप्रोक्तंतत्रकासाअंबाकिंस्वरूपाकथंकेनप्रकारेणोत्पन्नाकुत्रकस्मिन्देशेकालेवाउत्पन्नाकस्मात्कारणादुत्पन्नाकिंगुणाकिंगुणवतीसाच ॥१॥ तस्यादिव्यामखोयज्ञोयस्त्वयाप्रोक्तःसकीदृशःतस्यमखस्यस्वरूपंकीदृशंतथा

श्रीगणेशायनमः॥ जनमेजयउवाच ॥ भगवन्भवताप्रोक्तंयज्ञमंबाभिधंमहत् ॥ साकाकथंसमुत्पन्नाकुत्रकस्माच्चकिंगुणा ॥ १ ॥ कीदृशश्चमखस्तया:स्वरूपंकीदृशंतथा ॥ विधानंविधिवद्ब्रूहिसर्वज्ञोसिदयानिधे ॥ २॥ ब्रह्मांडस्यतथोत्पत्तिंवदविस्तरतस्तथा ॥ यथोक्तंयादृशंब्रह्मन्नखिलंवेत्सिभूसुर ॥ ३ ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चत्रयेदेवामयाश्रुता: ॥ सृष्टिपालनसंहारकारका:सगुणास्त्वमी ॥ ४ ॥ स्वतंत्रास्तेमहात्मान:पाराशर्यवदस्वमे ॥आहोस्वित्परतंत्रास्तेश्रोतुमिच्छामिसांप्रतं ॥५॥ मृत्युधर्माश्चतेनोवासच्चिदानंदरूपिण:॥अधिभूतादिभिर्युक्तानवादु:खैस्त्रिधात्मकै: ॥ ६ ॥ कालस्यवशगानोवातेसुरेंद्रामहाबला: ॥ कथंतेवैसमुत्पन्ना:कस्मादितिचसंशय: ॥ ७ ॥ हर्षशोकयुतास्तेवैनिद्रालस्यसमन्विता: ॥ सप्तधातुमयास्तेषांदेहा:किंवान्यथामुने ॥ ८ ॥ कैर्द्रव्यैर्निर्मितास्तेवैकैर्गुणैरिंद्रियैस्तथा ॥ भोगश्चकीदृशस्तेषांप्रमाणमायुषस्तथा ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥

विधानंचकीदृशंतत्सर्वंविधिवद्ब्रूहि यतस्त्वंसर्वज्ञोसि ॥ २ ॥ यथोक्तंयादृशंपृष्टंमयातत्सर्वंत्वंवेत्सि ॥ ३ ॥ ४ ॥ तेकिंस्वतंत्रा आहोस्वित्परतंत्राइत्यपिपाराशर्यवद ॥ ५ ॥ मृत्युधर्मानोवावाआहोस्वित्सच्चिदानंदरूपिणः अब्रह्मादयः तथाधिभौतिकाधिदैविकाध्यात्मिकैस्त्रिधात्मकैस्त्रिविधैर्दुःखैस्तेयुक्ताअथवानयुक्ताः ॥ ६ ॥ इतिचसंशयोस्तीतिशेषः ॥ ७ ॥ हर्षशोकयुतास्तेसंतिकिमन्यथावेतिपादत्रयेणसंबध्यते ॥ ८ ॥ कैर्द्रव्यैरिति तेषांदेहाःपांचभौतिकाउतन ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥१०॥ ब्रह्मादीनामिति इदमुपलक्षणंजनमेजयेनकृतानासर्वेषांप्रश्नानां ॥ ११ ॥ एतदेवेति ननुजनमेजयेनप्रश्नाअन्यविधाःकृताव्यासस्य नारदंप्रतिप्रश्नास्तुअन्यविधाःसंतितत्कथमुच्यतेएतदेवमयेतिचेन्न एतदेवेत्यस्यैतत्सदृशमित्यर्थातुयेत्वयाप्रश्नाःकृतास्तत्सदृशाएवप्रश्नामया नारदंप्रतिकृतास्तेषांप्रश्नानांप्रत्युत्तरंनारदोदत्तवांस्तेनैवत्वत्प्रश्नानांसमाधानंभविष्यति त्वत्प्रश्नानांपृथक्प्रतिवचनंदेयंभवतीतिभावः अतएवज

निवासस्थानमप्येषांविभूतिंचव स्वमे ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंब्रह्मन्विस्तरेणकथामिमां ॥ १० ॥ व्यास० ॥ दुर्गमःप्रश्नभारोयंकृतोराजंस्त्वयाधुना ॥ ब्रह्मादीनांसमुत्पत्तिःकस्मादितिमहामते ॥ ११ ॥ एतदेवमयापूर्वंपृष्टोऽसौनारदोमुनिः ॥ विस्मितःप्रत्युवाचेदमुत्थितःशृणुभूपते ॥ १२ ॥ कस्मिंश्चसमयेचाहंगंगातीरेस्थितंमुनिं ॥ अपश्यंनारदंशांतंसर्वज्ञंवेदवित्तमं ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाहंमुदितोगत्वापादयोरपतन्मुनेः ॥ तेनाज्ञप्तःसमीपेस्यसंविष्टश्चवरासने ॥ १४ ॥ श्रुत्वाकुशलवार्तांवैतमपृच्छंविधेःसुतं ॥ निविष्टंजान्हवीतीरेनिर्जनेसूक्ष्मवालुके ॥ १५ ॥ मुनेतिविततस्यास्यब्रह्मांडस्यमहामते ॥ कःकर्त्तापरमःप्रोक्तस्तन्मेब्रूहिविधानतः ॥ १६ ॥ कस्मादेतत्समुत्पन्नंब्रह्मांडंमुनिसत्तम ॥ अनित्यंवातथानित्यंतदाचक्ष्वद्विजोत्तम ॥ १७ ॥ एककर्तृकमेतद्वाबहुकर्तृकमन्यथा॥अकर्तृकंनकार्यंस्याद्विरोधोऽयंविभातिमे ॥१८॥ इतिसंदेहसंदोहमग्नंमांतारयाधुना॥विकल्पकोटीःकुर्वाणंसंसारेस्मिन्प्रविस्तरे ॥ १९ ॥ ब्रुवंतिशंकरंकेचिन्मत्वाकारणकारणं ॥ सदाशिवंमहादेवंप्रलयोत्पत्तिवर्जितं ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नमेजयेनकृतप्रश्नानांप्रत्येकंप्रतिवचनंव्यासोनदत्तवानितिबोध्यं उत्थितःआविर्भूतोमदग्रेप्रकटीभूतः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५ ॥ १६॥ ॥ १७ ॥ विरोधोयमिति कृतिजन्यत्वाभावेकार्यत्वमेवनस्यादितिविरोधः ॥ १८ ॥ १९ ॥ यावित्कलाकोटीस्ताअहमुक्तवानित्याह ब्रुवंतिशंकरमिति ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आत्मारामंसुरेशंचात्रिगुणंनिर्मलंहरं ॥ संसारतारकंनित्यंसृष्टिस्थित्यंतकारणं ॥ २१ ॥ अन्येविष्णुंस्तुवंत्येनं सर्वेपांप्रभुमीश्वरं ॥ परमात्मानमव्यक्तंसर्वशक्तिसमन्वितं ॥ २२ ॥ भुक्तिदंमुक्तिदंशांतंसर्वादिंसर्वतोमुखं ॥ व्यापकंविश्वशरणमनादिनिधनंहरिं ॥ २३ ॥ धातारंचतथाचान्येब्रुवंतिसृष्टिकारणं ॥ तमेवसर्ववेत्तारंसर्वभूतप्रवर्तकं ॥ २४ ॥ चतुर्मुखंसुरेशानंनाभिपद्मभवंविभुं ॥ स्त्रष्टारंसर्वलोकानांसत्यलोकनिवासिनं ॥ २५ ॥ दिनेशंप्रवदंत्यन्येसर्वेशंवेदवादिनः ॥ स्तुवंतिचैवगायंतिसायंप्रातरतंद्रिताः ॥ २६ ॥ यजंतिचतथायज्ञैवासवंचशतक्रतुं ॥ सहस्राक्षंदेवदेवंसर्वेषांप्रभुमुल्बणं ॥ २७ ॥ यज्ञाधीशंसुराधीशंत्रिलोकेशंशचीपतिं ॥ यज्ञानांचैवभोक्तारंसोमपंसोमपप्रियं ॥ २८ ॥ वरुणंचतथासोमंपावकंपवनंतथा ॥ यमंकुबेरंधनदंगणाधीशंतथापरे ॥ २९ ॥ हेरंबंगजवक्त्रंचसर्वकार्यप्रसाधकं ॥ स्मरणात्सिद्धिदंकामंकामदंकामगंपरं ॥३०॥ भवानींकेचनाचार्याःप्रवदंत्यखिलार्थदां ॥ आदिमायांमहाशक्तिंप्रकृतिंपुरुषानुगां ॥ ३१ ॥ ब्रह्मैकतासमापन्नांसृष्टिस्थित्यंतकारिणीं ॥ मातरंसर्वभूतानांदेवतानांतथैवच ॥ ३२ ॥ अनादिनिधनांपूर्णांव्यापकांसर्वजंतुषु ॥ ईश्वरींसर्वलोकानांनिर्गुणांसगुणांशिवां ॥ ३३ ॥ वैष्णवींशांकरींब्राह्मींवासवींवारुणींतथा ॥ वाराहींनारसिंहींचमहालक्ष्मींतथाद्भुतां ॥ ३४ ॥ वेदमातरमेकांचविद्यांभवतरोःस्थिरां ॥ सर्वदुःखनिहंत्रींचस्मरणात्सर्वकामदां ॥ ॥ ३५ ॥ मोक्षदांचमुमुक्षूणांकामदांचफलार्थिनां ॥ त्रिगुणातीतसंस्थांचगुणविस्तारकारकां ॥३६ ॥ निर्गुणांसगुणांतस्मात्तांध्यायंतिफलार्थिनः ॥ निरंजनंनिराकारंनिर्लेपंनिर्गुणंकिल ॥ ३७॥ ॥ ७ ॥

वेदांतिमतमाह निरंजनमिति ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥३८॥ विराट्स्वरूपवादिमतमाह सहस्रशीर्षेति॥ ३९ ॥४०॥ अनेकेश्वरवादिमतमाह नैकोपीति गृहप्रासादादिविचित्रंकार्यमनेककर्तृकंदृ
ष्टं तथेदंजगत्कार्यमप्यनेककर्तृकमेवेतिभावः ॥ ४१ ॥ अनीश्वरंस्वभावादेवेदंजगदभूदितिकेषांचिन्मतंप्राह अनीश्वरमिति तन्मतसाधकमा
ह नकदापीशजन्यमिति यदीदंजगदीशजन्यंस्यात्तदाचिंतितमनिर्वचनीयंकिमितिस्यान्नहिकुलालकर्तृकोघटोऽनिर्वचनीयोऽस्ति तस्मादचिंति

अरूपंव्यापकंब्रह्मप्रवदंतिमुनीश्वराः ॥ वेदोपनिषदिप्रोक्तस्तेजोमयइतिक्वचित् ॥ ३८ ॥ सहस्रशीर्षापुरुषः सहस्रनयनस्तथा ॥ सहस्रकरकर्णश्चसहस्रास्यस्सहस्रपात् ॥ ३९ ॥ विष्णोःपदमथाकाशंपरमंसमुदाहृतं ॥ विराजंविरजंशांतंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ४० ॥ पुरुषोत्तमंतथाचान्येप्रवदंतिपुराविदः ॥ नैकोपीतिवदंत्यन्येप्रभुरीशःकदाचन ॥ ४१ ॥ अनीश्वरमिदंसर्वंब्रह्मांडमितिकेचन ॥ नकदापीशजन्यंचजगदेतदचिंतितं ॥ ४२ ॥ सदैवेदमनीशंचस्वभावेत्थंसदेदृशं ॥ अकर्त्तासौपुमान्प्रोक्तःप्रकृतिस्तुतथाचसा ॥ ४३ ॥ एवंवदंतिसांख्याश्चमुनयःकपिलादयः ॥ एतेसंदेहसंदोहाःप्रभवंतितथापरे ॥ ४४ ॥ विकल्पोपहतंचेतःकिंकरोमिमुनीश्वर ॥ धर्माधर्मविवक्षायांनमनोमेस्थिरंभवेत् ॥ ४५ ॥ कोधर्मःकीदृशोधर्मश्चिन्हंनैवोपलक्ष्यते ॥ देवाःसत्वगुणोत्पन्नाःसत्यधर्मव्यवस्थिताः ॥ ४६ ॥ पीड्यंतेदानवैःपापैःपुत्रधर्मव्यवस्थिताः ॥ धर्मस्थिताःसदाचाराःपांडवाममवंशजाः ॥ ४७ ॥ दुःखंबहुविधंप्राप्तास्तत्रधर्मस्यकास्थितिः ॥ अतोमेहृदयंतातवेपतेतिविसंशये ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

तत्वादनिर्वचनीयत्वात्स्वभावादेवजन्यंनत्वीशजन्यमित्यर्थः ॥ ४२ ॥ सांख्यमतंप्राह अकर्तेति तथाचसेति कर्त्रीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥
॥४५॥ यत्रकल्याणंतिष्ठतितत्रधर्मोपितिष्ठतीतिधर्मस्यकल्याणंचिन्हंज्ञेयमितिचेत्तत्राह देवाःसत्वगुणोत्पन्नाइति॥ ४६ ॥धर्मिष्ठानांदेवानांममवं
शजानांपांडवानांचधर्मिष्ठत्वेपिअकल्याणोपहतत्वाद्यत्रकल्याणंतत्रधर्मस्तिष्ठतीत्यत्रव्याप्त्यभावान्नधर्मचिन्हंज्ञातुंशक्यनइतिभावः ॥४७॥४८॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ चत्वारिंशतुश्लोकवर्यैरर्धश्लोकाधिकैरथ विमा
नेनगतिर्ब्रह्मादीनामिहतुकथ्यते॥१॥ यत्त्वयेति हेमहाबाहोयत्त्वयाऽहंपृष्टोयानयानूप्रश्नांस्त्वंमाप्रत्याकार्षीस्तानूसर्वान्प्रश्नानूमुनीश्वरोनारदोमया
पृष्टः नारदंप्रतितानूसर्वानूप्रश्नानूअन्यांश्चप्रश्नानूकृतवानित्यर्थः अत्रव्यासउवाचेत्यतउत्तरं यत्त्वयाचेत्यतःपूर्वमेकादशश्लोकादाक्षिणात्यपा
ठेसंतिपरंतुसोपपाठःसंगत्यग्रहात्पुनरुक्तिदोषाच्च गौडपाठेप्राचीनपुस्तकेषुचतेषामनुपलंभाच्च ॥ १ ॥ ततस्तदुत्तरंनारदःकिमुवाचतदाह

कुरुमेऽसंशयंचेतःसमर्थोसिमहामुने ॥ त्राहिसंसारवार्द्धेस्त्वंज्ञानपोतेनमांमुने ॥ ४९ ॥ मज्जंतंचोत्प
तंतंचमग्नंमोहजलाविले ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधे
प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ यत्त्वयाचमहाबाहोपृष्टोहंकुरुसत्तम ॥ तान्प्रश्नान्नारदःप्राहमयापृ
ष्टोमुनीश्वरः ॥ १ ॥ नारदउवाच ॥ व्यासकिंतेब्रवीम्यद्यपुराऽयंसंशयोमम ॥ उत्पन्नोहृदयेत्यर्थंसंदेहासार
पीडितः ॥ २ ॥ गत्वाऽहंपितरंस्थानेब्रह्माणममितौजसं ॥ अपृच्छंयस्त्वयापृष्टोव्यासाद्यप्रश्नउत्तमः ॥ ३ ॥
पितःकुतःसमुत्पन्नंब्रह्मांडमखिलंविभो ॥ भवत्कृतेनवासम्यक्किंवाविष्णुकृतंत्विदं ॥ ४ ॥ रुद्रकृतंवाविश्वा
त्मनूब्रूहिसत्यंजगत्पते ॥ आराधनीयःकःकामंसर्वोत्कृष्टश्चकःप्रभुः ॥ ५ ॥ तत्सर्वंवदमेब्रह्मन्संदेहांश्छिंधि
चानघ ॥ निमग्नोह्यस्मिसंसारेदुःखरूपेनृतोपमे ॥ ६ ॥ संदेहांदोलितंचेतोनप्रशाम्यतिकुत्रचित् ॥ नतीर्थे
षुनदेवेषुसाधनेष्वितरेषुच ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

व्यासकिंतेइतिसदेहासारेणसंदेहधारासंपातेन॥ २ ॥ अद्ययस्त्वयापृष्टःप्रश्नःतथाविधमन्यंप्रश्नंब्रह्माणंप्रत्यहंकृतवांस्तत्प्रत्युत्तरंयदेवब्रह्माप्राह
तदेवत्वत्प्रश्नानांप्रतिवचनंभविष्यतीतिभावः ॥ ३ ॥ भवत्कृतेनभवद्व्यापारेणेत्यर्थः अस्योत्पन्नमितिशेषः ॥ ४ ॥ आराधनीयःपूज्यःसर्वदे
वेषुकःसर्वोत्कृष्टश्चकः॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥८॥९॥१०॥ हेसुतत्वयाकृतंदुर्बोधंप्रश्नंकिंब्रवीमि यद्विष्णोरपिनिश्चयाद्वक्तुमशक्यंभवतीत्यन्वयः ॥११॥ एतस्यज्ञातारागी बहिर्मुखःकोपिनास्तिकिंतुयोंतर्मुखोज्ञानीसएवजानाति तथाचश्रुतिःतेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामिति ॥१२॥ तत्रविष्ण्वादिभिरप्यज्ञेयत्वेपूर्वकथामाह एकार्णवेइति नष्टेस्थावरजंगमेसतिप्रलयकालेऽनंतरमात्मनःआकाशःसंभूतइत्येवंरीत्याभूतमात्रेपंच

अविज्ञायपरंतत्वंकुतःशांतिःपरंतप ॥ विकीर्णंबहुधाचित्तंनैकत्रस्थिरतांव्रजेत् ॥८॥ कंस्मरामियजेकंवा कंव्रजाम्यर्चयामिकं ॥ स्तौमिकंनाभिजानामिदेवंसर्वेश्वरेश्वरं ॥९॥ नारदउवाच ॥ ततोमांप्रत्युवाचेदंब्रह्मा लोकपितामहः ॥ मयासत्यवतीसूनोकृतेप्रश्नेसुदुस्तरे ॥१०॥ ब्रह्मोवाच ॥ किंब्रवीमिसुताद्याहंदुर्बोधंप्र श्नमुत्तमं ॥ त्वयाशक्यंमहाभागविष्णोरपिसुनिश्चयात् ॥११॥ रागीकोपिनजानातिसंसारेस्मिन्महामते ॥ विरक्तश्चविजानातिनिरीहोयोविमत्सरः ॥१२॥ एकार्णवेपुराजातेनष्टेस्थावरजंगमे ॥ भूतमात्रेसमुत्प न्नेसंजज्ञेकमलादहं ॥१३॥ नापश्यंतरणिंसोमंनवृक्षान्नचपर्वतान् ॥ कर्णिकायांसमाविष्टश्चिंतामकरवंतदा ॥१४॥ कस्मादहंसमुद्भूतःसलिलेस्मिन्महार्णवे ॥ कोमेत्राताप्रभुःकर्त्तासंहर्तावायुगात्यये ॥१५॥ नच भूर्विद्यतेस्पष्टयदाधारंजलंत्विदं ॥ पंकजंकथमुत्पन्नंप्रसिद्धंरूढियोगयोः ॥१६॥ पश्याम्यद्यास्यपंकंतमू लंवैपंकजस्यच ॥ भविष्यतिधरातत्रमूलंनास्त्यत्रसंशयः ॥१७॥ ॥छ॥ ॥छ॥

भूतमात्रेऽन्यपदार्थरहितेउत्पन्नेसतितदानीमहंकमलाज्जज्ञेउत्पन्नः ॥१३॥१४॥१५॥ पंकजंहिपंकाज्जातं पंकस्त्वत्रनास्तिततःपंकजं कथमुत्पन्नं ॥१६॥ माद्दश्यतामत्रपंकस्तथापिकार्येणपंकजेनकारणस्यपंकस्यानुमानादस्त्येव सक्कुत्रचिदितिनिश्चित्यतंपंकंपश्यामीतिनिश्चयः कृतवानित्याह पश्यामीति पंकस्यापिधरामूलंसापितत्रस्यादितिपंकान्वेषणेनधरापिप्राप्ताभवेदितिभावः ॥१७॥ ॥ ॥

नावापंतांधरणींतंपंकंचनावापंनप्रातवान्अहं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ युद्धाययुद्धंकर्तुं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥
॥ २६ ॥ २७॥२८॥ तदाविलोकितौदेव्याकटाक्षेणप्रथमंविलोकितौततोविमोहितौततोहरिणानिधानितावितिपूर्ववृत्तांतःस्मारितः ॥ २९ ॥
॥४॥ रुद्रस्तत्रैवसंप्राप्तइतिवचनेनायंरुद्रोब्रह्मललाटादुत्पन्नाद्वक्ष्यमाणाद्रुद्रादन्यएवेतिनिःसंशयमेवबोध्यते अतएवकूर्मपुराणादिपुराणेषुब्रह्माविष्णुरु

उत्तरन्सलिलेतत्रयावद्वर्षसहस्रकं ॥ अन्वेषमाणोधरणींनावापंतांयदातदा ॥ १८ ॥ तपस्तपेतिचाकाशे
वागभूदशरीरिणी ॥ ततोमयातपस्तप्तंपद्मेवर्षसहस्रकं ॥ १९ ॥ सृजेतिपुनरुद्भूतावाणीतत्रश्रुतामया ॥
विमूढोहंतदाकर्ण्यकंसृजामिकरोमिकिं॥२०॥तदादैत्यावतिप्राप्तौदारुणौमधुकैटभौ ॥ ताभ्यांविभीषितश्चाहंयु
द्धायमकरालये ॥२१ ॥ततोहंनालमालंब्यवारिमध्यमवातरं ॥ तदातत्रमयादृष्टःपुरुषःपरमाद्भुतः ॥ २२ ॥
मेघश्यामशरीरस्तुपीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ शेषशाईजगन्नाथोवनमालाविभूषितः ॥ २३ ॥ शंखचक्रगदाप
द्माद्यायुधैःसुविराजितः॥तमद्राक्षंमहाविष्णुंशेषपर्यंकशायिनं ॥ २४ ॥ योगनिद्रासमाक्रांतमविस्पंदिनमच्यु
तं॥शयानंतंसमालोक्यभोगिभोगोपरिस्थितं ॥२५॥ चिंताममाद्भुताजाताकिंकरोमीतिनारद ॥ मयास्मृतात
दादेवीस्तुतानिद्रास्वरूपिणी ॥ २६ ॥ देहान्निर्गत्यसादेवीगगनेसंस्थिताशिवा ॥ अचिंत्यशरीरासादिव्या
भरणमंडिता ॥ २७ ॥ विष्णोर्देहंविहायाशुविरराजनभस्थिता ॥ उदतिष्ठदमेयात्मातयामुक्तोजनार्दनः ॥
॥ २८ ॥ पंचवर्षसहस्राणिकृतवान्युद्धमुत्तमं ॥ तदाविलोकितौदैत्यौहरिणाविनिपातितौ ॥ २९ ॥ ऊरुसंगं
विमलंकृत्वातत्रैवनिहतौचतौ ॥ रुद्रस्तत्रैवसंप्राप्तोयत्रावांसंस्थितावुभौ ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥

द्रात्मकत्रिमूर्त्तिरहितस्तुरीयोरुद्रोस्तीत्युक्तं एतावांस्तुविशेषः क्वचित्पुराणेषुब्रह्मललाटोद्भवस्यमूर्तित्रयांतर्गतत्वमस्यतुरीयत्वंक्वचित्त्वस्यैवमूर्ति ॥४॥
त्रयांतर्गतत्वंतस्यब्रह्मललाटोद्भवस्यतुनतुरीयत्वंनापितृतीयत्वमिति ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रिभिःसंवीक्षितास्माभिःस्वच्छादेवीमनोहरा ॥ संस्तुतापरमाशक्तिस्वाचास्मानवस्थितान्॥३१॥कृपावलो
कनैःकृत्वापावनैर्मुदितानथ ॥ देव्युवाच ॥ काजेशाःस्वानिकार्याणिकुरुध्वंसमतंद्रिताः ॥ ३२ ॥ सृष्टिस्थि
तिविशिष्टानिहतावेतौमहासुरौ ॥ कृत्वास्वानिनिकेतानिवसध्वंविगतज्वराः ॥ ३३ ॥ प्रजाश्चतुर्विधाःसर्वाः
सृजध्वंस्वविभूतिभिः ॥ ब्रह्मोवाच॥ तच्छुत्वावचनंतस्याःपेशलंसुखदंमृदु ॥ ३४ ॥ अब्रूमतामशक्ताःस्मकथं
कुर्मस्त्विमाःप्रजाः ॥ नमहीविततामातःसर्वत्राविततंजलं ॥ ३५ ॥नभूतानिगुणाश्चापितन्मात्रानेंद्रियाणिच॥
तदाकर्ण्यवचोस्माकंशिवाजातास्मितानना ॥ ३६ ॥ झटित्येवागतंतत्रविमानंगगनाच्छुभं ॥ सोवाचास्मि
न्सुराःकामंविशध्वंगतसाध्वसाः॥३७॥ विमानेब्रह्मविष्ण्वीशादर्शयाम्यद्यचाद्भुतं ॥ तन्निशम्यवचस्तस्याओ
मित्युक्त्वापुनर्वयं॥३८॥ समारुह्योपविष्टाःस्मोविमानेरत्नमंडिते ॥ मुक्तादामसुमंवीतेकिंकिणीजालशब्दिते॥
३९ ॥ सुरसद्मनिभेरम्येत्रयस्तत्राविशंकिताः ॥ सोपविष्टांस्ततोदृष्ट्वादेव्यस्मान्विजितेंद्रियान् ॥ ४० ॥ स्व
शक्त्यातद्विमानंवैनोदयामासचांबरे ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कं
धेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विमानंतन्मनोवेगंयत्रस्थानांतरेगतं ॥ नजलंतत्रपश्यामोविस्मिताः
स्मोवयंतदा ॥ ॥ १ ॥ वृक्षाःसर्वफलारम्याःकोकिलारावमंडिताः॥ महीमहीधराःकाममंबनान्युपवनानिच ॥२॥

निर्झरागिरिप्रस्रवणानि ॥ ३ ॥ ४ ॥ स्वर्गोयमित्यस्माकं प्रत्यभिज्ञा जाता परंतु स्वर्गोयमस्मत्सृष्टिस्थस्वर्गापेक्षयान्यः केन निर्मित इत्यद्भुतमाश्चर्यं तदा जातं ॥ ५ ॥ तत्र यदा विमानमागतं तस्मिन्समये तत्स्वर्गस्थो देवराजो मृगयां कर्तुं बहिर्निर्गतः सोस्माभिर्दृष्टः तस्मिन्नेव स्थले स्थितैरस्माभिः पूर्वदृष्टा यांबिका सापि विमानोपरिस्थिता दृष्टा ॥ ६ ॥ मृगयाकर्तुं गत मित्यनेन स्वर्गाद्बहुदूरं यदा विमानं स्थितं तत्कालिको वृत्तांत एतत्पर्यंत

नार्यश्च पुरुषाश्चैव पशवश्च सरिद्वराः ॥ वाप्यः कूपास्तडागाश्च पल्वलानि च निर्झराः ॥ ३ ॥ पुरतो नगरं रम्यं दिव्यप्राकारमंडितं ॥ यज्ञशालासमायुक्तं नानाहर्म्यैर्विराजितं ॥ ४ ॥ प्रत्यभिज्ञा तदा जाताप्यस्माकं प्रेक्ष्य तत्पुरं ॥ स्वर्गोयमिति केनासौ निर्मितोस्ति महाद्भुतः ॥ ५ ॥ राजानं देवसंकाशं व्रजंतं मृगयां वने ॥ अस्माभिः संस्थिता दृष्टा विमानोपरि चांबिका ॥ ६ ॥ क्षणाच्चचाल गगने विमानं पवनेरितं ॥ मुहूर्ताद्वा ततः प्राप्तं देशे चान्ये मनोहरे ॥ ७ ॥ नंदनं च वनं तत्र दृष्टमस्माभिरुत्तमं ॥ पारिजाततरोश्छायासंश्रिता सुरभिः स्थिता ॥ ८ ॥ चतुर्दंतो गजस्तस्याः समीपे समवस्थितः ॥ अप्सरसां तत्र वृंदानि मेनकाप्रभृतीनि च ॥ ९ ॥ क्रीडंति विविधैर्भावैर्गाननृत्यसमन्वितैः ॥ गंधर्वाः शतशस्तत्र यक्षा विद्याधरास्तथा ॥ १० ॥ मंदारवाटिकामध्ये गायंति च रमंति च ॥ दृष्टः शतक्रतुस्तत्र पौलोम्या सहितः प्रभुः ॥ ११ ॥ वयं तु विस्मितास्त्वास्मद्दृष्ट्वा त्रैविष्टपं तदा ॥ यादःपतिं कुबेरं च यमं सूर्यं विभावसुं ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मुपपादितोऽथ यदा मुहूर्तांतरेण विमानं स्वर्गनिकटे गतं तत्कालिकं वृत्तांतमाह क्षणाच्चचालेति देशे चान्य इति स्वर्गनिकटे देश इत्यर्थः ॥ ७ ॥ सुरभिः स्थिता दृष्टेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ रमंति चेति ते च दृष्टा इत्यर्थः इंद्रासने इंद्रोपि दृष्ट इत्याह शतक्रतुरिति मृगयां कृत्वागतः स्वासने स्थितो दृष्ट इत्यर्थः ॥ ११ ॥ यादःपतिं वरुणं ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विस्मिताइति अस्मत्सृष्टिस्थदेवतापेक्षयान्यएतेकस्मादागताइतिविस्मिताइत्यर्थः तस्मिन्नेवसमयेयः सिंहासनेस्थितइंद्रोदृष्टः सतस्मात्पुरान्निर्ग
तोदेवराजश्चशब्दोनिश्चयार्थकः देवराजएवनरवाह्यायावनिःश्रेणिकारूपानस्यांस्थितोदृष्टः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

विलोक्यविस्मिताश्चास्मवयंतत्रसुरांस्थितान् ॥ तदाविनिर्गतोराजापुरात्तस्मात्सुमंडितात् ॥१३॥ देवराज
इवाक्षोभ्योनरवाह्यावनौस्थितः ॥ विमानस्थावयंतच्चचालतरसोगतं ॥ १४ ॥ ब्रह्मलोकंतदादिव्यंसर्वदे
वनमस्कृतं ॥ तत्रब्रह्माणमालोक्यविस्मितौहरकेशवौ ॥ १५ ॥ सभायांतत्रवेदाश्चसर्वेसांगाःस्वरूपिणः ॥
सागराःसरितश्चैवपर्वताःपन्नगोरगाः ॥ १६ ॥ मामूचतुश्चतुर्वक्रःकोयंब्रह्मासनातनः ॥ताववोचमहंनैवजा
नेसृष्टिपतिंपतिं ॥१७॥ कोहंकोयंकिमर्थंवाभ्रमोऽयंममचेश्वरौ ॥ क्षणादथविमानंतच्चचालाशुमनोजवं ॥१८
॥ कैलासशिखरेप्राप्तंरम्येयक्षगणान्विते ॥ मंदारवाटिकारम्येकीरकोकिलकूजिते ॥ १९ ॥ वीणामुरजवाद्यै
श्चनादितेसुखदेशिवे ॥ यदाप्राप्तंविमानंतत्तदैवसदनाच्छुभात् ॥ २० ॥ निर्गतोभगवाञ्छंभुर्वृषारूढस्त्रि
लोचनः ॥ पंचाननोदशभुजःकृतसोमार्द्धशेखरः ॥ २१ ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानोगजचर्मोत्तरीयकः ॥ पार्ष्णिर
क्षौमहावीरौगजाननषडाननौ ॥ २२ ॥ शिवेनसहपुत्रौद्वौव्रजमानौविरेजतुः ॥ नंदिप्रभृतयःसर्वेगणपार्श्व
वराश्चते ॥ २३ ॥ जयशब्दंप्रयुंजानाःव्रजंतिशिवपृष्टगाः ॥ तंवीक्ष्यशंकरंचान्यंविस्मितास्तत्रनारद ॥ २४
॥ मातृभिःसंशयाविष्टस्तत्राहंनिवसंमुने ॥ क्षणात्तस्माद्गिरेःशृंगाद्विमानंवातरंहसा ॥ २५ ॥ वैकुंठसदनंप्राप्तं
रमारमणमंदिरं ॥ असंभाव्याविभूतिश्चतत्रदृष्टामयासुत ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ शंकरान्त एतच्छंकरादिमानस्थाच्छंकरादन्यमित्यर्थः ॥ २४ ॥ मातृभिःस
हितंशंकरमित्यन्वयः ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सदनाग्रेइति यद्वैकुंठस्थितोविष्णुस्तद्वैकुंठसदनाग्रेइत्यर्थः यथैप्राप्तवानूइमेब्रह्मादयोऽन्यब्रह्मांडस्थाएतेर्दृष्टाइतिबोध्यं ॥ २७ ॥ २८॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ मंदारपारिजातेति अतिशोभितोमणिद्वीपदेशइतिशेषः अतएवाग्रेतस्मिन्द्वीपइत्युक्तंसंगच्छते ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ३४॥ शिवाकारःपर्यंकःब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वराःपर्यंकखुराःसदाशिवस्तुफलकस्थानीयः ततःशिवाकारोजातः इदंसप्तमस्कंधे

विसिस्मयेतदाविष्णुर्दृष्ट्वातत्पुरमुत्तमं ॥ सदनाग्रेययौतावद्धरिःकमललोचनः ॥ २७॥ अतसीकुसुमाभासः पीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ द्विजराजाधिरूढश्चदिव्याभरणभूषितः ॥ २८ ॥ वीज्यमानस्तदालक्ष्म्याकामिन्या चामरैःशुभैः ॥ तंवीक्ष्यविस्मिताःसर्वेवयंविष्णुंसनातनं ॥ २९ ॥ परस्परंनिरीक्षंतःस्थितास्तस्मिन्वरासने ॥ ततश्चालतरसाविमानंवातरंहसा ॥ ३० ॥ सुधासमुद्रःसंप्राप्तोमिष्टवारिमहोर्मिमान् ॥ यादोगणसमाकीर्णश्चलद्वीचिविराजितः ॥ ३१ ॥ मंदारपारिजाताद्यैःपादपैरतिशोभितः ॥ नानास्तरणसंयुक्तोनानाचित्रविचित्रितः ॥ ३२ ॥ मुक्तादामपरिक्लिष्टोनानादामविराजितः ॥ अशोकबकुलाख्यैश्चवृक्षैःकुरुवकादिभिः॥३३॥ संवृतःसर्वतःसौम्यैःकेतकीचंपकैर्वृतः ॥ कोकिलारावसंघुष्टोदिव्यगंधसमन्वितः॥३४॥ द्विरेफातिरणत्कारैरंजितःपरमाद्भुतः ॥ तस्मिन्द्वीपेशिवाकारःपर्यंकःसुमनोहरः ॥ ३५ ॥ रत्नालिखचितोत्यर्थंनानारत्नविराजितः ॥ दृष्टोऽस्माभिर्विमानस्थैर्दूरतःपरिमंडितः ॥ ३६ ॥ नानास्तरणसंछन्नइंद्रचापसमन्वितः ॥ पर्यंकप्रवरेतास्मिन्नुपविष्टावरांगना ॥ ३७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

स्पष्टं अत्रमणिद्वीपस्थानंब्रह्मांडाद्बहिरस्तीतिद्वादशस्कंधेवक्ष्यतेसुमेरुमध्यशृंगेभवतीतिब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्यानेस्पष्टं तत्परिमाणंतद्वर्णनं तत्रैवस्पष्टं दुर्वासाकृतेस्तवरत्नेशिवरहस्येद्वितीयांशेच ॥ ३५ ॥ रत्नालयोरत्नभ्रमराः ॥ ३६ ॥ इंद्रचापसमन्वित ःइंद्रचापवदनेकवर्णविशिष्टमणिसमन्वितइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३८ ॥ ३९॥ वरपाशांकुशेति आयुधस्थानानिवामाधःकरमारभ्यदक्षिणाधःकरपर्यंतंतदुक्तंमहासंमोहनेतंत्रे दक्षिणेचांकुशंदद्याद्वामे पाशंप्रदापयेत् अभयंदक्षिणेदद्याद्वरंवामेप्रदापयेदिति दशपटल्यामपित्रिभुवनेशीध्याने दक्षेंकुशाभयेप्रोक्तेवामेपाशमथेष्टदमिति इष्टदंवरं आयुधार्थस्तुप्रपंचसारेभुवनेश्वरीपटले श्रीमच्छंकरभगवत्पादैर्विस्तरेणोपपादितइतितत्रैवावधार्यः भुवनेश्वरीसर्वभुवनेश्वरीत्यर्थः भुवनेश्वरीपदनि

रक्तमाल्यांबरधरारक्तगंधानुलेपना ॥ सुरक्तनयनाकांताविद्युत्कोटिसमप्रभा ॥ ३८ ॥ सुचारुवदनारक्तदंतच्छदविराजिता ॥ रमाकोट्यधिकाकांत्यासूर्यबिंबनिभाखिला ॥ ३९ ॥ वरपाशांकुशाभीष्टधराश्रीभुवनेश्वरी ॥ अदृष्टपूर्वाद्दष्ट्वाम्यासुंदरीस्मितभूषणा ॥ ४० ॥ ह्रींकारजपनिष्ठैस्तुपक्षिवृंदैर्निषेविता ॥ अरुणाकरुणामूर्तिःकुमारीनवयौवना ॥ ४१ ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यामंदस्मितमुखांबुजा ॥ उद्यत्पीनकुचद्वंद्वनिर्जिताभोजकुड्मला ॥ ४२ ॥ नानामणिगणाकीर्णभूषणैरुपशोभिता ॥ कनकांगदकेयूरकिरीटपरिशोभिता ॥ ४३ ॥

रुक्तिस्तुभुवनेश्वरीपारिजातेभुवनेश्वरीहृदयेदक्षिणामूर्तिसंहितायांच इदंचध्यानंदेव्यथर्वशिरसि हृत्पुंडरीकमध्यस्थांप्रातःसूर्यसमप्रभां पाशांकुशधरांसौम्यांवरदाभयहस्तकां त्रिनेत्रांरक्तवसनांभक्तकाम[illegible]घांभजेइत्युक्तं ॥ ४० ॥ ह्रींकारजपनिष्ठैस्त्विति यदापक्षिगणोपिह्रींकारंजपतितदान्येजपंतिह्रींकारबीजमित्यत्रकिंवक्तव्यं ॥ ४१ ॥ उद्यत्पीनेति स्तनद्वयेनकमलकुड्मलौजितेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

कनच्छ्रीचक्रताटंकेति कनद्दीप्यमानेयेश्रीचक्राकारेत्रिपुरसुंदरीचक्राकारिताटंकेरत्नकुंडलेताभ्यांविटंकेसुंदरंवदनारविंदंयस्याःसा हल्लेखा भुवनेशीतिहल्लेखापदव्युत्पत्तिस्तुभुवनेश्वरीरहस्येउक्ता हृदिलेखवज्जागर्तिप्राणशक्तिरियंपरा हल्लेखाकथ्यतेतस्मादितित्रिपुरतापनीयश्रुतिरपि हृदयागारवासिनीहल्लेखेति भुवनेशीपदव्युत्पत्तिस्तुभुवनेशीपारिजातेभुवनेशीहृदयेदक्षिणामूर्तिसंहितायांच व्योमबीजमहेशानिकैलासादिप्रतिष्ठितं वन्हिबीजात्सुवर्णादिनिष्पन्नंवह्नुधाप्रिये तेनायंवर्ततेलोकोभूमंडलसमास्थितः तुर्यस्वरेणपातालेशेषरूपेणधार्यते महाभूमंडलंतस्मात्पातलस्यापिनायिका अतएवमहेशानिभुवनेशीतिकथ्यते बिंदुचंद्रामृतंदेवीप्लावयंतीजगत्त्रयं द्रवरूपाभवेत्तस्मात्सृजंतीचार्धमात्रया अतएवमहेशानिभुवनेशीतिकथ्यतइति भुवनेश्वर्युपनिषदिभुवनाधीश्वरीतुर्यातीताविश्वविमोहिनीति मंत्रार्थस्तुहालास्यमहात्म्येउक्तः सचोपोद्घाते

कनच्छ्रीचक्रताटंकाविटंकवदनांबुजा ॥ हल्लेखाभुवनेशीतिनामजापपरायणे॥४४॥सखीवृंदैःस्तुतानित्यंभुवनेशीमहेश्वरी ॥ हल्लेखाद्याभिरमरकन्याभिःपरिवेष्टिता ॥ ४५ ॥ अनंगकुसुमाद्याभिर्देवीभिःपरिवेष्टिता ॥ देवीषट्कोणमध्यस्थायंत्रराजोपरिस्थिता ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातांविस्मिताःसर्वेवयंतत्रस्थिताभवन् ॥ केयंकांताचकिन्नामनजानीमोऽत्रसंस्थिताः ॥४७॥ सहस्रनयनारामासहस्रकरसंयुता॥सहस्रवदनारम्यभातिदूरादसंशयं ॥ ४८ ॥ नाप्सरानापिगंधर्वीनेयंदेवांगनाकिल॥ इतिसंशयमापन्नास्तत्रनारदसंस्थिताः ॥ ४९ ॥

एवदर्शितः ॥ ४४ ॥ हल्लेखाद्याअमरकन्याअनंगकुसुमाद्याश्चयंत्रावरणदेवताइदमुपलक्षणं सेवार्थमागतानामन्यदेवतानामपि तदुक्तंब्रह्मांडपुराणे सेवार्थमागतास्तत्रब्रह्माणीब्रह्मकोटयः लक्ष्मीनारायणानांचकोटयःसमुपा[illegible]ः गौरीकोटिसहस्राणांरुद्राणामपिकोटयइति ॥ ४५ ॥ यंत्रमाह देवीषट्कोणेति षड्गुणितयंत्रमध्यस्थेत्यर्थः तच्चयंत्रंप्रपंचसारेस्पष्टं यद्वा पद्ममष्टदलंबाह्येवृत्तंषोडशभिर्दलैः विलिखेत्कर्णिकामध्येषट्कोणमतिसुंदरमितिशारदोक्तंग्राह्यं ॥ ४६ ॥ ४७॥ इतिपक्षचतुर्भुजांपश्यंतितावेदवसेवमूर्तिर्विराड्रूपेणदृश्यमानाअभवदित्याह सहस्रनयनारामेति विराट्स्वरूपंदेव्यास्तुसतमस्कंधेस्पष्टं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

स्वविज्ञानात्स्वकीयस्मरणात् ॥ ५० ॥ एषेति यन्नोस्माकंकारणंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपंतद्धेदंतर्ह्यव्याकृतमासीत्तन्नामरूपाभ्यांव्याक्रियतइत्यादिश्रुतिप्रतिपाद्यंमायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृजतिसर्वमिदंरक्षतिसर्वमिदंसंहरतितस्मान्मायामेतांशक्तिंविद्यादिति अजामेकांलोहितशुक्लकृष्णांनतस्यकार्यंकारणंचेत्यादिश्रुतिप्रतिपाद्यंच तदेषाभगवतीतस्यैवमुख्यामूर्तिरियमितिभावः परंब्रह्मैवसर्वकारणमायाशबलितंभक्तानुग्रहार्थमिदंरूपंधारेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ इच्छेति इच्छाशक्तिरुमाकुमारीतिशिवसूत्रप्रतिपाद्या तर्हिकिंजडानेत्याह नित्यानित्यस्वरूपिणीति नित्यंब्रह्मानित्यंमायातदुभयरूपिणीमायाशबलब्रह्मरूपिणीत्यर्थः तथाचभगवत्याउभयात्मकत्वात्कदाचिद्ब्रह्मरूपेणैववर्णनंकदाचित्तच्छक्तिरूपेणैव

तदासौभगवान्विष्णुर्दृष्ट्वातांचारुहासिनीं ॥ उवाचांबांस्वविज्ञानात्कस्त्वामनसिनिश्चयं ॥ ५० ॥ एषाभगवतीदेवीसर्वेषांकारणंहिनः ॥ महाविद्यामहामायापूर्णाप्रकृतिरव्यया ॥ ५१ ॥ दुर्ज्ञेयाल्पधियांदेवीयोगगम्यादुराशया ॥ इच्छापरात्मनःकामंनित्यानित्यस्वरूपिणी ॥ ५२ ॥ दुराराध्याल्पभाग्यैश्चदेवीविश्वेश्वरीशिवा ॥ वेदगर्भाविशालाक्षीसर्वेषामादिरीश्वरी ॥ ५३ ॥ एषासंहृत्यसकलंविश्वंक्रीडतिसंक्षये ॥ लिंगानिसर्वजीवानांस्वशरीरेनिवेश्यच ॥ ५४ ॥ सर्वबीजमयीह्येषाराजतेसांप्रतंसुरौ ॥ विभूतयःस्थिताःपार्श्वेपश्यतांकोटिशःक्रमात् ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वर्णनमितीच्छाशक्तिरूपत्वेनवर्णनेपिदोषाभावःतथाचस्मृतिः ह्रींकारउभयात्मकइति शिवशक्त्यात्मकइत्यर्थः ह्रींब्रह्मेतिश्रुतेश्च ॥ ५२ ॥ वेदगर्भावेदजनयित्री अस्यमहतोभूतस्यनिश्वसितमेतद्दृग्वेदइत्यादिश्रुतेः ममैवाज्ञापराशक्तिर्वेदसंज्ञापुरातनी ऋग्यजुःसामरूपेणसर्गादौसंप्रवर्ततेइतिकूर्मपुराणेद्वादशाध्यायेश्रीभगवत्युक्तेश्च ॥ ५३ ॥ कारणस्वरूपंभगवत्याविशदयति एषासंहृत्येति सर्वजीवानामिति व्यष्टिलिंगशरीराणितद्वासनाश्चसमष्टिसूत्रात्मनिस्थापयित्वा तत्समष्टिलिंगशरीरंसवासनंस्वशरीरेप्रलयकालेसंनिवेश्यस्थापयित्वाएकाकिनीक्रीडति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ मूलप्रकृतिरेवैषेति एवंवर्णनं जडशक्तिरूपत्वेनाक्रियते भुवनेश्वर्यास्तु जडाजडरूपत्वेन विद्यमानत्वात् ॥ ६० ॥ द्रष्टासौ जीवो दृश्यमिदं सर्वं विश्वं तस्योभयविधस्याप्येषैव कारणं यथा मृदादिना घटादिकादिस्फुलिंगाइतिश्रुतेर्जीवविश्वविभागस्य कारणत्वाधीनत्वात् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ सैषेति अनयैवममार्धश्लोकात्मकभागवतस्य रहस्यभूतस्योपदेशः कृतइत्यस्याभूर्निदर्शनेन मम प्रत्यभिज्ञास

दिव्याभरणभूषाढ्यादिव्यगंधानुलेपना: ॥ परिचर्यापरा:सर्वा:पश्यतांब्रह्मशंकरौ ॥ ५६ ॥ धन्यावयंमहाभागा:कृतकृत्या:स्मसांप्रतं ॥ यदत्रदर्शनंप्राप्ताभगवत्या:स्वयंत्विदं ॥ ५७ ॥ तपस्तप्तंपुरायत्नात्तस्येदंफलमुत्तमं ॥ अन्यथादर्शनंकुत्रभवेदस्माकमादरात् ॥ ५८ ॥ पश्यंतिपुण्यपुंजायेयेवदान्यास्तपस्विनः ॥ रागिणोनैवपश्यंतिदेवींभगवतींशिवां ॥ ५९ ॥ मूलप्रकृतिरेवैषासदापुरुषसंगता ॥ ब्रह्मांडंदर्शयत्येषाकृत्वावैपरमात्मने ॥ ६० ॥ द्रष्टासौदृश्यमखिलंब्रह्मांडंदेवतास्सुरौ ॥ तस्यैषाकारणंसर्वामायासर्वेश्वरीशिवा ॥ ६१ ॥ क्वाहंवाक्वसुरा:सर्वेरमाद्या:सुरयोषित: ॥ लक्षांशेनतुलामस्यानभवाम:कथंचन ॥ ६२ ॥ सैषावरांगनानामयादृष्टावैमहार्णवे ॥ बालभावेमहादेवीदोलयंतीवमांमुदा ॥ ६३ ॥ शयानंवटपत्रेचपर्यंकेसुस्थिरेदृढे ॥ पादांगुष्ठंकरेकृत्वानिवेश्यमुखपंकजे ॥ ६४ ॥ लेलिहंतंचक्रीडंतमनेकैर्बालचेष्टितैः ॥ रममाणंकोमलांगंवटपत्रपुटेस्थितं ॥ ६५ ॥ गायंतीदोलयंतीचबालभावान्मयिस्थिते ॥ सेयंसुनिश्चितंज्ञानंजातंमेदर्शनादिव ॥ ६६ ॥ कामंनोजननीसैषाशृणुतांप्रवदाम्यहं ॥ अनुभूतंमयापूर्वंप्रत्यभिज्ञासमुत्थिता ॥ ६७ ॥ ॥ ७॥

मुत्थितानस्यश्लोकार्धस्यार्थस्तु सर्वंखल्विदंब्रह्माहमेवेति तस्मादेषमयादृष्टामेवैयं सा च सर्वकारणत्वंसर्वस्याह तस्मादियंसर्वकारणमेवेतिभावः ननुकस्यामवस्थायामियंत्वयादृष्टातत्राह बालभावेइति ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ॥ ॥ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्री ॥ एकोनपंचाशत्पद्यैः स्त्रीभावगमनोत्तरं ॥ विष्णुनाथकृतंस्तोत्रंश्रीदेव्याइति
कथ्यते ॥ १ ॥ श्रीदेवीदर्शनोत्तरंब्रह्मादीनांवृत्तमाह ब्रह्मोवाचेति इतिपूर्वोक्तांबालावस्थाकथांब्रह्मणेविष्णुरुक्त्वापुनर्ब्रह्माणंविष्णुराह इत्यु
क्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ तत्रस्थायद्येशेवारयिष्यंतितर्हितस्मिन्नेवदेशेस्थिताः स्तुतिंकरिष्यामस्तावतादयार्द्रासर्वज्ञादेवीज्ञास्यत्यस्माकंस्तुतिंकृपांच
करिष्यतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ नारदंप्रतिब्रह्माह इत्युक्तइति ॥ ४ ॥ हरिवाक्यंश्रुत्वाब्रह्महरश्चोभौप्रमुदितौजातौनिकटेश्रीदेवीसमीपेगमनायत

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इ
त्युक्त्वाभगवान्विष्णुःपुनराहजनार्दनः ॥ वयंगच्छेमपार्श्वेऽस्याःप्रणमंतःपुनःपुनः ॥ १ ॥ सेयंवरामहामाया
दास्यत्येषावरान्हिनः ॥ स्तुवामःसंनिधिंप्राप्यनिर्भयाश्चरणांतिके ॥ २ ॥ यदिनोवारयिष्यंतिद्वारस्थाःप
रिचारकाः ॥ पठिष्यामश्चतत्रस्थाःस्तुतिंदेव्याःसमाहिताः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्तेहरिणावाक्येसुप्रहृ
ष्टौसुसंस्थितौ ॥ जातौप्रमुदितौकामंनिकटेगमनायच ॥ ४ ॥ ओमित्युक्त्वाहरिंसर्वेविमानात्त्वरितास्त्रयः ॥
उत्तीर्यनिर्गताद्वारिशंकमानामनस्खलं ॥ ५ ॥ द्वारस्थान्वीक्ष्यतान्सर्वान्देवीभगवतीतदा ॥ स्मितंकृत्वाच
काराशुतांस्त्रीन्स्त्रीरूपधारिणः ॥ ६ ॥ वयंयुवतयोजाताःसुरूपाश्चारुभूषणाः ॥ विस्मयंपरमंप्राप्तागतास्त
त्संनिधिंपुनः ॥ ७ ॥ सादृष्ट्वानःस्थितांस्तत्रस्त्रीरूपांश्चरणांतिके ॥ व्यलोकयतचार्वंगीप्रेमसंपूर्णयादृशा
॥ ८ ॥ प्रणम्यतांमहादेवींपुरतःसंस्थितावयं ॥ परस्परंलोकयंतःस्त्रीरूपाश्चारुभूषणाः ॥ ९ ॥ पादपीठं
प्रेक्ष्यमाणानानामणिविभूषितं ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशंस्थितास्तत्रवयंत्रयः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥

दाहरिंप्रत्योमित्यंगीकारवाक्यमुक्त्वास्थितेनाततः सर्वेवयंविमानादुत्तीर्यतत्रगताइत्याह ओमित्युक्त्वेति ॥ ५ ॥ स्त्रीरूपधारिणइति तेवयंत्रयस्त्री
रूपाजाताइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पादपीठंसिंहासनंअनेनदासमर्यादाबोधिना यद्दासेनस्वामिमुखनिरीक्षणंनविधेयंकिंतुपादयो
रेवदृष्टिः स्थापनीयेति ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥९॥ काश्चिद्रक्तांबरास्तत्रसहचर्यःसहस्रशः॥ काश्चिन्नीलांबरानार्यस्तथापीतांबराःशुभाः॥ ११ ॥ देव्यःसर्वाः
शुभाकाराविचित्रांबरभूषणाः॥ विरेजुःपार्श्वतस्तस्याःपरिचर्यापराःकिल ॥ १२ ॥ जगुश्चननृतुश्चान्याःप
र्युपासंतताःस्त्रियः॥ वीणामारुतवाद्यानिवादयंत्योमुदान्विताः ॥ १३ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामियदृष्टंतत्रचाद्भु
तं॥ नखदर्पणमध्येवैदेव्याश्चरणपंकजे ॥१४॥ ब्रह्मांडमखिलंसर्वंतत्रस्थावरजंगमं॥ अहंविष्णुश्चरुद्रश्च
वायुरग्निर्यमोरविः ॥ १५ ॥ वरुणःशीतगुस्त्वष्टाकुबेरःपाकशासनः॥ पर्वताःसागरानद्योगंधर्वाप्सरसस्त
था ॥ १६ ॥ विश्वावसुश्चित्रकेतुःश्वेतश्चित्रांगदस्तथा॥ नारदस्तुंबरश्चैवहाहाहूहूस्तथैवच ॥ १७॥ अ
श्विनौवसवःसाध्याःसिद्धाश्चपितरस्तथा॥ नागाःशेषादयःसर्वेकिन्नरोरगराक्षसाः ॥ १८ ॥ वैकुंठोब्रह्मलो
कश्चकैलासःपर्वतोत्तमः॥ सर्वंतदखिलंदृष्टंनखमध्यस्थितंचन ॥ १९ ॥ मज्जन्मपंकजंतत्रास्थितोहंचतुरा
ननः॥ शेषशायीजगन्नाथस्तथाचमधुकैटभौ॥ २० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंदृष्टंमयातत्रपादपद्मनखेस्थि
तं॥ विस्मितोहंततोवीक्ष्यकिमेतदितिशंकितः ॥ २१ ॥ विष्णुश्चविस्मयाविष्टःशंकरश्चतथास्थितः॥ तांत
दामेनिरेदेवींवयंविश्वस्यमातरं ॥ २२ ॥ ततोवर्षशतंपूर्णंव्यतिक्रांतंप्रपश्यतः॥ सुधामयेशिवेद्वीपेविहारंवि
विधंतदा ॥ २३ ॥ सख्यइवतदातत्रमेनिरेस्मानवस्थितान्॥ देव्यः प्रमुदिताकारानानाभरणमंडिताः ॥
२४॥ वयमप्यतिरम्यत्वाद्भूविमवविमोहिताः॥प्रहृष्टमनसःसर्वेपश्यन्भावान्मनोरमान्॥ २५॥ ॥ ॥९॥

॥२६॥२७॥ संसारारणयेसंसारयोनये पंचकृत्यविधात्र्यैपंचकृत्यानितु पंचविधंनतूकृत्यंसृष्टिस्थितिसंहृतितिरोभावाः तद्वदनुग्रहकरणंप्रो
क्तंसततोदितस्यास्येतिवचनोक्तानिपंचकृत्यानितेषांविधात्रीकर्त्री ॥ २८ ॥ सर्वाधिष्ठानरूपायै सर्वविवर्त्तरूपमिथ्याजगत्तदधिष्ठानाविकृ
तब्रह्मरूपेत्यर्थः तथाचब्रह्मांडपुराणेमिथ्याजगदधिष्ठानेति कूटस्थायै देहद्वयाधिष्ठानंकूटवन्निर्विकारंचैतन्यंकूटस्थंतद्रूपायैअर्धमात्रार्थःपरं
ब्रह्म अर्धमात्रात्मिकादेवीब्रह्मानंदैकविग्रहा भुवनाधीश्वरीतुर्यातीताविश्वविमोहिनीतिश्रुतेः अकारोभगवान्ब्रह्माउकारोविष्णुरुच्यते मकारो

एकदातांमहादेवींदेवींश्रीभुवनेश्वरीं ॥ तुष्टावभगवान्विष्णुर्युवतीभावसंस्थितः ॥ २६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
नमोदेव्यैप्रकृत्यैचविधात्र्यैसततंनमः॥कल्याण्यैकामदायैचवृध्द्यैसिध्द्यैनमोनमः॥२७॥ सच्चिदानंदरूपिण्यै
संसारारणयेनमः ॥ पंचकृत्यविधात्र्यैतेभुवनेश्यैनमोनमः ॥ २८ ॥ सर्वाधिष्ठानरूपायैकूटस्थायैनमोनमः
॥ अर्धमात्रार्थभूतायैहृल्लेखायैनमोनमः॥ २९ ॥ ज्ञातंमयाखिलमिदंत्वयिसन्निविष्टंत्वत्तोस्यसंभवलयावपि
मातरद्य ॥ शक्तिश्चतेऽस्यकरणेविततप्रभावाज्ञाताऽधुनासकललोकमयीतिनूनं ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥

भगवान्रुद्रअर्धमात्रापरंपदं अर्धमात्रास्थितानित्येतिस्मृतेश्च तद्रूपिण्यैहृल्लेखायैप्रत्यगात्मभूतायै ॥२९॥ इत्थंनिर्गुणब्रह्मरूपत्वेनवर्णयित्वाका
रणब्रह्मत्वेनस्तौति ज्ञातमिति त्वयिसन्निविष्टंस्थितमित्यर्थः तेब्रह्मरूपिण्या अस्यजगतःकरणेयाशक्तिर्मायाख्यासकललोकमयीतिप्रसिद्धास्ति
साज्ञातामया नखदर्पणमध्येऽनेकब्रह्मांडदर्शनात् सर्वखल्विदमेवाहंनान्यदस्तिसनातनमितिभगवत्युक्तेश्च तस्मात्सर्वकारणभूतात्वमेवासीति
भावः ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इत्थंकारणब्रह्मरूपिणींवर्णयित्वामायाशक्तिमात्रांवर्णयति विस्तार्येति सत्आकाशवायुरूपममूर्त्तंभूतद्वयं असत्तेजोजलभूमिरूपंमूर्त्तंभूतत्रयं तयोर्विकारंतत्परिणामरूपंसर्वंजगत्विस्तार्यपुरुषायचेतनायभोक्त्रेदर्शयसि किमर्थंरंजनायतस्यनानाप्रकारैर्भोगंकर्त्तुमित्यर्थः एतादृशीषोडशभिस्तत्वैःसांख्योक्तैस्तद्रूपैःपरिणता तथासप्तभिश्चमहदाद्यैस्तत्वैस्तद्रूपैःपरिणतात्वंनोऽस्माकमिंद्रजालमिवविलक्षणाभासि अनिर्वचनीयेत्यर्थः यदाहुःसांख्याःमूलप्रकृतिरविकृतिर्महदाद्याःप्रकृतिविकृतयःसप्त षोडशकस्तुविकारइति ॥३१॥ त्वामृतेकिमपिवस्तुनैवास्तीतिव्याप्तिमाह नत्वामिति यद्वस्तुभासतेतन्नामरूपविशिष्टमेवभासते तच्चनामरूपंत्वद्रूपमेवततस्तवव्याप्तिरव्याहतेतिभावः ॥३२॥ प्रीणासीति इदंविश्वंप्रकटी

विस्तार्यसर्वमखिलंसदसद्विकारंसंदर्शयस्यविकलंपुरुषायकाले॥ तत्वैश्चषोडशभिरेवचसप्तभिश्चभासींद्रजालमिवनःकिलरंजनाय ॥ ३१ ॥ नत्वामृतेकिमपिवस्तुगतंविभातिव्याप्यैवसर्वमखिलंत्वमवस्थितासि ॥ शक्तिंविनाव्यवहृतौपुरुषोप्यशक्तोबंभण्यतेजननिबुद्धिमताजनेन ॥ ३२ ॥ प्रीणासिविश्वमखिलंसततंप्रभावैःस्वैस्तेजसाचसकलंप्रकटीकरोषि ॥ अत्स्येवदेवितरसाकिलकल्पकालेकोवेददेविचरितंतववैभवस्य ॥ ३३॥त्रातावयंजननितेमधुकैटभाभ्यांलोकाश्चतेसुवितताःखलुदर्शितावै ॥ नीताःसुखस्यभवनेपरमांचकोटिंयद्दर्शनंतवभवानिमहाप्रभावं ॥ ३४ ॥ नाहंभवोनचविरिंचिविवेदमातःकोन्योहिवेत्तिचरितंतवदुर्विभाव्यं ॥ कानीहसंतिभुवनानिमहाप्रभावेह्यस्मिन्भवानिचरितेरचनाकलापे॥ ३५॥ ॥छ॥ ॥छ॥

करोष्युत्पादयसितथाप्रीणासिअंतर्भावितण्यर्थात्तोषयसितेनत्वंकरुणावत्यसीतिभाति प्रलयकालेसर्वमत्सिभक्षयसितेनचक्रूरेतिभासीतितेवैभवस्यैश्वर्यस्यचरितंकोवेदनकोपीत्यर्थः ॥३३॥ अस्त्वन्यत्रकथंचिदस्मासुतुत्वमतिकरुणावत्यसीतिनिदर्शनमाह त्रातावयमिति रक्षिताःमधुकैटभाभ्यांसकाशात् सुखस्यभवनेमणिद्वीपेनीताआनीताःपरमांचकोटिंनीताःप्रापिताःयद्यस्मात्तवमहाप्रभावंदर्शनंजातंतस्मादित्यर्थः नह्येनत्करुणामंतरासंभवतितस्मादस्मासुकरुणावत्येवेतिभावः ॥ ३४ ॥ नाहंभवइति यानीहनखदर्पणेदृष्टानिभुवनानितादृशान्यन्यानिकानिकतिसंख्यानितवास्मिन्प्रभावेचरितेरचनाकलापरूपेसंतितानिकोवेदनकोपीत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अस्माभिरिति यथास्मिन्भुवनेअस्माभिर्ब्रह्मादयोदृष्टाः संतितथान्येषुभुवनेषुकिंनसंतिसंत्येव कथमिदंभविष्यतीतिचेत्तवैवभवस्यचरितंकोविदन कोपीत्यर्थः तवैवभवनसंभविष्यतीतिभावः ॥ ३६ ॥३७॥ जननीसुतयोर्मातापुत्रयोरिवव्याप्तिः संबंधः स्वस्वामिभावः सदैवभूयात् ॥३८॥ यतः सर्वज्ञतायाः परिसमाप्तेर्नितांतभूमिश्चरमभूमिस्त्वमासि इंगितनमभिप्रेतं ॥ ३९ ॥ किंसत्यमेतन्नसत्यमित्यर्थः यतस्त्वेच्छयातवशक्तियु

अस्माभिरत्रभुवनेहरिरन्यएवदृष्टःशिवःकमलजःप्रथितप्रभावः ॥ अन्येपुदेविभुवनेपुनसंतिकिंतेकिंविद्मदे विविततंतवसुप्रभावं ॥ ३६ ॥ याचेऽवतेऽघ्रिकमलंप्रणिपत्यकामंचित्तेसदावसतुरूपमिदंतवैतत् ॥ नामापिव क्त्रकुहरेसततंतवैवसंदर्शनंतवपदांबुजयोःसदैव ॥ ३७ ॥ भृत्योऽयमस्तिसततंमयिभावनीयंत्वांस्वामिनीति मनसाननुचिंतयामि ॥ एषावयोरविरताकिलदेविभूयाद्व्याप्तिःसदैवजननीसुतयोरिवार्ये ॥ ३८ ॥ त्वंवेत्सि सर्वमखिलंभुवनप्रपंचंसर्वज्ञतापरिसमाप्तिनितांतभूमिः ॥ किंपामरेणजगदंबनिवेदनीयंयद्युक्तमाचरभवा नितवेंगितंस्यात् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मासृजत्यवतिविष्णुरुमापतिश्चसंहारकारकइयंतुजनेप्रसिद्धिः ॥ किंसत्यमेतद पिदेवितवेच्छयावैकर्त्तुंक्षमास्तुहिनजेतवशक्तियुक्ताः ॥ ४० ॥ धात्रींधराधरसुतेनजगद्बिभर्तिआधारशक्तिर खिलंतवर्वैबिभर्ति ॥ सूर्योपिभातिवरदेप्रभयायुतस्तेत्वंसर्वमेतदखिलंविरजाविभासि ॥४१॥ ब्रह्माहमीश्वर वरःकिलतेप्रभावात्सर्वेवयंजनियुतानयदातुनित्याः ॥ केऽन्येसुराःशतमखप्रमुखाश्चनित्यानित्यात्वमेवजननी प्रकृतिःपुराणा ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्तावयंकर्त्तुंक्षमानान्यथानस्मादित्यर्थः ॥ ४० ॥ त्वंप्रथमनोविरजानिर्गुणात्मरूपिणीविभासिपश्चात्तेप्रभयायुतः सूर्योविभाति तथाचश्रुतिः तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीति ॥ ४१ ॥ तेप्र भावात्तवशक्तेर्वयंसर्वेजनिमंतोजन्मवंतोननित्यास्ततोऽन्योस्मदपेक्षयाजन्मवा न्कोनित्यःस्यान्नकोपीत्यर्थः किंतुत्वमेवनित्येत्यर्थः ॥४२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्वंचेदिति यदिपुरुषंपुराणंत्वंदयसेदयांकरोषि ब्रह्माकारमनोवृत्तिरूपब्रह्मविद्याप्रदानेनतदासस्वस्वरूपंजानीयादितिशेषः इदंतवसन्निधिगोहं आ[illegible]श्विनोमि अन्यथाविद्यावत्त्वेनानेकाहंकारादिभिर्मवाननमः प्रकृतिर्मूढप्रकृतिरेवस्यात् विभुरहंअनादिरहंअनीहोहंईशोहमित्यादयोहंकार धर्मास्तद्वान्स्यानसपुरुषः तथाचनंक्ष्यत्येवेतिभावः ॥ ४३ ॥४४॥ सुरपूर्वजानांदेवादिजीवानामपिसंजीवनायरक्षणायमोक्षायचाम्नायरूपः शास्त्ररूपोऽत्रमत्रस्थानीयोनिगमएवविहितोभवत्येतादृशीत्वंदयावत्यसीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ मोक्षार्थमेवेति समुद्रतरंगवदनादिनिधनस्यब्रह्म

त्वंचेद्भवानिदयसेपुरुषंपुराणंजानेऽहमद्यतवसंनिधिगःसदैव॥नोचेदहंविभुरनादिरनीहईशोविश्वात्मधीरिति तमःप्रकृतिःसदैव ॥ ४३ ॥ विद्यात्वमेवननुबुद्धिमतांनराणांशक्तिस्त्वमेवकिलशक्तिमतांसदैव ॥ त्वंकीर्ति कांतिकमलामलतुष्टिरूपामुक्तिप्रदाविरतिरेवमनुष्यलोके ॥ ४४ ॥ गायत्र्यसिप्रथमवेदकलात्वमेवस्वाहा स्वधाभगवतीसगुणार्द्धमात्रा ॥ आम्नायएवविहितोनिगमोभवत्यासंजीवनायसततंसुरपूर्वजानां ॥ ४५ ॥ मोक्षार्थमेवरचयस्यखिलंप्रपंचंतेषांगताःखलुयतोननुजीवभावं ॥ अंशाअनादिनिधनस्यकिलानघस्यपूर्णा र्णवस्यविततताहियथातरंगाः ॥ ४६ ॥ जीवोयदातुपरिवेत्तितवैवकृत्यंत्वंसंहरस्यखिलमेतदितिप्रसिद्धं ॥ ना ट्यंनटेनरचितंवितथेंतरंगेकार्येकृतेविरमसेप्रथितप्रभावा ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

णोर्येंशाजीवभावंगतास्तेषांमोक्षप्राप्त्यर्थमेवस्वप्रयोजनाभावेऽपिप्रपंचंकल्पेनरचयस्येतादृश्यसिदयावत्यसीतिभावः ॥४६॥ जीवोयदेति यदाजी वःकृत्यंकर्तृत्वादिकंतवैवत्वत्कर्तृकमेवपरिवेत्तिजानातिनस्वकर्तृकं स्वयंत्वसंगोदासीनएवा[illegible]मितिविवेकतोजानाति तथाअखिलमेतत्त्वमेवसंह रसिइत्यपिप्रसिद्धंजानाति तदात्वंजीवस्यासंगत्वादिज्ञानस्यसत्वाद्विरमसेउपशमंप्राप्नोषिस्वकृत्यात् तत्रदृष्टांतोयथा वितथेमिथ्यारूपेंऽतरंगेऽ तिरहस्येचमत्कारस्वेकार्येंकृतेनटेनरचितंनाट्यंयथाविरमतेतनथेत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रातात्वमेवेति मोहमयाद्भवाब्धेः सकाशात्ममत्रातात्वमेवनान्यः एमिअस्यशरणामितिशेषः महार्तिदेचेत्युत्तरेणकालेइत्यनेनान्वेति अंत
कालेनाशकालेइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ चत्वारिंशत्पद्यकैस्तुषट्पद्यैरभि
कैरथ ॥ हरस्तुत्युत्तरंब्रह्मस्तुतिरत्रापिवर्ण्यते ॥ १ ॥ ब्रह्मानारदंप्रत्याह इत्युक्त्वेति ॥ १ ॥ यदीति हेदेवियदिहरिस्तवविभावजः पराक्र
माज्जातः तर्हितदनुतस्यविष्णोरनुपश्चाज्जायमानः पद्मजोब्रह्मापितवोद्भवस्त्वज्जन्यएव यदैवमस्तितत्राहंसद्गुणस्तमोगुणवान्तवत्वज्जन्योनाकिंअ

त्रातात्वमेवममगोहमयाद्भवाब्धेस्त्वामंबिकेसततमेमिमहार्तिदेच ॥ रागादिभिर्विरचितेवितथेकिलांतमामेव
पाहिबहुदुःखकरेचकाले ॥ ४८ ॥ नमोदेविमहाविद्येनमामिचरणौतव ॥ सदाज्ञानप्रकाशंमेदेहिसर्वार्थदेशि
वे ॥ ४९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ब्र
ह्मोवाच ॥ इत्युक्त्वाविरतेविष्णौदेवदेवेजनार्दने ॥ उवाचशंकरःशर्वःप्रणतःपुरतःस्थितः ॥ १ ॥ शिवउवाच ॥
यदिहरिस्तवदेविविभावजस्तदनुपद्मजएवतवोद्भवः ॥ किमहमत्रतवापिनसद्गुणःसकललोकविधौचतुरोशि
वे ॥ २ ॥ त्वमसिभूःसलिलंपवनस्तथाखमपिवन्हिगुणश्चतथापुनः ॥ जननितानिपुनःकरणानिचत्वमसि
बुद्धिमनोप्यथहंकृतिः ॥ ३ ॥ नचविदंतिवदंतिचयेऽन्यथाहरिहराजकृतंनिखिलंजगत् ॥ तवकृतास्त्रयएवसदै
वतेविरचयंतिजगत्सचराचरं ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पितुस्त्वज्जन्यएवगुणत्रयस्यत्वत्संबंधित्वादस्माकंचतदात्मकत्वात् यतस्त्वंसकललोकविधानेचतुरासिततोऽस्माकंजननंत्वयाकथंकृतमित्यत्रकिं
माश्चर्यं ॥ २ ॥ त्वमसीति वन्हिगुणस्वरूपताप्रतिपादनंवन्हिस्वरूपताप्रतिपादनस्याप्युपलक्षणं करणानिज्ञानेंद्रियकर्मेंद्रियाणि अथअहंकृतिर
हंकारःशकंध्वादित्वात्पररूपं ॥ ३ ॥ नचविदंतीति येनिखिलंजगद्विष्णुहरब्रह्मकृतमित्यन्यथावदंतितेनशास्त्रसिद्धांतंविदंतिजानंति यत
स्तेत्रयस्तवकृतास्त्वयाकृताएवजगद्विरचयंति तस्मात्त्वमेवसकलजगत्कर्त्रीतिसिद्धांतइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

ननुपंचमहाभूतैरेवजगदुत्पद्यतांनेश्वरस्योपयोगइतिचेत्तत्राह अवनीति यदिपंचभूतैर्विषयसहितैर्गुणसहितैः शब्दस्पर्शादिसहितैश्चजगद्भवेदितिमतं तदातद्भूतपंचकंतवकलांचिदंशरूपामृतेकथंस्फुटंभवेत्तस्यभूतपंचकस्यदृश्यत्वेनकार्यत्वात्कार्यस्यकर्त्रपेक्षत्वात्कश्चिच्चेतनःकर्तापेक्षितएवेतित्वमेवजगत्कर्त्रीतिभावः ॥ ५ ॥ एकोहंबहुस्यांप्रजायेय इंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयतइतिश्रुतेरेकैवत्वमनेकरूपाभवसीत्याह भवसीति विविधवेषैर्येविलासाःक्रीडास्तासुकुतूहलैराश्चर्यैरमसेक्रीडसे विरमसेक्रीडानंतरंप्रलयकालेविरामंचप्राप्नोषि तथाचव्याससूत्रं लोकवत्तुलीलाकैवल्यमिति ॥ ६ ॥ अस्मासुयत्कर्तृत्वंतत्तुत्वत्सृष्टपदार्थेष्वेवाकारांतरोत्पादकत्वंघटंप्रतिकुलालस्येवेत्याह सकललोकेति एतेवयंभ

अवनिवायुखवन्हिजलादिभिःसविषयैःसगुणैश्चजगद्भवेत् ॥ यदितदाकथमद्यचतत्स्फुटंप्रभवतीतितवांबकलामृते ॥ ५ ॥ भवसिसर्वमिदंसचराचरंत्वमजविष्णुशिवाकृतिकल्पितं ॥ विविधवेषविलासकुतूहलैर्विरमसेरमसेऽवयथारुचि ॥ ६ ॥ सकललोकसिसृक्षुरहंहरिःकमलभूश्चभवामयदांऽबिके ॥ तवपदांबुजपांसुपरिग्रहंसमधिगम्यतदाननुचक्रिम ॥ ७ ॥ यदिदयार्द्रमनानसदांऽबिकेकथमहंविहितश्चतमोगुणः ॥ कमलजश्चरजोगुणसंभवःसुविहितःकिमुसत्वगुणोहरिः ॥ ८ ॥ यदिनतेविषमामतिरंबिकेकथमिदंबहुधाविहितंजगत् ॥ सचिवभूपतिभृत्यजनावृतंबहुधनैरधनैश्चसमाकुलं ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वामजगत्कर्तारोभवाम कदायदात्वत्पदरजोभूजलादिकंसमधिगम्यप्राप्यतस्याकारविशेषंचक्रिमकृतवंतस्तदेत्यर्थः इतिपूर्वकल्पीयकथास्मारिता ॥७॥ यदिदयार्द्रेति यदिदेवित्वंदयावतीनासितदाप्रलयकालेसुषुप्तिमूर्च्छांगतेभ्योऽस्मभ्यंतत्तद्गुणोपाधिकंज्ञानयोग्यंदेहंकोदद्याद्यतोदेहोदत्तस्तस्माद्दयावतीत्वात्तत्वमय्यपिदयांकुर्वितिभावः ॥ ८ ॥ ननुममसर्वेप्राणिनःसमा[illegible]तिकथंतान्विहायत्वदुपर्येवदयाकर्तव्येतिचेत्तत्राह यदिनतेइति यदितवविषमामतिर्नास्तिकिंतुसमैवतर्हिसर्वेप्राणिनःसमदुःखसुखाःकिमितिनकृताविषमाश्चकृतास्तत्प्राणिकृतकर्मवशात्तस्मात्त्वापिजगत्कर्मवशाद्विषमामतिरस्त्येवेतिमय्यपिभक्तिप्रेमयुक्तेदयांकुर्वितिभावः ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ननुयुष्मत्पूर्वंजगन्मयाकेनसाधनेननिर्मितंतत्राह तवगुणाइति तवगुणत्रयमेवजगत्कर्तुंसमर्थमित्यर्थः तर्हिभवंतःकथंजगतांकारणामितिचे त्तत्राह हरिहरेति त्वत्सृष्टपदार्थानांपंचमहाभूतानामाकाराविशेषरूपाणांत्रिजगतांकारणंवयंत्वयारचिताः त्वत्सृष्टपदार्थेषुअहंकारादिषुजग दाकारविशेषोत्पादकत्वमेवास्माकंकारणत्वंनततोतिरिक्तमित्यर्थः ॥१०॥ यदित्वद्गुणानांकर्तृत्वंनस्यात्तदाह परिचितानीति मयाहरिणाच

तवगुणास्त्रयएवसदाक्षमाःप्रकटतावनसंहरणेषुवै ॥ हरिहरद्रुहिणाश्चक्रमात्त्वयाविरचितास्त्रिजगतांकिलका रणं॥ १० ॥ परिचितानिमयाहरिणातथाकमलजेनविमानगतेनवै ॥ पथिगतैर्भुवनानिकृतानिवाकथय केनभवानिनवानिच॥ ११ ॥ सृजसिपासिजगज्जगदंबिकेस्वकलयाकियदिच्छसिनाशितुं ॥ रमयसेस्वप तिंपुरुषंसदातवगतिंनहिविद्मवयंशिवे ॥ १२ ॥ जननिदेहिपदांबुजसेवनंयुवतिभावगतानपिनःसदा ॥ पु रुषतामधिगम्यपदांबुजाद्विरहिताःक्वलभेमसुखंस्फुटं ॥ १३ ॥ नरुचिरस्तिममांबपदांबुजंतवविहायशिवे भुवनेष्वलं॥ निवसितुंनरदेहमवाप्यचत्रिभुवनस्यपतित्वमवाप्यवै॥ १४॥ सुदतिनास्तिमनागपिमेरति र्युवतिभावमवाप्यतवांतिके॥ पुरुषताक्वसुखायभवत्यलंतवपदंनयदीक्षणगोचरं ॥१५॥ त्रिभुवनेषुभवत्वि यमंबिकेममसदैवहिकीर्तिरनाविला॥ युवतिभावमवाप्यपदांबुजंपरिचितंतवसंसृतिनाशनं॥ १६ ॥ भुवि विहायतवांतिकसेवनंकइहवांछतिराज्यमकंटकं ॥ त्रुटिरसौकिलयातियुगात्मतांननिकटंयदितेंघ्रिसरोरुहं ॥ १७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

विमानगतेनकमलजेनचएतैरस्माभिःपथिगतानिनवानिभुवनानिदृष्टानिनानिकेनकृतानीतिकथय नह्यस्माकंतत्कर्तृत्वंकिंतुत्वद्गुणानामेवेतिभावः ११ ॥ तस्मात्त्वमेवजगत्स्रष्ट्रीत्याह सृजसीति कथंजगदंबिके ।सृजसीतिनवलीलांनविद्मइतिभावः ॥ १२॥ भगवतीसान्निध्यंप्रार्थयंते ज ननीति ॥ १३ ॥१४॥ १५ ॥ परिचितं सेवितं ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

एतादृशंत्वत्पदांबुजंयेनभजंतितेहतभाग्याइत्याह तपसीति विभवेऐश्वर्येतपोरूपेसत्यपिपराभवोमोक्षात्सकाशात्परिकल्पितोजातस्तेषामित्यर्थः ॥ १८ ॥ तस्मान्नतपसेति नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेनामृतत्वमानशुरित्यादिश्रुतेः अहमेवस्वयमिदंवदामिजुष्टंदेवेभिरुतमानुषेभिः यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधामितिश्रुतेश्च तवपदाब्जनिषेवणाद्यथामुक्तिःसाचझटितिभवतितथानकुत्रापीतिभावः ॥ १९॥

तपसियेनिरतामुनयोमलास्तवविहायपदांबुजपूजनं ॥ जननितेविधिनाकिलवंचिताःपरिभवोविभवेपरिकल्पितः ॥ १८ ॥ नतपसानदमेनसमाधिनानचतथाविहितैःक्रतुभिर्यथा ॥ तवपदाब्जपरागनिषेवणाद्भवतिमुक्तिरजेभवसागरात् ॥ १९ ॥ कुरुदयांदयसेयदिदेविमांकथयमंत्रमतोचिरमद्भुतं ॥ समभवंप्रजपन्सुखितोह्यहंसुविशदंचनवार्णमनुत्तमं ॥ २० ॥ प्रथमजन्मनिचाधिगतोमयातदधुनानविभातिनवाक्षरः ॥ कथयमामनुमद्यभवार्णवाज्जननितारयतारयतारके ॥ २१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्तासातदादेवीशिवेनाद्भुततेजसा ॥ उच्चचारांबिकामंत्रंप्रस्फुटंचनवाक्षरं॥ २२ ॥ तंगृहीत्वामहादेवःपरांमुदमवापह ॥ प्रणम्यचरणौदेव्यास्तत्रैवावस्थितःशिवः ॥ २३ ॥ जपन्नवाक्षरंमंत्रंकामदंमोक्षदंतथा ॥ बीजयुक्तंशुभोच्चारंशंकरस्तस्थिवांस्तदा ॥ २४ ॥ तंतथावस्थितंदृष्ट्वाशंकरंलोकशंकरं ॥ अवोचंतांमहामायांसंस्थितोहंपदांतिके ॥ २५ ॥

प्रजपन्सुखितःसमभवमित्यन्वयः ॥ २० ॥ नवाक्षरइति नवार्णश्चंडिकामंत्रइत्यर्थःतद्विधानंचनवमस्कंधांतिमाध्यायेवक्ष्यति ननुनवार्णमंत्रोस्तीत्येवप्रथमतस्त्वयाकथंज्ञातमितिचेत्तत्राह प्रथमजन्मनीति पूर्वजन्मनिमयागुरोःसकाशादधिगतःप्राप्तःस्थितःसइहजन्मन्यधुनानविभातिविस्मृतत्वात्तथापिसंस्कारस्तुतिष्ठतितस्मात्स्मरणंजातमितिभावः अनेनचब्रह्मादीनांजीवत्वंस्पष्टमेवोक्तं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ बीजयुक्तंवाक्काममायायुक्तं ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नवेदाइति वेदास्त्वामेवंसर्वज्ञत्वादिविशिष्टांकलयितुंज्ञातुंपटवोनासन्इतिनकिंतर्हिपटवएव यतस्त्वांसकलजनधात्रीमविकलांक्षुद्रकर्मणियज्ञादिषुनोचुस्तदेतत्त्वन्महिमज्ञानाभावेसंभवतिकिंनैवसंभवतितस्माज्जानंतएवते ननुतर्हिसर्वथानजानंतिमामतोनोचुरित्येवकिंनस्यात्तत्राह स्वाहाभूतेति यदित्वांसर्वथानजानंतितर्हित्वदेकदेशभूतशक्तिःस्वाहाभूताकथंसकलमखहोमेषुविहितातैस्तस्माज्जानंतएवतेअतएवतवैवैकवेद्यत्वमस्त्येव यतस्त्वंक्षुद्रकर्मणिनविहितात्ततएवत्वंसर्वज्ञासर्वोत्तराजाता नत्विंद्रादिक्षुद्रदेवगणपंक्तिस्थाजातेतिभावः ॥ २६ ॥ भक्त्यभिनिवेशा

नवेदास्त्वामेवंकलयितुमिहासन्नपटवोयतस्तेनोचुस्त्वांसकलजनधात्रीमविकलां ॥ स्वाहाभूतादेवीसकलमखहोमेषुविहितातदात्वंसर्वज्ञाजननिखलुजातात्रिभुवने ॥ २६ ॥ कर्त्ताहंप्रकरोमिसर्वमखिलंब्रह्मांडमत्यद्भुतंकोन्योस्तीहचराचरेत्रिभुवनेमत्तःसमर्थःपुमान् ॥ धन्योस्म्यत्रनसंशयःकिलयदाब्रह्मास्मिलोकातिगोमग्नोहंभवसागरेप्रविततेगर्वाभिवेशादिति ॥ २७ ॥ अद्याहंतवपादपंकजपरागादानगर्वेणवैधन्योस्मीतियथार्थवादनिपुणोजातःप्रसादात्त्वते ॥ याचेत्वांभवभीतिनाशचतुरांमुक्तिप्रदांचेश्वरींहित्वामोहकृतंमहार्तिनिगडंत्वद्भक्तियुक्तंकुरु ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्स्वधन्यतांवर्णयति कर्ताहमितिश्लोकद्वयेन कर्त्ताहंधन्योस्मीत्यादिएतादृशाभिमानेनकेवलगर्वाभिनिवेशान्मोहसागरेमग्नःस्थितःविलक्षणगुणाभावेभिमानस्यमूर्खधर्मत्वात् ॥ २७॥ यद्यप्येतावत्कालपर्यंतमेतादृशःस्थितस्तथाप्यद्याहंधन्योस्मीतिवक्ता यथार्थवादनिपुणोयथार्थवक्ताजातोस्मिमहद्गुणलाभात् कोसौमहद्गुणस्तत्राह तवपादपंकजपरागस्याद[illegible]ग्रहणंतस्ययोगर्वःसएवमहान्गुणस्तेन अनेनचभक्तिनिर्भरोदर्शितः यतएतादृशीभक्तिर्निर्गुणस्यापिदुराचारवतोमहत्त्वप्रदा तस्मान्महार्तिनिगडंहित्वात्वद्भक्तियुक्तंकुरुइत्येवप्रार्थनाममेतिभावः ॥ २८ ॥ ॥

अतइति हेशिवेत्वदाविष्कृतात्सरोजादहंजातःकथंमुक्तःस्यामितिचिंतयायुक्तस्तवाज्ञकरःकिंकरोस्मीतिनूनंमांनिश्चित्यभवाब्धौमोहेनाविवेके मग्नंमांअतोभक्तिप्रदानेनपाहिरक्षय ॥ २९ ॥ येतवाद्यंपवित्रंचरित्रंजगत्सर्जनादिरूपंनजानंतितेमांप्रभुंवदंति तथायेयाजकाःस्वर्गकामास्ते पितेप्रभावंनजानंति यतोमोक्षार्थंत्वामनाराध्यस्वर्गार्थमिंद्रादिदेवानेवयथेष्टंयजंतिमोहिताएवतवमाययैतेइतिभावः तदुक्तंब्रह्मांडपुराणे अश्रुता सःश्रुतासश्चयज्वानोयेप्यज्वनः स्वर्यंतोनापेक्षंतेइंद्रमग्निंचयेविदुः सिकताइवसंयंतिरश्मिभिःसमुदीरिताः अस्माल्लोकादमुष्माच्चेत्याहचा

अतोहंचजातोविमुक्तःकथंस्यांसरोजादमेयात्त्वदाविष्कृताद्वै ॥ तवाज्ञाकरःकिंकरोस्मीतिनूनंशिवेपाहिमांमो हमग्नंभवाब्धौ ॥ २९॥ नजानंतियेमानवास्तेवदंतिप्रभुंमांतवाद्यंचरित्रंपवित्रं ॥ यजंतीहयेयाजकाःस्वर्गका मानतेतेप्रभावंविदंत्येवकामं ॥३०॥ त्वयानिर्मितोहंविधित्वेविहारंविकर्तुंचतुर्धाविधायादिसर्गं॥ अहंवेद्मिको न्योविवेदादिमायेक्षमस्वापराधंत्वहंकारजंमे ॥ ३१ ॥ श्रमंयेष्टधायोगमार्गेप्रवृत्ताःप्रकुर्वंतिमूढाःसमाधौस्थि तावै ॥ नजानंतितेनाममोक्षप्रदंवासमुच्चारितंजातुमातर्मिषेण ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रण्यकःश्रुतिरिति ॥ ३० ॥ त्वयेतिआदिसर्गंचतुर्धाडजस्वेदजजरायुजोद्भिज्जादिरूपेणविधायविहारंसंसारसर्जनादिरूपंविशेषेणकर्तुमहं विधित्वेविधित्वपदव्यांत्वयानिर्मितउत्पादितःसन्नहंकारादहमेववेद्मिसर्वंमत्तःकोन्योविवेदेतिवृत्तिमान्जातस्तदहंकारजमपराधंक्षमस्वनहित्वया निर्मितस्यैवमपराधोयुक्तइतिभावः ॥ ३१ ॥ श्रममिति मिषेणापिव्याजेनापियन्नामश्री[illegible]याःसमुच्चारितंजातुकदाचिदपिननिरंतरंतथापि तन्नामोच्चारितंमोक्षप्रदंभवति इत्थंसतिमोक्षार्थंयेऽष्टांगयोगादिसाधनश्रमंकुर्वंतितेमूढाएव तदुक्तंमहाकालसंहितायां सहेलंवासलीलंवाय स्याःस्मरणमात्रतः करामलकवन्मुक्तिस्तांनसेवेतकोजनइति ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विचारेपरेइति यथायोगिनोमूढाएवंसांख्याअपिमूढाएवेत्याह विचारेपरेइति तत्वसंख्याविधानेतत्वसंख्याविधानवतिविचारेपदेस्थानेमोहिता एतेभवाब्धौकिंनमूढाअपितुमूढाएव यतःसंसारमुक्तिप्रदात्वमेवासितततस्त्वन्नामविहायतस्मिन्पदेमोहितामूढाःकथंनस्युरित्यर्थः ॥ ३३ ॥ अस्तुमूढानामियंवार्त्तापूर्णज्ञानिनस्तुत्वयिप्रेम्णोऽतिशयात्त्वन्नामकदापिनत्यजंतीत्याह परंतत्वेति आद्यैर्हरिहरादिभिर्जनैःपरंतत्वज्ञानमनुभूतंतेपि किंनिमेषार्धमपिशिवाचांबिकाशक्तिरीशेतिनामत्यजंतिनैवत्यजंतीत्यर्थः तदुक्तंभुवनेशीसंहितायां आत्मानुभूतिनिष्णाताद्वैतभावविवर्जिताः

विचारेपरेतत्वसंख्याविधानेपदेमोहितानामतेसंविहाय ॥ नकिंतेविमूढाभवाब्धौभवानित्वमेवासिसंसारमुक्तिप्रदावै ॥ ३३ ॥ परंतत्वविज्ञानमाद्यैर्जनैर्यैरजेचानुभूतंत्यजंत्येवताकिं ॥ निमेषार्धमात्रंपवित्रंचरित्रंशिवाचांबिकाशक्तिरीशेतिनाम ॥ ३४ ॥ नकिंत्वंसमर्थासिविश्वंविधातुंदृशैवाशुसर्वंचतुर्धाविभक्तं ॥ विनोदार्थमेवंविधिंमांविधायादिसर्गेकिलेदंकरोषीतिकामं ॥ ३५ ॥ हरिःपालकःकिंत्वयासौनधेर्वातथाकैटभाद्रक्षितःसिंधुमध्ये ॥ हरःसंहृतःकिंत्वयासौनकालेकथंमेभ्रुवोर्मध्यदेशात्सजातः ॥ ३६ ॥ नतेजन्मकुत्रापिदृष्टंश्रुतंवाकुतःसंभवस्तेनकोपीहवेद ॥ किलाद्यासिशक्तिस्त्वमेकाभवानिस्वतंत्रैःसमस्तैरतोबोधितासि ॥ ३७ ॥ त्वयासंयुतोहंविकर्तुंसमर्थोहरिस्त्रातुमंबत्वयासंयुतश्च ॥ हरःसंप्रहर्तुंत्वयैवेहयुक्तःक्षमानाद्यसर्वेत्वयाविप्रयुक्ताः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तेपिप्रेम्णाभजंत्येनामित्यर्थंसर्वोत्तमाशिवेति ॥ ३४॥३५॥ हरिःपालकइति यःसिंधुमध्येत्वयामधोर्वाकैटभाद्वारक्षितोहरिरसौजगतःपालकः किंभवतिनैवभवतीत्यर्थः यःस्वरक्षणेसमर्थोनसकथमन्यपालनेसमर्थस्यादितिभावः तथासर्वसंहारकोयदिहरस्त्वयाकिंकालेप्रलयकालेनसंहृतोननाशितःकिंतुसंहृतएवयदिनाशिनस्तर्हिसकथंमेभ्रुवोर्मध्यदेशात्सजातस्तस्मात्सोपिसर्वसंहारकोननहिसर्वसंहारकमन्यःसंहरेत्तस्मान्मुख्यासृष्टिस्थितिसंहारकर्त्रीत्वमेवासीतिभावः ॥ ३६ ॥ स्वतंत्रैर्वेदैरित्यर्थः ॥ ३७ ॥ त्वयाविप्रयुक्ताविद्युक्ताःक्षमानेत्यन्वयः ॥ ३८॥

अल्पाशयानामल्पबुद्धीनांविवादास्पदे सद्वासद्वेत्यादिविकल्पास्पदे ॥ ३९ ॥ निर्गुणापीश्वरस्तवविनोदं संपश्यतीतिविधिज्ञाः शास्त्रज्ञावदंतीत्यन्वयः एतादृशीत्वंमहाचमत्कारकर्त्री यस्याश्चमत्कृतिंनिरीहोपीश्वरोवेदितुमिच्छतीति ॥ ४० ॥ इत्थंदेवींस्तुत्वास्वमनसिस्थितांशंकांदूरीकर्तुंपृच्छति दृष्टादृष्टविभेदेस्मिन्निति दृष्टादृष्टयोर्मूर्तामूर्तयोर्विभेदोयस्मिन्संसारेदृश्यादृश्यराशिद्वयात्मकेइत्यर्थः तस्मिन्संसारेत्वत्तः प्राक् आधारभूतस्त

यथाहंहरिःशंकरःकिंतथान्येनजातानसंतीहनोवाभविष्यन् ॥ नमुह्यंतिकेस्मिन्नूतवात्यंतचित्रेविनोदेविवादा
स्पदेल्पाशयानां ॥ ३९ ॥ अकर्तागुणस्पष्टएवाद्यदेवोनिरीहोनुपाधिःसदैवाकलश्च ॥ तथापीश्वरस्तेविती
र्णंविनोदंसुसंपश्यतीत्याहुरेवंविधिज्ञाः ॥ ४० ॥ दृष्टादृष्टविभेदेस्मिन्प्राक्त्वत्तोवैपुमान्परः ॥ नान्यःको
पितृतीयोस्तिप्रमेयेसुविचारिते ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वरः पुमान्भवति आधाराधेययोः पूर्वापरीभावस्यलोकदृष्ट्योक्तत्वात् नतुवास्तविकः पूर्वा ... भावउभयोरप्यनादित्वस्यवेदसिद्धत्वात् तथाचै कात्वंसचैकइतितत्वद्वयंसिद्धं अनेनतत्वद्वयेनैवसर्वप्रपंचनिर्वाहेतृतीयस्योपयोगाभावान्नान्यः कोपितृतीयोस्तिइत्थंप्रमेयेपदार्थेश्रुत्यायुक्त्यालाघ वेनचविचारितेपदार्थद्वयमेवासिध्यति अविचारितेतुमतांतरेऽनेकानितत्वानिज्ञानान्येवेतितदुपयोगाभावः ॥ ४१ ॥ ॥ ॥

तत्रैकमेवाद्वितीयंब्रह्म नेहनानास्तिकिंचनेतिश्रुतिवाक्यंकदापिमिथ्यानैवकल्पनीयं सर्वप्रमाणमूर्धन्यत्वात् तत्रैवंसतिपदार्थद्वयमनुभवेनभासतेश्रुतिस्त्वद्वैतंवक्तितस्माच्छ्रुत्यनुभवयोर्महान्विरोधोमयाहृदयेविशंकितस्तत्किंतदित्यर्थः ॥ ४२ ॥तत्रश्रुतिप्रामाण्यादात्मव्यतिरिक्तस्यमिथ्यात्वंवक्तव्यंतदाकिंत्वमात्मरूपास्युतासौपुरुषइतिसंदेहंविनिवर्तय मिथ्यापदार्थभजनेश्रद्धायाअजायमानत्वादितिनिर्णयअवश्यकइतिभावः ॥ ४३ ॥

नमिथ्यावेदवाक्यंवैकल्पनीयंकदाचन ॥ विरोधोयंमयात्यंतंहृदयेतुविशंकितः ॥ ४२ ॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्मवेदावदंतिवै ॥ साकिंत्वंवाप्यसौवाकिंसंदेहंविनिवर्त्तय ॥ ४३ ॥ निःसंशयंनमेचेतःप्रभवत्यविशंकितंद्वित्वैकत्वविचारेऽस्मिन्निमग्नंक्षुल्लकंमनः ॥ ४४ ॥ स्वमुखेनापिसंदेहंछेत्तुमर्हसिमामकं ॥ पुण्ययोगाच्चमेप्राप्तासंगतिस्तवपादयोः ॥ ४५ ॥ पुमानसित्वंस्त्रीवासिवदविस्तरतोमम ॥ ज्ञात्वाहंपरमांशक्तिंमुक्तःस्यांभवसागरात् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इतिपृष्टामयादेवीविनयावनतेनच ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णमाद्याभगवतीहिसा ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्वित्वैकत्वेइति द्वैतंसत्यंवाद्वैतंसत्यंवेतिविचारेइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ स्वमुखेनापिस्वमुखेनैवेत्यर्थः बहुपुण्ययोगेनतवपदयोःसंगतिर्लब्धास्तिततएतादृशंरहस्यमेवप्रष्टव्यमितिभावः ॥४५॥ येनज्ञानेनत्वांपरमांशक्तिंज्ञात्वाभवसागरान्मुक्तःस्यामित्यर्थः ॥ ४६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ पंचाशीतिमहापद्ये ऽर्धश्लोकाधिकेरथ ॥श्रीदेव्याउपदेशश्चब्रह्मणेकृतईर्यते॥१॥ब्रह्मप्रश्नोत्तरंश्रीदेवीनिजरूपोपदेशंचकारेत्याह इतिपृष्टेति ॥१॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सदैकत्वमिति यत्त्वयोक्तमद्वैतंसत्यंचेद्द्वैतस्यमिथ्यात्वाद्द्वैतांतर्गतएवमायादिपदार्थः संभवतीतिमिथ्यापदार्थभजनेश्रद्धानजायतइतित्वंब्रह्मरूपिण्य
सिवाततोभिन्नासिचेति तत्रैतदुच्यते सत्यमद्वैतमेवतथाप्यद्वैतरूपाद्ब्रह्मणोनाहंभिन्नास्मिशक्तेश्वशक्ताव्यतिरेकात् अग्न्यादिशक्तीनामग्नेर्व्य
तिरेकेणादर्शनात् द्विविधंहिशक्तिरूपंकार्यंकारणंच तत्रकार्यरूपमावरणविक्षेपादिरूपं तत्तुशक्तिमद्रूपात्पृथगेवभासते अहमज्ञोहंसुखी
दुःखीचेत्याद्यनुभवात् अग्निरूपाद्भिन्नत्वेनभासमानदाहस्फोटादिशक्तिकार्यवत् यच्चकारणभूतंमहामायारूपंनतच्छक्तिमतोब्रह्मणःपृथगवभास
ते अग्नेर्दाहादिकार्यभिन्नदाहादिकार्यजनकशक्तेर्भेदेनादर्शनात्स्वात्मन्यावरणविक्षेपाभिन्नावरणविक्षेपजनकमहामायाशक्तेरनुभवाच्चतस्याःस
द्भावेतर्हिकिंप्रमाणमितिचेदावरणविक्षेपरूपकार्यान्यथानुपपत्तिःश्रुत्यादिकंचेतिब्रूमः तत्रैवंसतियथाग्नौहोमेग्निशक्त्याहोमोर्थसिद्धोयथावाग्निश

देव्युवाच ॥ सदैकत्वंनभेदोस्तिसर्वदैवममास्यच ॥ योसौसाहमहंयोसौभेदोस्तिमतिविभ्रमात् ॥ २ ॥

क्तौहोमेग्नौहोमोर्थसिद्धएवंब्रह्मोपासनायामपिममोपासनार्थादेवसिद्धाममोपासनायामपिब्रह्मोपासनार्थादेवसिद्धा तथाचोभयत्रमायोपासनायांब्र
ह्मोपासनायांचमायाविशिष्टब्रह्मरूपमेवोपास्यंभवति तथाचममोभयात्मकत्वादेकस्यभागस्यमायारूपस्यममिथ्यात्वेपिद्वितीयभागस्यब्रह्मरूपस्य
ममसत्यत्वान्नाद्वैतश्रुतिविरोधोनचोपासनायामश्रद्धास्यादयंतुभ्रमः सर्वेषां मायोपासनामायायाएवब्रह्मोपासनाब्रह्मणएवेति तस्मात्केवलमाया
याःकारणभूतायाब्रह्मानधिष्ठितायाउपास्यत्वासंभवेनमायाविशिष्टंब्रह्मैवसर्वेषामुपास्यमिति तदेवचममुख्यंस्वरूपमितिनकश्चिद्दोषलेशइति इ
दंसर्वमुपोद्घातेएवस्पष्टीकृतंनदेतत्सर्वमनसिनिधायश्रीदेव्युवाच सदैकत्वमिति तदुक्तं पावकस्योष्णतेवयमुष्णांशोरिवदीधितिः चंद्रस्यचंद्रि
केवेयंशिवस्यसहजाध्रुवेति योसौपरमात्मासएवाहमस्मिअहंयास्मिसएवयोसौपरमात्मासोस्तिशक्तिशक्तिमतोरभेदात् मतिविभ्रमादिति श
क्तिःशक्तिमतोभिन्नेतिभेदोभ्रममूलकएवेत्यर्थः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आवयोः शक्तिशक्तिमतोरंतरंभेदः कार्यरूपेणशक्तिः शक्त्यादिभिन्नरूपस्तंयोवेद अर्थात्कारणशक्तिरूपस्यब्रह्मणासहाभेदंयोवेद सपुरुषोमा
याशक्तिज्ञानसमयेएवतदभिन्नब्रह्मज्ञानवान्सन्ज्ञानसमयेएवविमुक्तः सन्नपिदेहांतेसंसारान्मुच्यतेविदेहकैवल्यंप्राप्नोतीत्यर्थः यद्वावयोरंतरंना
म्नैवभेदोनस्वरूपतोभेदस्तंयोवेदेतिसमानार्थं ॥ ३ ॥ यद्येकमेवब्रह्मनहीदंद्वैतंकस्मादागतमितिचेत्तत्राह एकमेवेति कालउत्पित्सुसंज्ञकेउ
त्पादनेच्छावतिकालेसृष्टिकालइत्यर्थः ॥४॥ यथादीपइति यथादीपएकः सन्नप्युपाधियोगादनेकधाभवति तथामायातत्कार्योपाधिभेदादात्मैको
पिद्विधा अनेक दृश्यादृश्यकोटिभेदेनद्विधाभवति यथामुखमेकमपिउपाधिदर्पणभेदात्प्रतिबिंबरूपेणबहुधाभवतियथावापुरुषस्यछायाउपाधिभेदा
दनेकधाभवति तथैवावयोः प्रतिबिंबंमायाकार्यातःकरणरूपोपाधिषु अनेकधाभवति ॥ ५ ॥ किमर्थमयंभेदोभवतितत्राह सर्गार्थमिति अयंभा
वः नियतकालपरिपाकानांकर्मणांमध्येपरिपक्वानामुपभोगेनक्षयादितरेषांचापरिपाक्वनांभोगासंभवेनतदर्थायाःसृष्टेरनुपयोगात्प्राकृतःप्रलयोभ

आवयोरंतरंसूक्ष्मंयोवेदमतिमान्हिसः ॥ विमुक्तःसतुसंसारान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ३ ॥ एकमेवाद्वितीयंवैब्र
ह्मनित्यंसनातनं ॥ द्वैतभावंपुनर्यातिकालउत्पित्सुसंज्ञके ॥ ४ ॥ यथादीपस्तथोपाधेर्योगात्संजायतेद्विधा ॥
छायेवादर्शमध्येवाप्रतिबिंबंतथावयोः ॥ ५ ॥ भेदउत्पत्तिकालेवैसर्गार्थंप्रभवत्यज ॥ दृश्यादृश्यविभेदोऽयंद्वै
विध्येसतिसर्वथा ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वति तस्मिन्प्रलयेसर्वंजगद्बीजरूपेणमायायांलीनंभवति मायाचब्रह्मस्तमस्तप्रपंचात्ब्रह्माभेदेनतिष्ठति तदानिस्तरंगसमुद्रकल्पंब्रह्मनिरीहंतथैव
तिष्ठति यदधिकृत्योच्यते नासदासीन्नोसदासीत्तदानींनासीद्रजोनोव्योमापरोयदित्यादि तुच्छेनाभ्वपिहितमित्यंतंपरिपक्वेषुतुकर्मसुतत्तत्कालक
र्मवशात्क्षेत्रस्थंबीजंयथोच्छूनंभवति तथैवादौनिरीहंब्रह्मापिकालकर्मवशादुच्छूनंभवति पश्चादंकुरस्ततः शाखास्ताभ्यःपत्राणिततःपुष्पंततःफ
लमेवंक्षेत्रबीजवदत्रापिमायाबीजादंकुरादिकंजायते सचोच्छूननादिपरिणामोमायायाएवनब्रह्मणस्तस्यनिरवयवत्वान्मायायाश्चसावयवत्वात्प
रिणामेसावयववस्तुनएवापेक्षणात् ब्रह्मतुविवर्तोपादानंतद्विनामायाः सत्त्वात्सूक्ष्मयोरभावेनपरिणामायोगात् तथाचमायायांतत्कार्येचब्रह्मणअनु
स्यूतत्वाद्यावंतोमायाभेदास्तावंतएवब्रह्मणोभेदाःसर्गार्थंजानाइति यदैवंज्ञानंतदाद्वैविध्येसतिदृश्यादृश्यभेदोपिसर्वथाज्ञानः ॥ ६ ॥

तथाचाहंमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्येवनपुरुषरूपावानवास्त्रीरूपेत्याह नाहंस्त्रीति सर्वसंक्षयेप्रलयेइदंकिमपिनास्ति अहंपुरुषोवास्त्रीवेतिपुनःसर्गे
सतिजीवानुग्रहार्थमयंभेदोमयाधियास्ववृत्यात्मिकयाकल्पितः ॥ ७ ॥ भेदानामानंत्येप्युदाहरणार्थंकांश्चिद्भेदानाह अहंबुद्धिरिति ॥ ८ ॥
॥९॥१०॥सर्वमेवाहमिति एकोहंबहुस्यांप्रजायेयइंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयनइतिश्रुतेर्मायाविशिष्टंब्रह्मैवसर्वाकारेणभासतइतिमाद्युक्तंवस्तुकि

नाहंस्त्रीनपुमांश्चाहंनक्लीबंसर्गसंक्षये ॥ सर्गेसतिविभेदःस्यात्कल्पितोयंधियापुनः ॥ ७ ॥ अहंबुद्धिरहंश्रीश्च
धृतिःकीर्तिःस्मृतिस्तथा ॥ श्रद्धामेधादयालज्जाक्षुधातृष्णातथाक्षमा ॥ ८ ॥ कांतिःशांतिःपिपासाचनिद्रातं
द्राजराजरा ॥ विद्याविद्यास्पृहावांछाशक्तिश्चाशक्तिरेवच ॥ ९ ॥ वसामज्जाचत्वक्चाहंदृष्टिर्वागनृतानृता ॥ प
रामध्याचपश्यंतीनाड्योहंविविधाश्चयाः ॥ १० ॥ किंनाहंपश्यसंसारेमद्वियुक्तंकिमस्तिहि ॥ सर्वमेवाहमि
त्येवनिश्चयंविद्धिपद्मज ॥ ११ ॥ एतैर्मेनिश्चितैरूपैर्विहीनंकिंचिदस्वमे ॥ तस्मादहंविधेचास्मिन्सर्गेवैवितता
भवं ॥ १२ ॥ नूनंसर्वेषुदेवेषुनानानामधराह्यहं ॥ भवामिशक्तिरूपेणकरोमिचपराक्रमं ॥ १३ ॥ गौरीब्रा
ह्मीतथारौद्रीवाराहीवैष्णवीशिवा ॥ वारुणीचाथकौबेरीनारसिंहीचवासवी ॥ १४ ॥ उत्पन्नेषुसमस्तेषुकार्ये
षुप्रविशामितान् ॥ करोमिसर्वकार्याणिनिमित्तंतंविधायवै ॥ १५ ॥ जलेशीतंतथावन्हावौष्ण्यंज्योतिर्दिवाक
रे हिनिशानाथेहिमाकामंप्रभवामियथा तथा ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मस्ति नैवास्तीत्यर्थः यदिस्यात्तर्हितद्वंध्यापुत्रोपममसदेवस्यादिति ॥ ११ ॥ वितताव्यापिका ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रविशामिता
निति तत्सृष्ट्वातदेवानुप्रविशदितिश्रुतेः तान्पदार्थानित्यर्थः अनेनचांतर्यामित्वंभगवत्यास्वस्योक्तं निमित्तंतमिति सकरोतीतितंपुरुषंनिमित्त
मात्रंविधायाहमेवसर्वंकरोमीत्यर्थः ॥ १५ ॥ हिमाशीतलाचंद्रिकेत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ यदिच्छामीति यद्यदिच्छामितत्तत्सर्वंस्वातंत्र्येणकरोमि नमत्तोन्यः कोप्यस्तीत्यर्थः ॥ २५ ॥ ननुयदित्वमेवसर्वस्वरूपात्तर्हितवनित्यत्वंविद्यमानत्वात्सर्वप्रपंचस्यापिविद्यमानतास्यैवेति जगन्मयोत्पाद्यतेइतिनव वचनंनसंगच्छेत अथचयदित्वत्सकाशात्त्वत्तोतिरिक्तमेवजगदपूर्वमुत्पद्यतइतिमतं तदात्वंसर्वरूपासीतिवचनंनसंगच्छेतइतिशंकांनिराकर्त्तुं

मयात्यक्तंविधेनूनंस्पंदितुंनक्षमंभवेत् ॥ जीवजातंचसंसारेनिश्चयोयंब्रुवेत्वयि ॥ १७ ॥ अशक्तःशंकरोहंतुं दैत्यान्किलमयोज्झितः ॥ शक्तिहीनंनरंब्रूतेलोकश्चैवातिदुर्बलं ॥ १८ ॥ रुद्रहीनंविष्णुहीनंनवदंतिजनाःकिल ॥ शक्तिहीनंयथासर्वेप्रवदंतिनराधमं ॥ १९ ॥ अशक्तःप्रोच्यतेलोकेनारुद्रःकोपिकथ्यते ॥ पतितःस्खलितोभीतःशांतःशत्रुवशंगतः ॥ ॥ २० ॥ तद्विद्धिकारणंशक्तिर्यथात्वंचसिसृक्षसि ॥ भविताचयदायुक्तःशक्त्याकर्त्तातदाखिलं ॥ २१ ॥ तथाहरिस्तथाशंभुस्तथेंद्रोथविभावसुः ॥ शशीसूर्योयमस्त्वष्टावरुणःपवनस्तथा ॥ २२ ॥ धरास्थिरातदाधर्तुंशक्तियुक्तायदाभवेत् ॥ अन्यथाचेदशक्तास्यात्परमाणोश्चधारणे ॥ २३ ॥ तथा शेषस्तथाकूर्मोयेऽन्येसर्वेचदिग्गजाः ॥ मद्युक्तावैसमर्थाश्चस्वानिकार्याणिसाधितुं ॥ २४ ॥ जलंपिबामिसकलंसंहरामिविभावसुं ॥ पवनंस्तंभयाम्यद्ययदिच्छामितथाचरं ॥ २५ ॥ तत्वानांचैवसर्वेषांकदापिकमलोद्भव ॥ असतांभावसंदेहःकर्तव्योनकदाचन ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

माहतत्वानांचैवेति हेब्रह्मन्सर्वेषांतत्वानामसतांभावसंदेहउत्पत्तिसंदेहः कदापिनैवकर्त्तव्यः असतउत्पत्त्याद्याश्रयत्वायोगात् नह्यसन्वंध्यापुत्र उत्पत्त्याद्याश्रयोभवति किंतुसद्रूपेणसतांविद्यमानानामेवतत्वानामुत्पत्तिरितिजानीहि ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ननु तर्हि सतां विद्यमानानां तत्त्वानामुत्पत्त्याद्याश्रयत्वमपि न संभवतीति चेदाविर्भावतिरोभावावेव सत्कार्यवादे उत्पत्तिप्रलयौ नान्याविल्याह कदाचिदिति यथा विद्यमानस्यैव घटस्य मृत्पिंडप्वभावः आविर्भावजनकः यथा वा कपालेपु घटादेर्विद्यमानस्यैवाभावः प्रध्वंसाभावः तिरोभावजनकः तथैव कारण त्मना विद्यमानानां तत्त्वानामाविर्भावतिरोभावावेवोत्पत्तिप्रलयौ नान्याविति न सत्कारणवादे सर्वात्मत्वं ममव्याहतमितिभावः ॥ २७ ॥ अत्र सत्कार्य वादे अनुभवमाह, अद्यात्रेति अद्यात्र पृथिवी घटरूपा नास्ति ध्वंसे सति साक्क गतेति विचारणे सति लोका अस्या घटरूपायाः पृथिव्याः परमाणवो जा

कदाचित्प्रागभावः स्यात्प्रध्वंसाभाव एव वा ॥ मृत्पिंडेपु कपालेपु घटाभावो यथा तथा ॥ २७ ॥ अद्यात्र पृथिवी नास्ति क्क गतेति विचारणे ॥ संजाता इति विज्ञेया अस्यास्तु परमाणवः ॥ २८ ॥ शाश्वतं क्षणिकं शून्यं नित्यानित्यं सकर्तृकं ॥ अहंकाराग्रिमं चैव सप्तभेदैर्विवक्षितं ॥ २९ ॥ गृहाणाज महत्तत्त्वमहंकारस्तदुद्भवः ॥ ततः सर्वाणि भूतानि रचयस्व यथा पुरा ॥ ३० ॥ व्रजं तु स्वानि धिष्ण्यानि विरच्य निवसं तुवः ॥ स्वानि स्वानि च कार्याणि कुर्वंतु दैवभाविताः ॥ ३१ ॥ गृहाणेमां विधे शक्तिं सुरूपां चारुहासिनीं ॥ महासरस्वतीं नाम्ना रजोगुणयुतां वरां ॥ ३२ ॥ श्वेतांबरधरां दिव्यां दिव्यभूपणभूपितां ॥ वरासनसमारूढां क्रीडार्थं सहचारिणीं ॥ ३३ ॥ एपा सहचरी नित्यं भविष्यति वरांगना ॥ मावमंस्था विभूतिं मे मत्वा पूज्यतमां प्रियां ॥ ३४ ॥ गच्छ त्वमनया सार्धं सत्यलोकं बताशु वै ॥ बीजाच्चतुर्विधं सर्वं समुत्पादय सांप्रतं ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ता इति वदंति तथा च परमाणुरूपेण घटस्य विद्यमानतास्त्येवेति लोकसिद्ध एव सत्कार्यवादः ॥ २८ ॥ इत्थं भगवत्युपदिश्याज्ञापयति शाश्वतमिति शाश्वतमित्यादि परस्परविरुद्धविशेपणैर्महत्तत्त्वस्यापि मायाजन्यत्वादनिर्वचनीयत्वं सूचितं अहंकारस्याग्रे प्रथमतो भवं सप्तभेदैर्महदाद्याः प्रकृतयः सप्त इत्येवंरूपैर्भेदैर्विवक्षितं महत्तत्त्वादेरन्येपां तत्त्वानां सत्त्वात्स्वस्यापि स्वांतर्भावविवक्षया सप्ततोक्तिः ॥२९॥३०॥ इतः परमस्मात्स्थानाद्देवं नो व्रजं तु निर्गत्य चेदं कुर्वंत्वित्याह व्रजंत्विति दैवभाविताः प्रारब्धेनोत्पादिताः ॥३१॥ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ बीजान्महत्तत्त्वात् ॥ ३५॥

तस्मिन्बीजे किंकिमस्तितत्राह लिंगेति लिंगशरीराणिकर्मजीवसहितानिसंति तानियथापुरापूर्ववत्पृथक्कुरु ॥ ३६ ॥ सामर्थ्यंतरमाह कालक र्मस्वभावाख्यैः कारणैरिति एभिः कारणैः स्वभावभूताः स्वगुणाः सत्वादयः शब्दादयश्चतैश्चयुक्तंपूर्ववत्कुर्वित्यर्थः योयस्यगुणोयद्यस्यप्रारब्धंयो यस्यफलभोगस्यकालोयोयस्यस्वभावभूतोगुणस्तस्मिन्कालेतादृशकर्मगुणानुरोधेनतादृशंफलंदेयमित्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

लिंगकोशाश्चजीवैस्तैःसहिताःकर्मभिस्तथा ॥ वर्ततेसंस्थिताःकालेतान्कुरुत्वंयथापुरा ॥ ३६ ॥ कालकर्म स्वभावाख्यैःकारणैःसकलंजगत् ॥ स्वभावस्वगुणैर्युक्तंपूर्ववत्सचराचरं ॥ ३७ ॥ माननीयस्त्वयाविष्णुः पूजनीयश्चसर्वदा ॥ सत्वगुणप्रधानत्वादाधिकःसर्वतःसदा ॥ ३८ ॥ यदायदाहिकार्यंवोभविष्यतिदुरत्ययं ॥ करिष्यतिपृथिव्यांवैअवतारंतदाहरिः ॥ ३९ ॥ तिर्यग्योनावथान्यत्रमानुषींतनुमाश्रितः ॥ दानवानांवि नाशंवैकरिष्यतिजनार्दनः ॥ ४० ॥ भवोयंतेसहायश्चभविष्यतिमहाबलः ॥ समुत्पाद्यसुरान्सर्वान्विहरस्व यथासुखं ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियवैश्यानानायज्ञैःसदक्षिणैः ॥ यजिष्यंतिविधानेनसर्वान्वःसुसमाहिताः ॥ ४२ ॥ मन्नामोच्चारणात्सर्वेमखेषुसकलेषुच ॥ सदातृप्ताश्चसंतुष्टाभविष्यध्वंसुराःकिल ॥ ४३ ॥ शि वश्चमाननीयोवैसर्वथायत्तमोगुणः ॥ यज्ञकार्येषुसर्वेषुपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ ४४ ॥ यदापुनःसुराणांवैभयंदै त्याद्भविष्यति ॥ शक्तयोमेतदोत्पन्नाहरिष्यंतिसुविग्रहाः ॥ ४५ ॥ वाराहीवैष्णवीगौरीनारसिंहीसदाशिवा ॥ एताश्चान्याश्चकार्याणिकुरुत्वंकमलोद्भव ॥ ४६ ॥ नवाक्षरमिमंमंत्रंबीजध्यानयुतंसदा ॥ जपन्सर्वाणिकार्या णिकुरुत्वंकमलोद्भव ॥ ४७ ॥ मंत्राणामुत्तमोयंवैत्वंजानीहिमहामते ॥ हृदयेतेसदाधार्यःसर्वकामार्थसिद्धये ॥ ४८ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ मन्नामस्वाहेति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ एताश्चान्याश्चेत्यस्यहरिष्यंतीतिपूर्वेणान्वयः ॥ ४६ ॥ नवाक्षरमिमंमंत्र मिति सचदुर्गायानवार्णःप्रसिद्धः एतद्विधानंनवमस्कंधांतिमाध्यायेवक्ष्यति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ अपरोगुणभेदोऽस्तीति यूयंतत्तत्कार्येषुतत्तद्गुणयुक्ताभवितारः अन्यकार्येषुतु अन्यगुणयुक्ताइतिगुणत्रयात्मकत्वमेवसर्वेषामितिभावः ॥ ५६ ॥ यदायोगुणोमुख्यस्तदाअन्यौगुणौगौणत्वेएवस्थितौस्यातां॥५७॥५८॥

इत्युक्त्वामांजगन्माताहरिंप्राहशुचिस्मिता ॥ विष्णोव्रजगृहाणेमांमहालक्ष्मींमनोहरां ॥ ४९ ॥ सदावक्षस्थलेस्थानेभवितानात्रसंशयः ॥ क्रीडार्थंतेमयादत्ताशक्तिःसर्वार्थदाशिवा ॥५०॥ त्वयेयंनावमंतव्यामाननीयाच सर्वदा ॥ लक्ष्मीनारायणाख्योयंयोगोवैविहितोमया ॥ ५१ ॥ जीवनार्थंकृतायज्ञादेवानांसर्वथामया ॥ अविरोधेनसंगेनवर्तितव्यंत्रिभिःसदा ॥ ५२ ॥ त्वंचवेधाःशिवस्त्वेतेदेवामद्गुणसंभवाः ॥ मान्याःपूज्याश्चसर्वेषां भविष्यंतिनसंशयः ॥ ५३ ॥ येविभेदंकरिष्यंतिमानवामूढचेतसः ॥ निरयंतेगमिष्यंतिविभेदान्नात्रसंशयः ॥ ५४ ॥ योहरिःसशिवःसाक्षाद्यःशिवःसस्वयंहरिः ॥ एतयोर्भेदमातिष्ठन्नरकायभवेन्नरः ॥ ५५ ॥ तथैवद्रुहिणोज्ञेयोनात्रकार्याविचारणा ॥ अपरोगुणभेदोऽस्तिशृणुविष्णोब्रवीमिते ॥ ५६ ॥ मुख्यःसत्वगुणस्तेस्तुपरमात्मविचिंतने ॥ गौणत्वेपिपरौस्यातौरजोगुणतमोगुणौ ॥ ५७ ॥ लक्ष्म्यासहविकारेषुनानाभेदेषुसर्वदा ॥ रजोगुणयुतोभूत्वाविहरस्वानयासह ॥ ५८ ॥ वाग्बीजंकामराजंचमायाबीजंतृतीयकं ॥ मंत्रोयंत्वंरमाकांतमद्दत्तःपरमार्थदः ॥ ५९ ॥ गृहीत्वाजपतांनित्यंविहरस्वयथासुखं ॥ नतेमृत्युभयंविष्णोनकालप्रभवंभयं ॥ ६० ॥ यावदेषविहारोमेभविष्यतिसुनिश्चयः ॥ संहरिष्याम्यहंसर्वंयदाविश्वंचराचरं ॥ ६१ ॥ भवंतोपितदानूनंमयिलीनाभविष्यथ ॥ स्मर्तव्योयंसदामंत्रःकामदोमोक्षदस्तथा ॥ ६२ ॥ उद्गीथेनचसंयुक्तःकर्तव्यःशुभमिच्छता ॥ कारयित्वाथवैकुंठंवस्तव्यंपुरुषोत्तम ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वाग्बीजंकामराजंचेति अयंचत्र्यक्षरोभुवनेशीमंत्रोभुवनेशीसंहितायांप्रसिद्धः ध्यानपूजादियंत्रादिकंचतत्रैवस्पष्टं ॥ ५९ ॥ ६० ॥ विहारः क्रीडाजगत्सर्जनादिरूपा ॥६१ ॥ ६२॥ उद्गीथेनेति प्रणवेनसंयुक्तोयंमंत्रोजप्यइत्यर्थः तथाचप्रणवादिचतुरक्षरोमंत्रःसंपन्नः ॥ ६३ ॥

॥१९॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥६६॥६७॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ समयइति सृष्ट्यादिसमयेसगुणासमाधिसमयेनिर्गुणा सदाहमिति अहंहेशंभो
कार्यंकदापिनास्मिममानादिसिद्धत्वेनोत्पत्त्यभावात्किंतुसर्वकारणरूपैवास्मीत्यर्थः ननुनिर्गुणायास्तवकारणत्वमपिकथमिचेत्तत्राह सगुणेति

विहरस्वयथाकामंचिंतयन्मांसनातनीं ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्त्वावासुदेवंसात्रिगुणाप्रकृतिःपरा ॥६४॥ नि
र्गुणाशंकरंदेवमवोचदमृतंवचः ॥ देव्युवाच ॥ गृहाणहरगौरींत्वंमहाकालींमनोहरां ॥६५॥ कैलासंकार
यित्वाचविहरस्वयथासुखं ॥ मुख्यस्तमोगुणस्तेस्तुगौणौसत्वरजोगुणौ ॥६६॥ विहारासुरनाशार्थंरजोगु
णतमोगुणौ ॥ तपस्तप्तुंतथाकर्तुंस्मरणंपरमात्मनः ॥६७॥ शर्वसत्वगुणःशांतोगृहीतव्यःसदानघ ॥ सर्व
थात्रिगुणायूयंसृष्टिस्थित्यंतकारकाः ॥६८॥ एभिर्विहीनंसंसारेवस्तुनैवात्रकुत्रचित् ॥ वस्तुमात्रंतुयद्दृश्यं
संसारेत्रिगुणंहितत् ॥६९॥ दृश्यंचनिर्गुणंलोकेनभूतंनोभविष्यति ॥ निर्गुणःपरमात्मासौनतुदृश्यःकदा
चन ॥७०॥ सगुणानिर्गुणाचाहंसमयेशंकरोत्तमा ॥ सदाहंकारणंशंभोनचकार्यंकदाचन ॥७१॥ सगु
णाकारणत्वाद्वैनिर्गुणापुरुषांतिके ॥ महत्तत्वमहंकारोगुणाःशब्दादयस्तथा ॥७२॥ ॥ छ ॥

नममसदानिर्गुणत्वं किंतुपरमात्माभिन्नांतर्हितगुणत्रयसाम्यावस्थायामुद्भूतगुणाभावेननिर्गुणाहं सृष्ट्यादिदशायांतुसगुणैवास्मि ततश्चकार
णत्वंनाविरुध्यतइतिभावः ॥ ७१ ॥ कारणत्वंविशदयति महत्तत्वमिति शब्दादयःशब्दस्पर्शादयोगुणाइत्यर्थः ॥ ७२ ॥

कार्यंकारणरूपेणेति पूर्वंपूर्वस्यकारणत्वमुत्तरोत्तरस्यकार्यत्वंतद्रूपेणसंसरंतेपरिणमंत्यहर्निशंनकदाचिद्विरामोस्ति तत्रमहत्तत्त्वमव्यक्तात्केन क्रमेणोत्पद्यतेतत्राह सदुद्भूतस्त्वहंकारइति अहंकारोद्विविधःएकःपराहंतारूपोद्वितीयोमहत्तत्त्वादुत्पन्नः पराहंतारूपश्चबृहदारण्यके सोवेदा हंब्रह्मास्मीतिवृत्तिरूपउक्तः तथाचसृष्टिसमयेयःप्रथमोभावोव्यक्तस्यपरावाणीरूपोयमहमस्मीत्युत्पन्नःपराहंतारूपःसोहंकारःसदुद्भूतः सदेवसोम्येदमग्रआसीदित्यत्रोक्तात्सतउत्पन्नइत्यर्थः तेनहेतुनाहमव्यक्तरूपाकारणंपराहंतारूपाहंकारस्येत्यर्थः ॥ ७३ ॥ सचपराहंतारूपोहंकारोपिमत्कार्यभूतोगुणत्रयात्मकःप्रतिष्ठितोस्ति सर्वस्यैवपादार्थस्यजातमात्रस्यगुणत्रयात्मकत्वात् तथाचाव्यक्तात्प्रथमंपराहंतारूपोहंकारउ

कार्यकारणरूपेणसंसरंतेत्वहर्निशं ॥ सदुद्भूतस्त्वहंकारस्तेनाहंकारणंशिवा ॥ ७३ ॥ अहंकारश्चमेकार्यं त्रिगुणोसौप्रतिष्ठितः ॥ अहंकारान्महत्तत्त्वंबुद्धिःसापरिकीर्तिता ॥ ७४ ॥ महत्तत्त्वंहिकार्यंस्यादहंकारोहिकारणं ॥ तन्मात्राणित्वहंकारादुत्पद्यंतेसदैवहि ॥ ७५ ॥ कारणंपंचभूतानांतानिसर्वसमुद्भवे ॥ कर्मेंद्रियाणि पंचैवपंचज्ञानेंद्रियाणिच ॥ ७६ ॥ ॥ छ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्पन्नस्ततोहंकारान्महत्तत्त्वमुत्पन्नमित्याह अहंकारान्महत्तत्त्वमिति बुद्धिःसमष्टिबुद्धिरित्यर्थः एतेनसांख्योक्तंमहत्तत्त्वमनाश्रितंभवति ॥ ७४ ॥ तन्महत्तत्त्वंहिकार्यंअहंकारोहिपराहंतारूपस्तस्यमहत्तत्त्वस्यकारणमित्यर्थः तस्मादहंकारोद्वितीयउत्पन्नस्तस्मादहंकारात्तन्मात्रापरपर्यायाणिसूक्ष्मभूतान्युत्पन्नानि द्वितीयाहंकारस्योत्पत्तिरनेनश्लोकेनार्थाद्बोधिता ॥ ७५ ॥ कारणंपंचभूतानांतानीति तानिसूक्ष्मभूतानिपंचीकृतानां पंचभूतानांकारणंभवंति अपंचीकृतभूतेभ्यःपंचीकृतपंचमहाभूतोत्पत्तिर्भवतीत्यर्थः सर्वप्रपंचस्यसमुद्भवेउत्पत्तिसमये तत्रपंचभूतानांसात्विकांशेभ्यःपंचज्ञानेंद्रियाणिभवंति पंचभूतानांराजसांशेभ्यःकर्मेंद्रियाणिभवंति मनस्तुपंचभूतानांमिलितसात्विकांशेभ्योभवति तथाप्राणोपिपंचभूतानांमिलितराजसांशेभ्योभवति ॥ ७६ ॥

तत्रकर्मेंद्रियाणिपंचपंचज्ञानेंद्रियाणिपंचभूतानिमनश्चषोडशामित्येवंकार्यमिंद्रियरूपंकारणंमहाभूतरूपंमिलित्वायंगुणसमुदायः षोडशात्मकोभवतियदधिकृत्योच्यतेषोडशकस्तुविकारइति ॥७७॥ एवमष्टौप्रकृतयःषोडशविकाराश्चोक्ताः सोयंसर्वोपिपरिणामोमायाया एवनपरमात्मनइत्याह परमात्मेति परमात्मानकस्यचित्कार्यं नकस्यापिकारणमुपादानंभवति किंतुविवर्तकारणमेवभवतीत्यर्थः एवंसमुद्भवइति आदिसंभवेआदिसर्गेईश्वरकृतसृष्टौसर्वेषामुद्भवोमत्तः सकाशादेवभवतीतिसंक्षेपेणात्रोक्तमित्यर्थः ॥७८॥ पूर्वोक्तंश्रीदेव्यादत्तंमहत्तत्वंगृहीत्वा चतुर्मुखादिभिः

महाभूतानिपंचैवमनःषोडशमेवच ॥ कार्यंचकारणंचैवगणोयंषोडशात्मकः ॥ ७७ ॥ परमात्मापुमानाद्योन कार्यंनचकारणं ॥ एवंसमुद्भवःशंभोसर्वेषामादिसंभवे ॥ ७८ ॥ संक्षेपेणमयाप्रोक्तस्तवतत्रसमुद्भवः ॥ व्रजंत्वद्यविमानेनकार्यार्थंममसत्तमाः ॥ ७९ ॥ स्मरणाद्दर्शनंतुभ्यंदास्येहंविषमेस्थिते ॥ स्मर्तव्याहंसदादेवाःपरमात्मासनातनः ॥ ८० ॥ उभयोःस्मरणादेवकार्यसिद्धिरसंशयं ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्त्वाविससर्जास्मान्दत्वाशक्तीःसुसंस्कृतान् ॥ ८१ ॥ वि[illegible]वेथमहालक्ष्मींमहाकालींशिवायच ॥ महासरस्वतींमह्यंस्थानात्तस्माद्विसर्जिताः ॥ ८२ ॥ स्थलांतरंसमासाद्यतेजाताःपुरुषावयं ॥ चिंतयंतःस्वरूपंतत्प्रभावंपरमाद्भुतं ॥ ८३ ॥ विमानंतत्समासाद्यसंरूढास्तत्रवैत्रयः ॥ नद्वीपोसौनसादेवीसुधासिंधुस्तथैवच ॥ ८४ ॥

क्रियमाणाव्यष्टिदेहादिसृष्टिर्जीवसृष्टिः इत्थंमहासृष्टिंव्यष्टिसृष्टिंचोक्त्वानंतरमाह व्रजंत्विति ॥७९॥ विषमेसंकटे इदानीमुपासनास्वरूपमाह स्मर्तव्याहमिति परमात्मोपासनायामपिनकेवलंपरमात्मास्मर्तव्योमायायास्तदभिन्नायाः वन्हिशक्तिवत्त्यक्तुमशक्यत्वात्तथाशक्त्युपासनायामपिनकेवलाशक्तिःस्मर्तव्या परमात्मनस्तदभिन्नस्यवान्हिवत्त्यक्तुमशक्यत्वात्तस्मान्मायाविशिष्टंब्रह्मैवोभयत्रदेवतेतिब्रह्मोपासकैःशक्त्युपासकैश्चतदेवोपास्यंध्येयंज्ञेयंचेति ॥ ८० ॥ तदभिप्रायेणाह उभयोरितिसर्वंचेदमुपोद्घातेस्पष्टं ॥ ८१ ॥ मह्यंदत्वेतिशेषः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

॥ ८५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके तृतीयस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ द्विपंचाशत्पद्यकैस्तुप्रोक्तंतत्वस्वरूपकं ॥ गुणानांभेदसंस्थानैःसाधि देवमथोच्यते ॥ १ ॥ तास्तादेव्यआवरणदेवताः ॥ १ ॥ २ ॥ अच्युतिर्नाशरहितः दृष्टश्चैवेति सनेत्रेणदृष्टोनुभूतश्चस्यात्तंयथादृष्टंयथानु

पुनर्दृष्टंविमानंवैतत्रास्माभिर्नचान्यथा ॥ आसाद्यतस्मिन्विततेविमानेप्राप्तावयंपंकजसंनिधौच॥ महार्णवेयत्र हतौदुरत्ययौमुरारिणातौमधुकैटभाख्यौ ॥ ८५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवंप्रभावासादेवीमयादृष्टाथविष्णुना ॥ शिवेनापिमहाभागतास्तादेव्यःपृथक्पृथक् ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यपितुर्वाक्यंनारदोमुनिसत्तमः ॥ पप्रच्छपरमप्रीतःप्रजापतिमिदंवचः ॥ २ ॥ नारदउवाच ॥ पुमानाद्योविनाशीयोनिर्गुणोच्युतिरव्ययः ॥ दृष्टश्चैवानुभूतश्चतद्वदस्वपितामह ॥ ३ ॥ त्रिगुणावीक्षिताशक्तिर्निर्गुणाकीदृशीपितः ॥ तस्याःस्वरूपंमेब्रूहिपुरुषस्यचपद्मज ॥ ४ ॥ यदर्थंचमयातप्तंश्वेतद्वीपेमहातपः ॥ दृष्टाःसिद्धामहात्मानस्तापसागतमन्यवः ॥ ५ ॥ परमात्मानसंप्राप्तोमयाऽसौदृष्टिगोचरः ॥ पुनःपुनस्तपस्तीव्रंकृतंतत्रप्रजापते ॥ ६ ॥ भवतासगुणाशक्तिर्दृष्टातातमनोरमा ॥ निर्गुणानिर्गुणश्चैवकीदृशौतौवदस्वमे ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिपृष्टःपितातेननारदेनप्रजापतिः ॥ उवाचवचनंतथ्यंस्मितपूर्वंपितामहः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तंचवद ॥ ३ ॥ यथात्रिगुणास्थूलरूपाशक्तिर्मणिद्वीपेकरचरणादिविशिष्टादृष्टा तथानिर्गुणापिदृष्टास्यात्तथाचसानिर्गुणाकीदृशीतितस्याअपिस्वरूपंब्रूहि ॥ ४ ॥ एतत्परमात्मदेव्योर्दर्शनार्थंबहुतपस्तप्तंतथापितौनलब्धावित्याह यदर्थमिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

दृश्यंचनश्वरमिति यस्माद्धेतोर्यद्यद्दृश्यंतत्तन्नश्वरमितिव्याप्तिस्तस्मात्परमात्मनोनश्वरत्वाभावान्नदृश्यत्वं दृश्यत्वेनश्वरत्वंस्यादेवेत्यर्थः एतेनप्रथमाध्यायोक्तस्यसाकाकथमुत्पन्नेतिजनमेजयप्रश्नस्योत्तरंव्यासेननारदब्रह्मसंवादमुखेनोक्तमितिबोध्यं॥९॥१०॥विश्वासेनेति अस्तीत्येवोपलब्धव्यस्तत्वभावेनचोभयोरितिश्रुत्यनुभवविश्वासेनैवज्ञेयावित्यर्थः॥११॥तत्रतयोर्व्यापकत्वमाह चैतन्यमिति नानाभावेषुनानाजीवेषु॥१२॥यथाचैतन्यंव्यापकंतथातांतदभिन्नांशक्तिमपिव्यापिकांविद्धितस्मादुभावपिव्यापकौ ताभ्याविहीनमिति तथाचश्रुतिः मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरं तयोर्विभूतिलेशोवैजगदेतच्चराचरमिति॥१३॥ताविति तौचपृथक्नोपास्यौकिंतुमिश्रीभूतावेवोपास्यौतयोर्निरंतरंमिश्रीभूतयोरेवसत्वा

ब्रह्मोवाच ॥ निर्गुणस्यमुनेरूपंनभवेद्दृष्टिगोचरं ॥ दृश्यंचनश्वरंयस्माद्रूपंदृश्यतेकथं ॥ ९ ॥ निर्गुणादुर्गमाशक्तिर्निर्गुणश्चतथापुमान् ॥ ज्ञानगम्यौमुनीनांतुभावनीयौतथापुनः ॥ १० ॥ अनादिनिधनौविद्धिसदाप्रकृतिपूरुषौ ॥ विश्वासेनाभिगम्यौतौनाविश्वासेनकर्हिचित् ॥ ११ ॥ चैतन्यंसर्वभूतेषुयत्तद्विद्धिपरात्मकं ॥ तेजःसर्वत्रगंनित्यंनानाभावेषुनारद ॥ १२ ॥ तंचतांचमहाभागव्यापकौविद्धिसर्वगौ ॥ ताभ्यांविहीनंसंसारेनकिंचिद्वस्तुविद्यते ॥ १३ ॥ तौविचिंत्यौसदादेहेमिश्रीभूतौसदाऽव्ययौ ॥ एकरूपौचिदात्मानौनिर्गुणौनिर्मलावुभौ ॥ १४ ॥ याशक्तिःपरमात्माऽसौयोऽसौसापरमामता ॥ अंतरंनैतयोःकोपिसूक्ष्मंवेदचनारद ॥ १५ ॥ अधीत्यसर्वशास्त्राणिवेदान्सांगांश्चनारद ॥ नजानातितयोःसूक्ष्ममंतरंविरतिंविना ॥ १६ ॥

त्पृथक्त्वेनैकस्याप्यवस्थानाभावादितिभावः अतएवशास्त्रेदेव्याउपासनायोक्तासाब्रह्मछायामिथ्याभूतायाउक्तेतिनभ्रमितव्यं तथाचमायाविशिष्टंब्रह्मैवदेवीपदवाच्यंमायापदशक्त्यादिपदवाच्यमितिसिद्धांतःस्पष्टंचेदमुपोद्घाते॥१४॥ तदेवस्पष्टयति याशक्तिरिति अंतरंभेदः सूक्ष्ममपिनवेद॥१५॥ यावत्पर्यंतंसत्वादिशुद्ध्यावैराग्यंनास्ति तावत्पर्यंतंसर्वशास्त्राण्यप्यधीत्यतयोःपरमात्मदेव्योर्नाममात्रकृतंसूक्ष्ममंतरंभेदंनजानाति किंतुस्वरूपतएवमूढोभेदंजानातिविरक्तःसत्वशुद्धस्तुतयोःस्वरूपतोभेदंनैवजानातीतिभावः॥१६॥ ॥ ॥ ॥

ननुतद्वैराग्यंकुतोदुर्लभमितिचेत्तत्राह अहंकारेति सर्वंविश्वंदेहादिष्वहंकारेणव्याप्तंतद्विश्वंकल्पशतैरपिकथंतद्रहितंस्यान्नचतत्सत्वेवैराग्यंभवतितत्तोवैराग्यंदुर्लभमिति ॥ १७ ॥ तस्मान्निर्गुणंपरमात्मानंस्वयंसगुणोहंकारादिविशिष्टःपुरुषःकथंचक्षुषापश्यतिनकथमपीत्यर्थः तस्माद्योग्यताभावात्सगुणमेवाधिकारप्राप्तिपर्यंतंचेतसासंविचारयोपास्व ॥ १८ ॥ दृष्टांतमाह पित्तेनेति रसंरूपंनेति यथार्थरसंयथार्थरूपंनजाना

अहंकारकृतंसर्वंविश्वंस्थावरजंगमं ॥ कथंतद्रहितंपुत्रभवेत्कल्पशतैरपि ॥ १७ ॥ निर्गुणंसगुणःपुत्रकथंपश्यतिचक्षुषा ॥ सगुणंचमहाबुद्धेचेतसासंविचारय ॥ १८ ॥ पित्तेनाच्छादिताजिव्हाचक्षुश्चमुनिसत्तम ॥ कटुपीतंविजानातिरसंरूपंनतत्तथा ॥ १९ ॥ गुणैःसमावृतंचेतःकथंजानातिनिर्गुणं ॥ अहंकारोद्भवंतच्चतद्विहीनंकथंभवेत् ॥ २० ॥ यावन्नगुणविच्छेदस्तावत्तद्दर्शनंकुतः ॥ तंपश्यतितदाचित्तेयदाहंकारवर्जितः ॥ २१ ॥ नारदउवाच ॥ स्वरूपंदेवदेवेशत्रयाणामेवविस्तरात् ॥ गुणानांयत्स्वरूपोस्तिह्यहंकारस्त्रिरूपकः ॥२२॥ सात्विकोराजसश्चैवतामसश्चतथापरः ॥ विभेदेनस्वरूपाणिवदस्वपुरुषोत्तम ॥२३ ॥ यज्ज्ञात्वाविप्रमुच्येहंज्ञानंतद्वदमेप्रभो ॥ गुणानांलक्षणान्येवविततानिविभागशः ॥ २४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ त्रयाणांशक्तयस्तिस्रस्तद्ब्रवीमितवानघ ॥ ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिरर्थशक्तिस्तथापरा ॥ २५ ॥ सात्विकस्यज्ञानशक्तीराजसस्यक्रियात्मिका ॥ द्रव्यशक्तिस्तामसस्यातिस्रश्चकथितास्तव ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तीत्यर्थः॥१९॥दार्ष्टांतिकमाह गुणैरिति तद्विहीनंगुणविहीनं अहंकारस्यगुणत्रयात्मकत्वेनतदुद्भूतस्यचेतसस्तन्मयत्वेनकथंतस्यचेतसोगुणरहितत्वंस्यादित्यर्थः ॥ २० ॥ नयावद्गुणविच्छेदस्तावत्तयोःपरमात्मदेव्योर्दर्शनाशापिनास्तीत्याह यावन्नेति ॥ २१ ॥ २२ ॥२३॥२४॥ त्रयाणामहंकाराणं तिस्रःशक्तयःज्ञानजनिकाशक्तिःसात्विकस्य क्रियाजनिकाशक्तिराजसस्य पृथिव्याद्यर्थरूपकार्यजनिकाशक्तिस्तामसस्येत्याह त्रयाणामिति ॥ २५ ॥ २६ ॥

तामस्यादितितामसाहंकारसंबंधिद्रव्यजनकशक्तेः सकाशात् शब्दादिगुणानामुत्पत्तिः ॥ २७॥ एतेभ्योगुणेभ्यः शब्दैकगुणमाकाशमित्यादिक्रमेणसूक्ष्माणितन्मात्रापरपर्यायाणिपंचभूतान्युत्पद्यंतइत्याह शब्दैकगुणमिति॥२८॥२९॥ पुनर्वक्ष्यमाणरीत्यापंचीकरणेकृतेसातिद्रव्यशक्तियुततामसाहंकारानुवृत्तियुक्तोब्रह्मांडसर्गोजायतइत्याह दशैतानीति ॥३०॥ राजसाहंकारसंबंधिक्रियाजनकशक्तेःकार्याण्याह राजस्यादिति पंचज्ञानेंद्रियाणिपंचकर्मेंद्रियाणिपंचप्राणाश्चोत्पद्यंतइत्यर्थः॥३१॥३२॥३३॥ साधनानिकिलेति साधनानिकरणसंज्ञकानींद्रियाण्ये

तेषांकार्याणिवक्ष्यामिशृणुनारदतत्वतः ॥ तामस्याद्रव्यशक्तेश्चशब्दस्पर्शसमुद्भवः॥२७॥रूपंरसश्चगंधश्चतन्मात्राणिप्रचक्षते ॥ शब्दैकगुणमाकाशंवायुःस्पर्शगुणस्तथा ॥२८॥ सुरूपैकगुणोग्निश्चजलंरसगुणात्मकं ॥ पृथ्वीगंधगुणाज्ञेयासूक्ष्माण्येतानिनारद ॥ २९ ॥ दशैतानिमिलित्वातुद्रव्यशक्तियुतानिवै ॥ तामसाहंकारजःस्यात्सर्गस्तदनुवृत्तिकः ॥ ३० ॥ राजस्याश्चक्रियाशक्तेरुत्पन्नानिशृणुष्वमे ॥ श्रोत्रंत्वग्रसनाचक्षुर्घ्राणंचैवचपंचमं ॥ ३१ ॥ ज्ञानेंद्रियाणिचैतानितथाकर्मेंद्रियाणिच ॥ वाक्पाणिपादपायुश्चगुह्यंतानिचपंचवै ॥ ३२ ॥ प्राणापानश्चव्यानश्चसमानोदानवायवः ॥ पंचदशमिलित्वैवराजसःसर्गउच्यते ॥ ३३ ॥ साधनानिकिलैतानिक्रियाशक्तिमयानिच ॥ उपादानंकिलैतेषांचिदनुवृत्तिरुच्यते ॥ ३४ ॥ ज्ञानशक्तिसमायुक्ताःसात्विकाच्चसमुद्भवाः ॥ दिशोवायुश्चसूर्यश्चवरुणश्चाश्विनावपि ॥ ३५ ॥ ज्ञानेंद्रियाणांपंचानांपंचाधिष्ठातृदेवताः ॥ चंद्रोब्रह्मातथारुद्रःक्षेत्रज्ञश्चचतुर्थकः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

तानीत्यर्थः किंचक्रियाशक्तियुक्तत्वात्क्रियाशक्तिमयानि एतेषांसर्वेषामुपादानंविवर्तोपादानंतुचिदनुवृत्तिश्चिदेवविवर्त्तनइत्यर्थः यद्वा उपादानंसमवायिकारणंतुचिदनुवृत्तिश्चितोनुवृत्तिरनुस्यूततायस्यांमायायांसामायोच्यतइत्यर्थः मायैवसर्वेषांपरिणामोपादानमित्यर्थः ॥३४॥ समुद्भवा अंशआद्यजंतं सात्विकादहंकारादधिष्ठातृदेवतादिशोवायुश्चेतिवक्ष्यमाणा उत्पन्नाइत्यर्थः॥ ३५॥ अत्रज्ञानेंद्रियाधिष्ठातृदेवताकथनंकर्मेंद्रियाधिष्ठातृदेवतानामुपलक्षणंवैकारिकादहंकारात्तद्द्वयोरप्युत्पन्नत्वात् चंद्रोब्रह्मेतिचतुष्टयंवृत्तिभेदेनचतुर्धाभिन्नस्यांतःकरणस्याधिष्ठात्रीतिबोध्यं॥ ३६॥

॥ ३७ ॥ वृत्तिभेदेनैवमनसश्चतुष्ट्यात्मकत्वंनस्वरूपतः स्वरूपतस्त्वेकत्वमेवेतिपंचज्ञानेंद्रियाणिपंचकर्मेंद्रियाणिपंचप्राणाइतिपंचदशवस्तूनिए केनमनसायुक्तानिषोडशविकारेगणिनानिषोडशैवभवंतिनत्वाधिकानीतिभावः तदुक्तंमूलभूतात्ततोव्यक्तादिकृतात्परवस्तुनः आसीत्किलमह त्तत्वंगुणांतःकरणात्मकं अभूत्तस्मादहंकारस्त्रिविधःसृष्टिभेदतः वैकारिकस्तैजसश्चतामसश्चेत्यहंत्रिधा वैकारिकादहंकारादेववैकारिकादश दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवन्हींद्रोपेंद्रमित्रकाः तैजसादिंद्रियाण्यासंस्तन्मात्राक्रमयोगतः भूतादिकादहंकारात्पंचभूतानिजज्ञिरइतिशारदायां श्रोत्रेंद्रियमृष्टिविषयेपंचभूतसृष्टिविषयेचशैवसांख्यवेदांतिनांपरस्परंबहुविरोधोदृश्यते तथापिसृष्टेर्मायिकत्वेनमिथ्यात्वात्तत्रादराभावेनयथाकथं चिदिंद्रजालवदृश्यमानस्यनिरुक्तिमूंढजनबुद्धिशंकानिवारणार्थंकांचिदपिप्रक्रियामाश्रित्यकर्तव्येत्यभिप्रायेणग्रंथकृदुक्तासृष्टिर्मतांतरविरुद्धेति

इत्यंतःकरणाख्यस्यबुद्ध्यादेश्चाधिदैवतं॥ चत्वार्येवतथाप्रोक्ताःकिलाधिष्ठातृदेवताः ॥३७॥ मनसासहचैता निनूनंपंचदशैवतु॥ सात्विकस्यतुसर्गोयंसात्विकाख्यःप्रकीर्तितः ॥ ३८ ॥ स्थूलसूक्ष्मादिभेदेनद्वेरूपेपर मात्मनः॥ ज्ञानरूपंनिराकारंनिदानंतत्प्रचक्षते ॥ ३९ ॥ साधकस्यतुध्यानादौस्थूलरूपंप्रचक्षते॥ शरीरं सूक्ष्ममेवेदंपुरुषस्यप्रकीर्तितं ॥ ४० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

नमंतव्यमिति ॥ ३८ ॥ इत्यंतत्वसृष्टिमुपपाद्योपासनार्थमायाशक्तिविशिष्टब्रह्मणोभगवतीपदवाच्यस्याद्विविधंरूपमाह स्थूलसूक्ष्मादिभेदेनेति निदानमिति ज्ञानरूपंसर्वाधिष्ठानंनिदानंविवर्तादिकारणमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ तत्तूत्तमाधिकारिज्ञानगम्यमेवनतुमध्यमाधिकारिध्यानग म्यं ततोमध्यमाधिकारिणउपासनार्थंद्वितीयंस्थूलरूपमस्तीत्याह साधकस्येति सूक्ष्ममेवेति मायाशक्तेरूपद्वयमंतर्मुखबहिर्मुखरूपभेदेन त त्रांतर्मुखंरूपंतुपराहंतारूपमुत्तमाधिकारिज्ञानाविषयोबहिर्मुखंरूपंतुतदपेक्षयास्थूलंभवतिततोबहिर्मुखमायाशक्त्याकारविशिष्टंब्रह्मरूपंमध्यमाधि कारिभिरुपास्यमित्यर्थः अक्षरार्थस्तुपुरुषस्यपरमात्मनःलिंगदेहापेक्षयासूक्ष्ममेवेदंबहिर्मुखमायाकाररूपमंतर्मुखमायाकारापेक्षयातुस्थूलंश रीरंप्रकीर्तितंततस्तदुपास्यमित्यर्थः ॥ ४० ॥

ममचेति ममचयच्छरीरंसूत्रंसूत्रसंज्ञकंतदपिपरमात्मनःस्थूलंशरीरमित्यभिधीयते ततस्तद्विशिष्टःपरमात्माप्युपास्यइत्यर्थः अथस्थूलतमंविराट्शरीरमाह स्थूलंशरीरमिति ॥ ४१ ॥ प्रथममस्योत्पत्तिमाह शृण्विति ॥ ४२ ॥ तान्येवेति तान्येवसूक्ष्मभूतानीश्वरेणपंचीकृत्यपंचभूतसमुद्भवःकृतइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ प्रथमंरसतन्मात्रामितिरसतन्मात्रांमनसिउपादायनिश्चित्यतद्द्वेधाकल्पयेदितिशेषःअनंतरंयथातत्स्थूलमुदकंभवतितथाकल्पयेत् ॥ ४४ ॥ कयाकल्पनयातथाभवतितत्स्वयमेवाह शिष्टानामिति यथारसतन्मात्राद्विधाकृतातथावशिष्टभूततन्मात्राअपिद्विधाकर्तव्याःतत्रसर्वेष्वर्धभागस्तथैवस्थापनीयोऽवशिष्टार्धभागस्यांशान्पृथक्पृथक्चतुर्धाकृत्वास्वस्वार्धभागरहितेर्धभागेतानंशान्

ममचैवशरीरंवैसूत्रमित्यभिधीयते ॥ स्थूलंशरीरंवक्ष्यामिब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ ४१ ॥ शृणुनारदयत्नेनयच्छ्रुत्वाविप्रमुच्यते ॥ तन्मात्राणिपुरोक्तानिभूतसूक्ष्माणियानिवै ॥ ४२ ॥ पंचीकृत्यतुतान्येवपंचभूतसमुद्भवः ॥ पंचीकरणभेदोयंशृणुसंवदतःकिल ॥ ४३ ॥ प्रथमंरसतन्मात्रामुपादायमनस्यपि ॥ कल्पयेच्चतथातद्वैयथाभवतिचोदकं ॥ ४४ ॥ शिष्टानांचैवभूतानामंशान्कृत्वापृथक्पृथक् ॥ उदकेमिश्रयेच्चांशान्कृतेरसमयेततः ॥ ४५ ॥ तदाभूतविभागेचचैतन्येचप्रवेशिते ॥ चैतन्यस्यप्रवेशात्तुतदाहमितिसंशयः ॥ ४६ ॥ प्रतीयमानेतेनैवविशेषेणाभिमानतः ॥ आदिनारायणोदेवोभगवानितिचोच्यते ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥ छ

मेलयेत्तथाचरसतन्मात्रार्द्धभागेउदकेरसतन्मात्रातिरिक्तभूततन्मात्रार्धभागचतुःखंडान्मिश्रयेत्मेलयेदेवंकृतेरसमयेस्थूलजलेजातइत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ततोनंतरमेवमेवतदाभूतविभागेइतरेषांचतुर्णांभूतानांनंचीकरणेनविभागेजातेतस्मिन्पंचीकृतपंचभूतात्मकेधिष्ठानतयाचैतन्यस्यप्रवेशेजातेपिप्रातिबिंबतयाप्रवेशउच्यतेचैतन्येचप्रवेशितइति तस्यप्रतिबिंबरूपचैतन्यस्यप्रवेशात्पंचभूतात्मकेदेहअहमितिसंशयस्तादात्म्यरूपःसंशयोमनोवृत्तिरूपउत्पद्यते तस्यदेहेहमितितादात्म्यमुत्पद्यतइतिफलितं ॥ ४६ ॥ तत्स्थूलदेहाभिमानविशिष्टंचैतन्यंवैश्वानरइत्यादिनारायणइत्यादिसंज्ञाभिरुच्यते ॥ ४७ ॥

पंचीकृतपंचभूतानांगुणवृत्त्यास्वरूपमाह घनीभूतइति घनीभूतेपंचीकरणेनदृढीभूतेसतीविभागेआकाशादिरूपेणविभागेस्पष्टतांगतेसति पूर्वो क्तरसतन्मात्रागुणैःकारणभूतैर्वृद्धिंप्राप्यकारणगुणाःकार्यगुणानारभंतइतिन्यायात्गुणवृद्धिंप्राप्यएकैकगुणवृद्धितोयुक्तानिएकैकभूतानिभवंती त्यर्थः कयाकयागुणवृत्त्याकिंकिंभूतंयुक्तमस्तितन्नाम्नानिर्दिशति आकाशस्येति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ एवमिति एवंपंचीकृतभूतात्मकमेव ब्रह्मांडमुत्पद्यतइत्यर्थः॥५१॥सर्वेजीवाइति एतेसर्वेजीवामिलित्वैवसर्वेजीवाविद्याभिरेवब्रह्मांडस्योत्पत्तिरित्यर्थः जीवाविद्याभिरेवब्रह्मांडंक ल्पितंस्वकर्मफलभोगार्थमितिभावः नत्वीश्वरस्यतत्कल्पनेकिंचित्फलमस्ति किंबहुनेश्वरोपिजीवाविद्याभिरेवकल्पितइतिरहस्यं कतिजीवाः

घनीभूतेथभूतानांविभागेस्पष्टतांगते॥वृद्धिंप्राप्यगुणैश्चेत्थमेकैकगुणवृद्धितः ॥४८॥ आकाशस्यगुणश्चैकः शब्दएवनचापरः॥ शब्दस्पर्शौचवायोश्चद्वौगुणौपरिकीर्तितौ ॥ ४९ ॥ अग्नेःशब्दश्चस्पर्शश्चरूपमेतेत्रयो गुणाः॥ शब्दस्पर्शरूपरसाश्चत्वारोवैजलस्यच ॥५० ॥ स्पर्शशब्दरसारूपंगंधश्चपृथिवीगुणाः॥ एवंमि लितयोगैश्चब्रह्मांडोत्पत्तिरुच्यते ॥५१॥ सर्वेजीवामिलित्वैवब्रह्मांडांशसमुद्भवाः ॥ चतुरशीतिलक्षाश्चप्रो क्तावैजीवजातयः ॥५२॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच॥ सर्गोयंकथितस्तातयत्पृष्टोहंत्वयाधुना॥ गुणानांरूपसंस्थांवैशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ १ ॥ ॥ ७॥

संतितत्राह चतुरशीतीति तदेतत्स्थूलतमंरूपमप्युपास्यं तथाचएतावतासर्वग्रंथेनसर्वामहासृष्टिरीश्वरकर्तृकाजीवसृष्टिश्चोपपादितातस्यांसृष्टौ विद्यमानजीवानामुत्तमाधिकारिणांज्ञानघनंतुरीयंप्रणवमायाबीजवाच्यंब्रह्मज्ञेयमुक्तं मध्यमाधिकारिणांतुस्थूलसूक्ष्मकारणदेहावच्छिन्नंब्रह्मवै श्वानरसूत्रहिरण्यगर्भाव्याकृतसंज्ञकंव्यष्टौविश्वतैजसप्राज्ञसंज्ञकंप्रणवमायाबीजावयववर्णत्रयवाच्यमुपास्यमुक्तंभवति चतुष्पादेवचब्रह्ममांडूक्या दिषुप्रतिपादितंतद्वाचकावर्णाश्चप्रतिपादिताइतिबोध्यं ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेतृतीयस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ एकाधिकैश्च पंचाशत्पद्यैरथचतुर्मुखः ॥ गुणानांरूपसंस्थांवैकथयामासविस्तरात् ॥ १॥ सर्गोयमिति दृश्यमात्रस्यसर्गइत्यर्थः ॥१॥ ॥

गुणानांमुमुक्षिभिर्हेयोपादेयत्वज्ञानार्थंस्वरूपंकार्यंचाह प्रीत्यात्मकमिति सत्वाद्धिसर्वत्रसुखंभवति सुखेजातेसर्वपदार्थस्यसुखदत्वात्तत्रप्रीतिरुत्पद्यते तस्माद्धेतोःसत्वंप्रीत्यात्मकमित्यर्थः ॥ २ ॥ एतैर्लक्षणैःसत्कार्यभूतैःकारणस्यसत्वस्यप्रतीतिर्निश्चयोजायतेमयिसत्वंनिश्चलमुत्पन्नमिति ॥ ३ ॥ सत्वस्यकार्यांतराण्यप्याह श्वेतवर्णमिति ॥ ४ ॥ ननुश्रद्धाकिमनेकविधास्तियस्मादत्रोच्यतेऽसच्छ्रद्धानिवारकमितिचेदस्त्येवेत्याह सात्विकीति सात्विक्यतिरिक्तासतिश्रद्धेत्यर्थः ॥ ५ ॥ अप्रीतिकरमिति रजोहिदुःखप्रदंसर्वत्रदुःखेजातेसर्वपदार्थेष्वप्रीति

सत्वंप्रीत्यात्मकंज्ञेयंसुखात्प्रीतिसमुद्भवः ॥ आर्जवंचतथासत्यंशौचंश्रद्धाक्षमाधृतिः ॥ २ ॥ अनुकंपातथालज्जाशांतिःसंतोषएवच ॥ एतैःसत्वप्रतीतिश्चजायतेनिश्चलासदा ॥ ३ ॥ श्वेतवर्णंतथासत्वंधर्मेप्रीतिकरंसदा ॥ सच्छ्रद्धोत्पादकंनित्यमसच्छ्रद्धानिवारकं ॥ ४ ॥ सात्विकीराजसीचैवतामसीचतथापरा ॥ श्रद्धातुत्रिविधाप्रोक्तामुनिभिस्तत्वदर्शिभिः ॥ ५ ॥ रक्तवर्णंरजःप्रोक्तमप्रीतिकरमद्भुतं ॥ अप्रीतिर्दुःखयोगत्वाद्भवत्येवसुनिश्चिता ॥ ६ ॥ प्रद्वेषोथतथाद्रोहोमत्सरःस्तंभएवच ॥ उत्कंठाचतथानिद्राश्रद्धातत्रचराजसी ॥ ७ ॥ मानोदमस्तथागर्वोरजसाकिलजायते ॥ प्रत्येतव्यंरजस्त्वेतैर्लक्षणैश्चविचक्षणैः ॥ ८ ॥ कृष्णवर्णंतमःप्रोक्तंमोहनंचविषादकृत् ॥ आलस्यंचतथाज्ञानंनिद्रादैन्यंभयंतथा ॥ ९ ॥ विवादश्चैवकार्पण्यंकौटिल्यंरोषएवच ॥ वैषम्यंवातिनास्तिक्यंपरदोषानुदर्शनं ॥ १० ॥ प्रत्येतव्यंतमस्त्वेतैर्लक्षणैःसर्वथाबुधैः ॥ तामस्याश्रद्धयायुक्तंपरतापोपपादकं ॥ ११ ॥ सत्वंप्रकाशयितव्यंनियंतव्यंरजःसदा ॥ संहर्तव्यंतमःकामंजनेनशुभमिच्छता ॥ १२ ॥

र्जायतइतिअप्रीतिकरमुच्यते तदेवाह अप्रीतिरिति ॥ ६ ॥ ७ ॥ रजसेति रजःकार्याण्येतानीत्यर्थः प्रत्येतव्यामिति एतैर्लक्षणैरजःकार्यभूतैर्मयिकारणभूतोरजोगुणोस्तीतिज्ञेयमित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ परतापोपपादकमिति पूर्वान्वयितमोगुणलक्षणं ॥ ११ ॥ किमर्थमेतानिलक्षणान्युक्तानितत्राह सत्वंप्रकाशयितव्यमिति सत्ववृद्धिर्यथाभवतितथाकर्तव्यमित्यर्थः नहिनत्सत्वलक्षणज्ञानमंतरासंभवति हेयोपादेययोःस्वरूपज्ञानस्यापेक्षितत्वादितिभावः ॥ १२ ॥

अन्योन्येति एतेऽन्योन्याभिभवात्परस्पराभिभवाद्विरुध्यंतीतिस्वभावएषां ततश्चसत्वस्थैर्येणेतरयोरभिभवःकर्तव्यइतिभावः ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ मयेत्युक्तंवचोज्ञात्वेत्यन्वयः ज्ञातंतदनुभूतमिति हेमहामतेश्रवणाद्दर्शनाच्चैवसपदितत्कालमेवफलेसातियत्परिज्ञातंफलजनकत्वेनपरिज्ञातंतदेवज्ञातंश्रुतमनुभूतंचभवति यत्तुसंस्कारानुभवात्संस्कारजन्यस्मरणानुज्ञातंतत्रतत्कालेतत्पदार्थस्यानुभवाभावेनफलस्याभावान्नतज्ज्ञातं

अन्योन्याभिभवाच्चैतेविरुद्ध्यंतिपरस्परं ॥ तथान्योन्याश्रयाःसर्वेनातिष्ठंतिनिराश्रयाः ॥ १३ ॥ सत्वंनकेवलंक्वापिनरजोनतमस्तथा ॥ मिलिताश्चसदासर्वेतेनान्योन्याश्रयाःस्मृताः॥१४॥अन्योन्यमिथुनाश्चैवाविस्तारंकथयाम्यहं ॥ शृणुनारदयज्ज्ञात्वामुच्यतेभवबंधनात् ॥ १५ ॥ संदेहोत्रनकर्तव्योज्ञात्वेत्युक्तंमयावचः ॥ ज्ञातंतदनुभूतंयत्परिज्ञातंफलेसाति ॥ १६ ॥ श्रवणाद्दर्शनाच्चैवसपद्येवमहामते ॥ संस्कारानुभवाच्चैवपरिज्ञातंनजायते ॥ १७ ॥ श्रुतंतीर्थंपवित्रंचश्रद्धोत्पन्नाचराजसी ॥ निर्गतस्तत्रतीर्थेवैदृष्टंचैवयथाश्रुतं ॥ १८ ॥ स्नातस्तत्रकृतंकृत्यंदत्तंदानंचराजसं ॥ स्थितस्तत्रकियत्कालंरजोगुणसमावृतः ॥ १९ ॥ रागद्वेषान्ननिर्मुक्तःकामक्रोधसमावृतः ॥ पुनरेवगृहंप्राप्तोयथापूर्वंतथास्थितः ॥ २० ॥ श्रुतंचनानुभूतंवैतेनतीर्थंमुनीश्वर ॥ नप्राप्तंचफलंयस्मादश्रुतंविद्धिनारद ॥ २१ ॥ निष्पापत्वंफलंविद्धितीर्थस्यमुनिसत्तम ॥ कृषेःफलंयथालोकेनिष्पन्नान्नस्यभक्षणं ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जायते नहिगंगातीरेआम्राद्दृष्टाइतिस्मरणेनकिंचित्फलमस्तितदुत्तरंतदनुभवस्यैवसफलत्वात् तथाचयत्रकर्मणिफलंनदृश्यतेतत्कृतमकृतमेवतादृशंचराजसंतामसंवाकर्मभवतीतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ तदेवाह श्रुतमिति राजसीति फलंभवतुवामावालोकागच्छंतिमयापिगंतव्यामित्येवंरूपेत्यर्थः ॥ १८ ॥ राजसंफलंभवतुवामावेत्युक्तरूपं ॥ १९ ॥ २० ॥ तत्रफलाभावात्त्तत्तीर्थंतेननश्रुतंनाप्यनुभूतमित्यर्थः ॥ २१ ॥ किंतत्रतीर्थस्यफलंतत्राह निष्पापत्वमिति ॥ २२ ॥

ननुपापस्यामूर्तत्वात्पापंनगतमितिकथंज्ञायतइतिचेत्पापकार्याणांकामादीनांदृश्यमानत्वेतेनकार्येणकारणस्यपापस्यानुमानादित्याह पापदेहावि
कारादति ॥२३॥२४ ॥ २५ ॥ आपीडितंआसमंताद्दृढं महार्घंअमूल्यंबीजमित्यर्थः हितावृत्तिरियंवृत्तिर्हिताकल्याणकरीउदाहृतायं
यापितयापिफलाभावेनिराशःकृतइत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ दार्ष्टांतिकंयोजयति तद्वदिति ॥ २८॥ एकैकस्यकारणवशादुत्कटत्वेजाते

पापदेहविकारायेकामक्रोधादयःपरे ॥ लोभोमोहस्तथातृष्णाद्वेषोरागस्तथामदः ॥ २३ ॥ असूयेर्ष्याक्षमा
शांतिःपापान्येतानिनारद ॥ ननिर्गतानिदेहात्तुतावत्पापयुतोनरः ॥ २४ ॥ कृतेतीर्थेयदैतानिदेहान्ननिर्ग
तानिचेत् ॥ निष्फलःश्रमएवैकःकर्षकस्ययथातथा ॥ २५ ॥ श्रमेणापीडितंक्षेत्रंकृष्णाभूमिःसुदुर्घटा ॥
उप्तंबीजंमहार्घंचहितावृत्तिरुदाहृता ॥ २६ ॥ अहोरात्रंपरिक्लिष्टोरक्षणार्थंफलोत्सुकः ॥ कालेसुप्तस्तुहेमंतेव
नेव्याघ्रादिभिर्भृशं ॥२७॥ भक्षितंशलभैःसर्वंनिराशश्चकृतःपुनः ॥ तद्वत्तीर्थश्रमःपुत्रकष्टदोनफलप्रदः ॥
२८ ॥ सत्वंसमुत्कटंजातंप्रवृद्धंशास्त्रदर्शनात् ॥ वैराग्यंतत्फलंजातंतामसार्थेषुनारद॥ २९ ॥ प्रसह्याभिभ
वत्येवतद्रजस्तमसीउभे ॥ रजःसमुत्कटंजातंप्रवृत्तंलोभयोगतः॥३०॥तत्तथाभिभवत्येवतमःसत्वेतथाउभे ॥
तमस्तथोत्कटंभूत्वाप्रवृद्धंमोहयोगतः ॥३१॥ तत्सत्वरजसीचोभेसंगम्याभिभवत्यपि ॥ विस्तरंकथयाम्य
द्ययथाभिभवतीतिवै ॥३२ ॥ यदासत्वंप्रवृद्धंवैमतिर्धर्मेस्थितातदा ॥ नचिंतयतिवाह्यार्थंरजस्तमःसमुद्भवं ॥
॥ ३३ ॥अर्थंसत्वसमुद्भूतंगृण्हातिचनचान्यथा ॥ अनायासकृतंचार्थंधर्मंयज्ञंचवांछति ॥ ३४ ॥

न्ययोरभिभवोभवतीत्याह सत्वमिति शास्त्रंविवेकशास्त्रंवेदांततद्दर्शनंसत्वोद्रेकेकारणमुक्तं तेनदर्शनेनतामसार्थेषुराजसेषुचवैराग्यंफलं ॥
२९ ॥ तत्सत्वंप्रसह्यबलात्कारेण ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विवृत्धसत्वस्यलक्षणमाह यदासत्वमिति ॥ ३३ ॥ नचान्यथारजस्त
मःसमुद्भूतंबाह्यार्थमगृण्हातीत्यर्थः ॥ ३४ ॥

 मोक्षार्थीसन्राजसेषुतामसेषुनकामंकुरुतइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥
॥ ४४ ॥ ४५ ॥ परस्परजनकत्वमुपपादयति सत्वंकदाचिच्चेति ॥ ४६ ॥ कस्मिन्स्थलेस्थितागुणाइत्थंकार्यंकुर्वंतितत्राह बुद्धि

 सात्विकेष्वेवभोगेषुकामंवैकुरुतेतदा ॥ राजसेषुनमोक्षार्थीतामसेषुपुनःकुतः ॥ ३५ ॥ एवंजित्वारजःपूर्वंततश्च
तमसोजयः ॥ सत्वंचकेवलंपुत्रतदाभवतिनिर्मलं ॥ ३६ ॥ यदारजःप्रवृद्धंवैत्यक्त्वाधर्मान्सनातनान् ॥ अन्य
थाकुरुतेधर्मान्श्रद्धांप्राप्यतुराजसीं ॥ ३७ ॥ राजसादर्थसंवृद्धिस्तथाभोगस्तुराजसः ॥ सत्वंविनिर्गतंतेनत
मसश्चापिनिग्रहः ॥ ३८ ॥ यदातमोविवृद्धंस्यादुत्कटंसंबभूवह ॥ तदावेदेनविश्वासोधर्मशास्त्रेतथैवच ॥ ३९
॥ श्रद्धांचतामसींप्राप्यकरोतिचधनात्ययं ॥ द्रोहंसर्वत्रकुरुतेनशांतिमधिगच्छति ॥ ४० ॥ जित्वासत्वं
रजश्चैवक्रोधनोदुर्मतिःशठः ॥ वर्ततेकामचारेणभावेषुविततेषुच ॥ ४१ ॥ एकंसत्वंनभवतिरजश्चैकं
तमस्तथा ॥ सदैवाश्रित्यवर्ततेगुणामिथुनधर्मिणः ॥ ४२ ॥ रजोविनानसत्वंस्याद्रजःसत्वंविनाक्वचित् ॥ त
मोविनानचैवैतेवर्ततेपुरुषर्षभ ॥ ४३ ॥ तमस्ताभ्यांविहीनंतुकेवलंनकदाचन ॥ सर्वेमिथुनधर्माणोगुणाःका
र्यांतरेषुवै ॥ ४४ ॥ अन्योन्यसंश्रिताःसर्वेतिष्ठंतिनवियोजिताः ॥ अन्योन्यजनकाश्चैवयतःप्रसवधर्मिणः
॥ ४५ ॥ सत्वंकदाचिच्चरजस्तमसीजनयत्युत ॥ कदाचित्तुरजःसत्वतमसीजनयत्यपि ॥ ४६ ॥ कदाचि
त्तुतमःसत्वरजसीजनयत्युभे ॥ जनयंत्येवमन्योन्यंमृत्पिंडश्चघटंयथा ॥ ४७ ॥ बुद्धिस्थास्तेगुणाःकामान्
बोधयंतिपरस्परं ॥ देवदत्तविष्णुमित्रयज्ञदत्तादयोयथा ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्थाइति यथाएकैकोल्कटत्वेप्येकैकंस्वकार्यंचोक्तंकुर्वंतितथामिथुनीभूयापिउभयगुणकंकार्यमुत्पादयंतीतिदृष्टांतमुखेनाह देवदत्तेति यथादे
वदत्तादयस्त्रयोमिलित्वाकार्यंकुर्वंतियथावास्त्रीपुरुषौमिथुनीभूयकार्यमुत्पादयतस्तथेत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

युग्मभावंमिथुनीभावंपरस्परंयांतीत्यर्थः ॥ ४९॥ नदेवदर्शयतिरजसोमिथुनेसत्वमिति रजःसत्वरूपमेकंमिथुनमित्यर्थः एवमन्यदप्यूह्यंयथा रजसोमिथुनेसत्वंगौणंस्त्रीस्थानापन्नंयथावासत्वस्यमिथुनेरजोगौणंस्त्रीस्थानापन्नंतथैवसत्वतमोमिथुनंरजस्तमोमिथुनमित्याह उभेतेसत्वरजसी ति सत्वस्यमिथुनेतमस्तमसोमिथुनेसत्वंतथारजसोमिथुनेतमस्तमसोमिथुनेरजइत्यर्थः एकंप्रधानंपुरुषभावापन्नमितरद्गौणंस्त्रीभावापन्नमित्यर्थः एतेषांमिथुनानांबुद्धौवर्तमानताउत्पद्यमानोभयात्मककार्येणप्रत्येतव्या॥५०॥५१॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥८॥

यथास्त्रीपुरुषश्चैवमिथुनौचपरस्परं ॥ तथागुणाःसमायांतियुग्मभावंपरस्परं ॥ ४९ ॥ रजसोमिथुनेसत्वंस त्वस्यमिथुनेरजः ॥ उभेतेसत्वरजसीतमसोमिथुनेविदुः ॥ ५० ॥ इत्येतत्कथितंपित्रागुणरूपमनुत्तमं ॥ श्रु त्वाप्येतत्सएवाहंततोपृच्छंपितामहं ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेऽष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ नारदउवाच ॥ गुणानांलक्षणंतातभवताकथितंकिल ॥ नतृप्तोस्मिपिबन्मिष्टंत्वन्मुखात्प्रच्युतंरसं ॥ ॥ १ ॥ गुणानांसुपरिज्ञानंयथावदनुवर्णय ॥ येनाहंपरमांशांतिमधिगच्छामिचेतसि ॥ २ ॥ व्यासउवाच इतिपृष्टस्तुपुत्रेणनारदेनमहात्मना ॥ उवाचचजगत्कर्तारजोगुणसमुद्भवः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणुनारद वक्ष्यामिगुणानांपरिवर्णनं ॥ सम्यग्नाहंविजानामियथामतिवदामिते ॥ ४ ॥ सत्वंतुकेवलंनैवकुत्रापिपरि लक्ष्यते ॥ मिश्रीभावात्तुतेषांवैमिश्रत्वंप्रतिभातिवै ॥ ५ ॥ यथाकाचिद्वरानारीसर्वभूषणभूषिता ॥ हावभाव युताकामंभर्तृप्रीतिकरीभवेत् ॥ ६ ॥

अष्टाधिकैस्तुचत्वारिंशताद्यैर्नारदेनच गुणानांलक्षणंपृष्टंपुनरेवोपवर्ण्यते॥१॥मुमुक्षुभिर्गुणानांहेयोपादेयत्वज्ञानार्थंस्वरूपंकार्यंचपुनराह गुणाना मिति ॥१॥२॥ ३ ॥ ४ ॥ सत्वंतुकेवलमिति एकैकगुणोन्यगुणासहायःकुत्रापिनातिष्ठति तेषांगुणानांपरस्परंमिश्रीभावात्तुमिश्रत्वमेवसर्व दास्ति ॥ ५ ॥ मिश्रीभावादेवगुणानांसुखदुःखमोहात्मकत्वंभवतिनान्यथेतिदृष्टांतमुखेनाह यथाकाचिदिति ॥ ६ ॥ ॥

॥ ७ ॥ यथैकैवस्त्रीसुखदुःखमोहात्मिकाव्यक्तिभेदेनभिन्नंप्रतिकालभेदेनवाएकाव्यक्तिःप्रतिभवतितथैवसत्त्वंभवतीत्याह एवंसत्त्वेनेति स्त्री
त्वमापादितेनेतिस्त्रीस्थानापन्नमित्यर्थः तेनसत्त्वेनकस्यचित्पुरुषस्यसुखजनिकावृत्तिर्जनिताभवति तस्यैवपुरुषस्यकालांतरेन्यथादुःखमोहात्मि
कारजसःसंबंधिनीतमसोवासंबंधिनीवृत्तिर्जनिताभवति ॥८॥ एवंरजोयदास्त्रीकृतंस्त्रीभावापन्नंतथातमोयदास्त्रीभावापन्नंस्त्रीस्थानत्वेनकल्पि
तं तदातेनरजसातमसावादुःखात्मिकामोहात्मिकावाकस्यचित्पुरुषस्यवृत्तिर्जनिताभवति तस्यैवपुरुषस्यकालांतरेसुखवृत्तिरुत्पाद्यते नचैतद्गुणा

मातापित्रोस्तथासैववंधुवर्गस्यप्रीतिदा ॥ दुःखंमोहंसपत्नीषुजनयत्यपिसैवहि ॥ ७ ॥ एवंसत्त्वेनतेनैवस्त्री
त्वमापादितेनच ॥ रजसस्तमसश्चैवजनितावृत्तिरन्यथा ॥ ८ ॥ रजसास्त्रीकृतेनैवंतमसाचतथापुनः ॥ अन्यो
न्यस्यसमायोगादन्यथाप्रतिभातिवै ॥ ९ ॥ अवस्थानात्स्वभावेषुनवैजात्यंतराणिच ॥ लक्ष्यंतेविपरीतानि
योगान्नारदकुत्रचित् ॥ १० ॥ यथारूपवतीनारीयौवनेनविभूषिता ॥ लज्जामाधुर्ययुक्ताचतथाविनयसंयु
ता ॥ ११ ॥ कामशास्त्रविधिज्ञाचधर्मशास्त्रेपिसंमता ॥ भर्तुःप्रीतिकरीभूत्वासपत्नीनांचदुःखदा ॥ १२ ॥
मोहदुःखस्वभावस्थासत्त्वस्थेत्युच्यतेजनैः ॥ तथासत्त्वंविकुर्वाणमन्यभावंविभातिवै ॥ १३ ॥ चौरैरुपद्रुता
नांहिसाधूनांसुखदाभवेत् ॥ दुःखामूढावदस्यूनांसैवसेनातथागुणा ॥ १४ ॥

नामन्यगुणसहायताभावेसंभवतितस्मान्मिश्रीभूताएवगुणाइतिज्ञेयमित्याह अन्योन्यस्येति ॥९॥ अवस्थानात्स्वभावेष्विति यदिगुणाएकैकाए
वस्युर्नमिश्रीभूतास्तदातेषांस्वभावेष्ववस्थानादेकरूपैववृत्तिःस्यान्नजात्यंतराणिस्युः लक्ष्यंतेतुविपरीतानिजात्यंतराणि कदाचित्सुखात्मकंक
दाचिद्दुःखात्मकंकदाचिन्मोहात्मकमितितस्मान्मिश्रीभूताएवगुणाइतिभावः ॥ १० ॥ यथारूपवतीत्यारभ्यचौरैरुपद्रुतेतिपर्यंतंपाठःपुनरु
क्तार्थकोपिदृष्टांतदार्ष्टांतिकयोरुपसंहारार्थमितिबोध्यं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ दृष्टांतांतरमाह चौरैरिति सेनाराजसेना ॥ १४ ॥

जनयंतिएतेदृष्टांतार्थायथातथागुणाःविपरीतप्रतीतिंजनयंतीत्यर्थः यथेति दुर्दिनमेघच्छन्नोदिवसः ॥१५॥ तमोरूपंनिबिडांधकारप्रायं ॥ १६॥ ॥१७॥१८॥ प्रोषितभर्तृकाणांविरहिणीनांकामिनीनांस्वभावस्थाइति एतेयथादृष्टांताएवमेतेगुणाःस्वभावस्थाअन्यगुणसाहाय्येनवि परीताभांतितस्मान्मिश्रीभूताएवेतिभावः॥ १९ ॥सत्वादिगुणोद्रिक्तेसतिजायमानानिलक्षणान्याह लक्षणानीति ॥२० ॥ लघुस्वरूपमाह य

विपरीतप्रतीतिंवैजनयंतिस्वभावतः ॥ यथाचदुर्दिनंजातंमहामेघघनावृतं ॥ १५ ॥ विद्युत्स्तनितसंयुक्तंति मिरेणावगुंठितं ॥ सिंचद्भूमिंप्रवर्षद्वैतमोरूपमुदाहृतं ॥ १६ ॥ यदेतत्कर्षकाणांवैतदेवातीवदुर्दिनं ॥ बी जोपस्करयुक्तानांसुखदंप्रभवत्युत ॥१७॥ अप्रच्छन्नगृहाणांचदुर्भगानांविशेषतः ॥ तृणकाष्ठगृहीतानांदुः खदंगृहमेधिनां ॥ १८ ॥ प्रोषितभर्तृकाणांवैमोहदंप्रवदंत्यपि ॥ स्वभावस्थागुणाःसर्वेविपरीताविभांतिवै ॥ १९ ॥ लक्षणानिपुनस्तेषांशृणुपुत्रब्रवीम्यहं ॥ लघुप्रकाशकंसत्वंनिर्मलंविशदंसदा ॥ २० ॥ यदांगानि लघून्येवनेत्रादीनींद्रियाणिच ॥ निर्मलंचतथाचेतोगृण्हातिविषयान्नतान् ॥२१॥ तदासत्वंशरीरेवैमंतव्यंचस मुत्कटं ॥ जृंभास्तंभंचतंद्रांचचलंचैवरजःपुनः ॥ २२ ॥ यदातदुत्कटंजातंदेहेयस्यचकस्यचित् ॥ कलिंमृग यतेकर्तुंगंतुंग्रामांतरंतथा ॥ २३ ॥ चलचित्तश्चसोत्यर्थंविवादेचोद्यतस्तथा ॥ गुरुमावरणंकामंतमोभवतित दा ॥ २४ ॥ तदांगानिगुरूण्याशुप्रभवंत्यावृतानिच ॥ इंद्रियाणिमनःशून्यंनिद्रांनैवाभिवांछति ॥ २५ ॥

दांगानीति लघून्येवनभारवंति तान्राजसांस्तामसान्वाविषयान्नगृण्हातीत्यर्थः ॥ २१ ॥जृंभामिति जृंभांस्तंभंशरीरगुरुतांतंद्रांचयदापश्य तदाचलंरजःसमुत्कटंजातमित्यन्वयः तमोलक्षणमाह कलिमिति कलिःकलहःएतानिलक्षणानियदाभवंतितदातत्तमउत्कटंजातमितिज्ञेय मित्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ गुरुमावरणमित्यस्यार्थमाह यदांगानीति आवृतानितमसेत्यर्थः शून्यंज्ञानादन्यं ॥ २४ ॥ २५॥

मिश्रीभूतागुणाःकार्यंकुर्वंतीतिश्रुत्वानारदःशंकते विभिन्नेति यथाशत्रवोमिलिताःकार्यंनकुर्वंति तथागुणाःपरस्परंशत्रवःसंतःकथंमिलित्वा कार्यंकुर्वंतीत्यर्थः॥२६॥२७॥ दीपवृत्तयइति तथाचयथादीपवर्तिकातैलानिपरस्परविरुद्धान्यपिमिलित्वाघटार्थप्रकाशनमेकंकुर्वंतितद्वद्गुणाअ पीतिभावः ॥२८॥२९॥३०॥ इत्थमेतावत्पर्यंतंब्रह्मणानारदंप्रत्युक्तंनारदोव्यासंप्रत्युक्तवानित्याह एवंप्रकृतिजाइति अत्रनारदउवाचेत्य

गुणानांलक्षणान्येवंविज्ञेयानीहनारद ॥ नारदउवाच ॥ विभिन्नलक्षणाःप्रोक्ताःपितामहगुणास्त्रयः ॥ २६
॥ कथमेकत्रसंस्थानेकार्यंकुर्वंतिशाश्वतं ॥ परस्परंमिलित्वाहिविभिन्नाःशत्रवःकिल ॥ २७ ॥ एकत्रस्थाःक
थंकार्यंकुर्वंतीतिवदस्वमे ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणुपुत्रप्रवक्ष्यामिगुणास्तेदीपवृत्तयः ॥ २८ ॥ प्रदीपश्चयथाका
र्यंप्रकरोत्यर्थदर्शनं ॥ वर्तिस्तैलंयथार्चिश्चविरुद्धाश्चपरस्परं ॥ २९ ॥ विरुद्धंहितथातैलमग्निनासहसंगतं ॥
तैलंवर्तिविरोध्येवपावकोपिपरस्परं ॥ ३० ॥ एकत्रस्थाःपदार्थानांप्रकुर्वंतिप्रदर्शनं ॥ नारदउवाच ॥ एवंप्र
कृतिजाःप्रोक्तागुणाःसत्यवतीसुत ॥ ३१ ॥ विश्वस्यकारणंतेवैमयापूर्वंयथाश्रुतं ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तंना
रदेनाथममसर्वंसविस्तरं ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

नेनैवनारदब्रह्मसंवादसमाप्तेःसिद्धत्वात्सापुराणेनोक्तेतिबोध्यं ॥३१॥तेवैविश्वस्यकारणंतेवैप्रकृतिसंबंधिनोगुणाएवनान्योविश्वस्यकारणमित्य र्थः इत्युक्तमितिहेराजन्नजनमेजययत्त्वयापृष्टंतदेवाहिद्वयमयापृष्टोनारदोमांप्रत्येवमुक्तवानित्यर्थः ॥ ३२ ॥

इत्थंसंवादश्रवणेनजनमेजयस्यसर्वप्रश्नसमाधानेजातेपिसंवादनिर्गलितार्थनिगमनस्थानीयंव्यासआह आराध्येति हेराजन्यतः ययादेव्यासर्व
मिदंव्याप्तं याचजगत्सृष्टिस्थितिक्षयतिरोधानानुग्रहपंचकृत्यकर्त्रीउत्पत्तिस्थितिक्षयरहितागुणत्रयसमुद्भूतपंचभूतसमुद्भूतदेहवतामेकैकगुणाभि
मानिब्रह्मादिजीवानांसृष्टिस्थितिक्षयकारिणीसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीश्रीदेवीहेयगुणान्तत्कार्याणिचज्ञात्वाकर्मोपासनादिभिर्वेदांत
शास्त्रश्रवणादिभिश्चयहेयगुणान्तत्कार्याणिचनिरुध्यग्राह्यंसत्वगुणंतत्कार्याणिचज्ञात्वातंसंपाद्यसत्वगुणोद्रेकेणयुक्तेनपुरुषेणसैवसर्वोत्कृष्टादे

गुणानांलक्षणंसर्वंकार्यंचैवविभागशः ॥ आराध्यापरमाशक्तिर्ययासर्वमिदंततं ॥ ३३ ॥ सगुणानिर्गुणाचैव
कार्यभेदेसदैवहि ॥ अकर्तापुरुषःपूर्णोनिरीहःपरमोऽव्ययः ॥ ३४ ॥ करोत्येषामहामायाविश्वंसदसदात्म
कं ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रःसूर्यश्चंद्रःशचीपतिः ॥ ३५ ॥ अश्विनौवसवस्त्वष्टाकुबेरोयादसांपतिः ॥ वन्हिर्वा
युस्तथापूषासेनान्यथविनायकः ॥ ३६ ॥ सर्वेशक्तियुताःशक्ताःकर्तुंकार्याणिस्वानिच ॥ अन्यथातेप्यशक्ता
वैप्रस्पंदितुमनीश्वराः ॥ ३७ ॥ साचैवकारणंराजन्जगतःपरमेश्वरी ॥ समाराधयतांभूपकुरुयज्ञंजनाधि
प ॥ ३८ ॥ पूजनंपरयाभक्त्यातस्याएवविधानतः ॥ महालक्ष्मीर्महाकालीतथामहासरस्वती ॥ ३९ ॥ इ
श्वरीसर्वभूतानांसर्वकारणकारणं ॥ सर्वकामार्थदाशांतासुखसेव्यादयान्विता ॥ ४० ॥

वीसर्ववेदांततात्पर्यभूमिराराध्याज्ञेयाचमोक्षकामिनेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ कार्यभेदेमोक्षरूपेकार्येब्रह्माभिन्नानिर्गुणाआराध्या तदन्यकामेतुसगुणा
गुणविशिष्टाइयमेवमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीश्रीदेवीजगत्कर्त्रीनकेवलंब्रह्मनवाब्रह्मादयोदेवाइत्याह अकर्तेति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६
॥ ३७ ॥ साचैवकारणमिति यानिमयानारदंप्रतिजगत्कारणानिशंकितानितानिसर्वाणिनस्वस्वशक्तिंविहायजगत्कर्तुंसमर्थानितस्मात्सा ॥
शक्तिरेवजगत्कारणंसैवसर्वोत्कृष्टाध्येयाज्ञेयाचेति ममनारदस्यसंवादेनारदस्यब्रह्मणश्चसंवादेनिर्णीतमित्यर्थः यज्ञंमंत्रामखमित्यर्थः ॥ ३८ ॥
॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ अस्पष्टंयथावद्वर्णरहितमित्यर्थः प्रसंगेनापिदेवतानामबुद्धिरहितेनापिगुरूपेणान्यप्रसंगेनापीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ इतरदेवतास्त्वाराधनेनैवयत्किंचित्फलंददति इयंतुअशुद्धनामोच्चारणेप्रसंगेनापिकृतेपुरुषार्थचतुष्टयंददातीतिकथंनसर्वैः सेव्येतिभावः तदुदाहरणमाह ऐऐइति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ प्रत्यक्षएवेति अस्माकंमुनीनांभवतीनाममहिमस्वरूपंनानाप्रकारकजातसिद्धिभिर्वारंवारंप्रत्यक्षमेवास्तिनसंशयोस्माकंतत्रेतिभावः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अक्षरमिति एकाराक्षरमित्यर्थः ॥४७॥ हेराजन्नेताद्दशीदयार्द्राभगवतीसर्वोत्कृष्टाभक्तकामकल्पद्रुमास्ती

नामोच्चारणमात्रेणवांछितार्थफलप्रदा ॥ देवैराराधितापूर्वंब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥ ४१ ॥ मोक्षकामैश्चविविधैस्तापसैर्विजितात्मभिः ॥ अस्पष्टमपियन्नामप्रसंगेनापिभाषितं ॥ ४२ ॥ ददातिवांछितानर्थान्दुर्लभानापिसर्वथा ॥ ऐऐइतिभयार्तेनदृष्ट्वाव्याघ्रादिकंवने ॥ ४३ ॥ बिंदुहीनमपीत्युक्तंवांछितंप्रददातिवै ॥ तत्रसत्यव्रतस्यैवदृष्टांतोनृपसत्तम ॥ ४४ ॥ प्रत्यक्षएवचास्माकंमुनीनांभावितात्मनां ॥ ब्राह्मणानांसमाजेषुतस्योदाहरणंबुधैः ॥ ४५ ॥ कथ्यमानंमयाराजन्श्रुतंसर्वंसविस्तरं ॥ अनक्षरोमहामूर्खोनाम्नासत्यव्रतोद्विजः ॥ ४६ ॥ श्रुत्वाक्षरंकोलमुखात्समुच्चार्यस्वयंततः ॥ बिंदुहीनंप्रसंगेनजातोऽसौविबुधोत्तमः ॥ ४७ ॥ ऐकारोच्चारणाद्देवीतुष्टाभगवतीतदा ॥ चकारकविराजंतंदयार्द्रापरमेश्वरी ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ जनमेजयउवाच ॥ कोसौसत्यव्रतोनामब्राह्मणोद्विजसत्तमः ॥ कस्मिन्देशेसमुत्पन्नःकीदृशश्चवदस्वमे ॥ १ ॥ कथंतेनश्रुतःशब्दःकथमुच्चारितःपुनः ॥ सिद्धिश्चकीदृशीजातातस्याविप्रस्यतत्क्षणात् ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिसैवाराध्येतिभावः ॥४८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेनवमोध्यायः ॥९॥ पचंषष्टिश्लोकवर्यैर्वाग्बीजमहिमामहान् ॥ सत्यव्रतकथायोगात्प्रोच्यतेभक्तिकारकः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेप्रश्नबीजमुपलभ्यकोसौसत्यव्रतःकथंतेनप्रसंगेनास्पष्टनामोच्चारणंकृतंकाचतेनासिद्धिर्प्राप्तेतिपरमभावुकोराजापृच्छति कोसाविति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ आराधनीयतमः सर्वोत्कृष्टः पूज्यतमश्चेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पराप्र
कृतिः साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणी तदुक्तं गीतासु भूमिरापोनलोवायुः खंमनोबुद्धिरेवच अहंकारइतीयंमेभिन्नाप्रकृतिरष्टधा अपरेयामि
तस्त्वन्यांविद्धिमेप्रकृतिंपरांजीवरूपांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगदिति जीवरूपांचैतन्यरूपां तथासूतसंहितायां चिन्मात्राश्रयमायायाः शक्त्याका

कथंतुग्रभवानीसासर्वज्ञासर्वसंस्थिता ॥ विस्तरेणवदस्वाद्यकथामेतांमनोरमां॥३॥सूतउवाच॥इतिपृष्टस्त
दाराज्ञाव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ उवाचपरमोदारंवचनंरसवच्छुचि ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्र
वक्ष्यामिकथांपौराणिकींशुभां ॥ श्रुतामुनिसमाजेषुमयापूर्वंकुरूद्वह ॥ ५ ॥ एकदाहंकुरुश्रेष्ठकुर्वन्तीर्थाटनं
शुचि ॥ संप्राप्तोनैमिषारण्यंपावनंमुनिसेवितं ॥ ६ ॥ प्रणम्याहंमुनीन्सर्वान्स्थितस्तत्रवराश्रमे ॥ विधिपु
त्रास्तुयत्रासन्जीवन्मुक्तामहाव्रताः ॥ ७ ॥ कथाप्रसंगएवासीत्तत्रविप्रसमागमे ॥ जमदग्निस्तुपप्रच्छमुनी
नेवंसमास्थितः ॥ ८ ॥ जमदग्निरुवाच ॥ संदेहोस्तिमहाभागाममचेतसितापसाः ॥ समाजेषुमुनीनांवैनिः
संदेहोभवाम्यहं ॥ ९ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रोमघवावरुणोनलः ॥ कुबेरःपवनस्त्वष्टासेनानीश्चगणाधिपः ॥
१० ॥ सूर्योऽश्विनौभगःपूषानिशानाथोग्रहास्तथा ॥ आराधनीयतमःकोत्रवांछितार्थफलप्रदः ॥ ११ ॥
सुखसेव्यश्चसततंचाशुतोपश्चमानदः ॥ ब्रुवंतुमुनयःशीघ्रंसर्वज्ञाःसंशितव्रताः ॥ १२ ॥ एवंप्रश्नेकृतेतत्रलो
मशोवाक्यमब्रवीत् ॥ जमदग्नेशृणुष्वैतत्यत्पृष्टंवैत्वयाधुना ॥ १३ ॥ सेवनीयतमाशक्तिःसर्वेषांशुभमिच्छ
तां ॥ पराप्रकृतिराद्याचसर्वगासर्वदाशिवा ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रेद्विजोत्तमाः अनुप्रविष्टायासंविन्निर्विकल्पास्वयंप्रभा सदाकारासदानंदासंसारोच्छेदकारिणी साशिवापरमादेवीशिवाभिन्नाशिवंकरीति शिवा
भिन्नाब्रह्माभिन्नेत्यर्थः जगदंकुररूपिण्याशक्त्यायदवच्छिन्नंचैतन्यंसामूलप्रकृतिःपराशक्तिरितिचोच्यते इतितट्टीकायांमाधवः ॥ १४ ॥

संसारवृक्षस्यमूलंमूलभूतेत्यर्थः सेवितासतीवरदानार्थंसदेवार्द्रचित्तायाभवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६॥ यथाप्रातंफलमित्यर्थः ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ तमसानाम्नीनदीतत्तीरे ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ काम्येति काम्यकर्मभ्रंशेकाम्यसिद्धिर्नस्यादि

देवानांजननीसैवब्रह्मादीनांमहात्मनां ॥ आदिप्रकृतिमूलंसासंसारपादपस्यवै ॥ १५ ॥ स्मृताचोच्चारिता देवीददातिकिलवांछितं ॥ सर्वदैवार्द्रचित्तासावरदानायसेविता ॥ १६ ॥ इतिहासंप्रवक्ष्यामिशृण्वंतुमुनयः शुभं ॥ अक्षरोच्चारणादेवयथाप्राप्तंद्विजेनवै ॥ १७ ॥ कोसलेषुद्विजःकश्चिद्देवदत्तेतिविश्रुतः ॥ अनपत्यश्च कारेष्टिंपुत्रायविधिपूर्वकं ॥ १८ ॥ तमसातीरमास्थायकृत्वामंडपमुत्तमं ॥ द्विजानाहूयवेदज्ञान्सत्रकर्मवि शारदान् ॥ १९ ॥ कृत्वावेदींविधानेनस्थापयित्वाविभावसून् ॥ पुत्रेष्टिंविधिवत्तत्रचकारद्विजसत्तमः ॥ २० ॥ ब्रह्माणंकल्पयामाससुहोत्रंमुनिसत्तमं ॥ अध्वर्युंयाज्ञवल्क्यंचहोतारंचबृहस्पतिं ॥ २१ ॥ प्रस्तोतारंतथा पैलंउद्गातारंचगोभिलं ॥ सभ्यानन्यान्मुनीन्कृत्वाविधिवत्प्रददौवसु ॥ २२ ॥ उद्गातासामगःश्रेष्ठःसप्तस्व रसमन्वितं ॥ रथंतरमगायत्तुस्वरितेनसमन्वितं ॥ २३ ॥ तदास्यस्वरभंगोभूत्कृतेश्वासेमुहुर्मुहुः ॥ देवद त्तश्चुकोपाशुगोभिलंप्रत्युवाचह ॥ २४ ॥ मूर्खोसिमुनिमुख्याद्यस्वरभंगस्त्वयाकृतः ॥ काम्यकर्मणिसंजाते पुत्रार्थंयजतश्चमे ॥ २५ ॥ गोभिलस्तुतदोवाचदेवदत्तंसुकोपितः ॥ मूर्खस्तेभवितापुत्रःशठःशब्दविवर्जितः ॥ २६ ॥ सर्वप्राणिशरीरेतुश्वासोच्छ्वासःसुदुर्ग्रहः ॥ नमेत्रदूषणंकिंचित्स्वरभंगेमहामते ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनंतस्यगोभिलस्यमहात्मनः ॥ शापाद्भीतोदेवदत्तस्तमुवाचातिदुःखितः ॥ २८ ॥

तिभावःसंजातेप्राप्ते ॥ २५ ॥ शब्दविवर्जितोमूकः ॥ २६ ॥ सर्वप्राणिशरीरेश्वासोच्छ्वासःसुदुर्ग्रहःस्वाधीनोनास्तितथाचमदपराधाभा वेदुर्वाक्यंवदतस्तवपुत्रस्तथैवस्यादिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ तदुक्तंवरंपुत्रादपुत्रत्वंमूर्खश्चेद्भवितासुतइति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देशेवसमानोवासंकुर्वाणो ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

कथंक्रुद्धोसिविप्रेंद्रवृथामयिनिरागसि ॥ अक्रोधनाहिमुनयोभवंतिसुखदाःसदा ॥ २९ ॥ स्वल्पेपराधेविप्रेंद्र कथंशप्तस्त्वयाह्यहं ॥ अपुत्रोहंसुतप्तःप्राक्तापयुक्तःपुनःकृतः ॥ ३० ॥ मूर्खपुत्रादपुत्रत्वंवरंवेदविदोविदुः ॥ तथापिब्राह्मणोमूर्खःसर्वेषांनिंद्यएवहि ॥ ३१ ॥ पशुवच्छूद्रवच्चैवनयोग्यःसर्वकर्मसु ॥ किंकरोमीहमूर्खेणपु त्रेणाद्विजसत्तम ॥ ३२ ॥ यथाशूद्रस्तथामूर्खोब्राह्मणोनात्रसंशयः ॥ नपूजार्होनदानार्होनिंद्यश्चसर्वकर्मसु ॥ ॥३३॥ देशेवैवसमानश्चब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ करदःशूद्रवच्चैवमंतव्यःसचभूभुजा ॥ ३४ ॥ नासनेपितृकार्येषुदेव कार्येषुसद्विजः ॥ मूर्खःसमुपवेश्यश्चकार्यस्यफलमिच्छता ॥ ३५ ॥ राज्ञाशूद्रसमोज्ञेयोनयोज्यःसर्वकर्मसु ॥ क र्षकस्तुद्विजःकार्योब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ ३६ ॥ विनाविप्रेणकर्तव्यंश्राद्धंकुशचटेनवै ॥ नतुविप्रेणमूर्खेणश्राद्धं कार्यंकदाचन ॥ ३७ ॥ आहारादधिकंचान्नंनदातव्यमपंडिते ॥ दातानरकमाप्नोतिगृहीतातुविशेषतः ॥ ३८ ॥ धिग्राज्यंतस्यराज्ञोवैयस्यदेशेऽबुधाजनाः ॥ पूज्यंतेब्राह्मणामूर्खादानमानादिकैरपि ॥ ३९ ॥ आसनेपूजने दानेयत्रभेदोनचाण्वपि ॥ मूर्खपंडितयोर्भेदोज्ञातव्योविबुधैनवै ॥ ४० ॥ मूर्खायत्रसुगर्विष्ठादानमानपरि ग्रहैः ॥ तस्मिन्देशेनवस्तव्यंपंडितेनकथंचन ॥ ४१ ॥ असतामुपकारायदुर्जनानांविभूतयः ॥ पिचुमंदः फलाढ्योपिकाकैरेवोपभुज्यते ॥ ४२ ॥ भुक्त्वान्नंवेदविद्विप्रोवेदाभ्यासंकरोतिवै ॥ क्रीडंतिपूर्वजास्तस्यस्व र्गेप्रमुदिताःकिल ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ देशेअबुधाइतिछेदः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ असतामिति यथापिचुमंदोनिंबःफलाढ्योपिकाकैरेवोपभुज्यतेसयथाऽसतां काकानामुपकारायतथेत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

गोभिलातःकिमुक्तंवैत्वयावेदविदुत्तम ॥ संसारेमूर्खपुत्रत्वंमरणादतिगर्हितं ॥४४ ॥ कृपांकुरुमहाभागशाप
स्यानुग्रहंप्रति ॥ दीनोद्धारणशक्तोसिपतामितवपादयोः ॥४५॥ लोमशउवाच ॥ इत्युक्त्वादेवदत्तस्तुपतित
स्तस्यपादयोः ॥ स्तुवन्दीनहृदत्यर्थंकृपणःसाश्रुलोचनः ॥४६॥ गोभिलस्तुतदातत्रदृष्ट्वातंदीनचेतसं॥ क्षण
कोपामहांतोवैपापिष्टाःकल्पकोपनाः ॥४७॥जलंस्वभावतःशीतंपावकातपयोगतः ॥ उष्णंभवतितच्छीघ्रंत
द्विनाशिशिरंभवेत् ॥ ४८॥ दयावान्गोभिलस्त्वाहदेवदत्तंसुदुःखितं ॥ मूर्खोभूत्वासुतस्तेवैविद्वानपिभवि
ष्यति ॥४९॥ इतिदत्तवरःसोथमुदितोभूद्द्विजर्षभः ॥ इष्टिंसमाप्यविप्रान्वैविससर्जयथाविधि॥५०॥कालेन
कियतातस्यभार्यारूपवतीसती॥ गर्भंदधारकालेसारोहिणीरोहिणीसमा ॥५१॥ गर्भाधानादिकंकर्मचकार
विधिवद्द्विजः॥ पुंसवनविधानंचशृंगारकरणंतथा॥५२॥ सीमंतोन्नयनंचैवकृतंवेदविधानतः ॥ ददौदानानि
मुदितोमत्वेष्टिंसफलांतथा॥५३॥ शुभेह्निसुषुवेपुत्रंरोहिणीरोहिणीयुते॥दिनेलग्नेशुभेत्यर्थंजातकर्मचकारसः
॥ ५४ ॥ पुत्रदर्शनकंकृत्वानामकर्मचकारच॥उतथ्यइतिपुत्रस्यकृतंनामपुराविदा ॥ ५५ ॥ सचाष्टमेतथाव
र्षेशुभेवैशुभवासरे ॥तस्योपनयनंकर्मचकारविधिवत्पिता॥५६॥ वेदमध्यापयामासगुरुस्तंवैव्रतोस्थितं॥नो
च्चचारतथोतथ्यःसंस्थितोमुग्धवत्तदा॥ ५७॥बहुधापाठितःपित्रानदधारमतिंशठः ॥ मूढवत्तिष्ठतेऽत्यर्थंतंशु
शोचपितातदा ॥५८॥एवंकुर्वन्सदाभ्यासंजातोद्वादशवार्षिकः ॥ नवेदविधिवत्कर्तुंसंध्यावंदनकंविधिं॥५९॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥६२ ॥६३॥ उटजं कुटिं वन्यां वृत्तिं फलमूलाशनरूपा ॥ ६४॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके नृतीयस्कंधे दशमोऽध्यायः ॥१० ॥ अष्टपंचाशद्भिरेवपद्यैः सत्यव्रतस्यह॥ वाग्बीजोच्चारणात्सिद्धिर्जातेतिपरिगीयते॥१॥ वनंगतस्योतथ्यस्यवृत्तमाह लो

मूर्खोभूदतिलोकेषुगतावार्तातिविस्तरं ॥ ब्राह्मणेषुचसर्वेषुतापसेष्वितरेषुच ॥ ६० ॥ जहासलोकस्तंविप्रंय त्रतत्रगतंवने ॥ पितामातानिनिंदाथमूर्खंतमतिभर्त्सयन् ॥ ६१ ॥ निंदितोथजनैःकामंपितृभ्यामथबांधवैः॥ वैराग्यमगमद्विप्रोजगामवनमप्यसौ ॥ ६२ ॥ अंधोवरस्तथापंगुर्नमूर्खस्तुवरःसुतः ॥ इत्युक्त्वोसौपितृभ्यां वैविवेशकाननंप्राति ॥ ६३ ॥ गंगातीरेशुभेस्थानेकृत्वोटजमनुत्तमं ॥ वन्यांवृत्तिंचसंकल्प्यास्थितस्तत्रसमा हितः ॥ ६४ ॥ नियमंचपरंकृत्वानासत्यंप्रब्रवीम्यहं ॥ स्थितस्तत्राश्रमेरम्येब्रह्मचर्यव्रतोहिंसः ॥ ६५ ॥ इ तिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेतृतीयस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ लोमशउवाच ॥ नवेदाध्ययनंकिंचिज्जा नातिनजपंतथा ॥ ध्यानंनदेवतानांचनचैवाराधनंतथा ॥ १ ॥ नासनंवेदविप्रोसौप्राणायामंतथापुनः ॥ प्रत्याहारंतुनोवेदभूतशुद्धिंचकारणं ॥ २ ॥ नमंत्रंकीलिकंजाप्यंगायत्रींचनवेदसः ॥ शौचंस्नानविधिंचैवत थाचमनकंपुनः ॥ ३ ॥ प्राणाग्निहोत्रंनोवेदबलिदानंनचातिथिं ॥ नसंध्यांसमिधोहोमंविवेदचतथामुनिः ॥ ४ ॥ सोकरोत्प्रातरुत्थाययत्किंचिद्दंतधावनं ॥ स्नानंचशूद्रवत्तत्रगंगायांमंत्रवर्जितं ॥ ५ ॥ फलान्यादायव न्यानिमध्याह्नेपियदृच्छया ॥ भक्ष्याभक्ष्यपरिज्ञानंनजानातिशठस्तथा ॥ ६ ॥ सत्यंब्रूतेस्थितस्तत्रनानृतं वदतेपुनः ॥ जनैःसत्यतपानामकृतमस्यद्विजस्यवै ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

मशः नवेदेति ॥ १ ॥ कारणंसर्वेश्वरंचनवेद ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तर्हितत्रकिमकरोत्तत्राह सोकरोदिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ सत्यमेवतपो यस्यससत्यतपाः अयंचऋषिः सत्यइतिसत्यतपा राथीतरइतितैत्तिरीयश्रुतिप्रसिद्धः ॥ ७ ॥ ॥ ॥

नाहितंकस्यचित्कुर्यादितिज्ञानातीतिशेषः चिंतयन्नितीति इतिवक्ष्यमाणप्रकारेण ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अदुग्धदोहेति नविद्यतेदुग्धं पयोदोहदोहनेयस्याःसा॥ ११॥किंन्विति दैवंविधिंकिन्नुकिमर्थंनिंदामियतोममकर्मैवेदृशंभवतिविधेःकर्मानुरूपमेवफलदातृत्वात् ॥ १२ ॥

॥२२॥ नाहितंकस्यचित्कुर्यान्नतथापिहितंक्वचित् ॥ सुखंस्वपिततत्रैवनिर्भयश्चिंतयान्निति ॥ ८ ॥ कदामेमरणंभाविदुःखंजीवामिकानने ॥ जीवितंधिक्कमूर्खस्यतरसामरणंध्रुवं ॥ ९ ॥ दैवेनाहंकृतोमूर्खोनान्योत्रकारणंमम ॥ प्राप्यचैवोत्तमंजन्मवृथाजातंममाधुना ॥ १० ॥ यथावंध्यासुरूपाचयथावानिष्फलोद्रुमः ॥ अदुग्धदोहाधेनुश्चतथाहंनिष्फलःकृतः ॥ ११ ॥ किंनुनिंदाम्यहंदैवंनूनंकर्ममेमेदृशं ॥ नदत्तंपुस्तकंकृत्वाब्राह्मणायमहात्मने ॥ १२ ॥ नवैविद्यामयादत्तापूर्वजन्मनिनिर्मला ॥ तेनाहंकर्मयोगेनशठोऽस्मिचद्विजाधमः ॥ १३ ॥ नचतीर्थेतपस्तप्तंसेवितानचसाधवः ॥ नद्विजाःपूजिताद्रव्यैस्तेनजातोऽस्मिदुष्टधीः ॥ १४ ॥ वर्ततेमुनिपुत्राश्चवेदशास्त्रार्थपारगाः ॥ अहंसुमूढःसंजातोदैवयोगेनकेनचित् ॥ १५ ॥ नजानामितपस्तप्तुंकिंकरोमिसुसाधनं ॥ मिथ्यायंमेत्रसंकल्पोनमेभाग्यंशुभंकिल ॥ १६ ॥ दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं ॥ वृथाश्रमकृतंकार्यंदैवाद्भवतिसर्वथा ॥१७॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चशक्राद्याःकिलदेवताः ॥ कालस्यवशगाःसर्वेकालोहिदुरतिक्रमः॥१८॥एवंविधान्वितर्कांस्तुकुर्वाणोहर्निशंद्विजः॥स्थितस्तत्राश्रमेतीरेजान्हव्याःपावनेस्थले॥१९॥विरक्तःसतुसंजातःस्थितस्तत्राश्रमेद्विजः ॥कालातिवाहनंशांतश्चकारविजनेवने॥२०॥ एवंस्थितस्यतुवनेविमलोदकेवैवर्षाणितत्रनवपंचगतानिकामं ॥ नाराधनंनचजपंनविवेदमंत्रंकालातिवाहनमसौकृतवान्वनेवै ॥२१॥ ॥२२॥

॥ १३ ॥१४॥ १५॥इदंनमयाकृतमितिसंकल्पोपश्चात्तापोपिमिथ्यैवयतोभाग्यंमेशुभंनास्तिततःपश्चात्तापेपिनसत्कर्मभवितुमर्हतीति॥ १६॥ वृथेति श्रमेणपौरुषेणकृतंकार्यंदैवात्सर्वथावृथाभवति ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥२१॥ ॥ ॥

सत्यंवदतीतिव्रतामित्यन्वयः अतएवसत्यतपाइतिनामजातामित्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ कोलोवराहः ॥ २४॥ २५ ॥ सारस्वतंबीजमिति ऐऐइतिशब्दंचकारेत्यर्थः स्वभावएवायंमनुष्याणांदुःखातुरंदृष्ट्वाऐऐइतिशब्दउच्चारणीयइति॥२६ ॥ नज्ञातवानिति मयायदुच्चारि

जानातितस्यविततंव्रतमेवलोकःसत्यंवदत्यपिमुनिःकिलनामजातं ॥ जातंयशश्चसकलेषुजनेषुकामंसत्यव्रतोयमनिशंनमृषाभिभाषी ॥२२॥ तत्रैकदातुमृगयांरममाणएवप्राप्तोनिषादनिशठोधृतचापबाणः ॥ क्रीडन्वनेतिविपुलेयमतुल्यदेहःक्रूराकृतिर्हननकर्मणिचातिदक्षः ॥ २३ ॥ तेनातिकष्टेनशरेणविद्धःकोलःकिरातेनधनुर्धरेण ॥ पलायमानोभयविव्हलश्चमुनेःसमीपंविद्रुतोजगाम ॥२४॥ विकंपमानोरुधिरार्द्रदेहोयदाजगामाश्रममंडलंवै ॥ कोलस्तदातीवदयार्द्रभावंप्राप्तोमुनिस्तत्रसमीक्ष्यदीनं ॥२५॥ अग्रेव्रजंतंरुधिरार्द्रदेहंदृष्ट्वामुनिःसूकरमाशुविद्धं॥ दयाभिवेशादतिकंपमानःसारस्वतंबीजमथोच्चचार ॥२६॥ अज्ञातपूर्वंचतथाश्रुतंचदैवान्मुखेवैसमुपागतंच॥ नज्ञातवान्बीजमसौविमूढोममज्जशोकेसमुनिर्महात्मा ॥२७॥ कोलःप्रविश्याश्रममंडलंतद्गतोनिकुंजेप्रविलीयगूढं ॥ अप्राप्तमार्गोदृढनिर्विण्णचेताःप्रवेपमानःशरपीडितत्वात् ॥२८॥ ततःक्षणादाकरणांतकृष्टंचापंदधानोतिकरालदेहः ॥ प्राप्तस्तदंतेसचमृग्यमाणोनिषादराजःकिलकालएव ॥२९॥ दृष्ट्वामुनिंतत्रकुशासनेस्थितंनाम्नातुसत्यव्रतमद्वितीयं॥ व्याधःप्रणम्यप्रमुखेस्थितोसौपप्रच्छकोलःक्वगतोद्विजेश ॥३०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

तंतद्बीजमस्तीतिनज्ञातवान् अथचतंसूकरंदृष्ट्वाशोकेममज्जच ॥ २७ ॥ निकुंजेनिबिडवृक्षदेशेप्रविलीयादृश्योभूत्वा ॥ २८ ॥ ननइति सूकरेआश्रमंप्रविश्यानंतरंनिबिडवनेगतेसतिततोनंतरमेवाकरणांतंकृष्टंकरणंश्रोत्रेंद्रियंतत्पर्यंतंकृष्टचापंदधानइत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥

आगतोस्मीत्यत्रसंध्यभावआर्षः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सत्यमिति भवान्सत्यंब्रवीतु ॥ ३३ ॥ वितर्कमग्नः संदेहमग्नः संदेहमेवाह सत्यमिति न
दृष्टइत्युच्चारितेममसत्यव्रतंभग्नंनभवेत्किंअपितुभवेदेव ॥ ३४ ॥ अतोगतःकोलःशरविद्धदेहइत्यमृषासत्यंवक्तव्यमितिचतत्राह कथंब्रवी
मीति हिंसादोषभयादपिसत्यंकथंब्रवीमीति ततउभयतोदोषान्मृषावामृषाकथंब्रवीमीति कथंब्रवीमीतिवाक्यंदेहलीदीपकन्यायेनान्वयः सत्ये

जानामितेहंसुव्रतंप्रसिद्धंतेनाद्यपृच्छेममबाणविद्धः ॥ क्षुधार्दितंमेसकलंकुटुंबंबिभर्तुकामःकिलआगतोस्मि ॥
३१ ॥ वृत्तिर्ममैषाविहिताविधात्रानान्यास्तिविप्रेंद्रऋतंब्रवीमि ॥ भर्तव्यमेवेहकुटुंबमंजसाकेनाप्युपायेनशु
भाशुभेन ॥ ३२॥ सत्यंब्रवीत्वद्यसत्यव्रतोसिक्षुधातुरोवर्त्ततेपोष्यवर्गः ॥ क्वासौगतःसूकरोबाणबिद्धःपृच्छा
म्यहंवाडवब्रूहितूर्णं ॥ ३३ ॥ तेनेतिपृष्टःसमुनिर्महात्मावितर्कमग्नःप्रबभूवकामं ॥ सत्यव्रतंमेऽद्यभवेन्नभग्नं
नदृष्टइत्युच्चरितेनकिंवै ॥ ३४ ॥ गतोऽत्रकोलःशरविद्धदेहःकथंब्रवीम्यद्यमृषामृषावा ॥ क्षुधार्दितोऽयंपरिपृ
च्छतीवदृष्ट्वाहनिष्यत्यपिसूकरंवै ॥ ३५ ॥ सत्यंनसत्यंखलुयत्रहिंसादयान्वितंचानृतमेवसत्यं ॥ हितंनरा
णांभवतीहयेनतदेवसत्यंनतथान्यथैव ॥ ३६ ॥ हितंकथंस्यादुभयोर्विरुद्धयोस्तदुत्तरंकिंनयथामृषावचः ॥
विचारयन्वाडवधर्मसंकटेनप्रापवक्तुंवचनंयथोचितं ॥ ३७॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

उक्तेयंहनिष्यत्येवेत्याह क्षुधार्दितइति ॥ ३५ ॥सत्यंनसत्यमिति येनसत्यभाषणेनहिंसाभवति तत्सत्यंसत्यंनभवति किंतुदयान्वितंदययान्य
कल्याणार्थंप्रयुज्यमानमप्यनृतंसत्यमेवभवति ॥ ३६ ॥ यद्यप्यन्यकल्याणार्थमनृतमपिसत्यंतथाचममानृतकथनेऽत्रदोषोनास्तितथाप्युभयंसंर
क्षितंस्याच्चेत्सर्वतोवरमितिमनसिविचारयन्नाह हितंकथंस्यादिति उभयोर्विरुद्धयोःप्रसंगेममहितंकथंस्यात्तस्योत्तरंचमयाकिंवक्तव्यंयेनममव
चोमृषानस्यात् इतिविचारयन्सन् हेवाडवहेजमदग्नेधर्मसंकटेयथोचितंवचनंवक्तुंनप्रापनसमर्थोबभूव ॥ ३७ ॥ ॥ ॥

बाणाहतमिति हे ब्रह्मदग्मे अस्मिन्समये निज बीजतो निजबीजवाग्भवबीजोच्चारतो देवीप्रसन्नासती विद्यांब्रह्मविद्यां दुरापांददौ तस्मै सत्यव्रताय यया विद्यया बाणाहतंदयान्वितंकोलंवीक्ष्यतदंते विचारांतेतेन सत्यव्रतेन वचः समुदाहृतं यद्वायद्वचः ऐंऐंइतिसमुदाहृतंतेनवचसेत्यन्वयः ॥३८॥ तद्देवाहबीजोच्चारणेति ॥३९॥ ४०॥ यदुक्तं त्वयावराहः केनमार्गेणगतइतितत्रदर्शनवदनयोरेककर्तृत्वेएवेदंसंभवति नचदर्शनवदनकर्तृत्वमेकस्यास्तिकिंतुभिन्नस्यैवेत्याह यापश्यतीति याअनश्नन्नन्योभिचाकशीतिश्रुतिप्रतिपाद्यासर्वसाक्षिणीसापश्यति तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्य

बाणाहतंवीक्ष्यदयान्वितंचकोलंतदंतेसमुदाहृतंवचः ॥ तेनप्रसन्नानिजबीजतःशिवाविद्यांदुरापांप्रददौचतस्मै ॥ ३८ ॥ बीजोच्चारणतोदेव्याविद्याप्रस्फुरिताखिला ॥ वाल्मीकेश्चयथापूर्वंतथासद्यभवत्कविः ॥ ३९॥ तमुवाचद्विजोव्याधंसंमुखस्थंधनुर्धरं ॥ सत्यकामस्तुधर्मात्माश्लोकमेकंदयापरः ॥ ४० ॥ यापश्यतिनसाब्रूतेयाब्रूतेसानपश्यति ॥ अहोव्याधस्वकार्यार्थिन्किंपृच्छसिपुनःपुनः ॥ ४१ ॥ इत्युक्तस्तुतदातेनगतोसौपशुहापुनः ॥ निराशःसूकरेतस्मिन्परावृत्तोनिजालये ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणस्तुकविर्जातःप्रचेतसइवापरः ॥ प्रसिद्धःसर्वलोकेषुनाम्नासत्यव्रतोद्विजः ॥ ४३ ॥ सारस्वतंततोबीजंजजापविधिपूर्वकं ॥ पंडितश्चातिविख्यातोद्विजोऽसौधरणीतले ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भासासर्वमिदंविभातीतिश्रुत्यासर्वप्रकाशकत्वस्यचितिशक्तेरेवप्रतिपादनात् तथाचसापश्यति सायापश्यतिनसाब्रूतेवेदनकर्तृत्वंबुद्धेरेवनचितिशक्तेः याब्रूतेबुद्धिर्नसापश्यति नविषयंप्रकाशयाति तस्याः जडत्वात् ननुसत्यानृतेमिथुनीकृत्ययथालोकेचितिशक्तिजडशक्त्योरेकत्वमाध्यासिकंस्वीकृत्ययएव पश्यतिसएवब्रूतेइतिव्यवहारोदृश्यते तथाभवताव्यवहारः कुतोनक्रियतइतिचेदध्यासकारणस्याविद्यारूपस्यमय्यभावादित्याभिप्रायः इत्थंसत्यहोव्याधस्वकार्यार्थिन्मांप्रतिपुनःपुनःकिंपृच्छसिनैतत्प्रष्टुंयोग्यमित्यर्थः ॥४१॥ परावृत्तइति अयंज्ञानीवर्ततेपून्योनातिशयप्रश्नाहोंयमितिमत्वापरावृत्तइत्यर्थः ॥४२॥ प्रचेतावरुणःसचश्रुतिसिद्धोज्ञानी ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ॥

॥ ४५ ॥ अत्रत्यमेवसत्यव्रतमुनेराख्यानंलघुस्तवेश्रीमदाचार्यैरपिसंगृहीतं दृष्ट्वासंभ्रमकारिवस्तुसहसाऐऐइतिव्याहृतंयेनाकूतवशादपीह वरदेबिंदुंविनाप्यक्षरं तस्यापिध्रुवमेवदेवितरसाजातेतवानुग्रहेवाचःसूक्तिसुधारसद्रवमुचोनिर्यातिवक्त्रांबुजात् यन्नित्येतवकामराजमपरंमंत्राक्षरंनिष्कलंतत्सारस्वतमित्यवैतिविरलःकश्चिज्जनश्चेद्बुवि आख्यानंप्रतिपर्वसत्यतपसोयत्कीर्तयंतोद्विजाःप्रारंभेप्रणवास्पदप्रणयतांनीत्वोच्चरंतिस्फुटमिति तथापृथ्वीधराचार्यैरपि ऋकूसामयोर्यन्नुषिसंधिवशादुदीर्णबीजंसरस्वतिसकृत्तवयेजपंति तेसत्यवाक्यमुनिवद्विदितत्रयीकाआ

प्रतिपर्वसुगायंतिब्राह्मणायद्यशःसदा॥आख्यानंचातिविस्तीर्णंस्तुवंतिमुनयःकिल ॥४५॥ तच्छ्रुत्वासदनं तस्यसमागम्यतदाश्रमे ॥ येनत्यक्तःपुरातेनगृहंनीतोतिमानतः ॥ ४६ ॥ तस्माद्राजन्सदासेव्यापूजनीया चभक्तितः॥आदिशक्तिःपरादेवीजगतांकारणंहिसा ॥ ४७ ॥ तस्यायज्ञंमहाराजकुरुवेदविधानतः॥सर्वकामप्रदंनित्यंनिश्चयंकथितंपुरा ॥ ४८ ॥ स्मृतासंपूजिताभक्त्याध्याताचोच्चारितास्तुता॥ददातिवांछितानर्थान्कामदातेनकीर्त्यते ॥ ४९ ॥ अनुमानमिदंराजन्कर्त्तव्यंसर्वथाबुधैः ॥दृष्ट्वारोगयुतान्दीनान्क्षुधितान्निर्धनान्शठान् ॥ ५० ॥ जनानार्तास्तथामूर्खान्पीडितान्वैरिभिःसदा॥दासानाज्ञाकरान्क्षुद्रान्विकलान्विह्वलानथ॥५१॥अतृप्तान्भोजनेभोगेसदार्त्तानजितेंद्रियान्॥तृष्णाधिकानशक्तांश्चसदाधिपरिपीडितान्॥५२

थर्वणादिकमवाप्यसुखीभवंतीति येनत्यक्तस्तेनपित्रेत्यर्थः ॥ ४६ ॥एतादृशमहाफलदात्रीयत्किंचिन्निमेषणस्मृताभगवतीतस्मादन्यदेवताविहायेयमेवाराध्येत्याह तस्मादिति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तेनकारणेनकामदेतिलोकेकीर्त्यते ॥ ४९ ॥ सुखिनोजनान्दृष्ट्वाएतैर्भगवत्याराधितास्तीत्यनुमानंकर्त्तव्यं दुःखिनोदृष्ट्वायतएतेदुःखिनस्तस्मादेतैर्भगवतीनाराधितेत्यनुमानंकर्त्तव्यमितिसमुदायार्थः ॥५०॥५१ ॥५२॥

॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥५६ ॥५७॥५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीलकेतृतीयस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥११॥ सप्ताशीतिमहापर्वैरंबाय ज्ञविधिर्महान्॥ यथावत्प्रोच्यतेयेनमुक्तोभवतिमानवः॥१॥ पूर्वाध्यायांतेअंबायज्ञस्यमहाफलत्वंश्रुत्वातद्यज्ञविधिंराजापृच्छति वदयज्ञेति॥१॥

तथाविभवसंपन्नान्पुत्रपौत्राविवर्धनान् ॥ पुष्टदेहांश्चसंभोगैःसंयुतान्वेदवादिनः ॥ ५३ ॥ राजलक्ष्म्यायुतान्शूरान्वशीकृतजनानथ ॥ स्वजनैरवियुक्तांश्चसर्वलक्षणलक्षितान् ॥ ५४ ॥ व्यतिरेकान्वयाभ्यांचविवेतव्यंविचक्षणैः ॥ एभिर्नपूजितादेवीसर्वार्थफलदाशिवा ॥ ५५ ॥ समाराधिताचतथानृभिरेभिः सदांबिका ॥ यतोमीसुखिनःसर्वेसंसारेस्मिन्नसंशयः ॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिराजञ्छ्रुतंतत्रमयामुनिसमागमे ॥ लोमशस्यमुखात्कामंदेवीमाहात्म्यमुत्तमं ॥ ५७ ॥ इतिसंचिंत्यराजेंद्रकर्तव्यंचसदार्चनं ॥ भक्त्यापरमयादेव्याःप्रीत्याचपुरुषर्षभ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ राजोवाच ॥ वदयज्ञविधिंसम्यग्देव्यास्तस्याःसमंततः ॥ श्रुत्वाकरोम्यहंस्वामिन्यथाशक्तिह्यतंद्रितः ॥ १ ॥ पूजाविधिंचमंत्रांश्चहोमद्रव्यमसंशयं ॥ ब्राह्मणाःकतिसंख्याश्चदक्षिणाश्चतथापुनः ॥ २ ॥ व्यास० ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्यायज्ञंविधानतः ॥ त्रिविधंतुसदाज्ञेयंविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ ३ ॥ सात्विकंराजसंचैवतामसंचतथापरं ॥ मुनीनांसात्विकंप्रोक्तंनृपाणांराजसंस्मृतं ॥ ४ ॥ तामसंराक्षसानांवैज्ञानिनांतुगुणोज्झितं ॥ विमुक्तानांज्ञानमयंविस्तरात्प्रब्रवीमिते ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

॥ २ ॥ त्रिविधमिति सर्वेकर्मविधिदृष्टेनकर्मणानुष्ठानेनत्रैविध्यंज्ञेयमित्यर्थः ॥ ३ ॥ त्रैविध्यमाह सात्विकमिति ॥ ४ ॥ ज्ञानिनांविमुक्तानांगुणोज्झितंज्ञानमयमित्यर्थः ॥५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्रसात्विकरूपमाह देशइति सात्विकोदेशोवाराणस्यादिःकालउत्तरायणादिःद्रव्यंन्यायार्जितं मंत्राःवैदिकाःब्राह्मणाःश्रोत्रियाः श्रद्धाच आस्तिक्यबुद्धिः सात्विकीविषयसौंदर्यजनितरागाद्यकलुषिता ॥ ६ ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ यद्येतादृशीसामग्रीनास्तितर्हितत्रतत्कर्मणःफलं

देशःकालस्तथाद्रव्यंमंत्राश्चब्राह्मणास्तथा ॥ श्रद्धाचसात्विकीयत्रतंयज्ञंसात्विकंविदुः ॥ ६ ॥ द्रव्यशुध्दिः क्रियाशुद्धिर्मंत्रशुध्दिश्चभूमिप ॥ भवेद्यदितदापूर्णफलंभवतिनान्यथा ॥ ७ ॥ अन्यायोपार्जितेनैवद्रव्येण सुकृतंकृतं ॥ नकीर्तिरिहलोकेचपरलोकेनतत्फलं ॥ ८ ॥ तस्मान्न्यायार्जितेनैवकर्तव्यंसुकृतंसदा ॥ यशसे परलोकायभवत्येवसुखायच ॥९ ॥ प्रत्यक्षंतवराजेंद्रपांडवैस्तुमखःकृतः॥राजसूयःक्रतुवरःसमाप्तवरदक्षिणः ॥१०॥यत्रसाक्षाद्धरिःकृष्णोयादवेंद्रोमहामनाः॥ब्राह्मणाःपूर्णविद्याश्चभारद्वाजादयस्तथा ॥११॥कृत्वायज्ञंसु संपूर्णमासमात्रेणपांडवैः॥ प्राप्तंमहत्तरंकष्टंवनवासश्चदारुणः॥ १२ ॥ पीडनंचैवपांचाल्यास्तथाद्यूतेपरा जयः ॥ वनवासोमहत्कष्टंक्कगतंमखजंफलं ॥ १३ ॥दासत्वंचविराटस्यकृतंसर्वैर्महात्मभिः ॥ कीचकेनपरि क्लिष्टाद्रौपदीचप्रमद्वरा ॥१४॥ आशीर्वादाद्द्विजातीनांक्कगताशुद्धचेतसां॥भक्तिर्वावासुदेवस्यक्कगतातत्रसंकटे ॥ १५ ॥ नरक्षितातदाबालाकेनापिद्रुपदात्मजा॥प्राप्तकेशग्रहाकालेसाध्वीचवरवर्णिनी ॥ १६ ॥ किमत्रचिंत नीयंवैधर्मवैगुण्यकारणं ॥ केशवेसतिदेवेशेधर्मपुत्रेयुधिष्ठिरे ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नैवभवति तत्रदृष्टांतमाह प्रत्यक्षंतवेति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ किमत्रेति परमेश्वरेकेशवेसत्य पिधर्ममूर्तौयुधिष्ठिरेसत्यपितादृशयज्ञोत्तरमेतादृशोमहाननर्थोजातस्तस्मात्तत्रधर्मवैगुण्यंजातमितिकिमत्रचिंतनीयंविचारणीयं जातमेवधर्मवैगुण्यमित्येवनिश्चेतव्यमित्यर्थः ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ननुधर्मवैगुण्यंतत्रनजातांकिंतुतेषांपांडवानांभवितव्यंप्रारब्धंनथैवास्थितमतस्तथाफलंजातमितिचेत्तत्राह भवितव्यमितिप्रोक्तेइति यदिप्रारब्धमेव मुख्यंनपुरुषार्थइतिमतंस्वीक्रियतेतदागमोनुष्ठानप्रतिपादकोव्यर्थएवस्यात् यथाप्रारब्धंस्यात्तथाभविष्यत्यागमस्तत्रकिंकरिष्यतीति ॥१८॥ वचनेवेदवचनेफलप्रतिपादकेसत्यपितत्रविश्वासःकस्यापिनस्यात् यद्यस्माकंप्रारब्धंस्यात्तदानुष्ठानमंतरापितत्कार्यंभविष्यति नोचेदनुष्ठानेकृतेपिनभविष्यतीति भवितव्यंभवत्येववचनेप्रतिपादके सत्यपिकिंफलमित्यक्षरार्थः ॥ १९॥ ननुतर्हिफलप्रतिपादकोवेदःकिमर्थमितिचेत्सोपित्व

भवितव्यमितिप्रोक्तेनिष्फलःस्यात्तदागमः ॥ वेदमंत्रास्तथान्येवैवितथाःस्युरसशयं ॥ १८ ॥ साधनंनिष्फलंसर्वमुपायश्चनिरर्थकः ॥ भवितव्यंभवत्येववचनेप्रतिपादके ॥ १९ ॥ आगमोप्यर्थवादःस्यात्क्रियाःसर्वानिरर्थकाः ॥ स्वर्गार्थेचतपोव्यर्थंवर्णधर्मश्चवैतथा ॥२०॥ सर्वप्रमाणंव्यर्थंस्याद्भवितव्येकृतेहृदि ॥ उभयंचापिमंतव्यंदैवंचोपायएवच ॥ २१ ॥ कृतेकर्मणिचेत्सिद्धिर्विपरीतायदाभवेत् ॥ वैगुण्यंकल्पनीयंस्यात्प्राज्ञैःपंडितमौलिभिः ॥ २२ ॥ तत्कर्मबहुधाप्रोक्तंविद्वद्भिःकर्मकारिभिः ॥ कर्तृभेदान्मंत्रभेदाद्द्रव्यभेदात्तथापुनः ॥ २३ ॥ यथामघवतापूर्वंविश्वरूपोवृतोगुरुः ॥ विपरीतंकृतंतेनकर्ममातृसुखायवै ॥ २४ ॥ देवेभ्योदानवेभ्यस्तुस्वस्तीत्युक्त्वापुनःपुनः ॥ असुरामातृपक्षीयाःकृतंतेषांचरक्षणं ॥ २५ ॥ दैत्यान्हृष्टांस्तुसंपुष्टानचुकोपमघवातदा ॥ शिरांसितस्यवज्रेणचिच्छेदतरसाहरिः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्मतेऽर्थवादःस्यादित्याह आगमोपीति एतानिसर्वाणिदूषणानित्वन्मतेस्युरित्यर्थः भवितव्यमेवमुख्यमितिमतेहृदिकृतेसति ॥ २० ॥ उभयमिति तस्माद्दैवंपुरुषकारश्चेत्युभयंफलसिद्धिंप्रतिकारणमितिवक्तव्यं ततश्चपुरुषव्यापारेव्यंगमेवफलंभवतीतिसिद्धं ॥ २१ ॥ तदेवाह कृतेकर्मणीति ॥ २२ ॥ २३ ॥ अत्रानेकोदाहरणान्याह यथेति मातृहिताय मातृपक्षीयदैत्यहितायेत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ तस्यविश्वरूपस्य ॥ २६ ॥

वैगुण्येसतिविपरीतंफलंभवतीत्युक्तानोचेद्वैगुण्यंतदाधिकंफलंभवतीत्याह नोचेदिति कर्मवैगुण्यंनचेदित्यर्थः॥२७॥ भारद्वाजोद्रोणः पुत्रोपि लब्धोद्रौपद्यप्याधिकालब्धा ॥ २८॥ पुरेति एकपुत्रार्थंकृतेयत्नेचत्वारः पुत्राउत्पन्नाइत्यर्थः ॥ २९ ॥ उपसंहरतिअतइति ॥ ३० ॥

क्रियावैगुण्यमत्रैवकर्त्तृभेदादसंशयं॥ नोचेत्पंचालराजेनरोषेणापिकृताक्रिया ॥२७॥ भारद्वाजविनाशाय पुत्रस्योत्पादनायच॥ धृष्टद्युम्नःसमुत्पन्नोवेदीमध्याच्चद्रौपदी ॥२८॥ पुरादशरथेनापिपुत्रेष्टिस्तुकृताय दा॥ अपुत्रस्यसुतास्तस्यचत्वारःसंप्रजज्ञिरे ॥२९॥ अतःक्रियाकृतायुक्त्यासिद्धिदासर्वथाभवेत्॥ अयु क्त्याविपरीतास्यात्सर्वथानृपसत्तम ॥३०॥ पांडवानांयथायज्ञेकिंचिद्वैगुण्ययोगतः॥ विपरीतंफलंप्राप्तं निर्जितास्तेदुरोदरे॥३१॥ सत्यवादीतथाराजन्धर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ द्रौपदीचतथासाध्वीतथान्येप्यनुजाःशु भाः ॥३२॥ कुद्रव्ययोगाद्वैगुण्यंसमुत्पन्नंमखेथवा॥ साभिमानैःकृताद्वापिदूषणंसमुपस्थितं॥ ३३॥ सा त्विकस्तुमहाराजदुर्लभेवैमखःस्मृतः॥ वैखानसमुनीनांहिविहितोसौमहामखः ॥ ३४॥ सात्विकंभोजनंये वैनित्यंकुर्वंतितापसाः॥ न्यायार्जितंचवन्यंचतथार्ष्यंसुसंस्कृतं ॥३५॥ पुरोडाशपरानित्यंवियूपामंत्रपू र्वकाः॥ श्रद्धाधिकामखाराजन्सात्विकाःपरमाःस्मृताः ॥ ३६ ॥ राजसाद्रव्यबहुलासूययाचसुसंस्कृताः॥ क्ष त्रियाणांविशांचैवसाभिमानाश्चवैमखाः॥३७॥ तामसादानवानांवैसक्रोधामदवर्द्धकाः॥ सामर्षाःसंस्कृताः क्रूरामखाःप्रोक्तामहात्मभिः ॥३८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ किंतत्रवैगुण्यंपांडवानांमखेजातमितिचेत्तत्राह कुद्रव्येति अनेकराजवधपूर्वकंसंपादितत्वात्कुद्रव्यत्वंधनस्येत्यर्थः॥३३॥ तस्माद्दुर्लभःसात्विकोयज्ञोस्तिसचवैखानसादिसात्विकमुनीनामेवसंभवतिनान्यस्येत्याह सात्विकस्त्विति ॥३४॥ ऋष्यंऋषिभ्योहितं॥३५॥ वियूपाःपशुबंधनस्तंभरहिताइत्यर्थः अपशुकायज्ञाइतितात्पर्यं ॥३६॥

तत्रसात्विकदेवीमखोपिबाह्याभ्यंतरभेदेनाद्विविधः बाह्यस्तुवैदिकमंत्रादिपूर्वकः सात्विकः ... निवृत्तोगृहस्थानांस्वकल्याणार्थिनामाभ्यंतरस्तु मोक्षकामानामित्याह मुनीनामिति ॥ ३९ ॥ मानसमखयज्ञंस्तौति अन्येष्विति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ मानसोवायज्ञस्याधिकारिणमाह प्रथ

मुनीनांमोक्षकामानांविरक्तानांमहात्मनां ॥ मानसस्तुस्मृतोयागःसर्वसाधनसंयुतः ॥ ३९ ॥ अन्येषुसर्वय ज्ञेषुकिंचिन्न्यूनंभवेदपि ॥ द्रव्येणश्रद्धयावापिक्रिययाब्राह्मणैस्तथा ॥ ४० ॥ देशकालपृथग्द्रव्यसाधनैःस कलैस्तथा॥ नान्योभवतिपूर्णोवैयथाभवतिमानसः॥४१॥ प्रथमंतुमनःशोध्यंकर्तव्यंगुणवर्जितं॥शुद्धेमनसिदे होवैशुद्धएवनसंशयः॥ ४२॥ इंद्रियार्थपरित्यक्तंयदाजातंमनःशुचि ॥ तदातस्यमखस्यासौप्रभवेदधिकारवा न् ॥ ४३ ॥ तदासौमंडपंकृत्वाबहुयोजनविस्तृतं ॥ स्तंभैश्चविपुलैःश्लक्ष्णैर्यज्ञीयद्रुमसंभवैः ॥ ४४ ॥ वे दींचविशदांतत्रमनसापरिकल्पयेत् ॥ अग्नयोपितथास्थाप्याविधिवन्मनसाकिल ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणानांचवर णंतथैवप्रतिपाद्यच ॥ ब्रह्माध्वर्युस्तथाहोताप्रस्तोताविधिपूर्वकं ॥ ४६ ॥ उद्गाताप्रतिहर्ताचसभ्याश्चान्येय थाविधि ॥ पूजनीयाःप्रयत्नेनमनसैवाद्विजोत्तमाः ॥ ४७ ॥ प्राणोपानस्तथाव्यानःसमानोदानएवच ॥ पाव काःपंचएवैतेस्थाप्यावेद्यांविधानतः ॥ ४८ ॥ गार्हपत्यस्तदाप्राणोपानश्चाहवनीयकः॥ दक्षिणाग्निस्तथा व्यानःसमानश्चावसथ्यकः ॥ ४९ ॥ सभ्योदानःस्मृताह्येतेपावकाःपरमोत्कटाः ॥ द्रव्यंचमनसाभाव्यंनिर्गु णंपरमंशुचि ॥ ५० ॥ मनएवतदाहोतायजमानस्तथैवतत् ॥ यज्ञाधिदेवताब्रह्मनिर्गुणंचसनातनं ॥ ५१ ॥

मंत्विति । ४२ ॥ ४३ ॥ मंडपंमानसं ॥ ४४॥४५॥ तथैवमानसमेव ॥४६ ॥४७॥वायुष्वेवाग्निभावनाकार्येत्याह पावकाइति॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ उदानःसभ्यःआर्षउकारलोपःनिर्गुणंदोषरहितमित्यर्थः॥ ५० ॥ मनएवेति संकल्पविकल्पात्मकमित्यर्थः तथैवतदिति तदहं कारवृत्तिविशिष्टंमनएवयजमानइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

 कितन्मोक्षकारणंतदाह यत्रयत्रास्थितइति यत्रकुत्रापिस्थितइत्यर्थः ॥७३॥ ममकिंचात्रदुःखदमिति देहातिरिक्तोहमस्मिममदुःखदंकिं
मन्नास्तिनकिमपीत्यर्थः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ निर्वेदंवैराग्यं ॥ ८० ॥८१॥८२ ॥ दैवंप्रारब्धंमुख्यं

यत्रयत्रस्थितःप्राणीज्ञात्वाकालंसमागतं ॥ साधनानामभावेपिह्यवशश्चातिसंकटे ॥७३॥ यदानिर्वेदमा
यातिमनसानिर्मलेनवै ॥ पंचभूतात्मकोदेहोममकिंचात्रदुःखदं ॥ ७४ ॥ पतत्वद्ययथाकामंमुक्तोहंनिर्गुणोव्य
यः॥नाशात्मकानितत्वानितत्रकापरिदेवना ॥७५॥ ब्रह्मैवाहंनसंसारीसदामुक्तःसनातनः॥ देहेनममसंबं
धःकर्मणाप्रतिपादितः ॥७६ ॥ तानिसर्वाणिभुक्तानिशुभानिचेतराणिच ॥ मनुष्यदेहयोगेनसुखदुःखानु
साधनात् ॥७७॥ विमुक्तोतिभयाद्घोरादस्मात्संसारसंकटात् ॥ इत्येवंचिंत्यमानस्तुस्नानदानविवर्जितः
॥७८॥ मरणंचेदवाप्नोतिसमुच्येज्जन्मदुःखतः॥ एषाकाष्ठापराप्रोक्तायोगिनामपिदुर्लभा ॥७९॥ पि
तातेनृपशार्दूलश्रुत्वाशापंद्विजोदितं ॥ देहेममत्वंकृतवान्ननिर्वेदमवाप्तवान् ॥८०॥ निरोगोममदेहोयंराज्यं
निहतकंटकं ॥ कथंजीवाम्यहंकाममंमंत्रज्ञानानयंतुवै ॥८१॥ औषधंमणिमंत्रेचयंत्रंपरमकंतथा ॥ आरोह
णंतथासौधेकृतवान्नृपतिस्तदा ॥८२॥ नस्नानंनकृतंदानंनदेव्याःस्मरणंकृतं ॥ नभूमौशयनंचैवदैवंमत्वा
परंतथा ॥८३॥ मग्नोमोहार्णवेघोरेमृतःसौधेहिनाहतः ॥ कृत्वापापंकलेर्योगात्तापसस्यावमानजं ॥ ८४ ॥
अवश्यमेवनरकएतैराचरणैर्भवेत् ॥ तस्मात्त्वंपितरंपापात्समुद्धरनृपोत्तम ॥८५॥ सूतउवाच ॥ इतिश्रुत्वाव
चस्तस्यव्यासस्यामिततेजसः ॥ साश्रुकंठोतिदुःखार्तोबभूवजनमेजयः ॥८६॥ धिगिदंजीवितंमेद्यपितामे
नरकेस्थितः ॥ तत्करोमियथैवाद्यस्वर्गेयात्युत्तरासुतः ॥८७॥ इ०देवीभा०म०तृ०द्वादशोध्यायः॥१२॥

कृत्वैवराज्यमासप्तफ्नास्थितइत्यर्थः॥८३॥ अहिनासर्पेणहतः॥८४॥८५॥८६॥८७ ॥ इ०देवीभा०ति०तृ०द्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥

अर्थाधिकैरष्टपंचाशत्पद्यैरांबिकामखः ॥ विष्णुनाचकृतः स्वार्थमितिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेविष्णुनादेवीमखः कृतइतिश्रुत्वापरम
भावुकोजनमेजयः पृच्छति हरिणाचेति पितामहहेपूर्वजव्यास ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कदायज्ञः कृतइत्याशंकांनिवर्तयन्प्रथमंतत्समय

राजोवाच ॥ हरिणातुकथंयज्ञःकृतःपूर्वंपितामह ॥ जगत्कारणरूपेणविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ १ ॥ केसहा
यास्तुतत्रासन्ब्राह्मणाःकेमहामते ॥ ऋत्विजोवेदतत्वज्ञास्तन्मेब्रूहिपरंतप ॥ २ ॥ पश्चात्करोम्यहंयज्ञंविधि
दृष्टेनकर्मणा ॥ श्रुत्वाविष्णुकृतंयागमंबिकायाःसमाहितः ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ राजंच्छृणुमहाभागविस्त
रंपरमाद्भुतं ॥ यथाभगवतायज्ञःकृतश्चविधिपूर्वकः ॥ ४ ॥ विसर्जितायदादेव्यादत्वाशक्तीश्चतास्त्रयः ॥ का
जेशाःपुरुषाजाताविमानवरमास्थिताः ॥ ५ ॥ प्राप्तामहार्णवंघोरंत्रयस्तेविबुधोत्तमाः ॥ चक्रुस्थाननिवासा
र्थंसमुत्पाद्यधरास्थिताः ॥ ६ ॥ आधारशक्तिरचलामुक्तादेव्यास्वयंततः ॥ तदाधारास्थिताजाताधरामेदस
मन्विता ॥ ७ ॥ मधुकैटभयोर्मेदःसंयोगात्मेदिनीस्मृता ॥ धारणाच्चधराप्रोक्तापृथ्वीविस्तारयोगतः ॥ ८ ॥
महीचापिमहीयस्त्वात्धृतासाशेषमस्तके ॥ गिरयश्चकृताःसर्वेधारणार्थंप्रविस्तराः ॥ ९ ॥ लोहकीलंयथाका
ष्ठेतथातेगिरयःकृताः ॥ महीधरामहाराजप्रोच्यंतेविबुधैर्जनैः ॥ १० ॥ जातरूपमयोमेरुर्बहुयोजनविस्तरः
॥ कृतोमणिमयैःशृंगैःशोभितःपरमाद्भुतः ॥ ११ ॥ मरीचिर्नारदोत्रिश्चपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः ॥ दक्षोवसिष्ठ
इत्येतेब्रह्मणःप्रथिताःसुताः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

माह विसर्जिताइति यदामणिद्वीपाधिवासिन्याभुवनेश्वर्याशक्तीर्दत्वातेत्रयोब्रह्मादयोविसर्जिताः तदनंतरंतेत्रयोयुवतीभावंविहायपुरुषाजाताः तद
नंतरमितिसर्वत्रयोज्यं ॥ ५ ॥ ६ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ ॥

॥३१॥ मरीचेःकश्यपोजातोदक्षकन्यास्त्रयोदश ॥ ताभ्योदेवाश्चदैत्याश्चसमुत्पन्नाह्यनेकशः ॥ १३ ॥ ततस्तुकाश्य
पीसृष्टिःप्रवृत्ताचातिविस्तरा ॥ मनुष्यपशुसर्पादिजातिभेदैरनेकधा ॥ १४॥ ब्रह्मणश्चार्धदेहात्तुमनुःस्वायंभु
वोभवत् ॥ शतरूपातथानारीसंजातावामभागतः ॥ १५ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौसुतौतस्याबभूवतुः ॥ ति
स्रःकन्यावरारोहाह्यभवन्नतिसुंदराः ॥ १६ ॥ एवंसृष्टिंसमुत्पाद्यभगवान्कमलोद्भवः ॥ चकारब्रह्मलोकंचमे
रुशृंगेमनोहरं ॥ १७ ॥ वैकुंठंभगवान्विष्णूरमारमणमुत्तमं ॥ क्रीडास्थानंसुरम्यंचसर्वलोकोपरिस्थितं ॥
१८ ॥ शिवोपिपरमंस्थानंकैलासाख्यंचकारह ॥ समासाद्यभूतगणंविजहारयथारुचि ॥ १९ ॥ स्वर्गस्त्रि
विष्टपोमेरुशिखरोपरिकल्पितः ॥ तत्रस्थानंसुरेंद्रस्यनानारत्नविराजितं ॥ २० ॥ समुद्रमथनात्प्राप्तःपारि
जातस्तरूत्तमः ॥ चतुर्दंतस्तथानागःकामधेनुश्चकामदा ॥ २१ ॥ उच्चैःश्रवास्तथाश्वोवैरंभाद्यप्सरसस्तथा
॥ इंद्रेणोपात्तमखिलंजातंवैस्वर्गभूषणं ॥ २२ ॥ धन्वंतरिश्चंद्रमाश्चसागराद्वसमुद्भवौ ॥ स्वर्गेस्थितौविरा
जेतेदेवौबहुगणैर्वृतौ ॥ २३ ॥ एवंसृष्टिःसमुत्पन्नात्रिविधानृपसत्तम ॥ देवतिर्यङ्मनुष्यादिभेदैर्विविधकल्पि
ता ॥ २४ ॥ अंडजाःस्वेदजाश्चैवचोद्भिज्जाश्चजरायुजाः ॥ चतुर्भेदैःसमुत्पन्नाजीवाःकर्मयुताःकिल ॥ २५ ॥
एवंसृष्टिंसमासाद्यब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ विहारंस्वेषुस्थानेषुचक्रुःसर्वेयथेप्सितं ॥ २६ ॥ एवंप्रवर्तितेसर्गेभ
गवान्प्रभुरच्युतः ॥ महालक्ष्म्यासमंतत्राचिक्रीडभुवनेस्वके ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ॥३१॥

इत्यमेतावत्पर्यंतंब्रह्माविष्णुरुद्रानस्वतंत्राः किंतुपरशक्त्यधीनाः पराशक्तेरुत्पन्नत्वान्मृत्युधर्माणस्तापत्रययुक्ताः पांचभौतिकदेहवंतोयावत्कल्पपर्यंतमायुष्यवंतोवैकुंठब्रह्मलोककैलासवासिनइतिप्रथमाध्यायोक्तप्रश्नस्योत्तरमुक्तंभवतिब्रह्मांडोत्पत्तिकथनेनचतत्प्रश्नस्याप्युत्तरंनिरूपितंअंबायज्ञविषयप्रश्नस्योत्तरंकिंचित्पूर्वंदत्तमग्रेचदास्यतीतिबोध्यं एतावत्पर्यंतंजातेसतिअनंतरंजातंवृत्तमाह एकस्मिन्समयइति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देव्याबीजंमायाबीजंहृल्लेखाशक्तिदेव्याख्याइतिमंत्रकोशात् मायाबीजस्यनामानिमालिनीशिववल्लरीबातावर्तिः

एकस्मिन्समयेविष्णुर्वैकुंठेसंस्थितःपुरा ॥ सुधासिंधुस्थितंद्वीपंसस्मारमणिमंडितं ॥ २८ ॥ यत्रदृष्टामहामायांमंत्रश्चासादितःशुभः ॥ स्मृत्वातांपरमांशक्तिंस्त्रीभावंगमितोयया ॥ २९ ॥ यज्ञंकर्तुमनश्चक्रेअंबिकायारमापतिः ॥ उत्तीर्यभुवनात्तस्मात्समाहूयमहेश्वरं ॥ ३० ॥ ब्रह्माणंवरुणंशक्रंकुबेरंपावकंयमं ॥ वसिष्ठंकश्यपंदक्षंवामदेवंबृहस्पतिं ॥ ३१ ॥ संभारंकल्पयामासयज्ञार्थंचातिविस्तरं ॥ महाविभवसंयुक्तंसात्विकंचमनोहरं ॥ ३२ ॥ मंडपंविततंतत्रकारयामासशिल्पिभिः ॥ ऋत्विजोवरयामाससप्तविंशतिसुव्रतान् ॥ ३३ ॥ चितिंचकारयामासवेदीश्चैवसुविस्तराः ॥ प्रजेपुर्ब्राह्मणामंत्रान्देव्याबीजसमन्वितान् ॥ ३४ ॥ जुहुवुस्तेहविःकामंविधिवत्परिकल्पिते ॥ कृतेतुविततेहोमेवागुवाचाशरीरिणी ॥ ३५ ॥ विष्णुंतदासमाभाष्यसुस्वरामधुराक्षरा ॥ विष्णोत्वंभवदेवानांहरेश्रेष्ठतमःसदा ॥ ३६ ॥ मान्यश्चपूजनीयश्चसमर्थश्चसुरेष्वपि ॥ सर्वेत्वामर्चयिष्यंतिब्रह्माद्याश्चसवासवाः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कलावाणीबीजंशक्तिश्चकुंडलीतिमंत्रकोशात्चतेनसमन्वितान् ॥ ३४ ॥ जुहुवुरिति तेब्राह्मणाविधिवत्परिकल्पितेवन्हौयथेष्टंहविरिष्टद्रव्यरूपंजुहुवुः कोटिहोमादिकंचक्रुरित्यर्थः तदुक्तंभुवनेश्वरीसंहितायां अश्वत्थोदुंबरप्लक्षन्यग्रोधसमिधस्तिलाः सिद्धार्थपायसाज्यानिद्रव्याण्यष्टौविदुर्बुधाः यथेष्टसंख्यापूर्तिरेकैकद्रव्येणयथाविभागंकृत्वाकर्तव्या द्रव्यन्यूनतायामंतिमद्रव्यावृत्तिराधिक्येअंतिमद्रव्याहुतिर्द्वयंत्रयंवाएकीकृत्यैकैकमंत्रेणहोमः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥

 प्रभविष्यंतीति त्वयीतिशेषः भक्त्यातत्सहितामानवाइत्यन्वयः ॥ ३८॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ अतएवदेवीप्रसादाद्विष्णोरधि

प्रभविष्यंतिभोभक्त्यामानवाभुविसर्वतः ॥ वरदस्त्वंचसर्वेषांभवितामानवेषुवै॥ ३८॥ कामदःसर्वदेवानांप
॥४०॥ रमःपरमेश्वरः ॥ सर्वयज्ञेषुमुख्यत्वंपूज्यःसर्वैश्चयाज्ञिकैः ॥ ३९ ॥ त्वांजनाःपूजयिष्यंतिवरदस्त्वंभविष्यसि
॥ श्रयिष्यंतिचदेवास्त्वांदानवैरतिपीडिताः ॥ ४० ॥ शरणस्त्वंचसर्वेषांभवितापुरुषोत्तम ॥ पुराणेषुचसर्वे
षुवेदेषुविततेषुच ॥ ४१ ॥ त्वंवैपूज्यतमःकामंकीर्तिस्तवभविष्यति ॥ यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभूत
ले ॥ ४२ ॥ तदांशेनावतीर्याशुकर्तव्यंधर्मरक्षणं ॥ अवताराःसुविख्याताःपृथिव्यांतवभागशः ॥ ४३॥
भविष्यंतिधरायांवैमाननीयामहात्मनां ॥ अवतारेषुसर्वेषुनानायोनिषुमाधव ॥ ४४ ॥ विख्यातःसर्वलोके
षुभवितामधुसूदन ॥ अवतारेषुसर्वेषुशक्तिस्तेसहचारिणी ॥ ४५ ॥ भविष्यतिममांशेनसर्वकार्यप्रसाधिनी
॥ वाराहीनारसिंहीचनानाभेदैरनेकधा ॥४६॥नानायुधाःशुभाकाराःसर्वाभरणमंडिताः॥ ताभिर्युक्तस्सदावि
ष्णोसुरकार्याणिमाधव ॥ ४७ ॥ साधयिष्यसितत्सर्वंमद्दत्तवरदानतः ॥ तास्त्वयानावमंतव्याःसर्वदागर्वले
शतः ॥ ४८॥ पूजनीयाःप्रयत्नेनमाननीयाश्चसर्वथा ॥ नूनंताभारतेखंडेशक्तयःसर्वकामदाः ॥ ४९ ॥ भ
विष्यंतिमनुष्याणांपूजिताःप्रतिमासुच ॥ तासांतवचदेवेशकीर्तिःस्यादखिलेष्वपि ॥ ५० ॥ द्वीपेषुसप्तस्वपि
चविख्याताभुविमंडले ॥ ताश्चत्वं [illegible] वमहाभागमानवाभुवि [illegible] डले ॥ ५१ ॥ अर्चयिष्यंतिवांछार्थंसकामाःसत
तंहरे ॥ अर्चासुचोपहारैश्च [illegible] भावसमन्विताः ॥ ५२ ॥ पूजयिष्यंतिवेदोक्तैर्मंत्रैर्नामजपैस्तथा ॥ महिमा
तवभूर्लोकेस्वर्गेचमधुसूदन ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कालोकेप्रसिद्धिः॥४३ ॥ ४४ ॥४५॥४६॥ ४७॥ ४८॥४९॥५०॥५१॥ ५२ ॥ महिमेति एवंतवमहिमाभविष्यतीत्यर्थः ॥५३

खसंभवा आकशजन्या ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ प्रकृतिविषयेमूलप्रकृतौतस्याःप्रकृतेर्भुवनेश्वर्याः ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ त्रिं... यकेसुराजप्रश्नोत्तरंततः । वैभवंप्रोच्यतेसम्यग्यथाविष्णुर्वनेशितुः ॥ १ ॥ विष्णुकृ

पूजनाद्देवदेवेशवृद्धिमेष्यतिमानवैः ॥ व्यासउवाच ॥ इतिदत्वावरान्वाणीविरराम खसंभवा ॥ ५४ ॥ भगवानपिप्रीतात्माह्यभवच्छ्रवणाद्दिव ॥ समाप्य विधिवद्यज्ञंभगवान्हरिरीश्वरः ॥ ५५ ॥ विसर्जयित्वातान्देवान्ब्रह्मपुत्रान्मुनीनथ ॥ ज...नुचरैःसार्द्धंवैकुंठंगरुडध्वजः ॥ ५६ ॥ स्वानिस्वानिचधिष्ण्यानिपुनःसर्वेसुरास्ततः ॥ मुनयोविस्मिताःवार्ताकुर्वंतस्तेपरस्परं ॥ ५७ ॥ ययुःप्रमुदिताःकामंस्वाश्रमान्पावनानथ ॥ श्रुत्वावाणींपरमविशदांव्योमजांश्रोत्ररम्यांसर्वेषांवैप्रकृतिविषयेभक्तिभावश्चजातः ॥ चक्रुःसर्वेद्विजमुनिगणाःपूजनंभक्तियुक्तास्तस्याःकामंनिखिलफलदंचागमोक्तंमुनींद्राः ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ जनमेजयउवाच ॥ श्रुतेवैहरिणाक्लृप्तोयज्ञोविस्तरतोद्विज ॥ महिमानंतथांवायावदविस्तरतोमम ॥ १ ॥ श्रुत्वादेव्याश्चरित्रंवैकुर्वेमखमनुत्तमं ॥ प्रसादात्तवविप्रेंद्रभविष्यामिचपावनः ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्याश्चरितमुत्तमं ॥ इतिहासंपुराणंचकथयामिसुविस्तरं ॥ ३ ॥ कोसलेषुनृपश्रेष्ठःसूर्यवंशसमुद्भवः ॥ पुष्पपुत्रोमहातेजाध्रुवसंधिरितिस्मृतः ॥ ४ ॥ धर्मात्मासत्यसंधश्चवर्णाश्रमहितेरतः ॥ अयोध्यायांसमृद्धायांराज्यंचक्रेशुचिव्रतः ॥ ५ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येतथाद्विजाः ॥ स्वांस्वांवृत्तिंसमास्थायतद्राज्येधर्मतोभवन् ॥ ६ ॥ नचोराःपिशुनाधूर्तास्तस्यराज्येचकुत्रचित् ॥ दंभाःकृतघ्नामूर्खाश्चवसंतिकिलमानवाः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तमंबायज्ञंश्रुत्वापुनर्भगवतीमहिम्नोनुभुत्सुर्जनमेजयःपृच्छति श्रुतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ धर्मतोधर्मेणयुक्ताअभवन्नित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥

 ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ मंदभाग्यादिति सुदर्शनस्यमंदभाग्यात्त

एवंवैवर्त्तमानस्यनृपस्यकुरुसत्तम ॥ द्वेपत्न्यौरूपसंपन्नेह्यासतुःकामभोगदे ॥ ८ ॥ मनोरमाधर्मपत्नीसुरूपातिविचक्षणा ॥ लीलावतीद्वितीयाचसापिरूपगुणान्विता ॥ ९ ॥ विजहारसपत्नीभ्यांगृहेषूपवनेषुच ॥ क्रीडागिरौदीर्घिकासुसौधेषुविविधेषुच ॥ १० ॥ मनोरमाशुभेकालेसुषुवेपुत्रमुत्तमं ॥ सुदर्शनाभिधंपुत्रंराज्यलक्षणसंयुतं ॥ ११ ॥ लीलावत्यपितत्पत्नीमासेनैकेनभामिनी ॥ सुषुवेसुंदरंपुत्रंशुभेपक्षदिनेतथा ॥ १२ ॥ चकारनृपतिस्तत्रजातकर्मादिकंद्वयोः ॥ ददौदानानिविप्रेभ्यःपुत्रजन्मप्रमोदितः ॥ १३ ॥ प्रीतिंतयोःसमांराजाचकारसुतयोर्नृप ॥ नृपश्चकारसौहार्देष्वंतरंनकदाचन ॥ १४ ॥ चूडाकर्मतयोश्चक्रेविधिनानृपसत्तमः ॥ यथाविभवमेवासौप्रीतियुक्तःपरंतपः ॥ १५ ॥ कृतचूडौसुतौकामंजह्रतुर्नृपतेर्मनः ॥ क्रीडमानावुभौकांतौलोकानामनुरंजकौ ॥ १६ ॥ तयोःसुदर्शनोज्येष्ठोलीलवत्याःसुतःशुभः ॥ शत्रुजित्संज्ञकःकामंचाटुवाक्योबभूवह ॥ १७ ॥ नृपतेःप्रीतिजनकोमंजुवाक्चारुदर्शनः ॥ प्रजानांवल्लभःसोभूत्तथामंत्रिजनस्यवै ॥ १८ ॥ यथातस्मिन्नृपःप्रीतिंचकारगुणयोगतः ॥ मंदभाग्यान्मंदभावोनतथावैसुदर्शने ॥ १९ एवंगच्छतिकालेतुध्रुवसंधिर्नृपोत्तमः ॥ जगामवनमध्येसौमृगयाभिरतःसदा ॥ २० ॥ निघ्नन्मृगान्रुरून्कंबून्सूकरान्गवयान्शशान् ॥ महिषाञ्छरभान्खड्गान्विक्रीडन्नृपतिर्वने ॥ २१ ॥ क्रीडमानेनृपेतत्रवनेघोरेऽतिदारुणे ॥ उदतिष्ठन्निकुंजात्तुसिंहःपरमकोपनः ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्मिन्सुदर्शनेमंदभावोनृपतिर्यथाशत्रुजितिप्रीतिंचकारतथासुदर्शनेप्रीतिंनचकारेत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ कंबूनिति कंबुःशंखस्त्रि यांपुंसिसंबूकेवलयेगजेरतिमेदिनीकोशात्द्रजानित्यर्थः ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सोपिराजापि तत्रागत्यसिंहेनेतिशेषः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

राज्ञाशिलीमुखेनादौविद्धःक्रोधवशंगतः ॥ दृष्ट्वाग्रेनृपतिंसिंहोननादमेघनिःस्वनः ॥२३ ॥ कृत्वाचोर्ध्वंसलांगूलंप्रसारितबृहत्सटः॥हंतुंनृपतिमाकाशादुत्पपाततिकोपनः ॥२४ ॥ नृपतिस्तरसावीक्ष्यदधारासिंकरेतदा ॥ वामेचर्मसमादायस्थितःसिंहइवापरः ॥ २५ ॥ सेवकास्तस्ययेसर्वेतेपिबाणान्पृथक्पृथक् ॥ अमुंचन्कुपिताःकामंसिंहोपरिरुषान्विताः ॥ २६॥ हाहाकारोमहानासीत्संप्रहारश्चदारुणः ॥ उत्पपाततःसिंहोनृपस्योपरिदारुणः ॥२७॥ तंपतंतंसमालोक्यखड्गेनाभिहनन्नृपः॥सोपिक्रूरैर्नखाग्रैश्चतत्रागत्यविदारितः॥२८॥ सनखैराहतोराजापपातचममारवै ॥ चुक्रुशुःसैनिकास्तेतुनिर्जघ्नुर्विशिखैस्तदा ॥ २९ ॥ मृतःसिंहोपितत्रैवभूपतिश्चतथामृतः॥सैनिकैर्मंत्रिमुख्याश्चतत्रागत्यानिवेदिताः॥३० ॥परलोकगतंभूपंश्रुत्वातेमंत्रिसत्तमाः ॥संस्कारंकारयामासुर्गत्वातत्रवनांतिके ॥ ३१ ॥ परलोकक्रियांसर्वांवसिष्ठोविधिपूर्वकं ॥कारयामासतत्रैवंपरलोकसुखावहां ॥३२॥ प्रजाःप्रकृतयश्चैववसिष्ठश्चमहामुनिः ॥ सुदर्शनंनृपंकर्तुंमंत्रंचक्रुःपरस्परं ॥३३ ॥ धर्मपत्नीसुतःशांतःपुरुषश्चसुलक्षणः॥ अयंनृपासनार्हश्चह्यब्रुवन्मंत्रिसत्तमाः॥३४॥वासिष्ठोपितथैवाहयोग्योयंनृपतेःसुतः ॥ बालोपिधर्मवान्राजानृपासनमिहार्हति ॥ ३५ ॥ कृतेमंत्रेमंत्रिवृद्धैर्युधाजिन्नामपार्थिवः ॥ तत्राजगामतरसाश्रुत्वातूज्जयिनीपतिः ॥ ३६ ॥ मृतंजामातरंश्रुत्वालीलावत्याःपितातदा॥ तत्राजगामत्वरितोदौहित्रप्रियकाम्यया ॥ ३७ ॥ वीरसेनस्तथायातःसुदर्शनहितेच्छया ॥ कलिंगाधिपतिश्चैवमनोरमापितानृपः ॥३८॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७॥ ॥ ३८ ॥ ॥

साध्वससंस्थितौभयसंस्थितौभयंकरावित्यर्थः ॥ ३९ ॥ ज्येष्ठःकइति यद्यपिवयसाज्येष्ठःसुदर्शनस्तथापिगुणेनज्येष्ठःशत्रुजिदेवभवती

उभौतौसैन्यसंयुक्तौनृपौसाध्वससंस्थितौ ॥ चक्रतुर्मंत्रिमुख्यैस्तैर्मंत्रंराज्यस्यकारणात् ॥ ३९ ॥ युधाजित्तु
तदापृच्छत्ज्येष्ठःकःसुतयोर्द्वयोः ॥ राज्यंप्राप्नोतिज्येष्ठोवैनकनीयान्कदाचन ॥ ४० ॥ वीरसेनोपितत्राह
धर्मपत्नीसुतःकिल ॥ राज्यार्हःसयथाराजन्शास्त्रज्ञेभ्योमयाश्रुतं ॥ ४१ ॥ युधाजित्पुनराहेदंज्येष्ठोयंचय
थागुणैः ॥ राजलक्षणसंयुक्तोनतथायंसुदर्शनः ॥ ४२ ॥ विवादोत्रसुसंपन्नोनृपयोस्तत्रलब्धयोः ॥ कःसंदेह
मपाकर्तुंक्षमःस्यादितिसंकटे ॥ ४३ ॥ युधाजिन्मंत्रिणःप्राहयूयंस्वार्थपराःकिल ॥ सुदर्शनंनृपंकृत्वाधनंभो
क्तुंकिलेच्छथ ॥ ४४ ॥ युष्माकंतुविचारोयंमयाज्ञातस्तथेंगितैः ॥ शत्रुजित्सबलस्तस्मात्संमतोवोनृपासने
॥ ४५ ॥ मयिजीवतिकःकुर्यात्कनीयांसंनृपंकिल ॥ त्यक्त्वाज्येष्ठंगुणार्हंचसेनयाचसमन्वितं ॥ ४६ ॥ नूनंयुद्धं
करिष्यामितस्मिन्खड्गस्यमेदिनी ॥ धारयाचद्विधाभूयाद्युष्माकंतत्रकाकथा ॥ ४७ ॥ वीरसेनस्तुतच्छ्रुत्वा
युधाजितमभाषत ॥ बालौद्वौसदृशप्रज्ञौकोभेदोत्रविचक्षण ॥ ४८ ॥ एवंविवदमानौतौसंस्थितौनृपतीसदा ॥
प्रजाश्चऋषयश्चैवबभूवुर्व्यग्रमानसाः ॥ ४९ ॥ समाजग्मुश्चसामंताःससैन्याःक्लेशतत्पराः ॥ विग्रहंचाभिकां
क्षंतःपरस्परमतंद्रिताः ॥ ५० ॥ निषादाह्याययुस्तत्रशृंगवेरपुराश्रयाः ॥ राजद्रव्यमुपाहर्तुंमृतंश्रुत्वामहीप
तिं ॥ ५१ ॥ पुत्रौचबालकौश्रुत्वाविग्रहंचपरस्परं ॥ चौरास्तत्रसमाजग्मुर्देशदेशांतरादपि ॥ ५२ ॥

तियुधाजितोऽभिप्रायः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ तस्मात्सुदर्शनात्सबलोधर्मपत्नीजन्यत्वाच्छत्रुजिदेवनृपासनेसंमतोनान्य
इत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ ॥

॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके तृतीयस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्य्येयुधाजिद्वीरसेनयोः दौहित्रार्थंमहायुद्ध मभूदितितुवर्ण्यते ॥ १ ॥ तौयुधाजिद्वीरसेनौयुद्धकामौजातौतदुत्तरंसंग्रामःप्रवृत्तइत्याह संयुगेचसतीति आहवाययुद्धार्थसंगृहीतशस्त्रयोःसंग्रामेसतिविमर्दःसंघर्षोबभूव ॥ १ ॥ पृथुलबाहुःपुष्टबाहुश्चासौयुधाजिच्चेतिकर्मधारयःससमरेसंस्थितः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तंयुधाजितंते

संमर्दस्तत्रसंजातःकलहेसमुपस्थिते॥ युधाजिद्वीरसेनश्चयुद्धकामौबभूवतुः॥५३॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ संयुगेचसतितत्रभूपयोराहवायसमुपात्तशस्त्रयोः ॥ क्रोधलोभवशयोःसमंततःसंबभूवतुमुलस्तुविमर्दः ॥ १ ॥ संस्थितःससमरेधृतचापःपार्थिवःपृथुलबाहुयुधाजित् ॥ संयुतःस्वबलवाहनादिकैराहवायकृतनिश्चयोनृपः ॥ २ ॥ वीरसेनइहसैन्यसंयुतःक्षात्रधर्ममनुसृत्यसंगरे ॥ पुत्रिकात्मजहितायपार्थिवःसंस्थितःसुरपतेःसमतेजाः ॥ ३ ॥ सबाणवृष्टिंविससर्जपार्थिवोयुधाजितंवीक्ष्यरणेस्थितंच ॥ गिरिंतडिल्वानिवतोयवृष्टिभिःक्रोधान्वितःसत्यपराक्रमोऽसौ ॥ ४ ॥ तंवीरसेनोविशिखैःशिलाशितैःसमावृणोदाशुगमैरजिह्मगैः ॥ चिच्छेदबाणैश्चशिलीमुखानसौतेनैवमुक्तानतिवेगपातिनः ॥ ५ ॥ गजरथतुरगाणांसंबभूवातियुद्धंसुरनरमुनिसंघैर्वीक्षितंचातिघोरं ॥ विततविहगवृंदैरावृतंव्योमसद्यःपिशितमशितुकामैःकाकगृध्रादिभिश्च ॥ ६ ॥ तत्राद्भुताक्षतजसिंधुरुवाहघोरावृंदेभ्यएवगजवीरतुरंगमानां ॥ त्रासावहानयनमार्गगतानराणांपापात्मनांरविजमार्गभवेवकामं ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नैवयुधाजितेवासौवीरसेनः॥५॥पिशितंमांसं विहगवृंदैःपक्षिवृंदैः॥६॥क्षतजंरक्तंतस्यासिंधुर्नदीउवाहनिर्गतागजवीरतुरंगमानांवृंदेभ्यःसमुदायेभ्यः कीदृशीरविजःसूर्यजोयमस्तस्यलोकस्यमार्गेभवायावैतरणीनदीसाभपात्मनांपापिनांयथानयनमार्गगतात्रासावहातद्वदित्यर्थः ॥ ७ ॥

कीर्णानीति भिन्नंनाशितंप्रवाहवेगेनपुलिनंतटंयेनतस्मिन्प्रवाहेरक्तमयेकेशावृतानिनरमस्तकानियोधमस्तकानिकीर्णानिविक्षिप्तानिकथंविभांति यथारविसुतायमुनातत्तीरप्रभवैर्विहर्तुकामैर्बालैस्तुंबीफलानिसिंधौयमुनायांविहितानिस्थापितानितथैवतद्वदित्यर्थः ॥ ८ ॥ वीरमिति मृतंवीरंदृष्ट्वातस्योपरिगृध्रोभ्रमतियत्तदहंअसौजीवोनिजशरीरंकांतरेणपतितंपुनःप्रवेष्टुंकांक्षतीच्छतीतिमन्ये ॥९ ॥ तस्मिन्धारातीर्थेमृतानांस्वर्गतानांवृ

कीर्णानिभिन्नपुलिनेनरमस्तकानिकेशावृतानिचविभांतियथैवसिंधौ ॥तुंबीफलानिविहितानिविहर्तुकामैर्बालै र्यथारविसुताप्रभवैश्चनूनं॥८॥वीरंमृतंभुविगतंपतितंरथाद्वैगृध्रःपलार्थमुपरिभ्रमतीतिमन्ये॥जीवोप्यसौनिज शरीरमवेक्ष्यकांतंकांक्षत्यहोतिविवशोपिपुनःप्रवेष्टुं ॥९॥ आजौहतोपिनृवरःसुविमानरूढःस्वांकेस्थितांसुर वधूंप्रवदत्यभीष्टं ॥ पश्याधुनाममशरीरमिदंपृथिव्यांबाणाहतंनिपतितंकरभोरुकांतं ॥ १० ॥ एकोहतस्तु रिपुणैवगतोंतरिक्षंदेवांगनांसमधिगम्ययुतोविमाने ॥ तावत्प्रियाहुतवहेसुसमर्प्यदेहंजग्राहकांतमवलासब लास्वकीया ॥ ११ ॥ युद्धेमृतौचसुभटौदिविसंगतौतावन्योन्यशस्त्रनिहतौसहसंप्रयातौ ॥ तत्रैवजघ्नतुरलं परमाहितास्त्रावेकाप्सरोर्थविहतौकलहाकुलौच ॥१२॥ ॥छ॥ ॥छ॥

त्तमाह आजाविति आजौयुद्धे सुरवधूंस्वर्वैद्यां ॥ १० ॥ तद्वदेवान्यस्यवृत्तमाह एकोहतइति देवागनांस्वर्वैद्यांसमधिगम्यप्राप्यतयायुतोविमानेयावत्तिष्ठतितावदेवतस्यमृतदेहस्यप्रियास्त्रीहुतवहेग्नौसतीभूत्वादेहंसमर्प्यपत्यासहस्वदेहंदग्ध्वादिव्यदेहाभूत्वासबलास्वकीयातस्यैवस्त्रीकांतं स्वपतिंजग्राहेत्यर्थः ॥ ११ ॥ तस्मिन्युद्धेमृतानामन्यमपिचमत्कारमाह युद्धेमृताविति अत्रयौभटौपरस्परंयुद्धंकृत्वादिवंगतौतौतत्रापिएका याप्सराःसमानपुण्यसाध्यातदर्थंतत्रापिकलहाकुलौभूत्वासंजघ्नतुरितिचमत्कारः॥१२॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥४३॥

कश्चिदिति कश्चिद्युवायुद्धेमृतःसुरांगनांस्वापेक्षयाधिकगुणवतींप्राप्यसामर्थ्यगुणाभावाद्विरज्येतेतिभियायथासास्वस्मिन्प्रेमदानकूलगुणदर्शनेन भविष्यतितथास्वीयान्गुणान्प्रवदन्सन्तांप्रेमदामुद्दिश्यानुचकारतद्गुणानुरूपमेवानुकरणंकृतवानित्यर्थः योगयुक्तःप्रेमयुक्तः॥१३॥भौमंरज इति यद्युद्धसमयेसेनयोःसंमर्दादुत्थितंभौमंरजोदिविगतंतंतरणिंसूर्यंसमावृणोद्यच्चादिवसेपिरात्रिंचकारतत्रजोयुद्धमध्येऽकस्मादनायासेनरुधि

कश्चिद्युवासमधिगम्यसुरांगनांवैरूपाधिकांगुरणतींकिलभक्तियुक्तः॥ स्वीयान्गुणान्प्रविततान्प्रवदंस्तदा सौतांप्रेमदामनुचकारचयोगयुक्तः॥१३॥ भौमंरजोतिविततंदिविसांस्थितंचरात्रिंचकारतरणिंचसमावृणोद्य त्॥ मग्नंतदेवरुधिरांबुनिधावकस्मात्प्रादुर्बभूवरविरप्यतिकांतियुक्तः॥ १४॥ कश्चिद्गतस्तुगगनंकिलदे वकन्यांसंप्राप्यचारुवदनांकिलभक्तियुक्तां॥ नांगीचकारचतुरोव्रतनाशभीतोयास्यत्ययंममवृथाह्यनुकूल शब्दः॥ १५॥ संग्रामेसंवृतेतत्रयुधाजित्पृथिवीपतिः॥ जघानवीरसेनंतंबाणैस्तीव्रैःसुदारुणैः॥ १६॥ नि हतःसपपातोर्व्यांछिन्नमूर्धामहीपतिः॥ प्रभग्नंतद्बलंसर्वंनिर्गतंचचतुर्दिशं॥ १७॥ मनोरमाहतंश्रुत्वापितरं रणमूर्द्धनि॥ भयत्रस्ताथसंजातापितुर्वैरमनुस्मरन्॥१८॥ हनिष्यतियुधाजिद्वैपुत्रंममदुराशयः॥ राज्यलो भेनपापात्मासोतिचिंतापराभवत्॥ १९॥ किंकरोमिक्वगच्छामिपितामेनिहतोरणे॥ भर्त्ताचापिमृतोह्येवपुत्रो यंममबालकः॥ २०॥ लोभोतीवचपापिष्ठस्तेनकोनवशीकृतः॥ किंनकुर्यात्तदाविष्टःपापंपार्थिवसत्तमः॥ ॥२१॥ पितरंमातरंभ्रातॄन्गुरून्स्वजनबांधवान्॥हंतिलोभसमाविष्टोजनोनात्रविचारणा॥ २२॥

रांबुनिधौरक्तसमुद्रेमग्नंयदाभवत्तदातिकांतियुक्तोरविरपिसहसाप्रादुर्बभूवेत्याश्चर्यमेवंमहाभयंकरंयुद्धमभूदितितात्पर्यं॥१४॥ कश्चिदिति अनुकूलःशब्दःअयंब्रह्मचारीत्यनुकूलशब्दोयोग्यःशब्दोवृथास्यादितिभियेत्यर्थः॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥

 ॥ २३ ॥ पालयामिपालयिष्यामि ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ एवमनर्थाः पूर्वंबहवोजाताइत्याह श्रूयतेहीति ॥ २८ ॥

 अभक्ष्यभक्षणंलोभादगम्यागमनंतथा ॥ करोतिकिलतृष्णार्तोधर्मत्यागंतथापुनः ॥ २३ ॥ नसहायोस्ति मेकश्चिन्नगरेत्रमहाबलः ॥ यदाधारेस्थिताचाहंपालयामिसुतंशुभं ॥ २४ ॥ हतेपुत्रेनृपेणाद्यकिंकरि ष्याम्यहंपुनः ॥ नमेत्रातास्तिभुवनेयेनाहंसुस्थिताह्यहं ॥ २५ ॥ सापिवैरयुताकामंसपत्नीसर्वदाभवे त् ॥ लीलावतीनमेपुत्रेभाविष्यतिदयावती ॥ २६ ॥ युधाजितिसमायातेनमेनिःसरणंभवेत् ॥ ज्ञात्वाबालं सुतंसोद्यकारागारंनयिष्यति ॥ २७॥ श्रूयतेहिपुरेंद्रेणमातुर्गर्भगतःशिशुः ॥ कृंतितःसप्तधापश्चात्कृतास्ते सप्तसप्तधा ॥ २८ ॥ प्रविश्यचोदरंमातुःकरेकृत्वाल्पकंपविं ॥ एकोनपंचाशदपितेह्यभवन्मरुतोदिवि ॥२९॥ ॥ सपत्न्यैगरलंदत्तंसपत्न्यानृपभार्यया ॥ गर्भनाशार्थमुद्दिश्यपुरैतद्वैमयाश्रुतं ॥ ३० ॥ जातस्तुबालकःप श्चाद्देहेविषयुतःकिल ॥ तेनासौसगरोनामविख्यातोभुविमंडले ॥ ३१ ॥ जीवमानोथभर्तावैकैकेय्यानृपभा र्यया ॥ रामःप्रव्राजितोज्येष्ठोमृतोदशरथोनृपः ॥ ३२ ॥ मंत्रिणस्त्ववशाःकामंयेमेपुत्रंसुदर्शनं ॥ राजानंकर्तु कामंवैयुधाजिद्वशगाश्चते ॥ ३३ ॥ नमेभ्रातातथाशूरोयोमेबंधात्प्रमोचयेत् ॥ महत्कष्टंचसंप्राप्तंमयावैदैव योगतः ॥ ३४ ॥ उद्यमःसर्वथाकार्यःसिद्धिर्दैवाद्विजायते ॥ उपायंपुत्ररक्षार्थंकरोम्यद्यत्वरान्विता ॥ ३५ ॥ इतिसंचिंत्यसाबालाविदल्लंभ्रांतमानसं ॥ निपुणंसर्वकार्येषुचिंत्यंमंत्रिवरोत्तमं ॥ ३६ ॥ ॥छ॥

अल्पकमल्पंपविंवज्रं ॥ २९ ॥ कथांतरमाह सपत्न्यैइति गर्भनाशार्थंगर्भनाशरूपमर्थमुद्दिश्येत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अवशाः न स्वाधीनाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ वाराणस्यावनेइत्यन्वयः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ नगरान्निर्गमनोपायमाह युधाजिद्दर्शनोत्कंठेति युधाजिद्राज्ञोदर्शनोत्कंठचे तसामयादर्शनार्थराज्ञोगम्यतइत्यभिप्रायं।हिर्दर्शयित्वेत्यर्थः ॥४१॥ पितरंयुधाजितं ॥ ४२ ॥४३॥ पितरंगतजीवितमिति वीरसेनंचापि

समाहूयतमेकांतेप्रोवाचबहुदुःखिता ॥ गृहीत्वाबालकंहस्तेरुदंतीदीनमानसा ॥ ३७ ॥ पितामेनिहतःसंख्ये पुत्रोयंबालकस्तथा ॥ युधाजिद्बलवान्राजाकिंविधेयंवदस्वमे ॥ ३८ ॥ तामुवाचविदल्लोसौनात्रस्थातव्यमे वच ॥ गमिष्यामोवनेकामंवाराणस्याःपुनःकिल ॥ ३९ ॥ तत्रमेमातुलःश्रीमान्वर्त्ततेबलवत्तरः ॥ सुबाहुरि तिविख्यातोरक्षितासभविष्यति ॥ ४० ॥ युधाजिद्दर्शनोत्कंठमनसानगराद्बहिः ॥ निर्गत्यरथमारुह्यगंतव्यं नात्रसंशयः ॥४१॥ इत्युक्तातेनसाराज्ञीगत्वालीलावतींप्रति ॥ उवाचपितरंद्रष्टुंगच्छाम्यद्यसुलोचने ॥ ४२॥ इत्युक्त्वारथमारुह्यसैरंध्रीसंयुतातदा ॥ विदल्लेनचसंयुक्तानिःसृतानगराद्बहिः ॥ ४३ ॥ त्रस्ताह्यार्तातिकृप णापितुःशोकसमाकुला ॥ दृष्ट्वायुधाजितंभूपंपितरंगतजीवितं ॥ ४४ ॥ संस्कार्यचत्वरायुक्तावेपमानाभया कुला ॥ दिनद्वयेनसंप्राप्ताराज्ञीभागीरथीतटं ॥ ४५ ॥ निषादैर्लुंठितातत्रगृहीतंसकलंवसु ॥ रथंचापिगृही त्वातेनिर्गतादस्यवःशठाः ॥ ४६ ॥ रुदंतीसुतमादायचारुवस्त्रामनोरमा ॥ निर्ययौजान्हवीतीरेसैरंध्रीकरलं बिता ॥४७॥ आरुह्यचभयाच्छीघ्रमुडुपंसाभयाकुला ॥ तीर्त्वाभागीरथींपुण्यांययौत्रिकूटपर्वतं॥ ४८ ॥ भार द्वाजाश्रमंप्राप्तात्वरयाचभयाकुला ॥ संवीक्ष्यतापसांस्तत्रसंजातानिर्भयातदा ॥ ४९ ॥ मुनिनासाततःपृ ष्टाकासिकस्यपरिग्रहः ॥ कष्टेनात्रकथंप्राप्तासत्यंब्रूहिशुचिस्मिते ॥ ५० ॥

तरंसंस्कार्येत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ त्रिकूटपर्वतंचित्रकूटं ॥ ४८ ॥४९ ॥ कस्यपरिग्रहःकस्यस्त्रीत्यर्थः ॥ ५० ॥

देवीवामानुषीवासिबालपुत्रावनेकथं ॥ राज्यभ्रष्टेववामोरुभासित्वंकमलेक्षणे ॥ ५१ ॥ एवंसामुनिनापृष्टा
नोवाचवरवर्णिनी ॥ रुदंतीदुःखसंतप्ताविदल्लंचसमादिशत् ॥ ५२ ॥ विदल्लस्तमुवाचेदंध्रुवसंधिर्नृपोत्तमः ॥
तस्यभार्याधर्मपत्नीनाम्नाचेयंमनोरमा ॥ ५३ ॥ सिंहेननिहतोराजासूर्यवंशमिहाबलः ॥ पुत्रोयंनृपतेस्तस्य
नाम्नाचैवसुदर्शनः ॥ ५४ ॥ अस्याःपितातिधर्मात्मादौहित्रार्थेमृतोरणे ॥ युधाजिद्भयसंत्रस्तासंप्राप्ताविजने
वने ॥५५॥ त्वामेवशरणंप्राप्ताबालपुत्रानृपात्मजा ॥ त्राताभवमहाभागत्वमस्यामुनिसत्तम ॥५६॥ आर्त्तस्यर
क्षणंपुण्यंयज्ञाधिकमुदाहृतं ॥ भयत्रस्तस्यदीनस्यविशेषफलदंस्मृतं ॥५७॥ ऋषिरुवाच ॥ निर्भयावसक
ल्याणिपुत्रंपालयसुव्रते ॥ नतेभयंविशालाक्षिकर्त्तव्यंशत्रुसंभवं ॥ ५८ ॥ पालयस्वसुतंकांतंराजातेयंभवि
ष्यति ॥ नात्रदुःखंतथाशोकःकदाचित्संभविष्यति ॥ ५९ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तामुनिनाराज्ञीस्वस्थासा
संबभूवह ॥ उटजेमुनिनादत्तेवीतशोकातदावसत् ॥ ६० ॥ सैरंध्रीसहितातत्रविदल्लेनचसंयुता ॥ सुदर्शनं
पालयानान्यवसत्सामनोरमा ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कं
धेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ युधाजित्त्वथसंग्रामादागत्वायोध्यांमहाबलः ॥ मनोरमांचपप्रच्छ
सुदर्शनजिघांसया ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पूर्नगरीनूतनेवबभौ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ बलाभिधंनिषादाधिपतिंशृंगवेरपुराधिपंदुर्द

सेवकान्प्रेषयामासकगतेतिमुहुर्वदन् ॥ शुभेदिनेथदौहित्रंस्थापयामासचासने ॥ २ ॥ मंत्रिभिश्चवसिष्ठेन मंत्रैराथर्वणैःशुभैः ॥ अभिषिक्तश्चसंपूर्णैःकलशैर्जलपूरितैः ॥ ३ ॥ भेरीशंखनिनादैश्चतूर्याणांचाथनिस्वनैः ॥ उत्सवस्तुनगर्यांवैसंबभूवकुरूद्वह ॥ ४ ॥ विप्राणांवेदपाठैश्चबंदिनांस्तुतिभिस्तथा ॥ अयोध्यामुदितेवासीज्जयशब्दैःसुमंगलैः ॥ ५ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णास्तुतिवादित्रनिस्वना ॥ नवेतस्मिन्महीपालेपूर्वभौनूतनेवसा ॥ ६ ॥ केचित्साधुजनायेवैचक्रुःशोकंगृहेस्थिताः ॥ सुदर्शनंविचिंत्याद्यक्कगतोसौनृपात्मजः ॥ ७ ॥ मनोरमातिसाध्वीसाक्कगतासुतसंयुता ॥ पितास्यानिहतःसंख्येराज्यलोभेनवैरिणा ॥ ८ ॥ इत्येवंचिंत्यमानास्तेसाधवःसमबुद्धयः ॥ अतिष्ठन्दुःखितास्तत्रशत्रुजिद्वशवर्तिनः ॥ ९ ॥ युधाजिदपिदौहित्रंस्थापयित्वाविधानतः ॥ राज्यंचमंत्रिसात्कृत्वाचलितःस्वांपुरींप्रति ॥ १० ॥ श्रुत्वासुदर्शनंतत्रमुनीनामाश्रमेस्थितं ॥ हंतुकामोजगामाशुचित्रकूटंसपर्वतं ॥ ११ ॥ निषादाधिपतिंशूरंपुरस्कृत्यबलाभिधं ॥ दुर्दर्शाख्यमगादाशुशृंगवेरपुराधिपं ॥ १२ ॥ श्रुत्वामनोरमातत्रबभूवातिसुदुःखिता ॥ आगच्छंतंबालपुत्राभयार्त्तासैन्यसंयुतं ॥ १३ ॥ तमुवाचातिशोकार्तामुनिंसाश्रुविलोचना ॥ किंकरोमिक्कगच्छामियुधाजित्समुपस्थितः ॥ १४ ॥ पितामेनिहतोऽनेनदौहित्राभूपतिःकृतः ॥ सुतंमेहंतुकामोत्रसमायातिबलान्वितः ॥ १५ ॥ पुराश्रुतंमयास्वामिन्पांडवावैवनेस्थिताः ॥ मुनीनामाश्रमेपुण्येपांचाल्यासहितास्तदा ॥ १६ ॥ गतास्तेमृगयांपार्थाभ्रातरःपंचएवते ॥ द्रौपदीसंस्थितातत्रमुनीनामाश्रमेशुभे ॥ १७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

र्शाख्यंपुरस्कृत्यराजाऽगादित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥४६॥
धौम्योत्रिर्गालवःपैलोजाबालिर्गौतमोभृगुः ॥ च्यवनश्चात्रिगोत्रश्चकण्वश्चैवजतुःक्रतुः ॥ १८ ॥ वीतिहोत्रः
सुमंतुश्चयज्ञदत्तोथवत्सलः ॥ राशासनःकहोडश्चयवक्रीयज्ञकृत्क्रतुः ॥ १९ ॥ एतेचान्येचमुनयोभारद्वाजाद
यःशुभाः ॥ वेदपाठयुताःसर्वेसंस्थिताश्चाश्रमेस्थिताः ॥ २० ॥ दासीभिःसहितातत्रयाज्ञसेनीस्थितामुने ॥
आश्रमेचारुसर्वांगीनिर्भयामुनिसंवृते ॥ २१ ॥ पार्थामृगानुगास्तावत्प्रयाताश्चवनाद्वनं ॥ धनुर्बाणधरावीरा
पंचैवशत्रुतापनाः ॥ २२ ॥ तावत्सिंधुपतिःश्रीमान्मार्गस्थोबलसंयुतः ॥ आगतश्चाश्रमाभ्याशेश्रुत्वातुनि
गमध्वनिं ॥ २३ ॥ श्रुत्वावेदध्वनिंराजामुनीनांभावितात्मनां ॥ उत्ततारस्थात्तूर्णंदर्शनाकांक्षयानृपः ॥ २४॥
यदानिरगमत्तत्रभृत्यद्वयसमन्वितः ॥ वेदपाठयुतान्वीक्ष्यमुनीनुद्यमसंस्थितः ॥ २५ ॥ कृतांजलिपुटःस्वा
[illegible] श्रमेमुनिभिर्जुष्टेभूपतिःसंविवेशह ॥ २६ ॥ तत्रोपविष्टंराजानंद्रष्टुकामाःस्त्रियस्त
॥ उत्सवस्तु [illegible] त्यब्रुवन्नृपं ॥ २७ ॥ तासांमध्येवरारोहायाज्ञसेनीसमागता ॥ जयद्रथेनद्द
सीज्जयशब्दैःसुमंगलैः ॥ ५ ॥ केचित्साधुजनायैवैच तांविलोक्यासितापांगींदेवकन्यामिवापरां ॥ पप्रच्छनृपतिर्धौम्यंकेयंश्या
वसा ॥ ६ ॥ [illegible] वर्णिनी ॥ रूपलावण्यसंयुक्ताशचीववसुधांगता
रमातिसाध्वीसाकगतासुतसंयत [illegible] सुताकस्यनाम्नाकावर [illegible]
[illegible] लवनमध्यस्थालवंगलतिकायथा ॥ राक्षसीवृंदगानूनंरंभेवभातिभामिनी ॥ ३१ ॥ सत्यंवद
भागकस्येयंवल्लभाबला ॥ राजपत्नीवचाभातिनैषामुनिवधूर्द्विजाः ॥ ३२ ॥ धौम्यउवाच ॥ पांडवानां
भार्याद्रौपदीशुभलक्षणा ॥ पांचालीसिंधुराजेंद्रवसत्यत्रवराश्रमे ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥४६॥
बबूलाःकंटकवृक्षाः ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥

|| ३४ || ३५ || ३६ || ३७ || ३८ || ३९ || ४० || ४१ || ४२ ||

जयद्रथउवाच ॥ क्कगताःपांडवाःपंचशूराःसंप्रतिविश्रुताः ॥ वसंत्यत्रवनेवीरावीतशोकामहाबलाः ॥ ३४ ॥
धौम्यउवाच ॥ मृगयार्थंगताःपंचपांडवारथसंस्थिताः ॥ आगमिष्यंतिमध्यान्हेमृगानादायपार्थिवाः ॥ ३५
॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यउदतिष्ठदसौनृपः ॥ द्रौपदीसन्निधौगत्वाप्रणम्येदमुवाचह ॥३६ ॥ कुशलंतेवरारोहेक्क
गताःपतयश्चते ॥ एकादशगतान्यद्यवर्षाणिचवनेकिल ॥ ३७ ॥ द्रौपदीतुतदोवाचस्वस्तितेस्तुनृपात्मज ॥
विश्रमस्वाश्रमाग्याशेक्षणादायांतिपांडवाः ॥ ३८ ॥ एवंब्रुवंत्यांतस्यांतुलोभाविष्टःसभूपतिः ॥ जहारद्रौ
पदींवीरोनादृत्यमुनिसत्तमान् ॥ ३९ ॥ कस्यांचिन्नैवविश्वासःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ कुर्वन्दुःखमवाप्नोतिदृ
ष्टांतस्त्वत्रवैबलिः ॥ ४० ॥ वैरोचनसुतःश्रीमान्धर्मिष्ठःसत्यसंगरः ॥ यज्ञकर्ताचदाताचशरण्यःसाधुसंमतः
॥ ४१ ॥ नाधर्मेनिरतःक्कापिप्रल्हादस्यचपौत्रकः ॥ एकोनशतयज्ञान्वैसचकारसदक्षिणान् ॥ ४२ ॥ स
त्वमूर्तिःसदाविष्णुःसेव्यःसयोगिनामपि ॥ निर्विकारोपिभगवान्देवकार्यार्थसिद्धये ॥ ४३ ॥ कश्यपाच्चसमु
द्भूतोविष्णुःकपटवामनः ॥ राज्यंछलेनहृतवान्महींचैवससागरां ॥ ४४ ॥ सोभवत्सत्यवाग्राजावलिर्वैरो
चनिस्तदा ॥ कपटंकृतवान्विष्णुरिंद्रार्थेतुमयाश्रुतं ॥ ४५ ॥ अन्यःकिंनकरोत्येवंकृतंवैसत्वमूर्तिना ॥ वाम
नरूपमास्थाययज्ञपातंचिकीर्षता ॥ ४६ ॥ नचविश्वसितव्यंवैकदाचित्केनाचित्तथा ॥ लोभश्चेतासिचेत्स्वा
मिन्कीदृक्पापकृतंभयं ॥ ४७ ॥ लोभाहताःप्रकुर्वंतिपापानिप्राणिनःकिल ॥ परलोकाद्भयंनास्तिकस्याचि
त्कर्हिचिन्मुने ॥ ४८ ॥मनसाकर्मणावाचापरस्वादानहेतुतः ॥ प्रपतंतिनराःसम्यग्लोभोपहतचेतसः ॥४९॥

|| ४३ || ४४ || ४५ || ४६ || ४७ || ४८ || प्रपतंतिनरकेइतिशेषः || ४९ ||

॥५०॥सर्वोव्यवहारोलोभमूलक एवेतिदर्शयति अन्यस्यानीयतेइति नदेवाअन्यस्यपुरुषस्यवित्तमानीयतेभ्यः प्रयच्छंतिमनीषितंधनंवाणिज्या दिव्यवहारेणवातस्माद्देवाअपिपरस्वादानतत्पराएवेत्यर्थः ॥ ५१॥५२ ॥ ग्रहणकालेइति यस्माद्यावत्परिमितंवार्धुषिकंग्राह्यंतस्मात्तदपेक्षया धिकंकांक्षति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥५६॥५७॥५८॥५९॥ विश्वामित्रइति सुयथानीतवांस्तथात्वंनय तस्यगतिवत्त्वापिमतिर्भविष्य

देवानाराध्यसततंवांछंतिचधनंनराः॥ नदेवास्तत्करेकृत्वासमर्थादातुमंजसा ॥५०॥ अन्यस्यानीयतेवि त्तंप्रयच्छंतिमनीषितं॥ वाणिज्येनाथदानेनचौर्येणापिबलेनवा ॥५१॥ विक्रयार्थंगृहीत्वाचधान्यवस्त्रादिकं बहु॥ देवानर्चयतेवैश्योमहर्घिर्मेभवेदिति ॥५२॥ नात्रकिंपरवित्तेच्छावाणिज्येनपरंतप ॥ ग्रहणकालेसं प्राप्तेमहर्घंवापिकांक्षति ॥५३॥ एवंहिप्राणिनःसर्वेपरस्वादानतत्पराः॥ वर्ततेसततंब्रह्मन्विश्वासःकीदृशः पुनः ॥५४॥ वृथातीर्थंवृथादानंवृथाध्ययनमेवच॥ लोभमोहवृतानांवैकृतंतदकृतंभवेत्॥ ५५ ॥ तस्मा देनंमहाभागविसर्जयगृहंप्रति॥ सपुत्राहंवसिष्यामिजानकीवद्द्विजोत्तम॥५६॥ इत्युक्तोसौमुनिस्तावद्गत्वा युधाजितंनृपं॥ उवाचवचनंराज्ञेभारद्वाजःप्रतापवान्॥५७॥ गच्छराजन्यथाकामंस्वपुरंनृपसत्तम॥ ने यंमनोरमाऽयेतिबालपुत्रासुदुःखिता ॥५८॥ युधाजिदुवाच॥ मुनेमुंचहठंसौम्यविसर्जयमनोरमां॥ नच यास्याम्यहंमुक्त्वानेष्याम्यद्यबलात्पुनः॥५९॥ ऋषिरुवाच॥ नयस्वयदिशक्तिस्तेबलेनाद्यममाश्रमात्॥ विश्वामित्रोयथाधेनुंवसिष्ठस्यमुनेःपुरा ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यमुनेस्तत्रावनीपतिः ॥ मंत्रिवृद्धंसमाहूयपप्रच्छतमतंद्रितः ॥ १ ॥ किंकर्तव्यंसुबुद्धेत्रमयाद्यवदसुव्रत ॥ बलान्नयामितांकामंसपुत्रांचसुभाषिणीं ॥ २ ॥

तीतितात्पर्यं॥ ६०॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेतृतीयस्कंधेषोडशोध्यायः॥१६॥ द्विषाष्टिश्लोकवर्येस्तुविश्वामित्रकथोत्तरं॥कामनीजस्यसंप्रा ॥४७॥
प्तिराजपुत्रस्यकथ्यते॥१॥मुनिवाक्यश्रवणोत्तरंराजायत्कृतवांस्तदाह इत्याकर्ण्येति अवनीपतिर्युधाजित्॥१॥स्वमतमाह नयामिनेष्यामि॥२॥

॥ ३ ॥ हन्मिहनिष्यामि ॥ ४ ॥ यता मियत्नंकरिष्यामि ॥ ५ ॥ राज्ञोमतस्यश्रवणानंतरंमंत्रीमुनिनाविश्वामित्रस्यदृष्टांतउक्तस्तदाभिप्रायमुपवर्ण्यराजानंसाहसान्निवारयतीत्याह साहसमिति ॥ ६ ॥ दृष्टांतमुपपादयन्दृष्टोतोक्तेरभिप्रायमाह पुरेति गाधिराज्ञः सुतः

रिपुरल्पोपिनोपेक्ष्यःसर्वथाशुभमिच्छता॥ राजयक्ष्मेवसंमृद्धोमृत्यवेपरिकल्पयेत् ॥ ३ ॥ नात्रसैन्यंनयोद्धास्तियोमामत्रनिवारयेत् ॥ गृहीत्वाहन्मितंतत्रदौहित्रस्यरिपुंकिल ॥ ४ ॥ निष्कंटकंभवेद्राज्यंयताम्यद्यबलादहं ॥ हतेसुदर्शनेनूर्नंनिर्भयोसौभवेदिति॥ ५ ॥ प्रधानउवाच ॥ साहसंनहिकर्त्तव्यंश्रुतंराजन्मुनेर्वचः ॥ विश्वामित्रस्यदृष्टांतःकथितस्तेनमारिष ॥ ६ ॥ पुरागाधिसुतःश्रीमान्विश्वामित्रोतिविश्रुतः ॥ विचरन्सनृपश्रेष्ठोवसिष्ठाश्रममभ्यगात् ॥७॥ नमस्कृत्यचतंराजाविश्वामित्रःप्रतापवान् ॥ उपविष्टोनृपश्रेष्ठोमुनिनादत्तविष्टरः ॥ ८॥ निमंत्रितोवसिष्ठेनभोजनायमहात्मना ॥ ससैन्यश्चस्थितोराजागाधिपुत्रोमहायशाः ॥९॥ नंदिन्यासादितंसर्वंभक्ष्यभोज्यादिकंचयत् ॥ भुक्त्वाराजाससैन्यश्चवांछितंतत्रभोजनं ॥ १० ॥ प्रतापंतंचनंदिन्याःपरिज्ञायसपार्थिवः ॥ ययाचेनंदिनींराजावसिष्ठंमुनिसत्तमं ॥ ११ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ मुनेधेनुसहस्रंतेघटोध्नीनां ददाम्यहं ॥ नंदिनींदेहिमेधेनुंप्रार्थयामिपरंतप ॥१२॥वसिष्ठउवाच ॥ होमधेनुरियंराजन्नददामिकथंचन ॥ सहस्रंचापिधेनूनांतवेदंतवातिष्ठतु ॥ १३ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ अयुतंवाथलक्षंवाददामिमनसेप्सितं ॥ देहिमेनंदिनींसाधोगृहीष्यामिबलादथ ॥ १४ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ कामंगृहाणनृपतेबलादद्ययथारुचि ॥ नाहंददामितेराजन्स्वेच्छयानंदिनींगृहात् ॥ १५ ॥

॥ ७ ॥ मुनिनावसिष्ठेन ॥८॥ ९ ॥ नंदिन्यासादितंनंदिन्याकामधुक्कन्ययायत्सर्वस्तनेभ्योनिष्कास्यदत्तंवांछितंयस्ययदपेक्षितंतत् ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ घटोध्नीनांघटवदूधोयासांगवांतासांबहुदुग्धवतीनामितितात्पर्यं ॥ १२ ॥ नददामिनदास्यामि तवेदंतवैवातिष्ठतु ॥ १३ ॥ १४॥ गृहाद्धिष्कादयेत्यर्थः ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥४८॥ तच्छ्रुत्वानृपतिर्भृत्यानादिदेशमहाबलान् ॥ नयध्वंनंदिनींधेनुंबलदर्पसुसंस्थिताः ॥ १६ ॥ तेभृत्याजगृहुर्धे
नुंहठादाक्रम्ययंत्रितां ॥ वेपमानामुनिंप्राहसुरभीसाश्रुलोचना ॥ १७ ॥ मुनेत्यजसिमांकस्मात्कर्षयंतिसुयं
त्रितां ॥ मुनिस्तांप्रत्युवाचेदंत्यजेनाहंसुदुग्धदे ॥ १८॥बलान्नयतिराजासौपूजितोद्यमयाशुभे ॥ किंकरोमिन
चेच्छामित्यक्तुंत्वांमनसाकिल ॥ १९ ॥ इत्युक्तामुनिनाधेनुःक्रोधयुक्ताबभूवह ॥ हंभारवंचकाराशुक्रूरशब्दंसु
दारुणं ॥ २० ॥ उद्गतास्तत्रदेहात्तुदैत्याघोरतरास्तदा ॥ सायुधास्तिष्ठतिष्ठेतिब्रुवंतःकवचावृताः ॥ २१ ॥ सै
न्यंसर्वंहतंतैस्तुनंदिनीप्रतिमोचिता ॥ एकाकीनिर्गतोराजाविश्वामित्रोतिदुःखितः ॥ २२ ॥ हंतपापोतिदीना
त्मानिंदन्क्षात्रबलंमहत् ॥ ब्राह्मंबलंदुराराध्यंमत्वातपसिसंस्थितः ॥ २३॥ तस्त्वाबहूनिवर्षाणितपोघोरंमहा
वने ॥ ऋषित्वंप्रापगाधेयस्त्यक्त्वाक्षात्रंविधिंपुनः ॥ २४ ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमाकृथावैरमद्भुतं ॥ कुलना
शकरंनूनंतापसैःसहसंयुगं ॥ २५ ॥ मुनिवर्यंव्रजाद्यत्वंसमाश्वास्यतपोनिधिं ॥ सुदर्शनोपिराजेंद्रतिष्ठत्वत्र
यथासुखं ॥ २६ ॥ बालोयंनिर्धनःकिंतेकरिष्यतिनृपाहितं ॥ वृथातेवैरभावोयमनाथेदुर्बलेशिशौ ॥ २७ ॥ द
यासर्वत्रकर्तव्यादैवाधीनमिदंजगत् ॥ ईर्ष्ययाकिंनृपश्रेष्ठयद्भाव्यंतद्भविष्यति ॥ २८ ॥ वज्रंतृणायतेराजन्दै
वयोगान्नसंशयः ॥ तृणंवज्र[illegible]पसमयेदैवयोगतः ॥ २९ ॥ शशकोहंतिशार्दूलंमशकोवैयथागजं ॥ साह
संमुंचमेधाविन्कुरुष्ववचनंहितं ॥ ३० ॥

॥ २४ ॥ तथाहिराजन्मुनिनदृष्टांतोदत्तोयंतस्येदंतात्पर्यंत्वयापिसाहसंक्रियतेचेत्त्वापितथैवावस्थाभविष्यतीतियस्मादेवंतस्मादित्याह तस्मा
दिति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ॥

॥ ३१ ॥ ३२॥ उपचयंवृद्धिं ॥ ३३ ॥ एकस्मिन्निति कस्मिंश्चित्समयेविदलंमांत्रेणंमुनिपुत्रोहास्यवशात्क्लीन्नितिनाम्नामंत्रयत् ॥ ३४ ॥ सुदर्शनस्त्विति तद्वाक्यंसुदर्शनःश्रुत्वातस्यनाम्नआद्यमेकाक्षरंप्रारब्धवशादनुस्वारायुतंअनुस्वारेणविहीनमपिचित्तेदधारस्थापयामास पुनः

व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्ययुधाजिन्नृपसत्तमः ॥ प्रणम्यतंमुनिंमूर्ध्नाजगामस्वपुरंनृपः ॥ ३१ ॥ मनोरमापिस्वस्थाभूदाश्रमेतत्रसंस्थिता ॥ पालयामासपुत्रंतंसुदर्शनमृतव्रतं ॥ ३२ ॥ दिनेदिनेकुमारोसौ जगामोपचयंततः ॥ मुनिबालगतःक्रीडन्निर्भयःसर्वतःशुभः ॥३३॥ एकस्मिन्समयेतत्रविदल्लंसमुपागतं ॥ क्लीबेतिमुनिपुत्रस्तमामंत्रयत्तदंतिके ॥ ३४ ॥ सुदर्शनस्तुतच्छ्रुत्वादधारैकाक्षरंस्फुटं ॥ अनुस्वारायुतंतच्च प्रोवाचातिपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ बीजंवैकामराजाख्यंगृहीतंमनसातदा ॥ जजापबालकोत्यर्थंधृत्वाचेतसिसादरं ॥ ३६ ॥ भावियोगान्महाराजकामराजाख्यमद्भुतं ॥ स्वभावेनैवतेनेत्थंगृहीतंबालकेनवै ॥ ३७ ॥ तदासौपंचमेवर्षेप्राप्यमंत्रमनुत्तमं ॥ ऋषिच्छंदोविहीनंचध्यानन्यासविवर्जितं ॥ ३८ ॥ प्रजपन्मनसानित्यंक्रीडत्यपि स्वपित्यपि ॥ विसस्मारनतंमंत्रंज्ञात्वासारमितिस्वयं ॥ ३९ ॥ वर्षेचैकादशेप्राप्तेकुमारोसौनृपात्मजः ॥ मुनिनाचोपनीतोथवेदमध्यापितस्तथा ॥ ४० ॥ धनुर्वेदंतथासांगंनीतिशास्त्रंविधानतः ॥ अभ्यस्तासकलाविद्यातेनमंत्रबलादिव ॥ ४१ ॥ कदाचित्सोपिप्रत्यक्षंदेवीरूपंददर्शह ॥ रक्तांबरंरक्तवर्णंरक्तसर्वांगभूषणं ॥ ४२ ॥ गरुडेवाहनेसंस्थांवैष्णवींशक्तिमद्भुतां ॥ दृष्ट्वाप्रसन्नवदनःसबभूवनृपात्मजः ॥ ४३ ॥ वनेतास्मिन् स्थितःसोथसर्वविद्यार्थतत्त्ववित् ॥ मातरंसेवमानस्तुविजहारनदीतटे ॥ ४४ ॥

पुनःप्रोवाचजजापचेत्यर्थः तेननकारेउक्ते प्युगांशूच्चारणाद्ककारमश्रुत्वाक्लींत्येवनामचमत्कृतमस्तीत्यभिप्रायेणजजापेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

शरासनंवसंप्राप्तंविशिखाश्चशिलाशिताः ॥ तूणीरंकवचंतस्मैदत्तंचांविकयावने ॥ ४५ ॥ एतस्मिन्समयेपुत्री
॥४९॥ काशीराजस्यसुप्रिया ॥ नाम्नाशशिकलादिव्यासर्वलक्षणसंयुता ॥ ४६ ॥ शुश्रावनृपपुत्रंतंवनस्थंचसुदर्श
नं ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंशूरंकाममिवापरं ॥ ४७ ॥ बंदीजनमुखाच्छुत्वाराजपुत्रंसुसंमतं ॥ चकमेमनसातंवैव
रंवरयितुंधिया ॥ ४८ ॥ स्वप्नेतस्याःसमागम्यजगदंबानिशांतरे ॥ उवाचवचनंचेदंसमाश्वास्यसुसंस्थिता
॥ ४९ ॥ वरंवरयसुश्रोणिममभक्तःसुदर्शनः ॥ सर्वकामप्रदस्तेस्तुवचनान्ममभामिनि ॥ ५० ॥ एवंशशिक
लादृष्ट्वास्वप्नेरूपंमनोहरं ॥ अंबायावचनंस्मृत्वाजहर्षभृशमानिनी ॥ ५१ ॥ उत्थितासामुदायुक्तापृष्टमात्रा
पुनःपुनः ॥ प्रमोदेकारणंबालानोवाचातित्रपान्विता ॥५२॥ जहासमुदमापन्नास्मृत्वास्वप्नंमुहुर्मुहुः ॥ सखीं
प्राहतदान्यांवैस्वप्नवृत्तंसविस्तरं ॥ ५३॥ कदाचित्साविहारार्थमवापोपवनंशुभं ॥ सखीयुक्ताविशालाक्षीचंप
कैरुपशोभितं ॥ ५४ ॥ पुष्पाणिचिन्वतीबालाचंपकाधःस्थितावला ॥ अपश्यद्ब्राह्मणंमार्गेअगच्छंतंत्वरान्वि
तं ॥ ५५ ॥ तंप्रणम्यद्विजंश्यामाबभाषेमधुरंवचः ॥ कुतोदेशान्महाभागकृतमागमनंत्वया ॥ ५६ ॥ द्विज
उवाच ॥ भारद्वाजाश्रमाद्बालेनूनमागमनंमम ॥ जातंवैकार्ययोगेनाकिंपृच्छासिवदस्वमे ॥ ५७ ॥ शशिकलो
वाच ॥ तत्राश्रमेमहाभागवर्णनीयंकिमस्तिवै ॥ लोकातिगंविशेषेणप्रेक्षणीयतमंकिल ॥ ५८॥ ब्राह्मणउवाच
॥ ध्रुवसंधिसुतःश्रीमानास्तेसुदर्शनोनृपः ॥ यथार्थनामासुश्रोणिवर्ततेपुरुषोत्तमः ॥ ५९ ॥ तस्यलोचनमत्यंतं ॥४९॥
निष्फलंप्रतिभातिमे ॥ येनदृष्टोनवामोरुकुमारस्तुसुदर्शनः ॥ ६० ॥

कौतुकात्सर्वगुणानामेकमाकरंद्रष्टुंतेनैवविधात्रा एकस्मिन्सुदर्शनेसर्वेगुणानिहिताइत्यहंमन्ये ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इ० देवीभा० ति० तृ० ॥ १७ ॥
पंचाधिकेश्वपंचाशत्परैरथनिजांसुतां ॥ विवाहयितुमुद्युक्तः काशीराजइतीर्यते ॥ १ ॥ इत्थंशशिकलांसुदर्शनसमाचारांब्राह्मणउक्त्वागत
वानित्याह श्रुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ यच्छ्रवणादनुदेहेविकारउत्पन्नइतिसखींप्राहेत्यन्वयः अज्ञातंरसविज्ञानंयस्यएतस्यशृंगाररसविज्ञानंलोके

एकत्रनिहिताधात्रागुणाःसर्वेसिसृक्षुणा ॥ गुणानामाकरंद्रष्टुंमन्येतेनैवकौतुकात् ॥ ६१ ॥ तवयोग्यःकुमारो सौभर्त्ताभवितुमर्हति ॥ योगोयंविहितोप्यासीन्मणिकांचनयोरिव ॥ ६२ ॥ इति० दे० भा० म० तृ० स० ॥ १७ ॥
व्यासउवाच ॥ श्रुत्वातद्वचनंश्यामाप्रेमयुक्ताबभूवह ॥ प्रतस्थेब्राह्मणस्तस्मात्स्थानादुक्त्वासमाहितः ॥ १ ॥ सातुपूर्वानुरागाद्वैमग्नाप्रेम्णातिचंचला ॥ कामबाणहतेवासगतेतस्मिन्द्विजोत्तमे ॥ २ ॥ अथकामार्दिताप्राह सखींछंदोनुवर्तिनीं ॥ विकारश्चसमुत्पन्नोदेहेयच्छ्रवणादनु ॥ ३ ॥ अज्ञातरसविज्ञानंकुमारंकुलसंभवं ॥ दुनोतिमदनःपापःकिंकरोमिक्कयामिच ॥ ४ ॥ स्वप्नेषुवामयादृष्टःपंचबाणइवापरः ॥ तपतेमेमनोत्यर्थंविरहाकुलितंमृदु ॥ ५ ॥ चंदनंदेहलग्नंमेविषवद्भातिभामिनि ॥ स्रगियंसर्पवच्चैवचंद्रपादाश्चवन्हिवत् ॥ ६ ॥ नचहर्म्येवनेशंमेदीर्घिकायांनपर्वते ॥ नदिवाननिशायांवानसुखंसुखसाधनैः ॥ ७ ॥ नशय्यानचतांबूलंनगीतं नचवादनं ॥ प्रीणयंतिमनोमेद्यनतृप्तेममलोचने ॥ ८ ॥ प्रयाम्यद्यवनेतत्रयत्रासौवर्ततेशठः ॥ भीतास्मिकुललज्जायाःपरतंत्रापितुस्तथा ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नंज्ञातमित्यर्थः अधुनैवसंप्राप्तयौवनइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शंकल्याणंहर्म्येगृहेनवनेपिनदीर्घिकायांवाप्यामपिन ॥ ७ ॥ प्रीण
यंतियेतेउपचाराइत्यर्थः ॥ ८ ॥ शठइत्यनेनातिप्रेमाविरहाकुलचित्तत्वंसूचितं प्रयामियास्यामिपरंतुकुललज्जायाःसकाशाद्भीतास्मि
तथापिपितुःपरतंत्रास्मिततोनमयागंतुंशक्यतइतिभावः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यद्यप्यमेसुदर्शनेनैवविवाहंकरिष्यतितर्हिसुदर्शनायराजपुत्रायकामंमैथुनंदास्यामि ॥ १० ॥ संत्यन्येइति नमेतेमताइतिशेषः ॥ ११ ॥ तस्याश्चित्तेसुसंस्थितइति ॥१२॥ इयंयाचित्तस्यैवंस्थितिः सावाग्बीजस्यजपंकरोतियाशशिकलातज्जपाद्यासिद्धिस्तस्याःसकाशादेवोपस्थि

स्वयंवरंपितामेद्यनकरोतिकरोमिकिं ॥ दास्यामिराजपुत्रायकामंसुदर्शनायवै ॥ १० ॥ संत्यन्येपृथिवीपा
लाःशतशःसंभृतर्धयः ॥ रमणीयानमेतेद्यराज्यहीनोप्यसौमतः ॥ ११ ॥ व्यासउवाच ॥ एकाकीनिर्धनश्चैव
बलहीनःसुदर्शनः ॥ वनवासीफलाहारस्तस्याश्चित्तेसुसंस्थितः ॥ १२ ॥ वाग्बीजस्यजपात्सिद्धिस्तस्याएषा
प्युपस्थिता ॥ सोपिध्यानपरोत्यंतंजजापमंत्रमुत्तमं ॥१३॥ स्वप्नेपश्यत्यसौदेवींविष्णुमायामखंडितां ॥ वि
श्वमातरमव्यक्तांसर्वसंपत्करांबिकां ॥ १४ ॥ शृंगवेरपुराध्यक्षोनिषादःसमुपेत्यतं ॥ ददौरथवरंतस्मैसर्वो
पस्करसंयुतं ॥ १५ ॥ चतुर्भिस्तुरंगैर्युक्तंपताकावरमंडितं ॥ जैत्रंराजसुतंज्ञात्वाददौचोपायनंतदा ॥ १६
॥ सोपिजग्राहतंप्रीत्यामित्रत्वेनसुसंस्थितं ॥ वन्यैर्मूलफलैःसम्यगर्चयामासशंबरं ॥ १७ ॥ कृतातिथ्येगतेत
स्मिन्निषादाधिपतौतदा ॥ मुनयःप्रीतियुक्तास्तेतमूचुस्तापसामिथः ॥ १८ ॥ राजपुत्रध्रुवंराज्यंप्राप्स्यसि
त्वंचसर्वथा ॥ स्वल्पैरहोभिरव्यग्रःप्रतापान्नात्रसंशयः ॥ १९ ॥ प्रसन्नातेंबिकादेवीवरदाविश्वमोहिनी ॥ स
हायस्तुसुसंपन्नोनाचिंतांकुरुसुव्रत ॥ २० ॥ मनोरमांतथोचुस्तेमुनयःसंशितव्रताः ॥ पुत्रस्तेद्यधराधीशोभ
विष्यतिशुचिस्मिते ॥ २१ ॥ सातानुवाचतन्वंगीवचनंवोस्तुसत्फलं ॥ दासोयंभवतांविप्राःकिंचित्रंसदुपा
सनात् ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ता ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ जैत्रंजयकारिणं ॥ १६ ॥ तंरथंउपायनभूतंजग्राहमित्रत्वेनस्थितंशंबरंनिषादमर्चयामास ॥ १७ ॥ तंराज
पुत्रं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥

॥ २३ ॥ अन्यत्साधनंमत्पुत्रस्यराज्यप्राप्तौनदृश्यतेभवतामाशीर्वादैरेवकेवलंभवेत् ॥ २४ ॥ रथारूढइति एकएवसन्नक्षौहिणीसमावृत इवभाति ॥ २५ ॥ कुतएवमितिचेन्मंत्रमाहिमायामित्याह प्रतापइति एवंवैएवंफलजातमित्यर्थः ॥ २६ ॥ गुरोर्मंत्रमप्राप्यजपतएवं

नसैन्यंसचिवाःकोशोनसहायश्चकश्चन ॥ केनयोगेनपुत्रोमेराज्यंप्राप्तुमिहार्हति ॥२३॥आशीर्वादैश्चवोनूनंपु त्रोयंमेमहीपतिः ॥ भविष्यतिनसंदेहोभवंतोमंत्रवित्तमाः ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ रथारूढःसमेधावीयत्रया तिसुदर्शनः ॥ अक्षौहिणीसमावृतइवभातिसतेजसा ॥ २५ ॥ प्रतापोमंत्रबीजस्यनान्यःकश्चनभूपते ॥ ए वंवैजप्यतस्तस्यप्रीतियुक्तस्यसर्वथा ॥ २६ ॥ संप्राप्यसद्गुरोर्बीजंकामराजाख्यमद्भुतं ॥ जपेद्यस्तुशुचिः शांतःसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २७ ॥ नतदास्तिपृथिव्यांवादिविवापिसुदुर्लभं ॥ प्रसन्नायाःशिवायाश्चयद प्राप्यंनृपोत्तम ॥ २८॥ तेमंदास्तेऽतिदुर्भाग्यारोगैस्तेसमभिद्रुताः ॥ येषांचित्तेनविश्वासोभवेदंबार्चनादिषु॥ २९ ॥ यामातासर्वदेवानांयुगादौपरिकीर्तिता ॥ आदिमानेतिविख्यातानाम्नातेनकुरूद्वह ॥ ३० ॥ बुद्धिःकी र्तिर्धृतिर्लक्ष्मीःशक्तिःश्रद्धामतिःस्मृतिः ॥ सर्वेषांप्राणिनांसावैप्रत्यक्षैवविभासते ॥ ३१ ॥ नजानंतिनरायेवै मोहितामाययाकिल ॥ नभजंतिकुतर्कज्ञादेवींविश्वेश्वरींशिवां ॥ ३२ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथाशंभुर्वासवोवरुणोय मः ॥ वायुरग्निःकुबेरश्चत्वष्टापूषाश्विनौभगः ॥ ३३ ॥ आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवामरुद्गणाः ॥ सर्वेध्यायं तितांदेवींसृष्टिस्थित्यंतकारिणीं ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सिद्धिरनुभूतायस्तुसद्गुरोर्बीजंकामराजाख्यमद्भुतंसंप्राप्यजपेत्ससर्वान्कामानवाप्नुयादित्याह संप्राप्येति ॥ २७ ॥ प्रसंगाज्जनमेजयायश्री देवीमहिमानमनुवदतिव्यासः नतदस्तीति शिवायाःसकाशादित्यर्थः॥ २८ ॥२९ ॥ ३० ॥ बुद्धिःकीर्तिरिति इत्यादिरूपैःसर्वेषांकल्या णकर्त्रीस्पष्टमेवभासतेप्रत्यक्षं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सुदर्शनेनेति तस्मात्तस्यकथमेवंफलंनस्यादित्यभिप्रायः ॥ ३५ ॥ ब्रह्मेति ब्रह्मरूपिण्याः संविदएवदेवीपदवाच्यत्वमितिभावः तथाचश्रुतिः सर्वे वैदेवादेवीमुपतस्थुः कासित्वंमहादेवीसाब्रवीदहंब्रह्मरूपिणमित्तः प्रकृतिपुरुषात्मकंजगदिति मुमुक्षूणांचवल्लभेति मुमुक्षवोहिसर्वंविहायमहाप्रेम्णा स्वात्मरूपांसंविदमेवपरिशीलयंतितस्मात्तेषांप्रियेत्यर्थः ॥३६॥ मायाविशिष्टंब्रह्मैवदेवीतत्रब्रह्मभागरूपेणवर्णनंकृत्वामायाभागरूपेणापिवर्णयति

कोनसेवेतविद्वान्वैतांशक्तिंपरमात्मिकां ॥ सुदर्शनेनसाज्ञातादेवीसर्वार्थदाशिवा ॥३५ ॥ ब्रह्मैवसातिदुःप्रापा विद्याविद्यास्वरूपिणी ॥ योगगम्यापराशक्तिर्मुमुक्षूणांचवल्लभा ॥ ३६ ॥ परमात्मस्वरूपंकोवेत्तुमर्हतितां विना ॥ यासृष्टिंत्रिविधांकृत्वादर्शयत्यखिलात्मने ॥ ३७ ॥ सुदर्शनस्तुतांदेवींमनसापरिचिंतयन् ॥ राज्यलाभात्परंप्राप्यसुखंवैकाननेस्थितः ॥ ३८ ॥ सापिचंद्रकलात्यर्थंकामबाणप्रपीडिता ॥ नानोपचारैरनिशंदधारदुःखितंवपुः ॥ ३९ ॥ तावत्तस्याःपिताज्ञात्वाकन्यांपुत्रवरार्थिनीं ॥ सुबाहुःकारयामासस्वयंवरमतंद्रितः ॥ ४० ॥ स्वयंवरस्तुत्रिविधोविद्वद्भिःपरिकीर्तितः ॥ राज्ञांविवाहयोग्योवैनान्येषांकथितःकिल ॥ ४१॥ इच्छास्वयंवरश्चैकोद्वितीयश्चपणाभिधः ॥ यथारामेणभग्नंवैत्र्यंबकस्यशरासनं ॥ ४२ ॥ तृतीयःशौर्यशुल्कश्चशूराणांपरिकीर्तितः ॥ इच्छास्वयंवरंतत्रचकारनृपसत्तमः ॥ ४३ ॥ शिल्पिभिःकारितामंचाःशुभैरास्तरणैर्युताः ॥ ततश्चविविधाकाराःसुकृताःसभ्यमंडपाः ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

परमात्मस्वरूपमिति सर्वपुराणतंत्रादिपुवेदेषुचेत्थमेवरीतिः देव्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपत्वात्क्वचिन्मायोपसर्जनब्रह्मरूपत्वेनवर्णनंक्वचिद्ब्रह्मोपसर्जनमायारूपत्वेनवर्णनमिति इदंचास्माभिरसकृदुक्तंनविस्मर्तव्यं ॥३७॥ ३८ ॥ ३९॥४०॥४१॥४२॥शौर्यशुल्कश्चशौर्यमेवशुल्कंयस्मिन्सइत्यर्थः यस्यशौर्यंवर्ततेतेनसर्वान्राज्ञोजित्वाकन्याहरणीयेति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ॥ ॥छ॥ ॥ ॥छ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सूनृतमित्यपिपाठः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ब्रूहीति अस्मिन्स्वयंवरे
स्थितिमंतः प्रतिष्ठिताराजानआगमिष्यंतितस्मादेतादृशंसर्वेषांविप्रियंवाक्यंकदापित्वयानवक्तव्यमितिशेषः इतिपुत्रींब्रूहीति॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवी

एवंकृतेतिसंभारेविवाहार्थंसुविस्तरे ॥ सखींशशिकलाप्राहदुःखिताचारुलोचना ॥ ४५ ॥ इदंमेमातरंब्रूहित्वमे
कांतेवचोमम ॥ मयावृतःपतिश्चित्तेध्रुवसंधिसुतःशुभः ॥ ४६ ॥ नान्यंवरंवरिष्यामितमृतेवैसुदर्शनं ॥ समे
भर्त्तानृपसुतोभगवत्याप्रतिष्ठितः ॥ ४७ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तासासखीगत्वामातरंप्राहसत्वरा ॥ वैदर्भीं
विजनेवाक्यंमधुरंमंजुभाषिणी ॥ ४८ ॥ पुत्रीतेदुःखिताप्राहसाध्वित्वांमन्मुखेनयत् ॥ शृणुत्वंकुरुकल्याणि
तद्धितंत्वरिताधुना ॥ ४९ ॥ भारद्वाजाश्रमेपुण्येध्रुवसंधिसुतोस्तियः ॥ समेभर्त्तावृतश्चित्तेनान्यंभूपंवृणोम्य
हं ॥ ५० ॥ व्यासउवाच ॥ राज्ञीतद्वचनंश्रुत्वास्वपतौगृहमागते ॥ निवेदयामासतदापुत्रीवाक्यंयथातथं ॥
५१ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजाविस्मितःप्रहसन्मुहुः ॥ भार्यामुवाचवैदर्भींसुबाहुस्तुऋतंवचः ॥ ५२ ॥ सुभ्रुजा
नासिबालोसौराज्यान्निष्कासितोवने॥एकाकीसहमात्रावैवसतेनिर्जनेवने ॥ ५३ ॥ तत्कृतेनिहतोराजावीरसेनो
युधाजिता ॥ सकथंनिर्धनोभर्त्तायोग्यःस्याच्चारुलोचने ॥ ५४ ॥ ब्रूहिपुत्रींततोवाक्यंकदाचिदपिविप्रियं ॥ आ
गमिष्यंतिराजानःस्थितिमंतःस्वयंवरे ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेऽष्टादशोऽध्या
यः ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ भर्त्रासाभिहिताबालांपुत्रींकृत्वांकसंस्थितां ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंसमाश्वास्य
शुचिस्मितां ॥ १ ॥ किंवृथासुदतित्वंहिविप्रियंममभाषसे ॥ पितातेदुःखमाप्नोतिवाक्येनानेनसुव्रते ॥ २ ॥
सुदर्शनोतिदुर्भाग्योराज्यभ्रष्टोनिराश्रयः ॥ बलकोशविहीनश्चपरित्यक्तस्तुबांधवैः ॥ ३ ॥

भागवततिलकेतृतीयस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुसुदर्शनयुतानृपाः ॥ स्वयंवरेसमाजग्मुरितिसम्यक्कथोच्यते ॥ १ ॥ भर्त्रा
सेतिसाराजपत्नीभर्त्राराज्ञेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४ ॥ राजचिन्हैः छत्रचामरादिभिः ॥५॥६॥७॥ अतिसंगरं अतिसंग्रामं ॥ ८ ॥ ९ ॥ एवंमातुर्वचनंवाक्यंसुदर्शनप्रत्याख्यानाभिप्रा
यकंश्रुत्वाशशिकलेवाच मातर्ममेप्सितइति काममेमन्मनोरथविषये तत्रदृष्टांतमाह शर्यातीति ॥ १० ॥ यथेति यथाशर्यातिराज्ञोवचनेन

मात्रासहवनंप्राप्तः॥फलमूलाशनःकृशः।नतेयोग्योवरोयंवैवनवासीचदुर्भगः ॥ ४ ॥ राजपुत्राःकृतप्रज्ञारूपवं
तःसुसंमताः ॥ तवार्हाःपुत्रिसंत्यन्येराजचिन्हैरलंकृताः ॥ ५ ॥ भ्रातास्यवर्त्ततेकांतःसराज्यंकोसलेषुवै ॥ क
रोतिरूपसंपन्नःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ ६ ॥ अन्यच्चकारणंसुभ्रुयथायच्चमयाश्रुतं ॥ युधाजित्सततंतस्यवधका
मोस्तिभूमिपः ॥ ७ ॥ दौहित्रःस्थापितस्तेनराज्येकृत्वातिसंगरं ॥ वीरसेनंनृपंहत्वासंमंत्र्यसचिवैःसह ॥ ८
॥ भारद्वाजाश्रमंप्राप्तंहंतुकामःसुदर्शनं ॥ मुनिनावारितःपश्चाज्जगामनिजमंदिरं ॥ ९ ॥ शशिकलेवाच ॥
मातर्ममेप्सितःकामेवनस्थोपिनृपात्मजः ॥ शर्यातिवचनेनैवसुकन्याचपतिव्रता ॥ १० ॥ च्यवनंचयथाप्रा
प्यपतिशुश्रूषणेरता॥भर्तृशुश्रूषणंस्त्रीणांस्वर्गदंमोक्षदंतथा॥११॥अकैतवकृतंनूनंसुखदंभवतिस्त्रियः॥भगव
त्यासमादिष्टंस्वप्नेवरमनुत्तमं॥१२॥तमृतेहंकथंचान्यंसंश्रयामिनृपात्मजं॥मच्चित्तभित्तौलिखितोभगवत्यासुद
र्शनः॥१३॥तंविहायप्रियंकांतंकरिष्येहंनचापरं॥व्यासउवाच ॥ प्रत्यादिष्टाथवैदर्भीतयाबहुनिदर्शनैः ॥ १४

सुकन्यानाम्नीशर्यातिसुताच्यवनंवृद्धंपतिंप्राप्यपतिशुश्रूषणेरतातथैवममराज्यादिलोभोनास्तिकिंतुभर्तृशुश्रूषणमेवाभिलषितंतत्तुममसुदर्शनेपस्या
वस्त्येवेतिभावः भर्तृशुश्रूषणमेवस्त्रीणांपरोधर्मइत्याह भर्त्रेति ॥ ११ ॥ किंचसुदर्शनविषयेममभगवत्याआज्ञाप्यस्तीत्याह भगवत्येति
॥ १२ ॥ समादिष्टंतंसुदर्शनंवरंपतिमृतेइत्यन्वयः संश्रयामिसंश्रयिष्यामि ॥ १३ ॥ प्रत्यादिष्टाप्रत्याख्याता ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥

अस्मिन्समयेशशिकलायत्कृतवततिदाह विवाहस्येति ।। १५ ।। १६ ।। मदर्थेनमत्प्रयोजनेनस्वयंवरःसंभृतःसंपादितः ।।१७।।१८।।हेसुरो
पमत्वंभगवत्यास्वप्नेसमादिष्टोदर्शितआज्ञमोमयाचिन्तेवृतइत्यन्वयः ।।१९ ।। २० ।।२१ ।। २२।।वक्तव्योसावितिहेब्रह्मनृपमद्वाक्यात्नृपात्म

भर्तारंसर्वमाचष्टपुत्र्योक्तंवचनंभृशं ॥ विवाहस्यदिनादर्वागाप्तंश्रुतसमन्वितं ॥ १५ ॥ द्विजंशशिकलातत्रप्रे
षयामाससत्वरं ॥ यथानवेदमेतातोतथागच्छसुदर्शनं ॥ १६ ॥ भारद्वाजाश्रमेब्रूहिमद्वाक्यात्तरसाविभो ॥
पित्रामेसंभृतःकाममदर्थेनस्वयंवरः ॥ १७ ॥ आगमिष्यंतिराजानोबलयुक्ताह्यनेकशः ॥ मयात्वंवैधृतश्चि
त्तेसर्वथाप्रीतिपूर्वकं ॥ १८ ॥ भगवत्यासमादिष्टःस्वप्नेममसुरोपम ॥ विषमग्निहुताशेवाप्रपतामिप्रदीपिते
॥ १९ ॥ वरयेत्वदृतेनान्यंपितृभ्यांप्रेरितापिवा ॥ मनसाकर्मणावाचासंवृतस्त्वंमयावरः ॥ २० ॥ भगवत्याः
प्रसादेनशर्मावाभ्यांभविष्यति ॥ आगंतव्यंत्वयात्रैवदैवंकृत्वापरंबलं ॥ २१ ॥ यदधीनंजगत्सर्वंवर्ततेसच
राचरं ॥ भगवत्यायदादिष्टंनतन्मिथ्याभविष्यति ॥ २२ ॥ यद्वशेदेवताःसर्वावर्ततेशंकरादयः ॥ वक्तव्योसौ
त्वयाब्रह्मन्नेकांतेवैनृपात्मजः ॥२३॥ यथाभवतिमेकार्यंतत्कर्तव्यंत्वयानघ ॥ इत्युक्त्वादक्षिणांदत्वामुनिर्व्या
पारितस्तया ॥ २४ ॥ गत्वासर्वंनिवेद्याशुतत्रप्रत्यागतोद्विजः ॥ सुदर्शनस्तुतज्ज्ञात्वानिश्चयंगमनेतदा ॥
२५ ॥ चकारमुनिनातेनप्रेरितःपरमादरात् ॥ व्यासउवाच ॥ गमनायोद्यतंपुत्रंतमुवाचमनोरमा ॥ २६
॥ वेपमानातिदुःखार्ताजातत्रासाश्रुलोचना ॥कुत्रगच्छसितत्राद्यसमाजेभूभृतांकिल॥२७॥एकाकीकृतवैरश्च
किंविचिंत्यस्वयंवरे ॥ युधाजिद्धंतुकामस्त्वांसमेष्यतिमहीपतिः ॥ २८ ॥ नतन्योस्तिसहायश्चतस्मान्मात्रज
पुत्रक ॥ एकपुत्रातिदीनास्मितवाधारानिराश्रया ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

जः सुदर्शनस्त्वयाएवंवक्तव्यः ।।२३।।२४।।तत्रशशिकलायद्देशेतत्रप्रत्यागतः ।।२५ ।।मुनिनाभारद्वाजेनप्रेरितोगमनेनिश्चयंचकार ।।२६ ।।
।। २७ ।। किंविचिंत्येतिकिमाश्रयंविचिंत्यस्वयंवरेगच्छसीत्यन्वयः ।। २८ ।। २९ ।। ।। ७ ।। ।। ७ ।। ।। ७ ।।

 ॥ ३० ॥ ३१ ॥ आदेशातआज्ञया ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अग्रतोंबिकापात तेतवाग्रतोऽग्रदेशेस्थितांबिकात्वापातइत्यर्थः ॥ ३४ ॥ उत्तर

नार्हसित्वंमहाभागनिराशांकर्त्तुमद्यमां ॥ पितामेनिहतोयेनसोपितत्रागतोनृपः॥ ३०॥एकाकिनंगतंतत्रयुधाजित्त्वांहनिष्यति ॥ सुदर्शनउवाच ॥ भवितव्यंभवत्येवनात्रकार्याविचारणा॥ ३१ ॥ आदेशात्त्वजगन्मातुर्गच्छाम्यद्यस्वयंवरे ॥ माशोकंकुरुकल्याणिक्षत्रियासिवरानने ॥ ३२ ॥ नबिभेमिप्रसादेनभगवत्यानिरंतरं ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वारथमारुह्यगंतुकामंसुदर्शनं ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वामनोरमापुत्रमाशीर्भिश्चात्यमोदयत् ॥ अग्रतस्तेंबिकापातुपार्वतीपातुपृष्ठतः॥३४॥वाराहीविषमेमार्गेदुर्गादुर्गेषुकर्हिचित् ॥ कालिकाकलहेघोरेपातुत्वांपरमेश्वरी ॥ ३५ ॥ मंडपेतत्रमातंगीतथासौम्यास्वयंवरे ॥ भवानीभूपमध्येतुपातुत्वांभवमोचनी ॥ ३६ ॥ गिरिजागिरिदुर्गेषुचामुंडाचत्वरेषुच ॥ कामगाकाननेष्वेवंरक्षतुत्वांसनातनी ॥ ३७ ॥ विवादेवैष्णवीशक्तिरवतात्त्वांरघूद्वह ॥ भैरवीचरणेसौम्यशत्रूणांवैसमागमे ॥ ३८॥ सर्वदासर्वदेशेषुपातुत्वांभुवनेश्वरी ॥ महामायाजगद्धात्रीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ ३९ ॥ व्यासउवाच ॥इत्युक्त्वातंतदामातावेपमानाभयाकुला ॥ उवाचाहंत्वयासार्द्धमागमिष्यामिसर्वथा ॥ ४० ॥ निमिषार्द्धंविनात्वांवैनाहंस्थातुमिहोत्सहे ॥ सहैवनयमांवत्सयत्रतेगमनेमतिः ॥ ४१ ॥ इत्युक्त्वानिःसृतामाताधात्रेयीसंयुतातदा ॥ विप्रैर्दत्ताशिषःसर्वेनिर्ययुर्हर्षसंयुताः ॥ ४२ ॥ वाराणस्यांततःप्राप्तोरथेनैकेनराघवः ॥ ज्ञातःसुबाहुनातत्रपूजितश्चार्हणादिभिः ॥ ४३ ॥ निवेशार्थंगृहंदत्तमन्नपानादिकंतथा ॥ सेवकंसमनुज्ञाप्यपरिचर्यार्थमेवच ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्राप्येवमेवार्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ गिरिसंबंधिनोयेदुर्गास्तेषु पूर्वोक्तादुर्गास्तुस्थलदुर्गाः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ राघवःरघुकुलोत्पन्नः सुदर्शनः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दौहित्रेणशत्रुजिता ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ कामरूदेशंपातीतिकामरूपः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ किंन्नुसांप्रतमिति युधाजित्प्रमुखाश्चिपट्पक्षौहिणीसहिताःप्राणहारकाःशत्रवःसर्वेसमागताः अस्मिन्समानेएकाकिनःआगमनंकिन्नुसांप्रतंयोग्यंनयोग्यमितितात्पर्यं

मिलितास्त्वथराजानोनानादेशाधिपाःकिल ॥ युधाजिदपिसंप्राप्तोदौहित्रेणसमन्वितः ॥ ४५ ॥ करूषाधिपतिश्चैवतथामद्रेश्वरोनृपः ॥ सिंधुराजस्तथावीरोयोद्धामाहिष्मतीपतिः ॥ ४६ ॥ पांचालःपर्वतीयश्चकामरूपोतिवीर्यवान् ॥ कार्णाटश्चोलदेशीयोवैदर्भश्चमहाबलः ॥ ४७ ॥ अक्षौहिणीत्रिषष्टिश्चमिलितासंख्यया तदा ॥ वेष्टितानगरीसातुसैन्यैःसर्वत्रसंस्थितैः ॥४८॥ एतेचान्येचबहवःस्वयंवरदिदृक्षया ॥ मिलितास्तत्र राजानोवरवारणसंयुताः ॥४९॥अन्योन्यनृपपुत्रास्तइत्यूचुर्मिलितास्तदा ॥सुदर्शनोनृपसुतोह्यागतोस्ति निराकुलः ॥ ५० ॥ एकाकीरथमारुह्यमात्रासहमहामतिः ॥ विवाहार्थमिहायातःकाकुत्स्थःकिन्नुसांप्रतं ॥ ॥ ५१ ॥ एतान्राजसुतांस्त्यक्त्वाससैन्यान्सायुधानथ ॥ किमेनंराजपुत्रीसावरिष्यातिमहाभुजं ॥ ५२ ॥ युधाजिदथराजेशस्तानुवाचमहीपतीन् ॥ अहमेनंहनिष्यामिकन्यार्थेनात्रसंशयः ॥ ५३ ॥ केरलाधिपतिःप्राहतंतदानीतिसत्तमः ॥ नात्रयुद्धंप्रकर्तव्यंराजन्निच्छास्वयंवरे ॥ ५४ ॥ बलेनहरणंनास्तिनात्रशुल्कस्वयंवरः ॥ कन्येच्छयात्रवरणंविवादःकीदृशस्त्विह ॥ ५५ ॥ अन्यायेनत्वयापूर्वमसौराज्यात्प्रवासितः ॥ दौहित्रायार्पितंराज्यंबलवन्नृपसत्तम ॥ ५६ ॥ काकुत्स्थोयंमहाभागकोसलाधिपतेःसुतः ॥ कथमेनंराजपुत्रंहनिष्यसिनिरागसं ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ नीतिसत्तमोनीतिज्ञः इच्छास्वयंवरे कन्यायायस्मिन्निच्छाभवतिसतयावरणीयइतिमर्यादायाःसत्वान्नात्रयुद्धंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ बलेनेति अस्मिन्निच्छास्वयंवरेबलेनहरणंनास्तिनत्तुशौर्यशुल्केएववर्त्ततेनात्रशुल्कोस्ति किंतर्हितत्राह कन्येच्छयेति ॥ ५५ ॥ किंचास्यापराधाभावेनकथमेनंहनिष्यसीत्याह अन्यायेनेति ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जगत्पतिः परमेश्वरोस्त्येवशास्ताकश्चिद्विलक्षणः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ कथंतन्नवरिष्यतीतियदिकन्यायाइच्छास्तितर्हिनकथंनवरिष्यति य दिनास्तितर्हितवविवादेनापिकिंफलंकन्येच्छायाःस्वतंत्रत्वात् ॥ ६० ॥ कंवासांप्रतंस्वीकरिष्यतितंस्वीकरोतु ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इ०देवीभागवतातिलके तृतीयस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥ एकसप्ततिपद्यैस्तुराज्ञांतत्रपरस्परं ॥ संवादंतुविनिर्वर्त्यकन्याबोधउदीर्यते ॥ १ ॥ केरलाधि

लप्स्यसेतत्फलंनूनमनयस्यनृपोत्तम ॥ शास्तास्तिकश्चिदायुष्मान्जगतोस्यजगत्पतिः ॥ ५८ ॥ धर्मोजय तिनाधर्मःसत्यंजयतिनानृतं ॥ मानयंकुरुराजेंद्रत्यजपापमतिंकिल ॥ ५९ ॥ दौहित्रस्तवसंप्राप्तःसोपिरूप समन्वितः ॥ राज्ययुक्तस्तथाश्रीमान्कथंतंनवरिष्यति ॥ ६० ॥ अन्येराजसुताःकामंवर्ततेबलवत्तराः ॥ क न्यास्वयंवरेकन्यास्वीकरिष्यतिसांप्रतं ॥ ६१ ॥ वृतेतथाविवादःकःप्रवदंतुमहीभुजः ॥ परस्परंविरोधोत्रन कर्तव्योविजानता ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥ व्यास उवाच ॥ इतिवादिनिभूपालेकेरलाधिपतौतदा ॥ प्रत्युवाचमहाभागयुधाजिदपिपार्थिवः ॥ १ ॥ नीतिरित्थंम हीपालयद्ब्रवीतिभवानिह ॥ समाजेपार्थिवानांवैसत्यवाग्विजितेंद्रियः ॥ २ ॥ योग्येषुवर्तमानेषुकन्यारत्नंकु लोद्वह ॥ अयोग्योर्हतिभूपालोन्यायोयंतवरोचते ॥ ३ ॥ भागंसिंहस्यगोमायुर्भोक्तुमर्हतिवाकथं ॥ तथासुद र्शनोयंवैकन्यारत्नंकिमर्हति ॥ ४ ॥ बलंवेदोहिविप्राणांभूभुजांचापजंबलं ॥ किमन्याय्यंमहाराजब्रवी म्यहमिहाधुना ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पतिवाक्यानंतरंयुधाजिद्वाक्यमाहेत्याह इतिवादिनीति महाभागहेजनमेजय ॥ १ ॥ नीतिरित्थमिति इयंनीतिःकिमित्यर्थः ॥ २ ॥ अयं न्यायस्तवैवरोचते नान्यस्येत्याह ॥ ३ ॥ असांप्रतंतवमतंइत्याह भागमिति सिंहस्यभागंगोमायुःसृगालःकथंभोक्तुमर्हतिनकथमपीत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यदुक्तमिच्छास्वयंवर इतितत्राह बलंशुल्कमिति निर्बलराज्ञासस्वयंवरः वीर्यवतांराज्ञांतुबलमेवशुल्कंपरिकीर्तितं शुल्कंवरादिदेयेस्याद्वराद र्थग्रहेस्त्रियामितिमेदिनीकोशाच्छुल्कंवरादर्थग्रहरूपंपरिकीर्तितं नान्यत् तस्यशुल्कविवाहरूपस्यस्पष्टरूपमाह बलवानेवेति ॥ ६ ॥ यतो राज्ञांबलमेवशुल्कंतस्मात्कन्यांबलवानेगृण्हातुअबलस्तुकदाचनकदापिनगृण्हातु इतिपणंकृत्वात्रविवाहेनीतिर्ममाभिलषितोयन्यायोविधीयतां क्रियतां अस्वीकारेदोषमाह अन्यथेति ॥ ७ ॥ ८॥ राजन्निति पणरूपापूर्वोक्ताराजाभिर्निश्चितानीतिर्न्यायस्त्वयाकार्यात्रस्वयंवरेत्यस्मदभि

बलंशुल्कंयथाराज्ञांविवाहेपरिकीर्तितं ॥ बलवानेवगृण्हातुनाबलस्तुकदाचन ॥ ६ ॥तस्मात्कन्यांपणंकृत्वा नीतिरत्रविधीयतां ॥ अन्यथाकलहःकामंभविष्यतिमहीभुजां ॥ ७ ॥ एवंविवादेसंवृत्तेराज्ञांतत्रपरस्परं ॥ आहूतस्तुसभामध्येसुबाहुर्नृपसत्तमः ॥ ८ ॥ समाहूयनृपाःसर्वेतमूचुस्तत्वदर्शिनः ॥ राजन्नीतिस्त्वयाका र्याविवाहेऽत्रसमाहिता ॥ ९ ॥ किंतेचिकीर्षितंराजंस्तद्वदस्वसमाहितः ॥ पुत्र्याःप्रदानंकस्मैतेरोचतेनृपचे तसि ॥ १० ॥ सुबाहुरुवाच ॥ पुत्र्यामेमनसाकामंवृतःकिलसुदर्शनः ॥ मयानिवारितात्यर्थनसाप्रत्येतिमेव चः ॥ ११ ॥ किंकरोमिसुतायामेनवशेवर्ततेमनः ॥ सुदर्शनस्तथैकाकीसंप्राप्तोऽस्तिनिराकुलः ॥ १२ ॥ व्यासउवाच ॥ संपन्नभूभुजाःसर्वेसमाहूयसुदर्शनं ॥ ऊचुःसमागतंशांतमेकाकिनमतंद्रिताः ॥ १३ ॥ राज पुत्रमहाभागकेनाहूतोऽसिसुव्रत ॥ एकाकीयःसमायातःसमाजेभूभृतामिह ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥

लषितमस्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥ तत्रयच्चिकीर्षितंतत्तुत्वमभिवदेत्याह किंतेइति त्वयापणस्तुनकृतोऽथविवाहार्थंप्रवृत्तोसि तस्मात्पुत्र्याःप्रदानंकस्मै तेरोचतेतद्वदेत्यर्थः ॥ १० ॥ कामंयथेष्टंसुदर्शनोवृतःप्रत्येतिस्वीकरोति ॥ ११ ॥ सुतायामनोमेवशेनास्तीत्यर्थः तथायथातस्याःकन्याया अभिप्रायस्तथैवसुदर्शनोप्यनाहूतोमयात्रप्राप्तः तेनजानामिनूनंकन्ययैवायमाहूतइति ॥ १२ ॥ सुबाहुवचनंश्रुत्वाकेनाहूतस्त्वंकिमर्थमत्रागतो सीत्यभिप्रायेणसुदर्शनंपप्रच्छुरित्याह संपन्नभूभुजाइति शिष्टभूभुजाइत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ।त्वयिसैन्यविहीनेदृष्टेसतिअस्माभिर्दयावशाद्याथातथ्यंअर्थआर्जवंतयाथातथ्यविशिष्टंवाक्यंसत्यंवयावयमुदाहृतमुक्तं तदुत्तरंगच्छाथवातिष्ठयथेष्टंस्यात्तथाकुर्वित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ केनाहूतःकिमर्थमागतोसीत्यस्योत्तरमाह अत्रेतिनकेनाप्याहूतःकिंतुभ

नवैसैन्यंनसचिवानकोशोनबृहद्बलं ॥ किमर्थंसमायातस्तत्त्वंब्रूहिमहामते ॥ १५॥ युद्धकामानृपतयोवर्तं तेऽत्रसमागमे ॥ कन्यार्थंसैन्यसंपन्नाःकिंत्वंकर्तुमिहेच्छसि ॥ १६ ॥ भ्रातातेसुबलःशूरःसंत्रातोऽस्तिजितुक्ष या ॥ युधाजिच्चमहाबाहुःसहायंकर्तुमागतः ॥ १७ ॥ गच्छवातिष्ठराजेंद्रयाथातथ्यमुदाहृतं ॥ त्वयिसैन्यावि हीनेचयथेष्टंकुरुसुव्रत ॥ १८ ॥ सुदर्शनउवाच ॥ नबलंनसहायोमेनकोशोदुर्गसंश्रयः ॥ नमित्राणिनसौहा र्दानिनृपारक्षकाममम ॥ १९ ॥ अत्रस्वयंवरंश्रुत्वाद्रष्टुकामइहागतः ॥ स्वप्नेदेव्याप्रेरितोऽस्मिभगवत्यान संशयः ॥ २०॥ नान्यच्चिकीर्षितंमेऽद्यमामाहजगदीश्वरी॥तयायद्विहितंतच्चभविताद्यनसंशयः ॥ २१ ॥ नश त्रुरस्तिसंसारेकोऽप्यत्रजगतीश्वराः ॥ सर्वत्रपश्यतोमेऽद्यभवानींजगदंबिकां ॥ २२ ॥ यःकरिष्यतिशत्रुत्वं मयासहनृपात्मजाः ॥ शास्तातस्यमहाविद्यानाहंजानामिशत्रुतां ॥ २३ ॥ यद्भावितद्भेभवितानान्यथानृपस त्तमाः ॥ काचिंताह्यत्रकर्तव्यादैवाधीनोऽस्मिसर्वदा ॥ २४ ॥ देवभूतमनुष्येषुसर्वभूतेषुसर्वदा ॥ सर्वेषांतत्कृ ताशक्तिर्नान्यथानृपसत्तमाः ॥ २५ ॥ सायंचिकीर्षतेभूपंतंकरोतिनराधिपाः ॥ निर्धनंवानरंकामंकाचिंतावैत दाामम ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गवतीप्रेरणयैवस्वयंवरंद्रष्टुमागतोस्मीतिभावः ॥ २०॥ किंत्वंकर्तुमिहेच्छसीत्यस्योत्तरमाह नान्यदिति मांजगदीश्वरीयदाहत्वयात्रगंतव्यमि तितस्मात्तद्वाक्यपरिपालनादन्यन्ममचिकीर्षितंनास्त्येव युद्धंभविष्यतितदातवकावस्थेतिचेत्तत्राह तयेति॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६

तामृतेइति तदुक्तंसूतसंहितयांयज्ञवैभवखंडेत्रयोदशाध्यये यस्तुब्रह्मत्वमापन्नःशिवोयोमुनिसत्तमाः सातस्यापिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकः यस्तुविष्णुत्वमापन्नःशिवोयोमुनिसत्तमाः सातस्यापिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकः यस्तुरुद्रत्वमापन्नःशिवोयोमुनिसत्तमाः सात

तामृतेपरमांशक्तिंब्रह्मविष्णुहरादयः ॥ नशक्ताःस्पंदितुंदेवाःकाचिंतामेतदानृपाः ॥ २७ ॥ अशक्तोवासशक्तोवायादृशस्तादृशस्त्वहं ॥ तदाज्ञयानृपाद्यैवसंप्राप्तोऽस्मिस्वयंवरे ॥ २८ ॥ सायदिच्छतितत्कुर्यान्ममाकिंचिंतनेनवै ॥ नात्रशंकाप्रकर्तव्यासत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ॥ २९ ॥ जयेपराजयेलज्जानमेऽत्राण्वपिपार्थिवाः ॥ भगवत्यास्तुलज्जास्तितदधीनोऽस्मिसर्वदा ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यतदाकर्ण्यवचनंराजसत्तमाः ॥ ऊचुःपरस्परंप्रेक्ष्यनिश्चयज्ञानराधिपाः ॥ ३१ ॥ सत्यमुक्तंत्वयासाधोनमिथ्याकर्हिचिद्भवेत् ॥ तथाप्युज्जयनीनाथस्त्वांहंतुंपरिकांक्षति ॥ ३२ ॥ त्वत्कृतेनदयादिष्टात्वांब्रवीमोमहामते ॥ यद्युक्तंतत्त्वयाकार्यंविचार्यमनसानघ ॥ ३३ ॥ सुदर्शनउवाच ॥ सत्यमुक्तंभवद्भिश्चकृपावद्भिःसुहृज्जनैः ॥ किंब्रवीमिपुनर्वाक्यमुक्त्वानृपतिसत्तमाः ॥ ३४ ॥ नमृत्युःकेनचिद्भाव्यःकस्यचिद्वाकदाचन ॥ दैवाधीनमिदंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं ॥ ३५ ॥ स्ववशोऽयंनजीवोऽस्तिस्वकर्मवशगःसदा ॥ तत्कर्मत्रिविधंप्रोक्तंविद्वद्भिस्तत्वदर्शिभिः ॥ ३६ ॥ संचितंवर्तमानंचप्रारब्धंचतृतीयकं ॥ कालकर्मस्वभावैश्चततंसर्वमिदंजगत् ॥ ३७ ॥ नदेवोमानुषंहंतुंशक्तःकालागमंविना ॥ हतंनिमित्तमात्रेणहंतिकालःसनातनः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्यापिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकइति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ त्वत्कृतेनत्वदाचरणेनदयादिष्टप्रेरितानस्मात्त्वांवयंब्रवीमोब्रूमोनान्यथेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ नकेवलंकर्मवशगःकिंतुकालकर्मस्वभाववशगश्चेत्याह कालेति स्वभावोमूलभूताप्रकृतिः ततंव्याप्तंतद्वशगामित्यर्थः ॥ ३७ ॥ तदेवोपपादयति नदेवइति ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अचेतनोबुद्धिरहितोमूढः निमित्तकारणेदुःखस्येत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ एकाकीत्यादिपूर्वा

॥५६॥

यत्नकोटिंप्रकुर्वा यथापितामेनिहतःसिंहेनामित्रकर्षणः ॥ तथामातामहोऽप्येवंयुद्धेयुधाजिताहतः ॥ ३९ ॥ णोहन्यतेदैवयोगतः ॥ जीवेद्वर्षसहस्राणिरक्षणेनविनानरः ॥४० ॥ नाहंबिभेमिधर्मिष्टाःकदाचिच्चयुधाजितः ॥ दैवमेवपरंमत्वासुस्थितोऽस्मिसदानृपाः ॥ ४१ ॥ स्मरणंसततंनित्यंभगवत्याःकरोम्यहं ॥ विश्वस्यजननीदेवीकल्याणंसाकरिष्यति ॥४२॥ पूर्वार्जितंहिभोक्तव्यंशुभंवाप्यशुभंतथा ॥ स्वकृतस्यचभोगेनकोदक्शोकोविजानतां ॥ ४३ ॥ स्वकर्मफलयोगेनप्राप्यदुःखमचेतनः ॥ निमित्तकारणेवैरंकरोत्यल्पमतिःकिल ॥ ४४ ॥ नत थाहंविजानामिवैरंशोकंभयंतथा ॥ निःशंकमिहसंप्राप्तःसमाजेभूभृतामिह ॥ ४५ ॥ एकाकीद्रष्टुकामोऽहंस्वयंवरमनुत्तमं ॥ भविष्यतिचयद्भाव्यंप्राप्तोऽस्मिचंडिकाज्ञया ॥ ४६ ॥ भगवत्याःप्रमाणंमेनान्यंजानामिसंयतः ॥ तत्कृतंचसुखंदुःखंभविष्यतिचनान्यथा ॥ ४७ ॥ युधाजित्सुखमाप्नोतुनमेवैरंनृपोत्तमाः ॥ यःकरिष्यतिमेवैरंसप्राप्स्यतिफलंतथा ॥ ४८ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तास्तेतथातेनसंतुष्टाभूभुजःस्थिताः ॥ सोऽपिस्वमाश्रमंप्राप्यसुस्थितःसंबभूवह ॥ ४९ ॥ अपरेन्हिशुभेकालेनृपाःसंमंत्रिताःकिल ॥ सुबाहुनानृपेणाथरुचिरैस्स्वमंडपे ॥ ५० ॥ दिव्यास्तरणयुक्तेपुमंचेपुरचितेपुच ॥ उपविष्टाश्चराजानःशुभालंकरणैर्युताः ॥ ५१ ॥ दिव्यवेषधराःकामंविमानेष्वमराइव ॥ दीप्यमानाःस्थितास्तत्रस्वयंवरदिदृक्षया ॥ ५२ ॥ इतिचिंतापराःसर्वेकदासाप्यागमिष्यति ॥ भाग्यवंतंनृपश्रेष्ठंश्रुतपुण्यंवरिष्यति ॥ ५३ ॥ यदासुदर्शनंदैवात्स्रजासंभूषयेदिह ॥ विवादोवैनृपाणांचभवितानात्रसंशयः ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥५६॥

न्वयी ॥४६॥ भगवत्यावाक्यमितिशेषः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ श्रुतपुण्यंकंवरिष्यतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ सिंधुसुतालक्ष्मीः चिंतापरांभगवतीध्यानपरां ॥ ५७ ॥५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ अन्यांव्यभिचारिण्यः ॥ ६२॥

इत्येवंचिंत्यमानास्तेभूपामंचेषुसंस्थिताः ॥ वादित्रघोषःसुमहानुत्थितोनृपमंडपे ॥५५ ॥ अथकाशीपतिःप्रा हसुतांस्नातांस्वलंकृतां॥मधूकमालासंयुक्तांक्षौमवासोविभूषितां५६॥विवाहोपस्करैर्युक्तांदिव्यांसिंधुसुतोप मां ॥ चिंतापरांसुवसनांस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ ५७ ॥ उत्तिष्ठपुत्रिसुनसेकरेधृत्वाशुभांस्रजं ॥ व्रजमंडपमध्ये ग्रसमाजंपश्यभूभुजां ॥ ५८ ॥ गुणवान्रूपसंपन्नःकुलीनश्चनृपोत्तमः ॥ तवचित्तेवसेद्यस्तुतंवृणुष्वसुमध्य मे ॥ ५९ ॥ देशदेशाधिपाःसर्वेमंचेषुरचितेषुच ॥ संविष्टाःपश्यतन्वंगिवरयस्वयथारुचि ॥ ६० ॥ व्यास० ॥ तंतथाभाषमाणंवैपितरंमितभाषिणी ॥ उवाचवचनंबालाललितंधर्मसंयुतं ॥ ६१ ॥ शशिकलोवाच ॥ नाहंदृ ष्टिपथेराज्ञांगमिष्यामिपितःकिल ॥ कामुकानांनरेशानांगच्छंत्यन्याश्चयोषितः ॥ ६२ ॥ धर्मशास्त्रेश्रुतंतातम येदंवचनंकिल ॥ एकएववरोनार्यानिरीक्ष्यःस्यान्नचापरः ॥ ६३ ॥ सतीत्वंनिर्गतंतस्यायाप्रयातिबहूनथ ॥ संकल्पयंतितेसर्वेदृष्ट्वामेभवतात्विति ॥ ६४॥ स्वयंवरेस्रजंधृत्वायदागच्छतिमंडपे ॥ सामान्यासातदाजाता कुलटेवापरावधूः ॥ ६५ ॥ वारस्त्रीविपणेगत्वायथावीक्ष्यनरान्स्थितान् ॥ गुणागुणपरिज्ञानंकरोतिनिजमा नसे ॥ ६६ ॥ नैकभावायथावेश्यावृथापश्यतिकामुकं ॥ तथाहंमंडपेगत्वाकुर्वेवारस्त्रियाकृतं ॥ ६७ ॥ वृद्धैरे तैःकृतंधर्मंनकरिष्यामिसांप्रतं ॥ पत्नीव्रतंतथाकामंचरिष्येहंऽधृतव्रता ॥ ६८ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ ६३ ॥ संकल्पयंतीति मांदृष्ट्वेयंमेभवतादितितेसंकल्पयंति भवतादित्याशीर्लोटितातङ् ॥६४ ॥ ६५ ॥ ६६॥ कुर्वेइति वारस्त्रियाकृ तंकथंकुर्वेइत्यर्थः ॥ ६७ ॥ ननुवृद्धसंप्रदायएवमेवास्तिसचत्वयाप्याश्रयणीयइतिचेत्तत्राह वृद्धैरिति ॥ ६८ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥

तत्रदोषमाह सामान्येति यथाकाचित्सामान्याकन्याप्रथमंसभायांगत्वामनसिबहुपुरुषसर्वसंकल्पितंकृत्वापश्चात्स्वभाग्येलिखितमेकमेववृणोति तयासामान्यावत्कथमयपुरुषंवृणोम्यहंपतिव्रतासतीत्यर्थः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके तृतीयस्कंधेविंशोध्यायः

सामान्याप्रथमंगत्वाकृत्वासंकल्पितंबहु ॥ वृणोतिचैकंतद्वद्वैवृणोमिकथमद्यवै ॥ ६९ ॥ सुदर्शनोमयापूर्वंवृतःसर्वात्मनापितः ॥ तमृतेनान्यथाकर्तुमिच्छामिनृपसत्तम ॥ ७० ॥ विवाहविधिनादेहिकन्यादानंशुभेदिने ॥ सुदर्शनायनृपतेयदीच्छसिशुभंमम ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ सुबाहुरपितच्छ्रुत्वायुक्तमुक्तंतयातदा ॥ चिंताविष्टोबभूवाशुकिंकर्त्तव्यमितःपरं ॥१॥ संगताःपृथिवीपालाःससैन्याःसपरिग्रहाः ॥ उपविष्टाश्चमंचेषुयोद्धुकामामहाबलाः ॥२ ॥ यदिब्रवीमितान्सर्वान्सुतानायातिसांप्रतं ॥ तथापिकोपसंयुक्ताहन्युर्मांदुष्टबुद्धयः ॥ ३ ॥ नमेसैन्यबलंतादृक्‌नदुर्गंवलमद्भुतं ॥ येनाहंनृपतीन्सर्वान्प्रत्यादेष्टुमिहोत्सहे ॥ ४ ॥ सुदर्शनस्तथैकाकीह्यसहायोऽधनःशिशुः ॥ किंकर्त्तव्यंनिमग्नोऽहंसर्वथादुःखसागरे ॥५ ॥ इतिचिंतापरोराजाजगामनृपसन्निधौ ॥ प्रणम्यतानुवाचाथप्रश्रयावनतोनृपः ॥ ६ ॥ किंकर्त्तव्यंनृपाःकामंनैतिमेमंडपेसुता ॥ बहुशःप्रेर्यमाणापिसामात्रापिमयापिच ॥ ७॥ मूर्ध्नापतामिपादेषुराज्ञांदासोऽस्मिसांप्रतं ॥ पूजादिकंगृहीत्वाद्यव्रजंतुसदनानिवः ॥ ८ ॥ ददामिबहुरत्नानिवस्त्राणिचगजान्रथान् ॥ गृहीत्वाद्यकृपांकृत्वाव्रजंतुभवनान्युत ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २० ॥ अर्धाधिकैःषष्टिपदैराज्ञांकोलाहलेसति ॥ कन्यायाःसंमतौराजास्थितइत्येतदुच्यते ॥ १ ॥ कन्यावाक्योत्तरंचिंताग्रस्तोराजा यथाकारतदुच्यते सुबाहुरपीति कन्ययातुसम्यगुक्तंपरंतुमयाकिंकर्तव्यमितिचिंताविष्टोबभूवेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ नायातीति इतीति क्षेपः ॥ ३ ॥ प्रत्यादेष्टुंप्रत्याख्यातुं ॥ ४॥ ५ ॥ ६ ॥ सामात्राजकन्या ॥ ७ ॥ वःसदनानियूयंव्रजंत्वित्यर्थः॥ ८ ॥ ९ ॥

खेदितस्ताडितासतीयदिम्रियेतेत्यर्थः ॥ १० ॥ किमेतयेति एतयादुष्टयामंदभाग्ययाभवतांकिंफलंभविष्यतियदर्थमेतावानाग्रहोभवद्भिः क्रियते ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अवमान्येति पुत्रींदातुंकिमिच्छसि यदीच्छसितर्ह्यतोऽस्मात्परमधिकमनार्यमश्लाघ्यंकिम

नवशेमेसुताबालायदिम्रियेतखेदिता ॥ तदामेस्यान्महद्दुःखंतेनचिंतातुरोस्म्यहं ॥ १० ॥ भवंतःकरुणावंतो महाभाग्यामहौजसः ॥ किमेतयादुहित्रामेमंदयादुर्विनीतया ॥ ११ ॥ अनुग्राह्योऽस्मिवःकामंदासोहमितिसर्वथा ॥ सुतासुतेवमंतव्याभवद्भिःसर्वथामम ॥ १२ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वासुबाहुवचनंनोचुःकेचनभूमिपाः ॥ युधाजित्क्रोधताम्राक्षस्तमुवाचरुषान्वितः ॥ १३ ॥ राजन्मूर्खोऽसिकिंब्रूषेकृत्वाकार्यमुनिंदितं ॥ स्वयंवरःकथंमोहाद्रचितःसंशयेसति ॥ १४ ॥ मिलिताभूभुजःसर्वेत्वयाहूताःस्वयंवरे ॥ कथमद्यनृपागंतुंयोग्यास्ते स्वगृहान्प्रति ॥ १५ ॥ अवमान्यनृपान्सर्वान्त्वंकिंसुदर्शनायवै ॥ दातुमिच्छसिपुत्रींचकिमनार्यमतःपरं ॥ १६ ॥ विचार्यपुरुषेणादौकार्यंवैशुभमिच्छता ॥ आरब्धव्यंत्वयातत्तुकृतंराजन्नजानता ॥ १७ ॥ एतान्विहायनृपतीन्बलवाहनसंयुतान् ॥ वरंसुदर्शनंकर्तुंकथमिच्छसिसांप्रतं ॥ १८ ॥ अहंत्वांहन्मिपापिष्ठतथापश्चात्सुदर्शनं ॥ दौहित्रायाद्यमेकन्यांदास्यामीतिविनिश्चयः ॥ १९ ॥ मयितिष्ठतिकोन्योऽस्तियःकन्यांहर्तुमिच्छति ॥ सुदर्शनःकियानद्यनिर्धनोनिर्बलःशिशुः ॥ २० ॥ भारद्वाजाश्रमेपूर्वंमुक्तोमुनिकृतेमया ॥ नाद्याहंमोचयिष्यामिसर्वथाजीवितंशिशोः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्ति महानपराधस्त्वयतदेत्यर्थः ॥ १६ ॥ विचार्येति शुभमिच्छतापुरुषेणादौकार्यंसाध्यमसाध्यंवेतिविचार्यपश्चादारब्धव्यं त्वयातुराजन्नजानतातत्कार्यंकृतमतःफलंभविष्यतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दौहित्रायैवमांकन्यांदास्यामीतिमेविनिश्चयोऽस्ति ॥ १९ ॥ २० ॥ मुनिकृतेमुनिसंकोचार्थं ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥२२ ॥ संबंधीभवेतिममेतिशेषः॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ बहुयदित्वयाप्रार्थ्यतेतर्हीदंस्वीकरोमीत्याह सुदर्शनमृतइति सुदर्शनंविहाययंवाकंदानृपतिमियंकन्यावरिष्यतितदासौविग्रहोनस्यात्तदातवेप्सितोविवाहोऽस्तुनोचेन्नेतिभावः ॥ २७ ॥ विरोधःकीदृक्इति विरोधःकिंविषयइत्यर्थः स्वयमेवत्वदाते एनंवृणोद्यदीति एनंसुदर्शनमियंकन्यायदिवृणोद्वृणुयात्तर्हितद्विषयेविरोधोनान्यराजविषयेइत्यर्थः

तस्माद्विचार्यसम्यक्त्वंपुत्र्याचभार्ययासह ॥ दौहित्रायप्रियांकन्यांदेहिमेसुभ्रुवंकिल ॥ २२ ॥ संबंधीभवदत्वा त्वंपुत्रीमेतांमनोरमां ॥ उच्चाश्रयःप्रकर्तव्यःसर्वदाशुभमिच्छता ॥ २३ ॥ सुदर्शनायदत्वात्वंपुत्रींप्राणप्रियां शुभां॥एकाकिनेऽप्यराज्यायकिंसुखंप्राप्तुमिच्छसि ॥२४ ॥ परिचिंतयधर्मंत्वंराज्यनीतिंचशाश्वतीं ॥ कुरुका र्यंयथायोग्यंमाकुथामतिमन्यथा ॥ २५ ॥ सुहृदसिममात्यर्थंहितंतेप्रब्रवीम्यहं ॥ समानयसुतांराजन्मंडपे तांसखीवृतां ॥ २६ ॥ सुदर्शनमृतेचेयंवरिष्यतियदाप्यसौ ॥ विग्रहोमेतदानस्याद्विवाहोस्तुतवेप्सितः ॥ २७ ॥ अन्येनृपतयःसर्वेकुलीनाःसबलाःसमाः ॥ विरोधःकीदृशस्त्वेनंवृणोद्यदिनृपोत्तम॥ २८ ॥अन्यथाहंह रिष्येद्यबलात्कन्यामिमांशुभां ॥ माविरोधंसुदुःसाध्यंगच्छपार्थिवसत्तम ॥ २९॥ व्यासउवाच ॥ युधाजिता समादिष्टःसुबाहुःशोकसंयुतः ॥ निःश्वसन्भवनंगत्वाभार्यांप्राहशुचावृतः ॥ ३०॥ पुत्रींब्रूहिसुधर्मज्ञेकलहेस मुपस्थिते ॥ किंकर्तव्यंमयाशक्यंतद्वशोऽस्मिसुलोचने ॥ ३१ ॥ व्यासउवाच॥ साश्रुत्वापतिवाक्यंतुगत्वा प्राहसुतांतिकं ॥ वत्सेराजातिदुखार्तःपितातेऽद्यापिवर्त्तते ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

॥ २८ ॥ अन्यथेति यदिसुदर्शनायदास्यसीत्यर्थः अतोनिरर्थकंमयासहविरोधंदुःसाध्यंमागच्छमाव्रजेत्यर्थः॥ २९ ॥ ३० ॥ पुत्रींब्रूहीति एतादृशेकलहेजातेप्राप्तेमयाशक्यंयत्किंकर्तव्यंतस्मात्त्वद्वशोस्मितवयद्युक्तंभासतेतथाकुरुइतिपुत्रींब्रूहीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥

त्वदर्थेविग्रहःकामंसमुत्पन्नोऽद्यभूभृतां ॥ अन्यंवरयसुश्रोणिसुदर्शनमृतेनृपं ॥ ३३ ॥ यदिसुदर्शनंवत्सेहठा
त्त्वंवैवरिष्यसि ॥ युधाजित्त्वांचमांचैवहनिष्यतिबलान्वितः ॥ ३४ ॥ सुदर्शनंचराजासौबलमत्तःप्रतापवान्
॥ द्वितीयस्तेपतिःपश्चाद्भविताकलहेसति ॥ ३५॥ तस्मात्सुदर्शनंत्यक्त्वावरयान्यंनृपोत्तमं ॥ इतिमात्राबोधि
तांतांपश्चाद्राजाप्यबोधयत् ॥ ३६ ॥ उभयोर्वचनंश्रुत्वानिर्भयोवाचकन्यका ॥ कन्योवाच ॥ सत्यमुक्तंनृपश्रे
ष्ठजानासिचव्रतंमम ॥३७ ॥नान्यंवृणोमिभूपालंसुदर्शनमृतेक्वचित् ॥ बिभेषियदिराजेंद्रनृपेभ्यःकिलकातरः
॥ ३८ ॥ सुदर्शनायदत्वामांविसर्जयपुराद्बहिः ॥ समांरथेसमारोप्यनिर्गमिष्यातितेपुरात् ॥ ३९ ॥ भवितव्यं
तुपश्चाद्वैभविष्यातिनचान्यथा ॥ नात्रचिंतात्वयाकार्याभवितव्येनृपोत्तम ॥ ४० ॥ यद्भावितद्भवत्येवसर्वथा
नात्रसंशयः ॥ राजोवाच ॥ नपुत्रिसाहसंकार्यमतिमद्भिःकदाचन ॥ ४१ ॥ बहुभिर्नविरोद्धव्यमितिवेदवि
दोविदुः ॥ विसृक्ष्यामिकथंकन्यांदत्वाराजसुतायच ॥ ४२ ॥ राजानोवैरसंयुक्ताःकिंनकुर्युरसांप्रतं ॥ यदि
तेरोचतेवत्सेपणंसंविदधाम्यहं ॥ ४३ ॥ जनकेनयथापूर्वंकृतःसीतास्वयंवरे ॥ शैवंधनुर्यथातेनधृतंकृत्वाप
णंतथा ॥ ४४ ॥ तथाहमपितन्वंगिकरोम्यद्यदुरासदं ॥ विवादोयेनराज्ञांवैकृतेसातिशमंव्रजेत् ॥ ४५ ॥ पा
लयिष्यातियःकामंसतेभर्ताभविष्याति ॥ सुदर्शनस्तथान्योवायःकश्चिद्बलवत्तरः ॥ ४६ ॥ पालयित्वापणंत्वां
वैवरयिष्यतिसर्वथा ॥ एवंकृतेनृपाणांतुविवादःशमितोभवेत् ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

॥४८॥ ४९॥ सर्वेषामिति येयेपणंसाधयिष्यंतितेषांसर्वेषांवशगाभविष्यामीत्यर्थः नह्येकेनैवपणःसाधनीयइतिपणसमयेनियमः क्रियते किं
तुसमुदायोद्देशेनेति ॥ ५० ॥ एतदेवाह एकःपालयितेति त्रिभिर्यदिवाद्वाभ्यांवापणःसाध्यतेतदैकाकन्याकस्यभविष्यतीतिविवादेसमुपस्थिते

॥५९॥

सुखेनाहंविवाहंतेकरिष्यामिततःपरं ॥ कन्योवाच ॥ संदेहेनैवमज्जामिमूर्खकृत्यमिदंयतः ॥ ४८ ॥ मयासुद
र्शनःपूर्वंधृतश्चेतासिनान्यथा ॥ कारणंपुण्यपापानांमनएवमहीपते ॥ ४९ ॥ मनसाविधृतंत्यक्त्वाकथमन्यंवृ
णेपितः ॥ कृतेपणेमहाराजसर्वेषांवशगाह्यहं ॥ ५० ॥ एकःपालयिताद्वौवाबहवोवाभवंतिचेत् ॥ किंकर्तव्यंतदा
ताततविवादेसमुपस्थिते ॥ ५१ ॥ संशयाधिष्ठितेकार्येमतिंनाहंकरोम्यतः ॥ माचिंतांकुरुराजेंद्रदेहिसुदर्शनाय
मां ॥ ५२ ॥ विवाहंविधिनाकृत्वाशांविधास्यातिचंडिका ॥ यन्नामकीर्तनादेवदुःखौघोविलयंव्रजेत् ॥ ५३ ॥
तांस्मृत्वापरमांशक्तिंकुरुकार्यमतंद्रितः ॥ गत्वावदनृपेभ्यस्त्वंकृतांजलिपुटोद्यवै ॥ ५४ ॥ आगंतव्यंचश्वःस
र्वैरिहभूपैःस्वयंवरे ॥ इत्युक्त्वात्वंविसृज्याशुसर्वंनृपतिमंडलं ॥ ५५ ॥ विवाहंकुरुरात्रौमेवेदोक्तविधिनानृप
॥ पारिबर्हंयथायोग्यंदत्वातस्मैविसर्जय ॥ ५६ ॥ गमिष्यतिगृहीत्वामांध्रुवसंधिसुतःकिल ॥ कदाचित्तेनृपाः
क्रुद्धाःसंग्राममंकर्तुमुद्यताः ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

किंकर्तव्यं नकश्चिदत्रोपायोविद्यतेतस्माद्वाभ्यांत्रिभ्योवासाकन्यादेयेतिप्रसंगःस्यात्ततश्चमहाननर्थःपणेकृतेसतिभविष्यतीत्यर्थः॥ ५१ ॥
संशयाधिष्ठितेसंशयविषयेइत्यर्थः अयंवापतिरयंवापतिरितिपतिविषयेसंशयेकुलटावदहंमतिंनकरोमिपतिव्रतासतीतिभावः॥५२॥ विवाहंवि ॥५९॥
धिनाकृत्वासुदर्शनायमांदेहीतिपूर्वेणान्वयः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥५८॥५९॥६०॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेएकविंशोध्यायः॥२१॥अष्टाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथवर्ण्यंते॥सुदर्शनविवाहश्च सुबाहोश्चैवकन्यया॥१॥कन्यावाक्यंश्रुत्वायच्चकारराजातदाह श्रुत्वेति कामंयथेष्टंश्वोवाश्वएव॥१॥कार्यंविवाहरूपं॥२॥नयिष्येआनयिष्ये

भविष्यंतितदादेवीसाहाय्यंनःकरिष्यति ॥ सोपिराजासुतैस्तैस्तुसंग्रामंविदधास्यति ॥ ५८ ॥ दैवान्मृधेमृते तस्मिन्मरिष्याम्यहमप्युत ॥ स्वस्तितेस्तुगृहेतिष्ठदत्वामांसहसैन्यकः ॥ ५९ ॥ एकैवाहंगमिष्यामितेनसा धैरिरंसया ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजासौकृतनिश्चयः ॥ ६० ॥ मतिंचक्रेतथाकर्तुंविश्वासंप्र तिपद्य च ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वासुना वाक्यमनिंदितात्मानृपांश्चगत्वानृपतिर्जगाद॥व्रजंतुकामंशिबिराणिभूपाःश्वोवाविवाहंकिलसंविधास्ये ॥१॥ भक्ष्याणिपेयानिमयार्पितानिगृण्हंतुसर्वेमयिसुप्रसन्नाः ॥श्वोभाविकार्यंकिलमंडपेत्रसमेत्यसर्वैरिहसंविधेयं॥ २ ॥ नायातिपुत्रीकिलमंडपेद्यकरोमिकिंभूपतयोत्रकामं ॥ प्रातःसमाश्वास्यसुतांनयिष्येगच्छंतुतस्माच्छि बिराणिभूपाः ॥ ३ ॥ नविग्रहोवुद्धिमतांनिजाश्रितेकृपाविधेयासततंह्युपत्ये ॥ विधायतांप्रातरिहानयिष्येसु तांतुगच्छंतुनृपायथेष्टं ॥ ४ ॥ इच्छापणंवापरिचिंत्यचित्तेप्रातःकरिष्याम्यथसंविवाहं ॥ सर्वैःसमेत्यात्रनृपैः समेतैःस्वयंवरःसर्वमतेनकार्यः ॥ ५ ॥ श्रुत्वानृपास्तेवितथंविदित्वावचोययुःस्वानिनिकेतनानि ॥ विधाय पार्श्वेनगरस्यरक्षांचक्रुःक्रियामध्यदिनोदिताश्च ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३ ॥ नविग्रहइति विग्रहोनयुक्तइतिशेषः प्रातरिहसुतामानयिष्ये अधुनातांकृपांविधाययथेष्टंनृपागच्छंतु॥ ४ ॥ कथंश्वोविवाहंका रयिष्यसीतिचेत्तत्राह इच्छापणंवेति इच्छापणंवाशौर्यपणंवाययाभवतांमनीषितंवर्ततेतथाचित्तेपणंपरिचिंत्येत्यर्थः॥५॥अवितथंसत्यंनगर स्यपार्श्वेआसमंताद्रक्षांविधायकदाचिद्राजाछलंविधास्यतीतिशंकया ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

आर्यंजनैः पुरोहितादिभिः ॥ ७ ॥ तस्यार्हणांपूजां ॥ ८ ॥ ९ ॥ मनोरमायाश्चिंताममपुत्रायकन्यांदास्यतिवानदास्यतीतिसाशशाम
निधिकन्यकासमांकुबेरकन्यकासमांमेने आत्मानंत्वनुत्तममलंकन्यापेक्षयामेने महतांविवाहेएषैवरीतिः ॥१०॥ ॥ ११ ॥ चतुष्कयुक्ते

सुबाहुरप्यार्यजनैःसमेतश्चकारकार्याणिविवाहकाले ॥ पुत्रींसमाहूयगृहेसुगुप्तेपुरोहितैर्वेदविदांवरिष्ठैः ॥ ७ ॥ स्नानादिकंकर्मवरस्यकृत्वाविवाहभूषाकरणंतथैव ॥ आनाय्यवेदीरचितेगृहेवैतस्यार्हणांभूमिपतिश्चकार ॥ ८ ॥ सविष्टरंचाचमनीयमर्घ्यंवस्त्रद्वयंगामथकुंडलेद्वे ॥ समर्प्यतस्मैविधिवन्नरेंद्रएैच्छत्सुतादानमहीनसत्वः ॥ ९ ॥ सोप्यग्रहीत्सर्वमदीनचेताःशशामचिंताथमनोरमायाः ॥ कन्यांसुकेशींनिधिकन्यकासमांमेनेतदात्मानमनुत्तमंच ॥ १० ॥ सुपूजितंभूषणवस्त्रदानैर्वरोत्तमंतंसचिवास्तदानीं ॥ निन्युश्चतेकौतुकमंडपांतर्मुदान्वितावीतभयाश्चसर्वे ॥ ११ ॥ समाप्तभूपांविधिवद्विधिज्ञाःस्त्रियश्चतांराजसुतांसुयाने ॥ आरोप्यनिन्युर्वरसन्निधानंचतुष्कयुक्तेकिलमंडपेवै ॥ १२ ॥ अग्निंसमाधायपुरोहितःसहुत्वायथावत्तदंतराले ॥ आव्हाययत्तौकृतकौतुकौतुवधूवरौप्रेमयुतौनिकामं ॥ १३ ॥ लाजाविसर्गंविधिवद्विधायकृत्वाहुताशस्यप्रदक्षिणांच ॥ तौचक्रतुस्तत्रयथोचितंतत्सर्वंविधानंकुलगोत्रजातं ॥ १४ ॥ शतद्वयंचाश्वयुजांरथानांसुभूषितंचापिशरौघसंयुतं ॥ ददौनृपेंद्रस्तुसुदर्शनायसुपूजितंपारिबर्हंविवाहे ॥ १५ ॥ मदोत्कटान्हेमविभूषितांश्चगजान्गिरेःशृंगसमानदेहान् ॥ शतंसपादंनृपसूनवेसौददावथप्रेमयुतोनृपेंद्रः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इत्यर्थः ॥ १२ ॥ आव्हाययत्पित्रादिनेत्यर्थः ॥ १३ ॥ लाजाविसर्गंलाजाहोमं ॥ १४ ॥ १५ ॥ सपादंपंचविंशत्यधिकंशतमि ॥६०॥
त्यर्थः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

करेणुकानांशतं ॥ १७ ॥ संभृतभूषितमितिकर्मधारयः आविकानिऊर्णावस्त्राणि ॥ १८ ॥ १९ ॥ क्रमेलकानांच उष्ट्राणांच ॥ २० ॥ इत्थंपारिबर्हंवरायदत्वावरमातरंतोषयति मनोरमामिति ॥ २१ ॥ हेभूपतेकुलस्यवृद्धिरप्यस्त्वित्यर्थः ममदुर्भगायाःसूनवेत्वयाकन्यादत्त

दासीशतंकांचनभूषितंचकरेणुकानांचशतंसुचारु ॥ समर्पयामासवरायराजाविवाहकालेमुदितोनुवेलं ॥१७॥ अदात्पुनर्दाससहस्रमेकंसर्वायुधैःसंभृतभूषितंच ॥ रत्नानिवासांसियथोचितानिदिव्यानिचित्राणितथावि कानि ॥ १८ ॥ ददौपुनर्वासगृहाणितस्मैरम्याणिदीर्घाणिविचित्रितानि ॥ सिंधूद्भवानांतुरगोत्तमानामदात्स हस्रद्वितयंसुरम्यं ॥ १९॥ क्रमेलकानांचशतत्रयंवैप्रत्यादिशद्भारभृतांसुचारु ॥ शतद्वयंवैशकटोत्तमानांतस्मै ददौधान्यरसैःप्रपूरितं ॥ २०॥ मनोरमांराजसुतांप्रणम्यजगादवाक्यंविहितांजलिःपुरः ॥ दासोस्मितेराज सुतेवरिष्ठेतद्ब्रूहियत्स्यात्तुमनोगतंते ॥ २१ ॥ तंचास्ववाक्यंनिजगादसापिस्वस्त्यस्तुतेभूपकुलस्यवृद्धिः ॥ सं मानिताहंममसूनवेत्वयादत्तायतोरत्नवरास्वकन्या ॥ २२ ॥ नबंदिपुत्रीनृपमागधीवास्तोमीहर्किंत्वांस्वज नंमहत्तरं ॥ सुमेरुतुल्यस्तुकृतःसुतोद्यमेसंबंधिनाभूपतिनोत्तमेन ॥२३॥ अहोतिचित्रंनृपतेश्चरित्रंपरंपवित्रं तवकिंवदामि ॥ यद्भ्रष्टराज्यायसुतायमेद्यदत्तात्वयापूज्यसुतावरिष्ठा ॥ २४ ॥ वनाधिवासायकिलाधनाय पित्राविहीनायविसैन्यकाय ॥ सर्वानिमान्भूमिपतीन्विहायफलाशनायार्थविवर्जिताय ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥

ततस्तवकल्याणंभवतुअस्माद्याधिकंनर्किंचिन्ममाभिलषणीयमस्ति ॥ २२ ॥ अथास्मिन्समयेतवमहत्तरास्तुतिःकर्त्तव्यापरंतुसास्तुतिःस्तु तिविषयस्यपरकीयत्वेस्तु,तेंक चुंबंदिजनवत्काचिताशक्तिमत्वेएवसंभवतिनचत्रितदुभयमस्तितवस्वजनत्वात्ममचकुलीनायाबंदिजनत्वाभावादि त्याह नबंदिपुत्रीति ॥ २३ ॥ पूज्यस्यसुता ॥ २४ ॥ कथभूतायममसुतायतत्राह वनाधिवासायेति ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥

नचैबलवतीत्यर्थः हेभूपमेर्थहीनेसुतेनकोपिदद्यादित्यन्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ निशम्येति राज्यंत्वंगृहाणाहंतुतवसेनापतिर्भवामिभविष्यामी त्यर्थः ॥ २८॥ वनेथवापुरेसवासोमेनमतोनमान्योस्ति एतादृशक्षेत्रवासंविहायनान्यत्रगंतव्यमित्यर्थः ॥२९ ॥ कुपितनृपभयंत्वयानैवकर्तव्यमित्याह नृपास्त्विति द्वावपरावुपायौदानभेदौतैस्त्रिभिस्तेषांसांत्वनंजातंचेद्वरंनोचेद्युद्धमहंकरिष्येत्वयानभीतिःकर्त्तव्येत्यर्थः ॥ ३० ॥

समानवित्तेथकुलेबलेचददातिपुत्रींनृपतिश्चभूयः ॥ नकोपिमेभूपसुतेर्थहीनेगुणान्वितांरूपवतींचदद्यात् ॥ २६ ॥ वैरंतुसर्वैःसहसंविधायनृपैर्वरिष्ठैर्बलसंयुतैश्च ॥ सुदर्शनायाथसुतार्पितामेकिंवर्णयेधैर्यमिदंत्वदीयं ॥ २७ ॥ निशम्यवाक्यानिनृपःप्रहृष्टःकृतांजलिर्वाक्यमुवाचभूयः ॥ गृहाणराज्यंममसुप्रसिद्धंभवामिसेनापतिरद्यचाहं ॥ २८ ॥ नोचेत्तदर्धंप्रतिगृह्यचात्रसुतान्विताराज्यफलानिभुंक्ष्व ॥ विहायवाराणसिकानिवासंवनेपुरेवासमतोनमेस्ति ॥ २९ ॥ नृपास्तुसंत्येवरुषान्वितावैगत्वाकरिष्येप्रथमंतुसांत्वनं ॥ ततःपरंद्वावपरावुपायौनोचेत्ततोयुद्धमहंकरिष्ये ॥ ३० ॥ जयाजयौदैववशौतथापिधर्मेजयोनैवकृतेप्यधर्मे ॥ तेषांकिलाधर्मवतांनृपाणांकथंभविष्यत्यनुचिंतितंवै ॥ ३१ ॥ आकर्ण्यतद्भाषितमर्थवच्चजगादवाक्यंहितकारकंतं ॥ मनोरमामानमवाप्यतस्मात्सर्वात्मनामोदयुताप्रसन्ना ॥३२ ॥ राजन्शिवंतेस्तुकुरुष्वराज्यंत्यक्त्वाभयंत्वंस्वसुतैःसमेतः ॥ सुतोपिमेनूनमवाप्यराज्यंसाकेतपुर्यांप्रचरिष्यतीह ॥ ३३ ॥ विसर्जयास्मान्निजसद्मगंतुंशिवंभवानीतवसंविधास्यति ॥ नकापिचिंताममभूपवर्ततेसंचिंतयंत्याःपरमांबिकांवै ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननुयुद्धेतवपराजयेममभयंतदवस्थमेवेतिचेत्तत्राह जयाजयाविति यद्यपितौदैववशौतथापियतोधर्मस्ततोजयइतिनियमाद्धर्मेमयैतादृशेकृतेजय एवममभविष्यति अधर्मेपिअधर्मेतुकृतेनैवजयस्तस्मात्तेषामनुचिंतितमभिलषितंकथंभवेन्नकथमपीत्यर्थः ॥३१ ॥ ३२ ॥ राज्यमवाप्येति अनंतकोटिब्रह्मांडनायिकाश्रीभुवनेश्वरीभगवतीप्रसादादितिरहस्यंसाकेतपुर्यामयोध्यायां ॥३३॥ तदेवाह विसर्जयेति परमांबिकांसच्चिदानंदरूपिणीं ॥ ३४ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

दोषागतेति एवंवदतोः संबंधिनोर्भाषणैरेवदोषारात्रिर्गता अनंतरंप्रातः कृतंविवाहंनृपाः समधिगम्यज्ञात्वानगरबाह्यगतास्तथावक्ष्यमाणप्रकारे
णोचुः ॥ ३५ ॥ अद्यैवेति अस्मत्प्रतारणाकर्तारंसुत्राहुंतंबालंसुदर्शनंचहत्वातांकन्यांलक्ष्मींराज्ञोलक्ष्मींचगृण्हीमोयद्येतन्नक्रियतेतर्हिलज्जा
मवाप्यानिजसद्मानिनिजगृहंकथंव्रजेम ॥ ३६ ॥ विवाहनिश्चयःकथंभवतांजातइतिचेत्तत्रोचुः शृण्वंत्विति मृदंगशब्दामधुराअपिनिजबाहु

दोषागता विविधवाक्यपदैरसालैरन्योन्यभाषणपदैरमृतोपमैश्च ॥ प्रातर्नृपाःसमधिगम्यकृतंविवाहंरोषा
न्वितानगरबाह्यगतास्तथोचुः ॥३५॥ अद्यैवतंनृपकलंकधरंचहत्वाबालंतथैवकिलतंनविवाहयोग्यं ॥ गृण्ही
मतांशशिकलांनृपतेश्चलक्ष्मींलज्जामवाप्यनिजसद्मकथंव्रजेम ॥ ३६ ॥ शृण्वंतुतूर्यनिनदान्किलवाद्यमा
नान्शंखस्वनानभिभवंतिमृदंगशब्दाः ॥ गीतध्वनिंचविविधंनिगमस्वनंचमन्यामहेनृपतिनाऽत्रकृतोविवा
हः ॥ ३७ ॥ अस्मान्प्रतार्यवचनैर्विधिवच्चकारवैवाहिकेनविधिनाकरपीडनंवै ॥ कर्तव्यमद्यकिमहोप्रविचिं
तयंतुभूपाःपरस्परमतिंचसमर्थयंतु॥ ३८ ॥ एवंवदत्सुनृपतिष्वथकन्यकायाःकृत्वाविवाहविधिमप्रतिमप्रभा
वः ॥ भूपान्निमंत्रयितुमाशुजगामराजाकाशीपतिःस्वसुहृदैःप्रथितप्रभावैः ॥ ३९ ॥ आगच्छंतंचतंदृष्ट्वानृ
पाःकाशीपतिंतदा ॥ नोचुःकिंचिदपिक्रोधान्मौनमाधायसंस्थिताः ॥ ४० ॥ सगत्वाप्रणिपत्याहकृतांजलि
रभाषत ॥ आगंतव्यंनृपैःसर्वैर्भोजनार्थंगृहेमम ॥ ४१ ॥ कन्ययासौवृतोभूपःकिंकरोमिहिताहितं ॥ भवाद्भि
स्तुशमःकार्योमहांतोहिदयालवः ॥ ४२ ॥ तन्निशम्यवचस्तस्यनृपाःक्रोधपरिप्लुताः ॥ प्रत्यूचुर्भुक्तमस्माभिः
स्वगृहंनृपतेव्रज ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ल्यात्क्रूरान्शंखस्वनानभिभवंतिएतैर्लक्षणैर्विवाहःकृतइतिमन्यामहे ॥ ३७ ॥ करपीडनंकन्याकरग्रहणंचकारांतर्भाविताणिजर्थत्वात्कारया
मासेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ हेनृपतेस्वगृहेव्रजेत्येवास्माकंप्रार्थनाभवतोन्यत्सर्वमेवास्माभिर्लब्धंपूर्णकामाव
यंजाताइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सुकृतंकृतंहेराजंस्त्वयासुकृतंपुण्यंकृतंसम्यक्संपादितं अस्मदवज्ञयेत्यर्थः इत्थंराजानमुक्त्वापरस्परंवदंति नृपाइति ॥ ४४ ॥ तच्छ्रुत्वाइतु

तिनिंदाफलकंवाक्यंश्रुत्वानेमेसांत्वनयोग्याइतिमत्वाएतेसंविग्नाःदुःखेनक्रोधयुक्ताःकिंकरिष्यंतीतिनजानेइतिशंकितोगृहंजगाम ॥ ४५ ॥
समयंसंकेतं ॥ ४६ ॥ केचनोचुरिति उदासीनाइत्यर्थः ॥ ४७ ॥ उत्तरकार्याणिवरवधूप्रस्थापनविषयाणि ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवत

कुरुकार्याण्यशेषाणियथेष्टंसुकृतंकृतं॥नृपाःसर्वेप्रयांत्वद्यस्वानिस्वानिगृहाणिवै॥४४॥सुबाहुरपितच्छ्रुत्वाज गामशंकितोगृहं॥ किंकरिष्यंतिसंविग्नाःक्रोधयुक्तानृपोत्तमाः॥४५॥ गतेतस्मिन्महीपालाश्चक्रुश्चसमयंपुनः ॥ रुध्वामार्गंगृहीष्यामःकन्यांहत्वासुदर्शनं ॥ ४६ ॥ केचनोचुःकिमस्माकंहंततेननृपेणवै ॥ दृष्ट्वातुकौतुकं सर्वंगमिष्यामोयथागतं ॥ ४७ ॥ इत्युक्तातेनृपाःसर्वेमार्गमाक्रम्यसंस्थिताः ॥ चकारोत्तरकार्याणिसुबाहुः स्वगृहंगतः ॥४८॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेद्वाविंशोध्यायः॥२२॥व्यासउवाच ॥ तस्मैगौ भोज्यानिविधायविधिवत्तदा ॥ वासराणिचषड्राजाभोजयामासभक्तितः ॥ १ ॥ एवंविवाहकार्याणिकृत्वास र्वाणिपार्थिवः ॥ पारिबर्हंप्रदत्वाथमंत्रयन्सचिवैःसह ॥ २ ॥ दूतैस्तुकथितंश्रुत्वामार्गसंरोधनंकृतं ॥ बभूववि मनाराजासुबाहुरमितद्युतिः ॥ ३ ॥ सुदर्शनस्तदोवाचश्वशुरंशंसितव्रतः ॥ अस्मान्विसर्जयाशुत्वंगमिष्या मोह्यशंकिताः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिलकेतृतीयस्कंधेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ पंचाधिकेश्वपंचाशत्तमेत्रयमहारणे ॥ शत्रवोनिहता[illegible]इत्येवमर्थोत्रवर्ण्यते ॥१॥ तस्मैइति

गौरवभोज्यानिगौरवेणमानेनभोज्यानिमानपुरःसरंभोज्यानीत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ मार्गरोधनंकृतंराजभिरितिशेषः ॥ ३ ॥ ४ ॥

भारद्वाजाश्रममिति भारद्वाजमुनेराज्ञयावयमत्रागताः पुनस्तमृषिंद्रष्टुंभारद्वाजाश्रमंगत्वास्थास्यामः पश्चादस्माभिस्तस्मिन्नाश्रमेस्थेयमुततवगृहेस्थे यमितिविचारःकर्तव्योनमध्येइतिभावः ॥ ५ ॥ इदमुत्तरंपूर्वैराज्ञामदृहेस्थेयमित्युक्तंतस्येतिबोध्यं ॥ ६ ॥ सोपिसुदर्शनोपि ॥ ७ ॥ अनुपश्चान्नृपोत्तमःसुबाहुःवृतोविवाहितः ॥ ८ ॥ ९ ॥ सुदर्शनःशिवांशरणंजगामपत्न्यासहनिर्भयोजातोमंत्रजपप्रादुर्भावादित्यर्थः ॥ १० ॥

भारद्वाजाश्रमंपुण्यंगत्वातत्रसमाहिताः ॥ निवासायविचारोवैकर्त्तव्यःसर्वथानृप ॥ ५ ॥ नृपेभ्यश्चनकर्त्तव्यं भयंकिंचित्त्वयाऽनघ ॥ जगन्माताभवानीमेसाहाय्यंवैकरिष्यति ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ तस्येतिमतमाज्ञायजा मातुर्नृपसत्तमः ॥ विससर्जधनंदत्वाप्रतस्थेसोपिसत्वरः ॥ ७ ॥ बलेनमहताविष्टोययावनुनृपोत्तमः ॥ सुदर्श नोवृतस्तत्रचचालपथिनिर्भयः ॥ ८ ॥ रथैःपरिवृतःशूरःसदारोरथसंस्थितः ॥ गच्छन्ददर्शसैन्यानिनृपाणांर घुनंदनः ॥ ९ ॥ सुबाहुरपितान्वीक्ष्यचिंताविष्टोबभूवह ॥ विधिवत्सशिवांचित्तेजगामशरणंमुदा ॥ १० ॥ ज जापैकाक्षरंमंत्रंकामराजमनुत्तमं ॥ निर्भयोवीतशोकश्चपत्न्यासहनवोढया ॥ ११ ॥ इतःसर्वेमहीपालाःकृ त्वाकोलाहलंतदा ॥ उत्थिताःसैन्यसंयुक्ताहर्तुकामास्तुकन्यकां ॥ १२ ॥ काशीराजस्तुतान्दृष्ट्वाहंतुकामोब भूवह ॥ निवारितस्तदाऽयर्थैराघवेणजिगीपता ॥ १३ ॥ तत्रापिनेदुःशंखाश्चभेर्यश्चानकदुंदुभिः ॥ सुबाहो श्चनृपाणांचपरस्परजिघांसतां ॥ १४ ॥ शत्रुजित्तुसुसंवृत्तःस्थितस्तत्रजिघांसया ॥ युधाजित्तत्सहायार्थंसन्नद्धः प्रबभूवह ॥ १५ ॥ केचिच्चप्रेक्षकास्तस्यसहानीकैःस्थितास्तदा ॥ युधाजिदग्रतोगत्वासुदर्शनमुपास्थितः ॥ १६

॥ ११ ॥ १२ ॥ राघवेणसुदर्शनेन ॥ १३ ॥ परस्परजिघांसतांराज्ञांशंखाभेर्यश्चनेदुरित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ अग्रतःसर्वसैन्यस्य तुसुदर्शनमुपस्थितःप्राप्तःतेनयुधाजितासहितःशत्रुजिच्चोपस्थितइतिपूर्वेणान्वयः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥६३॥ शत्रुजित्तेनसहितोहंतुंभ्रातरमानुजः ॥ परस्परंतुबाणौघैस्ततक्षुःक्रोधमूर्छिताः ॥१७॥ संमर्दःसुमहांस्तत्रसं
प्रवृत्तःसुमार्गणैः ॥ काशीपतिस्तदातूर्णंसैन्येनबहुनावृतः ॥ १८॥साहाय्यार्थंजगामाशुजामातरमनिंदितं ॥
एवंप्रवृत्तेसंग्रामेदारुणेलोमहर्षणे ॥ १९॥ प्रादुर्बभूवसहसादेवीसिंहोपरिस्थिता ॥ नानायुधधरारम्यावरभू
षणभूषिता ॥ २० ॥ दिव्यांबरपरीधानामंदारस्त्रक्सुसंयुता ॥ तांदृष्ट्वातेथभूपालाविस्मयंपरमंगताः॥ २१ ॥
केयंसिंहसमारूढाकुतोवेतिसमुत्थिता ॥ सुदर्शनस्तुतांवीक्ष्यसुबाहुमितिचाब्रवीत् ॥ २२ पश्यराजन्महादेवी
मागतांदिव्यदर्शनां ॥ अनुग्रहायमेनूनंप्रादुर्भूतादयान्विता ॥ २३ ॥ निर्भयोहंमहाराजजातोस्मिनिर्भयाद
पि ॥ सुदर्शनःसुबाहुश्चतामालोक्यवराननां ॥ २४ ॥ प्रणामंचक्रतुस्तस्यामुदितौदर्शनेनच ॥ ननादचतथा
सिंहोगजास्त्रस्ताश्चकंपिरे ॥२५॥ ववुर्वातामहाघोरादिशश्चासन्सुदारुणाः ॥ सुदर्शनस्तदाप्राहनिजंसेनाप
तिंप्रति ॥ २६ ॥ मार्गेव्रजत्वंतरसाभूपालायत्रसंस्थिताः ॥ किंकरिष्यंतिराजानःकुपितादुष्टचेतसः ॥ २७ ॥
शरणार्थंचसंप्राप्तादेवीभगवतीहिनः॥ निरातंकैश्चगंतव्यंमार्गेस्मिन्भूपसंकुले॥२८॥स्मृतामयामहादेवीरक्ष
णार्थमुपागता ॥ तच्छ्रुत्वावचनंसेनापतिस्तेनपथाव्रजत्॥ २९ ॥ युधाजित्तुसुसंक्रुद्धस्तानुवाचमहीपतीन्॥
किंस्थिताभयसंत्रस्तानिघ्नंतुकन्यकान्वितं ॥ ३० ॥ अवमन्यचनःसर्वान्बलहीनोबलाधिकान् ॥ कन्यांगृही
त्वामंयातिनिर्भयस्तरसाशिशुः ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥६३॥

केयमिति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ तस्यादर्शनेनमुदितावित्यन्वयः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥२८॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ केसरिणाआदत्तांगृहीतांआदत्तोतिछेदः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ कर्मारेणलोहकारेणपरिमार्जितान्तीक्ष्णीकृताम् ॥ ३५ ॥ सुदर्श
नंहंतुकामःसुदर्शनस्यैवोपरीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तत्रसंप्राप्ताजगदंबिकातुमुलंयुद्धंचकारेत्यन्वयःयद्यपिपामरेषुमनुष्येषुभगवत्याः

किंभीताःकामिनींवीक्ष्यसिंहोपरिसुसंस्थितां ॥ नोपेक्ष्योहिमहाभागाहंतव्योत्रसमाहितैः ॥ ३२ ॥ हत्वैनंसं
गृहीष्यामःकन्यांचारुविभूषणां ॥ नायंकेसरिणादत्तांछेतुमर्हतिजंबुकः ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वासैन्यसंयुक्तःशत्रु
जित्सहितस्तदा ॥ योद्धुकामःसुसंप्राप्तोयुधाजित्क्रोधसंवृतः ॥ ३४ ॥ मुमोचाविशिखांस्तूर्णंसमपुंखान्शिला
शितान् ॥ धनुराकृष्यकर्णांतंकर्मारपरिमार्जितान् ॥ ३५ ॥ हंतुकामःसुदुर्मेधाःसुदर्शनमथोपरि ॥ सुदर्शन
स्तुतान्बाणैश्चिच्छेदापततःक्षणात् ॥ ३६ ॥ एवंयुद्धेप्रवृत्तेथचुकोपचंडिकाभृशं ॥ दुर्गादेवीमुमोचाथबाणान्युधा
जितंप्रति ॥ ३७ ॥ नानारूपातदाजातानानाशस्त्रधराशिवा ॥ संप्राप्तातुमुलंतत्रचकारजगदंबिका ॥ ३८ ॥
शत्रुजिन्निहतस्तत्रयुधाजिदपिपार्थिवः ॥ पतितौतौरथाभ्यांतुजयशब्दस्तदाभवत् ॥ ३९ ॥ विस्मयंपरमंप्रा
प्ताभूपाःसर्वेविलोक्यतान् ॥ निधनंमातुलस्यापिभागिनेयस्यसंयुगे ॥ ४० ॥ सुबाहुरपितदृष्ट्वानिधनंसंयु
गेतयोः ॥ तुष्टावपरमप्रीतोदुर्गांदुर्गतिनाशिनीं ॥ ४१ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ नमोदेव्यैजगद्धात्र्यैशिवायैसततंन
मः ॥ दुर्गायैभगवत्यैतेकामदायैनमोनमः ॥ ४२ ॥ नमःशिवायैशांत्यैतेविद्यायैमोक्षदेनमः ॥ विश्वव्याप्त्यैज
गन्मातर्जगद्धात्र्यैनमःशिवे ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

शस्त्रधारणमनुचितंतथापिभक्तवात्सल्यादनुचितमपिकर्मभगवतीकरोतीत्यनेनबोधितं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ मातुलस्यापीति मातुलभागिनेयौ
सुबाहोराज्ञःतौचयुधाजित्पक्षपातिनौस्थितौ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नाहमिति अहंसगुणोगुणत्रयबद्धात्ममतिर्धियातवनिर्गुणायाः साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिण्या गतिंपराक्रमंत्यासिंवापरिचिंतयन्नपवाङ्मन
सयोरविषयत्वान्नजानामि तदाकिंस्तौमिस्तुतिविषयस्यैवज्ञानाभावात् ॥ ४४ ॥ त्वांस्तौमीति यतस्त्वंसर्वमनोनियंत्रीततस्त्वांकिंस्तौमिमनसोवि
षयत्वाभावादितिभावः किंस्तूयतइति सर्वव्यापकमात्मरूपंकिंस्तूयतेनस्तूयते मनोविषयत्वाभावात्तथैवतदात्माभिन्नांत्वांमनोविषयत्वाभावात्किं
स्तौमिनकिमपीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ब्रह्माहरश्चेति एतादृशाब्रह्मादयोमहांतोनिशंस्तुवंतोपितवगुणानामंतंनगताः तथाचश्रुतिः यस्याः स्वरूपंब्रह्मा
दयोनविजानंतितस्मादुच्यतेज्ञेयायस्याअंतोनविद्यतेतस्मादुच्यतेनंतेति यदेत्थमास्तितदाहमप्रासिद्धोगुणैः सत्वादिभिर्बद्धोविभेदमतिर्जीवब्रह्मभेदम
तिरज्ञस्तवचरित्रंवक्तुंककस्मिन्कालेक्षमोनकस्मिन्नपीत्यर्थः ॥ ४६ ममचित्तशुद्ध्यभावाद्यद्यपिभवत्यादर्शनयोग्यतानास्तितथापिभवच्चरणकम

नाहंगतिंतवधियापरिचिंतयन्वैजानामिदेविसगुणःकिलनिर्गुणायाः ॥ किंस्तौमिविश्वजननिप्रकटप्रभावांभ
क्तार्तिनाशनपरांपरमांचशक्तिं ॥४४॥वाग्देवतात्वमसिसर्वगतैवबुद्धिर्विद्यामतिश्चगतिरप्यसिसर्वजंतोः॥त्वां
स्तौमिकिंत्वमसिसर्वमनोनियंत्रीकिंस्तूयतेहिसततंखलुचात्मरूपं॥४५॥ब्रह्माहरश्चहरिरप्यनिशंस्तुवंतोनां
तंगताःसुरवराःकिलतेगुणानां ॥ क्वाहंविभेदमतिरंबगुणैर्वृतोवैवक्तुंक्षमस्तवचरित्रमहोऽप्रसिद्धः॥४६ ॥सत्सं
गतिःकथमहोनकरोतिकामंप्रासंगिकापिविहिताखलुचित्तशुद्धिः ॥ जामातुरस्यविहितेनसमागमेनप्राप्तंमया
द्भुतमिदंतवदर्शनंवै ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

लनिमग्नांतःकरणानांसतांसंगत्याकः कामोनसिद्ध्येदपितुसिद्ध्यत्येवेत्याह सत्संगतिरिति सत्संगतिः काममनोरथंकथंनकरोतिसंपादय
तिअपितुकरोत्येवभगवत्याः स्वस्मिन्भक्तिंकुर्वाणापेक्षयास्वभक्तेभक्तिंकुर्वाणेऽधिकप्रेमयुक्तत्वात् तदुक्तंदेवीपुराणे मद्भक्तस्यपेक्षयाभक्ते
ममभक्तिस्तुसिद्धिदेति ननुचित्तशुद्धिंविनाकथंमद्दर्शनार्हतेतिचेत्साचित्तशुद्धिर्भवद्भक्तदर्शनप्रसंगेनानायासेनापिविहिताभवतिकृताभवतिएता
दृशोभगवद्भक्तदर्शनमाहिमेतिभावः कोसौममभक्तस्तवैतादृशोमिलितइतिचेदस्यजामातुःसुदर्शनस्यतवभक्तस्ययदैवेनविहितेनसमाग
मेनचप्राप्तंमयाद्भुतमिदंतवदर्शनंवै ॥ ४७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इदानींस्वस्यधन्यतांवर्णयति ब्रह्मापीति शमदमादिसमाधिभिर्विनापिप्राप्तंततोमत्समोन्यःकोवाधन्योस्तीतिभावः ॥ ४८ ॥ ज्ञातासीति अथा पिमयाज्ञातासिदृष्टासिततोमदन्यःकोस्तिधन्यः कथंभूतात्वंभावयुक्तभक्तेष्वनुकंपनपरा ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ कामंमनोर

ब्रह्मापिवांछतिसदैवहरोहरिश्चसेंद्राःसुराश्चमुनयोविदितार्थतत्वाः ॥ यद्दर्शनंजननितेऽद्यमयादुरापंप्राप्तंवि नादमशमादिसमाधिभिश्च ॥ ४८ ॥ क्काहंसुमंदमतिराशुतवावलोकंक्केदंभवानिभवभेषजमद्वितीयं ॥ ज्ञाता सिदेविसततंकिलभावयुक्ताभक्तानुकंपनपरामरवर्गपूज्या ॥४९॥ किंवर्णयामितवदेविचरित्रमेतत्यद्रक्षितो स्तिविषमेत्रसुदर्शनोयं ॥ शत्रूहतौसुबलिनौतरसात्वयायद्भक्तानुकंपिचरितंपरमंपवित्रं ॥ ५० ॥ नाश्चर्य मेतदितिदेविविचारितेर्थेत्वंपासिसर्वमखिलंस्थिरजंगमंवै॥ त्रातस्त्वयाचविनिहत्यरिपुर्दयातःसंरक्षितोयमधु नाध्रुवसंधिसूनुः ॥ ५१ ॥ भक्तस्यसेवनपरस्ययशोतिदीप्तंकर्तुंभवानिरचितंचरितंत्वयैतत् ॥ नोचेत्कथंसुप रिगृह्यसुतांमदीयांयुद्धेभवेत्कुशलवाननवद्यशीलः ॥५२॥ शक्तासिजन्ममरणादिभयान्विहंतुंकिंचित्रमत्रकि लभक्तजनस्यकामं ॥ त्वंगीयसेजननिभक्तजनैरपारात्वंपापपुण्यरहितासगुणागुणाच ॥ ५३ ॥ त्वद्दर्शना दहमहोसुकृतीकृतार्थोजातोस्मिदेविभुवनेश्वरिधन्यजन्मा ॥ बीजंनतेनभजनंकिलवेद्मिमातर्ज्ञातस्तवाद्यम हिमाप्रकटप्रभावः ॥ ५४ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीप्रसन्नवदनाशिवा ॥ उवाचतंनृपंदेवीवरंवर यसुव्रत ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाभवान्यासनृपोत्तमः ॥ प्रोवाचवचनंतत्रसुबाहुर्भक्तिसंयुतः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

थंकर्तुंशक्तासीतिकिंचित्रमित्यन्वयः अतएवत्वंभक्तैर्गीयसे ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेतृतीयस्कंधेत्रयोविंशो ध्यायः ॥ २३ ॥ पंचाशद्भिस्तथाश्लोकैःश्रीदेवीमहिमोच्यते दुर्गादेव्यानिवासश्चकाश्याकृतइतीर्यते ॥ १ ॥ तस्याइति ॥ १ ॥

 ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ त्वंपराशक्तिदुर्गादेवीतिनाम्नासंस्थिताभवोविशेषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अथोइ

सुबाहुरुवाच॥एकतोदेवलोकस्यराज्यंभूमंडलस्यच ॥ एकतोदर्शनंतेवैनचतुल्यंकदाचन ॥२॥ दर्शनात्सदृशं
किंचित्त्रिषुलोकेषुनास्तिमे ॥ कंवरंदेवियाचेहंकृतार्थोस्मिधरातले ॥३॥ एतदिच्छाम्यहंमातर्याचितुंवांछितंव
रं ॥ तवभक्तिःसदामेस्तुनिश्चलात्वनपायिनी ॥ ४ ॥ नगरेत्रत्वयामातःस्थातव्यंममसर्वदा ॥ दुर्गादेवीति
नाम्नावैत्वंशक्तिरिहसंस्थिता ॥ ५ ॥ रक्षात्वयाचकर्तव्यासर्वदानगरस्यह ॥ यथासुदर्शनस्त्रातोरिपुसंघाद
नामयः ॥ ६ ॥ तथात्ररक्षाकर्तव्यावाराणस्यास्त्वयांबिके ॥ यावत्पुरीभवेद्भूमौसुप्रतिष्ठासुसंस्थिता ॥ ७ ॥
तावत्त्वयात्रस्थातव्यंदुर्गेदेविकृपानिधे ॥ वरोयंममतेदेयःकिमन्यत्प्रार्थयाम्यहं ॥ ८ ॥ विविधान्सकलान्का
मान्देहिमेविद्विषोजहि॥अभद्राणांविनाशंचकुरुलोकस्यसर्वदा॥९॥व्यासउवाच॥इतिसंप्रार्थितादेवीदुर्गादुर्गा
र्तिनाशिनी ॥ तमुवाचनृपंतत्रस्तुत्वावैसंस्थितंपुरः ॥ १० ॥ दुर्गोवाच ॥ राजन्सदानिवासोमेमुक्तिपुर्यांभवि
ष्यति ॥ रक्षार्थंसर्वलोकानांयावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥ ११ ॥ अथोसुदर्शनस्तत्रसमागम्यमुदान्वितः ॥ प्रणम्य
परयाभक्त्यातुष्टावजगदंबिकां ॥ १२ ॥ अहोकृपातेकथयाम्यहंकिंत्रातस्त्वयायत्किलभक्तिहीनः ॥ भक्ता
नुकंपीसकलोजनोस्तिविमुक्तभक्तेरवनंव्रतंते ॥ १३ ॥त्वंदेविसर्वंसृजसिप्रपंचंश्रुतंमयापालयासिस्वसृष्टं ॥
त्वमत्सिसंहारपरेचकालेनतेत्रचित्रंममरक्षणंवै ॥ १४ ॥ करोमिकिंतेवददेविकार्यंक्ववात्रजामीत्यनुमोदया
शु ॥ कार्येविमूढोस्मितवाज्ञयाहंगच्छामितिष्ठेविहरामिमातः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्योकारांतोनिपातः ॥ १२ ॥ भक्तानुकंपीति सकलोपिजनोदेवादिलोकोभक्तानुकंप्यस्ति विमुक्तभक्तेर्भक्तिरहितस्यपुरुषस्यत्ववननंको
पिकरोतितितवव्रतंतुतादृशभक्तिरहितस्यपुरुषस्याप्यवनंकर्तव्यमिति ॥१३॥१४॥ करोमीति किंतेकार्यंमयाकर्तव्यमितिवदेत्यर्थः ॥१५॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ अर्चाप्रतिमा ॥ १९ ॥ २० ॥ चैत्रेमाघेऽश्विनेआषाढेनवरात्रेइत्यन्वयः इतिनवरात्रचतुष्टयेणीत्यर्थः ॥२१॥

व्यासउवाच ॥ तंतथाभाषमाणंतुदेवीप्राहदयान्विता ॥ गच्छायोध्यांमहाभागकुरुराज्यंकुलोचितं ॥ १६ ॥
स्मरणीयासदाहंतेपूजनीयाप्रयत्नतः ॥ शंविधास्याम्यहंनित्यंराज्येतेनृपसत्तम ॥ १७ ॥ अष्टम्यांचचतुर्द
श्यांनवम्यांचविशेषतः ॥ ममपूजाप्रकर्तव्याबलिदानविधानतः ॥ १८ ॥ अर्चामदीयानगरेस्थापनीयात्व
यानघ ॥ पूजनीयाप्रयत्नेनत्रिकालंभक्तिपूर्वकं ॥ १९ ॥ शरत्कालेमहापूजाकर्तव्याममसर्वदा ॥ नवरात्रवि
धानेनभक्तिभावयुतेनच ॥ २० ॥ चैत्रेऽश्विनेतथाषाढेमाघेकार्योमहोत्सवः ॥ नवरात्रेमहाराजपूजाकार्याविशे
षतः ॥ २१ ॥ कृष्णपक्षचतुर्दश्यांममभक्तिसमन्वितैः ॥ कर्तव्यानृपशार्दूलतथाष्टम्यांसदाबुधैः ॥ २२ ॥
व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्हितादेवीदुर्गादुर्गार्तिनाशिनी ॥ ननतासुदर्शनेनाथस्तुताचबहुविस्तरं ॥ २३ ॥ अं
तर्हितांतुतांदृष्ट्वाराजानःसर्वएवते ॥ प्रणेमुस्तंसमागम्ययथाशक्रंसुरास्तथा ॥ २४ ॥ सुबाहुरपितंनत्वास्थितश्चा
ग्रेमुदान्वितः ॥ ऊचुःसर्वेमहीपालाअयोध्याधिपतिंतदा ॥ २५ ॥ त्वमस्माकंप्रभुःशास्तासेवकास्तेवयंसदा
॥ कुरुराज्यमयोध्यायांपालयास्मान्नृपोत्तम ॥ २६ ॥ त्वत्प्रसादान्महाराजदृष्टाविश्वेश्वरीशिवा ॥ आदिशक्तिर्भ
वानीसाचतुर्वर्गफलप्रदा ॥ २७ ॥ धन्यस्त्वंकृतकृत्योसिबहुपुण्योधरातले ॥ यस्माच्चत्वत्कृतेदेवीप्रादुर्भूता
सनातनी ॥ २८ ॥ नजानीमोवयंसर्वेप्रभावंनृपसत्तम ॥ चंडिकायास्तमोयुक्तामाययामोहिताःसदा ॥ २९ ॥
धनदारसुतानांचचिंतनेभिरताःसदा ॥ मग्नामहार्णवेघोरेकामक्रोधझषाकुले ॥ ३० ॥ पृच्छामस्त्वांमहाभा
गसर्वज्ञोसिमहामते ॥ केयंशक्तिःकुतोजाताकिंप्रभावावदस्वतत् ॥ ३१ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बुधैर्महोत्सवःपूजाकार्येत्यर्थः ॥२२॥२३॥२४॥ अयोध्याधिपतिंसुदर्शनं ॥२५॥२६॥२७॥त्वत्कृतेत्वदर्थे॥२८॥२९॥३०॥३१॥

भवत्वंनौश्चेति त्वंसंसारेसंसाररूपेसमुद्रेनौर्भवनौकाभवास्मांस्तारयितुं यतःसाधवोतिदयापराभवंति ॥ २२॥२३॥२४ ॥ २५ ॥ चतु
र्व्यूहात्मकंहिभगवत्याःस्वरूपंक्रमेणदर्शयति सर्वस्याद्येति एकापालयित्रीसात्विकीमहालक्ष्मीर्वैष्णुशक्तिःसर्वप्रपंचरयाद्येयं द्वितीयानुसृज
तेयारजोरूपासत्वरूपाचपालनेइतिपुनरुक्तिरनुवादरूपा संहारेतमोरूपायासेयंतृतीयाशक्तिः एतासांनामानिप्रथमस्कंधएवोक्तानि त
स्यास्तुसात्विकीशक्तीराजसीतामसीतथा महालक्ष्मीःसरस्वतीमाहाकालीतितास्त्रियः इति ननुरहस्येतुसत्वाख्येनातिशुद्धेनगुणेनेदुप्रभंदधावि
तिवचनेनमहालक्ष्मीरजोगुणासरस्वतीसत्वगुणेतिलभ्यतइतिचेन्न कल्पभेदेनगुणभेदव्यवस्थायाःसुस्थत्वात् एतासांशक्तीनांशक्तस्वरूपा

भवत्वंनौश्चसंसारेसाधवोऽतिदयापराः ॥ तस्मान्नोवदकाकुत्स्थदेवीमाहात्म्यमुत्तमं ॥२२ ॥ यत्प्रभावाचसा
देवीयत्स्वरूपायदुद्भवा ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामस्त्वंब्रूहिनृवरोत्तम ॥२३॥ व्यासउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदातैस्तु
ध्रुवसंधिसुतोनृपः ॥ विचिंत्यमनसादेवींतानुवाचमुदान्वितः ॥ २४ ॥ सुदर्शनउवाच ॥ किंब्रवीमिमहीपाला
स्तस्याश्चरितमुत्तमं ॥ ब्रह्मादयोनजानंतिसेशाःसुरगणास्तथा ॥ २५ ॥ सर्वस्याद्यामहालक्ष्मीर्वरेण्याशक्ति
रुत्तमा ॥ सात्विकीयंमहीपालजगत्पालनतत्परा ॥ ३६ ॥ सृजतेयारजोरूपासत्वरूपाचपालने ॥ संहारेचत
मोरूपात्रिगुणासासदामता ॥ ३७ ॥ निर्गुणापरमाशक्तिःसर्वकामफलप्रदा ॥ सर्वेषांकारणंसाहिब्रह्मादीनां
नृपोत्तमाः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

व्यतिरेकाद्ब्रह्माश्रयंविहायावस्थानासंभवेनतद्गुणविशिष्टंब्रह्मैवमहालक्ष्म्यादिनामकमितिबोध्यं ॥ ३६॥ ३७ ॥ निर्गुणेति अथयागुणत्रयका
रणभूतासाम्यावस्थात्मिकासानिर्गुणा तस्याअपिपराशक्तित्वेनब्रह्माश्रयंविनावस्थानासंभवेनसाम्यावस्थमायोपाधिकंब्रह्मैवपराशक्तिर्माय
भुवनेश्वरीशब्दवाच्यंभवतिसर्वंचेदमुपोद्घातस्पष्टं तत्रनिर्गुणासर्वेषांकारणमित्याह सर्वेषांकारणंसाहीति सर्वकारणस्यानवस्थाभियाकस्मा
दप्युत्पत्त्यभावेननित्यत्वमुक्तंतेनचकेयंशक्तिःकुतोजातेत्यस्योत्तरंदत्तंभवति ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रूपचतुष्टयमध्येप्याह निर्गुणेति अयोगिभिरितिछेदः अयोगिभिर्निर्विकल्पसमाधिरहितैर्निर्गुणाज्ञातुमशक्यायोगिबुद्धिगम्यैवसेत्यर्थः त थाचश्वेताश्वेतरे तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामिति मध्यमाधिकरिणामयोगिनांतुसगुणामहालक्ष्म्यादिरूपार्चित नीयेत्यर्थः तद्द्वारामूलप्रकृतेरेवसर्वत्रोपास्यत्वमितिरहस्यं सर्वंचेदंमत्कृतशक्तितत्वविमर्शिन्यांस्पष्टं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२॥

निर्गुणासर्वथाज्ञातुमशक्यायोगिभिर्नृपाः ॥ सगुणासुखसेव्यासाचिंतनीयासदाबुधैः ॥ ३९ ॥ राजानऊचुः ॥ बालएववनंप्राप्तस्त्वंतुनूनंभयातुरः ॥ कथंज्ञातात्वयादेवीपरमाशक्तिरुत्तमा ॥ ४० ॥ उपासिताकथंचैवपूजिताचकथंनृप ॥ याप्रसन्नातुसाहाय्यंचकारत्वरयान्विता ॥ ४१ ॥ सुदर्शनउवाच ॥ बालभावान्मयाप्राप्तं बीजंतस्याःसुसंमतं ॥ स्मरामिप्रजपन्नित्यंकामबीजाभिधंनृपाः ॥ ४२ ॥ ऋषिभिःकथ्यमानासामयाज्ञाताऽबिकाशिवा ॥ स्मरामितांदिवारात्रंभक्त्यापरमयापरां ॥ ४३ ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यवचस्तस्यराजानोभक्तितत्पराः ॥ तांमत्वापरमांशक्तिंनिर्ययुःस्वगृहान्प्रति ॥ ४४ ॥ सुबाहुरगमत्काश्यांतमापृच्छ्यसुदर्शनं ॥ सुदर्शनोपिधर्मात्मानिर्जगामसकोसलान् ॥ ४५ ॥ मंत्रिणस्तुनृपंश्रुत्वाहतंशत्रुजितंमृधे ॥ नितंसुदर्शनंचैवबभूवुःप्रेमसंयुताः ॥४६॥ आगच्छंतंनृपंश्रुत्वातंसाकेतनिवासिनः ॥ उपायनान्युपादायप्रययुःसंमुखेजनाः ॥ ४७ ॥ तथाप्रकृतयःसर्वेनानोपायनपाणयः ॥ ध्रुवसंधिसुतंमत्वामुदिताःप्रययुःप्रजाः ॥ ४८ ॥ स्त्रियोपसंयुतःसोथप्राप्यायोध्यांसुदर्शनः ॥ संमान्यसर्वलोकांश्चययौराजानिवेशनं ॥ ४९ ॥ वंदिभिस्तूयमानस्तुवंद्यमानश्चमंत्रिभिः ॥कन्याभिःकीर्यमाणश्चलाजैःसुमनसैस्तथा ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ प्रकृतयोअयोध्यावासिनोमहाजनाः ॥ ४८ ॥४९ ॥ सुमनसैःपुष्पैः ॥ ५० ॥ इतिश्री देवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षट्श्लोकैरधिकैश्चत्वारिंशत्पद्यैर्निजांबिकां ॥ तोषयित्वापुरेदेवीस्थापितेत्युच्यतेपरा ॥ १ ॥ सुदर्शनस्यायोध्यागमनोत्तरंकृत्यमाह गत्वेति

॥ १ ॥ २ ॥ संख्येयुद्धे ॥ ३ ॥ सुखासुखानित्यशंआद्यजंतं ॥४॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आत्माधीनमंतःकरणाधीनंन नात्मानंनांतः

॥ व्यासउवाच ॥ गत्वायोध्यांनृपश्रेष्ठोगृहंराज्ञःसुहृद्वृतः ॥ शत्रुजिन्मातरंप्राहप्रणम्यशोकसंकुलां ॥ १ ॥मा
तर्नतेमयापुत्रःसंग्रामेनिहतःकिल ॥ नपितातेयुधाजिच्चशपेतेचरणौतथा ॥ २ ॥ दुर्गयातौहतौसंख्येनापरा
धोममात्रवै ॥ अवश्यंभाविभावेषुप्रतीकारोनविद्यते ॥ ३ ॥ नशोकोत्रत्वयाकार्योमृतपुत्रस्यमानिनि ॥ स्व
कर्मवशगोजीवोभुंक्तेभोगान्सुखासुखान् ॥ ४ ॥ दासोस्मितवभोमातर्यथाममनोरमा ॥ तथात्वमपिधर्म
ज्ञेनभेदोस्तिमनागपि ॥ ५ ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभं ॥ तस्मान्नशोचितव्यंतेसुखेदुःखेकदाच
न ॥ ६ ॥ दुःखेदुःखाधिकान्पश्येत्सुखेपश्येत्सुखाधिकं ॥ आत्मानंशोकहर्षाभ्यांशत्रुभ्यामिवनार्पयेत् ॥ ७ ॥
दैवाधीनमिदंसर्वंनात्माधीनंकदाचन ॥ नशोकेनतदात्मानंशोषयेन्मतिमान्नरः ॥ ८ ॥ यथादारुमयीयोषान
टादीनांप्रचेष्टते ॥ तथास्वकर्मवशगोदेहीसर्वत्रवर्तते ॥ ९ ॥ अहंवनगतोमातर्नाभवंदुःखमानसः ॥ चिंतय
न्स्वकृतंकर्मभोक्तव्यमितिवेद्मिच ॥ १० ॥ मृतोमातामहोत्रैवविधुराजननीमम ॥ भयातुरागृहीत्वामांनि
र्ययौगहनंवनं ॥ ११ ॥ लुंठितातस्करैर्मार्गेवस्त्रहीनातथाकृता ॥ पाथेयंचहृतंसर्वंबालपुत्रानिराश्रया ॥ १२॥
मातागृहीत्वामांप्राप्ताभारद्वाजाश्रमंप्रति ॥ विदल्लोयंसमायातस्तथाधात्रेयिकाबला ॥ १३ ॥ मुनिभिर्मुनिप
त्नीभिर्दयायुक्तैःसमंततः ॥ पोषिताःफलनीवारैर्वयंतत्रास्थितास्त्रयः ॥ १४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

करणंशोषयेत् ॥ ८ ॥ दारुमयीपुत्तलीनटादीनामित्यस्यवशगेतिशेषः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ छ ॥

॥ १५ ॥ तदाशीराजभोगाशी ॥ १६ ॥ यथाननरकंव्रजेत्तथाधर्माचरणंकर्तव्यं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ लीलावतीतुव

दुःखंनमेतदाह्यासीत्सुखंनाद्यधनागमे ॥ नवैरंनचमात्सर्यंममचित्तेतुकर्हिचित् ॥ १५ ॥ नीवारभक्षणंश्रेष्ठं राजभोगात्परंतपे ॥ तदाशीनरकंयातिननीवाराशनःक्वचित् ॥ १६ ॥ धर्मस्याचरणंकार्यंपुरुषेणविजानता ॥ संजित्येंद्रियवर्गंवैयथाननरकंव्रजेत् ॥ १७ ॥ मानुष्यंदुर्लभंमातःखंडेस्मिन्भारतेशुभे ॥ आहारादि सुखंनूनंभवेत्सर्वासुयोनिषु ॥ १८ ॥ प्राप्यतंमानुषंदेहंकर्तव्यंधर्मसाधनं ॥ स्वर्गमोक्षप्रदंनृणांदुर्लभं चान्ययोनिषु ॥ १९ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तासातदातेनलीलावत्यतिलज्जिता ॥ पुत्रशोकंपरित्यज्यतमा हाश्रुविलोचना ॥२०॥ सापराधास्मिपुत्राहंकृतापित्रायुधाजिता॥हत्वामातामहंतेत्रहृतंराज्यंतुयेनवै ॥२१॥ नतंवारयितुंशक्तातदाहंनसुतंमम ॥ यत्कृतंकर्मतेनैवनापराधोस्तिमेसुत ॥ २२ ॥ तौमृतौस्वकृतेनैवकारणं त्वंतयोर्नच ॥ नाहंशोचामितंपुत्रंसदाशोचामितत्कृतं ॥ २३ ॥ पुत्रत्वमसिकल्याणभगिनीमेमनोरमा ॥ न क्रोधेनचशोकोमेत्वयिपुत्रमनागपि ॥२४॥ कुरुराज्यंमहाभागप्रजाःपालयसुव्रत ॥ भगवत्याःप्रसादेनप्राप्त मेतदकंटकं ॥ २५ ॥ तदाकर्ण्यवचोमातुर्नत्वातांनृपनंदनः॥जगामभुवनंरम्यंयत्रपूर्वंमनोरमा ॥२६ ॥ न्यव सत्तत्रगत्वातुसर्वानाहूयमंत्रिणः ॥ दैवज्ञानथपप्रच्छमुहूर्तंदिवसंशुभं ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नापराधः किंतुममैवेत्याह सापराधास्मीति ॥ २१ ॥ नसुतंशत्रुजितंवारयितुंशक्ताहंतदास्यमातापित्राधीनत्वादितिभावः यत्कृतमि ति यद्दुष्टंकर्मकृतंतत्तत्सर्वंतेनैवयुधाजिताकृतं ॥ २२ ॥ त्वंतयोर्मरणेकारणंनैवासि ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

कस्मैप्रयोजनायमुहूर्तंप्रश्नइतिचेत्तत्राह सिंहासनंतथाहैममिति देवीस्थापनार्थमित्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ अथमंत्रिणआज्ञापयति पूजनीयेति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रासादेमतिमान्देव्याइति मूर्तिमितिशेषः पूर्वसामान्यतःस्थापनमुक्तमत्रतुक्रमेणेतिनपुनरुक्तिः ॥ ३३ ॥

सिंहासनंतथाहैमंकारयित्वामनोहरं ॥ सिंहासनेस्थितांदेवींपूजयिष्येसदाप्यहं ॥ २८ ॥ स्थापयित्वासनेदेवींधर्मार्थकाममोक्षदां ॥ राज्यंपश्चात्करिष्यामियथारामादिभिःकृतं ॥ २९ ॥ पूजनीयासदादेवीसर्वैर्नागरिकैर्जनैः ॥ माननीयाशिवाशक्तिःसर्वकामार्थसिद्धिदा ॥ ३० ॥ इत्युक्तामंत्रिणस्तेतुचक्रुर्वैराजशासनं ॥ प्रासादंकारयामासुःशिल्पिभिःसुमनोरमं ॥ ३१ ॥ प्रतिमांकारयित्वाथमुहूर्तेथशुभेदिने ॥ द्विजानाहूयवेदज्ञान्स्थापयामासभूपतिः ॥ ३२ ॥ हवनंविधिवत्कृत्वापूजयित्वाथदैवतान् ॥ प्रासादेमतिमान्देव्याःस्थापयामासभूमिपः ॥ ३३ ॥ उत्सवस्तत्रसंवृत्तोवादित्राणांचनिःस्वनैः ॥ ब्राह्मणानांवेदघोषैर्गानैस्तुविविधैर्नृप ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रतिष्ठाप्यशिवांदेवींविधिवद्वेदवादिभिः ॥ पूजांनानाविधांराजाचकारातिविधानतः ॥ ३५ ॥ कृत्वापूजाविधिंराजाराज्यंप्राप्यस्वपैतृकं ॥ विख्याताचांबिकादेवीकोसलेषुबभूवह ॥ ३६ ॥ राज्यंप्राप्यनृपःसर्वसामंतकनृपानथ ॥ वशेचक्रेतिधर्मिष्ठान्सद्धर्मविजयीनृपः ॥ ३७ ॥ यथारामःस्वराज्येभूद्दिलीपस्यरघुर्यथा ॥ प्रजानांवैसुखंतद्वन्मर्यादापितथाभवत् ॥ ३८ ॥ धर्मोवर्णाश्रमाणांचचतुष्पादभवत्तथा ॥ नाधर्मेरमतेचित्तंकेषामपिमहीतले ॥ ३९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ कृत्वेति कृत्वाविख्यातोबभूवेत्यन्वयः अंबिकाचदेवीविख्याताबभूवेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके तृतीयस्कंधे पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तु नवरात्रविधिं नृपः ॥ पप्रच्छ तस्मै प्रोवाच व्यासइत्येतदुच्यते ॥ १ ॥ नवरात्रोत्सवः कर्त्तव्यइतिपूर्वाध्यायांते उक्तं तस्याविधिं जनमेजयः पृच्छति नवरात्रे

ग्रामेग्रामेचप्रासादांश्चक्रुःसर्वेजनाधिपाः ॥ देव्याःपूजातदाप्रीत्याकोसलेषुप्रवर्त्तिता ॥ ४० ॥ सुबाहुरपिकाश्यांतुदुर्गायाःप्रतिमांशुभां ॥ कारयित्वाचप्रासादंस्थापयामासभक्तितः ॥ ४१ ॥ तत्रतस्याजनाःसर्वेप्रेमभक्तिपरायणाः ॥ पूजांचक्रुर्विधानेनयथाविश्वेश्वरस्यह ॥ ४२ ॥ विख्यातासाबभूवाथदुर्गादेवीधरातले ॥ देशेदेशेमहाराजतस्याभक्तिर्व्यवर्द्धत ॥ ४३ ॥ सर्वत्रभारतेलोकेसर्ववर्णेषुसर्वथा ॥ भजनीयाभवानीतुसर्वेषामभवत्तदा ॥ ४४ ॥ शक्तिभक्तिरताःसर्वेमानिनश्चाभवन्नृप ॥ आगमोक्तैरथस्तोत्रैर्जपध्यानपरायणाः ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ जनमेजयउवाच ॥ नवरात्रेतुसंप्राप्ते किंकर्त्तव्यंद्विजोत्तम ॥ विधानंविधिवद्ब्रूहिशरत्कालेविशेषतः ॥ १ ॥ किंफलंखलुकस्तत्रविधिःकार्योमहामते ॥ एतद्विस्तरतोब्रूहिकृपयाद्विजसत्तम ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिनवरात्रव्रतंशुभं ॥ शरत्कालेविशेषेणकर्त्तव्यंविधिपूर्वकं ॥ ३ ॥ वसंतेचप्रकर्त्तव्यंतथैवप्रेमपूर्वकं ॥ द्वावृतूयमदंष्ट्राख्यौनूनंसर्वजनेषुवै ॥ ४ ॥ शरद्वसंतनामानौदुर्गमौप्राणिनामिह ॥ तस्माद्यत्नादिदंकार्यंसर्वत्रशुभमिच्छता ॥ ५ ॥ द्वावेवसुमहाघोरावृतूरोगकरौनृणां ॥ वसंतशरदावेवजननाशकरावुभौ ॥ ६ ॥ तस्मात्तत्रप्रकर्तव्यंचंडिकापूजनंबुधैः ॥ चैत्रेऽश्विनेशुभेमासेभक्तिपूर्वंनराधिप ॥ ७ ॥ अमावास्यांचसंप्राप्यसंभारंकल्पयेच्छुभं ॥ हविष्यंचाशनंकार्यमेकभुक्तंतुतद्दिने ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तुसंप्राप्तइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ऋतुद्वयेकिमित्यवश्यंकर्त्तव्यंतत्राह द्वावृतूयमेति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अमावास्यांचेति पूर्वेद्युरमास्यायांपूजासामग्रीसंपादनीयेत्यर्थः एकभुक्तंत्विति अमावास्यायामेकवारंभोजनंहविष्याशनरूपंकार्यं ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अमावास्यायामेवमंडपादिकंकार्यंकर्तव्यमित्याह मंडपस्त्विति शुभेस्थलेइत्यनेनभूशोधनादिकमुक्तंभवति समस्थलेनिम्नोन्नतरहितेप्राची साधनयुतेइत्यार्थः हस्तषोडशेति तदुक्तंशारदायां पंचाभिःसप्तभिर्हस्तैर्नवभिर्वामितांतरं षोडशस्तंभसंयुक्तंचत्वारस्तेषुमध्यगइति तत्र सप्तभिर्नवभिर्हस्तैर्मिलित्वाशोडशहस्ताःसंपन्नाः इदंचोत्तममानं ॥९॥ १०॥ ११॥ अमावास्यायामेवरात्रावृत्विङ्निमंत्रणंकार्यमित्याहरात्राविति ॥१२॥ १३॥ मधुपूर्वकंमधुपर्कपूर्वकमित्यर्थः ॥१४॥ १५॥ विप्रैःसंतोषितैःकार्यंनिजंसंपूर्णंभवेन्नान्यथातस्मात्तेषां

मंडपस्तुप्रकर्तव्यःसमेदेशेशुभेस्थले ॥ हस्तषोडशमानेनस्तंभध्वजसमन्वितः ॥ ९ ॥ गौरमृद्गोमयाभ्यांच लेपनंकारयेत्ततः ॥ तन्मध्येवेदिकाशुभ्राकर्तव्याचसमास्थिरा ॥ १० ॥ चतुर्हस्ताचहस्तोच्छ्रापीठार्थंस्थान मुत्तमं ॥ तोरणानिविचित्राणिवितानंचप्रकल्पयेत् ॥ ११ ॥ रात्रौद्विजानथामंत्र्यदेवीतत्वविशारदान् ॥ आ चारनिरतान्दांतान्वेदवेदांगपारगान् ॥ १२ ॥ प्रतिपद्दिवसेकार्यंप्रातःस्नानंविधानतः ॥ नद्यांनदेतडागे वावाप्यांकूपेगृहेथवा ॥ १३ ॥ प्रातर्नित्यंपुरःकृत्वाद्विजानांवरणंततः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंसर्वंकर्तव्यंमधुपूर्व कं ॥ १४ ॥ वस्त्रालंकरणादीनिदेयानिचस्वशक्तितः ॥ वित्तशाठ्यंनकर्तव्यंविभवेसतिकर्हिचित् ॥ १५ ॥ वि प्रैःसंतोषितैःकार्यंसंपूर्णंसर्वथाभवेत् ॥ नवपंचत्रयश्चैकोदेव्याःपाठेद्विजाःस्मृताः ॥ १६ ॥ वरयेद्ब्राह्मणंशांतं पारायणकृतेतदा ॥ स्वस्तिवाचनकंकार्यंवेदमंत्रविधानतः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संतोषःकार्यइत्यर्थः देव्याःपाठेसतशत्याख्यस्तोत्रपाठेकर्तव्येदेवीभागवतपाठेकर्तव्येचेत्यर्थः तदुक्तंदुर्गातरंगिण्यांयामले नवरात्रेतुदेवेशि दौर्गंभागवतंपठेत् जपेत्सप्तशतींचंडींनियमेनसमाहितइति महेशठक्कुरकृतदुर्गाप्रदीपेदेवीयामलेच देवीभागवतंभक्त्यापठेन्नित्यमतंद्रितः नव रात्रेविशेषेणश्रीदेवीप्रीतयेमुदेति द्विजाःस्मृताःशक्त्यनुसारेणलघुगुर्वनुष्ठानानुसारेणच ॥ १६ ॥ एकब्राह्मणपक्षेआह वरयेदिति तत्रादौ स्वस्तिवाचनंकार्यमित्याह ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १८ ॥ तदनंतरं देवीस्थापनमाह वेद्यामिति ॥ १९ ॥ अष्टादशभुजा वा प्रतिमा कार्या तत्स्थाने तल्लक्षणं तु परशुगदेषुकुलिशमित्यादिकं माधानि करहस्यात् ज्ञेयं ॥ २० ॥ अर्चाभावे प्रतिमायाप्यभावे तस्मिन् सिंहासने नवार्णमंत्रसंयुतं मध्ये लिखितं नवार्णमंत्रेण संयुतं प्रत्यासत्त्या नवार्णमंत्रस्यैव यंत्रं स्थापयेदित्यर्थः तद्यंत्रं तदावरणदेवताश्च मंत्रमहोदध्यादिग्रंथेषु स्पष्टाः स्थापयेदिति तत्र वेद्यां पार्श्वतः सिंहासनस्य दक्षिणभागे कलशं कलशस्थापन विधानेन स्थापयेत् स च विधिर्ग्रंथांतरे स्पष्ट एव क्वाचित् सिंहासनस्याग्रेपि कलशस्थापनमुक्तं ननु स्थानद्वये देवीस्थापनस्य किं प्रयोजनमिति चेन्न सिंहा

वेद्यां सिंहासनं स्थाप्य क्षौमवस्त्रसमन्वितं ॥ तत्र स्थाप्यांबिका देवी चतुर्हस्तायुधान्विता ॥ १८ ॥ रत्न भूषणसंयुक्ता मुक्ताहारविराजिता ॥ दिव्यांबरधरा सौम्या सर्वलक्षणसंयुता ॥ १९ ॥ शंखचक्रगदापद्मधरा सिंहस्थिता शिवा ॥ अष्टादशभुजा वापि प्रतिष्ठाप्या सनातनी ॥ २० ॥ अर्चाभावे तथा यंत्रं नवार्णमंत्रसंयुतं ॥ स्थापयेत्पीठपूजार्थं कलशं तत्र पार्श्वतः ॥ २१ ॥ पंचपल्लवसंयुक्तं वेदमंत्रैः सुसंस्कृतं ॥ सुतीर्थजलसंपूर्णं हेम रत्नैः समन्वितं ॥ २२ ॥ पार्श्वे पूजार्थसंभारान् परिकल्प्य समंततः ॥ गीतवादित्रनिर्घोषान् कारयेन्मंगलाय वै ॥ २३ ॥ तिथौ हस्तान्वितायां च नंदायां पूजनं वरं ॥ प्रथमे दिवसे राजन् विधिवत्कामदं नृणां ॥ २४ ॥ नियमं प्रथमं कृत्वा पश्चात्पूजां समाचरेत् ॥ उपवासेन नक्तेन चैकभुक्तेन वा पुनः ॥ २५ ॥ करिष्यामि व्रतं मातर्नवरात्रमनुत्तमं ॥ साहाय्यं कुरु मे देवि जगदंब ममाखिलं ॥ २६ ॥ यथाशक्ति प्रकर्त्तव्यो नियमो व्रतहेतवे ॥ पश्चात्पूजा प्रकर्त्तव्या वि धिवन्मंत्रपूर्वकं ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सने नित्यपूजामूर्तेः स्थापनस्य कलशे तु नैमित्तिकनवरात्रपूजार्थं देव्याः स्थापनस्याभिहितत्वात् तथा च कलशे एव माणादिस्थापनं सिंहासनस्थमूर्त्तौ तु पूर्वं जातमेवेति न तत्र तद्विधेयं तदुक्तं देवीपुराणे नित्यपूजाकृतेरग्रे कलशं स्थापयेत्ततः इति नित्यपूजाकृते नित्यपूजामूर्त्तेरित्यर्थः ॥ २१ ॥ कलश स्थापनप्रकारमाह पंचपल्लवेति ॥ २२ ॥ पार्श्वे स्वस्येति शेषः ॥ २३ ॥ नंदायां हस्तनक्षत्रयुतानंदा प्रतिपत्तिथिस्तस्यां पूजनं सर्वोत्तममित्यर्थः ॥ २४ ॥ नियमं संकल्पं तत्स्वरूपमाह उपवासेनेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ उपवासाद्यशक्तावाह यथाशक्तीति ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥

करंजंपुष्पजातिविशेषः ॥ २८ ॥ ब्रह्मकापुष्पैर्ब्राह्मीपुष्पैरित्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ पूर्णफलैर्बिल्वफलैः ॥ ३१ ॥ मांसाशनंयेकुर्वंतीति यद्यपिमांसाशनंब्राह्मणैरपिक्रियतेतथापिब्राह्मणस्यकालिकापुराणादिषुसाक्षाद्बलिदानस्यानिषेधकथनात्क्षत्रियविषयकएवायंविधिरितिबोध्यं तथाचशारदायां ब्राह्मणोनियतःशुद्धःसात्विकंबलिमाहरेदिति तथाहिंसायुक्तोबलिस्त्वाद्यवर्णंहित्वाप्रशस्यते इति आद्यवर्णंब्राह्मणवर्णंहित्वात्य क्त्वेत्यर्थः तथाकालिकापुराणे सिंहव्याघ्रादिकंदत्वाचात्मवध्यामवाप्नुयात् मद्यंदत्वाब्राह्मणस्तुब्राह्मण्यादेवहीयते अवश्यंविहितोयत्रबलिस्तत्राद्वि

मालतीब्रह्मकापुष्पैस्त चंदनागरुकर्पूरैःकुसुमैश्चसुगंधिभिः ॥ मंदारकरजाशोकचंपकैःकरवीरकैः ॥ २८ ॥ थाबिल्वदलैःशुभैः ॥ पूजयेज्जगतांधात्रींधूपैर्दीपैर्विधानतः ॥ २९ ॥ फलैर्नानाविधैरर्घ्यंप्रदातव्यंचतत्रवै ॥ नारिकेलैर्मातुलिंगैर्दाडिमीकदलीफलैः ॥ ३० ॥नारंगैःपनसैश्चैवतथापूर्णफलैःशुभैः ॥ अन्नदानंप्रकर्त्तव्यंभ क्तिपूर्वंनराधिप ॥ ३१ ॥ मांसाशनंयेकुर्वंतितैःकार्यंपशुहिंसनं ॥ महिषाजवराहाणांबलिदानंविशिष्यते ॥ ३२ ॥ देव्यग्रेनिहतायांतिपशवःस्वर्गमव्ययं ॥ नहिंसापशुजातत्रनिघ्नतांतत्कृतेऽनघ ॥ ३३ ॥ अहिंसाया ज्ञिकीप्रोक्तासर्वशास्त्रविनिर्णये ॥ देवतार्थेविसृष्टानांपशूनांस्वर्गतिर्ध्रुवा ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जः पुनः पिष्टेनापिघृतेनापिनिर्मितंतुसमर्पयेत् इति छांदोग्यश्रुतिरपि अहिंसन्सर्वभूतान्यन्यत्रतीर्थेभ्यइति नहिंस्यात्सर्वभूतानीत्यपि ॥ ३२ ॥ ननुदेव्य तिरिक्तदेवतासुशास्त्रेबलिदानमनुक्तंदेव्युपासनायामेवकिमितिबलिदानंशास्त्रेषूक्तमितिचेदत्रसमाहितंदुर्गाप्रदीपेयामले ब्रह्मविद्याजीवदशा निहंत्रीतिश्रुतौश्रुतंतत्तस्मात्कारणाद्देव्याबलिदानंप्रियंमतमिति यतःकारणाद्देवीब्रह्मविद्या[illegible]त्रभवतिब्रह्मविद्यायाश्चस्वभावोजीवदशानाशयि [illegible]कृतहिंसापशुजातत्रेति ॥ ३३ ॥ अहिंसायाज्ञिकीप्रोक्तेतिचक्षत्रियोद्देशेनैवतस्याचित्तेजायमानाहिं साशंकानिवृत्त्यर्थं[illegible] ३४ ॥ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मानतदति होमानुसारेणैकहस्तादिदशहस्तांतमानतइत्यर्थः तदुक्तंशारदायां दशहस्तांतमन्येषामिति मुष्टिमात्रमितंकुंडंशतार्धेसंप्रचक्ष ते शतहोमेऽरत्निमात्रमित्यादि अत्रहोमस्तुतत्तत्कल्पोक्तएवग्राह्योधीयत्रोक्तोनित्यनैमित्तिककाम्यभेदेन ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ सुधामयै रमृतमयैर्मिष्टैरित्यर्थः ॥ ३७ ॥ कुमारीपूजनेपक्षानाह एकैकामिति प्रत्यहमेकैकामित्येकःपक्षः एकैकवृद्ध्येतितुद्वितीयः द्विगुणांत्रि

होमार्थंचैवकर्तव्यंकुंडंचैवात्रिकोणकं ॥ स्थंडिलंवाप्रकर्तव्यंत्रिकोणमानतःशुभं ॥ ३५ ॥ त्रिकालंपूजनंनित्यं नानाद्रव्यैर्मनोहरैः ॥ गीतवादित्रनृत्यैश्चकर्तव्यश्चमहोत्सवः ॥ ३६ ॥ नित्यंभूमौचशयनंकुमारीणांचपूजनं॥ वस्त्रालंकरणैर्दिव्यैर्भोजनैश्चसुधामयैः॥३७॥एकैकांपूजयेन्नित्यमेकवृद्ध्यातथापुनः ॥ द्विगुणांत्रिगुणंवापिप्रत्ये कंनवकंचवा॥३८॥विभवस्यानुसारेणकर्तव्यंपूजनंकिल॥वित्तशाठ्यंनकर्तव्यंराजन्शक्तिमखेसदा॥३९॥ए कवर्षानकर्तव्याकन्यापूजाविधौनृप॥परमज्ञातुभोगानांगंधादीनांचबालिका॥४०॥कुमारिकातुसाप्रोक्ताद्विव र्षायाभवेदिह ॥ त्रिमूर्तिश्चत्रिवर्षाचकल्याणीचतुरब्दिका ॥ ४१ ॥ रोहिणीपंचवर्षाचषड्वर्षाकालिकास्मृता ॥ चंडिकासप्तवर्षास्यादष्टवर्षाचशांभवी ॥ ४२ ॥ नववर्षाभवेद्दुर्गासुभद्रादशवार्षिकी ॥ अतऊर्ध्वंनकर्तव्यास र्वकार्यविगर्हिता ॥ ४३ ॥ एभिश्चनामभिःपूजाकर्तव्याविधिसंयुता ॥ तासांफलानिवक्ष्यामिनवानांपूजनेस दा ॥ ४४ ॥ कुमारीपूजिताकुर्याद्दुःखदारिद्र्यनाशनं ॥ शत्रुक्षयंधनायुष्यंबलवृद्धिंकरोतिवै ॥ ४५॥ त्रिमूर्ति पूजनादायुस्त्रिवर्गस्यफलंभवेत् ॥ धनधान्यागमश्चैवपुत्रपौत्रादिवृद्धयः ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गुणवृद्ध्येतितुतृतीयचतुर्थपक्षौ प्रत्येकंप्रत्यहंनवकंचवानवनवकुमारीणांपूजनमित्युत्तमःपक्षः ॥ ३८ ॥ शक्तिमखेऽंबायज्ञे ॥ ३९ ॥ एकवर्षानकर्तव्येति तत्रहेतुर्यतःसागंधादिभोगानामज्ञातृतः ॥ ४० ॥ द्विवर्षादिदशवर्षांतानांपूज्यानांकुमारीणांनामानितत्पूजाफलंतासांपूजा मंत्राश्चोच्यंते कुमारिकातुसेति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ नकर्तव्यापूजार्थंनकर्तव्येत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ श्रीमंत्रयुक्तैरन्यैर्मंत्रैर्वा ॥ ५२ ॥ तान्मंत्रानिवाह कुमारस्येति कुमारस्यबालकस्यस्कं दस्यवातत्वानिरहस्यभूतानिवस्तूनियासृजतीत्यर्थः कादीन्ब्रह्मादीनपिदेवान् ॥ ५३ ॥ सत्वादिभिः सत्वादिगुणैस्त्रिमूर्तिर्महालक्ष्म्यादिरू

॥७१॥

विद्यार्थीविजयार्थीचराज्यार्थीयश्चपार्थिवः॥सुखार्थीपूजयेन्नूनंकल्याणींसर्वकामदां॥४७॥कालिकांशत्रुनाशार्थं पूजयेद्भक्तिपूर्वकं॥ ऐश्वर्यधनकामश्चचंडिकांपरिपूजयेत्॥ ४८ ॥ पूजयेच्छांभवींनित्यंनृपसंमोहनायच॥दुःख दारिद्र्यनाशायसंग्रामेविजयायच ॥ ४९ ॥ क्रूरशत्रुविनाशार्थंतथोग्रकर्मसाधने ॥ दुर्गांचपूजयेद्भक्त्यापरलोक सुखायच ॥ ५० ॥ वांछितार्थस्यसिद्ध्यर्थंसुभद्रांपूजयेत्सदा ॥ रोहिणींरोगनाशायपूजयेद्विधिवन्नरः ॥ ५१ ॥ श्रीरस्त्वितिचमंत्रेणपूजयेद्भक्तितत्परः ॥ श्रीयुक्तमंत्रैरथवाबीजमंत्रैरथापिवा ॥ ५२ ॥ कुमारस्यचतत्वानिया सृजत्यपिलीलया ॥ कादीनपिचदेवांस्तान्कुमारींपूजयाम्यहं ॥५३ ॥ सत्वादिभिस्त्रिमूर्तिर्यातैर्हिनानास्वरू पिणी ॥ त्रिकालव्यापिनीशक्तिस्त्रिमूर्तिंपूजयाम्यहं ॥ ५४ ॥ कल्याणकारिणीनित्यंभक्तानांपूजिताऽनिशं ॥ पूजयामिचतांभक्त्याकल्याणींसर्वकामदां ॥ ५५ ॥ रोहयंतीचबीजानिप्राग्जन्मसंचितानिवै ॥ यादेवीसर्वभू तानांरोहिणींपूजयाम्यहं॥५६॥कालीकालयतेसर्वंब्रह्मांडंसचराचरं ॥ कल्पांतसमयेयातांकालिकांपूजयाम्य हं ॥ ५७ ॥ चंडिकांचंडरूपांचचंडमुंडविनाशिनीं ॥ तांचंडपापहरिणींचंडिकांपूजयाम्यहं ॥५८ ॥ अकारणा त्समुत्पत्तिर्यन्मयैःपरिकीर्तिता ॥ यस्यास्तांसुखदांदेवींशांभवींपूजयाम्यहं ॥ ५९ ॥ ॥छ॥ ॥ छ॥

पिणी तैःसत्वादिगुणैरेवनानारूपिणीप्रस्ताररीत्यात्रिकालव्यापिनीकालत्रयाबाध्याचिद्रूपिणी ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ रोहयंतीअंकुरीभूतानिकु र्वती ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अकारणादिति यस्याःसमुत्पत्तिर्यन्मयैर्यत्स्वरूपैर्वेदैरकारणादेवपरिकीर्तिता यस्याआविर्भावोकारणादेव भवति स्वस्मादेवस्वयमाविर्भवतिनान्यतइत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥७१॥

६०॥६१॥६२॥नवरात्रपूजाक्रमस्त्वनुष्ठानग्रंथादवसेयः गौरवादत्रनलिख्यते इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेषड्विंशोध्यायः॥२६
सप्ताधिकैस्तुपंचाशत्पद्यैरथकुमारिकाः॥कथयित्वावर्जनीयामाहात्म्यमपिचोच्यते॥१॥वर्जनीयाःकुमारिकाआह हीनांगीमिति न्यूनांगीमित्य
र्थः।गंधेनदुर्गंधेनस्फुरितंयुक्तमतएवहीनमंगंयस्यास्तां विशालेवंशःशालच्छंकटचैविशालकुलसंभवांदुष्टकुलसंभवामित्यर्थः ॥ १ ॥ रक्तपु

दुर्गात्रायतिभक्तंयासदादुर्गार्तिनाशिनी ॥ दुर्ज्ञेयासर्वदेवानांतांदुर्गांपूजयाम्यहं ॥ ६० ॥ सुभद्रा
णिचभक्तानांकुरुतेपूजितासदा॥ अभद्रनाशिनींदेवींसुभद्रांपूजयाम्यहं ॥ ६१ ॥ एभिर्मंत्रैःपूजनीयाःकन्य
काःसर्वदाबुधैः॥ वस्त्रालंकरणैर्माल्यैर्गंधैरुच्चावचैरपि ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेष
ड्विंशोध्यायः ॥ २६ ॥ व्यास० ॥ हीनांगींवर्जयेत्कन्यांकुष्ठयुक्तांव्रणांकितां ॥ गंधस्फुरितहीनांगींविशालकु
लसंभवां ॥ १ ॥ जात्यंधांकेकरांकाणींकुरूपांबहुरोमशां ॥ संत्यजेद्रोगिणींकन्यांरक्तपुष्पादिनांकितां ॥ २ ॥
क्षामांगर्भसमुद्भूतांगोलकांकन्यकोद्भवां ॥ वर्जनीयाःसदाचैताःसर्वपूजादिकर्मसु ॥३ ॥ अरोगिणींसुरूपांगीं
सुंदरींव्रणवर्जितां ॥ एकवंशसमुद्भूतांकन्यांसम्यक्प्रपूजयेत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणींसर्वकार्येषुजयार्थेनृपवंशजा ॥
लाभार्थेवैश्यवंशोत्थामतावाशूद्रवंशजा ॥५॥ ब्राह्मणैर्ब्रह्मजाःपूज्याराजन्यैर्ब्रह्मवंशजाः ॥ वैश्यैस्त्रिवर्गजाःपूज्या
श्चतस्रःपादसंभवैः ॥६॥ कारुभिश्चैववंशोत्थायथायोग्यंप्रपूजयेत् ॥ नवरात्रविधानेनभक्तिपूर्वंसदैवहि ॥७॥

रूपादिनांकितांरक्तपुष्पंस्त्रीरजः आदिनायौवनचिन्हंतेनान्वितां॥२॥क्षामांकृशांगर्भसमुद्भूतां अतिबालामेकदिनादिजातां गोलकांमृतभर्तृमा
तृजातांविधवाजन्यामित्यर्थः कन्यकोद्भवामविवाहितकन्याजन्यां ॥ ३ ॥ एकवंशसमुद्भूतामजारजामित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ पादसंभवैः शू
द्रैश्चतस्रोवर्णचतुष्टयजन्याःकन्यापूज्याइत्यर्थः ॥ ६ ॥ कारुभिरिति कारुर्विश्वकर्मणिनात्रिषुकारकाशिल्पिनोरितिमेदिनीकोशात्कारुभिः
शिल्पिभिःस्वस्ववंशोत्थाःपूजयेत्तुशूद्रापेक्षयाएतेष्वयंविशेषः ॥ ७ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

 ॥ ८ ॥ ९ ॥ अतइति तदुक्तमीशानसंहितायां एकादशीकोटिसहस्रतुल्याजन्माष्टमीपर्वतराजपुत्र्याः ततोपिशुक्लागणिताशतेनपराश
रव्यासवसिष्ठमुख्यैरिति ॥ १० ॥ आमिषैर्मांसैरिदंक्षत्रियादिपरं॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ विप्राणांचैवभोजनैःएतैःसर्वैर्व्रतंसपूर्णंभव

 अशक्तोनियतंपूजांकर्तुंचेन्नवरात्रके ॥ अष्टम्यांचविशेषेणकर्त्तव्यंपूजनंसदा ॥८॥ पुराष्टम्यांभद्रकालीदक्षय
ज्ञविनाशनी ॥ प्रादुर्भूतामहाघोरायोगिनीकोटिभिःसह ॥ ९ ॥ अतोष्टम्यांविशेषेणकर्त्तव्यंपूजनंसदा ॥ ना
नाविधोपहारैश्चगंधमाल्यानुलेपनैः ॥ १० ॥ पायसैरामिषैर्होमैर्ब्राह्मणानांचभोजनैः ॥ फलपुष्पोपहारैश्च
तोषयेज्जगदंबिकां॥११॥उपवासेह्यशक्तानांनवरात्रव्रतेपुनः॥उपोषणत्रयंप्रोक्तंयथोक्तंफलदंनृप ॥१२॥स
प्तम्यांचतथाष्टम्यांनवम्यांभक्तिभावतः ॥ त्रिरात्रकरणात्सर्वंफलंभवतिपूजनात् ॥ १३ ॥ पूजाभिश्चैवहोमै
श्चकुमारीपूजनैस्तथा ॥ संपूर्णतद्व्रतंप्रोक्तंविप्राणांचैवभोजनैः ॥ १४ ॥ व्रतानियानिचान्यानिदानानिविवि
धानिच॥नवरात्रव्रतस्यास्यनैवतुल्यानिभूतये॥१५॥धनधान्यप्रदंनित्यंसुखसंतानवृद्धिदं॥आयुरारोग्यदंचै
वस्वर्गदंमोक्षदंतथा ॥१६॥ विद्यार्थीवाधनार्थीवापुत्रार्थीवाभवेन्नरः ॥ तेनेदंविधिवत्कार्यंव्रतंसौभाग्यदंशिवं
॥१७॥ विद्यार्थीसर्वविद्यांवैप्राप्नोतिव्रतसाधनात् ॥ राज्यभ्रष्टोनृपोराज्यंसमवाप्नोतिसर्वथा ॥ १८॥ पूर्वज
न्मनियैर्नूनंनकृतंव्रतमुत्तमं ॥ तेव्याधिनोदरिद्राश्चभवंतिपुत्रवर्जिताः ॥ १९ ॥ वंध्याचयाभवेन्नारीविधवाधन
वर्जिता ॥ अनुमातत्रकर्तव्यानेयंकृतवतीव्रतं ॥ २० ॥ नवरात्रव्रतंप्रोक्तंनकृतंयेनभूतले ॥ सकथंविभवंप्रा
प्यमोदतेचतथादिवि ॥२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तीत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इयंविधवाव्रतंनकृतवतीत्यनुमाऽनुमितिःकर्त्तव्येत्यर्थः यतइयंविधवाजाता
ततइतिभावः ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ सर्वार्थानासमाप्तिः समवाप्तिः प्राप्तिस्तयानंदिताइत्यर्थः ॥ २४॥ स्वाहेति स्वाहास्वधानामरूपायोमनुस्तत्प्रभावैर्मुदाहर्षे णहरंतिवदंति यन्नामयुग्मंस्वाहास्वधेत्येवंरूपंश्रुतिभिर्वेदमंत्रांतेइत्यर्थः यतस्तृप्यंतिनतोयज्ञेषुश्राद्धेषुचवेदमंत्रांतेस्वाहास्वधेतिप्रयुंजतइत्यर्थः ॥ २५॥ व्यासोजनानूशोचति यस्येच्छयेति ॥२६॥ नैकोस्तीति तयाशक्त्याविहीनः सन्यथेच्छंस्पंदितुंशक्तियुतः सामर्थ्ययुतोभवतिएता

रक्तचंदनसंमिश्रैः कोमलैर्बिल्वपत्रकैः ॥ भवानीपूजितायेनसभवेन्नृपतिः क्षितौ ॥ २२ ॥ नाराधितायेनशिवासनातनीदुःखार्तिहासिद्धिकरीजगद्वरा ॥ दुःखावृतः शत्रुयुतश्चभूतलेनूनंदरिद्रोभवतीहमानवः ॥२३॥ यांविष्णुरिंद्रोहरपद्मजौतथावन्हिः कुबेरोवरुणोदिवाकरः ॥ ध्यायंतिसर्वार्थसमाप्तिनंदितास्तांकिंमनुष्यानभजंतिचंडिकां॥२४॥ स्वाहास्वधानाममनुप्रभावैस्तृप्यंतिदेवाः पितरस्तथैव॥यज्ञेषुसर्वेषुमुदाहरंतियन्नामयुग्मंश्रुतिभिर्मुनींद्राः ॥ २५ ॥ यस्येच्छयासृजतिविश्वमिदंप्रजेशोनानावतारकलनंकुरुतेहरिश्च ॥ नूनंकरोतिजगतः किलभस्मशंभूस्तांशर्मदांनभजतेनुकथंमनुष्यः ॥ २६ ॥ नैकोस्तिसर्वभुवनेषुतयाविहीनोदेवोनरोथविहगः किलपन्नगोवा ॥ गंधर्वराक्षसपिशाचनगेषुनूनंयः स्पंदितुंभवतिशक्तियुतोयथेच्छं ॥ २७॥ तांनसेवतकश्चंडींसर्वकामार्थदांशिवां ॥ व्रतंतस्यानकः कुर्याद्वांछन्नर्थचतुष्टयं ॥ २८ ॥ महापातकसंयुक्तोनवरात्रव्रतंचरेत् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योनात्रकार्याविचारणा ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दृशोनैकोप्यस्तीत्यर्थः ॥ २७ ॥ अथचतुष्टयंधर्मार्थकाममोक्षरूपंवांछन्नित्यर्थः ॥ २८ ॥ मुच्यतइति तदुक्तमुमासंहितायां प्रायश्चित्तेनपापानांयेषांनेषांतुनाशने प्रायश्चित्तमिदंप्रोक्तंजगदंबापदस्मृतिः स्मरणेनैवदुर्गायानिमिषार्धेनयत्फलं नतद्वक्तुंसमर्थोस्मिशिवोवर्षशतैरपि विष्णुनामसहस्रेभ्यः शिवनामविशिष्यते शिवनामसहस्रेभ्योदेवीनामविशिष्यते समाधकोमहाज्ञानीयश्चदुर्गापदानुगः नचभुक्तिर्नवामुक्तिर्नगतिर्नगनंदिनि विनादुर्गांजगद्धात्रींनिष्फलंजीवनंभवेदिति चरमेजन्मनिपरंश्रीदेवीभक्तिमान्भवेदिति ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥

पुराकश्चिद्वणिक्शीनोधनहीनःसुदुःखितः ॥ कुटुंबीचाभवत्कश्चित्कोसलेनृपसत्तम ॥ ३० ॥ अपत्यानिबहून्यस्याभवन्क्षुत्पीडितानिच ॥ भक्ष्यंकिंचित्तुसायान्हेप्रापुस्तस्यचबालकाः ॥ ३१ ॥ भुंक्तेस्मकार्यकर्तासौपरस्याथबुभुक्षितः ॥ कुटुंबभरणंतत्रचकारातिनिराकुलः ॥ ३२ ॥ सदाधर्मरतःशांतःसदाचारस्यसत्यवाक् ॥ अक्रोधनश्चधृतिमान्निर्मदश्चानसूयकः ॥ ३३ ॥ संपूज्यदेवतानित्यंपितॄनप्यतिथींस्तथा ॥ भुंजानेपोष्यवर्गेथकृतवान्भोजनंवणिक् ॥ ३४ ॥ एवंगच्छतिकालेवैसुशीलोनामतोगुणैः ॥ दारिद्र्यार्तोद्विजंशांतंपप्रच्छातिबुभुक्षितः ॥ ३५ ॥ सुशीलउवाच ॥ भोभूदेवकृपांकृत्वावदस्वाद्यमहामते ॥ कथंदारिद्र्यनाशस्यादितिमेनिश्चयेनवै ॥ ३६ ॥ धनेषणामेनैवास्तिधनीस्यामितिमानद ॥ कुटुंबभरणार्थंवैपृच्छामित्वांद्विजोत्तम ॥ ३७ ॥ पुत्रीसुतस्तुमेबालोभक्षार्थीरोदतेभृशं ॥ तावन्मात्रंगृहेनान्नंमुष्टिमेकांददाम्यहं ॥ ३८ ॥ विसर्जितोयतोगेहाद्गतोबालोरुदन्मया ॥ अतोमेदह्यतेत्यर्थंकिंकरोमिधनंविना ॥ ३९ ॥ विवाहोस्तिसुतायामेनास्तिवित्तंकरोमिकिं ॥ दशवर्षाधिकायास्तुदानकालोपियात्यलं ॥ ४० ॥ तेनशोचामिविप्रेंद्रसर्वज्ञोसिदयानिधे तपोदानंव्रतंकिंचिद्ब्रूहिमंत्रजपंतथा ॥ ४१ ॥ येनाहंपोष्यवर्गस्यकरोमिद्विजपोषणं ॥ तावन्मेस्याद्धनप्राप्तिर्नाधिकंप्रार्थयेकिल ॥ ४२ ॥ त्वत्प्रसादात्कुटुंबंमेसुखितंप्रभवेदिह ॥ तत्कुरुष्वमहाभागज्ञानेनपरिचिंत्यच ॥ ४३ ॥ व्यासउवच ॥ इतिपृष्टःस्तथातेनब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ उवाचपरमप्रीतस्तंवैश्यंनृपसत्तम ॥ ४४ ॥ ॥७३॥

वैश्यवर्यकुरुष्वाद्यनवरात्रव्रतंशुभं ॥ पूजनंभगवत्याश्चहवनंभोजनंतथा ॥४५॥ वेदपारायणंशक्तिजपहोमा
दिकंतथा ॥ कुरुष्वाद्ययथाशक्तितवकार्यंभविष्यति ॥४६॥ एतस्मादपरंकिंचिद्व्रतंनास्तिधरातले ॥ नवरात्रा
भिधंवैश्यपावनंसुखदंतथा ॥ ४७ ॥ ज्ञानदंमोक्षदंचैवसुखसंतानवर्द्धनं ॥ शत्रुनाशकरंकामंनवरात्रव्रतंस
दा ॥ ४८ ॥ राज्यभ्रष्टेनरामेणसीताविरहितेनच ॥ किष्किंधायांव्रतंचैतत्कृतंदुःखातुरेणवै ॥ ४९ ॥ प्रतप्ते
नापिरामेणसीताविरहवन्हिना ॥ विधिवत्पूजितादेवीनवरात्रव्रतेनवै ॥ ५० ॥ तेनप्राप्ताथवैदेहीकृत्वासेतुंम
हार्णवे ॥ हत्वामंदोदरीनाथंकुंभकर्णमहाबलं ॥ ५१ ॥ मेघनादंसुतंहत्वाकृत्वाभूपंविभीषणं ॥ पश्चादयोध्या
मागत्यप्राप्तंराज्यमकंटकं ॥ ५२ ॥ नवरात्रव्रतस्यास्यप्रभावेनविशांवर ॥ सुखंभूमितलेप्राप्तंरामेणामित
तेजसा ॥ ५३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिविप्रवचःश्रुत्वासवैश्यस्तंद्विजंगुरुं ॥ कृत्वाजग्राहसन्मंत्रंमायाबीजाभि
धंनृप ॥ ५४ ॥ जजापपरयाभक्त्यानवरात्रमतंद्रितः ॥ नानाविधोपहारैश्चपूजयामाससादरं ॥ ५५ ॥ नव
संवत्सरंचैवमायाबीजपरायणः ॥ नवमेवत्सरांतेतुमहाष्टम्यांमहेश्वरी ॥ ५६ ॥ अर्धरात्रंतुसंजातेप्रत्यक्षं
दर्शनंददौ ॥ नानावरप्रदानैश्चकृतकृत्यंचकारतं ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेसप्त
विंशोध्यायः ॥ २७ ॥ जनमेजयउवाच ॥ कथंरामेणतच्चीर्णंव्रतंदेव्याःसुखप्रदं ॥ राज्यभ्रष्टःकथंसोथक
थंसीताहृतापुनः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

व्यासउवाच ॥ राजादशरथःश्रीमानयोध्याधिपतिःपुरा ॥ सूर्यवंशवरश्चासीद्देवब्राह्मणपूजकः ॥ २ ॥ चत्वा
॥७४॥ रोजज्ञिरेतस्यपुत्रालोकेपुविश्रुताः ॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नाभरतश्चेतिनामतः ॥ ३ ॥ राज्ञःप्रियकराःसर्वेसद
शागुणरूपतः ॥ कौसल्यायाःसुतोरामःकैकेय्याभरतःस्मृतः ॥४॥ सुमित्रातनयौजातौयमलौद्वौमनोहरौ ॥
तेजातावैकिशोराश्चधनुर्वाणधराःकिल ॥ ५ ॥ सूनवःकृतसंस्काराभूपतेःसुखवर्द्धकाः ॥ कौशिकेनतदागत्य
प्रार्थितोरघुनंदनः ॥ ६ ॥ राघवंमखरक्षार्थमूनंषोडशवार्षिकं ॥ तस्मैसोथददौरामंकौशिकायसलक्ष्मणं
॥ ७ ॥ तौसमेत्यमुनिंमार्गेजग्मतुश्चारुदर्शनौ ॥ ताटकानिहतामार्गेराक्षसीघोरदर्शना॥८॥ रामेणैकेनबाणे
नमुनीनांदुःखदासदा ॥ यज्ञरक्षाकृतातत्रसुबाहुर्निहतःशठः ॥९॥ मारीचोथमृतप्रायोनिक्षिप्तोबाणवेगतः॥
एवंकृत्वामहत्कर्मयज्ञस्यपरिरक्षणं॥१०॥गतास्तेमिथिलांसर्वेरामलक्ष्मणकौशिकाः॥अहल्यामोचिताशापा
न्निःपापासाकृताबला ॥ ११ ॥ विदेहनगरेतौतुजग्मतुर्मुनिनासह ॥ बभंजशिवचापंचजनकेनपणीकृतं ॥
॥ १२ ॥ उपयेमेततःसीतांजानकींचरमांशजां ॥ लक्ष्मणायददौराजापुत्रीमेकांतथोर्मिलां ॥ १३ ॥ कुशध्व
जसुतेकन्येप्रापतुर्भ्रातरावुभौ ॥ तथाभरतशत्रुघ्नौसुशीलौशुभलक्षणौ ॥ १४ ॥ एवंदारक्रियास्तेषांभ्रातृ
णांचाभवन्नृप ॥ चतुर्णांमिथिलायांतुयथाविधिविधानतः ॥ १५॥ राज्ययोग्यंसुतंदृष्ट्वाराजादशरथस्तदा ॥
राघवायधुरंदातुंमनश्चक्रेनिजायवै ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्यौ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपयेमेविवाहंकृतवान्स्वीकृतवानितिवा ॥ १३ ॥ कुशध्वजोजनकबंधुः ॥ १४ ॥ १५ ॥ धुरंरा ॥७४॥
ज्यभारं ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

॥ १७ ॥ एकेनवरेणभरतायराज्यंद्वितीयेनवरेणार्थाद्रामायवनवासंवव्रेइत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

संभारंविहितंदृष्ट्वाकैकेयीपूर्वकल्पितौ ॥ वरौसंप्रार्थयामासभर्त्तारंवशवार्तिनं ॥ १७ ॥ राज्यंसुतायचैकेनभ
रतायमहात्मने ॥ रामायवनवासंचचतुर्दशसमास्तथा ॥ १८ ॥ रामस्तुवचनात्तस्याःसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥
जगामदंडकारण्यंराक्षसैरुपसेवितं ॥ १९ ॥ राजादशरथःपुत्रविरहेणप्रपीडितः ॥ जहौप्राणानमेयात्मापू
र्वशापमनुस्मरन् ॥२०॥ भरतःपितरंदृष्ट्वामृतंमातृकृतेनवै ॥ राज्यमृद्धंनजग्राहभ्रातुःप्रियाचिकीर्षया॥२१॥
पंचवट्यांवसन्रामोरावणावरजांवने ॥ शूर्पनखांविरूपांवैचकारातिस्मरातुरां ॥ २२ ॥ खरादयस्तुतां
दृष्ट्वाछिन्ननासांनिशाचराः ॥ चक्रुःसंग्राममतुलंरामेणामिततेजसा॥ २३॥ सजघानखरादींश्चदैत्यानतिबला
न्वितान् ॥ मुनीनांहितमान्विच्छन्रामःसत्यपराक्रमः ॥ २४ ॥ गत्वाशूर्पनखालंकांखरदूषणघातनं ॥ दूषि
ताकथयामासरावणायचराघवात् ॥ २५ ॥ सोपिश्रुत्वाविनाशंतंजातःक्रोधवशःखलः ॥ जगामरथमारुह्यमा
रीचस्याश्रमंतदा ॥ २६ ॥ कृत्वाहेममृगंनेतुंप्रेषय[illegible]ासरावणः ॥ सीताप्रलोभनार्थायमायाविनमसंभवं
॥ २७ ॥ सोथहेममृगोभूत्वासीतादृष्टिपथंगतः ॥ मायावीचातिचित्रांगश्चरन्प्रबलमंतिके॥२८ ॥ तंदृष्ट्वाजा
नकीप्राहराघवंदैवनोदिता ॥ चर्मानयस्वकांतेतिस्वाधीनपतिकायथा ॥ २९ ॥ अविचार्याथरामोपितत्रसं
स्थाप्यलक्ष्मणं ॥ सशरंधनुरादाययमौमृगपदानुगः ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ कृत्वेति सीताप्रलोभनप्रयोजनायतंहेममृगंकृत्वासीतांनेतुमित्यन्वयः रामंदूरदेशंनेतुमितिवा ॥ २७ ॥ २८॥
॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सारंगोमृगरूपःपशुः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ समारीचोमृगरूपस्तेनरामेणनिहतोतिबलाच्चुक्रोश ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रामवधादपीति रामवधेजातेपित्वामसहायामाश्रमेमुक्त्वाहंनगच्छेआत्मनेपदमार्षंकिंपुनारामेजीवतिसतीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ हतंवैइति यदावधेजातेपि

सारंगोपिहरिंदृष्ट्वामायाकोटिविशारदः ॥ दृश्यादृश्योबभूवाथजगामचवनांतरं ॥ ३१ ॥ मत्वाहस्तगतंरामः क्रोधाकृष्टधनुःपुनः ॥ जघानचातितीक्ष्णेनशरेणकृत्रिमंमृगं ॥ ३२ ॥ सहतोतिबलात्तेनचुक्रोशभृशदुःखितः ॥ हालक्ष्मणहतोस्मीतिमायावीनश्वरःखलः ॥ ३३ ॥ सशब्दस्तुमुलस्तावज्जानक्यासंश्रुतस्तदा ॥ राघवस्येतिसामत्वादीनादेवरमब्रवीत् ॥ ३४ ॥ गच्छलक्ष्मणतूर्णंत्वंहतोसौरघुनंदनः ॥ त्वामाव्हयतिसौमित्रेसाहाय्यंकुरुसत्वरं ॥३५॥ तत्राहलक्ष्मणःसीतामंबरामवधादपि ॥ नाहंगच्छेद्यमुक्त्वात्वामसहयामिहाश्रमे॥३६॥ आज्ञामेराघवस्यात्रतिष्ठेतिजनकात्मजे ॥ तदातिक्रमभीतोहंनत्यजामितवांतिकं ॥ ३७ ॥ हतंवैराघवंदृष्ट्वानेमायांविनाकिल ॥ त्यक्त्वात्वांनाधिगच्छामिपदमेकंशुचिस्मिते ॥ ३८ ॥ कुरुधैर्यंनमन्येद्यरामंहंतुंक्षमंक्षितौ ॥ नाहंत्यक्त्वागमिष्यामिविलंघ्यरामभाषितं ॥ ३९ ॥ व्यासउवाच ॥ रुदंतीसुदतीप्राहतंतदाविधिनोदिता ॥ अक्रूरावचनंक्रूरंलक्ष्मणंशुभलक्षणं ॥ ४० ॥ अहंजानामिसौमित्रेसानुरागंचमांप्रति ॥ प्रेरितंभरतेनैवमदर्थमिहसंगतं ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नगमिष्यामितदाहृतमेवदूरेदेशंप्रतिमायाविनेतिज्ञात्वाकथंगमिष्यामीतिभावः यद्वाराघवसदृशंपराक्रमिणंमायाविनाकेनाचिदैत्येनहृतंदृष्टोपद्रवयुक्तेतादृशेदेशेत्वांत्यक्त्वापदमेकमपिनाधिगच्छामिनगमिष्यामीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ रामंहंतुंक्षितौक्षमःसमर्थस्तंनमन्येनैवतादृशोस्तीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मदर्थंमत्प्रात्यर्थं ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

हेकुहकहेअधम स्वैरिणीकुलटा ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ किंवदसीति एतादृशवदनेनतेऽत्यनिष्टंभाविभवतीत्यहंधियाजानेजाना॥मि

नाहंतथाविधानारीस्वैरिणीकुहकाधम ॥ मृतेरामेपतिंत्वांनकर्तुमिच्छामिकामतः ॥ ४२ ॥ नागमिष्यतिचेद्रामोजीवितंसंत्यजाम्यहं ॥ विनातेननजीवामिविधुरादुःखिताभृशं ॥ ४३ ॥ गच्छवातिष्ठसौमित्रेनजानेहंतवेप्सितं ॥ क्वगतंतेत्रसौहार्दंज्येष्ठेधर्मरतेकिल ॥ ४४ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यालक्ष्मणोदीनमानसः ॥ प्रोवाचरुद्धकंठस्तुतांतदाजनकात्मजां ॥ ४५ ॥ किमात्थक्षितिजेवाक्यंमयिक्रूरतरंकिल ॥ किंवदस्यत्यनिष्टंतेभाविजानेधियाह्यहं ॥ ४६ ॥ इत्युक्त्वानिर्ययौवीरस्तांत्यक्त्वाप्ररुदन्भृशं ॥ अग्रजस्यययौपश्यन्शोकार्तःपृथिवीपते ॥ ४७ ॥ गतेऽथलक्ष्मणेतत्ररावणःकपटाकृतिः ॥ भिक्षुवेषंततःकृत्वाप्रविवेशतदाश्रमे ॥ ४८ ॥ जानकीतंयतिंमत्वादत्वार्घंवन्यमादरात् ॥ भैक्ष्यंसमर्पयामासरावणायदुरात्मने ॥ ४९ ॥ तांपप्रच्छसदुष्टात्मानम्रपूर्वंमृदुस्वरं ॥ कासिपद्मपलाशाक्षिवनेचैकाकिनीप्रिये ॥ ५० ॥ पिताकस्तेऽथवामोरुभ्राताकःकःपतिस्तव ॥ मूढेवैकाकिनीचात्रास्थितासिवरवर्णिनी ॥ ५१ ॥ निर्जनेविपिनेकिंत्वंसौधार्हात्वमसिप्रिये ॥ उटजेमुनिपत्नीवद्देवकन्यासमप्रभा ॥ ५२ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाप्रत्युवाचविदेहजा ॥ दिव्यंदिष्ट्यायतिंज्ञात्वामंदोदर्याःपतिंतदा ॥ ५३ ॥ राजादशरथःश्रीमांश्चत्वारस्तस्यवैसुताः ॥ तेषांज्येष्ठःपतिर्मेस्तिरामनाम्नेतिविश्रुतः ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४६ ॥ अग्रजस्यरामस्यचिन्हांकितौपादौभूम्यांपश्यन्तेनमार्गेणययावित्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सौधार्हा सौधयुक्तमहागृहेवस्तुमर्हा ॥ ५२ ॥ दिव्यंदिष्ट्येति मंदोदर्याःपतिंरावणंदिष्ट्याप्रारब्धवशेनयतिंदिव्यंज्ञात्वा ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ छ ॥

विवासितोथकैकेय्याकृतेभूपतिनावरे॥ चतुर्दशसमारामोवसतेत्रसलक्ष्मणः ॥ ५५ ॥ जनकस्यसुताचाहंसी
॥७६॥ तानाम्नेतिविश्रुता ॥ भंक्त्वाशैवंधनुःकामंरामेणाहंविवाहिता ॥ ५६ ॥ रामबाहूबलेनात्रवसामोनिर्भयावने ॥
कांचनंमृगमालोक्यहंतुंमेनिर्गतःपतिः ॥ ५७ ॥ लक्ष्मणोपिपुनःश्रुत्वारवंभ्रातुर्गतोऽधुना॥ तयोर्बाहुबलादत्र
निर्भयाहंवसामिवै ॥ ५८ ॥ मयेदंकथितंसर्ववृत्तांतंवनवासके ॥ तेत्रागत्यार्हणांतेवैकरिष्यंतियथाविधि॥ ५९॥
यतिर्विष्णुस्वरूपोसितस्मात्त्वंपूजितोमया ॥ आश्रमेस्मिन्विपिनेघोरेरेकतोस्तिरक्षसांकुले॥ ६०॥ तस्मात्त्वांपरि
पृच्छामिसत्यंब्रूहिममाग्रतः ॥कोसित्रिदंडिरूपेणविपिनेत्वंसमागतः॥ ६१ ॥रावणउवाच॥ लंकेशोहंमरालाक्षि
श्रीमान्मंदोदरीपतिः ॥ त्वत्कृतेतुकृतंरूपंमयेत्थंशोभनाकृते ॥ ६२ ॥ आगतोहंवरारोहेभगिन्याप्रेरितोत्रवै॥
जनस्थानेहतौश्रुत्वाभ्रातरौखरदूषणौ ॥ ६३ ॥ अंगीकुरुनृपंमांत्वंत्यक्त्वातंमानुषंपतिं ॥ हृतराज्यंगतश्रीकं
निर्वलंवनवासिनं ॥ ६४ ॥ पट्टराज्ञीभवत्वंमेमंदोदर्युपरिस्फुटं॥ दासोस्मितवतन्वंगिस्वामिनीभवभामिनी
॥ ६५ ॥ जेताहंलोकपालानांपतामितवपादयोः ॥ करंगृहाणमेऽद्यत्वंसनाथंकुरुजानकि॥ ६६॥ पितातेयाचि
तःपूर्वंमयावैत्वत्कृतेबले ॥ जनकोमामुवाचेत्थंपणबंधोमयाकृतः ॥ ६७ ॥ रुद्रचापभयान्नाहंसंप्राप्तस्तुस्व
यंवरे ॥ मनोमेसंस्थितंतावन्निमग्नंविरहातुरं ॥६८ ॥ वनेत्रसंस्थितांश्रुत्वापूर्वानुरागमोहितः ॥ आगतोस्म्य
सितापांगिसफलंकुरुमेश्रमं ॥६९॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

ममाराध्योयोरुद्रस्तस्यचापभंगेमयाकृतेतस्यावमानोभविष्यतीतिहेतोर्मयास्वयंवरेनागतंनपुनर्ममबलंनास्तीतिभावः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ॥७६॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

पंचाधिकैश्चपंचाशतष्यैः सीताहृतेःपरं ॥ रामः शोकं चकारेति भण्यते विस्तरादिह ॥१॥ रावणवाक्यश्रवणोत्तरं यज्जातं तदाह तदाकर्ण्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ वन्हिसन्निधौ अग्निहोत्रसंबंधिगार्हपत्यसन्निधौ लोकान्दुःखादिनारावयतिसलोकरावणः ॥ ४ ॥ निजंराक्षसरूपं ॥५॥

व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचोदुष्टंजानकीभयविव्हला ॥ वेपमानास्थिरंकृत्वामनोवाचमुवाचह ॥ १ ॥ पौलस्त्यकिमसद्वाक्यंत्वमात्थस्मरमोहितः ॥ नाहंवैस्वैरिणीकिंतुजनकस्यकुलोद्भवा ॥२॥ गच्छलंकांदशास्यत्वं रामस्त्वांवैहनिष्यति ॥ मत्कृतेमरणंतत्रभविष्यतिनसंशयः ॥ ३ ॥ इत्युक्तापर्णशालायांगतासावन्हिसन्निधौ ॥ गच्छगच्छेतिवदतीरावणंलोकरावणं ॥४॥ सोथकृत्वानिजंरूपंजगामोटजमंतिकं ॥ बलाज्जग्राहतांबालांरुदंतींभयाविव्हलां ॥५॥ रामरामेतिक्रंदंतींलक्ष्मणेतिमुहुर्मुहुः ॥ गृहीत्वानिर्गतःपापोरथमारोप्यसत्वरः ॥६॥ गच्छन्नरुणपुत्रेणमार्गेरुद्धोजटायुषा ॥ संग्रामोभून्महारौद्रस्तयोस्तत्रवनांतरे ॥ ७ ॥ हत्वातंतांगृहीत्वाचगतोसौराक्षसाधिपः ॥ लंकायांक्रंदतीतातकुररीवदुरात्मना ॥ ८ ॥ अशोकवनिकायांसास्थापिताराक्षसीयुता ॥ स्ववृत्तान्नैवचलितासामदानादिभिःकिल ॥९॥ रामोपितंमृगंहत्वाजगामादायनिर्वृतः ॥ आयांतंलक्ष्मणंवीक्ष्य किंकृतंतेनुजासमं ॥ १० ॥ एकाकिनींप्रियांहित्वाकिमर्थंत्वमिहागतः ॥ श्रुत्वास्वनंतुपापस्यराघवस्त्वब्रवीदिदं ॥ ११ ॥ सौमित्रिस्त्वब्रवीद्वाक्यंसीतावाग्बाणताडितः ॥ प्रभोत्राहंसमायातःकालयोगान्नसंशय. ॥१२ ॥ तदातौपर्णशालायांगत्वावीक्ष्यातिदुःखितौ ॥ जानक्यान्वेषणेयत्नमुभौकर्तुंसमुद्यतौ ॥ १३ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ तंजटायुषंहत्वातांजानकींचगृहीत्वागतइत्यन्वयः लंकायामित्यस्योत्तरेणान्वयःदुरात्मनालंकायामशोकवनिकायांकुररीवक्रंदतीस्थापितेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ हेअनुजलक्ष्मणासमंविषमं ॥ १० ॥ श्रुत्वेति पापस्यदुष्टस्यमारीचेःस्वनंश्रुत्वाप्रियामेकाकिनींहित्वाकिमर्थंत्वमिहागतइतीदंराघवोब्रवीत् ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥७७॥ मार्गमाणौतुसंप्राप्तौयत्रासौपतितःखगः ॥ जटायुःप्राणशेषस्तुपतितःपृथिवीतले ॥ १४ ॥ तेनोक्तंरावणेना
द्यहृतासौजनकात्मजा ॥ मयानिरुद्धःपापात्मापातितोहंमृधेपुनः ॥ १५॥ इत्युक्त्वासौगतप्राणःसंस्कृतोराघ
वेणवै ॥ कृत्वोर्ध्वदैहिकंरामलक्ष्मणौनिर्गतौततः ॥ १६ ॥ कबंधंघातयित्वासौशापाच्चामोचयत्प्रभुः ॥ वचना
त्तस्यहरिणासख्यंचक्रेथराघवः ॥१७॥ हत्वाचवालिनंवीरंकिष्किंधाराज्यमुत्तमं ॥ सुग्रीवायददौरामःकृतस
स्यायकार्यतः ॥ १८ ॥ तत्रैववार्षिकान्मासांस्तस्थौलक्ष्मणसंयुतः॥ चिंतयन्जानकींचित्तेदशाननहृतांप्रि
यां ॥ १९ ॥ लक्ष्मणंप्राहरामस्तुसीताविरहपीडितः ॥ सौमित्रेकैकयसुताजातापूर्णमनोरथा ॥ २०॥ नप्रा
प्ताजानकीनूनंनाहंजीवामितांविना ॥ नागमिष्याम्ययोध्यायामृतेजनकनंदिनीं ॥ २१ ॥ गतंराज्यंवनेवासो
मृतस्तातोहृताप्रिया ॥ पीडयन्मांसदुष्टात्मादैवोग्रेकिंकरिष्यति ॥ २२ ॥ दुर्ज्ञेयंभवितव्यंहिप्राणिनांभर
तानुज॥आवयोःकागतिस्तातभविष्यतिसुदुःखदा॥२३॥प्राप्यजन्ममनोर्वंशेराजपुत्रावुभौकिल॥वनेतिदुःख
भोक्तारौजातौपूर्वकृतेनच॥२४॥त्यक्त्वात्वमपिभोगांस्तुमयासहविनिर्गतः॥दैवयोगाच्चसौमित्रेभुंक्ष्वदुःखंदुर
त्ययं॥२५॥ नकोप्यस्मत्कुलेपूर्वंमत्समोदुःखभाङ्नरः॥अकिंचनोऽक्षमःक्लिष्टोनभूतोनभविष्यति ॥ २६ ॥
किंकरोम्यद्यसौमित्रेमग्नोस्मिदुःखसागरे॥ नचास्तितरणोपायोह्यसहायस्यमेकिल ॥२७॥ नवित्तंनबलंवी
रत्वमेकःसहचारकः ॥ कोपंकस्मिन्करोम्यद्यभोगेस्मिन्स्वकृतेनुज ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥७७॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ कथंदुःखंभविष्यतिअनुभविष्यतीत्यर्थः तन्नवेद्मिअहमितिशेषः॥ ३१ ॥ ३२ ॥ नियंतृत्वेरावणेननियंतृत्वेस्वीकृतेसती

गतंहस्तगतंराज्यंक्षणादिंद्रसभोपमं ॥ वनेवासस्तुसंप्राप्तःकोवेदविधिनिर्मितं ॥ २९ बालभावाच्चवैदेहीच
लिताचावयोःसह ॥ नीतादैवेनदुष्टेनश्यामादुःखतरांदशां ॥ ३०॥ लंकेशस्यगृहेश्यामाकथंदुःखंभविष्यति॥
पतिव्रतासुशीलाचमयिप्रीतियुताभृशं ॥ ३१ ॥ नचलक्ष्मणवैदेहीसातस्यवशगाभवेत् ॥ स्वैरिणीववरारोहा
कथंस्याज्जनकात्मजा ॥ ३२ ॥ त्यजेत्प्राणान्नियंतृत्वेमैथिलीभरतानुज ॥ नरावणस्यवशगाभवेदितिसुनि
श्चितं ॥ ३३ ॥ मृताचेज्जानकीवीरप्राणांस्त्यक्ष्याम्यसंशयं ॥ मृताचेदसितापांगीकिंमेदेहेनलक्ष्मण ॥३४॥
एवंविलप्यमानंतंरामंकमललोचनं ॥ लक्ष्मणःप्राहधर्मात्मासांत्वयन्नृतयागिरा ॥ ३५ ॥ धैर्यंकुरुमहाबाहो
त्यक्त्वाकातरतामिह ॥ आनयिष्यामिवैदेहींहत्वातंराक्षसाधमं ॥ ३६ ॥ आपदिसंपदितुल्याधैर्याद्भवंतितेधी
राः ॥ अल्पधियस्तुनिमग्नाःकष्टेभवंतिविभवेपि ॥ ३७ ॥ संयोगोविप्रयोगश्चदैवाधीनावुभावपि ॥ शोकस्तु
कीदृशस्तत्रदेहेनात्मनिचक्वचित् ॥ ३८ ॥ राज्याच्चभ्रंशवनेवासोवैदेह्याहरणंयथा ॥ तथाकालेसमीचीनेसंयो
गोपिभविष्यति ॥ ३९ ॥ प्राप्तव्यंसुखदुःखानांभोगान्निवर्तनंक्वचित् ॥ नान्यथाजानकीजानेतस्माच्छो
कंत्यजाधुना ॥ ४० ॥ वानराःसंतिभूयांसोगमिष्यंतिचतुर्दिशं ॥ शुद्धिंजनकनंदिन्याआनयिष्यंतितेकिल
॥ ४१ ॥ ज्ञात्वामार्गस्थितिंतत्रगत्वाकृत्वापराक्रमं ॥ हत्वातंपापकर्माणमानयिष्यामिमैथिलीं ॥ ४२ ॥

त्यर्थः नियंतृत्वंस्वीकृत्ययदिबलात्कारंकुर्यादितितात्पर्यं ॥३३॥३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ आपदिसंपदीति आपदिसत्यांसंपदिसत्यामित्यर्थः
तुल्याःसमचित्ताइत्यर्थः निमग्नाःकष्टेइति अल्पधियस्तुविभवेपिसविकष्टेनिमग्नाभवंति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१ ॥४२ ॥

ससैन्यंभरतंवापिसमाहूयसहानुजं ॥ हनिष्यामोवयंशत्रुंकिंशोचसिवृथाग्रज ॥ ४३ ॥ रघुणैकरथेनैवजिता
॥७८॥ सर्वादिशःपुरा ॥ तद्वंशजःकथंशोकंकर्तुमर्हसिराघव ॥ ४४ ॥ एकोहंसकलान्जेतुंसमर्थोस्मिसुरासुरान्॥
किंपुनस्ससहायोवैरावणंकुलपांसनं ॥ ४५ ॥ जनकंवासमानीयसाहाय्येरघुनंदन ॥ हनिष्यामिदुराचा
रंरावणंसुरकंटकं ॥ ४६ ॥ सुखस्यानंतरंदुःखंदुःखस्यानंतरंसुखं ॥ चक्रनेमिरिवैकंतन्नभवेद्रघुनंदन
॥ ४७ ॥ मनोतिकातरंयस्यसुखदुःखसमुद्भवे ॥ सशोकसागरेमग्नोनसुखीस्यात्कदाचन ॥ ४८ ॥ इंद्रेणव्य
सनंप्राप्तंपुरावैरघुनंदन ॥ नहुषःस्थापितोदेवैःसर्वैर्मघवतःपदे ॥ ४९ ॥ स्थितःपंकजमध्येचवहुवर्षगणा
नपि ॥ अज्ञातवासंमघवाभीतस्त्यक्त्वानिजंपदं॥५०॥पुनःप्राप्तंनिजंस्थानंकालेविपरिवर्तिते ॥ नहुषःपाति
तोभूमौशापादजगराकृतिः ॥ ५१ ॥ इंद्राणींकामयानस्तुब्राह्मणानवमन्यच ॥ अगस्तिकोपात्संजातःसर्पदे
होमहीपतिः ॥ ५२ ॥ तस्माच्छोकोनकर्तव्योव्यसनेसतिराघव ॥ उद्यमेचित्तमास्थायस्थातव्यंवैविपश्चिता
॥ ५३ ॥ सर्वज्ञोसिमहाभागसमर्थोसिजगत्पते ॥ किंप्राकृतइवात्यर्थंकुरुषेशोकमात्मनि ॥ ५४ ॥ व्यासउवा
च ॥ इतिलक्ष्मणवाक्येनबोधितोरघुनंदनः ॥ त्यक्त्वाशोकंतथात्यर्थंबभूवविगतज्वरः ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेतृतीयस्कंधेएकोनत्रिंशोध्यायः ॥ २९ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंतौसंविदंकृत्वायावत्तुष्णींबभू
वतुः ॥ आजगामतदाकाशान्नारदोभगवान्नृपिः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अत्यर्थमतिशयितं ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेएकोनत्रिंशोध्यायः ॥ २९ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुनारदोव्रतमाहहि॥
रामश्[illegible]तिमयरोनदिहोच्यते ॥ १ ॥ लक्ष्मणभाषणानंतरंजायमानंकृत्यमाह एवंताविति संविदं॥

तंराममुपतस्थिवान् ॥ २ ॥ रामस्तंदृष्ट्वाउत्थायवृषंश्रेष्ठमासनंददौ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कबरंकेशपाशं ॥ १० ॥ संस्पर्शदूषितं परस्पर्शदूषितंदेहंत्यक्तुमिच्छंतीत्यन्वयः ॥ ११ ॥ १२ ॥ व्यालीस्त्रगिवेति संभ्रमात्व्यालीस्त्रामिवस्त्रग्मुल्या

रणयन्महतींवीणांस्वरग्रामविभूषितां ॥ गायन्बृहद्रथंसामतदातमुपतस्थिवान् ॥ २ ॥ दृष्ट्वातंराम उत्थायद दावथवृषंशुभं ॥ आसनंचार्घपाद्यंचकृतवानामितद्युतिः ॥ ३ ॥ पूजांपरमिकांकृत्वाकृतांजलिरुपस्थितः ॥ उ पविष्टःसमीपेतुकृताज्ञोमुनिनाहरिः ॥ ४ ॥ उपविष्टंतदारामंसानुजंदुःखमानसं ॥ पप्रच्छनारदःप्रीत्याकु शलंमुनिसत्तमः ॥ ५ ॥ कथंराघवशोकार्त्तोयथावैप्राकृतोनरः ॥ हृतांसीतांचजानामिरावणेनदुरात्मना ॥ ६ ॥ सुरसद्मगतश्चाहंश्रुतवान्जनकात्मजां ॥ पौलस्त्येनहृतांमोहान्मरणंस्वमजानता ॥ ७ ॥ तवजन्मचकाकु त्स्थपौलस्त्यनिधनायवै ॥ मैथिलीहरणंजातमेतदर्थंनराधिप ॥ ८ ॥ पूर्वजन्मनिवैदेहीमुनिपुत्रीतपस्विनी ॥ रावणेनवनेदृष्टातपस्यंतीशुचिस्मिता ॥ ९ ॥ प्रार्थितारावणेनासौभवभार्येतिराघव ॥ तिरस्कृतस्तयासौवै जग्राहकबरंबलात् ॥ १० ॥ शशापतत्क्षणंरामरावणंतापसीभृशं ॥ कुपितात्यक्तुमिच्छंतीदेहंसंस्पर्शदूषितं ॥ ११ ॥ दुरात्मंस्तवनाशार्थंभविष्यामिधरातले ॥ अयोनिजावरानारीत्यक्त्वादेहंजहावपि ॥ १२ ॥ सेयंरमांश संभूतागृहीतातेनरक्षसा ॥ विनाशार्थंकुलस्यैवव्यालीस्त्रागिवसंभ्रमात् ॥ १३ ॥ तवजन्मचकाकुत्स्थतस्यना शायचामरैः ॥ प्रार्थितस्यहरेरंशादजवंशेप्यजन्मनः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गृहीत्वाव्यालीवत्सर्पिणीवेत्यर्थः रमायाः शापेनपूर्वजन्मनिमुनिपुत्रीत्वंजातं तत्कथातुस्कांदेप्रसिद्धासैवद्वितीयजन्मनिसीताभवत् ॥ १३ ॥ अजो नामरघुपुत्रःतस्यवंशे ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यतएवात्वंशः परमेश्वरस्त्वंसीताचपरमेश्वर्यंशभूताततः कुरुधैर्यमित्याह कुरुधैर्यमिति त्वांध्यायंतीत्यनेनपातिव्रत्यभंगोनजातइतिबोधितं ॥ १५ ॥ उदरक्षुधयापीडितासतीरावणस्यवश्याभविष्यतीतिचेत्तत्राह कामधेनुपयइति ॥ १६ ॥ १७ ॥ अस्त्वेतत्तस्याः पातिव्रत्यंयदिसाप्राप्स्यतितर्हि तदुपयोगायनोचेन्ममकिंफलंतस्येतिचेत्तत्राह उपायमिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ विशंसितैः शस्तैः दशांशंहवनंजपदशांशमित्यर्थः ॥ २० ॥

कुरुधैर्यंमहाबाहोतत्रसावर्त्ततेवशा ॥ सतीधर्मरतासीतात्वांध्यायंतीदिवानिशं ॥ १५ ॥ कामधेनुपयःपात्रेकृ त्वामघवतास्वयं ॥ पानार्थंप्रेषितंतस्याःपीतंचैवामृतंतथा ॥ १६ ॥ सुरभीदुग्धपानात्साक्षुत्तृट्दुःखविवर्जिता ॥ जाताकमलपत्राक्षीवर्ततेवीक्षितामया ॥ १७ ॥ उपायंकथयाम्यद्यतस्यनाशायराघव ॥ व्रतंकुरुष्वश्रद्धावा नूआश्विनेमासिसांप्रतं ॥ १८ ॥ नवरात्रोपवासंचभगवत्याःप्रपूजनं ॥ सर्वसिद्धिकरंरामजपहोमविधानतः ॥ १९ ॥ मेध्यैश्चपशुभिर्देव्याबलिंदत्वाविशंसितैः ॥ दशांशंहवनंकृत्वासुशक्तस्त्वंभविष्यसि ॥ २० ॥ विष्णु नाचरितंपूर्वंमहादेवेनब्रह्मणा ॥ तथामघवताचीर्णंस्वर्गमध्यस्थितेनवै ॥ २१ ॥ सुखिनारामकर्त्तव्यंनवरात्र व्रतंशुभं ॥ विशेषेणचकर्तव्यंपुंसाकष्टगतेनवै ॥ २२ ॥ विश्वामित्रेणकाकुत्स्थकृतमेतन्नसंशयः ॥ भृगुणाथवसि ष्ठेनकश्यपेनतथैवच ॥ २३ ॥ गुरुणाहृतदारेणकृतमेतन्महाव्रतं ॥ तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्ररावणस्यवधायच ॥ २४ ॥ इंद्रेणवृत्रनाशायकृतंव्रतमनुत्तमं ॥ त्रिपुरस्यविनाशायशिवेनापिपुराकृतं ॥ २५ ॥ हरिणामधुनाशाय कृतंमेरौमाहामते ॥ विधिवत्कुरुकाकुत्स्थव्रतमेतदतंद्रितः ॥ २६ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कादेवीकिंप्रभावासा कुतोजाताकिमाव्हया ॥ व्रतंकिंविधिवद्ब्रूहिसर्वज्ञोसिदयानिधे ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मधुनाशायेति यद्यपितस्मिन्समयेव्रतंकर्त्तुमवकाशोनजातोनिद्रोत्तरमव्यवहितकालएवयुद्धस्य जायमानत्वात् तथापिममजयोभवत्वहंव्रतंकरिष्यामीतितस्मिन्समयेसंकल्प्यानंतरंकृतमित्यत्रतात्पर्यंतु ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥७॥

प्रश्नचतुष्टयस्यक्रमेणोत्तरमाह शृणुरामेति हेरामयानित्याकालत्रयाबाध्याआद्यासर्वादिकारणभूताब्रह्मरूपायाचसनातनीअनादिरिच्छाशक्तिर्जडरूपामायाख्यावन्हौवान्हिशक्तिवत्ब्रह्मणिस्थिता एतदुभयात्मकमायाविशिष्टंब्रह्मरूपंतत्त्वंसादेवीदेवीपदवाच्यंभवति यथागजशरीरेप्रविष्टंचैतन्यंगजनामकंभवति तथाजगत्कारणमायाशरीरेप्रविष्टंप्रथमतश्चैतन्यंमुख्यतयामायाशक्तिप्रकृतिसंज्ञकंभवति अतएवोत्कृष्टंप्रथमंदेवीतत्त्वंभवतितदनंतरंदेवीतत्त्वमेवतत्तद्रूपोपाधिषुप्रविष्टंब्रह्मविष्ण्वादिसंज्ञांभजतेतदेवपंचतन्मात्रासुप्रविष्टंतथामहाभूतेषुप्रविष्टंतत्तत्संज्ञांभजते इतिदेवीरूपमेवसर्वमितिसर्ववेदासिद्धांतोजागर्तिनपुनर्वैष्णवशैवमतापभ्रंशाः कीदृशीसायापूजितासतीदुःखनाशिनीजननमरणादिसर्वसंसारदुःखनाशिनीसर्वकामप्रदाधर्मकामार्थमोक्षप्रदाभवति एतेनकादेवीतिरामप्रश्नस्योत्तरंदत्तंभवति इदंभगवत्याःस्वरूपंबृहदारण्यकेगार्गिब्राह्मणेस्पष्टंतत्रहिपृथिव्यादिकंकस्मिन्नोतंप्रोतंचेतिगार्ग्याप्रथमेप्रश्नेकृतेयाज्ञवल्क्येनपराकाशशब्दितायांचिदंबरशक्तौमायायामोतंप्रोतंचेत्युत्तरितेपुनः

नारदउवाच ॥ शृणुरामसदानित्याशक्तिराद्यासनातनी ॥ सर्वकामप्रदादेवीपूजितादुःखनाशिनी ॥ २८ ॥

साचिदंबरशक्तिःपराकाशशब्दितामायाकस्मिन्नोताचप्रोताचेत्यभिप्रायेणसाहोवाच यदूर्ध्वंयाज्ञवल्क्यदिवोयदवाक्पृथिव्यांयदंतराद्यावापृथिवीइमेयद्भूतंचभवच्चभविष्यच्चेत्याचक्षतेकस्मिन्नेवतदोतंचप्रोतंचेतिगार्ग्याप्रश्नेकृतेब्रह्मण्येवसाशक्तिरोताचप्रोताचेत्यभिप्रायेणयाज्ञवल्क्यसहोवाचयदूर्ध्वंगार्गिदिवोयदवाक्पृथिव्यायदंतराद्यावापृथिवीइमेयद्भूतंचभवच्चेत्याचक्षते आकाशएवतदोतंचप्रोतंचेतिकस्मिन्वाकाशओतप्रोतश्चेतिसहोवाचएतद्वैतदक्षरंगार्गिब्राह्मणाअभिवदंत्यस्थूलमनण्वह्रस्वमित्यादिनोत्तरंदत्तवान् तेनचग्रंथेनेदमेवभगवतीस्वरूपंप्रतिपादितंभवति स्पष्टीकृतंचैतदस्माभिर्बृहदारण्यकटिकायांनीलकंठामिर्तीहोपरम्यते अथकिंप्रभावासेतिपृष्टस्योत्तरमाह कारणमिति सर्वजंतूनामितीदंसर्वंजडाजडप्रपंचस्योपलक्षणं तथाचसर्वकर्तृत्वमेवास्याःप्रभावइत्यर्थः तथाचश्रुतिः तथाक्षरात्संभवतीहविश्वमिति मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरं तयोर्विभूतिलेशोवैजगदेतच्चराचरमिति ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अधुनाकुतोजातेतिपृष्टस्योत्तरमाह तस्याः शक्तिंविनेति तस्याःब्रह्मरूपिण्याभगवत्याःसंविदःशक्तिर्मायाख्यातांविनाकोपिप्राणीस्पंदितुंचलितु क्षमःसमर्थोनैवभवेत्॥२९॥ किंचविष्णोरिति विष्ण्वादीनांशक्तित्रयमपिसैवेत्यर्थःकासातत्राह त्वन्याशक्तिरिति पराशिवायात्वन्याशक्तिः परब्रह्मशक्तिःसैवविष्ण्वादिशक्तित्रयरूपिणीत्यर्थः॥३०॥किंबहुनायच्चकिंचिदिति यदाएतादृशोयदीयायाःशक्तेर्महिमातदाताट्टशशक्ति मत्याब्रह्मरूपिण्याभगवत्याउत्पत्तिःकुतोभवेत्नकुतोपीत्यर्थः नाहिसर्वकारणस्योत्पत्तिःकस्मादपिसंभवत्यनवस्थापातादितिभावः॥३१॥सर्वादि त्वमेववर्णयन्नुत्पत्तिराहित्यंद्रढयति नब्रह्मेति ॥३२॥ यदासर्वाभावस्तदासाप्रकृतिःपूर्णापुरुषेणपरचिद्रूपेणसंयुतानिर्गुणासाम्यावस्थारूपायुगादौ

कारणंसर्वजंतूनांब्रह्मादीनांरघूद्वह ॥ तस्याःशक्तिंविनाकोपिस्पंदितुंनक्षमोभवेत् ॥ २९ ॥ विष्णोःपालनशक्तिःसाकर्तृशक्तिःपितुर्मम ॥ रुद्रस्यनाशशक्तिःसात्वन्याशक्तिःपराशिवा ॥ ३० ॥ यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुसदसद्भुवनत्रये ॥ तस्यसर्वस्ययाशक्तिस्तदुत्पत्तिःकुतोभवेत् ॥ ३१ ॥ नब्रह्मानयदाविष्णुर्नरुद्रोनादिवाकरः ॥ नचेंद्राद्याःसुराःसर्वेनधरानधराधराः ॥ ३२ ॥ तदासाप्रकृतिःपूर्णापुरुषेणपरेणवै ॥ संयुताविहरत्येवयुगादौ निर्गुणाशिवा ॥ ३३ ॥ साभूत्वासगुणापश्चात्करोतिभुवनत्रयं ॥ पूर्वंसंसृज्यब्रह्मादीन्दत्वाशक्तीश्चसर्वशः ॥ ३४ ॥ तांज्ञात्वामुच्यतेजंतुर्जन्मसंसारबंधनात् ॥ साविद्यापरमाज्ञेयावेदाद्यावेदकारिणी ॥ ३५ ॥

विहरति ॥ ३३ ॥ साभूत्वेति सैवपश्चात्सगुणागुणत्रयसंभिन्नाभूत्वातत्तद्गुणोपाधिभिःपूर्वंब्रह्मादीन्संसृज्योत्पादयित्वातेभ्यःशक्तीश्चदत्वाभुवनत्रयंकरोति ॥ ३४ ॥ तांज्ञात्वेति तांब्रह्मरूपिणींज्ञात्वानिर्विकल्पचेतसास्वाभेदेनसाक्षात्कृत्यजंतुर्जीवःजन्मादिरूपसंसाररूपबंधनान्मुच्यते तथाचश्रुतिः ब्रह्मवेदब्रह्मैवभवतीति साविद्येति परमायाविद्यानिर्विकल्पवृत्तिरूपासाभगवतीब्रह्मरूपिणीज्ञेया ब्रह्मणोविद्याशरीरत्वात् तदुक्तं शक्तिःशरीरमधिदैवतमंतरात्माज्ञानंक्रियाकरणमासनजालमिच्छा ऐश्वर्यमायतनमावरणानिचत्वंकिंतन्नयद्भवसिदेविशशांकमौलेः एतादृश्यागभवत्याश्चिद्रूपिण्याउत्पत्तिर्मनसापिनसंभाव्येत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अथ किमाह्वयेतिपृष्टस्योत्तरमाह असंख्यातानीति हेरामश्रीभगवत्यानामैकमस्तीतिचेन्मयावक्तव्यं किंतुयावंतः पदार्थास्तेसर्वेभगवतीरूपाः एकैवेदसर्वंचन्नवर्ततेतस्मादुच्यतएकेतिश्रुतेः एकोहंबहुस्यांप्रजायेयेतिश्रुतेः तथाचयावंतः पदार्थास्तेषांगुणकर्मभेदेनविधानेनब्रह्मादिभिरसंख्येयानि

असंख्यातानिनामानितस्याब्रह्मादिभिःकिल ॥ गुणकर्मविधानैस्तुकल्पितानिचकिंब्रुवे ॥ ३६ ॥ अकारादि क्षकारांतैःस्वरैर्वर्णैस्तुयोजितैः ॥ असंख्येयानिनामानिभवंतिरघुनंदन॥ ३७ ॥ रामउवाच ॥ विधिंमेब्रूहिविप्रर्षेव्रतस्यास्यसमासतः ॥ करोम्यद्यैवश्रद्धावान्श्रीदेव्याःपूजनंतथा ॥ ३८ ॥ नारदउवाच ॥ पीठंकृत्वासमेस्थानेसंस्थाप्यजगदंबिकां ॥ उपवासान्नवैवत्वंकुरुरामविधानतः ॥ ३९ ॥ आचार्योहंभविष्यामिकर्मण्यस्मिन्महीपते ॥ देवकार्यविधानार्थमुत्साहंप्रकरोम्यहं॥ ४० ॥व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंसत्यंमत्वारामःप्रतापवान् ॥ कारयित्वाशुभंपीठंस्थापयित्वांबिकांशिवां ॥ ४१ ॥ विधिवत्पूजनंतस्याश्चकारव्रतवान्हरिः ॥ संप्राप्तेचाश्विनेमासितस्मिन्गिरिवरेतदा ॥ ४२ ॥ उपवासपरोरामःकृतवान्व्रतमुत्तमं ॥ होमंचविधिवत्तत्रबलिदानंचपूजनं ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नामानिकल्पितानियदेत्थंरामवर्ततेतदेदंनामभवतीदंनेतिकथंब्रुवेतस्मात्सर्वाणिनामान्यस्याएवभवंतीत्यर्थः तथाचश्रुतिः तन्नामरूपाभ्यामेवव्याक्रियतइति ॥ ३६ ॥ तदेवस्पष्टयति अकारादिक्षकारांतैरिति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

भ्रातरौ चक्रतुःप्रेम्णाव्रतंनारदसंमतं ॥ अष्टम्यांमध्यरात्रेतुदेवीभगवतीहिसा ॥ ४४ ॥ सिंहारूढाददौतत्र
दर्शनंप्रतिपूजिता ॥ गिरिशृंगेस्थितोवाचराघवंसानुजंगिरा ॥ ४५ ॥ मेघगंभीरयाचेदंभक्तिभावेनतोषिता ॥
देव्युवाच ॥ रामराममहाबाहोतुष्टास्म्यद्यव्रतेनते ॥ ४६ ॥ प्रार्थयस्ववरंकामंयत्तेमनसिवर्तते ॥ नारायणां
शसंभूतस्त्वंवंशेमानवेनघे ॥ ४७ ॥ रावणस्यवधार्थैवप्रार्थितस्त्वमरैरसि ॥ पुरामत्स्यतनुंकृत्वाहत्वाघो
रंचराक्षसं ॥४८॥ त्वयावैरक्षितावेदाःसुराणांहितमिच्छता ॥ भूत्वाकच्छपरूपस्तुधृतवान्मंदरंगिरिं ॥४९॥
अकूपारंप्रमंथानंकृत्वादेवानपोषयत् ॥ कोलरूपंपुराकृत्वादशनाग्रेणमेदिनीं ॥ ५० ॥ धृतवानासियद्रामहि
रण्याक्षंजघानच ॥ नारसिंहींतनुंकृत्वाहिरण्यकशिपुंपुरा ॥ ५१ ॥ प्रल्हादंरामरक्षित्वाहतवानासिराघव ॥
वामनंवपुरास्थायपुराछलितवान्बलिं ॥ ५२ ॥ भूत्वेंद्रस्यानुजःकामंदेवकार्यप्रसाधकः ॥ जमदग्निसुतस्त्वं
मेविष्णोरंशेनसंगतः ॥ ५३ ॥ कृत्वांतंक्षत्रियाणांतुदानंभूमेरदात्द्विजे ॥ तथेदानींतुकाकुत्स्थजातोदशरथा
त्मजः ॥ ५४ ॥ प्रार्थितस्तुसुरैःसर्वैरावणेनातिपीडितैः ॥ कपयस्तेसहायावैदेवांशाबलवत्तराः ॥ ५५ ॥
भविष्यंतिनरव्याघ्रमच्छक्तिसंयुताह्यमी ॥ शेषांशोप्यनुजस्तेयंरावणात्मजनाशकः ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥

॥५७॥ ५८ ॥ इत्युक्त्वेति इतिवरंदत्त्वेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ नतुल्यानीति तानिपुराणान्यैकैकगुणोपाधिकब्रह्मविष्ण्वादिप्रतिपादकानीदंतुदेवीभागवतंनद्गुणमूलभूतसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपपराशक्तिप्रतिपादकमतोनैतत्तुल्यानितानिपुराणानीतिभावः

भविष्यतिनसंदेहःकर्त्तव्योत्रत्वयानव ॥ वसंतेसेवनंकार्यंत्वयातत्रातिश्रद्धया ॥ ५७ ॥ हत्वाथरावणंपापंकुरुराज्यंयथासुखं ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणिपृथिवीतले ॥ ५८ ॥ कृत्वाराज्यंरघुश्रेष्ठगंतासित्रिदिवंपुनः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीरामस्तुप्रीतमानसः ॥ ५९ ॥ समाप्यतद्व्रतंचक्रेप्रयाणंदशमीदिने ॥ विजयापूजनंकृत्वादत्वादानान्यनेकशः ॥ ६० ॥ कपिपतिबलयुक्तःसानुजःश्रीपतिश्चप्रकटपरमशक्त्याप्रेरितःपूर्णकामः ॥ उदधितटगतोसौसेतुबंधंविधायात्यहनदमरशत्रुंरावणंगीतकीर्तिः ॥ ६१ ॥ यःशृणोतिनरोभक्त्यादेव्याश्चरितमुत्तमं ॥ सभुक्त्वाविपुलान्भोगान्प्राप्नोतिपरमंपदं ॥ ६२ ॥ संत्यन्यानिपुराणानिविस्तराणिवहूनिच ॥ श्रीमद्भागवतस्यास्यनतुल्यानीतिमेमतिः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांतृतीयस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६३ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठाभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ तिलकाख्यांमहाव्याख्यांसम्यग्यःकृतवांछुभां ॥ २ ॥ तृतीयस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ तेनतुष्यतुसादेवीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ ३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेतृतीयस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवततृतीयस्कंधःसमाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतचतुर्थस्कंधःप्रारंभ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ यदुन्मेषनिमेषाभ्यांजगतः प्रलयोद्भवौ॥वंदेतांभुवनेशानींसच्चिदानंदरूपिणीं॥१॥अष्टाधिकैश्चचत्वारिंशद्भिः पद्यैरनंतरं॥
कृष्णावतारसंप्रश्नोराज्ञाकृतउदीर्यते॥१॥पूर्वाध्यायांतेरामावतारपर्यंतमवताराः श्रीभगवत्यधीनास्तयायथायथाप्रेर्यंतेतथातथातेकुर्वंतीत्युक्तंनतु
कृष्णावतारस्तदधीनउक्तः तथाचतस्येश्वरशक्तियुक्तत्वेनतस्यदुर्दशातदाश्रितानांयादवानांपांडवानांदुर्दशांकिमितिजातेत्यभिप्रायेण किंच
जगतः कारणंश्रीभुवनेश्वरीभगवतीमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीतिसर्ववेदसिद्धंतस्याश्चवैषम्यनैर्घृण्यराहित्येनोच्चावचसृष्टिकल्पनंकिंनिमित्तमभवदि
तितन्निमित्तपरिचयार्थंचजनमेजयः पृच्छति वासवेयमुनिश्रेष्ठेति वासव्याः सुगंधायाः अपत्यंवासवेयः स्त्रीभ्योढगितिढक् हेव्यास ॥१॥२॥३

ॐनमोभगवत्यै० ॥ जनमेजयउ०॥ वासवेयमुनिश्रेष्ठसर्वज्ञाननिधेऽनघ ॥ प्रष्टुमिच्छाम्यहंस्वामिन्नस्माकं
कुलवर्धन ॥ १ ॥ शूरसेनसुतःश्रीमान्वसुदेवःप्रतापवान् ॥ श्रुतंमयाहरिर्यस्यपुत्रभावमवाप्तवान् ॥ २ ॥
देवानामपिपूज्योभून्नाम्नाचानकदुंदुभिः ॥ कारागारेकथंबद्धःकंसस्यधर्मतत्परः ॥ ३॥ देवक्याभार्ययासा
र्द्धंकिमागःकृतवानसौ ॥ देवक्याबालषट्कस्यविनाशश्चकृतःपुनः ॥ ४ ॥ तेनकंसेनकस्माद्वैययातिकुलजेनच
॥ कारागारेकथंजन्मवासुदेवस्यवैहरेः ॥ ५ ॥ गोकुलेचकथंनीतोभगवान्सात्वतांपतिः ॥ गतोजन्मांतरंक
स्मात्पितरौनिगडेस्थितौ॥६॥ देवकीवसुदेवौचकृष्णस्यामिततेजसः॥कथंनमोचितौवृद्धौपितरौहरिणामुना ॥
७॥ जगत्कर्तुंसमर्थेनास्थितेनजनकोदरे ॥ प्राक्तनंकिंतयोःकर्मदुर्विज्ञेयंमहात्मभिः ॥ ८ ॥

आगोपराधः येनापराधेनकारागारेबद्धस्ताहृशमागः किंकृतवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ययातेः कुलमुत्तममेवतदुद्भवेनापिकंसेनकुलीनेनेत्यर्थः ॥ ५
गतोजन्मांतरमिति क्षत्रियवंशजः सनगोपालवंशजत्वाविशिष्टंलोकदृष्ट्याजन्मांतरंकस्माद्गतइत्यर्थः पितराविस्यरयोत्तरत्रान्वयः ॥ ६ ॥ ७
ननुप्राक्तनकर्मवशात्तौबद्धौतत्रहरिः किंकरिष्यतीतिचेत्तत्राह प्राक्तनंकिमिति यत्रपरमात्मनोजन्माभवत्तत्रप्राक्तनंकिमवशिष्टं यन्महात्म
भिरपिदुर्ज्ञेयं नहितस्मिन्सातिपरमेश्वरस्यजन्मस्यादितिभावः ॥ ८ ॥

किंचकेतेपुत्राइति शिलायांयेविपोथिताइतिशेषस्तेकेपूर्वजन्मनिस्थिताइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ किंवदंत्याजनश्रुत्यामनोमोहयतीवेति काचि
दीश्वरवच्चरितेनकचिज्जीववच्चरितेनाकिमयमीश्वरोवाजीवोवेतिमनसोमोहोभवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ किंचनरनारायणाविति ॥ १२ ॥
॥ १३ ॥ जितषड्गुणौजितकामक्रोधादिषट्कौजगत्स्थेम्नेजगत्क्राणाय ॥ १४ ॥ १५ ॥विद्यमानशरीरौताविति पूर्वदेहंपरित्यज्यैवदेहां

जन्मवैवासुदेवस्ययत्रासीत्परमात्मनः ॥ केतेपुत्राश्चकाबालायाकंसेनविपोथिता ॥९॥ शिलायांनिर्गताव्यो
म्निजातात्वष्टभुजापुनः ॥ गार्हस्थ्यंचहरेर्ब्रूहिबहुभार्यस्यचानघ ॥१०॥ कार्याणितत्रतान्येवदेहत्यागंचतस्य
वै ॥किंवदंत्याश्रुतंयत्तन्मनोमोहयतीवमे॥ ११॥ चरितंवासुदेवस्यत्वमाख्याहियथातथं॥ नरनारायणौदेवौपु
राणावृषिसत्तमौ ॥ १२ ॥धर्मपुत्रौमहात्मानौतपश्चेरतुरुत्तमं॥यौमुनीबहुवर्षाणिपुण्येबदरिकाश्रमे॥१३॥नि
राहारौजितात्मानौनिस्पृहौजितषड्गुणौ॥विष्णोरंशौजगत्स्थेम्नेतपश्चेरतुरुत्तमं॥१४॥ तयोरंशावतारौहिजि
ष्णुकृष्णौमहाबलौ ॥ प्रसिद्धौमुनिभिःप्रोक्तौसर्वज्ञैर्नारदादिभिः ॥१५॥ विद्यमानशरीरौतौकथंदेहांतरंगतौ ॥
नरनारायणौदेवौपुनःकृष्णार्जुनौकथं॥१६॥यौचक्रतुस्तपश्चोग्रंमुक्त्यर्थंमुनिसत्तमौ॥तौकथंप्रापतुर्देहौप्राप्तयो
गौमहातपौ॥१७॥शूद्रःस्वधर्मनिष्ठस्तुदेहांतेक्षत्रियस्तुसः॥शुभाचारोमृतोयोवैसशूद्रोब्राह्मणोभवेत् ॥ १८ ॥
ब्राह्मणोनिस्पृहःशांतोभवरोगाद्विमुच्यते ॥ विपरीतमिदंभातिनरनारायणौचतौ ॥ १९ ॥

तरगमनंसंभवति नचतदिहास्ति तथाचकथंतयोर्देहांतरगमनमित्यर्थः॥ १६ ॥ किंच यौचक्रतुरिति मुक्त्यर्थंतपस्यतोर्देहांतरगमनफलंविरु
द्धंकथमभूदितिप्रश्नार्थः ॥ १७ ॥ यद्यत्तपसायद्यत्फलंभवतितदाह शूद्रइति ॥ १८ ॥ एवंनियमेसतिनरनारायणयोर्ब्राह्मणयोर्ज्ञानिनोर्वि
परीतंक्षत्रियजन्मफलंकथमभूदित्याह विपरीतमिति ॥ १९ ॥

विपरीतफलकारणंतर्कयति केनतावितिं॥२०॥ किंच यादवानामिति सकथंजातइतिवदेतिशेषः॥२१॥ कृष्णस्यापीति गांधार्याःशापेनेश्वर स्यापिकृष्णस्यकुलक्षयःकथंजातइत्यपिवदेत्यर्थः ॥ २२॥ वासुदेवेवर्तमानेपुत्रस्यहरणंकथंकृतमित्यन्वयः॥२३॥ किंचतेनकृतंहरणंवासुदे

तपसाशोषितात्मानौक्षत्रियौतौबभूवतुः ॥ केनतौकर्मणाशांतौजातौशापेनवापुनः ॥ २० ॥ ब्राह्मणौक्षत्रियौजातौकारणंतन्मुनेवद ॥ यादवानांविनाशश्चब्रह्मशापादितिश्रुतः ॥ २१ ॥ कृष्णस्यापिहिगांधार्याःशापेनैवकुलक्षयः ॥ प्रद्युम्नहरणंचैवशंबरेणकथंकृतं ॥ २२ ॥ वर्तमानेवासुदेवेदेवदेवेजनार्दने ॥ पुत्रस्यसूतिकागेहाद्धरणंचातिदुर्घटं ॥ २३ ॥ द्वारकादुर्गमध्याद्धिहरिवेश्मदुरत्ययात् ॥ नज्ञातंवासुदेवेनतत्कथंदिव्यचक्षुषा ॥ २४ ॥ संदेहोऽयंमहान्ब्रह्मन्निःसंदेहंकुरुप्रभो ॥ यत्पत्न्योवासुदेवस्यदस्युभिर्लुंठिताहृताः ॥ २५॥ स्वर्गतेदेवदेवेतुतत्कथंमुनिसत्तम ॥ संशयोजायतेब्रह्मंश्चित्तांदोलनकारकः ॥ २६ ॥ विष्णोरंशःसमुद्भूतःशौरिर्भूभारहारकृत् ॥ सकथंमथुराराज्यंभयात्त्यक्त्वाजनार्दनः ॥ २७ ॥ द्वारवत्यांगतःसाधोससैन्यःससुहृद्गणः ॥ अवतारोहरेःप्रोक्तोभूभारहरणायवै ॥ २८ ॥ पापात्मनांविनाशायधर्मसंस्थापनायच ॥ तत्कथंवासुदेवेनचौरास्तेननिपातिताः ॥२९॥ यैर्हृतावासुदेवस्यपत्न्यःसंलुंठिताश्चताः ॥ स्तेनास्तेकिंनविज्ञाताःसर्वज्ञेनसतापुनः ॥ ३० ॥

वेनदिव्यचक्षुषाकथंनज्ञातं यदर्थंमहामोहेनिमग्नइत्याह नज्ञातमिति ॥ २४ ॥ किंचयत्पत्न्यइति ॥ २५ ॥ स्वर्गतेवैकुंठंगते ॥ २६ ॥ किंच विष्णोरिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

भीष्मद्रोणादयोधर्मात्मानोपिभूभारकारकाइतिज्ञात्वा तेषांवधस्तस्यमतइष्टोजातस्तथासतितेपांस्तेनानांकथंतेनवधोनकृतइतिवदेत्यभिप्रायः ॥ ३१ ॥किंचकृष्णभक्ताइति॥३२ ॥ ३३ ॥ क्वगतंसुकृतंचतदिति ननुपूर्वमेवोक्तंराजसूयःसांगोयज्ञोनजातइतितत्कथमत्रशंक्यते क्वगतंसुकृतंचतदितिचेन्नएतादृशवासुदेवादिसर्वज्ञपुरुषसान्निध्येकथंसांगोयज्ञोनजातइत्यत्रैवप्रश्नतात्पर्यात् तदेवाह किंतत्पापमिति येनपापेनसांगोयज्ञोनजातइतिकृत्वादुःखेनपीडितास्तत्पापंकिमित्यर्थः ॥ ३४ ॥ किंचद्रौपदीति ॥ ३५॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ किंचराज

भीष्मद्रोणवधःकामंभूभारहरणेमतः ॥ अविताश्चमहात्मानःपांडवाधर्मतत्पराः ॥ ३१ ॥ कृष्णभक्ताःसदाचा
रायुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ तेकृत्वाराजसूयंचयज्ञराजंविधानतः ॥ ३२ ॥ दक्षिणाविविधादत्वाब्राह्मणेभ्योऽतिभा
वतः ॥ पांडुपुत्रास्तुदेवांशावासुदेवाश्रितामुने ॥ ३३ ॥ घोरैंदुःखंकथंप्राप्ताःक्वगतंसुकृतंचतत् ॥ किंतत्पापं
महारौद्रंयेनतेपीडिताःसदा ॥ ३४ ॥ द्रौपदीचमहाभागावेदीमध्यात्समुत्थिता ॥ रमांशजाचसाध्वीचकृष्णभ
क्तियुतातथा ॥ ३५॥ साकथंदुःखमतुलंप्रापघोरंपुनःपुनः दुःशासनेनसाकेशेगृहीतापीडिताभृशं॥३६॥रज
स्वलासभायांतुनीताभर्तैः कवासमा॥विराटनगरेदासीजातामत्स्यस्यसापुनः ॥३७॥धर्षिताकीचकेनाथरुदं
तीकुररीयथा ॥ हृताजयद्रथेनाथक्रंदमानातिदुःखिता ॥३८ ॥ मोचितापांडवैःपश्चाद्बलवद्भिर्महात्मभिः ॥ पूर्व
जन्मकृतंपापंकिंतद्येनचपीडिताः ॥ ३९ ॥ दुःखान्यनेकान्याप्तास्तेकथयाद्यमहामते ॥ राजसूयंक्रतुवरंकृत्वा
तेममपूर्वजाः ॥ ४० ॥ दुःखंमहत्तरंप्राप्ताःपूर्वजन्मकृतेनवै ॥ देवांशानांकथंतेपांसंशयोयंमहान्हिमे ॥ ४१

सूयमिति ॥ ४० ॥ ममपूर्वजाः पूर्वजन्मकृतपापेनदुःखंप्राप्ताइतिवक्तव्यं तदपिनसंभवति देवांशानांतेषांपूर्वजन्माभावोदेवानांचपरमेश्वराधिकारिपुरुषत्वात्पापसंभावनाभावस्तथाचदेवांशानांतेषांकथंदुःखसंभवइत्ययंसंशयोमेवर्ततइत्यर्थः ॥ ४१ ॥

किंचसदाचारैस्त्विति नश्वरंमिथ्याजगज्जानानैर्ज्ञानवद्भिःसदाचारैःकथंहताइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ किंचप्रेरिताइति वासुदेवेनेश्वरेणकथंपापेप्रेरिताइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ लोभेनयोधान्नहत्वानविनाश्य मिक्षाटनादिनाजीवनंवरं नतुलोभेनयोधानहत्वाराज्यभोगोवरस्यइत्यर्थः॥४४॥ किंच विच्छिन्नस्त्विति ॥ ४५ ॥ तादृशमहानुभावादुत्पन्नेवंशेजायमानःसविराटतनयाउत्तरातस्याःसुतःपरीक्षितूतापसस्यगलेसर्पंकथंन्यस्तवानित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेप्रथमोध्यायः ॥१॥ षष्टिश्लोकैर्विचित्रस्यप्रपंचस्यचकारणं

॥ सदाचारैस्तुकौंतेयैर्भीष्मद्रोणादयोहताः ॥ छलेनधनलोभार्थंजानानैर्नश्वरंजगत् ॥ ४२ ॥ प्रेरितावासुदेवेनपापेघोरेमहात्मना ॥ कुलंक्षयितवंतस्तेहरिणापरमात्मना ॥ ४३ ॥ वरंभिक्षाटनंसाधोर्नीवारैर्जीवनंवरं ॥ योधान्नहत्वालोभेनशिल्पेनजीवनंवरं ॥ ४४ ॥ विच्छिन्नस्तुत्वयावंशोरक्षितोमुनिसत्तम॥ समुत्पाद्यसुतानाशुगोलकान्शत्रुनाशनान् ॥ ४५ ॥ सोल्पेनैवतुकालेनविराटतनयासुतः ॥ तापसस्यगलेसर्पंन्यस्तवान्कथमद्भुतं ॥ ४६ ॥ नकोपिब्राह्मणंद्वेष्टिक्षत्रियस्यकुलोद्भवः तापसंमौनसंयुक्तंपित्राकिंतत्कृतंमुने ॥ ४७ ॥ एतैरन्यैश्चसंदेहैर्विकलंममनोधुना॥स्थिरंकुरुपितःसाधोसर्वज्ञोसिदयानिधे ॥४८॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेजनमेजयप्रश्नोनामप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ एवंपृष्टःपुराणज्ञोव्यासःसत्यवतीसुतः परीक्षितिसुतंशांतंततोवैजनमेजयं ॥१॥ उवाचसंशयच्छेतृवाक्यंवाक्यविशारदः॥ व्यासउवाच ॥ राजन्किमेतद्वक्तव्यंकर्मणोगहनागतिः ॥ २ ॥

देवादीनांचसर्वेषांकर्मैवेत्येतदुच्यते॥१॥इत्थंजनमेजयेनानेकविधान्कृतान्प्रश्नान्श्रुत्वा तेषांसर्वेषांप्रश्नानांसमाधानंप्रपंचस्यदेवादीनांचकर्माधीनत्वमिति व्यासउवाचेतिशौनकादीन्प्रतिसूतआह एवंपृष्टःपुराणज्ञइति ॥१॥ किमुवाचतदाह राजन्किमिति एतत्त्वयापृष्टंकिंवक्तव्यंयतोदेवानामपिकर्मणांगहनाकष्टागतिर्दुर्ज्ञयाभवति यदादेवादीनामपिकर्मणैवंगतिस्तदामानवानांकाकथा तस्मात्किंवक्तव्यमित्यर्थः ॥ २ ॥

कर्माधीनत्वमेवसर्वेषामाह यदेति अत्रतदेतिशेषः ॥३॥ कर्मबीजसमुद्भवाः कर्मरूपकारणजन्याः ॥ ४ ॥ देहसंयोगोऽयंत्रिविधकमरहितः कदापिनतिष्ठति ॥ ५॥ तत्रकर्माणित्रिविधानिसंतीत्याह शुभाशुभैरिति शुभानिसात्विकानि अशुभानितामसानि मिश्राणिराजसानि तेषां स्वरूपंचतृतीयस्कंधेसत्वादिगुणनिरूपणप्रकरणेस्पष्टीकृतं ॥ ६ ॥ तानिचप्रत्येकंत्रिविधानीत्याह संचितानीति एवंकर्मणांत्रैविध्यंभवतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ यद्यपिब्रह्मादयईश्वराः संतितथापितेकर्मणैवेश्वराजाताइतिकर्मवशत्वंतेषामस्त्येवेत्याह ब्रह्मादीनामिति पूर्वजन्मनिकश्चिद्विद्यमाने

दुर्ज्ञेयाकिलदेवानांमानवानांचकाकथा॥यदासमुत्थितंचैतद्ब्रह्मांडंत्रिगुणात्मकं ॥ ३ ॥ कर्मणैवसमुत्पत्तिःसर्वेषांनात्रसंशयः॥अनादिनिधनाजीवाःकर्मबीजसमुद्भवाः ॥ ४ ॥ नानायोनिषुजायंतेम्रियंतेचपुनःपुनः ॥ कर्मणारहितोदेहसंयोगोनकदाचन ॥ ५ ॥ शुभाशुभैस्तथामिश्रैःकर्मभिर्वेष्टितंत्विदं ॥ त्रिविधानिहितान्याहुर्बुधास्तत्वविदश्चये ॥ ६ ॥ संचितानिभविष्याणिप्रारब्धानितथापुनः ॥ वर्तमानानिदेहेस्मिंस्त्रैविध्यंकर्मणांकिल ॥ ७ ॥ ब्रह्मादीनांचसर्वेषांतद्वशत्वंनराधिप सुखदुःखजरामृत्युहर्षशोकादयस्तथा ॥ ८ ॥ कामक्रोधौचलोभश्चसर्वेदेहगतागुणाः दैवाधीनाश्चसर्वेषांप्रभवंतिनराधिप ॥ ९ ॥ रागद्वेषादयोभावाःस्वर्गेपिप्रभवंतिहि॥ देवानांमानवानांचतिरश्चांचतथापुनः ॥ १०॥ विकाराःसर्वएवैतेदेहेनसहसंगताः ॥ पूर्ववैरानुयोगेनस्नेहयोगेनवैपुनः ॥ ११ ॥

जीवः कर्मोपासनातिशयेनहिरण्यगर्भोभवति सोबिभेत् सनैवरेमेइतिबृहदारण्यकश्रुतेः कर्मभिर्बद्धएवसः पूर्वजन्मकृतश्रवणादिसाधनसंस्कारवशादेवहिरण्यगर्भजन्मनिज्ञानवांश्चभवतीत्येतदपिबृहदारण्यकएवोक्तं कर्माधीनस्यतस्यहिरण्यगर्भस्यैवावताराएतेब्रह्मविष्णुहरादयइति हिरण्यगर्भःसमवर्तताग्रेइत्यादिश्रुत्योक्तं तथाच कर्माधीनहिरण्यगर्भांशत्वाद्ब्रह्मादीनामपिकर्माधीनत्वंभवत्येवेतिभावः ॥ ८॥ दैवाधीनाः कर्माधीनाइत्यर्थः ॥ ९ ॥ देवानांमानवानांचतिरश्चांसर्वेषामपिकर्माधीनत्वस्यतुल्यत्वादित्याह देवानामिति ॥ १० ॥ पूर्ववैरानुयोगेनेत्यर्धंपूर्वान्वयि ॥ ११ ॥

कर्माधीनत्वंनिगमयतिउत्पत्तिरिति ॥१२॥ ननुकस्मादेतादृशंदुष्टंकर्मोत्पन्नमितिचेत्तत्राह अनादीति बीजांकुरवदेतस्यानादित्वादनादित्वं अनिधनत्वंतुमोक्षपर्यंतावस्थानात् तदेतादृशकर्मसंभवेसर्वस्योत्पत्तौकारणंभवतीत्यर्थः तेनकारणेनसर्वंजगत्शाश्वतं प्रवाहरूपेणनित्यंभवती त्यर्थः तथाचकैवल्यश्रुतिः पुनश्चजन्मांतरकर्मयोगात्सएवजीवःस्वपितिप्रबुद्धइति कर्मणएवकारणत्वंदर्शयति तथाच नैतादृशंकर्मकस्मा दप्युत्पन्नंभवितुमर्हतीत्यर्थः अतएवाहुःषडस्माकमनादयइति ॥ १३ ॥ इत्थंकर्मसद्भावेआगमंप्रदर्श्यार्थापत्तिमप्याह नित्यानित्येति इदंज गन्नित्यं प्रलयरहितमाहोस्विदनित्यंप्रलयसहितंभवति इतिविचारेसदामुनयोनिमग्नाः ॥ १४ ॥ कुतोनिमग्नास्तत्राह नजानंतीति यतोनित्यं

उत्पत्तिः सर्वजंतूनांविनाकर्मनविद्यते ॥ कर्मणाभ्रमतेसूर्यःशशांकःक्षयरोगवान् ॥ १२ ॥ कपालीचतथारुद्रः कर्मणैवनसंशयः॥अनादिनिधनंचैतत्कारणंकर्मसंभवे ॥१३॥ तेनेहशाश्वतंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥नित्यानि त्यविचारेत्रनिमग्नामुनयःसदा ॥ १४ ॥ नजानंतिकिमेतद्धिनित्यंवानित्यमेवच॥मायायांविद्यमानायांजगन्नि त्यंप्रतीयते ॥ १५ ॥ कार्याभावःकथंवाच्यःकारणेसतिसर्वथा ॥ मायानित्याकारणंचसर्वेषांसर्वदाकिल ॥ १६ ॥ कर्मबीजंततोनित्यंचिंतानियंसदाबुधैः॥भ्रमत्येवजगत्सर्वंराजन्कर्मनियंत्रितं ॥ १७ ॥

वानित्यंवेतिनजानंतिततोनिमग्नाइत्यर्थः ननुजगन्नश्वरंभाति ततोनित्यकोटिःकथमुत्थितेतिचेदनुमित्येत्याह मायायामितिकारणस्यानित्यत्वेका र्यमपिसदेवस्यादित्यर्थः ॥१५॥ तदेवाह कार्याभावइति अतोहेतोर्नित्यत्वकोटिःसमुत्थितेत्यर्थः ननुमायैवानित्यास्यादितिचेन्नेत्याह माया नित्येति मोक्षपर्यंतंनित्येत्यर्थः ॥ १६ ॥ तर्हिप्रत्यक्षोपलभ्यमानस्यजगतोनश्वरत्वस्यकागतिरितिचेत्तदन्यथानुपपत्याकर्मरूपबीजस्यसहका रिकारणस्यानित्यत्वंकल्पनीयमित्याह कर्मबीजंततोनित्यमिति अनित्यंकर्मबीजंसहकारिकारणंबुद्धौचिंतनीयमित्यर्थः तस्माज्जगतउत्पत्ति प्रलयान्यथानुपपत्यापिकर्मसद्भावःसिद्धइतिभावः तस्मिंश्चानित्येकर्मणिस्वीकृतेयदाप्रारब्धंकर्मोत्तिष्ठिततदामायाविसृजति यदाप्रारब्धंसर्वप्राणि नांनश्यति तदाकारणभूतायामायायानित्यत्वेपिसहकारिकारणस्यकर्मणोभावाज्जगतःप्रलयोभवतीतिसर्वंसमंजसं ॥ १७ ॥

यदिकर्मनियंत्रितंजगन्नस्यात्तदेश्वराणांकथमेतादृशीगतिर्भवेदित्याह नानायोनिष्विति इच्छयायदिनानायोनिषुअधर्ममयेपुदेशेजन्मनस्यात्त दादेवादीनांकर्मनियंत्रितत्वंनस्यान्नचेच्छयाकश्चनदुःखेपुपततीतस्माद्देवादीनामपिकर्मनियंत्रितत्वमेवेतिभावः ॥ १८॥ इच्छयादेवादीनांनाना

नानायोनिपुराजेंद्रनानाधर्ममयेपुच ॥ इच्छयाचभवेज्जन्मविष्णोरमिततेजसः ॥ १८ ॥ युगेयुगेष्वनेकासु नीचयोनिपुतत्कथं ॥ त्यक्त्वावैकुंठसंवासंसुखभोगाननेकशः ॥ १९ ॥ विण्मूत्रमंदिरेवासंसंत्रस्तःकोऽभिवां च्छति ॥ पुष्पावचयलीलांचजलकेलिंसुखासनं ॥ २० ॥ त्यक्त्वागर्भगृहेवासंकोऽभिवांच्छतिबुद्धिमान् ॥ तूलिकांमृदुसंयुक्तांदिव्यांशय्यांविनिर्मितां ॥ २१ ॥ त्यक्त्वाधोमुखवासंचकोऽभिवांच्छतिपंडितः ॥गीतंनृत्यं चवाद्यंचनानाभावसमन्वितं ॥ २२ ॥ मुक्त्वाकोनरकेवासंमनसापिविचिंतयेत् ॥ सिंधुजाद्भुतभावानांरसंत्य क्त्वासुदुस्त्यजं ॥ २३ ॥ विण्मूत्ररसपानंचकइच्छेन्मतिमान्नरः ॥ गर्भवासात्परोनास्तिनरकोभुवनत्रये ॥ २४ ॥ तद्भीताश्चप्रकुर्वंतिमुनयोदुस्तरंतपः ॥ हित्वाभोगंचराज्यंचवनेयांतिमनस्विनः ॥ २५ ॥ यद्भीतास्तु विमूढात्माकस्तंसेवितुमिच्छति ॥ गर्भेतुदंतिकृमयोजठराग्निस्तपत्यधः ॥ २६ ॥ वपासंवेष्टनंक्रूरंकिंसुखंत त्रभूपते ॥ वरंकालगृहेवासोबंधनंनिगडैर्वरं ॥ २७ ॥ कल्पमात्रंक्षणंनैवगर्भवासःक्वचिच्छुभः ॥ गर्भवासे महद्दुःखंदशमासानिवासनं ॥ २८ ॥ तथानिःसरणेदुःखंयोनियंत्रेऽतिदारुणे ॥बालभावेतथादुःखंमूकाज्ञभा वसंयुतं ॥ २९ ॥ क्षुत्तृडावेदनाशक्तःपरतंत्रोऽतिकातरः॥क्षुधितेरुदितेबालेमाताचिंतातुरातदा ॥ ३० ॥

जन्मभोक्तृत्वमितिवक्तारमुपहसति युगेयुगेष्विति ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अधोमुखवासंबाल्यावस्थायांगर्भेवा ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ २५ ॥ यद्भीतास्त्वितिपूर्वेणान्वयः ॥ २६ ॥ गर्भवेष्टनंमांसवपा ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

भेषजंपातुमिच्छंतीज्ञात्वाव्याधिव्यथांदृढां॥नानाविधानिदुःखानिबालभावेभवंतिवै॥३१॥किंसुखंविबुधादृ
ष्ट्वाजन्मवांच्छंतिचेच्छया॥संग्राममममरैःसार्धंसुखंत्यक्त्वानिरंतरं॥३२॥कर्तुमिच्छेच्चकोमूढःश्रमदंसुखनाशनं
सर्वथैवनृपःश्रेष्ठसर्वेब्रह्मादयःसुराः॥३३॥कृतकर्मविपाकेनप्राप्नुवंतिसुखासुखे अवश्यमेवभोक्तव्यंसर्वदा
दुष्कृतंकिल॥३४॥तपसादानयज्ञैश्चमानवश्चेंद्रतांव्रजेत्॥क्षीणेपुण्येऽथशक्रोपिपतत्येवनसंशयः॥३५॥
रामावतारयोगेनदेवावानरतांगताः॥तथाकृष्णसहायार्थेदेवायादवतांगताः॥३६॥एवंयुगेयुगेविष्णुरव
तारानेकशः॥करोतिधर्मरक्षार्थंब्रह्मणाप्रेरितोभृशं॥३७॥पुनःपुनर्हरेरेवनानायोनिषुपार्थिव॥अवता
राभवंत्यन्येरथचक्रवदद्भुताः॥३८॥दैत्यानांहननंकर्मकर्तव्यंहरिणास्वयं॥अंशांशेनपृथिव्यांवैकृत्वाज
न्ममहात्मनः॥३९॥तदहंसंप्रवक्ष्यामिकृष्णजन्मकथांशुभां॥सएवभगवान्विष्णुरवतीर्णोयदोःकुले॥४०॥

रथचक्रवत्परिवर्तनमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

इत्थंसर्वप्रपंचस्यसामान्यतःकर्मजन्यत्वमुपपादितं अयंभावः सच्चिदानंदरूपिण्याभगवत्यानित्यतृप्तायाःजगत्कल्पनेनकिंचित्फलमस्ति किंतुना नाकर्मभिर्बद्धाःप्राणिनोजगत्सर्जनाभावेविषयाभावाद्भोगासंभवेनतथैवबद्धाःस्युरिति तेषांभोगेनकर्मक्षयार्थंस्वप्रयोजनाभावेऽपिकेवलंप्राणिदयामव लंब्यैवभगवत्याजगत्सर्जनेप्रवृत्तिः तत्रयथायथायस्यकर्मवर्ततेतथातथातस्यफलंदेयमिति नभगवत्यावैषम्यनैर्घृण्यदोषप्रसक्तिः नचप्रपंचेसति कर्मोद्भवस्तस्मिन्सतितन्निमित्तःप्रपंचइत्यन्योन्याश्रयोवैषम्यनैर्घृण्यदोषप्रसक्तिश्चतदवस्थैवेतिचेन्न बीजांकुरवत् कर्मणांप्रपंचस्यचानादि त्वात् यदाहुःपडस्माकमनादयइति अतएवबृहदारण्यके पूर्वजन्मनिकृतकर्मोपासनस्ययजमानस्यहिरण्यगर्भपदप्राप्तौसत्यांकर्मबद्धत्वादेवे

कश्यपस्यमुनेरंशोवासुदेवःप्रतापवान् ॥ गोवृत्तिरभवद्राजन्पूर्वशापानुभावतः ॥ ४१ ॥ पत्न्यौकश्यपऋपेः शापादवतीर्णेमहीतले ॥ अदितिःसुरसाचैवमासतुःपृथिवीपते ॥ ४२ ॥ देवकीरोहिणीचोभेभगिन्यौभरत र्पभ ॥ वरुणेनमहान्शापोदत्तःकोपादितिश्रुतं ॥ ४३ ॥ राजोवाच ॥ किंकृतंकश्यपेनागोयेनशप्तोमहानृपिः सभार्यःसकथंजातस्तद्वदस्वमहामते ॥ ४४ ॥ कथंचभगवान्विष्णुस्तत्रजातोऽस्तिगोकुले॥ वासीवैकुंठनि लयेरमापतिरखंडितः ॥ ४५ ॥

श्वरस्यापिहिरण्यगर्भस्यभियारत्यादिकंसोबिभेत्सनैवरेमेइत्यादिनोक्तं अनंतरंचसोवेदाहंब्रह्मास्मिइत्यनेनतत्वज्ञानमप्युक्तं यदाहिरण्यगर्भ स्यापिकर्मबद्धत्वंतदातदवतारेपुहरिब्रह्मादिपुनदवतारोवतारेपुरामकृष्णादिपुकर्मबद्धत्वेकाकथेति अधुनाशापादिविशेषकर्मबद्धत्वंचवदन्पू र्वप्रश्नानामुत्तरमप्याह कश्यपस्यमुनेरंशइति गोवृत्तिःपशुपालवृत्तिः ॥ ४१ ॥ कश्यपस्यऋपेःपत्न्यावदितिसुरसाचेत्येवंनाम्नाबभूव तुस्तेवरुणशापाद्देवकीरोहिणीजातइत्यर्थः॥४२॥४३॥येनशप्तइतियेनागसापराधेनसभार्यःसऋषिःकथंशप्तोजातइत्यन्वयः॥ ४४॥४५॥

गोकुलेवैकुंठापेक्षयातिनिकृष्टे कस्यनिदेशादाज्ञयैताहशोवर्ततेभवतीत्यर्थः॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८॥ दुष्टत्वमेवोपपादयति कामःक्रोधइति ॥ ४९ ॥ वचनंविश्वासभापणं विमर्शोविचारोविकत्थनंवल्गनं एवमिदंसर्वमनुभूतमित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४॥

निदेशात्कस्यभगवान्वर्ततेप्रभुरव्ययः ॥ नारायणःसुरश्रेष्ठोयुगादिःसर्वधारकः॥ ४६ ॥ सकथंसदनंत्यक्त्वाकर्मवानिवमानुषे ॥ करोतिजननंकस्माद्त्रमेसंशयोमहान् ॥४७॥ प्राप्यमानुषदेहंतुकरोतिचविडंवनं ॥ भावान्नानाविधांस्तत्रमानुषेदुष्टजन्मनि ॥ ४८ ॥ कामःक्रोधोमर्षशोकौवैरंप्रीतिश्चकर्हिचित् ॥ सुखंदुःखंभयंनॄणांदैन्यमार्जवमेवच ॥ ४९ ॥ दुष्कृतंसुकृतंचैववचनंहननंतथा ॥ पोषणंचलनंतापोविमर्शश्चविकत्थनं ॥ ५० ॥ लोभोदंभस्तथामोहःकपटंशोचनंतथा ॥ एतेचान्येतथाभावामानुष्येसंभवंतिहि ॥ ५१ ॥ सकथंभगवान्विष्णुस्त्यक्त्वासुखमनश्वरं ॥ करोतिमानुषंजन्मभावैरेतैरभिद्रुतं ॥५२॥ किंसुखंमानुषंप्राप्य भुविजन्ममुनीश्वर ॥ किंनिमित्तंहरिःसाक्षाद्गर्भवासंकरोतिवै ॥ ५३ ॥ गर्भदुःखंजन्मदुःखंबालभावेतथापुनः ॥ यौवनेकामजंदुःखंगार्हस्थ्येतिमहत्तरं ॥ ५४ ॥ दुःखान्येतान्यवाप्नोतिमानुषेद्विजसत्तम ॥ कथंसभगवान्विष्णुरवतारान्पुनःपुनः ॥ ५५ ॥ प्राप्यरामावतारंहिहरिणाब्रह्मयोनिना ॥ दुःखंमहत्तरंप्राप्तंवनवासेऽतिदारुणे ॥ ५६ ॥ सीताविरहजंदुःखंसंग्रामश्चपुनःपुनः ॥ कांतात्यागोप्यनेनैवमनुभूतोमहात्मना ॥५७॥ तथाकृष्णावतारेपिजन्मरक्षागृहेपुनः ॥ गोकुलेगमनंचैवगवांचारणमित्युत ॥ ५८ ॥ कंसस्यहननंकष्टात्द्वारकागमनंपुनः ॥ नानासंसारदुःखानिभुक्तवान्भगवान्कथं ॥ ५९ ॥ स्वेच्छयाकःप्रतीक्षेतमुक्तोदुःखानिज्ञानवान् ॥ संशयंछिंधिसर्वज्ञममाचित्तप्रशांतये ॥ ६० ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ रक्षागृहेकारागृहे ॥५८॥५९॥ नह्येतत्स्वेच्छयाकश्चित्करोतिकिंत्वन्याधीनतयैवेत्याह स्वेच्छयेति ॥६०॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥२॥ सार्धपंचाधीकैः पंचाशद्भिः पद्यैरनंतरं आदितेः शापकथनंविस्तरादिहवर्ण्यते ॥१॥ देवकीकेनशापेनजातेतिराज्ञापृष्टेव्यासउवाच कारणानीति मुख्यंकारणंतुकर्मेत्युक्तमवांतरकारणानितुबहूनिसंतीत्यर्थः नहरेर्देवक्याएवकिंतु सर्वेषांदेवानामवतारेष्वित्यर्थः ॥१॥२॥ धेनुमिति जात्यैकवचनं उत्तरत्रधेनवइतिवचनात्वरुणस्यसंबंधिनीमाहरत् आत्दतवान्वरुणेनस्वधेन्व

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ कारणानिबहून्यत्राप्यवतारे हरेःकिल ॥ सर्वेषांचैवदेवानामंशावतरणेष्वपि ॥ १ ॥ वसुदेवावतारस्यकारणंशृणुतत्वतः ॥ देवक्याश्चैवरोहिण्याअवतारस्यकारणं ॥ २ ॥ एकदाकश्यपःश्रीमान्यज्ञार्थंधेनुमाहरत् ॥ याचितोऽयंबहुविधंनददौधेनुमुत्तमां ॥ ३ ॥ वरुणस्तुततोगत्वाब्रह्माणंजगतःप्रभुं ॥ प्रणम्योवाचदीनात्मास्वदुःखंविनयान्वितः ॥ ४ ॥ किंकरोमिमहाभागमत्तोऽसौनददातिगां ॥ शापोमयाविसृष्टोस्मैगोपालोभवमानुषे ॥ ५ ॥ भार्येद्वेअपितत्रैव भवेतांचातिदुःखिते ॥ यतोवत्सारुदंत्यत्रमातृहीनाः सुदुःखिताः ॥ ६ ॥ मृतवत्साऽदितिस्तस्माद्भविष्यति धरातले ॥ कारागारनिवासाचतेनापिबहुदुःखिता ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्ययादोनाथस्य पद्मभूः ॥ समाहूयमुनिंतत्रतमुवाचप्रजापतिः ॥ ८ ॥ कस्मात्त्वयामहाभागलोकपालस्यधेनवः ॥ हृताः पुनर्नदत्ताश्चकिमन्यायंकरोषिवै ॥ ९ ॥ जानन्न्यायंमहाभागपरवित्तापहारणं ॥ कृतवान्कथमन्यायंसर्वज्ञोऽसिमहामते ॥ १० ॥

र्थंयाचमानोपिकश्यपोनददावित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ मत्तः उन्मत्तः अतोमयाशापोविसृष्टः ॥ ५ ॥ तत्रैवमानुषेएव वत्सारुदंतित्वयादत्तानांगवामित्यर्थः ॥६॥ तेनकारणेनेत्यर्थः तेनापिनैनैवकारणेनइतिशापेदत्तेऽपिनददातीत्याश्चर्यंब्रह्माणंप्रत्युक्तवानितिभावः ॥७॥८॥९॥१०

अहोलोभस्येति योलोभोमहतोपीतिद्वितीयाबहुवचनं तानपिनमुंचतीत्यर्थः लोभंनरकदमित्यस्योत्तरत्रतमित्यनेनान्वयः ॥ ११ ॥ ॥१२ ॥ १३ ॥ अमेध्यवरइतिछेदः यतोदुरात्मनाकृतस्नेहस्ततोदुराचारइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अदितेःशापांतर

॥७॥ अहोलोभस्यमहिमामहतोऽपिनमुंचति॥ लोभंनरकदंनूनंपापाकरमसंमतं ॥११॥ कश्यपोपिनतंत्यक्तुंसम
र्थःकिंकरोम्यहं॥ सर्वदैवाधिकस्तस्माल्लोभोवैकलितोमया ॥ १२ ॥ धन्यास्तेमुनयःशांताजितोयैर्लोभएव
च॥ वैखानसैःशमपरैःप्रतिग्रहपराङ्मुखैः ॥ १३॥संसारेबलवान्शत्रुर्लोभोऽमेध्यवरःसदा ॥ कश्यपोपिदु
राचारःकृतस्नेहोदुरात्मना ॥ १४ ॥ ब्रह्मापितंशशापाथकश्यपंमुनिसत्तमं॥ मर्यादारक्षणार्थंहिपौत्रंपरमव
ल्लभं॥ १५॥ अंशेनत्वंपृथिव्यांवैप्राप्यजन्मयदोःकुले॥ भार्याभ्यांसंयुतस्तत्रगोपालत्वंकरिष्यसि॥ १६ ॥
व्यासउवाच ॥ एवंशप्तःकश्यपोऽसौवरुणेनचब्रह्मणा॥ अंशावतारणार्थायभूभारहरणायच॥१७॥ तथादि
त्यादितिःशप्ताशोकसंतप्तयाभृशं॥ जाताजाताविनश्येरंस्तवपुत्रास्तुसप्तवै॥ १८॥ जनमेजयउवाच ॥ क
स्मादित्याचभगिनीशप्तेंद्रजननीमुने॥ कारणंवदशापेचशोकस्तुमुनिसत्तम॥ १९ ॥ सूतउवाच ॥ पारीक्षि
तेनपृष्टस्तुव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ राजानंप्रत्युवाचेदंकारणंसुसमाहितः॥ २० ॥ व्यासउवाच॥ राजन्दक्ष
सुतेद्वेतुदितिश्चादितिरुत्तमे॥ कश्यपस्यप्रियेभार्येबभूवतुरुरुक्रमे॥२१ ॥ अदित्यामघवापुत्रोयथाभूदतिवी
र्यवान्॥ तदातुतादृशंपुत्रंचकमेदितिरोजसा॥२२ ॥पतिमाहासितापांगीपुत्रंमेदेहिमानद ॥ इंद्रतुल्यबलवी
रंधर्मिष्ठंवीर्यवत्तमं॥ २३ ॥ ॥७॥

मप्याह तथेति ॥ १८॥ शोकस्त्विति अस्मिन्विषयेममशोकोभवतीत्यर्थः ॥१९॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

मयोदितंयद्व्रतंतस्यांतइत्यर्थः तस्याः किंचित्पुत्रजनकंव्रतमुक्तमितितात्पर्यं ॥२४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ शुभ्रांशुं श्वेतवर्णागर्भिणीस्वभावत्वा

तामुवाचमुनिःकांतेस्वस्थाभवमयोदिते ॥ व्रतांतेभवितातुभ्यंशतक्रतुसमःसुतः ॥ २४ ॥ सातथेतिप्रतिश्रु
त्यचकारव्रतमुत्तमं ॥ निषिक्तंमुनिनागर्भंबिभ्राणासुमनोहरं ॥ २५ ॥ भूमौचकारशयनंपयोव्रतपरायणा ॥
पवित्राधारणायुक्ताबभूववरवर्णिनी ॥ २६ ॥ एवंजातःसुसंपूर्णोयदागर्भोतिवीर्यवान् ॥ शुभ्रांशुमतिदीप्तां
गर्भिदितिंदृष्ट्वातुदुःखिता ॥ २७ ॥ मघवत्सदृशःपुत्रोभविष्यतिमहाबलः ॥ दित्यास्तदाममसुतोतेजोहीनो
भवेत्किल ॥२८॥ इतिचिंतापरापुत्रमिंद्रंचोवाचभामिनी ॥ शत्रुस्तेऽद्यसमुत्पन्नोदितिगर्भेऽतिवीर्यवान्॥२९
उपायंकुरुनाशायशत्रोरद्यविचिंत्यच ॥ उत्पत्तिरेवहंतव्यादित्यागर्भस्यशोभन ॥ ३० ॥ वीक्ष्यतामसितापां
गींसपत्नीभावमास्थितां ॥ दुनोतिहृदयेचिंतासुखमर्मविनाशिनी ॥ ३१ ॥ राजयक्ष्मेवसंवृद्धोनष्टोनै
वभवेद्रिपुः ॥ तस्मादंकुरितंहन्याद्बुद्धिमानहितंकिल ॥ ३२ ॥ लोहशंकुरिवाक्षिप्तोगर्भोवैहृदयेमम ॥ ये
नकेनाप्युपायेनपातयाद्यशतक्रतो ॥ ३३ ॥ सामदानबलेनापिहिंसनीयस्त्वयासुतः ॥ दित्यागर्भोमहा
भागममचेदिच्छसिप्रियं ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वामातृवचःशक्रोविचिंत्यमनसाततः ॥ जगामापरमा
तुःससमीपममराधिपः ॥ ३५ ॥ ववंदेविनयात्पादौदित्याःपापमतिर्नृप ॥ प्रोवाचविनयेनासौमधुरंविषगर्भि
तं ॥ ३६ ॥ इंद्रउवाच ॥ मातस्त्वंव्रतयुक्तासिक्षीणदेहातिदुर्बला ॥ सेवार्थमिहसंप्राप्तःकिंकर्तव्यंवदस्वमे ॥
॥ ३७ ॥ पादसंवाहनंतेऽहंकरिष्यामिपतिव्रते ॥ गुरुशुश्रूषणात्पुण्यंलभतेगतिमक्षयां ॥३८॥

च्छुक्लवर्णस्य ॥ २७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ आहितंशत्रुं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

अदित्याममममात्रासहतत्रभेदः किमपिमेनास्तीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ पविनायकःपविधारकः ॥ ४२ ॥ मघवानमुमिति मघवा बहुलमितिसिद्धं अमुंबालं ॥ ४३ ॥ सप्तधेति सप्तशकलेषुमध्येएकैकंशकलंसप्तधासप्तधाकृत्वेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

नमेकिमपिभेदोस्तितथादित्याशपेकिल ॥ इत्युक्त्वाचरणौस्पृष्ट्वासंवाहनपरोभवत् ॥ ३९ ॥ संवाहनसुखंप्राप्यनिद्रामापसुलोचना ॥ श्रांताव्रतकृशासुप्ताविश्वस्तापरमासती ॥ ४० ॥ तांनिद्रावशमापन्नांविलोक्यप्राविशत्तनुं ॥ रूपंकृत्वातिसूक्ष्मंचशस्त्रपाणिःसमाहितः ॥ ४१ ॥ उदरंप्रविवेशाशुतस्यायोगबलेनवै ॥ गर्भंचकर्तवज्रेणसप्तधापविनायकः ॥ ४२ ॥ रुरोदचतदाबालोवज्रेणाभिहतस्तथा ॥ मारुदेतिशनैर्वाक्यमुवाचमघवानमुं ॥ ४३ ॥ शकलानिपुनःसप्तसप्तधाकर्तितानिच ॥ तदाचैकोनपंचाशन्मरुतश्चाभवन्नृप ॥ ४४ ॥ तदाप्रबुद्धासुदतीज्ञात्वागर्भंतथाकृतं ॥ इंद्रेणछलरूपेणचुकोपभृशदुःखिता ॥ ४५ ॥ भगिनीकृतंतुसाबुध्वाशशापकुपितातदा ॥ अदितिंमघवंतंचसत्यव्रतपरायणा ॥ ४६ ॥ यथामेकर्तितोगर्भस्तवपुत्रेणछद्मना ॥ तथातन्नाशमायातुराज्यंत्रिभुवनस्यतु ॥ ४७ ॥ यथागुप्तेनपापेनममगर्भोनिपातितः ॥ अदित्यापापचारिण्यायथामेघातितःसुतः ॥ ४८ ॥ तस्याःपुत्रास्तुनश्यंतुजाताजाताःपुनःपुनः ॥ कारागारेवसत्वेषापुत्रशोकातुराभृशं ॥ ४९ ॥ अन्यजन्मनिचाप्येवंमृतापत्याभविष्यति ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युत्सृष्टंतदाश्रुत्वाशापंमरिचिनंदनः ॥ ५० ॥ उवाचप्रणयोपेतोवचनंशमयन्निव ॥ माकोपंकुरुकल्याणिपुत्रास्तेबलवत्तराः ॥ ५१ ॥ भविष्यंतिसुराःसर्वेमरुतोमघवत्सखाः ॥ शापोयंतववामोरुत्वष्टाविंशेथद्वापरे ॥ ५२ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मरीचिनंदनःकश्यपः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मघवत्सखाःराजाहःसखिभ्यष्टजितिटच्समासांतः ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ इयमदितिः ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेतृतीयोऽध्यायः॥३॥अथांधिकोंद्विपंचाल्पघैरथनिरंतरं॥अथ मेचस्थितंसर्वंजगादित्येतदीर्यते॥१॥पूर्वाध्यायेइंद्रादीनामपिमहतांगर्भहननाद्यधर्माचरणंदृष्ट्वाविस्मितोराजापृच्छति विस्मितोस्मीति अयंपापरूपः संसारः अस्माद्बंधनात्संसाररूपान्मनुष्यःकथंमुच्येत नास्मान्मोचनाशाभवतीत्यर्थः ॥१॥ कुतइतिचेत्तत्राह कश्यपस्यापीति दायादः पुत्रउत्तमकुलोत्पन्नोपीत्यर्थः त्रैलोक्याधिपत्येऽपिजिगुप्सितंकर्मकृतवांस्तदान्यःकोनकुर्याज्जुगुप्सितंनिंद्यंकर्म सर्वोपिकुर्यादेव ततश्चसंसारान्मो

अंशेनमानुषंजन्मप्राप्यभोक्ष्यतिभामिनी ॥ वरुणेनापिदत्तोऽस्तिशापःसंतापितेनच ॥ ५३ ॥ उभयोःशापयोगेनमानुषीयंभविष्यति ॥ व्यासउवाच ॥ पतिनाश्वासितादेवीसंतुष्टासाभवत्तदा ॥ ५४ ॥ नोवाचविप्रियंकिंचित्ततःसावरवर्णिनी ॥ इतितेकथितंराजन्पूर्वशापस्यकारणं ॥ ५५ ॥ अदितिर्देवकीजातास्वांशेननृपसत्तम ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ राजोवाच ॥ विस्मितोऽस्मिमहाभागश्रुत्वाख्यानंमहामते ॥ संसारोऽयंपापरूपःकथंमुच्येतबंधनात् ॥ १ ॥ कश्यपस्यापिदायादस्त्रिलोकीविभवेसति ॥ कृतवानीदृशंकर्मकोनकुर्याज्जुगुप्सितं ॥ २ ॥गर्भेप्रविश्यबालस्यहननंदारुणंकिल ॥ सेवामिषेणमातुश्चकृत्वाशपथमद्भुतं ॥३ ॥ शास्ताधर्मस्यगोप्ताचत्रिलोक्याःपतिरप्युत॥ कृतवानीदृशंकर्मकोनकुर्यादसांप्रतं ॥ ४ ॥ पितामहामेसंग्रामंकुरुक्षेत्रेतिदारुणं ॥ कृतवंतस्तथाश्चर्यंदुष्टंकर्मजगद्गुरो ॥ ५ ॥ भीष्मोद्रोणःकृपःकर्णोधर्मांशोपियुधिष्ठिरः ॥ सर्वेविरुध्यधर्मेणवासुदेवेननोदिताः ॥ ६ ॥

क्षोदुर्लभइतिभावः ॥ २ ॥ किंतज्जुगुप्सितंकर्मकृतवांस्तत्राह गर्भेप्रविश्येति शपथंकृत्वाहननंकृतवानित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ नकेवलंसएव कृतवान्किंत्वन्येऽपिधर्मात्मानोमत्पितामहादयोपिदुष्टंकर्मगुरुज्येष्ठवधादिकंकृतवंतस्तदेतदाश्चर्यमित्याह पितामहामइति॥ ५ ॥तथान्येऽपीत्याह भीष्मद्रोणइति वासुदेवनविरुद्धधर्मेणगुरुज्येष्ठवधादिरूपेणनोदिताः प्रेरितीः नहीश्वरस्याधर्मेप्रेरकत्वंयुक्तं ॥६॥

तदेवाह असारतामिति नाहिसंसारेऽसारताजानतांतदाग्रहेणाधर्माचरणंसाप्रतं ॥७॥ एतादृशानांयदेत्थमाचरणंतदाधर्मस्यावस्थानेकाअ
स्थाकाश्रद्धानकापीत्यर्थः किंचप्रमाणभूतंवस्तुकिमस्तिविनिश्चितं नकिमपीत्यर्थः धर्मस्याचरणेएतेधर्मात्मानःप्रमाणमितिस्थितं यदात्वेत
एवाधर्माचरणवंतस्तदाप्रमाणंकिमवशिष्टंनकिमपीत्यर्थः धर्मस्याचरणेएतादृशंकथानकंश्रुत्वाचलचित्तोस्मीत्याह चलचित्तोस्मीति ॥८॥
किंचागमोप्युच्छिन्नः एतादृशाचरणवतामाप्तत्वाभावादाप्तवाक्यमागमइत्यस्याविषयाभावादित्याह आप्तवाक्यमिति आप्तःकोनकोप्यस्तीत्यर्थः
योयोहिपरदेहवान् उत्कृष्टदेहवान् देहतादात्म्यवानित्यर्थः ससर्वोपिपुरुषोविषयासक्तोरागीसर्वथाभवति ततोनाप्तोस्तीत्यर्थः ॥९॥

असारतांविजानंतःसंसारस्यसुमेधसः ॥ देवांशाश्चकथंचक्रुर्निंदितंधर्मतत्पराः ॥ ७ ॥ कास्थाधर्मस्यविप्रेंद्र प्रमाणंकिंविनिश्चितं ॥ चलचित्तोस्मिसंजातःश्रुत्वाचैतत्कथानकं ॥ ८ ॥ आप्तवाक्यंप्रमाणंचेदाप्तःकःपरदेहवान् ॥ पुरुषोविषयासक्तोरागीभवतिसर्वथा ॥ ९ ॥ रागोद्वेषोभवेन्नूनमर्थनाशादसंशयं ॥ द्वेषादसत्यवचनंवक्तव्यंस्वार्थसिद्धये ॥ १० ॥ जरासंधविघातार्थंहरिणासत्वमूर्तिना ॥ छलेनरचितंरूपंब्राह्मणस्यविजानतः ॥ ११ ॥ तदाप्तःकःप्रमाणंकिंसत्वमूर्तिरपीदृशः ॥ अर्जुनोऽपितथैवात्रकार्येयज्ञविनिर्मिते ॥ १२ ॥ कीदृशोऽयंकृतोयज्ञःकिमर्थंशमवर्जितः ॥ परलोकपदार्थंवायशसेवान्यथाकिल ॥ १३॥

तदेवाह रागोद्विषइति यतःसर्वस्यपुरुषस्यार्थनाशात्द्वेषोभवेदेवासंशयं द्वेषाच्चस्वार्थसिद्धये असत्यवचनंवक्तव्यमेवेतिनियमस्ततोनाप्तोस्तीत्यर्थः
आप्तोहिहितकारीयथार्थवक्ता यदातुसर्वेस्वहितकारणःस्वहितार्थमनर्थमप्याचरंतितदाप्तःक्वतिष्ठतीत्यर्थः ॥१०॥आप्तासंभवमेवाह जरासंधे
ति॥११॥अत्यंतसात्विकविष्णोरपिस्वहितार्थंछलकर्तृत्वादाप्तत्वाभावोयथा तथाअर्जुनोपियज्ञरूपेविनिर्मितेउमादितेकार्येछलकारीभवतितस्मा
दाप्तोनास्तीत्यर्थः॥१२॥कथमर्जुनस्यछलकारित्वंतदाह कीदृशोऽयमिति यत्रशिशुपालवधाद्यदिपोनर्थोजातःसयज्ञःकीदृशःसात्विको
वाराजसोवाकृतःसचशमवर्जितःकिमर्थंकृतःनाहिकिमत्रछलनास्तीतिसचपरलोकार्थंवायशसेवान्यथान्यफलार्थंवाकृतःस्यादित्यर्थः ॥१३॥ ॥९॥

तदपिफलंनसंभवतीत्याह धर्मस्यप्रथमःपादइति ॥ १४ ॥ तैःपादैः ॥ १५ ॥ धर्महीनमिति तथाच पांडवैःसत्यदयादिविवर्जितैःकृतंय ज्ञरूपंकर्मकथंतत्फलंदंभेवत्नकथमपीत्यर्थः तस्मात्सोपिदांभिकोयज्ञस्ततस्तत्कर्तारःकथमामाभवेयुरित्यर्थः ॥ १६॥ किंचछलार्थंचेति यदाविष्णुरपिछलार्थंवामनोभूत्तदातःकोऽवशिष्टइतिभावः किंवामनेनकृतमितिचेत्तत्राह येनेति ॥ १७॥१८॥ संत्वेतच्छलिनस्तत्रममजाता माशंकांप्रथमंवदपश्चान्मयापृष्टस्यार्थस्योत्तरंवदेत्यभिप्रायेणाह जितंकेनेति हेकृष्णव्यास तयोर्मध्येबलिनावाजितंवामनेनवाजितंचानयोर्मध्येक

धर्मस्यप्रथमःपादःसत्यमेतच्छ्रुतेर्वचः॥द्वितीयस्तुतथाशौचंदयापादस्तृतीयकः॥१४॥दानंपादश्चतुर्थश्चपुराण ज्ञावदंतिवै ॥ तैर्विहीनःकथंधर्मस्तिष्ठेदिहसुसंमतः ॥ १५ ॥ धर्महीनंकृतंकर्मकथंतत्फलदंभवेत् ॥ धर्मस्थि रामतिःक्वापिनकस्यापिप्रतीयते ॥ १६ ॥ छलार्थंचयदाविष्णुर्वामनोभूज्जगत्प्रभुः ॥ येनवामनरूपेणवं चितोऽसौबलिर्नृपः ॥१७॥ विहर्ताशतयज्ञस्यवेदाज्ञापरिपालकः ॥ धर्मिष्ठोदानशीलश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ १८ ॥ स्थानात्प्रभ्रंशितोकस्माद्विष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ जितंकेनतयोःकृष्णबलिनावामनेनवा ॥ १९ ॥ छलकर्मविदाचायंसंदेहोत्रमहान्मम ॥ वंचयित्वावंचितेनसत्यंवदद्विजोत्तम ॥ २० ॥ पुराणकर्तात्वमसिधर्म ज्ञश्चमहामतिः ॥ व्यासउवाच ॥ जितंवैबलिनाराजन्दत्तायेनचमेदिनी ॥ २१ ॥ त्रिविक्रमोपिनाम्नायःप्र थितोवामनोभवत् ॥ छलनार्थमिदंराजन्वामनत्वंनराधिप ॥ २२ ॥ संप्राप्तंहरिणाभूयोद्वारपालत्वमेवच ॥ सत्यादन्यतरन्नास्तिमूलंधर्मस्यपार्थिव ॥ २३ ॥

उत्कृष्टइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ बलिरेवस्वसत्यान्नचलितइतिसएवविष्णोरधिकइतिप्रतिभाति तथाचेश्वरस्यानत्वभंगच्छलकर्तृत्वाच्चेति गुढोऽभिसंधिर्नृपस्येतिराजवाक्यंश्रुत्वाराजाभिप्रेतमेवव्यासआह जितंवैबलिनेति भूमिंदास्यामीतिप्रतिज्ञातस्यसत्यस्यपरिपालनात् तदेवाह दत्ते ति ॥ २१ ॥ २२ ॥ सत्यंस्तौति सत्यादन्यतरदिति ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ तस्मादिति तयामायया छलवता पुरुषेण सत्यं कुतो अविद्धमनाश्रितं भवेन्न कुतोपीत्यर्थः अविद्धमितिच्छेदः ॥ २५ ॥ मिश्रेणेति प्रायोऽयंजनो मिश्रेण रजोगुणेन जनितो निर्मितः तथा चैतादृशस्य रजोगुणयुक्तस्य सत्यं दुर्लभमेव भवति यद्यपि राजन्मायया कलुषितः सर्वजनो भवति तथापि तयैवमायया छलरहिता अपि प्राणिनः सत्यपरिपालका वैखानसाद्यामुनयो दृष्टांतप्रदर्शनाय कल्पितास्तथा च तादृशमायाविशिष्टपरमेश्वरस्य भगवतीपदवाच्यस्याप्तत्वं भविष्यति तस्या वाचो वेदरूपाया आप्तवाक्यत्वं तस्य प्रामाण्यं च भविष्यतीति न कापि चिंतास्तीति तात्पर्येणाह वैखा

दुःसाध्यंदेहिनांराजन्सत्यंसर्वात्मनाकिल ॥ मायाबलवतीभूपत्रिगुणावहुरूपिणी ॥ २४ ॥ ययेदंनिर्मितंविश्वंगुणैःशबलितंत्रिभिः ॥ तस्माच्छलवतासत्यंकुतोविद्धंभवेन्नृप ॥ २५ ॥ मिश्रेणजनितश्चैवास्थितिरेपासनातनी ॥ वैखानसाश्चमुनयोनिःसंगानिष्प्रतिग्रहाः ॥ २६ ॥ सत्ययुक्ताभवंत्यत्रवीतरागागततृषः ॥ दृष्टांतदर्शनार्थायनिर्मितास्तेचतादृशाः ॥ २७ ॥ अन्यत्सर्वंशवलितंगुणैरेभिस्त्रिभिर्नृप ॥ नैकंवाक्यंपुराणेषुवेदेपुनृपसत्तम ॥ २८ ॥ धर्मशास्त्रेपुचांगेपुसगुणैरचितेष्विह ॥ सगुणःसगुणंकुर्यान्निर्गुणोनकरोतिवै ॥ २९ ॥ भवेद्भवेगुणास्तेमिश्रिताःसर्वेनपृथग्भावसंगताः ॥ निर्व्यलीकेस्थिरेधर्मेमतिःकस्यापिनस्थिरा ॥ ३० ॥ भवेद्भवेमहाराजमाययामोहितस्यवै ॥ इंद्रियाणिप्रमाथीनितदासक्तंमनस्तथा ॥ ३१ ॥ करोतिविविधान्भावान्गुणैस्तैःप्रेरितोभृशं ॥ ब्रह्मादिस्तंवपर्यंताःप्राणिनःस्थिरजंगमाः ॥ ३२ ॥

नसाश्चमुनयइति ॥ २६ ॥ २७ ॥ अन्यदिति तादृशऋषिभ्योऽन्यज्जीवजातमित्यर्थः नैकंवाक्यमिति यतः सर्वस्य जीवजातस्य गुणामिश्रितत्वं ततएवतेषांमतेनार्थस्य भिन्नत्वात्तदनुभवानुवादिनां पुराणानां स्मृतिनां वेदेष्वपि तदनुभावानुवादस्यार्थवादभागे सत्वाद्वेदवाक्यानां च नैकवाक्यं किंतु भिन्नभिन्नमेव प्रतिभातीत्यर्थः ॥ २८ ॥ तदेवाह सगुणइति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥१०॥

सानुक्रीडतीति सामायातैःसहानुक्रीडतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥कार्यकारणभावमाह असत्यइति कार्यवान्कार्येच्छावान्पुरुषःप्रथममसत्योभवत्य सत्येनापिकार्यंसंपादयिष्यामीत्यसत्याभिसंधिमान्भवतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥३५॥विभवेसतीति एतादृशासत्यादिस्त्रीकारेणापिकार्यसिद्धौसत्या महंकारोभवतीततोमोहोमोहान्मरणंनाशोभवतीत्यर्थः अन्यान्यपिमोहकार्याण्याह संकल्पाइति ॥३६॥३७॥३८॥ येपियज्ञादिकर्तारस्तेपि

सर्वेमायावशाराजन्सानुक्रीडतितैरिह ॥ सर्वान्वैमोहयत्येपाविकुर्वत्यनिशंजगत् ॥ ३३ ॥ असत्योजायतेरा जन्कार्यवान्प्रथमंनरः ॥ इंद्रियार्थान्चिंतयानोनप्राप्नोतियदानरः ॥ ३४ ॥ तदर्थंछलमादत्तेछलात्पापेप्रवर्त ते ॥ कामःक्रोधश्चलोभश्चवैरिणोबलवत्तराः ॥ ३५ ॥ कृताकृतंनजानंतिप्राणिनस्तद्वशंगताः ॥ विभवेसत्यहं कारःप्रबलःप्रभवत्यपि ॥ ३६ ॥ अहंकाराद्भवेन्मोहोमोहान्मरणमेवच ॥ संकल्पाबहवस्तत्रविकल्पाःप्रभ वंतिच ॥३७॥ ईर्ष्यासूयातथाद्वेपःप्रादुर्भवतिचेतसि ॥ आशातृष्णातथादैन्यंदंभोधर्ममतिस्तथा ॥ ३८ ॥ प्राणिनांप्रभवंत्येतेभावामोहसमुद्भवाः ॥ यज्ञदानानितीर्थानिव्रतानिनियमास्तथा ॥ ३९ ॥ अहंकाराभिभू तस्तुकरोतिपुरुपोन्वहं ॥ अहंभावकृतंसर्वंप्रभवेद्वैनशौचवत् ॥ ४० ॥ रागलोभात्कृतंकर्मसर्वांगंशुद्धिव र्जितं ॥ प्रथमंद्रव्यशुद्धिश्चद्रष्टव्याविबुधैःकिल ॥ ४१ ॥ अद्रोहेणार्जितंद्रव्यंप्रशस्तंधर्मकर्मणि ॥ द्रोहार्जिते नद्रव्येणयत्करोतिशुभंनरः ॥ ४२ ॥

मायाजन्याहंकारेणयुक्ताःकुर्वंतीतितेमायावशगाएवेत्याह यज्ञदानानीति ॥ ३९ ॥ सचाहंकारोमहादुष्टइतिवैराग्यार्थमाह अहंभावकृत मिति शौचवच्छुद्धिवन्नेत्यर्थः ॥ ४० ॥ रागलोभेति सर्वांगमपिकर्मरागलोभात्कृतंशुद्धिवर्जितंभवति ततोहंकारवद्रागलोभावपित्याज्यावितिभावः अतोऽहंकाररागलोभौविहायप्रथमंद्रव्यशुद्धिर्द्रष्टव्येत्याह प्रथममिति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

मनःशुद्धिफलमाह मनोतिनिर्मलमिति ॥ ४३ ॥ कर्मशुद्धिमाह कर्तारइति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तद्यकर्मपरनाशायनकर्तव्यमित्याह शत्रूणामिति ॥ ४६ ॥ स्वार्थमपिनकर्मकुर्यात्किंत्वीश्वराराधनबुध्यैवेत्याह स्वार्थसक्तइति स्वार्थकरणेदोषमुद्भावयातिनजानातीति ॥४७॥ दैवाधीनःप्रारब्धाधीनःसत्कृतंपुण्यं ॥ ४८ ॥ परस्परेति यतःस्वार्थपरास्ततइत्यर्थः मानुषारजोद्भवाइत्यन्वयः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

विपरीतंभवेत्तत्तुफलकालेनृपोत्तम ॥ मनोऽतिनिर्मलंयस्यससम्यक्फलभाग्भवेत्॥४३॥ तस्मिन्विकारयुक्तेतुनयथार्थफलंलभेत् ॥ कर्तारःकर्मणांसर्वेआचार्यऋत्विजादयः ॥ ४४ ॥ स्युस्तेविशुध्मनसस्तदापूर्णंभवेत्फलं ॥ देशकालक्रियाद्रव्यकर्तॄणांशुध्तायदि ॥ ४५ ॥ मंत्राणांचतदापूर्णंकर्मणांफलमश्नुते ॥ शत्रूणांनाशमुद्दिश्यस्ववृद्धिपरमांतथा ॥ ४६ ॥ करोतिसुकृतंतद्वद्विपरीतंभवेत्किल ॥ स्वार्थसक्तःपुमान्नित्यंनजानातिशुभाशुभं ॥ ४७ ॥ दैवाधीनःसदाकुर्यात्पापमेवनसत्कृतं ॥ प्राजापत्यासुराःसर्वेह्यसुराश्चतदुद्भवाः ॥ ४८ ॥ सर्वेतेस्वार्थनिरताःपरस्परविरोधिनः ॥ सत्वोद्भवाःसुराःसर्वेप्युक्तावेदेपुमानुषाः ॥ ४९ ॥ रजोद्भवास्तामसास्तुतिर्यंचःपरिकीर्तिताः ॥ सत्वोद्भवानांतैर्वैरंपरस्परमनारतं ॥ ५० ॥ तिरश्चामत्रकिंचित्रंजातिवैरसमुद्भवे ॥ सदाद्रोहपरादेवास्तपोविघ्नकरास्तथा ॥ ५१ ॥ असंतुष्टाद्वेषपराःपरस्परविरोधिनः ॥ अहंकारसमुद्भूतःसंसारोऽयंयतोनृप ॥ ५२ ॥ रागद्वेषविहीनस्तुसकथंजायतेनृप ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ५२ ॥ तस्माद्देवादिभिर्ममपूर्वजादिभिश्चकथंपापंकृतमितिशंकावसरएवनास्ति मायांतःपातित्वात्सर्वस्यजीवजातस्यतस्यमायाप्रेरणयैवाचरणादतःसंसारनाशायमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यैवभगवत्याराध्येतिभावः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

एकाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैश्चनिखिलंजगत् ॥ मायया वृतमित्युक्त्वा नारायणकथोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांते रागद्वेषविहीनस्तु सकथंजायतेनृपेत्युक्तं तदेवविशदयति अथकिमिति कश्चिदितिशुद्धसत्वइत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ देवाःसेर्ष्याइत्युक्तंतत्रोदाहणमाह द्रोहपरेइति द्रोहपरेजनेद्रोहपरोभवेदितिसमानतासाम्यतासर्वत्रवर्तते अद्रोहिणिशांतेतुविद्वेषोयःसाखलतादुष्टतासाक्वचिदेवास्तिनसर्वत्रेत्यर्थः ॥ ४ ॥ इंद्रोदेवराजोपिसन्तांखलतांस्वीकृतवांस्ततःपरंकिमवशिष्टमित्याह यःकश्चिदिति [illegible]पसोद्रोहाभाववान्तास्मिन्जपविघ्नकर्तृताखलतेंद्रस्य ॥ ५ ॥

व्यासउवाच ॥ अथकिंबहुनोक्तेनसंसारेऽस्मिन्नृपोत्तम ॥ धर्मात्माद्रोहबुद्धिस्तुकश्चिद्भवतिकर्हिचित् ॥ १ ॥ रागद्वेषावृतंविश्वंसर्वंस्थावरजंगमं ॥ आद्येयुगेऽपिराजेंद्रकिमद्यकलिदूषिते ॥२॥ देवाःसेर्ष्याश्चसद्रोहाश्छलकर्मरताःसदा ॥ मानुषाणांतिरश्चांचकावार्तानृपगण्यते ॥ ३ ॥ द्रोहपरेद्रोहपरोभवेदितिसमानता ॥ अद्रोहिणितथाशांतेविद्वेषःखलतास्मृता ॥ ४ ॥ यःकश्चित्तापसःशांतोजपध्यानपरायणः ॥ भवेत्तस्यजपेविघ्नकर्तावैमघवापरं ॥ ५ ॥ सतांसत्ययुगंसाक्षात्सर्वदैवासतांकलिः ॥ मध्यमोमध्यमानांतुक्रियायोगौयुगेस्मृतौ ॥ ६ ॥ कश्चित्कदाचिद्भवतिसत्यधर्मानुवर्तकः ॥ अन्यथान्ययुगानांवैसर्वेधर्मपरायणाः ॥ ७ ॥

नन्वेवंचेत्कथंधर्मस्थितिःस्यादितिचेत्तत्राह सतामिति सर्वयुगेषुत्रिविधानराःसंतिसाधवोऽसाधवोमध्यमाश्चतत्रसतांसर्वयुगंसत्ययुगमेवासतांसर्वयुगंकलिरेव यस्मिन्युगेक्रियायोगौव्यवस्थितौसमध्यमःकालोद्वापरत्रेतात्मकःमध्यमानांभवतितथाच येसाधवोमध्यमाश्चतदाश्रयेणधर्मःस्थास्यतीतिभावः ॥ ६ ॥ ननुतर्हिसाधवोनैवसंतीतिकथंपूर्वमुक्तमितिचेद्बहवोनसंतीत्यभिप्रायेणेत्याह कश्चित्कदाचिदिति अन्यथाबहवस्तुअन्ययुगानांयेधर्मास्तत्परायणाःसर्वेभवंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

नतु किमिति बहवस्तथा भवंति सर्वेपि सत्यभाजः साधवः कुतो न भवंतीति चेत्तत्राह वासनेति शुद्धवासनानां पुण्यसाध्यत्वादल्पत्वं मलिनवासनानां स्व
भावत्वाद्बहुत्वं तथाच वासनाबहुत्वात्तादृशानामपि बहुत्वमित्यर्थः ॥८॥ यद्यपि बहुत्वं तेषां तथापि मलिनवासनाविनाशायैव भवंतीति निश्चित्य तासामा
चरणं कदापि न कुर्यादिति भावः इत्थमेतत्पर्यंतं किमर्थं शापो जातो देवकीवसुदेवयोः कथं कृष्णेंद्रप्रभृतयो देवाश्छलेनाधर्माचरणवंतः पांडवादयश्च
कथमधर्मशीला इत्यस्योत्तरं दत्तमधुना नरनारायणयोर्मुक्त्यर्थं तपः कुर्वतोः कथं देहांतरप्राप्तिर्मनुष्यदेहेनेति प्रश्नस्योत्तरमाह ब्रह्मणोत्हृदयादिति

वासनाकारणं राजन्सर्वत्र धर्मसंस्थितौ ॥ तस्यां वै मलिनायां तु धर्मोपि मलिनो भवेत् ॥ ८ ॥ मलिना वासनास
त्यं विनाशायेति सर्वथा ॥ ब्रह्मणोत्हृदयाज्जातः पुत्रो धर्म इति स्मृतः ॥ ९॥ ब्राह्मणः सत्यसंपन्नो वेदधर्मरतः सदा
॥ दक्षस्य दुहितारो हि वृता दश महात्मना ॥ १० ॥ विवाहविधिना सम्यक्मुनिना ग्रहधर्मिणा ॥ तास्वजीजनय
त्पुत्रान्धर्मः सत्यवतां वरः ॥ ११ ॥ हरिं कृष्णं नरं चैव तथा नारायणं नृप ॥ योगाभ्यासरतो नित्यं हरिः कृष्णो ब
भूव ह ॥ १२ ॥ नरनारायणौ चैव चेरतुस्तप उत्तमं ॥ प्रालेयाद्रिं समागत्य तीर्थे वदरिकाश्रमे ॥ १३ ॥ तपस्वि
पुधुरीणौ तौ पुराणौ मुनिसत्तमौ ॥ गृणंतौ तत्परं ब्रह्म गंगाया विपुले तटे ॥१४॥ हरेरंशौ स्थितौ तत्र नरनारायणा
वृषी ॥ पूर्णं वर्षसहस्रं तु चक्राते तप उत्तमं ॥ १५ ॥ तापितं च जगत्सर्वं तपसा सचराचरं ॥ नरनारायणाभ्यां च
शक्रः क्षोभं तदाययौ ॥ १६ ॥ चिंताविष्टः सहस्राक्षो मनसा समकल्पयत् ॥ किं कर्तव्यं धर्मपुत्रौ तापसौ ध्यानसं
युतौ ॥ १७ ॥ सिद्धार्थौ सुभृशं श्रेष्ठमासनं मे गृहीष्यतः ॥ विघ्नः कथं प्रकर्तव्यस्तपो येन भवेन्नहि ॥ १८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रालेयाद्रिं हिमालयं ॥ १३ ॥ तत्परं ब्रह्म गायत्रीसंज्ञकमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कुतश्चि
त्किंचकल्पितवांस्तदुभयमप्याह किं कर्तव्यमिति आसनं ममेति शेषः विघ्न इति कामक्रोधं वोत्पाद्य येन विघ्नेन तपो न भवेत्स तादृशो विघ्नः कथं कर्त
व्य इत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥१९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ दातुंयातोस्म्यहंऋषीहेऋषीतंवरंदातुंयातःप्राप्तोस्मीत्यर्थः ॥२३॥२४॥ वृषःइंद्रः ॥ २५ ॥ २६॥ ॥ २७ ॥ २८ ॥ नाश्रमात्स्वकात्आश्रमनिमित्ततपसोनचलितावित्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ कुतोनचलितौतत्रनिमित्तमाह

उत्पाद्यकामंक्रोधंचलोभंवाप्यतिदारुणं ॥ इत्युद्दिश्यसहस्त्राक्षःसमारुह्यगजोत्तमं ॥१९ ॥ विघ्नकामस्तुतर साजगामगंधमादनं ॥ गत्वातत्राश्रमेपुण्येतावपश्यच्छतक्रतुः ॥ २० ॥ तपसादीप्तदेहौतुभास्कराविवचो दितौ ॥ ब्रह्मविष्णूकिमेतौवैप्रगटौवाविभावसू ॥ २१ ॥ धर्मपुत्रावृषीवेतौतपसाकिंकरिष्यतः॥ इतिसंचिंत्य तौदृष्टातदोवाचशचीपतिः ॥२२॥ किंवांकार्यंमहाभागौब्रूतांधर्मसुतौकिल ॥ ददामिवांवरंश्रेष्ठंदातुंयातोस्म्य हंऋषी ॥ २३ ॥ अदेयमपिदास्यामितुष्टोस्मितपसाकिल ॥व्यासउवाच ॥ एवंपुनःपुनःशक्रस्तावुवाचपुरः स्थितः ॥ २४ ॥ नोचतुस्तावृषीध्यानसंस्थितौदृढचेतसौ ॥ ततोवैमोहिनींमायांचकारभयदांवृषः ॥ २५ ॥ वृकान्सिंहांश्चव्याघ्रांश्चसमुत्पाद्याविभीषयत् ॥ वर्षंवातंतथावन्हिंसमुत्पाद्यपुनःपुनः ॥ २६ ॥ भीषयामा सतौशक्रोमायांकृत्वाविमोहिनीं ॥ भयतोपिवशंनीतौनतौधर्मसुतौमुनी ॥ २७ ॥ नरनारायणौदृष्ट्वाशक्रःस्व भुवनंगतः ॥ वरदानेप्रलुब्धौननभीतौवन्हिवायुतः ॥ २८ ॥व्याघ्रसिंहादिभिःक्रांतौचलितौनाश्रमात्स्वकात् नतयोर्ध्यानभंगंवैकर्तुंकोपिक्षमोभवत् ॥ २९ ॥ इंद्रोपिसदनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः ॥ चलितौभयलोभा भ्यांनेमौमुनिवरोत्तमौ ॥३० ॥ चिंतयंतौमहाविद्यामादिशक्तिंसनातनीं॥ईश्वरींसर्वलोकानांपरांप्रकृतिमद्भु तां ॥ ३१ ॥

चिंतयंतावितिमहाविद्यांश्रीभुवनेश्वरींपरांप्रकृतिंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीं विद्धिमेप्रकृतिंपरां जीवभूतांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगदिति गीतोक्तां ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बहुमायाविन्मोपीत्यर्थः ध्यायतांमनोवशयितुमितिशेषः यन्मूलाइति यत्पराशक्तिमूलाःसकलादेवासुरकृतमायाभवंतीतितांपरांशक्तिमि तिपूर्वेणान्वयः ॥ ३२ ॥ तेकथंबाधितुमिति अन्येनबाधितुमित्यर्थः येगतकल्मषाध्यायंतिभगवतींतेइत्यन्वयः तृतीयस्कंधोक्तंभुव नेश्वरीमंत्रमाह वाग्बीजमिति ॥ ३३ ॥ बाधितुंकोपिनक्षमइति तदुक्तंमुंडमालायां पार्वतीचरणद्वंद्वभजनात्किंकरोभवेत् स्वर्गभोगक्षमो

ध्यायतांकःक्षमोलेकेवहुमायाविदिप्यते ॥ यन्मूलाःसकलामायादेवासुरकृताःकिल ॥ ३२ ॥ तेकथंबाधितुं शक्ताध्यायंतिगतकल्मषाः ॥ वाग्बीजंकामबीजंचमायाबीजंतथैवच ॥ ३३ ॥ चिंतेयस्यभवेत्तंतुबाधितुंकोऽपि नक्षमः ॥ माययामोहितःशक्रोभूयस्तस्यप्रतिक्रियां ॥ ३४ ॥ कर्तुंकामवसंतौतुसमाहूयाब्रवीद्वचः॥ मनोभव वसंतेनरत्यायुक्तोत्रजाधुना ॥ ३५ ॥ अप्सरोभिःसमायुक्तस्तरसागंधमादनं ॥ नरनारायणौतत्रपुराणावृ पिसत्तमौ ॥ ३६ ॥ कुरुतस्तपएकांतेस्थितौवदरिकाश्रमे ॥ गत्वातत्रसमीपेतुतयोर्मन्मथमार्गणैः ॥ ३७॥ चित्तंकामातुरंकार्यंकुरुकार्यंममाधुना ॥ मोहयित्वोच्चाटयित्वाविशिखैस्ताडयाशुच ॥ ३८ ॥ वशीकुरुमहाभा गमुनीधर्मसुतावपि ॥ कोह्यस्मिन्सर्वसंसारेदेवोदैत्योथमानवः ॥ ३९ ॥ यस्तेबाणवशंप्राप्तोनयातिभृशता डितः ॥ ब्रह्माहंगिरिजानाथश्चंद्रोवन्हिर्विमोहितः ॥ ४० ॥ गणनाकानयोःकामत्वद्बाणानांपराक्रमे ॥ वारां गनागणोपेतःसहायार्थंमयेरितः॥४१॥

क्षश्चशाक्तानांनभवेत्किमु शाक्तानांचैवनिंदांयेकुर्वंतिहिनराधमाः तेषांलोहितपानंवैकुर्वंतिभैरवीगणाः भैरवाश्चैवभैरव्यःसदाहिंसंतिपामरा न् शाक्तान्हिंसंतिनिंदंतिगर्जंतिबहुजल्पकाः छिनत्तितेपादेवेशिशिरांसिहरवल्लभेति प्रतिक्रियांपरिहारं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ हेम न्मथ मार्गणैः ॥३७॥ ३८॥ ३९॥ नयातीति मोहमितिशेषः ॥४०॥ ४१॥

॥ ४२ ॥ तववांछितंतुभ्यंददामीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ तौनसामान्यावित्याह प्रलोभिताविति ॥ ४४ ॥ माययाकृत्वाभयमितिशेषः ॥ ४५॥
॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ गच्छत्वंचेति तौपराशक्तिदेवीभक्तौवर्तेतेतत्रसंदेहोनास्तितथापित्वंयत्नंतुकुरुयदग्रेभविष्यतितद्

आगमिष्यतितत्रैवरंभादीनांमनोरमः ॥एकातिलोत्तमारंभाकार्यंसाधयितुंक्षमा ॥ ४२ ॥ त्वमेवैकःक्षमःकामं
मिलितैःकस्तुसंशयः ॥ कुरुकार्यंमहाभागददामितववांछितं ॥४३॥ प्रलोभितौमयात्यर्थंवरदानैस्तपस्वि
नौ॥ स्थानान्नचलितौशांतौवृथायंमेगतःश्रमः ॥ ४४ ॥ तथावैमाययाकृत्वाभीषितौतापसौभृशं ॥ तथापिनो
त्थितौस्थानाद्देहरक्षापरौनतौ ॥ ४५॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशक्रंप्राहमनोभवः ॥ वासवाद्याक
रिष्यामिकार्यंतेमनसेप्सितं ॥ ४६ ॥ यदिविष्णुंमहेशंवाब्रह्माणंवादिवाकरं ॥ ध्यायंतौतौतदास्माकंभवि
तारौवशौमुनी ॥ ४७ ॥ देवीभक्तंवशीकर्तुंनाहंशक्तःकथंचन ॥ कामराजंमहाबीजंचिंतयंतंमनस्यलं॥ ४८ ॥
तांदेवींचिन्महाशक्तिंसंश्रितौभक्तिभावतः ॥ नतदाममबाणानांगोचरौतापसौकिल ॥ ४९ ॥ इंद्रउवाच ॥ ग
च्छत्वंचमहाभागसर्वैस्तत्रसमुद्यतैः॥ कार्यंममातिदुःसाध्यंकर्ताहितमनुत्तमं॥ ५०॥ व्यासउवाच ॥ इतिते
नसमादिष्टाययुःसर्वेसमुद्यताः ॥ यत्रतौधर्मपुत्रौद्वौतिपातेदुष्करंतपः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु
राणेचतुर्थस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रथमंतत्रसंप्राप्तोवसंतःपर्वतोत्तमे ॥ पुष्पिताःपादपाः
सर्वेद्विरेफालिविराजिताः ॥ १ ॥

वत्वित्यर्थः सर्वैःसमुद्यतैःसहेत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ अर्धाधिकैरष्टपं
चाशद्भिःपद्यैर्नरायणः॥ उर्वशींससृजेचेतिकथेयंसमुदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेवसंतागमनमुपवर्णितंतदनंतरंजातंवृत्तमाह प्रथमंतत्रेति तेन
वसंतागमनेनपुष्पिताःपादपाःवृक्षाःत्रभुःशोभिताइत्यर्थः द्विरेफालिविराजिताःभ्रमरपंक्तिविराजिताः ॥ १ ॥

॥ २ ॥ नगोत्तमान्वृक्षान् ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रमाथीनिबलवंतिअस्वाधीनानीत्यर्थः ॥ ५ ॥ पूरयन्पं
चमार्गणानपंचबाणान्पूर्णान्व्यापकान्कुर्वन्नित्यर्थः पंचबाणैःसर्वांस्ताडयन्निति भावः ॥ ६ ॥ ७ ॥ भ्रमरालिर्भ्रमरपंक्तिः ॥ ८ ॥ ९ ॥

आम्राश्चबकुलारम्यास्तिलकाःकिंशुकाःशुभाः ॥ सालास्तालास्तमालाश्चमधूकाःपुष्पिताबभुः ॥ २ ॥ बभू
वुःकोकिलालापावृक्षाग्रेपुमनोहराः ॥ वल्योपिपुष्पिताःसर्वाआलिलिंगुर्नगोत्तमान् ॥ ३ ॥ प्राणिनःस्वासु
भार्यासुप्रेमयुक्ताःस्मरातुराः ॥ बभूवुश्चातिमत्तश्चक्रीडासक्ताःपरस्परं ॥४॥ ववुर्मंदाःसुगंधाश्चसुस्पर्शादक्षि
णानिलाः॥इंद्रियाणिप्रमाथीनिमुनीनामपिचाभवन् ॥५॥रतियुक्तस्ततःकामःपूरयन्पंचमार्गणान् ॥ चका
रत्वरितस्तत्रवासंबदरिकाश्रमे ॥६॥ रंभातिलोत्तमाद्याश्चगत्वातत्रवराश्रमे ॥ गानंचक्रुःसुगीतज्ञाःस्वरता
नसमन्वितं ॥ ७ ॥ तच्छुत्वामधुरोद्गीतंकोकिलानांचकूजितं ॥ भ्रमरालिविरावंचप्रबुद्धौतौमुनीश्वरौ ॥ ८ ॥
ऋतुराजमकालेतुदृष्ट्वातौपुष्पितंवनं ॥ जातौचिंतापरौतत्रनरनारायणावृषी॥९॥ किमद्यशिशिरापायःसंवृत्तः
समयंविना ॥ प्राणिनोऽविव्हलाःसर्वेलक्ष्यंतेतिस्मरातुराः ॥ १० ॥ कालधर्मविपर्यासःकथमद्यदुरासदः ॥
नरनारायणःप्राहविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ११ ॥ नारायणउवाच ॥ पश्यभ्रातरिमेवृक्षाःपुष्पिताःप्रतिभां
तिवै ॥ कोकिलालापसंघुष्टाभ्रमरालिविराजिताः ॥ १२ ॥ शिशिरंभीममातंगंदारयन्स्वखरैर्नखैः ॥ वसंतके
सरीप्राप्तःपलाशकुसुमैर्मुने ॥ १३ ॥ छ छ छ छ

॥१०॥ ११ ॥ इतिमनसिऋतुकालविपर्यासंचिंतयित्वानारायणउवाचयत्तदाह पश्येति ॥ १२ ॥ भीममातंगंशीतभयप्रदानेनभीमंभयं
करंमातंगंगजंशिशिरऋतुरूपंपलाशकुसुमात्मकैःस्वस्यखरैःकठिनैर्नखैर्दारयन्प्राप्तोवसंतकेसरीवसंतरूपःसिंहोवर्ततइत्यर्थः ॥ १३ ॥

नकेवलंस्वयमेवप्राप्तः किंतु लक्ष्मीनृसिंहवत्तस्ययाशक्तिर्वसंतलक्ष्मीः सापिप्राप्तेतिवदन्वसंतलक्ष्मींवर्णयति रक्ताशोकेति रक्तोनवीनपल्लवयोगाद्यो ऽशोको ऽशोकवृक्षः सएवकरौयस्याः साकिंशुकः पुष्पितपलाशवृक्षः रूएवांघ्रीचरणौयस्याः नीलोयो ऽशोकोहरितपल्लवयोगात्सएवकचाः केशायस्याः ॥ १४ ॥ बिल्ववृक्षफलान्येवस्तनौयस्याः मंजर्यएवकर्णौयस्याः ॥ १५ ॥ सिंधुवारमेवनखानियस्याः ॥ १६ ॥ बर्हिवृंदोमयूरवृंदः सएवकलापोभूषणंयस्याः सारसः पुष्करालूस्तुसारसइतिकोशस्तस्यस्वनएवनूपुरेयस्याः वासंतीमाधवीलतातद्रूपाबन्धार

रक्ताशोककरातन्वीदेवर्षेकिंशुकांघ्रिका ॥ नीलाशोककचाश्यामाविकासिकमलानना ॥ १४ ॥ नीलेंदीवरनेत्रासाबिल्ववृक्षफलस्तनी॥प्रोत्फुल्लकुंदरदनामंजरीकर्णशोभिता ॥१५॥ बंधुजीवाधराशुभ्रासिंधुवारनखाद्भुता ॥ पुंस्कोकिलस्वरापुण्याकदंबवसनाशुभा ॥ १६ ॥ बर्हिवृंदकलापाचसारसस्वननूपुरा ॥ वासंतीबद्धरशनामत्तहंसगतिस्तथा॥ १७ ॥ पुत्रजीवांशुकन्यस्तरोमराजिविराजिता ॥ वसंतलक्ष्मीःसंप्राप्ताब्रह्मन्बदरिकाश्रमे ॥ १८ ॥ अकालेकिमियंप्राप्ताविस्मयोऽयंममाधुना ॥ तपोविघ्नकरानूनंदेवर्षेपरिचिंतय ॥ १९ ॥ श्रूयतेसुरनारीणांगानंध्याननविनाशनं ॥ आवयोस्तपिभंगायकृतंमववताकिल ॥ २० ॥ ऋतुराडन्यथाकालेप्रीतिंसजनयेत्कथं ॥ विघ्नोऽयंविहितोभातिभीतेनासुरशत्रुणा ॥ २१ ॥

शनाकटिसूत्रंयथासाचलंतोयेमत्ताहंसास्तेएवगतिर्यस्याः ॥ १७ ॥ कदंबवृक्षाधोयेपुत्रजीवावृक्षास्तएवकदंबवृक्षरूपंयत्पूर्वोक्तमंशुकंवस्त्रंतस्मिन्न्यस्ताक्षिप्ताआच्छादितायारोमराजीरोमपंक्तिस्तयाविराजिता कदंबवृक्षाणांवस्त्रत्वकल्पनातदधःस्थितपुत्रजीवानांरोमराजिकल्पनेतिबोध्यं ॥ १८ ॥ १९ ॥ तपिभंगायतपिस्तपिक्रियातपश्चर्येत्यर्थः तस्याभंगाय ॥२०॥ ऋतुराडिति अन्यथामदुक्तार्थाभावेअकालेसमयाभावेऽपिऋतुराट्वसंतः कथंप्रीतिंजनयेन्नकथमपीत्यर्थः असुरशत्रुणेंद्रेण ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ विप्राग्र्येद्विजश्रेष्ठे ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ विद्युन्मालाचसाचांबुजाक्षीचेति काचित्तुविद्युन्मालांबुजाक्ष्यौचेतिपा

वाता:सुगंधा:शीताश्चसमायांतिमनोहरा: ॥ नान्यत्कारणमस्तीहशतक्रतुकृतिंविना ॥ २२ ॥ इतिब्रुवतिवि प्राग्र्येदेवेनारायणेविभौ ॥ सर्वेदृष्टिंपथंप्राप्तामन्मथप्रमुखास्तदा ॥ २३ ॥ ददर्शभगवान्सर्वान्नरोनारायण स्तथा ॥ विस्मयाविष्टमनसौबभूवतुरुभावपि ॥ २४ ॥ मन्मथंमेनकांचैवरंभांचैवतिलोत्तमां ॥ पुष्पगंधांसु केशींचमहाश्वेतांमनोरमां ॥ २५ ॥ प्रमद्वरांघृताचींचगीतज्ञांचारुहासिनीं ॥ चंद्रप्रभांचसोमांचकोकिलाला पमंडितां ॥ २६ ॥ विद्युन्मालांबुजाक्षींचतथाकांचनमालिनीं॥एताश्चान्यावरारोहादृष्टास्ताभ्यांतदांतिके ॥ २७ ॥ तासांद्व्यष्टसहस्राणिपंचाशदधिकानिच॥वीक्ष्यतौविस्मितौजातौकामसैन्यंसुविस्तरं ॥२८॥ प्रणम्या ग्रेस्थिता:सर्वादेववारांगनास्तदा ॥ दिव्याभरणभूषाढ्यादिव्यमाल्योपशोभिता: ॥ २९ ॥ जगुश्छलेनता: सर्वा:पृथिव्याममतिदुर्लभं ॥ तत्तथावस्थितंदिव्यंमन्मथादिविवर्धनं ॥ ३० ॥ शुश्रावभगवान्विष्णुर्नरोना रायणस्तथा ॥ श्रुत्वाप्रोवाचतास्तत्रप्रीत्यानारायणोमुनि: ॥ ३१ ॥ आस्यतांसुखमत्रैवकरोम्यातिथ्यम द्भुतं ॥ भवंत्योऽतिथिधर्मेणप्राप्ता:स्वर्गात्सुमध्यमा: ॥ ३२ ॥ व्यासउवाच ॥ साभिमानस्त्वसंजातस्तदा नारायणोमुनि: ॥ इंद्रेणप्रेषितानूनंतथाविघ्नचिकीर्षया ॥३३॥ वराक्य:काइमा:सर्वा:सृजाम्यद्यनवा:किल ॥ एताभ्योदिव्यरूपाश्चदर्शयामितपोबलं ॥ ३४ ॥

ष्ठस्तदासन्निदृयं ॥ २७ ॥ २८ ॥ वारांगनाअप्सरस: ॥ २९ ॥ यथाशास्त्रेणोक्तंतथावस्थितमित्यर्थ: ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ३३ ॥ अभिमानस्वरूपमाह वराक्यइति ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इतिसंचिंत्येति तरसावेगेनोरुंकरेणप्रताड्यसर्वांगसुंदरींनारीमुत्पादयामास ॥ ३५ ॥ नारायणेति हियतोनारायणोरुसंभूताततस्तस्मा द्धेतोरुर्वशीइतिनाम्नाऽभवदित्यर्थः ऊरुमश्नात्याश्रयति उत्पत्तिस्थानत्वेनेत्युर्वशीतिव्युत्पत्तेः पृषोदरादित्वात्ह्रस्वत्वंददृशुरिति ताइंद्रेणप्रेषितास्ता मुर्वशींददृशुः दृष्ट्वापरमंविस्मयंययुःप्रापुः ॥ ३६ ॥ तासांचेति इंद्रप्रेषितानांस्त्रीणांपारिचर्यार्थंतावतीःपंचाशदधिकषोडशसहस्रसंख्या काःअतिसुंदरीस्ताभ्योप्यतिसुंदर्यः ॥ ३७ ॥ प्रणेमुरिति तानारायणोत्पन्नास्त्रियोंजलिंकृत्वापुरस्थितास्तौमुनीनरनारायणौप्रणेमुरित्यर्थः

इतिसंचिंत्यमनसाकरेणोरुंप्रताड्यवै ॥ तरसोत्पादयामासनारींसर्वांगसुंदरीं ॥३५॥ नारायणोरुसंभूताह्यु
र्वशीतिततःशुभा ॥ ददृशुस्ताःस्थितास्तत्रविस्मयंपरमंययुः ॥३६॥ तासांचपरिचर्यार्थंतावतीश्चातिसुंदरीः॥
प्रादुश्चकारतरसातदामुनिरसंभ्रमः ॥ ३७ ॥ गायंत्यश्चहसंत्यश्चनानोपायनपाणयः ॥ प्रणेमुस्तामुनीसर्वाः
स्थिताःकृत्वांजलिंपुरः ॥ ३८ ॥ तांवीक्ष्यविभ्रमकरींतपसोविभूतिंदेवांगनाहिमुमुहुःप्रविमोहयंत्यः ॥ ऊ
चुश्चतौप्रमुदिताननपद्मशोभारोमोद्गमोल्लासितचारुनिजांगवल्यः॥ ३९ ॥ कुर्युःकथंस्तुतिमहोतपसोमहत्वंधै
र्यंतथैवभवतामभिवीक्ष्यबालाः ॥ अस्मत्कटाक्षविषदिग्धशरेणदग्धःकोवानतत्रभवतांमनसोऽव्यथान ॥४०॥

॥ ३८ ॥ तदनंतरमिंद्रप्रेषिताःस्तुतिंचक्रुरित्याह तांवीक्ष्येति अन्यान्प्रविमोहयंत्योऽपिदेवानांविभ्रमकरींस्वस्यापिमोहकरींतपसोविभूतिंदृष्ट्वातौ नरनारायणौप्रत्यूचुः कथंभूतारोमोद्गमेनरोमांचोद्गमेनचारुसुंदराणिजांगवल्योनिजांमलतायासांताः ॥ ३९ ॥ कुर्युःकथमिति हेदेवौवयं बालाःमूढाभवतांतपसोमहत्वंतथैवधैर्यंमनसोप्यविषयमभिवीक्ष्यस्तुतिंकथंकुर्युःनकथमपीत्यर्थः अस्मत्कटाक्षएवकज्जलरूपविषेणदिग्धोगुक्तः शरस्तेनदग्धःकोवापृथिव्यांनभवति अपितुसर्वोभवत्येवतत्रतास्मिन्सत्यपिभवतांमनसोऽव्यथाविकारोनेतिपरमाश्चर्यंभवतामितिभावः ॥ ४० ॥

अतएवयूयंनसाधारणौकिंतुपरमेश्वरस्यांशभूताविवेत्यस्माभिर्ज्ञानावित्याहुः ज्ञाताविति नरहरेःविष्णोःहेभगवंतौकपटेनागतानामप्यस्माकं कोवाभाग्योदयोजातोयेनभवद्दर्शनमस्माभिर्लब्धमित्याहुः सेवानिमित्तमितिनोस्माकंगमनमागमनमिहभवत्सेवानिमित्तंन किंतुकामंयथेच्छंहरेरिंद्रस्यशतमखस्यकार्यंभवत्तपोविघातरूपंविधातुंकर्तुमेव ॥ ४१ ॥ एतादृशदुष्टानामस्माकंयुवयोर्दर्शनंकेनभाग्येनवासंपादितंतत्संचितंभाग्यंख

ज्ञातौयुवांनरहरेःपरमांशभूतौदेवौमुनीशमदमादिनिधीसदैव ॥ सेवानिमित्तमिहनोगमनंनकामंकार्येहरेःश
तमखस्यविधातुमेव ॥४१॥ भाग्येनकेनयुवयोःकिलदर्शनंनःसंपादितंनविदितंखलुसंचितंतत् ॥ चित्तंक्षमं
निजजनेविहितंयुवाभ्यामस्मद्विधेकिलकृतागसितापमुक्तं ॥ ४२ ॥ कुर्वंतिनैवविबुधास्तपसोव्ययंवैशापेन
तुच्छफलदेनमहानुभावाः॥व्यासउवाच ॥इत्थंनिशम्यवचनंसुरकामिनीनांतावूचतुर्मुनिवरौविनयानतानां ॥
४३ ॥ प्रीतौप्रसन्नवदनौजितकामलोभौधर्मात्मजौनिजतपोरुचिशोभितांगौ ॥ नरनारायणावूचतुः ॥ ब्रुवं
तुवांछितान्कामान्ददावस्तुष्टमानसौ ॥ ४४ ॥ यांतुस्वर्गंगृहीत्वेमामुर्वशींचारुलोचनां ॥ उपायनमियंबा
लागच्छत्वद्यमनोहरा ॥४५॥ दत्ताऽवाभ्यांमघवतःप्रीणनायोरुसंभवा ॥ स्वस्त्यस्तुसर्वदेवेभ्योयथेष्टंप्रव्रजं
तुच ॥ ४६ ॥ देव्यऊचुः ॥ क्वगच्छामोमहाभागप्राप्तास्तेपादपंकजं ॥ नारायणसुरश्रेष्ठभक्त्यापरमयामुदा
॥ ४७ ॥ वांछितंचेद्वरंनाथददासिमधुसूदन ॥ तुष्टःकमलपत्राक्षब्रवीमोमनसेप्सितं ॥ ४८ ॥ पतिस्त्वंभव
देवेशवरमेनंपरंतप ॥ भवामःप्रीतियुक्तास्त्वांसेवितुंजगदीश्वर ॥ ४९ ॥

लुनविदितमस्माभिः किंचास्मद्विधेस्मत्सदृशेनिजजनेकृतागसिकृतापराधेचित्तंक्षमंशापादिकर्तुंसमर्थमपियुवाभ्यांतापमुक्तंसंतापरहितंकृतंअहोअतिधन्याभवतांक्षमेतिभावः ॥ ४२ ॥ इयंचरीतिर्भवद्विधानांमहानुभावानांकेनाभिप्रायेणेतितमभिप्रायमाह कुर्वंतीति ॥ ४३॥ ४४॥ इयंबालाराजानमिंद्रंप्रतिउपायनंगच्छतु ॥ ४५ ॥ अवाभ्यांनरनारायणाभ्यां ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ त्वयापंचाशदधिकषोडशसहस्रास्त्रियउत्पादितास्ताः स्वर्गंगच्छंतु तावत्संख्यकाएववयमत्रस्थास्यामइतिभावः ॥५१ ॥५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलके चतुर्थस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ पंचाधिकैश्चपंचाशद्भिःपद्यैःसमनंतरं ॥ अहंकारावृतंविश्वंवैराग्यार्थमिहोच्यते ॥ १ ॥ रमस्वात्रशुभेस्थानेप्राप्यसर्वाःसुरांगनाः इत्यप्सरसांप्रार्थनांश्रुत्वानारायणोविचा

त्वयाचोत्पादितानार्यःसंत्यन्याश्चारुलोचनाः ॥ उर्वश्याद्यास्तथायांतुस्वर्गंवैभवदाज्ञया ॥ ५० ॥ स्त्रीणांषोडशसाहस्रंतिष्ठत्वत्रशतार्धकं ॥ सेवांतेत्रकरिष्यामोयुवयोस्तापसोत्तमौ ॥५१॥ वांछितंदेहिदेवेशसत्यवाग्भवमाधव ॥ आशाभंगोहिनारीणांहिंसनंपरिकीर्तितं ॥ ५२ ॥ कामार्तानांचमुनिभिर्धर्मज्ञैस्तत्वदर्शिभिः ॥ भाग्ययोगादिहप्राप्ताःस्वर्गात्प्रेमपरिप्लुताः ॥ ५३ ॥ त्यक्तुंनार्हसिदेवेशसमर्थोसिजगत्पते ॥ नारायणउवाच ॥ पूर्णंवर्षसहस्रंतुतपस्तप्तंमयात्रवै ॥ ५४ ॥ जितेंद्रियेणचार्वंग्यःकथंभंगंकरोम्यतः ॥ नेच्छाकामसुखेकापित्सुखधर्मविनाशके ॥ ५५ ॥ पशूनामपिसाधर्म्येरमेतमतिमान्कथं ॥ अप्सरसऊचुः ॥ शब्दादीनांचपंचानांमध्येस्पर्शसुखंवरं ॥ ५६ ॥ आनंदरसमूलंवैनान्यदस्तिसुखंकिल ॥ अतोस्माकंमहाराजवचनंकुरुसर्वथा ॥ ५७ ॥ निर्भरंसुखमासाद्यचरस्वगंधमादने ॥ यदिवांछसिनाकंत्वंनाधिकोगंधमादनात् ॥ ५८ ॥ रमस्वात्रशुभेस्थानेप्राप्यसर्वाःसुरांगनाः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तासांधर्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ विमर्शमकरोच्चित्तेकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥ १ अहंकारादिदंप्राप्तंदुःखंनात्रविचारणा ॥ मूलंधर्मविनाशस्यप्रथमंयदहंकृतिः ॥ २ ॥ ७९

रंकृतवानित्याह इत्याकर्ण्येति विमर्शोविचारं ॥ १ ॥ इतिविचारंकृत्वा प्रथमनइदंसंकटंकस्मान्मूलादुत्पन्नमितितन्मूलंशोधितवानित्याह अहंकारादिदंप्राप्तमिति ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ननुकुतोधर्मविनाशस्यमूलमहंकारइतिचेत्तत्राह मूलमितियतःसंसारवृक्षस्यमूलमहंकारस्ततस्तस्मिन्संसारेयद्यद्भवतिशुभंवाशुभंवातस्यसर्वस्य मूलमहंकारएवेत्यर्थः काएतावराक्योहमेतदपेक्षयाप्यतिसुंदरीरुत्पादयिष्यामीत्यहंकारस्वरूपंतुपूर्वमुक्तमेवात्राहंकारपदेनस्मारितं पुनःस्वय मेववदति दृष्ट्वेति ॥३॥ वारांगनागणंजुष्टमत्रसमागतंदृष्ट्वाहंमौनंसमाधायनस्थितःकिंतुतेनसाकंभाषणादिकंकृतंतेनाहंदुःखभाजनंजातः किं चधर्मस्यतपसोऽव्ययोपिजातस्तपोबलात्तासामुत्पदनेनेत्याह उत्पादिताइति ॥ ४ ॥ तासामुत्पत्त्यैवस्वर्गस्यनिर्वाहोजातइतिमत्वा ताः स्वर्गस्थादेवांगनामांबाधितुंप्रवृत्ताः यद्यहंकारमवलंब्यतानोत्पादिताःस्युस्तदाऽयंप्रसंगःकिमित्युपस्थितःस्यात्तस्मादूर्णनाभिरिवलूताकीटइवस्व

मूलंसंसारवृक्षस्ययतःप्रोक्तोमहात्मभिः ॥ दृष्ट्वामौनंसमाधायनस्थितोहंसमागतं ॥ ३ ॥ वारांगनागणंजुष्टं तेनासंदुःखभाजनं ॥ उत्पादितास्तथानार्योमयाधर्मव्ययेनवै ॥ ४॥ तास्तुमांबाधितुंवृत्ताःकामार्त्ताःप्रमदोत्त माः ॥ ऊर्णनाभिरिवाद्याहंजालेनस्वकृतेनवै ॥ ५ ॥ बद्धोस्मिसुदृढेनात्रकिंकर्त्तव्यमितःपरं ॥ यादिचिंतांसमु त्सृज्यसंत्यजाम्यबलाइमाः ॥ ६ ॥ शप्त्वाचास्मान्व्रजिष्यंतिसर्वाभग्नमनोरथाः ॥ मुक्तोहंसंचरिष्यामिविज नेपरमंतपः ॥ ७ ॥ तस्मात्क्रोधंसमुत्पाद्यत्यक्षामःसुंदरीगणं ॥ व्यासउवाच॥इतिसंचिंत्यमनसामुनिर्नाराय णस्तदा ॥ ८ ॥ विमर्शमकरोच्चित्तेसुखोत्पादनसाधने ॥ द्वितीयोयंमहाशत्रुःक्रोधःसंतापकारकः ॥ ९ ॥ ७

कृतेनैवजालेनाहंबद्धइत्यर्थः ॥ ५ ॥ इतिमनसिस्वापराधंविनिश्चित्यातःपरंकिंकर्त्तव्यमितिविचारयामासेत्याह किंकर्त्तव्यमितःपरमिति ततएकमुपायंविचारितवानित्याहयदीति यदीमास्त्यजामितर्हिशापंदत्वागमिष्यंति तथाप्याभिर्मुक्तोहंतपःसंचरिष्यामीतिमहत्फलंभविष्यती त्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ इतिविचार्यतस्यैवनिश्चयःकृतइत्याह तस्मात्क्रोधमिति ॥ ८ ॥ इतिनिश्चित्यमनसापुनर्नारायणोविम र्शमकरोदित्याह विमर्शमिति कीदृशोविमर्शइत्याह द्वितीयोयमिति एकोहंकारशत्रुरवलंबितस्तस्येदंफलंजातं पुनर्द्वितीयस्यक्रोधस्यावलंबेन तुदुःखमेवभविष्यतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तस्यदुष्टत्वमेवाह कामादिति॥ १०॥दीर्घिकांनदीं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ताभ्यामावाभ्यामहंकारक्रोधाभ्यां ॥१५ ॥१६॥

कामादप्यधिकोलोकेलोभादपिचदारुणः॥क्रोधाभिभूतःकुरुतेहिंसांप्राणविघातनीं ॥१०॥ दुःखदांसर्वभूतानां
नरकाराममदीर्घिकां ॥यथाग्निघर्षणाज्जातःपादपंप्रदहेत्तथा॥११॥देहोत्पन्नस्तथाक्रोधोदेहंदहतिदारुणः॥ व्या
सउवाच ॥ इतिसंचिंत्यमानंतंभ्रातरंदीनमानसं ॥ १२ ॥ उवाचवचनंतथ्यंनरोधर्मसुतोनुजः ॥ नरउवाच
॥ नारायणमहाभागकोपंयच्छमहामते ॥१३॥ शांतंभावंसमाश्रित्यनाशयाहंकृतिंपरां ॥ पुराहंकारदोषेणत
पोनष्टंकिलावयोः ॥ १४ ॥ संग्रामश्चाभवत्ताभ्यामावाभ्यामसुरेणह॥ दिव्यवर्षसहस्रंतुप्रल्हादेनमहाद्भुतं ॥
॥ १५॥ दुःखंबहुतरंप्राप्तंतत्रावाभ्यांसुरोत्तम ॥ तस्मात्क्रोधंपरित्यज्यशांतोभवमुनीश्वर ॥ १६ ॥ व्यासउ
वाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशांतोभूद्धर्मनंदनः ॥ जनमेजयउवाच ॥ संशयोऽयंमुनिश्रेष्ठप्रल्हादेनमहात्मना
॥ १७ ॥ विष्णुभक्तेनशांतेनकथंयुद्धंकृतंपुरा ॥ कृतवंतौकथंयुद्धंनरनारायणावृषी ॥ १८ ॥ तापसौधर्मपु
त्रौद्वौसुशांतमानसावुभौ ॥ समागमःकथंजातस्तयोर्दैत्यसुतस्यच ॥ १९ ॥ संग्रामस्तुकथंताभ्यांकृतस्तेन
महात्मना ॥ प्रल्हादोप्यतिधर्मात्माज्ञानवान्विष्णुतत्परः ॥ २० ॥ नरनारायणौतद्वत्तापसौसत्वसंस्थितौ॥ ते
नताभ्यांसमुद्भूतंवैरंयदिपरस्परं ॥ २१ ॥ तदातपसिधर्मेचश्रमएवहिकेवलं ॥ क्वजपःक्वतपश्चर्यापुरासत्य
युगेपिच ॥ २२ ॥ तादृशैर्निर्जितंचित्तंक्रोधाहंकारसंवृतं ॥ नक्रोधोनचमात्सर्यमहंकारांकुरंविना ॥ २३ ॥
अहंकारात्समुत्पन्नाःकामक्रोधादयःकिल ॥ वर्षकोटिसहस्रंतुतपःकृत्वातिदारुणं ॥२४॥ ७ ७ ७

॥१७॥ कथमिति सोपिप्रल्हादः शांतस्तावपिनरनारायणौशांतौतथाचक्रोधाहंकारयोरभावात्कथंयुद्धमित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥२०॥
॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कोऽप्यस्तिभुवनत्रये एतादृशायदाहंकरयुक्तास्तदाहंकारविनिर्मुक्तः कोप्यास्तिनकोपीत्यर्थः ॥ २९ ॥ निगडैः शृंखलाभिः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ मीमांसकानामिति कर्मैवप्रधानंसर्वैः कर्त्तव्यं नतुब्रह्मज्ञानादिकमस्तिसं भवतिवेतिमतं ॥ ३३ ॥ इत्थंजनमेजयेनाहंकारमयत्वंसर्वस्योक्तंतदेवव्यासः स्थापयति कार्यमिति अहंकारस्यसर्वकार्यंतत्कारणादहं

अहंकारांकुरेजातेव्यर्थंभवतिसर्वथा ॥ यथासूर्योदयेजातेतमोरूपंनातिष्ठति ॥२५॥ अहंकारांकुरस्याग्रेतथा पुण्यंनातिष्ठति ॥ प्रल्हादोपिमहाभागहरिणासमयुध्यत ॥ २६ ॥ तदाव्यर्थंकृतंसर्वंसुकृतंकिलभूतले ॥ नरनारायणौशांतौविहायपरमंतपः ॥ २७ ॥ कृतवंतौयदायुद्धंक्वशमःसुकृतंपुनः ॥ ईदृग्भ्यांसत्वयुक्ताभ्या मजेयायद्यहंकृतिः ॥२८॥ मादृशानांचकावार्तामुनेऽहंकारसंक्षये ॥ अहंकारपरित्यक्तोनकोप्यस्तिजगत्त्रये ॥ २९ ॥ नभूतोभवितानैवयस्त्यक्तस्तेनसर्वथा ॥ मुच्यतेलोहनिगडैर्बद्धःकाष्ठमयैस्तथा ॥ ३० ॥ अहंकार निबद्धस्तुनकदाचिद्विमुच्यते ॥ अहंकारावृतंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं ॥ ३१ ॥ भ्रमत्येवहिसंसारेविष्ठामूत्रप्र दूषिते ॥ ब्रह्मज्ञानंकुतस्तावत्संसारेमोहसंवृते ॥ ३२ ॥ मतंमीमांसकानांवैसंमतंभातिसुव्रत ॥ महांतो ऽपिसदायुक्ताःकामक्रोधादिभिर्मुने ॥ ३३ ॥ मादृशानांकलावस्मिन्काकथामुनिसत्तम ॥ व्यासउवाच ॥ का र्यंवैकारणाद्भिन्नंकथंभवतिभारत ॥ ३४ ॥ कटकंकुंडलंचैवसुवर्णसदृशंभवेत् ॥ अहंकारोद्भवंसर्वंब्रह्मांडं सचराचरं ॥ ३५ ॥ ৬৭ ৬৭ ৬৭ ৬৭ ৬৭ ৬৭ ৬৭ ৬৭

कारात्कथंभिन्नंभवतिनहिकटकंकुंडलंवासुवर्णाद्भिन्नंभवति किंतु सुवर्णसदृशंसुवर्णमेवभवतितद्वदित्यर्थः ॥ ३४ ॥ तदेवाह अहंकारो द्भवमिति ॥३५॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पटस्तंतुवशस्तंतवनातिरिक्तोयथातथातद्वियुक्तमहंकारवियुक्तंकथंचराचरंभवेन्नकथमपीत्यर्थः यद्यप्यहंकारावृतमेवसर्वंभवतितथापिमाया गुणैस्त्रिभिर्महत्तत्वादिकैःसर्वैरचितं तथाचमायामयत्वात्सर्वंमिथ्याभवतीतिज्ञानिनांकापरिदेवनाखेदोनकापीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ पुनरहंकारावृ तत्वंस्थापयति ब्रह्माविष्णुरिति ॥३७॥ ३८॥ ३९॥ शांतपरमात्मसुखेस्थितइत्यर्थः ॥ ४०॥४१॥ कृत्वेति शास्त्राण्यप्यधीत्य तीर्थाटनादिकंचकृत्वायस्याहंकारस्ययोगाद्विषयासक्तःसन्सर्वकर्मकरोतिचोरवद्दांभिकः स्वांतस्थितदुर्गुणापहारकः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

पटस्तंतुवशःप्रोक्तस्तद्वियुक्तःकथंभवेत् ॥ मायागुणैस्त्रिभिःसर्वैरचितंस्थिरजंगमं ॥ ३६ ॥ सतृणंस्तंबपर्यं तंकातत्रपरिदेवना ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्तेचाहंकारमोहिताः ॥ ३७ ॥ भ्रमत्यस्मिन्महागाधेसंसारेनृपस त्तम ॥ वसिष्ठनारदाद्याश्चमुनयोज्ञानिनःपरं॥३८॥ तेभिभूताःसंसरंतिसंसारेऽस्मिन्पुनःपुनः॥नकोप्यस्ति नृपश्रेष्ठत्रिषुलोकेषुदेहभृत्॥ ३९ ॥ एभिर्मायागुणैर्मुक्तःशांतआत्मासुखेस्थितः ॥ कामक्रोधौतथालोभो मोहोऽहंकारसंभवः॥४०॥ नमुंचंतिनरंसर्वेदेहवंतंनृपोत्तम॥ अधीत्यवेदशास्त्राणिपुराणानिविचिंत्यच॥४१॥ ॥ कृत्वातीर्थाटनंदानंध्यानंचैवसुरार्चनं ॥ करोतिविषयासक्तःसर्वकर्मचचोरवत् ॥ ४२ ॥ विचारयतिनोपूर्वं काममोहमदान्वितः ॥ कृतेयुगेऽपित्रेतायांद्वापरेकुरुनंदन ॥ ४३ ॥ विद्रोऽत्रास्तिचधर्मोपिकाकथाद्यकलौपु नः॥स्पर्द्धासंदेवसद्रोहालोभामर्षौचसर्वदा ॥ ४४ ॥ एवंविधोऽस्तिसंसारोनात्रकार्याविचारणा ॥ साधवोविर लालोकेभवंतिगतमत्सराः ॥ ४५ ॥

विद्रोत्रास्तीति अत्रकृतादिषुयत्रकलौस्पर्द्धाद्रोहलोभादयःसंतितत्रकाकथेत्यर्थः ॥ ४४॥ एवंविधोऽस्तीति यथान्वयाज्ञातोऽहंकारमयःसंसा रस्तथैवास्तिनतत्रसंदेहइत्यर्थः तर्हिसाधवोनैवसंतीतिचेन्ननथावक्तव्यं श्रीभगवत्यनुग्रहवंतोऽहंकारादिबाधारहिताविरलाःसंत्येववैखानसादयः पूर्वमुक्तादृष्टांतदर्शनार्थमित्याह साधवइति ॥ ४५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४६ ॥ सर्वप्रपंचस्याहंकारबाधापीडितत्वोक्त्याहंकारस्य चमायाजन्यत्वोक्त्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपभगवत्या आराधनयाहंकारादिबाधाराहि तोभवतीतिमुनेर्गूढाभिसंधिः हेमुनेएतादृशींसंसारावस्थांदृष्ट्वामत्पित्रादीनांचाचरणंममाचरणंच दृष्ट्वाकथमस्माकंगतिर्भविष्यतीतिभियाचि त्तेऽहंदुनोमिखेदंप्राप्नोमीत्याह दुनोमीति ॥ ४७ ॥ ममाग्रतोमत्संमुखं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अस्त्वेतद्दुःखकरंकियानस्यखेदः कर्तव्यः प्रकृतांयुद्धकथांविस्तराद्वर्णयेत्याह कथंयुद्धमिति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ प्रधनंयुद्धं ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

जितक्रोधाजितामर्षादृष्टांतार्थव्यवस्थिताः ॥ राजोवाच ॥ तेधन्याःकृतपुण्यास्तेमदमोहविवर्जिताः ॥ ४६ ॥
जितेंद्रियाःसदाचाराजितंतैर्भुवनत्रयं ॥ दुनोमिपातकंस्मृत्वापितुर्ममहात्मनः ॥ ४७ ॥ कृतस्तपस्विनः
कंठेमृतसर्पोह्यघंविना ॥ अतस्तस्यमुनिश्रेष्ठभविताकिंममाग्रतः ॥ ४८ ॥ नजानेबुद्धिसंमोहात्किंवाकार्यं
भविष्यति ॥ मधुपश्यतिमूढात्माप्रपातंनैवपश्यति ॥ ४९ ॥ करोतिनिंदितंकर्मनरकान्नबिभेतिच ॥ कथं
युद्धंपुरावृत्तंविस्तरात्तद्वदस्वमे ॥ ५० ॥ प्रल्हादेनयथाचोग्रंनरनारायणस्यवै ॥ प्रल्हादस्तुकथंयातःपाता
लात्तद्वदस्वमे ॥ ५१ ॥ सारस्वतेमहातीर्थेपुण्येबदरिकाश्रमे ॥ नरनारायणौशांतौतापसौमुनिसत्तमौ ॥
५२ ॥ कृतवंतौतथायुद्धंहेतुनाकेनमानद ॥ वैरंभवतिवित्तार्थंदारार्थंवापरस्परं ॥ ५३ ॥ एषणारहितौकस्मा
च्चक्रतुःप्रधनंमहत् ॥ प्रल्हादोपिचधर्मात्माज्ञात्वादेवौसनातनौ ॥ ५४ ॥ कृतवान्सकथंयुद्धंनरनारायणौमुनी
॥ एतद्विस्तरतोब्रह्मन्श्रोतुमिच्छामिकारणं ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेसप्तमोऽध्या
यः ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदाविप्रोराज्ञापारीक्षितेनवै ॥ उवाचविस्तरात्सर्वंव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ अर्धाधिकैःसप्तचत्वारिंशतश्लोकैरतःपरंप्रल्हादनारायणयोःसमागमउदी र्यते ॥ १ ॥ ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

राजापिकिंचित्पृष्टवानितितदभिप्रायमाह जनमेजयेपीति वैराटीविराटतनयोत्तरातस्याः सुतः परीक्षित्तस्यापि संदुश्चरितंदुराचारंमत्वेत्यर्थः ॥२॥३॥तेनतस्येति तेनपितृत्राणेनतस्यापितृत्राणकर्तुः पुत्रेतिनामसार्थकमन्वर्थकंस्यान्नान्यथेत्यर्थः॥४॥औत्तरेयमुत्तरायाअपत्यं स्त्रीभ्योढगि तिढक् ॥५॥ पितुर्गतिमिति इतिपूर्वश्लोकोक्तप्रकारेणपितुर्दुर्गतिंश्रुत्वेत्यर्थः महाभारतेपिपरीक्षिद्राज्ञोदुर्गतिरुक्ता तद्वचनंच अपृच्छत्सतदा

जनमेजयेपिधर्मात्मानिर्वेदंपरमंगतः॥ चित्तंदुश्चरितंमत्वावैराटीतनयस्यवै ॥२॥ तस्यैवोद्धरणार्थायचका रसततंमनः॥ विप्रावमानपापेनयमलोकंगतस्यवै ॥३॥ पुन्नामनरकादस्मात्त्रायतेपितरंस्वकं॥पुत्रेतिनाम सार्थंस्यात्तेनतस्यमुनीश्वराः॥ ४ ॥ सर्पदष्टंनृपंश्रुत्वाहर्म्योपरिमृतंतथा॥ विप्रशापादौत्तरेयंस्नानदानवि वर्जितं॥ ५ ॥ पितुर्गतिंनिशम्यासौनिर्वेदंगतवान्नृपः ॥ पारीक्षितोमहाभागःसंतप्तोभयविह्वलः॥ ६ ॥ प प्रच्छाथमुनिंव्यासंगृहागतमनिंदितः॥ नरनारायणस्येमांकथांपरमविस्तृतां॥ ७ ॥ व्यासउवाच॥ सय दानिहतोरौद्रोहिरण्यकशिपुर्नृप॥ अभिषिक्तस्तदाराज्येप्रल्हादोनामतत्सुतः॥ ८॥ तस्मिन्शासतिदैत्ये न्द्रेदेवब्राह्मणपूजके॥मखैर्भूम्यांनृपतयोयजंतःश्रद्धयान्विताः॥ ९॥ ब्राह्मणाश्चतपोधर्मतीर्थयात्राश्चकुर्वते॥वै श्याश्चस्वस्ववृत्तिस्थाःशूद्राःशुश्रूषणेरताः॥ १० ॥ नृसिंहेनचपातालेस्थापितःसोथदैत्यराट्॥ राज्यंचकार तत्रैवप्रजापालनतत्परः॥ ११ ॥ कदाचिद्भृगुपुत्रोऽथच्यवनाख्योमहातपाः॥ जगामनार्मदंस्नातुंतीर्थंवैव्य ल्हतीश्वरं॥ १२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

राजामंत्रिणस्तान्सुदुःखितः उत्तंकस्यैवसांनिध्येपितुःस्वर्गगतिंप्रतीति॥ ६ ॥ ७ ॥ तत्प्रश्नोत्तरंव्यासोयदुक्तवांस्तदाह सयदेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ व्याल्हतीश्वरंव्याल्हतीश्वरसंबंधितीर्थं ॥ १२ ॥

तस्यांस्नानार्थमवातरत् ॥१३॥१४॥ १५ ॥ १६ ॥१७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ किंमेमघवतेति यदहंप्रेषितोदूतकार्यं कुर्वाणस्तवनगरेप्राप्तवानितिमघवताइंद्रेणममकार्यंकिमस्तिनाकिमपीत्यर्थः॥२१॥तर्हिकिमर्थमागतस्तत्राह विद्धीति स्वनेत्रंज्ञानचक्षुषं॥२२॥

रेवांमहानदींदृष्ट्वाततस्तस्यामवातरत् ॥ उत्तरंतंप्रजग्राहनागोविषभयंकरः ॥ १३ ॥ गृहीतोभयभीतस्तु पातालेमुनिसत्तमः ॥ सस्मारमनसाविष्णुंदेवदेवंजनार्दनं ॥१४॥ संस्मृतेपुंडरीकाक्षेनिर्विषोभून्महोरगः ॥ नप्रापच्यवनोदुःखंनीयमानोरसातलं ॥ १५ ॥ द्विजिव्हेनमुनिस्त्यक्तोनिर्विण्णेनातिशंकिना ॥ मांशपेतमुनिःक्रुद्धस्तापसोऽयंमहानिति ॥ १६ ॥ चचारनागकन्याभिःपूजितोमुनिसत्तमः ॥ विवेशाप्यथनागानांदानवानांमहत्पुरं ॥ १७ ॥ कदाचिद्भृगुपुत्रंतंविचरंतंपुरोत्तमे ॥ ददर्शदैत्यराजोऽसौप्रल्हादोधर्मवत्सलः ॥ १८ ॥ दृष्ट्वातंपूजयामाससमुनिंदैत्यपतिस्तदा ॥ प्रपच्छकारणंकिंतेपातालागमनेवद ॥१९॥ प्रेषितोऽसि किमिंद्रेणसत्यंब्रूहिद्विजोत्तम ॥ दैत्यविद्वेषयुक्तेनममराज्यदिदृक्षया ॥२०॥ च्यवनवाच॥ किंमेमघवताराजन् यदहंप्रेषितःपुनः ॥ दूतकार्यंप्रकुर्वाणःप्राप्तवान्नगरेतव ॥ २१ ॥ विद्धिमांभृगुपुत्रंतंस्वनेत्रंधर्मतत्परं ॥ माशंकांकुरुदैत्येंद्रवासवप्रेषितस्यवै ॥ २२ ॥ स्नानार्थंनर्मदांप्राप्तःपुण्यतीर्थेनृपोत्तम ॥ नद्यामेवावतीर्णोऽहंगृहीतश्चमहाहिना ॥ २३ ॥ जातोऽसौनिर्विषःसर्पोविष्णोःसंस्मरणादिव ॥ मुक्तोऽहंतेननागेनप्रभावात्स्मरणस्यवै ॥२४॥ अत्रागतेनराजेंद्रमयाप्तंतवदर्शनं ॥ विष्णुभक्तोऽसिदैत्येंद्रतद्भक्तंमांविचिंतय ॥२५॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यवचःश्लक्ष्णंहिरण्यकशिपोःसुतः॥ पप्रच्छपरयाप्रीत्यातीर्थानिविविधानिच ॥२६॥ प्रल्हादउवाच ॥ पृथिव्यांकानितीर्थानिपुण्यानिमुनिसत्तम ॥ पातालेचतथाकाशेतानिनोवदविस्तरात्२७॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ तद्भक्तमिति अयंशाक्तोपीतिसप्तमस्कंधेवक्ष्यति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ च्यवनउवाच ॥ मनोवाक्कायशुद्धानांराजंस्तीर्थंपदेपदे ॥ तथामलिनचित्तानांगंगापिकीकटाधिका ॥
२८ ॥ प्रथमंचेन्मनःशुद्धंजातंपापविवर्जितं ॥ तदातीर्थानिसर्वाणिपावनानिभवंतिवै ॥ २९ ॥ गंगातीरे
हिसर्वत्रवसंतिनगराणिच ॥ व्रजाश्चैवाकराग्रामाःसर्वेखेटास्तथापरे ॥ ३० ॥ निषादानांनिवासाश्चकैवर्ता
नांतथापरे ॥ हूणवंगखसानांचम्लेच्छानांदैत्यसत्तम ॥ ३१ ॥ पिबंतिसर्वदागांगंजलंब्रह्मोपमंसदा ॥ स्ना
नंकुर्वंतिदैत्येंद्रत्रिकालंस्वेच्छयाजनाः ॥ ३२ ॥ तत्रैकोऽपिविशुद्धात्मानभवत्येवमारिष॥किंफलंतर्हितीर्थस्य
विषयोपहतात्मसु ॥ ३३ ॥ कारणंमनएवात्रनान्यद्राजन्विचिंतय ॥ मनःशुद्धिःप्रकर्त्तव्यासततंशुद्धिमिच्छ
ता ॥ ३४ ॥ तीर्थवासीमहापापीभवेत्तत्रान्यवंचनात् ॥ तत्रैवाचरितंपापमानंत्यायप्रकल्प्यते ॥ ३५ ॥ यथेंद्र
वारुणंपक्वमिष्टंनैवोपजायते ॥ भावदुष्टस्तथातीर्थेकोटिस्नातोनशुध्यति ॥ ३६ ॥ प्रथमंमनसःशुद्धिःकर्त्त
व्याशुभमिच्छता ॥ शुद्धेमनसिद्रव्यस्यशुद्धिर्भवतिनान्यथा ॥ ३७ ॥ तथैवाचारशुद्धिःस्यात्ततस्तीर्थंप्रसिध्य
ति ॥ अन्यथातुकृतंसर्वंव्यर्थंभवतितत्क्षणात् ॥ ३८ ॥ भूतानुकंपनंचैवकर्त्तव्यंकर्मणाधिया ॥ यदिपृच्छासिरा
जेंद्रतीर्थंवक्ष्याम्यनुत्तमं ॥ ३९ ॥ प्रथमंनैमिषंपुण्यंचक्रतीर्थंचपुष्करं ॥ अन्येषांचैवतीर्थानांसंख्यानास्तिमही
तले ॥ ४० ॥ पावनानिचस्थानानिबहूनिनृपसत्तम ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छुत्वावचनंराजानैमिषंगंतुमुद्यतः ॥
४१ ॥ नोदयामासदैत्यान्वैहर्षनिर्भरमानसः ॥ प्रल्हादउवाच ॥ उत्तिष्ठंतुमहाभागागमिष्यामोद्यनैमिषं ॥ ४२ ॥
द्रक्ष्यामःपुंडरीकाक्षंपीतवाससमच्युतं ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्ताविष्णुभक्तेनसर्वेतेदानवास्तदा ॥ ४३ ॥

४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अर्धाधिकैःपंचपंचाशाद्भिः पद्यैरनंतरं प्रल्हादनारायणयोर्युद्धमत्रानुवर्ण्यते ॥ १ ॥ प्रल्हादस्यसरस्वतीर्थंप्राप्युत्तरंजातंवृत्तमाह कुर्वंस्तीर्थविधिमिति ॥ १ ॥

तेनैवसहपातालान्निर्ययुःपरयामुदा ॥ तेसमेत्यचदैतेयादानवाश्चमहाबलाः ॥ ४४ ॥ नैमिषारण्यमासाद्य
स्नानंचक्रुर्मुदान्विताः ॥ प्रल्हादस्तत्रतीर्थेषुचरन्दैत्यैःसमन्वितः ॥ ४५ ॥ सरस्वतींमहापुण्यांददर्शविम
लोदकां ॥ तीर्थेतत्रनृपश्रेष्ठप्रल्हादस्यमहात्मनः ॥ ४६ ॥ मनःप्रसन्नंसंजातंस्नात्वासारस्वतेजले ॥ विधिव
त्तत्रदैत्येंद्रःस्नानदानादिकंशुभे ॥ ४७ ॥ चकारातिप्रसन्नात्मातीर्थेपरमपावने ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु
राणेचतुर्थस्कंधेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ कुर्वंस्तीर्थविधिंतत्रहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ न्यग्रोधंसुमह
च्छायमपश्यत्पुरतस्तदा ॥ १ ॥ ददर्शबाणानपरान्नानाजातीयकांस्तदा ॥ गृध्रपक्षयुतांस्तीव्रान्शिलाधौ
तान्महोज्ज्वलान् ॥ २ ॥ चिंतयामासमनसाकस्येमेविशिखास्त्विह ॥ ऋषीणामाश्रमेपुण्येतीर्थेपरमपावने
॥ ३ ॥ एवंचिंतयतातेनकृष्णाजिनधरौमुनी ॥ समुन्नतजटाभारौदृष्टौधर्मसुतौतदा ॥ ४ ॥ तयोरग्रेधृतेशुभ्रे
धनुषीलक्षणान्विते ॥ शार्ङ्गमाजगवंचैवतथाक्षय्यौमहेषुधी ॥ ५ ॥ ध्यानस्थौतौमहाभागौनरनारायणावृषी ॥
दृष्ट्वाधर्मसुतौतत्रदैत्यानामधिपस्तदा ॥ ६ ॥ क्रोधरक्तेक्षणस्तौतुप्रोवाचासुरपालकः ॥ किंभवद्भ्यांसमारब्धो
दंभोधर्मविनाशनः ॥७॥ नश्रुतंनैवदृष्टंहिसंसारेऽस्मिन्कदापिहि ॥ तपसश्चरणंतीव्रंतथाचापस्यधारणं ॥८॥

अपरान्उत्कृष्टान्नानाजातीयकान्भल्लत्वादिजातिसंभिन्नान् ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ४ ॥ आजगवंपिनाकः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

विरोधोयमिति तपश्चरणचापधारणयोर्ब्राह्मणक्षत्रियधर्मत्वादेकत्रावस्थानेविरोधइत्यर्थः अस्त्वेतत्कलिप्रियंकलौयोग्यमेतदनुष्ठानमस्मिन्ना
विरोधोयमित्युक्तंतत्रकिमधिकाराभावाद्वासामर्थ्याभावाद्वानाद्यउभयोरप्यु
द्येसत्ययुगेतुकथंयुक्तमित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

क्वजटाधारणंदेहेक्वे ब्राह्मणस्यतपोयुक्तंतत्रकिंचापधारणं ॥ ९ ॥ विरोधोऽयंयुगेचाद्येकथंयुक्तंकलिप्रियं ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानरःप्रो वाचभारत ॥ कातेचिंतात्रदैत्येंद्रवृथातपसिचावयोः ॥ १ ० ॥ व्यासउवाच ॥ सामर्थ्येसतियःकुर्यात्तत्संपद्येततस्यहि ॥ आवां कार्यद्वयेमंदसमर्थौलोकविश्रुतौ ॥ ११ ॥ युद्धेतपसिसामर्थ्येत्वंपुनःकिंकरिष्यसि ॥ गच्छमार्गेयथाकामंकस्मा दत्रविकत्थसे ॥ १२ ॥ ब्राह्मंतेजोदुराराध्यंनत्वंवेदविमोहितः ॥ विप्रचर्चानकर्तव्याप्राणिभिःसुखमीप्सुभिः ॥ १३ ॥ प्रल्हादउवाच ॥ तापसौमंदबुद्धीस्तोमृषावांगर्वमोहितौ ॥ मयितिष्ठतिदैत्येंद्रेधर्मसेतुप्रवर्तके ॥ १४ ॥ नयुक्तमेतत्तीर्थेऽस्मिन्नधर्माचरणंपुनः ॥ काशक्तिस्तवयुद्धेऽस्तिदर्शयाद्यतपोधन ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचस्तस्यनरस्तंप्रत्युवाचह ॥ युध्यस्वाद्यमयासार्द्धंयदितेमतिरीदृशी ॥ १६ ॥ अद्यतेस्फोटयि ष्यामिमूर्द्धानमसुराधम ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यवचस्तस्यदैत्येंद्रःकुपितस्तदा ॥ १७ ॥ प्रल्हादोब लवानत्रप्रतिज्ञामारुरोहसः ॥ येनकेनाप्युपायेनजेष्यामितावुभावपि ॥ १८ ॥ नरनारायणौदांतावृषीता पसमन्वितौ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वावचनंदैत्यःप्रतिगृह्यशरासनं ॥ १९ ॥ आकृष्यतरसाचापंज्याशब्द चचकारह ॥ नरोऽपिधनुरादायशरांस्तीव्रान्शिलाशितान् ॥ २० ॥ २१ ॥

भयत्राधिकारान्नद्वितीयोयत्रसामर्थ्याभावस्तत्रतथास्तुनात्रतथास्तीत्याह सामर्थ्येसतीति ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥
॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥२२॥ मुमोचबहुशःक्रोधात्प्रल्हादोपरिपार्थिव ॥ तान्दैत्यराजस्तपनीयपुंखैश्चिच्छेदबाणैस्तरसासमेत्य ॥ २२ ॥
समीक्ष्यछिन्नांश्चनरःस्वसृष्टानन्यान्मुमोचाशुरुषान्वितोवै ॥ दैत्याधिपस्तानपितीव्रवेगैश्छित्वाजघानोरसि
तंमुनींद्रं॥२३॥नरोपितंपंचभिराशुगैश्चक्रुद्धोहनद्दैत्यपतिंबाहुदेशे ॥ सेंद्राःसुरास्तत्रतयोर्हियुद्धंद्रष्टुंविमानैर्गग
नस्थिताश्च ॥ २४ ॥ नरस्यवीर्यंयुधिसांस्थितस्यतेतुष्टुवुर्दैत्यपतेश्चभूयः ॥ ववर्षदैत्याधिपआत्तचापःशिली
मुखानंबुधरोयथापः ॥ २५ ॥ आदायशार्ङ्गंधनुरप्रमेयंमुमोचबाणान्शितहेमपुंखान् ॥ बभूवयुद्धंतुमुलंतयो
स्तुजयैषिणोःपार्थिवदेवदैत्ययोः ॥ २६ ॥ ववर्षुराकाशपथेस्थितास्तेपुष्पाणिदिव्यानिप्रहृष्टचित्ताः ॥ चुको
पदैत्याधिपतिर्हरौसमुमोचबाणानतितीव्रवेगान् ॥ २७ ॥ चिच्छेदतान्धर्मसुतःसुतीक्ष्णैर्धनुर्विमुक्तैर्विशि
खैस्तदाशु ॥ ततोनारायणंबाणैःप्रल्हादश्चातिकाशिभिः ॥ २८ ॥ ववर्षसुस्थितंवीरंधर्मपुत्रंसनातनं ॥
नारायणोऽपितंवेगान्मुक्तैर्बाणैःशिलाशितैः ॥२९॥ तुतोदातीवपुरतोदैत्यानामधिपंस्थितं ॥ सन्निपातोऽवरे
तत्रदिदृक्षूणांबभूवह॥३०॥देवानांदानवानांचकुर्वतांजयघोषणं॥उभयोःशरवर्षेणछादितेगगनेतदा॥३१॥
दिवापिरात्रिसदृशंबभूवतिमिरंमहत् ॥ ऊचुःपरस्परंदेवादैत्याश्चातीवविस्मिताः ॥ ३२ ॥ अदृष्टपूर्वंयुद्धंवैव
र्ततेऽद्यसुदारुणं ॥ देवर्षयोऽथगंधर्वायक्षकिन्नरपन्नगाः ॥ ३३ ॥ विद्याधराश्चारणाश्चविस्मयंपरमंययुः ॥
नारदःपर्वतश्चैवप्रेक्षणार्थंस्थितौमुनी ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥२२॥

नेदृशमित्यस्यतारकासुरयुद्धमित्यनेनान्वयः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

नारदःपर्वतंप्राहनेदृशंचाभवत्पुरा ॥ तारकासुरयुद्धंचतथावृत्रासुरस्यच ॥ ३५ ॥ मधुकैटभयोर्युद्धंहरिणाचेदृ
शंकृतं ॥ प्रल्हादःप्रबलःशूरोयस्मान्नारायणेनच ॥ ३६ ॥ करोतिसदृशंयुद्धंसिद्धेनाद्भुतकर्मणा ॥ व्यासउवा
च ॥ दिनेदिनेतथारात्रौकृत्वाकृत्वापुनःपुनः ॥ ३७ ॥ चक्रतुःपरमंयुद्धंतौतदादैत्यतापसौ ॥ नारायणस्तुचि
च्छेदप्रल्हादस्यशरासनं ॥ ३८ ॥ तरसैकेनबाणेनसचान्यद्धनुराददे ॥ नारायणस्तुतरसामुक्त्वान्यंचशि
लीमुखं ॥ ३९ ॥ तदैवमध्यतश्चापंचिच्छेदलघुहस्तकः ॥ छिन्नंछिन्नंपुनर्दैत्योधनुरन्यत्समाददे ॥ ४० ॥ ना
रायणस्तुचिच्छेदाविशिखैराशुकोपितः ॥ छिन्नेधनुषिदैत्येंद्रःपरिघंसुसमाददे ॥ ४१ ॥ जघानधर्मजंतूर्णंबा
ह्वोर्मध्येऽतिकोपनः ॥ तमायांतंसबलवान्मार्गणैर्नवभिर्मुनिः ॥ ४२ ॥ चिच्छेदपरिघंघोरंदशभिस्तमता
डयत् ॥ गदामादायदैत्येंद्रःसर्वायसमयींदृढां ४३ ॥ जानुदेशेजघानाशुदेवंनारायणंरुषा ॥ गदयाचापि
गिरिवत्संस्थितःस्थिरमानसः ॥ धर्मपुत्रोऽतिबलवान्मुमोचाशुशिलीमुखान् ॥ ४४ ॥ गदांचिच्छेदभगवा
न्तदादैत्यपतेर्दृढां ॥ विस्मयंपरमंजग्मुःप्रेक्षकागगनेस्थिताः ॥ ४५ ॥ सतुशक्तिंसमादायप्रल्हादःपरवीरहा ॥
चिक्षेपतरसाक्रुद्धोबलान्नारायणोरसि ॥ ४६ ॥ तामापतंतींसंवीक्ष्यबाणेनैकेनलीलया ॥ सप्तधाकृतवानाशु
सप्तभिस्तंजघानह ॥ ४७ ॥ दिव्यवर्षसहस्रंतुतद्युद्धंपरमंतयोः ॥ जातंविस्मयदंराजन्सर्वेषांतत्रचाश्रमे ॥
४८ ॥ तदाजगामतरसापीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ प्रल्हादस्याश्रमंतत्रजगादचगदाधरः ॥ ४९ ॥ चतुर्भुजोरमा
कांतोरथांगदरपद्मभृत् ॥ दृष्ट्वातमागतंतत्रहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ आजगामजगादचप्रल्हादंप्रतिभाषितवानित्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥५२॥ सुराणांसुरैः साकमित्यर्थः मयाशतंसमाः शतसंवत्सरं संग्रामः कृतः एतादृशेन शूरेणमयाकस्माद्धेतोर्नजिताविति महान्विस्मय
इत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ पंचाशद्भिरथश्लोकैर्हरयेभृगुणापुनः शा
पोदत्तोयतः कृष्णोजातइत्येतदीर्यते ॥१॥ पूर्वाध्यायस्थकथांश्रुत्वासंभावितमेतदितिपुनः पुनर्विमृश्यसंशयवान्पृच्छतिजनमेजयः संदेहोयमिति

प्रणम्यपरयाभक्त्याप्रांजलिःप्रत्युवाचह॥ प्रल्हादउवाच॥ देवदेवजगन्नाथभक्तवत्सलमाधव ॥५१॥ क
थंनजितवानाजावहमेतौतपस्विनौ ॥ संग्रामस्तुमयादेवकृतःपूर्णशतंसमाः ॥ ५२ ॥ सुराणांनजितौकस्मा
दितिमेविस्मयोमहान्॥ विष्णुरुवाच ॥ सिद्धाविमौमदंशौचविस्मयःकोत्रमारिष ॥ ५३ ॥ तापसौचाजिता
त्मानौनरनारायणाजितौ ॥ गच्छत्वंवितलंराजन्कुरुभक्तिममाचलां॥ ५४॥ नाभ्यांकुरुविरोधंत्वंतापसा
भ्यांमहामते ॥ व्यासउवाच॥ इत्याज्ञप्तोदैत्यराजोनिर्ययावसुरैःसह॥ ५५ ॥ नरनारायणौभूयस्तपो
युक्तौबभूवतुः॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥९॥ जनमेजयउवाच ॥ संदेहोयंम
हानत्रपाराशर्यकथानके॥ नरनारायणौशांतौवैष्णवांशौतपोधनौ ॥ १ ॥ तीर्थाश्रयौसत्वयुक्तौवन्याशनप
रौसदा॥ धर्मपुत्रौमहात्मानौतापसौसत्यसंस्थितौ॥ २॥ कथंरागसमायुक्तौजातौयुद्धेपरस्परं॥ संग्रामंचक्र
तुःकस्मात्त्यक्त्वातपमनुत्तमं॥ ३ ॥ प्रल्हादेनसमंपूर्णंदिव्यवर्षशतंकिल॥ हित्वाशांतिसुखंयुद्धंकृतवंतावना
गसौ॥ ४ ॥ कथंतौचक्रतुर्युद्धंप्रल्हादेनसमंमुनी ॥ कथयस्वमहाभागकारणंविग्रहस्यवै॥ ५॥ छ

॥१॥ २ ॥ तर्पिताःपंक्रियां ॥३॥ वर्षशतमिति अत्रतथोत्तरत्रयुद्धस्यशतसंवत्सरपरिमाणकत्वोक्त्यापूर्वत्रादिव्यंसहस्रंत्वित्यत्रसहस्रशब्दोने
कपर्यायोबहूनामनुरोधस्यन्याय्यत्वात् ॥ ४॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ कृष्णहेकृष्णद्वैपायनतत्रैवंसतिकारणांतराभावाद्युद्धंकृतंतत्केवलमहं

कारेणैवकृतमितिनिश्चीयते तदप्यतिदोषकरं अहंकारेणकृतस्यातिदोषाधायकत्वात् किंतत्रप्रमाणमितिचेत्तत्राह श्रुतोमयेति ॥ १४ ॥

॥१५॥ कीदृशोहंकारस्तस्येतिचेत्तत्राह शब्दोच्चारणमात्रेणेति मयाज्योतिष्टोमःकृतोमयाश्वमेधःकृतइतिसाभिनिवेशंकर्मणामभिलापःकृ

युद्धबुद्धिःकथंजातातयोश्चतद्विरक्तयोः॥तथाविधंतपस्तप्तंताभ्यांचकेनहेतुना॥६॥मोहार्थंसुखभोगार्थंस्वर्गार्थं

वापरंतप॥कृतमत्युत्कटंताभ्यांतपःसर्वफलप्रदं॥ ७॥ मुनिभ्यांशांतचित्ताभ्यांप्राप्तंकिंफलमद्भुतं॥ तपसा

पीडितौदेहःसंग्रामेणपुनःपुनः॥ ८॥ दिव्यवर्षशतंपूर्णंश्रमेणपरिपीडितौ॥ नराज्यार्थेधनेवापिनदारासुगृ

हेषुच॥ ९॥ किमर्थंतुकृतंयुद्धंताभ्यांतेनमहात्मना॥ निरीहःपुरुषःकस्मात्प्रकुर्याद्युद्धमीदृशं॥ १०॥ दुःख

दंसर्वथादेहेजानन्धर्मंसनातनं॥ सुबुद्धिःसुखदानीहकर्माणिकुरुतेसदा॥ ११॥ नदुःखदानिधर्मज्ञस्थिति

रेषासनातनी॥ धर्मपुत्रौहरेरंशौसर्वज्ञौसर्वभूषितौ॥ १२॥ कृतवंतौकथंयुद्धंदुःखधर्मविनाशकं॥ त्यक्त्वात

पःसमाधींतंसुखारामंमहत्फलं॥१३॥ संयुगंदारुणंकृष्णनैवमूर्खोपिवांछति॥श्रुतोमयाययातिस्तुच्युतःस्व

र्गान्महीपतिः॥ १४॥ अहंकारभवात्पापात्पातितःपृथिवीतले॥ यज्ञकृद्दानकर्ताचधार्मिकःपृथिवीपतिः॥

१५॥ शब्दोच्चारणमात्रेणपातितोवज्रपाणिना॥ अहंकारमृतेयुद्धंनभवत्येवनिश्चयः॥ १६॥ किंफलंतस्य

युद्धस्यमुनेःपुण्यविनाशनं॥ व्यासउवाच॥ राजन्संसारमूलंहित्रिविधःपरिकीर्तितः॥ १७॥ ॥छ॥

तस्तादृशशब्दोच्चारणमात्रेणेत्यर्थः ननुतेनययातिनाहंकारःकृतोस्तुनरनारायणाभ्यांत्वहंकारोनकृतइतिचेत्तत्राह अहंकारमृतइति नि

श्चयइत्यत्रइतीतिशेषः ॥ १६ ॥ किंचकिंफलमिति तपोबलेनकृतेयुद्धेपुण्यविनाशस्यस्पष्टत्वात् ॥ १७ ॥

त्रिविधः सात्विकादिभेदेन ॥१८॥ कारणेनविनेति कारणेनाहंकारेणविनारहितंकार्यंजगद्रूपंनैवभवतीतिनिश्चयस्तस्माद्राजन्त्वयायद्विनिश्चित महंकारमृतेयुद्धंनभवत्येवनिश्चयइतितत्सम्यगेवेतिभावः यद्यच्चेष्टितंतत्सर्वमहंकारेणैवेत्याह तपोदानमिति ॥ १९ ॥ २० ॥२१ ॥२२॥

॥२४॥

अहंकारस्तुसर्वज्ञैर्मुनिभिर्धर्मनिश्चयैः ॥ सकथंमुनिनात्यक्तुंयोग्योदेहभृताकिल ॥१८॥ कारणेनाविनाका र्यंनभवत्येवनिश्चयः ॥ तपोदानंतथायज्ञाःसात्विकात्प्रभवंतिते ॥ १९ ॥ राजसाद्राजसामहाभागतामसात्कलह स्तथा ॥ क्रियास्वल्पापिराजेंद्रनाहंकारंविनाक्वचित् ॥२०॥ शुभावाप्यशुभावापिप्रभवत्यपिनिश्चयः॥ अहं काराद्बंधकारीनान्योस्तिजगतीतले ॥ २१ ॥ तेनेदंरचितंविश्वंकथंतद्रहितंभवेत् ॥ ब्रह्मारुद्रस्तथाविष्णुर हंकारयुतास्त्वमी ॥ २२ ॥ अन्येषांचैवकावार्तामुनीनांवसुधाधिप ॥ अहंराकावृतंविश्वंभ्रमतीदंचराचरं ॥ २३ ॥ पुनर्जन्मपुनर्मृत्युःसर्वंकर्मवशानुगं ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणांसंसारेस्मिन्महीपते ॥ २४ ॥ रथांगवद सर्वार्थंभ्रमणंसर्वदास्मृतं ॥ विष्णोरप्यवताराणांसंख्यांजानातिकःपुमान् ॥ २५॥ विततेस्मिंस्तुसंसारउत्त माधमयोनिषु ॥ नारायणोहरिःसाक्षान्मात्स्यंवपुरुपाश्रितः ॥ २६ ॥ कामठंसौकरंचैवनारसिंहंचवामनं ॥ युगेयुगेजगन्नाथोवासुदेवोजनार्दनः ॥ २७ ॥ अवतारानसंख्यातान्करोतिविधियंत्रितः॥ वैवस्वतेमहाराज सप्तमेभगवान्हरिः ॥ २८ ॥ मन्वंतरेऽवतारान्वैचक्रेतान्शृणुतत्वतः ॥ भृगुशापान्महाराजविष्णुर्देववरःप्र भुः ॥२९॥ अवताराननेकांस्तुकृतवानखिलेश्वरः ॥ राजोवाच ॥ संदेहोयंमहाभागहृदयेममजायते ॥ ३०॥

॥२४॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ परिभ्रमणंसर्वदास्मृतमिति अहंकारेणैवेत्यर्थः विष्णोरप्यवताराणामिति अहंकाराभिनिवेशादेवविष्णोरवतारायेजातास्तेषां संख्यामित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९ ॥ प्रश्नबीजमुपलभ्यराजोवाच संदेहोयमिति ॥ ३० ॥

भृगुणाभगवान्विष्णुःकथंशप्तःपितामह ॥ हरिणाचमुनेस्तस्यविप्रियंकिंकृतंमुने ॥ ३१ ॥ यद्रोषाद्भृगुणाश
प्तोविष्णुर्देवनमस्कृतः ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिभृगोःशापस्यकारणं ॥३२ ॥ पुराकश्यपदाया
दोहिरण्यकशिपुर्नृप ॥ यदातदासुरैःसार्द्धकृतंसंख्यंपरस्परं ॥ ३३ ॥ कृतेसंख्येजगत्सर्वंव्याकुलंसमजायत
॥ हतेतस्मिन्नृपेराजाप्रल्हादःसमजायत ॥ ३४ ॥ देवान्संपीडयामासप्रल्हादःशत्रुकर्पणः ॥ संग्रामोह्यभव
द्धोरःशक्रप्रल्हादयोस्तदा ॥ ३५ ॥ पूर्णवर्षशतंराजन्लोकविस्मयकारकं ॥ देवैर्युद्धंकृतंचोग्रंप्रल्हादस्तुपरा
जितः ॥ ३६ ॥ निर्वेदंपरमंप्राप्तोज्ञात्वाधर्मसनातनं ॥ विरोचनसुतंराज्येप्रतिष्ठाप्यबलिंनृप ॥ ३७ ॥ जगा
मसतपस्तप्तुंपर्वतेगंधमादने ॥ प्राप्यराज्यंबलिःश्रीमान्सुरैर्वैरंचकारह ॥ ३८ ॥ ततःपरस्परंयुद्धंजातंपरम
दारुणं ॥ ततःसुरैर्जितादैत्याइंद्रेणामिततेजसा ॥ ३९ ॥ विष्णुनाचसहायेनराज्यभ्रष्टाःकृतानृप ॥ ततःपरा
जितादैत्याःकाव्यस्यशरणंगताः ॥ ४० ॥ किंत्वंनकुरुषेब्रह्मन्साहाय्यंनःप्रतापवान्॥ स्थातुंनशक्नुमोह्यत्रप्र
विशामोरसातलं ॥ ४१ ॥ यदित्वंनसहायोसित्रातुंमंत्रविदुत्तमः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःसोब्रवीद्दैत्यान्का
व्यःकारुणिकोमुनिः ४२ ॥ माभैष्टधारयिष्यामितेजसास्वेनभोसुरान् ॥ मंत्रैस्तथौषधीभिश्चसाहाय्यंवःसदै
वहि ॥ ४३॥ करिष्यामिकृतोत्साहाभवंतुविगतज्वराः ॥ व्यासउवाच ॥ ततस्तेनिर्भयाजातादैत्याःकाव्यस्य
संश्रयात् ॥ ४४ ॥ देवैःश्रुतस्तुवृत्तांतःसर्वश्चारमुखात्किल ॥ तत्रसंमंत्र्यतेदेवाःशक्रेणचपरस्परं ॥ ४५ ॥
मंत्रंचक्रुःसुसंविग्नाःकाव्यमंत्रप्रभावतः ॥ योद्धुंगच्छामहेतूर्णंयावन्नच्यावयंतिवै ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥

॥४७॥४८॥४९॥ तान्प्रययुःकिलेति तान्दैत्यानित्यर्थः ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके चतुर्थस्कंधेदशमोध्यायः १० ॥ समाधि
कैश्चपंचाशत्पद्यैः शुक्रऋषेरय॥मंत्रलाभार्थगमनकथासम्यागिहोच्यते ॥१॥ एवंकाव्यमंत्रसामर्थ्यवशाद्देवेषुगतेषुततोदैत्यानाहूयकाव्यउवाचे

दैत्यान्जग्मुस्ततोदेवाःसंरुष्टाःशस्त्रपाणयः ॥४७॥ जग्मुस्तान्वि
प्रसह्यहत्वाशिष्टांस्तुपातालंप्रापयामहे ॥ दैत्यान्जग्मुस्ततोदेवाःसंरुष्टाःशस्त्रपाणयः ॥४७॥ जग्मुस्तान्वि
ष्णुसहितादानवान्हरिणोदिताः ॥ वध्यमानास्तुतेदैत्याःसंत्रस्ताभयपीडिताः ॥ ४८॥ काव्यस्यशरणंजग्मू
रक्षरक्षेतिचाब्रुवन् ॥ तान्शुक्रःपीडितान्दृष्ट्वादेवैर्दैत्यान्महाबलान् ॥ ४९ ॥ माभैष्टेतिवचःप्राहमंत्रौषधबला
द्विभुः ॥ दृष्ट्वाकाव्यंसुराःसर्वेत्यक्त्वातान्प्रययुःकिल ॥५०॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेदशमो
ध्यायः ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ तथागतेषुदेवेषुकाव्यस्तान्प्रत्युवाचह ॥ ब्रह्मणापूर्वमुक्तंयच्छृणुध्वंदानवोत्त
माः ॥ १ ॥ विष्णुर्दैत्यवधेयुक्तोहनिष्यतिजनार्दनः ॥ वाराहरूपंसंस्थायहिरण्याक्षोयथाहतः ॥ २ ॥ यथानृ
सिंहरूपेणहिरण्यकशिपुर्हतः॥तथासर्वान्क्रतोत्साहोहनिष्यतिनचान्यथा॥३॥नमेमंत्रबलंसम्यक्प्रतिभातिय
थाहरिं ॥ जेतुंयूयंसमर्थाःस्युर्मयात्राताःसुरानथ ॥ ४ ॥ तस्मात्कालंप्रतीक्षध्वंकियंतंदानवोत्तमाः ॥ अहम
द्यमहादेवंमंत्रार्थंप्रव्रजामिवै ॥ ५॥ प्राप्यमंत्रान्महादेवादागमिष्यामिसांप्रतं ॥ युष्मभ्यंतान्प्रदास्यामियथा
र्थंदानवोत्तमाः॥६॥ दैत्याऊचुः॥पराजिताःकथंस्थातुंपृथिव्यांमुनिसत्तम॥ शक्ताभवामोप्यबलास्तावत्कालंप्र
तीक्षितुं ॥ ७ ॥ निहताबलिनःसर्वेकेचिच्छिष्टाश्चदानवाः ॥ नाद्ययुक्ताश्चसंग्रामेस्थातुमेवंसुखावहाः ॥ ८ ॥

त्याह तथागतेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ नचान्यथेत्युक्तमित्यर्थः॥ ३ ॥ तस्मान्नैतयाविद्ययानयासामग्र्यातेषांपराजयोभविष्यतीत्यभिप्रायेणाह ॥ ॥ ॥ ॥
नमेमंत्रबलमिति सुरानथसुरानपिजेतुंसमर्थाइत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८॥

मात्रंमंत्रजन्यंबलमास्थायाश्रित्येत्यर्थः ॥१३॥भृगुःभृगुपुत्रःशुक्रइ
इतिदैत्यवाक्यंश्रुत्वाशुक्रआह यावदहमिति ॥९॥१०॥११॥१२॥ त्यर्थः ॥१४॥काव्येगतेदेवाआगत्यास्मान्नाशयिष्यंतीतिभियासामार्थंप्रल्हादंप्रेषयामासुरित्याह दानवाइति ॥१५॥नम्रतायुतंनम्रमित्यर्थः

शुक्रउ०॥यावदहंमंत्रविद्यामानयिष्यामिशंकरात्॥तावद्भवद्भिःस्थातव्यंतपोयुक्तैःशमान्वितैः ॥९ ॥ सामदानादयःप्रोक्ताविद्वद्भिःसमयोचिताः॥ देशंकालंबलंवीरैर्ज्ञात्वाशक्तिबलंबुधैः॥१०॥ सेवाथसमयेकार्याशत्रूणांशुभकाम्यया ॥ स्वशक्त्युपचयेकालेहंतव्यास्तेमनीषिभिः ॥११ ॥तदद्यविनयंकृत्वासामपूर्वंछलेनवै॥ तिष्ठध्वंस्वनिकेतेषुमदागमनकांक्षया ॥ १२ ॥ प्राप्यमंत्रान्महादेवादागमिष्यामिदानवाः॥युध्यामहेपुनर्देवान्मंत्रमास्थायवैबलं ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वाथभृगुस्तेभ्योजगामकृतनिश्चयः ॥ महादेवंमहाराजमंत्रार्थंमुनिसत्तमः ॥ ॥ १४ ॥ दानवाःप्रेषयामासुःप्रल्हादंसुरसन्निधौ ॥ सत्यवादिनमव्यग्रंसुराणांप्रत्ययप्रदं ॥ १५ ॥ प्रल्हादस्तुसुरान्प्राहप्रश्रयावनतोनृपः ॥ असुरैःसहितस्तत्रवचनंनम्रतायुतं ॥१६ ॥ न्यस्तशस्त्रावयंसर्वेनिःसन्नाहास्तथैवच ॥ देवास्तपश्चरिष्यामःसंवृतावल्कलैर्युताः ॥१७ ॥ प्रल्हादस्यवचःश्रुत्वासत्याभिव्याहृतंतुतत्ततोदेवान्यवर्ततविज्वरामुदिताश्चते ॥ १८ ॥ न्यस्तशस्त्रेषुदैत्येषुविनिवृत्तास्तदासुराः ॥ विश्रब्धाःस्वगृहान्गत्वाक्रीडासक्ताःसुसंस्थिताः ॥ १९ ॥ दैत्यादंभंसमालंब्यतापसास्तपिसंयुताः ॥ कश्यपस्याश्रमेवासंचक्रुःकाव्यागमेच्छया ॥ २० ॥ काव्योगत्वाथकैलासंमहादेवंप्रणम्यच॥ उवाचविभुनापृष्टःकिंतेकार्यमितिप्रभुः ॥ २१ ॥ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

॥ १६ ॥ निःसन्नाहायुद्धार्थनिरुद्योगाः अतोयुष्माभिर्वैरंविहायदयाविधेयेत्यर्थः ॥ १७ ॥ सत्यमभिव्याहृतंभाषणंप्रल्हादस्यतच्छ्रुत्वादेवान्यवर्ततयुद्धादितिशेषः मुदिताश्चाभवन्नित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ तपिसंयुताःतपःक्रियायुक्ताः ॥ २० ॥ २१ ॥

असुराणांजयायचेतिप्रभुःशुक्राचार्यउवाचेतिशेषः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अर्वाक्शिराःसन्कणधूमंयदिपास्यसीत्यर्थः
एतद्व्रतंकठिनमयंनकरिष्यति ततोमंत्रानपिनदास्यामीतिभावः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ मंत्रतत्पराःविचारनिष्ठाः ॥ २९ ॥ ३० ॥

मंत्रानिच्छाम्यहंदेवयेनसंतिबृहस्पतौ ॥ पराजयायदेवानामसुराणांजयायच ॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥ त
च्छुत्वावचनंतस्यसर्वज्ञःशंकरःशिवः ॥ चिंतयामासमनसाकिंकर्त्तव्यमतःपरं ॥ २३ ॥ सुरेषुद्रोहबुद्ध्यासौमं
त्रार्थमिहसांप्रतं ॥ प्राप्तःकाव्योगुरुस्तेषांदैत्यानांविजयायच ॥ २४ ॥ रक्षणीयामयादेवाइतिसंचिंत्यशंकरः
॥ दुष्करंव्रतमत्युग्रंतमुवाचमहेश्वरः ॥ २५ ॥ पूर्णंवर्षसहस्रंतुकणधूममवाक्शिराः ॥ यदिपास्यसिभद्रंतेत
तोमंत्रानवाप्स्यसि ॥ २६ ॥ इत्युक्तोसौप्रणम्येशंवाढमित्यब्रवीद्वचः ॥ व्रतंचराम्यहंदेवत्वयाज्ञप्तःसुरेश्वर ॥
२७ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाशंकरंकाव्यश्चकारव्रतमुत्तमं ॥ धूमपानरतःशांतोमंत्रार्थंकृतनिश्चयः ॥२८
॥ ततोदेवाःपरिज्ञात्वाकाव्यंव्रतरतंतदा ॥ दैत्यान्दंभरतांश्चैवबभूवुर्मंत्रतत्पराः ॥ २९ ॥ विचार्यमनसासर्वेसं
ग्रामायोद्यतानृप ॥ ययुर्भल्लायुधस्तत्रयत्रतेदानवोत्तमाः ३० ॥ तानागतान्समीक्ष्याथसायुधान्दंशितांस्त
था ॥ आसंस्तेभयसंविग्नादैत्यादेवान्समंततः ॥ ३१ ॥ उत्पेतुःसहसातेवैसन्नद्धान्भयकर्शिताः ॥ अब्रुवन्
वचनंतथ्यंतेदेवान्बलदर्पितान् ॥ ३२ ॥ न्यस्तशस्त्रेभयवतिआचार्येव्रतमास्थिते ॥ दत्वाभयंपुरादेवास्सं
प्राप्तानोजिघांसया ॥ ३३ ॥ सत्यंवःक्वगतंदेवाधर्मश्चश्रुतिनोदितः ॥ न्यस्तशस्त्रानहंतव्याभीताश्चशरणं
गताः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥३१॥ उत्पेतुर्देवान्प्रत्याजग्मुःसन्नद्धान्शस्त्रास्त्रैर्युक्तान् ॥३२॥ न्यस्तशस्त्रेइति एतेषुपुराप्रथममभयंदत्वापुनर्जिघांसयानोस्मान्प्राप्ताइदं
किमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कुहकेनकपटेनतेबहेतुनाभवतांतपोदुष्टभावेनवर्ततइत्यस्माभिर्ज्ञातंतेनकारणेनदुष्टान्प्रतिदुष्टाभूत्वायुत्स्यामोयुद्धंकुर्मइत्यर्थः ॥३५॥३६॥३७॥ ॥३८॥ ३९ ॥ ४० ॥ पदंपदपद्धतिमनुलक्ष्यलक्षीकृत्यगच्छंतोभिजग्मुः॥४१॥४२॥ सानिद्राभिद्रायुक्तानित्यर्थः॥ ४३॥ ४४॥ हेइंद्र

देवाऊचुः ॥ भवद्भिःप्रेपितःकाव्योमंत्रार्थंकुहकेनच ॥ तपोज्ञातंहियुष्माकंतेनयुत्स्यामएवहि ॥ ३५ ॥ सज्जा भवंतुयुद्धायसंरब्धाःशस्त्रपाणयः ॥ शत्रुश्छिद्रेणहंतव्यएषधर्मःसनातनः ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावच नंदैत्याविचार्यचपरस्परं ॥ पलायनपराःसर्वेनिर्गताभयविव्हलाः ॥ ३७॥ शरणंदानवाजग्मुर्भीतास्तेकाव्य मातरं ॥ दृष्ट्वातानतिसंतप्तानभयंचददावथ ॥ ३८॥ काव्यमातोवाच॥नभेतव्यंनभेतव्यंभयंत्यजतदानवाः ॥ मत्सन्निधौवर्तमानान्नभीर्भवितुमर्हति ॥ ३९ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदैत्याःस्थितास्तत्रगतव्यथाः ॥ निरायुधाह्यसं भ्रांतारतत्राश्रमवरेऽसुराः ॥४०॥ देवास्तान्विद्रुतान्वीक्ष्यदानवांस्तेपदानुगाः ॥ अभिजग्मुःप्रसह्यैतानावि चार्यबलाबलं ॥४१॥ तत्रागताःसुराःसर्वेहंतुंदैत्यान्समुद्यताः॥वारिताःकाव्यमात्रापिजघ्नुस्तानाश्रमस्थितान् ॥४२॥हन्यमानान्सुरैर्दृष्ट्वाकाव्यमाताऽतिवेपिता ॥ उवाचसर्वान्सानिद्रांस्तपसावैकरोम्यहं ॥४३॥ इत्युक्त्वाप्रे रितानिद्रातानागत्यपपातच ॥ सेंद्रानिद्रावशंयातादेवामूकवदास्थिताः ॥ ४४ ॥ इंद्रंनिद्राजितंदृष्ट्वादीनंविष्णु रभापत ॥ मांत्वंप्रविशभद्रंतेनयेत्वांचसुरोत्तम ॥ ४५ ॥ एवमुक्तस्ततोविष्णुंप्रविवेशपुरंदरः ॥ निर्भयोगत निद्रश्चबभूवहरिरक्षितः॥४६॥रक्षितंहरिणादृष्ट्वाशक्रंतत्रगतव्यथं ॥ काव्यमाताततःक्रुद्धावचनंचेदमब्रवीत्॥ ४७ ॥ मघवंस्त्वांभक्षयामिसविष्णुंवैतपोबलात् ॥ पश्यतांसर्वदेवानामीदृशंमेतपोबलं ॥ ४८॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तौतुतयादेवौविष्णवींद्रौयोगविद्यया ॥ अभिभूतौमहात्मानौस्तब्धौतौसंबभूवतुः ॥ ४९ ॥ ७२

मांप्रविशत्वामहमन्यत्रनयेप्रापयामिभद्रंतेनास्तुतवेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥ योगविद्ययातस्यायोगबलेनत्यर्थः ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ अभिभूतोऽशक्तः ॥५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके चतुर्थस्कंधेएकादशो ध्यायः ॥११॥एकोनषष्टिश्लोकैस्तुविष्णोः शापादनंतरं॥प्रेषिताशुक्रसेवार्थं जयंतीतिनिगद्यते ॥१॥ भृगुपत्नीवधानंतरंजातंकृत्यमाह तंदृष्ट्वेति

विस्मितास्तुतदादेवादृष्ट्वातावतिबाधितौ ॥ चक्रुःकिलकिलाशब्दंततस्तेदीनमानसाः ॥ ५० ॥ क्रोशमानान्सु रान्दृष्ट्वाविष्णुंप्राहशचीपतिः ॥ विशेषेणाभिभूतोस्मित्वत्तोहमधुसूदन ॥ ५१ ॥ जह्येनांतरसाविष्णोयावन्नो नदहेत्प्रभो ॥ तपसादर्पितांदुष्टांमाविचारयमाधव ॥ ५२ ॥ इत्युक्तोभगवान्विष्णुःशक्रेणप्रथितेनच ॥ चक्रं सस्मारतरसाघृणांत्यक्त्वाथमाधवः ॥ ५३ ॥ स्मृतमात्रंतुसंप्राप्तंचक्रंविष्णुवशानुगं ॥ दधारचकरेक्रुद्धोवधा र्थेशक्रनोदितः ॥५४॥ गृहीत्वातत्करेचक्रंशिरश्चिच्छेदरंहसा ॥ हतांदृष्ट्वातुतांशक्रोमुदितश्चाभवत्तदा ॥५५॥ देवाश्चातीवसंतुष्टाहरिंजयजयेतिच ॥ तुष्टुवुर्मुदिताःसर्वेसंजाताविगतज्वराः ॥ ५६ ॥ इंद्राविष्णूतुसंजातौत त्क्षणात्धृदयव्यथौ ॥ स्त्रीवधाच्छंकमानौतुभृगोःशापंदुरत्ययं ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थ स्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ व्यासउवाच ॥ तंदृष्ट्वातुवधंघोरंचुक्रोधभगवान्भृगुः॥ वेपमानोऽतिदुःखार्तः प्रोवाचमधुसूदनं ॥ १॥ भृगुरुवाच ॥ अकृतंतेकृतंविष्णोजानन्पापंमहामते ॥ वधोयंविप्रजातायामनसाकर्तु मक्षमः ॥ २ ॥ आख्यातस्त्वंसत्वगुणःस्मृतोब्रह्माचराजसः ॥ तथासौतामसःशंभुर्विपरीतंकथंस्मृतं ॥ ३ ॥ तामसस्त्वंकथंजातःकृतंकर्मातिनिंदितं ॥ अवध्यास्त्रीत्वयाविष्णोहताकस्मान्निरागसा ॥४ ॥ शपामित्वांदुरा चारंकिमन्यत्प्रकरोमिते ॥ विधुरोहंकृतःपापत्वयाहंशक्रकारणात् ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १ ॥ अकृतमितितेत्वयाऽकृतमकार्यंकृतमित्यर्थः विप्रजातायाविप्रकन्यायाअयंवधोमनसापिकर्तुमक्षमः सत्वयासाक्षात्कृतइत्यर्थः॥२॥ कथंस्मृतंकथंजातमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कीटयोनिः कृष्णसर्पइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ यत्पृष्टंभृगुशापःकथंजातइतिसाकथात्रसमापितातदुपसंहरति ततस्तेनाथेति धर्मेनष्टेसतीत्य
र्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अद्यत्वामितिवाक्यंबौद्धस्त्रीविषयंप्रत्यक्षायास्तुमृतत्वात् इत्युक्त्वामनासिसंकल्पंकरोति यदीति ॥१२ ॥

नशपेहंतथाशक्रंशपेत्वांमधुसूदन ॥ सदाछलपरोसित्वंकीटयोनिर्दुराशयः ॥६ ॥ येचत्वांसात्विकंप्राहुस्ते
मूर्खामुनयःकिल ॥ तामसस्त्वंदुराचारःप्रत्यक्षंमेजनार्दन ॥७॥ अवतारामृत्युलोकेसंतुमच्छापसंभवाः ॥
प्रायोगर्भभवंदुःखंभुंक्ष्वपापाज्जनार्दन ॥ ८॥ व्यासउवाच ॥ ततस्तेनाथशापेननष्टेधर्मेपुनःपुनः ॥ लोक
स्यचहितार्थायजायतेमानुषेष्विह ॥ ९ ॥ राजोवाच ॥ भृगुभार्याहतातत्रचक्रेणामिततेजसा ॥ गार्हस्थ्यंचपु
नस्तस्यकथंजातंमहात्मनः ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ इतिशप्त्वाहरिंरोषात्तदादायशिरस्त्वरन् ॥ कायेसंयो
ज्यतरसाभृगुःप्रोवाचकार्यवित् ॥ ११ ॥ अद्यत्वांविष्णुनादेविहतांसंजीवयाम्यहं ॥ यदिकृत्स्नोमयाधर्मो
ज्ञायतेचरितोपिवा ॥ १२ ॥ तेनसत्येनजीवेतयदिसत्यंब्रवीम्यहं ॥ पश्यंतुदेवताःसर्वाममतेजोबलंमहत् ॥
१३ ॥ अद्भिस्तांप्रोक्ष्यशीताभिर्जीवयामितपोबलात् ॥ सत्यंशौचंतथावेदायदिमेतपसोबलं ॥ १४ ॥ व्यास
उवाच ॥ अद्भिःसंप्रोक्षितादेवीसद्यःसंजीवितातदा ॥ उत्थितापरमप्रीताभृगोर्भार्याशुचिस्मिता ॥ १५ ॥
ततस्तांसर्वभूतानिदृष्ट्वासुप्तोत्थितामिव ॥ साधुसाध्वितितेतांतुतुष्टुवुःसर्वतोदिशं ॥ १६ ॥ एवंसंजीवितातेन
भृगुणावरवर्णिनी ॥ विस्मयंपरमंजग्मुर्देवाःसेंद्राविलोक्यतत् ॥ १७ ॥ छ छ छ

यदिसत्यमिति यदिचाहंसत्यंब्रवीमितेनसत्येनतेनधर्माचरणेनचेयंजीवेत् इतिमनसिसंकल्पंकृत्वादेवान्वदति पश्यंत्विति ॥ १३ ॥ १४ ॥
॥ १५ ॥ तंभृगुंतांतत्पत्नीं ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किंकरिष्यतीति प्रथमतोस्मत्क्रोधेनैवगतस्ततोमत्पृवधंश्रुत्वाद्विगुणितक्रोधेनकिंकरिष्यतीतिनजानेइत्यर्थः ॥ १८॥ अक्षेममितिच्छेदः मंत्राथंमंत्रप्राप्त्यर्थमतिदारुणमधोमुखतयाधूम्रपानादिकं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तत्रगत्वामेभयंहरेत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥२४॥ २५॥

॥२८॥ इंद्रःसुरानथोवाचमुनिनाजीवितासती ॥ काव्यस्तस्त्वातपोघोरंकिंकरिष्यतिमंत्रवित् ॥ १८ ॥ व्यास० ॥
गतानिद्रासुरेंद्रस्यदेहेक्षेममभून्नृप ॥ स्मृत्वाकाव्यस्यवृत्तांतंमंत्रार्थमतिदारुणं ॥ १९॥ विमृश्यमनसाशक्रो
जयंतींस्वसुतांतदा॥उवाचकन्यांचार्वंगींस्मितपूर्वमिदंवचः ॥२०॥गच्छपुत्रीमयादत्ताकाव्यायत्वंतपस्विने॥
समाराधयतन्वंगीमत्कृतेतंवशंकुरु ॥ २१ ॥ उपचारैर्मुनिंतैस्तैःसमाराध्यमनःप्रियैः ॥ भयंमेतरसागत्वाह
रतत्रवराश्रमे ॥ २२ ॥ सापितुर्वचनंश्रुत्वातत्रागच्छन्मनोरमा ॥ तमपश्यद्विशालाक्षीपिबंतंधूममाश्रमे ॥
२३ ॥ तस्यदेहंसमालोक्यस्मृत्वावाक्यंपितुस्तदा ॥कदलीदलमादायवीजयामासतंमुनिं ॥२४॥ निर्मलंशी
तलंवारिसमानीयसुवासितं ॥ पानायकल्पयामासभक्त्यापरमयालघु ॥ २५ ॥ छायांवस्त्रातपत्रेणभास्क
रेमध्यगेसति ॥ रचयामासतन्वंगीस्वयंधर्मेस्थितासती ॥ २६ ॥ फलान्यानीयदिव्यानिपक्वानिमधुराणिच
॥ मुमोचाग्रेमुनेस्तस्यभक्ष्यार्थंविहितानिच ॥ २७ ॥ कुशाःप्रादेशमात्राहिहरिताःशुकसन्निभाः ॥ दधाराग्रे
थपुष्पाणिनित्यकर्मसमृद्धये ॥ २८ ॥ निद्रार्थंकल्पयामाससंस्तरंपल्लवान्वितं ॥ तस्मिन्मुनौचादरस्थाचका
रव्यजनंशनैः ॥ २९ ॥ हावभावादिकंकिंचिद्विकारजननंचतत् ॥ नचकारजयंतीसाशापभीतामुनेस्तदा ॥
३० ॥ स्वर्तिन्विकारतन्वंगीगीर्भिस्तस्यमहात्मनः ॥ सुभाषिण्यनुकूलाभिःप्रीतिकर्त्रीभिरप्युत ॥ ३१ ॥ प्र
बुद्धेजलं तेनैयिदधाराचमनायच ॥ मनोनुकूलंसततंकुर्वतीव्यचरत्तदा ॥ ३२ ॥ ॥२८॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ यच्चकिंचिदिति हेब्रह्मन्‌यच्चकिंचिदपिवस्तुविद्यतेलोकेयच्चत्वंप्रतिपश्यसिचक्षुषा यच्चकस्यचित्कस्यापिवाच्यंव
चनविषयोन तस्यसर्वस्याभिभावकत्वेनयुक्तस्त्वंभविष्यसीत्यर्थः सर्वजेताभविष्यसीतितात्पर्यं ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

इंद्रोपिसेवकांस्तत्रप्रेषयामासचातुरः ॥ प्रवृत्तिंज्ञातुकामोवैमुनेस्तस्यजितात्मनः ॥ ३३ ॥ एवंबहूनिवर्षा
णिपरिचर्यापरोभवत् ॥ निर्विकाराजितक्रोधाब्रह्मचर्यपरासती ॥ ३४ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुपरितुष्टो
महेश्वरः ॥ वरेणछंदयामासकाव्यंप्रीतमनाहरः ॥ ३५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ यच्चकिंचिदपिब्रह्मन्
विद्यतेभृगुनंदन॥ प्रतिपश्यसियत्सर्वंयच्चवाच्यंनकस्यचित् ॥ ३६ ॥ सर्वाभिभावकत्वेनभविष्यसिनसं
शयः ॥ अवध्यःसर्वभूतानांप्रजेशश्चद्विजोत्तमः ॥ ३७ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंदत्वावरांश्छंभुस्तत्रैवांतरधी
यत ॥ काव्यस्तामथसंवीक्ष्यजयंतींवाक्यमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ कासिकस्यासिसुश्रोणिब्रूहिकिंतेचिकीर्षितं ॥
किमर्थमिहसंप्राप्ताकार्यंवदवरोरुमे ॥ ३९ ॥ किंवांछसिकरोम्यद्यदुष्करंचेत्सुलोचने ॥ प्रीतोस्मित्वत्कृतेना
द्यवरंवरयसुव्रते ॥ ४० ॥ ततःसातुमुनिंप्राहजयंतीमुदितानना ॥ चिकीर्षितंमेभगवंस्तपसाज्ञातुमर्हसि ॥
४१ ॥ काव्यउवाच ज्ञातंमयातथापित्वंब्रूहियन्मनसेप्सितं ॥ करोमिसर्वथाभद्रंप्रीतोस्मिपरिचर्यया ॥४२
जयंत्युवाच ॥ शक्रस्याहंसुताब्रह्मन्पित्रातुभ्यंसमर्पिता ॥ जयंतीनामतश्चाहंजयंतावरजामुने ॥ ४३ ॥ स
कामास्मित्वयिविभोवांच्छितंकुरुमेऽधुना ॥ रंस्येत्वयामहाभागधर्मतःप्रीतिपूर्वकं ॥४४॥ शुक्रउवाच ॥ मया
सहत्वंसुश्रोणिदशवर्षाणिभामिनी॥सर्वैर्भूतैरदृश्याचरमस्वेहयदृच्छया ॥४५॥ व्यासउवाच ॥ एवमुक्त्वागृहं
गत्वाजयंत्याःपाणिमुद्वहन् ॥ तयासहावसद्देव्यादशवर्षाणिभार्गवः ॥४६॥ अदृश्यःसर्वभूतानांमाययासं
वृतःप्रभुः ॥ दैत्यास्तमागतंश्रुत्वाकृतार्थंमंत्रसंयुतं ॥ ४७ ॥ छ छ छ

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ जयंतस्यावरजाकनिष्ठभगिनी ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥चिंतापराश्चतेऽतिदीनाश्चेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ संवृतंमायया आच्छन्नं ॥५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सुसंवृतंमायया आच्छन्नंतद्रूपं शुक्राचार्यरूपमास्थायाश्रित्येत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ विद्यांप्राप्तांसदाशिवादित्यर्थात् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अभिजग्मुर्गृहेतस्यमुदितास्तेदिदृक्षवः ॥ नापश्यन्रममाणंतेजयंत्यासहसंयुतं ॥४८ ॥ तदाविमनसःस वैंजाताभग्नोद्यमाश्चते ॥ चिंतापरातिदीनाश्चवीक्ष्यमाणाःपुनःपुनः ॥ ४९ ॥ अदृष्ट्वातंतुसंवृतंप्रतिजग्मुर्य थागतं ॥ स्वगृहान्दैत्यवर्यास्तेचिंताविष्टाभयातुराः ॥५० ॥ रममाणंतथाज्ञात्वाशक्रःप्रोवाचतंगुरुं ॥ बृह स्पतिंमहाभागंकिंकर्तव्यमितःपरं ॥५१॥ गच्छाद्यदानवान्ब्रह्मन्मययात्वंप्रलोभय ॥अस्माकंकुरुकार्यंत्वंबु द्ध्यासंचिंत्यमानद ॥५२ तच्छुत्वावचनंकाव्यंरममाणंसुसंवृतं ॥ ज्ञात्वातद्रूपमास्थायदैत्यान्प्रतिययौगुरुः गत्वातत्रातिभक्त्यासौदानवान्समुपाह्वयत् ॥ आगतास्तेसुराःसर्वेददृशुःकाव्यमग्रतः ५४ ॥ प्रणम्यसं स्थिताःसर्वेकाव्यंमत्वातिमोहिताः ॥ नविदुस्तेगुरोर्मायांकाव्यरूपविभाविनीं ॥ ५५ ॥ तानुवाचगुरुःका व्यरूपःप्रच्छन्नमायया ॥ स्वागतंममयाज्यानांप्राप्तोहंवोहितायवै ॥५६ ॥ अहंवोबोधयिष्यामिविद्यांप्राप्ता ममायया ॥ तपसातोषितःशंभुर्युष्मत्कल्याणहेतवे ॥५७॥ तच्छुत्वाप्रीतमनसोजातास्तेदानवोत्तमाः ॥ कृतकार्यंगुरुंमत्वाजहर्षुस्तेविमोहिताः ॥५८॥ प्रणेमुस्तेमुदायुक्तानिरातंकागतव्यथाः ॥ देवेभ्यश्चभयं त्यक्त्वातस्थुःसर्वेनिरामयाः ॥५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तु देवानांगुरुणातथा॥ शुक्ररूपेणतेदैत्यावंचिताइतिकथ्यते॥ १॥ इत्थंदेवगुरुणाशुक्राचार्यरूपेणदैत्येषुसंतोषितेषुतदनंतरंजातं वृत्तंपृच्छति किंकृतमिति भृगुरूपेणलक्षणयाभृगुपुत्ररूपेणेत्यर्थः छलेनकपटेनदैत्यानांसंबंधिपौरोहित्येनयुक्तेनेतिशेषः ॥ १ ॥ इत्येकं प्रश्नंकृत्वाद्वितीयंप्रश्नमाह गुरुःसुराणामिति नहिमुनेश्छलकर्तृत्वंयुक्तमितिभावः ॥ २ ॥ धर्मशास्त्रेष्विति येनसत्येनपरमात्मापरंब्रह्मल भ्यतेप्राप्यते तथाचश्रुतिः सत्येनलभ्यस्तपसाह्येषआत्मेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ननुलोभार्थमसत्यवक्ताजातइतिचेत्तत्राह आहारादधिकमिति

राजोवाच ॥ किंकृतंगुरुणापश्चाद्भृगुरूपेणवर्तता ॥ छलेनैवहिदैत्यानांपौरोहित्येनधीमता ॥ १ ॥ गुरुःसुराणामनिशंसर्वविद्यानिधिस्तथा ॥ सुतोंगिरसएवासौसकथंच्छलकृन्मुनिः ॥ २ ॥ धर्मशास्त्रेषुसर्वेषुसत्यंधर्मस्यकारणं ॥ कथितंमुनिभिर्येनपरमात्मापिलभ्यते ॥ ३ ॥ वाचस्पतिस्तथामिथ्यावक्ताचेद्दानवान्प्रति ॥ कःसत्यवक्तासंसारेभविष्यातिगृहाश्रमी ॥ ४ ॥ आहारादधिकंभोज्यंब्रह्मांडविभवेपिन ॥ तदर्थंमुनयोमिथ्याप्रवर्तंतेकथंमुने ॥ ५ ॥ शब्दप्रमाणमुच्छेदंशिष्टाभावेगतंनकिं॥ छलकर्मप्रवृत्तेवाविगीतत्वंगुरौकथं ॥ ६॥ देवाःसत्वसमुद्भूताराजसामानवाःस्मृताः ॥ तिर्यंचस्तामसाःप्रोक्ताउत्पत्तौमुनिभिःकिल ॥ ७ ॥ अमराणांगुरुःसाक्षान्मिथ्यावादीस्वयंयदि ॥ तदाकःसत्यवक्तास्याद्राजसस्तामसःपुनः ॥ ८ ॥ क्वस्थितिस्तस्यधर्मस्यसंदेहोयंममात्मनः ॥ कागतिःसर्वजंतूनांमिथ्याभूतेजगत्त्रये ॥ ९ ॥ छ छ

अतिलोभेनबहुतरेधनेसंपादितेपि आहारादधिकमन्नंकेपिनभोक्ष्यंति आहारपरिपूर्तिपर्यंततुप्रारब्धंदास्यत्येवेतिज्ञात्वाकिमर्थंव्यर्थायुःक्षपणार्थं लोभंकुर्वंतीत्यर्थः ॥५॥ किंचाविगीतशिष्टाहितकारिणोत्याप्तास्तेषांवाक्यंप्रमाणमित्याप्तवाक्यागमइत्यस्यार्थः तत्रमहतांसर्वेषामेवमाचरणेका विगीतत्वमनिंदितत्वंतिष्ठतितदभावेकाप्तस्तदभावेशब्दप्रमाणमुच्छेदंनाशंप्रतिकथंनगतमित्याह शब्दप्रमाणमिति अविगीतत्वमिति अविगीतत्वा भावेनिंदितत्वाभावेशिष्टत्वस्याप्यभावोयतोविगीतत्वस्यैवशिष्टत्वात् ॥ ६ ॥ तदुच्छेदमेवद्रढयति देवाःसत्वसमुद्भूताइति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥१०॥ ११ ॥ १२ ॥ आर्यत्वंशिष्टत्वं ॥ १३ ॥ १४ ॥ इतिजनमेजयवाक्यंश्रुत्वाव्यासस्तदुक्तमेवस्थापयति किंविष्णुरिति विष्णुर्वास्तुब्रह्मावास्तुयोयोदेहवान्सपूर्वोक्तदोषरूपविकारैर्युक्तएवभवतिनान्यथेत्यन्वयः ॥१५॥ चातुर्यादिति धौर्त्यादित्यर्थः॥१६॥ कथं धौर्त्यादितिज्ञातमितिचेत्तत्राह संप्राप्तेइति संकटस्यप्रसंगेतस्यधौर्त्यंबहिर्निःसरतीत्यर्थः दृष्टाश्चैवंबहुविधाःपरोपदेशेचतुराःस्वयमेकांतेकामि

हरिर्ब्रह्माशचीकांतस्तथान्येसुरसत्तमाः ॥ सर्वेछलविधौदक्षामनुष्याणांचकाकथा ॥ १० ॥ कामक्रोधाभि संतप्तालोभोपहतचेतसः ॥ छलेदक्षाःसुराःसर्वेमुनयश्चतपोधनाः ॥ ११ ॥ वसिष्ठोवामदेवश्चविश्वामित्रो गुरुस्तथा ॥ एतेपापरताःकात्रगतिर्धर्मस्यमानद ॥ १२ ॥ इंद्रोग्निश्चंद्रमावेधाःपरदाराभिलंपटाः ॥ आर्य त्वंभुवनेष्वेषुस्थितंकुत्रमुनेवद ॥ १३ ॥ वचनंकस्यमंतव्यमुपदेशधियानघ ॥ सर्वेलोभाभिभूतास्तेदेवाश्च मुनयस्तदा ॥ १४ ॥ व्यासउवाच ॥ किंविष्णुःकिंशिवोब्रह्मामघवाकिंबृहस्पतिः ॥ देहवान्प्रभवत्येवविका रैःसंयुतस्तदा ॥ १५ ॥ रागीविष्णुःशिवोरागीब्रह्मापिरागसंयुतः ॥ रागवानपिचातुर्याद्विदेहइवलक्ष्यते ॥ १६ ॥ संप्राप्तेसंकटेसोपिगुणैःसंबाधितेकिल ॥ कारणाद्रहितंकार्यंकथंभवितुमर्हति ॥ १७ ॥ ब्रह्मादी नांचसर्वेषांगुणाएवहिकारणं ॥ पंचविंशत्समुद्भूतादेहास्तेषांनचान्यथा ॥ १८ ॥ कालेमरणधर्मास्तेसंदेहः कोत्रतेनृप ॥ परोपदेशेविरुपष्टंशिष्टाःसर्वेभवंतिच ॥ १९ ॥

नीकज्जलविषदिग्धकटाक्षशरेणताडितामोहिताजाताएवेतिभावः इदंराजन्नाश्चर्यंकिंतुस्वभावएवसर्वेषामित्याह कारणाद्रहितमिति गुणत्रयं हिसर्वेषांकारणं तस्यगुणत्रयस्यप्रारब्धवशातउपचयापचयेसति कचितकदाचित्कस्यचिदपिविषयाचरणंभवत्येवनहिकारणाद्रहितंकार्यंक दापितिष्ठतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ पंचविंशत्समुद्भूताआर्षप्रयोगःपंचविंशतितत्वसमुद्भूताइत्यर्थः ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥

विप्लुतिरिति स्वकार्येप्राप्तेसर्वेषांविप्लुतिःस्वभावच्युतिर्भवतीत्यर्थः अनुपदमेवैतत्व्याख्यातं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ कालवशेनगुणव्य
त्ययमेवदेवादिषुदर्शयति कदाचिदिति रमारंगेणरंजितइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९ ॥३०॥

विप्लुतिर्ह्यविशेषेणस्वकार्येसमुपस्थिते ॥ कामःक्रोधस्तथालोभद्रोहाहंकारमत्सराः ॥२०॥ देहवान्कःपरित्य
क्तुमीशोभवतितान्पुनः ॥ संसारोयंमहाराजसदैवैवंविधःस्मृतः ॥ २१ ॥ नान्यथाप्रभवत्येवशुभाशुभमयः
किल ॥ कदाचिद्भगवान्विष्णुस्तपश्चरतिदारुणं ॥ २२ ॥ कदाचिद्विविधान्यज्ञान्वितनोतिसुराधिपः ॥ क
दाचित्तुरमारंगरंजितःपरमेश्वरः॥२३॥ रमतेकिलवैकुंठेतद्वशस्तरुणोविभुः॥ कदाचिद्दानवैःसार्द्धंयुद्धंपरमदा
रुणं ॥ २४ ॥ करोतिकरुणासिंधुस्तद्बाणापीडितोभृशं ॥ कदाचिज्जयमाप्नोतिदैवात्सोपिपराजयं ॥२५॥ सु
खदुःखाभिभूतोऽसौभवत्येवनसंशयः॥ शेषेशेतेकदाचिद्वैयोगनिद्रासमावृतः॥ २६ ॥ कालेजागर्तिविश्वात्मा
स्वभावप्रतिबोधितः ॥ शर्वोब्रह्माहरिश्चैतइंद्राद्यायेसुरास्तथा ॥२७ ॥ मुनयश्चविनिर्माणेःस्वायुषोविचरंति
हि ॥ निशावसानेसंजातेजगत्स्थावरजंगमं ॥ २८ ॥ म्रियतेनात्रसंदेहोनृपकिंचित्कदापिच ॥ स्वायुषोंतेप
द्मजाद्याःक्षयमिच्छंतिपार्थिव ॥ २९ ॥ प्रभवंतिपुनर्विष्णुहरशक्रादयःसुराः ॥ तस्मात्कामादिकान्भावान्दे
हवान्प्रतिपद्यते ॥ ३० ॥ नात्रतेविस्मयःकार्यःकदाचिदपिपार्थिव ॥ संसारोयंतुसंदिग्धःकामक्रोधादिभि
र्नृप ॥ ३१ ॥ दुर्लभस्तद्विनिर्मुक्तःपुरुषःपरमार्थवित् ॥ योबिभेतीहसंसारेसदारान्नकरोत्यपि ॥ ३२ ॥ वि
मुक्तःसर्वसंगेभ्योविचरत्यविशंकितः ॥ तस्माद्बृहस्पतेर्भार्याशशिनालंभितापुनः ॥ ३३ ॥ छ छ

संदिग्धःसम्यक्दिग्धोयुक्तः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ तस्मादिति गुणत्रयबद्धत्वादित्यर्थः ॥ ३३ ॥

भ्रातुर्यवीयसइति उतत्थोज्येष्ठोबृहस्पतिर्मध्यमआनर्तःकनिष्ठस्तस्यभार्यांगुरुणालंभिताभुक्तेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ गार्हस्थ्यंसंसारासक्तिमित्य
र्थः नहिसंसारासक्तःसनसंसारान्मुक्तोभवेत्तस्मात्संसारासक्तिंविहायसंसारनाशायोद्योगःकर्तव्यइत्यर्थः तथाचयेसंसारासक्तिराहितास्ते
एवाप्ताइति नाप्तवाक्यप्रमाणोच्छेदरूपंदूषणंतवेतिभावः ननुसंसारासक्तिराहित्यंतेनसंसारनाशश्चात्यंतासंभाव्येव स्वभावभूतगुणानांनाशासं
भवादितिचेद्यस्यागुणैरयंबद्धस्तस्याएवोपासनयासर्वंभविष्यतीत्याह तस्मात्सर्वप्रयत्नेनेति हित्वेतिवैराग्यमवलंब्येत्यर्थः ॥ ३५॥३६॥ विमृ

गुरुणालंभिताभार्यातथाभ्रातुर्यवीयसः ॥ एवंसंसारचक्रेस्मिन्रागलोभादिभिर्वृतः ॥ ३४ ॥ गार्हस्थ्यंच समास्थायकथंमुक्तोभवेन्नरः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनहित्वासंसारसारतां ॥ ३५ ॥ अराधयेन्महेशानींसच्चि दानंदरूपिणीं ॥ तन्मायागुणतश्छन्नंजगदेतच्चराचरं ॥३६॥ भ्रमत्युन्मत्तवत्सर्वंमदिरामत्तवन्नृप॥ तस्याआ राधनेनैवगुणान्सर्वान्विमृद्यच ॥ ३७॥ मुक्तिंभजेतमतिमान्नान्यःपंथास्त्वितःपरः ॥ आराधितामहेशानी नयावत्कुरुतेकृपां ॥ ३८॥ तावत्कुतःसुखंकस्मात्कोन्योस्तिदययायुतः ॥ करुणासागरामेतांभजेत्तस्माद मायया ॥ ३९॥ यस्यास्तुभजनेनैवजीवन्मुक्तत्वमश्नुते ॥ मानुष्यंदुर्लभंप्राप्यसेवितानमहेश्वरी ॥ ४०॥ निश्रेणिकाग्रात्पतिताअधइत्येवविद्महे ॥ अहंकारावृतंविश्वंगुणत्रयसमन्वितं ॥ ४१ ॥ छ

द्योपमृद्यनाशयित्वेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ नान्यःपंथेति तथाचश्रुतिःनान्यःपंथाअयनायविद्यतइति ॥ ३८ ॥ कोन्योस्तीति यासर्वकर्त्रीसाय
दिदयांनकरोतितदातदिच्छामुल्लंघ्यान्यःकःसमर्थोस्तिसर्वेषांतदधीनत्वादितिभावः ॥ ३९ ॥ सेवितेतियैरित्यर्थः ॥ ४० ॥ निश्रेणिकाग्रे
ति निश्रेणिकासोपानपंक्तिस्तस्याअग्रंप्राप्यतस्मादधःपतिताइत्येवजानीमहइत्यर्थः तदुक्तं आसाद्यजन्ममनुजेषुचिराद्दुरापंतत्रापिपाटवमवाप्य
निजेंद्रियाणां नाभ्यर्चयंतिजगतांजनयित्रियेत्वांनिश्रेणिकाग्रमधिरुह्यपुनःपतंतीति अहंकारावृतमिति ॥ ४१ ॥

यस्यामायाजन्यगुणत्रयेणतज्जन्याहंकारेणतज्जन्यासत्यादिदोषेणसुबद्धंजगद्भवति तस्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याभगवत्याआराधनेनैवसर्वं गलितंनष्टंभविष्यतीति सैवसच्चिदानंदरूपिणीभुवनेश्वरीसर्वैराराध्येतिभावः ॥४२॥ इत्थंजनमेजयस्यधर्मात्मनोधर्मनाशसंदर्शनक्षुभितांद्रियां तःकरणस्यभगवत्याराधनावलंबेनस्वास्थ्यमभिधायावस्थितंमुनिंप्रतितत्स्वास्थ्यश्रवणसमुद्यदानंदोजनमेजयःपुनःप्रकृतामेवकथांपृच्छति किं

असत्येनापिसंबद्धंमुच्यतेकथमन्यथा ॥ हित्वासर्वंततःसर्वैःसंसेव्याभुवनेश्वरी ॥ ४२ ॥ राजोवाच ॥
किंकृतंगुरुणातत्रकाव्यरूपधरेणच ॥ कदाशुक्रःसमायातस्तन्मेब्रूहिपितामह ॥४३॥ व्यासउवाच ॥ शृणु
राजन्प्रवक्ष्यामियत्कृतंगुरुणातदा ॥ कृत्वाकाव्यस्वरूपंचप्रच्छन्नेनमहात्मना ॥४४॥ गुरुणाबोधितादैत्याम
त्वाकाव्यंस्वकंगुरुं ॥ विश्वासंपरमंकृत्वाबभूवुस्तन्मयास्तदा ॥ ४५ ॥ विद्यार्थंशरणंप्राप्ताभृगुंमत्वातिमो
हिताः ॥ गुरुणाविप्रलब्धास्तेलोभात्कोवानमुह्यति ॥ ४६ ॥ दशवर्षात्मकेकालेसंपूर्णसमयेतदा ॥ जयंत्या
सहक्रीडित्वाकाव्योयाज्यानचिंतयत् ॥ ४७ ॥ आशयाममार्गेतेपश्यंतःसंस्थिताःकिल ॥ गत्वातान्वैप्रप
श्येऽहंयाज्यानतिभयातुरान् ॥ ४८ ॥ मादेवेभ्योभयंतेषांमद्भक्तानांभवेदिति ॥ संचिंत्यबुद्धिमास्थायजयंतीं
प्रत्युवाचह ॥ ४९ ॥ देवानेवोपसंयांतिपुत्रामेचारुलोचने ॥ समयस्तेऽद्यसंपूर्णोजातोयंदशवार्षिकः ॥५०॥
तस्माद्गच्छाम्यहंदेविद्रष्टुंयाज्यान्सुमध्यमे ॥ पुनरेवागमिष्यामितवांतिकमनुद्रुतः ॥ ५१ ॥ तथेतितमुवाचाथ
जयंतीधर्मवित्तमा ॥ यथेष्टंगच्छधर्मज्ञनतेधर्मंविलोपये ॥ ५२ ॥ ᳭ ᳭ ᳭ ᳭

कृतमितिहेपितामहश्रेष्ठ ॥ ४३ ॥ ४४॥ तन्मयास्तत्परायणाः ॥४५॥ भृगुंभृगुपुत्रधियेत्यर्थः॥४६॥ एतत्पर्यंतंगुरुवृत्तांतंवर्णयित्वाकाव्यवृत्तांतंवर्णयति दशवर्षात्मकेकालेइति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ उपसंयांतिशरणंगच्छंति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

भ्रातुर्यवीयसइति उतत्थ्योज्येष्टोबृहस्पतिर्मध्यमआनर्तःकनिष्ठस्तस्यभार्यागुरुणालंभिताभुक्तेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ गार्हस्थ्यंसंसारासक्तिमित्यर्थः नहिसंसारासक्तःसनसंसारान्मुक्तोभवेत्तस्मात्संसारासक्तिंविहायसंसारनाशायोद्योगःकर्तव्यइत्यर्थः तथाचयेसंसारासक्तिराहितास्तेएवाप्ताइति नाप्तवाक्यप्रमाणोच्छेदरूपंदूषणंतवेतिभावः ननुसंसारासक्तिराहित्यंतेनसंसारनाशश्चात्यंतासंभाव्येव स्वभावभूतगुणानांनाशासंभवादितिचेद्यस्यागुणैरयंबद्धस्तस्याएवोपासनयासर्वंभविष्यतीत्याह तस्मात्सर्वप्रयत्नेनेति हित्वेतिवैराग्यमवलंब्येत्यर्थः ॥ ३५॥३६॥ विमृ

गुरुणालंभिताभार्यातथाभ्रातुर्यवीयसः ॥ एवंसंसारचक्रेस्मिन्रागलोभादिभिर्वृतः ॥ ३४ ॥ गार्हस्थ्यंच समास्थायकथंमुक्तोभवेन्नरः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनहित्वासंसारसारतां ॥ ३५ ॥ अराधयेन्महेशानींसच्चिदानंदरूपिणीं ॥ तन्मायागुणतश्छन्नंजगदेतच्चराचरं ॥३६॥ भ्रमत्युन्मत्तवत्सर्वंमदिरामत्तवन्नृप॥ तस्याआराधनेनैवगुणान्सर्वान्विमृद्यच ॥ ३७ ॥ मुक्तिंभजेतमतिमान्नान्यःपंथास्त्वितःपरः ॥ आराधितामहेशानीनयावत्कुरुतेकृपां ॥ ३८ ॥ तावद्भवेत्सुखंकस्मात्कोन्योस्तिदययायुतः ॥ करुणासागरामेतांभजेत्तस्मादमायया ॥ ३९ ॥ यस्यास्तुभजनेनैवजीवन्मुक्तत्वमश्नुते ॥ मानुष्यंदुर्लभंप्राप्यसेवितानमहेश्वरी ॥ ४० ॥ निश्रेणिकाग्रात्पतिताअधइत्येवविद्महे ॥ अहंकारावृतंविश्वंगुणत्रयसमन्वितं ॥ ४१ ॥ छ

द्योपमृद्यनाशयित्वेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ नान्यःपंथेति तथाचश्रुतिःनान्यःपंथाअयनायविद्यतइति ॥ ३८ ॥ कोन्योस्तीति यासर्वकर्त्रीसायदिदयांनकरोतितदातदिच्छामुल्लंघ्यान्यःकःसमर्थोस्तिसर्वेषांतदधीनत्वादितिभावः ॥ ३९ ॥ सेवितेतियैरित्यर्थः ॥ ४० ॥ निश्रेणिकाग्रेति निश्रेणिकासोपानपंक्तिस्तस्याअग्रंप्राप्यतस्मादधःपतिताइत्येवजानीमहइत्यर्थः तदुक्तं आसाद्यजन्ममनुजेषुचिराद्दुरापंतत्रापिपाटवमवाप्यनिजेंद्रियाणां नाभ्यर्चयंतिजगतांजनयित्रियेत्वांनिश्रेणिकाग्रमधिरुह्यपुनःपतंतीति अहंकारावृतमिति ॥ ४१ ॥

यस्यामायाजन्यगुणत्रयेणतज्जन्याहंकारेणतज्जन्यासत्यादिदोषेणसंबद्धंजगद्भवति तस्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याभगवत्याअराधनेनैवसर्वं गलितंनष्टंभविष्यतीति सैवसच्चिदानंदरूपिणीभुवनेश्वरीसर्वैराराध्येतिभावः ॥४२॥ इत्थंजनमेजयस्यधर्मात्मनोधर्मनाशसंदर्शनक्षुभितेंद्रियां तःकरणस्यभगवत्याराधनावलंबेनस्वास्थ्यमभिधायावस्थितंमुनिंप्रतितत्स्वास्थ्यश्रवणसमुद्यदानंदोजनमेजयःपुनःप्रकृतामेवकथांपृच्छति किं

असत्येनापिसंबद्धंमुच्यतेकथमन्यथा ॥ हित्वासर्वंततःसर्वैःसंसेव्याभुवनेश्वरी ॥ ४२ ॥ राजोवाच ॥ किंकृतंगुरुणातत्रकाव्यरूपधरेणच ॥ कदाशुक्रःसमायातस्तन्मेब्रूहिपितामह ॥४३॥ व्यासउवाच ॥ शृणु राजन्प्रवक्ष्यामियत्कृतंगुरुणातदा ॥ कृत्वाकाव्यस्वरूपंचप्रच्छन्नेनमहात्मना॥४४॥ गुरुणाबोधितादैत्याम त्वाकाव्यंस्वकंगुरुं ॥ विश्वासंपरमंकृत्वाबभूवुस्तन्मयास्तदा ॥ ४५ ॥ विद्यार्थंशरणंप्राप्ताभृगुंमत्वातिमो हिताः ॥ गुरुणाविप्रलब्धास्तेलोभात्कोवानमुह्यति ॥ ४६ ॥ दशवर्षात्मकेकालेसंपूर्णसमयेतदा ॥ जयंत्या सहक्रीडित्वाकाव्योयाज्यानचिंतयत् ॥ ४७ ॥ आशयाममर्मार्गेतेपश्यंतःसंस्थिताःकिल ॥ गत्वातान्वैप्रप श्येऽहंयाज्यानतिभयातुरान् ॥ ४८ ॥ मादेवेभ्योभयंतेषांमद्भक्तानांभवेदिति ॥ संचिंत्यबुद्धिमास्थायजयंतीं प्रत्युवाचह ॥ ४९ ॥ देवानेवोपसंयांतिपुत्रामेचारुलोचने ॥ समयस्तेऽद्यसंपूर्णोजातोयंदशवार्षिकः ॥५०॥ तस्माद्गच्छाम्यहंदेविद्रष्टुंयाज्यान्सुमध्यमे ॥ पुनरेवागमिष्यामितवांतिकमनुद्रुतः ॥ ५१ ॥ तथेतितमुवाचाथ जयंतीधर्मवित्तमा ॥ यथेष्टंगच्छधर्मज्ञनतेधर्मंविलोपये ॥ ५२ ॥ ७ ७ ७ ७

कृतमितिहेपितामहश्रेष्ठ ॥ ४३ ॥ ४४॥ तन्मयास्तत्परायणाः ॥४५॥ भृगुंभृगुपुत्रधियेत्यर्थः॥४६॥ एतत्पर्यंतंगुरुवृत्तांतंवर्णयित्वाकाव्यवृ त्तांतंवर्णयति दशवर्षात्मकेकालेइति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ उपसंयांतिशरणंगच्छंति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ स्वेनबृहस्पतिनाकृतंप्रणीतंजैनंधर्मंजैनशास्त्रंतान्दैत्यान्छलेनबोधयंतमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ बृहस्पतिमतमाह भोदेवरिपवइति आ
ततायिनोपिअहंतव्याइतिच्छेदः नहंतव्याइत्यर्थः ॥५५॥ वेदोक्तापिहिंसानकर्त्तव्येत्याह द्विजैरिति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८॥५९॥६०॥

तच्छ्रुत्वावचनंकाव्योजगामत्वरितस्ततः ॥ अपश्यद्दानवानांसपार्श्वेवाचस्पतिंतदा ॥ ५३ ॥ छद्मरूपधरंसौ
म्यंबोधयंतंच्छलेनतान् ॥ जैनंधर्मंकृतंस्वेनयज्ञनिंदापरंतथा ॥ ५४ ॥ भोदेवरिपवःसत्यंब्रवीमिभवतांहितं ॥
अहिंसापरमोधर्मोहंतव्याह्याततायिनः ॥ ५५ ॥ द्विजैर्भोगरतैर्वेदेदर्शितंहिंसनंपशोः ॥ जिव्हास्वादपरैःका
ममहिंसैवपरामता ॥ ५६ ॥ एवंविधानिवाक्यानिवेदशास्त्रपराणिच ॥ ब्रुवाणंगुरुमाकर्ण्यविस्मितोऽसौभृगोः
सुतः ॥ ५७ ॥ चिंतयामासमनसाममद्वेष्योगुरुःकिल ॥ वंचिताःकिलधूर्तेनयाज्यामेनात्रसंशयः ॥ ५८ ॥
धिग्लोभंपापबीजंवैनरकद्वारमूर्जितं ॥ गुरुरप्यनृतंब्रूतेप्रेरितोयेनपाप्मना ॥ ५९ ॥ प्रमाणंवचनंयस्यसोपि
पाखंडधारकः ॥ गुरुःसुराणांसर्वेषांधर्मशास्त्रप्रवर्तकः ॥ ६० ॥ किंकिंनलभतेलोभान्मलिनीकृतमानसः ॥
अन्योपिगुरुरप्येवंजातःपाखंडपंडितः ॥ ६१ ॥ शैलूषवेष्टितंसर्वंपरिगृह्यद्विजोत्तमः ॥ वंचयत्यतिसंमूढा
न्दैत्यान्याज्यान्ममाप्यसौ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥
व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यमनसातानुवाचहसन्निव ॥ वंचितामत्स्वरूपेणदैत्याःकिंगुरुणाकिल ॥ १ ॥ अ
हंकाव्योगुरुश्चायंदेवकार्यप्रसाधकः ॥ अनेनवंचितायूयंमद्याज्यानात्रसंशयः ॥ २ ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ अर्थाधिकैःसप्तपंचाशद्भिःपद्यैरनंतरं।।दैत्यानांशुक्र
संप्राप्तिर्विंचितानामिहोच्यते ॥ १ ॥ दैत्याध्ययनंबृहस्पतिकर्तृकंश्रुत्वादैत्यान्प्रतिशुक्रउवाचेत्याह इतिसंचिंत्यमनसेति ॥ १ ॥ २ ॥

॥३॥४॥ सतानिति सुसंभ्रांतानूमो[illegible]द्रूपेणायंबृहस्पतिर्वौयुष्मान्वंचयातिवंचयिष्यतीत्यर्थः ॥५॥६॥७॥८॥ काव्येनवास्त विकेन कालपर्ययात् कालवैपरीत्येन[illegible]बृहस्पतेर्मायया मोहिताइत्यर्थः॥९॥१०॥११॥ तंगुरुंबृहस्पतिंशुक्राचार्यरूपेणजगृहुः॥१२

माश्रद्धध्वंवचोस्यार्यादांभि[illegible]यंमंदाकृतिः ॥ अनुगच्छतमांयाज्यास्त्यजतैनंबृहस्पतिं ॥३॥ इत्याकर्ण्यवच स्तस्यदृष्ट्वातौसदृशौपुनः॥ विस्मयंपरमंजग्मुःकाव्योयमितिनिश्चिताः॥४॥सतान्वीक्ष्यसुसंभ्रांतानूगुरुर्वाक्य मुवाचह ॥ गुरुर्वोवंचयत्येवमद्रूपोयंबृहस्पतिः ॥५॥ प्राप्तोवंचयितुंयुष्मान्देवकार्यार्थसिद्धये ॥ माविश्वासं वचस्तस्यकुरुध्वंदैत्यसत्तमाः॥६॥ प्राप्ताविद्यामयाशंभोर्युष्मानध्यापयामिताम् ॥ देवेभ्योविजयंनूनंकरिष्या मिनसंशयः ॥७॥ इतिश्रुत्वागुरोर्वाक्यंकाव्यरूपधरस्यते ॥ विश्वासंपरमंजग्मुःकाव्योयमितिनिश्चयात् ॥८॥ काव्येनवहुधातत्रबोधिताःकिलदानवाः ॥ बुबुधुर्नगुरोर्मायामोहिताःकालपर्ययात् ॥९॥ एवंतेनि श्चयंकृत्वाततोभार्गवमब्रुवन् ॥ अयंगुरुर्नोधर्मात्माबुद्धिदश्चहितेरतः ॥१०॥ दशवर्षाणिसततमयंनःशा स्तिभार्गवः॥गच्छत्वंकुहकोभासिनास्माकंगुरुरप्युत ॥११॥ इत्युक्त्वाभार्गवंमूढानिर्भर्त्स्यचपुनःपुनः॥जगृ हुस्तंगुरुंप्रीत्याप्रणिपत्याभिवाद्यच ॥१२॥ काव्यस्तुतन्मयान्दृष्ट्वाचुकोपाथशशापच ॥ दैत्यान्विबोधिता न्मत्वागुरुणाचातिवंचितान् ॥१३॥ यस्मान्मयाबोधितावैगृग्हीयुर्नचमेवचः ॥ तस्मात्प्रनष्टसंज्ञावैपराभव मवाप्स्यथ ॥१४॥ मदवज्ञाफलंकामंस्वल्पेकालेह्यवाप्स्यथ ॥ तदास्यकपटंसर्वंपरिज्ञातंभविष्यति॥१५॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वासौजगामाशुभार्गवःक्रोधसंयुतः ॥ बृहस्पतिर्मुदंप्राप्यतस्थौतत्रसमाहितः ॥१६॥

॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ततःशप्तानिति भार्गवेणशप्तान्दैत्यान्ज्ञात्वाकुद्धोयंशुक्रोदैत्यानाशिवात्प्राप्तान्मंत्रान्नोपदेक्ष्यतीतिकृतकार्योहमितिमत्वाजगामेत्यर्थः ॥ १७ ॥
॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अंतर्मलिनः कपटी ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

ततःशप्तान्गुरुर्ज्ञात्वादैत्यांस्तान्भार्गवेणहि॥जगामतरसात्यक्त्वास्वरूपंस्वंविधायच॥१७॥गत्वोवाचतदा
शक्रंकृतंकार्यंमयाध्रुवं॥ शप्ताःशुक्रेणतेदैत्यामयात्यक्ताःपुनःकिल॥१८॥निराधाराःकृतानूनंयतध्वंसुरसत्तमाः
॥ संग्रामार्थंमहाभागशापदग्धामयाकृताः ॥१९ ॥ इतिश्रुत्वागुरोर्वाक्यंमघवामुदमाप्तवान् ॥ जहर्षुश्चसुराः
सर्वेप्रतिपूज्यबृहस्पतिं ॥ २० ॥ संग्रामायमतिंचक्रुःसंविचार्यमिथःपुनः॥निर्ययुर्मिलिताःसर्वेदानवाभिमुखाः
सुराः॥२१॥सुरान्समुद्यतान्ज्ञात्वाकृतोद्योगान्महाबलान्॥अंतर्हितंगुरुंचैववभूवुश्चिंतयान्विताः ॥२२॥ पर
स्परमथोचुस्तेमोहितास्तस्यमायया॥सचप्राज्ञोमहात्मानोयातोसौरुष्टमानसः ॥२३॥ वंचयित्वागतःपापोगु
रुःकपटपंडितः॥भ्रातृस्त्रीलंभनःप्रायोमलिनोंतर्बहिःशुचिः ॥२४॥ किंकुत्रक्कचगच्छामःकथंकाव्यंप्रकोपितं॥
कुर्वीमहिसहायार्थंप्रसन्नंत्वष्टमानसं ॥ २५ ॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वेमिलिताभयकंपिताः ॥ प्रल्हादंपुरतःकृत्वा
जग्मुस्तेभार्गवंपुनः ॥ २६ ॥ प्रणेमुश्चरणौतस्यमुनेर्मौनभृतस्तदा ॥ भार्गवस्तानुवाचाथरोषसंरक्तलो
चनः ॥ २७ ॥ मयाप्रबोधितायूयंमोहितागुरुमायया ॥ नगृहीतंवचोयोग्यंतदायाज्याहितंशुचि ॥ २८ ॥ त
दावगणितश्चाहंभवद्भिस्तद्वशंगतैः ॥ प्राप्तंनूनंमदोन्मत्तैर्ममावमानजंफलं ॥ २९ ॥ तत्रगच्छतसद्म्यत्राय
त्रासौकपटाकृतिः ॥ वंचकःसुरकार्यार्थीनाहंतद्वद्विवंचकः ॥ ३० ॥ छ छ छ छ

हेयाज्याः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ शैलूषेणत्वद्वेषधारिणाबृहस्पतिना ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१

व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवंतंशुक्रंतंवाक्यंसंदिग्धयागिरा ॥ प्रल्हादस्तंतदोवाचगृहीत्वाचरणौततः ॥ ३१ ॥ प्र
ल्हादउवाच ॥ भार्गवाद्यसमायातान्याज्यानस्मांस्तथातुरान् ॥ त्यक्तुंनार्हसिसर्वज्ञत्वद्धितां स्तनयाद्धिनः
॥ ३२ ॥ गतेत्वयितुमंत्रार्थेशैलूषेणदुरात्मना ॥ त्वद्वेषमधुरालापैर्वयंतेनप्रवंचिताः ॥ ३३ ॥ अज्ञानकृतदोषे
णनैवकुप्यतिशांतिमान् ॥ सर्वज्ञस्त्वंविजानासिचित्तंनःप्रवणंत्वयि ॥ ३४ ॥ ज्ञात्वानस्तपसाभावंत्यजको
पंमहामते ॥ ब्रुवंतिमुनयःसर्वेक्षणकोपाहिसाधवः ॥ ३५ ॥ जलंस्वभावतःशीतंवन्ह्यातपसमागमात् ॥ भ
वत्युष्णंवियोगाच्चशीतत्वमनुगच्छति ॥ ३६ ॥ क्रोधश्चांडालरूपोवैत्यक्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ तस्माद्रोपंपरि
त्यज्यप्रसादंकुरुसुव्रत॥ ३७ ॥ यदिनत्यजसिक्रोधंत्यजस्यस्मान्सुदुःखितान् ॥ त्वयात्यक्तामहाभागगमि
ष्यामोरसातलं ॥ ३८ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रल्हादस्यवचःश्रुत्वाभार्गवोज्ञानचक्षुषा ॥ विलोक्यसुमनाभूत्वा
तानुवाचहसन्निव ॥ ३९ ॥ नभेतव्यंनगंतव्यंदानवावारसातलं ॥ रक्षयिष्यामिवोयाज्यान्मंत्रैरवितथैःकिल
॥ ४० ॥ हितंसत्यंब्रवीम्यद्यशृणुध्वंतत्तुनिश्चयं ॥ वचनंममधर्मज्ञाःश्रुतंयद्ब्रह्मणःपुरा ॥ ४१ ॥ अवश्यं
भाविनोभावाःप्रभवंतिशुभाशुभाः ॥ दैवंनचान्यथाकर्तुंक्षमःकोपिधरातले ॥ ४२ ॥ अद्यमंदबलायूयंकाल
योगादसंशयं ॥ देवैर्जिताःसकृच्चापिपातालंप्रतिपत्स्यथ ॥ ४३ ॥ प्राप्तःपर्यायकालोवइतिब्रह्माभ्यभाषत ॥
भुक्तंराज्यंभवद्भिश्चपूर्णंसर्वसमृद्धिमत् ॥ ४४ ॥ छ छ छ छ छ

॥ ४२ ॥ अद्येति यद्यप्यहंमहादेवात्प्राप्तमंत्रस्तथापिभवतामयंपराजयकालोस्त्यतःकालयोगाद्देवैर्जिताःसंतःसकृदेकवारंपातालंप्रतिपत्स्यथग
मिष्यथेत्यर्थः ॥ ॥ ४३ ॥ तदेवस्पष्टमाह प्राप्तःपर्यायकालइतिव्यत्ययकालइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ॥ ॥ ॥

मूर्द्धनिदेवानाक्रम्यतेषांमस्तकेचरणंदत्त्वेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इदंवामनरूपेणहरिणापिपूर्वमुक्तमस्तीत्याह यदेति त्वत्तमितिराज्यमित्यर्थः॥४७॥४८॥ पौत्रस्तवेतिबलिरित्यर्थः इतिवामनवाक्यंतवपौत्रोबलिःश्रुत्वा भीतवत्सर्वभूतानामदृश्यःसन्गुप्तश्चरतीत्यर्थः॥४९॥५०॥

॥३४॥ युगानिदशपूर्णानिदेवानाक्रम्यमूर्द्धनि ॥ दैवयोगाच्चयुष्माभिर्भुक्तंत्रैलोक्यमूर्जितं ॥ ४५ ॥ सावर्णिकेमनौ राज्यंपुनस्तत्तुभविष्यति ॥ पौत्रस्त्रैलोक्यविजयीराज्यंप्राप्स्यतितेबलिः ॥ ४६ ॥ यदावामनरूपेणहृतंदेवेनविष्णुना ॥ तदैवचभवत्पौत्रःप्रोक्तोदेवेनजिष्णुना ॥ ४७ ॥ हृतंयेनबलेराज्यंदेववांछार्थसिद्धये ॥ त्वमिंद्रोभविताचाग्रेस्थितेसावर्णिकेमनौ ॥ ४८ ॥ भार्गवउवाच ॥ इत्युक्तोहरिणापौत्रस्तवप्रल्हादसांप्रतं ॥ अदृश्यःसर्वभूतानांगुप्तश्चरतिभीतवत् ॥ ४९ ॥ एकदावासवेनासौबलिर्गर्दभरूपभाक् ॥ शून्येगृहेस्थितः कामंभयभीतःशतक्रतोः ॥ ५० ॥ पृष्टश्चबहुधातेनवासवेनबलिस्तदा ॥ किमर्थंगार्दभंरूपंकृतवान्दैत्यपुंगव ॥ ५१ ॥ भोक्तात्वंसर्वलोकस्यदैत्यानांचप्रशासिता ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वादैत्यराजोबलिस्तदा॥ ५२ ॥ प्रोवाचवचनंशक्रंकोत्रशोकःशतक्रतो ॥ यथाविष्णुर्महातेजामत्स्यकच्छपतांगतः ॥ ५३ ॥ तथाहंखररूपेणसंस्थितःकालयोगतः ॥ यथात्वंकमलेलीनःसंस्थितोब्रह्महत्यया ॥ ५४ ॥ पीडितश्चतथाह्यद्यस्थितोहंखररूपधृक् ॥ दैवाधीनस्यकिंदुःखंकिंसुखंपाकशासन ॥ ५५ ॥ कालःकरोतिवैननंयदिच्छतियथातथा ॥ भार्गवउवाच॥ इतितौबलिदेवेशौकृत्वासंविदमुत्तमां ॥५६ ॥ प्रबोधंप्रापतुःकामंयथास्थानंचजग्मतुः ॥ इत्येतत्तेसमाख्यातामयादैवबलिष्ठता ॥ ५७ ॥ दैवाधीनंजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ छ छ छ छ छ छ ॥३४॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

अर्धश्लोकाधिकैरेकसप्ततिश्लोकवर्यकैः ॥ देवदानवयोर्युद्धशांतिर्दैव्याकृतोच्यते ॥१॥ युद्धे युष्माभिः कृतेपि जयोनभविष्यतीति किंतु पराजयएवेति भार्गववाक्यंश्रुत्वाप्रल्हादोदैत्यानुवाचेत्याह इतितस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ दैवंकिमिति अनुकूलंप्रतिकूलंवेत्यर्थः ॥ ३ ॥ यत्त्वयोक्तंदैवंप्रति

व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभार्गवस्यमहात्मनः ॥ [illegible]दस्तुसुसंहृष्टोबभूवनृपनंदन ॥ १ ॥ ज्ञात्वादैवंवलिष्ठंचप्रल्हादस्तानुवाचह ॥ कृतेपियुद्धेनजयोभाविष्यति[illegible]न ॥ २ ॥ तदातेजयिनःप्रोचुर्दानवामदगर्विताः ॥ संग्रामस्तुप्रकर्तव्योदैवंकिंनविदामहे ॥ ३ ॥ निरुद्यमानांदैवंहिप्रधानमसुराधिप ॥ केनदृष्टंक्ववादृष्टंकीदृशंकेननिर्मितं ॥ ४ ॥ तस्माद्युद्धंकरिष्यामोबलमास्थायसांप्रतं ॥ भवाग्रेदैत्यवर्यत्वंसर्वज्ञोसि महामते ॥ ५ ॥ इत्युक्तस्तैस्तदाराजन्प्रल्हादःप्रबलारिहा ॥ सेनानीश्चतदाभूत्वादेवान्युद्धेसमाव्हयत् ॥ ६ ॥ तेपितत्रासुरान्दृष्ट्वासंग्रामेसमुपस्थितान् ॥ सर्वेसंभृतसंभारादेवास्तान्समयोधयन् ॥ ७ ॥ संग्रामस्तु तदाघोरःशक्रप्रल्हादयोरभवत् ॥ पूर्णवर्षशतंतत्रमुनीनांविस्मयावहः ॥ ८ ॥ वर्तमानेमहायुद्धेशक्रेणप्रतिपालिताः ॥ जयमापुस्तदादैत्याःप्रल्हादप्रमुखानृप ॥ ९ ॥ तदैवेंद्रोगुरोर्वाक्यात्सर्वदुःखविनाशिनीं ॥ सस्मार मनसादेवींमुक्तिदांपरमांशिवां ॥ १० ॥ इंद्रउवाच ॥ जयदेविमहामायेशूलधारिणिचांबिके ॥ शंखचक्रगदापद्मखड्गहस्तेभयप्रदे ॥ ११ ॥

कूलंवर्ततेजयोनभविष्यतीति तदेतद्भाषणंनिरुद्यमानांपौरुषहीनानांभवति पराक्रमवद्भिस्तुपौरुषमेवप्रधानतयामंतव्यमदृष्टंतुकदादर्ततेकिंदृष्टंवर्तते केनवानिर्मितमिति केनदृष्टंनैवादृष्टमस्तीतिभावः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ भवतअभवदित्यर्थः आगमशास्त्रस्यानित्यत्वादडागमाभावः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

शक्तिदर्शननायिकेइति शैवशाक्तसौरगाणेशवैष्णवनास्तिकमतप्रतिपादकानिषड्दर्शनानिसंति तत्रशक्तिदर्शनस्यनायिकातन्मतस्य मुख्यत्वेनप्रतिपाद्याश्रीभुवनेश्वरीदेवतास्तीतितदेतत्षड्दर्शनपूजायांस्पष्टं तदभिप्रायेणोच्यते शक्तिदर्शननायिकेइति दशतत्वात्मिकेमातरिति शैवशाक्तसौरवैष्णवत्रैपुरादिमतभेदेनतत्वान्यनेकानिसंति तत्रशक्तिदर्शनमतेश्रीभुवनेश्वर्यादशतत्वानिसंति क्वचिन्नवतत्वान्यपि तदुक्तंशारदायां निवृत्याद्याःकलाःपंचतत्वोबिंदुःकलापुनः नादःशक्तिःसदापूर्वःशिवश्चप्रकृतेर्बिंदुरिति तत्वशब्देनसर्वप्रपंचस्ययत्रांतर्भावस्तत्तत्वमुच्यते तथाचतदभिप्रायेणोच्यते दशतत्वात्मिकेमातरिति महाबिंदुस्वरूपिणिसितशोणबिंदुयुगलमिश्रणाज्जायमानोमिश्रबिंदुर्महाबिंदुरितिकामकलारहस्येस्पष्टं तद्व्याख्यायांचास्माभिर्विशदीकृतंतदभिप्रायेणोच्यतेमहाबिंदुस्वरूपिणीतिसाम्यावस्थमायाविशिष्टंब्रह्ममहाबिंदु

नमस्तेभुवनेशानिशक्तिदर्शननायिके ॥ दशतत्वात्मिकेमातर्महाबिंदुस्वरूपिणि ॥ १२ ॥ महाकुंडलिनीरूपेसच्चिदानंदरूपिणि ॥ प्राणाग्निहोत्रविद्येतेनमोदीपशिखात्मिके ॥ १३ ॥ पंचकोशांतरगतेपुच्छब्रह्मस्वरूपिणि ॥ आनंदकलिकेमातःसर्वोपनिषदर्चिते ॥ १४ ॥ मातःप्रसादसुमुखीभवहीनसत्वांस्त्रायस्वनोजननिदैत्यपराजितान्वै॥त्वंदेविनःशरणदाभुवनेप्रमाणाशक्तासिदुःखशमनेखिलवीर्ययुक्ते ॥ १५ ॥ ध्यायंतियेपिसुखिनोनितरांभवंतिदुःखान्विताविगतशोकभयास्तथान्ये ॥ मोक्षार्थिनोविगतमानविमुक्तसंगाःसंसारवारिधिजलंप्रतरंतिसंतः ॥ १६ ॥ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

स्तत्स्वरूपिणि ॥१२॥ प्राणाग्निहोत्रविद्येतइति प्राणाग्निहोत्रप्रपंचयागाख्यौद्वौयागौ तयोर्द्वयोरपिदेवताभुवनेश्वरी तदेतत्तंत्रेषुस्पष्टं तदभिप्रायेणोच्यते प्राणाग्निहोत्रविद्येतितद्देवतेत्यर्थः नमोदीपशिखात्मिकेइति दीपशिखावन्हिशिखातदात्मिकेइत्यर्थः तथाचश्रुतिः तस्यमध्येवन्हिशिखाअणीयोर्ध्वाव्यवस्थिता नीलतोयदमध्यस्थाविद्युल्लेखेवभास्वरेति ॥१३॥ पुच्छब्रह्मस्वरूपिणीतिब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेतिवाक्योक्तानंदमयकोशपुच्छभूतब्रह्मरूपिणीत्यर्थः सर्वोपनिषदार्चितेइति सर्वेवेदायत्पदमामनंतितपांसिसर्वाणीतिश्रुतेः ॥ १४ ॥ हीनसत्वान्हीनपराक्रमान् ॥ १५ ॥ दुःखान्वितेति अन्येयेनध्यायंतितेदुखान्विताश्चतेअविगतशोकभयाश्चेतिकर्मधारयःतथाभवंति मोक्षार्थिनोयेध्यायंतीत्यनुषंगः ॥ १६ ॥ ॥

आर्तिहरः प्रतापोयस्याः त्वंदेविविश्वेति सत्वगुणंविनारक्षणाभावस्तमोगुणंविनासंहाराभावोमातुस्तुपुत्रविषयेसत्वगुणएवास्तितवतुजगज्जनन्या
जगतोरक्षणान्मारणाच्चोभयगुणवत्वमस्तीतितवैतादृशविलक्षणचरितंकोवेदनकोपीत्यर्थः ॥ १७ ॥ माभून्मच्चरितंमंदबुद्धीनांविषयः सुबुद्धी

त्वंदेविविश्वजननिप्रथितप्रभावासंरक्षणार्थमुदितार्तिहरप्रतापा ॥ संहर्तुमेतदखिलंकिलकालरूपाकोवेत्ति
तेंबचरितंननुमंदबुद्धिः ॥ १७ ॥ ब्रह्माहरश्चहरिदश्वरथोहरिश्चइंद्रोयमोथवरुणोऽग्निसमीरणौच ॥ ज्ञातुंक्ष
मानमुनयोपिमहानुभावायस्याःप्रभावमतुलंनिगमागमाश्च॥ १८ ॥ धन्यास्तएवतवभक्तिपरामहांतःसंसा
रदुःखरहिताःसुखसिंधुमग्नाः॥येभक्तिभावरहितानकदापिदुःखांभोधिंजनिक्षयतरंगमुमेतरंति॥१९॥येवीज्य
मानाःसितचामरैश्चक्रीडंतिधन्याःशिबिकाधिरूढाः॥तैःपूजितात्वंकिलपूर्वदेहेनानोपहारैरितिचिंतयामि॥२०॥
येपूज्यमानावरवारणस्थाविलासिनीवृंदविलासयुक्ताः ॥ सामंतकैश्चोपनतैर्व्रजंतिमन्येहितैस्त्वंकिलपूजिता
सि॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतामघवतादेवीविश्वेश्वरीतदा ॥ प्रादुर्बभूवतरसासिंहारूढाचतुर्भुजा ॥
॥ २२ ॥ शंखचक्रगदापद्मान्बिभ्रतीचारुलोचना ॥ रक्तांबरधरादेवीदिव्यमाल्यविभूषणा ॥ २३ ॥ तानु
वाचसुरान्देवीप्रसन्नवदनागिरा ॥ भयंत्यजंतुभोदेवाःशंविधास्येकिलाधुना ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीसिं
हारूढातिसुंदरी ॥ जगामतरसातत्रयत्रदैत्यामदान्विताः ॥ २५ ॥ प्रल्हादप्रमुखाःसर्वेदृष्ट्वादेवींपुरःस्थितां
॥ ऊचुःपरस्परंभीताःकिंकर्त्तव्यमितस्तदा ॥ २६ ॥ ॐ ॐ ॐ ॐ

नांतुविषयःस्यादितिचेत्तत्राह ब्रह्माहरश्चेति एतेमहांतोपिनजानंतितदैतदपेक्षयाधिकबुद्धिमंतःकेसंति तस्मादेतद्विषयेसर्वएवमंदबुद्धयइत्यर्थः
तथाचश्रुतिः यतोवाचोनिवर्त्तंतइति ॥ १८ ॥ धन्याइति येभक्तिरहितास्तेजनिक्षयतरंगवंतंदुःखाभोधिंहेउमेनकदापितरंति ॥ १९ ॥२०
॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥२७ ॥ २८ ॥ नयोद्धव्यंकिंतुपलाय्यगंतव्यमित्यन्वयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ दैत्यान्प्रत्युक्त्वाप्रल्हादंप्रत्याह महाभागेति ॥३१॥३२॥ ॥ ३३ ॥ मालासर्पवदिति मालायांयथासर्पभ्रमस्तद्वच्चराचरंयस्यांभातितस्यैसर्वाधिष्ठानब्रह्मरूपायैह्रींकारमूर्त्तयेश्रीभुवनेश्वर्यैनमोस्त्वित्य

॥३६॥

देवंनारायणंचात्रसंप्राप्ताचंडिकाकिल ॥ महिषांतकरीनूनंचंडमुंडविनाशिनी ॥ २७ ॥ निहनिष्यतिनःसर्वा
नंबिकानात्रसंशयः ॥ वक्रदृष्ट्यायया पूर्वंनिहतौमधुकैटभौ ॥ २८ ॥ एवंचिंतातुरान्वीक्ष्यप्रल्हादस्तानुवाच
ह ॥ योद्धव्यंनाथगंतव्यंपलाय्यदानवोत्तमाः ॥ २९ ॥ नमुचिस्तानुवाचाथपलायनपरानिह ॥ हनिष्यतिज
गन्मातारुषिताकिलहेतिभिः ॥ ३० ॥ तथाकुरुमहाभागयथादुःखंनजायते ॥ व्रजामोद्यैवपातलंतांस्तुत्वात
दनुज्ञया ॥ ३१ ॥ प्रल्हादउवाच ॥ स्तौमिदेवींमहामायांसृष्टिस्थित्यंतकारिणीं ॥ सर्वेषांजननींशक्तिंभक्ता
नामभयंकरीं ॥ ३२ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाविष्णुभक्तस्तुप्रल्हादःपरमार्थवित् ॥ तुष्टावजगतांधात्रींकृ
तांजलिपुटस्तदा ॥ ३३ ॥ मालासर्पवदाभातियस्यांसर्वंचराचरं ॥ सर्वाधिष्ठानरूपायैतस्यैह्रींमूर्त्तयेनमः॥
३४ ॥ त्वत्तःसर्वमिदंविश्वंस्थावरंजंगमंतथा ॥ अन्येनिमित्तमात्रास्तेकर्त्तारस्तवनिर्मिताः ॥ ३५ ॥ नमोदे
विमाहामायेसर्वेषांजननीस्मृता ॥ कोभेदस्तवदेवेषुदैत्येषुस्वकृतेषुच॥३६॥ मातुःपुत्रेषुकोभेदोप्यशुभेषुशु
भेषुच॥तथैवदेवेष्वस्मासुनकर्त्तव्यस्त्वयाधुना ॥३७॥ यादृशास्तादृशामातःसुतास्तेदानवाःकिल ॥ यतस्त्वं
विश्वजननीपुराणेषुप्रकीर्तिता ॥ ३८ ॥ तेपिस्वार्थपरानूनंतथैववयमप्युत ॥ नांतरंदैत्यसुरयोर्भेदोयंमोहसं
भवः ॥ ३९ ॥ धनदारादिभोगेषुवयंसक्तादिवानिशं॥तथैवदेवादेवेशिकोभेदोसुरदेवयोः ॥ ४० ॥

र्थः ॥ ३४॥ अन्येब्रह्मविष्ण्वादयः ॥ ३५ ॥ सर्वेषामिति देवादीनांदैत्यादीनांचेत्यर्थः तदास्वकृतेषुदेवेषुदैत्येषुकोभेदः भेदोनापेक्षित इत्यर्थः॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८॥ ३९ ॥ ४०॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४१ ॥ नतथेति त्वयिसर्वेसमुद्भवेसर्वकारणेनतथाविरोधकर्तृत्वंविहितंशास्त्रेणेत्यर्थः तर्हिकिंतत्राह साम्यतैवेति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ को

तेपिकश्यपदायादावयंतत्संभावाःकिल ॥ कुतोविरोधसंभूतिर्जातामातस्तवाधुना ॥ ४१ ॥ नतथाविहितंमातस्त्वयिसर्वसमुद्भवे ॥ साम्यतैवत्वयास्थाप्यादेवेष्वस्मासुचैवहि ॥ ४२ ॥ गुणव्यतिकरात्सर्वेसमुत्पन्नाःसुरासुराः ॥ गुणान्विताभवेयुस्तेकथंदेहभृतोमराः ॥ ४३ ॥ कामःक्रोधश्चलोभश्चसर्वदेहेषुसंस्थिताः ॥ वर्ततेसर्वदातस्मात्कोविरोधीभवेज्जनः ॥ ४४ ॥ त्वयामिथोविरोधोयंकल्पितःकिलकौतुकात् ॥ मन्यामहेविभेदेननूनंयुद्धदिदृक्षया ॥ ४५॥ अन्यथाखलुभ्रातॄणांविरोधःकीदृशोनघे ॥ त्वंचेन्नेच्छसिचामुंडेवीक्षितुंकलहंकिल ॥ ॥ ४६ ॥ जानामिधर्मंधर्मज्ञेवेद्मिचाहंशतक्रतुं ॥ तथापिकलहोस्माकंभोगार्थंदेविसर्वदा ॥ ४७ ॥ एकःकोपिनशास्तास्तिसंसारेत्वांविनांबिके ॥ स्पृहावतस्तुकःतुंक्षमतेवचनंबुधः ॥ ४८॥ देवासुरैरयंसिंधुर्मथितःसमयेक्वचित् ॥ विष्णुनाविहितोभेदःसुधारत्नच्छलेनवै ॥ ४९॥ त्वयासौकल्पितःशौरिःपालकत्वेजगद्गुरुः ॥ तेनलक्ष्मीःस्वयंलोभाद्गृहीतामरसुंदरी ॥ ५० ॥ ऐरावतस्तथेंद्रेणपारिजातोथकामधुक् ॥ उच्चैःश्रवाःसुरैःसर्वंगृहीतंवैष्णवेच्छया ॥ ५१ ॥ अनयंतादृशंकृत्वाजातादेवास्तुसाधवः ॥ संस्थापिताःसुरानूनंविष्णुनाबहुमानिना ॥ ५२ ॥ नूनंदैत्याःपराभूवन्पश्यत्वंधर्मलक्षणं ॥ क्वधर्मःकीदृशोधर्मःक्वकार्यंक्वचसाधुता ॥ ५३ ॥ ६४

विरोधीतिच्छेदः तवगुणमहिमाएवायंयद्विरोधकर्तृत्वमितिभावः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ संस्थापिताःस्वस्वस्थानेष्वितिशेषः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मैमांसिकमितिनिरीश्वरंमतमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ क्रोधेनाह वेदेनैकमतिरिति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ शप्तो गर्भगतोबालइति अयंभावः बृहस्पतिनाकनिष्ठबंधोरानतस्यकामिनीभुक्ताचकाराज्ज्येष्ठबंधोरुतथ्यस्यकामिनीममतानाम्नीगर्भवतीबलाद्भुक्ता तत्रयदातांबलान्मैथुनार्थंजग्राह तदागर्भस्थबालउवाचात्रस्थलमतिसंकुचितंद्वितीयोगर्भोनस्थास्यति ततोमैथुनंमाकुर्विति तदगणयित्वातथैवमै

कथयामिचकस्याग्रेसिद्धंमैमांसिकंमतं ॥ तार्किकायुक्तिवादज्ञाविधिज्ञावेदवादकाः ॥ ५४ ॥ उक्ताःसकर्तृकं विश्वंविवदंतेजडात्मकाः ॥ कर्त्ताभवतिचेदस्मिन्संसारेविततेकिल ॥ ५५ ॥ विरोधःकीदृशस्तत्रचैककर्माणि वैमिथः ॥ वेदेनैकमतिःकस्माच्छास्त्रेष्वापितथापुनः ॥ ५६ ॥ नैकवाक्यंवचस्तेषामपिवेदविदापुनः ॥ यतः स्वार्थपरंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं ॥ ५७ ॥ निस्पृहःकोपिसंसारेनभवेन्नभविष्यति ॥ शशिनाथगुरोर्भार्याहृता ज्ञात्वाबलादपि ॥ ५८ ॥ गौतमस्यतथेंद्रेणजानताधर्मनिश्चयं ॥ गुरुणानुजभार्याचभुक्तागर्भवतीबलात् ॥ ॥५९॥ शप्तोगर्भगतोबालःकृतश्चांधःस्तथापुनः॥ विष्णुनाचशिरश्छिन्नंराहोश्चक्रेणवैबलात् ॥६० ॥ अपरा धंविनाकामंतदासत्ववतांबिके ॥ पौत्रोधर्मवतांशूरःसत्यव्रतपरायणः ॥ ६१ ॥ यज्वादानपतिःशांतःसर्वज्ञः सर्वपूजकः ॥ कृत्वाथवामनंरूपंहरिणाछलवेदिना ॥६२॥ वंचितोऽसौबलिःसर्वंहृतंराज्यंपुराकिल ॥ तथापि देवान्धर्मस्थान्प्रवदंतिमनीषिणः॥ ६३ ॥ वदंतिचाटुवादांश्चधर्मवादान्जयंगताः ॥ एवंज्ञात्वाजगन्मातर्यथे च्छासितथाकुरु ॥ ६४ ॥ शरणादानवाःसर्वेजहिवारक्षवापुनः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ सर्वेगच्छतपातालंतत्रवासं यथेप्सितं ॥ ६५ छ छ छ छ छ छ छ

थुनंकृतवांस्तद्वीर्यंगर्भस्थबालःपदाघातेनबहिश्चिक्षेप ततःक्रुद्धोबृहस्पतिस्त्वमंधोभवेतिगर्भस्थबालकंशशापेतिभारतेइयंकथाप्रसिद्धा ॥ ६०॥ ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ कृतेपिकृतयुगेपिसस्पृहाणांनराणांफलैःप्राप्तैरपिनसुखमित्यन्वयः॥६८॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदेवीभागव ततिलकेचतुर्थस्कंधेपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥ सप्तविंशतिभिःश्लोकैःपरांबायाःपरेच्छया॥हरेर्नानावतारास्तुजायंतइतिकथ्यते॥ १ ॥ भृगु

कुरुध्वंदानवाःसर्वेनिर्भयागतमन्यवः॥ कालःप्रतीक्ष्योयुष्माभिःकारणंसशुभेऽशुभे ॥ ६६ ॥ सुनिर्वेदपरा णांहिसुखंसर्वत्रसर्वदा ॥ त्रैलोक्यस्यचराज्येपिनसुखंलोभचेतसां ॥६७ ॥ कृतेपिनसुखंपूर्णंसस्पृहाणां फलैरपि ॥ तस्मात्त्यक्त्वामहीमेतांप्रयांत्वद्यमहीतलं ॥६८ ॥ ममाज्ञांपुरतःकृत्वासर्वेविगतकल्मषाः ॥ व्या सउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदेव्यास्तथेत्युक्त्वारसातलं ॥ ६९ ॥ प्रणम्यदानवाःसर्वेगताःशक्त्याभिरक्षिताः ॥ अंतर्दधेततोदेवीदेवाःस्वभुवनंगताः ॥ ७० ॥ त्यक्त्वावैरंस्थिताःसर्वेतेतदादेवदानवाः ॥ एतदाख्यानमखि लंयःशृणोतिवदत्यथ ॥ ७१ ॥ सर्वदुःखविनिर्मुक्तःप्रयातिपदमुत्तमं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थ स्कंधेपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥ जनमेजयउवाच ॥ भृगुशापान्मुनिश्रेष्ठहरेरद्भुतकर्मणः ॥ अवताराःकथं जाताःकस्मिन्मन्वंतरेविभो ॥ १ ॥ विस्तराद्वदधर्मज्ञअवतारकथांहरेः ॥ पापनाशकरींब्रह्मन्श्रुतांसर्वसु खावहां ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिअवतारान्हरेर्यथा ॥ यस्मिन्मन्वंतरेजातायुगेयस्मि न्नराधिप ॥ ३ ॥ येनरूपेणयत्कार्यंकृतंनारायणेनवै ॥ तत्सर्वंनृपवक्ष्यामिसंक्षेपेणतवाधुना ॥ ४ ॥ धर्म स्यैवावतारोभूच्चाक्षुषेमनुसंभवे ॥ नरनारायणौधर्मपुत्रौख्यातौमहीतले ॥५ ॥ अथवैवस्वताख्येस्मिनद्विती येतुयुगेपुनः ॥ दत्तात्रेयोवतारोत्रेःपुत्रत्वमगमद्धरिः ॥ ६ ॥

शापंसोपस्करंश्रुत्वानंतरंतच्छापेनविष्णोरवताराःकस्मिनकस्मिन्युगेकतिजाताइतिपृच्छति भृगुशापादिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ चाक्षु षेमनुसंभवेचाक्षुषेमन्वंतरे ॥ ५ ॥ अथेति द्वितीयेयुगेवैवस्वतेमन्वंतरेइत्यर्थः अत्रेःपुत्रत्वं हरिरगमत्सदत्तात्रेयावतारइत्यर्थः ॥ ६ ॥

अत्रेर्भार्यया वृताः प्रार्थिताः ॥ ७ ॥ तदेवाह अनसूयेति॥ ८ ॥ ९ ॥ द्विधारूपः मनुष्यसिंहात्मकः॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४

ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रस्त्रयो मी देवसत्तमाः ॥ पुत्रत्वमगमन्देवास्तस्यात्रेर्भार्यया वृताः ॥ ७ ॥ अनसूयात्रिपत्नी च सतीनामुत्तमा सती ॥ यया संप्रार्थिता देवाः पुत्रत्वमगमंस्त्रयः ॥ ८ ॥ ब्रह्माभूत्सोमरूपस्तु दत्तात्रेयो हरिः स्वयं ॥ दुर्वासा रुद्ररूपो सौ पुत्रत्वं ते प्रपेदिरे ॥ ९ ॥ नृसिंहस्यावतारस्तु देवकार्यार्थसिद्धये ॥ चतुर्थे तु युगे जाते द्विधारूपो मनोहरः ॥ १० ॥ हिरण्यकशिपोः सम्यग्वधाय भगवान्हरिः ॥ चक्रे रूपं नारसिंहं देवानां विस्मयप्रदं ॥ ११ ॥ बलेर्नियमनार्थाय श्रेष्ठे त्रेतायुगे तथा ॥ चकार रूपं भगवान्वामनं कश्यपान्मुनेः ॥ १२ ॥ छलयित्वा मखे भूपं राज्यं तस्य जहार ह ॥ पाताले स्थापयामास बलिं वामनरूपधृक् ॥ १३ ॥ युगे चैकोनविंशे थ त्रेतास्ये भगवान्हरिः ॥ जमदग्निसुतो जातो रामो नाम महाबलः ॥ १४ ॥ क्षत्रियांतकरः श्रीमान्सत्यवादी जितेंद्रियः ॥ दत्तवान्मेदिनीं कृत्स्नां कश्यपाय महात्मने ॥ १५ ॥ यो वै परशुरामाख्यो हरेरद्भुतकर्मणः ॥ अवतारस्तु राजेंद्र कथितः पापनाशनः ॥ १६ ॥ त्रेतायुगे रघोर्वंशे रामो दशरथात्मजः ॥ नरनारायणांशौ द्वौ जातौ भुवि महाबलौ ॥ १७ ॥ अष्टाविंशे युगे शस्तौ द्वापरे ऽर्जुनशौरिणौ ॥ धराभारावतारार्थं जातौ कृष्णार्जुनौ भुवि ॥ १८ ॥ कृतवंतौ महायुद्धं कुरुक्षेत्रे तिदारुणं ॥ एवं युगे युगे राजन्नवतारा हरेः किल ॥ १९ ॥ भवंति बहवः कामं प्रकृतेरनुरूपतः ॥ प्रकृतेरखिलं सर्वं वशमेतज्जगत्त्रयं ॥ २० ॥ यथेच्छति तथैवेयं भ्रमयत्यनिशं जगत् ॥ पुरुषस्य प्रियार्थं सा रचयत्यखिलं जगत् ॥ २१ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ एते सर्वेप्यवताराः श्रीभगवतीच्छयैव जायंते तदधीनैवैतेषां चेष्टेत्याह भवंतीति ॥ २० ॥ २१ ॥

॥२२॥यस्यामायारूपाया उपाधितस्त्रिधाब्रह्मविष्णुरुद्रभेदेनसात्विकराजसतामसभेदेनवाभातिपरमात्मासामायाप्रकृतिशब्दवाच्येत्यर्थः॥२३
॥ननुसाकिंब्रह्मणोभिन्नानेत्याह उत्पत्तीति उत्पत्तिकालेयदासाबहिर्मुखतांप्रयाति तदासाभिन्नाभाति अंतर्मुखातुब्रह्माभिन्नैववर्ततेइतिभावः सा
विश्वमिति ॥ २४॥ २५ ॥ २६॥एवंपूर्वोक्तप्रकारेण॥२७॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेषोडशोध्यायः ॥१६॥पंचाधिकैश्चपं

सृष्ट्वापुराहिभगवान्जगदेतच्चराचरं ॥ सर्वादिःसर्वगश्चासौदुर्ज्ञेयःपरमोऽव्ययः ॥२२॥ निरालंबोनिराकारो
निरुपृहश्चपरात्परः ॥ उपाधितस्त्रिधाभातियस्याःसाप्रकृतिःपुरा ॥ २३ ॥ उत्पत्तिकालयोगात्साभिन्नाभा
तिशिवातदा ॥ साविश्वंकुरुतेकामंसापालयतिकामदा ॥ २४ ॥ कल्पांतेसंहरत्येवत्रिरूपाविश्वमोहिनी ॥
तयायुक्तोसृजद्ब्रह्माविष्णुःपातितयान्वितः ॥ २५ ॥ रुद्रःसंहरतेकामंतयासंमिलितःशिवः ॥ सावैवोत्पाद्यका
कुत्स्थंपुरावैनृपसत्तमं ॥ २६ ॥ कुत्रचित्स्थापयामासदानवानांजयायच ॥ एवमस्मिंश्चसंसारेसुखदुःखा
न्विताःकिल ॥ २७ ॥ भवंतिप्राणिनःसर्वेविधितंत्रनियंत्रिताः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधे
षोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ जनमेजयउवाच ॥ वारांगनास्त्वयाख्यातानरनारायणाश्रमे ॥एकंनारायणंशांतंका
मयानाःस्मरातुराः ॥ १ ॥ शप्तुकामस्तदाजातोमुनिर्नारायणश्चताः ॥ निवारितोनरेणाथभ्रात्राधर्मविदानृप
॥ २ ॥ किंकृतंमुनिनातेनव्यसनेसमुपस्थिते ॥ ताभिःसंकल्पितेनार्थकामार्थाभिर्भृशंमुने ॥ ३ ॥ शक्रेणोत्पा
दिताभिश्चबहुप्रार्थनयापुनः ॥ याचितेनविवाहार्थंकिंकृतंतेनजिष्णुना ॥ ४ ॥ छ छ

चाशत्सहस्रेरयसुरांगनाः॥नारायणाश्रमेप्राप्ताः कथातासामिहोच्यते ॥ १ ॥ एतावत्पर्यंतंप्रासंगिकींकथांसमाप्यप्रकृतांनारायणाश्रमेप्राप्तानांवा
रांगनानांकथांपृच्छति वारांगनाइति वारांगनाभिःस्मरातुराभिः प्रार्थितोनारायणस्तावारांगनाःशप्तुंप्रवृत्तोनरेणनिवारितइतिपूर्वमुक्तं तदनंत
रंनारायणःकिंकृतवानितिब्रूहीतिसमुदायार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥३९॥ इत्येतच्छ्रोतुमिच्छामिचरितंतस्यमोक्षदं ॥ नारायणस्यमेब्रूहिविस्तरेणपितामह ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ शृ
णुराजन्प्रवक्ष्यामिकथांतस्यमहात्मनः ॥ धर्मपुत्रस्यधर्मज्ञविस्तरेणवदामिते ॥६॥ शप्तुकामस्तुसंदृष्टोनरेणा
थयदाहरिः ॥ वारितोऽसौसमाश्वास्यमुनिर्नारायणस्तदा ॥७॥ शांतकोपस्तदोवाचतास्तपस्वीमहामुनिः ॥
स्मितपूर्वमिदंवाक्यंमधुरंधर्मनंदनः ॥ ८ ॥ अस्मिन्जन्मनिचार्वंग्यःकृतसंकल्पवानहं ॥ आवाभ्यांचनकर्त
व्यःसर्वथादारसंग्रहः ॥९॥ तस्माद्गच्छंतुत्रिदिवंकृपांकृत्वाममोपरि ॥ धर्मज्ञानप्रकुर्वंतिव्रतभंगंपरस्यवै ॥१०॥
शृंगारेस्मिन्रसेनूनंस्थायीभावोरतिःस्मृतः ॥ कथंकरोमिसंबंधंतदभावेसुलोचनाः ॥ ११ ॥ कारणेनविनाका
र्यंनभवेदितिनिश्चयः ॥ कविभिःकथितंशास्त्रेस्थायीभावोरसःकिल ॥ १२ ॥ धन्यःसुचारुसर्वांगःसभाग्योहं
धरातले ॥ प्रीतिपात्रंयतोजातोभवतीनामकृत्रिमं ॥ १३ ॥ भवतीभिःकृपांकृत्वारक्षणीयंव्रतंमम ॥ भविष्या
मिमहाभागाःपतिरण्यन्यजन्मनि ॥ १४ ॥ अष्टाविंशेविशालाक्ष्योद्वापरेस्मिन्धरातले ॥ देवानांकार्यसिद्ध्य
र्थंप्रभविष्यामिसर्वथा ॥ १५ ॥ तदाभवत्योमद्दाराःप्राप्यजन्मपृथक्पृथक् ॥ भूपतीनांसुताभूत्वापत्नीभावं
गमिष्यथ ॥ १६ ॥ इत्याश्वास्यहरिस्तास्तुप्रतिश्रुत्यपरिग्रहं ॥ व्यसर्जयत्सभगवान्जग्मुश्चविगतज्वराः
॥ १७ ॥ एवंविसर्जितास्तेनगताःस्वर्गंतदांगनाः ॥ शक्रायकथयामासुःकारणंसकलंपुनः ॥ १८ ॥

उर्वशीभिरितिबहुवचनेनउर्वशीसिद्धशत्वात्पंचाशदधिकषोडशसहस्रपरिमितास्तासांपरिघयोर्थयाउत्पादिताः पूर्वमुक्तास्ताःगृत्यंते तथाचनारा

आश्रुत्यमघवांस्ताभ्येवृत्तांतंतस्यविस्तरात् ॥ तुष्टवतंमहात्मानंनारीर्दृष्ट्वातथोर्वशीः ॥ १९ ॥ इंद्रउवाच ॥ अहोधैर्यमुनेःकामंतथैवचतपोबलं ॥ येनोर्वश्यःस्वतपसाताहग्रूपाःप्रकल्पिताः ॥ २० ॥ इतिस्तुत्वाप्रसन्नात्माबभूवसुरराट्ततः ॥ नारायणोपिधर्मात्मातपस्याभिरतोभवत् ॥ २१ ॥ इत्येतत्सर्वमाख्यातंमुने वृत्तांतमद्भुतं ॥ नारायणस्यसकलंनरस्यचमहामुने ॥ २२ ॥ तौहिकृष्णार्जुनौवीरौभूभारहरणायच ॥ जातौतौभरतश्रेष्ठभृगोःशापवशादिह ॥ २३ ॥ राजोवाच ॥ कृष्णावतारचरितंविस्तरेणवदस्वमे ॥ संदेहो ममचित्तेस्तितंनिवारयमानद ॥ २४ ॥ ययोःपुत्रत्वमापन्नौहर्यनंतौमहाबलौ ॥ देवकीवसुदेवौतौदुःखभाजौकथंमुने ॥ २५ ॥ कंसेननिगडेबद्धौपीडितौबहुवत्सरान् ॥ ययोःपुत्रोहरिःसाक्षात्तपसातोषितोभवत् ॥ २६ ॥ जातोसौमथुरायांतुगोकुलेसकथंगतः ॥ कंसंहत्वाद्वारवत्यांनिवासंकृतवान्कथं ॥२७॥ पित्रादिसेवितंदेशंसमृद्धंपावनंकिल ॥ त्यक्त्वादेशांतरेनार्येगतवान्सकथंहरिः ॥ २८ ॥ कुलंचाद्विजशापेनकथमुत्सादितंहरेः ॥ भारावतारणंकृत्वावासुदेवःसनातनः ॥ २९ ॥ देहंमुमोचतरसाजगामचादिवंहरिः ॥ पापिष्ठानांचभारेणव्याकुलाभूच्चमेदिनी ॥ ३० ॥ तेहतावासुदेवेनपार्थेनामितकर्मणा ॥ लुंठितायैर्हरेःपत्न्यस्तेकथंननिपतिताः ३१ ॥ भीष्मोद्रोणस्तथाकर्णोबाल्हीकोप्यथपार्थिवः ॥ वैराटोथविकर्णश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्थिवः ॥ ३२॥

यणेनोत्पादितस्त्रीभिःसहोर्वशीस्वर्गप्रतिप्रेषितेतिभावः ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अनार्येऽश्रेष्ठे ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥४०॥ सोमदत्तादयःसर्वेनिहताःसमरेनृप॥ तेषामुत्तारितोभारश्चौराणांनहृतःकथं॥ ३३ ॥ कृष्णपत्न्यःकथंदुःखं
प्राप्ताःप्रांतेपतिव्रताः॥ संदेहोयंमुनिश्रेष्ठचित्तेमेपरिवर्तते॥ ३४॥ वसुदेवस्तुधर्मात्मापुत्रदुःखेनतापितः॥
त्यक्तवान्सक्कथंप्राणानपमृत्युंजगामह॥ ३५ ॥ पांडवाधर्मसंयुक्ताःकृष्णेचनिरताःसदा॥ तेकथंदुःखभोक्ता
रोत्यभवन्मुनिसत्तम॥ ३६ ॥ द्रौपदीचमहाभागाकथंदुःखस्यभागिनी ॥ वेदीमध्यात्समुत्पन्नालक्ष्म्यंशसं
भवाकिल॥ ३७॥ सभायांचसमानीतारजोदोषसमन्विता ॥ बालादुःशासनेनाथकेशग्रहणकर्शिता॥ ३८
॥पीडितासिंधुराज्ञाथवनमध्यगतासती॥ तथैवकीचकेनापिपीडितारुदतीभृशं॥ ३९ ॥ पुत्राःपंचैवतस्यास्तु
निहताद्रौणिनागृहे ॥ सुभद्रायाःसुतोयुद्धेबालएवनिपातितः ॥ ४० ॥ तथाचदेवकीपुत्राःषट्कंसेननिषूदि
ताः॥ समर्थेनापिहरिणादैवंनकृतमन्यथा ॥ ४१ ॥ यादवानांतथाशापःप्रभासेनिधनंपुनः ॥ कुलक्षयेतथा
तीव्रेतत्पत्नीनांचलुंठनं ॥ ४२ ॥ विष्णुनाचेश्वरेणापिसाक्षान्नारायणेनच ॥ उग्रसेनस्यसेवावैदासवत्सततं
कृता ॥ ४३ ॥ संदेहोयंमहाभागतत्रनारायणेमुनौ॥ सर्वजंतुसमानत्वंव्यवहारेनिरंतरं ॥ ४४ ॥ हर्षशो
कादयोभावाःसर्वेषांसदृशाःकथं ॥ ईश्वरस्यहरेर्जाताकथमप्यन्यथागतिः ॥ ४५ ॥ तस्माद्विस्तरतोब्रूहिकृ
ष्णस्यचरितंमहत्॥ अलौकिकेनहरिणाकृतंकर्ममहीतले ॥ ४६ ॥

॥ ४० ॥ समर्थेनेश्वरेणहरिणैतेषांदैवमन्यथाकथंनकृतंनहीश्वरस्यकिंचिदघटमस्तीतिभावः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ नरनारायणेपरमे ॥४०॥
श्वरेमुनौसर्वजंतुसमानत्वंसर्वजीवसमानत्वंकथमितिसंदेहः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके चतुर्थस्कंधेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ षष्टिश्लोकेदुष्टराजभराक्रांतातुमेदिनी॥ब्रह्माणंशरणंगत्वासदुःखंसान्यवेदयत् ॥ १ ॥ कृष्णावतारं वर्णयति राजवाक्यंश्रुत्वाव्या सआह शृणुराजन्निति तत्र कृष्णावतारस्यकारणंनान्यदस्ति किंतुश्रीसच्चिदानंदरूपिण्याः सकलजगन्नियंत्र्याः सृष्ट्यादिपंचकृत्यविधायि

हताआयुःक्षयेदैत्याःक्लेशेनमहतापुनः ॥ कैश्वर्यशक्तिःप्रथिताहरिणामुनिसत्तम ॥ ४७ ॥ रुक्मिणीहरणेनूनं गृहीत्वाथपलायनं ॥ कृतंहिवासुदेवेनचौरवच्चरितंतदा ॥ ४८ ॥ मथुरामंडलंत्यक्त्वासमृद्धंकुलसत्तम॥ जरासंधभयात्तेनद्वारकागमनंकृतं ॥ ४९ ॥ तदाकिंनापिनज्ञातोभगवान्हरिरीश्वरः ॥ किंचित्प्रब्रूहिमेब्रह्मन्कारणं व्रजगोपनं ॥ ५० ॥ एतेवान्येचबहवःसंदेहावासवीसुत ॥ नाशयाद्यमहाभागसर्वज्ञोसिद्विजोत्तम ॥ ५१ ॥ गोप्यस्तथैकःसंदेहोहृदयान्ननिवर्तते ॥ पांचाल्याःपंचभर्तृत्वंलोकेकिंनजुगुप्सितं ॥ ५२ ॥ सदाचारंप्रमाणंहिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ पशुधर्मःकथंतैस्तुसमर्थैरपिसंश्रितः ॥ ५३ ॥ भीष्मेणापिकृतंकिंवादेवरूपेण भूतले ॥ गोलकौतुसमुत्पाद्ययत्तुवंशस्यरक्षणं ॥५४॥ धिग्धर्मनिर्णयःकामंमुनिभिःपरिदर्शितः ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रोत्पादनलक्षणः ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ व्याससउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकृष्णस्यचरितंमहत् ॥ अवतारकारणंचैवदेव्याश्चरितमद्भुतं ॥ १ ॥ धरैकदाभराक्रांतारुदंतीचातिकर्शिता ॥ गोरूपधारिणीदीनाभीतागच्छत्त्रिविष्टपं ॥ २ ॥ पृष्टाशक्रेणकिंतेद्य वर्ततेभयमित्यथ ॥ केनवैपीडितासित्वंकिंतेदुःखंवसुंधरे ॥ ३ ॥ छ छ छ छ

न्याःसकलांतर्यामिण्याभगवत्यालीलयैवजगत्स्रष्टुंप्रवृत्तायाःप्रेरणैवकारणमित्यभिप्रायेणैवआह अवतारकारणंचेति देव्याश्चरितंप्रेरणरूपं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इलापृथ्वी ॥४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ पीडिताहंवराहेणेति यदिवराहेणाहंजलान्नोद्धृतास्यान्तदाकिमित्येतादृशं दुःखंममभवेत्तस्माच्चे

तच्छ्रुत्वेलातदोवाचशृणुदेवेशमेऽखिलं ॥ दुःखंपृच्छसियत्त्वंमेभाराक्रांतासिमानद ॥ ४ ॥ जरासंधोमहापा
पीमागधेषुपतिर्मम ॥ शिशुपालस्तथाचैद्यःकाशिराजःप्रतापवान् ॥ ५ ॥ रुक्मीचबलवान्कंसोनरकश्चम
हाबलः ॥ शाल्वःसौभपतिःक्रूरःकेशीधेनुकवत्सकौ ॥ ६ ॥ सर्वधर्मविहीनाश्चपरस्परविरोधिनः ॥ पापाचा
रामदोन्मत्ताःकालरूपाश्चपार्थिवाः ॥ ७ ॥ तैरहंपीडिताशक्रभाराक्रांताक्षमाविभो ॥ किंकरोमिक्वगच्छामि
चिंतामेमहतीस्थिता ॥ ८ ॥ पीडिताहंवराहेणविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ शक्रजानीहिहरिणादुःखादुःखतरंग
ता ॥ ९ ॥ यतोहंदुष्टदैत्येनकश्यपस्यात्मजेनवै ॥ हृताहंहिरण्याक्षेणमग्नातस्मिन्महार्णवे ॥ १० ॥ तदा
सूकररूपेणविष्णुनानिहतोप्यसौ ॥ उद्धृताहंवराहेणस्थापिताहिस्थिराकृता ॥ ११ ॥ नोचेद्रसातलेस्वस्था
स्थितास्यांसुखशायिनी ॥ नशक्तास्म्यद्यदेवेशभारंवोढुंदुरात्मनां ॥ १२ ॥ अग्रेदुष्टःसमायातिह्यष्टाविंश
स्तथाकलिः ॥ तदाहंपीडिताशक्रगंतास्म्याशुरसातलं ॥ १३ ॥ तस्मात्त्वंदेवदेवेशदुःखरूपार्णवस्यच ॥
पारदोभवभारंमेहरपादौनमामिते ॥ १४ ॥ इंद्रउवाच ॥ इलेकिंतेकरोम्यद्यब्रह्माणंशरणंव्रज ॥ अहंतत्रा
गमिष्यामिसतेदुःखंहरिष्यति ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वात्वरितापृथ्वीब्रह्मलोकंगतातदा ॥ शक्रोपिपृष्ठतःप्राप्तःसर्व
देवपुरःसरः ॥ १६ ॥ सुरभीमागतांतत्रदृष्ट्वोवाचप्रजापतिः ॥ महींज्ञात्वामहाराजध्यानेनसमुपस्थितां ॥
१७ ॥ कस्माद्रुदसिकल्याणिकिंतेदुःखंवदाधुना ॥ पीडितासिचकेनत्वंपापाचारेणभूर्वद ॥ १८ ॥

नैवाहंपीडितेत्यर्थः ॥ ९ ॥ तदेवाह यतोहमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ हेभूर्हेधर
णि इतिब्रम्हवाक्यंश्रुत्वाधरोवाच कलिरायातीति ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तर्थेतिइंद्रवदित्यर्थः ॥ २२ ॥ सुरश्रेष्ठेतींद्रंप्रतिब्रह्मणोवाक्यं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ भूतपूर्वमिति

॥ १९॥ राजा
धरोवाच ॥ कलिरायातिदुर्धर्षयंबिभेमितद्भयादहं ॥ पापाचाराःप्रजास्तत्रभविष्यंतिजगत्पते ॥ १९॥ राजानश्चदुराचाराःपरस्परविरोधिनः ॥ चौरकर्मरताःसर्वेराक्षसाःपूर्ववैरिणः ॥ २० ॥ तान्हत्वानृपतीन्भारंहरमेद्यपितामह ॥ पीडितास्मिमहाराजसैन्यभारेणभूभृतां ॥ २१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नाहंशक्तस्तथादेविभारावतरणेतव ॥ गच्छावःसदनंविष्णोर्देवदेवस्यचक्रिणः ॥ २२ ॥ तत्रगच्छसुरश्रेष्ठयत्रदेवोजनार्दनः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वावेदकर्तासौपुरस्कृत्यसुरांश्चगां ॥२३॥ जगामविष्णुसदनंहंसारूढश्चतुर्मुखः ॥ तुष्टाववेदवाक्यैश्चभक्तिप्रवणमानसः॥२४॥ सहस्रशीर्षात्वमसिसहस्राक्षःसहस्रपात् ॥ त्वंवेदपुरुषःपूर्वंदेवदेवःसनातनः ॥ २५॥ भूतपूर्वंभविष्यच्चवर्तमानंचयद्विभो ॥ अमरत्वंत्वयादत्तमस्माकंचरमापते ॥ २६ ॥ एतावान्महिमातेऽस्तिकोनवेत्तिजगत्त्रये ॥ त्वंकर्ताप्यविताहंतात्वंसर्वगतिरीश्वरः ॥२७॥व्यासउवाच॥इतीडितःप्रभुर्विष्णुःप्रसन्नोगरुडध्वजः॥दर्शनंचददौतेभ्योब्रह्मादिभ्योमलाशयः ॥ २८॥ पप्रच्छस्वागतंदेवान्प्रसन्नवदनोहरिः ॥ ततस्त्वागमनेतेषांकारणंचसविस्तरं॥२९॥तमुवाचाब्जजोनत्वाधरादुःखंचसंस्मरन्॥भारावतरणंविष्णोकर्तव्यंतेजनार्दन ॥ ३० ॥ भुविधृत्वाऽवतारंत्वंद्वापारांतेसमागते ॥ हत्वादुष्टान्नृपान्व्याहरभारंदयानिधे ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नाहंस्वतंत्रएवात्रनब्रह्मानशिवस्तथा ॥ नेंद्राग्निर्नयमस्त्वष्टानसूर्योवरुणस्तथा ॥ ३२ ॥ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

॥ ३० ॥ तेत्वयेत्यर्थः ॥ २९ ॥ कारणंपप्रच्छेत्यन्वयः ॥ २८ ॥ २७ ॥ कोनवेत्तिकोपिनवेत्तीत्यर्थः ॥ २६ ॥ पूर्वंभूतमित्यर्थः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

योगमायेति गुणत्रयजनकसाम्यावस्थामाया अंतर्मुखायोगमायेत्युच्यते ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ यद्यहमिति नहिस्वतंत्रः कश्चित्स्वेच्छयादुः खांभोधौनिमज्जति ॥ ३५ ॥ ननुभोगाद्यर्थत्वमवतारं गृहीतवानितिचेत्तत्राह तिर्यग्योनिष्विति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ क्षतजैरुधिरैः

योगमायावशेसर्वमिदंस्थावरजंगमं ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंग्रथितंगुणसूत्रतः ॥ ३३ ॥ यथासास्वेच्छयापूर्वंकं
तुंमिच्छतिसुव्रत ॥ तथाकरोतिसुहितावयंसर्वेपितद्वशाः ॥३४॥ यद्यहंस्यांस्वतंत्रोवैचिंतयंतूधियाकिल ॥ कु
तोभवंमत्स्यवपुःकच्छपोवामहार्णवे ॥३५॥ तिर्यग्योनिषुकोभोगःकाकीर्तिःकिंसुखंपुनः ॥ किंपुण्यंकिंफलं
तत्रक्षुद्रयोनिगतस्यमे ॥ ३६ ॥ कोलोवाथनृसिंहोवावामनोवाभवंकुतः ॥ जमदग्निसुतःकस्मात्संभवेयंपि
तामह ॥ ३७ ॥ नृशंसंवाकथंकर्मकृतवानस्मिभूतले॥ क्षतजैस्तुह्रदान्सर्वान्पूरयेयंकथंपुनः ॥३८॥ तत्क
थंजमदग्नेश्चपुत्रोभूत्वाद्विजोत्तमः ॥ क्षत्रियान्हतवानाजौनिर्दयोगर्भगानपि ॥ ३९ ॥ रामोभूत्वाथदेवेंद्रप्रा
विशद्दंडकंवनं ॥ पदातिश्चीरवासाश्चजटावल्कलवान्पुनः ॥४०॥ असहायोह्यपाथेयोभीषणेनिर्जनेवने ॥ कुर्व
न्नाखेटकंतत्राविचरंविगतत्रपः ॥ ४१ ॥ नज्ञातवान्मृगंहैमंमाययापिहितस्तदा ॥ उटजेजानकींत्यक्त्वानि
र्गतस्तत्पदानुगः ॥ ४२ ॥ लक्ष्मणोपिचतांत्यक्त्वानिर्गतोमत्पदानुगः ॥ वारितोपिमयात्यर्थंमोहितःप्राकृतै
र्गुणैः ॥ ४३ ॥ भिक्षुरूपंततःकृत्वारावणः कपटाकृतिः ॥ जहारतरसारक्षोजानकींशोककर्शितां ॥ ४४ ॥ दुः
खार्तेनमयातत्ररुदितंचवनेवने ॥ सुग्रीवेणचमित्रत्वंकृतंकार्यवशान्मया ॥ ४५ ॥ अन्यायेनहतोवालीशापा
च्चैवनिवारितः ॥ सहायान्वानरान्कृत्वालंकायांचलितंपुनः ॥ ४६ ॥ बद्धोहंनागपाशैश्चलक्ष्मणश्चममानुजः
॥ विसंज्ञौपतितौदृष्ट्वावानराविस्मयंगताः ॥ ४७ ॥ छ छ छ छ छ

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ आखेटकंमृगहननादिरूपं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ॥ ॥

॥ ४८ ॥ ददात्येवमिति दैवमित्यनुषंगः दैवं विधिर्ददातीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥
एवंरामावतारेऽपीति इयं रामायणादिपुप्रसिद्धास्तीतिननिर्विचयदर्शिता ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ नह्येतादृशींविडंबनांस्वतंत्रःकश्चित्स्वेच्छयास्वस्य

गरुडेनतदागत्यमोचितौभ्रातरौकिल ॥ चिंतामेमहतीजातादैवंकिंवाकरिष्यति ॥ ४८ ॥ हृतंराज्यंवनेवासो
मृतस्तातःप्रियाहृता ॥ युद्धंकष्टंददात्येवमग्रेकिंवाकरिष्यति ॥ ४९ ॥ प्रथमंतुमहादुःखमराज्यस्यवनाश्रयं॥
राजपुत्र्यान्वितस्यैवधनहीनस्यमेसुराः ॥ ५० ॥ वराटिकापिपित्रामेनदत्तावननिर्गमे ॥ पदातिरसहायोहं
धनहीनश्चनिर्गतः ॥ ५१ ॥ चतुर्दशैववर्षाणिनीतानिचतदामया ॥ क्षात्रंधर्मंपरित्यज्यव्याधवृत्यामहावने ॥
५२ ॥ दैवाद्युद्धजयःप्राप्तोनिहतोसौमहासुरः ॥ आनीताचपुनःसीताप्राप्ताऽयोध्यामयातथा ॥ ५३ ॥ वर्षाणि
कतिचित्तत्रसुखंसंसारसंभवं ॥ प्राप्तंराज्यंचसंपूर्णंकोसलानधितिष्ठता ॥ ५४ ॥ पुरैवंवर्तमानेनप्राप्तराज्ये
नवैतदा ॥ लोकापवादभीतेनत्यक्तासीतावनेमया ॥ ५५ ॥ कांताविरहजंदुःखंपुनःप्राप्तंदुरासदं ॥ पातालं
सागतापश्चाद्धरांभित्वाधरात्मजा ॥ ५६ ॥ एवंरामावतारेपिदुःखंप्राप्तंनिरंतरं ॥ परतंत्रेणमेनूनंस्वतंत्रःको
भवेत्तदा ॥ ५७ ॥ पश्चात्कालवशात्प्राप्तःस्वर्गोमेभ्रातृभिःसह ॥ परतंत्रस्यकावार्तावक्तव्याविबुधेनवै ॥
५८ ॥ परतंत्रोस्म्यहंनूनंपद्मयोनेनिशामय ॥ तथात्वमपिरुद्रश्चसर्वेचान्येसुरोत्तमाः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभा
गवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेऽष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

करोति तस्मादनेकदृष्टांतैरेवनिर्धारितंजानीहि हेब्रह्मन्नहंपरतंत्रएवेतिसमुदायार्थः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांचतुर्थस्कंधेअष्टादशो
ध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ॥ ॥

इत्युक्त्वेति हेब्रह्मन्नहमीश्वरइतिभ्रमस्तवास्ति
अर्थाधिकैश्चषट्चत्वारिंशत्पद्यैर्हंविभुजः ॥विष्ण्वाज्ञयापराशक्तेस्तुतिंचक्रुःसमाहिताः ॥१॥
नासौयुक्तइत्याह यन्मायामोहितइति यन्मायामोहितोयद्यस्मात्परमात्मनोयामायाशक्तिस्तयामोहितःसर्वोजनस्तत्त्वंपरमात्मतत्त्वंनजानाति ॥१॥
तयामाययावृताःआच्छादितावयं तस्मात्तंजगद्गुरुंजगज्जनकंनस्मरामोमायाभ्रमणेनभ्रांताएवास्मेत्यर्थः ततश्चेतरजीववदस्माकंविद्यमौनत्वा
नेश्वरत्वमितिभावः ॥ २ ॥ तदेवभ्रांतत्वंस्वस्याह अहंविष्णुरिति ॥ ३ ॥ यन्मायेति यद्यस्मात्कारणादित्यर्थः परवान्पराधीनइत्यर्थः त
त्रदृष्टांतोयथादारुपांचालीकाष्ठपुत्तलीमायिकस्यवशेभवति तथाहंपराधीनोवर्तेइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ननुसपरमात्माक्ववर्ततेकीदृशश्चास्तीतिचे

व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुःपुनराहप्रजापतिं ॥ यन्मायामोहितःसर्वस्तत्त्वंजानातिनोजनः ॥१॥
वयंमायावृताःकामंनस्मरामोजगद्गुरुं ॥ परमंपुरुषंशांतंसच्चिदानंदमव्ययं ॥२॥ अहंविष्णुरहंब्रह्माशिवोहमि
तिमोहिताः ॥ नजानीमोवयंधातःपरंवस्तुसनातनं ॥ ३ ॥ यन्मायामोहितश्चाहंसदावर्त्तेपरात्मनः ॥ परवा
न्दारुपांचालीमायिकस्ययथावशे ॥ ४ ॥ भवतापितथादृष्टाविभूतिस्तस्यचाद्भुता ॥ कल्पादौभवयुक्तेन
मयापिचसुधार्णवे ॥ ५ ॥ मणिद्वीपेथमंदारविटपेरासमंडले ॥ समाजेतत्रसादृष्टाश्रुतानवचसापिच ॥ ६ ॥

त्तस्यपरमा
त्मव्यापकःसर्वत्रैवास्तिसच्चिदानंदरूपः नचक्षुषासद्रष्टुंशक्योनिर्गुणत्वान्निरवयवत्वाच्च कथंतर्हितस्यध्यानादिकंकर्तव्यमितिचे
त्मनोयामुख्यामूर्तिस्तस्याध्यानंनैवेतिब्रूमः सामूर्तिःकथमस्तीतिचेत्तत्राह भवतापीति विभूतिर्मूर्तिरित्यर्थः तथाचयामणिद्वीपेपूर्वंभवतादृष्टाभग
वतीसैवपरमात्मनोमुख्यामूर्तिरित्यर्थः ॥ ५ ॥ श्रुतानवचसापिचेति यावत्पर्यंतंसानदृष्टास्थितातावत्पर्यंतंवचसापिनश्रुताऽतिरहस्यभूतेत्यर्थः
भक्तानुग्रहार्थंपरमात्मनैवाकारविशेषोमायाविशिष्टब्रह्मणासंगृहीतइतितत्त्वं मंदारविटपाःसंत्यस्मिन्नितिव्युत्पत्त्याअर्शआद्यजंतोमंदारविटपश्च ॥४३॥
स्वःरासमंडलेरासःक्रीडाविशेषस्तस्यमंडलेस्थानेमणिद्वीपेइत्यर्थःसमाजेसर्वदेवतानामित्यर्थः ॥ ६ ॥

अत्रकेवलमायाया उपास्यत्वकथनेपितस्याब्रह्माश्रयंविहायावस्था
तस्मादिति यस्मादहंनेश्वरस्तस्मात्तामित्यर्थः आद्यांशक्तिंपरात्मनइति
नासंभवात्केवलायाग्रहणेपिमायाविशिष्टब्रह्मणएवग्रहणंभविष्यतीत्यभिप्रायेणकचित्केवलाया उपास्यत्वोक्तिरितिबोध्यं स्पष्टीकृतंचैतदस्माभिः
शक्तितत्वविमर्शिन्यां सर्वथापिब्रह्मोपासनांशक्तिसहितब्रह्मणएवयथातथाशक्त्युपासनापिब्रह्मविशिष्टशक्तेरेवेतिनशक्त्युपासनायांब्रह्मांश
त्यागइत्यसकृदावेदितमेवाधस्तात्मायाविशिष्टब्रह्मणएवभगवतीत्वात्तस्यचभागद्वयवत्वात्कचिद्ब्रह्मभागमादायवर्णनेक्वचिन्मायाभागमादायव
र्णनेपिदोषाभावः अतएवसर्वत्रश्रुतिपुराणतंत्रादिषुक्वचिद्भगवत्याब्रह्मरूपत्वेनवर्णनंक्वचिन्मायारूपत्वेनवर्णनंसंगच्छति ॥ ७ ॥ भुवनेश्वरीम

तस्मात्तांपरमांशक्तिंस्मरत्वद्यसुराःशिवां ॥ सर्वकामप्रदांमायामाद्यांशक्तिंपरात्मनः ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥
इत्युक्त्वाहरिणादेवाब्रह्माद्याभुवनेश्वरीं ॥ सस्मरुर्मनसादेवींयोगमायांसनातनीं ॥ ८ ॥ स्मृतमात्रातदादेवी
प्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥ पाशांकुशवराभीतिधरादेवीजपारुणा ॥ ९ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदितादेवास्तुष्टुवुस्तांसुदर्शनां ॥
देवाऊचुः ॥ ऊर्णनाभाद्यथातंतुर्विस्फुलिंगाविभावसोः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पाशांकुशेति आयुधक्रमस्त्वस्माभिस्तृतीयस्कंधव्याख्यायामुक्तोवेदितव्यः ॥९॥ ऊर्णनाभादिति य
णिद्वीपेदृष्टांपरमात्मनोमूर्त्तिं ॥ ८ ॥
थाऊर्णनाभात्कीटविशेषाच्चेतनादनायासेनतंतुर्जडोविजातीयउत्पद्यते यथावाविभावसोरग्नेरनायासेनसजातीयस्फुलिंगाउत्पद्यंते तथायञ्जग
च्चेतनाचेतनात्मकमनायासेनतस्याभगवत्याःसकाशान्निर्गतंतांश्रीभुवनेश्वरींवयंनताःस्मेत्यर्थः तथाचश्रुतिः यथोर्णनाभिःसृजतेगृण्हतेचयथा
पृथिव्यामोषधयःसंभवंति यथासतःपुरुषात्केशलोमानितथाक्षरात्संभवतीहविश्वमिति यथासुदीप्तात्पावकाद्विस्फुलिंगाःसहस्रशःप्रभवंतेस
रूपाः तथाक्षराद्विविधाःसौम्यभावाःप्रजायंते तत्रचैवापियंतीतिच ॥ १० ॥

यन्मायेति यस्यामायाशक्त्यासंकल्पितंसर्वंचराचरंजगद्भवति स्वयंतुनिर्विकारैव तांचितांचिद्रूपांभुवनाधीशांभुवनेश्वरींकरुणार्णवांस्मरामः मायाशक्त्येतिपदेनजगतोमिथ्यात्वंबोधितं मायायामिथ्यात्वात् तथाचश्रुतिः त्रयमेतत्स्वप्नंसुप्तंमायामात्रंचिदेकरसोह्ययमात्मेति ॥ ११ ॥ य

तथाजगद्यदेतस्यानिर्गतंतांनतावयं ॥ यन्मायाशक्तिसंकल्पंजगत्सर्वंचराचरं ॥ ११ ॥ तांचितांभुवनाधीशांस्मरामःकरुणार्णवां ॥ यदज्ञानाद्भवोत्पत्तिर्यज्ज्ञानाद्भवनाशनं ॥ १२ ॥ संविद्रूपांचतांदेवींस्मरामःसाप्रचोदयात् ॥ महालक्ष्म्यैचविद्महेसर्वशक्त्यैचधीमहि ॥ तन्नोदेवीप्रचोदयात् ॥ १३ ॥ मातर्नताःस्मभुवनार्तिहरेप्रसीदशन्नोविधेहिकुरुकार्यमिदंदयार्द्रे ॥ भारंहरस्वविनिहत्यसुरारिवर्गंमह्यामहेश्वरिसतांकुरुशंभवानि ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ज्ज्ञानादिति यस्याभगवत्याज्ञानादुत्पन्नाशनंरज्जुज्ञानात्सर्पस्यनाशनमिवभवति ॥ १२ ॥ तांसंविद्रूपांदेवींस्मरामः सास्मृतादेवीस्वस्मरणेनिरंतरमस्माकंप्रचोदयात्प्रेरयतु अथदेव्यथर्वशिरसिस्थितांगायत्रींस्तोत्रप्रसंगेनाह महालक्ष्म्यैचविद्महेइति अत्रपदद्वयेचतुर्थीद्वितीयार्थेऽर्थस्त्वस्पष्टएव ॥ १३ ॥ मह्यांपृथिव्यामित्यर्थः ॥ १४ ॥

यद्यंबुजाक्षिकमलाक्षियदित्वंकदाचित्सुरान्देवान्ननदयसे नदयांकरोषि तर्हितेरणमुखेशरैःप्रहर्तुंक्षमाःकिं। नकथमपीत्यर्थः एतत्त्वदनुग्र
हंविनानक्षमाःकस्मिन्नपिकार्येइत्येतत्त्वयैवगदितंकथितंननुनिश्चयेन केनगदितमितिचेत्तत्राह यक्षरूपंधृत्वेति तस्मिंश्चतलवकारोपनिषदु
क्तकथास्मारिता तत्रहिदेवासुरसंग्रामेपरमेश्वरीप्रसादाद्देवदेवैर्जयेलब्धेतामगणय्यास्माकमेवायंजयोऽस्माकमेवायंमहिमेत्यभिमानवंतोबभूवुः
ततस्तेषामभिमानखंडनपुरःसरमनुग्रहंकर्तुंयक्षरूपेणभगवतीप्रादुर्भूता ततःकिमिदंयक्षमस्तीतिपरीक्षार्थंप्रथममग्निर्गतः स्तमाग्निंयक्षरूपाभगव
त्युवाच कोसीति तामग्निराह अग्निर्वाअहमस्मिजातवेदावाअहमस्मीति ततोयक्षरूपिणीप्रोवाच तस्मिंस्त्वयिकिंवीर्यमिति ततोग्निरुवाच इत्यपि
इदंसर्वंदहेयं यदिदंपृथिव्यामिति ततोयक्षरूपंतस्मिंस्तृणंनिदधौ तस्याग्रेस्तृणंस्थापितवान् एतद्दहेतिचयक्षरूपमुवाच तत्तृणंदग्धुंनाशकत्सर्व

यद्यंबुजाक्षिदयसेनसुरान्कदाचित्किंतेक्षमारणमुखेसिशरैःप्रहर्तुं ॥ एतत्त्वयैवगदितंननुयक्षरूपंधृत्वातृणं
दहहुताशपदाभिलापैः ॥ १५ ॥ कंसःकुजोथयवनेंद्रसुतश्चकेशीवाहद्रथोबकबकीखरशाल्वमुख्याः ॥ येन्ये
तथानृपतयोभुविसंतितांस्त्वंहत्वाहरस्वजगतोभरमाशुमातः ॥ १६ ॥ येविष्णुनानानिहताःकिलशंकरेणये
वाविगृह्यजलजाक्षिपुरंदरेण ॥ तेतेमुखंसुखकरंसुसमीक्ष्यमाणास्संख्येशरैर्विनिहतानिजलीलयाते ॥ १७ ॥

प्रकारेणोद्योगंकृतवांस्तथापितत्तृणंदग्धुं नशशाकेत्येवंप्रकारेणवाय्विंद्रयोरप्यभिमानखंडनोत्तरं उमारूपधारणेनतेषामनुग्रहःकृतइतिकथा
ह्येतत्त्वदनुग्रहंविनासंभवति तस्माद्स्मासुत्वंदयास्त्येवेतिभावः अक्षरार्थस्तुयक्षरूपंपूजनीयरूपं सर्वोत्तमंतेजोमयरूपंधृत्वा हेहुताश तृणंद
ह इत्यादिपदाभिलापैः पदानामुच्चारणैर्गदितमित्यन्वयः स्पष्टीकृतंचैतदस्माभिःकेनोपनिषद्भाष्यटीकायांचंद्रिकाभिधानायां ॥ १५ ॥ कु
जोभौमः यवनेंद्रसुतःकालीययवनः बकीपूतनाखरःखरासुरः ॥ १६ ॥ कियांस्तवानुग्रहोस्मासुवर्ततइतिकियद्वर्णनीयमित्याह ये
विष्णुनानानिहताइतितेतेदैत्यास्तेतवसुखकरंसुसमीक्ष्यमाणाःसंख्येयुद्धेलीलयात्वयाशरैर्विनिहताइत्यहोभगवत्याःसामर्थ्यमस्मासुचात्यानुक
म्पेतिभावः ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शक्तिविनेति हेदेवदेवि हेरजनीशकलावतंसे चंद्रखंडमौलिसर्वेसुरास्तवशक्तिविनाचलितुमपिनेश्वराः नन्वनंतोधारणायुक्तोधरांबिभर्तिनम च्छक्तियुक्तएवमन्येपिद्रतिचेत्आधारणाकिंत्वच्छक्तेरन्यास्तिकिंतुत्वच्छक्तेरवेत्याभिप्रायेणाह किंधारणाविरहितइति ॥ १८ ॥ इत्थं देवसंघस्तुत्युत्तरंपृथगिंद्रः स्तौति वाचाविनेति हेभगवति वाचासरस्वत्याविनाविधिर्ब्रह्माविश्वंकर्तुंअलंसमर्थोभवतिहाकिमुनाकिमपीत्यर्थः किंतु

शक्तिंविनाहरिहरप्रमुखाःसुराश्चनैवेश्वराविचलितुंतवदेवदेवि ॥ किंधारणाविरहितःप्रभुरप्यनंतोधर्तुंधरां चरजनीशकलावतंसे॥१८॥इंद्रउवाच॥वाचाविनाविधिरलंभवतीहविश्वंकर्तुंहरिःकिमुरमारहितोथपातुं ॥ संह र्तुमीशउमयोज्झितईश्वरःकिंतेताभिरेवसहिताःप्रभवःप्रजेशाः ॥ १९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कर्तुंप्रभुर्नद्रुहिणोनक दाचनाहंनापीश्वरस्तवकलारहितस्त्रिलोक्याः ॥ कर्तुंप्रभुत्वमनघेऽत्रतथाविहर्तुंत्वंवैसमस्तविभवेश्वरिभासि नूनं ॥ २०॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीतानाहविबुधेश्वरान् ॥ किंतत्कार्यंवदंत्वद्यकरोमिविगतज्व राः ॥ २१ ॥ असाध्यमपिलोकेस्मिंस्तत्करोमिसुरेप्सितं ॥ शंसंतुभवतांदुःखंधरायाश्चसुरोत्तमाः ॥२२ ॥ देवाऊचुः ॥ वसुधेयंभराक्रांतासंप्राप्ताविबुधान्प्रति ॥ रुदंतीवेपमानाचपीडितादुष्टभूभुजैः ॥ २३ ॥ भाराप हरणंचास्याःकर्तव्यंभुवनेश्वरि ॥ देवानामीप्सितंकार्यमेतदेवाधुनाशिवे ॥ २४ ॥ घातितस्तुपुरामातस्त्व यामहिषरूपभृत् ॥ दानवोऽतिबलाक्रांतस्तत्सहायाश्चकोटिशः ॥ २५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

तेत्रयोपिप्रजेशाः ताभिःसरस्वतीलक्ष्मीगौरीसंज्ञकाभिस्तवशक्तिभिर्युक्ताएवप्रभवःसमर्थाइत्यर्थः ॥१९॥ अथेंद्रस्तुत्यनंतरंविष्णुःस्तौ ति कर्तुंप्रभुरितिजगत्कर्तुंप्रभुर्नद्रुहिणोनकदाचिदहंनापीश्वरःशिवस्तवकलारहितःसन् किंच त्रिलोक्याःप्रभुत्वमपिकर्तुंनप्रभुरितिपूर्वानु षंगेणयोज्यमीयंतथाविहर्तुंनाशितुमपिनप्रभुः किंतुहेसमस्तविभवेश्वरिनूनंनिश्चयेनत्वमेवभासि सर्वशक्त्यात्मनासर्वप्रभुत्वेनसर्वोत्कर्षेणेतिभावः ॥४५॥
॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ यदुक्तंभवद्भिस्त्वयापूर्वंयथानिपातितादैत्यास्तथैवतेपिनाशयितव्याइतितत्किंनवीनमेतात्किंतुसर्वंप्रपंच
कृत्यंसृष्ट्यादिकंमदधीनमेव तस्मान्मदन्यःकोवानाशयितास्यादतेषामतोमयैवतेनिहंतव्याइत्यभिप्रायेणाह मयासर्वेइति ॥ ३० ॥ ३१ ॥

तथाशुंभोनिशुंभश्चरक्तबीजस्तथापरः ॥ चंडमुंडौमहावीर्यौतथैवधूम्रलोचनः ॥ २६ ॥ दुर्मुखोदुःसहश्चैव
करालश्चातिवीर्यवान् ॥ अन्येचबहवःक्रूरास्त्वयैवचनिपातिताः ॥ २७ ॥ तथैवचसुरारींश्चजहिसर्वान्महीचरान् ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तासातदादेवीदेवानाह्लांबिकाशिवा ॥ २८ ॥ संप्रहस्यासितापांगीमेघगंभीरयागिरा ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ मयेदंचिंतितंपूर्वमंशावतरणंसुराः ॥ २९ ॥ भारावतरणंचैवयथास्याद्दुष्टभूभुजां
॥ मयासर्वेनिहंतव्यादैत्येशायेमहीभुजः ॥ ३० ॥ मागधाद्यामहाभागाःस्वशक्त्यामंदतेजसः ॥ भवद्भिरपि
स्वैरंशैरवतीर्यधरातले ॥ ३१ ॥ मच्छक्तियुक्तैःकर्त्तव्यंभारावतरणंसुराः ॥ कश्यपोभार्ययासार्द्धंदिविजानां
प्रजापतिः ॥ ३२ ॥ यादवानांकुलेपूर्वंभवितानकदुंदुभिः ॥ तथैवभृगुशापाद्वैभगवान्विष्णुरव्ययः ॥ ३३
॥ अंशेनभवितातत्रवसुदेवसुतोहरिः ॥ तदाहंप्रभविष्यामियशोदायांचगोकुले ॥ ३४ ॥ कार्यंसर्वंकरिष्यामिसुराणांसुरसत्तमाः ॥ कारागारेगतंविष्णुंप्रापयिष्यामिगोकुले ॥ ३५ ॥ शेषंचदेवकीगर्भात्प्रापयिष्यामिरोहिणीं ॥ मच्छक्त्योपचितौतौचकर्त्तारौदुष्टसंक्षयं ॥ ३६ ॥ दुष्टानांभूभुजांकामंद्वापरांतेसुनिश्चितं ॥ इंद्रांशोप्यर्जुनःसाक्षात्करिष्यतिबलक्षयं ॥ ३७ ॥ धर्मांशोपिमहाराजोभविष्यतियुधिष्ठिरः ॥ वाय्वंशोभीमसेनश्चाश्विन्यंशौचयमावपि ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३२ ॥ मदवतारात्पूर्वंप्रथमंयादवानांकुलेआनकदुंदुभिर्वसुदेवोभविताभवत्वित्यर्थः तथैवेति भृगुशापादंशेनभवितातथैवेत्यर्थः ॥ ३३ ॥
॥ ३४ ॥ ३५ ॥ उपचितौवर्द्धितौ ॥ ३६ ॥ भूभुजामिति किंवंतोयंशब्दः ॥ ३७ ॥ यमौयमलौनकुलसहदेवावित्यर्थः ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४॥ ४५ ॥ भगवतीवचनेनदुष्टनाशेविश्वस्ताः संतुष्टाबभूवुरित्यर्थः ॥४६॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतिकेचतुर्थस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९॥ सार्द्धाष्टाशीतिपद्यैस्तुदेवीमहात्म्यवर्णनं॥ कृष्णतेवासुदेवाद्यावतारकथोच्यते॥१॥ इत्थंदे
वादिष्ववतारसंकल्पंजातमभिधायपुनरवतारकथांप्रवर्तयतिशृणुभारतेति प्रभासेकुरुक्षेत्रेचयोगमायघाक्षपितंनाशनं सैन्यस्येत्यर्थस्तदपिशृण्वि

यस्मोंऽशोथगांगेयःकरिष्यतिबलक्षयं ॥ व्रजंतुचभवंतोद्यधराभवतुसुस्थिरा ॥ ३९ ॥ भारावतरणंनूनंकरि
ष्यामिसुरोत्तमाः ॥ कृत्वानिमित्तमात्रांस्तान्स्वशक्त्याहंनसंशयः ॥ ४० ॥ कुरुक्षेत्रेकरिष्यामिक्षत्रियाणांच
संक्षयं ॥ असूयेर्ष्यामतिस्तृष्णाममताभिमतास्पृहा ॥ ४१ ॥ जिगीषामदनोमोहोदोषैर्नंक्ष्यंतियादवाः ॥ ब्रा
ह्मणस्यचशापेनवंशनाशोभविष्यति ॥ ४२ ॥ भगवानपिशापेनत्यक्ष्यत्येतत्कलेवरं ॥ भवंतोपिनिजांगैश्च
सहायाःशार्ङ्गधन्वनः ॥ ४३ ॥ प्रभवंतुसनारीकामथुरायांचगोकुले ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीयो
गमायापरात्मनः ॥ ४४ ॥ सर्वराश्वसुराःसर्वेजग्मुःस्वान्यालयानिच ॥ धरापिसुस्थिराजातातस्यावाक्येन
तोषिता ॥ ४५ ॥ औषधीवीरुधोपेताबभूवजनमेजय ॥ प्रजाश्चसुखिनोजाताद्विजाश्चापुर्महोदयं ॥ ४६ ॥
संतुष्टामुनयःसर्वेबभूवुर्धर्मतत्पराः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥
व्यासउवाच ॥ शृणुभारतवक्ष्यामिभारावतरणंतथा ॥ कुरुक्षेत्रेप्रभासेचक्षपितंयोगमायया ॥ १ ॥ ॥ यदु
वंशेसमुत्पत्तिर्विष्णोरमिततेजसः ॥ भृगुशापप्रतापेनमहामायाबलेनच ॥ २ ॥ क्षितिभारसमुत्तारनिमित्त
मितिमेमतिः ॥ मायया विहितोयोगोविष्णोर्जन्मधरातले ॥ ३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

इत्यर्थःक्षपितमित्यत्रभावेक्तः ॥१॥२॥ यद्यप्यवतारेकारणद्वयमुक्तंतथापिमुख्यंकारणंमहामायेच्छैवशापस्तुगौणनिमित्तत्वेनमाययैवविहितइ ॥४६॥
त्याह क्षितिभारेति क्षितिभारसमुत्तारनिमित्तंयद्धरातलेविष्णोर्जन्मतद्रूपोयंयोगःसमाययैवविहितोनान्यत्कारणंतत्रेतिमेमतिः सिद्धांतः ॥३॥

ननुमायाकिमेतादृशीसर्वनियंत्रीवर्ततयथाविष्णोरपिजन्मापादितमितिचेद्वर्ततएवसर्वनियंत्रीत्याह किंचित्रमिति यदाब्रह्मादीनंतर्यामिरूपेणन र्तयति तदापरान्जीवान्नर्तयतीतिकिमुवक्तव्यमित्यर्थः ॥ ४ ॥ ययाविगतलीलयाप्रसिद्धलीलयाययेत्यर्थः दुःखस्यविण्मूत्रस्नायुसंयुतत्वमे कदेहाश्रितत्वेन ॥ ५ ॥ यथाविष्णोर्जन्ममानुषमायया ऽऽदिनंतथापुरारामावतारेपिनिर्जरादेवावानराःकृताः किंच विष्णुर्देवोरामचंद्रो दुःखपाशेनमोहितः कृतएतदुभयमपितेविदितमस्त्येव नतद्वक्तव्यमस्तीत्याह पुरेति ॥ ६ ॥ अहंममेति पाशेनसुदृढेनेत्येतद्दुःखपाशेनेत्यने नान्वेति यतोमायाधीनंसर्वंतस्मात्तांमायामेवसर्वेयोगिनःसमुपासंतइत्याह योगिनइति मुक्तसंगास्त्यक्तसर्वैषणाःनकेवलंमुमुक्षवएवभगवतीं

किंचित्रंनृपदेवीसाब्रह्मविष्णुसुरानपि ॥ नर्तयत्यनिशंमायात्रिगुणानपरान्किमु ॥ ४ ॥ गर्भवासोद्भवंदुः खंविण्मूत्रस्नायुसंयुतं ॥ विष्णोरापादितंसम्यग्ययाविगतलीलया ॥५॥ पुरारामावतारेपिनिर्जरावानराःकृ ताः ॥ विदितंते यथाविष्णुर्दुःखपाशेनमोहितः ॥६॥ अहंममेतिपाशेनसुदृढेननराधिप ॥ योगिनोमुक्तसंगाश्च भुक्तिकामामुमुक्षवः ॥७ ॥ तामेवसमुपासंतेदेवींविश्वेश्वरींशिवां ॥ यद्भक्तिलेशलेशांशलेशलेशलवांशकं ॥ ८ ॥ लब्ध्वामुक्तोभवेज्जंतुस्तांनसेवेतकोजनः ॥ भुवनेशीत्येववक्त्रेददातिभुवनत्रयं ॥ ९ ॥

समाराधयंतीतिकिंतर्हिभुक्तिकामाभोगेच्छावंतोपीत्यर्थः तदुक्तं यत्रास्तिमोक्षोनहितत्रभोगोयत्रास्तिभोगोनहितत्रमोक्षः श्रीसुंदरीपादयुगार्चका नांभोगश्चमोक्षश्चकरस्थएवेति शिवपुराणेपि भोगमोक्षप्रदात्रीचशिवैवपरिकीर्तितेति ॥ ७ ॥ ननुयोगिनोप्येनांकिंसमाराधयंतीतिचेत्किमेत त्तवाश्चर्यंजातमेतादृशींकोनसेवेतेत्याह यद्भक्तिलेशेति ॥ ८ ॥ भुवनेशीति यःकश्चनपुरुषोहेभुवनेशिमांपाहीतिविवक्षयायावद्भुवनेशीति संबोधनांतमुच्चारयातितावदेवभुवनेशीतिनामवक्त्रेउच्चारणकालएवभुवनत्रयंददातिपरमेश्वरंकरोति ॥ ९ ॥ ॥ ॥

पश्चात्तेनपुरुषेणमांपाहीत्युक्ते त्रैलोक्याद्धिकपदार्थस्यदेयस्याभावात्तस्यभक्तस्याशिवाऋणीभवति एतादृशींभक्तकामदुघांभक्तफलप्रदानातु रांकोनसेवेतेत्यभिप्रायः नन्वेकस्याएवबंधकत्वंमोचकत्वंचकथंसंभवतीतिचेत्तद्रूपभेदस्वीकारेणोभयस्यापिसंभवादित्याह विद्याविद्येति अविद्यायामंतरेवर्त्तमानाःस्वयंधीराःपंडितंमन्यमानाइतिश्रुतेःसंप्राप्यविद्यांगुरुवक्त्रगम्यामितिश्रुतेश्च ॥१०॥ येत्तादृशीतदधीनंसर्वंवर्ततइत्याह ब्रह्मावि

मांपाहीत्यस्यवचसोदेयाभावादृणान्विता ॥ विद्याविद्येतितस्याद्वेरूपेजानीहिपार्थिव ॥ १० ॥ विद्ययामुच्यते जंतुर्बध्यतेऽविद्ययापुनः॥ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेतस्यावशानुगाः ॥ ११ ॥ अवताराःसर्वएवयंत्रिताइवदामभिः ॥ कदाचित्सुखंभुंक्तेवैकुंठेक्षीरसागरे ॥ १२ ॥ कदाचित्कुरुतेयुद्धंदानवैर्बलवत्तरैः ॥ हरिःकदाचिद्यज्ञान्वैविततान्प्रकरोतिच ॥ १३ ॥ कदाचिच्चतपस्तीव्रंतीर्थेचरतिसुव्रत ॥ कदाचिच्छयनेशेतेयोगनिद्रामुपाश्रितः ॥ १४ ॥ नस्वतंत्रःकदाचिच्चभगवान्मधुसूदनः ॥ तथाब्रह्मातथारुद्रस्तथेंद्रोवरुणोयमः ॥ १५ ॥ कुवेरोग्निरवींदूचतथान्येसुरसत्तमाः ॥ मुनयःसनकाद्याश्चवसिष्ठाद्यास्तथापरे ॥ १६ ॥ सर्वेबावशगानित्यंपांचालीवनरस्यच ॥ नसिप्रोतायथागावोविचरंतिवशानुगाः ॥ १७ ॥ तथैवदेवताःसर्वाःकालपाशनियंत्रिताः ॥ हर्षशोकादयोभावानिद्रातंद्रालसादयः ॥ १८ ॥ सर्वेषांसर्वदाराजन्देहिनांदेहसंश्रिताः ॥ अमरानिर्जराःप्रोक्तादेवाश्चग्रंथकारकैः ॥ १९ ॥ अभिधानतश्चार्थतोनतेनूनंतादृशाःक्वचित् ॥ उत्पत्तिस्थितिनाशास्याभावायेषांनिरंतरं ॥ २० ॥ अमरास्तेकथंवाच्यानिर्जराश्चकथंपुनः ॥कथंदुःखाभिभूतावाजायंतेविबुधोत्तमाः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ष्णुरिति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभिधानतइति निर्जरादेवाअभिधानतोनाम्नैवामराःनत्वर्थतइत्यर्थः प्रळयकालेमरणात्तदेवाह उत्पत्तीति ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

षड्भावविकाराणांदेहधर्मत्वादमरत्वंनिर्जरत्वंचयथानसंभवतितथादुःखेसतिक्रीडायाअसंभवादेवत्वमपिनसंभवतीत्याह कथंदेवाश्चेति क्री
डार्थंकदिवुधातोरेतद्रूपं ॥ २२ ॥ जलजानामिति यतोदेवाआयुर्षोतिमराःस्मृताः म्रियंतेह्यमराः तस्मान्म्रियमाणानांजलजकीटमशकाना
मुपमाकथमेषांनभवतिभवत्येवेत्यर्थः ॥ २३ ॥ ततोवर्षायुषश्चापीति ततोजन्मादिषड्भावविकाराद्यथामनुष्यावर्षायुषःकेचित् केचिच्छतव
र्षायुषस्तथैवदेवाअमराअपिसंति यथायस्यतपश्चर्या तस्मान्मनुष्यामरसंघाद्ब्रह्मापरोधिकायुष्यवान् ॥ २४ ॥ तथारुद्रस्तथाविष्णुरप्यधिकायु

कथंदेवाश्चवक्तव्याव्यसनेक्रीडनंकथं ॥ क्षणादुत्पत्तिनाशश्चदृश्यतेस्मिन्नसंशयः ॥ २२ ॥ जलजानांचकी
टानांमशकानांतथापुनः ॥ उपमानकथंचैषामायुर्षोतेमराःस्मृताः ॥२३॥ ततोवर्षायुषश्चापिशतवर्षायुषस्त
था ॥ मनुष्याह्यमरादेवास्तस्माद्ब्रह्मापरःस्मृतः ॥ २४ ॥ रुद्रस्तथातथाविष्णुःक्रमशश्चभवंतिहि ॥ नश्यंति
क्रमशश्चैववर्द्धंतिचोत्तरोत्तरं ॥२५॥ नूनंदेहवतोनाशोमृतस्योत्पत्तिरेवच ॥ चक्रवद्भ्रमणंराजन्सर्वेषांनात्रसंश
यः ॥ २६ ॥ मोहजालावृतोजंतुर्मुच्यतेनकदाचन ॥ मायायांविद्यमानायांमोहजालंननश्यति ॥ २७ ॥
उत्पत्सुकालउत्पत्तिःसर्वेषांनृपजायते ॥ तथैवनाशःकल्पांतेब्रह्मादीनांयथाक्रमं ॥ २८ ॥ निमित्तंयस्तुयन्ना
शेसघातयतितंनृप ॥ नान्यथातद्भवेन्नूनंविधिनानिर्मितंतुयत् ॥ २९॥ जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखंवासुखमेववा
॥ तत्तथैवभवेत्कामंनान्यथेहविनिर्णयः ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २५ ॥ तदेवाह नूनंदेहवतइति ॥ २६ ॥ २७ ॥
ष्यवान् परंतुसर्वेपिक्रमशोभवंत्युत्पद्यंतेनश्यंतिचेतिषड्भावविकारवंतएवसर्वेइत्यर्थः ॥ २५ ॥ तदेवाह नूनंदेहवतइति ॥ २६ ॥ २७ ॥
॥ २८ ॥ सर्वेषांजन्मनाशौमायैवकरोति तत्रयस्ययथाकर्मतदनुरोधेनतस्यनिमित्तंकल्पयित्वातेननिमित्तेननाशयतितस्यचनाशेयोनिमि
त्तंसतंघातयतिहंतीत्यर्थः स्वार्थेणिच् तद्भवतीत्यनितंविधिनानिर्मितंतदन्यथानैवभवेत् ॥ २९ ॥ तत्तथैवेति विधिनिर्मितप्रकारेणैवेत्यर्थः ॥ ३० ॥

तद्वैरिसंभवाराहुसंभवेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ जनार्तिहापिकामार्त्तोजातएतादृशोमहामायाप्रभावइतिभावः ॥ ३४ ॥ तन्निदाघवशात्तत्संतापवशादित्यर्थः संतापेनापिश्यामवर्णत्वं कोपेनचास्यावदनंमषीवर्णमभूत्तदेत्यादौप्रसिद्धं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ हेनिर्लज्जते

सर्वेषांसुखदौदेवौप्रत्यक्षौशशिभास्करौ ॥ ननश्यातितयोःपीडाक्वचित्तद्वैरिसंभवा ॥ ३१ ॥ भास्करस्यसुतोमंदःक्षयीचंद्रःकलंकवान् ॥ पश्यराजन्विधेःसूत्रंदुर्वारंमहतामपि ॥ ३२ ॥ वेदकर्त्ताजगद्धर्त्ताबुद्धिदस्तुचतुर्मुखः ॥ सोपिविह्वलतांप्राप्तोदृष्ट्वापुत्रींसरस्वतीं ॥ ३३ ॥ शिवस्यापिमृताभार्यासतीदग्ध्वाकलेवरं ॥ सोभवद्दुःखसंतप्तोकामार्त्तश्चजनार्तिहा ॥ ३४ ॥ कामाग्निदग्धदेहस्तुकालिंद्यांपतितःशिवः ॥ सापिश्यामजलाजातातन्निदाघवशान्नृप ॥ ३५ ॥ कामार्त्तोरममाणस्तुनग्नःसोपिभृगोर्वनं ॥ गतःप्राप्तोथभृगुणाशप्तःकामातुरोभृशं ॥ ३६ ॥ पतत्वद्यैवतेलिंगंनिर्लज्जेतिभृशंकिल ॥ पपौचामृतवापींचदानवैर्निर्मितांमुदे ॥ ३७ ॥ इंद्रोपिचवृषोभूत्वावाहनत्वंगतःक्षितौ ॥ आद्यस्यसर्वलोकस्यविष्णोरेवविवेकिनः ॥ ३८ ॥ सर्वज्ञत्वंगतंकुत्रप्रभुशक्तिःकुतोगता ॥ यद्धेममृगविज्ञानंनज्ञातंहरिणाकिल ॥ ३९ ॥ राजन्मायाबलंपश्यरामोपिकाममोहितः ॥ रामोविरहसंतप्तोरुरोदभृशमातुरः ॥ ४० ॥ योपृच्छत्पादपान्मूढःक्वगताजनकात्मजा ॥ भक्षितावाहृताकेनरुदन्नुच्चतरंततः ॥ ४१ ॥ लक्ष्मणाहंमरिष्यामिकांताविरहदुःखितः ॥ त्वंचापिममदुःखेनमरिष्यसिवनेऽनुज ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

लिंगमद्यैवपतत्वितिभृशंशापइतिपूर्वेणान्वयः पपाविति शिवएवेत्यर्थः इयंकथाशिवपुराणेस्पष्टा ॥ ३७ ॥ विष्णोःसर्वज्ञत्वंयद्यस्तितर्हितत्कुत्रगतमित्यनेनान्वयः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इत्थंसर्वदेवानांनानाविधादुर्दशामाययैवतत्तदनादिकर्मयोगेनकृते त्याह किंब्रवीमीति एतेनादौअध्यायारंभमध्येवाजनमेजयेनदेवादीनामित्थंदशाकिमितिजाताइतियच्छंकितंतस्यसर्वस्याप्युत्तरमिदमुक्तमिति

आवयोर्मरणंज्ञात्वामातामममरिष्यति ॥ शत्रुघ्नोप्यतिदुःखार्तःकथंजीवितुमर्हति ॥ ४३ ॥ सुमित्राजीवितं जह्यात्पुत्रव्यसनकर्षिता ॥ पूर्णकामाथकैकेयीभवेत्पुत्रसमन्विता ॥ ४४ ॥ हासीतेक्वगताऽसित्वंमांविहा यस्मरातुरा ॥ एह्येहिमृगशावाक्षिमांजीवयकृशोदरि ॥ ४५ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामित्वदधीनंचजीवितं ॥ समाश्वासयदीनंमांप्रियंजनकनंदिनि ॥ ४६ ॥ एवंविलपतातेनरामेणामिततेजसा ॥ वनेवनेचभ्रमताने क्षिताजनकात्मजा ॥ ४७ ॥ शरण्यःसर्वलोकानांरामःकमललोचनः ॥ शरणंवानराणांसगतोमायाविमोहि तः ॥ ४८ ॥ सहायान्वानरान्कृत्वाबबंधवरुणालयं ॥ जघानरावणंवीरंकुंभकर्णसहोदरं ॥ ४९ ॥ आनीयच ततःसीतांरामेदिव्यमकारयत् ॥ सर्वज्ञोपिहृतांमत्वारावणेनदुरात्मना ॥ ५० ॥ किंब्रवीमिमहाराजयोगमाया बलंमहत् ॥ ययाविश्वमिदंसर्वंभ्रामितंभ्रमतेकिल ॥ ५१ ॥ एवंनानावतारेत्रविष्णुःशापवशंगतः ॥ करोति विविधाश्चेष्टादैवाधीनःसदैवहि ॥ ५२ ॥ तवाहंकथयिष्यामिकृष्णस्यापिविचेष्टितं ॥ प्रभवंमानुषेलोकेदेव कार्यार्थसिद्धये ॥ ५३ ॥ कालिंदीपुलिनेरम्येह्यासीन्मधुवनंपुरा ॥ लवणोमधुपुत्रस्तुतत्रासीद्दानवोबली ॥ ५४ ॥ द्विजानांदुःखदःपापोवरदानेनगर्वितः ॥ निहतोसौमहाभागलक्ष्मणस्यानुजेनवै ॥ ५५ ॥ शत्रु घ्नेनाथसंग्रामेतंनिहत्यमहोत्कटं ॥ वासितामधुरानामपुरीपरमशोभना ॥ ५६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

ज्ञेयमित्यर्थः तस्मादेतादृशानेकदुर्दशाप्रहाणायादिशक्तिर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीभगवतीसर्वप्रकारेणसर्वैराराध्येतिरहस्यं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥५७॥५८ ॥ ५९॥६०॥माधवोलक्ष्मीपतिः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ निहत्यैनांस्थितस्येतिशेषः ६६ ॥ इत्थं [illegible]यमतःकृत्वापुनर्विचारांतरमकरोदित्याह ॥इयंपितृष्वसेति ममपितुःस्थानीयादेवकादुत्पन्नाममस्वसाभगिनीअस्तीत्यर्थः शाकपार्थिवा

॥४९॥ सतत्रपुष्कराक्षौद्वौपुत्रौशत्रुनिषूदनः ॥ निवेश्यराज्येमतिमान्कालेप्राप्तेदिवंगतः ॥५७॥ सूर्यवंशक्षयेतांतुया
दवाःप्रतिपेदिरे ॥ मधुरांमुक्तिदांराजन्ययातितनयाःपुरा ॥ ५८ ॥ शूरसेनोधिपःशूरस्तत्राभून्मेदिनीपतिः
॥ माथुरांश्छूरसेनांश्चबुभुजेविषयान्नृप ॥५९॥ तत्रोत्पन्नःकश्यपांशःशापाच्चवरुणस्यवै ॥ वसुदेवोतिविख्या
तःशुरसेनसुतस्तदा ॥ ६० ॥ वैश्यवृत्तिरतःसोभून्मृतेपितरिमाधवः ॥ उग्रसेनोबभूवाथकंसस्तस्यात्मजो
महान् ॥ ६१ ॥ अदितिर्देवकीजातादेवकस्यसुतातदा ॥ शापाद्वैवरुणस्याथकश्यपानुगताकिल ॥ ६२ ॥
दत्तासावसुदेवायदेवकेनमहात्मना ॥ विवाहेरचितेतत्रवागभूद्गगनेतदा ॥ ६३ ॥ कंसकंसमहाभागदेवकीग
र्भसंभवः ॥ अष्टमस्तुसुतःश्रीमांस्तवहंताभविष्यति ॥ ६४ ॥ तच्छुत्वावचनंकंसोविस्मितोभून्महाबलः ॥
देववाचंतुतांमत्वासत्यांचिंतामवापसः ॥६५॥ किंकरोमीतिसंचिंत्यविमर्शमकरोत्तदा ॥ निहत्यैनांनमेमृत्युर्भ
वेदद्यैवसत्वरं ॥६६ ॥ उपायोनान्यथाचास्मिन्कार्येमृत्युभयावहे ॥ इयंपितृष्वसापूज्याकथंहन्मीत्यचिंतयत्
॥ ६७॥ पुनर्विचारयामासमरणंमेस्त्यहोस्वसा ॥ पापेनापिप्रकर्तव्यादेहरक्षाविपश्चिता ॥६८ ॥ प्राय
श्चित्तेनपापस्यशुद्धिर्भवतिसर्वदा ॥ प्राणरक्षाप्रकर्तव्याबुधैरप्येनसातथा ॥ ६९ ॥ विचिंत्यमनसाकंसःख
ड्गमादायसत्वरः ॥ जग्राहतांवरारोहांकेशेष्वाकृष्यपापकृत् ॥ ७० ॥

दित्स्यात्साधुत्वं ॥ ६७ ॥ इतिद्वितीयविचारोत्तरंतृतीयविचारंपुनरकरोदित्याह पुनरिति यतोमेमरणंस्वसाभगिनीयंभवति ततोवद्ययंहंतव्यै ॥४९॥
वेतिशेषः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ भूतभाषितमात्रेणाकाशवाण्येत्यर्थः ॥ ७७ ॥ तवद्यत्रुणास्यवसुदेवस्यवाशत्रुणात हिंतेनोदितेतिकुतोनस्यादित्यर्थः ॥ ७८ ॥ वसुदेवस्यगृहस्यवसुदेवपत्न्याः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ पितृष्वसेति पितृस्थानीयाद्देवकाद्युत्पन्नातव

हन्यमानांचतांद्दष्ट्वाहाहाकारोमहानभूत् ॥ वसुदेवानुगावीरायुद्धायोद्यतकार्मुकाः ॥ ७२ ॥ मुंचमुंचेतिप्रोचुस्तंतेतदाद्भुतसाहसाः ॥ कृपयामोचयामासुर्देवकींदेवमातरं ॥ ७३ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंधीराणांचपरस्परं ॥ वसुदेवसहायानांकंसेनचमहात्मना ॥ ७४ ॥ वर्तमानेतथायुद्धेदारुणेलोमहर्षणे ॥ कंसंनिवारयामासुर्वृद्धायेयदुसत्तमाः ॥ ७५ ॥ पितृष्वसेयंतेवीरपूजनीयाचबालिशा ॥ नहंतव्यात्वयावीरविवाहोत्सवसंगमे ॥ ७६ ॥ स्त्रीहत्यादुःसहावीरकीर्तिघ्नीपापकृत्तमा ॥ भूतभाषितमात्रेणनकर्तव्याविजानता ॥ ७७ ॥ अतोहितेनकेनापिशत्रुणातवचास्यवा ॥ उदितेतिकुतोनस्याद्वामनर्थकरीविभो ॥ ७८ ॥ यशसस्तेविघातायवसुदेवगृहस्यच ॥ अरिणारचितावाणीगुणमायाविदानृप ॥ ७९ ॥ बिभेषिवीरस्त्वंभूत्वाभूतभाषितभाषया ॥ यशोमूलविघातार्थमुपायस्त्वरिणाकृतः ॥ ८० ॥ पितृष्वसानहंतव्याविवाहसमयेपुनः ॥ भवितव्यंमहाराजभवेच्चकथमन्यथा ॥ ८१ ॥ एवंतैर्बोध्यमानोसौनिवृत्तोनाभवद्यदा ॥ तदातंवसुदेवोपिनीतिज्ञःप्रत्यभाषत ॥ ८२ ॥ कंससत्यंब्रवीम्यद्यसत्याधारंजगत्त्रयं ॥ दास्यामिदेवकीपुत्रानुत्पन्नांस्तवसर्वशः ॥ ८३ ॥ जातंजातंसुतंतुभ्यंनदास्यामियदिप्रभो ॥ कुंभीपाकेतदाघोरेपतंतुममपूर्वजाः ॥ ८४ ॥

स्वसाभगिनीत्यर्थः पितृव्यभगिनीतिफलितं मध्यमपदलोपीसमासः भवितव्यामिति यदेतत्पुत्रसकाशात्तववधोदैवेनानिश्चितःस्यात्तदास्या यत्नेनकिंभविष्यति केनापिप्रकारेणतववधोभविष्यत्येवनहिभवितव्यंकदाचिदन्यथाभवतीत्यर्थः ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ॥

 ॥८५॥८६॥८७॥ ८८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके चतुर्थस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥२०॥ अर्थाधिके श्चतुःपंचाशद्भिः श्लोकैरनंतरं।देवकी
तनयान्वधनघनेतिकथोच्यते॥१॥विवाहोत्तरं गृहागमने जाते अनंतरं जातंवृत्तमाह अथेति वसुदेवेनसंगतामिथुनीभावंप्राप्ता ॥ १ ॥ २ ॥३॥
 वरोरुसमयमिति हेमहाभागेमयाशपथेनयदात्वंमोचिता तदामयाकृतंस्वसुतार्पणेसमयंपणंजानासीत्यन्वयः ॥ ४॥ ततः किमितिचेत्तत्राह इ

श्रुत्वार्थवचनंसत्यंपौरवायेपुरःस्थिताः ॥ ऊचुस्तेत्वरिताःकंसंसाधुसाधुपुनःपुनः ॥ ८५ ॥ नमिथ्याभाषते क्वापिवसुदेवोमहामनाः ॥ क्लेशंमुंचमहाभागस्त्रीहत्यापातकंतथा ॥ ८६ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंप्रबोधितः कंसोयदुवृद्धैर्महात्मभिः ॥ क्रोधंत्यक्त्वास्थितस्तत्रसत्यवाक्यानुमोदितः ॥ ८७ ॥ ततोदुंदुभयोनेदुर्वादित्राणि चसस्वनुः ॥ प्रसाद्यकंसंप्रतिमोच्यदेवकींमहायशाःशूरसुतस्तदानीं ॥ ८८ ॥ जगामगेहंस्वजनानुवृत्तोनवोढयावीतभयस्तरस्वी ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ अथकालेतुसंप्राप्तेदेवकीदेवरूपिणी ॥ गर्भंदधारविधिवद्वसुदेवेनसंगता ॥ १ ॥ पूर्णेथदशमेमासेसुषुवेसुतमुत्तमं ॥ रूपावयवसंपन्नंदेवकीप्रथमंयदा ॥ २ ॥ तदाहवसुदेवस्तांसत्यवाक्यानुमोदितः ॥ भावित्वाच्च महाभागोदेवकींदेवमातरं ॥ ३ ॥ वरोरुसमयंमेत्वंजानासिस्वसुतार्पणे ॥ मोचितात्वंमहाभागेशपथेनमयातदा ॥ ४ ॥ इमंपुत्रंसुकेशांतेदास्यामिभ्रातृसूनवे ॥ विचित्रकर्मणांपाकोदुर्ज्ञेयोह्यकृतात्मभिः ॥ ५ ॥ सर्वेषां किलजीवानांकालपाशानुवर्तिनां ॥ भोक्तव्यंस्वकृतंकर्मशुभंवायदिवाशुभं ॥ ६ ॥ प्रारब्धंसर्वथैवात्रजीवस्य विधिनिर्मितं ॥ देवक्युवाच ॥ स्वामिन्पूर्वकृतंकर्मभोक्तव्यंसर्वथानृभिः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मंपुत्रमिति हेसुकेशांते शोभनकेशांते ततःपणसत्यतायै इमंपुत्रंतेभ्रातृसूनवे त्वत्पितृभ्रातुरुग्रसेनस्यसूनवे पुत्रायकंसायदास्यामीत्यर्थः नन्वे
तत्त्वयादयालुनाकथंक्रियतइतिचेत्तत्राह विचित्रकर्मणामिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रारब्धकर्माधीनत्वात्मयैतत्क्रियतइत्यभिप्रायः ॥ ७ ॥

तत्रैवेदेवकीशंकतेतीर्थैरिति यथातीर्थादिसेवनैरन्यत्पातकंनश्यतितथाप्रारब्धमपिनक्षयंयातिकिमित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ यदित दुष्कृतप्रायश्चित्तैः प्रारब्धंननश्यतितदातर्हिविगीतवचनामिथ्यावचनाः संतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ यदिप्रारब्धाधीनमेवसर्वंतदाआयुर्वेदमंत्रशास्त्रोक्ताउपायामिथ्यैवस्युः प्रारब्धानुकूलताभावेतैःकार्यस्याजायमानत्वात् सतिचानुकूलेप्रारब्धे तेनैवकार्यसिद्धौतेषामुपयोगाभावादिति भावः किंचैवंपूर्वोक्तप्रकारेणसर्वंदैवनिर्मितं प्रारब्धनिर्मितंचेत्सर्वोप्युद्यमोवृथैवस्यादित्याह उद्यमास्त्विति ॥ १३ ॥ १४ ॥ किंच

तिर्थैस्तपोभिर्दानैर्वाकिंनयातिक्षयंहितत् ॥ लिखितोधर्मशास्त्रेषुप्रायश्चित्तविधिर्नृप ॥ ८ ॥ पूर्वार्जितानांपापानांविनाशायमहात्मभिः॥ब्रह्महाहेमहारीचसुरापोगुरुतल्पगः ॥९॥ द्वादशाब्दव्रतेचीर्णेशुद्धिंयातियतस्ततः ॥ मन्वादिभिर्यथोद्दिष्टंप्रायश्चित्तंविधानतः ॥ १० ॥ तथाकृत्वानरःपापान्मुच्यतेवानवानघ॥ विगीतवचनास्तेकिंमुनयस्तत्वदर्शिनः ॥ ११ ॥ याज्ञवल्क्यादयःसर्वेधर्मशास्त्रप्रवर्तकाः ॥ भवितव्यंभवत्येवयद्येवंनिश्चयःप्रभो ॥ १२ ॥ अयुर्वेदःसमिथ्यैवमंत्रवादास्तथाखिलाः ॥ उद्यमस्तुवृथासर्वएवंचेद्दैवनिर्मितं ॥ १३ ॥ भवितव्यंभवत्येवप्रवृत्तिस्तुनिरर्थका ॥ अग्निष्टोमादिकंव्यर्थंनियतंस्वर्गसाधनं ॥ १४ ॥ यदातदाप्रमाणंहिवृथैवपरिभाषितं ॥ वितथेतत्प्रमाणेतुधर्मोच्छेदःकुतोनहि ॥ १५ ॥ उद्यमेचकृतेसिद्धिःप्रत्यक्षेणैवसाध्यते ॥ तस्मादत्रप्रकर्तव्यःप्रपंचश्चित्तकल्पितः ॥ १६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

प्रारब्धप्राबल्येस्वीक्रियमाणेप्रमाणैर्वेदरूपैःपरमेश्वरेणवृथैवपरिभाषितंस्यात्पूर्वोक्तयुक्त्याप्रारब्धप्रातिकूल्येतेनवेदोक्तानुष्ठानेनफलाजननात्तदनुकूल्येतेनैवफलजननात्तस्योपयोगाभावादित्याह यदातदेति यदावेदस्यमिथ्यार्थवादित्वंतदाधर्मोच्छेदएवकुतोनस्यादित्याह वितथेइति ॥१५॥ तस्मादुद्यमएवप्रधानोयतउद्योगेनैवसिद्धिर्घटादेःसस्यादेश्चदृश्यते नहिकुलालादयोहित्वोद्योगंप्रारब्धमेवाश्रित्यतिष्ठंतोघटादिसिद्धिंप्राप्नुवंतीत्याह उद्यमेचकृतइति तस्मादिति यतउद्योगःप्रधानस्तस्मादत्रचित्तकल्पितःकश्चनप्रपंचउपायःकर्तव्यइत्यर्थः ॥ १६ ॥

ननुमयामिथ्याकथंकृत्वापुत्रःसंरक्षणीयइतिचेत्तत्राह मिथ्येति इतिशब्दोप्यर्थकोनिपातानामनेकार्थत्वात् तथाच शुभंजीवरक्षणादिरूपमिच्छतापुरुषेणमिथ्यापिकर्तव्यमित्यर्थः जीवरक्षणार्थंमिथ्यावदनेपिदोषाभावइतिभावः ॥ १७ ॥ १८ ॥ यदुक्तमुद्योगःप्राधानइतितत्रसंभवति सर्वसामग्रीसमवधानेपि पुत्राद्युत्पत्त्यदर्शनात्तस्माद्दैवंप्रारब्धमेवमुख्यंफलसिद्धिंप्रति उद्योगस्तुसहायभूतएवसर्वत्रेत्याह उद्यमस्तुप्रकर्तव्य

यथायंबालकःक्षेमंप्राप्नोतिममपुत्रकः ॥ मिथ्यायादिप्रकर्तव्यंवचनंशुभमिच्छता ॥ १७ ॥ नतत्रदूषणंकिंचित्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ वसुदेवउवाच ॥ निशामयमहाभागेसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ १८ ॥ उद्यमःखलुकर्तव्यःफलंदैववशानुगं ॥ त्रिविधानीहकर्माणिसंसारेऽत्रपुराविदः ॥ १९ ॥ प्रवदंतीहजीवानांपुराणेष्वागमेषु च ॥ संचितानिचजीर्णानिप्रारब्धानिसुमध्यमे ॥ २० ॥ वर्तमानानिवामोरुत्रिविधानीहदेहिनां ॥ शुभाशुभानिकर्माणिबीजभूतानियानिच ॥ २१ ॥ बहुजन्मसमुत्थानिकालेतिष्ठंतिसर्वथा ॥ पूर्वदेहंपरित्यज्यजीवःकर्मवशानुगः ॥ २२ ॥ स्वर्गंवानरकंवापिप्राप्नोतिस्वकृतेनवै ॥ दिव्यंदेहंचसंप्राप्ययातनादेहमर्थजं ॥ २३ ॥ भुनक्तिविविधान्भोगान्स्वर्गेवानरकेथवा ॥ भोगांतेचयदोत्पत्तेःसमयस्तस्यजायते ॥ २४ ॥ लिंगदेहेनसहितंजायतेजीवसंज्ञितं ॥ तदैवसंचितेभ्यश्चकर्मभ्यःकर्मभिःपुनः ॥ २५ ॥ योजयत्येवतंकालंकर्माणिप्राकृतानिच ॥ देहेनानेनभाव्यानिशुभानिचाशुभानिच ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इति यदुक्तंप्रायश्चित्तादिनाप्रारब्धंनंक्ष्यतिवानंनक्ष्यतीतितत्राह त्रिविधानीहेति ॥ १९ संचितानीति एकासंचितकोटिरेकाप्रारब्धकोटिरेकावर्तमानकोटिरित्यर्थः ॥ २० ॥ कर्मणांस्वीकारेफलंजीवानामुच्चावचगतिरूपमस्तीत्याह बीजभूतानीति ॥ २१ ॥ तदेवविशदयति पूर्वदेहमिति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कर्मभिरितिसंचितेभ्यःकर्मभ्यःपृथक्कृतैःपक्वैःकर्मभिरित्यर्थः ॥ २५ ॥ तंकालंतस्मिँल्लिंगदेहाविर्भावकालेइत्यर्थः योजयत्यर्थात्परमेश्वरः अंतःकर्माणिप्राकृतानिसंचितानितथादेहेनानेनभाव्यानिवर्तमानानिचेत्यर्थः ॥ २६ ॥

तथाप्रारब्धानिचजीवेनत्रिविधानिभोक्तव्यान्येवेत्यर्थः प्रायश्चित्तेनतु सर्वाणिननश्यंति किंतुकानिचिदेवेत्याह प्रायश्चित्तेनेति ॥ २७ ॥ प्रारब्धानांतुभोगादेवक्षयइत्याह प्रारब्धेति ॥ २८ ॥ तेनेति यतस्तस्यभोगेनैवक्षयस्तेनहेतुनातत्प्रारब्धक्षयायकुमारः कंसायसर्वथादेयइत्यर्थः यत्त्वयोक्तंजीवरक्षार्थंमिथ्यापिवक्तव्यमिति तत्परकीयविषयेजीवरक्षार्थंवक्तव्यं नस्वकीयजीवरक्षार्थमन्यथास्वरक्षार्थिसर्वोपिमिथ्यावदतीतिकोपि

प्रारब्धानिचजीवेनभोक्तव्यानिसुलोचने ॥ प्रायश्चित्तेननश्यंतिवर्तमानानिभामिनि ॥ २७ ॥ संचितानितथैवाशु यथार्थंविहितेनच ॥ प्रारब्धकर्मणांभोगात्संक्षयोनान्यथाभवेत् ॥ २८ ॥ तेनायंतेकुमारोवैदेयःकंसायसर्वथा ॥ नमिथ्यावचनंमेस्तिलोकनिंदाभिदूषितं ॥ २९ ॥ अनित्येस्मिंस्तुसंसारेधर्मसारेमहात्मनां ॥ दैवाधीनंहिसर्वेषांमरणंजननंतथा ॥ ३० ॥ तस्माच्छोकोनकर्त्तव्योदेहिनाहिनिरर्थकः ॥ सत्यंयस्यगतंकांतेवृथातस्यैवजीवितं ॥ ३१ ॥ इहलोकोगतोयस्मात्परलोकःकुतस्ततः ॥ अतोदेहिसुतंसुभ्रुकंसायप्रददाम्यहं ॥ ३२ ॥ सत्यसंस्तरणाद्देविशुभमग्रेभविष्यति ॥ कर्त्तव्यंसुकृतंपुंभिःसुखेदुःखेसतिप्रिये ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तवतिकांतेसादेवकीशोकसंयुता ॥ ददौपुत्रंप्रसूतंचवेपमानामनस्विनी ॥ ३४ ॥ वसुदेवोपिधर्मात्माआदायस्वसुतंशिशुं ॥ जगामकंससदनंमार्गेलोकैरभिष्टुतः ॥ ३५ ॥ लोकाऊचुः ॥ पश्यंतुवसुदेवंभोलोकाएवंमनास्विनं ॥ स्ववाक्यमनुरुध्यैवबालमादाययात्यसौ ॥ ३६ ॥ मृत्यवेदातुकामोद्यसत्यवागनसूयकः ॥ सफलंजीवितंचास्यधैर्यंपश्यंतुचाद्भुतं ॥ ३७ ॥ यःपुत्रंयातिकंसायदातुंकालात्मनेपिहि ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंस्तूयमानस्तुप्राप्तःकंसालयंनृप ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सत्यत्यागेनदोषवान्नस्यात्तस्मान्नस्वकीयविषयेममवचनंमिथ्यास्तीत्याह नमिथ्येति लोकनिंदयाभिदूषितंवचनमित्यन्वयः ॥ २९ ॥ इत्थंतस्याःशंकानिरासंकृत्वातदनुमत्यर्थंतांबोधयतिअनित्येइति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

॥३९॥ ४० ॥ ४१ ॥४२ ॥ क्षेमंव्याहृतवानिति अयंबालोगृहंगच्छत्विति क्षेमंकल्याणकरंवाक्यंनृपः कंसोव्याहृतवान्कथितवानित्यर्थः

ददावस्मैकुमारंतंजातमात्रममानुषं॥ कंसोपिविस्मयंप्राप्तोदृष्ट्वाधैर्यंमहात्मनः ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाबालकं प्राहस्मितपूर्वमिदंवचः॥धन्यस्त्वंशूर पुत्राद्यज्ञातःपुत्रसमर्पणात् ॥ ४०॥ ममंमृत्युर्नचायंवैगिराप्रोक्तस्तुचा ष्टमः ॥ नहंतव्योमयाकामंबालोयंयातुतेगृहं ॥ ४१ ॥ अष्टमस्तुप्रदातव्यस्त्वयापुत्रोमहामते ॥ इत्युक्त्वा वसुदेवायददावाशुखलःशिशुं ॥ ४२ ॥ गच्छत्वयंगृहेबालःक्षेमंव्याहृतवान्नृप ॥ तमादायतदाशौरिर्ज गामस्वगृहंमुदा ॥ ४३ ॥ कंसोपिसचिवानाहवृथाकिंघातयेशिशुं ॥ अष्टमाद्देवकीपुत्रान्ममंमृत्युरुदाहृतः ॥४४॥ अतःकिंप्रथमंबालंहत्वापापंकरोम्यहं ॥ साधुसाध्वितितेप्युक्त्वासंस्थितामंत्रिसत्तमाः ॥ ४५ ॥विसर्जि तास्तुकंसेनजग्मुस्तेस्वगृहान्प्रति ॥ गतेषुतेषुसंप्राप्तोनारदोमुनिसत्तमः ॥ ४६ ॥ अभ्युत्थानार्घ्यपाद्यादि चकारोग्रसुतस्तदा ॥ पप्रच्छकुशलंराजातत्रागमनकारणं ॥ ४७ ॥ नारदस्तंतदोवाचस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ कंसकंसमहाभागगतोहंहेमपर्वतं ॥ ४८ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवामंत्रंचक्रुःसमाहिताः ॥ देवक्यांवसुदेवस्यभार्या यांसुरसत्तमः ॥४९ ॥ वधार्थंतवविष्णुश्चजन्मचात्रकरिष्यति॥तत्कथंनहतःपुत्रस्त्वयानीतंविजानता ॥ ५० ॥ कंसउवाच ॥ अष्टमंचहनिष्येहंमृत्युंमेदेवभाषितं ॥ नारदउवाच ॥ नजानासिनृपश्रेष्ठराजनीतिशुभाशुभां॥ ५१ ॥ मायाबलंचदेवानांनत्वंवेत्सिवदामिकिं ॥ रिपुरल्पोपिशूरेणनोपेक्ष्यःशुभमिच्छता ॥ ५२ ॥ संमेल नक्रियायांतुसर्वेतेह्यष्टमाःस्मृताः॥ मूर्खत्वमरिसंत्यागःकृतोयंजानतात्वया ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ हेमपर्वतंसुमेरुं ॥४८॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ संमेलनेति यदातेचैकत्रमिलि तास्तदासर्वेपरस्परापेक्षयाअष्टमाएवेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इत्युक्त्वाशुगतःश्रीमान्नारदोदेवदर्शनः ॥ गतेथनारदेकंसःसमाहूयाथबालकं ॥ ५४ ॥ पाषाणेपोथयामास सुखंप्रापचमंदधीः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा० चतुर्थस्कंधेएकविंशोध्यायः ॥२१॥ जनमेजयउवाच ॥ किंकृतंपातकंतेनबालकेनापितामह॥ योजातमात्रोनिहतस्तथातेनदुरात्मना ॥१॥ नारदोपिमुनिश्रेष्ठोज्ञानवान्धर्मतत्परः॥ कथमेवंविधंपापंकृतवान्ब्रह्मवित्तमः ॥ २ ॥ कर्ताकारयितापापेतुल्यपापौस्मृतौबुधैः ॥ सकथंप्रेरयामासमुनिःकंसंखलंतदा ॥ ३ ॥ संशयोयंमहान्मेऽत्रब्रूहिसर्वंसविस्तरं ॥ येनकर्मविपाकेनबालकोनिधनंगतः ॥ ४ ॥ व्यासउवाच॥ नारदःकौतुकप्रेक्षीसर्वदाकलहप्रियः ॥ देवकार्यार्थमागत्यसर्वमेतच्चकारह ॥ ५ नमिथ्याभाषणेबुद्धिर्मुनेस्तस्यकदाचन ॥ सत्यवक्तासुराणांसकर्तव्येनिरतःशुचिः ॥ ६ ॥ एवंषड्बालकास्तेनजातजातानिपातिताः ॥ षड्गर्भाःशापयोगेनसंभूयमरणंगताः ॥ ७ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितेषांशापस्यकारणं ॥ स्वायंभुवेंतरेपुत्रामरीचेःषट्महाबलाः ॥ ८ ॥ ऊर्णायांचैवभार्यायामासन्धर्मविचक्षणाः ॥ ब्रह्माणंजहसुर्वीक्ष्यसुतांयभितुमुद्यतं ॥ ९ ॥ शशापतांस्तदाब्रह्मादैत्ययोनिंविशत्वधः ॥ कालनेमिसुताजातास्तेषड्गर्भाविश्वांपते ॥ १० ॥ अवतारेपरेतेतुहिरण्यकशिपोःसुताः ॥ जातास्तेज्ञानसंयुक्ताःपूर्वशापभयान्नृप ॥ ११ ॥ तस्मिन्जन्मनिशांताश्चतपश्चक्रुःसमाहिताः ॥ तेषांप्रीतोभवद्ब्रह्माषड्गर्भाणांवरान्ददौ ॥ १२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शप्तायूयंमयापूर्वंक्रोधयुक्तेनपुत्रकाः ॥ तुष्टोस्मिवोमहाभागाब्रुवंतुवांछितंवरं ॥ १३ ॥ ॥ ७४ ॥

त्सम्यगुच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायकथांश्रुत्वाजनमेजयःपृच्छति किंकृतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ अवतारेपरेद्वितीयेजन्मनीत्यर्थः ज्ञानसंयुक्ताइतिदैत्यस्वभावंत्यक्त्वाज्ञानयुक्ताजाताइत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥१४ ॥ १५ ॥ १६ ॥१७॥१८॥ वरेणहेतुनेत्यर्थः युष्माभिर्हापितइति यतोयुष्माभिर्मयिस्नेहोहापितस्त्यक्तोमदाराधनंविहायमच्छत्रो
र्ब्रह्मणोमहदाराधनंकुर्वद्भिस्ततोयुष्मांच्छत्रुभूतांस्त्यजामीत्यर्थः ॥ १९ ॥ यूयमिति पतालेव्रजंत्वित्येकःशापः भुविषड्गर्भाभवतेतिद्वितीयः
तस्यैवव्याख्यानंपातालेइति ॥ २० ॥ भुविकस्यागर्भेजन्मेतिचेत्तत्राह तवस्त्विति पितावइति प्राग्जन्मस्थइत्यर्थः ॥२१ ॥ २२ ॥ जघा

व्यासउवाच ॥ तेतुश्रुत्वावचस्तस्यब्रह्मणःप्रीतमानसाः ॥ ब्रह्माणमब्रुवन्कामंसर्वेकार्यार्थतत्पराः ॥ १४
॥ गर्भाऊचुः ॥ पितामहाद्यतुष्टोसिदेहिनोवांच्छितंवरं ॥ अवध्यादेवतैःसर्वैर्मानवैश्चमहोरगैः ॥ १५ ॥ गं
धर्वसिद्धपतिभिर्वधोमाभूत्पितामह ॥ व्यासउवाच ॥ तानुवाचततोब्रह्मासर्वमेतद्भविष्यति ॥ १६ ॥ गच्छं
तुवोमहाभागाःसत्यमेवनसंशयः ॥ दत्वावरंततोब्रह्मामुदितास्तेतदाभवन् ॥ १७ ॥ हिरण्यकशिपुःक्रुद्धस्ता
नुवाचकुरूद्वह॥यस्माद्विहायमांपुत्रास्तोषितोवैपितामहः ॥ १८ ॥ वरेणप्रार्थितोत्यर्थंबलवंतोयतोभवन् ॥ यु
ष्माभिर्हापितःस्नेहस्ततोयुष्मांस्त्यजाम्यहं ॥१९॥ यूयंव्रजंतुपातालेषड्गर्भाविश्रुताभुवि ॥ पातालेनिद्रयावि
ष्टास्तिष्ठंतुबहुवत्सरान् ॥२०॥ ततस्तुदेवकीगर्भेवर्षेवर्षेपुनःपुनः ॥ पितावःकालनेमिस्तुतत्रकंसोभविष्य
ति ॥ २१ ॥ सएवजातमात्रान्वोवधिष्यतिसुदारुणः ॥ व्यासउवाच ॥ एवंशप्तास्तदातेनगर्भेजातान्पुनः
पुनः ॥ २२ ॥ जघानदेवकीपुत्रान्षड्गर्भांच्छापनोदितः ॥ शेषांशःसप्तमस्तत्रदेवकीगर्भसंस्थितः ॥ २३
विस्रंसितश्चगर्भोसौयोगेनयोगमायया ॥ नीतोचरोहिणीगर्भेकृत्वासंकर्षणंबलात् ॥ २४ ॥ पतितःपंचमे
मासिलोकेख्यातिंगतस्तदा ॥ कंसोपिज्ञानवांस्तत्रदेवकीगर्भपातनं ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

नेति ब्रह्मणादत्तमवध्यत्वंतुहिरण्यकशिपुशापात्तरंनक्षत्ररूपेणतेषामवस्थानरूपंपुराणांतरेषूक्तमितिबोध्यं॥२३॥ २४ ॥ पतितइतिगर्भइति
शेषः ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥२६॥२७॥ विष्णुशेषकश्यपावतारान्राजाश्रुत्वा अन्यदेवांशावतारबुभुत्सयापृच्छति अन्येचयेंशाः देवानामिति ॥२८॥२९॥ ३०॥

मुदंप्रापसदुष्टात्माश्रुत्वावार्तांसुखावहां ॥ अष्टमेदेवकीगर्भेभगवान्सात्वतांपतिः ॥२६॥ उवासदेवका
यांर्थंभारावतरणायच ॥ राजोवाच ॥ वसुदेवःकश्यपांशःशेषांशश्चतदाभवत् ॥२७॥ हरेरंशस्तथाप्रोक्तोभ
वतामुनिसत्तम ॥ अन्येचयेंऽशादेवानांतत्रजातास्तुतान्वद ॥२८॥ भारावतरणार्थंवैक्षितेःप्रार्थनयानघ ॥
व्यासउवाच ॥ सुराणामसुराणांचयेयेंशाभुविविश्रुताः ॥२९॥ तानहंसंप्रवक्ष्यामिसंक्षेपेणशृणुष्वतान् ॥ व
सुदेवःकश्यपांशोदेवकीचतथादितिः ॥३०॥ बलदेवस्त्वनंतांशोवर्तमानेषुतेषुच ॥ योसौधर्मसुतःश्रीमान्ना
रायणइतिश्रुतः ॥३१॥ तस्यांशोवासुदेवस्तुविद्यमानेमुनौतदा ॥ नरस्तस्यानुजोयस्तुतस्यांशोर्जुनएव
च ॥३२॥ युधिष्ठिरस्तुधर्मांशोवाय्वंशोभीमइत्युत ॥ अश्विनांशौततःप्रोक्तौमाद्रीपुत्रौमहाबलौ ॥३३॥
सूर्यांशःकर्णआख्यातोधर्मांशोविदुरःस्मृतः ॥ द्रोणोबृहस्पतेरंशस्तत्सुतस्तुशिवांशजः ॥३४॥ समुद्रःशंत
नुःप्रोक्तोगंगाभार्यामताबुधैः ॥ देवकस्तुसमाख्यातोगंधर्वपतिरागमे ॥३५॥ वसुर्भीष्मोविराटस्तुमरुद्गणइ
तिस्मृतः ॥ अरिष्टस्यसुतोहंसोधृतराष्ट्रःप्रकीर्तितः ॥३६॥ मरुद्गणःकृपःप्रोक्तःकृतवर्मातथापरः ॥ दुर्योध
नःकलेरंशःशकुनिंविद्धिद्वापरं ॥३७॥ सोमपुत्रःसुवर्चाख्यःसोमप्ररुरुदाहृतः ॥ पावकांशोधृष्टद्युम्नःशिखं
डीराक्षसस्तथा ॥३८॥ सनत्कुमारस्यांशस्तुप्रद्युम्नःपरिकीर्तितः ॥ द्रुपदोवरुणस्यांशोद्रौपदीचरमांशजा
॥३९॥ द्रौपदीतनयाःपंचविश्वेदेवांशजाःस्मृताः ॥ कुंतिःसिद्धिर्धृतिर्माद्रीमतिर्गांधारराजजा ॥४०॥

॥३१॥३२॥३३॥ तत्सुतोश्वत्थामा ॥३४॥ आगमेपुराणशास्त्रेषुगंधर्वपतिराख्यातइत्यर्थः ॥३५॥ हंसनामाअरिष्टस्य
अरिष्टनेमिदैत्यस्यसुतःपुत्रोधृतराष्ट्रइत्यर्थः ॥३६॥ तथापरइति मरुद्गणइत्यर्थः ॥३७॥ सोमप्रख्यादवः ॥३८॥३९॥४०॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अनुल्हादोहित्यःलंबोदैत्यः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ द्रोणपुत्रइति नकेवलंपूर्वमुक्तांशोवांशजएवेतिमं तव्यंकिंतुचतुर्णामयमंशइतिभावः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ सितासिताविति तथाचकृष्णः पूर्वोक्तरीत्यानारायणस्यासितकेशस्य

कृष्णपत्न्यस्तथासर्वादेववारांगनाःस्मृताः ॥ राजानश्चतथासर्वेअसुराःशक्रनोदिताः ॥ ४१ ॥ हिरण्यकशिपोरंशःशिशुपालउदाहृतः ॥ विप्रचित्तिर्जरासंधःशल्यःप्रल्हादइत्यपि ॥ ४२ ॥ कालनेमिस्तथाकंसःकेशीहयशिरास्तथा ॥ अरिष्टोबलिपुत्रस्तुककुद्मीगोकुलेहतः ॥ ४३ ॥ अनुल्हादोधृष्टकेतुर्भगदत्तोथबाष्कलः ॥ लंबःप्रलंबःसंजातःखरोसौधेनुकोभवत् ॥ ४४ ॥ वाराहश्चकिशोरश्चदैत्यौपरमदारुणौ ॥ मल्लौतावेवसंजातौख्यातौचाणूरमुष्टिकौ ॥ ४५ ॥ दितिपुत्रस्तथारिष्टोगजःकुवलयाभिधः ॥ बलिपुत्रीबकीख्याताबकस्तदनुजःस्मृतः ॥ ४६ ॥ यमोरुद्रःस्तथाकामःक्रोधश्चैवचतुर्थकः ॥ तेषामंशैस्तुसंजातोद्रोणपुत्रोमहाबलः ॥ ४७ ॥ अंशावतरणेपूर्वंदैतेयाराक्षसास्तथा ॥ जाताःसर्वेसुरांशास्तेक्षितिभारावतारणे ॥ ४८ ॥ एतेषांकथितंराजन्नंशावतरणंनृप ॥ सुराणांचासुराणांचपुराणेषुप्रकीर्तितं ॥ ४९ ॥ यदाब्रह्मादयोदेवाःप्रार्थनार्थंहरिंगताः ॥ हरिणाचतदादत्तौकेशौखलुसितासितौ ॥ ५० ॥ शामवर्णस्ततःकृष्णःश्वेतःसंकर्षणस्तथा ॥ भारावतरणार्थंतौजातौदेवांशसंभवौ ॥ ५१ ॥ अंशावतरणंचैतच्छृणोतिभक्तिभावतः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोमोदतेस्वजनैर्वृतः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥छ॥

चअवतारः बलरामस्तुशेषस्यासितकेशस्यचावतारःअर्जुनस्तुनरस्यैव ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलके चतुर्थस्कंधे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्थाधिकैर्द्विपंचाशत्पद्यैर्जन्मनिरूपणं॥वासुदेवस्यतल्लीलाः कीर्त्यंतेचवतःपरं ॥ १ ॥ हतेषुषट्स्विति औग्रसेनिनाकंसेन सप्तमेचगर्भेपाति तेसति ॥ १ ॥ नारदस्यवचनान्मरणंस्वंविचिंतयन्नित्यन्वयः ॥ २ ॥ समयेति अवतारकालप्राप्तिसमयइत्यर्थः अंशेनवसुदेवभक्षितान्न द्वारागत्यतदनंतरंयथाक्रमंवीर्यद्वारादेवकीगर्भप्रवेशमकरोदित्यर्थः॥३॥ यथेच्छयास्वेच्छया नतुपरेच्छयेत्यर्थः तस्याभगवत्याःस्वतंत्रत्वात्

व्यासउवाच ॥हतेषुषट्सुपुत्रेषुदेवक्याऔग्रसेनिना ॥ सप्तमेपतितेगर्भेवचनान्नारदस्यच ॥ १ ॥ अष्टमस्य चगर्भस्यरक्षणार्थमतंद्रितः ॥प्रयत्नमकरोद्राजामरणंस्वंविचिंतयन् ॥ २ ॥ समयेदेवकीगर्भेप्रवेशमकरोद्ध रिः ॥ अंशेनवसुदेवेतुसमागत्ययथाक्रमं ॥ ३ ॥ तदेयंयोगमायाचयशोदायांयथेच्छया ॥ प्रवेशमकरोद्दे वीदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ ४ ॥ रोहिण्यास्तनयोरामोगोकुलेसमजायत ॥यतःकंसभयोद्विग्नासंस्थितासाचका मिनी ॥ ५ ॥ कारागारेततःकंसोदेवकींदेवसंस्तुतां ॥ स्थापयामासरक्षार्थेसेवकान्समकल्पयत् ॥ ६ ॥ व सुदेवस्तुकामिन्याःप्रेमतंतुनियंत्रितः ॥ पुत्रोत्पत्तिंचसंचिंत्यप्रविष्टःसहभार्यया ॥ ७ ॥ देवकीगर्भगोविष्णु र्देवकार्यार्थसिद्धये ॥ संस्तुतोमरसंघैश्चव्यवर्द्धतयथाक्रमं ॥८॥ संजातेदशमेतत्रमासेऽथश्रावणेशुभे ॥प्राजा पत्यर्क्षसंयुक्तेकृष्णपक्षेष्टमीदिने ॥ ९ ॥ कंसस्तुदानवान्सर्वानुवाचभयविह्वलः ॥ रक्षणीयाभवद्भिश्चदेव कीगर्भमंदिरे ॥१०॥ अष्टमोदेवकीगर्भःशत्रुर्मेप्रभविष्यति ॥ रक्षणीयःप्रयत्नेनमृत्युरूपःसबालकः॥११॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ रक्षार्थंतस्याइतिशेषः ॥ ६ ॥ पुत्रोत्पत्तिंचसंचिंत्येति कामिन्याःप्रेमतंतुनियंत्रितोबद्धः स्वस्यपुत्रोत्पत्तिंसंचिंत्यस्वस्यपुत्रो त्पत्त्यर्थंभार्ययासहअंतःपुरेप्रविष्टइत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्राजापत्यर्क्षंरोहिणीनक्षत्रं ॥ ९ ॥ अष्टमीदिनेतस्याश्चेष्टयाप्रसवकालमालक्ष्यदा नवान्कंसउवाचेत्याह कंसस्त्विति ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अष्टमेसुतेइति कथंभूतेसुतेदुःखरूपेइत्यर्थः कथंभूतेदुःखेनिवृत्तिवर्जितेनाशवर्जिते अतिशयितदुःखरूपेइत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥

हत्वैनंबालकंदैत्याःसुखंस्वप्स्यामिमंदिरे ॥ निवृत्तिवर्जितेदुःखेनाशितेचाष्टमेसुते ॥ १२ ॥ खड्गप्रासधराः सर्वेतिष्ठंतुधृतकार्मुकाः ॥ निद्रातंद्राविहीनाश्चसर्वत्रनिहितेक्षणाः ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्यादिश्यासुरगणान्कृशोऽतिभयविव्हलः ॥ मंदिरंस्वंजगामाशुनलेभेदानवःसुखं ॥१४॥ निशीथेदेवकीतत्रवसुदेवमुवाच ह ॥ किंकरोमिमहाराजप्रसवावसरोमम ॥ १५ ॥ बहवोरक्षपालाश्चतिष्ठंत्यत्रभयानकाः ॥ नंदपत्न्यामया सार्द्धंकृतोस्तिसमयःपुरा ॥ १६ ॥ प्रेषितव्यस्त्वयापुत्रोमंदिरेमममानिनि ॥ पालयिष्याम्यहंतत्रतवातिमनसाकिल ॥ १७॥ अपत्यंतेप्रदास्यामिकंसस्यप्रत्ययायवै ॥ किंकर्तव्यंप्रभोचाद्यविषमेसमुपस्थिते ॥ १८ ॥ व्यत्ययःसंततेःशौरेकथंकर्तुंक्षमोभवेः ॥ दूरेतिष्ठस्वकांताद्यलज्जामेद्यदुरत्यया ॥ १९ ॥ परावृत्यमुखंस्वामिन्नन्यथाकिंकरोम्यहं॥इत्युक्त्वातंमहाभागंदेवकीदेवसंमतं॥२०॥बालकंसुषुवेतत्रनिशीथेपरमाद्भुतं॥ तंदृष्ट्वाविस्मयंप्रापदेवकीबालकंशुभं ॥ २१ ॥ पतिंप्राहमहाभागाहर्षोत्फुल्लकलेवरा ॥ पश्यपुत्रमुखंकांतदुर्लभंहितवप्रभो ॥२२॥ अद्यैनंकालरूपोऽसौघातयिष्यतिभ्रातृजः ॥ वसुदेवस्तथेत्युक्त्वातमादायकरेसुतं ॥ २३ ॥ अपश्यच्चाननंतस्यसुतस्याद्भुतकर्मणः ॥ वीक्ष्यपुत्रमुखंशौरिश्चिंताविष्टोबभूवह ॥ २४ ॥ किंकरोमिकथंनस्याद्दुःखमस्यकृतेमम ॥ एवंचिंतातुरेतस्मिन्वागुवाचाशरीरिणी ॥ २५ ॥ वसुदेवंसमाभाष्यगगनेविशदाक्षरा ॥ वसुदेवगृहीत्वैनंगोकुलंनयसत्वरः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संततेर्व्यत्ययोव्यत्यासःकथंकर्तुंक्षमोभवेस्त्वामितिशेषः शौरेइतिसंबोधनं ॥ १९ ॥हेस्वामिन्मुखंपरावृत्यदूरेतिष्ठेतिपूर्वेणान्वयः ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥२६॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥२७ ॥ २८॥ तमादाययया वाशुइति ननु जातं जातं सुतं तुभ्यं नदास्यामि यदि प्रभो॥ कुंभीपाके तदा घोरे पतंतु मम पूर्वजा इति वसुदेवेन प्रतिज्ञातत्वा त्स्वसत्यतापालनार्थं कंसाय पुत्रः कथं न दत्त इति चेन्न स्वसत्यत्वपालनापेक्षया सत्यसंकल्पस्याकाशवाणीरूपेण वदतो भगवतो वचनपालनस्याभ्य र्हितत्वात पितॄणामुद्धारं तु भगवान् करिष्यतीत्याशयात् ॥ २९ ॥ कटिदघ्नी कटिप्रमाणा प्रमाणे द्वयसज्दघ्नञ्मात्रचः प्रत्ययः ॥ ३० ॥३१॥

रक्षपालास्तथा सर्वे मया निद्राविमोहिताः ॥ विवृतानि कृतान्यष्टकपाटानि च शृंखलाः ॥२७॥ मुक्त्वैनं नंदगेहे त्वं योगमायां समानय ॥ श्रुत्वैवं वसुदेवस्तु तस्मिन्कारागृहे गतः ॥ २८॥ विवृतं द्वारमालोक्य बभूव तरसा नृप॥ तमादाय ययावाशु द्वारपालैरलक्षितः॥२९॥ कालिंदीतटमासाद्य पूरं दृष्ट्वा सुनिश्चितं ॥ तदैव कटिदघ्नी सा बभूवाशु सरिद्वरा ॥ ३० ॥ योगमायाप्रभावेण ततारानकदुंदुभिः॥ गत्वा तु गोकुलं शौरिर्निशीथे निर्जने पथि ॥३१॥ नंदद्वारि स्थितः पश्यन्विभूतिं पशुसंज्ञितां ॥ तदैव तत्र संजाता यशोदागर्भसंभवा ॥ ३२ ॥ योगमायांशजा देवी त्रिगुणा दिव्यरूपिणी ॥ जातां तां बालिकां दिव्यां गृहीत्वा करपंकजे ॥ ३३॥ तत्रागत्य ददौ देवी सैरंध्रीरूपधारिणी॥ वसुदेवः सुतं दत्त्वा सैरंध्रीकरपंकजे॥३४॥तामादाय ययौ शीघ्रं बालिकां मुदिताशयः॥ कारागारे ततो गत्वा देवक्याः शयने सुतां ॥ ३५॥ निक्षिप्य संस्थितः पार्श्वे चिंताविष्टो भयातुरः॥ रुरोद सुस्वरं कन्या तदैवागतसंज्ञकाः ॥३६ उत्तस्थुः सेवकाराज्ञः श्रुत्वा तद्रुदितं निशि ॥ तमूचुर्भूपतिं गत्वा त्वरितास्ते तितिविह्वलाः ॥३७ ॥ देवक्याश्च सुतो जातः शीघ्रमेहि महामते ॥ तदाकर्ण्य वचस्तेषां शीघ्रं भोजपतिर्ययौ ॥ ३८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

पशुसंज्ञितां गवां विभूतिमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ तत्रागत्येति देवकार्यार्थं सर्वेश्वरी देवी सैरंध्रीरूपधारिणि सति तां बालां जातां करपंकजे गृहीत्वा तत्र वसुदेवसमीपे आगत्य वसुदेवाय ददावित्यन्वयः वसुदेवोपि सुतं सैरंध्रीकरपंकजे दत्त्वा तां बालिकामादाय ययावित्यन्वयः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥५६॥ प्रावृतंद्वारमालोक्यवसुदेवमथाव्हयत् ॥ कंसउवाच ॥ सुतमानयदेवक्यावसुदेवमहामते ॥ ३९ ॥ मृत्युर्मे
चाष्टमोगर्भस्तन्निहन्मिरिपुंहरिं ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वाकंसवचःशौरिर्भयत्रस्तविलोचनः ॥ ४० ॥ तामा
दायसुतांपाणौददौचाशुरुदन्निव ॥ दृष्ट्वाथदारिकांराजाविस्मयंपरमंगतः ॥ ४१ ॥ देववाणीवृथाजातानारद
स्यचभाषितं ॥ वसुदेवःकथंकुर्यादनृतंसंकटेस्थितः ॥ ४२ ॥ रक्षपालाश्चमेसर्वेसावधानानसंशयः ॥ कुतो
त्रकन्यकाकामंक्कगतःससुतःकिल ॥ ४३ ॥ संदेहोत्रनकर्तव्यःकालस्यविषमागतिः ॥ इतिसंचिंत्यतांवालांग्र
हीत्वापादयोःखलः ॥ ४४ ॥ पोथयामासपाषाणेनिर्घृणःकुलपांसनः ॥ साकरान्निःसृताबालाययावाकाशमंडलं
॥ ४५ ॥ दिव्यरूपातदाभूत्वातमुवाचमृदुस्वना ॥ किंमयाहतयापापजातस्तेबलवान्रिपुः ॥ ४६ ॥ हनिष्य
तिदुराराध्यःसर्वथात्वांनराधमं ॥ इत्युक्त्वासागताकन्यागगनंकामगाशिवा ॥ ४७ ॥ कंसस्तुविस्मयाविष्टोगतो
निजगृहंतदा ॥ आनाय्यदानवान्सर्वानिदंवचनमब्रवीत् ॥ ४८ ॥ वकधेनुकवत्सादीन्क्रोधाविष्टोभयातुरः ॥
गच्छंतुदानवाःसर्वेममकार्यार्थसिद्धये ॥ ४९ ॥ जातमात्राश्चहंतव्याबालकायत्रकुत्रचित् ॥ पूतनैषाव्रजत्वद्य
बालघ्नीनंदगोकुलं ॥ ५० ॥ जातमात्रान्विनिघ्नंतिशिशूंस्तत्रममाज्ञया ॥ धेनुकोवत्सकःकेशीप्रलंबोबकएवच
॥ ५१ ॥ सर्वेतिष्ठंतुतत्रैवममकार्यचिकीर्षया ॥ इत्याज्ञाप्यासुरान्कंसोययौनिजगृहंखलः ॥ ५२ ॥ चिंतावि
ष्टोतिदीनात्माचिंतयित्वैवतंपुनः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ ॥छ॥ ॥५६॥

देवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

द्विषष्टिश्लोकवर्येस्तुकाश्चित्कृष्णकथाःशुभाः कथ्यंतेमोहिताःसर्वेमाययेतिबुभुत्सया ॥ १ ॥ पूर्वाध्याये पूतनैषाव्रजत्वयत्रालग्नीनंदगोकुलमि त्युक्तं तत्रगोकुलेकृष्णाविर्भावज्ञानंकंसस्यकथंजातमितिराज्ञोमनसिशंकास्यात्तन्निरासार्थंस्वयमेवव्यासआह किंवदंतीजनश्रुतिःसाश्रुताचार मुखादपिपुत्रोत्सवइत्यर्थः ॥ १ ॥ द्वितीयंज्ञानकारणमाह जानातीति ॥ २ ॥ तेनकारणेनकंसोगोकुलंप्रतिकृष्णजन्मशंकयासमाविष्टोयुक्तो

व्यासउवाच ॥ प्रातर्नंदगृहेजातःपुत्रजन्ममहोत्सवः ॥ किंवदंत्यथकंसेनश्रुताचारमुखादपि ॥ १ ॥ जानाति वसुदेवस्यदारास्तत्रवसंतिहि ॥ पशवोदासवर्गश्चसर्वेतेनंदगोकुले ॥ २ ॥ तेनशंकासमाविष्टोगोकुलंप्रतिभा रत ॥ नारदेनापितत्सर्वंकथितंकारणंपुरा ॥ ३ ॥ गोकुलेयेचनंदाद्यास्तत्पत्न्यश्चसुरांशजाः ॥ देवकीवसुदे वाद्याःसर्वेतेशत्रवःकिल ॥ ४ ॥ इतिनारदवाक्येनबोधितोऽसौकुलाधमः ॥ जातःकोपमनाराजन्कंसःपरमपा पकृत् ॥ ५ ॥ पूतनानिहतातत्रकृष्णेनामिततेजसा ॥ बकोवत्सासुरश्चापिधेनुकश्चमहाबलः ॥ ६ ॥ प्रलं बोनिहतस्तेनतथागोवर्धनोधृतः ॥ श्रुत्वैतत्कर्मकंसस्तुमेनेमरणमात्मनः ॥ ७ ॥ तथाविनिहतःकेशीज्ञात्वाकं सोतिदुर्मनाः ॥ धनुर्यागमिषेणाशुतावानेतुंप्रचक्रमे ॥ ८ ॥ अक्रूरंप्रेषयामासक्रूरःपापमतिस्तदा ॥ आनेतुं रामकृष्णौचवधायामितविक्रमौ ॥ ९ ॥ रथमारोप्यगोपालौगोकुलाद्गांदिनीसुतः ॥ आगतोमथुरायांतुकंसा देशेस्थितःकिल ॥ १० ॥ तावागत्यतदातत्रधनुर्भंगंचचक्रतुः ॥ हत्वाथरजकंकामंगजंचाणूरमुष्टिकं ॥ ११ ॥ शलंचतोशलंचैवनिजघानहरिस्तदा ॥ जघानकंसंदेवेशःकेशेष्वाकृष्यलीलया ॥ १२ ॥ पितरौमोचयित्वाथ गतदुःखौचकारह ॥ उग्रसेनायराज्यंतद्ददावरिनिषूदनः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भवादित्यर्थः तृतीयंज्ञानकारणंप्राह नारदेनेति कारणंज्ञानकारणमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ इत्थंगोकुलेकृष्णाविर्भावज्ञानकारणंकंसस्यो पपाद्यकृष्णजन्मोत्तरंकृष्णवृत्तंकिंचिद्वर्णयति पूतनेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ गांदिनीसुतोऽक्रूरः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ जामातृवधः कंसवधः ॥ १७ ॥ ससतेति कृष्णेनसंग्रामंसप्तदशवारमासाद्यकृत्वाजरासंधोमधुपुर्यानि

वसुदेवस्तयोस्तत्रमौंजीबंधनपूर्वकं ॥ कारयामासविधिवद्व्रतबंधंमहात्मना: ॥ १४ ॥ उपनीतौतदातौतुग

॥५७॥ तौसांदीपनालयं ॥ विद्या:सर्वा:समभ्यस्यमथुरामागतौपुन: ॥ १५ ॥ जातौद्वादशवर्षीयौकृतविद्यौमहाबलौ

॥ मथुरायांस्थितौवीरौसुतावानकदुंदुभे: ॥ १६ ॥ मागधस्तुजरासंधोजामातृवधदु:खित: ॥ कृत्वासैन्यस

माजंसमधुरामागत:पुरीं ॥ १७ ॥ ससप्तदशवारंतुकृष्णेनकृतबुद्धिना ॥ जित:संग्राममासाद्यमधुपुर्यानिवा

सिना ॥ १८ ॥ पश्चाच्चप्रेरितस्तेनसकालयवनाभिध: ॥ सर्वम्लेच्छाधिप:शूरोयादवानांभयंकर: ॥ १९ ॥

श्रुत्वायवनमायांतंकृष्ण:सर्वान्यदूत्तमान् ॥ आनाय्यचतथाराममुवाचमधुसूदन: ॥ २० ॥ भयन्नोत्रसमुत्प

न्नंजरासंधान्महाबलात् ॥ किंकर्तव्यंमहाभागायवन:समुपैतिवै ॥ २१ ॥ त्राणत्राणंप्रकर्तव्यंत्यक्त्वागेहंब

लंधनं ॥ सुखेनस्थीयतेयत्रसदेश:खलुपैतृक: ॥ २२ ॥ सदोद्वेगकर:कामंकिंकर्तव्य:कुलोचित: ॥ शैलसाग

रसांनिध्येस्थातव्यंसुखमिच्छता ॥ २३ ॥ यत्रवैरिभयन्नस्यात्स्थातव्यंतत्रपंडितै: ॥ शेषशय्यांसमाश्रित्य

हरि:स्वपितिसागरे ॥ २४ ॥ तथैवचभयाद्भीत:कैलासेत्रिपुरार्दन: ॥ तस्मान्नात्रैवस्थातव्यमस्माभि:शत्रु

तापितै: ॥ २५ ॥ द्वारवत्यांगमिष्याम:सहिता:सर्वएववै ॥ कथितागरुडेनाद्यरम्याद्वारवतीपुरी ॥ २६ ॥

रैवताचलसांनिध्येसिंधुकूलेमनोहरा ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतथ्यंसर्वेयादवपुंगवा: ॥ २७ ॥ गमनाय

मतिंचक्रु:सकुटुंबासवाहना: ॥ शकटानितथोष्ट्राश्चवाम्यश्चमहिषास्तथा ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वासिनाकृष्णेनजितइत्यन्वय: ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अतएवक्षीराब्धौकैलासेचहरिहरौस्थितावित्याह शे

षेति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९॥ अहरदिति शिशुपालस्यस्वयंवराद्रुक्मिणी

धनपूर्णानिकृत्वातेनिर्ययुर्नगराद्बहिः ॥ रामकृष्णौपुरस्कृत्यसर्वेतेसपरिच्छदाः ॥ २९ ॥ अग्रेकृत्वाप्रजाः सर्वाश्चेलुःसर्वेयदूत्तमाः ॥ कतिचिद्दिवसैःप्रापुःपुरींद्वारवतींकिल ॥ ३० ॥ शिल्पिभिःकारयामासजीर्णोद्धारं हिमाधवः ॥ संस्थाप्ययादवास्तत्रतावेतौबलकेशवौ ॥ ३१ ॥ तरसामधुरामेत्यसंस्थितौनिर्जनांपुरीं ॥ तदा तत्रैवसंप्राप्तोबलवान्यवनाधिपः ॥ ३२ ॥ ज्ञात्वैनमागतंकृष्णोनिर्ययौनगराद्बहिः ॥ पदातिरग्रेतस्याभूत् यवनस्यजनार्दनः ॥ ३३ ॥ पीतांबरधरःश्रीमान्प्रहसन्मधुसूदनः ॥ तंदृष्ट्वापुरतोयांतंकृष्णंकमललोचनं ॥ ३४ ॥ यवनोपिपदातिःसन्पृष्ठतोनुगतःखलः ॥ प्रसुप्तोयत्रराजर्षिर्मुचुकुंदोमहाबलः ॥ ३५ ॥ प्रययौभ गवांस्तत्रसकालयवनोहरिः ॥ तत्रैवांतर्दधेविष्णुर्मुचुकुंदंसमीक्ष्यच ॥ ३६ ॥ तत्रैवयवनःप्राप्तःसुप्तभूतमप श्यत ॥ मत्वातंवासुदेवंसपादेनाताडयन्नृपं ॥ ३७ ॥ प्रबुद्धःक्रोधरक्ताक्षस्तंददाहमहाबलः ॥ तंदग्ध्वामुचुकुं दोथददर्शकमलेक्षणं ॥ ३८ ॥ वासुदेवंसुदेवेशंप्रणम्यप्रस्थितोवनं ॥ जगामद्वारकांकृष्णोबलदेवसमन्वितः ॥ ३९ ॥ उग्रसेनंनृपंकृत्वाविजहारयथारुचि ॥ अहरद्रुक्मिणींकामंशिशुपालस्वयंवरात् ॥ ४० ॥ राक्षसे नविवाहेनचक्रेदारविधिंहरिः ॥ ततोजांबवतींसत्यांमित्रविंदांचभामिनीं ॥ ४१ ॥ कालिंदींलक्ष्मणांभद्रांच थानाग्नजितींशुभां ॥पृथक्पृथक्समानीयाप्युपयेमेजनार्दनः ॥४२॥ अष्टावेवमहीपालपत्न्यःपरमशोभनाः ॥ प्रासूतरुक्मिणीपुत्रंप्रद्युम्नंचारुदर्शनं ॥४३॥ जातकर्मादिकंतस्यचकारमधुसूदनः ॥ हृतोसौसूतिकागेहाच्छं बरेणबलीयसा ॥४४॥ नीतश्चस्वपुरींबालोमायावत्यैसमर्पितः ॥ वासुदेवोहृतंदृष्ट्वापुत्रंशोकसमन्वितः ॥४५॥

मायया ॥ ५० ॥ तदर्थेवाद्भवेच्चमित्रविंदारविविधैःकेतरीत्सर्वः ॥ ४९ ॥ ४८ ॥ ४७ ॥ ४६ ॥ ४५ ॥ ॥ ॥

वृत्रासुरादयइति वृत्रासुरादयो आदिपदेन रक्तासुरादयोगृह्यंतेतेदैत्यालीलयैवहतास्तांदेवीमितिपूर्वेणान्वयः। ४६ ॥ ४७॥ मातरिति मयानारायणसंज्ञकेनहेजननिसभक्तिभावस्तेत्वयाविस्मृतःकिं ॥ ४८ ॥ दुष्टमनसाशत्रुणा अथवाकेनचित्कौतुकात्मानापहारकरणायममाभिमानापहरणंकर्तुंसूतीगृहादपहृतइत्यर्थः उभयथापिहेंब भक्तजनस्यलज्जातवयुक्ता अपेक्षितेत्यर्थः॥४९॥ममैवदोषातप्रारब्धरूपादित्यर्थः

जगामशरणंदेवींभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ वृत्रासुरादयोदैत्यालीलयैवययाहताः ॥ ४६ ॥ ततोसौयोगमाया याश्चकारपरमांस्तुतिं ॥ वचोभिःपरमोदारैरक्षरैस्स्तवनैःशुभैः ॥ ४७ ॥ मातर्मयाततितपसापरितोषितात्वंप्राग्जन्मनिप्रसुमनादिभिरर्चितासि ॥ धर्मात्मजेनवदरीवनखंडमध्येकिंविस्मृतोजननितेत्वयिभक्तिभावः ॥ ॥ ४८ ॥ सूतीगृहादपहृतःकिमुबालकोमेकेनापिदुष्टमनसाप्यथकौतुकाद्वा ॥ मानापहारकरणायममाद्यनूनंलज्जातवांबखलुभक्तजनस्ययुक्ता ॥ ४९ ॥ दुर्गोमहानतितरांनगरीसुगुप्तातत्रापिमेतिसदनंकिलमध्यभागे ॥ अंतःपुरेचपिहितंननुसूतिगेहंबालोहृतःखलुतथापिममैवदोषात् ॥ ५० ॥ नाहंगतःपरपुरंनचयादवाश्चरक्षावतीचनगरीकिलवीरवर्यैः ॥ मायातवैवजननिप्रकटप्रभावामेबालकःपरिहृतःकुहकेनकेन॥५१॥ नोवेद्म्यहंजननितेचरितंसुगुप्तंकोवेदमंदमतिरल्पविदेवदेही ॥ क्वासौगतोममभटैर्नचवीक्षितोवाहर्ताबिकेजवनिकातवकल्पितेयं ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ नोवेद्म्यहमिति यदाहमेवसर्वेश्वरत्वेनाभिमतोनवेद्मितेचरितं तदाल्पविदेवाल्पज्ञएवदेहीकोवेदनकोपीत्यर्थः हर्तापुत्रहरणकर्ताभटैर्नचवीक्षितइत्यर्थः इयंतवकल्पिताजवनिकामायांतर्धानपटोभवतीत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

केनापिप्रकारेणान्येषपुत्रोममयनीतइतिनैवप्रतिभात्ययपुत्रस्तुनदृश्यते तस्मात्त्वैवेयंमायेतिभावः ननुकेनापकृतोयोममयाकथंशितास्तीति केवलंदेव जन्मसमयइत्याह । चित्रमिति ममपुरतोममैवायदेशेऽर्धसमयेदशमासात्मकजन्मसमयस्यार्धसमयेपंचमेमासिमातृगर्भादेवकीगर्भाद्दसौपुत्रस्त्वया नीतः कोसावितिचेत्तत्राह यंरोहिणीतिअसाविर्त्यथः ननुदेवक्युदरान्मयानीतः पुत्रस्तदुदरस्थापितइतिकुतस्तस्याः पत्युः सकाशादेवपुत्रोजात इत्यास्त्वितिचेत्तत्राह मिथुनंविनापीति पत्युर्वसुदेवस्यकारागृहेस्थितत्वेनतत्संयोगासंभवेनपुत्रस्यतन्मिथुनजन्यत्वाभावात् ननुव्यभिचारेणैवपुत्रो

चित्रंनतेत्रपुरतोममगातृगर्भान्नीतस्त्वयार्द्धसमयेकिलमाययासौ ॥ यंरोहिणीहलधरंसुषुवेप्रसिद्धंदूरेस्थितापतिपरामिथुनंविनापि ॥ ५३ ॥ सृष्टिंकरोषिजगतामनुपालनंचनाशंतथैवपुनरप्यनिशंगुणैस्त्वं ॥ कोवेदतेवचरितंदुरितांतकारिप्रायेणसर्वमखिलंविहितंत्वयैतत् ॥ ५४ ॥ उत्पाद्यपुत्रजननप्रभवंप्रमोदंदत्वापुनर्विरहजंकिलदुःखभारं ॥ स्वक्रीडसेसुललितैःखलुतैर्विहारैर्नोचेत्कथंममसुतापहृतिर्वृथास्यात् ॥ ५५ ॥ मातास्यरोदितिभृशंकुररीवबालादुःखंतनोतिममसन्निधिगासदैव ॥ कष्टंनवेत्सिललितेप्रमितप्रभावेमातस्त्वमेवशरणंभवपीडितानां ॥ ५६ ॥ सीमासुखस्यसुतजन्मतदीयनाशोदुःखस्यदेविभवनेविबुधावदंति ॥ तत्किंकरोमिजननिप्रथमेप्रनष्टेपुत्रेममाद्यहृदयंस्फुटतीवमातः ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जातोस्त्वितिचेत्तत्राह पतिपरेतिपतिव्रतेत्यर्थः ततश्चनव्यभिचारसंभवः तथाचान्यस्यउदराद्गर्भापहरणकर्त्र्यास्तवसूतिगृहात्पुत्राहरणेनाचित्रंनाश्चर्यमित्यर्थः ॥ ५३ ॥ किंचजगत्सृष्टिस्थितिसंहारकर्त्र्यास्तवैतावद्दशाकरणेकिंचित्रमित्यभिप्रायेणाह सृष्टिंकरोषीति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ सीमेति लोकेसुतजन्मसुखस्यसीमाभवतितदीयनाशःपुत्रस्यनाशोदुःखस्यसीमाभवति ततोमेप्रथमेपुत्रेनष्टेत्वद्धृदयंस्फुटतीवद्विधाभवतीवेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५ ॥ [illegible] सत्तुतदेवासर्वज्ञत्वंपरतंत्रत्वंचतेषांस्थापयाति मायेति ॥ ६ ॥
[illegible]पुरस्सरेति तदामानुषभाव[illegible]संति तथा[illegible]तीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नके

मूढवत्कारणंत्वमज्ञातंकेशवेनयत् ॥ हरणंतत्रसंस्थेनशिशोर्बालेनतिकाग्रहात् ॥५॥ व्यासउवाच ॥ माया
बलवतीराजन्नराणांबुद्धिमोहिनी ॥ शांभवीविश्रुतालोकेकोवामोहंनगच्छति ॥ ६ ॥ मानुषंजन्मसंप्राप्य
गुणाःसर्वेपिमानुषाः ॥ भवंतिदेहजाःकामंनदेवानासुरास्तदा ॥ ७ ॥ क्षुत्तृट्निंदाभयंतंद्राव्यामोहःशोकसंश
यः ॥ हर्षश्चैवाभिमानश्चजरामरणमेवच ॥ ८ ॥ अज्ञानंग्लानिरप्रीतिरीर्ष्यासूयामदःश्रमः ॥ एतेदेहभ
वाभावाःप्रभवंतिनराधिप ॥ ९ ॥ यथाहेममृगंरामोनबुबोधपुरोगतं ॥ जानक्याहरणंचैवजटायुमरणंतथा ॥
१० ॥ अभिषेकदिनेरामोवनवासंनवेदच ॥ तथानज्ञात्वान्रामःस्वशोकान्मरणंपितुः ॥ ११ ॥ अज्ञवद्वि
चचारासौपश्यन्नानोवनेवने ॥ जानकींनविवेदाथरावणेनहृतांबलात् ॥१२॥ सहायान्वानरान्कृत्वाहत्वाशक्रसु
तंबलात् ॥ सागरेसेतुबंधंचकृत्वोत्तीर्यसरित्पतिं ॥ १३ ॥ प्रेषयामाससर्वासुदिक्षुतान्कपिकुंजरान् ॥ संग्रामं
कृतवान्घोरंदुःखंप्राप्यरणाजिरे ॥ १४ ॥ बंधनंनागपाशेनप्राप्तरामोमहाबलः ॥ गरुडान्मोक्षणंपश्चादन्वभू
द्रघुनंदनः ॥१५॥ अहनद्रावणंसंख्येकुंभकर्णंमहाबलं ॥ मेघनादंनिकुंभंचकुपितोरघुनंदनः॥१६॥अदूष्यत्वं
चजानक्यानविवेदजनार्दनः ॥ दिव्यंचकारयामासज्वलितेऽग्नौप्रवेशनं ॥१७ ॥ लोकापवादाच्चपरंततस्तत्या
जताप्रियां ॥ अदूष्यांदूषितांमत्वासीतांदशरथात्मजः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] यथाहेममृगमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥
॥ १५ ॥ कुपितोरघुनंदनइति [illegible]तिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ खरांतकः खरदैत्यनाशनोरामः मानुषंदेहमाश्रित्यप्रारब्धकर्मयोगान्मानुषचेष्टितंचक्रेइत्यर्थः ॥ २१ ॥ रामावतारेदृष्टांतभूतेऽज्ञत्वमसर्वज्ञत्वंपरतंत्रत्वंचाचरणेनदर्शयित्वादार्ष्टांतिकेकृष्णावतारेदर्शयति पूर्वंकंसभयादिति ॥ २२ ॥ २३ ॥ धर्मंजानन्सन्शि

नज्ञातौस्वसुतौतेनरामेणचकुशीलवौ ॥ मुनिनाकथितौतौतुतस्यपुत्रौमहाबलौ ॥ १९॥ पातालगमनंचैवजानक्याज्ञातवान्नच ॥ राघवःकोपसंयुक्तोभ्रातरंहंतुमुद्यतः ॥ २० ॥ कालस्यागमनंचैवनविवेदखरांतकः ॥ मानुषंदेहमाश्रित्यचक्रेमानुषचेष्टितं ॥ २१ ॥ तथैवमानुषान्भावान्नात्रकार्याविचारणा ॥ पूर्वंकंसभयात्प्राप्तोगोकुलेयदुनंदनः ॥ २२ ॥ जरासंधभयात्पश्चात्द्वारवत्यांगतोहरिः ॥ अधर्मंकृतवान्कृष्णोरुक्मिण्याहरणंचयत् ॥ २३ ॥ शिशुपालहृतायाश्चजानन्धर्मंसनातनं ॥ शुशोचबालकंकृष्णःशंबरेणहृतंबलात् ॥२४॥ मुमोदजाननपुत्रंतंहर्षशोकयुतस्ततः ॥ सत्यभामाज्ञयायत्तुयुयुधेस्वर्गतःकिल ॥ २५ ॥ इंद्रेणपादपार्थंतु स्त्रीजितत्वंप्रकाशयन् ॥ जहारकल्पवृक्षंयःपराभूयशतक्रतुं ॥ २६ ॥ मानिनीमानरक्षार्थंहरिश्चित्रधरःप्रभुः ॥ बध्वावृक्षेहरिंसत्यानारदायददौपतिं ॥ २७ ॥ दत्वाथकनकंकृष्णंमोचयामासभामिनी ॥ दृष्ट्वापुत्रान्पुरुगुणान्प्रद्युम्नप्रमुखानथ ॥ २८ ॥ कृष्णंजांबवतीदीनायथाचेसंततिंशुभां ॥ सययौपर्वतंकृष्णस्तपस्याकृतनिश्चयः ॥ २९ ॥ उपमन्युर्मुनिर्यत्रशिवभक्तःपरंतपः ॥ उपमन्युंगुरुंकृत्वादीक्षांपाशुपतींहरिः ॥ ३० ॥ जग्राहपुत्रकामस्तुमुंडीदंडीबभूवह ॥ उग्रंतत्रतपस्तेपेमासमेकंफलाशनः ॥३१॥ जजापशिवमंत्रंतुशिवध्यानपरोहरिः ॥ द्वितीयेतुजलाहारस्तिष्ठन्नेकपदाहरिः ॥ ३२ ॥ तृतीयेवायुभक्षस्तुपादांगुष्ठाग्रसंस्थितः ॥ षष्ठेतुभगवान्रुद्रःप्रसन्नोभक्तिभावितः ॥ ३३ ॥

शुपालेनहृतायारुक्मिण्याइत्यन्वयः अनेनचाधर्मनिष्ठत्वंकृष्णस्यबोधितं ॥ २४॥ स्वर्गतःस्वर्गेगतइत्यर्थः सार्वविभक्तिकस्तसिर्वा ॥२५॥ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥६१॥ दर्शनंचददौतत्रसोमःसोमकलाधरः ॥ आजगामवृषारूढःसुरैरिंद्रादिभिर्वृतः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मविष्णुयुतःसाक्षा
द्यक्षगंधर्वसेवितः ॥ संबोधयन्वासुदेवंशंकरस्तमुवाचह ॥ ३५ ॥ तुष्टोस्मिकृष्णतपसातवोग्रेणमहामते ॥
ददामिवांछितान्कामान्ब्रूहियादवनंदन ॥ ३६ ॥ मयिदृष्टेकामपूरेकामशेषोनसंभवेत् ॥ व्यासउवाच ॥
तंदृष्ट्वाशंकरंतुष्टंभगवान्देवकीसुतः॥३७॥पपातपादयोस्तस्यदंडवत्प्रेमसंयुतः॥ स्तुतिंचकारदेवेशोमेघगंभी
रयागिरा ॥३८॥ स्थितस्तुपुरतःशंभोर्वासुदेवःसनातनः ॥ कृष्णउवाच॥देवदेवजगन्नाथसर्वभूतार्तिनाशन
॥३९॥विश्वयोनेसुरारिघ्ननमस्त्रैलोक्यकारक ॥ नीलकंठनमस्तुभ्यंशूलिनेतेनमोनमः॥४०॥शैलजावल्लभाया
थयज्ञघ्नायनमोस्तुते॥धन्योहंकृतकृत्योहंदर्शनात्तवसुव्रत ॥४१॥ जन्ममेसफलंजातंनत्वातेपादपंकजं॥बद्धो
हंस्त्रीमयैःपाशैःसंसारेस्मिन्जगद्गुरो ॥४२॥ शरणंतेद्यसंप्राप्तोरक्षणार्थंत्रिलोचन॥संप्राप्यमानुषंजन्मखिन्नो
हंदुःखनाशन ॥४३॥ त्राहिमांशरणंप्राप्तंभवभीतंभवाधुना ॥ गर्भवासेमहद्दुःखंप्राप्तंमदनदाहक ॥ ४४ ॥ ज
न्मतःकंसभयजमनुभूतंचगोकुले ॥ जातोहंनंदगोपालोवल्लवाज्ञाकरस्तथा ॥ ४५ ॥ गोरजःकीर्णकेशस्तुभ्र
मन्वृंदावनेघने ॥ म्लेच्छराजभयत्रस्तोगतोद्वारवतींपुनः ॥ ४६ ॥ त्यक्त्वापैत्र्यंशुभंदेशंमाथुरंदुर्लभंविभो॥
ययातिशापवद्धेनतस्मैदत्तंभयाद्विभो ॥ ४७ ॥ राज्यंसुपुष्टमपिचधर्मरक्षापरेणच ॥ उग्रसेनस्यदास्यत्वंकृ
तंवैसर्वदामया ॥ ४८ ॥ राजासौयादवानांवैकृतोनःपूर्वजैःकिल ॥ गार्हस्थ्यंदुःखदंशंभोस्त्रीवश्यंधर्मखंडनं
॥ ४९ ॥ पारतंत्र्यंसदाबंधमोक्षवार्तात्रदुर्लभा ॥ रुक्मिण्यास्तनयान्दृष्ट्वाभार्याजांबवतीमम ॥ ५० ॥ छ॥ ॥६१॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

प्रेरयामासपुत्रार्थंतपसेमदनांतक ॥ सकामेनमयातप्तंतपःपुत्रार्थमद्यवै ॥ ५१ ॥ लज्जाभवतिदेवेशप्रार्थना
यांजगद्गुरो ॥ कस्त्वामाराध्यदेवेशंमुक्तिदंभक्तवत्सलं ॥ ५२ ॥ प्रसन्नंयाचतेमूढःफलंतुच्छंविनाशियत् ॥ सो
यंमायाविमूढात्मायाचेपुत्रसुखंविभो ॥ ५३ ॥ कामिन्याप्रेरितःशंभोमुक्तिदंत्वांजगत्पते ॥ जानामिदुःखदंशं
भोसंसारंदुःखसाधनं ॥ ५४ ॥अनित्यंनाशधर्माणंतथापिविरतिर्नमे॥शापान्नारायणांशोहंजातोस्मिन्क्षितिमं
डले ॥ ५५ ॥ भोक्तुंबहुतरंदुःखंमायापाशेनयंत्रितः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तवंतंगोविंदंप्रत्युवाचमहेश्वरः ॥
५६ ॥ वहवस्तेभविष्यंतिपुत्राःशत्रुनिषूदन ॥ स्त्रीणांषोडशसाहस्त्रंभविष्यतिशतार्धकं ॥ ५७ ॥ तासुपुत्रा
दशदशभविष्यंतिमहाबलाः ॥ इत्युक्त्वोपररामाशुशंकरःप्रियदर्शनः ॥ ५८॥ उवाचगिरिजादेवीप्रणतंमधुसू
दनं ॥ कृष्णकृष्णमहावाहोसंसारेस्मिन्नराधिप ॥ ५९ ॥ ग्रहस्थप्रवरोलोकेभविष्यतिभवानिह ॥ ततोवर्ष
शतांतेतुद्विजशापाज्जनार्दन ॥ ६० ॥ गांधार्याश्चतथाशापाद्भवितातिकुलक्षयः ॥ परस्परंनिहत्याजौपुत्रास्ते
शापमोहिताः ॥ ६१ ॥ गमिष्यंतिक्षयंसर्वेयादवाश्चतथापरे ॥ सानुजस्त्वंतथादेहंत्यक्त्वायास्यसिवैदिवं ॥
६२ ॥ शोकस्तत्रनकर्तव्योभवितव्यंप्रतिप्रभो ॥ अवश्यंभाविभावानांप्रतीकारोनविद्यते ॥ ६३ ॥ तत्रशोको
नकर्तव्योनूनंममतंसदा ॥ अष्टावक्रस्यशापेनभार्यास्तेमधुसूदन ॥ ६४ ॥ चौरेभ्योग्रहणंकृष्णगमिष्यंति
मृतेत्वयि ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेशंभुःसोमःससुरमंडलः ॥ ६५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ॥

एतावत्पर्यंतंकृष्णस्याल्पज्ञत्वंपरतंत्रत्वंस्त्रीजितत्वमनीश्वरत्वंमूढत्वंचोपपादितं तदेवमुपसंहरन्श्रीभगवत्याःसर्वज्ञत्वंसर्वोत्तमत्वंसर्वेश्वरत्वंसर्वाराध्यत्वंचश्रुत्यागमसिद्धमुपसंहरति तस्मादिति यस्मादेतोरेतादृशीविडंबनैतादृशावताराणांभवति तस्माद्यद्यपिब्रह्मादयोऽस्मदपेक्षयाधीश्वराःपरमेश्वराःसंति ॥ ६६ ॥ तथापिनसर्वापेक्षयापरमेश्वराः किंतुमायायाःकल्लोलास्तरंगास्तेषांवेगेनक्षुभितांतराःसंति यथाकाष्ठपुत्तालिकापुरुषाधीनातद्वद्रूपमायेषामेतादृशास्तदधीनामायाधीनाःसंति तस्मान्मुख्यासर्वापेक्षयासर्वेश्वरीसैवास्तीतिभावः ॥ ६७ ॥ साचनस्वातंत्र्येणजगत्प्रेरयति किंतुप्राक्तनकर्मानुरोधेनान्यथोच्चावचप्राणिकर्तृत्वेनवैषम्यनैर्घृण्येस्यातामित्याह यथायथेति मायापरब्रह्मस्वरूपिणीतिपदेन

उपमन्युंप्रणम्याथकृष्णोपिद्वारकांययौ ॥ तस्माद्ब्रह्मादयोराजन्संतियद्यप्यधीश्वराः ॥ ६६ ॥ तथापिमायाकल्लोलयोगसंक्षुभितांतराः ॥ तदधीनाःस्थिताःसर्वेकाष्ठपुत्तलिकोपमाः॥६७॥ यथायथापूर्वभवंकर्मतेषांतथातथा ॥ प्रेरयत्यनिशंमायापरब्रह्मस्वरूपिणी ॥६८॥ नवैषम्यंननैर्घृण्यंभगवत्यांकदाचन ॥ केवलंजीवमोक्षार्थंयततेभुवनेश्वरी ॥ ६९ ॥ यदिसानैवसृज्येतजगदेतच्चराचरं ॥ तदामायाविनाभूतंजडंस्यादेवनित्यशः ॥ ७० ॥ तस्मात्कारुण्यमाश्रित्यजगज्जीवादिकंचयत् ॥ करोतिसततंदेवीप्रेरयत्यनिशंचतत् ॥ ७१ ॥ तस्माद्ब्रह्मादिमोहेस्मिन्कर्तव्यःसंशयोनहि ॥ मायांतःपातिनःसर्वेमायाधीनाःसुरासुराः ॥ ७२ ॥ ॥ ७॥

मायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीस्पष्टमेवोक्तं ॥ ६८ ॥ यस्मादेवंतस्मान्नवैषम्यमितियदितस्याःस्वातंत्र्येणेच्छानास्तितर्हिकिमर्थमन्यकर्मानुरुध्यसाजगत्करोतीतिचेत्तत्राह जीवमोक्षार्थमिति ॥६९॥ तदेवोपपादयति प्रलयकालेजगन्मायायांलीनंतथैवतिष्ठेन्नतुमुक्तंभवेत्तत्तत्कर्मानुरोधेन जगत्सर्जनेतुकर्मोपासनाकरणेनश्रवणमननादिनाचात्मसाक्षात्कारेणजगन्मुक्तंभवेत्तस्मात्कारुण्यमवलंब्यस्वेच्छयाविहारेपिप्राणिमोक्षार्थंजगज्जीवादिकंकरोतिकर्मानुरोधेनतदेवप्रेरयतिचेतिभावः मायाविनाभूतंमायायांलीनमित्यर्थः जडंबुद्धिरहितमित्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ तस्माद्धेराजन्ब्रह्मादीनांकथंमोहोभवतीत्यादिपूर्वोक्तःसंशयस्त्वयानैवकर्तव्यइत्याह तस्मादिति तत्रहेतुमाह मायांतःपातिनइति ॥ ७२ ॥ ॥

तर्हिस्वतंत्रःकोस्तीतिचेत्तत्राह स्वतंत्रासैवदेवेशीति ॥७३॥ ७४॥ ॥७५॥ ७६ ॥७७॥ आत्मरूपांहृदाज्ञात्वेतितथाच श्वेताश्वतरोपनि षादि तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामिति ॥७८॥ ७९॥ ८० ॥ ८१॥ ८२॥ देवीलोकेपूर्वोक्तेमणिद्वीपेपुराणंपं चमामिति ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचशैवंभागवतंतथेति महापुराणसंग्रहवाक्येपुराणांतरेषुपंचमत्वेनगृहीतामित्यर्थः ॥ ८३ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरं

स्वतंत्रासैवदेवेशीस्वेच्छाचारविहारिणी ॥तस्मात्सर्वात्मनाराजन्सेवनीयामहेश्वरी ॥ ७३॥ नातःपरतरंकिं चिदधिकंभुवनत्रये ॥ एतद्विजन्मसाफल्यंपराशक्तेःपदस्मृतिः ॥ ७४ ॥ माभूत्तत्रकुलेजन्मयत्रदेवीनदैवतं ॥ अहंदेवीनचान्योस्मिब्रह्मैवाहंनशोकभाक् ॥ ७५ ॥ इत्यभेदेनतांनित्यांचिंतयेज्जगदंबिकां ॥ ज्ञात्वागुरु मुखादेनांवेदांतश्रवणादिभिः ॥ ७६ ॥ नित्यमेकाग्रमनसाभावयेदात्मरूपिणीं ॥ मुक्तोभवतितेनाशुनान्य थाकर्मकोटिभिः ॥ ७७ ॥ श्वेताश्वतरादयःसर्वेऋषयोनिर्मलाशयाः ॥ आत्मरूपांहृदाज्ञात्वाविमुक्ताभवबंध नात् ॥ ७८ ॥ ब्रह्मविष्ण्वादयस्तद्वद्गौरिलक्ष्म्यादयस्तथा ॥ तामेवसमुपासंतेसच्चिदानंदरूपिणीं ॥ ७९ ॥ इतितेकथितंराजन्यद्यत्पृष्टंत्वयानघ ॥ प्रपंचतापत्रस्तेनकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ८०॥ एतत्तेकथितंराजन्म याख्यानमनुत्तमं ॥ सर्वपापहरंपुण्यंपुराणंपरमाद्भुतं ॥ ८१ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणंवेदसंमितं ॥ सर्वपा पविनिर्मुक्तोदेवीलोकेमहीयते ॥ ८२ ॥ सूतउवाच ॥ एतन्मयाश्रुतंव्यासात्कथ्यमानंसविस्तरं ॥ पुराणंपं चमंनूनंश्रीमद्भागवताभिधं॥ ८३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेपंचविंशोध्यायः ॥ २५ ॥

गनाथात्मजः सुधीः श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच व्याख्यांयःकृतवान्सम्य क्तिलकाख्यांशुभार्थदां॥२॥ चतुर्थस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः॥ प्रीयतांतेनमेदेवीभुवनेशीमहेश्वरी ॥३॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंग नाथात्मजलक्ष्मीगर्भजनीलकंठविरचितेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेचतुर्थस्कंधेपंचविंशोध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ अज्ञांदुस्तरसंसारसमुद्रपरिशोषिणीं॥वंदेसमंदहसितांबालकोटिरविप्रभां ॥ १ ॥ चतुर्भिरधिकैःपंचाशद्भिःश्लोके रथोत्तरं॥विष्णोरपेक्षयारुद्रःश्रेष्ठइत्येवकीर्त्यते ॥ २ ॥ पूर्वाध्यायांतेब्रह्मादीनांश्रीभगवत्यधीनत्वमल्पज्ञत्वंपरिच्छिन्नत्वंचोपपाद्यश्रीभगवत्याःश्रुत्यागमयुक्तिभिःस्वतंत्रत्वंसर्वज्ञत्वंसर्वेश्वरत्वंव्यापकत्वंसर्वकारणत्वंचोपपादितंतदुपपादनप्रसंगेशिवस्यसशक्तिकस्यकृष्णाराध्यत्वंप्रतिपादितंतत्रऋषयःसाशंकाःपृच्छंति भवताकथितंसूतेति ॥ १ ॥ अविस्तरेणप्रोच्यमानेनःसंदेहोजायतइत्यन्वयः ॥ २ ॥ तपस्तप्त्वा

ऋषयऊचुः॥भवताकथितंसूतमहदाख्यानमुत्तमं॥कृष्णस्यचरितंदिव्यंसर्वपातकनाशनं ॥१॥ संदेहोऽत्रमहाभागवासुदेवकथानके ॥ जायतेनःप्रोच्यमानेऽविस्तरेणमहामते ॥ २ ॥ वनेगत्वातपस्तप्तंवासुदेवेनदुष्करं ॥ विष्णोरंशावतारेणशिवस्याराधनंकृतं ॥ ३ ॥ वरप्रदानंदेव्याचपार्वत्यायत्कृतंपुनः ॥ जगन्मातुश्चपूर्णायाःश्रीदेव्याअंशभूतया ॥ ४ ॥ ईश्वरेणापिकृष्णेनकुतस्तौसंप्रपूजितौ ॥ न्यूनतावाकिमस्त्यस्यतदेवंसंशयोमम ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ शृणुध्वंकारणंतत्रमयाव्यासश्रुतंचयत् ॥प्रब्रवीमिमहाभागाःकथांकृष्णगुणान्विताम् ॥ ६ ॥ वृत्तांतंव्यासतःश्रुत्वावैराटीसुतजस्तदा ॥ पुनःपप्रच्छमेधावीसंदेहंपरमंगतः ॥ ७॥ जनमेजयउवाच ॥ सम्यक्सत्यवतीसूनोश्रुतंपरमकारणं ॥ तथापिमनसोवृत्तिःसंशयंनविमुंचाति ॥ ८ ॥

र्थंतस्मिन्स्तपसिशिवस्याराधनंसर्वोत्तमत्वबुद्ध्याकृतमिदमेकं ॥ ३ ॥ तथापूर्णायाव्यापिकायाजगन्मातुरंशभूतयापार्वत्यायद्वरप्रदानंकृतमिदं द्वितीयं ॥ ४ ॥ तत्रईश्वरेणापीति ईश्वरेणकृष्णेनस्वतोन्यूनताराहितेनकुतस्तौशक्तिशिवौपूजितौकिंप्रयोजनंतस्यतयोःपूजनेतदेवंप्रकारेणसंशयोममभवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ तत्रकृष्णेनशिवपूजनइत्यर्थः व्यासश्रुतंव्यासाच्छ्रुतंकारणमित्यर्थः ॥६ ॥ यथामांप्रतिभवद्भिःप्रश्नःकृतएवं व्यासंप्रत्यपिजनमेजयेनप्रश्नःकृतस्तत्रतेनयदुत्तरंदत्तंतदेवभवद्भिरुत्तरंबोध्यमित्याह वृत्तांतमिति पूर्वोक्तवृत्तांतंकृष्णेनशिवशक्त्योराराधनाकृतेत्येवंरूपंवैराटिसूतजःवैराटीविराटस्यापत्यंकन्योत्तरातस्याःसुतःपरिक्षितिस्तस्माज्जातोजनमेजयइत्यर्थः ॥ ७ ॥ परमकारणंउत्कृष्टंकारणंमायाविशिष्टब्रह्मरूपंश्रीभगवतीपदवाच्यमित्यर्थः तच्छ्रुत्वापिमनोवृत्तिःसंशयंनविमुंचाति ॥ ८ ॥

कोसौसंशयइतिचेत्तत्राहकृष्णेनेति ॥ ९ ॥ १० ॥ तपआचरदिति सर्वेश्वरस्यविष्णोःशिवाराधनंनेदंयुक्तमित्यर्थः ॥ ११ ॥ व्यासअंगीकरोति सत्यमिति देवानांकार्येषुक्षमःसमर्थइत्यर्थः ॥ १२ ॥ यद्यपीत्थमस्तितथापिकारणद्वयसत्वात्तपश्चर्याशिवेदेशेनतेनकृतेत्यभिप्रायेणकारणद्वयेप्रथमंकारणमाह तथापीति मनुष्यदेहापेक्षयाशिवादिदेवतादेहानामुत्कृष्टत्वान्मनुष्यदेहधारिभिःश्रीरामकृष्णादिभिर्धर्ममार्ग

कृष्णेनाराधितःशंभुस्तपस्तप्त्वाऽतिदारुणं ॥ विस्मयोऽयंमहाभागदेवदेवेनविष्णुना ॥ ९ ॥ यःसर्वात्मापि सर्वेशःसर्वसिद्धिप्रदःप्रभुः ॥ सकथंकृतवान्घोरंतपःप्राकृतवद्धरिः ॥ १० ॥ जगत्कर्तुंक्षमःकृष्णस्तथापालयितुंक्षमः ॥ संहर्तुमपिकस्मात्सदारुणंतपआचरत् ॥ ११॥ व्यासउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्वासुदेवो जनार्दनः ॥ क्षमःसर्वेषुकार्येषुदेवानांदैत्यसूदनः ॥ १२ ॥ तथापिमानुषंदेहमाश्रितःपरमेश्वरः ॥ कृतवान्मानुषान्भावान्वर्णाश्रमसमाश्रितान् ॥ १३ ॥ वृद्धानांपूजनंचैवगुरुपादाभिवंदनं ॥ ब्राह्मणानांतथासेवादेवताराधनंतथा ॥ १४ ॥ शोकेशोकाभियोगश्चहर्षेहर्षसमुन्नतिः ॥ दैन्यंनानापवादाश्चस्त्रीपुकामोपसेवनं ॥ १५ ॥ कामःक्रोधस्तथालोभःकालेकालेभवंतिहि ॥ तथागुणमयेदेहेनिर्गुणत्वंकथंभवेत् ॥१६ ॥ सौबलीशापजाद्दोषात्तथाब्राह्मणशापजात् ॥ निधनंयादवानांतुकृष्णदेहस्यमोचनं ॥ १७ ॥ हरणंलुंठनंतद्वत्तत्पत्नीनां नराधिप ॥ अर्जुनस्यास्त्रमोक्षेचक्लीबत्वंतस्करेषुच ॥ १८ ॥ अज्ञत्वंहरणेगेहात्तत्प्रद्युम्नानिरुद्धयोः ॥ एवं मानुषदेहेऽस्मिन्मानुषंखलुचेष्टितं ॥ १९॥

प्रवर्त्तकैःशिवादिपूजनेनकृतेवरिष्ठपक्षपातित्वात्सर्वेपांकेषिशिवादिपूजनंनकुर्युरतःकृष्णादिभिःशिवादिपूजनंकृतमित्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥गुणमयेसत्वादिगुणनिर्मितेगुणवृत्तयोनियमेनभाविन्यस्त्वेवेत्यर्थः॥१६॥मनुष्यदेहसंबंधादज्ञत्वमप्यतएवागतामित्याह सौबलीशापजादिति सौबलीगांधारी ब्राह्मणोऽष्टावक्रः ॥ १७ ॥ १८ ॥१९ ॥

इत्थंप्राकृतदृष्ट्यापिशिवाराधकत्वंकृष्णस्योपपाद्यपरमार्थदृष्ट्याविष्णोरपेक्षयाशिवएवोत्कृष्टइति विष्णोरपिशिवाराधकत्वमस्तिकिंपुनस्तदव ताराणांरामकृष्णादीनामित्यभिप्रायेणद्वितीयंकारणमाह विष्णोरंशावतारेति विष्णोरवतारोधर्मात्मजोनारायणस्तदवतारःकृष्णस्तस्मिन् शिवसेवनेकिंचित्रमित्यर्थः ॥२०॥ शिवस्यविष्णोरपेक्षयोत्कृष्टत्वंप्रतिपादयति सहिसर्वेश्वरइति यतःसशिवःसुषुप्तस्थानंकारणदेहस्तस्य नाथोधिपतिस्तत्स्वरूपोऽतोलिंगसूक्ष्मदेहाभिमानिनस्तत्स्वरूपस्यात्विष्णोरपिकारणंजनकःशिवःकारणदेहस्याज्ञानरूपस्यलिंगदेहजनकत्वात् यतोविष्णोरपिकारणंशिवोविष्णुनाचसर्वदापूजितस्ततोहितदंशभूतास्तस्यविष्णोरंशभूतायेकृष्णरामाद्यास्तैःकथंनसशिवःपूज्यतेऽपितुसर्वथापू ज्यतएवेत्यर्थः शिवस्यसुषुप्तस्थाननाथत्वमुपपादयति अकारइति प्रणवेहिचत्वारोभागाअकारोकारमकारार्धमात्रारूपादेहेपिचत्वारोभागा

विष्णोरंशावतारेस्मिन्नारायणमुनेस्तथा ॥ अंशजेवासुदेवेऽत्रकिंचित्रंशिवसेवने ॥ २० ॥
सहिसर्वेश्वरोदेवोविष्णोरपिचकारणं ॥ सुषुप्तस्थाननाथःसविष्णुनाचप्रपूजितः ॥ २१ ॥ तदंशभूताःकृष्णा
द्यास्तैःकथंनसपूज्यते ॥ अकारोभगवान्ब्रह्माप्युकारःस्याद्धरिःस्वयं ॥ २२ ॥ मकारोभगवान्रुद्रोप्यर्धमा
त्रामहेश्वरी ॥ उत्तरोत्तरभावेनाप्युत्तमत्वंस्मृतंबुधैः ॥ २३ ॥

श्चतुष्पाद्ब्रह्मरूपाःस्थूलसूक्ष्मकारणतुरीयरूपास्तेचब्रह्मविष्णुरुद्रपरंब्रह्मपदवाच्यास्तापनीयादिषुप्रसिद्धास्तत्राकारोब्रह्मवाचकउकारोविष्णुवा चकोमकारोरुद्रवाचकोर्धमात्राचिद्रूपश्रीदेवीवाचिकेत्यर्थः तुरीयेप्यंतर्मुखस्वाभिन्नमायायासत्वान्मायाविशिष्टब्रह्मरूपत्वंपूर्वंदेव्याउक्तंनविरु ध्यते तुरीयस्यनित्यत्वमपिमायावैशिष्ट्येपिमायाकार्यत्वस्याभावाद्बोध्यं मायारहितंतुतुरीयातीतमितिनृसिंहतापिन्यांस्पष्टं ॥ २१॥२२॥ एते षांचतुर्णांभागानामुत्तरोत्तरभावेनब्रह्मापेक्षयाविष्णुरुत्तमस्तदपेक्षयारुद्रस्तदपेक्षयाचिद्रूपासंविद्भगवतीउत्तमेत्येवंरीत्योत्तमत्वंबुधैःस्मृतमित्यर्थः तथाचविष्णोरपेक्षयोत्तरस्थानस्थितरुद्रस्योत्तमत्वाद्विष्णुपूज्यत्वमव्याहतमितिभावः ॥ २३ ॥

सा च नित्या त्रिकालाबाध्या

यतएवमतआह अतइति यतः सर्वापेक्षयोत्तरस्थानस्थिताचिद्रूपाभगवतीततोभगवत्येवसर्वशास्त्रेषूत्तमास्मृतेत्यर्थः

स्तोत्याह अर्धमात्रेति ॥ २४ ॥ विष्णोरपेक्षयारुद्रस्योत्तमत्वमुपसंहरति विष्णोरप्यधिकइति ॥ २५ ॥ ननुब्रह्मणउत्पन्नस्यरुद्रस्यकथंवि

ष्णोराधिकत्वंतत्राहइच्छयेति ब्रह्मणासृष्ट्यर्थंशिवस्याराधनाकृतातन्मनोरथपूर्त्यर्थंस्वेच्छयास्वांशेनाशिवस्तस्मात्ब्रह्मणोवक्त्रात्वरदानार्थमुद्बभा

वुत्पन्नोमूलरुद्रांशभूतोद्वितीयोरुद्रःसइत्यर्थः ॥२६॥ यःपुनर्मूलरुद्रांशभूतोब्रह्मणोललाटादुत्पन्नःसोपिसर्वेषांविष्ण्वादीनांपूज्योस्तितदामूल

अतःसर्वेषुशास्त्रेषुदेवीसर्वोत्तमास्मृता ॥ अर्धमात्रास्थितानित्यायानुच्चार्याविशेषतः ॥ २४ ॥ विष्णोरप्यधि

कोरुद्रोविष्णुस्तुब्रह्मणोऽधिकः ॥ तस्मान्नसंशयःकार्यःकृष्णेनशिवपूजने ॥२५॥ इच्छयाब्रह्मणोवक्त्राद्वरदा

नार्थमुद्बभौ ॥ मूलरुद्रस्यांशभूतोरुद्रनामाद्वितीयकः ॥ २६ ॥ सोपिपूज्योऽस्तिसर्वेषांमूलरुद्रस्यकाकथा॥

देवीतत्त्वस्यसान्निध्यादुत्तमत्वंस्मृतंशिवे॥२७॥अवताराहरेरेवंप्रभवंतियुगेयुगे॥योगमायाप्रभावेननात्रका

र्याविचारणा ॥ २८ ॥ यानेत्रपक्ष्मपरिसंचलनेनसम्यक्विश्वंसृजत्यवतिहंतिनिगूढभावा ॥ सैवाकरोतिसत

तंद्रुहिणाच्युतेशान्नानावतारकलनेपरिभूयमानान् ॥ २९ ॥

रुद्रःसर्वेषांपूज्योस्तीत्यत्रकाकथेत्यर्थः   शिवस्योत्तमत्वेहेत्वंतरमुपपादयतिदेवीतत्वस्येति देवीतत्वंसंवित्तत्वंतत्सान्निध्यंकारणदेहस्यतदभिमा

निनोरुद्रस्यवर्ततेविष्णोर्लिंगदेहाभिमानिनोलिंगदेहस्यचकारणदेहेनव्यवधानात्तद्द्वारासान्निध्यमितिविष्णोरपेक्षयारुद्रस्याधिक्यंनिःसंशय

मित्यर्थः इदंसर्वंसूतसंहितायांसौरसंहितायांचस्पष्टं परतत्त्वप्रकाशस्तुरुद्रस्यैवमहत्तरः नतथासर्वदेवानांसान्निध्याभावहेतुतइत्यादिविष्णो

स्तुतत्त्वसंबंधोरुद्रद्वारकएवहीत्यादिनापुराणांतरेषुचस्पष्टमितिबोध्यं ॥ २७ ॥ इत्थंविष्णोरपेक्षयाशिवस्योत्तमत्वंप्रतिपाद्यपुनःसर्वापेक्षया

श्रीदेव्याउत्तमत्वंवर्णयति अवताराइति ॥ २८ ॥ यानेत्रेति नेत्रोन्मीलनेनेत्यर्थः परिभूयमानान् नानावतारकलनेयहणेदुःखैःपरिभवंप्रा

प्यमानानित्यर्थः ॥ २९ ॥

सूतीगृहात्प्रसवगृहाद्व्रजनंगोकुलंप्रतिकृष्णस्येत्यर्थः पशुपालराज्ञोनंदस्यभवनेसंगोपितोदैत्यादिभ्योरक्षितः श्रीकृष्णोऽनयैव भीतचित्तः श्री
कृष्णोननुनिश्चयेनश्रीद्वारकाप्रणयनेप्यनयैवदेव्याविनियोजितइत्यर्थः ॥३०॥ निर्मायेतिषोडशसहस्राधिकाः शतार्धकाः पंचाशत्संख्याकाना
र्योपिपंचाशदधिकषोडशसहस्रनार्योपिराजकन्यारूपाः स्वयमेवभगवतीनिर्मायतथास्वकलास्वशक्तिस्तस्याः सकाशात्समुत्थाअष्टाष्टसंख्या
कानायिकाः स्वयमेवदेवीनिर्मायतासांविलासवशगंकृष्णंविधायानयादेव्यालोकाभिमतोभगवान्कृष्णआसांस्त्रीणांदासीकृतइत्यर्थः सर्वचेष्टि

सूतीगृहाद्व्रजनमप्यनयानियुक्तंसंगोपितश्चभवनेपशुपालराज्ञः ॥ संप्रापितश्चमथुरांविनियोजितश्चश्री
द्वारकाप्रणयनेननुभीतचित्तः ॥ ३० ॥ निर्मायषोडशसहस्रशतार्धकास्तानार्योऽष्टसंमततराः स्वकलास
मुत्थाः ॥ तासांविलासवशगंतुविधायकामंदासीकृतोहिभगवाननयाप्यनंतः ॥ ३१ ॥ एकापिबंधनविधौ
युवतीसमर्थापुंसोयथासुदृढलोहमयंतुदाम ॥ किंनामषोडशसहस्रशतार्धकाश्चतंस्वीकृतंशुकमिवार्तिनिबंध
यंति ॥ ३२ ॥ सात्राजितीवशगतेनमुदान्वितेनप्राप्तंसुरेंद्रभवनंहरिणातदानीं ॥ कृत्वामृधंमघवताविहृतस्त
रूणामीशःप्रियासदनभूषणतांयआप ॥ ३३ ॥

तंश्रीभगवतीकृतमेवेतिभावः ॥ ३१ ॥ एकापीति लोहमयंदामशृंखला इत्यंस्त्रीबंधनेनहिकश्चित्स्वतंत्रः पतेत्तस्मात्परांत्राप्रेरितस्तदधीन
एवकृष्णः सर्वंकरोतीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ स्त्रीसंबंधादनेकदुःखानिकृष्णेनप्राप्तानितत्रकानिचिद्वर्णयाति सात्राजितीति सात्राजितस्यापत्यकन्या
सत्यभामातरूणामीशः पारिजातः यस्तरुः प्रियासदनभूषणतांसत्यभामागृहालंकारतांप्रापेत्यर्थः ॥ ३३ ॥

कृष्णस्याधर्मकारित्वमुपपादयति योभीमजामिति निखिलान्धर्मान्करोत्युत्पादयतियोविधिस्तंविधित्सुः कर्तुमिच्छुर्धर्मात्मापिभीमजांरुक्मिणीं शिशुपालेनवृतांतत्पत्नींतान्शिशुपालादीन्जित्वातांरुक्मिणीमन्यपत्नींस्वस्यधर्मपत्नीत्वेनजग्राहासौपरकलत्रहृतौयोविधिर्जातोसौकःधर्मोवाधर्मोवेतिभावः नह्येतादृशाधर्माचरणेस्त्रीजनितदुःखभोगेचस्वतंत्रःकश्चित्प्रवर्तेततस्माच्छ्रीभगवत्यधीनएवसर्वव्यवहारःकृष्णरामादीनामितिभावः॥३४॥ ननुकेनप्रकृत्यंशेनवशीकृताःकृष्णादयोन्यथास्वदुःखजनकमप्यनिष्टाचरणंकुर्वंतीतिचेत्तत्राह अहंकारवशइति प्रकृतिजन्याहं

योभीमजांहिहृतवान्शिशुपालकादीन्जित्वाविधिंनिखिलधर्मकृतंविधित्सुः ॥ जग्राहतांनिजबलेनचधर्मपत्नींकोसौविधिःपरकलत्रहृतौविजातः॥ ३४ ॥ अहंकारवशःप्राणीकरोतिचशुभाशुभं ॥ विमूढोमोहजालेनतत्कृतेनातिपातिना ॥ ३५ ॥ अहंकाराद्धिसंजातमिदंस्थावरजंगमं ॥ मूलाद्धरिहरादीनामुग्रात्प्रकृतिसंभवात् ॥ ३६ ॥ अहंकारपरित्यक्तोयदाभवतिपद्मज: ॥ तदाविमुक्तोभवतिनोचेत्संसारकर्मकृत् ॥ ३७ ॥ तन्मुक्तस्तुविमुक्तोहिबद्धस्तद्वशतांगतः ॥ ननारीनधनंगेहंनपुत्रानसहोदराः॥ ३८ ॥ बंधनंप्राणिनांराजन्नहंकारस्तुबंधकः॥ अहंकर्तामयाचेदंकृतंकार्यंबलीयसा ॥ ३९ ॥ करिष्यामिकरोम्येवंस्वयंबध्नातिप्राणभृत् ॥ कारणनविनाकार्यंनसंभवतिकर्हिचित् ॥ ४०॥ यथानदृश्यतेजातोमृत्पिंडेनविनाघटः ॥ विष्णुःपालयिताविश्वस्याहंकारसमन्वितः ॥ ४१ ॥

कारवशइत्यर्थः ॥३५॥नकेवलंप्राणिचेष्टाएवाहंकारजन्याःकिंतुसर्वःप्रपंचोपीत्याह अहंकाराद्धीति प्रकृतिसंभवादहंकारादित्यर्थः उग्राद्न्यथाकारिणः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ननुकुतएवमहंकारस्यव्याप्तिरितिचेत्कारणस्याहंकारस्यसर्वप्रपंचरूपकार्येनुगमादित्याह कारणेनेति ॥ ४० ॥ दृष्टांतमाह यथेति विष्णुरहंकारेणवशीकृतइत्यत्रार्थापत्तिमपिप्रमाणयति विष्णुरिति ॥ ४१

कथंमयाजगत्पालितंस्यादितिचिंतायाआकारः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अहंकारस्यत्रैविध्यमाह त्रिविधइति ॥ ४४ ॥ ब्रह्मविष्णुशि वादिदेहेषुविद्यमानःपुरुषोहंकारःसात्विकादिभेदेनत्रिविधइत्यर्थः त्रिपुतेषुत्रिविधाहंकारस्तिष्ठतीत्याह त्रिविधस्त्रिष्विति ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ननुविष्णोरहंकारवशत्वेनजीवञ्जीववत्त्वमेवजातमितिलोकस्तमीश्वरमितिवदंतीतित्राह मायामोहिताइति मनीषिणोपियेमायामोहितामंदास्तेवि

अन्यथासर्वदाचिंतांबुधौमग्नःकथंभवेत् ॥ अहंकारविमुक्तस्तुयदाभवतिमानवः ॥ ४२ ॥ अवतारप्रवाहेषु कथंमज्जेच्छुभाशयः ॥ मोहमूलमहंकारःसंसारस्तत्समुद्भवः ॥ ४३ ॥ अहंकारविहीनानांनमोहोनचसंसृ तिः ॥ त्रिविधःपुरुषःप्रोक्तःसात्विकोराजसस्तथा ॥ ४४ ॥ तामसस्तुमहाराजब्रह्मविष्णुशिवादिषु ॥ त्रि विधस्त्रिपुराजेंद्रकाजेशादिषुसर्वदा ॥४५॥ अहंकारःसदाप्रोक्तोमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः ॥ अहंकारेणतेनैवबद्धा एतेनसंशयः ॥ ४६ ॥ मायाविमोहितामंदाःप्रवदंतिमनीषिणः ॥ करोतिस्वेच्छयाविष्णुरवतारानानेकशः ॥ ॥ ४७ ॥ मंदोपिदुःखगहनेगर्भवासेऽतिसंकटे ॥ नकरोतिमतिंविद्वान्कथंकुर्यात्सचक्रभृत् ॥ ४८ ॥ कौसल्या देवकीगर्भेविष्ठामलसमाकुले ॥ स्वेच्छयाप्रवदंत्यत्रागतोहिमधुसूदनः ॥ ४९ ॥ वैकुंठसदनंत्यक्त्वागर्भवासे सुखंनुकिं ॥ चिंताकोटिसमुत्थानेदुःखदेविषसंमिते ॥ ५० ॥ तपस्तप्त्वाक्रतून्कृत्वादत्वादानान्यनेकशः ॥ नवां च्छंतियतोलोकागर्भवासंसुदुःखदं ॥ ५१ ॥

ष्णुःस्वेच्छयावतारान्करोतीतिवदंतिनत्वमोहितास्तेतुपरतंत्रएवविष्णुरस्तीतिवदंतीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ तत्रार्थापत्तिंप्रमाणयति मंदोपीति गर्भवा सेमंदोपिमतिंनकरोतितदाचक्रभृत्स्वतंत्रईश्वरश्चेत्कथंकुर्यात्करोतिचतस्मान्नेश्वरःसइत्यर्थः ॥४८॥ वैष्णवाविष्णोर्गर्भवासगमनंस्वेच्छयेति वदंतिनतुपरेच्छयेत्याह कौसल्येति ॥ ४९ ॥ तत्खंडयति वैकुंठेति ॥ ५० ॥ ५१ ॥

५२ ॥ तस्माद्विष्ण्वादयः पराशक्तिवश्याएवनस्वतंत्राः नकेवलंतएवकिंतुसर्वप्रपंचोप्येवमेवेत्याह जानीहित्वमिति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इ
तिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ पंचाशद्विरथश्लोकैर्देवीमहात्म्यवर्णने जनमेजयपृष्टासामहिषोत्पत्तिरुच्यते॥१॥पूर्व

सकथंभगवान्विष्णुःस्ववशश्चेज्जनार्दनः ॥ गर्भवासरुचिर्भूयात्भवेत्स्ववशतायदि ॥ ५२ ॥ जानीहित्वंम
हाराजयोगमायावशेजगत् ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंदेवमानुषतिर्यगं ॥ ५३ ॥ मायातीतानिबद्धायेब्रह्मविष्णुह
रादयः ॥ भ्रमंतिबंधमायांतिलीलयाचोर्णनाभिवत् ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेप्रथ
मोऽध्यायः ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ योगेश्वर्याःप्रभावोऽयंकथितश्चातिविस्तरात् ॥ ब्रूहितच्चरितंस्वामिन्श्रो
तुंकौतूहलंमम ॥ १ ॥ महादेवीप्रभावंवैश्रोतुंकोनाभिवांच्छति ॥ योजानातिजगत्सर्वंतदुत्पन्नंचराचरं ॥
॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिविस्तरेणमहामते ॥ श्रद्दधानायशांतायनब्रूयात्सतुमंदधीः ॥
॥ ३ ॥ पुरायुद्धमभूद्घोरंदेवदानवसेनयोः ॥ पृथिव्यांपृथिवीपालमहिषाख्येमहीपतौ ॥ ४ ॥ महिषोनाम
राजेंद्रचकारतपउत्तमं ॥ गत्वाहेमगिरौचोग्रंदेवविस्मयकारकं ॥ ५ ॥

स्कंधेश्रीभगवत्याएवसर्वोत्तमत्वंसर्वेशत्वंसर्वशक्तिचक्रवर्तित्वंसर्वव्यापकत्वंसर्वज्ञत्वंसर्वातयामित्वंसकलकल्याणगुणरत्नाकरत्वंश्रुतिस्मृतियु
क्तिभिरागमानुभवेनचश्रुत्वापरमपराशक्तिभक्तोजनमेजयोराजापराशक्तिकृतावताराणामकलंकमहिमानंश्रोतुंपृच्छति योगेश्वर्याःप्रभावो
यमिति ॥ १ ॥२ ॥ ३ ॥कदायुद्धमभूदितिचेत्तत्राह पृथिव्यामिति महिषाख्येमहीपतौपृथिव्यांसतीत्यर्थः ॥ ४ ॥ महिषस्यदेवसेनया
युद्धंकस्मात्पराक्रमोजातइतिचेत्तत्राह महिषोनामेति ॥ ५ ॥

॥६॥ ७॥८॥९॥१०॥ एकंमरणस्यस्थानंनिमित्तंपरित्यज्ययोयथेच्छोवरस्तंब्रूहीत्यर्थः ॥११॥ योषामांकाहनिष्यति नहितस्याः शक्तिरस्तिमांहंतुंतस्मात्पुरुषान्मृत्युर्मास्तुयोपितोमृत्युरस्तिचेदस्तुनममततोभयमस्तीत्यर्थः ॥१२॥ १३॥ ननरेभ्यइति पुंस्त्ववि

वर्षाणामयुतंपूर्णंचिंतयन्त्ह्यदिदेवतां ॥ तस्यतुष्टोमहाराजब्रह्मालोकपितामहः ॥६॥ तत्रागत्याब्रवीद्वाक्यंहंसारूढश्चतुर्मुखः ॥ वरंवरयधर्मात्मनूददामितववांच्छितं ॥७॥ महिषउवाच॥ अमरत्वंदेवदेववांच्छामिद्रुहिणप्रभो ॥ यथामृत्युभयंनस्यात्तथाकुरुपितामह ॥ ८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उत्पन्नस्यध्रुवंमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ सर्वथामरणोत्पत्तीसर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ ९ ॥ नाशःकालेनसर्वेषांप्राणिनांदैत्यपुंगव ॥ महामहीधराणांच समुद्राणांचसर्वथा ॥ १० ॥ एकंस्थानंपरित्यज्यमरणस्यमहीपते ॥ प्रब्रूहितंवरंसाधोयस्तेमनसिवर्त्तते ॥ ॥ ११ ॥ महिषउवाच ॥ नदेवान्मानुषाद्दैत्यान्मरणंमेपितामह ॥ पुरुषान्नचमेमृत्युर्योषामांकाहनिष्यति ॥ ॥ १२ ॥ तस्मान्मेमरणंनूनंकामिन्याःकुरुपद्मज ॥ अबलाहंतमांहंतुंकथंशक्ताभविष्यति ॥ १३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यदाकदापिदैत्येंद्रनार्यास्तेमरणंध्रुवं ॥ ननरेभ्योमहाभागमृतिस्तेमहिषासुर ॥१४॥ व्यासउवाच ॥ एवंदत्वावरंतस्मैययौब्रह्मानिजालयं ॥ सोपिदैत्योवरंप्रापनिजंस्थानंमुदान्वितः ॥ १५ ॥ राजोवाच ॥ माहिषःकस्यपुत्रोऽसौकथंजातोमहाबली ॥ कथंचमाहिषंरूपंप्राप्तंतेनमहात्मना ॥ १६ ॥

शिष्टेभ्योयत्किंचित्प्राणिभ्यइत्यर्थः नरपदस्यसर्वप्राण्युपलक्षणार्थत्वात्॥१४॥१५॥माहिषंरूपंमहिषाकारंरूपमित्यर्थः महात्मनेत्यनेनायंशिवावतारइतिकालिकापुराणेउक्तंसाकथास्मारितातत्रहिरंभासुरतपस्यया प्रसन्नस्यशिवस्यांशोयंजन्मत्रयेतत्सुतोमाहिषःसचतपसाममदेवीसायुज्यंभवत्वितिवरंप्रार्थितवानित्यादिकमादिसृष्टावुग्रचंडमूर्त्यात्वांनिहतःपुरा द्वितीयसृष्टौतुभवान्भद्रकाल्यामयाहतः दुर्गारूपेणाधुनात्वांहनिष्यामिसहानुगमित्युक्तं॥१६॥

१७ ॥ १८ ॥ रसालवटोवटंयक्षिणीस्थानंयक्षपुर्यामक्तीतिवटयक्षिणीविधानतंत्रेषुस्पष्टं ॥ १९ ॥ तत्रकरंभोजलेमग्नस्तपश्चकाररंभस्तुपं चाग्निसाधनंचकार ॥ सरंभस्त्वितिसप्रसिद्धोरंभइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८

व्यासउवाच ॥ दनोःपुत्रौमहाराजविख्यातौक्षितिमंडले ॥ रंभश्चैवकरंभश्चद्वावास्तांदानवोत्तमौ ॥ १७ ॥
तावपुत्रौमहाराजपुत्रार्थंतेपतुस्तपः ॥ बहून्वर्षगणान्कामंपुण्येपंचनदेजले ॥ १८ ॥ करंभस्तुजलेमग्नश्चका
रपरमंतपः ॥ वृक्षंरसालवटंप्राप्यसरंभोऽग्निमसेवत ॥ १९ ॥ पंचाग्निसाधनासक्तःसरंभस्तुयदाऽभवत् ॥
ज्ञात्वाशचीपतिर्दुःखमुद्ययौदानवौप्रति ॥ २० ॥ गत्वापंचनदेतत्रग्राहरूपंचकारह ॥ वासवस्तुकरंभंतंतदाज
ग्राहपादयोः ॥ २१ ॥ निजघानचतंदुष्टंकरंभंवृत्रसूदनः ॥ भ्रातरंनिहतंश्रुत्वारंभःकोपपरंगतः ॥ २२ ॥
स्वशीर्षंपावकेहोतुमैच्छच्छित्वाकरेणह ॥ केशपाशेगृहीत्वाशुवामेनक्रोधसंयुतः ॥ २३ ॥ दक्षिणेनकरेणोग्रं
गृहीत्वाखड्गमुत्तमं ॥ छिनत्तिशीर्षंतत्तावत्वन्हिनाप्रतिबोधितः ॥ २४ ॥ उक्तश्चदैत्यमूढोसिस्वशीर्षंछेत्तु
मिच्छसि ॥ आत्महत्यातिदुःसाध्याकथंत्वंकर्तुमुद्यतः ॥ २५ ॥ वरंवरयभद्रंतेयस्तेमनसिवर्तते ॥ माम्रिय
स्वमृतेनाद्यकिंतेकार्यंभविष्यति ॥ २६ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंरंभःपावकस्यसुभाषितं ॥ ततो
ब्रवीद्वचोरंभस्त्यक्त्वाकेशकलापकं ॥ २७ ॥ यदितुष्टोसिदेवेशदेहिमेवांछितंवरं ॥ त्रैलोक्यविजयीपुत्रःस्यान्मः
परबलार्दनः ॥ २८ ॥ अजेयःसर्वथासस्याद्देवदानवमानवैः ॥ कामरूपीमहावीर्यःसर्वलोकाभिवंदितः ॥ २९ ॥

सर्वलोकाभिवंदितइति शिवस्यांशइत्यर्थः कालिकापुराणेमहिषस्यशिवांशस्यैवोक्तत्वात् नन्वग्निंप्रतिशिवांशोममपुत्रोभवत्वितिप्रार्थनया पिकथंशिवांशः पुत्रोभविष्यतिनह्यग्न्यधीनःशिवोस्तीतिचेन्न अग्निर्वैरुद्रइतिश्रुतेरग्नेःशिवस्वरूपत्वात्स्वप्रार्थनयैवस्वांशस्यन्यायमानत्वात ॥ २९ ॥

॥६॥

पावकस्तंतथेत्याहभविष्यतितवेप्सितं ॥ पुत्रस्तवमहाभागमरणाद्विरमाधुना ॥ ३० ॥ यस्यांचित्तंतुरंभत्व
प्रमदायांकरिष्यसि ॥ तस्यांपुत्रोमहाभागभविष्यतिबलाधिकः ॥ ३१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोवन्हिना
रंभोवचनंचित्तरंजनं ॥ श्रुत्वाप्रणम्यप्रययौवन्हिंतंदानवोत्तमः ॥ ३२ ॥ यक्षैःपरिवृतंस्थानंरमणीयंश्रिया
न्वितं ॥ दृष्ट्वाचक्रेतदाभावंमहिष्यांदानवोत्तमः ॥ ३३ ॥ मत्तायांरूपपूर्णायांविहायान्यांचयोषितं ॥ सासमा
गाच्चतरसाकामयंतीमुदान्विता ॥ ३४ ॥ रंभोपिगमनंचक्रेभवितव्यप्रणोदितः ॥ सातुगर्भवतीजातामहि
षीतस्यवीर्यतः ॥ ३५ ॥ तांगृहीत्वाथपातालंप्रविवेशमनोहरं ॥ महिषेभ्यश्चतांरक्षन्प्रियामनुमतांकिल ॥
३६ ॥ कदाचिन्महिषश्चान्यःकामार्तस्तामुपाद्रवत् ॥ स्वयमागत्यतंहंतुंदानवःसमुपाद्रवत् ॥ ३७ ॥ स्वर
क्षार्थंसमागम्यमहिषंसमताडयत् ॥ सोपितंनिजघानाशुशृंगाभ्यांकाममोहितः ॥ ३८ ॥ ताडितस्तेनतीक्ष्णा
भ्यांशृंगाभ्यांहृदयेभृशं ॥ भूमौपपाततरसाममारचविमूर्च्छितः ॥ ३९ ॥ मृतेभर्तरिसादीनाभयार्ताविद्रुताभृ
शं ॥ सावेगात्त्ववटंप्राप्ययक्षाणांशरणंगता ॥ ४० ॥ पृष्ठतस्तुगतस्तत्रमाहिषःकामपीडितः ॥ कामयानस्तु
तांकामीबलवीर्यमदोद्धतः ॥ ४१ ॥ रुदंतीसाभृशंदीनादृष्ट्वायक्षैर्भयातुरा ॥ धावमानंचतंवीक्ष्ययक्षास्त्रातुंसमा
ययुः ॥ ४२ ॥ युद्धंसमभवद्घोरंयक्षाणांचहयारिणा ॥ शरेणताडितस्तूर्णंपपातधरणीतले ॥ ४३ ॥ ॥६॥

भवितव्येति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ भर्तरिरंभसंज्ञकेमृतेसतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥तंमहिषंतयासहमैथुनार्थंधावमानं
४२ ॥ हयारिणामाहिषेण शरेण यक्षक्षिप्तशरेण ॥ ४३ ॥

परमंप्रियंयक्षाणांमित्रवर्गांतगेतमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ वार्यमाणापीति गर्भिण्याःसतीगमनेनाधिकारइति वार्यमाणापिपातिवियोगदुःख
मसहमानागर्भवत्येवविभावसुंप्रविवेश ॥ ४६ ॥ तस्मिन्नेवसमयेमहिष्यांमृतायांचितामध्याद्गर्भस्थितोमहिषोबहिःसमुत्तस्थौनिर्गतः तस्मिन्ने
वसमयेमृतोरंभोपिपुत्रवात्सल्याद्रक्तबीजस्यरूपांतरंकृत्वानिर्गतः ॥४७॥ रक्तबीजोप्यसौजातइति असौरंभएवचितामध्याद्रूपांतरंकृत्वानि

मृतंरंभंसमानीययक्षास्तेपरमंप्रियं ॥ चितायांरोपयामासुस्तस्यदेहस्यशुद्धये ॥ ४४ ॥ महिषंसापतिंदृष्ट्वा
चितायांरोपितंतदा ॥ प्रवेष्टुंसामतिंचक्रेपतिनासहपावकं ॥ ४५ ॥ वार्यमाणापियक्षैःसाप्रविवेशहुताशनं ॥
ज्वालामालाकुलंसाध्वीपतिमादायवल्लभं ॥ ४६ ॥ महिषस्तुचितामध्यात्समुत्तस्थौमहाबलः ॥ रंभोप्येवंम
तिंकृत्वानिसृतःपुत्रवत्सलः ॥ ४७ ॥ रक्तबीजोप्यसौजातोमाहिषोऽपिमहाबलः ॥ अभिषिक्तस्तुराज्येसौहया
रिरसुरोत्तमैः ॥ ४८ ॥ एवंसमाहिषोजातोरक्तबीजश्चवीर्यवान् ॥ अवध्यस्तुसुरैर्दैत्यैर्मानवैश्चनृपोत्तम ॥
४९ ॥ इत्येतत्कथितंराजन्जन्मतस्यमहात्मनः ॥ वरप्रदानंचतथाप्रोक्तंसर्वंसविस्तरं ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेमहिषासुरोत्पत्तिर्नामद्वितीयोऽध्यायः ॥२ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंसमहिषोना
मदानवोवरदर्पितः ॥ प्राप्यराज्यंजगत्सर्वंवशेचक्रेमहाबलः ॥ १ ॥ पृथिवींपालयामाससागरांतांभुजार्जितां
एकच्छत्रांनिरातंकांवैरिवर्गविवर्जितां ॥ २ ॥

र्गतोरक्तबीजोजातोमहिषासुरोपिपूर्वोक्तप्रकारेणैवंजातइत्यर्थः ॥४८॥४९॥५० ॥इतिश्रीदेवीभागवनतिलकेपंचमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः
॥२॥त्रिपंचाशत्पद्यकैस्तुदेवेंद्रसमरोद्यतः ॥ महासुरःस्वसैन्यस्यसमुद्योगंचकारह॥१॥पूर्वाध्यायेमहिषासुरस्यबलाधिक्यकारणंतपस्यादि
कमुपपाद्यतेनदेवेंद्रेणसाकंकथंयुद्धंकृतमित्याकांक्षायांयुद्धप्रसंगमुपपादयति एवमिति ॥ १ ॥ २ ॥

सेनानीः सेनापतिः ताम्रोदैत्यस्तुसेनायुतसमावृतः अत्रायुतशब्दोबह्वर्थकोबहुसेनावृतोधनाध्यक्षोभांडारगृहाधिपतिर्महिषासुरस्यासीदित्यर्थः ॥ ३ ॥ असिलोमादयोऽवांतरसेनापतयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ येबलोदग्राः बलेनक्रूराः क्षात्रधर्मोयुद्धेचाप्यपलायनमित्यादिस्तस्मिन्येऽवस्थितास्तेतुनिहताइत्यर्थः येतुतदन्येतेतुकरदाःकृताइत्यर्थः ॥ ६ ॥ यज्ञभागसमर्पकाः यज्ञभागंमहिषासुरायसमर्पयामासुरित्यर्थः ॥ महिषस्यक्षिति

सेनानीश्चिक्षुरस्तस्यमहावीर्योमदोत्कटः ॥ धनाध्यक्षस्तथाताम्रःसेनायुतसमावृतः ॥ ३ ॥ असिलोमा तथोदर्कोबिडालास्यश्चबाष्कलः ॥ त्रिनेत्रोऽथतथाकालबंधकोबलदर्पितः ॥ ४ ॥ एतेसैन्ययुताःसर्वेदानवामेदिनींतदा ॥ आवृत्यसंस्थिताःकाममृद्धांसागरमेखलां ॥ ५ ॥ करदाश्चकृताःसर्वेभूमिपालाःपुरातनाः ॥ निहता येबलोदग्राःक्षात्रधर्मव्यवस्थिताः ॥ ६ ॥ ब्राह्मणावशगाजातायज्ञभागसमर्पकाः ॥ महिषस्यमहाराजनिखिलेक्षितिमंडले ॥ ७ ॥ एकातपत्रंतद्राज्यंकृत्वासमहिषासुरः ॥ स्वर्गंजेतुंमनश्चक्रेवरदानेनगर्वितः ॥ ८ ॥ प्रणिधिंप्रेषयामासहयारिस्तुशचीपतिं ॥ ससंदेशहरंशीघ्रमाहूयोवाचदैत्यराट् ॥ ९ ॥ गच्छवीरमहाबाहोदूतत्वंकुरुमेनघ ॥ ब्रूहिशक्रंदिवंगत्वानिःशंकःसुरसन्निधौ ॥ १० ॥ मुंचस्वर्गंसहस्राक्षयथेष्टंगच्छमाचिरं ॥ सेवांवाकुरुदेवेशमहिषस्यमहात्मनः ॥ ११ ॥ सत्वांसंरक्षयेन्नूनंराजाशरणमागतं ॥ तस्मात्त्वंशरणंयाहिमहिषस्यशचीपते ॥ १२ ॥ नोचेद्वज्रंगृहाणाशुयुद्धायबलसूदन ॥ पूर्वैर्जितोऽसिचास्माकंजानामितवपौरुषं ॥ १३ ॥

मंडलेएवंसर्वेब्राह्मणावशगाजाताइत्यन्वयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रणिधिमिति प्रसिद्धेभूषितेख्यातेप्रणिधिर्नानुचरेपरे इतिमेदिनीकोशात्प्रणिधिमनुचरं हयारिर्महिषासुरःशचीपतिंप्रतिप्रमत्तः प्रेषयामासेत्यर्थः कथंप्रेषयामासतदाह ससंदेशेति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ पूर्वैरिति अस्माकंपूर्वैःपूर्वजैस्त्वंनित्यंजितोसि तवपौरुषंकियद्वर्त्ततेतदहंजानामीत्यर्थः ॥ १३ ॥

अहल्याजारेति अहल्याजारेत्यनेनस्त्रीयोनिकुट्टनेएवतवपौरुषंनान्यत्रेतितिबोधितं व्रजवेतिराज्यंत्यक्त्वेत्यर्थः इत्येववाक्यंब्रूहिशक्रंप्रतीतिदैत्य राडुवाच ततःसदूतोपिशक्रंप्रतिगत्वेत्थमुवाचेत्यर्थाद्बोध्यमुत्तरश्लोकानुरोधात् ॥ १४ ॥ तदाशक्रःकिमुवाचदूतंप्रातितदाह तच्छ्रुत्वेति ॥ १५ ॥ तवप्रभोःस्वामिनोमहिषासुरस्यास्यमदरूपरोगस्यचिकित्सामौषधंकरिष्यामि ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ तृणादइति तृणभक्षण

अहल्याजारविज्ञातंबलंतेसुरसंघप ॥ युद्ध्यस्वव्रजवाकामंयत्रेतेरमतेमनः ॥ १४ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशक्रःक्रोधसमन्वितः ॥ उवाचतंनृपश्रेष्ठास्मितपूर्ववचस्तदा ॥ १५ ॥ नजानेऽहंसुमंदात्मन्नूतस्त्वंमददर्पितः ॥ चिकित्सांसंकरिष्यामिरोगस्यास्यप्रभोस्तव ॥ १६ ॥ अतःपरंकरिष्यामिमूलस्यास्यनिर्मूलनं ॥ गच्छदूततथाब्रूहितस्याग्रेममभाषितं ॥ १७ ॥ शिष्टैर्दूतानहंतव्यास्तस्मात्त्वांविसृजाम्यहं ॥ युद्धेच्छाचेत्समगच्छत्वरितोमहिषीसुत ॥ १८ ॥ हयारेत्वद्बलंज्ञातंतृणादस्त्वंजडाकृतिः ॥ शृंगयोस्तेकरिष्यामिसुदृढंचशरासनं ॥ १९ ॥ दर्पःशृंगबलात्तेऽस्तिविदितंकारणंमया ॥ विषाणेपरिच्छित्वातेसंहरिष्यामितद्बलं ॥ २० ॥ यद्बलेनातिपूर्णस्त्वंजातोऽसिबलदर्पितः ॥ कुशलस्त्वंतदाघातेनयुद्धेमहिषाधम ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोऽसौसुरेंद्रेणसदूतस्त्वरितोगतः ॥ जगाममहिषंमत्तंप्रणम्यप्रत्युवाचह ॥ २२ ॥ दूतउवाच ॥ राजन्देवाधिपःकामंनत्वांविगणयत्यसौ ॥ मन्यतेस्वबलंपूर्णंदेवसैन्यसमावृतः ॥ २३ ॥ यदुक्तंतेनमूर्खेण कथमन्यद्ब्रवीम्यहं ॥ प्रियंसत्यंचवक्तव्यंभृत्येनपुरतःप्रभोः ॥ २४ ॥

एवबलंनान्यत्रेतिभावः ॥ १९ ॥ २० ॥ तदाघातेशृंगाभ्यामाघातेएवकुशलोनयुद्धेइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ यदुक्तमिति यत्तेनमूर्खेणेंद्रेणोक्तंतस्मादन्यदन्यथाकथंब्रवीमिकथंवक्तव्यमित्यर्थः कुतइतिचेत्तत्राह प्रियंसत्यमिति इंद्रोक्तादन्यस्याभिन्नस्यकथनेसत्यबाधःस्यादितिभावः ॥ २४ ॥

तत्रनीतिशास्त्रंप्रमाणयतिप्रियंसत्यमिति ॥ २५ ॥ किंच सत्यंहित्वादेवराजेनानुक्तमपिकेवलंप्रियंवाक्यंत्वत्संतोषार्थंवक्तव्यंतथापितदातव कार्यमिंद्रस्थानलाभोनभविष्यतीत्याह केवलमिति ननुतर्हिममकार्यार्थमिंद्रेणयत्परुषंवाक्यमुक्तंतदेववदेतिचेत्तत्राह परुषंचेति प्रभोरग्रेशुभामि च्छतापुरुषेणपरुषंवाक्यमपिनवक्तव्यंमर्यादाभावप्रसंगादितिभावः ॥२६॥ ननुभवतुममामर्यादा तथापियत्तेनोक्तं परुषंवाक्यंतत्त्वंतदेववदेतिचे

प्रियंसत्यंचवक्तव्यंप्रभोरग्रेशुभेच्छुना ॥ इतिनीतिर्महाराजजागर्तिशुभकारिणी ॥२५ ॥ केवलंचेत्प्रियंब्रूयां नतेकार्यंभविष्यति ॥ परुषंचनवक्तव्यंकदाचिच्छुभमिच्छता ॥२६ ॥ यथारिपुमुखाद्वाचःप्रसरंतिविषोपमाः॥ तथाभृत्यमुखान्नाथनिःसरंतिकथंगिरः॥२७॥ यादृशानीहवाक्यानितेनोक्तानिमहीपते॥तादृशानिनमेजिव्हा वक्तुमर्हतिकर्हिचित् ॥ २८ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छुत्वावचनंतस्यहेतुगर्भंतृणाशनः ॥ भृशंकोपपरीतात्माब भूवमहिषासुरः ॥ २९ ॥ समाहूयाब्रवीद्दैत्यान्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ लांगूलंपृष्ठदेशेचकृत्वामूत्रंपरित्यज न् ॥ ३० ॥ भोभोदैत्याःसुरेंद्रोऽसौयुद्धकामोऽस्तिसर्वथा ॥ वलोद्योगंकुरुध्वंवैजेतव्योऽसौसुराधमः ॥३१॥ मदग्रेकोभवेच्छूरःकोटिशश्चेत्तथाविधाः ॥ नबिभेम्येकतःकामंहनिष्याम्यद्यसर्वथा ॥ ३२ ॥ शूरःशांतेष्वसौ नूनंतपस्विषुबलाधिकः ॥ बलकर्ताहिकुहकोलंपटःपरदारहृत् ॥ ३३ ॥ अप्सरोबलसंमत्तस्तपोविघ्नकरःख लः ॥ छिद्रप्रहरणःपापोनित्यंविश्वासघातकः॥३४॥नमुचिर्निहतोयेनकृत्वासंधिंदुरात्मना ॥ शपथान्विविधा नादौकृत्वाभीतेनछद्मना ॥ ३५ ॥

तत्राह यथारिपुमुखादितिकथंगिरइतिअतिकठोरामयावक्तुमनर्हाअतिनीचावाचस्तेनोक्ताइत्यर्थः ॥ २७ ॥ तदेवस्पष्टमाह यादृशानीहे ति ॥ २८ ॥ २९ ॥ मूत्रंपरित्यजन्मूत्रयन्नित्यर्थः वृषभमहिषयोरयंस्वभावोदर्शितः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ शांतेषुसौम्येष्वसौशूरो नमादृशेष्वित्यर्थः तथातपस्विषुतपःकृशेषुबलाधिको नमादृशेषु ॥ ३३ ॥

विष्णुस्तुकपटाचार्यःकुहकःशपथाकरः ॥ नानारूपधरःकामंबलकृद्दंभपंडितः ॥ ३६ ॥ कृत्वाकोलाकृतिंयेन
हिरण्याक्षोनिपातितः॥ हिरण्यकशिपुर्येननृसिंहेनचघातितः ॥ ३७ ॥ नाहंतद्वशगोनूनंभवेयंदनुनंदनाः ॥
विश्वासंनैवगच्छामिदेवानांकुत्रकर्हिचित् ॥३८॥ किंकरिष्यतिमेविष्णुरिंद्रोवाबलवत्तरः ॥ रुद्रोवापिनमेश
क्तःप्रतिकर्तुंरणांगणे ॥३९॥त्रिविष्टपंग्रहीष्यामिजित्वेंद्रंवरुणंयमं॥धनदंपावकंचैवचंद्रसूर्यौविजित्यच ॥४०॥
यज्ञभागभुजःसर्वेभविष्यामोऽद्यसोमपाः ॥जित्वादेवसमूहंचविहरिष्यामिदानवैः ॥ ४१ ॥ नमेभयंसुरेभ्यश्च
वरदानेनदानवाः ॥ मरणंननरेभ्यश्चनारीकिंमेकरिष्यति ॥ ४२ ॥ पातालपर्वतेभ्यश्चसमाहूयवरान्वरा
न् ॥ दानवान्ममसैन्येशान्कुर्वंतुत्वरिताश्चराः ॥ ४३ ॥ एकोऽहंसर्वदेवेशान्विजेतुंदानवाःक्षमः ॥ शोभार्थं
वःसमाहूयनयामिसुरसंगमे ॥ ४४ ॥ शृंगाभ्यांचक्षुराभ्यांचहनिष्येऽहंसुरान्किल ॥ नमेभयंसुरेभ्य
श्चवरदानप्रभावतः ॥ ४५ ॥ अवध्योऽहंसुरगणैरसुरैर्मानवैस्तथा ॥ तस्मात्सज्जाभवंत्वद्यदेवलोकजया
यवै ॥ ४६ ॥ जित्वासुरालयंदैत्याविहरिष्यामिनंदने ॥ मंदारकुसुमापीडादेवयोपित्समन्विताः ॥ ४७ ॥
कामधेनुपयोसिक्ताःसाधुपानप्रमोदिताः॥देवगंधर्वगीतादिनृत्यलाससमन्विताः ॥ ४८ ॥ उर्वशीमेनकारं
भाघृताचीचातिलोत्तमा॥प्रमद्वरामहासेनामिश्रकेशीमदोत्कटा॥४९॥

तद्दत्यर्थः ॥ ४३ वोयुष्मान्शोभार्थंयुद्धशोभार्थंसमाहूयनयामीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ जित्वेति येनकारणेनसुरालयंजित्वानंदनेवि
हारिष्यामिअहंतत्कुरुतेत्यर्थः मद्योगाद्यूयमपिसुखिनोभविष्यथेत्याह मंदारकुसुमापीडाइति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

नानासवानिअनेकाविश्रामदिराः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ यज्ञेअस्माकंविजयार्थंकाम्यानुष्ठानरूपेयज्ञेइत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवी

विप्रचित्ताप्रभृतयोनृत्यगीतविशारदाः ॥ रंजयिष्यंतिवःसर्वान्नानासवनिषेवणैः॥५०॥ सर्वेसज्जाभवंत्वद्य

रोचतांगमनंदिवि ॥ संग्रामार्थंसुरैःसार्द्धंकृत्वामंगलमुत्तमं ॥ ५१ ॥ रक्षणार्थंचसर्वेषांभार्गवंमुनिसत्तमं ॥
समाहूयचसंपूज्यस्थाप्ययज्ञेगुरुंपरं॥५२॥व्यासउवाच ॥ इतिसंदिश्यदैत्येंद्रान्महिषःपापधीस्तदा॥ जगा
मत्वरितोराजन्भवनंस्वंमुदान्वितः ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेभगवतीमहात्म्येदै
त्यसैन्योद्योगोनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ गतेदूतेसुरेंद्रोपिसमाहूयसुरानथ ॥ यमवायुधना
ध्यक्षवरुणानिदमूचिवान् ॥ १ ॥ महिषोनामदैत्येंद्रोरंभपुत्रोमहाबलः ॥ वरदर्पमदोन्मत्तोमायाशताविचक्ष
णः ॥ २ ॥ तस्यदूतोद्यसंप्राप्तःप्रेषितस्तेनभोसुराः ॥ स्वर्गकामेनलुब्धेनमामुवाचेदृशंवचः ॥ ३ ॥ त्यजदेवा
लयंशक्रयथेच्छंव्रजवासव ॥ सेवांवाकुरुदैत्यस्यमहिषस्यमहात्मनः ॥ ४ ॥ दयावान्दानवेंद्रोसौसतेवृत्तिंवि
धास्यति॥नतेपुभृत्यभूतेपुनकुप्यतिकदाचन ॥ ५॥ नोचेद्युद्धायदेवेशसेनोद्योगंकुरुस्वयं ॥ गतेमयिसदैत्यें
द्रस्त्वरितःसमुपेष्यति ॥ ६ ॥ इत्युक्त्वासगतोदूतोदानवस्यदुरात्मनः ॥ किंकर्त्तव्यमतःकार्यंचिंतयध्वंसुरोत्त
माः ॥ ७ ॥ दुर्बलोपिनचोपेक्ष्यःशत्रुर्बलवतासुराः ॥ विशेषेणसदोद्योगीबलवान्बलदर्पितः ॥ ८ ॥ उद्यमःकि
लकर्त्तव्योयथाबुद्धियथाबलं ॥ दैवाधीनोभवेन्नूनंजयोवाथपराजयः ॥ ९ ॥

भागवततिलकेपंचमस्कंधेतृतीयोध्यायः ॥ ३ पंचाशद्भिरथश्लोकैर्विमर्शोदेवसंसदि ॥ बृहस्पतियुतैर्देवैःप्रारब्धइतिकीर्त्यते ॥ १ ॥ दूत
गमनानंतरंदेवलोकेजातंवृत्तमाह गतेदूतइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ नतेषुनम्रेषु ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

संधियोगोमैत्रीयोगोयतोनिरर्थकः खलेसंधियोगस्ततः सर्वथासाधुभिर्भवद्भिः पुनःपुनर्विचार्यकर्तव्यमित्यन्वयः ॥१०॥ ननुसंधियोगासंभवेयुद्धा

संधियोगोनचात्रास्ति खलेसंधिर्निरर्थकः ॥ सर्वथासाधुभिःकार्यंविचार्यचपुनःपुनः ॥ १० ॥ यानमप्यधुना नैवकर्तव्यंसहसापुनः ॥ प्रेक्षकाःप्रेषणीयाश्चशीघ्रगाःसुप्रवेशकाः ॥ ११ ॥ इंगितज्ञाश्चनिःसंगानिस्पृहाः सत्यवादिनः ॥ सेनाभियोगंप्रस्थानंबलसंख्यायथार्थतः ॥ १२ ॥ वीराणांचपरिज्ञानंकृत्वायांतुत्वरान्विताः ॥ ज्ञात्वादैत्यपतेस्तस्यसैन्यस्यचबलाबलं ॥१३॥ करिष्यामिततस्तूर्णंयानंवादुर्गसंग्रहं ॥ सहसाविहितंकार्यंदुःखदंसर्वथाभवेत् ॥१४॥तस्माद्विमृश्यकर्तव्यंसुखदंसर्वथाबुधैः ॥ नात्रभेदविधिर्न्याय्योदानवेषुचसर्वथा ॥ १५ एकचित्तेषुकार्येऽस्मिंस्तस्माच्चाराव्रजंतुवै ॥ ज्ञात्वाबलाबलंतेषांपश्चान्नीतिंविचार्यच ॥१६ ॥ विधेयं विधिवत्तज्ज्ञैस्तेषुकार्यपरेषुच ॥ अन्यथाविहितंकार्यंविपरीतफलप्रदं ॥ १७ ॥ सर्वथातद्भवेन्नूनमज्ञातमौषधंयथा ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यतैःसर्वैःप्रणिधिंकार्यवेदिनं ॥ १८ ॥ प्रेषयामासदेवेंद्रःपरिज्ञानायपार्थिव ॥ दूतस्तुत्वरितोगत्वासमागम्यसुराधिपं ॥ १९॥ निवेदयामासतदासर्वसैन्यबलाबलं॥ ज्ञात्वातद्बलमुद्योगंतुराषाडतिस्मितः ॥ २०॥ देवानचोदयत्तूर्णंसमाहूयपुरोहितं ॥ मंत्रंमंत्रविदांश्रेष्ठंचकारत्रिदशेश्वरः ॥ २१ उवाचांगिरसंश्रेष्ठंसमासीनंवरासने ॥ इंद्रउवाच ॥ भोभोदेवगुरोविद्वन्किंकर्तव्यंवदस्वनः ॥ २२ ॥सर्वज्ञोऽसिसमुत्पन्नेकार्येत्वंगतिरद्यनः ॥ दानवोमहिषोनाममहावीर्योमदान्वितः ॥ २३ ॥

धि यानमेवतर्हिकर्तव्यमितिचेत्तस्याप्यधुनापरबलाविक्षणात्पूर्वंसमयोनास्तीत्याह यानमिति तर्ह्यधुनाकिंकर्तव्यमितिचेत्तत्रस्वाभिप्रायमाह प्रेक्षकाइति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥१४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥ प्रणिधिंदूतं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

योत्धुकामःसमायातिबहुभिर्दानवैर्वृतः ॥ तत्रप्रतिक्रियाकार्यात्वयामंत्रविदाधुना ॥ २४ ॥ तेषांशुक्रस्तथा
त्वंमेविघ्नहर्तासुसंमतः ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छुत्वावचनंप्राहतुरासाहंबृहस्पतिः ॥ २५ ॥ विचिंत्यमनसाका
मंकार्यसाधनतत्परः ॥ गुरुरुवाच ॥ स्वस्थोभवसुरेंद्रत्वंधैर्यमालंब्यमारिप ॥ २६ ॥ व्यसनेचसमुत्पन्नेन
त्याज्यंधैर्यमाशुवै ॥ जयाजयौसुराध्यक्षदैवाधीनौसदैवहि ॥ २७ ॥ स्थातव्यंधैर्यमालंब्यतस्माद्बुद्धिमता
सदा ॥ भवितव्यंभवत्येवजानन्नेवशतक्रतो ॥ २८ ॥ उद्यमःसर्वथाकार्योयथापौरुषमात्मनः ॥ मुनयोपिहिमु
क्त्यर्थमुद्यमैकरताःसदा ॥ २९ ॥ दैवाधीनंचजानंतोयोगध्यानपरायणाः ॥ तस्मात्सदैवकर्त्तव्योव्यवहारोदि
तोद्यमः ॥ ३० ॥ सुखंभवतुवामावादैवेकापरिदेवना ॥ विनापुरुषकारेणकदाचित्सिद्धिमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥
अंधवत्पंगुवत्कामंनतथामुदमावहेत् ॥ कृतेपुरुषकारेपियदिसिद्धिर्नजायते ॥ ३२ ॥ नतत्रदूषणंतस्यदैवा
धीनेशरीरिणि ॥ कार्यसिद्धिर्नसैन्येऽस्तिनमंत्रेनचमंत्रणे ॥ ३३ ॥ नरथेनायुधेनूनंदैवाधीनासुराधिप ॥ बल
वान्क्लेशमाप्नोतिनिर्बलःसुखमश्नुते ॥ ३४ ॥ बुद्धिमान्क्षुधितःशेतेनिर्बुद्धिर्भोगवान्भवेत् ॥ कातरोजयमाप्नो
तिशूरोयातिपराजयं ॥ ३५ ॥ दैवाधीनेतुसंसारेकामंकापरिदेवना ॥ उद्यमेयोजयेन्नूनंभवितव्यंसुराधिप ॥
३६ ॥ दुःखदेसुखदेवापितत्रतौनविचिंतयेत् ॥ दुःखेदुःखाधिकान्पश्येत्सुखेपश्येत्सुखाधिकान् ॥ ३७ ॥ आ
त्मानंहर्षशोकाभ्यांशत्रुभ्यामिवनार्पयेत् ॥ धैर्यमेवावगंतव्यंहर्षशोकोद्भवेबुधैः ॥ ३८ ॥ अधैर्याद्यादृशंदुःखंन
तुधैर्येऽस्तितादृशं ॥ दुर्लभंसहनत्वंवैसमयेसुखदुःखयोः ॥ ३९ ॥

४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सप्तैकषोडशादिभ्यइति सप्तमहदाद्याःसप्तविकृतयः एकशब्देनमूलप्रकृतिः षोडशशब्देनषोडशविकाराः ॥
४३ ॥ तदेवाह प्रकृतिर्विकृतिर्नाहमिति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५०॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधे

हर्षशोकोद्भवोयत्रनभवेद्बुद्धिनिश्चयात् ॥ किंदुःखंकस्यवादुःखंनिर्गुणोहंसदाऽव्ययः ॥ ४० ॥ चतुर्विंशतितारि
क्तोस्मिकिंमेदुःखंसुखंचकिं ॥ प्राणस्यक्षुत्पिपासेद्वेमनसःशोकमूर्च्छने॥४१॥जरामृत्युशरीरस्यषडूर्मिरहि
तःशिवः ॥ शोकमोहौशरीरस्यगुणौकिंमेऽत्रचिंतने ॥४२॥ शरीरंनाहमथवातत्संबंधीनचाप्यहं ॥ सप्तैकषोड
शादिभ्योविभिन्नोहंसदासुखी ॥ ४३ ॥ प्रकृतिर्विकृतिर्नाहंकिंमेदुःखंसदापुनः ॥ इतिमत्वासुरेशत्वंमनसाभ
वनिर्भमः ॥ ४४ ॥ उपायःप्रथमोऽयंतेदुःखनाशेशतक्रतो ॥ ममतापरमंदुःखंनिर्ममत्वंपरंसुखं ॥ ४५ ॥ सं
तोषादपरंनास्तिसुखस्थानंशचीपते ॥ अथवायदिनज्ञानंनमत्वनाशनेकिल ॥ ४६ ॥ ततोविवेकःकर्त्तव्यो
भविभतव्येसुराधिप ॥ प्रारब्धकर्मणांनाशोनभोगाल्लक्ष्यतेकिल ॥ ४७ ॥ यद्भावितद्भवत्येवंकाचिंतासुखदु
खयोः ॥ सुरैःसर्वैःसहायैर्वाबुद्ध्यावातवसत्तम ॥ ४८ सुखंक्षयायपुण्यस्यदुःखंपापस्यमारिष ॥ तस्मात्सु
खक्षयेहर्षःकर्त्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ ४९ ॥ अथवामंत्रयित्वाद्यकुरुयत्नंयथाविधि ॥ कृतेयत्नेमहाराजभवितव्यं
भविष्यति ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ इति
श्रुत्वासहस्राक्षःपुनराहबृहस्पतिं ॥ युद्धोद्योगंकरिष्यामिहयारेर्नाशनायवै ॥ १ ॥ नोद्यमेनविनाराज्यंनसुखं
नचवैयशः ॥ निरुद्यमंप्रशंसंतिकातरानचसोद्यमाः ॥ २ ॥

चतुर्थोऽध्यायः॥ ४ ॥ सप्ताधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरत्रमहामृधे ॥दैत्यैःकृतोदेवसेनापराजयउदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेकृतेयत्नेमहाराजभवि
तव्यंभविष्यतीतिबृहस्पतिवाक्यंश्रुत्वादेवराजआहेत्याह इतिश्रुत्वेति ॥ १ ॥ सोद्यमाःपराक्रमिणोनप्रशंसंतीत्यर्थः ॥ २ ॥

तदेवाह यतीनामिति ॥ ३ ॥ ४ ॥५ ॥ केवलंरक्षोघ्नान्मंत्रान्पठमत्कल्याणार्थमन्यत्सर्वमहंकरिष्यामीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥युध्यतोजये पराजयेवासंदिग्धेनचप्रेरयामीत्यन्वयः ॥८ ॥९॥ नमयेति भवतांयुद्धेयद्वाभिद्वुःखंसुखंवातन्मयानज्ञातंतज्ज्ञानंममनास्तीत्यर्थः ननुत्वंभाविवे त्सीतिप्रसिद्धिरतःकथमेवंवदसीतिचेत्तत्राह यद्वार्याहरणेइति यदिममभाविज्ञानमस्तितदाममभार्यायांशशिनाहृतायांजायमानंदुःखंमयापूर्वं

यतीनांभूषणंज्ञानंसंतोषोहिद्विजन्मनां ॥ उद्यमःशत्रुहननंभूषणंभूतिमिच्छतां ॥ ३ ॥ उद्यमेनहतस्त्वाष्ट्रो नमुचिर्बलएवच ॥ तथैनंनिहनिष्यामिमहिषंमुनिसत्तम ॥ ४ ॥ बलंदेवगुरुस्त्वंमेवज्रमायुधमुत्तमं ॥ सहायस्तुहरिर्नूनंतथेमापतिरव्ययः ॥ ५ ॥ रक्षोघ्नान्पठमेसाधोकरोम्यद्यसमुद्यमं ॥ स्वसैन्याभिनिवेशंचमाहिषंप्रतिमानद ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोदेवराजेनवाचस्पतिरुवाचह ॥ सुरेंद्रंयुद्धसंरक्तंस्मितपूर्वंवचस्तदा ॥ ७ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ प्रेरयामिनचाहंत्वांनचनिर्वारयाम्यहं ॥ संदिग्धेऽत्रजयेकामंयुध्यतश्चपराजये ॥ ८ ॥ नतेत्रदूषणंकिंचिद्भवितव्येशचीपते ॥ सुखंवायदिवादुःखंविहितंचभविष्यति ॥ ९ ॥ नमयातत्परिज्ञातंभाविदुःखंसुखंतथा ॥ यद्भार्याहरणेप्राप्तंपुरावासववेत्सिहि ॥ १० ॥ शशिनामेहृताभार्यामित्रेणामित्रकर्शन ॥ स्वाश्रमस्थेनसंप्राप्तंदुःखंसर्वसुखापहं ॥ ११ ॥ बुद्धिमान्सर्वलोकेषुविदितोऽहंसुराधिप ॥ क्कमेगतातदाबुद्धिर्यदाभार्याहृताबलात् ॥ १२ ॥ तस्मादुपायःकर्तव्योबुद्धिमद्भिःसदानरैः ॥ कार्यसिद्धिःसदानूनंदेवाधीनासुराधिप ॥ १३ ॥

ज्ञातमेवस्यात्तदुपायश्चमयाकृतएवस्यान्नचकृतस्तस्मान्ममभाविज्ञानंनास्तीत्यर्थः ननुभाविज्ञानंतववर्ततएवतथापितत्परिहारोवश्यंभावित्वात्त्वयान कृतइतिचेत्तदाभाविज्ञानंनिरर्थकमेवयद्भवितव्यंतद्भविष्यति कुरुयुद्धंत्वंममभाविज्ञानस्यसमाचारस्यनप्रकृतेउपयोगइतिगूढोऽभिसंधिः ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ भीतभीतोस्मीतिभीतादपिभीतोऽतिभीतइत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥२२ ॥ २३ ॥

व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंसत्यंगुरोःसार्द्धंशचीपतिः ॥ ब्रह्माणंशरणंगत्वानत्वावचनमब्रवीत् ॥ १४ ॥
पितामहसुराध्यक्षदैत्योमहिषसंज्ञकः ॥ गृहीतुकामःस्वर्गमेवलोद्योगंकरोत्यलं ॥ १५ ॥ अन्येचदानवाःसर्वे
तत्सैन्यंसमुपस्थिताः ॥ योद्धुकामामहावीर्याःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ १६ ॥ तेनाहंभीतभीतोऽस्मित्वत्सकाशमि
हागतः ॥ सर्वज्ञोऽसिमहाप्राज्ञसाहाय्यंकर्तुमर्हसि ॥ १७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ गच्छामःसर्वएवाद्यकैलासंत्वरि
तावयं ॥ शंकरंपुरतःकृत्वाविष्णुंचबलिनांवरं ॥ १८ ॥ ततोयुद्धंप्रकर्तव्यंसर्वैःसुरगणैःसह ॥ मिलित्वामंत्रमा
धायदेशंकालंविचिंत्यच ॥ १९ ॥ बलाबलमविज्ञायविवेकमपहायच ॥ साहसंतुप्रकुर्वाणोनरस्तपनमृच्छित
२० ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यसहस्राक्षःकैलासंनिर्जगामह ॥ ब्रह्माणंपुरतःकृत्वालोकपालसमन्वितः ॥
२१ ॥ तुष्टुवशंकरंगत्वावेदमंत्रैर्महेश्वरं ॥ प्रसन्नंपुरतःकृत्वाययौविष्णुपुरंप्रति ॥२२॥ स्तुत्वातंदेवदेवशंका
र्यैःप्रोवाचचात्मनः ॥ महिषात्तद्भयंचोग्रंवरदानमदोद्धतात् ॥ २३ ॥ तदाकर्ण्यभयंतस्यविष्णुर्देवानुवाचह ॥
करिष्यामोवयंयुद्धंहनिष्यामस्तुदुर्जयं ॥ २४ ॥ व्याउवाच ॥ इतितेनिश्चयंकृत्वाब्रह्मविष्णुहरीश्वराः ॥ स्वा
निस्वानिसमारुह्यवाहनानिययुःसुराः ॥ २५ ॥ ब्रह्माहंससमारूढोविष्णुर्गरुडवाहनः ॥ शंकरोवृषभारूढो
वृत्रहागजसंस्थितः ॥ २६ ॥ मयूरवाहनस्कंधेयमोमहिषवाहनः ॥ कृत्वासैन्यसमायोगंयावत्तेनिर्ययुःसुराः
२७ ॥ तावद्दैत्यबलंप्राप्तंदृप्तंमाहिषपालितं ॥ तत्राभूत्तुमुलंयुद्धंदेवदानवसैन्ययोः ॥ २८ ॥

॥ २४ ॥ हरीश्वराःहरिःसूर्यः ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥

॥१२॥ बाणैःखड्गैस्तथाप्रासैर्मुसलैश्चपरश्वधैः ॥ गदाभिःपट्टिशैःशूलैश्चक्रैश्चशक्तितोमरैः ॥ २९ ॥ मुद्गरैर्भिंदिपालैश्चहलैश्चैवातिदारुणैः ॥ अन्यैश्चविविधैरस्त्रैर्निर्जघ्नुस्तेपरस्परं ॥ ३० ॥ सेनानीश्चिक्षुरस्तस्यगजारूढोमहाबलः ॥ मघवंतंपंचभिस्तैःसायकैःसमताडयत् ॥३१॥ तुराषाडपितांश्छित्वाबाणैर्बाणांस्त्वरान्वितः ॥ हृदयेचार्द्धचंद्रेणताडयामासतंकृती ॥ ३२ बाणाहतस्तुसेनानीःप्रापमूर्च्छांगजोपरि ॥ करिणंवज्रघातेनसजघानकरेततः ॥ ३३ ॥ तद्वज्राभिहतोनागोभग्नःसैन्यंजगामह ॥ दृष्ट्वातंदैत्यराट्क्रुद्धोबिडालास्यमथाब्रवीत् ॥ ३४॥गच्छवीरमहाबाहोजहींद्रंमदगर्वितं ॥वरुणादीन्परान्देवान्हत्वागच्छममांतिकं॥३५॥व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यबिडालास्योमहाबलः ॥ आरुह्यवारणंमत्तंजगामत्रिदशाधिपं ॥ ३६ ॥ वासवस्तंसमायांतंदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः ॥ जघानविशिखैस्तीक्ष्णैराशीविषसमप्रभैः ॥ ३७ ॥ सतुच्छित्वाशरांस्तूर्णंस्वशरैश्चापनिःसृतैः ॥ पंचाशद्भिर्जघानाशुवासवंचशिलीमुखैः ॥ ३८ ॥ तथेंद्रोपिचतान्बाणांछित्वाकोपसमान्वितः ॥ जघानविशिखैस्तीक्ष्णैराशीविषसमप्रभैः ॥ ३९ ॥ सतुछित्वाशरांस्तूर्णंस्वशरैश्चापनिःसृतैः ॥ गदयाताडयामासगजंतस्यकरोपरि ॥४०॥ स्वकरेनिहतोनागश्चकारार्त्तस्वरंमुहुः ॥ परिवृत्यजघानाशुदैत्यसैन्यंभयातुरः ॥ ४१ ॥ दानवस्तुगजंवीक्ष्यपरावृत्यगतंरणात् ॥ समाविश्यरथेरम्येजगामाशुसुरान्रणे॥४२ ॥१२॥
तुराषाडपितंवीक्ष्यरथस्थंपुनरागतं ॥ आहनद्विशिखैस्तीक्ष्णैराशीविषसमप्रभैः ॥ ४३ ॥

सएवेंद्रश्चापनिसृतैःस्वशरैस्तूर्णंतस्यशरांश्छित्वातस्यदैत्यस्यगजंकरोपरिशुंडायांगदयाताडयामासेत्यन्वयः ॥४०॥ ४१ ॥४२॥ ४३॥

सोपिक्रुद्धश्चकारोग्रांबाणवृष्टिंमहाबलः ॥ बभूवतुमुलंयुद्धंतयोस्तत्रजयैषिणोः ॥ ४४ ॥ इंद्रस्तुबलिनंदृष्ट्वा
कोपेनाकुलितेंद्रियः ॥ जयंतमग्रतःकृत्वायुयुधेतेनसंयुतः ॥ ४५ ॥ जयंतस्तुशितैर्बाणैस्तंजघानस्तनांतरे ॥
पंचभिःप्रबलाकृष्टैरसुरंमदगर्वितं ॥ ४६ ॥ सबाणाभिहतस्तावन्निपपातरथोपरि ॥ अतिवाह्यरथंसूतोनिर्जे
ग्रामरणाजिरात् ॥ ४७ ॥ तस्मिन्विनिर्गतेदैत्येबिडालाख्येऽथमूर्च्छिते ॥ जयशब्दोमहानासीद्दुंदुभीनांचनिः
स्वनः ॥ ४८ ॥ सुराःप्रमुदिताःसर्वेतुष्टुवुस्तंशचीपतिं ॥ जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ४९ ॥ चु
कोपमहिषःश्रुत्वाजयशब्दंसुरैःकृतं ॥ प्रेषयामासतत्रैवताम्रंपरमदापहं ॥ ५० ॥ ताम्रस्तुबहुभिःसार्द्धंसमाग
म्यरणाजिरे ॥ शरवृष्टिंचकाराशुताडित्वानिवसागरे ॥५१ ॥ वरुणःपाशमुद्यम्यजगामत्वरितस्तदा ॥ यम
श्चमहिषारूढोदंडमादायनिर्ययौ ॥ ५२ ॥ तत्रयुद्धमभूद्घोरंदेवदानवयोर्मिथः ॥ बाणैःखड्गैश्चमुसलैःशक्ति
भिश्चपरश्वधैः ॥ ५३ ॥ दंडेननिहतस्ताम्रोयमहस्तोद्यतेनच ॥ नचचालमहाबाहुःसंग्रामांगणतस्तदा ॥
५४ ॥ चापमाकृष्यवेगेनमुक्त्वातीव्रान्शिलीमुखान् ॥ इंद्रादीनहनत्तूर्णंताम्रस्तस्मिन्रणाजिरे ॥ ५५ ॥ ते
पिदेवाःशरैर्दिव्यैर्निशितैश्चशिलाशितैः ॥ निजघ्नुर्दानवान्क्रुद्धास्तिष्ठतिष्ठेतिचुक्रुशुः ॥ ५६॥ निहतस्तैःसुरैर्दै
त्योमूर्छामापरणांगणे ॥हाहाकारोमहानासीद्दैत्यसैन्येभयातुरे॥५७॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कं
धेदैत्यसैन्यपराजयोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ छ छ ६०

अर्द्धाधिकैः पंचपंचाशद्भिः श्लोकैरनंतरं ॥ देवदानवसैन्यस्ययुद्धंजातमुदीर्यते ॥१॥ पूर्वाध्यायांतेताम्रेदैत्येमूर्छितेसतितदुत्तरंजातंवृत्तमाह ता म्रेति ॥ १ ॥ बलिभुजः काकाः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शांबरीलोकेसाबरीतिवदंति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

व्यासउवाच ॥ ताम्रेथमूर्छितेदैत्येमहिषःक्रोधसंयुतः ॥ समुद्यम्यगदांगुर्वींदेवानुपजगामह ॥ १ ॥ तिष्ठंत्व द्यसुराःसर्वेहन्म्यहंगदयाकिल ॥ सर्वेबलिभुजःकामंबलहीनाःसदैवाहि ॥ २ ॥ इत्युक्त्वासौगजारूढंसंप्राप्य मदगर्वितः ॥ जघानगदयातूर्णंबाहुमूलेमहाभुजः ॥३॥सोपिवज्रेणघोरेणचिच्छेदाशुगदांचतां ॥ प्रहर्तुकाम स्त्वरितोजगाममहिषंप्रति ॥ ४ ॥ हयारिरपिकोपेनखड्गमादायसुप्रभं ॥ ययाविंद्रंमहावीर्यंप्रहरिष्यन्निवांति कं ॥ ५ ॥ बभूवचतयोर्युद्धंसर्वलोकभयावहं ॥ आयुधैर्विविधैस्तत्रमुनिविस्मयकारकं ॥ ६ ॥ चकाराशुतदा दैत्योमायांमोहकरींकिल ॥ शांबरींसर्वलोकघ्नींमुनीनामपिमोहिनीं ॥ ७ ॥ कोटिशोमहिषास्तत्रतद्रूपास्तत्प राक्रमाः ॥ ददृशुःसायुधाःसर्वेनिघ्नंतोदेववाहिनीं ॥ ८ ॥ मघवाविस्मितस्तत्रदृष्ट्वातांदैत्यनिर्मितां ॥ बभूवा तिभयोद्विग्नोमायांमोहकरींकिल ॥ ९ ॥ वरुणोपिसुमंत्रस्तस्तथैवधननायकः ॥ यमोहुताशनःसूर्यःशीतर श्मिर्भयातुरः ॥ १० ॥ पलायनपराःसर्वेबभूवुर्मोहिताःसुराः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांस्मरणंचक्रुरुद्यताः ॥ ११ ॥ तत्राजग्मुश्चकाजेशाःस्मृतमात्राःसुरोत्तमाः॥हंसतार्क्ष्यवृषारूढास्त्रातुकामावरायुधाः ॥ १२ ॥ शौरि स्तांमोहिनींदृष्ट्वासुदर्शनमथोज्ज्वलं ॥ मुमोचतत्तेजसैवमायासाविलयंगता ॥ १३ ॥ वीक्ष्यतान्महिषस्तत्रसृ ष्टिस्थित्यंतकारिणः ॥ योद्धुकाम[illegible]मादा[illegible]परिघंसमुपाद्रवत् ॥ १४ ॥

तत्राजग्मुश्चेति ननुपूर्वंब्रह्मादयोयुद्धार्थमागत[illegible]युक्तमेव[illegible]रत्राजग्मुरितिकथमुच्यतइतिचेदुच्यते आगताएवब्रह्मादयोदेवराजस्ययुध्यमा नस्यपृष्ठतोबहुदूरदेशेस्थितायदेंद्रस्यसंकटमुपस्थितंतदातेनस्मृताअग्रेआगताइत्यत्रतात्पर्यं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ वृकाइवसुवत्सकान्यथावृकाः सुवत्सान्परिवव्रुस्तथेत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ म

महिषाख्योमहावीरःसेनानीश्चिक्षुरस्तथा ॥ उग्रास्यश्चोग्रवीर्यश्च ... युद्धकामुकाः ॥ १५ ॥ असिलोमा त्रिनेत्रश्चबाष्कलोऽन्धकएवच ॥ एतेचान्येचबहवोयुद्धकामाविनिर्ययुः ॥ १६ ॥ संनद्धाधृतचापास्तेरथारूढा मदोद्धताः ॥ परिवव्रुःसुरान्सर्वान्वृकाइवसुवत्सकान् ॥ १७ ॥ बाणवृष्टिंततश्चक्रुर्दानवामदगर्विताः ॥ सुराश्चापितथाचक्रुःपरस्परजिघांसवः ॥ १८ ॥ अंधकोहरिमासाद्यपंचबाणान्शिलाशितान् ॥ मुमोचविष संदिग्धान्कर्णाकृष्टान्महाबलान् ॥ १९ ॥ वासुदेवोप्यसंप्राप्तान्विशिखानाशुगैस्तदा ॥ चिच्छेदतान् पुनःपंचमुमोचरिपुनाशनः ॥ २० ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंबभूवहरिदैत्ययोः ॥ बाणासिचक्रमुसलैर्गदाशक्तिप रश्वधैः ॥ २१ ॥ महेशांधकयोर्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ पंचाशद्दिनपर्यंतंबभूवचपरस्परं ॥ २२ ॥ इंद्रबाष्कल योस्तद्वन्महिषासुररुद्रयोः ॥ यमत्रिनेत्रयोस्तद्वन्महाहनुधनेशयोः ॥ २३ ॥ असिलोमवरुणयोर्युद्धंपरमदा रुणं ॥ गरुडंगदयादैत्योजघानहरिवाहनं ॥ २४ ॥ सगदापातखिन्नांगोनिःश्वसन्नवतिष्ठत ॥ शौरिस्तंदक्षिणे नाशुहस्तेनपरिसांत्वयन् ॥ २५ ॥ स्थिरंचकारदेवेशोवैनतेयंमहाबलं ॥ समाकृष्यधनुःशार्ङ्गंमुमोचाविशि खान्बहून् ॥ २६ ॥ अंधकोपरिकोपेनहंतुकामोजनार्दनः ॥ दानवोऽपिचतान्बाणान्चिच्छेदस्वशरैःशितैः २७ ॥ पंचाशद्भिर्हरिंकोपाज्जघानचशिलाशितैः ॥ वासुदेवोपितांस्तूर्णंवंचयित्वाशरोत्तमान् ॥ २८ ॥ चक्रंमुमो चवेगेनसहस्रारंसुदर्शनं ॥ त्यक्तंसुदर्शनंदूरात्स्वचक्रेणन्यवारयत् ॥ २९ ॥

हेशांधकयोरिति अत्रमहेशोविष्णुः म हिषासुररुद्रयोरित्यत्रतुरुद्रोमहादेवः यमत्रिनेत्रयोरित्यत्रतुत्रिनेत्रोदैत्यः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

ननर्दचमहाराजदेवान्संमोहयन्निव ॥ दृष्ट्वातुविफलंजातंचक्रंदेवस्यशार्ङ्गिणः ॥ ३० ॥ जग्मुःशोकंसुराःसर्वे
जहर्षुर्दानवास्तथा ॥ वासुदेवोपितरसादृष्ट्वादेवांच्छुचावृतान् ॥ ३१ ॥ गदांकौमोदकींधृत्वादानवंसमुपाद्रव
त् ॥ तंजघानातिवेगेनमूर्ध्निमायाविनंहरिः ॥ ३२ ॥ सगदाभिहतोभूमौनिपपातातिमूर्छितः ॥ तंतथापतितंवी
क्ष्यहयारिरतिकोपनः ॥ ३३ ॥ आजगामरमानाथंत्रासयन्नतिगर्जितैः ॥ वासुदेवोपितंदृष्ट्वासमायांतंक्रुधान्वि
तं ॥ ३४ ॥ चापज्यानिनदंचोग्रंचकारनंदयन्सुरान् ॥ शरवृष्टिंचकाराशुभगवान्महिषोपरि ॥ ३५ ॥
सोऽपिचिच्छेदबाणौघैस्तांच्छरान्गगनेरितान् ॥ तयोर्युद्धमभूद्राजन्परस्परभयावहं ॥ ३६ ॥ गदया
ताडयामासकेशवोमस्तकोपरि ॥ सगदाभिहतोमूर्ध्निपपातोर्व्यांसमूर्छितः ॥ ३७ ॥ हाहाकारोमहानासी
त्सैन्येतस्यसुदारुणः ॥ सविहायव्यथांदैत्योमुहूर्तादुत्थितःपुनः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वापरिघंशीर्षेजघानमधुसू
दनं ॥ परिघेणाहतस्तेनमूर्छामापजनार्दनः ॥ ३९ ॥ मूर्छितंतमुवाहाशुजगामगरुडोरणात् ॥ परावृत्तेजग
न्नाथेदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ ४० ॥ भयंप्रापुःसुदुःखार्ताचुक्रुशुश्चरणाजिरे ॥ क्रंदमानान्सुरान्वीक्ष्यशंकरःशूल
भृत्तदा ॥ ४१ ॥ महिषंतरसाभ्येत्यप्राहरद्रोषसंयुतः ॥ सोपिशक्तिंमुमोचाथशंकरस्योरसिस्फुटं ॥ ४२ ॥
जगर्जसचदुष्टात्मावंचयित्वात्रिशूलकं ॥ शंकरोपितदापीडांनप्रापोरसिताडितः ॥४३ ॥ तंजघानात्रिशूलेन
कोपादरुणलोचनः ॥ संलग्नंशंकरंदृष्ट्वामहिषेणदुरात्मना ॥ ४४ ॥

॥४५॥४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ पार्वतान्पर्वतसंबंधिनः ॥ ४९ ॥ हारिः हयारिरित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

आजगामहरिस्तावत्त्यक्त्वामूर्छांप्रहारजां ॥ महिषस्तुतदावीक्ष्यसंप्राप्तौहरिशंकरौ ॥ ४५ ॥ युद्धकामौमहा
वियौंचक्रशूलधरौवरौ ॥ कोपयुक्तोबभूवासौदृष्ट्वातौसमुपागतौ ॥ ४६ ॥ जगामसंमुखस्तावत्संग्रामार्थं
महाभुजः ॥ माहिषंवपुरास्थायधुन्वन्पुच्छंसमुत्कटं ॥ ४७ ॥ चकारभैरवंनादंत्रासयन्नमरानपि ॥ धुन्व
न्शृंगेमहाकायोदारुणोजलदोयथा ॥ ४८ ॥ शृंगाभ्यांपार्वतान्शृंगांश्चिक्षेपभृशमुत्कटान् ॥ दृष्ट्वातौतुमहावी
यौंदानवंदेवसत्तमौ ॥ ४९ ॥ चक्रतुर्बाणवृष्टिंचदानवोपरिदारुणां ॥ कुर्वाणौवाणवृष्टिंतौदृष्ट्वाहरिहरौहारिः ॥ ५० ॥
चिक्षेपगिरिशृंगंतुपुच्छेनावृत्यदारुणं ॥ आपतंतंगिरिंवीक्ष्यभगवान्सात्वतांपतिः ॥ ५१ ॥ विशिखैःशतधाच
क्रेचक्रेणाशुजघानतं ॥ हरिचक्राहतःसंस्त्येमूर्च्छामापसदैत्यराट् ॥ ५२ ॥ उत्तस्थौचक्षणान्नूनंमानुषंवपुरा
स्थितः ॥ गदापाणिर्महाघोरोदानवःपर्वतोपमः ॥ ५३ ॥ मेघनादंननादोच्चैर्भीषयन्नमरानपि ॥ तच्छ्रुत्वाभ
गवान्विष्णुःपांचजन्यंसमुज्वलं ॥ ५४ ॥ पूरयामासतरसाशब्दंकर्तुंस्वरस्वरं ॥ तेनशब्देनशंखस्यभयत्र
स्ताश्चदानवाः ॥ ५५ ॥ बभूवुर्मुदितादेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधे
महिषयुद्धेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ असुरान्माहिषोदृष्ट्वाविषण्णमनसस्तदा ॥ त्यक्त्वातन्माहिषंरू
पंबभूवमृगराडसौ ॥ १ ॥ कृत्वानादंमहाघोरंविस्तार्यचमहासटां ॥ पपातसुरसेनायांत्रासयन्नखदर्शनैः ॥ २

॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतीतिलकेपंचमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुपराभूतास्तुनिर्जराः ॥ कैलासेगमनंचक्रुःश
मंदंशंकरंप्रति ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेऽसुरान्विषण्णानवलोक्यमहिषोयच्चकारतदाहअसुरानिति ॥ १ ॥ २ ॥

नखाघातेनभुजेभुजस्थलेविष्णुंजघानेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ शृंगीशृंगाभ्यामिति सिंहरूपंत्यक्त्वाशृंगिमहिषोभूत्वास्वशृंगभ्यांहरिंन्यहनत्पाति

गरुडंचनखाघातैःकृत्वारुधिरविप्लुतं ॥ जघानचभुजेविष्णुंनखाघातेनकेसरी ॥ ३ ॥ वासुदेवोपितंदृष्ट्वाच
क्रमुद्यम्यवेगवान् ॥ हंतुकामोहरिःकाममवापाशुक्रुधान्वितः ॥ ४ ॥ यावद्धयरिपुंवेगाच्चक्रेणाभिजघानतं ॥
तावत्सोऽतिबलःशृंगीशृंगाभ्यांन्यहनद्धरिं ॥५॥ वासुदेवोविषाणाभ्यांताडितोरसिविव्हलः ॥ पलायनपरोवे
गाज्जगामभुवनंनिजं ॥ ६ ॥ गतंदृष्ट्वाहरिंकामंशंकरोपिभयान्वितः ॥ अवध्यंतंपरंमत्वाययौकैलासपर्वतं ॥
७ ॥ ब्रह्मापिचनिजंधामत्वरितःप्रययौभयात् ॥ मघवावज्रमालंब्यतस्थावाजौमहाबलः ॥ ८ ॥ वरुणःशक्ति
मालंब्यधैर्यमालंब्यसंस्थितः ॥ यमोपिदंडमादाययतःसमरतत्परः ॥ ९ ॥ ततोयक्षाधिपःकामंबभूवरणत
त्परः ॥ पावकःशक्तिमादायतत्राभूद्युद्धमानसः ॥ १० ॥ नक्षत्राधिपतिःसूर्यःसमवेतौस्थितावुभौ ॥ वीक्ष्य
तंदानवश्रेष्ठंयुद्धायकृतनिश्चयौ ॥ ११ ॥ एतस्मिन्नंतरेक्रुद्धंदैत्यसैन्यंसमभ्यगात् ॥ विसृजन्बाणजालानिक्रू
राहिसदृशानिच ॥ १२ ॥ कृत्वाहिमाहिषंरूपंभूपतिःसंस्थितस्तदा ॥ देवदानवयोधानांनिनादस्तुमुलोभ
वत् ॥ १३ ॥ ज्याघातश्चतलाघातोमेघनादसमोऽभवत् ॥ संग्रामेसुमहाघोरेदेवदानवसेनयोः ॥१४॥ शृंगा
भ्यांपार्वतान्शृंगान्चिक्षेपचमहाबलः ॥ जघानसुरसंघांश्चदानवोमदगर्वितः ॥ १५ ॥ खुरघातैस्तथादेवान्
पुच्छस्यभ्रमणेनच ॥ सजघानरुषाविष्टोमहिषःपरमाद्भुतः ॥ १६ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाभयमाजग्मुरुद्यताः ॥
मघवामहिषंदृष्ट्वापलायनपरोऽभवत् ॥ १७ ॥

तवानित्यर्थः ॥ ५ ॥ भुवनंवैकुंठं ॥ ६ ॥ ७ ॥ आजौयुद्धे ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ नक्षत्राधिपतिश्चंद्रः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥
॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ पयस्विनीं कामदुघां भक्तां प्राप्येत्यन्वयः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ स्वजैः स्वस्मात् ब्रह्म

संगरं संपरित्यज्य गते शक्रे शचीपतौ ॥ यमो धनाधिपः पाशी जग्मुः सर्वे भयातुराः ॥ १८ ॥ महिषोऽतिजयं म
त्वा जगाम स्वगृहं ततः ॥ ऐरावतं गजं प्राप्य त्यक्तमिंद्रेण गच्छता ॥ १९ ॥ तथोच्चैःश्रवसं भानोः कामधेनुं पय
स्विनीं ॥ स्वसैन्यसंवृतस्तूर्णं स्वर्गं गंतुं मनो दधे ॥ २० ॥ तरसा देवसदनं गत्वा स महिषासुरः ॥ जग्राह सुर
राज्यं वै त्यक्तं देवैर्भयातुरैः ॥ २१ ॥ इंद्रासने तथा रम्ये दानवः समुपाविशत् ॥ दानवान् स्थापयामास देवानां
स्थानके पुसः ॥ २२ ॥ एवं वर्षशतं पूर्णं कृत्वा युद्धं सुदारुणं ॥ अवापेंद्रपदं कामं दानवो मदगर्वितः ॥ २३ ॥ नि
र्जरा निर्गता नाकात्तेन सर्वेऽतिपीडिताः ॥ एवं बहूनि वर्षाणि बभ्रमुर्गिरिगह्वरे ॥ २४ ॥ श्रांताः सर्वे तदा राजन् ब्र
ह्माणं शरणं ययुः ॥ प्रजापतिं जगन्नाथं रजोरूपं चतुर्मुखं ॥ २५ ॥ पद्मासनं वेदगर्भं सेवितं मुनिभिः स्वजैः ॥ मरी
चिप्रमुखैः शांतैर्वेदवेदांगपारगैः ॥ २६ ॥ किन्नरैः सिद्धगंधर्वैश्चारणोरगपन्नगैः ॥ तुष्टुवुर्भयभीतास्ते देवदेवं ज
गद्गुरुं ॥ २७ ॥ देवा ऊचुः ॥ धातः किमेतदखिलार्तिहरांबुजन्मजन्माभिवीक्ष्य न दयांकुरुषे सुरान्यत् ॥ सं
पीडितान् रणजितानसुराधिपेन स्थानच्युतान् गिरिगुहाकृतसन्निवासान् ॥ २८ ॥ पुत्रान् पिता किमपराधश
तैः समेतान् संत्यज्य लोभरहितः कुरुतेऽतिदुःस्थान् ॥ यस्त्वं सुरांस्तव पदांबुजभक्तियुक्तान् दैत्यार्दितांश्च कृपणा
न्यदुपेक्ष्यसेऽद्य ॥ २९ ॥ अमरभुवनराज्यं तेन भुक्तं नितांतं मखहविरपि योग्यं ब्राह्मणैराददाति ॥ सुरतरु
वरपुष्पं सेवतेऽसौ दुरात्मा जलनिधिनिधिभूतां गामसौ सेवते तां ॥ ३० ॥

णो जातैर्मानसैः पुत्रैरित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ अंबुजन्म कमलं तस्मिंस्तस्माद्वा जन्म यस्येत्यर्थः ॥ २८ ॥ अतिदुःस्थान् दुष्टस्थानस्थितानित्य
र्थः ॥ २९ ॥ जलनिधेर्निर्गतां निधिभूतां गां कामधेनुं ॥ ३० ॥

॥१६॥ किंवागृणीमःसुरकार्यमद्भुतंजानासिदेवेशसुरारिचेष्टितं ॥ ज्ञानेनसर्वंत्वमशेषकार्यवित्तस्मात्प्रभोतेप्रणताः
स्मपादयोः ॥३१॥ यत्रापिकुत्रापिगतान्सुरानसौनानाचरित्रैःखलुपापमानसः ॥ पीडांकरोत्येवसदुष्टचे
ष्टितस्त्रातासिदेवेशविधेहिशंविभो ॥ ३२ ॥ नोचेद्वयंदावमहाग्निपीडिताःकंशांतिकर्तारमनंततेजसं ॥ यामःप्र
जेशंशरणंसुरेष्टधातारमाद्यंपरिमुच्यकंशिवं ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिस्तुत्वासुराःसर्वेप्रणेमुस्तंप्रजाप
तिं ॥ बद्धांजलिपुटाःसर्वेविषण्णवदनाभृशं ॥३४॥ तांस्तथापीडितान्दृष्ट्वातदालोकपितामहः ॥ उवाचश्ल
क्ष्णयावाचासुखंसंजनयन्निव ॥ ३५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ किंकरोमिसुराःकामंदानवोवरदर्पितः ॥ स्त्रीवध्योऽसौ
नपुंवध्योविधेयंतत्रकिंपुनः ॥ ३६ ॥ व्रजामोऽद्यसुराःसर्वेकैलासंपर्वतोत्तमं ॥ शंकरंपुरतःकृत्वासर्वकार्यवि
शारदं ॥ ३७ ॥ ततोव्रजामवैकुंठंयत्रदेवोजनार्दनः ॥ मिलित्वादेवकार्यंचविमृशामोविशेषतः ॥ ३८ ॥ इत्यु
क्त्वाहंसमारुह्यब्रह्माकार्यसमुच्चये ॥ देवांश्चपृष्ठतःकृत्वाकैलासाभिमुखोययौ ॥ ३९ ॥ तावच्छिवोपितरसा
ज्ञात्वाध्यानेनपद्मजं ॥ आगच्छंतंसुरैःसार्द्धंनिर्गतःस्वगृहाद्बहिः ॥ ४० ॥ दृष्ट्वापरस्परंतौतुकृताभिवादनौभृ
शं ॥ प्रणतौचसुरैःसर्वैःसंतुष्टौसंबभूवतुः ॥ ४१ ॥ आसनानिपृथक्दत्वादेवेभ्योगिरिजापतिः ॥ उपविष्टेषु
तेष्वेवनिषसादासनेस्वके ॥ ४२ ॥ कृत्वातुकुशलप्रश्नंब्रह्माणंवृषभध्वजः ॥ पप्रच्छकारणंदेवान्कैलासाग ॥१६॥
मनेविभुः ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ हेविभोब्रह्मन्पुरापूर्वमिदंकार्यमनर्थरूपंवरदानाद्भवतैवकृतंनैतादृशोवरोदुष्टेभ्योदेयइतिभावः

शिवउवाच ॥ किमत्रागमनंब्रह्मन्कृतंदेवैःसवासवैः ॥ भवताचमहाभागब्रूहितत्कारणंकिल ॥ ४४ ॥ ब्रह्मो
वाच ॥ महिषेणसुरेशानपीडिताःस्वर्निवासिनः ॥ भ्रमंतिगिरिदुर्गेषुभयत्रस्ताःसवासवाः ॥ ४५ ॥ यज्ञभु
ङ्म्हिषोजातस्तथान्येसुरशत्रवः ॥ पिडितालोकपालाश्चत्वामद्यशरणंगताः ॥ ४६ ॥ मयातेभवनंशंभोप्रा
पिताःकार्यगौरवात् ॥ यद्युक्तंतद्विधत्स्वाद्यसुरकार्यंसुरेश्वर ॥ ४७ ॥ त्वयिभारोऽस्तिसर्वेषांदेवानांभूतभाव
न ॥ व्यासउवाच ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाशंकरःप्रहसन्निदं ॥ ४८ ॥ वचनंश्लक्ष्णयावाचाप्रोवाचपद्मजंप्रति ॥
शिवउवाच ॥ भवतैवकृतंकार्यंवरदानात्पुराविभो ॥ ४९ ॥ अनर्थदंचदेवानांकिंकर्तव्यमतःपरं ॥ ईदृशोब
लवान्शूरःसर्वदेवभयप्रदः ॥ ५० ॥ कासमर्थावरानारीतंहंतुंमददर्पितं ॥ नमेभार्यानतेभार्यासंग्रामंगंतुम
र्हति ॥ ५१ ॥ गत्वैवतेमहाभागेयुयुधातेकथंपुनः ॥ इंद्राणीचमहाभागनयुद्धकुशलास्तिहि ॥ ५२ ॥ कन्या
हंतुंसमर्थास्तितंपापंमददर्पितं ॥ ममेदंमतमद्यैवगत्वादेवंजनार्दनं ॥ ५३ ॥ स्तुत्वातंदेवकार्यायप्रेरयामः
सुसत्वरं ॥ सोऽतिबुद्धिमतांश्रेष्ठोविष्णुःसर्वार्थसाधने ॥ ५४ ॥ मिलित्वावासुदेवेवैकर्तव्यंकार्यचिंतनं ॥ प्रपं
चेनचबुद्ध्यासंविधास्यतिसाधनं ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिरुद्रवचःश्रुत्वाब्रह्माद्याःसुरसत्तमाः ॥ उत्थि
तास्तेतथेत्युक्त्वाशिवेनसहसत्वरः ५६ ॥ स्वकीयैर्वाहनैःसर्वेययुर्विष्णुपुरंप्रति ॥ मुदिताःशकुनान्दृष्ट्वाकार्य
सिद्धिकरान्शुभान् ॥ ५७ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ महाभागेसरस्वतीपार्वत्यौ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ प्रपंचेनकपटेनापीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

शकुनानेवाह ववुर्वाताइति ॥५८॥ शुभमिवशुभमेवाभवत् ॥ ५९ ॥ इतिदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ षट्सप्तति श्लोकवर्यैर्नगदंवाज्वलन्महः ॥ पलाशसमिधोदग्धुमुत्पन्नमितिकीर्त्यते ॥ १ ॥ कैलासान्निर्गतादेवावैकुंठंददृशुरित्याह तरसेति विष्णुवल्ल

ववुर्वाताःशुभाःशांताःसुगंधाःशुभशंसिनः ॥ पक्षिणश्चशिवावाचस्तत्रोचुःपथिसर्वशः ॥ ५८ ॥ निर्मलंचाभव
द्व्योमदिशश्चविमलास्तथा ॥ गमनेतत्रदेवानांसर्वंशुभमिवाभवत् ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे
पंचमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व्यासउवाच ॥ तरसातेऽथसंप्राप्यवैकुंठंविष्णुवल्लभं ॥ ददृशुःसर्वशोभाढ्यंदि
व्यगृहविराजितं ॥ १ ॥ सरोवापीसरिद्भिश्चसंयुतंसुखदंशुभं ॥ हंससारसचक्राह्वैःकूजद्भिश्चविराजितं ॥ २
चंपकाशोककल्हारमंदारबकुलावृतैः ॥ मल्लिकातिलकाम्रातयुतैःकुरवकादिभिः ॥ ३॥ कोकिलारावसन्नादैः
शिखंडैर्नृत्यरंजितैः ॥ भ्रमरारावरम्यैश्चदिव्यैरुपवनैर्युतं ॥ ४ ॥ सुनंदनंदनाद्यैश्चपार्षदैर्भक्तितत्परैः ॥ सं
स्तुवद्भिर्युतंभक्तैरनन्यभववृत्तिभिः ॥५॥ प्रासादैरत्नखचितैःकांचनैश्चित्रमंडितैः ॥ अभ्रंलिहैर्विराजद्भिःसं
युतंशुभसद्मकैः ॥ ६ ॥ गायद्भिर्देवगंधर्वैर्नृत्यद्भिरप्सरोगणैः ॥ रंजितंकिन्नरैःशश्वद्रक्तकंठैर्मनोहरैः ॥ ७॥
मुनिभिश्चतथाशांतैर्वेदपाठकृतादरैः ॥ स्तुवद्भिःश्रुतिसूक्तैश्चमंडितंसदनंहरेः ॥ ८ ॥ तेचविष्णुगृहंप्राप्यद्वार
पालौशुभाकृती ॥ वीक्ष्योचुर्जयविजयौहेमयष्टिधरौस्थितौ ॥ ९ ॥ गत्वैकोप्युभयोर्मध्येनिवेदयतुसंगतान् ॥
द्वारस्थान्ब्रह्मरुद्रादीन्विष्णुदर्शनलालसान् ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ विजयस्तद्वचःश्रुत्वागत्वाथाविष्णु
सान्निधौ ॥ सर्वान्समागतान्देवान्प्रणम्योवाचसत्वरः ॥ ११ ॥

भंविष्णुपालितं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तेदेवाविष्णुगृहंप्राप्यद्वारपालौजयविजयौप्रतिऊचुः ॥९ ॥ किमूचु स्तदाह गत्वैकोपीति उभयोर्मध्येएकोगत्वासंगतान्द्वारस्थानस्मान्निवेदयतु ॥ १० ॥ समागतान्देवानुवाचेत्यर्थः ॥ ११ ॥

॥१२॥१३॥सुरान्प्रतीत्यर्थः ॥१४॥१५॥१६॥१७॥ हेनिर्जराः आसनेषुविशंतुवोयुष्माकंकुशलंकथयंतु ॥१८॥१९॥२०॥

विजयउवाच ॥ देवदेवमहाराजरमाकांतसुरारिहन् ॥ समागताःसुराःसर्वेद्वारितिष्ठंतिवैविभो ॥ १२ ॥ ब्रह्मारुद्रस्तथेंद्रश्चवरुणःपावकोयमः ॥ स्तुवंतिवेदवाक्यैस्त्वाममरादर्शनार्थिनः ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंविष्णुर्विजयस्यरमापतिः ॥ निर्जगामगृहात्तूर्णंसुरान्समधिकोत्सवः ॥ १४ ॥ गत्वा वीक्ष्यहरिर्देवान्द्वारस्थान्श्रमकर्शितान् ॥ प्रीतिप्रवणयादृष्ट्याप्रीणयामासदुःखितान् ॥ १५ ॥ प्रणेमुस्तेसुराःसर्वेदेवदेवंजनार्दनं ॥ तुष्टुवुश्चसुरारिघ्नंवाग्भिर्वेदविनिश्चितं ॥ १६ ॥ देवाऊचुः ॥ देवदेवजगन्नाथसृष्टिस्थित्यंतकारक ॥ दयासिंधोमहाराजत्राहिनःशरणागतान् ॥ १७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ विशंतुनिर्जराः सर्वेकुशलंकथयंतुवः ॥ आसनेषुकिमर्थंवैमिलिताःसमुपागताः ॥ १८ ॥ चिंतातुराःकथंजाताविषण्णादीनमानसाः॥ब्रह्मरुद्रेणसहिताःकार्यंप्रब्रूतसत्वरं॥१९॥ देवाऊचुः ॥ महिषेणमहाराजपीडिताःपापकर्मणा ॥ असाध्येनातिदुष्टेनवरदृप्तेनपापिना ॥२०॥ यज्ञभागानसौभुंक्तेब्राह्मणैःप्रतिपादितान्॥अमरागिरिदुर्गेषुभ्रमंति चभयातुराः ॥२१॥ वरदानेनधातुःसदुर्जयोमधुसूदन ॥ तस्मात्त्वांशरणंप्राप्ताज्ञात्वातत्कार्यगौरवं ॥२२॥ समर्थोऽसिसमुद्धर्तुंदैत्यमायाविशारद ॥ कुरुकृष्णवधोपायंतस्यदानवमर्दन ॥ २३ ॥ धात्रातस्मैवरोदत्तोह्यवध्योऽस्तिनरैःकिल ॥ कास्त्रीत्वेवंविधाबालयाहन्यात्तंशठंरणे॥२४॥ उमामावाशचीविद्याकासमर्थास्यघातने॥महिषस्यातिदुष्टस्यवरदानबलादपि॥२५॥ विचिंत्यबुद्ध्यायत्सर्वंमरणस्यास्यकारणं॥कुरुकार्यंचदेवानां भक्तवत्सलभूधर ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥२३॥ नरैःपुंव्यक्तिभिरित्यर्थः स्त्रीहनिष्यतीतिचेत्तत्राह कास्त्रीत्वेवमिति ॥२४॥ मावालक्ष्मीर्वा ॥ २५ ॥ २६॥

॥ २७ ॥ अद्यसर्वेति तेजोभिः शक्त्यंशैरूपंश्वेतकृष्णादितेनयदियुक्तावरारोहास्त्रीउत्पन्नास्यात्तदासातंदैत्यंहन्यादित्यर्थः ॥ २८ ॥
॥२९॥नन्वस्माकंशक्त्यंशैर्निर्मितानारीकथंस्यान्नह्यस्माकंतत्सामर्थ्यमस्तितत्राह प्रार्थयंतुचेति यूयमपिस्वतेजोंशान्प्रार्थयंतु तथास्माकंस्त्रिय
श्चतथापुनः प्रार्थयंतुसर्वैः स्त्रीपुरुषैरपिपराशक्तिः प्रार्थनीयेतिभावः ययाप्रार्थनयोत्पन्नैस्तेजोंशैस्तेजोराशिस्त्रीयथाभवेत्तथाप्रार्थयंत्वित्यर्थः॥३०

व्यासउवाच ॥ श्रुत्वातद्वचनंविष्णुस्तानुवाचहसन्निव ॥ युद्धंकृतंपुरास्माभिस्तथापिनमृतोह्यसौ ॥ २७ ॥
अद्यसर्वसुराणांवैतेजोभीरूपसंपदा॥उत्पन्नाचेद्वरारोहासाहन्यात्तंरणेबलात्॥२८॥हयारिंवरदृप्तंचमायाशत
विशारदं ॥ हंतुंयोग्याभवेन्नारीशक्त्यंशैर्निर्मिताहिनः ॥ २९ ॥ प्रार्थयंतुचतेजोंशान्स्त्रियोऽस्माकंतथापुनः॥
उत्पन्नैस्तैश्चतेजोंशैस्तेजोराशिर्भवेद्यथा ॥ ३० ॥ आयुधानिवयंदद्मःसर्वेरुद्रपुरोगमाः॥ तस्यैसर्वाणिदिव्या
नित्रिशूलादीनियानिच ॥ ३१ ॥ सर्वायुधधरानारीसर्वतेजःसमन्विता॥ हनिष्यतिदुरात्मानंतंपापंमदगर्वितं
३२ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तवतिदेवेशेब्रह्मणोवदनात्ततः ॥ स्वयमेवोद्बभौतेजोराशिश्चातीवदुःसहः ॥३३॥
रक्तवर्णंशुभाकारंपद्मरागमणिप्रभं ॥ किंचिच्छीतंतथाचोष्णंमरीचिजालमंडितं ॥ ३४ ॥

॥ ३१ ॥ एवंविधानारीयदापराशक्तिप्रसादाद्भविष्यतितदैनंहनिष्यतीत्याह सर्वायुधेति ॥ ३२॥ स्वयमेवोद्बभाविति इत्थंपराशक्तिःसर्वैर्मि
लित्वाप्रार्थनीयेतिसंकल्पंयावत्कुर्वतितावत्तादृशसंकल्पेपराशक्तिरितिस्मरणमात्रेणैवभक्तकामदुघाभगवतीपराशक्तिरप्रार्थितापिवत्संप्राप्ते ·
गौरिवस्वयमेवतत्तच्छक्त्यंशरूपैःपुरतःप्रादुर्बभूवेत्यहोभक्तवात्सल्यंभगवत्याइतिभावः तदुक्तंचतुर्थस्कंधे भुवनेशीत्यवक्त्रेददातिभुवनत्र
यं मांपाहीतिवचोवक्त्रेदेयाभावादृणान्वितेतिव्याख्यातंचैतदस्माभिःपुरस्तादेव ॥ ३३ ॥ अयंचावतारःपुराणांतरप्रसिद्धेकात्यायनाश्रमेका
त्यायनशिष्यंस्त्रीरूपेणमोहयंतंमाहिषंदृष्ट्वाकात्यायनःस्त्रीत्वांहनिष्यतीतिशप्तवानिततदाश्रमेएवरूपधारणमितिकालिकापुराणेस्पष्टं आश्विनकृ
ष्णचतुर्दश्यामयमवतारः तच्छुक्लाष्टम्यांतद्वधःनवम्यांपूजादशम्यांविसर्जनंकृतंदेवैरितिचतत्रोक्तं ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥

॥३५॥३६॥३७॥श्वेतंसत्वगुणोपेतमिति ब्रह्मणः कोपेपिरज आधिक्येनशिवस्यतमोगुणप्राधान्येनकोपेपितमोगुणस्याधिक्येनविष्णुकोपस्य पालनमूलकत्वेनसत्वाधिक्यवत्तयात्रिगुणाएवेतिध्वन्यते तदुक्तंवैकृतिकरहस्ये सर्वदेवशरीरेभ्योयाविर्भूतामहाप्रभा त्रिगुणासामहालक्ष्मीःसा क्षान्माहिषमर्दिनीतिस्पष्टीकृतंचैतदस्माभिः सप्तशत्यंगषट्कव्याख्याने तत्रापिरजःसत्वयोराधिक्यं देवानांरजःसत्वमयत्वात् ॥३८॥३९॥

निःसृतंहरिणादृष्टंहरेणचमहात्मना ॥ विस्मितौतौमहाराजबभूवतुरुरुक्रमौ ॥ ३५ ॥ शंकरस्यशरीरात्तुनिः सृतंमहदद्भुतं ॥ रौप्यवर्णमभूत्तीव्रंदुर्दर्शंदारुणंमहत् ॥ ३६ ॥ भयंकरंचदैत्यानांदेवानांविस्मयप्रदं ॥ घोररूपंगिरिप्रस्थ्यंतमोगुणमिवापरं ॥ ३७ ॥ ततोविष्णुशरीरात्तुतेजोराशिमिवापरं ॥ श्वेतंसत्वगुणोपेतंप्रादुरासमहाद्युति ॥ ३८ ॥ ततश्चेंद्रशरीरात्तुचित्ररूपंदुरासदं ॥ आविरासीत्सुसंवृत्तंतेजःसर्वगुणात्मकं ॥ ३९ ॥ कुबेरयमवन्हीनांशरीरेभ्यःसमंततः ॥ निश्चक्राममहत्तेजोवरुणस्यतथैवच ॥ ४० ॥ अन्येषांचैवदेवानांशरीरेभ्योऽतिभास्वरं ॥ निर्गतंतन्महातेजोराशिरासीन्महोज्ज्वलः ॥ ४१ ॥ ॥ तंदृष्ट्वाविस्मिताःसर्वेदेवा विष्णुपुरोगमाः ॥ तेजोराशिंमहादिव्यंहिमाचलमिवापरं ॥४२॥ पश्यतांतत्रदेवानांतेजःपुंजसमुद्भवा॥बभूवातिवरानारीसुंदरीविस्मयप्रदा ॥ ४३ ॥ त्रिगुणासामहालक्ष्मीःसर्वदेवशरीरजा ॥ अष्टादशभुजारम्यात्रिवर्णाविश्वमोहिनी॥४४॥श्वेताननाकृष्णनेत्रासंरक्ताधरपल्लवा ॥ ताम्रपाणितलाकांतादिव्यभूषणभूषिता॥४५

४०॥४१॥तंतेजोराशिमित्यर्थः॥४२॥४३॥४४॥श्वेताननेति शिवस्यश्वेतत्वात्तदंशजन्याननस्यापिश्वेतत्वं यद्यपिनेत्रत्रयस्यवर्णत्रयत्वमग्रेवक्ष्यतितथापिकज्जलाभिप्रायेणकृष्णनेत्रत्वमत्रोक्तमितिबोध्यं एवंसर्वदेवांशजावयवेपुतत्तद्देवत्वसदृशरूपवत्वंबोध्यं तदुक्तंवैकृतिकरहस्ये श्वेताननानीलभुजासुश्वेतस्तनमंडला रक्तमध्यारक्तपादारक्तजंघोरुरुन्मदा सुचित्रजघनाचित्रमाल्यांबरविभूषणा चित्रानुलेपनाकांतिरूपसौभाग्यशालिनीति एवंचरूपेणापित्रिगुणात्मत्वंसूचितंस्वस्यचित्रत्वादेवचित्रमाल्यादिधारणं॥ ४५ ॥

अष्टादशभुजादेवीसहस्रभुजमंडिता ॥ संभूतासुरनाशायतेजोराशिसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ जनमेजयउवाच॥
कृष्णदेवमहाभागसर्वज्ञमुनिसत्तम ॥ विस्तरंब्रूहितस्यास्त्वंशरीरस्यसमुद्भवं ॥ ४७ ॥ एकीभूतंचसर्वेषांते
जःकिंवापृथक्स्थितं ॥ अंगानिचैवतस्यास्तुसर्वतेजोमयानिवा ॥ ४८ ॥ भिन्नभागविभागेनजाता
न्यंगानियानितु ॥ मुखनासाक्षिभेदेनसर्वत्रैकभवानिच ॥ ४९ ॥ ब्रूहितद्विस्तरंव्यासशरीरांगसमुद्भवं ॥ ब
भूवयस्यदेवस्यतेजसोंऽगंयदद्भुतं ॥५०॥ आयुधाभरणादीनिदत्तानियैर्यथायथा ॥ तत्सर्वंश्रोतुकामोऽस्मि
त्वन्मुखांबुजनिर्गतं ॥ ५१ ॥ नहितृप्याम्यहंब्रह्मन्सुधामयरसंपिवन् ॥ चरितंचमहालक्ष्म्यास्त्वन्मुखांभोज
निःसृतं ॥ ५२ ॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराज्ञःसत्यवतीसुतः ॥ उवाचमधुरंवाक्यंप्रीणयन्निवभूप
तिं ॥ ५३ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्महाभागविस्तरेणब्रवीमिते॥ यथामतिकुरुश्रेष्ठतस्यादेहसमुद्भवं ॥
५४ ॥ नहिब्रह्माहरिःसाक्षान्नरुद्रोनचवासवः ॥ याथातथ्येनतद्रूपंवक्तुमीशःकदाचन ॥ ५५ ॥ कथंजानाम्य
हंदेव्यायद्रूपंयादृशंयतः ॥ वाचारंभणमात्रंतदुत्पन्नेतिब्रवीमियत् ॥ ५६॥ सानित्यासर्वदैवास्तेदेवकार्यार्थसि
द्धये ॥ नानारूपात्वेकरूपाजायतेकार्यगौरवात् ॥५७ ॥ यथानटोरंगगतोनानारूपोभवत्यसौ ॥ एकरूप
स्वभावोऽपिलोकरंजनहेतवे ॥५८॥ छ छ छ छ छ छ

नविज्ञानंतितस्मादुच्यतेऽज्ञेयेति ॥ ॥ ५५ ॥ ॥५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥५८ ॥

स्वलीलयेति तथाचव्याससूत्रं लोकवत्तुलीलाकैवल्यमिति ॥ ५९ ॥यथातस्याः कार्यानुसारेणरूपभेदएवंनानाकर्माचरणात्पाठकपाचकव द्धात्वर्थगुणयोगाद्गौणानिनामानिकालीतारासुंदरीभुवनेश्वरीदुर्गेत्यादिकानिप्रभवंतीत्यर्थः अनेनचानंतरूपवत्त्वमनंतनामवत्त्वंचद्योधितं तदुक्तं

तथैषादेवकार्यार्थमरूपापिस्वलीलया ॥ करोतिबहुरूपाणिनिर्गुणासगुणानिच ॥ ५९ ॥ कार्यकर्मानुसारेणनामानिप्रभवंतिहि ॥ धात्वर्थगुणयुक्तानिगौणानिसुबहून्यपि ॥६०॥ तद्वैबुद्ध्यनुसारेणप्रब्रवीमिनराधिप ॥ यथातेजःसमुद्भूतंरूपंतस्यामनोहरं ॥ ६१॥ शंकरस्यचयत्तेजस्तेनतन्मुखपंकजं ॥ श्वेतवर्णंशुभाकारमजायतमहत्तरं ॥ ६२ ॥ केशास्तस्यास्तथास्निग्धायाम्येनतेजसाऽभवन् ॥ वक्राग्राश्चातिदीर्घाश्चमेघवर्णामनोहराः ॥ ६३ ॥ नयनत्रितयंतस्याजज्ञेपावकतेजसा ॥ कृष्णंरक्तंतथाश्वेतंवर्णत्रयविभूषितं ॥ ६४ ॥ वक्रेस्निग्धेकृष्णवर्णेसंध्ययोस्तेजसाभ्रुवौ ॥ जातेदेव्याःसुतेजस्केकामस्यधनुषीवते ॥ ६५॥ वायोश्चतेजसाशस्तौश्रवणौसंबभूवतुः ॥ नातिदीर्घौनातिह्रस्वौदोलाविवमनोभुवः ॥ ६६ ॥ तिलपुष्पसमाकारानासिकासुमनोहरा ॥ संजातास्निग्धवर्णाचधनदस्यचतेजसा ॥ ६७ ॥ दंताःशिखरिणःश्लक्ष्णाःकुंदाग्रसदृशाःसमाः ॥ संजाताःसुप्रभाराजन्प्राजापत्येनतेजसा ॥ ६८ ॥ अधरश्चातिरक्तोऽस्याःसंजातोरुणतेजसा ॥ उत्तरोष्ठस्तथारम्यःकार्तिकेयस्यतेजसा ॥ ५९ ॥ अष्टादशशुभाकाराबाहवोविष्णुतेजसा ॥ वसूनांतेजसांगुल्योरक्तवर्णास्तथाभवन् ॥ ७० ॥

असंख्येयानिनामानितस्याब्रह्मादिभिःसुरैः गुणकर्मविधानाद्यैःकल्पितानिचकिंब्रुवेइति ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ वक्रे स्निग्धेइतिद्विवचनंभ्रुवोर्विशेषणं ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ शिखरिणःसाग्राःदंताः प्राजापत्येनतेजसादक्षादितेजसा तेनब्रह्मणस्तेजसा पादावित्यनेननविरोधः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अर्धाधिकैःसप्तषष्टिपद्यैरथमहायुधैः ॥ अर्चितानिर्जरैर्देवीकथेयंसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ इत्थंविष्णुवाक्यश्रवणानंतरंयद्देवैःकृतंतदुच्यते देवाइति ॥ १ ॥ क्षीरोदश्चांबरेइति अस्मिन्स्थलेसप्तशतीपाठव्याख्यातारोनानाविधमन्वयंकृत्वानानाविधमर्थंकल्पयंतितेचदेवीभागवतोक्तार्थेनविरुद्धाःसंतीत्यत्रोक्तार्थेनसप्तशतीपाठोक्तार्थेनचयथानविरोधस्तथाव्याख्यायते क्षीरोदइत्यारभ्यददावित्यंतमेकंवाक्यंसप्तशत्यामपि क्षीरोदश्चामलंहारमजरेचतथांबरेइत्यंतमेकंवाक्यंददत्तवानित्यस्यपूर्वश्लोकस्यानुवृत्तिः तेनोभयोरेकवाक्यताअनंतरंचचूडामणिमित्यारभ्यतेजोंतीनिसर्वशइत्यंतमे

सौम्येनतेजसाजातंस्तनयोर्युग्ममुत्तमं ॥ ऐंद्रेणास्यास्तथामध्यंजातंत्रिवलिसंयुतं ॥ ७१ ॥ जंघोरूवरुणस्याथतेजसासंबभूवतुः ॥ नितंबःसतुसंजातोविपुलस्तेजसाभुवः ॥ ७२ ॥ एवंनारीशुभाकारासुरूपासुस्वराभृशं ॥ समुत्पन्नातथाराजंस्तेजोराशिसमुद्भवा ॥ ७३ ॥ तांदृष्ट्वासुष्ठसर्वांगींसुदतींचारुलोचनां मुदंप्रापुःसुराःसर्वेमहिषेणप्रपीडिताः ॥ ७४ ॥ विष्णुस्त्वाहसुरान्सर्वान्भूषणान्यायुधानिच ॥ प्रयच्छंतुशुभान्यस्यैदेवाःसर्वाणिसांप्रतं ॥ ७५ ॥ स्वायुधेभ्यःसमुत्पाद्यतेजोयुक्तानिसत्वराः ॥ समर्पयंतुसर्वेऽद्यदेव्यैनानायुधानिवै ॥ ७६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेदेवीमाहात्म्येस्वरूपोद्भवोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ देवाविष्णुवचःश्रुत्वासर्वेप्रमुदितास्तदा ॥ ददुश्चभूषणान्याशुवस्त्राणिस्वायुधानिच ॥ १ ॥ क्षीरोदश्चांबरेदिव्येरक्तेसूक्ष्मेतथाजरे ॥ निर्मलंचतथाहारंप्रीतस्तस्यैसुमंडितं ॥ २

कंवाक्यमत्रविश्वकर्माकर्त्ता सप्तशत्यामपिचूडामणिमित्यारभ्यभेयंचदंशनमित्यंतमेकंवाक्यं तत्रापिविश्वकर्माकर्त्तातेनतयोर्वाक्ययोरप्येकवाक्यतोति अम्लानपंकजांमालामित्यारभ्यवरुणःसंप्रयच्छतेत्यंतमेकंवाक्यंवरुणःकर्त्ता सप्तशत्यामपिअम्लानपंकजामित्यारभ्यपंकजंचातिशोभनमित्यंतमेकंवाक्यंतत्रापिजलधिशब्देनवरुणएवकर्त्ताग्राह्यस्तेनतयोरप्येकवाक्यतेतिअक्षरार्थस्तुव्याख्यायते क्षीरोदःसमुद्रोवस्त्रद्वयमेकंरत्नहारंचददावित्यर्थः ॥ २ ॥

चूडामणिंकुंडलेकटकानिकेयूरान्कंकणानिविश्वकर्मादद्दौ नूपुरावपित्वष्टाविश्वकर्मैवददौ ग्रैवेयकमंगुलीयकरत्नान्यपिमहार्णवोमहा

ददौचूडामणिंदिव्यंसूर्यकोटिसमप्रभं ॥कुंडलेचतथाशुभ्रेकटकानिभुजेषुवै ॥३॥ केयूरान्कंकणान्दिव्यान्ना नारत्नविराजितान् ॥ ददौतस्यैविश्वकर्माप्रसन्नेंद्रियमानसः ॥४॥ नूपुरौसुस्वरौकांतौनिर्मलौरत्नभूषितौ ॥ ददौसूर्यप्रतीकाशौत्वष्टातस्यैसुपादयोः ॥ ५ ॥ तथाग्रैवेयकंरम्यंददौतस्यैमहार्णवः ॥ अंगुलीयकरत्नानिते जोवंत्यंगुलीषुच ॥ ६ ॥ अम्लानपंकजांमालांगंधाढ्यांभ्रमरानुगां॥तथैववैजयंतींचवरुणःसमदाच्छुभां ॥ ७ ॥ हिमवानथसंतुष्टोरत्नानिविविधानिच ॥ ददौचवाहनंसिंहंकनकाभंमनोहरं ॥ ८ ॥ भूषणैर्भूषितादिव्यैः साराजवराशुभा ॥ सिंहारूढावरारोहासर्वलक्षणसंयुता ॥ ९ ॥ विष्णुश्चक्रात्समुत्पाद्यददावस्यैरथांगकं ॥ सहस्रारंसुदीप्तंचदेवारिशिरसांहरं ॥ १० ॥ स्वात्रिशूलात्समुत्पाद्यशंकरःशूलमुत्तमं ॥ ददौदेव्यैसुरारीणांकृं तनंभयनाशनं ॥ ११ ॥ वरुणश्चप्रसन्नात्माददौशंखंसमुज्ज्वलं ॥ घोषवंतंस्वशंखात्तुसमुत्पाद्यसुमंगलं ॥ १२ ॥ हुताशनस्तथाशक्तिंशतघ्नींसुमनोजवां ॥ प्रायच्छत्तुप्रसन्नात्मातस्यैदैत्यविनाशिनीं ॥१३ ॥ इषुधिंबा णपूर्णंचचापंचाद्भुतदर्शनं ॥ मारुतोदत्तवांस्तस्यैदुराकर्षंखरस्वरं ॥ १४ ॥ स्ववज्राद्वज्रमुत्पाद्यददाविंद्रोऽ तिदारुणं ॥ घंटामैरावतात्तूर्णंसुशब्दांचातिसुंदरां ॥ १५ ॥ ददौदंडंयमःकामंकालदंडसमुद्भवं ॥ येनांतंसर्व भूतानामकरोत्कालआगते ॥ १६ ॥

र्णवसद्दृशागाधत्वष्टदयोविश्वकर्मैवददाविस्यर्थः सप्तशत्यैकवाक्यत्वात् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ वैजयंतीमालामुरसिशिरसिअम्लानपंक जांमालांवरुणोददाविस्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥१७॥१८॥ १९ ॥ घंटाशतनिनादिनींमितिगदायाविशेषणंअनेकघंटासंबद्धागदेत्यर्थः त्वष्टाविश्वकर्मागदामस्त्राणिकवचंचादा दित्येकंवाक्यं सप्तशतीपाठानुरोधात् ॥२०॥ २१ ॥२२॥२३॥२४॥ पृथिव्यामिति पृथिव्यांयांतास्थितापृथिव्यायानज्ञाता अविषय त्वात् यापृथिवींस्वकार्येयमयातिनियमयातितांपरांदेवतामीश्वरीमंतर्यामिरूपिणींवंदे तथाचांतर्यामिब्राह्मणंयः पृथिव्यांतिष्ठन्पृथिव्याआंतरो

ब्रह्माकमंडलुंदिव्यंगंगावारिप्रपूरितं ॥ ददावस्यैमुदायुक्तोवरुणःपाशमेवच ॥ १७ ॥ कालःखड्गंतथाचर्मप्रा यच्छतुनराधिप ॥ परशुंविश्वकर्माचतीक्ष्णमस्यैददावथ ॥ १८ ॥ धनदस्तुसुरापूर्णपानपात्रंसुवर्णजं ॥ पंकजंवरुणश्चादाद्दिव्यैदिव्यंमनोहरं ॥ १९ ॥ गदांकौमोदकींत्वष्टाघंटाशतनिनादिनीं ॥ अदात्तस्यैप्रसन्ना त्मासुरशत्रुविनाशिनीं॥२०॥अस्त्राण्यनेकरूपाणितथाभेद्यंचदंशनं ॥ ददौत्वष्टाजगन्मात्रेनिजरश्मीन्दिवाक रः ॥ २१ ॥ सायुधांभूषणैर्युक्तांदृष्ट्वातेविस्मयंगताः ॥ तुष्टुवुस्तांसुरादेवींत्रैलोक्यमोहिनींशिवां ॥ २२ ॥ दे वाऊचुः ॥ नमःशिवायैकल्याण्यैशांत्यैपुष्ट्यैनमोनमः ॥ भगवत्यैनमोदेव्यैरुद्राण्यैसततंनमः ॥ २३ ॥ का लरात्र्यैतथांबायैइंद्राण्यैतेनमोनमः ॥ सिद्ध्यैबुद्ध्यैतथावृद्ध्यैवैष्णव्यैतेनमोनमः ॥ २४ ॥ पृथिव्यांयास्थि तापृथ्व्यानज्ञातापृथिवींचया ॥ अंतःस्थितायमयतिवंदेतामीश्वरींपरां ॥ २५ ॥ मायायांयास्थिताज्ञातामाय यानचतामजां ॥ अंतस्थिताप्रेरयातिप्रेरयित्रींनुमःशिवां ॥ २६ ॥ कल्याणंकुरुभोमातस्त्राहिनःशत्रुतापिता न् ॥ जहिपापंहयारिंत्वंतेजसास्वेनमोहितं ॥ २७ ॥

यंपृथिवीनवेदयस्यपृथिवीशरीरंयःपृथिवीमंतरोयमयतिसतआत्मांतर्याम्यमृतइति ॥ २५ ॥ मायायामिति यामायायांस्थितायामाययानच ज्ञातातामजांमायांयांतास्थिताप्रेरयातितांप्रेरयित्रींशिवांनुमइत्यर्थः अत्रप्रत्याहारन्यायेनपृथिवीमाययोरंतर्यामिस्वरूपत्वस्यभगवत्याःप्रतिपादने नसर्वप्रपंचांतर्यामित्वंभगवत्याःप्रतिपादितंभवतीतिबोध्यं ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥२८॥त्वमेकेति कार्यस्यदेवादिप्रपंचस्यसर्वकारणभूतश्रीभगवत्यधीनत्वादितिभावः ॥ २९ ॥३० ॥ अद्यैवेति शीघ्रमित्यर्थः कालिका पुराणेचतुर्दश्यामवतीर्णयाभगवत्याष्टम्यांकृतवधस्यकीर्तनात् ॥ ३१॥ हासकारणमाह चित्रमेतद्येति एतादृशामहांतोपिब्रह्माद्याःकालवशा

खलंमायाविनंघोरंस्त्रीवध्यंवरदर्पितं ॥ दुःखदंसर्वदेवानांनानारूपधरंशठं ॥ २८ ॥ त्वमेकासर्वदेवानांशर णंभक्तवत्सले ॥ पीडितान्दानवेनाद्यत्राहिदेविनमोऽस्तुते ॥ २९॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीसुरैः सर्वसुखप्रदा ॥ तानुवाचमहादेवीस्मितपूर्वंशुभंवचः ॥३०॥ देव्युवाच ॥ भयंत्यजंतुगीर्वाणामहिषान्मंदचे तसः ॥ हनिष्यामिरणेऽद्यैववरदृप्तंविमोहितं ॥ ३१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वासासुरान्देवीजहासातीवसु स्वरं ॥ चित्रमेतद्यसंसारेभ्रममोहयुतंजगत् ॥ ३२ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्याःसेंद्राश्चान्येसुरास्तथा ॥ कंपयुक्ता भयत्रस्तावर्त्ततेमहिषात्किल ॥ ३३ ॥ अहोदैवबलंघोरंदुर्जयंसुरसत्तमैः ॥ कालःकर्त्तास्तिदुःखानांसुखानां प्रभुरीश्वरः ॥ ३४॥ सृष्टिपालनसंहारेसमर्थाअपितेयदा ॥ मुह्यंतिक्लेशसंतप्तामहिषेणप्रपीडिताः॥३५॥इति कृत्वास्मितंदेवीसाट्टहासंचकारह ॥ उच्चैःशब्दंमहाघोरंदानवानांभयप्रदं ॥३६॥ चकंपेवसुधातत्रश्रुत्वातच्छब्द मद्भुतं॥चेलुश्चपर्वताःसर्वेचुक्षोभाब्धिश्चवीर्यवान्॥३७ ॥मेरुश्चचालशब्देनदिशःसर्वाःप्रपूरिताः॥भयंजग्मुस्त दाश्रुत्वादानवास्तंस्वनंमहत् ॥३८॥जयपाहीतिदेवास्तामूचुःपरमहर्षिताः ॥ महिषोऽपिस्वनंश्रुत्वाचुकोपम दगर्वितः ॥३९॥ किमेतदितितान्दैत्यान्पप्रच्छस्वनशंकितः ॥ गच्छंतुत्वरितादूताज्ञातुंशब्दसमुद्भवं ॥४०॥ कृतःकेनायमत्युग्रःशब्दःकर्णव्यथाकरः ॥ देवोवादानवोवापियोभवेत्स्वनकारकः ॥४१॥

न्महिषासुराद्भयंप्राप्तास्त्यहोमारब्धमतीवचित्रमस्तीतिभावः ॥ ३२ ॥३३ ॥३४॥३५ ॥३६॥ ३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥४१॥

गृहीत्वातंदुरात्मानंमत्समीपंनयंत्विह ॥ हनिष्यामिदुराचारंगजैतंस्मयदुर्मदं ॥ ४२ ॥ क्षीणायुष्यंमंदमतिं
नयामियमसादनं ॥ पराजिताःसुराःकामंनगजैंतिभयातुराः ॥ ४३ ॥ नासुराममवश्यास्तेकस्येदंमूढचेष्टि
तं ॥ त्वरितामामुपायांतुज्ञात्वाशब्दस्यकारणं ॥ ४४ ॥ अहंगत्वाहनिष्यामितंपापंवितथश्रमं ॥व्यासउवाच
इत्युक्तास्तेनतेदूतादेवींसर्वांगसुंदरीं ॥ ४५ ॥ अष्टादशभुजांदिव्यांसर्वाभरणभूषितां ॥ सर्वलक्षणसंपन्नां
वरायुधधरांशुभां ॥ ४६ ॥ दधतींचषकंहस्तेपिबंतींचमुहुर्मधु ॥ संवीक्ष्यभयभीतास्तेजग्मुस्त्रस्ताःसुशंकि
ताः ॥ ४७ ॥ सकाशेमहिषस्याशुतमूचुःस्वनकारणं ॥ दूताऊचुः ॥ देवींदैत्येश्वरप्रौढादृश्यतेकाचिदंगना ॥
४८ ॥ सर्वांगभूषणानारीसर्वरत्नोपशोभिता ॥ नमानुषीनासुरीसादिव्यरूपामनोहरा ॥ ४९ ॥ सिंहारू
ढायुधधराचाष्टादशकरावरा ॥ सानादंकुरुतेनारीलक्ष्यतेमदगर्विता ॥ ५० ॥ सुरापानरताकामंजानीमोन
सभर्तृका ॥ अंतरिक्षस्थितादेवास्तांस्तुवंतिमुदान्विताः ॥ ५१ ॥ जयेतिपाहिनश्चेतिजहिशत्रुमितिप्रभो ॥
नजानेकावरारोहाकस्यवासापरिग्रहः ॥ ५२ ॥ किमर्थमागताचात्रकिंचिकीर्षतिसुंदरी ॥ द्रष्टुंनैवसमर्थास्म
तत्तेजःपरधर्षिताः ५३ ॥ शृंगारवीरहासाढ्यारौद्राद्भुतरसान्विता ॥ दृष्ट्वैवंविधांनारीमसंभाप्यसमागताः ॥
५४ ॥ वयंत्वदाज्ञयाराजन्किंकर्त्तव्यमतःपरं ॥ महिषउवाच ॥ गच्छवीरमयादिष्टोमंत्रिश्रेष्ठबलान्वितः ॥
५५ ॥ सामादिभिरुपायैस्त्वंसमानयशुभाननां ॥ नायातियदिसानारीत्रिभिःसामादिभिस्त्विह ॥ ५६ ॥

राणामश्लाघ्यत्वादितिभावः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

अहत्वेति प्राणोनगच्छतीत्येवंशिक्षायित्वानयेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥
॥ ६६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ षट्षष्टिश्लोकवर्यैरत्रदूतसंवादकीर्तनं ॥ क्रियतेयत्रदोषारत्रकाहै

अहत्वातांवरारोहांत्वमानयममांतिकं ॥ करोमिपट्टमहिषींतामरालभ्रुवंमुदा ॥ ५७ ॥ प्रीतियुक्तासमायाति यदिसामृगलोचना ॥ रसभंगोयथानस्यात्तथाकुरुममेप्सितं ॥ ५८ ॥ श्रवणान्मोहितोऽस्म्यद्यतस्यारूप स्यसंपदा ॥ व्यासउवाच ॥ महिषस्यवचःश्रुत्वापेशलंमंत्रिसत्तमः ॥ ५९ ॥ जगामतरसाकामंगजाश्वरथ संयुतः ॥ गत्वादूरतरंस्थित्वातामुवाचमनस्विनीं ॥ ६० ॥ विनयावनतःश्लक्ष्णंमंत्रीमधुरयागिरा ॥ प्रधान उवाच ॥ कासित्वंमधुरालापेकिमत्रागमनंकृतं ॥ ६१ ॥ पृच्छतित्वांमहाभागेमन्मुखेनममप्रभुः ॥ सजेता सर्वदेवानामवध्यस्तुनरैःकिल ॥ ६२ ॥ ब्रह्मणोवरदानेनगर्वितश्चारुलोचने ॥ दैत्येश्वरोऽसौबलवान्काम रूपधरःसदा ॥ ६३ ॥ श्रुत्वात्वांसमुपायातांचारुवेषांमनोहरां ॥ द्रष्टुमिच्छतिराजामेमहिषोनामपार्थिवः ॥ ६४ ॥ मानुषंरूपमादायत्वत्समीपंसमेष्यति ॥ यथारुच्येतचार्वंगितथामन्यामहेवयं ॥ ६५ ॥ तद्व्रजेहिमृगशा वाक्षिसमीपंतस्यधीमतः ॥ नोचेदिहानयाम्येनंराजानंभक्तितत्परं ॥ ६६ ॥ करभोरुवदाशुत्वंसंविधेयंमया तथा ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदेवीमाहात्म्येनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वा प्रहस्यप्रमदोत्तमा ॥ तमुवाचमहाराजमेघगंभीरयागिरा ॥ १ ॥ देव्युवाच ॥ मंत्रिवर्यसुराणांवैजननींवि द्धिमांकिल ॥ महालक्ष्मीमितिख्यातांसर्वदैत्यनिषूदिनीं ॥ २ ॥ प्रार्थिताऽहंसुरैःसर्वैर्महिषस्यवधायच ॥ पीडि तैर्दानवेंद्रेणयज्ञभागबहिष्कृतैः ॥ ३ ॥

स्यावांभांतिसर्वतः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेदूतवाक्यंश्रुत्वादेवीयदाहतदुच्यते इतितस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

तस्मादिहागतास्म्यद्यतद्वधार्थंकृतोद्यमा ॥ एकाकिनीनसैन्येनसंयुतामंत्रिसत्तम ॥ ४ ॥ यत्त्वयाहंसामपूर्वं
कृत्वास्वागतमादरात् ॥ उक्तामधुरयावाचातेनतुष्टास्मितेऽनघ ॥ ५ ॥ नोचेद्धन्मिद्दशात्वांवैकालाग्निसमया
किल ॥ कस्यप्रीतिकरंनस्यान्माधुर्यवचनंखलु ॥ ६ ॥ गच्छतंमहिषंपापंवदमद्वचनादिदं ॥ गच्छपातालम
धुनाजीवितेच्छायदस्तिते ॥७॥ नोचेत्कृतागसंदुष्टंहनिष्यामिरणांगणे॥मद्बाणक्षुण्णदेहस्त्वंगंतासियमसाद
नं ॥ ८ ॥ दयालुत्वंममेदंत्वंविदित्वागच्छसत्वरं ॥ हतेत्वयिसुरामूढस्वर्गंप्राप्स्यंतिसत्वरं ॥ ९ ॥ तस्माद्ग
च्छस्वत्यक्त्वैकोमेदिनींचससागरां ॥ पातालंतरसामंदयावद्बाणानमेऽपतन् ॥ १० ॥ युद्धेच्छाचेन्मनसितेत
र्ह्येहित्वरितोऽसुर ॥ वीरैर्महाबलैःसर्वैर्नयामियमसादनं ॥ ११ ॥ युगेयुगेमहामूढहतात्वत्सदृशाःकिल ॥
असंख्यातास्तथात्वांवैहनिष्यामिरणांगणे ॥ १२ ॥ साफल्यंकुरुशस्त्राणांधारणेतुश्रमोऽन्यथा ॥ तद्युध्यस्व
मयासार्द्धंसमरेस्मरपीडितः ॥ १३ ॥ मागर्वंकुरुदुष्टात्मन्यन्मेऽस्तिब्रह्मणोवरः ॥ स्त्रीवध्यत्वेत्वयामूढपी
डिताःसुरसत्तमाः ॥ १४ ॥ कर्त्तव्यंवचनंधातुस्तेनाहंत्वामुपागता ॥ स्त्रीरूपमतुलंकृत्वासत्यंहंतुंकृतागसं
१५ ॥ यथेच्छंगच्छवामूढपातालंपन्नगावृतं ॥ हित्वाभूसुरसद्माद्यजीवितेच्छायदा तिते ॥ १६ ॥

॥ १३ ॥ यद्यस्मादित्यर्थः स्त्रीवध्यत्वेऽवशिष्टेसतीतिशेषः तास्मिन्नवशिष्टेसतिब्रह्मणोवरोत्रवर्त्ततइतिअतगर्वंमाकुर्वित्यर्थः तर्हिकास्त्रीह
निष्यतीतिचेदहमेवहनिष्यामीत्याह त्वेयति ॥ १४ ॥कृतागसंत्वांहंतुंसमुपागतेत्यन्वयः ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ स्त्रीसदृशमग्रीढं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ हियतःशृंगारेपरुषवाक्यंविरुद्धंभवति ततोरसभंगाद्बिभेमिततोनपरुषंव

व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःसततोदेव्यामंत्रिश्रेष्ठोबलान्वितः ॥ प्रत्युवाचनिशम्यासौवचनंहेतुगर्भितं ॥ १७ ॥ देविस्त्रीसदृशंवाक्यंब्रूषेत्वंमदगर्विता ॥ क्वासौक्वत्वंकथंयुद्धमसंभाव्यमिदंकिल ॥ १८ ॥ एकाकिनीपुनर्बालाप्रारब्धयौवनामृदुः ॥ महिषोऽसौमहाकायोदुर्विभाव्यंहिसंगतं ॥ १९ ॥ सैन्यंबहुविधंतस्यहस्त्यश्वरथसंकुलं ॥ पदातिगणसंविद्धनानायुधविराजितं ॥ २० ॥ कःश्रमःकरिराजस्यमालतीपुष्पमर्दने ॥ मारणेतववामोरुमहिषस्यतथारणे ॥ २१ ॥ यदित्वांपरुषंवाक्यंब्रवीमिस्वल्पमप्यहं ॥ शृंगारेतद्विरुद्धंहिरसभंगाद्बिभेम्यहं ॥ २२ ॥ राजास्माकंसुररिपुर्वर्त्ततेत्वयिभक्तिमान् ॥ साममेवमयावाच्यंदानयुक्तंतथावचः ॥ २३ ॥ नोचेद्धन्म्यहमद्यैवबाणेनत्वांमृषावदां ॥ मिथ्याभिमानचतुरांरूपयौवनगर्वितां ॥ २४ स्वामीमेमोहितःश्रुत्वारूपंतेभुवनातिगं ॥ तत्प्रियार्थंप्रियंकामंवक्तव्यंत्वयियन्मया ॥ २५ ॥ राज्यंतवधनंसर्वंदासस्तेमहिषःकिल ॥ कुरुभावंविशालाक्षित्यक्त्वारोषंमतिप्रदं ॥ २६ ॥ पतामिपादयोस्तेऽहंभक्तिभावेनभामिनि ॥ पट्टराज्ञीमहाराज्ञोभवशीघ्रंशुचिस्मिते ॥ २७ त्रैलोक्यविभवंसर्वंप्राप्स्यसित्वमनाविलं ॥ सुखंसंसारजंसर्वंमहिषस्यपरिग्रहात् ॥ २८ ॥ देव्युवाच ॥ शृणुसाचिववक्ष्यामिवाक्यानांसारमुत्तमं ॥ शास्त्रदृष्टेनमार्गेणचातुर्यमनुचिंत्यंच ॥ २९ ॥ महिषस्यप्रधानस्त्वंमयाज्ञातंधियाकिल॥ पशुबुद्धिस्वभावोऽसिवचनात्तवसांप्रतं ॥३०॥मंत्रिणस्त्वादृशायस्यसकथंबुद्धिमान्भवेत्॥ उभयोःसदृशोयोगःकृतोऽयंविधिनाकिल॥३१॥

तुं शक्नोमीत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ साचिवएवसाचिवः २९॥ ३० ॥ ३१ ॥

यदुक्तंस्त्रीस्वभावेति यत्त्वयोक्तंमूढस्त्रीस्वभावासीतितत्रविचारयकिमहंपुमान्नास्मितत्स्वभावापुरुषस्वभावाकिंपुमान्नाहंमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यामममपुंप्रकृत्युभयात्मकत्वात्पुरुषस्वभावत्वमस्त्येव ननुकिमर्थंतर्हिस्त्रीवेषोधृतइतिचेद्देवैर्महिषवधार्थंप्रार्थितास्त्रीवेषाऽभवमित्याह अभवंस्त्रीवेषधारिणीति ॥ ३२ ॥ तदेवाह याचितमिति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ यदुक्तमेकाकिनीतितत्रोत्तरमाह विपरीतामिति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

यदुक्तंस्त्रीस्वभावासितद्विचारयमूढकिं ॥ पुमान्नाहंतत्स्वभावाऽभवंस्त्रीरूपधारिणी ॥ ३२ ॥ याचितंमरणंपूर्वंस्त्रियात्वत्प्रभुणायथा ॥ तस्मान्मन्येऽतिमुर्खोऽसौनवीररसावित्तमः ॥ ३३ ॥ कामिन्यामरणंक्लीबरतिदंशूरदुःखदं ॥ प्रार्थितंप्रभुणातेनमहिषेणात्मबुद्धिना ॥ ३४ ॥ तस्मात्स्त्रीरूपमाधायकार्यंकर्तुमुपागता ॥ कथंबिभेमित्वद्वाक्यैर्धर्मशास्त्रविरोधकैः ॥ ३५ ॥ विपरीतंयदादैवंतृणंवज्रसमंभवेत् ॥ विधिश्चेत्सुमुखःकामंकुलिशंतूलवत्तदा ॥ ३६ ॥ किंसैन्यैरायुधैःकिंवाप्रपंचैर्दुर्गसेवनैः ॥ मरणंसांप्रतंयस्यतस्यसैन्यैस्तुकिंफलं ॥ ३७ ॥ यदायंदेहसंबंधोजीवस्यकालयोगतः ॥ तदैवलिखितंसर्वंसुखंदुःखंतथामृतिः ॥ ३८ ॥ यस्ययेनप्रकारेणमरणंदेवनिर्मितं ॥ तस्यतेनैवजायेतनान्यथेतिविनिश्चयः ॥ ३९ ॥ ब्रह्मादीनांयथाकालेनाशोत्पत्तीविनिर्मिते ॥ तथैवभवतःकामंकिमन्येषांविचार्यते ॥ ४० ॥ येमृत्युधर्मिणस्तेषांवरदानेनदर्पिताः ॥ मरिष्यामोनमन्यंतेतेमूढामंदचेतसः ॥ ४१ ॥ तस्माद्गच्छनृपंब्रूहिवचनंममसत्वरं ॥ यदाज्ञापयतेभूपस्तत्कर्त्तव्यंत्वयाकिल ॥ ४२ ॥

किंचतवमहिषासुरान्ममृत्युर्यदिकल्पितःस्यात्तर्हिसभविष्यत्येव तत्राहमेकाकिनीस्यामपिचेत्किंसैन्ययुताचेदपिकिमित्याहयदायमिति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ननुमहिषासुरस्यवरोवर्तंतेततस्तस्यमरणाभावात्कथंतंहनिष्यसित्वंतत्राह ब्रह्मादीनामिति महिषासुरबुध्याह भवतइति ॥ ४० ॥ येमृत्युधर्मिणइति येमरणधर्मिणोदेवास्तेषांवरेणामृताभवामइतियेजानंतितेमूढाइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ देव्याइत्यस्याग्रेतदनंतरमितिशेषः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

मघवास्वर्गमाप्नोतुदेवाःसंतुहविर्भुजः॥यूयंप्रयातपातालंयदिजीवितुमिच्छसि ॥४३॥ अन्यथाचेन्मतिर्मंदम
हिषस्यदुरात्मनः॥तद्युध्यस्वमयासार्द्धंमरणायकृतादरः॥४४॥मन्यसेसंगरेभग्नादेवाविष्णुपुरोगमाः॥ दैवं
हिकारणंतत्रवरदानंप्रजापतेः॥४५॥व्यासउवाच ॥इतिदेव्यावचःश्रुत्वाचिंतयामासदानवः ॥ किंकर्तव्यंम
यायुद्धंगंतव्यंवानृपंप्रति ॥ ४६ ॥ विवाहार्थमिहाज्ञप्तोराज्ञाकामातुरेणवै ॥ तत्कथंविरसंकृत्वागच्छेयंनृपस
न्निधौ ॥ ४७ ॥ इयंबुद्धिःसमीचीनायद्व्रजामिकलिंविना ॥ यथागतंतथाशीघ्रंराज्ञेसंवेदयाम्यहं ॥ ४८ ॥ स
प्रमाणंपुनःकार्येराजामतिमतांवरः ॥ करिष्यतिविचार्यैवसचिवैर्निपुणैःसह ॥ ४९ ॥ सहसानमयायुद्धंकर्त
व्यमनयासह ॥ जयेपराजयेवापिभूपतेरप्रियंभवेत् ॥ ५० ॥ यदिमांसुंदरीहन्यादहंवाहन्मितांपुनः ॥ येन
केनाप्युपायेनसकुप्येत्पार्थिवःकिल ॥ ५१ ॥ तस्मात्तत्रैवगत्वाहंबोधयिष्यामितंनृपं ॥ यथाद्याभिहितंदेव्या
यथार्थंचकरोतुसः ॥ ५२ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यमेधावीजगामनृपसन्निधौ ॥ प्रणम्यतमुवाचेदंकृतां
जलिरमात्यजः ॥ ५३ ॥ मंत्र्युवाच ॥ राजन्देवीवरारोहासिंहस्योपरिसंस्थिता ॥ अष्टादशभुजारम्यावरायु
धधरापरा ॥५४॥सामयोक्तामहाराजमहिषंभजभामिनि ॥ महिषीभवराज्ञस्त्वंत्रैलोक्याधिपतेःप्रिया ॥ ५५
पट्टराज्ञीत्वमेवास्यभवितानात्रसंशयः ॥ सतवाज्ञाकरोजातोवशवर्तीभविष्यति ॥ ५६ ॥ त्रैलोक्यविभवंभु
क्त्वाचिरकालंवरानने ॥ महिषंपतिमासाद्ययोषितांसुभगाभव ॥ ५७ ॥

॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥

॥२५॥

इतिमद्वचनंश्रुत्वासास्मयावेशमोहिता ॥ मामुवाचविशालाक्षीस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ ५८ ॥ महिषीगर्भसंभू तंपशूनामधमंकिल ॥ बलिंदास्याम्यहंदेव्यैसुराणांहितकाम्यया ॥ ५९ ॥ कामूढाकामिनीलोकेमाहिषंवैपतिं भजेत् ॥ मादृशीमंदबुद्धेकिंपशुभावंभजेदिह ॥ ६० ॥ महिषीमहिषंनाथंसशृंगाशृंगसंयुतं ॥ कुरुतेक्रंदमाना वैनाहंतत्सदृशीशठ ॥ ६१ ॥ करिष्येऽहंमृधेयुद्धंहनिष्येत्वांसुराप्रियं ॥ गच्छवादुष्टपातालंजीवितेच्छायद स्तिते ॥ ६२ ॥ परुषंतुतयावाक्यमित्युक्तंनृपमत्तया ॥ तच्छुत्वाऽहंसमायातःप्रविचिंत्यपुनःपुनः ॥ ६३ ॥ रसभंगंविचिंत्यैवनयुद्धंतुमयाकृतं ॥ आज्ञांविनातवात्यंतंकथंकुर्यांवृथोद्यमं ॥ ६४ ॥ सातीवचबलोन्मत्ताव र्त्ततेभूपभामिनी ॥भवितव्यंनजानामिकिंवाभाविभविष्यति॥६५॥कार्येस्मिंस्त्वंप्रमाणंनोमंत्रोऽतीवदुरासदः युद्धंपलायनंश्रेयोनजानेऽहंविनिश्चयं ॥ ६६ ॥ इतिश्रीदेवीभागव०दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामाहिषोमदविव्हलः ॥ मंत्रिवृद्धान्समाहूयराजावचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ मंत्रि णःकिंचकर्त्तव्यंविश्रब्धंब्रूतमाचिरं ॥ आगतादेवविहितामायेयंशांबरीवकिं ॥ २ ॥ कार्येस्मिन्निपुणायूयमुपा येषुविचक्षणाः ॥ सामादिषुचकर्त्तव्यःकोत्रमह्यंब्रुवंतुच ॥ ३ ॥ मंत्रिणऊचुः ॥ सत्यंसदैववक्तव्यंप्रियंचनृप सत्तम ॥ कार्यंहितकरंनूनंविचार्यविबुधैःकिल ॥ ४ ॥

न्यस्यतदुत्तरंजातंवृत्तमाह इतितस्येति ॥ १ ॥ विश्रब्धंनिश्चितं ॥ २ ॥ सामादिषूपायेषुकउपायइत्यर्थः ॥ ३ ॥ सत्यमिति वक्तव्यं हितंविधंसत्यंप्रियंचेत्यर्थः तयोर्मध्येएकंविबुधैर्हितकरंविचार्यकार्यंस्वीकार्यमित्यर्थः ॥ ४ ॥

किंतद्धितकरंतत्स्वयमेवाह सत्यंचेति प्रियंचाहितकृदिति सत्यमुच्यतेचेद्राज्ञःक्रोधोभविष्यतीतिभियाराज्ञोहितकरमपिसत्यंवाक्यंहित्वातन्म नोरंजनायासत्यंकार्यनाशकरंचयन्मिष्टंतद्वक्तव्यंतदेतदत्राप्रियपदवाच्यंतच्चाहितकृद्भवेत्तद्भिन्नमप्रियंसत्यंवाक्यंहितकृदितिभावः तत्र

सत्यंचहितकृद्राजन्प्रियंचाहितकृद्भवेत् ॥ यथौषधंनृणांलोकेह्यप्रियंरोगनाशनं ॥ ५ ॥ सत्यस्यश्रोतामंता चदुर्लभःपृथिवीपते ॥ वक्तापिदुर्लभःकामंबहवश्चाटुभाषकाः ॥ ६ ॥ कथंब्रूमोऽत्रनृपतेविचारेगहनेत्विह ॥ शुभंवाप्यशुभंवापिकोवेत्तिभुवनत्रये ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥ स्वस्वमत्यनुसारेणब्रुवंत्वद्यपृथक्पृथक् ॥ येषां हियादृशोभावस्तच्छ्रुत्वाचिंतयाम्यहं ॥ ८ ॥ बहूनांमतमाज्ञायविचार्यचपुनःपुनः ॥ यच्छ्रेयस्तद्धिकर्त्तव्यंकार्यं कार्यविचक्षणैः ॥ ९ ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यैवंवचनंश्रुत्वाविरूपाक्षोमहाबलः ॥ उवाचतरसावाक्यंरंजयन्पृ थिवीपतिं ॥ १० ॥ विरूपाक्षउवाच ॥ राजन्नारीवराकेयंसाब्रूतेमदगर्विता ॥ बिभीषिकामात्रमिदंज्ञातव्यं वचनंत्वया ॥ ११ ॥ कोबिभेतिस्त्रियोवाक्यैर्दुरुक्तैरणदुर्मदैः ॥ अनृतंसाहसंचेतिजानन्नारीविचेष्टितं ॥ १२ ॥ जित्वात्रिभुवनंराजन्नयकांताभयेनवै ॥ दीनत्वेप्ययशोनूनंवीरस्यभुवनेभवेत् ॥ १३ ॥ तस्माद्याम्यहमेकाकी युद्धायचंडिकांप्रति ॥ हनिष्येतांमहाराजनिर्भयोभवसांप्रतं ॥ १४ ॥ सेनावृतोऽहंगत्वातांशस्त्रास्त्रैर्विविधैः किल ॥ निषूदयामिदुर्मर्षांचंडिकांचंडविक्रमां ॥ १५ ॥ बध्वासर्पमयैःपाशैरानयिष्येतवांतिकं ॥ वशगातुस दातेस्यात्पश्यराजन्बलंमम ॥ १७ ॥

दृष्टांतमाह यथौषधमिति ॥ ५ ॥ चाटुभाषकाःमनोनुकूलवक्तारः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ दीन त्वेस्वीकृतेइत्यर्थः ॥ १३ ॥ यामिगच्छामीत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥हावोयमिति योरसवित्तमः सयोयंमानिनीनांहावस्तंवेत्ति वक्रोक्तिरिति कामिन्यावक्रोक्तिः प्रियंप्रतिपुरुषंप्रतिप
रायणंभवति सुखाश्रयभूताभवतीत्यर्थः ॥ २० ॥ स्त्रियोत्हृदयंनसर्वेजानंतिकिंतुकोपिचतुरः कामशास्त्रविचक्षणएवजानातीत्याह वेत्ती
ति तर्हित्वमेवतत्हृदयवेत्तासिततस्तद्वाक्यार्थवर्णयेतिचेत्तदाह यदुक्तमिति ॥ २१ ॥ हेतुगर्भमिति कारणगर्भतात्पर्यांतराविशिष्टमित्य
र्थः किंतत्तात्पर्यांतरंतदाह बाणास्त्विति नप्रसिद्धाबाणाअत्रविवक्षिताः किंतुकटाक्षाः ॥ २२ ॥ पुष्पांजलिमयाइति यथाकटाक्षाः पूर्वोक्ताभि

व्यासउवाच ॥ विरूपाक्षवचः श्रुत्वादुर्धरोवाक्यमब्रवीत् ॥ सत्यमुक्तंवचोराजन्विरूपाक्षेणधीमता॥ १७॥
ममापिवचनंश्लक्ष्णंश्रोतव्यंधीमतात्वया ॥ कामातुरैपासुदतीलक्ष्यतेप्यनुमानतः ॥ १८ ॥भवत्येवंविधाका
मंनायिकारूपगर्विता ॥ भीषयित्वावरारोहात्वांवशेकर्तुमिच्छति ॥ १९ ॥हावोयंमानिनीनांवेतंवेत्तिरसवित्त
मः ॥ वक्रोक्तिरेषाकामिन्याःप्रियंप्रतिपरायणं ॥ २० ॥ वेत्तिकोपिनरःकामंकामशास्त्रविचक्षणः ॥ यदुक्तंना
मबाणैस्त्वांवधिष्येरणमूर्द्धनि ॥ २१ ॥ हेतुगर्भमिदंवाक्यंज्ञातव्यंहेतुवित्तमैः ॥ बाणास्तुमानिनीनांवैकटा
क्षाएवविश्रुताः ॥ २२ ॥ पुष्पांजलिमयाश्चान्येव्यंगानिवचनानिच ॥ काशक्तिरन्यबाणानांप्रेरणेत्वयिपार्थि
व ॥ २३ तादृशीनांनसाशक्तिर्ब्रह्मविष्णुहरादिषु ॥ ययोक्तंनेत्रबाणैस्त्वांहनिष्येमंदपार्थिवं ॥ २४ ॥ विपरी
तंपरिज्ञातंतेनारसाविदाकिल ॥पातयिष्यामिशय्यायांरणमय्यांपातितंवा॥२५ ॥विपरीतरतिक्रीडाभाषणंज्ञेय
मेवतत् ॥ करिष्येविगतप्राणंयदुक्तंवचनंतया ॥ २६ ॥

प्रायास्तथापुष्पांजलिमयाव्यंगवचनानिनर्मोक्तयश्चबाणाइत्यर्थः ननुमुख्यबाणाः कुतोनात्रविवक्षिताइतिचेदसंभवान्नतेऽत्रविवक्षिताइत्याह का
शक्तिरिति ॥२३॥ तादृशीनांशृंगारवतीनांस्त्रीणामन्यबाणानांप्रेरणेकाशक्तिः किंशब्दः क्षेपार्थः नैवशक्तिरित्यर्थः याशक्तिर्ब्रह्मविष्णुहरा
दिषुनास्तितस्माद्यत्तयोक्तंबाणैस्त्वांवधिष्येइतितस्यायमभिप्रायइत्याह ॥ २४ ॥ २५ ॥ यद्यत्तयोक्तंतवपतिंमहिषासुरंरणेशय्यायांरण ॥२६॥
रूपायांशय्यायांपातयिष्यामीतितस्यायमभिप्रायइत्याह विपरीतरतीति ॥ २६ ॥

बद्धतयोक्तंकरिष्येविगतप्राणमितितस्यायमभिप्रायइत्याह वीर्यंप्राणाइति तद्विहीनंवीर्यविहीनंकरिष्यामीत्येवतद्वचनार्थः एतादृशंव्यं
ग्याधिक्येनन्नर्मोक्त्याधिक्येनवाक्येनसात्युत्तमाकामिनीत्वांवरयतीतितियन्मयोच्यतेतत्त्वैरसग्रंथविचक्षणैःशृंगारशास्त्रनिपुणैर्विचारतोज्ञेयंनिश्चेत

वीर्यंप्राणाइतिप्रोक्तंतद्विहीनंनचान्यथा ॥ व्यंग्याधिक्येनवाक्येनवरयत्युत्तमानृप ॥ २७ ॥ तत्त्वैर्विचारतोज्ञे
यंरसग्रंथविचक्षणैः ॥ इतिज्ञात्वामहाराजकर्त्तव्यंरससंयुतं ॥ २८ ॥ सामदानद्वयंतस्यानान्योपायोऽस्ति
भूपते ॥ रुष्टावागर्वितावापिवशगामानिनीभवेत् ॥ २९ ॥ तादृशैर्मधुरैर्वाक्यैरानयिष्येतवांतिकं ॥ किंबहूक्ते
नमेराजन्कर्त्तव्यावशवर्त्तिनी ॥३०॥ गत्वामयाधुनैवेयंकिंकरविसदैवते॥ व्यासउवाच॥इत्थंनिशम्यतद्वाक्यं
ताम्रस्तत्वविचक्षणः ॥ ३१ ॥ उवाचवचनंराजन्निशामयमयोदितं ॥ हेतुमद्धर्मसहितंरसयुक्तंनया
न्वितं ॥ ३२ ॥ नैषाकामातुराबालानानुरक्ताविचक्षणा ॥ व्यंग्यानिनैववाक्यानितयोक्तानितुमानद ॥३३॥
चित्रमत्रमहाबाहोयदेकावरवर्णिनी ॥ निरालंबासमायातिचित्ररूपामनोहरा ॥ ३४ ॥ अष्टादशभुजानारीन
श्रुतानचवीक्षिता ॥ केनापित्रिषुलोकेषुपराक्रमवतीशुभा ॥ ३५ ॥ आयुधान्यपितावंतिधृतानिबलवंतिच ॥
विपरीतमिदंमन्येसर्वंकालकृतंनृप ॥ ३६ ॥ स्वप्नानिदुर्निमित्तानिमयादृष्टानिवैनिशि ॥ तेनजानाम्यहंनूनं
वैशसंसमुपागतं ॥ ३७ ॥ कृष्णांबरधरानारीरुदतीचगृहांगणे ॥ दृष्टास्वप्नेप्युषःकालेचिंतितव्यस्तदत्ययः
३८ ॥ विकृताःपक्षिणोरात्रौरोरुवंतिगृहेगृहे ॥ उत्पाताविविधाराजन्प्रभवंतिगृहेगृहे ॥ ३९ ॥

व्यमित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तेनस्वप्नेनतदत्ययोयेनस्व
प्नोदृष्टस्तदत्ययोध्वंसोनियतंचिंतितव्यइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

तेनेतितेनदुःस्वप्नादिनाकिंचिदन्यदेवकारणमस्माकंमरणरूपंअस्यावतारस्यजानामिअनुमिनोमीत्यर्थः किंच प्रत्यक्षेणापीदंनिश्चीयतइत्या
ह यत्त्वामिति ॥ ४० ॥ नन्वनयाकथंममवधोभविष्यतीतितत्राह नैषास्तीति विलक्षणशक्तिमत्वाद्भविष्यतीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३

तेनजानाम्यहंनूनंकारणंकिंचिदेवहि ॥यत्त्वांप्रार्थयतेबालायुद्धायकृतनिश्चया ॥ ४० ॥ नैषास्तिमानुषीनोवा गांधर्वीनतथासुरी ॥ देवैःकृतेयंज्ञातव्यामायामोहकरीविभो ॥ ४१ ॥ कातरत्वंनकर्त्तव्यंममैतन्मतमित्य लं ॥ कर्तव्यंसर्वथायुद्धंयद्भाव्यंतद्भविष्यति ॥ ४२ ॥ कोविदेदेवकर्त्तव्यंशुभंवाप्यशुभंतथा ॥ अवलंब्यधिया धैर्यंस्थातव्यंवैविचक्षणैः ॥ ४३ ॥ जीवितंमरणंपुंसांदैवाधीनंनराधिप ॥ कोपिनैवान्यथाकर्त्तुंसमर्थोभुवन त्रये ॥ ४४ ॥ महिषउवाच ॥ गच्छत्वाम्रमहाभागयुद्धायकृतनिश्चयः ॥ तामानयवरारोहांजित्वाधर्मेणमा निनीं ॥ ४५ ॥ नभवेद्वशगानारीसंग्रामेयदिसातव ॥ हंतव्यानान्यथाकामंमाननीयाप्रयत्नतः ॥ ४६ ॥ वीरस्त्वमसिसर्वज्ञकामशास्त्रविशारदः ॥ येनकेनाप्युपायेनजेतव्यावरवर्णिनी ॥ ४७ ॥ त्वरन्वीरमहाबा होसैन्येनमहतावृतः ॥ तत्रगत्वात्वयाज्ञेयाविचार्यचपुनःपुनः ॥४८ ॥ किमर्थमागताचेयंज्ञातव्यंताद्धिकारणं कामाद्वावैरभावाद्वमायाकस्येयमित्युत ॥ ४९ ॥ आदौतन्निश्चयंकृत्वाज्ञातव्यंतच्चिकीर्षितं ॥ पश्चाद्युद्धंप्रक र्त्तव्यंयथायोग्यंयथाबलं ॥ ५० ॥ कातरत्वंनकर्त्तव्यंनिर्दयत्वंतथानच ॥ यादृशंहिमनस्तस्याःकर्त्तव्यंतादृशं त्वया ॥ ५१ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितद्भाषितंश्रुत्वाताम्रःकालवशंगतः ॥ निर्गतःसैन्यसंयुक्तःप्रणम्यमहिषं नृपं ॥ ५२ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ हंतव्यानान्यथेति यदिसंग्रामेनवशगातदाहंतव्यायद्यन्यथावशगास्यात्तदानहंतव्याकिंतुकामंयथेष्टंमाननीयेत्यर्थः
॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

गच्छन्मार्गेदुरात्मासौशकुनान्वीक्ष्यदारुणान् ॥ विस्मयंचभयंप्राप्यममार्गप्रदर्शकान् ॥ ५३ ॥ सगत्वातां समालोक्यदेवींसिंहोपरिस्थितां॥स्तूयमानांसुरैःसर्वैःसर्वायुधविभूषितां ॥५४॥ तामुवाचविनीतःसन्वाक्यं मधुरयागिरा ॥ सामभावंसमाश्रित्यविनयावनतःस्थितः ॥ ५५ ॥ देविदैत्येश्वरःशृंगीत्वद्रूपगुणमोहितः ॥ स्पृहांकरोतिमहिषस्त्वत्पाणिग्रहणायच॥५६॥ भावंकुरुविशालाक्षितस्मिन्नमरदुर्जये ॥ पतितंप्राप्यमृद्वंगिनं दनेविहराद्भुते ॥ ५७ ॥ सर्वांगसुंदरंदेहंप्राप्यसर्वसुखास्पदं ॥ सुखंसर्वात्मनाग्राह्यंदुःखंहेयमितिस्थितिः ॥ ५८ ॥ करभोरुकिमर्थंतेगृहीतान्यायुधान्यलं ॥ पुष्पकंदुकयोग्यास्तेकराःकमलकोमलाः ॥ ५९ ॥ भ्रूचापे विद्यमानेऽपिधनुषाकिंप्रयोजनं ॥ कटाक्षाविशिखाःसंतिकिंबाणैर्निष्प्रयोजनैः ॥ ६० ॥ संसारेदुःखदंयुद्धंनक र्त्तव्यंविजानता ॥ लोभासक्ताःप्रकुर्वंतिसंग्राममंचपरस्परं ॥ ६१ ॥ पुष्पैरपिनयोद्धव्यंकिंपुनर्निशितैःशरैः ॥ भेदनंनिजगात्राणांकस्यतज्जायतेमुदे ॥ ६२ ॥ तस्मात्त्वमपितन्वंगिप्रसादंकर्त्तुमर्हसि ॥ भर्त्तारंभजमेना थंदेवदानवपूजितं ॥ ६३ ॥ सतेऽत्रवांछितंसर्वंकरिष्यतिमनोरथं ॥ त्वंपट्टमहिषीराज्ञःसर्वथानात्रसंशयः ॥ ६४ ॥ वचनंकुरुमेदेविप्राप्स्यसेसुखमुत्तमं ॥ संग्रामेजयसंदेहःकष्टंप्राप्यनसंशयः ॥ ६५ ॥ जानासिराज्य नीतिंत्वंयथावद्वरवर्णिनि ॥ भुंक्ष्वराज्यसुखंपूर्णंवर्षाणामयुतायुतं ॥ ६६ ॥ पुत्रस्तेभविताकांतःसोऽपिराजा भविष्यति ॥ यौवनेक्रीडयित्वांतेवार्द्धक्येसुखमाप्स्यसि ॥ ६७ ॥

श्रीदे०पं०एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ पंचषष्टिश्लोककवर्यैस्ताम्रस्यागमनोत्तरं ॥ दैत्यौ च प्रेषितौतेनश्रुतौत्राष्कळदुर्मुखौ ॥ १ ॥ ताम्रवाक्यश्रवणोत्तरंजगदंबिकायदाहतदुच्यते तन्निशम्येति॥ १ ॥ ॥ २ ॥ यवसंतृणं यथात्वंतथात्वज्जातीयानाहं यन्मामभिकांक्षसीति भावः ॥ ३ ॥ किंचनकामयेहमिति ॥ ४ ॥ ५ ॥ निस्पृहःस्थिरइतिभगवत्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपत्वेनपुंप्रकृत्युभयात्मकत्वात्तस्यके

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेदेवीमहात्म्येएकादशोऽध्यायः ॥११ ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्य वचःस्तस्यताम्रस्यजगदंबिका ॥ मेघगंभीरयावाचाहसंतीतमुवाचह ॥ १ ॥ देव्युवाच ॥ गच्छताम्रपतिं ब्रूहिमुमूर्षुमंदचेतसं ॥ महिषंचातिकामार्तंमूढंज्ञानविवर्जितं ॥ २ ॥ यथातेमहिषीमाताप्रौढायवसभक्षिणी ॥ नाहंतथाशृंगवतीलंबपुच्छामहोदरी॥३॥ नकामयेऽहंदेवेशंनैवविष्णुंनशंकरं ॥ धनदंवरुणंनैवब्रह्माणंनचपावकं ॥ ४ ॥ एतान्देवगणानूहित्वापशुंकेनगुणेनवै ॥ वृणोम्यहंवृथालोकेगर्हणामेभवेदिति ॥ ५ ॥ नाहंपतिं वरानारीवर्ततेमेपतिःप्रभुः ॥ सर्वकर्तासर्वसाक्षीह्यकर्तानिःस्पृहःस्थिरः ॥६॥ निर्गुणोनिर्ममोऽनंतोनिरालंबो निराश्रयः ॥ सर्वज्ञःसर्वगःसाक्षीपूर्णःपूर्णाशयःशिवः ॥ ७ ॥ सर्वावासःक्षमःशांतःसर्वदृक्सर्वभावनः ॥ तंत्यक्त्वामहिषंमंदंकथंसेवितुमुत्सहे ॥ ८ ॥ प्रबुध्ययुध्यतांकामंकरोमियमवाहनं ॥ अथवामनुजानाविकरिष्येजलवाहकं ॥ ९ ॥ जीवितेच्छास्तिचेत्पापगच्छपातालमाशुवै॥ समस्तैर्दानवैर्युक्तस्त्वन्यथाहन्मिसंगरे ॥ १० कामंसदृशयोर्योगःसंसारेसुखदोभवेत् ॥ अन्यथादुःखदोभूयादज्ञानाद्यदिकल्पितः ॥ ११ ॥

वलमायास्वरूपत्वाभिमानेनेयमुक्तिरितिबोध्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८॥ प्रबुध्येति इत्थंप्रबुध्ययुध्यतामित्यर्थः जलवाहकंलोकेजलवाहकत्वेनमहिषःप्रसिद्धोस्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ यत्त्वयोक्तंमहिषेणसंबंधेसुखंभविष्यतीतितत्राहकामंसदृशयोरिति ॥ ११ ॥

तद्देवोपपादयाते मूर्खस्त्वमसीति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

मूर्खस्त्वमसियद्रूपेपतिंमेभजभामिनि ॥ क्वाहंक्वमहिषःशृंगीसंबंधःकीदृशोद्वयोः ॥ १२ ॥ गच्छयुध्यस्ववा कामंहनिष्येऽहंसबांधवं ॥ यज्ञभागंदेवलोकंनोचेत्त्यक्त्वासुखीभव ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वासात दादेवीजगर्जभृशमद्भुतं ॥ कल्पांतसदृशंनादंचक्रेदैत्यभयावहं ॥ १४ ॥ चकंपेवसुधाचेलुस्तेनशब्देनभूधराः गर्भाश्चदैत्यपत्नीनांसस्रंसुर्गर्जितस्वनात् ॥ १५ ॥ ताम्रःश्रुत्वाचतंशब्दंभयत्रस्तमनास्तदा ॥ पलायनं ततःकृत्वाजगाममहिषांतिकं ॥ १६ ॥ नगरेतस्ययेदैत्यास्तेपिचिंतामवाप्नुवन् ॥ बधिरीकृतकर्णाश्चपलाय नपरानृप ॥१७॥ तदाक्रोधेनसिंहोपिननादभृशमुत्सटः ॥ तेननादेनदैतेयाभयंजग्मुरपिस्फुटं ॥ १८ ॥ ताम्रंसमागतंदृष्ट्वाहयारिरपिमोहितः ॥ चिंतयामाससचिवैःकिंकर्त्तव्यमतःपरं ॥ १९ ॥ दुर्गग्रहोवाकर्तव्यो युद्धंनिर्गत्यवापुनः ॥ पलायनेकृतेश्रेयोभवेद्वादानवोत्तमाः ॥ २० ॥ बुद्धिमंतोदुराधर्षाःसर्वेशस्त्रविशारदाः ॥ मंत्रःखलुप्रकर्त्तव्यःसुगुप्तःकार्यसिद्धये ॥२१॥ मंत्रमूलंस्मृतंराज्यंयदिसस्यात्सुरक्षितः॥ मंत्रिभिश्चसदाचारै र्विधेयःसर्वथाबुधैः ॥ २२ मंत्रभेदेविनाशःस्याद्राज्यस्यभूपतेस्तथा ॥ तस्माद्भेदभयाद्गुप्तःकर्तव्योभूतिमि च्छता ॥ २३ ॥ तदत्रमंत्रिभिर्वाच्यंवचनंहेतुमद्धितं॥कालदेशानुसारेणविचिंत्यनीतिनिर्णयं॥२४॥यायोषित्र समायाताप्रबलादेवनिर्मिता ॥ एकाकिनीनिरालंबाकारणंतद्विचिंत्यतां ॥ २५ ॥ युद्धंप्रार्थयतेबालाकिमाश्च र्यमतःपरं ॥ श्रेयोऽत्रविपरीतंवाकोवेत्तिभुवनत्रये ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ भूतिमिच्छतामंत्रोगुप्तःकर्तव्यइत्यर्थः॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

नबहूनांजयोप्यस्तिनैकस्यचपराजयः ॥ दैवाधीनौसदाज्ञेयौयुद्धेजयपराजयौ ॥ २७ ॥ उपायवादिनःप्राहुर्दै वंकिंकेनवीक्षितं ॥ अदृष्टमितियन्नामप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २८ ॥ तत्सत्वेपिप्रमाणंकिंकातराशावलंबनं ॥ नसमर्थजनानांहिदैवंकुत्रापिलक्ष्यते ॥ २९ ॥ उद्यमोदैवमेतौहिशूरकातरयोर्मतं ॥ विचिंत्याद्यधियासर्वंकर्त्त व्यंकार्यमादरात् ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाहेतुगर्भंमहायशाः ॥ बिडालास्योमहाराजमि त्युवाचकृतांजलिः ॥ ३१ ॥ राजन्नेषाविशालाक्षीज्ञातव्यायत्नतःपुनः ॥ किमर्थमिहसंप्राप्ताकुतःकस्यपरि ग्रहः ॥ ३२ ॥ मरणंतपरिज्ञायस्त्रियःसर्वात्मनासुरैः ॥ प्रेषितापद्मपत्राक्षीसमुत्पाद्यस्वतेजसा ॥ ३३ ॥ ते पिछन्नाःस्थिताःखेऽत्रसर्वेयुद्धदिदृक्षवः ॥ समयेऽस्याःसहायास्तेभविष्यंतियुयुत्सवः ॥३४ ॥ पुरतःकामिनीं कृत्वातेवैविष्णुपुरोगमाः ॥ वधिष्यंतिचनःसर्वान्सात्वांयुद्धेहनिष्यति ॥ ३५ ॥ एताच्चिकीर्षितंतेषांमयाज्ञातंन राधिप ॥ भवितव्यस्यनज्ञानंवर्ततेममसर्वथा ॥ ३६ ॥ योद्धव्यंनत्वयाद्येतिनाहंवक्तुंक्षमःप्रभो ॥ प्रमाणंत्वं महाराजकार्येऽत्रदेवनिर्मिते ॥ ३७ ॥ त्वदर्थेऽस्माभिरनिशंमर्त्तव्यंकार्यगौरवात् ॥ विहर्त्तव्यंत्वयासार्धमेष धर्मोनुजीविनां ॥ ३८ ॥ विचारोत्रमहानस्तियदेकाकामिनीनृप ॥ युद्धंप्रार्थयतेऽस्माभिःससैन्यैर्बलदर्पितैः ३९ ॥ दुर्मुखउवाच ॥ राजन्मृयुद्धेजयोनाद्यभवितावेद्म्यहंकिल ॥ पलायनंनकर्त्तव्यंयशोहानिकरंनृणां ॥ ४० ॥२९॥

॥४१॥ ४२ ॥४३॥४४॥४५॥४६॥रसस्यशृंगाररसस्यस्थायि[illegible]भावोनाम[illegible]भिर्नानुभावैर्व्यक्तः संचारिणातथा रसतामेतिरत्यादिः स्थायीभावः सचेतसइत्युक्तलक्षणश्चेतसश्चमत्कारः य[illegible]पिरसएवस्थायीभावोनरसस्यसंबंधीतथापिरसस्येतिषष्ठीराहोःशिरइतिवत्‌ज्ञेे

इंद्रादीनांसंयुगेऽपिन[illegible]तंयज्जुगुप्सितं ॥ एकाकिनींस्त्रियंप्राप्यकोहिकुर्यात्पलायनं ॥ ४१ ॥ तस्माद्युद्धं प्रकर्त्तव्यंमरणेवारणेजयः ॥ यद्वावितद्भवत्येवकात्रचिंताविपश्यतः ॥ ४२ ॥ मरणेऽत्रयशःप्राप्तिर्जीवनेचत थासुखं ॥ उभयंमनसाकृत्वाकर्त्तव्यंयुद्धमद्यवै ॥ ४३ ॥ पलायनेयशोहानिर्मरणंचायुषःक्षये ॥ तस्माच्छो कोनकर्त्तव्योर्जीवितेमरणेवृथा ॥ ४४ ॥ व्यासउवाच ॥ दुर्मुखस्यवचःश्रुत्वाबाष्कलोवाक्यमब्रवीत् ॥ प्र णतःप्रांजलिर्भूत्वाराजानंवाक्यकोविदः ॥ ४५ ॥ बाष्कलउवाच ॥ राजन्चिंतानकर्त्तव्याकार्येऽस्मिन्कात राप्रिये ॥ अहमेकोहनिष्यामिचंडींचंचललोचनां ॥ ४६ ॥ उत्साहस्तुप्रकर्त्तव्यःस्थायीभावोरसस्यच ॥ भ यानकोभवेद्वैरीवीररस्यनृपसत्तम ॥ ४७ ॥ तस्मात्त्यक्त्वाभयंभूपकरिष्येयुद्धमद्भुतं ॥ नयिष्यामिनरेंद्राहंचंडि कांयमसादनं ॥ ४८ ॥ नबिभेमियमादिंद्रात्कुबेराद्वरुणादपि ॥ वायोर्वन्हेस्तथाविष्णोःशंकराच्छशिनोरवेः॥ ४९ ॥ एकाकिनींतथानारींकिंपुनर्मदगर्विता ॥ अहंतांनिहनिष्यामिविशिखैश्चशिलाशितैः॥ ५० ॥ पश्यबाहु बलंमेऽद्यविहरस्वयथासुखं ॥ भवतात्रनगंतव्यंसंग्राममेप्यनयासमं ॥ ५१ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवतिराजें द्रेबाष्कलेमदगर्विते ॥ प्रणम्यनृपतिंतत्रदुर्द्धरोवाक्यमब्रवीत् ॥ ५२ ॥ दुर्द्धरउवाच ॥ महिषाहंविजेष्यामिदे वींदेवविनिर्मितां ॥ अष्टादशभुजांरम्यांकारणाच्चसमागतां ॥ ५३ ॥

या यद्वारसस्यचित्तस्येत्यर्थोवा वैरीवीररसस्यतुभयानकोभावोवैरीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

राजन्भीषयितुंत्वांवैमयैषानिर्मितासुरैः ॥ विभीषिकेयंविज्ञायत्यजमोहंमनोगतं ॥ ५४ ॥ राजनीतिरियंरा
जन्मंत्रिकृत्यंतथाशृणु॥सात्विकाराजसाःकेचित्तामसाश्चतथापरे॥५५॥मंत्रिणस्त्रिविधालोकेभवंतिदानवाधिप
॥ सात्विकाःप्रभुकार्याणिसाधयंतिस्वशक्तिभिः ॥५६॥ आत्मकृत्यंप्रकुर्वंतिस्वामिकार्याविरोधतः ॥ एकचित्ता
धर्मपरामंत्रशास्त्रविशारदाः ॥५७॥ राजसाभिन्नचित्ताश्चस्वकार्येनिरताःसदा॥कदाचित्स्वामिकार्येतेप्रकुर्वंति
यदृच्छया ॥५८ ॥तामसालोभनिरताःस्वकार्येनिरताःसदा ॥ प्रभुकार्यंविनाऽयैवस्वकार्यंसाधयंतिते ॥ ५९
समयेतेविभिद्यंतेपरैस्तुपरवंचिताः ॥ स्वच्छिद्रंशत्रुपक्षीयान्निर्दिशंतिगृहस्थिताः ॥ ६० ॥ कार्यभेदकरा
नित्यंकोशगुप्तासिवत्सदा ॥ संग्रामेऽथसमुत्पन्नेभीषयंतिप्रभुंसदा ॥ ६१ ॥ विश्वासस्तुनकर्तव्यस्तेषांराज
न्कदाचन ॥ विश्वासेकार्यहानिःस्यान्मंत्रहानिःसदैवहि ॥ ६२ ॥ खलाःकिंकिंनकुर्वंतिविश्वस्तालोभतत्प
राः ॥ तामसाःपापनिरताबुद्धिहीनाःशठास्तथा ॥ ६३ ॥ तस्मात्कार्यंकरिष्यामिगत्वाहंरणमस्तके ॥ चिंता
त्वयानकर्तव्यासर्वथानृपसत्तम ॥ ६४ ॥ गृहीत्वातांदुराचारामागमिष्यामिसत्वरः ॥ पश्यमेऽद्यबलंधैर्यंप्र
भुकार्यंस्वशक्तितः ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेदेवीमहात्म्येद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वातौमहाबाहूदैत्यौबाष्कलदुर्मुखौ ॥ जग्मतुर्मददिग्धांगौसर्वशस्त्रास्त्रकोविदौ ॥ १ ॥ ॥३०॥

दुर्मुखौ ॥यमलोकंगतावेतदुच्यतेसुरनायकौ ॥१॥राजाज्ञांपूर्वाध्यायांतोक्तांपरिगृह्यबाष्कलदुर्मुखौनिर्गताविस्याह इत्युक्त्वेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ संसारसुखंविषयसुखं ॥ ६ ॥ जाल्मेति हेजाल्मत्वंकाममोहितानारीयंभवतिइतिकिंमांजानासियद्यस्मात्त थाविधाहंमाहिषंशठंभजेयामित्यर्थः ॥ ७ ॥ किंतुकुलांगनाहमास्मि तथाचकुलांगनानामिदंवृत्तमस्तीत्याह कुलशीलगुणैस्तुल्यमिति रू

तौगत्वासमरेदेवीमूचतुर्वचनंतदा ॥ दानवौचमदोन्मत्तौमेघगंभीरयागिरा ॥२ ॥ देविदेवाजितायेनमहिषेण महात्मना ॥ वरयत्वंवरारोहेसर्वदैत्याधिपंनृपं ॥ ३ ॥ सकृत्वामानुपंरूपंसर्वलक्षणसंयुतं ॥ भूपितंभूषणै र्दिव्यैस्त्वामिप्यातिरहःकिल ॥ ४ ॥ त्रैलोक्यविभवंकामंत्वमेप्यसिशुचिस्मिते ॥ महिषेपरमंभावंकुरुकांतेम नोगतं ॥ ५ ॥ कृत्वापतिंमहावीरंसंसारसुखमद्भुत ॥ त्वंप्राप्स्यसिपिकालपेयोपितांखलुवांछितं ॥ ६ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ जाल्मत्वंकिंविजानासिनार्यहंकाममोहिता ॥ मंदबुद्धिवलात्यर्थंभजेयंमहिषंशठं ॥ ७ ॥ कु लशीलगुणैस्तुल्यंतंभजंतिकुलस्त्रियः ॥ अधिकंरूपचातुर्यबुद्धिशीलक्षमादिभिः ॥८ ॥ कानुकामातुरानारीभ जेच्चपशुरूपिणं ॥ पशूनामधमंनूनंमहिषंदेवरूपिणी ॥ ९ ॥ गच्छतंमहिषंतूर्णंभूपंवाप्कलदुर्मदौ ॥ वदतं तद्वचोदैत्यंगजतुल्यंविपाणिनं ॥ १० ॥ पातालंगच्छवाभ्येत्यसंग्रामंकुरुवामया ॥ रणेजातेसहस्राक्षोनिर्भ यःस्यादितिध्रुवं ॥ ११ ॥ हत्वाहंत्वांगमिप्यामिनान्यथागमनंमम ॥ इत्थंज्ञात्वासुदुर्बुद्धेयथेच्छासितथाकुरु ॥ १२ ॥ मामनिर्जित्यभूभागेनस्थानंतेकदाचन ॥ भविप्यतिचतुःपाददिविवागिरिकंदरे ॥ १३ ॥ व्यासउ वाच ॥ इत्युक्तौतौतयादैत्यौकोपाकुलितलोचनौ ॥ धनुर्बाणधरौवीरौयुद्धकामौबभूवतुः ॥१४॥ कृत्वासुविपु लंनादंदेवीसानिर्भयास्थिता ॥ उभौचचक्रतुस्तीव्रांबाणवृष्टिंकुरूद्वह ॥ १५॥

पचातुर्यबुद्ध्यादिभिरधिकमित्यर्थःस्वस्माद्रूपचातुर्यबुद्ध्यादिभिरधिकमगीत्यर्थः॥८॥९ ॥गच्छतमितिलोट्मध्यमपुरुषद्विवचनांतं तथैववदतमि त्यपि ॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५ ॥

भगवत्यपिबाणौघान्मुमोचदानवौप्रति ॥ कृत्वातिमधुरंनादंदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ १६ ॥ तयोस्तुबाष्कल

॥३१॥ स्तूर्णंसंमुखोभूद्रणांगणे ॥ दुर्मुखःप्रेपकस्तत्रदेवीमाभिमुखःस्थितः ॥ १७ ॥ तयोर्युद्धमभूद्धोरंदेवीबाष्कल

योस्तदा ॥ बाणासिपरिघाघातैर्भयदंमंदचेतसां॥ १८॥ततःक्रुद्धाजगन्मातादृष्ट्वातंयुद्धदुर्मदं ॥ जघानपंचभि

र्बाणैःकर्णाकृष्टैःशिलाशितैः ॥ १९॥ दानवोऽपिशरान्देव्याश्चिच्छेदानिशितैःशरैः ॥ सप्तभिस्ताडयामासदेवीं

सिंहोपरिस्थितां ॥ २० ॥ सापितंदशभिस्तीक्ष्णैःसुपीतैःसायकैःखलं ॥ जघानतच्छरांश्छित्वाजहासचमु

हुर्मुहुः॥ २१ ॥ अर्धचंद्रेणबाणेनचिच्छेदचशरासनं ॥ बाष्कलोऽपिगदांगृह्यदेवींहंतुमुपाययौ॥२२॥आगच्छं

तंगदापाणिंदानवंमदगर्वितं ॥ चंडिकास्वगदापातैःपातयामासभूतले ॥ २३ ॥ बाष्कलःपतितोभूमौमुहूर्ता

दुत्थितःपुनः।चिक्षेपचगदांसोऽपिचंडिकांचंडविक्रमः ॥ २४ ॥ तमागच्छंतमालोक्यदेवीशूलेनवक्षसि ॥ ज

घानबाष्कलंक्रुद्धापपातचममारसः ॥ २५ ॥ पतितेबाष्कलेसैन्यंभग्नंतस्यदुरात्मनः ॥ जयेतिचमुदादेवा

श्चक्रुःशुर्गगनेस्थिताः ॥ २६ ॥ तस्मिंश्चनिहतेदैत्येदुर्मुखोऽतिबलान्वितः ॥ आजगामरणेदेवींक्रोधसंरक्तलो

चनः॥ २७ ॥ तिष्ठतिष्ठावलेसोऽपिभाषमाणःपुनःपुनः ॥ धनुर्बाणधरःश्रीमान्रथस्थःकवचावृतः ॥ २८ ॥

तमागच्छंतमालोक्यदेवीशंखमवादयत् ॥ कोपयंतीदानवंतंज्याघोषंचचकारह॥ २९ ॥ सोऽपिबाणान्मुमो

चाशुतीक्ष्णानाशीविषोपमान् ॥ स्वबाणैस्तान्महामायाचिच्छेदचननादच ॥ ३० ॥ ॥३१॥

माणइत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ यथेति वैतरणीसंतरणायेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ गोमायुः सृगालः सारमेयः श्वा ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

तयोःपरस्परंयुद्धंबभूवतुमुलंनृप ॥ बाणशक्तिगदाघातैर्मुसलैस्तोमरैस्तथा ॥३१॥ रणभूमौतदाजातारुधिरौघवहानदी ॥ पतितानितदातीरेशिरांसिप्रबभुस्तदा ॥ ३२ ॥ यथासंतरणार्थाययमकिंकरनायकैः ॥ तुंबीफलानिनीतानिनवशिक्षापरैर्मुदा ॥ ३३ ॥ रणभूमिस्तदाघोराबभूवातीवदुर्गमा ॥ शरीरैःपतितैर्भूमौखाद्यमानैर्वृकादिभिः ॥ ३४ ॥ गोमायुसारमेयाश्चकाकाःकंकाअयोमुखाः ॥ गृध्राःश्येनाश्चखादंतिशरीराणिदुरात्मनां ॥ ३५ ॥ ववौवायुश्चदुर्गंधोमृतानांदेहसंगतः ॥ अभूत्किलकिलाशब्दःखगानांपलभक्षिणां ॥ ३६ ॥ तदाचुकोपदुष्टात्मादुर्मुखःकालमोहितः ॥ देवीमुवाचगर्वेणकृत्वाचोर्ध्वंकरंशुभं ॥ ३७ ॥ गच्छचंडिहनिष्यामित्वामद्यैवसुबालिशे ॥ दैत्यंवाभजवामोरुमहिषंमदगर्वितं ॥ ३८ ॥ देव्युवाच ॥ आसन्नमरणःकामंप्रलपस्यद्यमोहितः ॥ अद्यैवत्वांहनिष्यामियथायंबाष्कलोहतः ॥ ३९ ॥ गच्छवातिष्ठवामंदमरणंयदिरोचते ॥ हत्वात्वांवैवधिष्यामिबालिशंमहिषीसुतं ॥ ४० ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यादुर्मुखोमर्तुमुद्यतः ॥ मुमोचबाणवृष्टिंतुचंडिकांप्रतिदारुणां ॥ ४१ ॥ सापितांतरसाछित्वाबाणवृष्टिंशितैःशरैः ॥जघानदानवंक्रुद्धावृत्रंवज्रधरोयथा॥ ४२ ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंसंजातंचातिकर्कशं ॥ भयदंकातराणांचशूराणांबलवर्धनं ॥ ४३ ॥ देवीचिच्छेदतरसाधनुस्तस्यकरेस्थितं ॥ तथैवपंचभिर्बाणैर्बभंजरथमुत्तमं ॥ ४४ ॥ रथेभग्नेमहाबाहुःपदातिर्दुर्मुखस्तदा॥ गदांगृहीत्वादुर्धर्षोजगामचंडिकांप्रति ॥ ४५ ॥

३८ ॥ ३९ ॥ ४० ४१ ॥४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥४६ ॥ मौलिमत्किरीटवदित्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥
षट्पंचाशन्महापद्यैर्दैत्यौतौताम्रचिक्षुरौ ॥ महामृधेहतौदेव्याकथ्येयंसमुदीर्यते ॥ १ ॥ दुर्मुखवधोत्तरजातंवृत्तमाह दुर्मुखमिति ॥ १ ॥

चकारसगदाघातंसिंहमौलौमहाबलात् ॥ नचचालहरिःस्थानात्ताडितोऽपिमहाबलः ॥ ४६ ॥ अंबिकातं समालोक्यगदापाणिंपुरःस्थितं ॥ खड्गेनशितधारेणशिरश्चिच्छेदमौलिमत् ॥४७॥ छिन्नेचमस्तकेभूमौप पातदुर्मुखोमृतः ॥ जयशब्दंतदाचक्रुर्मुदितानिर्जराभृशं ॥ ४८ ॥ तुष्टुवुस्तांतदादेवींदुर्मुखेनिहतेऽमराः ॥ पु ष्पवृष्टिंतथाचक्रुर्जयशब्दंनभस्थिताः ॥४९॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाःसविद्याधरकिन्नराः ॥ जहर्षुस्तंहतंदृष्ट्वादानवं रणमस्तके ॥ ५० ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ दुर्मु खंनिहतंश्रुत्वामहिषःक्रोधमूर्छितः ॥ उवाचदानवान्सर्वान्किंजातमितिचासकृत् ॥ १ ॥ निहतौदानवौशूरौर णेदुर्मुखबाष्कलौ ॥ ॥ तन्व्यातत्परमाश्चर्यंपश्यंतुदैवचेष्टितं ॥ २ ॥ कालोहिबलवान्कर्तासततंसुखदुःखयोः नराणांपरतंत्राणांपुण्यपापानुयोगतः ॥ ३ ॥ निहतौदानवश्रेष्ठौकिंकर्त्तव्यमतःपरं ॥ ब्रुवंतुमिलिताःसर्वेयद्यु क्तंकार्यसंकटे ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवतिराजेंद्रमहिषेऽतिबलान्विते ॥ चिक्षुराख्यस्तुसेनानीतमुवाच महारथः ॥ ५ ॥ राजन्नहंहनिष्यामिकाचिंतास्त्रीविहिंसने ॥ इत्युक्त्वास्वबलैर्युक्तःप्रययौरथसंयुतः ॥ ६ ॥ द्वि तीयंपार्ष्णिरक्षंतुकृत्वाताम्रंमहाबलं ॥ महतासैन्यघोषेणपूरयन्गगनंदिशः ॥ ७ ॥ तमागच्छंतमालोक्यदे वीभगवतीशिवा ॥ चकारशंखज्याघोषंघंटानादंमहाद्भुतं ॥ ८ ॥ तत्रसुस्तेनशब्देनतेचसर्वेसुरारयः ॥ किमे तदितिभाषंतोदुद्रुवुर्भयकंपिताः ॥ ९ ॥

दैवचेष्टितंप्रारब्धचेष्टितमित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ दुनोतिखेदयतीत्यर्थः ॥ १६ ॥ ननुयुद्धेक्षत्रियाःयशःप्राप्नुवंतितद्वदहमपिप्राप्स्यामीतिचेत्तेषामपिधिक्कारएवास्तीत्याह धिग्जन्मेतियेषांधर्मोलालितोऽयंप्रियोदेहःशरैःकृंतनीयइति ॥ १७ ॥ तदेवस्पष्टयति तैलाभ्यंगैरिति

चिक्षुराख्यस्तुतान्दृष्ट्वापलायनपरायणान् ॥ उवाचातिविसंक्रुद्धःकिंभयंवःसमागतं ॥१०॥ अद्यैवाहंहनिष्यामिबाणैर्बालांमदोन्नतां ॥ तिष्ठंत्वत्रभयंत्यक्त्वादैत्याःसमरमूर्द्धनि ॥११ ॥ इत्युक्त्वादानवश्रेष्ठश्चापपाणिर्बलान्वितः ॥ आगत्यसंगरेदेवीमित्युवाचगतव्यथः ॥ १२ ॥ किंगर्जसिविशालाक्षिभीपयन्कातरान्नरान् ॥ नाहंबिभेमितन्वंगिश्रुत्वातेऽद्यविचेष्टितं ॥ १३ ॥ स्त्रीवधेदूषणंज्ञात्वातथैवाकीर्तिसंभवं॥उपेक्षांकुरुतेचित्तंमदीयंवामलोचने ॥ १४ ॥ स्त्रीणांयुद्धंकटाक्षैश्चतथाहावैश्चसुंदरि ॥ नशस्त्रैर्विहितंक्वापित्वादृशीनांकदाचन ॥ १५ पुष्पैरपिनयोद्धव्यंकिंपुनर्निशितैःशरैः ॥ भवादृशीनांदेहेपुदुनोतिमालतीदलं ॥ १६ ॥ धिग्जन्ममानुपेलोकेक्षात्रधर्मानुजीविनां ॥ लालितोऽयंप्रियोदेहःकृंतनीयःशितैःशरैः ॥ १७ ॥ तैलाभ्यंगैःपुष्पवासैस्तथामिष्टान्नभोजनैः ॥ पोपितोऽयंप्रियोदेहोघातनीयःपरेषुभिः ॥ १८ ॥ देहंछित्वासिधाराभिर्धनभृज्जायतेनरः ॥ धिग्धनंदुःखदंपूर्णपश्चात्किंसुखदंभवेत् ॥ १९ ॥ त्वमप्यज्ञैववामोरुयुद्धमाकांक्षसेयतः ॥सुखंसंभोगजंत्यक्त्वाकंगुणंवेत्सिसंगरे ॥ २० ॥ खड्गपातंगदाघातंभेदनंचशिलीमुखैः ॥ मरणांतेतुसंस्कारोगोमायुमुखकर्षणं ॥ २१ ॥ तस्यैवकविभिर्धूर्तैःकृतंचातीवशंसनं ॥ रणेमृतानांस्वःप्राप्तिरर्थवादोऽस्तिकेवलः ॥ २२ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ प्रत्युतदुर्गुणाएवरणेसंतीत्याह खड्गपातमिति ॥ २१ ॥ ननुतर्हिदुर्गुणवतोरणस्यकिमर्थंकविभिःप्रशंसनंकृतमितिचेत्धूर्तकविभिस्तत्कृतमप्रमाणिकमेवेत्याह . तस्यैवेति ॥ २२ ॥

तस्माद्गच्छवरारोहेयत्रतेरमतेमनः॥ भजवाभूपतिंनाथंहयारिंसुरमर्द्दनं॥ २३ ॥ व्यासउवाच॥ एवंब्रुवा
॥३३॥ णंतंदैत्यंप्रोवाचजगदंबिका॥ किंमृषाभाषसेमूढबुद्धिमानिवपंडितः॥२४॥ नीतिशास्त्रंनजानासिविद्यांचान्वी
क्षिकींतथा॥ नसेवितास्त्वयावृद्धानधर्मेमतिरस्तिते॥ २५॥ मूर्खसेवापरोयस्मात्तस्मात्त्वंमूर्खएवहि॥ राज
धर्मंनजानासिकिंब्रवीषिममाग्रतः॥२६॥ संग्रामेमहिषंहत्वाकृत्वासृधिरकर्दमं॥ यशस्तंभंस्थिरंकृत्वागमि
ष्यामियथासुखं॥२७॥देवानांदुःखदातारंदानवंमदगर्वितं॥हनिष्येऽहंदुराचारंयुद्धंकुरुस्थिरोभव॥ २८ ॥ जी
वितेच्छास्तिचेन्मूढमहिषस्यतथातव॥ तदागच्छंतुपातालंदानवाःसर्वएवते॥ २९ ॥ मुमूर्षायदिवाश्चित्तेयुद्धं
कुर्वंतुसत्वराः॥ सर्वानेववधिष्यामिनिश्चयोऽयंममाधुना॥ ३०॥ व्यासउवाच॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यादा
नवोबलदर्पितः॥ मुमोचबाणवृष्टिंतांघनवृष्टिमिवापरां॥ ३१ ॥ चिच्छेदतस्यसाबाणान्स्वबाणैर्निशितैस्त
दा॥जघानतंतथाघोरैराशीविषसमैःशरैः॥३२॥ युद्धंपरस्परंतत्रबभूवविस्मयप्रदं॥गदयाघातयामासतंरथा
ज्जगदंबिका॥ ३३ ॥ मूर्च्छांप्रापसदुष्टात्मागदयाभिहतोभृशं॥ मुहूर्तद्वयमात्रंतुरथोपस्थइवाचलः॥ ३४॥
तंतथामूर्च्छितंदृष्ट्वाताम्रःपरबलार्द्दनः॥ आजगामरणेयोद्धुंचंडिकांप्रतिचापलः॥ ३५ ॥ आगच्छंतंतु
तंवीक्ष्यहसंतीप्राहचंडिका॥एह्येहिदानवश्रेष्ठयमलोकंनयाम्यहं॥३६॥ किंभवद्भिःसमायातैरबलैश्चगतायुषैः
महिषःकिंगृहेमूढःकरोतिजीवनोद्यमं॥ ३७॥ ॥३३॥

॥३४॥ ३५॥ ३६॥ किंभवद्भिरिति भवद्भिरागतैः किंफलंभवतांपतिरेवकुतोनायाति समहिषोमृहेस्थित्वाकिंजीवनोद्यमंकरोति॥ ३७॥

॥३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ तनुच्छदंकवचं ॥४४॥ ४५॥ वसंतेचकिंशुकाइवरणेराक्षसाइत्यन्वयः॥ ४६

किंभवद्भिर्हतैर्मंदैर्ममापिविफलःश्रमः॥ अहतेमहिषेपापेसुरशत्रौदुरात्मनि॥३८॥तस्माद्यूयंगृहंगत्वामहिषं
प्रेषयंत्विह॥ पश्येन्मांसोपिमंदात्मायादृशींतादृशींस्थितां॥ ३९॥ ताम्रस्तद्वचनंश्रुत्वाबाणवृष्टिंचकारह॥
चंडिकांप्रतिकोपेनकर्णाकृष्टशरासनः॥ ४०॥ भगवत्यपिताम्राक्षीसमाकृष्यशरासनं॥ बाणानमुमोचतर
साहंतुकामासुराहितं॥४१॥ चिक्षुराख्योऽतिबलवान्मूर्च्छांत्यक्त्वोत्थितःपुनः॥ गृहीत्वासशरंचापंतस्थौतत्सं
मुखःक्षणात्॥ ४२॥ चिक्षुराख्यश्चताम्रश्चद्वावप्यतिबलोत्कटौ॥ युयुधातेमहावीरौसहदेव्यारणांगणे॥
४३॥ कुपिताचमहामायाववर्षशरसंततिं॥ चकारदानवान्सर्वान्बाणक्षततनुच्छदान्॥ ४४॥ असुराःक्रो
धसंमूढावभूवुःशरताडिताः॥ चिक्षिपुःशरजालानिदेवींप्रतिरुषान्विताः॥ ४५॥ बभुस्तेराक्षसास्तत्रकिंशु
काइवपुष्पिणः॥ शिलीमुखक्षताःसर्वेवसंतेचवनेरणे॥ ४६॥ बभूवतुमुलंयुद्धंताम्रेणसहसंयुगे॥ विस्मयं
परमंजग्मुर्देवायेप्रेक्षकास्थिताः॥ ४७॥ताम्रोमुसलमादायलोहजंदारुणंदृढं॥ जघानमस्तकेसिंहंजहासच
ननर्दच॥ ४८॥ नर्दमानंतदातंतुदृष्ट्वादेवीरुषान्विता॥ खड्गेनशितधारेणशिरश्चिच्छेदसत्वरा॥ ४९॥
छिन्नेशिरसिताम्रस्तुविशीर्षोमुसलीबली॥ बभ्रामक्षणमात्रंतुपपातरणमस्तके॥५०॥ पतितंताम्रमालोक्य
चिक्षुराख्योमहाबलः॥ खड्गमादायतरसादुद्रावचंडिकांप्रति॥ ५१॥ भगवत्यपितंदृष्ट्वाखड्गपाणिमुपागतं॥
दानवंपंचभिर्बाणैर्जघानतरसारणे॥ ५२॥

॥४७॥ ॥४८॥ ॥४९॥ ॥५०॥ ॥५१॥ ॥५२॥

पंचबाणानांविभागमाह एकेनेतिअपरैःशरैरवशिष्टैस्त्रिभिरित्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ सप्ताधिकैश्चपंचाशताद्यैरथमहारणे ॥ असिलोमादयः सर्वेनिहताइतिकीर्त्यते ॥ १ ॥ इत्थंपूर्वाध्यायातेतान्प्रचिक्षु

एकेनपातितंखङ्गंद्वितीयेनतुतत्करः ॥ कंठाच्चमस्तकंतस्यकृंतितंचापरैःशरैः ॥ ५३ ॥ एवंतौनिहतौक्रूरौ राक्षसौरणदुर्मदौ ॥ भग्नंसैन्यंतयोस्तूर्णंदिक्षुसंत्रस्तमानसं ॥ ५४ ॥ देवाश्चमुदिताःसर्वेदृष्ट्वातौनिहतौरणे ॥ पुष्पवृष्टिंमुदाचक्रुर्जयशब्दंनभस्थिताः ॥ ५५ ॥ ऋषयोदेवगंधर्वावैतालाःसिद्धचारणाः ॥ ऊचुस्तेजयदेवीतिचांबिकेतिपुनःपुनः ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ व्यासउवाच ॥ तौतयानिहतौश्रुत्वामहिषोविस्मयान्वितः ॥ प्रेषयामासदैतेयान्तद्वधार्थंमहाबलान् ॥ १ ॥ असिलोमबिडालाख्यप्रमुखान्युद्धदुर्मदान् ॥ सैन्येनमहतायुक्तान्सायुधान्सपरिच्छदान् ॥ २ ॥ तेतत्रददृशुर्देवींसिंहस्योपरिसंस्थितां ॥ आष्टादशभुजांदिव्यांखङ्गखेटकधारिणीं ॥ ३ ॥ असिलोमाग्रतोगत्वातामुवाचहसन्निव ॥ विनयावनतःशांतोदेवींदैत्यवधोद्यतां ॥ ४ ॥ असिलोमोवाच ॥ देविब्रूहिवचःसत्यंकिमर्थमिहसुंदरि ॥ आगतासिकिमर्थंवाहंसिदैत्यान्निरागसः ॥ ५ ॥ कारणंकथयाद्यत्वंत्वयासंधिकरोम्यहं ॥ कांचनंमणिरत्नानिभाजनानिवराणिच ॥ ६ ॥ यानीच्छसिवरारोहेगृहीत्वागच्छमाचिरं ॥ किमर्थंयुद्धकामासिदुःखसंतापवर्द्धनं ॥ ७ ॥ कथयंतिमहात्मानोयुद्धंसर्वसुखापहं ॥ कोमलेऽतीवतेदेहेपुष्पघातासहेभृशं ॥ ८ ॥ किमर्थंशस्त्रसंपातान्सहसीतिविसिस्मये ॥ चातुर्यस्यफलंशांतिःसततंसुखसेवनं ॥ ९ ॥ तत्किमर्थंदुःखहेतुंसंग्रामंकर्तुमिच्छसि ॥ संसारेऽत्रसुखंग्राह्यंदुःखंहेयमितिस्थितिः ॥ १० ॥

र्योर्वधानंतरंजातंवृत्तमाह ताविति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ दुःखसंतापेत्युत्तरान्वयि ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ तद्भोगजंनाशात्मकमनित्यंत्याज्यमित्यन्वयः । तस्मात्त्वमपित्रह्मज्ञानंसंपाद्यसुखीभवयुद्धादुपरमंकुर्वितिभावः ननुसौगतानांम तेपरलोकएवनास्तिदूरतोब्रह्मज्ञानं तथाचतन्मतेयुद्धसंभवोस्तीतिचेत्तत्राह सौगतानामिति ॥ १२ ॥ तन्मतेपिपरलोकभयाभावात् विष यसुखमेवभोक्तव्यमित्यायातीत्याह तथापीति ननुममनवेदांतिमतंनापिसौगतमतंकिंतुमीमांसकमतं तथाचतन्मतेपरलोकस्यसत्वाद्युद्धंपरलो

तत्सुखंद्विविधंप्रोक्तंनित्यानित्यप्रभेदतः ॥ आत्मज्ञानंसुखंनित्यमनित्यंभोगजंस्मृतं ॥ ११ ॥ नाशात्मकं तुतत्त्याज्यंवेदशास्त्रार्थचिंतकैः ॥ सौगतानांमतंचेत्त्वंस्वीकरोपिवरानने ॥ १२ ॥ तथापियौवनंप्राप्यभुंक्ष्व भोगाननुत्तमान् ॥ परलोकस्यसंदेहोयदितेऽस्तिकृशोदरि ॥१३॥ स्वर्गभोगपरानित्यंभवभामिनिभूतले ॥ अनित्यंयौवनंदेहेज्ञात्वेतिसुकृतंचरेत् ॥ १४ ॥ परोपतापनंकार्यंवर्जनीयंसदाबुधैः ॥ अविरोधेनकर्त्तव्यंधर्मा र्थकामसेवनं ॥ १५ ॥ तस्मात्त्वमपिकल्याणिमतिंधर्मेसदाकुरु ॥ अपराधंविनादैत्यान्कस्मान्मारयसेऽविके १६ ॥ दयाधर्मोऽस्यदेहोऽस्तिसत्यंप्राणाःप्रकीर्तिताः ॥ तस्माद्दयातथासत्यंरक्षणीयंसदाबुधैः ॥ १७ ॥ का रणंवदसुश्रोणिदानवानांवधेतव ॥ देव्युवाच ॥ त्वयापृष्टंमहावाहोकिमर्थमिहमागता ॥ १८ ॥ तदहंसंप्रव क्ष्यामिहननेचप्रयोजनं ॥ विचरामिसदादैत्यसर्वलोकेषुसर्वदा ॥ १९ ॥ न्यायान्यायौचभूतानांपश्यंतीसाक्षि रूपिणी ॥ नमेकदापिभोगेच्छानलोभोनचवैरता ॥ २० ॥

कप्राप्त्यर्थंमावश्यकमितिचेत्तत्राह परलोकस्येति ॥ १३ ॥ तन्मतेस्वर्गसुखस्यसर्वोत्तमत्वात्तत्प्राप्त्यर्थंकर्मादिकंकुर्वित्यर्थः॥१४॥ १५॥ ॥ १६ ॥ दयाधर्मोऽस्येति अस्यपुरुषस्यदेहोदयाधर्मोदयैवधर्मोयस्यसदयाधर्मस्तथास्तिअथवास्यपुरुषस्यप्राणाःसत्येप्रतिष्ठिताःसत्येनैवप्रा णानांरक्षणात् तस्माद्दयासत्यंचरक्षणीयमित्याह तस्मादिति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ यतःसाक्षिरूपिणीततइत्यर्थः ॥ २० ॥

 साधुरक्षणमित्येतदुत्तरान्वयि॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥ एवंगतेएवंप्राप्तेइत्यर्थः॥३०॥३१॥किंतत्कठोर

धर्मार्थंविचराम्यत्रसंसारेसाधुरक्षणं॥ व्रतमेतत्तुनियतंपालयामिनिजंसदा॥ २१ ॥ साधूनांरक्षणंकार्यंहं

 तव्यायेऽप्यसाधवः॥ वेदसंरक्षणंकार्यमवतारैरनेकशः॥ २२ ॥ युगेयुगेतएवाहमवतारान्बिभर्मिच॥ महि

षस्तुदुराचारोदेवान्वैहंतुमुद्यतः॥ २३ ॥ ज्ञात्वाहंतद्वधार्थंभोप्राप्तास्मिराक्षसाधुना॥ तंहनिष्येदुराचारंसुरश

त्रुंमहाबलं॥२४॥ गच्छवातिष्ठकामंत्वंसत्यमेतदुदाहृतं॥ब्रूहिवातंदुरात्मानंराजानंमहिषीसुतं॥२५॥किमन्या

न्प्रेषयस्यत्रस्वयंयुद्धंकुरुष्वह॥ संधिंचेत्कर्तुमिच्छास्तिराज्ञस्तवमयासह॥२६॥ सर्वेगच्छंतुपातालंवैरंत्य

क्त्वायथासुखं॥ देवद्रव्यंतुयत्किंचिद्धृतंजित्वारणेसुरान्॥ २७ ॥ तद्दत्वायांतुपातालंप्रन्हादोयत्रतिष्ठति ॥

व्यासउवाच॥ तच्छ्रुत्वावचनंदेव्याअसिलोमापुरःस्थितः॥२८॥ बिडालास्यंमहावीरंपप्रच्छप्रीतिपूर्वकं ॥

असिलोमोवाच॥ श्रुतंतेऽद्यबिडालास्यभवान्याकथितंचयत्॥ २९ ॥ एवंगतेकिंकर्त्तव्योविग्रहःसंधिरेववा

बिडालास्यउवाच॥ नसंधिकामोऽस्तिनृपोभिमानीयुद्धेचमृत्युंनियतंहिजानन्॥३०॥ दृष्ट्वाहतान्प्रेरयतेतथा

स्मान्दैवंहिकोतिक्रमितुंसमर्थः॥ दुःसाध्यएवास्त्विहसेवकानांधर्मःसदामानविवर्जितानां॥ ३० ॥ आज्ञाप

राणांवशवर्तिकानांपांचालिकानामिवसूत्रभेदात्॥ गत्वाकथंतस्यपुरस्त्वयाचमयापिवक्तव्यमिदंकठोरं॥३१

गच्छंतुपातालमितश्चसर्वेदत्वाथरत्नानिधनंसुराणां॥प्रियंहिवक्तव्यमिहसत्यमेवनचाप्रियंस्याद्धितकृत्तुभाषि

तं॥३१॥सत्यंप्रियंनोभवतीहकामंमौनंततोबुद्धिमतांप्रतिष्ठितं॥नफल्गुवाक्यैःप्रतिबोधनीयोराजातुवीरैरिति

नीतिशास्त्रं ॥ ३२ ॥ ननूनंतत्रगंतव्यंहितंवावक्तुमादरात्॥ प्रष्टुंवापिगतेराजाकोपयुक्तोभविष्यति॥ ३३ ॥

वाक्यंतदाह गच्छंत्विति एतादृशफल्गुवाक्येनराजाकदापिनबोधनीयोवीरैरेतादृशंनीतिशास्त्रमप्यस्तीत्याह नफल्गुवाक्यैरिति॥३२॥३३॥

॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥
इतिसंचिंत्यकर्तव्यंयुद्धंप्राणस्यसंशये ॥ स्वामिकार्येपरंमत्वामरणंतृणवत्तथा ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥
इतिसंचिंत्यतौवीरौसंस्थितौयुद्धतत्परौ ॥ धनुर्बाणधरौतत्रसन्नद्धौरथसंगतौ ॥ ३५ ॥ प्रथमंतुविडा
लास्यःसप्तबाणान्मुमोचह ॥ असिलोमास्थितोदूरेप्रेक्षकःपरमास्त्रवित् ॥ ३६ ॥ चिच्छेदतांस्तथाप्राप्ता
नंबिकास्वशरैःशरान् ॥ विडालास्यंत्रिभिर्बाणैर्जघानचशिलाशितैः ॥ ३७ ॥ प्राप्यवाणव्यथांदैत्यःपपा
तसमरांगणे ॥ मूर्च्छितोऽथममाराशुदानवोदैवयोगतः॥ ३८॥विडालास्यंहतंदृष्ट्वारणेशक्तिशरोत्करैः ॥ असि
लोमाधनुःपाणिःसंस्थितोयुद्धतत्परः ॥ ३९ ॥ उच्चैःसव्यंकरंकृत्वातामुवाचमितंवचः ॥ देविजानामिमरणंदा
नवानांदुरात्मनां ॥ ४० ॥ तथापियुद्धंकर्तव्यंपराधीनेनवैमया ॥ महिषोमंदबुद्धिश्चनजानातिप्रियाप्रिये ॥
४१ ॥ तदग्रेनैववक्तव्यंहितंचैवाप्रियंमया ॥ मर्तव्यंवीरधर्मेणशुभंवाप्यशुभंभवेत् ॥ ४२ ॥ दैवमेवपरंम
न्येधिक्पौरुषमनर्थकं ॥ पतंतिदानवास्तूर्णंतवबाणहताभुवि ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वाशरवृष्टिंसचकारदानवोत्तमः
देवीचिच्छेदतान्बाणैरप्राप्तांस्तुनिजांतिके ॥ ४४ ॥ अन्यैर्विव्याधतंतूर्णमसिलोमानमाशुगैः ॥ वीक्षितामर
संघैश्चकोपपूर्णाननातदा ॥ ४५ ॥ शुशुभेदानवःकामंबाणैर्विद्धतनुःकिल ॥ स्रवद्रुधिरधारःसप्रफुल्लःकिंशुको
यथा ॥ ४६ ॥ असिलोमागदांगुर्वींलौहीमुद्यम्यवेगतः ॥ दुद्रावचंडिकांकोपात्सिंहंमूर्ध्निजघानह ॥ ४७ ॥ सिं
होऽपिनखराघातैस्तंददारभुजांतरे ॥ अगणय्यगदाघातंकृतंतेनवलीयसा ॥ ४८॥ उत्पत्यतरसादैत्योगदापा
णिःसुदारुणः ॥ सिंहमूर्ध्निसमारुह्यजघानगदयांबिकां ॥ ४९ ॥
॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥३६॥ कृतंतेनप्रहारंतुवंचयित्वाविशांपते ॥ खड्गेनशितधारेणशिरश्चिच्छेदकंठतः ॥५०॥ छिन्नेशिरसिदैत्येंद्रःपपात
तरसाक्षितौ ॥ हाहाकारोमहानासीत्सैन्येतस्यदुरात्मनः ॥ ५१ ॥ जयदेवीतिदेवास्तांतुष्टुवुर्जगदंबिकां ॥ दे
वदुंदुभयोनेदुर्जगुश्चनृपकिन्नराः ॥ ५२ ॥ निहतौदानवौवीक्ष्यपतितौचरणांगणे ॥ निहताःसैनिकाःसर्वेतत्र
केसरिणावलात् ॥ ५३ ॥ भक्षिताश्चतथाकेचिन्निःशेषंतद्रणंकृतं ॥ भग्नाःकेचिद्गतामंदामहिषंप्रतिदुःखिताः ॥
५४ ॥ चुक्रुशूरुरुदुश्चैवत्राहित्राहीतिभाषणैः ॥ असिलोमबिडालाख्यौनिहतौनृपसत्तम ॥ ५५ ॥ अन्येयेसै
निकाराजन्सिंहेनभक्षिताश्चते ॥ एवंब्रुवंतोराजानंतदाचक्रुश्चवैशसं ॥ ५६ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांमहिषोदु
र्मनास्तदा ॥ बभूवचिंताकुलितोविमनादुःखसंयुतः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेपं
चदशोऽध्यायः ॥ १५॥ व्यासउवाच ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाक्रोधयुक्तोनराधिपः ॥ दारुकंप्राहतरसारथमान
यमेऽद्भुतं ॥ १॥ सहस्रखरसंयुक्तंपताकाध्वजभूषितं॥आयुधैःसंयुतंशुभ्रंसुचक्रंचारुकूबरं ॥२॥ सूतोपिरथमा
नीयतमुवाचत्वरान्वितः ॥ राजन्रथोयमानीतोद्वारितिष्ठतिभूषितः ॥ ३ ॥ सर्वायुधसमायुक्तोवरास्तरणसं
युतः ॥ आनीतंतंरथंज्ञात्वादानवेंद्रोमहाबलः ॥ ४ ॥ मानुषंदेहमास्थायसंग्रामेगंतुमुद्यतः ॥ विचार्यमनसा
चेतिदेवीमांप्रेक्ष्यदुर्मुखं ॥ ५ ॥ ॥३६॥

हतशेषादैत्यास्त्राहित्राहीतिभाषणैराजानंप्रतिगत्वारुरुदुरित्युक्तंतदुत्तरजातंवृत्तमाह तेषामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ महिषदेहंत्य
क्त्वामानुषदेहधारणेकारणमाह विचार्येति मांशृंगिणंमाहिषंदृष्ट्वादेवीविमनाभविष्यतीतिमनसाविचार्येत्यन्वयः ॥ ५ ॥

तमेवविचारमाह नारीणामिति ॥ ६ ॥ ७ ॥ किंचममापिमहिषदेहस्यनास्याविजातीयायांसुखंस्याद्विषयसुखस्यसजातीयएवविद्यमानत्वात् तस्मात्तस्याःप्रीत्यर्थंमदर्थंचमनुष्यरूपमेवमयाधार्यमित्याह ममापीति ॥ ८ ॥ ९ ॥ पुष्पबाणोमदनः ॥ १० ॥

शृंगिणंमहिषंनूनंविमनासाभविष्यति ॥ नारीणांचप्रियंरूपंतथाचातुर्यमित्यपि ॥ ६ ॥ तस्माद्रूपंचचातुर्यंकृत्वायास्यामितांप्रति ॥ यथामांवीक्ष्यसाबालाप्रेमयुक्ताभविष्यति ॥ ७ ॥ ममापिचतदैवस्यात्सुखंनान्यस्वरूपतः ॥ इतिसंचिंत्यमनसादानवेंद्रोमहाबलः ॥८॥ त्यक्त्वातन्माहिषंरूपंबभूवपुरुषःशुभः॥सर्वायुधधरःश्रीमान्चारुभूषणभूषितः ॥ ९ ॥ दिव्यांबरधरःकांतःपुष्पबाणइवापरः॥ रथोपविष्टःकेयूरस्त्रग्वीबाणधनुर्धरः ॥ १० ॥ सेनापरिवृतोदेवींजगाममदगर्वितः ॥ मनोज्ञंरूपमास्थायमानिनीनांमनोहरं ॥११॥ तमागतंसमालोक्यदैत्यानामधिपंतदा ॥ बहुभिःसंवृतंवीरैर्देवीशंखमवादयत् ॥ १२ ॥ सशंखनिनदंश्रुत्वाजनाविस्मयकारकं ॥ समीपमेत्यदेव्यास्तुतामुवाचहसन्निव ॥ १३ ॥ देविसंसारचक्रेस्मिन्वर्तमानोजनःकिल ॥ नरोवाथतथानारीसुखंवांच्छतिसर्वथा ॥ १४ ॥ सुखंसंयोगजंनृणांनासंयोगेभवेदिह ॥ संयोगोबहुधाभिन्नस्तानब्रवीमिशृणुष्वह ॥ १५ ॥

॥११॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ संयोगजंपदार्थसंबंधजन्यमित्यर्थः असंयोगेपदार्थसंबंधाभावेसुखंतुनैवभवतीत्यर्थः तानितिसंयोगस्यतान्भेदान्ब्रवीमीत्यन्वयः ॥ १५ ॥

भेदानांत्रैविध्यमाह सुप्रीतीति केचित्संयोगाः प्रीत्युत्थाः प्रीतिः प्रेमतद्धेतुकाएव नान्यत्कारणांतरंलोभादिकंविद्यते यथामातापित्रोः पुत्रेणसंयोगः प्रेमनिमित्तएवताद्दशसंयोगस्यसुखजनकत्वमक्षतमेवताद्दशाः केचित्संयोगाइत्यर्थः तथाकेचिद्धेतूत्थालोभादिरूपहेतुजन्यायथाभ्रातुः संयोगः सचमामुपकरिष्यतीतिलोभमूलकएवतस्मात्ताद्दशाः संयोगाहेतूत्थाइत्युच्यंते तथास्वभावोत्थास्वभावेनप्रसंगेनैवजायमानाः केचित्संयोगाः यथापांथानांनहितेषांसंयोगेप्रीतिर्वालोभोवाकारणंसंभवतिकिंतुस्वभावएवतथाचताद्दशाः संयोगाः स्वभावोत्थाइत्युच्यंतेइत्यर्थः तत्रप्रीत्युत्थानामुदाहरणमाह तत्रप्रीतिभवानिति ॥ १६ ॥ मातापित्रोः पुत्रेणसंयोगः प्रीतिजन्यः प्रथमः सचताद्दशप्रीतिजन्यः संयोगोउत्तमएवोत्तमसुखजनकत्वात्पुत्ररूपप्रियपदार्थदर्शनमात्रेणैवतत्रानिरतिशयसुखस्योद्भवात् हेतूत्थानामुदाहरणमाह भ्रातुर्भ्रात्रेतिकारणादिति भ्रा

भेदान्सुप्रीतिहेतूत्थान्स्वभावोत्थाननेकशः ॥ तत्रप्रीतिभवानादौकथयामियथामति ॥ १६ ॥ मातापित्रोस्तुपुत्रेणसंयोगस्तूत्तमःस्मृतः ॥ भ्रातुर्भ्रात्रातथायोगःकारणान्मध्यमोमतः ॥ १७ ॥ उत्तमस्यसुखस्यैवदातृत्वादुत्तमःस्मृतः ॥ तस्मादल्पसुखस्यैवप्रदातृत्वाच्चमध्यमः ॥ १८ ॥ नाविकानांतुसंयोगःस्मृतःस्वाभाविकोबुधैः ॥ विविधावृतचित्तानांप्रसंगपरिवर्त्तिनां ॥ १९ ॥

तुर्भ्रात्रायः संयोगः सउपकारमूलकः सुखजनकोनदर्शनमात्रेणयथापितृपुत्रयोः सचसंयोगोमध्यमः भ्रात्रोपकारऽकृतेतत्संयोगस्यपूर्वापेक्षयाल्पसुखजनकत्वादित्यर्थः ॥ १७ ॥ अनयोः संयोगयोः कुतोमध्यमोत्तमत्वंतदाह उत्तमस्यसुखस्येति बहुसुखदातृत्वादुत्तमत्वमित्यर्थः तस्मादल्पसुखस्यैवेति तस्मात्पूर्वसुखापेक्षयाल्पसुखप्रदातृत्वान्मध्यमत्वमित्यर्थः ॥ १८ ॥ स्वभावोत्थसंयोगस्यस्वरूपंतत्कानिष्ठत्वंचाह नाविकानामिति नावाचरंतितेनाविकाः पाथस्थाइत्यर्थः तेषांविविधावृतचित्तानामनेकदेशेष्वनेककार्यार्थंव्याकुलचित्तानांप्रसंगपरिवार्तिनां कार्यांतरप्रसंगेनैकत्रमिलितानांयः संयोगः सस्वाभाविकइत्यर्थः ॥ १९ ॥

सत्वल्पसुखदातृत्वात्कनिष्ठइत्याह अत्यल्पेतिसंत्येतिसंयोगास्त्रिविधाः अधममध्यमोत्तमसुखप्रदत्वात्त्रिप्रकारास्तथापिनतेष्वत्युत्तमसुखदातृत्वादत्युत्तमःसंयोगोस्ति सतुभिन्नएवतेभ्योस्तीत्याह अत्युत्तमस्तुसंयोगइति यःसोत्युत्तमःसंयोगःसएवसंसारेऽत्युत्तमसुखप्रदइत्यर्थः॥ २० ॥ सकोसावितिचेत्तत्राह नारीपुरुषयोरिति ॥ २१ ॥ कुतस्तस्यात्युत्तमत्वंतत्राह अत्युत्तमसुखस्यैवेति तथाविधोत्युत्तमइत्यर्थः

अत्यल्पसुखदातृत्वात्कनिष्ठोऽयंस्मृतोबुधैः ॥ अत्युत्तमस्तुसंयोगःसंसारेसुखदःसदा ॥ २० ॥ नारीपुरुषयोःकांतिसमानवयसोःसदा ॥ संयोगोयःसमाख्यातःसएवात्युत्तमःस्मृतः ॥ २१ ॥ अत्युत्तमसुखस्यैवदातृत्वात्सतथाविधः ॥ चातुर्यरूपवेषाद्यैःकुलशीलगुणैस्तथा ॥ २२ ॥ परस्परसमुत्कर्षःकथ्यतेहिपरस्परं तंचेत्करोपिसंयोगंवीरेणचमयासह ॥ २३ ॥ अत्युत्तमसुखस्यैवप्राप्तिःस्यात्तिनसंशयः ॥ नानाविधानिरूपाणिकरोमिस्वेच्छयाप्रिये ॥ २४ ॥ इंद्रादयःसुराःसर्वेसंग्रामेविजितामया ॥ रत्नानियानिदिव्यानिभवनेस्मिन्ममाधुना ॥ २५ ॥ भुंक्ष्वत्वंतानिसर्वाणियथेष्टंदेहिवायथा॥पट्टराज्ञीभवाद्यत्वंदासोस्मितवसुंदरि ॥ २६ ॥ वैरंत्यजेहंदेवैस्तुतववाक्यान्नसंशयः ॥ यथात्वंसुखमाप्नोषितथाहंकरवाणिवै ॥ २७ ॥ आज्ञापयविशालाक्षितथाहंप्रकरोम्यथ ॥ चित्तंमेतवरूपेणमोहितंचारुभाषिणि ॥ २८ ॥ आतुरोऽस्मिवरारोहेप्राप्तस्तेशरणंकिल ॥ प्रपन्नंपाहिरंभोरुकामबाणैःप्रपीडितं ॥ २९ ॥ धर्माणामुत्तमोधर्मःशरणागतरक्षणं ॥ त्वदीयोस्म्यसितापांगिसेवकोहंकृशोदरि ॥ ३० ॥

चातुर्यरूपेति ॥ २२ ॥ चातुर्यादिभिःपरस्परसमुत्कर्षोन्योन्यसमुत्कर्षोहियतःपरस्परंकथ्यते स्त्रीचातुर्यादिगुणःपुरुषंवर्णयातिपुरुषश्चातुर्यादिगुणैःस्त्रियंवर्णयातितस्मात्सउत्तमएवात्रसंयोगइत्यर्थः एतावत्पर्यंतसंयोगस्वरूपविभागकथनस्यप्रयोजनमाह तंचेदिति ॥ २३ ॥ कथंवीरत्वंतंवर्तिचेत्तत्राह नानाविधानीति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

मरणांतमिति तेवचोमरणांतंमरणपर्यंतमन्यथानकरोमिनकरिष्यामिसत्यमेतज्ज्ञानीहीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ नाहंपुरुषमिच्छामीति अत्रभगवत्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपत्वात्पुंप्रकृत्युभयात्मकत्वेपिस्वस्यप्रकृतिरूपत्वाभिमानमाश्रित्यभगवत्येदमुच्यतेऽलंकारार्थमितिबोध्यं ॥ ३५ ॥ इच्छास्म्यहमिति परास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेतिश्रुत्युक्तबलशब्दोदितेत्यर्थः इच्छाशक्तिरुमाकुमरीतिशिवसूत्रोदिताचेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ चैतन्यंप्रतिबिंबरूपमित्यर्थः तस्यप्रतिबिंबस्यसंयोगादहंजडापिसचेतना

मरणांतंवचःसत्यंनान्यथाप्रकरोम्यहं ॥ पादौनतोस्मितन्वंगित्यक्त्वानानायुधानिते ॥३१॥दयांकुरुविशालाक्षितप्तोस्मिकाममार्गणैः ॥ जन्मप्रभृतिचार्वंगिदैन्यंनाचरितंमया ॥ ३२ ॥ ब्रह्मादीनीश्वरान्प्राप्यत्वयितद्विदधाम्यहं ॥ चरितंममजानंतिरणेब्रह्मादयःसुराः ॥ ३३ ॥ सोप्यहंतवदासोस्मिमन्युंखंपश्यभामिनि॥ व्यास उवाच ॥ इतिब्रुवाणंतंदैत्यंदेवीभगवतीहिसा ॥ ३४ ॥ प्रहस्यसस्मितंवाक्यमुवाचवरवर्णिनी ॥ देव्युवाच नाहंपुरुषमिच्छामिपरमंपुरुषंविना ॥ ३५॥ तस्यचेच्छास्म्यहंदैत्यसृजामिसकलंजगत् ॥समांपश्यतिविश्वात्मातस्याहंप्रकृतिःशिवा ॥ ३६ ॥ तत्सान्निध्यवशादेवचैतन्यंमयिशाश्वतं ॥ जडाहंतस्यसंयोगात्प्रभवामिसचेतना ॥ ३७ ॥ अयस्कांतस्यसान्निध्यादयसश्चेतनायथा ॥ नग्राम्यसुखवांछामिकदाचिदपिजायते ॥ ३८ ॥ मूर्खस्त्वमसिमंदात्मन्यत्स्त्रीसंगंचिकीर्षसि ॥ नरस्यबंधनार्थायशृंखलास्त्रीप्रकीर्तिता ॥ ३९ ॥

स्मीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ नन्वन्यसंबंधात्कथमन्यस्यचेतनत्वमितिचेतद्दृष्टांतवशात्संभवतीत्याह अयस्कांतस्येति तथाचनाहंप्राकृतांगनास्मियन्मांत्वमित्थंभाषसेकिंतुसर्वैश्वर्यहमस्मीतिभावः ननुतथापितवग्राम्यसुखेच्छास्तिवानवेतिचेत्तत्राह नग्राम्येति ममसर्वैश्वरत्वान्नकाचित्पीडास्तीतिभावः ॥ ३८ ॥ यच्चाहंपंडितइतिमदग्रेस्वचातुर्यंदर्शयसितत्रनत्वंपंडितः किंतुमूर्खएवासीत्याह मूर्खस्त्वमसीति तत्रहेतुमाह यत्स्त्रीसंगमिति तस्यदुष्टत्वमाह नरस्येति ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ एतादृशंमृदुवचनंनत्वद्भयातूमयोच्यंतेकिंतुत्वयावचनसौहृदमेतावत्पर्यंतंदर्शितंतद्वशादित्याह स
त्यंब्रवीमीतिअतोजीवन्सन्गच्छयथासुखंनयुद्धंकुर्वितिभावः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ त्वयावारंवारंयुद्धंकुर्वित्युच्यतेतत्रनतेयुद्धादहंबिभे

लोहबद्धोपिमुच्येतस्त्रीबद्धोनैवमुच्यते ॥ किमिच्छसिचमंदात्मन्मूत्रागारस्यसेवनं ॥ ४० ॥ शमंकुरुसुखा
यत्वंशमात्सुखमवाप्स्यसि ॥ नारीसंगेमहद्दुःखंजानन्किंत्वंविमुह्यसि ॥ ४१ ॥ त्यजवैरंसुरैःसार्द्धंयथेष्टंवि
चरावनौ ॥ पातालंगच्छवाकामंजीवितेच्छायदास्तिते ॥ ४२ ॥ अथवाकुरुसंग्रामंबलवत्यस्मिसांप्रतं ॥ प्रे
षिताहंसुरैःसर्वैस्तवनाशायदानव ॥ ४३ ॥ सत्यंब्रवीमियेनाद्यत्वयावचनसौहृदं ॥ दर्शितंतेनतुष्टास्मिजी
वन्गच्छयथासुखं ॥ ४४ ॥ सतांसप्तपदीमैत्रीतेनमुंचामिजीवितं ॥ मरणेच्छास्तिचेद्युद्धंकुरुवीरयथासुखं ॥
४५ ॥ हनिष्यामिमहाबाहोत्वामहंनात्रसंशयः ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वादानवःकाममोहितः
४६ ॥ उवाचश्लक्ष्णयावाचामधुरंवचनंततः ॥ बिभेम्यहंवरारोहेत्वांप्रहर्तुंवरानने ॥ ४७ ॥ कोमलाचारुस
र्वांगीनारीनरविमोहिनी ॥ जित्वाहरिहरादींश्चलोकपालांश्चसर्वशः ॥ ४८ ॥ किंत्वयासहयुद्धंमेयुक्तंकमललो
चने ॥ रोचतेयदिचार्वंगिविवाहंकुरुमांभज ॥ ४९ ॥ नोचेद्गच्छयथेष्टंतेदेशंयस्मात्समागता ॥ नाहंत्वांप्रह
रिष्यामियतोमैत्रीकृतात्वया ॥ ५० ॥ हितमुक्तंशुभंवाक्यंतस्माद्गच्छयथासुखं ॥ काशोभामेभवेदंतेहत्वात्वां
चारुलोचनां ॥ ५१ ॥ स्त्रीहत्याबालहत्याचब्रह्महत्यादुरत्यया ॥ गृहीत्वात्वांगृहंनूनंगच्छाम्यद्यवरानने॥५२

मिकिंतुकोमलांगीकथंहंतव्येतिभयादित्याह बिभेम्यहमिति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ केवलंशोभाभावएवनकिंतुस्त्री
हत्यापितद्वहननेभविष्यतीत्याह स्त्रीहत्येति बलात्कारेणत्वांनेष्यामीत्यपिसामर्थ्यमयिवर्ततेतथापितत्रबलात्कारेणभोगेसुखासंभवान्नतत्क्रियतइत्या
ह गृहीत्वात्वामिति ॥ ५२ ॥

 ॥ ५३ ॥ यतइति यतःपुरुषस्यसुखंकांतामुखांबुजाद्दतेनस्यात्तस्मात्तथैवनारीणामपिपुरुषंविनानस्यात्तुल्यन्यायत्वादुभयोरित्यर्थः॥५४॥
संयोगेति इदंकिंनजानासीतिशेषः ॥५५॥ इदंपुरुषसंगविषयंचातुर्यंतवकिंनास्तीत्यर्थः कांतायाइदंचातुर्यमवश्यमपेक्षितमितिभावः ननु

तथापिमेफलंनस्याद्वलात्भोगसुखंकुतः ॥ प्रब्रवीमिसुकेशित्वांविनयावनतोयतः ॥ ५३ ॥ पुरुषस्यसुखंन स्याद्दतेकांतामुखांबुजात् ॥ तत्तथैवहिनारीणांनस्याच्चपुरुषंविना ॥ ५४ ॥ संयोगेसुखसंभूतिर्वियोगेदुःख संभवः ॥ कांतासिरूपसंपन्नासर्वाभरणभूषिता ॥ ५५ ॥चातुर्यंत्वयिकिंनास्तियतोमांनभजस्यहो ॥ तवोप दिष्टंकेनेदंभोगानांपरिवर्जनं ॥ ५६ ॥ वंचितासिप्रियालापैर्वैरिणाकेनचित्त्विह ॥ मुंचाग्रहमिमंकांतेकुरुका र्यंसुशोभनं ॥ ५७ ॥ सुखंतवममापिस्याद्विवाहेविहितेकिल॥ विष्णुर्लक्ष्म्यासहाभातिसावित्र्याचसहात्मभूः ५८ ॥ रुद्रोभातिचपार्वत्याशच्याशतमखस्तथा ॥ कानारीपतिहीनाचसुखंप्राप्नोतिशाश्वतं ॥ ५९ ॥ येनत्व मसितापांगिनकरोषिपतिंशुभं ॥ कामःकाद्यगतःकांतेयस्त्वांबाणैःसुकोमलैः ॥ ६० ॥ मादनैःपंचभिःकामं नताडयतिमंदधीः ॥ मन्येहऽमिवकामोपिदयावांस्त्वयिसुंदरि ॥ ६१ ॥ अबलेतिचमन्वानोनप्रेरयतिमार्ग णान् ॥ मनोभवस्यवैरंवाकिमप्यास्तिमयासह ॥ ६२॥ तेनचत्वय्यरालाक्षिनमुंचतिशिलीमुखान् ॥ अथवा मेऽहितैर्दैवैर्वारितोऽसौझषध्वजः ॥ ६३ ॥

विषयोनकर्त्तव्यइतिमांप्रतिकेनचिदुक्तमस्तीत्याह तवोपदिष्टमिति ॥ ५६ ॥ ५७॥ ५८॥ शच्याशतमखस्तथेति तथाहमपित्वयाशो भांप्राप्स्यामीतिशेषः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अथवामेहितैरिति मेममाहितैःशत्रुभिर्दैवैर्ममसुखविध्वंसिभिरयंझषध्वजोमकर ध्वजोवारितःकिमित्यर्थः तेनकारणेनासौत्वयिनप्रहरतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥

॥ ६४॥ मंदोदरीवपश्चात्तापमित्यन्वयः सातन्वंगी अनुकूलंपतिंपरित्यज्यपश्चाच्छठंपतिंचकार कदायदाकामार्ताजातापश्चात्पूर्वपत्यलाभेनपश्चा त्तापंप्राप्तातदेत्यर्थः ॥ ६५ ॥इतिदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेषोडशोऽध्यायः॥ १६ ॥ ॥एकषष्टिश्लोकवर्ग्येमंदोदर्याःकथानकं ॥देवीबो

सुखविध्वंसिभिस्तेनत्वयिनप्रहरत्यपि ॥ त्यक्त्वामांमृगशावाक्षिपश्चात्तापंकरिष्यसि ॥६४॥ मंदोदरीवतन्वंगिपरित्यज्यशुभंनृपं ॥ अनुकूलंपतिंपश्चात्साचकारशठंपतिं ॥ ६५ ॥ कामार्ताचयदाजातामोहेनव्याकुलांतरा ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदेवीचरित्रेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वा वचस्तस्यदेवीपप्रच्छदानवं ॥ कासामंदोदरीनारीकोऽसौत्यक्तोनृपस्तया ॥ १ ॥ शठःकोवानृपःपश्चात्तन्मे ब्रूहिकथानकं ॥ विस्तरेणयथाप्राप्तंदुःखंवानितयापुनः ॥ २ ॥ महिपउवाच ॥ सिंहलोनामदेशोऽस्तिविख्यातःपृथिवीतले ॥ घनपादपसंयुक्तोधनधान्यसमृद्धिमान् ॥ ३ ॥ चंद्रसेनाभिधस्तत्रराजाधर्मपरायणः ॥ न्यायदंडधरःशांतःप्रजापालनतत्परः ॥ ४ ॥ सत्यवादीमृदुःशूरस्तितिक्षुर्नीतिसागरः ॥ शास्त्रवित्सर्वधर्मज्ञोधनुर्वेदेऽतिनिष्ठितः ॥ ५ ॥ तस्यभार्यावरारोहासुंदरीसुभगाशुभा ॥ सदाचारातिसुमुखीपतिभक्तिपरायणा ॥ ६ ॥ नाम्नागुणवतीकांतासर्वलक्षणसंयुता ॥ सुषुवेप्रथमेगर्भेपुत्रींसाचातिसुंदरीं ॥ ७ ॥ पिताचातिसंतुष्टःपुत्रींप्राप्यमनोरमां ॥ मंदोदरीतिनामास्याःपिताचक्रेमुदान्वितः ॥ ८ ॥ इंदोःकलेवचात्यर्थंववृधेसादिनेदिने ॥ दशवर्षायदाजाताकन्याचातिमनोहरा ॥ ९ ॥

धायदैत्येनकथ्यतेचेतिकथ्यते॥ १ ॥मंदोदरीदृष्टांतंश्रुत्वालीलावशाद्देवीपृच्छतीत्याह इतिश्रुत्वेति वनितयामंदोदर्या॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥

वरार्थंनृपतिश्चिंतामवापचदिनेदिने ॥ मद्रदेशाधिपःशूरःसुधन्वानामपार्थिवः ॥ १० ॥ तस्यपुत्रोऽतिमेधा
वीकंबुग्रीवोऽतिविश्रुतः ॥ ब्राह्मणैःकथितोराज्ञेसयुक्तोस्यावरःशुभः ॥ ११॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसर्वविद्यार्थपा
रगः ॥ राज्ञापृष्टातदाराज्ञीनाम्नागुणवतीप्रिया ॥ १२ ॥ कंबुग्रीवायकन्यांस्वांदास्यामिवरवर्णिनीं ॥ सातु
पत्युर्वचःश्रुत्वपुत्रींपप्रच्छसादरं ॥ १३ ॥ विवाहंतेपिताकर्तुंकंबुग्रीवेणवांच्छति ॥ तच्छ्रुत्वामातरंप्राहवा
क्यंमंदोदरीतदा ॥ १४ ॥ नाहंपतिंकरिष्यामिनेच्छामेऽस्तिपरिग्रहे ॥ कौमारंव्रतमास्थायकालंनेष्यामिस
र्वथा ॥ १५ ॥ स्वातंत्र्येणचरिष्यामितपस्तीव्रंसदैवहि ॥ पारतंत्र्यंपरंदुःखंमातःसंसारसागरे ॥ १६ ॥
स्वातंत्र्यान्मोक्षमित्याहुःपंडिताःशास्त्रकोविदाः ॥ तस्मान्मुक्ताभविष्यामिपत्यामेनप्रयोजनं ॥१७॥ विवा
हेवर्तमानेतुपावकस्यचसन्निधौ ॥ वक्तव्यंवचनंसम्यक्त्वदधीनास्मिसर्वदा ॥ १८ ॥ श्वश्रूदेवरवर्गाणांदा
सत्वंश्वशुरालये ॥ पतिचित्तानुवर्तित्वंदुःखाद्दुःखतरंस्मृतं ॥ १९ ॥ कदाचित्पतिरन्यांवाकामिनींचभजेद्य
दि॥तदामहत्तरंदुःखंसपत्नीसंभवंभवेत् ॥२०॥ तदेर्ष्याजायतेपत्यौक्लेशश्चापिभवेदथ॥संसारेकसुखंमातर्ना
रीणांचविशेषतः ॥ २१ ॥ स्वभावात्परतंत्राणांसंसारेस्वप्नधर्मिणि ॥ श्रुतंमयापुरामातरुत्तानचरणात्मजः॥
२२ ॥ उत्तमःसर्वधर्मज्ञोध्रुवादवरजोनृपः ॥ पत्नींधर्मपरांसाध्वींपतिभक्तिपरायणां ॥ २३ ॥ अपराधंवि
नाकांतांत्यक्तवान्विपिनेप्रियां ॥ एवंविधानिदुःखानिविद्यमानेतुभर्त्तरि ॥ २४ ॥

कालयोगान्मृतेतस्मिन्नारीस्याद्दुःखभाजनं ॥ वैधव्यंपरमंदुःखंशोकसंतापकारकं ॥ २५ ॥ परोषितेपति
त्वेपिदुःखंस्यादधिकंगृहे ॥ मदनाग्निविदग्धायाःकिंसुखंपतिसंगजं ॥२६॥ तस्मात्पतिर्नकर्त्तव्यःसर्वथेतिम
तिर्मम ॥ एवंप्रोक्तातदामातापातिंप्राहनृपात्मजा ॥२७॥ नचवांच्छतिभर्त्तारंकौमारव्रतधारिणी ॥ व्रतजाप्य
परानित्यंसंसाराद्विमुखीसदा ॥ २८ ॥ नकांक्षतिपतिंकर्त्तुंबहुदोषविचक्षणा ॥ भार्यायाभाषितंश्रुत्वातथैवसं
स्थितोनृपः ॥ २९ ॥ विवाहोनकृतःपुत्र्याज्ञात्वाभावविवर्जितां ॥ वर्तमानागृहेप्वेवंपित्रामात्राचरक्षिता ॥
३० ॥ यौवनस्यांकुराजातानारिणांकामदीपकाः ॥ तथापिसावयस्याभिःप्रेरितापिपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ चक
मेनपतिंकर्त्तुंज्ञानार्थपदभाषिणी ॥ एकदोद्यानदेशेसाविहर्त्तुंबहुपादपे ॥ ३२ ॥ जगामसुमुखीप्रेम्णासैरंध्री
गणसेविता ॥ रेमेकृशोदरीतत्रापश्यत्कुसुमितालताः ॥ ३३ ॥ पुष्पाणिचिन्वतीरम्यावयस्याभिःसमावृ
ता ॥ कोसलाधिपतिस्तत्रमार्गेदैववशात्तदा ॥३४॥ आजगाममहावीरोवीरसेनोऽतिविश्रुतः ॥ एकाकीरथमा
रूढःकतिचित्सेवकैर्वृतः ॥ ३५ ॥ सैन्यंचपृष्टतस्तस्यसमायातिशनैःशनैः ॥ दृष्टस्तस्यावयस्याभिर्दूरतःपा
र्थिवस्तदा ॥ ३६ ॥ मंदोदर्यैतथाप्रोक्तंसमायातिनरःपथि ॥ रथारूढोमहाबाहूरूपवान्मदनोपरः ॥ ३७ ॥
मन्येहंनृपतिःकश्चित्प्राप्तोभाग्यवशादिह ॥ एवंब्रुवत्यांतत्रासौकोसलेंद्रःसमागतः ॥३८ ॥ दृष्ट्वातामसितापां
गींविस्मयंप्रापभूपतिः ॥ उत्तीर्यसरथात्तूर्णंपप्रच्छपरिचारिकां ॥ ३९ ॥

केयंबालाविशालाक्षीकस्यपुत्रींवदाशुमे ॥ एवंपृष्टातुसैरंध्रीतमुवाचशुचिस्मिता ॥ ४० ॥ प्रथमंब्रूहिमेवीर
॥४१॥ पृच्छामित्वांसुलोचन ॥ कोऽसित्वंकिमिहायातःकिंकार्यंवदसांप्रतं ॥ ४१ ॥ इतिपृष्टस्तुसैरंध्यातामुवाचम
हीपतिः ॥ कोसलोनामदेशोस्तिपृथिव्यांपरमाद्भुतः॥४२॥ तस्यपालयिताचाहंवीरसेनाभिधःप्रिये ॥ वाहि
नीपृष्ठतःकामंसमायातिचतुर्विधा ॥ ४३ ॥ मार्गभ्रमादिहप्राप्तंविद्धिमांकोसलाधिपं ॥ सैरंध्र्युवाच ॥ चंद्रसे
नसुताराजन्नाम्नामंदोदरीकिल ॥ ४४ ॥ उद्यानेरंतुकामेयंप्राप्ताकमललोचना ॥ श्रुत्वातद्भाषितंराजाप्रत्यु
वाचप्रसाधिकां ॥ ४५ ॥ सैरंध्रिचतुरासित्वंराजपुत्रींप्रबोधय ॥ ककुत्स्थवंशजश्चाहंराजास्मिचारुलोचने ॥
४६ गांधर्वेणविवाहेनपतिंमांकुरुकामिनि ॥ नमेभार्यास्तिसुश्रोणिवयसोद्भूतयौवनां ॥४७ ॥ वांच्छामिरूप
संपन्नांसुकुलांकामिनींकिल ॥ अथवातेपितामह्यंविधिनादातुमर्हति ॥ ४८॥ अनुकूलपतिश्चाहंभविष्यामिन
संशयः ॥ महिषउ० ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यसैरंध्रीप्राहतांतदा ॥ ४९ ॥ प्रहस्यमधुरंवाक्यंकामशास्त्रविशा
रदा ॥ मंदोदरिनृपःप्राप्तःसूर्यवंशसमुद्भवः ॥५०॥ रूपवान्बलवान्कांतोवयसात्वत्समःपुनः ॥ प्रीतिमान्नृप
तिर्जातस्त्वयिसुंदरिसर्वथा ॥ ५१ ॥ पिताऽपितेविशालाक्षिपरितप्यातिसर्वथा ॥ विवाहकालंतेज्ञात्वात्वांचवैरा
ग्यसंयुतां ॥५२॥ इत्याहास्मान्सनृपतिर्विनिश्वस्यपुनःपुनः ॥ पुत्रींप्रबोधयंत्वेतांसैरंध्र्यःसेवनेरताः ॥ ५३
वक्तुंशक्तावयंनत्वांहठधर्मरतांपुनः ॥ भर्तुःशुश्रूषणंस्त्रीणांपरोधर्मोब्रवीन्मुनिः ॥ ५४॥ ॥४१॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ ७ ॥ सप्तति

भर्तारंसेवमानावैनारीस्वर्गमवाप्नुयात् ॥ तस्मात्कुरुविशालाक्षिविवाहंविधिपूर्वकं ॥ ५५ ॥ मंदोदर्युवाच ॥
नाहंपतिंकरिष्यामिचरिष्येतपअद्भुतं ॥ निवारयनृपंबालेकिंमांपश्यतिनिस्त्रपः ॥ ५६ ॥ सैरंध्र्युवाच ॥ दु
र्जयोदेविकामोऽसौकालस्तुदुरतिक्रमः ॥ तस्मान्मेवचनंपथ्यंकर्तुमर्हसिसुंदरि ॥ ५७ ॥ अन्यथाव्यसनंनून
मापतेदितिनिश्चयः ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाकन्योवाचतथासखीं ॥ ५८ ॥ यद्यद्भवेत्तद्भवतुदैवयोगादसंशयं ॥
नविवाहंकरिष्येऽहंसर्वथापरिचारिके ॥ ५९ ॥ महिषउवाच ॥ इतितस्यास्तुनिर्बंधंज्ञात्वाप्राहनृपंपुनः ॥
गच्छराजन्यथाकामंनेयमिच्छातिसत्पतिं ॥ ६० ॥ नृपस्तुतद्वचःश्रुत्वानिर्गतःसहसेनया ॥ कोसलान्विम
नाभूत्वाकामिनींप्रतिनिस्पृहः ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥
महिषउवाच ॥ तस्यास्तुभगिनीकन्यानाम्नाचेंदुमतीशुभा ॥ विवाहयोग्यासंजातासुरूपावरजायदा ॥ १ ॥
तस्याविवाहःसंवृत्तःसंजातश्चस्वयंवरः ॥ राजानोबहुदेशीयाःसंगतास्तत्रमंडपे ॥ २ ॥ तयावृतोनृपःकश्चिद्ब
लवान्रूपसंयुतः ॥ कुलशीलसमायुक्तःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ ३ ॥ तदाकामातुराजाताविटंवीक्ष्यनृपंतुसा ॥
चकमेदैवयोगात्तुशठंचातुर्यभूषितं ॥ ४ ॥ पितरंप्राहतन्वंगीविवाहंकुरुमेपितः ॥ इच्छाम्येनंसमुद्भूतादद्यमद्रा
धिपंत्विह ॥ ५ ॥

श्लोकवर्यैस्तुमंदोदर्याःकथानकं ॥ समाप्यमाहिषस्यापिवधएवात्रकथ्यते ॥ १ ॥ तस्मिन्राजानिगतेऽनंतरंजातंवृत्तमाह तस्यास्तुभगिनीति
तस्यामंदोदर्याः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विटंधूर्त्तंसामंदोदरी ॥ ४ ॥ मद्राधिपंमद्रराजानं ॥ ५ ॥

तत्परस्तदुद्योगवान् ॥ ६ ॥ तंमद्राधिपं ॥ ७ ॥ चारुदेष्णोराजामद्राधिपस्तांप्राप्यतयास्त्रियासहितइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ पतिगृहंपतिशयनागारमित्यर्थः संसारजंसुखंचाहित्वेत्यर्थः ॥ १८ ॥

चंद्रसेनोपितच्छ्रुत्वापुध्यायद्वापितंरहः ॥ प्रसन्नेनैवमनसातत्कार्येतत्परोऽभवत् ॥ ६ ॥ तमाहूयनृपंगेहेविवाहविधिनाददौ ॥ कन्यांमंदोदरींतस्मैपारिबर्हंतथाबहु ॥ ७ ॥ चारुदेष्णोपितांप्राप्यसुंदरींमुदितोभवत् ॥ जगामस्वगृहंतुष्टोराजापिसहितःस्त्रिया ॥ ८ ॥ रेमेनृपतिशार्दूलःकामिन्याबहुवासरान् ॥ कदाचिद्दासपत्न्यासरममाणोरहःकिल ॥ ९ ॥ सैरंध्याकथितंतस्यैतयादृष्टःपतिस्तथा ॥ उपालंभंददौतस्मैस्मितपूर्वंरुषान्विता ॥ १० ॥ कदाचिदपिसामान्यांरहोरूपवतींनृपः ॥ क्रीडयन्लालयन्दृष्टःखेदंप्रापतदैवसा ॥ ११ ॥ नज्ञातोयंशठःपूर्वंयदादृष्टःस्वयंवरे ॥ किंकृतंतुमयामोहाद्वंचिताहंनृपेणह ॥ १२ ॥ किंकरोम्यद्यसंतापंनिर्लज्जोनिर्घृणेशठे ॥ काप्रीतिरीदृशेपत्यौधिगद्यममजीवितं ॥ १३ ॥ अद्यप्रभृतिसंसारेसुखंत्यक्तंमयाखलु ॥ पतिसंभोगजंसर्वंसंतोषोऽद्यमयाकृतः ॥ १४ ॥ अकर्तव्यंकृतंकार्यंतज्जातंदुःखदंमम ॥ देहत्यागःक्रियतेचेत्हत्यातीवदुरत्यया ॥ १५ ॥ पितृगेहंव्रजाम्याशुतत्रापिनसुखंभवेत् ॥ हास्ययोग्यासखीनांतुभवेयंनात्रसंशयः ॥ १६ ॥ तस्मादत्रैवसंवासोवैराग्ययुतयामया ॥ कर्तव्यःकालयोगेनत्यक्त्वाकामसुखंपुनः ॥ १७ ॥ महिषउवाच ॥ इतिसंचिंत्यसानारीदुःखशोकपरायणा ॥ स्थितापतिगृहंत्यक्त्वासुखंसंसारजंततः ॥ १८ ॥ तस्मात्त्वमपिकल्याणिममनादृत्यभूपतिं ॥ अन्यंकापुरुषंमंदंकामार्तासंश्रयिष्यसि ॥ १९ ॥

तस्मादितिमंदोदरीवत्त्वमपीत्यर्थः कापुरुषंकुत्सितपुरुषं ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ इत्थंविनोदार्थमंदोदरीकथाभगवत्यापृष्टासाश्रुताधुनाविनोदंविहाययथार्थभाषणमाह मंदात्मन्निति ॥ २१ ॥ अहनप्राकृतास्मि

वचनंकुरुमेतथ्यंनारीणांपरमंहितं ॥ अकृत्वापरमंशोकंलप्स्यसेनात्रसंशयः ॥ २० ॥ देव्युवाच ॥ मंदात्म
न्गच्छपातालंयुद्धंवाकुरुसांप्रतं ॥ हत्वात्वामसुरान्सर्वान्गमिष्यामियथासुखं ॥ २१ ॥ यदायदाहिसाधूनां
दुःखंभवतिदानव ॥ तदातेषांचरक्षार्थंदेहंसंधारयाम्यहं ॥ २२ ॥ अरूपायाश्चमेरूपमजन्मायाश्चजन्मच ॥
सुराणांरक्षणार्थायविद्धिदैत्यविनिश्चितं ॥ २३ ॥सत्यंब्रवीमिजानीहिप्रार्थिताहंसुरैःकिउ ॥ त्वद्वधार्थंहयारेत्वां
हत्वास्थास्यामिनिश्चला ॥ २४ ॥ तस्माद्युध्यस्ववागच्छपातालमसुरालयं ॥सर्वथात्वांहनिष्यामिसत्यमेतद्ब्र
वीम्यहं ॥ २५ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःसतयादेव्याधनुरादायदानवः ॥ युद्धकामस्थितस्तत्रसंग्रामांगण
भूमिषु ॥ २६ ॥ मुमोचतरसाबाणान्कर्णाकृष्टान्शिलाशितान् ॥देवीचिच्छेदतान्बाणैःक्रोधान्मुक्तैरयोमुखैः॥
२७ ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंसंबभूवभयप्रदं॥देवानांदानवानांचपरस्परजयैषिणां॥ २८ ॥मध्येदुर्द्धरआगत्यमु
मोचचशिलीमुखान् ॥ देवींप्रतिविपासक्तान्कोपयन्नतिदारुणान् ॥ २९ ॥ ततोभगवतीक्रुद्धातंजघानशितैः
शरैः ॥ दुर्द्धरस्तुपपातोर्व्यांगतासुर्गिरिशृंगवत् ॥ ३० ॥ तंतथानिहतंदृष्ट्वात्रिनेत्रःपरमास्त्रवित् ॥ आगत्य
सप्तभिर्बाणैर्जघानपरमेश्वरीं ॥३१॥अनागतांस्तुचिच्छेददेवीतान्विशिखैःशरान्॥त्रिशूलेनत्रिनेत्रंतुजघान
जगदंबिका ॥ ३२ ॥ अंधकस्त्वाजगामाशु [illegible] त्रिलोचनं ॥गदयालोहमय्याशुसिंहंविव्याधमस्तके॥३३

किंतुसर्वेश्वरीकिमर्थंतर्हिअत्रागतासीतिचेत्तत्राह यदायदेति॥२२॥ तदेवस्पष्टयति अरूपायाइति अजन्मायाश्चेत्यत्र डाबुभाभ्यामन्यतरस्यामि
तिडाप् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० त्रिनेत्रोदैत्यः॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥४३॥ सिंहस्तुनखघातेनतंहत्वाबलवत्तरं ॥ चखाद रसामांसमंधकस्यरुपान्वितः ॥ ३४ ॥ तान्रणेनिहतान्वी
क्ष्यदानवोविस्मयंगतः ॥ चिक्षेपतरसावाणान्नैनव तीक्ष्णान्शिलाशितान् ॥ ३५ ॥ द्विधाचक्रेशरान्देवीतानप्रा
प्तांच्छिलीमुखैः ॥ गदयाताडयामासदैत्यंवक्षसिचांबिका ॥ ३६ ॥ सगदाभिहतोमूर्छामवापामरबाधकः ॥ वि
पह्यपीडांपापात्मापुनरागत्यसत्वरः ॥ ३७ ॥ जघानगदयासिंहंमूर्ध्निक्रोधसमन्वितः ॥ सिंहोपिनखघातेन
तंददारमहासुरं ॥ ३८ ॥ विहायपौरुषंरूपंसोपिसिंहोबभूवह ॥ नखैर्विदारयामासदेवीसिंहंमदोत्कटं॥३९॥
तंचकेसरिणंवीक्ष्यदेवीक्रुद्धाह्ययोमुखैः ॥ शरैरवाकिरत्तीक्ष्णैःक्रूरैराशीविषैरिव ॥ ४० ॥ त्यक्त्वासौहरिरू
पंतुगजोभूत्वामदस्रवः ॥ शैलशृंगंकरेकृत्वाचिक्षेपचंडिकांप्रति ॥ ४१ ॥ आगच्छंतंगिरेःशृंगंदेवीबाणैःशिला
शितैः ॥ चकारतिलशःखंडान्जहासजगदंबिका ॥ ४२ ॥ उत्पत्यचतदासिंहस्तस्यमूर्ध्निव्यवास्थितः॥ नखैर्वि
दारयामासमहिषंगजरूपिणं ॥ ४३ ॥ विहायगजरूपंचबभूवाष्टपदीतथा ॥ हंतुकामोहरिंकोपाद्दारुणोबल
वत्तरः ॥ ४४ ॥ तंवीक्ष्यशरभंदेवीखड्गेनचरुषान्विता ॥ उत्तमांगेजघानाशुसोपितांप्राहरत्तदा ॥ ४५ ॥ तयोः
परस्परंयुद्धंबभूवातिभयप्रदं ॥ माहिषंरूपमास्थायशृंगाभ्यांप्राहरत्तदा ॥ ४६॥ पुच्छप्रभ्रमणेनाशुतुंडाघा
तैर्महासुरः ॥ ताडयामासतन्वंगींघोररूपोभयानकः ॥ ४७ ॥

करेकृत्वेति शुंडायांगृहीत्वेत्यर्थः ॥४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अष्टापदीअष्टापदीचंद्रमल्लाशरभेककंटेपुमानितिमेदिनीकोशादष्टापदीशर ॥४३॥
भः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तयोर्दैत्यष्टापदिनोःपुनस्तद्रूपंविहायमाहिषंरूपमास्थायशृंगाभ्यांप्राहरत् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ माधवींसुरा॥५३॥हंतुकामामहासुरमित्यस्यायमभिप्रायः महिषासुरस्यकालिकापुराणोक्त

पुच्छेनपर्वतान्शृंगेगृहीत्वाभ्रामयन्बलात् ॥ प्रेषयामासपापात्माप्रहसन्परयामुदा ॥४८॥तामुवाचबलोन्मत्तस्तिष्ठदेविरणांगणे ॥ अद्याहंत्वांहनिष्यामिरूपयौवनभूषितां ॥ ४९ ॥ मूर्खासिमदमत्ताद्ययन्मयासहसंगरं ॥ कारोपिमोहितातीवमृषाबलवतीखरा ॥ ५० ॥ हत्वात्वांनिहनिष्यामिदेवान्कपटपंडितान् ॥ येनारींपुरतःकृत्वाजेतुमिच्छंतिमांशठाः ॥ ५१ ॥ देव्युवाच ॥ मागर्वंकुरुमंदात्मंस्तिष्ठातिष्ठरणांगणे ॥ करिष्यामिनिरातंकान्हत्वात्वांसुरसत्तमान् ॥ ५२ ॥ पीत्वाद्यमाधवींमिष्टांशातयामिरणेधम ॥ देवानांदुःखदंपापंमुनीनां भयकारकं ॥ ५३ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्काचपकंहैमंगृहीत्वासुरयायुतं ॥ पपौपुनःपुनःक्रोधाद्धंतुकामाम हासुरं ॥ ५४ ॥ पीत्वाद्राक्षासवंमिष्टंशूलमादायसत्वरा ॥ दुद्रावदानवंदेवीहर्षयन्देवतागणान् ॥ ५५ ॥ देवास्तांतुष्टुवुःप्रेम्णाचक्रुःकुसुमवर्षणं ॥ जयजीवेतितेप्रोचुर्दुंदुभीनांचनिस्वनैः ॥ ५६ ॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाःपिशाचोरगचारणाः ॥ किन्नराःप्रेक्ष्यसंग्राममंमुदितागगनेस्थिताः ॥५७ ॥ सोपिनानाविधान्देहान्कृत्वाकृत्वापुनःपुनः ॥ मायामयान्जघानाजौदेवींकपटपंडितः ॥ ५८ ॥ चंडिकापिचतंपापंत्रिशूलेनबलाद्धृदि ॥ ताडयामासतीक्ष्णेनक्रोधादरुणलोचना ॥५९॥ ताडितोऽसौपपातोर्व्यांमूर्छामापमुहूर्तकं ॥ पुनरुत्थायचामुंडांपद्भ्यांवेगादताडयत् ॥ ६० ॥ विनिहत्यपदाघातैर्ज[अथ:] [ग]चमुहुर्मुहुः ॥ ररावदारुणंशब्दंदेवानांभयकारकं ॥ ६१ ॥ ततोदेवीसहस्त्रारंसुनाभंचक्रमुत्तमं ॥ करेकृ[स्वरूपं]।दोच्चैःसंस्थितंमहिषासुरं ॥ ६२ ॥

रीत्याशिवांशत्वात्तस्यचबुद्धिपुरःसरंहननायोग्यत्वादेवंमदिरांपीत्वातद्वधार्थंदेव्यामदांभत्वंस्वीकृतमिति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ननुमहिषवधोमार्कंडेयपुराणेन्यथोक्तोदेवीभागवतेचान्यथोक्तस्तद्युक्तं पुराकल्पेयथावृत्तंप्रतिकल्पंतथैवच प्रवर्ततेस्वयंदेवीदैत्यानांनाशनायवै नत्वेवजायतेयुद्धंतथैवात्रिदशागमइतिरामवृत्तांतवर्णनेकालिकापुराणादितिचेन्न तत्रवचनेप्रायशइत्यध्याहारेनिषेधाभावात् अतएवहरिवंशादिपूत्पत्तिक्रमभेदोपिनदोषाधायकइति इतिश्री

पश्यचक्रंमदांधाद्यतवकंठनिकृंतनं ॥ क्षणमात्रंस्थिरोभूत्वायमलोकंव्रजाधुना ॥ ६३ ॥ इत्युक्त्वादारुणंचक्रंमुमोचजगदंबिका ॥ शिरश्छिन्नंरथांगेनदानवस्यतदारणे ॥ ६४ ॥ सुस्रावरुधिरंचोष्णंकंठनालाद्गिरेर्यथा॥ गैरिकाद्यरुणंप्रौढंप्रवाहमिवनैर्झरं ॥ ६५ ॥ कबंधस्तस्यदैत्यस्यभ्रमन्वैपतितःक्षितौ ॥ जयशब्दस्यदेवानांबभूवसुखवर्धनः॥६६॥ सिंहस्त्वतिबलस्तत्रपलायनपरानथ॥दानवान्भक्षयामासक्षुधार्तइवसंगरे॥६७॥मृतेचमहिषेक्रूरेदानवाभयपीडिताः ॥ मृतशेषाश्चयेकेचित्पातालंतेययुर्नृप॥ ६८ ॥ आनंदंपरमंजग्मुर्देवास्तस्मिन्निपातिते ॥ मुनयोमानवाश्चैवयेचान्येसाधवःक्षितौ ॥ ६९ ॥ चंडिकापिरणंत्यक्त्वाशुभेदेशेथसंस्थिता॥ देवास्तत्राययुःशीघ्रंस्तोतुकामाःसुखप्रदां ॥७०॥ इतिश्रीदे०भा०पं०महिषासुरवधोनामअष्टादशोऽध्यायः १८ ॥ व्यासउवाच ॥ अथप्रमुदिताःसर्वेदेवाइंद्रपुरोगमः ॥ महिषंनिहतंदृष्ट्वातुष्टुवुर्जगदंबिकां ॥ १ ॥

देवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ अथांधिकैकोनचत्वारिंशत्सुपद्यैरनंतरं ॥ देवैःकृतामहादेव्यास्तुतिरिस्येतदुच्यते ॥१॥स्तोतुकामादेवाआगत्यकिंचक्रुस्तदुच्यतेअथेति ॥ १ ॥

तत्रप्रथमतः सृष्टिस्थितिसंहारकर्तृत्वेनसर्वेश्वरत्वंभगवत्याः सहेतुकंवर्णयंति ब्रह्मेति हेभगवतियस्माद्ब्रह्मातवैवशक्त्यायुक्तोजगत्सृजति तथा विष्णुरिदंजगदवतिपालयति तथांतकालेप्रलयकालेतवैवशक्त्यायुक्तोमहेशः शिवोजगत्संहरते यस्माच्चतयाशक्त्याविहीनास्तेब्रह्मादयोजगत्सृष्टिस्थितिनाशेषुनेशानसमर्थास्तस्मादन्वयव्यतिरेकाभ्यांत्वमेवजगतः स्थितिनाशकर्त्रीइदंसृष्टिकर्तृत्वस्याप्युपलक्षणं त्वमेवसर्वेश्वरीतिभावः तथाच श्रुतिः कासित्वंमहादेविसाब्रवीदहंब्रह्मरूपिणीमत्तः प्रकृतिपुरुषात्मकं जगत् मायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृजतिसर्वमिदंरक्षतिसर्वमिदंसंहरतीत्यादिः सूतसंहितायांच यस्तुब्रह्मत्वमापन्नः शिवोयोमुनिसत्तमाः सातस्यापिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकः यस्तुविष्णुत्वमापन्नः शिवोयोमुनिसत्तमाः सातस्यापिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकः यस्तुरुद्रत्वमापन्नः शिवोयोमुनिसत्तमाः सातस्यापिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकइति

देवाऊचुः ॥ ब्रह्मासृजत्यवतिविष्णुरिदंमहेशःशक्त्यातवैवहरतेननुचांतकाले ॥ ईशानतेपिचभवंतितयाविहीनास्तस्मात्त्वमेवजगतःस्थितिनाशकर्त्री ॥ २ ॥ कीर्तिर्मतिःस्मृतिगतीकरुणादयात्वंश्रद्धाधृतिश्चवसुधाकमलाजयाच ॥ पुष्टिःकलाथविजयागिरिजाजयात्वंतुष्टिःप्रमात्वमसिबुद्धिरुमारमाच ॥३॥ विद्याक्षमाजगतिकांतिरपीहमेधासर्वंत्वमेवविदिताभुवनत्रयेस्मिन्॥आभिर्विनातवतुशक्तिभिराशुकर्तुंकोवाक्षमःसकललोकनिवासभूमे ॥ ४ ॥

॥२॥यस्मात्त्वंमहाकारणस्वरूपातस्मात्सर्वकार्यरूपापिजातैव कार्यस्यकारणानन्यत्वादितिवदन्मुख्यानिरूपाणिविभूतिस्थानापन्नान्युपासनार्थमनुवदति कीर्तिरिति स्मृतिगतीतिद्वंद्वः अजपाजपामंत्ररूपेत्यर्थः गिरिजारुद्रशक्तिरुमाईश्वरशक्तिः॥३॥किंपुनरेतावत्स्वरूपैवाहमस्मीतिचेत्तत्राह सर्वंत्वमेवविदितेति सर्वकारणरूपायास्तवकार्यमात्रस्वरूपत्वात्सर्वात्मकत्वमस्त्येवेत्यर्थः ननुतर्हितच्छक्तिस्वरूपत्वमेवप्रथमतःकिमितिप्रतिपादितमितिचेदाभिर्विनाव्यवहारस्यासंभवादासांमुख्यत्वेनोपासकानांविभूतिस्वरूपप्रदर्शनार्थंप्रतिपादितमित्यभिप्रायेणाह आभिर्विनेति कर्तुंव्यवहारमित्यर्थः सकललोकनिवासभूमेइतिदेवीसंबोधनंहेसर्वाधिष्ठानरूपिणीत्यर्थः ॥ ४

अधुनाधारणाशक्तिरूपांविभूतिंवर्णयति त्वंधारणाननुनचेदितिहेभगवतित्वंधारणाशक्तिरूपाननुनिश्चयेननचेदसितदाकूर्मनागावेलांपृथ्वींधर्तुंक्षमौभवेतांनकथमपीत्यर्थः तथात्वंपृथ्वीनचेदासितदैतन्नूजगद्बहुभारयुक्तंगगनेंतरिक्षेकथंस्थास्यतिनकथमपीत्यर्थः तथाचसर्वाधारशक्तिरूपात्वमसीतिभावः तथाचश्रुतिः अहंरुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुतविश्वदेवैः अहंमित्रावरुणोभाविभर्मीत्यादिः ॥ ५ ॥ इत्थंसर्वैश्वर्यात्वयिसत्यांयेन्यदेवताउपासते तेतवमायागुणैर्विमूढाएवेत्याह येवास्तुवंतीति वाशब्दस्त्वर्थकः येतुमनुजाअमरान्चतुर्मुखविष्णुरुद्रान् तथाशुभ्रांशुश्चंद्रस्तत्प्रभृतीन्स्तुवंति तेतवमायागुणैर्विमूढाएवमोहिताएव नस्वोपास्यदेवतांकल्याणदायिनींमुख्यत्वेनाराध्यांजानंतीतिभावः किंत्वांशक्तिरूपामृतेविहायकार्येकार्यविषयेतेदेवाःप्रभवंति समर्थाभवंतियतोमुढैराध्यंतेकिंतुनैवभवंतित्वच्छक्तियुक्ताएवतेभक्तकार्यकर्तुंक्षमास्ततस्त्वामे

त्वंधारणाननुनचेदसिकूर्मनागौधर्तुंक्षमौकथमिलाममितौभवेतां ॥ पृथ्वीनचेत्त्वमसिवागगनेकथंस्थास्यत्ये
तदंबनिखिलंबहुभारयुक्तं ॥५॥ येवास्तुवंतिमनुजाअमारान्विमूढामायागुणैस्तवचतुर्मुखविष्णुरुद्रान् ॥ शु
भ्रांशुवन्हियमवायुगणेशमुख्यान्किंत्वामृतेजननितेप्रभवंतिकार्ये ॥६॥ येजुव्हतिप्रावितते़ऽल्पधियोऽवयज्ञे
वन्हौसुरान्समधिकृत्यहविःसमृद्धं ॥ स्वाहानचेत्त्वमसितेकथमापुरद्धात्वामेवकिंनहियजंतिततोहिमूढाः ॥७॥

वकुतोनभजंतीतिभावः तदुक्तंशिवपुराणेउमासंहितायां येनस्तुवंतिदेवेशींसर्वकारणकारणां मायागुणैर्मोहितास्युर्हतभाग्यानसंशयइति ॥ ६ ॥ एवमन्यदेवतोपासकोपहासंकृत्वाश्रौत्रियोपहासमाह येजुव्हतिप्राविततइति हेभगवतिअथानंतरंयेप्रविततेविस्तृतेयज्ञे सुरानिंद्रादीन्देवान्समधिकृत्योद्दिश्य समृद्धंविपुलंहविर्जुव्हतितेपिअल्पधियएव यतस्तस्मिन्यज्ञेत्वंस्वाहारूपानचेदसिनप्रयुज्यसेचेत्तदातेदेवाअत्धासाक्षात्तद्धुतंहविराुपुः प्राप्नुयुः किंनैवप्राप्नुयुस्ततस्त्वदधीनमेवतेषांजीवितामितिनतस्तस्माद्धेतोस्त्वामेवमूढाः किंनयजंतिकुतोनयजंतीत्यर्थः यतोनयजंतिततोल्पाधियएवतेइतिभावः तथाचब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्याने अश्रुतासःश्रुतासश्चयज्वानोयेप्ययज्वनः स्वर्यंतोनापेक्षंतेइंद्रमग्निंचयेविदुः सिकताइवसंयांतिरश्मिभिःसमदीरिताः अस्माल्लोकादमुष्माच्चेत्याहचारण्यकश्रुतीरिति काठकेपि प्लवाह्येतेदृढायज्ञरूपाअष्टादशोक्तमवरंयेषुकर्मेति ॥ ७

ननुतेषांदेवानांभोगप्रदत्वाल्लोकास्त्वानेवभजंतीतिचेत्तत्राह भोगप्रदासीति हेभगवतिभवतित्वमेवचराचराणांभोगप्रदासि यतःस्वांशैःसप्तप्रकृतिविकृतिरूपैःषोडशविकारैश्चनित्यंप्राणिनांजीवनंप्राणनंददासिप्रारब्धकर्मभोगार्थं नहितद्विरहितानांजीवहीनानांप्रारब्धभोगःसंभवति तस्मात्प्रारब्धकर्मभोगानुसारेणजीवनदातृत्वात्त्वमेवभोगप्रदासीत्यर्थः तत्रहेतुमप्याह स्वीयानिति यथास्वीयान्सुरान्पोषयसिइहप्रपंचेतद्वत्परान्सुरान्पिभोगजीवितदानेनापिपालयसीतिहेतोस्त्वमेवभोगप्रदासीत्यर्थः नहिपूर्वोक्तदेवानांभोगप्रदत्वेतेदेवाःस्वशत्रुभ्योदैत्येभ्योपिभोगंददतीतियुज्यते दैत्यभोगप्रणाशार्थमेवतेषामुद्योगात्तस्मात्तद्देवेभ्योव्यतिरिक्तात्वमेवभोगप्रदासीतिभावः ॥ ८ ॥ ननुदुष्टान्दैत्यान्किमित्यहंपालयामीतिचेत्तत्राह मातःस्वयमिति हेभगवतिमातर्यस्मात्कारणाद्विपिनेऽरण्येविनोदाल्लीलयावंध्यानफलान्पलाशरहितान्पत्ररहितान्कटूंश्चवृक्षान्स्वयंविरचितानुत्पादितान्निपुणाःपंडिताःपुरुषानोच्छेदयंतिकथंचित्कथमपि तस्मात्त्वमपितद्वदेवतेषांनिकृष्टकर्मभिस्तानुत्पाद्यदैत्यान्नोछेदयासिकिंतुपाल

भोगप्रदासिभवतीहचराचराणांस्वांशैर्ददासिखलुजीवनमेवनित्यं ॥ स्वीयान्सुरान्जनानिपोषयसीहयद्वत्तद्वत्परानपिचपालयसीतिहेतोः॥ ८ ॥मातःस्वयंविरचितान्विपिनेविनोदाद्वंध्यान्पलाशरहितांश्चकटूंश्चवृक्षान्नोच्छेदयंतिपुरुषानिपुणाःकथंचित्तस्मात्त्वमप्यतितरांपरिपासिदैत्यान्॥ ९॥ यत्त्वंतुहंसिरणमूर्ध्निशरैररातीन्देवांगनासुरतकेलिमतीन्विदित्वा॥देहांतरेपिकरुणारसमाददानातत्तेचरित्रमिदमीप्सितपूरणाय॥ १० ॥

यस्येवेत्यर्थः तदुक्तंविषवृक्षोपिसंवर्ध्यःस्वयंछेत्तुमसांप्रतमिति ॥ ९ ॥ नन्वेवंचेत्तेषामुच्छेदोनुचितएवेतिकथंमयातेनिरंतरंहन्यंतेइतिचेत्तत्राह यत्त्वंतुहंसीति हेभगवतित्वंकरुणारसमाददानैवदेहांतरेपिस्वर्गादिष्वपिदेवांगनानांसुरतरूपासुकेलिषुक्रीडासुमतिर्येषामरातीनांशत्रूणांतानरातीन्शरैरणमूर्ध्निहंसियत्तत् तेचरित्रमिदमनुचितंन किंत्वीप्सितपूरणायतेषांमनोरथपूरणायैव नदेवोपार्थमित्यर्थः स्वयंभावःयद्यहंदेवानांभोगेच्छून्दैत्यान्नहनिष्यामितदातेषांकथंतद्भोगसिद्धिः नहितेतामसप्रकृतयोयागादिभिःस्वर्गंगमिष्यंति नतद्विनातत्सुखंप्राप्स्यंतितस्मादेतान्मच्छस्त्रपूतान्कृत्वास्वर्गंप्रापयिष्यामीतिमनीषयातेषांकल्याणार्थमेवतन्नान्यप्रयोजनमिति तदुक्तं लालनेताडनेमातुर्नाकारुण्यंयथार्भके तद्वदेवमहेशस्यनियंतुर्गुणदोषयोरिति ॥ १० ॥

ननुस्वर्गसुखार्थमेवयदितानहंहन्मितर्हितावन्मात्रकार्यममेच्छयापिभवितुमर्हतिममेच्छयैवसर्वंसृष्टेर्जातत्वात्तथाचाकिमर्थंदैत्यवधफल्गुकार्यार्थम वतारग्रहणमितिचेतत्राह चित्रंत्वमीति हेजननियेषांकृतेयेषांदैत्यानामर्थेतेतवदेहनिबंधनंदेहग्रहणंभवति तेदनुजादैत्यास्त्वयिचितितेत्वदिच्छ याअसुभिःप्राणैरहितानसंतीतियत्तच्चित्रमेवाश्चर्यमेव त्वदिच्छयैवतेषांमरणंस्वर्गप्राप्तिश्चानायासेनैवापेक्षितानतुतदर्थमवतारापेक्षास्ति तदेतत्कु तोनजातमित्याश्चर्यमेवास्माकंभाति तर्हिममावतारग्रहणेकोहेतुर्भवद्भिर्योजितइतिचेत्क्रीडारसएवात्रहेतुर्नान्यतरःस्वार्थेतरप् नान्यइत्यर्थः अवतारंगृहीत्वानानालीलाःकर्त्तव्यास्तल्लीलाकीर्तनेनश्रवणेनचभक्तिवृद्धिःपवित्रताचभविष्यतीतिक्रिडारसएवात्रहेतुरितिभावः तदुक्तंशिवपु राणे उमासंहितायां यदिच्छावैभवंसर्वंतस्यादेहग्रहःस्मृतः लीलयासापिभक्तानांगुणवर्णनहेतवे सापिलीलापीत्यर्थःदेहग्रहोऽवतारः॥११॥

चित्रंत्वमीयदसुभीरहितानसंतित्वय्यंचितितेनदनुजाःप्रथितप्रभावाः॥ येषांकृतेजननिदेहनिबंधनंतेक्रीडारस स्तवनचान्यतरोऽत्रहेतुः ॥ ११ ॥ प्राप्तेकलावहहदुष्टतरेचकालेनत्वांभजंतिमनुजाननुवंचितास्ते ॥ धूर्तैःपु राणचतुरैर्हरिशंकराणांसेवापराश्चविहितास्तवनिर्मितानां ॥ १२ ॥ ज्ञात्वासुरांस्तववशानसुरार्दितांश्चये वैभजंतिभुविभावयुताविभग्नान् ॥ धृत्वाकरेसुविमलंखलुदीपकंतेकूपेपतंतिमनुजाविजलेऽतिघोरे ॥ १३ ॥

एवमेतादृशवैभवांत्वांजनानभजंतियतोधूर्तैस्तेवंचिताइतिजनानाक्रोशति प्राप्तेकलाविति दुष्टेकलौप्राप्तेसतिसाधनांतररहितस्यातिपापिनोपिस्मर णमात्रेणचतुर्विधपुरुषार्थदांत्वांभगवतींयेनभजंतितेधूर्तैःपुराणचतुरैर्ननुनिश्चयेनवंचिताःवंचयित्वाचतवनिर्मितानांत्वयोत्पादितानांहरिशंकरादि नांसेवापराश्चविहिताःइत्यहहलोकस्यभाग्यमित्थमस्तीतिभावः॥१२॥ पुनरपिजनानाक्रोशति ज्ञात्वेति तववशांस्त्वदधीनान्असुरार्दितान् दैत्यपीडितान्विभग्नान्खंडिताभिमानान् एतादृशान्देवान्ज्ञात्वापियेभजंतीत्यन्वयः दीपकंदीपमित्यर्थःअन्योर्थःस्पष्टः तदुक्तमुमासंहितायां नभजंतिमहादेवींकरुणारससागरां अंधकूपेपतंत्येतेघोरेसंसाररूपिणीति॥ १३ ॥

ननुतर्हिकैरहमाराधितास्मीतिचेत्तत्राहुः विद्यात्वमेवेति असुखदा अविद्यापिहेमातस्त्वमेवनराणांजनानामार्तिहापित्वमेवसर्वस्वरूपापित्वमेवासी त्यर्थः सैतादृशीत्वंमोक्षार्थिभिर्मुनिभिःकलितासिआराधितासि अज्ञैर्नाराधितासीत्यार्थिकार्थकथनं ॥ १४ ॥ तर्हियेमांनभजंतितेते पांकागतिर्भवतीतिचेत्तत्राह ब्रह्माहरश्चेति ॥१५॥ पुनर्जनानाक्रोशति चंडीति चंडिकोपदानिपातोश्चंडीतिरूपंनिष्पन्नंसकलजगद्भयंकरंब्रह्म मायाविशिष्टंचंडीपदवाच्यं ब्रह्मणोभयंकरत्वंचभीषास्माद्वातःपवनइतिश्रुत्या महद्भयंवज्रमुद्यतमितिश्रुतौकंपनादित्यधिकरणेचवर्णितं त्वदंघ्रिज

विद्यात्वमेवसुखदासुखदाप्यविद्यामातस्त्वमेवजननार्तिहरानराणां ॥ मोक्षार्थिभिस्तुकलिताकिलमंदधीभि र्नाराधिताजननिभोगपरैस्तथाज्ञैः ॥ १४ ॥ ब्रह्माहरश्चहरिरप्यनिशंशरण्यंपादांबुजंतवभजंतिसुरास्तथा न्ये ॥ तद्वैनयेऽल्पमतयोननसाभजंतिभ्रांताःपतंतिसततंभवसागरेते ॥ १५ ॥ चंडित्वदंघ्रिजलजोत्थरजः प्रसादैर्ब्रह्माकरोतिसकलंभुवनंसदादौ ॥ शौरिश्चपातिखलुसंहरतेहरस्तुत्वांसेवतेनमनुजस्त्विहदुर्भगोऽसौ ॥ १६ ॥ वाग्देवतात्वमसिदेविसुरासुराणांवक्तुंनतेऽमरवराःप्रभवंतिशक्ताः ॥ त्वंचेन्मुखेवससिनैवयदेव तेषांयस्माद्भवंतिमनुजानहितद्विहीनाः ॥ १७ ॥

लजंतवांघ्रिकमलंतस्मादुत्थितंरजःपंचमहाभूतरूपंअन्यःस्पष्टोर्थः ॥१६॥इयंयायथाकथंचिदस्माभिःस्तुतिःक्रियतेसासर्तिवासनीवेतितवयंदि ज्ञोयतेवाग्देवतयात्वयायथामुखेस्थितयाप्रेर्यतेनतथाकुर्मइत्याह वाग्देवतेति हेदेविसुरासुराणांवाग्देवतात्वमसि कुतइतिचेद्यस्मात्तेषांमुखेयदेवय दापित्वंचेन्नैववससिवासंनैवकरोषि तदातेमरवराउपलक्षणतयादैत्याअपिवक्तुंशक्तानैवप्रभवंतितस्मादित्यर्थः केयंत्याग्निर्गृहीतेतिचेद्यन्मनुजा स्तद्विहीनावाग्देवताविहीनामूकामुखेसत्वेपिनैवब्रुवंतिनवदंतितस्मात्तत्रगृहीतात्याग्निरितिभावः ॥ १७ ॥

अधुनादेवतासुप्रत्येकंदोषंदर्शयंस्तद्भक्तानुपहसति शप्तोहरिरिति हेजननिकुपितेनभृगुणाहरिः शप्तस्तुशप्तएवकामंयथेच्छंमीनोबभूव तथाकमठः कूर्मस्तथासूकरस्तुवराहोऽपिपश्चादनंतरंनृसिंहइतिएवंप्रकारेणयश्छलकृद्वामनोऽपित्रिभूवेतिपराधीनायेऽवतारास्तान्सेवतांपुरुषाणांमृतिभयंकिंनस्यादपितुस्यादेव येशापदग्धाः स्वस्यकल्याणंकर्तुंनशक्नुवंतितैः परस्यकल्याणंकथंक्रियतेइतिभावः ॥ १८ ॥ शंभोःपपातेति यस्यशंभोःसतीवियोगादरण्यगतस्यभृगोःशापाल्लिंगंपतितमिदंपुराणादिपुप्रसिद्धं स्वालिंगपालनेऽपियोनसमर्थस्तंशिवंयेभजंतितेषामिहपरत्रवाकथंसुखंभूयान्नकथमपीत्यर्थः ॥ १९ ॥ योभूद्गजाननेति हेमातः महेशाच्छिवादभूत्कोसौगजाननश्चासौगणाधिपतिश्चतंशिवपुत्रंयेभजंतितेनरा

शप्तोहरिस्तुभृगुणाकुपितेनकामंमीनोबभूवकमठःखलुसूकरस्तु ॥ पश्चान्नृसिंहइतियश्छलकृद्धरायांतान् सेवतांजननिमृत्युभयंनकिंस्यात्॥१८॥शंभोःपपातभुविलिंगमिदंप्रसिद्धंशापेनतेनचभृगोर्विपिनेगतस्य ॥ तेयेनराभुविभजंतिकपालिनंतुतेषांसुखंकथमिहापिपरत्रमातः ॥१९ ॥ योभूद्गजाननगणाधिपतिर्महेशात्तंये भजंतिमनुजावितथप्रपन्नाः ॥ जानंतितेनसकलार्थफलप्रदात्रींत्वांदेविविश्वजननींसुखसेवनीयां ॥ २० ॥

वितथप्रपन्नाअकल्याणकरेदेवेकल्याणकरत्वदेवबुद्धिमापन्नाभ्रांताएव शिवाराधनेनतुकल्याणंनैवजायते कुतःपुनस्तत्पुत्राराधनेनेति भावः किमर्थमेतादृशंभवतीतिचेत्तत्राह जानंतितेनेति सुखसेवनीयांस्मरणमात्रेणापिचतुर्विधपुरुषार्थदांविश्वमातरंनजानंतीतिहेतोः नाहितादृशज्ञानेसतिउत्कृष्टपक्षपातंविहायानिकृष्टपक्षपातंकश्चित्करोति तस्मात्तेमूढत्वात्तथाकुर्वंतीतिभावः तदुक्तंशिवपुराणेउमासंहितायां गंगांविहायतृत्यर्थंमरुवारियथाव्रजेत् विहायदेवींतद्विन्नंतथादेवांतरंव्रजेदिति यस्याःस्मरणमात्रेणपुरुषार्थचतुष्टयंअनायासेनलभते कस्त्यजेत्तांनरोत्तम इतिसूतसंहितायामपि करुणासागरामेतांयःपूजयतिशांकरीं किंनासिध्यातितस्येष्टंतस्याएवप्रसादतइति ॥ २० ॥

श्रीदेवींसंतोषयितुंकांचिच्चमत्कारवार्ताकुर्वंति चित्रमिति हेदेवि चित्रमयमेकोविलक्षणश्चमत्कारइत्यर्थः कोसावितिचेच्छृणु त्वया
रिजनतापिशत्रुसमूहोपि दयार्द्रभावान्निशितशरैरणेहत्वाद्युलोकंस्वर्गलोकंगमिताप्रापितेति नहिदयायांसत्यांदयाविषयस्यवधः संभवति
नचशत्रुविषयेकस्यापिदयोद्भवोभवति तस्मादिदमुभयमपिविद्यमानमाश्चर्यमेव ननुकिमर्थमयानेषांदैत्यानामुपरिआश्चर्यकारणभूतादया
संपादितेतिचेत्तत्राह नोचेत्स्वकर्मेति स्वस्यासुरसमूहस्ययत्तामसंकर्मतेननिचितेसंपादितेनिरयेनरके नितांतमत्यंतंयथास्यात्तथादुः

चित्रंत्वयारिजनतापिदयार्द्रभावाद्धत्वारणेशितशरैर्गमिताद्युलोकं॥नोचेत्स्वकर्मनिचितेनिरयेनितांतंदुःखाति
दुःखगतिमापदमापतेत्सा ॥ २१ ॥ ब्रह्माहरश्चहरिरप्युतगर्वभावाज्जानंतितेऽपिविबुधानतवप्रभावं ॥ केऽ
न्येभवंतिमनुजाविदितुंसमर्थाःसंमोहितास्तवगुणैरमितप्रभावैः ॥ २२ ॥

खापेक्षयाप्यतिदुःखस्यगतिःप्राप्तिस्तद्रूपामापदंनोचेत्यादिदयानाक्रियतेचेत्तदापनेत्प्राप्नुयात्सारिजननेतिहेतोरित्यर्थः असुरयोनिष्वपियद्दैतादृ
शीदयातद्भक्तेपुकियतीस्यादितिनविद्मइतिगूढोऽभिसंधिः निरतिशयदयावत्त्वमेननवर्णितं ॥ २१ ॥ ननुवीराणांपराक्रमवर्णनएवसंतो
षोभवतिततोभवद्भिर्ममपराक्रमःकुतोनवर्ण्यतेतत्राह ब्रह्माहरश्चेति गर्वभावादहंकारावृतत्वात्तादृशापरिच्छिन्नान्ब्रह्मादयोपितवप्रभावंनजानंतियदा
तदातवामितप्रभावैरतुलप्रभावैर्गुणैःसत्वादिभिःसंमोहिताःकेन्येअस्मदादयःप्रभावंविदितुंसमर्थाभवंतिनकेपीत्यर्थः तथाचश्रुतिःयस्याःस्वरूपं
ब्रह्मादयोनविजानंतितस्मादुच्यतेऽज्ञेयेतिः ॥ २२ ॥

ननुयथामत्प्रभावस्तथामत्स्वरूपमपिकेनापिनज्ञायतेचेत्कथमुच्यतेभगवत्याराधनान्मुक्तोभवतीति नहिप्रभावस्वरूपज्ञानंविनाराधनंसंभवतीतिचेत्तत्राह क्लिश्यंतितेपीति हेमातः येमुनयस्तवरूपंदुर्विभाव्यमितिमत्वातवपादांबुजंनहिभजंति अथचदृश्यमानसूर्याग्निसेवनपराअग्निहोत्रादिकर्मनिष्णाताभवंतितेनेविमूढचित्ताःक्लिश्यंत्येवक्लेशंप्राप्नुवंत्येव यतः श्रुतिशतैःसर्ववेदैरपिप्रतिपादितमतएववेदसारंपरमार्थतत्वंतैर्नज्ञातंततइत्यर्थः अयंभावःनहिब्रह्मरूपिण्याभगवत्यारूपेणकेनचिदुपलभ्यतेस्पष्टतया किंत्वस्तीत्येवोपलब्धव्यस्तत्वभावेनचोभयोः अस्तीत्येवोपलब्धस्यतत्वभावःप्रसीदतीतिश्रुत्युक्तरीत्यातथानेतिनेतीतिप्रतिपादितरीत्याच निषेधावधिभूताकाचिदस्तिभगवतीतिसत्तामात्रोपलब्ध्यैवतदाराधनस्यसंभवात् तत्र

क्लिश्यंतितेपिमुनयस्तवदुर्विभाव्यंपादांबुजंनहिभजंतिविमूढचित्ताः ॥ सूर्याग्निसेवनपराःपरमार्थतत्वंज्ञातं नतैःश्रुतिशतैरपिवेदसारं ॥ २३ ॥ मन्येगुणास्तवभुविप्रथितप्रभावाःकुर्वंतियेहिविमुखान्ननुभक्तिभावात् ॥ लोकान्स्वबुद्धिरचितैर्विविधागमैश्चविष्ण्वीशभास्करगणेशपरान्विधाय ॥ २४ ॥

क्लेशंमन्वानायेतांसच्चिदानंदरूपिणींनभजंतितेक्लिश्यंतीतियुक्तमेवेति तथाचश्रुतिः योवाएतदक्षरमविदित्वागार्ग्यस्मिंल्लोकेजुहोतिददातितपस्यत्यपिबहूनिवर्षसहस्राण्यंतवानेवास्यलोकोभवतीति ॥ २३ ॥ ननुतर्हिसर्वोत्कृष्टांसुलभांसर्वफलदांममोपासनांकिमितिमूढाःपरित्यजंतीत्यर्थमितिचेत्तत्राह मन्येइति हेमातस्तवगुणाःसत्वादयोहिस्वबुद्धिरचितैःपुरुषबुद्धिरचितैर्विविधागमैर्नानातंत्रैर्मोहकैर्हेतुभिर्लोकान्विष्ण्वीशभास्करगणेशदेवतापरान्नत्तत्प्राणिप्रारब्धवशेनतत्तद्देवतोपासकान्विधायतवभक्तिभावात्विमुखान्कुर्वंतीतिमन्येऽहं तत्तस्माद्धेतोस्तवोपासनांपरित्यजंतिस्वभावइत्यर्थः ॥ २४ ॥

ननुमद्गुणैरवतेषांबुद्धिर्विपरीतामयैवकृतेतिभवताकथंज्ञायतइतितत्रोच्यते कुर्वंतियेतवेति हेंऽत्रमातर्येपुरुषाःस्वोक्तागमैःपुरुषप्रणीतागमैः कथंभूतैर्हरिहरार्चनभक्तियोगैर्हरिहरार्चनभक्तिप्रतिपादकैस्ताद्दशागमैस्तदुपदेशैरित्यर्थः नराग्र्यान्ब्राह्मणान्तवपदाद्विमुखान्कुर्वंतितेषां संबंधसामान्येषष्ठि तान्नकुप्यसीत्यर्थः किंच तेषुदयांचकुरुषे किंच तान्मोहमंत्रनिपुणान्वश्याकर्षणादिमंत्रनिष्णातानलंपूर्णप्रथयसि विस्तारयासि धनादिनावंशवृध्यादिनाचेत्यर्थः अयंभावः यदित्वदन्यदेवतोपासनानेष्टानास्तितर्हितद्देवतोपासकानांतद्देवतामंत्रागमोपदेष्टॄणां चकल्याणंकथंकरोषिनाशयोग्याहिते करोषिचकल्याणंयत्किंचित्क्षुल्लकफलप्रदानेन तस्मादपितवाभिमतमेवेतिज्ञायतेनतस्मात्त्वयैवस्वगुणैः प्रारब्धवशात्तेषांविपरीताबुद्धिःकृतेतिनिश्चयेनइति ॥ २५ ॥ ननुयद्यहमेवस्वगुणैस्तेषांविपरीतबुद्धिंकरोमितर्हिसत्ययुगेपितथाविधाःकुतोन

कुर्वंतियेतवपदाद्विमुखान्नराग्र्यान्स्वोक्तागमैर्हरिहरार्चनभक्तियोगैः॥ तेषांनकुप्यसिदयांकुरुषेऽबिकेत्वंता
न्मोहमंत्रनिपुणान्प्रथयस्यलंच॥ २५ ॥ तुर्ययुगेभवतिचातिबलंगुणस्यतुर्यस्यतेनमथितान्यसदागमा
नि॥ त्वांगोपयंतिनिपुणाःकवयःकलौवैत्वत्कल्पितान्सुरगणानपिसंस्तुवंति॥ २६ ॥

संतिसर्वेमदाराधकाएवकुतःसंतीतिचेत्तत्राह तुर्ययुगेइति तुर्येसत्ययुगेतुर्यगुणस्यातिशुद्धसत्वगुणस्यामिश्रितस्यगुणत्रयापेक्षयातुर्यत्वात् तस्य तुर्यगुणस्यातिबलंप्राबल्यंभवति तेनहेतुनासत्ययुगेसदागमान्यसच्छास्त्राणिमथितान्युन्मथितानिभवंति कलौतुतुर्यगुणस्याभावाद्गुणत्रयस्यातिप्र बलत्वात्कवयोनिपुणाःकवित्वाभिमानिनस्त्वांगोपयंतिनोपासंतेमंदभाग्यत्वादथचत्वत्कल्पितान्हरिब्रह्मादीन्सुरान्संस्तुवंतिभजंतेत्यर्थः अयंभावः सत्ययुगेसर्वेउत्तमप्रारब्धवंतःसंतिततस्त्वयातस्मिन्युगेसुखदायकःसत्वगुणएवस्थापितस्तदनुगुणास्वोपासनाचस्थापिता कलियुगेतुदुष्टप्रारब्ध त्वात्दुःखदायकागुणास्त्वयास्थापितास्तद्गुणानुरोधेनचस्वातिरिक्तदेवानामल्पफलदानांचोपासनास्थापितेतितस्मिन्युगेसर्वेत्वदाराधकाःसंति नान्यदेवताराधकाइति ॥ २६ ॥

अस्त्वियंपामराणांकथात्वदुपासकास्तुधन्याएवेत्याह ध्यायंतीति तदुक्तमुमासंहितायां तेधन्याःकृतकृत्यास्तुधन्यातेषांप्रसूःकुलं येषांचित्तंभवेल्लीनंश्रीदेव्यांपरसंविदीति ॥ २७ ॥ अधुनामायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याभगवत्याःपुंप्रकृत्यात्मकत्वात्केवलप्रकृतिरूपत्वेनापितांवर्णयति चिच्छक्तिरिति चिच्छक्तिशब्देनचैतन्यमुच्यते तदुक्तंसंक्षेपशारीरके चिच्छक्तिःपरमेश्वरस्यविमलाचैतन्यमेवोच्यतइति हेमातःसाचिच्छक्तिःपरमात्मन्यस्तितेनकारणेनसोपिपरमात्माव्यक्तोनामरूपात्मकोभवतितथाजगत्सुविदितःप्रसिद्धस्तथाभवकृत्यकर्ता प्रपंचसृष्टिस्थितिसंहृतिकर्ताभवति कःपुरुषोस्मात्परमात्मनोन्यस्त्वद्विरहितःस्वशक्त्यैवामुष्मिन्प्रपंचेकर्तुंविहर्तुंतथासं

ध्यायंतिमुक्तिफलदांभुवियोगसिद्धांविद्यांपरांचमुनयोऽतिविशुद्धसत्वाः ॥ तेनाप्नुवंतिजननीजठरेतुदुःखंधन्यास्तएवमनुजास्त्वयियेविलीनाः ॥ २७ ॥ चिच्छक्तिरस्तिपरमात्मनितेनसोपिव्यक्तोजगत्सुविदितोभवकृत्यकर्ता ॥ कोन्यस्त्वयाविरहितःप्रभवत्यमुष्मिन्कर्तुंविहर्तुमपिसंचलितुंस्वशक्त्या ॥ २८ ॥ तत्वानिचिद्विरहितानिजगद्विधातुंकिंवाक्षमानिजगदंबयतोजडानि ॥ किंचेंद्रियाणिगुणकर्मयुतानिसंतिदेवित्वयाविरहितानिफलंप्रदातुं ॥ २९ ॥

चलितुंप्रभवतीतिनकोपीत्यर्थः यद्यस्तितर्हितत्रापित्वंशक्तिरूपाभवस्येवएतादृशीत्वंसकलकारणामहनीयेतिभावः तदुक्तंदक्षिणामूर्तिसंहितायां शक्त्याविनाशिवेसूक्ष्मेनामधामनविद्यतइति ॥ २८ ॥ ननुमाभूच्चिच्छक्तिस्तत्वान्येवचतुर्विंशतिसंख्यानिमहदादीनिजगत्कारिष्यंतीतिचेत्तत्राह तत्वानीति चिद्विरहितानिचिच्छक्तिविरहितानीत्यर्थः तान्यपिजडत्वान्नजगत्कर्तुंफलंप्रदातुंवासमर्थानीत्यर्थस्तथैवेंद्रियाण्यपीतिसंपीडितोर्थः ॥ २९ ॥

अस्माकं देवानां तु सर्वभावेन त्वमेव पालयित्र्यसीत्याह देवामखेष्वपीति हे अंब त्वं चेत्स्वाहारूपा तत्र यज्ञेषु निमित्तभूता साधनभूता नासि तर्हि मुनिभिर्विधिवत्प्रतिपादितं मखेषु हुतं स्वभागं किं देवा गृण्हीयुर्न गृण्हीयुरित्यर्थः यस्मादेवं तस्मात्त्वमेव देवान्पालयसि देवेषु पालितेषु देवपालितं विश्वं त्वयैव पालितं भवतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ हे भगवति वयं स्तुतिं कर्तुं प्रवृत्ता एवं केवलं न स्तुतिं कर्तुं योग्या स्तवस कलकारणाया मनोवाचामगोचरत्वात्तव चारितस्य ब्रह्मादिबुद्धिनामप्याविषयत्वादित्याह सर्वं त्वयेदमिति मनुजा इत्युपलक्षणं देवानां ॥ ३१ ॥ न केवलं ब्रह्मादय एव त्वां न जा

देवामखेष्वपिहुतंमुनिभिःस्वभागंगृण्हीयुरंबविधिवत्प्रतिपादितंकिं ॥ स्वाहानचेत्त्वमसितत्रनिमित्तभूतातस्मात्त्वमेवननुपालयसीवविश्वं ॥ ३० ॥ सर्वंत्वयेदमखिलंविहितंभवानीत्वंपासिवैहरिहरप्रमुखानूदिगीशान् ॥ कालेऽत्सिविश्वमपितेचरितंभवानिजानंतिनैवमनुजाःकनुमंदभाग्याः ॥३१॥ हत्वासुरंमाहिषरूपधरंमहोग्रंमातस्त्वयासुरगणःकिलरक्षितोऽयं ॥ कांतेस्तुतिंजननिमंदधियोविदामोवेदागतिंतवयथार्थतयानजग्मुः ॥ ३२ ॥ कार्यंकृतंजगतिनोयदसौदुरात्मावैरीहतोभुवनकंटकदुर्विभाव्यः ॥ कीर्तिःकृताननुजगत्सुकृपाविधेयाह्यस्मांश्चपाहिजननिप्रथितप्रभावे ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतासुरैर्देवीतानुवाच मृदुस्वरा ॥ अन्यत्कार्यंचदुःसाध्यंब्रुवंतुसुरसत्तमाः ॥३४॥

नंतीति किं तु वेदा अपि तव गतिं यथार्थतया न जानंति तदा कातेस्तुतिं कर्तुं वयं जानीम इत्याह हत्वासुरासुरमिति यथार्थतया याथातथ्येन न जग्मुः न प्राप्नुयुः तथा च श्रुतिः यतो वाचो निवर्तंत इति ॥३२॥ अधुनावतारं गृहीत्वा देव्या कृतमुपकारं वर्णयंति कार्यंकृतमिति भुवनकंटकश्चासौ दुर्विभाव्यश्चेति कर्मधारयः कृपाविधेया जगत्सु हे जननि प्रथितप्रभावा त्वमस्मांश्च पाहीत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥३५॥३६॥ ३७॥अपराधंसहेति सर्वोनिजजनेपुसत्स्वपिपुत्रापराधंनिर्व्याजवृत्यामातैवसहेतेनान्यइतिज्ञात्वासर्वेजगद्योनिंमातरंसर्वेजगनोदेवींकुतोजनानभजंतेकुतःस्वकल्याणात्प्रच्यवंतेइतिजनानाक्रोशतितथाचव्याससूत्रं योनिश्चहिगीयतइति ॥ ३८ ॥ नकेवलंभगवत्याजगद्योनित्वंकिंतुसर्वजीवसखित्वमप्यस्तीतिवक्तुंद्वासुपर्णेतिश्रुतिमर्थतःपठति द्वौसुपर्णाविति अस्मिन्देहरूपेवृक्षेद्वौसुपर्णौपक्षिसदृशौद्वौजीवपरमात्मानौस्तःतयोर्निरंतरंसख्यमस्तिकदाप्युभयोर्वियोगाभावात्एवंरीत्याऽनयोस्तृतीयःसखानैवास्ति यएतस्यजीवस्यापराधंसहेतइत्यर्थः

यदायदाहिदेवानांकार्यंस्याददतिदुर्घटं ॥ स्मर्तव्याहंतदाशीघ्रंनाशयिष्यामिचापदं ॥ ३५ ॥ देवाऊचुः ॥ सर्वंकृतंत्वयादेविकार्यंनःखलुसांप्रतं ॥ यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंमहिषासुरः ॥ ३६ ॥ स्मरिष्यामोयथातेंबसदैवपदपंकजं ॥ तथाकुरुजगन्मातर्भक्तिंत्वय्यप्यचंचलां ॥ ३७ ॥ अपराधसहस्राणिमातैवसहतेसदा ॥ इतिज्ञात्वाजगद्योनिंनभजंतेकुतोजनाः ॥ ३८ ॥ द्वौसुपर्णौतुदेहेस्मिंस्तयोःसख्यंनिरंतरं ॥ मान्यःसखातृतीयोस्तियोपराधंसहेतहि ॥ ३९ ॥ तस्माज्जीवःसखायंत्वांहित्वाकिंनुकरिष्यति ॥ पापात्मामंदभाग्योऽसौसुरमानुषयोनिषु ॥ ४० ॥ प्राप्यदेहंसुदुष्प्रापंनस्मरेत्त्वांनराधमः ॥ मनसाकर्मणावाचाब्रूमःसत्यंपुनःपुनः ॥ ४१ ॥ सुखेवाप्यथवादुःखेत्वन्नःशरणमद्भुतं ॥ पाहिनःसततंदेविसर्वैस्तववरायुधैः ॥ ४२ ॥ अन्यथाशरणंनास्तित्वत्पदांबुजरेणुतः ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतासुरैर्देवीतत्रैवांतरधीयत ॥ ४३ ॥

॥ ३९ ॥ यस्मादेवंतस्माज्जीवःस्वसखायंपरमेश्वरींभगवतींपरसंविदंहित्वाकिंनुकरिष्यतिस्वकल्याणंनहिशत्रुतःकल्याणंसंभवति नवागत्यंतरमस्तीत्यर्थः तस्मादियमेवभगवतीपितृमातृसखिस्थानासर्वैर्जीवैराराध्येतिभावः तथाचश्रुतिः द्वासुपर्णासयुजासखायाविति॥ ४०॥ ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

इतिश्रीदेवीभगवततिलकेपंचमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ पंचाशदिरथ [illegible] धीनोत्तरंतुयत् ॥ अभूदवृत्तंजगत्क्षेमतदत्रैवो
पवर्ण्यते ॥ १ ॥ श्रीदेव्याअंतर्धानोत्तरंजनमेजयःपृच्छ [illegible] अथेति अद्भुत [illegible] यतत्कथामृतंशृण्वतोमेतृप्तिर्नास्तीत्यन्वयः॥ १ ॥ नरा

विस्मयंपरमंजग्मुर्देवास्तांवीक्ष्यनिर्गतां ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः
॥ १९॥ जनमेजयउवाच ॥ अथाद्भुतंवीक्ष्यमुनेप्रभावंदेव्याजगच्छांतिकरंपरंच ॥ नतृप्तिरस्तीह
जवर्यशृण्वतःकथामृतंतेमुखपद्मजातं ॥ १ ॥ अंतर्हितायांचतदाभवान्यांचक्रुश्चकिंदेवपुरोगमास्ते ॥ दे
व्याश्चरित्रंपरमंपवित्रंदुरापमेवाल्पपुण्यैर्नराणां ॥ २ ॥ कस्तृप्तिमाप्नोतिकथामृतेनाभिन्नोऽल्पभाग्यात्पटुक
र्णरंध्रः ॥ पीतेनयेनामरतांप्रयातिधिक्तान्नरान्येनपिबंतिसादरं ॥ ३ ॥ लीलाचरित्रंजगदंबिकायारक्षा
न्वितंदेवमहामुनीनां ॥ संसारवार्द्धेस्तरणंनराणांकथंकृतज्ञाह्यपरित्यजेयुः ॥ ४ ॥ मुक्ताश्चयेचैवमुमुक्षवश्च
संसारिणोरोगयुताश्चकेचित् ॥ तेषांसदाश्रोत्रपुटैश्चपेयंसर्वार्थदंवेदविदोवदंति ॥ ५ ॥ तथाविशेषेणमुनेनृ
पाणांधर्मार्थकामेषुसदारतानां ॥ मुक्ताश्चयस्मात्खलुतत्पिबंतिकथंनपेयंरहितैश्चतेभ्यः ॥ ६ ॥ यैःपूजिता
पूर्वभवेभवानीसत्कुंदपुष्पैरथचंपकैश्च ॥ बिल्वैर्दलैस्तेभुविभोगयुक्तानृपाभवंतीत्यनुमेयमेवं ॥ ७ ॥ येभ
क्तिहीनाःसमवाप्यदेहंतंमानुषंभारतभूमिभागे॥यैर्नार्चितातेधनधान्यहीनारोगान्विताःसंततिवर्जिताश्च ॥८

णांमध्येल्पपुण्यैरित्यन्वयः तददुरापमेवश्रुत्वेतिशेषः॥२॥तच्छुत्वाअल्पभाग्यादिन्नःकस्तृप्तिमाप्नोतीत्यर्थः॥३॥ ॥४॥५॥ तेभ्योमुक्तेभ्योर
हितैरित्यन्वयः ॥ ६ ॥ इत्येवमनुमेयमित्यन्वयः ॥ ७॥ ८॥

 उदरमेवोदरं तत्पूर्तिमात्रमपि नैवाप्नुवंतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ भगवत्या आराधनादैहिकं पारलौकिकं सुखं धर्मार्थकाममोक्षरूपं च सिद्ध्यतीति
प्रकरणार्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ कथितामिति तत्त्वया अंतर्धानं गता इत्युक्तं तत्र अंतर्धानोत्तरं सा भुवनेश्वरी स्वर्गे वा मृत्युलोके वा क्व संस्थितेति वदे

भ्रमंति नित्यं किल दासभूता आज्ञाकराः केवलभारवाहाः ॥ दिवानिशं स्वार्थपराः कदापि नैवाप्नुवंत्यौदरपूर्तिमात्रं ॥ ९ ॥ अंधाश्च मूका बधिराश्च खंजाः कुष्ठान्विता ये भुवि दुःखभाजः ॥ तत्रानुमानं कविभिर्विधेयं नाराधिता तैः सततं भवानी ॥ १० ॥ ये राजभोगान्वितऋद्धिपूर्णाः संसेव्यमाना बहुभिर्मनुष्यैः ॥ दृश्यंति ये वा विभवैः समेतास्तैः पूजितांबेत्यनुमेयमेव ॥ ११ ॥ तस्मात्सत्यवतीसूनो देव्याश्चरितमुत्तमं ॥ कथयस्व कृपां कृत्वा दयावानसि सांप्रतं ॥ १२ ॥ हत्वा तं महिषं पापं स्तुता संपूजिता सुरैः ॥ क्व गता सा महालक्ष्मीः सर्वतेजःसमुद्भवा ॥ १३ ॥ कथितं ते महाभाग गतांतर्धानमाशु सा ॥ स्वर्गे वा मृत्युलोके वा संस्थिता भुवनेश्वरी ॥ १४ ॥ लयं गता वा तत्रैव वैकुंठवासमाश्रिता ॥ अथवा हेमशैले सा तत्त्वतो मे वदाधुना ॥ १५ ॥ व्यास उवाच ॥ पूर्वं मया ते कथितं मणिद्वीपं मनोहरं ॥ क्रीडास्थानं सदा देव्या वल्लभं परमं स्मृतं ॥ १६ ॥ यत्र ब्रह्मा हरिः स्थाणुः स्त्रीभावं ते प्रपेदिरे ॥ पुरुषत्वं पुनः प्राप्य स्वानि कार्याणि चक्रिरे ॥ १७ ॥ यः सुधासिंधुमध्येऽस्ति द्वीपः परमशोभनः ॥ नानारूपैः सदा तत्र विहारं कुरुतेंऽबिका ॥ १८ ॥

त्यर्थः ॥ १४ ॥ लयं गतेति तस्मिन्नेव स्थले लयं गता स्थूलशरीरस्थभूम्यादिक्रमेण स्वात्मनि लीना वेत्यर्थः हेमशैले सुमेरौ वा ॥ १५ ॥
॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

मायाशक्तिः मायाशक्तिविशिष्टब्रह्मरूपिणीभगवतीश्रीभुवनेश्वरीयत्रमणिद्वीपेवर्तंतेतत्रतदंशभूतासागतेत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

स्तुतासंपूजितादेवैःसातत्रैवगताशिवा ॥ यत्रसंक्रीडतेनित्यंमायाशक्तिःसनातनी ॥ १९ ॥ देवास्तांनिर्गतां वीक्ष्यदेवींसर्वेश्वरींतथा ॥ रविवंशोद्भवंचक्रुर्भूमिपालंमहाबलं ॥२०॥ अयोध्याधिपतिंवीरंशत्रुघ्नंनामपार्थिवं॥ सर्वलक्षणसंपन्नंमहिषस्यासनेशुभे ॥ २१ ॥ दत्वाराज्यंतदातस्मैदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ स्वकीयैर्वाहनैःसर्वेज ग्मुःस्वान्यालयानिते ॥ २२ ॥ गतेपुतेपुदेवेपुपृथिव्यांपृथिवीपते ॥ धर्मराज्यंबभूवाथप्रजाश्चसुखितास्तथा २३ ॥ पर्जन्यःकालवर्षीचधराधान्यगुणावृता ॥ पादपाःफलपुष्पाढ्याबभूवुःसुखदाःसदा ॥ २४ ॥ गावश्च क्षीरसंपन्नाघटोध्न्यःकामदानृणां ॥ नद्यःसुमार्गगाःस्वच्छाःशीतोदाःखगसंयुताः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणावेदतत्वा श्चयज्ञकर्मरतास्तथा ॥ क्षत्रियाधर्मसंयुक्तादानाध्ययनतत्पराः ॥ २६ ॥ शस्त्रविद्यारतानित्यंप्रजारक्षणतत्प राः ॥ न्यायदंडधराःसर्वेराजानःशमसंयुताः ॥ २७ ॥ अविरोधस्तुभूतानांसर्वेषांसंबभूवह ॥ आकराधनदा नृणांव्रजागोयूथसंयुताः ॥ २८ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चनृपसत्तम ॥ देवीभक्तिपराःसर्वेसंबभूवु र्धरातले ॥ २९ ॥ सर्वत्रयज्ञयूपाश्चमंडपाश्चमनोहराः ॥ मखैःपूर्णाधराश्चासन्ब्रह्मणैःक्षत्रियैःकृतैः ॥ ३०॥ पतिव्रतधरानार्यःसुशीलाःसत्यसंयुताः ॥ पितृभक्तिपराःपुत्राआसन्धर्मपरायणाः ॥ ३१ ॥

२२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ घटवदूधोयासांताघटोध्न्यः ऊधसोनङित्यनङदेशेबहुव्रीहरूधसाङ्गघिनिडीप ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ब्राह्मणैःक्षत्रियैःकृतैर्मखैर्धराःपृथिव्यःपूर्णाआसन्नित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥

नपाखंडंनवाऽधर्मःकुत्रापिपृथिवीतले ॥ वेदवादाःशास्त्रवादानान्येवादास्तथाऽभवन् ॥ ३२ ॥ कलहोनैवके
॥५२॥ पांचिन्नदैन्यंनाशुभामतिः ॥ सर्वत्रसुखिनोलोकाःकालेचमरणंतथा ॥ ३३ ॥ सुहृदांनवियोगश्चनापदश्चक
दाचन ॥ नानावृष्टिर्नदुर्भिक्षंनमारीदुःखदानृणां॥३४॥ नरोगोनचमात्सर्यंनविरोधःपरस्परं ॥ सर्वत्रसुखसं
पन्नानरानार्यःसुखान्विताः ॥३५॥ क्रीडंतिमानवाःसर्वेस्वर्गेदेवगणाइव॥नचोरानैवपाखंडावंचकादंभकास्त
था ॥ ३६ ॥पिशुनालंपटाःस्तब्धानबभूवुस्तदानृप॥ नवेदद्वेषिणःपापामानवाःपृथिवीपते॥ ३७ ॥सर्वधर्म
रतानित्यंद्विजसेवापरायणाः ॥ त्रिधात्वात्सृष्टिधर्मस्यत्रिविधाब्राह्मणास्ततः ॥ ३८ ॥ सात्विकाराजसाश्चैव
तामसाश्चतथापरे ॥ सर्वेवेदविदोदक्षाःसात्विकाःसत्ववृत्तयः ॥ ३९ ॥ प्रतिग्रहविहीनाश्चदयादमपरायणाः
यज्ञांस्तेसात्विकैरन्नैःकुर्वाणाधर्मतत्पराः ॥ ४० ॥ पुरोडाशविधानैश्चपशुभिर्नकदाचन ॥ दानमध्ययनंचै
वयजनंतुतृतीयकं ॥ ४१ ॥ त्रिकर्मरसिकास्तेवैसात्विकाब्राह्मणानृप ॥ राजसावेदविद्वांसःक्षत्रियाणांपुरो
हिताः ॥ ४२ ॥ षट्कर्मनिरताःसर्वेविधिवन्मांसभक्षकाः ॥ यजनंयाजनंदानंतथैवचप्रतिग्रहः ॥ ४३ ॥ अ
ध्ययनंतुवेदानांतथैवाध्यापनंतुषट् ॥ तामसाःक्रोधसंयुक्तारागद्वेषपराःपुनः ॥ ४४ ॥ राज्ञांकर्मकरानित्यंकिं
चिदध्ययनेरताः ॥ महिषेनिहतेसर्वेसुखिनोवेदतत्पराः ॥ ४५ ॥ बभूवुर्व्रतनिष्णातादानधर्मपरास्तथ ॥ ॥५२॥
क्षत्रियाःपालनेयुक्तावैश्यावणिजवृत्तयः ॥ ४६ ॥

४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ अथैकविंशेऽध्याये शुंभासुरकथोच्यते स्वस्थानाद्यामरादीनांच्यवनंसम्यगीर्यते ॥१॥ देव्याश्चरित्रमेकमुक्त्वापुनरपिदेव्याश्चरित्रंद्वितीयंव्यासः कथयति शृणुराजन्निति ॥ १ ॥

कृषिवाणिज्यगोरक्षाकुसीदवृत्तयःपरे ॥ एवंप्रमुदितोलोकोमहिषेविनिपातिते ॥ ४७ ॥ अनुद्वेगःप्रजानांवै संबभूवधनागमः ॥ बहुक्षीराःशुभागावोनद्यश्चैवबहूदकाः ॥ ४८ ॥ वृक्षाबहुफलाश्चासन्मानवारोगवर्जिताः ॥ नाधयोनेतयःक्वापिप्रजानांदुःखदायकाः ॥ ४९ ॥ ननिधनमुपयांतिप्राणिनस्तेऽप्यकालेसकलविभवयुक्तारोगहीनाःसदैव ॥ निगमविहितधर्मेतत्पराश्चंडिकायाश्चरणसरसिजानांसेवनेदक्षचित्ताः ॥ ५० ॥ इति श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥व्यासउवाच ॥शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्याश्चरितमुत्तमं॥सुखदंसर्वजंतूनांसर्वपापप्रणाशनं॥१॥यथाशुंभोनिशुंभश्चभ्रातरौबलवत्तरौ॥बभूवतुर्महावीराववध्यौपुरुषैःकिल ॥ २ ॥ बहुसेनावृतौशूरौदेवानांदुःखदौसदा ॥ दुराचारौमदोत्सिक्तौबहुदानवसंयुतौ ॥ ३ ॥ इतावंबिकयातौतुसंग्रामेतीवदारुणे ॥ देवानांचहितार्थायसर्वैःपरिचरैःसह ॥ ४ ॥ चंडमुंडौमहाबाहूरक्तबीजोतिदारुणः ॥ धूम्रलोचननामाचनिहतास्तेरणांगणे ॥ ५ ॥ तान्निहत्यसुराणांसाजहारभयमुत्तमं ॥ स्तुतासंपूजितादेवैर्गिरौहेमाचलेशुभे ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥ कावेतावसुरावादौकथंतौबलिनांवरौ ॥ केनसंस्थापितौचेहस्त्रीवध्यत्वंकुतोगतौ॥७॥तपसावरदानेनकस्यजातौमहाबलौ ॥ कथंचनिहतौसर्वंकथयस्वसविस्तरं ॥ ८ ॥ व्यासउवाच॥ शृणुराजन्कथांदिव्यांसर्वपापप्रणाशिनीं ॥ देव्याश्चरितसंयुक्तांसर्वार्थफलदांशुभां ॥ ९ ॥

२ ॥ ३ ॥ परिचरैः सेवकैः सहहतावित्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ हेमाचलेशुभेइत्यंतंसूत्ररूपेणचरित्रमुक्तंतद्व्याख्यानायराजापृच्छति कावेताविति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

 ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वरटापतिंहंसं ॥ १३ ॥ १४ ॥ तपसोबलमिति इतिब्रह्मोवाचेतिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
पुराशुंभनिशुंभौद्वावसुरौभूमिमंडले ॥ पातालतश्चसंप्राप्तौभ्रातरौशुभदर्शनौ ॥ १० ॥ तौप्राप्तयौवनौचैव
 चेरतुस्तपउत्तमं ॥ अन्नोदकंपरित्यज्यपुष्करेलोकपावने ॥ ११ ॥ वर्षाणामयुतंयावद्योगविद्यापरायणौ ॥
एकत्रैवासनंकृत्वातेपातेपरमंतपः ॥ १२ ॥ तयोस्तुष्टोऽभवद्ब्रह्मासर्वलोकपितामहः ॥ तत्रागतश्चभगवाना
रुह्यवरटापतिं ॥ १३ ॥ तावुभौचजगत्स्रष्टादृष्ट्वाध्यानपरौस्थितौ ॥ उत्तिष्ठतंमहाभागौतुष्टोऽहंतपसाकिल ॥
१४ ॥ वांछितंवावरंकामंददामिब्रुवतामिह ॥ कामदोऽहंसमायातोदृष्ट्वावांतपसोबलं ॥ १५ ॥ व्यासउवाच॥
इतिश्रुत्वावचस्तस्यप्रबुद्धौतौसमाहितौ ॥ प्रदक्षिणक्रियांकृत्वाप्रणामंचक्रतुस्तदा ॥ १६ ॥ दंडवत्प्रणिपातं
चकृत्वातौदुर्बलाकृती ॥ ऊचतुर्मधुरांवाचंदीनौगद्गदयागिरा ॥ १७ ॥ देवदेवदयासिंधोभक्तानामभयप्रद॥
अमरत्वंचनौब्रह्मन्देहितुष्टोऽसिचेद्विभो ॥ १८ ॥ मरणादपरंकिंचिद्भयंनास्तिधरातले ॥ तस्माद्भयाच्चसं
त्रस्तौयुष्माकंशरणंगतौ ॥ १९ ॥ त्राहित्वंदेवदेवेशजगत्कर्तःक्षमानिधे ॥ परिस्फोटयविश्वात्मन्सद्योमरण
जंभयं ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच॥ किमिदंप्रार्थनीयंवोविपरीतंतुसर्वथा ॥ अदेयंसर्वथासर्वैःसर्वेभ्योभुवनत्रये॥२१
जातस्यहिध्रुवंमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ मर्यादाविहितालोकेपूर्वंविश्वकृताकिल ॥ २२ ॥मर्तव्यंसर्वथासर्वैःप्रा
णिभिर्नात्रसंशयः ॥ अन्यंप्रार्थयतांकामंददामियच्चवांछितं ॥ २३ ॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचस्तस्य
सुविमृश्यचदानवौ ॥ ऊचतुःप्रणिपत्याथब्रह्माणंपुरतःस्थितं ॥ २४ ॥
१८ ॥ १९ ॥ २० ॥ वोयुष्माकमिदंप्रार्थनीयंसर्वथाविपरीतांकिंविपरीतमेवंकथमित्यर्थः विपरीतत्वमेवाह अदेयमिति ॥ २१ ॥
२२ ॥ २३॥ २४॥

॥२५॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ संगतःस्थितः ॥ ३४॥

पुरुषैरमराद्यैश्चमानवैर्मृगपक्षिभिः ॥ अवध्यत्वंकृपासिंधोदेहिनौवांछितंवरं ॥ २५ ॥ नारीबलवतीकास्ति यानौनाशंकरिष्यति ॥ नबिभीवःस्त्रियःकामंत्रैलोक्येसचराचरे ॥ २६ ॥ अवध्यौभ्रातरौस्यातांनरेभ्यःपंकजोद्भव ॥ भयंनस्त्रीजनेभ्यश्चस्वभावादबलाहिसा ॥ २७ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वातयोर्वाक्यंप्रददौ वांछितंवरं ॥ ब्रह्माप्रसन्नमनसाजगामाथस्वमालये ॥२८॥ गतेऽथभवनेतस्मिन्दानवौस्वगृहंगतौ ॥ भृगुंपुरोहितंकृत्वाचक्रतुःपूजनंतदा ॥ २९ ॥ शुभेदिनेसुनक्षत्रेजातरूपमयंशुभं ॥ कृत्वासिंहासनंदिव्यंराज्यार्थंप्रददौमुनिः ॥ ३० ॥ शुंभायज्येष्ठभूतायददौराज्यासनंशुभं ॥ सेवनार्थंतदैवाशुसंप्राप्तादानवोत्तमाः ॥ ३१ ॥ चंडमुंडौमहावीरौभ्रातरौबलदर्पितौ ॥ संप्राप्तौसैन्यसंयुक्तौरथवाजिगजान्वितौ ॥ ३२ ॥ धूम्रलोचननामाचतद्रूपश्चंडविक्रमः ॥ शुंभंचभूपतिंश्रुत्वातदागाद्बलसंयुतः ॥ ३३ ॥ रक्तबीजस्तथाशूरोवरदानबलाधिकः ॥ अक्षौहिणीभ्यांसंयुक्तस्तत्रैवागत्यसंगतः ॥ ३४ ॥ तस्यैकंकारणंराजन्संग्रामेयुध्यतःसदा ॥ देहाद्रुधिरसंपातस्तस्यशस्त्राहतस्यच ॥ ३५ ॥ जायतेचयदाभूमावुत्पद्यंतेह्यनेकशः ॥ तादृशाःपुरुषाःक्रूराबहवःशस्त्रपाणयः ॥ ३६ ॥ संभवंतितदाकारास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥ युद्धंपुनस्तेकुर्वंतिपुरुषारक्तसंभवाः ॥ ३७ ॥ अतःसोपिमहावीर्यःसंग्रामेतीवदुर्जयः ॥ अवध्यःसर्वभूतानांरक्तबीजोमहासुरः ॥ ३८॥ अन्येचबहवःशूराश्चतुरंगसमन्विताः ॥ शुंभंचनृपतिंमत्वाबभूवुस्तस्यसेवकाः ॥ ३९ ॥

॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

असंख्यातातदाजातासेनाशुंभनिशुंभयोः ॥ पृथिव्याःसकलंराज्यंगृहीतंबलवत्तया ॥ ४० ॥ सेनायोगंतदा
॥५४॥ कृत्वानिशुंभःपरवीरहा ॥ जगामतरसास्वर्गेशचीपतिजयायच ॥४१॥ चकारासौमहायुद्धंलोकपालैःसमंततः
वृत्रहावज्रपातेनताडयामासवक्षसि ॥ ४२ ॥ सवज्राभिहतोभूमौपपातदानवानुजः ॥ भग्नंबलंतदातस्यनि
शुंभस्यमहात्मनः ॥४३॥ भ्रातरंमूर्च्छितंश्रुत्वाशुंभःपरबलार्दनः ॥ तत्रागत्यसुरान्सर्वांस्तडयामाससायकैः
॥ ४४ ॥ कृतंयुद्धंमहत्तेनशुंभेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ निर्जितास्तुसुराःसर्वेसेंद्राःपालाश्चसर्वशः ॥ ४५ ॥ ऐंद्रंपदं
तदातेनगृहीतंबलवत्तया ॥ कल्पपादपसंयुक्तंकामधेनुसमन्वितं ॥ ४६ ॥ त्रैलोक्यंयज्ञभागाश्चहृतास्तेनम
हात्मना ॥ नंदनंचवनंप्राप्यमुदितोभून्महासुरः ॥ ४७ ॥ सुधायाश्चैवपानेनसुखमापमहासुरः॥कुबेरंसचानि
र्जित्यतस्यराज्यंचकारह ॥ ४८ ॥अधिकारंतथाभानोःशशिनश्चचकारह ॥ यमंचैवविनिर्जित्यजग्राहतत्पदंत
था ॥ ४९ ॥ वरुणस्यतथाराज्यंचकारवान्हिकर्मच ॥ वायोःकार्यंनिशुंभश्चचकारस्वबलान्वितः॥५० ॥ ततो
देवाविनिर्धूताल्हृतराज्याल्हृतश्रियः॥संत्यज्यनंदनंसर्वेनिर्ययुर्गिरिगव्हरे ॥ ५१ ॥ ल्हृताधिकारास्तेसर्वेबभ्रमु
र्विजनेवने॥निरालंबानिराधारानिस्तेजस्कानिरायुधाः ॥५२॥ विचेरुरमराःसर्वेपर्वतानांगुहासुच ॥ उद्याने
षुचशून्येषुनदीनांगव्हरेषुच ॥ ५३ ॥ नप्रापुस्तेसुखंक्वापिस्थानभ्रष्टाविचेतसः ॥ लोकपालामहाराजदैवा
धीनंसुखंकिल॥५४॥ बलवंतोमहाभागाबहुज्ञाधनसंयुताः ॥ कालेदुःखंतथादैन्यमाप्नुवंतिनराधिप ॥ ५५ ॥५४॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ सप्ताधिकै

चित्रमेतन्महाराजकालस्यैवाविचेष्टितं ॥ यःकरोतिनरंतावद्राजानंभिक्षुकंततः ॥ ५६ ॥ दातारंयाचकंचैवबल वंतंतथाबलं॥पंडितंविकलंकामंशूरंचातीवकातरं ॥५७॥ मखानांचशतंकृत्वाप्राप्येंद्रासनमुत्तमं ॥ पुनर्दुःखंप रंप्राप्तंकालस्यगतिरीदृशी ॥ ५८ ॥ कालःकरोतिधर्मिष्ठंपुरुषंज्ञानसंयुतं॥तमेवातीवपापिष्ठंज्ञानलेशविवर्जितं ॥ ५९ ॥नविस्मयोऽत्रकर्त्तव्यःसर्वथाकालचेष्टिते ॥ ब्रह्मविष्णुहरादीनामपीदृक्कष्टचेष्टितं ॥ ६०॥ विष्णुर्जन नमाप्नोतिसूकरादिपुयोनिपु ॥ हरःकपालीसंजातःकालेनैवबलीयसा ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुरा णेपंचमस्कंधेभगवतीमाहात्म्येएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ पराजिताःसुराःसर्वेराज्यंशुंभः शशासह ॥ एवंवर्षसहस्रंतुजगामनृपसत्तम ॥ १ ॥ भ्रष्टराज्यास्ततोदेवाश्चिंतामापुःसुदुस्तरां ॥ गुरुंदुःखा तुरास्तेतुपप्रच्छुरिदमादृताः ॥ २ ॥ किंकर्त्तव्यंगुरोब्रूहिसर्वज्ञस्त्वंमहामुनिः ॥ उपायोऽस्तिमहाभागदुःखस्य विनिवृत्तये ॥३॥उपचारपरानूनंवेदमंत्राःसहस्रशः ॥ वांछितार्थकरानूनंमूत्रैःसंलक्षिताःकिल ॥ ४ ॥ इष्ट योविविधाःप्रोक्ताःसर्वकामफलप्रदाः ॥ ताःकुरुष्वमुनेनूनंत्वंजानासिचतत्क्रियाः ॥ ५ ॥ विधिःशत्रुविनाशाय यथोद्दिष्टःसदागमे ॥ तंकुरुष्वाद्यविधिवद्यथानोदुःखसंक्षयः ॥ ६ ॥ भवेदांगिरसाद्यैवतथात्वंकर्तुमर्हसि ॥ दानवानांविनाशायअभिचारंयथामति ॥ ७ ॥

श्च्पंचाशताद्यैरथसुरैःस्तुता॥प्रादुर्भूतापरादेवीदेवकार्यार्थमुच्यते॥१॥देवपराजयोत्तरंजातंवृत्तमाह पराजिताइति ॥ १ ॥ गुरुंबृहस्पतिं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ हेआंगिरसअंगिरागोत्रोद्भव ॥ ७ ॥

एकांतफलप्रदाः नियमेनफलप्रदाः ॥ ८ ॥ ९ ॥ तदाइष्टयः किंकारिष्यंतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ ननुदैवमेवप्रबलंचेदुपायः किमिति कर्तव्यइतिचेत्तत्राह दैवमिति ॥ १२ ॥ सिद्धांतस्त्वयमस्तीत्याह दैवंचैवाप्युपायश्चेति॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ अनुष्ठानेमुख्योमंत्रः कोवास्तीतिचेत्तत्राह मायाबीजेति सचमायाविशिष्टब्रह्मणोवाचकः ह्रींकारउभयात्मकइतिब्रह्मांडपुराणात्तथाचमायाविशिष्टब्रह्मवाचकभुवनेश्वरीमंत्रेणसामायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीभुवनेश्वरीदेवनाराध्येत्यर्थः तत्पुरश्चरणेमायाबीजपुरश्चरणेरताः आस

बृहस्पतिरुवाच ॥ सर्वेमंत्राश्चवेदोक्तादैवाधीनफलाश्चते ॥ नस्वतंत्राःसुराधीशतथैकांतफलप्रदाः ॥ ८ ॥ मंत्राणांदेवतायूयंतेतुदुःखैकभाजनं ॥ जातास्मकालयोगेनकिंकरोमिप्रसाधनं ॥ ९ ॥ इंद्राग्निवरुणादीनां यजनंयज्ञकर्मसु ॥ तेयूयंविपदंप्राप्ताःकरिष्यंतिकिमिष्टयः ॥ १० ॥ अवश्यंभाविभावानांप्रतीकारोनविद्यते उपायस्त्वथकर्तव्यइतिशिष्टानुशासनं ॥ ११ ॥ दैवंहिबलवत्केचित्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ उपायवादिनोदैवंप्र वदंतिनिरर्थकं ॥ १२ ॥ दैवंचैवाप्युपायश्चद्वावेवाभिमतौनृणां ॥ केवलंदैवमाश्रित्यनस्थातव्यंकदाचन ॥ १३ उपायःसर्वथाकार्योविचार्यस्वधियापुनः ॥ तस्माद्ब्रवीमिवःसर्वान्संविचार्यपुनःपुनः ॥ १४ ॥ पुराभगवती तुष्टाजघानमहिषासुरं ॥ युष्माभिस्तुस्तुतादेवीवरदानंददावथ ॥ १५ ॥ आपदंनाशयिष्यामिसंस्मृतावःस दैवहि ॥ यदायदावदेवेशआपदोदैवसंभवाः ॥ १६ ॥ प्रभवंतितदाकामंस्मर्तव्याहंसुरैःसदा ॥ स्मृताहंनाश यिष्यामियुष्माकंपरमापदः ॥ १७ ॥ तस्माद्धिमाचलेगत्वापर्वतेसुमनोहरे ॥ आराधनंचंडिकायाःकुरुध्वंप्रेम पूर्वकं ॥ १८ ॥ मायाबीजविधानज्ञास्तत्पुरश्चरणेरताः ॥ जानाम्यहंयोगबलात्प्रसन्नासाभविष्यति ॥ १९

क्ताइत्यर्थः तत्संख्याचशारदायां प्रजपेन्मंत्रविन्मंत्रंद्वात्रिंशल्लक्षमाननः त्रिस्वादुयुक्तैर्जुहुयादष्टद्रव्यैर्दशांशतइति दक्षिणामूर्तिसंहितायांतु रविलक्षंजपेद्विद्यामिति द्वादशलक्षात्मकंपुरश्चरणमुक्तं हालास्यमाहात्म्येतु एकलक्षजपेनैवसालोक्यंस्याद्द्विलक्षतः सामीप्यंचैवसायुज्यंचतुर्लक्षजपात्सुते इत्यनेनलक्षचतुष्टयात्मकमपिपुरश्चरणमभिहितं ॥ १९ ॥

॥२०॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ महामायांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणींभुवनेश्वरीमित्यर्थः ॥ २४ ॥ तेतुभ्यमित्यर्थः सदानंदरूपेब्रह्मरूपे इत्यर्थः ॥ २५ ॥ आदिदेवाहिरण्यगर्भस्तदादयोयेदेवास्तत्स्वरूपे हिरण्यगर्भःसमवर्ततताग्रेइतिश्रुतेः ॥ २६ ॥ कांतिशांतीतिद्वंद्वः तथाकीर्तिमेधेइत्यत्रापि विश्वस्यबीजंमायाविशिष्टब्रह्मरूपमव्यक्तं ॥ २७ ॥ तेभ्योरूपेभ्यइत्यर्थःशांत्यैकल्याणार्थमित्यर्थःतान्येवरूपा

दुःखस्यांतोऽद्ययुष्माकंदृश्यतेनात्रसंशयः ॥ तस्मिन्शैलेसदादेवीतिष्ठतीतिमयाश्रुतं ॥ २० ॥ स्तुतासंपूजितासद्योवांछितार्थान्प्रदास्यति ॥ निश्चयंपरमंकृत्वागच्छध्वंवोहिमालयं ॥ २१ ॥ सुराःसर्वाणिकार्याणिसावःकामंविधास्यति ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवास्तेप्रययुर्गिरिं ॥ २२ ॥ हिमालयंमहाराजदेवीध्यानपरायणाः ॥ मायाबीजंहृदानित्यंजपंतःसर्वएवहि ॥ २३ ॥ नमश्चक्रुर्महामायांभक्तानामभयप्रदां ॥ तुष्टुवुःस्तोत्रमंत्रैश्चभक्त्यापरमयायुताः ॥ २४ ॥ नमोदेविविश्वेश्वरिप्राणनाथेसदानंदरूपेसुरानंददेते ॥ नमोदानवांतप्रदेमानवानामनेकार्थदेभक्तिगम्यस्वरूपे ॥ २५ ॥ नतेनामसंख्यांनतेरूपमीदृक्तथाकोपिवेदादिदेवादिरूपे ॥ त्वमेवासिसर्वेषुशक्तिस्वरूपाप्रजासृष्टिसंहारकालेसदैव ॥ २६ ॥ स्मृतिस्त्वंधृतिस्त्वंत्वमेवासिबुद्धिर्जरापुष्टितुष्टीधृतिःकांतिशांती ॥ सुविद्यासुलक्ष्मीर्गतिःकीर्तिमेधेत्वमेवासिविश्वस्यबीजंपुराणं ॥ २७ ॥ यदायैःस्वरूपैःकरोषीहकार्यंसुराणांचतेभ्योनमामोऽद्यशांत्यै ॥ क्षमायोगनिद्रादयात्वंविवक्षास्थितासर्वभूतेषुशस्तैःस्वरूपैः ॥ २८ ॥ कृतंकार्यमादौत्वयायत्सुराणांहतोऽसौमहारिर्मदांधोहयारिः ॥ दयातेसदासर्ववेदेषुदेविप्रसिद्धापुराणेषुवेदेषुगीता ॥ २९ ॥

ण्याह क्षमायोगनिद्रेति ॥ २८ ॥ कृतंकार्यमिति यद्यस्मात्कारणात्त्वयायत्कार्यमादौकृतंनकिंतत्सुराणांमहारिःशत्रुर्हयारिर्महिषासुरस्त्वयाहतइतितस्मात्कारणात्सर्ववेदेषुतेदयासदाप्रसिद्धा सादयावेदेषुपुराणेषुच गीतावर्णितेत्यर्थः ॥ २९ ॥

इयंयादयात्वयाकृतात्रकिंचित्रंमातुःस्वभावएवायंयत्पुत्रेषुदयाकर्त्तव्येत्याह किमत्रास्तीति यतस्त्वंसुराणांजनित्रीसहायाचासिततःएकाचि त्तेनास्माकंसमग्रंसर्वकार्यंकुरुप्वनपुनर्माहिषवधःकृतइतितावन्मात्रेणसंतोषंकुर्वित्यर्थः ॥ ३० ॥ एतेषांस्तुतिभक्तिश्रद्धादिकंदृष्ट्वाहंकार्यं करिष्यामीत्याशांमाकुरुअस्माकंतज्ज्ञानाभावादित्याह नवातेइति तेगुणानामियत्तांतथातवस्वरूपंचनजानीमहेवयंयेनस्तुतिंकर्त्तुंसमर्थाभवेम तर्हिकिमर्थंमयानुग्रहःकर्तव्यइतिचेत्तत्राह कृपापात्रमिति ॥ ३१ ॥ नन्वत्रमहान्श्रमोभवतिततोनाहमेतत्कार्यंकरिष्यामीतिचेत्तत्राह विनाबाणपातैरिति अनायासेनैवेच्छामात्रेणैवसकलजगत्सर्जनवाद्रिपून्हंतुंत्वंशक्तासमर्थासि किमर्थंतर्हिमयादैत्यनाशार्थमवताराधृताइतिचे

किमत्रास्तिचित्रंयदंबासुतंस्वंमुदापालयेत्पोषयेत्सम्यगेव ॥ यतस्त्वंजनित्रीसुराणांसहायाकुरुष्वैकचित्तेन कार्यंसमग्रं॥ ३०॥नवातेगुणानामियत्तास्वरूपंवयंदेविजानीमहेविश्ववंद्ये ॥ कृपापात्रमित्येवमत्वातथास्मान् भयेभ्यःसदापाहिपातुंसमर्थे ॥ ३१ ॥ विनाबाणपातैर्विनामुष्टिघातैर्विनाशूलखड्गैर्विनाशक्तिदंडौ ॥ रिपून्हंतुमेवासिशक्ताविनोदात्तथापीहलोकोपकारायलीला ॥३२॥ इदंशाश्वतंनैवजानंतिमूढानकार्यंविनाकारणंसंभवेद्वा ॥ वयंतर्कयामोऽनुमानंप्रमाणंत्वमेवासिकर्तास्यविश्वस्यचेति ॥ ३३ ॥

त्लोकैरवतारचेष्टावर्णनंकर्तव्यंतेनचतस्यकल्याणंभवितव्यमितिलोकोपकारायैवावतारलीलाइत्याह तथापीति ॥३२ ॥ नन्विदंवाक्यंयो जगत्कर्तास्तितंप्रतिवक्तव्यंनाहंतथाविधास्मीतिचेत्तत्राह इदंशाश्वतमिति मूढालोकाअपिइदंजगच्छाश्वतंनैवजानंतिजननमरणादि परिणामवत्वात् तथाचजगतःकार्यत्वमुत्पत्त्याश्रयत्वात्सिद्धंतच्चकार्यंकारणंविनानैवसंभवेत् वानिश्चयेन तच्चकारणंनकेवलंआत्मा निर्वि कारत्वात् नकेवलंजडं तस्यनानाविधनियतभोगवज्जगज्जनकत्वासंभवात् अथोअन्यथानुपपत्तिरूपानुमानेनमायाविशिष्टचेतनब्रह्मरूपिणी त्वमेवजगत्कारणमितिवयंकल्पयामइत्यर्थः ॥ ३३ ॥

नन्वहंजगकर्त्रीचेत्कथंब्रह्मादयःसृष्ट्यादिकर्तारइतिप्रसिद्धमितिचेत्तत्राह अज्ञःसृष्टिकर्त्तेतिअविऽवेतिच्छेदःसत्यंतेजगत्कर्तारःपरंतुतेदे हवत्त्वादुत्पत्तिमंतएवतथाचतेषामपिकार्यत्वात्तत्रापिकारणापेक्षायांत्वमेवसर्वकारणंपर्यवस्यसीतिभावःतथाचश्रुतिर्मैत्रायणीयानांतमोवाइदमेक मेवासत्परेस्यात्तत्परेणेरितंविषमत्वंप्रयातियदेतद्रजइत्यारभ्यब्रह्मादीनांमायाविशिष्टब्रह्मणएवोत्पत्तिःप्रतिपादितेति ॥ ३४ ॥ तदेव स्पष्टयति त्रिभिस्त्वमिति ॥ ३५ ॥ इत्थंयात्वंसर्वेश्वरीत्वांयेनभजंतितेमूढाएवेत्याह तेकिंनेति यतयस्तेपीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ तथायेवैष्ण

अजःसृष्टिकर्त्तामुकुंदोऽवितायंहरोनाशकृद्वैपुराणेप्रसिद्धः ॥ नकिंत्वत्प्रसूतास्त्रयस्तेयुगादौत्वमेवासिसर्वस्यते नैवमाता ॥ ३४ ॥ त्रिभिस्त्वंपुराराधितादेविदत्तात्वयाशक्तिरुग्राचतेभ्यःसमग्रा ॥ त्वयासंयुतास्तेप्रकुर्वं तिकामंजगत्पालनोत्पत्तिसंहारमेव ॥ ३५ ॥ तेकिंनमंदमतयोयतयोविमूढास्त्वांयेनविश्वजननींसमुपाश्र यंति ॥ विद्यांपरांसकलकामफलप्रदांतांमुक्तिप्रदांविबुधवृंदसुवंदितांघ्रिं ॥ ३६ ॥ येवैष्णवाःपाशुपताश्चसौ रादंभास्तएवप्रतिभांतिनूनं ॥ ध्यायंतिनत्वांकमलांचलज्जांकांतिंस्थितिंकीर्त्तिमथापिपुष्टिं ॥ ३७॥ हरि हरादिभिरप्यथसेवितात्वमिहदेववरैरसुरैस्तथा॥भुविभजंतिनयेऽल्पधियोनराजननितेविधिनाखलुवंचिताः ॥३८॥जलधिजापदपंकजरंजनंजतुरसेनकरोतिहरिःस्वयं ॥ त्रिनयनोऽपिधराधरजांघ्रिपंकजपरागनिषेवण तत्परः ॥ ३९ ॥

वायास्तेपिदंभादांभिकाएवमूढाएवेत्याह ॥ ३७ ॥ननुकिमितितेमूढाइतिचेत्तेवैष्णवायायान्विष्ण्वादिदेवान्भजंतितेदेवाअपियांदेवतांपराशक्तिं भजंतितामभजंतस्तेकथंनमूढाइत्याह हरिहरादिभिरपीति नाहिराजसेवकसेवनकर्त्तारामानंभजंतिमुख्यत्वेन नतेकेवलंमूढाअपितुविधिनावंचि ताअपीत्याह विधिनेति ॥ ३८ ॥ कथंहरिहरादयोभजंतीतितत्स्वरूपमाह जलधिजेति जलधिजारमाजतुर्लाक्षा स्पष्टमन्यत् ॥ ३९ ॥

एतादृशाब्रह्मादयोमहांतोपियदात्वांभजंतितदापरस्यकाकथेत्याह किमपरस्यनरस्येति येत्यक्तैषणाज्ञानिनस्तेपित्वदंघ्रिभूवांदयांक्षमांचभ

किमपरस्यनरस्यकथानकैस्तवपदाब्जयुगंनभजंतिके ॥ विगतरागगृहाश्चदयांक्षमांकृतधियोमुनयोपिभजं

॥५७॥ तिते॥४०॥देवित्वदंघ्रिभजनेनजनारतायेसंसारकूपपतिताःपतिताःकिलामी॥तेकुष्ठगुल्मशिरआधियुताभवं

तिदारिद्यदैन्यसहितारहिताःसुखौघैः॥४१॥येकाष्ठभारवहनेयवसावहारेकार्येभवंतिनिपुणाधनदारहीनाः॥

जानीमहेल्पमतिभिर्भवदंघ्रिसेवापूर्वेभवेजननितैर्नकृताकदापि ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतासुरैःस

र्वैरंबिकाकरुणान्विता ॥ प्रादुर्बभूवतरसारूपयौवनसंयुता ॥ ४३ ॥ दिव्यांबरधरादेवीदिव्यभूषणभूषिता॥

दिव्यमाल्यसमायुक्तादिव्यचंदनचर्चिता ॥ ४४ ॥ जगन्मोहनलावण्यासर्वलक्षणलक्षिता ॥ अद्वितीयस्व

रूपासादेवानांदर्शनंगता ॥ ४५ ॥ जान्हव्यांस्नातुकामासानिर्गतागिरिगव्हरात् ॥ दिव्यरूपधरादेवीवि

श्वमोहनमोहिनी ॥ ४६ ॥ देवान्स्तुतिपरानाहमेघगंभीरयागिरा ॥ प्रेमपूर्वस्मितंकृत्वाकोकिलामंजुवादि

नी ॥ ४७ ॥ देव्युवाच ॥ भोभोसुरवराःकात्रभवाद्भिःस्तूयतेभृशं ॥ किमर्थंब्रूतवःकार्यंचिंताविघ्नाःकुतःपु

नः ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यामोहितारूपसंपदा ॥ प्रेमपूर्वहृदुत्साहास्तामूचुःसुरस

त्तमाः ॥ ४९ ॥ देवाऊचुः ॥ देविस्तुमस्त्वांविश्वेशिप्रणताःस्मकृपार्णवे ॥ पाहिनःसर्वदुःखेभ्योसंविग्नान्दै

त्यतापितान् ॥ ५० ॥ पुरात्वयामहादेविनिहत्यासुरकंटकं ॥ महिषंनोवरोदत्तःस्मर्तव्याहंसदापदि ॥५१ ॥

संतीत्यर्थः ॥४० ॥ येत्वांनभजंतितेपांगतिरीदृशीभवतीत्याह देवित्वदंघ्रीति भजनेनरताइत्यन्वयः ॥ ४१ ॥ यवसंतृणंतस्यावहारो ॥५७॥

भक्षणं स्पष्टमन्यत् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥इतिश्रीदे०भा०पंचमस्कंधे०द्वाविंशोऽध्यायः॥२२॥अथाधिकैश्चषट्पष्टिश्लोकैरथसुरैस्तु ता॥कौशिकीतिगिरौतत्रप्रादुर्भूतेतिषोच्यते॥१॥ देववाक्यश्रवणोत्तरंपार्वतीयत्कृत्यंचकारतदाह एवंस्तुतेति॥१॥ कौशिकीति

स्मरणाद्दैत्यजांपीडांनाशयिष्याम्यसंशयं॥ तेनत्वंसंस्मृतादेविनूनमस्माभिरित्यपि॥ ५२ ॥अद्यशुंभ निशुंभौद्वावसुरौघोरदर्शनौ॥ उत्पन्नौविघ्नकर्तारावहन्यौपुरुषैःकिल॥ ५३॥ रक्तबीजश्चबलवान्चंडमुंडौ तथासुरौ॥ एतैरन्यैश्चदेवानांहृतंराज्यंमहाबलैः॥५४॥ गतिरन्यानचास्माकंत्वमेवासिमहाबले॥ कुरुका र्यंसुराणांवैदुःखितानांसुमध्यमे॥५५॥ देवास्त्वदंघ्रिभजनेनिरताःसदैवतेदानवैरतिबलैर्विपदंसुनीताः॥ तान्देविदुःखरहितान्कुरुभक्तियुक्तान्मातस्त्वमेवशरणंभवदुःखितानां॥ ५६ ॥ सकलभुवनरक्षादेविकार्या त्वयाद्यस्वकृतमितिविदित्वाविश्वमेतद्युगादौ॥ जननिजगतिपीडांदानवादर्पयुक्ताःस्वबलमदसमेतास्तेप्रकु र्वंतिमातः॥५७॥ इतिश्रीदे०महापु०पंच०देविमाहात्म्येद्वाविंशोऽध्यायः॥ २२ ॥ व्यासउवाच॥ एवं स्तुतातदादेवीदेवैःशत्रुतापितैः॥ स्वशरीरात्परंरूपंप्रादुर्भूतंचकारह॥१ ॥ पार्वत्यास्तुशरीराद्वैनिःसृताचां बिकायदा॥ कौशिकीतिसमस्तेषुततोलोकेषुपठ्यते॥ २॥

कोशान्निर्गताकौशिकी तदुक्तंशरीरकोशात्यत्तस्याःपार्वत्यानिसृतांबिका कौशिकीतिसमस्तेषुततोलोकेषुगीयतइति पृषोदरादित्वा त्साधुत्वं तदुक्तंवैकृतिकरहस्ये गौरीदेहसमुद्भूतायासत्वैकगुणाश्रया साक्षात्सरस्वतीप्रोक्ताशुंभासुरनिर्बर्हिणी दधौचाष्टभुजाबाणमुस लेशूलचक्रभृत् शंखंघंटांलांगलंचकार्मुकंवसुधाधिप एषासंपूजिताभक्त्यासर्वज्ञत्वंप्रयच्छतीति॥ २॥

निःसृतायामिति पार्वत्यास्तनुव्यत्ययात्तच्छरीरपरिणामात् तस्यांकौशिक्यानिसृतायांनिर्गतायांसत्यांसासैवकौशिकी अथानंतरंकृष्णरूपासं जातातदासाकृष्णवर्णत्वात्कालिकेतिप्रकीर्त्तितेत्यर्थः ॥ ३ ॥ तस्याध्यानमाह मषीवर्णेति इयमेवकालरात्रीत्यर्थः ॥ ४ ॥ अंबिकायाइति

निसृतायांतुतस्यांसापार्वतीतनुव्यत्ययात् ॥ कृष्णरूपाथसंजाताकालिकासाप्रकीर्तिता ॥ ३ ॥ मषीवर्णामहाघोरादैत्यानांभयवर्द्धिनी ॥ कालरात्रीतिसाप्रोक्तासर्वकामफलप्रदा ॥ ४ ॥ अंबिकायाः परंरूपंविरराजमनोहरं ॥ सर्वभूषणसंयुक्तंलावण्यगुणसंयुतं ॥ ५ ॥ ततोंविकातदादेवानित्युवाचहसस्मिता ॥ तिष्ठंतुनिर्भयायूयंहरिष्यामिरिपूनिह ॥ ६ ॥ कार्यंवःसर्वथाकार्यंविहरिष्याम्यहंरणे ॥ निशुंभादीन्वधिष्यामियुष्माकंसुखहेतवे ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीसिंहारूढामदोत्कटा ॥ कालिकांपार्श्वतःकृत्वाजगामनगरेरिपोः ॥ ८ ॥ सागत्वोपवनेतस्थावंबिकाकालिकान्विता ॥ जगावथकलंतत्रजगन्मोहनमोहनं ॥ ९ ॥ श्रुत्वातन्मधुरंगानंमोहमीयुःखगामृगाः ॥ मुदंचपरमांप्रापुरमरागगनेस्थिताः ॥ १० ॥ तस्मिन्नवसरेतत्रदानवौशुंभसेवकौ ॥ चंडमुंडाभिधौघोरौरममाणौयदृच्छया ॥ ११ ॥ आगतौददृशातेतुतांतदादिव्यरूपिणीं ॥ अंबिकांगानसंयुक्तांकालिकापुरतःस्थितां ॥ १२ ॥ दृष्ट्वातांदिव्यरूपांचदानवौविस्मयान्वितौ ॥ जग्मतुस्तरसापार्श्वंशुंभस्यनृपसत्तम ॥ १३ ॥ तौगत्वातंसमासीनंदैत्यानामधिपंगृहे ॥ ऊचतुर्मधुरांवाणींप्रणम्याशिरसानृपं ॥ १४ ॥ राजन्हिमालयात्कामंकामिनीकाममोहिनी ॥ संप्राप्तासिंहमारूढासर्वलक्षणसंयुता ॥ १५ ॥

यस्याःशरीरात्कौशिक्युत्पन्नातस्याःपार्वत्याइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ततोंविकापार्वतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ कालिकांस्वशरीरान्निर्गतांकौशिकीमित्यर्थः ॥ ८ ॥ जगन्मोहनस्यकामस्यापिमोहनंमोहकारकं कलंमधुरंजगौ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

नेदृशीदेवलोकेऽस्तिनगंधर्वपुरेतथा ॥ नदृष्टानश्रुताक्कापिपृथिव्यांप्रमदोत्तमा ॥१६॥ गानंचतादृशंराजन्कृ
रोतिजनरंजनं ॥ मृगास्तिष्ठंतितत्पार्श्वेमधुरस्वरमोहिताः ॥ १७ ॥ ज्ञायतांकस्यपुत्रीयंकिमर्थमिहचागता ॥
गृह्यतांराजशार्दूलतवयोग्यास्तिकामिनी ॥ १८॥ ज्ञात्वानयगृहेभार्यांकुरुकल्याणलोचनां ॥ निश्चितंनास्ति
संसारेनारीत्वेवंविधाकिल ॥ १९ ॥ देवानांसर्वरत्नानिगृहीतानित्वयानृप॥ कस्मान्नेमांवरारोहांप्रगृण्हासि
नृपोत्तम ॥ २० ॥ इंद्रस्यैरावतःश्रीमान्पारिजाततरुस्तथा ॥ गृहीतोश्वःसप्तमुखस्त्वयानृपवलात्किल॥२१
विमानंवैधसंदिव्यंमरालध्वजसंयुतं ॥ त्वयाऽत्तंरत्नभूतंतद्वलेननृपचाद्भुतं ॥२२॥ कुबेरस्यनिधिःपद्मस्त्वया
राजन्समाहृतः ॥ छत्रंजलपतेःशुभ्रंगृहीतंतत्त्वयावलात् ॥२३॥ पाशश्चापिनिशुंभेनभ्रात्रातवनृपोत्तम ॥ गृ
हीतोस्तिहठात्कामंवरुणस्यजितस्यच ॥ २४ ॥ अम्लानपंकजांतुभ्यंमालांजलनिधिर्ददौ ॥ भयात्तवमाहारा
जरत्नानिविविधानिच ॥२५ ॥मृत्योःशक्तिर्यमस्यापिदंडःपरमदारुणः ॥ त्वयाजित्वाहृतःकामंकिमन्यद्वर्ण्यते
नृप ॥ २६ ॥ कामधेनुर्गृहीताद्यवर्ततेसागरोद्भवा ॥ मेनकाद्यावशेराजन्तवतिष्ठंतिचाप्सराः ॥ २७ ॥ एवंस
र्वाणिरत्नानित्वयात्तानिवलादपि ॥ कस्मान्नगृह्यतेकांतारत्नमेषावरांगना ॥२८॥ सर्वाणितेगृहस्थानिरत्ना
निविशदान्यथ ॥ अनयासंभविष्यंतिरत्नभूतानिभूपते ॥ २९ ॥ त्रिपुलोकेषुदैत्येंद्रनेदृशीवर्ततेप्रिया ॥ त
स्मात्तामानयाशुत्वंकुरुभार्यांमनोहरां ॥ ३० ॥

॥५९॥

व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वातयोर्वाक्यंमधुरंमधुराक्षरं ॥ प्रसन्नवदनःप्राहसुग्रीवंसन्निधौस्थितं ॥ ३१ ॥ गच्छ सुग्रीवदूतत्वंकुरुकार्यविचक्षण ॥ वक्तव्यंचतथातत्रयथाभ्येतिकृशोदरी ॥ ३२ ॥ उपायौद्वौप्रयोक्तव्यौकांता सुसुविचक्षणैः ॥ सामदानावितिप्राहुःशृंगाररसकोविदाः ॥ ३३ ॥ भेदेप्रयुज्यमानेपिरसाभासस्तुजायते ॥ निग्रहेरसभंगःस्यात्तस्मात्तौदूषितौबुधैः ॥ ३४ ॥ सामदानमुखैर्वाक्यैःश्लक्ष्णैर्नर्मयुतैस्तथा ॥ कानयातिवशे दूतकामिनीकामपीडिता ॥३५॥व्यासउवाच॥सुग्रीवस्तुवचःश्रुत्वाशुंभोक्तंसुप्रियंपटु ॥जगामतरसातत्रयत्रा स्तेजगदंबिका ॥ ३६॥ सोऽपश्यत्सुमुखींकांतांसिंहस्योपरिसंस्थितां ॥ प्रणम्यमधुरंवाक्यमुवाचजगदंबि कां ॥ ३७ ॥ दूतउवाच ॥ वरोरुत्रिदशारातिःशुंभःसर्वांगसुंदरः ॥ त्रैलोक्याधिपतिःशूरःसर्वजिद्राजतेनृ पः ॥ ३८ ॥ तेनाहंप्रेषितःकामंत्वत्सकाशंमहात्मना ॥ त्वद्रूपश्रवणासक्तचित्तेनातिविदूयता ॥ ३९ ॥ वच नंतस्यतन्वंगिशृणुप्रेमपुरस्सरं॥प्रणिपत्ययथाप्राहदैत्यानामधिपस्त्वयि॥४०॥देवामयाजिताःसर्वेत्रैलोक्या धिपतिस्त्वहं ॥ यज्ञभागानहंकांतेगृण्हामीहास्थितःसदा ॥ ४१ ॥हृतसाराकृतानूनंद्यौर्मयारत्नवर्जिता ॥ या निरत्नानिदेवानांतानिचाहृतवानहं ॥ ४२ ॥ भोक्ताहंसर्वरत्नानांत्रिषुलोकेषुभामिनि ॥ वशानुगाःसुराःस र्वेममदैत्याश्चमानवाः ॥ ४३ ॥ त्वद्गुणैःकर्णमागत्यप्रविश्यहृदयांतरं ॥ त्वदधीनःकृतःकामंकिंकरोस्मिक रोमिकिं ॥ ४४ ॥ ॥५९॥

त्वमाज्ञापयरंभोरुतत्करोमिवशानुगः ॥ दासोऽहंतवचार्वंगिरक्षमांकामबाणतः ॥ ४५ ॥ भजमांत्वंमरालाक्षि
तवाधीनंस्मराकुलं ॥ त्रैलोक्यस्वामिनीभूत्वाभुंक्ष्वभोगाननुत्तमान् ॥ ४६ ॥ तवचाज्ञाकरःकांतेभवामिमर
णावधि ॥ अवध्योऽस्मिवरारोहेसदेवासुरमानुषैः ॥४७॥ सदासौभाग्यसंयुक्ताभविष्यसिवरानने ॥ यत्रते
रमतेचित्तंतत्रक्रीडस्वसुंदरि ॥ ४८ ॥ इतितस्यवचश्चित्तेविमृश्यमदमंथरे ॥ वक्तव्यंयद्भवेत्प्रेम्णातद्ब्रूहिमधुरं
वचः॥४९॥शुंभायचंचलापांगितद्ब्रवीम्यहमाशुवै॥व्यासउवाच ॥ तद्दूतवचनंश्रुत्वास्मितंकृत्वासुपेशलं ॥५०
तंप्राहमधुरंवाचंदेवीदेवार्थसाधका ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ जानाम्यहंनिशुंभंचशुंभंचातिबलंनृपं ॥ ५१ ॥ जेतारं
सर्वदेवानांहंतारंचैवविद्विषां ॥ राशिंसर्वगुणानांचभोक्तारंसर्वसंपदां ॥५२॥ दातारंचातिशूरंचसुंदरंमन्मथा
कृतिं ॥ द्वात्रिंशल्लक्षणैर्युक्तमवध्यंसुरमानुषैः ॥ ५३ ॥ ज्ञात्वासमागतास्म्यत्रद्रष्टुकामामहासुरं ॥रत्नंकनक
मायातिस्वशोभाधिकवृद्धये ॥ ५४ ॥ तत्राहंस्वपतिंद्रष्टुंदूरादेवागतास्मिवै ॥ दृष्टामयासुराःसर्वेमानवाभुवि
मानदाः ॥ ५५ ॥ गंधर्वाराक्षसाश्चान्येयेचातिप्रियदर्शनाः ॥ सर्वेशुंभभयाद्भीतावेपमानाविचेतसः ॥ ५६ ॥
श्रुत्वाशुंभगुणानत्रप्राप्तास्म्यद्यदिदृक्षया ॥ गच्छदूतमहाभागब्रूहिशुंभंमहाबलं ॥ ५७ ॥ निर्जनेश्लक्ष्णया
वाचावचनंवचनान्मम ॥ त्वांज्ञात्वाबलिनांश्रेष्ठंसुंदराणांचसुंदरं ॥ ५८ ॥

र्वःसमरक्तःषडुन्नतः ॥ त्रिपृथुर्लघुगंभीरोद्वात्रिंशल्लक्षणस्त्विति त्रिव्वबुद्धिगंभीरइत्यर्थः एतद्व्याख्यापितत्रैवसप्तमहाभारतेचप्रसिद्धानि
॥५३ ॥ स्वस्यशोभायाअधिकवृद्ध्यर्थं ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥५८ ॥

॥६०॥ दातारंगुणिनंशूरंसर्वविद्याविशारदं॥जेतारंसर्वदेवानांदक्षंचोग्रंकुलोत्तरं ॥५९॥ भोक्तारंसर्वरत्नानांस्वाधीनं
स्ववलोन्नतं ॥ पतिकामास्म्यहंसत्यंतवयोग्यानराधिप ॥ ६० ॥ स्वेच्छयानगरेतेऽत्रसमायातामहामते ॥
ममास्तिकारणंकिंचिद्विवाहेराक्षसोत्तम ॥ ६१॥ वालभावाद्व्रतंकिंचित्कृतंराजन्मयापुरा ॥ क्रीडंत्याचवयस्या
भिःसहैकांतेयदृच्छया ॥ ६२॥ स्वदेहबलदर्पेणसखीनांपुरतोरहः ॥ मत्समानवलःशूरोरणेमांजेष्यतिस्फुटं
॥ ६३ ॥ तंवरिष्याम्यहंकामंज्ञात्वातस्यवलावलं ॥ जहसुर्वचनंश्रुत्वासख्योविस्मितमानसाः ॥ ६४ ॥ कि
मेतयाकृतंक्रूरंव्रतमद्भुतमाशुवै ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रज्ञात्वामेहीदृशंवलं ॥ ६५ ॥ जित्वामांस्ववलेनात्रवि
वाहंकुरुसुंदर॥इतिश्रीदेवीभगवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥२३॥ व्यासउवाच ॥ देव्यास्त
द्वचनंश्रुत्वासदूतःप्राहविस्मितः ॥ किंब्रूषेरुचिरापांगिस्त्रीस्वभावाद्धिसाहसात् ॥ १ ॥ इंद्राद्यानिर्जितायेन
देवादैत्यास्तथापरे॥तंकथंसमरेदेविजेतुमिच्छसिभामिनि ॥२ ॥ त्रैलोक्येतादृशोनास्तियःशुंभंसमरेजयेत् ॥
कात्वंकमलपत्राक्षितस्याग्रेयुधिसांप्रतं ॥ ३ ॥ अविचार्यनवक्तव्यंवचनंक्वापिसुंदरि ॥ वलंस्वपरयोर्ज्ञात्वा
वक्तव्यंसमयोचितं ॥४॥ त्रैलोक्याधिपतिःशुंभस्तवरूपेणमोहितः ॥ त्वांचप्रार्थयतेराजाकुरुतस्येप्सितंप्रिये
५ ॥ त्यक्त्वामूर्खस्वभावंत्वंसंमान्यवचनंमम ॥ भजशुंभंनिशुंभंवाहितमेतद्ब्रवीमिते ॥६॥

अधांधिकैःपाटियैर्दूतसंवादकीर्तनं ॥ क्रियतेयत्रदैत्यानांकामार्थमरणंस्मृतं ॥ १ ॥ तस्मात्परास्त्रियंनैवकामयेन्मतिमान्नरः॥इतिदर्शयितुं ॥६०॥
कामवर्णनंसम्यगीर्यते॥२॥देवीवाक्यश्रवणोत्तरंदूतोयदाहतद्ब्रवीतिदेव्याइति ॥ १॥२॥युधिसांप्रतंयुद्धेयोग्येइत्यर्थः॥३॥४॥ ५ ॥६ ॥

॥७॥८॥ तेतवकेशेपुअथवातेंदैत्याइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६॥

शृंगारःसर्वथासर्वैःप्राणिभिःपरयामुदा ॥ सेवनीयोबुद्धिमद्भिर्नवानामुत्तमोयतः ॥ ७ ॥ नागमिष्यसिचेद्बाले सक्रुद्धःपृथिवीपतिः ॥ अन्यानाज्ञाकरान्प्रेष्यबलान्नेष्यतिसांप्रतं ॥ ८ ॥ केशेष्वाकृष्यतेनूनंदानवाबलदर्पिताः ॥ त्वांनयिष्यंतिवामोरुतरसाशुंभसन्निधौ ॥ ९ ॥ संलज्जांरक्षतन्वंगिसाहसंसर्वथात्यज ॥ मानितागच्छतत्पार्श्वेमानपात्रंयतोऽसिवै ॥ १० ॥ क्वयुद्धंनिशितैर्बाणैःक्वसुखंरतिसंगजं ॥ सारासारंपरिच्छिद्यकुरुमेवचनंपटु ॥ ११ ॥ भजशुंभंनिशुंभंवालब्धासिपरमंशुभं ॥ देव्युवाच ॥ सत्यंदूतमहाभागप्रवक्तुंनिपुणोह्यसि ॥ १२ ॥ निशुंभशुंभौजानामिबलवंतावितिध्रुवं ॥ प्रतिज्ञामेकृतावाल्यादन्यथासाकथंभवेत् ॥ १३ ॥ तस्माद्ब्रूहिनिशुंभंचशुंभंवाबलवत्तरं ॥ विनायुद्धंनमेभर्ताभविताकोऽपिसौष्ठवात् ॥ १४ ॥ जित्वामांतरसाकामंकरंगृण्हातुसांप्रतं ॥ युद्धेच्छयासमायातांविद्धिमामबलांनृप ॥ १५ ॥ युद्धंदेहिसमर्थोऽसिवीरधर्मंसमाचर ॥ बिभेषिमममशूलाच्चेद्गच्छपातालमाचिरं ॥ १६ ॥ त्रिदिवंचधरांत्यक्त्वाजीवितेच्छायदस्तिते ॥ इतिदूतवदाशुत्वंगत्वास्वपतिमादरात् ॥ १७ ॥ सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिमहाबलः ॥संसारेदूतधर्मोऽयंयत्सत्यंभाषणंकिल ॥ १८ ॥ शत्रौपत्यौचधर्मज्ञतथात्वंकुरुमाचिरं ॥ व्यासउवाच ॥ अथतद्वचनंश्रुत्वानीतिमद्बलसंयुतं ॥ १९ ॥ हेतुयुक्तंप्रगल्भंचविस्मितःप्रययौतदा ॥ गत्वादैत्यपतिंदूतोविचार्यचपुनःपुनः ॥ २० ॥ प्रणम्यपादयोःप्रव्हःप्रत्युवाचनृपंचतं ॥ राजनीतिकरंवाक्यंमृदुपूर्वंप्रियंवचः ॥ २१ ॥ ॐ ॐ

॥१७ ॥१८ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥

सत्यंप्रियंचवक्तव्यमिति प्रभोरग्रेसत्यंप्रियंचवाक्यंवक्तव्यमितिहिनीतिशास्त्रंवर्तते तेनहेतुनाहेराजन्नहंचिंतापरोस्मीत्यर्थः कुतश्चिंतापरइति चेत्तत्राह सत्यंप्रियंचेति यदिसत्यमुच्यतेतर्हितत्कर्णकठोरत्वादप्रियमेवभवति यदितुयथामनोरंजनंभवतितथावक्तव्यंतर्हिकार्यहानिरतोहि

दूतउवाच ॥ सत्यंप्रियंचवक्तव्यंतेनाचिंतापरोह्यहं ॥ सत्यंप्रियंचराजेंद्रवचनंदुर्लभंकिल ॥ २२ ॥ अप्रियवद तांकामंराजाकुप्यातिसर्वथा ॥ साक्षात्कुतःसमायाताकस्यवाकिंबलाबला ॥ २३ ॥ नज्ञानगोचरंकिंचित्किंब्र वीमिविचेष्टितं ॥ युद्धकामामयादृष्टागर्विताकटुभाषिणी ॥ २४ ॥ तयायत्कथितंसम्यक्तच्छृणुष्वमहामते ॥ मयाबाल्यात्प्रतिज्ञेयंकृतापूर्वविनोदतः ॥ २५ ॥ सखीनांपुरतःकामंविवाहेप्रतिसर्वथा ॥ योमांयुद्धेजयेदक्षा दर्पंचविधुनोतिवै ॥ २६ ॥ तंवरिष्याम्यहंकामंपतिंसमबलंकिल ॥ नमेप्रतिज्ञामिथ्यासाकर्तव्यानृपसत्तम॥ २७॥ ॥तस्माद्युध्यस्वधर्मज्ञजित्वामांस्ववशंकुरु ॥ तयेतिव्याहृतंवाक्यंश्रुत्वाहंसमुपागतः ॥ २८ ॥ यथे च्छसिमहाराजतथाकुरुतवप्रियं ॥ सायुद्धार्थंकृतमतिःसायुधासिंहगामिनी ॥ २९ ॥ निश्चलावर्त्ततेभूपयद्यो ग्यंतद्विधीयतां ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यसुग्रीवस्यनराधिपः ॥ ३० ॥ पप्रच्छभ्रातरंशूरंसमी पस्थंमहाबलं ॥ शुंभउवाच ॥ भ्रातःकिमत्रकर्तव्यंब्रूहिसत्यंमहामते ॥ ३१ ॥ नार्येकायोद्धुकामास्तिसमा ह्वयतिसांप्रतं ॥ अहंगच्छामिसंग्रामेत्वंवागच्छबलान्वितः ॥ ३२ ॥ ❀ ❀ ❀

सत्यप्रियात्मकंवाक्यदुर्लभमित्यर्थः ॥ २२ ॥ अथराजकार्यानुरोधेनसत्यमेववक्तव्यंतदातस्यकर्णकठोरत्वाद्राजासर्वथाकुप्यतीत्यर्थः ए तादृशमतिकठोरंवक्तुमयोग्यंतयोदात्त्दृतमितिभावः अबलाकिंबलेत्यन्वयः ॥ २३ ॥ इदंकिंचिदपिज्ञानगोचरंनभवति मयाकिंवक्त व्यमित्यर्थः॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥२८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

यद्वोचतेतवेतिशेषः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ रक्षणीयानहंतव्येत्यर्थः॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

यद्वोचतेनिशुंभाद्यतत्कर्तव्यंमयाकिल ॥ निशुंभउवाच ॥ नमयानत्वयावीरगंतव्यंरणमूर्द्धनि ॥ ३३ ॥ प्रेषयस्वमहाराजत्वरितंधूम्रलोचनं ॥ सगत्वातांरणेजित्वागृहीत्वाचारुलोचनां ॥ ३४ ॥ आगमिष्यतिशुंभात्रविवाहःसविधीयतां ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यवचस्तस्यशुंभोभ्रातुःकनीयसः ॥ ३५ ॥ कोपात्संप्रेषयामासपार्श्वस्थंधूम्रलोचनं ॥ शुंभउवाच ॥ धूम्रलोचनगच्छाशुसैन्येनमहतावृतः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वानयतांमुग्धांस्ववीर्यमदमोहितां ॥ देवोवादानवोवापिमनुष्योवामहाबलः ॥ ३७ ॥ तत्पार्ष्णिग्राहतांप्राप्तोहंतव्यस्तरसात्वया ॥ तत्पार्श्ववर्तिनींकालींहत्वासंगृह्यतांपुनः ॥ ३८ ॥ शीघ्रमत्रसमागच्छकृत्वाकार्यमनुत्तमं ॥ रक्षणीयात्वयासाध्वीमुंचंतीमृदुमार्गणान् ॥ ३९ ॥ यत्नेनमहतावीरमृदुदेहाकृशोदरी ॥ तत्सहायाश्चहंतव्यायेरणेशस्त्रपाणयः ॥ ४० ॥ सर्वथासानहंतव्यारक्षणीयाप्रयत्नतः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्यादिष्टस्तदाराज्ञातरसाधूम्रलोचनः ॥४१॥ प्रणम्यशुंभसैन्येनवृतःशीघ्रंययौरणे ॥ असाधूनांसहस्राणांषष्ट्यातेषांवृतस्तथा ॥ ४२ ॥ सददर्शततोदेवींरम्योपवनसंस्थितां ॥ दृष्ट्वातांमृगशावाक्षींविनयेनसमन्वितः ॥ ४३ ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंहेतुमद्रसभूषितं ॥ शृणुदेविमहाभागेशुंभस्त्वद्विरहातुरः ॥ ४४ ॥ दूतंप्रेषितवान्पार्श्वेतवनीतिविशारदः ॥ रसभंगभयोद्विग्नःसामपूर्वंत्वयिस्वयं ॥ ४५ ॥

असाधूनांदैत्यानामित्यर्थः तदुक्तंवृतःषष्ट्यासहस्राणामसुराणांद्रुतंययावितिमार्कंडेयपुराणे षष्टिसहस्रासुरैःसहितइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ रम्योपवनसंस्थितांददर्शेत्यन्वयः ॥ ४३ ॥ ४४॥ ४५ ॥

तेनदूतेनवचस्त्वदुक्तामित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ यदुक्तंत्वयाकठिनंगूढतात्पर्यंवचोवाक्यमित्यर्थः नज्ञातइति तवाभिप्रेतःसंग्रामस्तेनमू ढेननज्ञातइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ कोसौद्विविधःसंग्रामस्तमाह रतिजोथोत्साहजश्चेति पात्रभेदमाह रतिजस्त्वयीति ॥ ४९ ॥ इदंतवाभिप्रे

तेनागत्यवचःप्रोक्तंविपरीतंवरानने ॥ वचसातेनमेभर्त्ताचिंताविष्टमनानृपः ॥ ४६ ॥ बभूवरसमार्गज्ञे शुंभःकामविमोहितः ॥ दूतेनतेननज्ञातंहेतुगर्भंवचस्तव ॥ ४७ ॥ योमांजयतिसंग्रामेयदुक्तंकठिनंवचः ॥ नज्ञातस्तेनसंग्रामोद्विविधःखलुमानिनि ॥ ४८ ॥ रतिजोऽथोत्साहजश्चपात्रभेदेविवक्षितः ॥ रतिजस्त्व यिवामोरुशत्रोरुत्साहजःस्मृतः ॥ ४९ ॥ सुखदःप्रथमःकांतेदुःखदश्चारिजःस्मृतः ॥ जानाम्यहंवरारोहे भवत्यामानसंकिल ॥ ५० ॥ रतिसंग्रामभावस्तेहृदयेपरिवर्त्तते॥इतितज्ज्ञांविदित्वामांत्वत्सकाशंनराधिपः ॥ ५१ ॥ प्रेषयामासशुंभोऽद्यबलेनमहतावृतं ॥ चतुरासिमहाभागेशृणुमेवचनंमृदु ॥ ५२ ॥ भजशुंभंत्रि लोकेशंदेवदर्पनिबर्हणं ॥ पट्टराज्ञीप्रियाभूत्वाभुंक्ष्वभोगाननुत्तमान् ॥ ५३॥ जेष्यतित्वांमहाबाहुःशुंभःकाम बलार्थवित् ॥ विचित्रान्कुरुहावांस्त्वंसोपिभावान्करिष्यति ॥५४ ॥ भविष्यतिकालिकेयंतत्रैवेनर्मसाक्षिणी ॥ एवंसंगरयोगेनपतिर्मेपरमार्थवित् ॥ ५५ ॥ जित्वात्वांसुखशय्यायांपरिश्रांतांकरिष्यति ॥ रक्तदेहांनखाघा तैर्दंतैश्चखंडिताधरां ॥ ५६ ॥ स्वदक्लिन्नांप्रभग्नांत्वांसंविधास्यतिभूपतिः ॥ भवितामानसःकामोरतिसंग्राम जस्तव ॥ ५७ ॥ दर्शनाद्वशएवास्तेशुंभःसर्वात्मनाप्रिये ॥ वचनंकुरुमेपथ्यंहितकृच्चापिपेशलं ॥ ५८ ॥ भ जशुंभंगणाध्यक्षंमानिनीयातिमानिनी ॥ मंदभाग्याश्चतेनूनंशस्त्रयुद्धप्रियाश्चये ॥ ५९ ॥

तमहंजानामिनपूर्वंप्रेषितोमूढोदूतइत्यर्थः ॥ ५० ॥ तस्मादहंपूर्वापेक्षयाचतुरोस्मिवचनंममशृण्वित्याह चतुरासीति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

सीधुसेकेनस्वमुखमदिरासेकेनबकुलवृक्षं तथाकुरुबकवृक्षंविकासितमिवराजानंपादघातेनाविकासितंविकासितमशोकमशोकवृक्षंकुर्वित्यर्थः पादघातेनाशोकवृक्षस्यसीधुसेकेनबकुलकुरुबकयोर्वृद्धिर्लोकप्रसिद्धत्वात् ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीतिलकेपंचमस्कंधेचतुर्विंशो

नतदर्हासिकांतेत्वंसदासुरतवल्लभे ॥ अशोकंकुरुराजानंपातघाताविकासितं ॥ ६० ॥ बकुलंसीधुसेकेनतथा कुरुबकंकुरु ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेदेवीमहात्म्येचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाविररामासौवचनंधूम्रलोचनः ॥ प्रत्युवाचतदाकालीप्रहस्यललितंवचः ॥ १ ॥ विदूषकोसिजाल्मत्वंशैलूषइवभाषसे ॥ वृथामनोरथान्चित्तेकरोषिमधुरंवदन् ॥ २ ॥ बलवान्बलसंयुक्तःप्रेषितोसिदुरात्मना ॥ कुरुयुद्धंवृथावादंमुंचमूढमतेऽधुना ॥३॥हत्वाशुंभंनिशुंभंचत्वदन्यान्वाबलाधिकान् ॥ देवीक्रुद्धाशराघातैर्व्रजिष्यंतिनिजालयं ॥ ४ ॥ क्वासौमंदमतिःशुंभःक्वाविश्वविमोहिनी ॥ अयुक्तःखलुसंसारेविवाहविधिरेतयोः ॥५॥ सिंहींकिंत्वतिकामार्त्ताजंबुकंकुरुतेपतिं ॥ करिणीगर्दभंवापिगवयंसुरभिःकिमु॥६ ॥गच्छशुंभंनिशुंभंचवदसत्यंवचोमम ॥ कुरुयुद्धंनचेद्याहिपातालंतरसाधुना ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ कालिकायावचःश्रुत्वा सदैत्योधूम्रलोचनः ॥ तामुवाचमहाभागक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ ८ ॥ दुर्दर्शेत्वांनिहत्याजौसिंहंचमदगर्वितं ॥ गृहीत्वैनांगमिष्यामिराजानंप्रत्यहंकिल ॥ ९ ॥

ध्यायः ॥ २४ ॥ षष्टिश्लोकैर्महादेव्याहतोऽसौधूम्रलोचनः ॥ विचारःशुंभसदसिजातइत्यपिकीर्त्यते ॥ १ ॥ धूम्रलोचनवाक्यांविरामोत्तरंजातंवृत्तमाह इत्युक्त्वाविररामेति कालीकौशिकी ॥ १ ॥ विदूषकोसीति विदूषकश्चाटुवटौपरनिंदाकरेपिचेतिमेदिनी शैलूषोनटः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ आजौयुद्धे एनांसुंदरीमांबिकां अहंराजानंप्रतीत्यन्वयः ॥ ९॥

रसभंगभयात्कालिविभेमित्विहसांप्रतं ॥ नोचेत्त्वांनिशितैर्बाणैर्हन्म्यद्यकलहप्रिये ॥ १० ॥ कालिकोवाच ॥
किंविकत्थसिमंदात्मन्नायंधर्मोधनुष्मतां ॥ स्वशक्त्यामुंचविशिखान्गंतासियमसंसादि ॥ ११ ॥ व्यासउवा
च ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदैत्यःसंगृह्यकार्मुकंदृढं ॥ कालिकांतांशरासारैर्ववर्षातिशिलाशितैः ॥ १२ ॥ देवास्तुप्रेक्ष
कास्तत्रविमानवरसंस्थिताः ॥ तांस्तुवंतोजयेत्यूचुर्देवीशक्रपुरोगमाः ॥ १३ ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंप्रवृत्तंचाति
दारुणं ॥ बाणखड्गगदाशक्तिमुसलादिभिरुत्कटं ॥ १४ ॥ कालिकाबाणपातैस्तुहत्वापूर्वंखरानथ ॥ बभंजत
द्रथंव्यूढंजहासचमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ सचान्यंरथमारूढःकोपेनप्रज्वलन्निव ॥ बाणवृष्टिंचकारोग्रांकालिकोप
रिभारत ॥ १६ ॥ सापिचिच्छेदतरसातस्यबाणानसंगतान् ॥ मुमोचान्यानुग्रवेगान्दानवोपरिकालिका ॥
१७ ॥ तैर्बाणैर्निहतास्तस्यपार्ष्णिग्राहाःसहस्रशः ॥ बभंजचरथंवेगात्सूतंहत्वाखरानपि ॥ १८ ॥ चि
च्छेदतद्धनुःसद्योबाणैरुरगसन्निभैः ॥ मुदंचक्रेसुराणांसाशंखनादंतथाकरोत् ॥ १९ ॥ विरथःप
रिघंगृह्यसर्वलोहमयंदृढं ॥ आजगामरथोपस्थंकुपितोधूम्रलोचनः ॥ २० ॥ वाचानिर्भर्त्सयन्कालींक
रालःकालसन्निभः ॥ अद्यैवत्वांहनिष्यामिकुरूपेपिंगलोचने ॥ २१ ॥

यदेति यदायस्मिन्कालेक्षिपतेत्यजातितस्मिन्नेवकालेसांबिकायस्याः शरीरात्कौशिकीनिर्गतासासुंदरी अंबिकाहुंकारेणैवहुंकारोच्चारणेनैवतं भस्मचकारकाष्ठंभस्मषकारेतिवत्प्रयोगः तथाचांबिकयासहुंकारेणनाशितोनतुकालिकया तदुक्तंमार्कंडेयपुराणे हुंकारेणैवतंभस्म

इत्युक्त्वासहसागत्यपरिघंक्षिपतेयदा ॥ हुंकारेणैवतंभस्मचकारतरसांबिका ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाभस्मीकृतंदैत्यंसैनिकाभयविव्हलाः ॥ चक्रुःपलायनंसद्योहातातेत्यब्रुवन्पथि ॥ २३ ॥ देवास्तंनिहतंदृष्ट्वादानवंधूम्रलोचनं ॥ मुमुचुःपुष्पवृष्टिंतेमुदितागगनेस्थिताः ॥ २४ ॥ रणभूमिस्तदाराजन्दारुणासमपद्यत ॥ निरंतैर्दानवैरश्वैःखरैश्चवारणैस्तथा ॥ २५ ॥ गृध्राःकाकावटाःश्येनावरफाजंबुकास्तथा ॥ ननृतुश्चुक्रुशुःप्रेतान्पतितान्रणभूमिषु ॥२६॥ अंबिकातद्रणस्थानंत्यक्त्वादूरंस्थलांतरे ॥ गत्वाचकारचाप्युग्रंशंखनादंभयप्रदं ॥ २७ ॥ तंश्रुत्वादरशब्दंतुशुंभःसद्मनिसंस्थितः ॥ दृष्ट्वाथदानवान्भग्नानागतान्रुधिरोक्षितान् ॥ २८ ॥ छिन्नपादकराक्षांश्चमंचकारोपितानपि ॥ भग्नपृष्ठकटिग्रीवान्क्रंदमानाननेकशः ॥ २९ ॥ वीक्ष्यशुंभोनिशुंभश्चक्वगतोधूम्रलोचनः ॥ कथंभग्नाःसमायातानानीताकिंवरानना ॥ ३० ॥ सैन्यंकुत्रगतंमंदाःकथयंतुयथोचितं ॥ कस्यायंशंखनादोऽद्यश्रूयतेभयवर्द्धनः॥३१ ॥ गणाऊचुः ॥ बलंचपातितंसर्वंनिहतोधूम्रलोचनः ॥ कृतंकालिकयाकर्मरणभूमावमानुषं ॥ ३२ ॥ शंखनादोंबिकायास्तुगगनंव्याप्यराजतेहर्षदःसुरसंघानांदानवानांचशोककृत् ॥ ३३ ॥ छ छ छ

साचकारांबिकाततइति॥२२॥पथिहातातेत्यब्रुवन्नित्यन्वयः॥२३ ॥ २४ ॥ निरंतैर्निर्गतप्राणैर्दानवादिभिर्दारुणाभयंकरासमपद्यतेत्यन्वयः ॥२५ ॥ वटवरफाः वटवरफशब्देनपिशाचविशेषाः तदुक्तंशूलिनीमंत्रविधाने सहस्रंप्रजपेन्मंत्रंशूलिन्यायंस्पृशन्नरः वटाश्ववरफाश्चैवनस्पृशंतिकदाचनेति चुक्रुशुःकोलाहलंचक्रुःरणभूमिषुप्रेतान्पतितान्दृष्ट्वेतिशेषः ॥२६॥२७॥२८॥ २९ ॥३०॥३१॥३२॥३३॥

यदासर्वेतेनकेसरिणानिपातिताः यदाचरथाभग्नाबाणपातैर्हयाश्चविनिपातिताःतदागगनस्थाइत्यन्वयः ॥ ३४ ॥ भग्नंबलंधूम्रलो
चनंपातितंचदृष्ट्वाऽस्माभिर्जयोनैवभवेत्तवेतिनिश्चयःकृतइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ संधिर्मैत्री विग्रहःशत्रुत्वं स्थान

यदानिपातिताःसर्वेतेनकेसरिणाविभो ॥ रथभग्नहयाश्चैवबाणपातैर्विनाशिताः ॥ ३४ ॥ गगनस्थाःसुराश्च
क्रुःपुष्पवृष्टिंमुदान्विताः ॥ दृष्ट्वाभग्नंबलंसर्वंपतितंधूम्रलोचनं ॥ ३५ ॥ निश्चयस्तुकृतोस्माभिर्जयोनैवभवे
दिति ॥ विचारंकुरुराजेंद्रमंत्रिभिर्मंत्रवित्तमैः ॥ ३६॥विस्मयोयंमहाराजयदेकाजगदंबिका ॥ भवद्भिःसहयुद्धा
यसंस्थितासैन्यवर्जिता ॥ ३७॥ निर्भयैकाकिनीबालासिंहारूढामदोत्कटा ॥ चित्रमेतन्महाराजभासतेऽद्भुत
मंजसा ॥ ३८॥ संधिर्वाविग्रहोवाद्यस्थानान्निर्याणमेवच ॥ मंत्रयित्वामहाराजकुरुकार्यंयथारुचि॥३९॥तत्स
न्निधौबलंनास्तितथापिशत्रुतापन ॥ पार्ष्णिग्राहाःसुराःसर्वेभविष्यंतिकिलापदि ॥४०॥ समयेतत्समीपस्थौ
ज्ञातौचहरिशंकरौ ॥ लोकपालाःसमीपेऽद्यवर्ततेगगनेस्थिताः ॥४१॥ रक्षोगणाश्चगंधर्वाःकिंन्नरामानुषास्त
था ॥ तत्सहायाश्चमंतव्याःसमयेसुरतापन ॥ ४२ ॥ अस्माकंमतिमानेनज्ञायतेसर्वथेदृशं ॥ अंबिकायाःस
हायाशातत्कार्याशानकाचन ॥४३ ॥ एकानाशयितुंशक्ताजगत्सर्वंचराचरं ॥ काकथादानवानांतुसर्वेषामिति
निश्चयः ॥ ४४ ॥ इतिज्ञात्वामहाभागयथारुचितथाकुरु ॥ हितंसत्यंमितंवाक्यंवक्तव्यमनुयायिभिः ॥ ४५
व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांशुंभःपरबलार्दनः ॥ कनीयांसंसमानीयपप्रच्छरहसिस्थितः ॥ ४६ ॥

मुदासीनतयावस्थानं निर्याणंपलायनं ॥ ३९ ॥ ४० ॥ समयेति तावपिहरिशंकरौसमयेसहायौभविष्यतइतिशेषः ॥ ४१ ॥
रक्षोगणाःभूतगणाः ॥ ४२ ॥ वस्तुतस्तस्याःसहायापेक्षैवनास्तीत्याह अंबिकायाइति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अभोग्येति अस्मात्कारणात्पराभवरूपादत्रसमागतांबिकानूनमभोग्यानसेवनीयेतियुक्तंपलायनंवा युक्तं

भ्रातःकालिकयाद्यैवनिहतोधूम्रलोचनः ॥ बलंचशातितंसर्वंगणाभग्नाःसमागताः ॥ ४७ ॥ अंबिकाशंखना
दंवैकरोतिमदगर्विता ॥ ज्ञानिनांचैवदुर्ज्ञेयागतिःकालस्यसर्वथा ॥ ४८ ॥ तृणंवज्रायतेनूनंवज्रंचैवतृणाय
ते ॥ बलवान्बलहीनःस्याद्दैवस्यगतिरीदृशी ॥ ४९ ॥ पृच्छामित्वांमहाभागकिंकर्तव्यमितःपरं ॥ अभोग्या
चांबिकानूनंकारणादत्रवागता ॥ ५० ॥ युक्तंपलायनंवीरयुद्धंवावदसत्वरं ॥ लघुंज्येष्ठंविजानामित्वामहंका
र्यसंकटे ॥ ५१ ॥ निशुंभउवाच ॥नवापलायनंयुक्तंनदुर्गग्रहणंतथा ॥ युद्धमेवपरंश्रेयःसर्वथैवानयानघ ॥
५२॥ ससैन्योऽहंगमिष्यामिरणेतुप्रवराश्रितः॥हत्वातामागमिष्यामितरसात्वबलामिमां॥५३॥अथवाबलव
द्दैवादन्यथाचेद्भविष्यति ॥ मृतेमयित्वयाकार्यंविमृश्यचपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशुंभःप्रोवाच
चानुजं ॥ तिष्ठत्वंचंडमुंडौद्वौगच्छेतांबलसंयुतौ ॥५५॥ शशाकग्रहणायाऽत्रनयुक्तंगजमोचनं ॥ चंडमुंडौमहा
वीरौतांहंतुंसर्वथाक्षमौ ॥५६॥ इत्युक्त्वाभ्रातरंशुंभंसंभाष्यचमहाबलौ ॥उवाचवचनंराजाचंडमुंडौपुरःस्थितौ
५७ ॥ गच्छतांचंडमुंडौद्वौस्वसैन्यपरिवारितौ ॥ हंतुंतामबलांशीघ्रंनिर्लज्जांमदगर्वितां ॥ ५८ ॥ गृहीत्वाथ
निहत्याजौकालिकांपिंगलोचनां ॥ आगम्यतांमहाभागौकृत्वाकार्यंमहत्तरं ॥ ५९ ॥

युद्धंवायुक्तमित्यन्वयः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ अन्यथेति बलवद्दैवादहमेवमरिष्यामिचेदित्यर्थः तदेतिशेषः तस्यमृतेमयीत्य
त्रान्वयः ॥५४ ॥५५॥ ५६ ॥५७॥तामबलांकालिकांहंतुमित्यर्थः॥५८॥ गृहीत्वेति कालिकांनिहत्याथतामंबिकांगृहीत्वेत्यर्थः ॥५९

॥ ६० इतिश्रीदे०भा०पं०पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ अर्धाधिकैः पंचषष्टिपद्यैरथभयंकरं ॥ युद्धंसमभवद्घोरंश्रीदेव्याश्चंडमुंडयोः ॥१॥ चंडमुंडाज्ञानंतरंजातंवृत्तमाह इत्याज्ञप्ताविति ॥१ ॥२॥ तुराषाडिंद्रस्तस्यविजयेनोद्धतमुन्मत्तं ॥ ३॥ ४ ॥ ५ ॥ स्वपरयोर्ब

सानायातिगृहीतापिगर्विताचांबिकायदि ॥ तदाबाणैर्महातीक्ष्णैर्हंतव्याहवमंडिता ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेपंचमस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याज्ञप्तौतदावीरौचंडमुंडौमहाबलौ
जग्मतुस्तरसैवाजौसैन्येनमहतान्वितौ ॥ १ ॥ दृष्ट्वातत्रास्थितांदेवींदेवानांहितकारिणीं ॥ ऊचतु
स्तौमहावीर्यौतदासामान्वितंवचः ॥ २॥ बालेत्वंकिंनजानासिशुंभंसुरबलार्दनं ॥ निशुंभंचमहावीर्यंतुराषा
ड्विजयोद्धतं ॥ ३ ॥ त्वमेकासिवरारोहेकालिकासिंहसंयुता ॥ जेतुमिच्छसिदुर्बुद्धेशुंभंसर्वबलान्वितं ॥ ४ ॥
मतिदःकोऽपितेनास्तिनारीवापिनरोऽपिवा ॥ देवास्त्वांप्रेरयंत्येवविनाशायतवैवते ॥ ५ ॥ विमृश्यकुरुत
न्वगिकार्यंस्वपरयोर्बलं ॥ अष्टादशभुजत्वात्त्वंगर्वंचकुरुषेमृषा ॥ ६ ॥ किंभुजैर्बहुभिर्व्यर्थैरायुधैःकिंश्रमप्रदैः
शुंभस्याग्रेसुराणांवैजेतुःसमरशालिनः ॥ ७ ॥ ऐरावतकरच्छेत्तुर्दंतिदारणकारिणः ॥ जयिनःसुरसंघा
नांकार्यंकुरुमनोगतं ॥ ८ ॥ वृथागर्वायसेकांतेकुरुमेवचनंप्रियं ॥ हितंतवविशालाक्षिसुखदंदुःखनाशनं ॥
९ ॥ दुःखदानिचकार्याणित्याज्यानिदूरतोबुधैः ॥ सुखदानिचसेव्यानिशास्त्रतत्वविशारदैः ॥१०॥ चतुरासि
पिकालापेपश्यशुंभबलंमहत् ॥ प्रत्यक्षंसुरसंघानांमर्दनेनमहोदयं ॥ ११ ॥ प्रत्यक्षंचपरित्यज्यवृथैवानु
मितिःकिल ॥ संदेहसहितेकार्येनविपश्चित्प्रवर्तते ॥ १२ ॥

लंविमृश्यविचार्यकार्यंकुर्वित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ वृथैवानुमितिःदेवबलमपिमहोदयंबलत्वाद्दैत्यबलवदित्यनु
मितिःवृथैव तत्रैदत्यसंबंधित्वस्योपाधित्वादित्यर्थः॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥१३॥ तवदुःखायदेवानांशिक्षाभवतिस्वार्थस्य च साधिकाभवतीदं कथंत्वयानज्ञातमित्यर्थः॥१४॥१५॥१६॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

शत्रुःसुराणांपरमःशुंभःसमरदुर्जयः ॥ तस्मात्त्वांप्रेरयंत्यत्रदेवादैत्येशपीडिताः ॥ १३ ॥ तस्मात्तद्वच
नैःस्निग्धैर्वंचितासिशुचिस्मिते ॥ दुःखायतवदेवानांशिक्षास्वार्थस्यसाधिका ॥ १४ ॥ कार्यमित्रंपरि
क्षिप्यधर्ममित्रंसमाश्रयेत् ॥ देवाःस्वार्थपराःकामंत्वामहंसत्यमब्रुवं ॥ १५ ॥ भजशुंभंसुरेशानंजेतारंभुवने
श्वरं ॥ चतुरंसुंदरंशूरंकामशास्त्रविशारदं ॥१६॥ऐश्वर्यंसर्वलोकानांप्राप्स्यसेशुंभशासनात् ॥ निश्चयंपरमं
कृत्वाभर्तारंभजशोभनं ॥ १७ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाचंडस्यजगदंबिका ॥ मेघगंभीर
निनदंजगर्जपुनरब्रवीत् ॥१८॥गच्छजाल्ममृषाकिंत्वंभाषसेवंचकंवचः ॥ त्यक्त्वाहरिहरादींश्चशुंभंकस्माद्व
जेपतिं ॥ १९ ॥ नमेकश्चित्पतिःकार्योनकार्यपतिनासह ॥ स्वामिनीसर्वभूतानामहमेवनिशामय ॥ २० ॥
शुंभामेबहवोदृष्टानिशुंभाश्चसहस्रशः ॥ घातिताश्चमयापूर्वंशतशोदैत्यदानवाः ॥ २१ ॥ ममाग्रेदेववृंदानिवि
नष्टानियुगेयुगे ॥ नाशंयास्यंतिदैत्यानांयूथानिपुनरद्यवै ॥२२॥ कालएवागतोस्त्यत्रदैत्यसंहारकारकः ॥ वृ
थात्वंकुरुषेयत्नंरक्षणायात्मसंततेः॥२३॥ कुरुयुद्धंवीरधर्मंरक्षायैत्वंमहामते ॥ मरणंभाविदुस्त्याज्यंयशोरक्ष्यं
महात्मभिः॥२४॥किंतेकार्यंनिशुंभेनशुंभेनचदुरात्मना ॥ वीरधर्मंपरंप्राप्यगच्छस्वर्गंसुरालयं ॥२५॥ शुंभो
निशुंभश्चैवान्येयेचात्रतवबांधवाः ॥ सर्वेतवानुगाःपश्चादागमिष्यंतिसांप्रतं ॥ २६ ॥ क्रमशःसर्वदैत्यानांक
रिष्याम्यद्यसंक्षयं ॥ विषादंत्यजमंदात्मन्कुरुयुद्धंविशांपते ॥ २७॥ त्वामहंनिहनिष्यामिभ्रातरंतवसांप्रतं ॥
ततःशुंभंनिशुंभंचरक्तबीजंमदोत्कटं ॥ २८ ॥

वस्तुतःपत्यपेक्षाममनास्तीत्याह नमेइति स्वामिनीसर्वैश्वर्यात्यर्थः॥२०॥२१॥२२॥२३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

अन्यांश्चदानवान्सर्वान्हत्वाहंसमरांगणे ॥ गमिष्यामियथास्थानंतिष्ठवागच्छवाद्रुतं ॥ २९ ॥ गृहाणास्त्रंवृथापुष्टकुरुयुद्धंमयाधुना ॥ किंजल्पसिमृषावाक्यंसर्वथाकातरप्रियं ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ तयेत्थंप्रेरितौदैत्यौचंडमुंडौक्रुधान्वितौ ॥ ज्याशब्दंतरसाघोरंचक्रतुर्बलदर्पितौ ॥ ३१ ॥ सापिशंखस्वनंचक्रेपूरयंतीदिशोदश ॥ सिंहोऽपिकुपितस्तावन्नादंसमकरोद्बली ॥३२॥ तेननादेनशक्राद्याजहर्षुरमरास्तदा ॥ मुनयोयक्षगंधर्वाःसिद्धाःसाध्याश्चकिन्नराः ॥३३॥ युद्धंपरस्परंतत्रजातंकातरभीतिदं ॥ चंडिकाचंडयोस्तीव्रंबाणखड्गगदादिभिः ॥ ३४ ॥ चंडमुक्तांश्छरान्देवीचिच्छेदनिशितैःशरैः ॥ मुमोचपुनरुग्रासाचंडिकापंनगानिव ॥ ३५ ॥ गगनंछादितंतत्रसंग्रामेविशिखैस्तदा ॥ शलभैरिवमेघांतेकर्षकाणांभयप्रदैः ॥३६ ॥ मुंडोपिसैनिकैःसार्द्धंप्रपाततरसारणे ॥ मुमोचबाणवृष्टिंवैक्रुद्धःपरमदारुणः ॥ ३७ ॥ बाणजालंमहद्दृष्ट्वाक्रुद्धातत्रांबिकाभृशं ॥ कोपेनवदनंतस्याबभूवघनसन्निभं ॥ ३८ ॥ कदलीपुष्पनेत्रंचभृकुटीकुटिलंतदा ॥ निष्क्रांताचतदाकालीललाटफलकात्द्रुतं ॥ ३९ ॥व्याघ्रचर्मांबराक्रूरागजचर्मोत्तरीयका ॥ मुंडमालाधराघोराशुष्कवापीसमोदरा ॥ ४० खड्गपाशधरातीवभीषणाभयदायिनी ॥ खट्वांगधारिणीरौद्राकालरात्रिरिवापरा ॥ ४१ ॥ विस्तीर्णवदनाजिव्हांचालयंतीमुहुर्मुहुः ॥ विस्तारजघनावेगाज्जघानासुरसैनिकान् ॥ ४२ ॥ करेकृत्वामहावीरांस्तरसासारुषान्विता ॥ मुखेचिक्षेपदैतेयान्पिपेषदशनैःशनैः ॥ ४३ ॥ छ छ छ छ छ

॥३६॥३७॥घनसन्निभंकृष्णवर्णं ॥३८॥ ललाटफलकादंबिकायाललाटदेशादित्यर्थः ॥ ३९ ॥ शुष्कानिर्जलायावापीगंभीरातयासमंमंतर्गतगर्तवदुदरंयस्याअतिक्षुधितेतितात्पर्यं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

॥ ४४॥ अतिभैरवंयथास्यात्तथाचर्वयंतिवर्तमानसामीप्येभूतेलट्चचर्वंत्यर्थः ॥ ४५ ॥ अनंतरैरव्यवधानरहितैः ॥ ४६ ॥ चंडकरच्छा

गजान्घंटान्वितान्हस्तेगृहीत्वानिदधौमुखे ॥ सारोहान्भक्षयित्वाजौसाट्टहासंचकारह ॥ ४४ ॥ तथैवतुरगा नुष्ट्रांस्तथासारथिभिःसह ॥ निक्षिप्यवक्त्रेदशनैश्चर्वयंत्यतिभैरवं ॥ ४५ ॥ हन्यमानंबलंप्रेक्ष्यचंडमुंडौमहासु रौ ॥ छादयामासतुर्देवींबाणासारैरनंतरैः ॥ ४६ ॥ चंडश्चंडकरच्छायंचक्रंचक्रधरायुधं ॥ चिक्षेपतरसादेवीननना दचमुहुर्मुहुः ॥ ४७ ॥ नदंतंवीक्ष्यतंकालीरथांगंचरविप्रभं ॥ बाणेनैकेनचिच्छेदसुप्रभंतत्सुदर्शनं ॥ ४८ ॥ तंजघानशरैस्तीक्ष्णैश्चंडंचंडीशिलाशितैः ॥ मूर्च्छितोऽसौपपातोर्व्यांदेवीबाणार्दितोभृशं ॥ ४९ ॥ पतितंभ्रात रंवीक्ष्यमुंडोदुःखार्दितस्तदा ॥ चकारशरवृष्टिंचकालिकोपरिकोपतः ॥ ५० ॥ चंडिकामुंडनिर्मुक्तांशरवृष्टिंसुदा रुणां ॥ ईषिकास्त्रैर्बलान्मुक्तैश्चकारतिलशःक्षणात् ॥ ५१ ॥ अर्धचंद्रेणबाणेनताडयामासतंपुनः ॥ पतितोऽ सौमहावीर्योमेदिन्यांमदवर्जितः ॥ ५२ ॥ हाहाकारोमहानासीद्दानवानांबलेतदा ॥ जहृषुरमराःसर्वेगगनस्थाग तव्यथाः ॥ ५३ ॥ विहायमूर्च्छांचंडस्तुसंगृह्यमहतींगदां ॥ तरसाताडयामासकालिकांदक्षिणेभुजे ॥ ५४ ॥ वंचयित्वागदाघातंतंबबंधमहासुरं ॥ तरसाबाणपाशेनमंत्रमुक्तेनकालिका ॥ ५५ ॥ उत्थितस्तुतदामुंडोब द्धंदृष्ट्वानुजंबलात् ॥ आजगामसुसंनद्धःशक्तिंकृत्वाकरेदृढां ॥ ५६ ॥ आगच्छंतंतदाकालीदानवंवीक्ष्यसत्वरं ॥ बबंधतरसातंतुद्वितीयंभ्रातरंभृशं ॥ ५७ ॥ छ छ छ

यंसूर्यसदृशं चक्रधरोविष्णुस्तदायुधंसुदर्शनं लक्षणयातद्वदित्यर्थः ॥ ४७ । ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मंत्रैरभिमंत्रिताईषिकाःशलाका ईषिकास्त्रं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ यज्ञेपशुवधस्यापेक्षितत्वाद्रणयज्ञेत्वदुद्देशेनेमौपशूमयानीतावित्याह रणयज्ञार्थमिति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ वधंमाकुर्विति वधंहिंसां माकुरुतर्हिकिंमोचनियौतत्राह मामुंचेति तर्हिकवास्थापनीयौतत्राह चतुरासीति हेरणप्रियेचतुरासित्वंमद्वाक्ययोरर्थविचार्यदेवानांकार्यसिद्धिस्त्वरसाकर्त्तव्यात्वयेत्यर्थः रणेयज्ञबुध्याऽनयोःपशुबुध्याचहननेयागीयहिंसायाहिंसात्वाभावात्वधोपिनभविष्यतिदेवानांकार्यसिद्धिश्च भविष्यतीतितदभिप्रायंइति ॥ ६१ ॥ कालिकादेवींप्रहेत्याह इतितस्याइति ॥६२ ॥ महत्कार्येदेव्यर्थबलिदानंकर्त्तव्यमितिदेव्याभिप्रायंज्ञात्वाकालिकयाग्रेमहादैत्यवधादिमहाकार्यसिध्यर्थपशुबुध्याश्रीदेव्यग्रेतौहताविातिगूढोभिसंधिः ॥६३॥६४॥अत्रयद्यंबिकाशब्देनकौशि

गृहीत्वातौमहावीर्यौचंडमुंडौशशाविव ॥ कुर्वतीविपुलंहासमाजगामांबिकांप्रति ॥ ५८ ॥ अगत्यतामथोवाच गृहाणेमौपशूप्रिये ॥ रणयज्ञार्थमानीतौदानवौरणदुर्जयौ ॥५९॥ तावानीतौतदावीक्ष्यचंडिकातौवृकाविव ॥ अंबिकाकालिकांप्राहमाधुरीसंयुतंवचः ॥ ६० ॥ वधंमाकुरुमामुंचचतुरासिरणप्रिये ॥ देवानांकार्यसंसिद्धिः कर्त्तव्यातरसात्वया ॥ ६१ ॥व्यासउवाच॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाकालिकाप्राहतांपुनः ॥ युद्धयज्ञेऽतिविख्याते खड्गयूपेप्रतिष्ठिते ॥६२॥ आलंभंचकरिष्यामियथाहिंसानजायते ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीखड्गेनाशिरसीतयोः ॥६३॥चकर्त्ततरसाकालीपपौचरुधिरंमुदा ॥ एवंदैत्यौहतौदृष्ट्वामुदितोवाचचांबिका ॥६४ ॥ कृतंकार्यंसुराणां तेददाम्यद्यवरंशुभं॥चंडमुंडौहतौयस्मात्तस्मात्तेनामकालिके॥चामुंडेतिसुविख्यातंभविष्यतिधरातले ॥६५॥

कीमातागृह्यतेतदांबिकायाल[illegible]टफलकान्निसृतायाःकाल्याश्चंडमुंडौनिहत्यागतायाअंबिकयैवचामुंडेतिनामकरणंकृतमित्यर्थःसपद्यते यदित्वंबिकाशब्देनकौशिक्यैवगृह्यतेतदाकौशिकीललाटफलकान्निसृतायाःकाल्याश्चंडमुंडौनिहत्यागतायाः कौशिक्यैवचामुंडेतिनामकरणंकृतमित्यर्थःसंपद्यते मार्कंडेयपुराणेप्युभयपक्षौसंभवतःप्रांचस्तुद्वितीयपक्षमेवसप्तशतिव्याख्यायांसमाश्रयंति परंत्वंबिकाशब्दस्यकौशिकीनन्यांशक्तेःपूर्वमुभयपुराणयोरुक्तत्वात्सैवाच[illegible]त्यायुक्तत्वादितिप्रथमपक्षएवन्या[illegible]नितिममप्रतिभाति चामुंडेति पृषोदरादित्वात्साधु ॥ ६५

इतिश्रीदेवीभा०म०पं०षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ अथ [illegible] सुरस्यात्रयुद्धंसम्यगिहोच्यते ॥१॥ चंडमुंडवधोत्तरं जातं वृत्तमाह हतौताविति ॥ १ ॥ २ ॥ बुंबारवमिति हस्तमु[illegible]योगेनाक्रियमाणःशब्दोबुंबारवः कस्मिंश्चिदनर्थेसंप्राप्तेए वंतंशब्दंलोकाःकुर्वंति ॥ ३ ॥ ४ ॥ [illegible]कपदातिभिरिति दासेरकस्तुकरभेदासिपुत्रेचधीवरेइतिमेदिनी दासेरकाश्चपदातयश्चेतिद्वंद्वः

इतिश्रीदे०म०पं०चंडमुं[illegible]धेषड्विंशोऽध्यायः ॥२६॥ [illegible] उवाच ॥ हतौतौदानवौदृष्ट्वाहतशेषाश्चसैनि
काः ॥ पलायनंततःकृत्वाजग्मुःसर्वेनृपंप्रति ॥ १ ॥ भिन्नांगाविशिखैःकेचित्केचिच्छिन्नकरास्तथा ॥ रुधिरस्रावदे
हाश्चरुदंतोभिययुःपुरे ॥ २ ॥ गत्वादैत्यपतिंसर्वेचक्रुर्बुंबारवंमुहुः ॥ रक्षरक्षमहाराजभक्षयत्यद्यकालिका ॥ ३ ॥
तयाहतौमहावीरौचंडमुंडौसुरार्दनौ ॥ भक्षिताःसैनिकाःसर्वेवयंभग्नाभयातुराः ॥ ४ ॥ भीतिदंचरणस्थानंकृ
तंकालिकयाप्रभो ॥ पातितैर्गजवीराश्वैर्दासेरकपदातिभिः ॥ ५ ॥ शोणितौघवहाकुल्याकृतामांसातिकर्दमा ॥
केशशैवालिनीभग्नरथचक्रविराजिता ॥ ६ ॥ छिन्नबाह्वादिमत्स्याढ्याशीर्षतुंबीफलान्विता ॥ भयदाकातरा
णांवैसुराणांमोदवर्धिनी ॥ ७ ॥ कुलंरक्षमहाराजपातालंगच्छसत्वरं ॥ क्रुद्धादेवीक्षयंसद्यःकरिष्यतिनसंशयः
॥ ८ ॥ सिंहोपिभक्षयत्याजौदानवान्दनुजेश्वर ॥ तथैवकालिकादेवीहंतिबाणैरनेकधा ॥ ९ ॥ तस्मात्त्वमपि
राजेंद्रमरणायमृषामतिं ॥ करोषिसहितोभ्रात्राशुंभेनकुपिताशयः ॥ १० ॥ किंकरिष्यतिनार्येषाक्रूराकुलवि
नाशिनी ॥ यस्याहेतोर्महाराजहंतुमिच्छसिबांधवान् ॥ ११ ॥

कर्मधारयोवादासेरकाउष्ट्रावा ॥ ५ ॥ कुल्यानदी शोणितमेवजलंतस्यप्रापिका मांसमेवातिशयितःकर्दमोयस्यां केशरूपशैवालवतीभग्न रथास्तेषांचक्रैरावर्तस्थानापन्नैर्विराजिता ॥ ६ ॥ छिन्नायेबाहुपादास्तएवमत्स्यास्तैर्युक्ता शीर्षाण्येवतुंबीफलानितद्युक्ता ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ किंकरिष्यतीति किमनयाफलमित्यर्थः ॥ ११ ॥

॥६८॥ दैवाधीनौमहाराजलोकेजयपराजयौ ॥ अल्पार्थायमहद्दुःखंबुद्धिमान्नप्रकल्पयेत् ॥ १२ ॥ चित्रंपश्यविधेः
कर्मयदधीनंजगत्प्रभो ॥ निहताराक्षसाःसर्वेस्त्रियापश्यैकयानया ॥ १३ ॥ जेतात्वंलोकपालानांसैन्ययुक्तोहि
सांप्रतं ॥ एकाप्रार्थयतेबालायुद्धायेतिसुसंभ्रमः ॥१४॥ पुरात्वयातपस्तप्तंपुष्करेदेवतायने ॥ वरदानायसं
प्राप्तोब्रह्मालोकपितामहः ॥ १५ ॥ धात्रोक्तस्त्वंमहाराजवरंवरयसुव्रत ॥ तदात्वयामरत्वंचप्रार्थितंब्रह्मणः
किल ॥१६ ॥ देवदैत्यमनुष्येभ्योनभवेन्मरणंमम ॥ सर्वकिन्नरयक्षेभ्यःपुंल्लिंगवाचकादपि ॥ १७॥ तस्मात्त्वां
हंतुकामैषाप्राप्तायोपिद्वराप्रभो ॥ युद्धंमाकुरुराजेंद्रविचार्यैवंप्रियाधुना ॥ १८॥ देवीह्येषामहामायाप्रकृतिःपर
मामता ॥ कल्पांतकालेराजेंद्रसर्वसंहारकारिणी ॥ १९ ॥ उत्पादयित्रीलोकानांदेवानामीश्वरीशुभा ॥ त्रिगु
णातामसीदेवीसर्वशक्तिसमन्विता ॥ २० ॥ अजय्याचाक्षयानित्यासर्वज्ञाचसदोदिता ॥ वेदमाताचगायत्री
संध्यासर्वसुरालया ॥ २१ ॥ निर्गुणासगुणासिद्धासर्वसिद्धिप्रदाऽव्यया ॥ आनंदानंददागौरीदेवानामभयप्र
दा ॥ २२ ॥ एवंज्ञात्वामहाराजवैरभावंत्यजानया ॥ शरणंव्रजराजेंद्रदेवीत्वांपालयिष्यति ॥ २३ ॥ आज्ञाक
रोभवैतस्याःसंजीवयनिजंकुलं ॥ हतशेषाश्चयेदैत्यास्तेभवंतुचिरायुषः ॥२४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांव
चःश्रुत्वाशुंभःसुरबलार्दनः ॥ उवाचवचनंतथ्यंवीरवर्यगुणान्वितं ॥ २५ ॥ शुंभउवाच ॥ मौनंकुर्वंतुभोमं
दायूयंभग्नारणाजिरात् ॥ शीघ्रंगच्छंतुपातालंजीविताशाबलीयसी ॥ २६ ॥ ॥६८॥

॥ २५ ॥ जीविताशायुष्माकंबलीयस्यस्तीत्यर्थः ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ममदैवाधीनत्वनिश्चयात्सानास्तीत्याह दैवाधीनमिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इत्थंकालवशत्वेसर्वेषांसमा नेयथातेयुध्यंतितथाहमपीत्याह तथाहमपीति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ दैवाधीनत्वपक्षेपीदमुत्तरंमयादत्तं उद्यमाधीनत्वपक्षेतुसर्वथा योद्धव्यमित्येवायातीत्याह दैवंमिथ्येति तेषांवचोयुक्तियुक्तंइत्थंयेभिभाषितंशास्त्रज्ञानंतितेवदंतीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ तत्रयुक्तिमाह उद्यमेन

दैवाधीनंजगत्सर्वंकाचिंतात्रजयेमम ॥ देवास्तथैवब्रह्माद्यादैवाधीनावयंयथा ॥२७॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रोयंयमो ग्निर्वरुणस्तथा॥सूर्यश्चंद्रस्तथाशक्रःसर्वेदैववशाःकिल ॥२८॥ काचिंतातर्हिमेमंदायद्भावितद्भविष्यति॥उद्यम स्तादृशोभूयात्यादृशीभवितव्यता ॥ २९ ॥ सर्वथैवंविचार्यैवनशोचंतिबुधाःक्वचित् ॥ स्वधर्मंनत्यजंतीहज्ञा निनोमरणाद्भयात् ॥ ३० ॥ सुखंदुःखंतथैवायुर्जीवितंमरणंनृणां ॥ कालेभवतिसंप्राप्तेसर्वथादैवनिर्मितं ॥ ३१॥ ब्रह्मापततिकालेस्वेविष्णुश्चपार्वतीपतिः ॥ नाशंगच्छंत्यायुषोऽतेसर्वेदेवाःसवासवाः॥ ३२॥ तथाहमपि कालस्यवशगःसर्वथाधुना ॥ नाशंजयंवागंतास्मिस्वधर्मपरिपालनात् ॥ ३३ ॥ आहूतोप्यनयाकामंयुद्धाया बलयाकिल ॥ कथंपलायनपरोजीवेयंशरदांशतं ॥ ३४ ॥ करिष्याम्यद्यसंग्रामंयद्भावितद्भवत्विह ॥ जयोवा मरणंवापिस्वीकरोमियथातथा ॥ ३५ ॥ दैवंमिथ्येतिविद्वांसोवदंत्युद्यमवादिनः॥ युक्तियुक्तंवचस्तेषांयेजा नंत्यभिभाषितं ॥३६॥ उद्यमेनविनाकामंनासिध्यंतिमनोरथाः ॥ कातराएवजल्पंतियद्भाव्यंतद्भविष्यति ॥ ३७ ॥ अदृष्टंबलवन्मूढाःप्रवदंतिनपंडिताः ॥ प्रमाणंतस्यसत्वेकिमदृश्यंदृश्यतेकथं ॥ ३८ ॥ अदृष्टंक्वापिदृ ष्टंस्यादेषामूर्खविभीषिका ॥ अविलंबंविनैवैषादुःखेचित्तस्यधारणा ॥ ३९ ॥ छ छ

विनेति तद्भविष्यतीति अत्रेतिशेषः॥३७॥तस्यसत्वेकिमिति तस्यदृष्टस्यसत्वेकिंप्रमाणंनप्रमाणमस्तीत्यर्थः अदृश्यमदृष्टंकथंदृश्यतेतस्माद्दृ श्यत्वाभावान्नप्रत्यक्षंप्रमाणमदृष्टसत्वेइत्यर्थः॥३८॥तस्मादृष्टाभावादवलंबंविनैवाश्रयंविनैवैषाचित्तस्यधारणास्थापनादुःखेदुःखविषये॥३९

चक्रीति वर्तुलंपाषाणद्वयंपिष्टसाधनंचक्रीपदवाच्यंलोकेचक्कीतिवदंति ॥ ४० ॥ ननुउद्यमेकृतेपिकाचित्कार्यंनभवतितस्मादुद्यो गोप्यकिंचित्करः किंतुदैवमेवप्रधानमितिचेत्तत्राह कदाचिदिति कार्यानुरूपोद्योगेभवत्येवकार्यं कार्यबाहुल्येउद्योगन्यूनतायांनकार्यंभव तीतिनतान्निर्वाहार्थमदृष्टापेक्षास्तीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ प्रत्यक्षप्रमाणाभावेप्यागमस्यादृष्टविषयेप्रामाण्यमस्त्येवेतिचेद्येवेदप्रामाण्यवादिनस्ता न्प्रतीत्थंवक्तव्यं नवयंतादृशाः किंतुप्रत्यक्षमेकेचार्वाकाइति नास्तिकमतावलंबिनइत्याह देशंकालंचेति देशकालावप्युद्योगस्यसाम

चक्रीसमीपेसंविघ्नसंस्थितापिष्टकारिणी ॥ उद्यमेनविनापिष्टंनभवत्येवसर्वथा ॥ ४० ॥ उद्यमेचकृतेकार्यं सिद्धियात्येवसर्वथा ॥ कदाचित्तस्यनूनत्वेकार्यंनैवभवेदपि ॥ ४१ ॥ देशंकालंचविज्ञायस्वबलंशत्रुजंबलं ॥ कृतंकार्यंभवत्येवबृहस्पतिवचोयथा॥४२ ॥व्यासउवाच॥इतिनिश्चित्यदैत्येंद्रोरक्तबीजंमहासुरं ॥ प्रेषयामा ससंग्रामेसैन्येनमहतावृतं ॥ ४३ ॥ शुंभउवाच ॥ रक्तबीजमहाबाहोगच्छत्वंसमरांगणे ॥ कुरुयुद्धंमहाभा गयथातेबलमाहितं ॥ ४४ ॥ रक्तबीजउवाच ॥ महाराजनतेकार्याचिंतास्वल्पतरापिवा ॥ अहमेनांहनि ष्यामिकरिष्यामिवशेतव ॥ ४५ ॥ पश्यमेयुद्धचातुर्यंक्कयंबालासुरप्रिया ॥ दासींतेऽहंकरिष्यामिजित्वेमांसम रेबलात् ॥४६॥ व्यासउवाच ॥ इत्याभाष्यकुरुश्रेष्ठरक्तबीजोमहासुरः ॥ जगामरथमारुह्यस्वसैन्यपरिवा रितः ॥ ४७॥ हस्त्यश्वरथपादातिवृंदैश्चपरिवेष्टितः ॥ निर्जगामरथारूढोदेवींशैलोपरिस्थितां ॥ ४८ ॥

ग्रीभूतकल्प्यंतेइतिभावः कोभवतामाचार्यइतिचेत्तत्राह बृहस्पतीति बार्हस्पत्यंशास्त्रमित्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अयंरक्तबीजोमहिषा सुरस्योत्पत्तिसमयेचितामध्यान्निर्गतोदेहांतरेणरंभासुरएवेतिपूर्वमुक्तं ॥४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ शैलोपरिस्थितामिति यद्यपिदे वीशुंभस्योपवनेस्थितेतिपूर्वमुक्तंतथापिचंडमुंडवधानंतरंसर्वदैत्यानांबधविस्तीर्णस्थलस्यापेक्षितत्वाल्लोकासंकुलितेविस्तीर्णेदेशेहिमालयेगतव तीभगवतीतिवाशैलोपर्येवतस्योपवनमासीदितिवाबोध्यं ॥ ४८ ॥

॥४९॥५०॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ परंतुयात्किंचिन्मगोच्यतेतच्छ्रुत्वापश्चाद्युद्धंकुर्वित्याह वृद्धाश्चेति सर्वेषांवाक्यानांचोदित्यनेनान्वयः ॥५४॥ ५५॥ रसानामिति विद्वत्सभासुशृंगाररसः शांतिरसश्चेतिद्वावेवमुख्यत्वेनगणितौ ॥ ५६ ॥ नृपभावेसंसारशक्तिरूपेनृपस्वभावे

तमागतंसमालोक्यदेवीशंखमवादयत् ॥ भयदंसर्वदैत्यानांदेवानांमोदवर्द्धनं ॥ ४९ ॥ श्रुत्वाशंखस्वनंचोग्रं रक्तबीजोतिवेगवान् ॥ गत्वासमीपेचामुंडांबभाषेवचनंमृदु ॥ ५० ॥ रक्तबीजउवाच ॥ बालेकिंमांभीषयासि मत्वात्वंकातरंकिल ॥ शंखनादेनतन्वंगिवेत्सिकिंधूम्रलोचनं ॥ ५१ ॥रक्तबीजोऽस्मिनाम्नाहंत्वत्सकाशमिहागतः ॥ युद्धेच्छाचेत्पिकालापेसज्जाभवभयंनमे ॥ ५२॥ पश्याद्यमेबलंकांतेदृष्टायेकातरास्त्वया ॥ नाहंपंक्तिगतस्तेषांकुरुयुद्धंयथेच्छसि ॥ ५३ ॥ वृद्धाश्चसेविताःपूर्वंनीतिशास्त्रंश्रुतंत्वया ॥ पठितंचार्थविज्ञानंविद्धद्गोष्ठीकृताथवा ॥ ५४ ॥ साहित्यतंत्रविज्ञानंचेदास्तितवसुंदरि ॥ शृणुमेवचनंपथ्यंतथ्यंप्रमितिबृंहितं ॥ ५५ ॥ रसानांचनवानांवैद्वावेवमुख्यतांगतौ ॥ शृंगारकःशांतिरसोविद्वज्जनसभासुच ॥ ५६ ॥ तयोःशृंगारएवादौनृपभावेप्रतिष्ठितः ॥ विष्णुर्लक्ष्म्यासहास्तेवैसावित्र्याचतुराननः ॥ ५७ ॥ शच्येंद्रःशैलसुतयाशंकरःसहशेरते ॥ वल्यावृक्षोमृगोमृग्याकपोत्याचकपोतकः ॥ ५८ ॥ एवंसर्वेप्राणभृतःसंयोगरसिकाभृशं ॥ अप्राप्तभोगविभवायेचान्येकातरानराः ॥ ५९ ॥ भवंतियतयस्तेवैमूढादैवेनवंचिताः ॥ असंसाररसज्ञास्तेवंचितावंचनापरैः ॥ ६० ॥ मधुरालापनिपुणैरताःशांतिरसेहिते ॥ क्वज्ञानंक्वचवैराग्यंवर्तमानेमनोभवे ॥ ६१ ॥ छ छ

इत्यर्थः अस्मिन्रसेकेसक्ताइतिचेत्तत्राह विष्णुर्लक्ष्म्याइति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ शांतिरसेकेसक्ताइतिचेद्धतभाग्याइत्याह अप्राप्तभोगविभवाइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ येकुत्राप्युपयोगिनोनसंत्यंधपंगुमूढादयस्तेशांतिरसेनिमग्नाइत्यर्थः किंच ज्ञानंभवत्विचरसापिशांतिःरसोस्तुनदेवतुसर्वथादुर्लभमित्याह क्वज्ञानमिति ॥ ६१ ॥

॥६२ ॥ ६३॥ चामुंडाललाटान्निसृताकालिकाकोशान्निर्गता अंबिकातयोर्जननी इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुरक्तबीजासुरेणह ॥ देव्यासहमहायुद्धमभूदितिचवर्ण्यते ॥ १ ॥ रक्तबीजवाक्यंश्रुत्वादेवीयदाहतदुच्य

लोभेक्रोधेचदुर्द्धर्षमोहेमतिविनाशके ॥ तस्मात्त्वमपिकल्याणिकुरुकांतंमनोहरं ॥६२॥ शुंभंसुराणांजेतारंनि शुंभंवामहाबलं ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वारक्तबीजोऽसौविररामपुरःस्थितः ॥ ६३ ॥ श्रुत्वाजहासचामुंडा कालिकाचांबिकातथा ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ व्यासउवा च ॥ कृत्वाहास्यंततोदेवीतमुवाचविशांपते ॥ मेघगंभीरयावाचायुक्तियुक्तमिदंवचः ॥ १ ॥ पूर्वमेवमयाप्रो क्तंमंदात्मन्किंविकत्थसे ॥ दूतस्याग्रेयथायोग्यंवचनंहितसंयुतं ॥ २ ॥ सदृशोममरूपेणबलेनविभवेनच ॥ त्रिलोक्यांयदिकोपिस्यात्तंपतिंप्रवृणोम्यहं ॥ ३ ॥ ब्रूहिशुंभंनिशुंभंचप्रतिज्ञामेपुराकृता ॥ तस्माद्युध्यस्व जित्वामांविवाहंविधिवत्कुरु ॥ ४ ॥ त्वंवैतदाज्ञयाप्राप्तस्तस्यकार्यार्थसिद्धये ॥ संग्रामंकुरुपातालंगच्छवापाति नासह ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदेव्याःसदैत्योऽमर्षपूरितः ॥ मुमोचतरसाबाणान्सिंहस्योप रिदारुणान् ॥ ६ ॥ अंबिकातांश्छरान्वीक्ष्यगगनेपंन्नगोपमान् ॥ चिच्छेदसायकैस्तीक्ष्णैर्लघुहस्ततयाक्षणा त् ॥ ७ ॥ अन्यैर्जघानविशिखैरक्तबीजंमहासुरं ॥ अंबिकाचापनिर्मुक्तैःकर्णाकृष्टैःशिलाशितैः ॥८ ॥ देवीबाण हतःपापोमूर्च्छामापरथोपरि ॥ पतितेरक्तबीजेतुहाहाकारोमहानभूत् ॥९॥

ते कृत्वाहास्यमिति ॥ १ ॥ पूर्वमेवेति हेमंदात्मन्पूर्वंप्रेषितस्यदूतस्याग्रेयथायोग्यंहितसंयुतंवचनंमयापूर्वमेवप्रोक्तंपुनस्त्वंकिमर्थंविकत्थ सइत्यन्वयः ॥ २ ॥ तत्किमुक्तमितिचेत्तदाह सदृशोममेति प्रवृणोमिवर्तमानसामीप्येभविष्यातिलट्वरिष्यामीत्यर्थः ॥ ३ ॥ इतिप्र तिज्ञेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अन्यैरितिस्थूलाग्रैरित्यर्थः ॥ ८ ॥ तेनचरक्तंननिर्गतंमूर्च्छाचजातेत्युभयंयुक्तमेव ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥ १४॥ कालीविस्तारितानना सतीतेननादेनयुक्ताजाता तथातेषांनादंस्वमुखेनाकरोदित्यर्थः॥१५ ॥

सैनिकाश्चुक्रुशुःसर्वेहताःस्मइतिचाब्रुवन् ॥ ततोबुंबारवंश्रुत्वाशुंभःपरमदारुणं ॥१०॥ उद्योगंसर्वसैन्यानां दैत्यानामादिदेशह ॥ शुंभउवाच ॥ निर्यांतुदानवाःसर्वेकांबोजाःस्वबलैर्वृताः ॥११॥ अन्येऽप्यतिबलाःशूराःकालकेयाविशेषतः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याज्ञप्तंबलंसर्वंशुंभेनचचतुर्विधं ॥ १२ ॥ निर्जगाममदाविष्टंदेवीसमरमंडले ॥ तमागतंसमालोक्यचंडिकादानवंबलं ॥ १३ ॥ घंटानादंचकाराशुभीषणंभयदंमुहुः ॥ ज्यास्वनंशंखनादंचचकारजगदंबिका ॥१४॥ तेननादेनसाजाताकालीविस्तारितानना ॥ श्रुत्वातन्निनदंघोरंसिंहोदिव्याश्चवाहनं ॥ १५॥ जगर्जसोऽपिबलवान्जनयन्भयमद्भुतं ॥ तन्निनादमुपश्रुत्यदानवाःक्रोधमूर्च्छिताः ॥ १६ ॥ प्रचिक्षिपुरस्त्राणिदेवींप्रतिमहाबलाः ॥ तस्मिन्नेवायतेयुद्धेदारुणेलोमहर्षणे ॥ १७॥ ब्रह्मादीनांचदेवानांशक्तयश्चंडिकांययुः ॥ यस्यदेवस्ययद्रूपंयथाभूषणवाहनं ॥ १८ ॥ तादृग्रूपास्तदादेव्यःप्रययुःसमरांगणे ॥ ब्रह्माणीवरटारूढासाक्षसूत्रकमंडलुः ॥ १९ ॥ आगताब्रह्मणःशक्तिःब्रह्माणीतिप्रतिश्रुता ॥ वैष्णवीगरुडारूढाशंखचक्रगदाधरा ॥ २० ॥ पद्महस्तासमायातापीतांबरविभूषिता ॥ शांकरीतुवृषारूढात्रिशूलवरधारिणी ॥ २१ ॥ अर्धचंद्रधरादेवीतथाहिवलयाशिवा ॥ कौमारीशिखिसंरूढाशक्तिहस्तावरानना ॥ २२ ॥ युद्धकामासमायाताकार्तिकेयस्वरूपिणी ॥ इंद्राणीसुष्टुवदनासुश्वेतगजवाहना ॥ २३ ॥ वज्रहस्तातिभूषाढ्यासंग्रामाभिमुखीययौ ॥ वाराहीसूकराकाराप्रौढप्रेतासनामता ॥२४॥ छ छ

॥ १६॥ आयतेविस्तीर्णे ॥१७॥ १८॥ वरटोहंसः॥ १९॥ २०॥ २१॥ शिखिसंरूढामयूरारूढेत्यर्थः॥ २२॥ २३॥२४॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ तथाकाराःयस्यदेवस्ययाशक्तिस्तस्यदेवस्ययआकारस्तथाकारोयासांताःइत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ येच न्येदानवाःस्थितास्तन्निंदैत्यबलंचसर्वंहत्वेत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अतिविशिष्टतेजसःकौशिक्याःसविधेस्वयंगंतुमशक्ता

नारसिंहीनृसिंहस्यबिभ्रतीसदृशंवपुः ॥ याम्याचमाहिषारूढादंडहस्ताभयप्रदा ॥ २५ ॥ समायाताथसंग्रामेयमरूपाशुचिस्मिता ॥ तथैववारुणीशक्तिःकौबेरीचमदोत्कटा ॥ २६॥ एवंविधास्तथाकारायायुःस्वस्वबलैर्वृताः ॥ आगतास्ताःसमालोक्यदेवीमुदमवापच ॥ २७ ॥ स्वस्थामुमुदिरेदेवादैत्याश्चभयमाययुः ॥ ताभिः परिवृतस्तत्रशंकरोलोकशंकरः ॥ २८ ॥ समागम्यवसंग्रामेचंडिकामित्युवाचह ॥ हन्यंतामसुराःशीघ्रंदेवानांकार्यसिद्धये ॥ २९॥ निशुंभंचैवशुंभंचयेचान्येदानवाःस्थिताः ॥ हत्वादैत्यबलंसर्वंकृत्वाचनिर्भयंजगत् ॥ ३० स्वानिस्वानिचधिष्ण्यानिसमागच्छंतुशक्तयः ॥ देवायज्ञभुजःसंतुब्राह्मणायजनेरताः ॥ ३१ ॥ प्राणिनःसंतुसंतुष्टाःसर्वेस्थावरजंगमाः ॥ शमंयांतुतथोत्पाताईतयश्चतथापुनः ॥ ३२ ॥ घनाःकालेप्रवर्षंतुकृषिर्बहुफलातथा ॥ व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवतिदेवेशेशंकरेलोकशंकरे ॥ ३३ ॥ चंडिकायाःशरीरात्तुनिर्गताशक्तिरद्भुता ॥ भीषणातिप्रचंडाचशिवाशतनिनादिनी ॥ ३४ ॥ घोररूपाथपंचास्यमित्युवाचस्मितानना ॥ देवदेवव्रजाशुत्वंदैत्यानामधिपंप्रति ॥ ३५ ॥ छ छ छ छ छ छ छ

स्तादेवसक्तोरीशानोदेव्यैदर्शयित्वा कौशिक्याःस्वशक्तेःपार्वत्याःसकाशात्प्रादुर्भूतत्वेनधृष्टतयाईशानएवतथोक्तवानितिभावः स्वस्यापि सहायप्रदर्शनेनेषदुष्टाभगवतीतस्योत्तरंनाह किंतुतस्याःसकाशादुत्पन्नाकाचिच्छक्तिरित्याह चंडिकायाःशरीराच्चेति शिवाशतनिनादिनीशतशब्दोनंतवाची शिवानांशतेननिनादिनीतिविग्रहः निवदद्बंतशिवावृतेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ मच्छिवाःयामयावहानिनदंस्यःप्रादुर्भूताःपिशितंमांसं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

दूतत्वंकुरुकामारेब्रूहिशुंभंस्मराकुलं ॥ निशुंभंचमदोत्सिक्तंवचनान्ममशंकर ॥ ३६ ॥ मुक्त्वात्रिविष्टपंयांतुयू
यंपातालमाशुवै ॥ देवाःस्वर्गेंसुखंयांतुतुराषाट्स्वासनंशुभं॥३७॥ प्राप्नोतुत्रिदिवंस्थानंयज्ञभागांश्चदेवताः
जीवितेच्छाचयुष्माकंयदिस्यात्तुमहत्तरा ॥ ३८ ॥ तर्हिगच्छंतुपातालंतरसायत्रदानवाः ॥ अथवाबलमास्था
ययुद्धेच्छामरणायचेत् ॥ ३९ ॥ तदागच्छंतुतृप्यंतुमाच्छिवाःपिशितेनवः ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनं
तस्याःशूलपाणिस्त्वरान्वितः ॥ ४० ॥ गत्वाहदैत्यराजानंशुंभंसदसिसंस्थितं ॥ शिवउवाच ॥ राजन्दूतो
हमंबायास्त्रिपुरांतकरोहरः ॥४१॥ त्वत्सकाशमिहायातोहितंकर्तुंतवाखिलं ॥ त्यक्त्वास्वर्गंतथाभूमिंयूयंगच्छं
तुसत्वरं ॥ ४२ ॥ पातालंयत्रप्रल्हादोबलिश्चबलिनांवरः ॥ अथवामरणेच्छाचेत्तर्ह्यागच्छंतुसत्वरं ॥ ४३ ॥
संग्रामेवोहनिष्यामिसर्वानेवाहमाशुवै ॥ इत्युवाचमहाराज्ञीयुष्मत्कल्याणहेतवे ॥ ४४ ॥ व्यासउ० ॥ इति
दैत्यवरान्देवीवाक्यममृतसन्निभं ॥ हितकृच्छ्रावयित्वासप्रत्यायातश्चशूलभृत् ॥४५॥ ययासौप्रेरितःशंभुर्दूत
त्वेदानवान्प्रति ॥ शिवदूतीतिविख्याताजातात्रिभुवनेखिले ॥ ४६ ॥ तेपिश्रुत्वावचोदेव्याःशंकरोक्तंतुदुष्क
रं ॥ युद्धायनिर्ययुःशीघ्रंदंशिताःशस्त्रपाणयः ॥ ४७ ॥ तरसारणमागत्यचंडिकांप्रतिदानवाः ॥ निर्जघ्नुश्चश
रैस्तीक्ष्णैःकर्णाकृष्टैःशिलाशितैः ॥ ४८ ॥ ॐ ॐ ॐ

इत्युवाचमहाराज्ञीति त्यक्त्वास्वर्गमित्यारभ्याशुवैएतत्पर्यंतामितिशब्दार्थः ॥४४॥ देवीवाक्यंदेव्यावाक्यंहितकृदमृतसन्निभंश्रावयित्वाशूलभृ
च्छिवःप्रत्यायातइत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ययेतिकौशिकीतद्भूतयेत्यर्थः ॥४६ ॥४७ ॥ ४८ ॥

कालिकाशूलपातैस्तान्गदाशक्तिविदारितान् ॥ कुर्वंतीव्यचरत्तत्रभक्षयंतीचदानवान् ॥ ४९ ॥ कमंडलुजला
क्षेपगतप्राणान्महाबलान् ॥ ब्रह्माणीचाकरोत्तत्रदानवान्समरांगणे ॥ ५० ॥ माहेश्वरीवृषारूढात्रिशूलेना
तिरंहसा ॥ जघानदानवान्संख्येपातयामासभूतले ॥ ५१ ॥ वैष्णवीचक्रपातेनगदापातेनदानवान् ॥ गत
प्राणान्चकाराशुचोत्तमांगविवर्जितान् ॥ ५२ ॥ ऐंद्रीवज्रप्रहारेणपातयामासभूतले ॥ ऐरावतकराघातपी
डितान्दैत्यपुंगवान् ॥ ५३ ॥ वाराहीतुंडघातेनदंष्ट्राग्रपातेनेनच ॥ जघानक्रोधसंयुक्ताशतशोदैत्यदानवान्॥
५४ ॥ नारसिंहीनखैस्तीव्रैर्दारितान्दैत्यपुंगवान् ॥ भक्षयंतीचचाराजौननादचमुहुर्मुहुः ॥ ५५ ॥ शिवदूती
साट्टहासैःपातयामासभूतले ॥ तांश्चखादाथचामुंडाकालिकाचत्वरान्विता ॥ ५६ ॥ शिखिसंस्थाचकौमारीक
र्णाकृष्टैःशिलाशितैः ॥ निजघानरणेशत्रून्देवानांचहितायवै ॥ ५७ ॥ वारुणीपाशसंबद्धान्दैत्यान्समरम
स्तके ॥ पातयामासतत्पृष्ठेमूर्छितान्गतचेतनान् ॥ ५८ ॥ एवंमातृगणेनाजावतिवीर्यपराक्रमं ॥ मर्दितंदान
वंसैन्यंपलायनपरंह्यभूत् ॥ ५९ ॥ बुंबारवस्तुसुमहानभूत्तत्रबलार्णवे ॥ पुष्पवृष्टिंतदादेवाश्चक्रुर्देव्यागणोप
रि ॥ ६० ॥ तच्छ्रुत्वानिनदंघोरंजयशब्दंचदानवाः ॥ रक्तबीजश्चुकोपाशुदृष्ट्वादैत्यान्पलायितान् ॥ ६१ ॥
गर्जमानांस्तथादेवान्वीक्ष्यदैत्योमहाबलः ॥ रक्तबीजस्तुतेजस्वीरणमभ्याययौतदा ॥ ६२ ॥ सायुधोरथसंवि
ष्टःकुर्वन्ज्याशब्दमद्भुतं ॥ आजगामतदादेवींक्रोधरक्तेक्षणोद्यतः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंच
मस्कंधेऽष्टाविंशोध्यायः ॥ २८ ॥ छ छ छ

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेऽष्टाविंशोध्यायः ॥ २८ ॥

षष्टिश्लोकै रक्तबीजवधाख्यानंसविस्तरं ॥ कीर्तयित्वाथशुंभस्ययुद्धायोद्योगईर्यते ॥ १ ॥ रक्तबीजस्यप्रभावंवर्णयति वरदानमिदंतस्ये ति शिवेनार्पितंसमर्पितंरंभासुरएवाग्निमध्यान्निर्गतोरक्तबीजोजातइतिमहिषासुरोत्पत्तौपूर्वमुक्तंसएवपश्चात्तपस्ययाशिवाद्वरंलब्धवानित्याह

व्यासउवाच ॥ वरदानमिदंतस्यदानवस्यशिवार्पितं ॥ अत्यद्भुततरंराजन्शृणुतत्प्रब्रवीम्यहं ॥ १ ॥ तस्य देहाद्रक्तबिंदुर्यदापततिभूतले ॥ समुत्पतंतिदैतेयास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥२॥ असंख्यातामहावीर्यादानवार क्तसंभवाः ॥ प्रभवंत्विितिरुद्रेणदत्तोस्त्यत्यद्भुतोवरः ॥ ३ ॥ सतेनवरदानेनदर्पितःक्रोधसंयुतः ॥ अभ्यगात्त रसासंख्येहंतुंदेवींसकालिकां ॥ ४ ॥ सदृष्ट्वावैष्णवींशक्तिंगरुडोपरिसंस्थितां ॥शक्त्याजघानदैत्येंद्रस्तांवैकम ललोचनां ॥ ५ ॥ गदयावारयामासशक्तिःसाशक्तिसंयुता ॥ अताडयच्चचक्रेणरक्तबीजंमहासुरं ॥६ ॥ रथां गाहतदेहात्तुबहुसुस्रावशोणितं ॥ वज्राहतगिरेःशृंगात्निर्झराइवगैरिकाः ॥ ७ ॥ यत्रयत्रयदाभूमौपतंतिर क्तबिंदवः ॥ समुत्तस्थुस्तदाकाराःपुरुषाश्चसहस्रशः ॥८॥ ऐंद्रीतमसुरंघोरंवज्रेणाभिजघानच॥रक्तबीजंक्रुधा विष्टानिःससारचशोणितं ॥ ९ ॥ ततस्तत्क्षतजाज्जातारक्तबीजाह्यनेकशः ॥ तद्वीर्याश्चतदाकाराःसायुधायुद्ध दुर्मदाः ॥ १० ॥ ब्रह्माणीब्रह्मदंडेनकुपिताह्यहनद्भृशं ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनदारयामासदानवं ॥ ११ ॥ नार सिंहीनखाघातैस्तंविव्याधमहासुरं ॥ अहनत्तुंडघातेनक्रुद्धातंराक्षसाधमं ॥ १२ ॥ कौमारीचतथाशक्त्यावक्ष स्येनमताडयत् ॥ सोपिक्रुद्धःशरासारैर्बिभेदानिशितैश्चताः ॥ १३ ॥ ६४ ६१

अत्यद्भुततरमिति तद्वरदानमत्यद्भुततरंनैतत्सदृशमन्यत्रकापिदृष्टमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ क्षतजाद्रुधिरात् ॥ १० ॥ ११ ॥ तुंडघातेनवाराहीदैत्यमहनत् ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥७३॥ गदाशक्तिप्रहारैस्तुमातृःसर्वाःपृथक्पृथक् ॥ शक्तयस्तंशराघातैर्विव्यधुस्तत्प्रकोपिताः ॥ १४ ॥ तस्यशस्त्रा
णिचिच्छेदचंडिकास्वशरैःशितैः ॥ जघानान्यैश्चविशिखैस्तंदेवीकुपितभृशं ॥ १५ ॥ तस्यदेहाच्चसुस्रावरु
धिरंबहुधातुयत् ॥ तस्मात्तत्सदृशाःशूराःप्रादुरासन्सहस्रशः ॥१६॥ रक्तबीजैर्जगद्व्याप्तंरुधिरौघसमुद्भवैः ॥
सन्नद्धैःसायुधैःकामंकुर्वद्भिर्युद्धमद्भुतं ॥ १७ ॥ प्रहरंतश्चतान्दृष्ट्वारक्तबीजाननेकशः ॥ भयभीताःसुरास्त्रेसुर्वि
षण्णाःशोककर्षिताः॥१८॥कथमद्यक्षयंदैत्यागमिष्यंतिसहस्रशः ॥ महाकायामहावीर्यादानवारक्तसंभवाः ॥
१९ ॥ एकैवचंडिकात्रास्तितथाकालीचमातरः ॥ एताभिर्दानवाःसर्वेजेतव्याःकष्टमेवतत् ॥ २० ॥ निशुं
भोवाथशुंभोवासहसाबलसंवृतः ॥ आगमिष्यतिसंग्रामेततोनर्थोमहान्भवेत् ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ एवं
देवाभयोद्विग्नाश्चिंतामापुर्महत्तरां ॥ यदातदांबिकाप्राहकालींकमललोचनां ॥२२॥ चामुंडेकुरुविस्तीर्णंवदनं
त्वरिताभृशं ॥ मच्छस्त्रपातसंभूतंरुधिरंपिबसत्वरा ॥ २३ ॥ भक्षयंतीचररणेदानवानद्यकामतः ॥ हनिष्या
मिशरैस्तीक्ष्णैर्गदासिमुसलैस्तथा ॥ २४ ॥ तथाकुरुविशालाक्षीपानंतद्रुधिरस्यच ॥ बिंदुमात्रंयथाभूम्यांन
पतेदपिसांप्रतं ॥ २५ ॥ भक्ष्यमाणास्तदादैत्यानचोत्पत्स्यंतिचापरे ॥ एवमेषांक्षयोनूनंभविष्यतिनचा
न्यथा ॥ २६ ॥ ७ ७ ७ ७

दानवान्भक्षयंतीरणेचरव्रजेत्यर्थः अहंदैत्यान्हनिष्यामित्वंतान्हतान्भक्षयेत्यर्थः ॥ २४ ॥ किंच तथेति तद्रुधिरस्यपानमपितथाकुरुयथा भूम्यांबिंदुमात्रमपिनपतेदिति ... सांप्रतंनपतेदित्यर्थः ॥ २५ ॥ किमनेनभविष्यतीतिचेत्तत्राह भक्ष्यमाणाइति ॥ २६ ॥

घातयिष्याम्यहंदैत्यंत्वंभक्षयचसत्वरा ॥ पिबंतीक्षतजंसर्वंयतमानारिसंक्षये ॥ २७ ॥ इत्थंदैत्यक्षयंकृत्वा दत्वाराज्यंसुरालयं ॥ इंद्रायसुस्थिरंसर्वेगमिष्यामोयथासुखं ॥२८ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तांबिकयादेवी चामुंडाचंडविक्रमा ॥ पपौचक्षतजंसर्वंरक्तबीजशरीरजं ॥ २९॥ अंबिकातंजघानाशुखड्गेनमुसलेनच ॥ चखा ददेहशकलान्चामुंडातान्कृशोदरी ॥३०॥ सोपिक्रुद्धोगदाघातैश्चामुंडांसमघातयत् ॥ तथापिचपपावाशुक्षत जंतमभक्षयत् ॥३१॥ येऽन्येरुधिरजाःक्रूरारक्तबीजामहाबलाः ॥ तेपिनिष्पातिताःसर्वेभक्षितागतशोणिताः॥ ३२ ॥ कृत्रिमाभक्षिताःसर्वेयस्तुस्वाभाविकोसुरः ॥ सोपिप्रपातितोहत्वाखड्गेनातिविखंडितः ॥ ३३ ॥ रक्त बीजेहतेरौद्रेयेचान्येदानवारणे ॥ पलायनंततःकृत्वागतास्तेभयकंपिताः ॥ ३४ ॥ हाहेतिविब्रुवंतस्तेशुंभंप्रो चुःसुविव्हलाः ॥ रुधिरारक्तदेहाश्चविगतास्त्राविचेतसः ॥ ३५ ॥ राजन्नंबिकयारक्तबीजोसौविनिपातितः ॥ चामुंडातस्यदेहात्तुपपौसर्वंचशोणितं ॥ ३६ ॥ येचान्येदानवाःशूरावाहनेनातिरंहसा ॥ सिंहेननिहताःसर्वे काल्याचभक्षिताःपरे ॥ ३७॥ वयंत्वांकथितुंराजन्नागतायुद्धचेष्टितं ॥ चरितंचतथादेव्याःसंग्रामेपरमाद्भुतं ॥ ३८ ॥ अजेयेयंमहाराजसर्वथादैत्यदानवैः ॥ गंधर्वासुरयक्षैश्चपन्नगोरगराक्षसैः ॥ ३९॥ अन्यास्तत्रागता देव्यइंद्राणीप्रमुखाभृशं ॥ युध्यमानामहाराजवाहनैरायुधैर्युताः ॥ ४० ॥ ताभिःसर्वंहतंसैन्यंदानवानांवरा युधैः ॥ रक्तबीजोपिराजेंद्रतरसाविनिपातितः ॥ ४१ ॥ छ छ छ

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ॥ ॥

एकापिदुःसहादेवीकिंपुनस्ताभिरन्विता ॥ सिंहोपिहंतिसंग्रामेराक्षसानामितप्रभः ॥ ४२ ॥ अतोविचार्यस २९
॥७४॥ चिवैर्यधुक्तंतद्विधीयतां॥नवैरमनयायुक्तंसंधिरेवसुखप्रदः ॥४३ ॥ आश्चर्यमेतदखिलंयन्नारीहंतिराक्षसान् ॥
रक्तवीजोपिनिहतःपीतंतस्यापिशोणितं ॥ ४४ ॥ अन्येनिपातितादैत्याःसंग्रामेंबिकयानृप ॥ चामुंडयाचमां
संवैभक्षितंसकलंरणे ॥ ४५ ॥ वरंपातालगमनंतस्याःसेवाथवावरा ॥ नतुयुद्धंमहाराजकार्यमंबिकयासह ॥
४६ ॥ ननारीप्राकृताह्येषादेवकार्यार्थसाधिनी ॥ मायेयंप्रवलादेवीक्षपयंतीयमुत्थिता ॥४७॥ व्यासउवाच ॥
इतितेषांवचस्तथ्यंश्रुत्वाकालविमोहितः ॥ मुमूर्षुःप्रत्युवाचेदंशुंभःप्रस्फुरिताधरः ॥ ४८ ॥ शुंभउवाच ॥
यूयंगच्छंतुपातालंशरणंवाभयातुराः ॥ हनिष्याम्यहमद्यैवतांचताश्चसमुद्यतः ॥ ४९ ॥ जित्वासर्वान्सुराना
जौकृत्वाराज्यंसुपुष्कलं ॥ कथंनारीभयोद्विग्नःपातालंप्रविशाम्यहं ॥ ५० ॥ निहत्यपार्षदान्सर्वान्रक्तबीजमु
खान्रणे ॥ प्राणत्राणायगच्छामिहित्वाकिंविपुलंयशः ॥५१॥ मरणंत्वनिवार्यंवैप्राणिनांकालकल्पितं ॥ तद्भ
यंजन्मनोपात्तंत्यजेत्कोदुर्लभंयशः॥ ५२ ॥ निशुंभाहंगमिष्यामिरथारूढोरणाजिरे ॥ हत्वातामागमिष्यामि
नागमिष्यामिचान्यथा ॥ ५३ ॥ त्वंतुसेनायुतोवीरपार्ष्णिग्राहोभवस्वमे ॥ तरसातांशरैस्तीक्ष्णैर्नारींनयय
मालये ॥ ५४ ॥ निशुंभउवाच ॥ अहमद्यहनिष्यामिगत्वादुष्टांचकालिकां ॥ आगमिष्याम्यहंशीघ्रंगृही
त्वातामथांबिकां ॥ ५५ ॥ ७ ७ ७ ७

हित्वास्वप्राणत्राणायगच्छामिगमिष्यामिकिमित्यर्थः ॥ ५१ ॥ मरणंत्विति प्राणिनांकालकल्पितंमरणमनिवार्यमेवयदाजन्मगृहीतंतदैवतद्ध ॥७४॥
र्ममुपात्तंततस्तद्भयाद्दुर्लभंयशःकस्त्यजेन्नकोपीत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

माचिंतांकुरुराजेंद्रवराकायास्तुकारणे ॥ कैषाबालाक्रमेबाहुवीर्यैविश्ववशंकरं ॥५६॥ त्यक्त्वार्तिंविपुलांभ्रातर्भुं
क्ष्वभोगाननुत्तमान् ॥ आनयिष्याम्यहंकामंमानिनींमानसंयुतां ॥५७॥ मयितिष्ठतितेराजन्नयुक्तंगमनंर
णे ॥ गत्वाहमानयिष्यामितवार्थेवैजयश्रियं ॥ ५८ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाभ्रातरंज्येष्ठंकनीयान्बलगर्वि
तः ॥ रथमास्थायविपुलंसन्नद्धःस्वबलावृतः ॥ ५९ ॥ जगामतरसातूर्णंसंगरेकृतमंगलः ॥ संस्तुतोबंदिसूतै
श्चसायुधःसपरिष्करः ॥ ६० ॥ इतिश्रीदे०भा०पं०एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ व्यासउवाच ॥ निशुंभो
निश्चयंकृत्वामरणायजयायवा ॥ सोद्यमःसबलःशूरोरणेदेवीमुपाययौ ॥ १ ॥ तामाजगामशुंभोपिस्वबलेनस
मावृतः ॥ प्रेक्षकोभूद्रणेराजासंग्रामरसपंडितः ॥२॥ गगनेसंस्थितादेवास्तदाभ्रपटलावृताः ॥ दिदृक्षवस्तुसं
ग्रामेसेंद्रायक्षगणास्तथा ॥३ ॥ निशुंभोथरणेगत्वाधनुरादायशार्ङ्गकं ॥ चकारशरवृष्टिंसभीषयन्जगदंबिकां
॥४॥ मुंचंतंशरजालानिनिशुंभंचंडिकारणे ॥ वक्ष्यादायधनुःश्रेष्ठंजहाससुस्वरंमुहुः ॥ ५ ॥ उवाचकालिकां
देवीपश्यमूर्खत्वमेतयोः ॥ मरणायागतौकालीमत्समीपमिहाधुना॥ ६ ॥ दृष्ट्वादैत्यवधंघोरंरक्तबीजात्ययंतथा
जयाशांकुरुतस्त्वेतौमोहितौमममायया ॥ ७ ॥ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

अभ्रपटलावृताइत्यनेनदेवेषुपरिच्छायार्थमभ्रपटलमागतमितिबोधितं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ रक्तबीजस्यात्ययोध्वंसः मममाययामो
हिताविस्यनेनस्वस्यब्रह्मत्वं, स्वमायाशक्तेरतिशायितोमहिमास्तीतिचबोधितं ॥ ७ ॥

॥७५॥ आशाबलवतीह्येपानजहातिनरंक्वचित् ॥ भग्नंहतबलंनष्टंगतपक्षंविचेतनं ॥ ८ ॥ आशापाशनिबद्धौद्वौयुद्धाय
समुपगतौ ॥ निहंतव्यौमयाकालिरणेशुंभनिशुंभकौ ॥९॥ आसन्नमरणावेतौसंप्राप्तौदैवमोहितौ ॥ पश्यतां
सर्वदेवानांहनिष्याम्यहमद्यतौ ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाकालिकांचंडीकर्णाकृष्टशरोत्करैः ॥ छादया
मासतरसानिशुंभंपुरतःस्थितं ॥११॥ दानवोपिशरांस्तस्याश्चिच्छेदनिशितैःशरैः ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंबभूवा
तिभयानकं ॥ १२ ॥ केसरीकेशजालानिधुन्वानःसैन्यसागरं ॥ गाहयामासबलवान्सरसींवारणोयथा ॥
१३ ॥ नखैर्दंतप्रहारैस्तुदानवान्पुरतःस्थितान् ॥ चखादचविशीर्णांगान्गजानिवमदोत्कटान् ॥ १४ ॥ ए
वंविमथ्यमानेतुसैन्येकेसरिणातदा ॥ अभ्यधावन्निशुंभोथविकृष्टवरकार्मुकः ॥ १५ ॥ अन्येपिक्रुद्धादैत्येंद्रा
देवींहंतुमुपाययुः ॥ संदष्टदंतरसनारक्तनेत्राह्यनेकशः ॥ १६ ॥ तत्राजगामतरसाशुंभःसैन्यसमावृतः ॥
निहत्यकालिकांकोपाद्गृहीतुंजगदंबिकां ॥ १७ ॥ तत्रागतंददर्शाजावंबिकांचपुरःस्थितां ॥ रौद्ररसयुतांकां
तांशृंगाररससंयुतां ॥१८॥ तांवीक्ष्यविपुलापांगींत्रैलोक्यवरसुंदरीं ॥ सुरक्तनयनांरम्यांक्रोधरक्तेक्षणांतथा
॥ १९ ॥ विवाहेच्छांपरित्यज्यजयाशांदूरतःस्थितां ॥ मरणेनिश्चयंकृत्वातथावाहितकार्मुकः ॥ २० ॥ तंतथा
दानवंदेवीस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ बभाषेशृण्वतांतेषांदैत्यानांरणमस्तके ॥ २१ ॥ गच्छध्वंपामरायूयंपाता
लंवाजलार्णवं ॥ जीविताशांस्थिरांकृत्वात्यक्त्वात्रैवायुधानिच ॥ २२ ॥ छ छ ॥७५॥

अथवामच्छरांघातहतप्राणारणाजिरे ॥ प्राप्यस्वर्गसुखंसर्वेक्रीडंतुविगतज्वराः ॥ २३ ॥ कातरत्वंचशूरत्वं
नभवत्येवसर्वथा ॥ ददाम्यभयदानंवैयांतुसर्वेयथासुखं ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यानिशुं
भोमदगर्वितः ॥ निशितंखड्गमादायचर्मचैवाष्टचंद्रकं ॥ २५ ॥ धावमानस्तुतरसासिनासिंहमथोत्कटं ॥ जघा
नातिबलान्मूर्ध्निभ्रामयन्जगदंबिकां ॥ २६ ॥ ततोदेवीस्वगदयावंचयित्वासिपातनं ॥ ताडयामासतंबाहो
र्मूलेपरशुनातदा ॥ २७ ॥ खड्गेनानिहतःसोपिबाहुमूलेमहामदः ॥ संस्तभ्यवेदनांभूयोजघानचंडिकांतदा ॥
२८ ॥ सापिघंटास्वनंघोरंचकारभयदंनृणां ॥ पपौपुनःपुनःपानंनिशुंभंहंतुमिच्छति ॥ २९ ॥ एवंपरस्परं
युद्धंबभूवातिभयप्रदं ॥ देवानांदानवानांचपरस्परजयैषिणां ॥ ३० ॥ पलादाःपक्षिणःक्रूराःसारमेयाश्चजंबु
काः ॥ ननृतुश्चातिसंतुष्टागृध्राःकंकाश्चवायसाः ॥ ३१ ॥ रणभूर्भातिभूयिष्ठपतितासुरवर्ष्मकैः ॥ रुधिरस्रा
वसंयुक्तैर्गजाश्वदेहसंकुला ॥ ३२ ॥ पतितान्दानवान्दृष्ट्वानिशुंभोतिरुषान्वितः ॥ प्रययौचंडिकांतूर्णंगदामा
दायदारुणां ॥ ३३ ॥ सिंहंजघानगदयामस्तकेमदगर्वितः ॥ प्रहृत्यचस्मितंकृत्वापुनर्देवीमताडयत् ॥ ३४
सापितंकुपितातीवनिशुंभंपुरतःस्थितं ॥ प्रहरंतंसमीक्ष्याथदेवीवचनमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ देव्युवाच ॥ तिष्ठमं
दमतेतावद्यावत्खड्गमिदंतव ॥ ग्रीवायांप्रेरयाम्यस्माद्गंतासियमसादनं ॥ ३६ ॥ छ छ

निशुंभंहंतुमिच्छतीयासेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ पलादामांसाशिनः सारमेयाःश्वानः ॥ ३१ ॥ असुरवर्ष्मकैरसुरशरीरैः गजाश्व
देहसंकुलारणभूरित्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ततोयमसादनंगंतासीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ॥ ॥

॥७६॥ व्यासउवाच ॥इत्युक्त्वातरसादेवीकृपाणेनसमाहिता ॥ चिच्छेदमस्तकंतस्यनिशुंभस्याशुचंडिका ॥३७॥स
छिन्नमस्तकोदेव्याकबंधोतीवदारुणः ॥ बभ्रामचगदापाणिस्त्रासयन्देवतागणान् ॥ ३८॥ देवीतस्याशितैर्बाणै
श्छिच्छेदचरणौकरौ॥पपातोर्व्यांततःपापोगतासुःपर्वतोपमः ॥३९॥ तस्मिन्निपतितेदैत्येनिशुंभेभीमविक्रमे॥
हाहाकारोमहानासीत्तत्सैन्येभयकंपिते॥४०॥ त्यक्त्वायुधानिसर्वाणिसैनिकाःक्षतजाप्लुताः ॥ जग्मुर्बैवारवंसर्वे
कुर्वाणाराजमंदिरं ॥४१॥ तानागतान्सुसंप्रेक्ष्यशुंभःशत्रुनिषूदनः ॥ पप्रच्छक्वनिशुंभोसौकथंभग्नाःपलायि
ताः ॥ ४२॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञस्तेप्रोचुःप्रणताभृशं ॥ राजंस्तेनिहतोभ्राताशेतेसमरमूर्द्धनि ॥ ४३ ॥ तया
निपातिताःशूरायेचतेप्यनुजानुगाः ॥ वयंत्वांकथितुंसर्ववृत्तांतंसमुपागताः ॥ ४४ ॥ निशुंभोनिहतस्तत्रत
याचंडिकयाधुना ॥ नहियुद्धस्यकालोद्यतवराजन्रणांगणे ॥ ४५ ॥ देवकार्यंसमुद्दिश्यकापीयंपरमांगना ॥
हंतुंदैत्यकुलंनूनंप्राप्तेतिपरिचिंतय ॥ ४६ ॥ नैषाप्राकृतयोषैवदेवीशक्तिरनुत्तमा ॥ अचिंत्यचरिताक्वापिदुर्ज्ञे
यादेवतैरपि ॥ ४७॥ नानारूपधरातीवमायामूलविशारदा ॥ विचित्रभूषणादेवीसर्वायुधधराशुभा ॥ ४८ ॥
गहनागूढचरिताकालरात्रिरिवापरा ॥ अपारपारगापूर्णासर्वलक्षणसंयुता ॥ ४९ ॥ अंतरिक्षास्थितादेवास्तां
स्तुवंत्यकुतोभयाः ॥ देवकार्यंचकुर्वाणांश्रीदेवींपरमाद्भुतां ॥ ५० ॥ पलायनंपरोधर्मःसर्वथादेहरक्षणं ॥ र
क्षितोकिलदेहेस्मिन्कालेस्मत्सुखतांगते ॥ ५१ ॥

र्थः ॥४६ ॥४७॥४८॥४९॥५०॥ ततश्चाधुनेतंकर्तव्यमित्याहपलायनंपरोधर्मइति कालेस्मत्सुखतांगते अनुकूलेआगतेइत्यर्थः ॥५१॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अवलबलिनोदः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इत्थंज्ञात्वायदिच्छासितत्कुर्वि

संग्रामेविजयोराजन्भवितातेनसंशयः ॥ कालःकरोतिबलिनंसमयेनिर्बलंक्वचित् ॥ ५२ ॥ तंपुनःसबलंकृत्वाजयायोपदधातिहि ॥ दातारंयाचकंकालःकरोतिसमयेक्वचित् ॥ ५३ ॥ भिक्षुकंधनदातारंकरोतिसमयांतरे ॥ विष्णुःकालवशेनूनंब्रह्मावापार्वतीपतिः ॥ ५४ ॥ इंद्राद्यानिर्जराःसर्वेकालएवप्रभुःस्वयं ॥ तस्मात्कालंप्रतीक्षस्वविपरीतंतवाधुना ॥ ५५ ॥ संमुखोदेवतानांचदैत्यानांनाशहेतुकः ॥ एकैवचगतिर्नास्तिकालस्यकिलभूपते ॥ ५६ ॥ नानारूपधराप्यस्तिज्ञातव्यंतस्यचेष्टितं ॥ कदाचित्संभवोनॄणांकदाचित्प्रलयस्तथा ॥ ५७ ॥ उत्पत्तिहेतुःकालोन्यःक्षयहेतुस्तथापरः ॥ प्रत्यक्षंतेमहाराजदेवाःसर्वेसवासवाः ॥ ५८ ॥ करदास्तेकृताःपूर्वंकालेनसंमुखेनच॥ तेनैवविमुखेनाद्यबलिनोऽबलयासुराः॥५९॥ निहतानितरांकालःकरोतिचशुभाशुभं ॥ नैवात्रकारणंकालीनैवदेवाःसनातनाः ॥ ६० ॥ यथातेरोचतेराजन्तथाकुरुविमृश्यच ॥ कालोयंनात्रहेतुस्तेदानवानांतथापुनः ॥ ६१ ॥ त्वदग्रतोगतःशक्रोभग्नःसंख्येनिरायुधः ॥ तथाविष्णुस्तथारुद्रोवरुणोधनदोयमः ॥ ६२ ॥ तथात्वमपिराजेंद्रवीक्ष्यकालवशंजगत् ॥ पातालंगच्छतरसाजीवन्भद्रमवाप्स्यसि ॥ ६३ ॥ मृतेत्वयिमहाराजशत्रवस्तेमुदान्विताः ॥ मंगलानिप्रगायंतोविचरिष्यंतिसर्वतः ॥ ६४ ॥ इतिश्रीदे०भा०म०पं०त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

त्याह यथातेइति नात्रहेतुरिति हेतुःसुखहेतुरनुकूलोनास्तीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांपंचमस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

एकोनत्रिंशतमेऽध्यायेऽस्मिन्श्लोकैः शुंभासुरवधाश्रिता॥कथाप्रारभ्यतेदेव्याजगतोमंगलंकृतं ॥ १ ॥ निशुंभवधानंतरंजातंकृत्यमाह इतितेषामिति ॥ १ ॥ दुर्वाच्यंकर्मकृत्वाहंजीवितुमुत्सहेकिमित्यर्थः दुर्वाच्यंकर्मस्वयमेवाह निहत्येति विचरामिकिंविचरिष्यामिकिमित्यर्थः ॥ २ ॥ किंचम मयदिमरणकालः समागतः स्यात्तदाकुत्रापिमयागतेसकिंमांत्यक्ष्यतीतिवदन्कालस्यमहिमानमाह कालः कर्तेति अरूपकेरूपराहितेतास्मिन्नीशे

व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाशुंभोदैत्यपतिस्तथा ॥ उवाचसैनिकानाशुकोपाकुलितलोचनः ॥ १ ॥ शुंभउवाच ॥ जाल्माःकिंब्रूतदुर्वाच्यंकृत्वाजीवितुमुत्सहे ॥ निहत्यसचिवान्भ्रातॄन्निर्लज्जोविचरामिकिं ॥ २ ॥ कालःकर्ताशुभानांवाशुभानांबलवत्तरः ॥ कार्यचिंताममदुर्वारेतस्मिन्नीशेऽप्यरूपके ॥३॥ यद्भवतितद्भवतुयत्करोतिकरोतुतत् ॥नमेचिंतास्तिकुत्रापिमरणाज्जीवनात्तथा॥४॥सकालोप्यन्यथाकर्तुंभावितोनेशतेक्वचित् ॥ नवर्षतिघनपर्जन्यःश्रावणेमासिसर्वथा ॥ ५ ॥ कदाचिन्मार्गशीर्षेवापौषेमाघेथफाल्गुने ॥ अकालेवर्षतीवाशुतस्मान्मुख्योनचास्त्ययं ॥ ६ ॥ कालोनिमित्तमात्रंतुदैवंहिबलवत्तरं ॥ दैवेननिर्मितंसर्वंनान्यथाभवतीत्यदः ॥ ७ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

सतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ननुकालस्यैवाराधनंकर्तव्यंतेनसनबाधिष्यतइतिचेत्तत्राह सकालोपीति भावितआराधितोपिदैवापेक्षयान्यथा कर्तुंक्वचित्क्वचिदपिनेशतेनसमर्थोभवतीत्यर्थः तस्मात्कालापेक्षयापिदैवमेवमुख्यमितिभावः कालस्यैवमुख्यत्वेतत्तत्कालिकंकार्यंतत्तत्कालेकुर्यान्नत्वन्यथातस्मात्कालोमुख्यइत्याह नवर्षतीति ॥ ५ ॥ ६ ॥ कस्तर्हिमुख्यइतिचेत्तत्राह कालोनिमित्तमात्रंत्विति ॥ ७ ॥

वमुत्क्यापूर्वं जैनमतमाश्रित्य प्रत्यक्षमेके चार्वाकाद इति अहे सत्यशास्त्रावलंबनेन दैवं वेदसिद्धं खंडयित्वा पौरुषमेव कार्यसाधकं साधितमधुनातु कथं दैव कार्यसाधकमुच्यत इति चिंत्तमाह दैवमेवपरमिति पौरुषेसत्यपि कार्यस्याजातत्वादनर्थकं कार्यसाधकं पौरुषं धिगित्यर्थः अनेककार्यकारणभा वमतिवर्त्य प्रतिबंधकभावकल्पनापेक्षया वेदप्रमाणसिद्धं दैवमेवपरं मुख्यं कार्यसाधकं मन्येऽहमित्यर्थः तस्मात्सर्वस्य दैवाधीनत्वाद्युद्धं विध्यतितदुक्तु म

दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं ॥ जेतायःसर्वदेवानांनिशुंभोप्यनयाहतः ॥ ८ ॥ रक्तबीजोमहाशूरःसो पिनाशंगतोयदा ॥ तदाहंकीर्तिमुत्सृज्यजीविताशांकरोमिकिं ॥ ९ ॥ प्राप्तेकालेस्वयंब्रह्मापरार्धद्वयसंमिते ॥ निधनंयातितरसाजगत्कर्तास्वयंप्रभुः ॥ १० ॥ चतुर्युगसहस्रंतुब्रह्मणोदिवसेकिल ॥ पतंतिभवनात्पंचनव चेंद्रास्तथापुनः ॥ ११ ॥ तथैवद्विगुणेविष्णुर्मरणायोपकल्पते ॥ तथैवद्विगुणेकालेशंकरःशांतिमेतिच ॥ १२ काचिंतामरणेमूढानिश्चलेदैवनिर्मिते ॥ महीमहीधराणांचनाशःसूर्यशशांकयोः ॥ १३ ॥ जातस्यहिध्रुवंमृत्यु ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ अध्रुवेस्मिन्शरीरेतुरक्षणीयंयशःस्थिरं ॥ १४ ॥ रथोमेकल्प्यतांशीघ्रंगमिष्यामिरणा जिरे ॥जयोवामरणंवापिभवत्वद्यैवदैवतः॥१५॥इत्युक्त्वासैनिकान्शुंभोरथमास्थायसत्वरः॥ प्रययावंबिका यत्रसंस्थितातुहिनाचले॥१६॥सैन्यंप्रचलितंतस्यसंगेतत्रचतुर्विधं ॥ हस्त्यश्वरथपादातिसंयुतंसायुधंबहु ॥ १७ ॥ तत्रगत्वाचलेशुंभःसंस्थितांजगदंबिकां ॥ त्रैलोक्यमोहिनींकांतामपश्यत्सिंहवाहिनीं ॥ १८ ॥ सर्वा भरणभूषाढ्यांसर्वलक्षणसंवृतां ॥ स्तूयमानांसुरैःस्वस्थैर्गंधर्वयक्षकिन्नरैः ॥ १९ ॥ पुष्पैश्चपूज्यमानांचमं दारपादपोद्भवैः ॥ कुर्वाणांशंखनिनदंघंटानादंमनोहरं ॥ २० ॥ ६५ ६६

यायोद्धव्यमेवेतिभावः किंचलोकदृष्ट्याप्यधुनाजीविताशांकिंचित्करेत्याह जेतेति ॥ ८ ॥ करोमिकिंकरिष्यामिकिमित्यर्थः ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ तुहिनाचलेहिमाचले निशुंभयुद्धसमयेयुद्धंविहायगृहंगतः पुनःप्रययौगतवानित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ धैर्ययुद्धधैर्य ॥ २२ ॥ २३ ॥ कामकांतारतिस्तत्समा रूपेणरतिसदृशीत्यर्थः अतिलावण्यवतीशृंगारंनिजकर्मविहायसर्वा न्महाबलान्हंतिवीरकर्मकरोतिकिमेतदित्यर्थः ॥२४॥ ममसन्निधौमरालाक्षीहंसलोचनातस्याःसाधनेवशीकारेसमर्थामंत्राअपिनसंतीत्यर्थः ॥ २५ ॥ किंचसर्वमंत्रमयीयमस्तीतिनकश्चिन्मंत्रेणनांवशीकुर्यादित्यभिप्रायेणाह सर्वमंत्रमयीति हियतःसर्वमोहिनीततःसर्वमंत्रमयीत्य

दृष्ट्वातांमोहमगमच्छुंभःकामविमोहितः ॥ पंचबाणाहतःकामंमनसासमचिंतयत् ॥ २१ ॥ अहोरूपमिदंसम्यक्अहोचातुर्यमद्भुतं ॥ सौकुमार्यंचधैर्यंचपरस्परविरोधियत् ॥ २२ ॥ सुकुमारातितन्वंगीसद्यःप्रकटयौवना ॥ चित्रमेतदसौबाल्यकामभावविवर्जिता ॥ २३ ॥ कामकांतासमारूपेसर्वलक्षणलक्षिता ॥ अंबिकेयंकिमेतत्तुहंतिसर्वान्महाबलान् ॥ २४ ॥ उपायःकोत्रकर्तव्येयेनमेवशगाभवेत् ॥ नमंत्रावामरालाक्षीसाधनेसन्निधौमम ॥ २५ ॥ सर्वमंत्रमयीह्येषामोहिनीमदगर्विता ॥ सुंदरीयंकथंमेस्याद्वशगावरवर्णिनी ॥ २६ ॥ पातालगमनंमेऽद्यनयुक्तंसमरांगणात् ॥ सामदानविभेदैश्चनेयंसाध्यामहाबला ॥ २७ ॥ किंकर्त्तव्यंक्वगंतव्यंविषमेसमुपास्थिते ॥ मरणंनोत्तमंचात्रस्त्रीकृतंतुयशोपहृत् ॥ २८ ॥ मरणंऋषिभिःप्रोक्तंसंगरेमंगलास्पदं ॥ यत्तत्समानबलयोर्योधयोर्युध्यतोःकिल ॥ २९ ॥ प्राप्तेयंदैवरचितानारीनरशतोत्तमा ॥ नाशायास्मत्कुलस्येहसर्वथातिबलाऽबला ॥ ३० ॥ वृथाकिंसामवाक्यानिमयायोज्यानिसांप्रतं ॥ हननायागताह्येषाकिंतुसाम्नाप्रसीदति ॥ ३१ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

र्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ विषमेसंकटे अत्रस्त्रीकृतंस्त्रीहस्तेनकृतंजातंमरणंचमरणमपिनोत्तमंयतस्तद्यशोपहृत्तुयशोहारकमेवततइत्यर्थः ॥ २८ ॥ तदेवस्पष्टयति मरणमिति ॥२९॥अबलेतिछेदः ॥३०॥ वृथेति सांप्रतमस्मिन्कालेकिंयोज्यानिकिमर्थंयोज्यानि नायंकालःसामवाक्यानामितिभावः तदेवाह हननायेति ॥ ३१ ॥

नदानैरिति यतोनानाशस्त्रविभूषितासर्वसाधनसंपादनेसमर्थाततोयत्किंचिद्वनदानेनचालयितुंयोग्यास्तीत्यर्थः भेदस्त्विति यतःसर्वेदेवाअस्याव शाअनुगाःसेवकाश्चसंतिततोभेदोप्यत्रविफलइत्यर्थः ॥ ३२ ॥ यथाविधियथादैवं ॥३३॥ सत्वाश्रितोधैर्याश्रितः ॥ ३४ ॥३५॥३६॥

नदानैश्चालितुंयोग्यानानाशस्त्रविभूषिता ॥ भेदस्तुविफलःकामंसर्वदेववशानुगा ॥ ३२ ॥ तस्मात्तुमरणं श्रेयोनसंग्रामेपलायनं ॥ जयोवामरणंवाद्यभवत्वेवंयथाविधि ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यमनसा शुंभःसत्वाश्रितोभवत् ॥ युद्धायसुस्थिरोभूत्वातामुवाचपुरःस्थितां ॥३४॥देवियुध्यस्वकांतेद्यवृथायंतेपरिश्र मः ॥ मूर्खासिकिलनारीणांनायंधर्मःकदाचन ॥ ३५ ॥ नारीणांलोचनेवाणाःभ्रुवावेवशरासनं ॥ हावभावा स्तुशस्त्राणिपुमान्लक्ष्यंविचक्षणः ॥ ३६॥ सन्नाहश्चांगरागोत्ररथश्चापिमनोरथः ॥ मंदप्रजल्पितंभेरीशब्दो नान्यःकदाचन ॥ ३७ ॥ अन्यास्त्रधारणंस्त्रीणांविडंबनमसंशयं ॥ लज्जैवभूषणंकांतेनचधाष्ट्यंकदाचन ॥ ३८ ॥ युध्यमानावरानारीकर्कशेवाभिदृश्यते ॥ स्तनौसंगोपनीयौवाधनुपःकर्षणंकथं ॥ ३९॥ क्वमंदागमनं कुत्रगदामादायधावनं ॥ बुद्धिदाकालिकातत्रचामुंडापरनायका ॥ ४० ॥ चंडिकामंत्रमध्यस्थालालनेऽसु स्वराशिवा ॥ वाहनंमृगराडास्तेसर्वसत्वभयंकरः ॥ ४१ ॥ वीणानादंपरित्यज्यघंटानादंकरोपियत् ॥ रूप यौवनयोःसर्वंविरोधिवरवर्णिनी४२॥यदितेसंगरेच्छास्तिकुरूपाभवभामिनी॥लंबोष्ठीकुनखीक्रूराध्वांक्षवर्णा विलोचना ॥ ४३ ॥ लंबपादाकुदंतीचमार्जारनयनाकृतिः ॥ ईदृशंरूपमास्थायतिष्ठयुध्येस्थिराभव॥४४॥

सन्नाहउद्योगः अंगरागोहरिचंदनादिः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ चामुंडापरनायकापरोन्योनायकोयस्याःसापरनायकाचतुरानपरनाय काअचतुरेत्यर्थः ॥ ४० ॥मंत्रमध्यस्थामंत्रदात्रीलालनेपिअसुस्वराकठोरस्वरानंद्यतादृशय्यलालनंसंभवतीत्यर्थः अतएनांविहायमन्निकटे आगच्छेतिभावः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥विलोचनांध्वा॥४३ ॥ ४४ ॥

 ॥४५ ॥ कामकांताररतिः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ प्रेक्षकाहमिति यदिमयिप्रहारंकर्तुंतवहस्तोनप्रसीदति तर्हित्वंयथात्वं युद्धार्थंकुरुलंबोधीत्यादि
लक्षणांप्रार्थयसितथाकालिकेयमास्तितयैवयुद्धंकुरु अहंकेवलंप्रेक्षकास्मिभवामि ततोनमयिप्रहारापेक्षेत्यर्थः अथवाचामुंडयालब्धाटादुद्रुतयाकु

कर्कशंवचनंब्रूहिततोयुद्धंकरोम्यहं॥ईदृशींसुदतींदृष्ट्वानमेपाणिःप्रसीदति ॥४५॥ हंतुंत्वांमृगशावाक्षिकामकांतोपमेमृधे॥ व्यासउवाच ॥इतिब्रुवाणंकामार्त्तंवीक्ष्यतंजगदंबिका॥ ४६॥ स्मितपूर्वमिदंवाक्यमुवाचभरतोत्तम॥ देव्युवाच ॥किंविषीदसिमंदात्मन्कामबाणविमोहितः॥ ४७॥ प्रेक्षकाहंस्थितामूढकुरुकालिकयामृधं॥ चामुंडयावाकुर्वेतेतवयोग्येरणांगणे ॥४८॥ प्रहरस्वयथाकामंनाहंत्वांयोद्धुमुत्सहे॥ इत्युक्त्वाकालिकांप्राहदेवीमधुरयागिरा॥४९॥जह्येनंकालिकेक्रूरेकुरूपप्रियमाहवे ॥ व्यासउवाच ॥इत्युक्त्वाकालिकाकालप्रेरिताकालरूपिणी ॥ ५० ॥ गदांप्रगृह्यतरसातस्थावाजौकृतोद्यमा ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंबभूवातिभयानकं ॥ ५१ ॥ पश्यतांसर्वदेवानांमुनीनांचमहात्मनां॥ गदामुद्यम्यशुंभोथजघानकालिकांरणे॥ ५३ ॥कालिकादैत्यराजानंगदयान्यहनद्भृशं॥ बभंजास्यरथंचंडीगदयाकनकोज्ज्वलं॥ ५२ ॥ खरान्हत्वाजघानाशुदारुकंदारुणस्वना॥ सपदातिर्गदांगुर्वींसमादायक्रुधान्वितः ॥ ५४॥ कालिकाभुजयोर्मध्येप्रहसन्नहनत्तदा॥ वंचयित्वागदापातंखड्गमादायसत्वरा॥ ५५ ॥चिच्छेदास्यभुजंसव्यंसायुधंचंदनार्चितं॥ सच्छिन्नबाहुर्विरथोगदापाणिःपरिप्लुतः॥ ५६ ॥ रुधिरेणसमागम्यकालिकामहनत्तदा॥ कालीचकरवालेनभुजंतस्याथदक्षिणं॥ ५७॥ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

रयुद्धं एतेकौशिकीचामुंडेतवरणांगणेयोग्येभवतइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ दारुकंसारथिं ॥५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ अत्रदेवस्तुत्युत्तरं

चिच्छेदप्रहसंतीसासगदंकिलसांगदं ॥ कर्तुंपादप्रहारंसकुपितःप्रययौजवात् ॥ ५८ ॥ कालीचिच्छेदचरणौखड्गेनास्यत्वरान्विता ॥ सछिन्नकरपादोपितिष्ठतिष्ठेतिचाब्रुवन् ॥ ५९ ॥ धावमानोययावाशुकालिकांभीषयन्निव ॥ तमागच्छंतमालोक्यकालिकाकमलोपमं ॥६०॥ चकर्तमस्तकंकंठात्स्रुधिरौघवहंभृशं ॥ छिन्नेसौमस्तकेभूमौपपातागिरिसन्निभः ॥ ६१ ॥ प्राणाविनिर्ययुस्तस्यदेहादुत्क्रम्यसत्वरं ॥ गतासुंपतितंदैत्यंदृष्ट्वादेवाःसवासवाः ॥ ६२ ॥ तुष्टुवुस्तांतदादेवींचामुंडांकालिकांतथा ॥ ववुर्वाताःशिवास्तत्रादिशश्चविमलाभृशं ॥ ६३ ॥ बभूवुश्चाग्नयोहोमेप्रदक्षिणाशिखाःशुभाः ॥ हतशेषाश्चयेदैत्याःप्रणम्यजगदंबिकां ॥ ६४ ॥ त्यक्त्वायुधानितेसर्वेपातालंप्रययुर्नृप ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदेव्याश्चरितमुत्तमं ॥६५॥ शुंभादीनांवधंचैवसुराणांरक्षणंतथा ॥ एतदाख्यानकंसर्वेपठंतिभुविमानवाः ॥ ६६ ॥ शृण्वंतिचसदाभक्त्यातेकृतार्थाभवंतिहि ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्धनश्चधनंबहु ॥ ६७ ॥ रोगीचमुच्यतेरोगात्सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ शत्रुतोनभयंतस्ययइदंचरितंशुभं ॥ शृणोतिपठतेनित्यंमुक्तिमान्जायतेनरः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेपंचमस्कंधेशुंभवधोनामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥३१॥ छ छ छ छ

भगवत्यावरदानं तस्याश्चांतर्धानमनुक्तमपिमार्कंडेयपुराणादवसेयं॥६८॥इतिश्रीदेवीभावतातिलकेपंचमस्कंधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१॥

त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुचरित्रत्रयसेवकौ॥राजवैश्यौप्रसिद्धौयौतयोर्वार्तातुकथ्यते ॥१॥ अत्रपूर्वाध्यायेचरित्रत्रयपाठस्यतच्छ्रवणस्यचसर्वकामप्रद त्वंमोक्षप्रदत्वंचाभिहितं तत्रचरित्रत्रयपाठेनश्रवणेनवाकस्यसिद्धिर्जातेतिभक्तिमान्राजापृच्छति महिमावर्णितःसम्यगिति केनचाराधितेति न नुभगवत्याःसर्वेब्रह्मादयोदेवाःसर्वेदेवर्षयःसर्वेराजर्षयःसर्वेब्रह्मर्षयोगौरीलक्ष्म्यादिमहादेवताश्चकिंबहुनाप्राणिजातंसर्वमाराधकमस्ति सुख मात्रंभगवत्याराधनेनैवभवतीतितदाराधनफलंमोक्षकाममुनिभिराराधनान्मोक्षफलंचपूर्वमुक्तमेवेतिचेत्तत्राह चरित्रत्रययोगतइति सत्यंपूर्व मुक्तंतथापिभगवत्याराधनमनेकमंत्रजपध्यानसमाधिपूजास्तोत्रपाठैरनेकविधंभवति तत्रचरित्रत्रयस्यक्रमाच्चरित्रत्रयपाठेनश्रवणेनवाकस्यासिद्धि

जनमेजयउवाच ॥ महिमावर्ण्यतेसम्यक्चंडिकायास्त्वयामुने ॥ केनचाराधितापूर्वंचरित्रत्रययोगतः ॥ १ ॥ प्रसन्नाकस्यवरदाकेनप्राप्तंफलंमहत् ॥ आराध्यकामदांदेवींकथयस्वकृपानिधे॥ २ ॥ उपासनाविधिंब्रह्मन् तथापूजाविधिंवद ॥ विस्तरेणमहाभागहोमस्यचविधिंपुनः ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ इतिभूपवचःश्रुत्वाप्रीतः सत्यवतीसुतः ॥ प्रत्युवाचनृपंकृष्णोमहामायाप्रपूजनं ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ स्वारोचिषेंतरेपूर्वंसुरथोना मपार्थिवः ॥ वभूवपरमोदारःप्रजापालनतत्परः ॥ ५ ॥ सत्यवादीकर्मपरोब्राह्मणानांचपूजकः ॥ गुरुभक्तिर तोनित्यंस्वदारगमनेरतः ॥६॥ दानशीलोऽविरोधीचधनुर्वेदैकपारगः ॥ एवंपालयतोराज्यंम्लेच्छाःपर्वतवा सिनः ॥ ७ ॥ छ छ छ छ छ

र्जातेतिविशेषेणचरित्रत्रयमात्रपाठश्रवणफलंकस्यजातमितिमयापृच्छयतइतिभावः चरित्रत्रययोगतःकेनाराधितेत्यन्वयः ॥ १ ॥ केनप्राप्तंफल मिति अत्रापिचरित्रत्रययोगतइत्यनुषंजनीयं ॥ २॥ किंचोपासनाविधिमपिब्रूहीत्याह उपासनेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ स्वारोचिषेंतरेइति स्वा रोचिषाधिकारोपलक्षितेद्वितीयमन्वंतरेइत्यर्थः पूर्वमितिकथाकालापेक्षया ॥ ५ ॥ ६ ॥ अविरोधीतिछेदः कस्यापिनशत्रुरित्यर्थः म्लेच्छाः पर्वतवासिनइति यद्यपिध्रुवस्यपौत्रोनंदिरुन्नामकोमुख्यत्वेनयुद्धार्थमागतइतिप्रकृतिखंडेउक्तं तथापितेनस्वसहायार्थंम्लेच्छाआनीताइतिबोध्यं अतएवतेषांशत्रुत्वाभावेपिसहायार्थमागतत्वाद्बलाच्छत्रुत्वमापन्नाइत्युक्तं ॥ ७ ॥

बलाच्छत्रुत्वमिति अनेनाकृतेपित्रुत्वेइत्यर्थः ॥८॥ कोलाविध्वंसिनइति कोलाशब्दोनामैकदेशेननामग्रहणमितिन्यायात्कोलाहलवाचकः तथाचकोलाहलेनान्यायेनैवशत्रुराज्यविध्वंसिनशीलानतुयुद्धनीत्यबलंबिनइत्यर्थः तथात्वेराज्ञातेजितारवस्युरितिभावः यद्वाकोलाश

बलाच्छत्रुत्वमापन्नाःसैन्यंकृत्वाचतुर्विधं ॥ हस्त्यश्वरथपादातिसहितास्तेमदोत्कटाः ॥ ८ ॥ कोलाविध्वंसिनःप्राप्तापृथ्वीग्रहणतत्पराः ॥ सुरथःसैन्यमादायसंमुखःसमपद्यत ॥ ९ ॥ युद्धंसमभवद्घोरंतस्यतैरतिदारुणैः ॥ म्लेच्छानांतुबलंस्वल्पंराज्ञस्तद्बलमद्भुतं ॥१०॥ तथापितैर्जितोयुद्धेदैवाद्राजापराजितः ॥ भग्नश्चस्वपुरंप्राप्तःसुरक्षंदुर्गमंडितं ॥ ११ ॥ चिंतयामासमेधावीराजानीतिविचक्षणः ॥ प्रधानान्विमनादृष्ट्वाशत्रुपक्षसमाश्रितान् ॥ १२ ॥ स्थानंगृहीत्वाविपुलंपरिखादुर्गमंडितं ॥ कालप्रतीक्षाकर्तव्याकिंवायुद्धंवरंमतं ॥ १३ ॥ मंत्रिणःशत्रुवशगामंत्रयोग्यानतेकिल ॥ किंकरोमीतिमनसाभूपतिःसमचिंतयत् ॥ १४ ॥ कदाचित्तेगृहीत्वामांपापाचाराःपराश्रिताः ॥ शत्रुभ्योथप्रदास्यंतितदाकिंवाभविष्यति ॥ १५ ॥ पापबुद्धिषुविश्वासोनकर्तव्यःकदाचन ॥ किंनतेवैप्रकुर्वंतियेलोभवशगानराः ॥ १६ ॥ भ्रातरंपितरंमित्रंसुहृदंबांधवंतथा ॥ गुरुंपूज्यंद्विजंद्वेष्टिलोभाविष्टःसदानरः ॥ १७ ॥ तस्मान्मयानकर्तव्योविश्वासःसर्वथाधुना ॥ मंत्रिवर्गेऽतिपापिष्ठेशत्रुपक्षसमाश्रिते ॥ १८ ॥ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

ब्देनराज्ञोनगरीतिब्रह्मवैवर्तकेप्रकृतिखंडेदुर्गोपाख्यानेउक्तंतस्याकोलानगर्याविध्वंसिनइतिवा॥ ९॥१०॥ पराजितइति दैवयोगादन्यायिनांयुद्धप्रसंगेन्यायवान्राजाकथमन्यायंकुर्यादितिपराजितइत्यर्थः ॥ ११॥ विमनाःसन्प्रधानान्दृष्ट्वेत्यन्वयः ॥ १२ ॥ चिंतामेवाह स्थानंगृहीत्वेति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥८१॥ इतिसंचिंत्यमनसाराजापरमदुर्मनाः ॥ एकाकीहयमारुह्यनिर्जगामपुराततः ॥ १९ ॥ असहायोथनिर्गत्यग
हनंवनमाश्रितः ॥ चिंतयामासमेधावीक्कगंतव्यंमयापुनः ॥ २० ॥ योजनत्रयमात्रेतुमुनेराश्रममुत्तमं ॥ ज्ञा
त्वाजगामभूपालस्तापसस्यसुमेधसः ॥ २१ ॥ बहुवृक्षसमायुक्तंनदीपुलिनसंश्रितं ॥ निर्वैरश्वापदाकीर्णं
कोकिलारावमंडितं ॥ २२ ॥ शिष्याध्ययनशब्दाढ्यंमृगयूथशतावृतं ॥ नीवारान्नसुपक्काढ्यंसुपुष्पफलपाद
पं ॥ २३॥ होमधूमसुगंधेनप्रीतिदंप्राणिनांसदा॥वेदध्वनिसमाक्रांतंस्वर्गादपिमनोहरं ॥२४॥ दृष्ट्वातमाश्र
मंराजाबभूवासौमुदान्वितः ॥ भयंत्यक्त्वामतिंचक्रेविश्रमायद्विजाश्रमे ॥ २५॥ आसज्यपादपेश्वंतुजगामावि
नयान्वितः ॥ दृष्ट्वातंमुनिमासीनंसालच्छायासुसंश्रितं ॥२६॥ मृगाजिनासनंशांतंतापसातिकृशमृजुं॥अध्या
पयंतंशिष्यांश्चवेदशास्त्रार्थदर्शिनं ॥ २७॥ रहितंक्रोधलोभाद्यैर्द्वंद्वातीतंविमत्सरं॥आत्मज्ञानरतंसत्यवादिनंश
मसंयुतं ॥ २८॥ तंवीक्ष्यभूपतिर्भूमौपपातदंडवत्तदा ॥ तदग्रेश्रुजलापूर्णनयनःप्रेमसंयुतः ॥ २९ ॥ उत्ति
ष्ठोत्तिष्ठभद्रंतेतमुवाचतदामुनिः ॥ शिष्योददौबृसींतस्मैगुरुणानोदितस्तदा॥ ३० ॥ उत्थायसनृपतिस्तस्यां
समासीनस्तदाज्ञया ॥ अर्घ्यपाद्यार्हणंचक्रेसुमेधाविधिपूर्वकं ॥ ३१ ॥ पप्रच्छात्रकुतःप्राप्तःकस्त्वंचिंतापरः
कथं ॥ कथयस्वयथाकामंस्ववृत्तकारणंत्विह ॥३२ ॥ किमागमनकृत्यंतेब्रूहिकार्यंमनोगतं ॥ करिष्येवांछितं ॥८१॥
काममसाध्यमपियत्तव ॥ ३३ ॥

॥२७॥ २८॥२९॥ बृसीमासनं ॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥

३४ ॥ ३५ शत्रुभ्योमेभयंघोरंवर्ततइत्येकंवाक्यं प्राप्तोस्म्यद्यतवांतिकंमांत्रायस्वेत्यन्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ गृहेगता

राजोवाच ॥ सुरथोनामराजाहंशत्रुभिश्चपराजितः ॥ त्यक्त्वाराज्यंगृहंभार्यामहंतेशरणंगतः ॥ ३४ ॥ यदा
ज्ञापयसेब्रह्मन्तदहंभक्तितत्परः ॥ करिष्यामिनमेत्रातात्वदन्यःपृथिवीतले ॥ ३५ ॥ शत्रुभ्योमेभयंघोरंप्रा
प्तोस्म्यद्यतवांतिकं ॥ त्रायस्वमुनिशार्दूलशरणागतवत्सल ॥ ३६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ निर्भयंवसराजेंद्रनात्र
तेशत्रवःकिल॥आगमिष्यंतिवलिनोनिश्चयंतपसोबलात् ॥३७॥ नात्रहिंसाप्रकर्तव्यावनवृत्यानृपोत्तम ॥ क
र्तव्यंजीवनंशस्तैर्नीवारफलमूलकैः ॥ ३८ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानिर्भयःसनृपस्तदा ॥
उवासाश्रमएवासौफलमूलाशनःशुचिः ॥ ३९॥ कदाचित्सनृपस्तत्रवृक्षच्छायांसमाश्रितः ॥ चिंतयामासचिं
तार्तोगृहएवगताशयः ॥ ४०॥ राज्यंमेशत्रुभिःप्राप्तंम्लेच्छैःपापरतैःसदा ॥ संपीडिताःस्युर्लोकास्तैर्दुराचारै
र्गतत्रपैः ॥ ४१ ॥ गजाश्वतुरगाःसर्वेदुर्बलाभक्ष्यवर्जिताः ॥ जाताःस्युर्नात्रसंदेहःशत्रुणापरिपीडिताः ॥ ४२
सेवकाममसर्वेतेशत्रूणांवशवर्तिनः ॥ दुःखिताएवजाताःस्युःपालितायेमयापुरा ॥ ४३ ॥ धनंमेसुदुराचारैरस
द्व्ययपरैःपरैः ॥ द्यूतासवभुजिष्यादिस्थानेस्यात्प्रापितंकिल॥४४॥ कोशक्षयंकरिष्यंतिव्यसनैःपापबुद्धयः ॥
नपात्रदाननिपुणाम्लेच्छास्तेमंत्रिणोपिमे ॥ ४५॥ इतिचिंतापरोराजावृक्षमूलस्थितोयदा ॥ तदाजगामवैश्य
स्तुकश्चिदार्तिपरस्तथा ॥ ४६ ॥ ७ ७ ७ ७

शयीगताचित्तः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ भुजिष्यावेश्या ॥ ४४॥ म्लेच्छाःपापबुद्धयोमंत्रिणोपिमेपापबुद्धयएव ॥४५॥४६॥

॥८२॥ नृपेणपुरतोदृष्टःपार्श्वेतत्रोपवेशितः ॥ पप्रच्छतंनृपःकौसिकुतएवागतोवनं ॥ ४७ ॥ कौसिकस्मात्त्वदीनोसि
हरिणःशोकपीडितः ॥ ब्रूहिसत्यंमहाभागमैत्रीसाप्तपदीमता ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञ
स्तमुवाचविशोत्तमः ॥ उपविश्यस्थिरोभूत्वामत्वासाधुसमागमं ॥ ४९ ॥ वैश्यउवाच ॥ मित्राहंवैश्यजाती
यःसमाधिर्नामविश्रुतः ॥ धनवान्धर्मनिपुणःसत्यवागनसूयकः ॥ ५० ॥ पुत्रदारैर्निरस्तोहंधनलुब्धैरसाधु
भिः ॥ स्वजनेनचसंत्यक्तःप्राप्तोस्मिवनमाशुवै ॥ ५१ ॥ कौसित्वंभाग्यवान्भासिकथयस्वप्रियाधुना ॥ रा
जोवाच ॥ सुरथोनामराजाहंदस्युभिःपीडितोभवं ॥ ५२ ॥ प्राप्तोस्मिगतराज्योत्रमंत्रिभिःपरिवंचितः ॥ दि
ष्ट्यात्वमत्रमित्रंमेमिलितोसिविशोत्तम ॥ ५३ ॥ सुखेनविहरिष्यावोवनेत्रशुभपादपे ॥ शोकंत्यजमहाबुद्धेस्व
स्थोभवविशोत्तम ॥ ५४ ॥ वैश्यउवाच ॥ कुटुंबंमेनिरालंबंमयाहीनंसुदुःखितं ॥ भविष्यतिचचिंतार्तंव्याधि
शोकोपतापितं ॥ ५५ ॥ भार्यादेहेसुखंनोवापुत्रदेहेनवासुखं ॥ इतिचिंतातुरंचेतोनमेशाम्यतिभूमिप ॥ ५६
कदाद्रक्ष्येसुतंभार्यांगृहंस्वजनमेवच ॥ स्वस्थंनमन्मनोराजन्गृहचिंताकुलंभृशं ॥ ५७ ॥ राजोवाच ॥ यैर्नि
रस्तोसिपुत्राद्यैरसद्वृत्तैःसुबालिशैः ॥ तान्दृष्ट्वाकिंसुखंतेद्यभविष्यतिमहामते ॥ ५८ ॥ हितकारीवरःशत्रुर्दुः
खदाःसुहृदःकुतः ॥ तस्मात्स्थिरंमनःकृत्वाविहरस्वमयासह ॥ ५९ ॥ वैश्यउवाच ॥ मनोमेनास्थिरंराजन्
भवत्यद्यसुदुःखितं ॥ चिंतयात्रकुटुंबस्यदुस्त्यजस्यदुरात्मभिः ॥ ६० ॥ छ छ छ ॥८२॥

६१॥६२॥६३॥इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेपंचमस्कंधेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ अधांधिकैःपंचषष्टिपद्यैर्माहात्म्यमुच्यते श्रीमद्भवमसुंद
यौराज्ञेपृष्टवतेधुना॥१॥मुनिंप्रतिराजागत्वाकिंचकारतदाह मुनेवैश्योयमिति॥१॥२ ॥३ ॥४॥५॥६॥मानसोमोहोनैवापसरतितत्कारणं

राजोवाच ॥ ममापिराज्यजंदुःखंदुनोतिकिलमानसं ॥ पृच्छावोद्यमुनिंशांतंशोकनाशनमौषधं ॥ ६१ ॥
व्यासउवाच ॥ इतिकृत्वामतिंतौतुराजावैश्यश्चजग्मतुः ॥ मुनिंतौविनयोपेतौप्रष्टुंशोकस्यकारणं ॥ ६२ ॥
गत्वातंप्रणिपत्याहराजाऋषिमनुत्तमं॥आसीनंसम्यगासीनःशांतंशांतिमुपागतः॥६३॥इतिश्रीदेवीभागवते
महापुराणेपंचमस्कंधेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ राजोवाच॥मुनेवैश्योयमधुनावनेमेमित्रतांगतः ॥ पुत्रदा
रैर्निरस्तोयंप्राप्तोत्रममसंगमं ॥१॥ निःकारणंचमेचिंताहृदयान्ननिवर्तते ॥ हयामेदुर्बलाःस्युःकिंगजाःशत्रुव
शंगताः ॥ २ ॥ भृत्यवर्गस्तथादुःखीजातःस्यात्तुमयाविना ॥ कोशक्षयंकरिष्यंतिरिपवोतिबलात्क्षणात् ॥
३ ॥ इत्येवंचिंतयानस्यनमेनिद्रातनौसुखं ॥ जानामीदंजगन्मिथ्यास्वप्नवत्सर्वमेवहि ॥ ४ ॥ जानतोपिम
नोभ्रांतंनस्थिरंभवतिप्रभो ॥ कोहंकेऽश्वागजाःकेमीनतेमेस्तिसहोदराः ॥ ५ ॥ नपुत्रानचमित्राणियेषांदुः
खंदुनोतिमां ॥ भ्रमोयमितिजानामितथापिममममानसः ॥ ६ ॥ मोहोनैवापसरतिकिंतत्कारणमद्भुतं ॥ स्वा
मिंस्त्वमसिसर्वज्ञःसर्वसंशयनाशकृत् ॥ ७ ॥ कारणंब्रूहिमोहस्यममास्यचदयानिधे ॥ व्यासउवाच ॥ इ
तिपृष्टस्तदाराज्ञासुमेधामुनिसत्तमः ॥ ८ ॥ तमुवाचपरंज्ञानंशोकमोहविनाशनं ॥ ऋषिरुवाच ॥ शृणुरा
जन्प्रवक्ष्यामिकारणंबंधमोक्षयोः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कोमित्यर्थः॥७॥८॥कारणंबंधमोक्षयोरिति बंधमोक्षयोःकारणेकथितेतदंतर्गतस्यमोहस्यापितदेवकारणमित्यर्थात्कथितंभवतीतिभावः॥९॥

महामायेति गुणत्रयसाम्यावस्थात्मिकामूलप्रकृतिर्यामहामायेतिव्याख्यातासासर्वेषांप्राणिनांबंधमोक्षयोःकारणमित्यर्थः ब्रह्मादयोपितदधीनाः संतीत्याह ब्रह्माविष्णुरिति ॥ १० ॥ ११ ॥ मायाधीनाश्चेति नत्वद्वैतेब्रह्मणिमायांविनाकश्चित्पदार्थोभासते ततोमायाधीनमेवसर्वमित्यर्थः ननुकर्त्रधीनंकार्यंभवितुमर्हतिनतुमायाधीनमितिचेत्सैवकर्त्र्यस्तिनान्यःकर्तास्तीत्याह तयेति ॥ १२ ॥ यदैवंसर्वंमायामोहजालेनयंत्रितं तदात्वंपामरःकथमहंमोहजालेनयंत्रितइतिकिमाश्चर्यंकरोषीत्याह त्वंकियानिति ॥ १३ ॥ ननुममब्रह्मज्ञानंवर्ततेततःकुतोनमो

महामायेतिविख्यातासर्वेषांप्राणिनामिह ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथेशानस्तुराषाड्वरुणोनिलः ॥ १० ॥ सर्वेदेवा मनुष्याश्चगंधर्वोरगराक्षसाः ॥ वृक्षाश्चविविधावल्यःपशवोमृगपक्षिणः ॥ ११ ॥ मायाधीनाश्चतेसर्वेभाजनं बंधमोक्षयोः ॥ तयासृष्टमिदंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥१२॥तद्वशेवर्ततेनूनंमोहजालेनयंत्रितं॥त्वंकियान्मानुषेष्वेकःक्षत्रियोरजसाविलः ॥१३॥ ज्ञानिनामपिचेतांसिमोहयत्यनिशंहिसा ॥ ब्रह्मेशवासुदेवाद्याज्ञानेसत्यपि शेषतः ॥ १४ ॥ तेपिरागवशाल्लोकेभ्रमंतिपरिमोहिताः ॥ पुरासत्ययुगेराजन्विष्णुर्नारायणःस्वयं ॥ १५ ॥ श्वेतद्वीपंसमासाद्यचकारविपुलंतपः ॥ वर्षाणामयुतंयावद्ब्रह्मविद्याप्रसक्तये ॥ १६ ॥ अनश्वरसुखायासौचिंतयानस्ततःपरं ॥ एकस्मिन्निर्जनेदेशेब्रह्मापिपरमाद्भुते ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

होनष्टइतिचेत्तत्राह ज्ञानिनामपीति तदुक्तंमार्कंडेयपुराणे ज्ञानिनामपिचेतांसिदेवीभगवतीहिसा बलादाकृष्यमोहायमहामायाप्रयच्छतीति ननुकेषांज्ञानिनांतयाचित्तानिमोहितानीतिचेत्तत्राह ब्रह्मेशेति ननुब्रह्मज्ञानेनतेषांमायाकार्यस्यमोहस्यकुतोननाशसंभवइतिचेत्तत्राह शेषतइति प्रारब्धकर्मभोगपर्यंतंमायाशेषस्यविद्यमानत्वात्तस्माच्छेषादेवमोहःसंभविष्यतीतिभावः ॥१४॥ ननुब्रह्मादीनांमोहःकदादृष्टइतिचेद्बहुवारंदृष्टोस्तितत्रैकमुदाहरणमुच्यतइत्याह पुरासत्ययुगेइति ॥ १५ ॥ ब्रह्मविद्याप्रसक्तयेतस्याःस्थिरतायैइत्यर्थः अनश्वरसुखायनित्यानंदस्याखंडितप्राप्त्यर्थंजीवन्मुक्तिरूपासिध्यर्थमित्यावत् ॥१६॥ ॥१७॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥१८॥१९॥कस्त्वंकस्त्वमिति पितृपुत्रत्वज्ञानमेवप्रथमतोमोहेननष्टंइदमेवप्रथमंमोहस्वरूपमितिभावः॥२०॥द्वितीयंमोहमाह ब्रह्माप्रोवाचेति॥

स्थितस्तपसिराजेंद्रमोहस्यविनिवृत्तये ॥ कदाचिद्वासुदेवोसौस्थलांतरमतिर्हरिः ॥ १८ ॥ तस्माद्दे
शात्समुत्थायजगामान्यदिदृक्षया ॥ चतुर्मुखोपिराजेंद्रतथैवनिःसृतःस्थलात् ॥ १९ ॥ मिलितौमार्ग
मध्येतुचतुर्मुखचतुर्भुजौ ॥ अन्योन्यंपृष्टवंतौतौकस्त्वंकस्त्वमितिस्मह ॥ २० ॥ ब्रह्माप्रोवाचतंदेवंकर्ताहंज
गतःकिल ॥ विष्णुस्तमाहभोमूर्खजगत्कर्ताहमच्युतः ॥ २१॥ त्वंकियान्बलहीनोसिरजोगुणसमाश्रितः॥ स
त्वाश्रितंहिमांविद्धिवासुदेवंसनातनं॥ २२ ॥ मयात्वंरक्षितोद्यैवकृत्वायुद्धंसुदारुणं ॥ शरणंमेसमायातोदान
वाभ्यांप्रपीडितः॥ २३ ॥ मयातौनिहतौकामंदानवौमधुकैटभौ ॥ कथंगर्वायसेमंदमोहोयंत्यजसांप्रतं ॥२४
नमत्तोप्यधिकःकश्चित्संसारेस्मिन्प्रसारिते ॥ ऋषिरुवाच ॥ एवंप्रवदमानौतौब्रह्मविष्णूपरस्परं ॥ २५॥
स्फुरदोष्ठौवेपमानौलोहिताक्षौबभूवतुः॥ प्रादुर्बभूवसहसातयोर्विवदमानयोः ॥ २६ ॥ मध्येलिंगंसुधाश्वेतं
विपुलंदीर्घमद्भुतं॥ आकाशेतरसातत्रवागुवाचाशरीरिणी॥ २७ ॥ तौसंबोध्यमहाभागौविवदंतौपरस्परं॥
ब्रह्मन्विष्णोविवादंमाकुरुतांवांपरस्परं ॥ २८ ॥ लिंगस्यास्यपरंपारमधस्तादुपरिध्रुवं ॥ योयातियुवयोर्म
ध्येसःश्रेष्ठोवांसदैवहि॥ २९ ॥ एकःप्रयातुपातालमाकाशमपरोधुना ॥ प्रमाणमेवचःकार्यंत्यक्त्वावादंनिरर्थ
कं॥३०॥मध्यस्थःसर्वदाकार्योविवादेस्मिन्द्वयोरिह॥ऋषिरुवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदिव्यंसज्जीभूतौकृतोद्यमौ॥३१

२१ ॥ २२ ॥ अद्यैवेति समीपकालेइत्यर्थः नत्वद्यैवर्षाणामयुतंतपश्चरणात् दानवाभ्यांमधुकैटभाभ्यां ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥२६॥
॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥८४॥ जग्मतुर्मातुमग्रस्थंलिंगमद्भुतदर्शनं ॥ पातालमगमद्विष्णुर्ब्रह्माप्याकाशमेवच ॥ ३२ ॥ परिमातुंमहालिंगं ॥ स्वमहत्वविवृद्धये ॥ विष्णुर्गत्वाकियद्देशंश्रांतःसर्वात्मनायतः ॥ ३३ ॥ नप्रापांतंसलिंगस्यपरिवृत्यययौस्थलं ॥ ब्रह्मागच्छत्ततश्चोर्ध्वंपतितंकेतकीदलं ॥ ३४ ॥ शिवस्यमस्तकात्प्राप्यपरावृत्तोमुदावृतः ॥ आगत्यतरसाब्रह्माविष्णवेकेतकीदलं ॥ ३५ ॥ दर्शयित्वाचवितथमुवाचमदमोहितः ॥ लिंगस्यमस्तकादेतद्गृहीतंकेतकीदलं ॥ ३६ ॥ अभिज्ञानायचानीतंतवचित्तप्रशांतये ॥ श्रुत्वातद्ब्रह्मणोवाक्यंदृष्ट्वाचकेतकीदलं॥ ३७ ॥हरिस्तंप्रत्युवाचेदंसाक्षीकःकथयाधुना ॥ यथार्थवादीमेधावीसदाचारःशुचिःसमः ॥३८ ॥ साक्षीभवतिसर्वत्रविवादेसमुपस्थिते ॥ ब्रह्मोवाच ॥ दूरदेशात्समायातिसाक्षीकःसमयेधुना ॥ ३९ ॥ यत्सत्यंतद्वचःसेयंकेतकीकथयिष्यति ॥ इत्युक्ताप्रेरितातत्रब्रह्मणाकेतकीस्फुटं ॥ ४० ॥ वचनंप्राहतरसाशार्ङ्गिणंप्रत्यबोधयत् ॥ शिवमूर्ध्निस्थितांब्रह्मागृहीत्वामांसमागतः ॥ ४१ ॥ संदेहोत्रनकर्तव्यस्त्वयाविष्णोकदाचन ॥ ममवाक्यंप्रमाणंहिब्रह्मापारंगतोस्यह ॥ ४२ ॥ गृहीत्वामांसमायातःशिवभक्तैःसमर्पितां ॥ केतक्यावचनंश्रुत्वाहरिराहस्मयन्निव ॥ ४३ ॥ महादेवःप्रमाणंमेयद्यसौवचनंवदेत् ॥ ऋषिरुवाच ॥ तदाकर्ण्यहरेर्वाक्यंमहादेवःसनातनः ॥ ४४ ॥ कुपितःकेतकींप्राहमिथ्यावादिनिमावद ॥ गच्छतोमध्यतःप्राप्तापतितामस्तकान्मम॥ ४५॥मिथ्याभिभाषिणीत्यक्तामयात्वंसर्वदैवाहि ॥ ब्रह्मालज्जापरोभूत्वाननाममधुसूदनं ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥४९ ॥५० ॥ तस्मादित्येवंनिदर्शनात्ज्ञानिनोपिमोहिताएवमहामाययेत्याह ज्ञानिनामपीति ॥ ५१ ॥ नकेवलंमोहकर्त्री किंतुज्ञानदाबंधमोक्षप्रदापिसैवेत्याह ययेति आत्मनोनिर्विकारस्यैकविधत्वात्तदतिरिक्तस्यसर्वस्यवेद्यजातस्यमायामयत्वादितिभावः ॥५२॥ इत्थंपराशक्तेर्महिमांश्रुत्वाराजापृच्छति भगवन्निति तस्यामेमह्यंरूपंब्रूहितथाबलंब्रूहितस्याउत्पत्तेःकारणंतत्स्थानंचब्रूहीत्यर्थः

शिवेनकेतकीत्यक्तातद्विकुसुमेषुवै ॥ एवंमायाबलंविद्धिज्ञानिनामपिमोहदं ॥ ४७ ॥ अन्येषांप्राणिनांराजन्कावार्ताविभ्रमंप्रति ॥ सुरानांकार्यसिद्ध्यर्थंसर्वदेवरमापतिः ॥ ४८ ॥ दैत्यान्वंचयतेचाशुत्यक्त्कापापभयंहरिः ॥ अवतारकरोदेवमायोनिषुमाधवः ॥ ४९ ॥ त्यक्त्कानंदसुखंदैत्ययुद्धंचैवाकरोद्विभुः ॥ नूनंमायाबलंचैतन्माधवेपिजगद्गुरौ ॥५० ॥ सर्वज्ञेदेवकार्यांशेकावार्तान्यस्यभूपते ॥ ज्ञानिनामपिचेतांसिपरमाप्रकृतिःकिल ॥ ५१ ॥ बलादाकृष्यमोहायप्रयच्छतिमहीपते ॥ ययाव्याप्तमिदंसर्वंभगवत्याचराचरं ॥ ५२ ॥ मोहदाज्ञानदासैवबंधमोक्षप्रदा ॥राजोवाच॥ भगवन्ब्रूहिमेतस्याःस्वरूपंबलमुत्तमं ॥५३॥ उत्पत्तिकारणंवापिस्थानंपरमकिंहियत् ॥व्यासउवाच ॥ नचोत्पत्तिरनादित्वान्नृपतस्याःकदाचन॥५४॥ नित्यैवसापरादेवीकारणानांचकारणं ॥वर्त्ततेसर्वभूतेषुशक्तिःसर्वात्मनानृप ॥५५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥५३॥ तत्रतृतीयप्रश्नसमाधानमाह नचोत्पत्तिरिति तत्रहेतुमाह अनादित्वादिति तथाचोत्पत्तेरभावादुत्पत्तिकारणस्याभावइत्यर्थः॥५४॥ नित्यैवेति आमोक्षपर्यंतंविद्यमानत्वादित्यर्थः बलमाह कारणानांचकारणंनिरतिशयपराक्रमवतीसर्वजनकत्वरूपमेवबलमस्याइत्यर्थः स्थानमाह वर्त्ततइति सर्वपदार्थेषुशक्तेर्विद्यमानत्वंमस्यास्थानंभवतिसर्वव्यापिनीत्यर्थः ॥५५ ॥

तद्व्यतिरेकमाह शववदिति रूपमाह चिच्छक्तिरिति यतइयंसर्वव्यापकस्यचितोब्रह्मणइयंशक्तिस्ततोस्यारूपंनदेवब्रह्मैवनचान्यत् नह्यग्निशक्तेरग्निभिन्नंरूपंदृश्यते किंत्वग्निरेवमपिब्रह्माभिन्नत्वाद्ब्रह्मरूपैवेत्यर्थः तथाचमायोपासनायांमायाविशिष्टब्रह्मरूपमेवोपास्यं तदेवभगवतीरूपमितिफलितंस्फटीकृतंचाभिः सप्तशत्यंगषट्कव्याख्यानेउपोद्घातेच ॥ ५६ ॥ ननुदैवस्तुतासतीउत्पन्नेतिव्यवहारः किमभिप्रायकइतिचेदाविर्भावतिरोभावइत्याह आविर्भावेति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ नकालेति दैवस्यकाल

शववच्छक्तिहीनस्तुप्राणीभवतिग ॥ चिच्छक्तिःसर्वभूतेषुरूपंतस्यास्तदेवहि ॥ ५६ ॥ आविर्भावति रोभावौदेवानांकार्यसिद्धये ॥ यदर्थंतितंदेवामनुजाश्चविशांपते ॥ ५७॥ प्रादुर्भवतिभूतानांदुःखनाशाय चांबिका ॥ नानारूपधरादेवीनाशक्तिसमान्विता ॥५८॥ आविर्भवतिकार्यार्थंस्वेच्छयापरमेश्वरी ॥ देवाधीनानसादेवीयथासर्वेसुरानृप ५९ ॥ नकालवशगानित्यंपुरुषार्थप्रवर्त्तनी ॥ अकर्त्तापुरुषोद्रष्टादृश्यंसर्वमिदंजगत् ॥ ६० ॥ दृश्यस्यजननीसैवदेवीसदसदात्मिका ॥ पुरुषंरंजयत्येकाकृत्वाब्रह्मांडनाटकं ॥ ६१ ॥ रंजितेपुरुषेसर्वंसंहरत्यतिरंहसा तयानिमित्तभूतास्तेब्रह्माविष्णुमहेश्वराः ॥ ६२॥ कल्पिताःस्वस्वकार्येषुप्रेरितालीलयात्वमी ॥ स्वांशंतेमारोप्यकृतास्तेबलवत्तराः ॥ ६३ ॥ दत्ताश्चशक्तयस्तेभ्योगौर्लक्ष्मीर्गिरिजातथा ॥ तेतांध्यायंतिदेवेशंपूजयंतिपरांमुदा ॥ ६४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्यचतस्याःसकाशादेवोत्पन्नत्वादित्यर्थः अकर्त्तेति अकर्ताआत्माद्रष्टातदतिरिक्तंसर्वंदृश्यंतस्यसर्वस्यजननीतस्मात्स्वतंत्रेत्यर्थः ॥६० ॥सदसदात्मिका सत्कारणमसत्कार्यंतदात्मिका अस्याःपुरुषरंजनार्थायात्मरंजनार्थायैवस्वेच्छयाजगत्कारणत्वंनतुपराधीनतयेत्यर्थः ॥६१ ॥यदारंजनादुपरतातदेयमेवसंहरतीत्याह रंजितइति ननुब्रह्मादयःसृष्टिस्थितिसंहारादिकर्तारइतिलोकेप्रवादःकथमितिचेदज्ञानमूलकइत्याह तयेति॥ ६२॥कल्पिताइति राजाज्ञयाप्रधानव्यवहारवदत्रापिभगवत्याःशक्त्यातेषांव्यवहारइतिभगवत्यैवसृष्ट्यादिकर्त्रीतिभावः ॥६३॥ अतएवते ब्रह्मादयोदेवास्तांध्यायंतीत्याह तेमिति ६४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नांतंजानामीति तथाचश्रुतिः स्याअंतोनविद्यतेतस्मादुच्यतेऽनंतेति मायास्वरूपंतन्महिमाचनृसिंहोत्तरतापनीयेमायाचतमोरूपानुभूतोरित्यादि ग्रंथेनविशेषतः स्पष्टीकृतस्तद्ग्रंथव्याख्यातस्ततएवावधार्यः ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ चतुर्भिरधिकैश्चत्वारिंशत्पद्यैः सर्वनं ॥ परांबायाः पृष्टवतेराज्ञेमोवाचतापसः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेभगवतीस्वरूपंमहत्वंचतस्याः सर्वोत्तरंश्रुत्वातत्पूजनादिकंबुभुत्सूराजापृच्छत् भगवन्निति ॥ १ ॥ पूजाविधेःफलमाह कामदमिति ॥ २ ॥ स्नानविधिंवैदिकंतांत्रिकंचकृत्वार्थाद्वैदिक

ज्ञात्वासर्वेश्वरींशक्तिंसृष्टिस्थितिविनाशिनीं ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदेवीमाहात्म्यमुत्तमं ॥ ६५ ॥ ममबुध्यनुसारेणनांतंजानामिभूपते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ भगवन्ब्रूहिमेसम्यक्तस्याआराधनेविधिं ॥ पूजाविधिंचमंत्रांश्चतथाहोमविधिंवद ॥ १ ॥ ऋषिरुवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितस्याःपूजाविधिंशुभं ॥ कामदंमोक्षदंनृणांज्ञानदंदुःखनाशनं ॥ २ ॥ आदौस्नानविधिंकृत्वशुचिःशुक्लांबरोनरः ॥ आचम्यप्रयतःकृत्वाशुभमायतनंनिजं ॥ ३ ॥ ततोऽवलिप्तभूम्यांतुसंस्थाप्यासनमुत्तमं ॥ तत्रोपविश्यविधिवत्त्रिराचम्यमुदान्वितः ॥ ४ ॥ पूजाद्रव्यंसुसंस्थाप्ययथाशक्त्यनुसारतः ॥ प्राणायामंततःकृत्वाभूतशुद्धिंविधायच ॥ ५ ॥ कुर्यात्प्राणप्रतिष्ठांतुसंभारंप्रोक्ष्यमंत्रतः ॥ कालज्ञानंततःकृत्वान्यासंकुर्याद्यथाविधि ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संध्यांमंत्रसंध्यांचकृत्वेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ भूतशुद्धिंविधायचेति भुवंजलेजलंवन्हौवन्हिंवायौनभस्यमुं विलाप्यखमहंकारेमहत्तत्वेप्यहंकृतिं महांतंप्रकृतौमायामात्मनेप्रविलापयेदित्यादिशरीरोत्पत्तिपर्यंतंविधायेत्यर्थः ॥ ५ ॥ प्राणप्रतिष्ठांविति तुशब्दश्चार्थस्तेनमातृकान्यासानांकर्मकृत्वेत्यर्थः मंत्रतः जप्यमानमंत्रस्याख्यमंत्रेणेत्यर्थः केवलफडितिमंत्रेणवाकालज्ञानंअद्येत्यादिसंकल्पविधिस्तंकृत्वा न्यासंमातृकान्यासादिनिजमंत्रन्यासांतंकृत्वानिजदेहेधर्मादिभिःपीठंकल्पयित्वातत्रांतरपूजांकृत्वाबाह्यपूजामारभेदित्यनुक्तमप्यर्थाद्बोध्यं ॥ ६ ॥

अथपूजायांयंत्रमाह शुभेइति चकारेणाष्टमंधेनवा अष्टकोणमष्टपत्रंचकाराद्भूपुरमपिविलिखेदित्यर्थः ॥ ७ ॥ नवाक्षरमंत्रस्येतिदेव्यग्रप्रमारभ्याष्टपत्रेवष्टावक्षराणिलिखित्वानवममक्षरंमध्येकर्णिकायांदेव्यग्रेलिखेदित्यर्थः कृत्वेति प्राणप्रतिष्ठामंत्रेणेत्यर्थः वेदोक्तांवेदमंत्रेणेत्यर्थः तत्रमध्येआधारशक्त्यादिपीठमंत्रांतंसंपूज्यदेवीमावाह्यतांमूलमंत्रेणासनाद्युपचारैःपूजयित्वाषट्कोणेषुषडंगानिमंत्रस्यपूजयेत् तत्रक्रमस्तुशारदायामुक्तः अग्निनैर्ऋत्यवायव्यमध्येदिक्ष्वंगपूजनमितिनवस्वक्षरेषुशैलपुत्र्याद्यानवदुर्गाःपूजयेत् भूपुरेष्विंद्रादीन्वज्रादींश्चपूजयेदितियंत्रपूजाप्रकारः ॥ ८ ॥ यंत्राभावेप्रतिमांवाभगवत्याधातुनिर्मितांकुर्यादित्याह अर्चांवेति प्रतिमांवेत्यर्थः धातवींसुवर्णादिधातु

शुभेताम्रमयेपत्रेचंदनेनासितेनच ॥ षट्कोणंविलिखेद्यंत्रंचाष्टकोणंततोबहिः ॥ ७ ॥ नवाक्षरस्यमंत्रस्य
बीजानिविलिखेत्ततः ॥ कृत्वायंत्रप्रतिष्ठांचवेदोक्तांसंविधायच ॥८॥ अर्चांवाधातवींकुर्यात्पूजामंत्रैःशिवोदितैः
पूजनंपृथिवीपलभगवत्याःप्रयत्नतः ॥ ९॥ कृत्वावाविधिवत्पूजामागमोक्तांसमाहितः ॥ जपेन्नवाक्षरंमंत्रंसत
तंध्यानपूर्वकं ॥१०॥ होमंदशांशतःकुर्याद्दशांशेनचतर्पणं ॥ भोजनंब्राह्मणानांचतद्दशांशेनकारयेत् ॥ ११
चरित्रत्रयपाठंचनित्यंकुर्याद्विसर्जयेत् ॥ नवरात्रव्रतंचैवविधेयंविधिपूर्वकं ॥१२॥ ॥छ॥ ॥छ॥

निर्मितांशिवोदितैःयामलादितंत्रोक्तैःतेचमंत्राःप्रपंचसारविवरणेस्पष्टाःमूलमंत्रेणवापूजाकर्तव्या पूजामुपसंहरतिपूजनमिति ॥ ९ ॥ कृत्वावेति वाशब्देनवैदिकमंत्रैर्वापूजांकृत्वेत्यर्थः जपेदिति पूजानंतरंऋष्यादिन्यासपूर्वकंध्यात्वाजपेदित्यर्थः ॥ १० ॥ तत्रजपोद्विविधोनित्यःपौरश्चरणिकश्च तत्रनित्यजपेनित्यहोमविधिस्तंत्रांतरोक्तउपसंहर्तव्यः नैमित्तिकेतुपुरश्चरणेदशांशमित्याह होमदशांशतइति होमद्रव्यंतुतत्तत्कल्पोक्तं ॥११॥ इत्थंजपंसमाप्यदेव्यग्रेचरित्रत्रयपाठंकुर्यादित्याह चरित्रत्रयमिति पाठेचरित्रत्रयंतुयद्यपिदेवीभागवतेअस्मिन्स्कंधेचरित्रद्वयंप्रथमस्कंधेप्रथमचरित्रमस्तितथावामनपुराणेप्यस्ति तथापिमार्कंडेयपुराणोक्तमेवसंक्षिप्तत्वात्ग्राह्यं सचपाठोनित्यः ततःपाठानंतरंदेवींविसर्जयेदित्यर्थः अथावश्यंकर्तव्यंविशेषंनवरात्रव्रतमाह नवरात्रव्रतंचैवेति ॥ १२ ॥ ॥ ॥

तत्कालमाह आश्विनेति ॥ १३ जप्यमंत्रैर्यस्यमंत्रस्यजपः क्रियतेतन्मंत्रैरनेकमंत्रापेक्षयाबहुवचनं सुसंस्कृतैरित्यंतरेकमेवपायसंद्रव्यंआहुतिबाहुल्यापेक्षयाबहुवचनं ॥ १४ ॥ छागमांसेनवेति इदंक्षत्रियपरं कालिकापुराणादिषुवैदिकस्यब्राह्मणस्यनत्राधिकारानुक्तत्वात्

आश्विनेचतथाचैत्रेशुक्लेपक्षेनराधिप ॥ नवरात्रोपवासोवैकर्त्तव्यःशुभमिच्छता ॥१३॥ होमःसुविपुलःकार्यो जप्यमंत्रैःसुपायसैः ॥ शर्कराघृतमिश्रैश्चमधुयुक्तैःसुसंस्कृतैः ॥१४॥ छागमांसेनवाकार्योबिल्वपत्रैस्तथाशुभैः ॥ हयारिकुसुमैरक्तैस्तिलैर्वाशर्करायुतैः ॥ १५ ॥ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनवम्यांचविशेषतः ॥ कर्तव्यंपूजनंदेव्याब्राह्मणानांचभोजनं ॥ १६॥ निर्धनोधनमाप्नोतिरोगीरोगात्प्रमुच्यते ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रांश्छुभांश्च वशवर्तिनः ॥ १७ ॥ राज्यभ्रष्टोनृपोराज्यंप्राप्नोतिसार्वभौमिकं ॥ शत्रुभिःपीडितोहंतिरिपुमार्याप्रसादतः ॥ १८॥ विद्यार्थीपूजनंयस्तुकरोतिनियतेंद्रियः ॥ अनवद्यांशुभांविद्यांविंदतेनात्रसंशयः ॥ १९ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवाभक्तिसंयुतः ॥ पूजयेज्जगतांधात्रींससर्वसुखभाग्भवेत् ॥ २०॥ नवरात्रव्रतंकुर्यान्नरनारीगणश्चयः ॥ वांछितंफलमाप्नोतिसर्वदाभक्तितत्परः॥ २१॥ आश्विनेशुक्लपक्षेतुनवरात्रव्रतंशुभं ॥ करोतिभावसंयुक्तःसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ विधिवन्मंडलंकृत्वापूजास्थानंप्रकल्पयेत् ॥ कलशंस्थापयेत्तत्र वेदमंत्रविधानतः ॥ २३ ॥ यंत्रंसुरुचिरंकृत्वास्थापयेत्कलशोपरि ॥ वापयित्वायवांश्चारून्पार्श्वतःपरिवर्तितान् ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१५ ॥ अष्टम्यादिति तिथिषुतुविशेषपूजाविनियमेनकर्त्तव्येत्याह अष्टम्यामिति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥२१॥ २२॥ नवरात्रविधिमाह विधिवदिति मंडलंक्षेत्रमृत्तिकयाचतुरस्रमित्यर्थः ॥ २३ ॥ यंत्रपूर्वोक्तंपार्श्वतःकलशस्यसमंततोमूलमंत्रेणयवान्विकिरेदित्यर्थः ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥८७॥ कृत्वोपरिवितानंचपुष्पमालासमावृतं ॥ धूपदीपसुसंयुक्तंकर्तव्यंचंडिकागृहं ॥ २५ ॥ त्रिकालंतत्रकर्तव्यापू
जाशक्त्यनुसारतः ॥ वित्तशाठ्यंनकर्तव्यंचंडिकायाश्चपूजने ॥ २६ ॥ धूपैर्दीपैःसुनैवेद्यैःफलपुष्पैरनेकशः ॥
गीतवाद्यैस्तोत्रपाठैर्वेदपारायणैस्तथा ॥ २७ ॥ उत्सवस्तत्रकर्तव्योनानावादित्रसंयुतैः ॥ कन्यकानांपूज
नंचविधेयंविधिपूर्वकं ॥ २८ ॥ चंदनैर्भूषणैर्वस्त्रैर्भक्ष्यैश्चविविधैस्तथा ॥ सुगंधतैलमाल्यैश्चमनसोरुचिकारकैः
॥ २९ ॥ एवंसंपूजनंकृत्वाहोमंमंत्रविधानतः ॥ अष्टम्यांवानवम्यांवाकारयेद्विधिपूर्वकं ॥ ३० ॥ ब्राह्मणा
न्भोजयेत्पश्चात्पारणंदशमीदिने ॥ कर्तव्यंशक्तितोदानंदेयंभक्तिपरैर्नृपैः ॥ ३१ ॥ एवंयःकुरुतेभक्त्यानव
रात्रव्रतंनरः ॥ नारीवासधवाभक्त्याविधवावापतिव्रता ॥ ३२ ॥ इहलोकेसुखंभोगान्प्राप्नोतिमनसोप्सिता
न् ॥ देहांतेपरमंस्थानंप्राप्नोतिव्रततत्परः ॥ ३३ ॥ जन्मांतरेंबिकाभक्तिर्भवत्यव्यभिचारिणी ॥ जन्मोत्तमकु
लेप्राप्यसदाचारोभवेद्द्विजः ॥ ३४ ॥ नवरात्रव्रतंप्रोक्तंव्रतानामुत्तमव्रतं ॥ आराधनंशिवायास्तुसर्वसौख्य
करंपरं ॥ ३५ ॥ अनेनविधिनाराजन्समाराधयचंडिकां ॥ जित्वारिपूनस्खलितंराज्यंप्राप्स्यस्यनुत्तमं ॥
३६ ॥ सुखंचपरमंभूपदेहेस्मिन्स्वगृहेपुनः ॥ पुत्रदारान्समासाद्यलप्स्यसेनात्रसंशयः ॥ ३७ ॥ वैश्यो
त्तमत्वमेवाद्यसमाराधयकामदां ॥ देवींविश्वेश्वरींमायांसृष्टिसंहारकारिणीं ॥ ३८ ॥ स्वजनानांचमान्यस्त्वं
भविष्यसिगृहेगतः ॥ सुखंसंसारिकंप्राप्ययथाभिलषितंपुनः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥८७॥

देवीलोकेशुभेवासोभवितातेनसंशयः ॥ नाराधिताभगवतीयैस्तेनरकभाजिनः ॥ ४० ॥ इहलोकेऽतिदुःखा
र्तानानारोगैःप्रपीडिताः ॥ भवंतिमानवाराजन्शत्रुभिश्चपराजिताः ॥ ४१ ॥ निःकलत्राह्यपुत्राश्चतृष्णार्त्ताः
स्तब्धबुद्धयः ॥ बिल्वोदलैःकरवीरैःशतपत्रैश्चचंपकैः ॥ ४२॥ अर्चिताजगतांधात्रीयैस्तेतीवविलासिनः ॥
भवंतिकृतपुण्यास्तेशक्तिभक्तिपरायणाः ॥ ४३ ॥ धनविभवसुखाढ्यामानवामानवंतःसकलगुणगणानांभा
जनंभारतीशाः ॥ निगमपठितमंत्रैःपूजितायैर्भवानीनृपतितिलकमुख्यास्तेभवंतीहलोके ॥४४॥ इतिश्रीदेवी
भा०म०पं०चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादुःखितौवैश्यपार्थिवौ ॥ प्रणि
पत्यमुनिंप्रीत्याप्रश्रयावनतौभृशं ॥ १ ॥ हर्षेणोत्फुल्लनयनावूचतुर्वाक्यकोविदौ ॥ कृतांजलिपुटौशांतौभक्ति
प्रवणचेतसौ ॥ २ ॥ भगवन्पावितावद्यशांतौदीनौशुचान्वितौ ॥ तवसूक्तसरस्वत्यागंगयेवभगीरथः ॥ ३ ॥
साधवःसंभवंतीहपरोपकृतितत्पराः ॥ अकृत्रिमगुणारामाःसुखदाःसर्वदेहिनां ॥ ४ ॥ पूर्वपुण्यप्रसंगेनप्रा
प्तोयमाश्रमःशुभः ॥ तवावाभ्यांमहाभागमहादुःखविनाशकः ॥ ५॥ भवंतिमानवाभूमौबहवःस्वार्थतत्पराः॥
परार्थसाधनेदक्षाःकेचित्क्वापिभवादृशाः ॥ ६ ॥ दुःखितोहंमुनिश्रेष्ठवैश्योयंचातिदुःखितः ॥ उभौसंसारसंत
प्तौतवाश्रमपदेमुदा ॥ ७ ॥ दर्शनादेवहेविद्वन्गतंदुःखमिहावयोः ॥ देहजंमानजंवाक्यश्रवणादेवसांप्रतं ॥
८॥ धन्यावावांकृतकृत्यौजातौसूक्तिसुधारसात् ॥ पावितौभवताब्रह्मन्कृपयाकरुणार्णव ॥ ९ ॥ ७१

भवार्णवेमग्नावित्यर्थः मंत्रदानेनपारंनयेत्यन्वयः ॥ १० ॥ मंत्रंगृहीत्वाकिंकरिष्यतइतिचेत्तत्राह तपःकृत्वेति सुखप्रदांभगवतींसमाराध्ये

त्यर्थः ततोदर्शनंतस्याःप्राप्यनिजमंदिरंयास्यावइत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ गुरुदैवतौमंत्रस्यऋषिच्छंदोदैवतंबीजशक्तयश्च

गृहाणास्मत्करौसाधोनयपारंभवार्णवे ॥ मग्नौश्रांतावितिज्ञात्वामंत्रदानेनसांप्रतं ॥ १० ॥ तपःकृत्वातिवि
पुलंसमाराध्यसुखप्रदां ॥ संप्राप्यदर्शनंभूयोयास्यावोनिजमंदिरं ॥११॥ वदनात्तवसंप्राप्यदेवीमंत्रंनवाक्षरं
॥ स्मरणंचकरिष्यावोनिराहारौधृतव्रतौ ॥ १२ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचोदितस्ताभ्यांसुमेधामुनिसत्तमः
॥ ददौमंत्रंशुभंताभ्यांध्यानबीजपुरःसरं ॥ १३ ॥ तौचप्राप्यमुनेर्मंत्रंसंमंत्र्यगुरुदैवतौ ॥ जग्मतुर्वैश्यराजानौ
नदीतीरमनुत्तमं ॥ १४ ॥ एकांतेविजनेस्थानेकृत्वासनपरिग्रहं ॥ उपविष्टौस्थिरप्रज्ञौतावतीवकृशोदरौ ॥
१५ ॥ मंत्रजाप्यरतौशांतौचरित्रत्रयपाठकौ ॥ निन्यतुर्मासमेकंतुतत्रध्यानपरायणौ ॥ १६ ॥ तयोर्मासव्रते
नैवजाताप्रीतिरनुत्तमा ॥ पादांबुजेभवान्यास्तुस्थिराबुद्धिस्तथाप्यलं ॥ १७ ॥ कदाचित्पादयोर्गत्वामुनेस्त
स्यमहात्मनः ॥ कृतप्रणामावागत्यतस्थतुश्चकुशासने ॥ १८ ॥ नान्यकार्यपरौक्वापिबभूवतुःकदाचन ॥ दे
वीध्यानपरौनित्यंजपमंत्ररतौसदा ॥ १९ ॥ एवंजातेसदापूर्णेतत्रसंवत्सरेनृप ॥ बभूवतुःफलाहारंत्यक्त्वा
पर्णाशनौनृप ॥२०॥ वर्षमेकंतपस्तत्रचक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ ॥ शुष्कपर्णाशनौदांतौजपध्यानपरायणौ ॥ २१ ॥
पूर्णेवर्षद्वयेजातेकदाचिद्दर्शनंचतौ ॥ प्रापतुःस्वप्नमध्येतुभगवत्यामनोहरं ॥ २२ ॥ रक्तांबरधरांदेवींचारुभूष
णभूषितां ॥ कदाचिन्नृपतिःस्वप्नेऽप्यपश्यज्जगदंबिकां ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्थात्प्राप्येत्यर्थः अनंतरंमुनिंसंमंत्र्यतदनुज्ञांगृहीत्वाजग्मतुरित्यन्वयः॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ दिनमध्येगुरोर्दर्शनंयात्वामितिनिय
मात्तावन्मात्रकालएवजपध्यानविरामोनान्यकालेइत्यभिप्रायेणाह कदाचिदिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥२४॥ दर्शनलालसौ प्रत्यक्षदर्शनलालसौ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७ ॥२८॥ रुधिरेणेति अयंमांसहोमोबलिदानंस्वगात्ररुधिरेणचेतिद्वयं

वीक्ष्यस्वप्नेचतौदेवींप्रीतियुक्तौबभूवतुः ॥ जलाहारैस्तृतीयेतुस्थितौसंवत्सरेतुतौ ॥ २४ ॥ एवंवर्षत्रयंकृत्वा ततस्तौवैश्यपार्थिवौ ॥ चक्रतुस्तौतदाचिंतांचित्तेदर्शनलालसौ ॥ २५॥ प्रत्यक्षदर्शनंदेव्यानप्राप्तंशांतिदंनृणां ॥ देहत्यागंकरिष्यावोदुःखितौभृशमातुरौ ॥ २६ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाराजाकुंडंचकारह ॥ त्रिकोणंसुस्थिरंसौम्यंहस्तमात्रप्रमाणतः ॥ २७ ॥ संस्थाप्यपावकंराजातथावैश्योऽतिभक्तिमान् ॥ जुहावासौनिजंमांसंछित्वाछित्वापुनःपुनः ॥ २८ ॥ तथवैश्योपिदीप्ताग्नौस्वमांसंप्राक्षिपत्तदा ॥ रुधिरेणबलिंचास्यैददतुस्तौकृतोद्यमौ ॥ २९ ॥ तदाभगवतीदत्वाप्रत्यक्षंदर्शनंतयोः ॥ प्राहप्रीतिभरोद्भ्रांतौदृष्ट्वातौदुःखितौभृशं॥३० ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ वरंवरयभोराजन्यत्तेमनसिवांछितं॥ तुष्टाहंतपसातेऽद्यभक्त्यासित्वंमतोमम ॥ ३१ ॥ वैश्यंप्राहतदादेवीप्रसन्नाहंमहामते॥ किंतेभीष्टंददाम्यद्यप्रार्थयाशुमनोगतं॥३२॥व्यासउवाच॥तच्छ्रुत्वावचनंराजातामुवाचमुदान्वितः॥देहिमेद्यनिजंराज्यंहतशत्रुबलंबलात्॥३३ ॥तमुवाचतदादेवीगच्छराजन्निजंगृहं ॥ शत्रवःक्षीणसत्वास्तेगमिष्यंतिपराजिताः ॥३४॥मंत्रिणस्तेसमागम्यतेपतिष्यंतिपादयोः ॥ कुरुराज्यंमहाभागनगरेस्वंयथासुखं ॥ ३५ ॥ कृत्वाराज्यंसुविपुलंवर्षाणामयुतंनृप ॥ देहांतेजन्मसंप्राप्यसूर्याच्चभवितामनुः ॥ ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ वैश्यस्तामप्युवाचेदंकृतांजलिपुटःशुचिः ॥ नमेगृहेणकार्यंवैनपुत्रेणधनेनवा ॥ ३७ ॥ सर्वंबंधकरंमातःस्वप्नवन्नश्वरंस्फुटं ॥ ज्ञानंमेदेहिविशदंमोक्षदंबंधनाशनं ॥ ३८ ॥ ॥ ६८ ॥

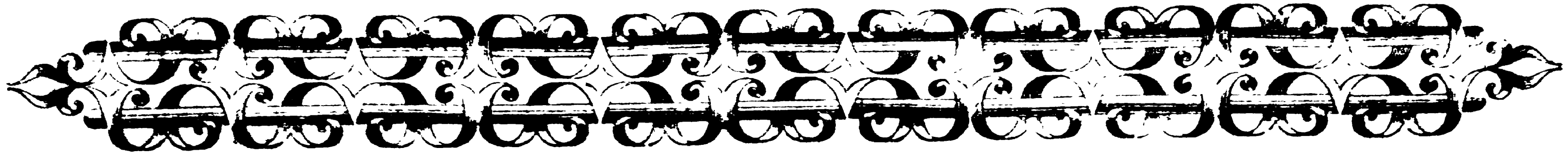
ब्राह्मणातिरिक्तविषयमितिकालिकापुराणादिषुस्पष्टं ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ सूर्याज्जन्मसंप्राप्यसावर्णिर्मनुर्भवितेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥८१॥ असारेस्मिंश्चसंसारेमूढामज्जंतिपामराः ॥ पंडिताःसंतरंतीहतस्मान्नेच्छंतिसंसृतिं ॥ ३९ ॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यमहामायावैश्यंप्राहपुरःस्थितं ॥ वैश्यवर्यतवज्ञानंभविष्यतिनसंशयः ॥ ४० ॥ इतिदत्वावरंताभ्यांतत्रैवांतरधीयत ॥ अदर्शनंगतायांतुराजातंमुनिसत्तमं ॥ ४१ ॥ प्रणम्यहयमारुह्यगमनायमनोदधे ॥ तदैवतस्यसचिवास्तत्रागत्यनृपंप्रजाः ॥ ४२ ॥ प्रणेमुर्विनयोपेतास्तमूचुःप्रांजलिस्थिताः ॥ राजंस्तेशत्रवःसर्वेपापाश्चनिहतारणे ॥ ४३ ॥ राज्यंनिष्कंटकंभूपकुरुष्वपुरमास्थितः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजानत्वातंमुनिसत्तमं ॥ ४४ ॥ आपृच्छ्यनिर्ययौतत्रमंत्रिभिःपरिवारितः ॥ संप्राप्यचनिजंराज्यंदारान्स्वजनबांधवान् ॥ ४५ ॥ बुभुजेपृथिवींसर्वांततःसागरमेखलां ॥ वैश्योपिज्ञानमासाद्यमुक्तसंगःसमंततः ॥ ४६ ॥ कालातिवाहनंतत्रमुक्तबंधश्चकारह ॥ तीर्थेषुविचरन्गायन्भगवत्यागुणानथ ॥ ४७ ॥ एतत्तेकथितंदेव्याश्चरितंपरमाद्भुतं ॥ आराधनफलप्राप्तिर्यथावद्भूपवैश्ययोः ॥४८॥ दैत्यानांहननंप्रोक्तंप्रादुर्भावस्तथाशुभः ॥ एवंप्रभावासादेवीभक्तानामभयप्रदा ॥ ४९ ॥ यःशृणोतिनरोनित्यमेतदाख्यानमुत्तमं ॥ सप्राप्नोतिनरःसत्यंसंसारसुखमद्भुतं ॥ ५० ॥ ज्ञानदंमोक्षदंचैवकीर्तिदंसुखदंतथा ॥ पावनंश्रवणान्नूनमेतदाख्यानमद्भुतं ॥ ५१ ॥ ॥८१॥

॥ ५२ ॥ संहितांसंहितैकदेशंपंचमस्कंधमित्यर्थः॥ ५३ ॥ तदेवाह चरितंचंडिकायास्त्विति ॥ ५४ ॥ ५५॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पं
नोरंगनाथात्मजः सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ तिलकाख्यां

अखिलार्थप्रदंनॄणांसर्वधर्मसमावृतं ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांकारणंपरमंमतं ॥ ५२ ॥ सूतउवाच ॥ ननमे
जयेनराज्ञासौपृष्टःसत्यवतीसुतः ॥ उवाचसंहितांदिव्यांव्यासःसर्वार्थतत्ववित् ॥ ५३ ॥ चरितंचंडिकाया
स्तुशुंभदैत्यवधाश्रितं ॥ कथयामासभगवान्कृष्णःकार्ष्णिकोमुनिः ॥ ५४ ॥ इतिवःकथितःसारःपुराणानां
मुनीश्वराः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेपंचत्रिंशोध्यायः ॥ ३५ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥

महाव्याख्यांसम्यग्यः कृतवांछुभां॥२॥ पंचमस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ प्रीयतांतेनमेदेवीभुवनेशीमहेश्वरी ॥ ३ ॥ इतिश्रीशै
वकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजश्रीलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेपंचमस्कंधे पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ समाप्तः

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतपंचमस्कंधःसमाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतषष्ठस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः॥ दरांदोलितदीर्घाक्षीं शृंगाररसवारिधिं ॥ कुलीनांकलयेकांचित्कामिनींकाममंजरीं ॥१॥ षष्टिश्लोकैर्वृत्रदैत्यवधोदेव्या कथंकृतः ॥ इत्याशंक्यकथातस्यविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥२॥ तत्रप्रथतःस्वभक्तिप्रदर्शनेनश्रोतारोमुनयोवक्तारंसूतमुत्साहयंति सूतसूतेति द्विरुक्तिरादरार्था द्वैपायनेति द्वैपायनेनकृतमुत्पादितंत्वन्मुखान्निसृतमित्यर्थः ॥ १ ॥ वेदेपीति बह्वृचब्राह्मणेपीत्यर्थः ॥ २ ॥ संख्ये युद्धे ॥३॥ ब्रह्मयोनिर्ब्राह्मणः ॥ ४ ॥ सात्विकानांदेवानामेतत्क्रूरंकर्मानुचितमित्याह देवाइति ॥ ५ ॥ इत्थंदेवानांसात्विकत्वेसतिक्रूरकर्मक

ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागमिष्टंतेवचनामृतं ॥ नतृप्ताःस्मवयंपीत्वाद्वैपायनकृतंशुभं ॥ १ ॥ पुनस्त्वां प्रष्टुमिच्छामःकथांपौराणिकींशुभां ॥ वेदेपिकथितांरम्यांप्रसिद्धांपापनाशिनीं ॥२॥ वृत्रासुरइतिख्यातोवीर्यवांस्त्वष्टुरात्मजः ॥ सकथंनिहतःसंख्येवासवेनमहात्मना ॥ ३ ॥ त्वष्टावैसुरपक्षीयस्तत्पुत्रोबलवत्तरः ॥ शक्रेणघातितःकस्माद्ब्रह्मयोनिर्महाबलः ॥ ४ ॥ देवाःसत्वगुणोत्पन्नामानुषाराजसाःस्मृताः ॥ तिर्यंचस्तामसाः प्रोक्ताःपुराणागमवादिभिः॥विरोधोत्रमहान्भातिनूनंशतमखेनह ॥५॥ छलेनबलवान्वृत्रःशक्रेणविनिपातितः॥६॥विष्णुःप्रेरयितातत्रसतुसत्वधरःपरः॥प्रविष्टःपविमध्येसछद्मनाभगवान्प्रभुः॥७॥संधिंविधायसह्येवं मंत्रितोसौमहाबलः ॥ हरिभ्यांसत्यमुत्सृज्यजलफेनेनशातितः ॥ ८ ॥ कृतमिंद्रेणहरिणाकिमेतत्सूतसाहसं ॥ महांतोपिचमोहेनवंचिताःपापबुद्धयः ॥ ९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

रणेमहान्विरोधइत्याह विरोधोत्रेति छलेनेति नहिसात्विकेषुछलसंभवस्तस्यरजोगुणादुत्पत्तेरितिभावः ॥ ६ ॥ किंचसात्विकस्येंद्रस्य प्रेरयिताविष्णुस्तुमहासात्विकस्तेनकथंप्रेरितःक्रूरकर्मणिस्वयमपिकपटेनवज्रमध्येकथंप्रविष्टइत्याह विष्णुरिति पविर्वज्रं ॥ ७ ॥ किंच विश्वासघातोप्यनुचितःकथंकृतइत्याह संधिमिति संधिर्मैत्री सत्यंसत्यवाक्यंनाहंहनिष्यामीत्येवंरूपं शातितोनाशितः ॥ ८ ॥ ९ ॥

सदाचारेति युक्तेनशास्त्रानुमतेनसदाचारेणदेवाः शिष्टत्वमागताः प्राप्ताइत्यर्थः ॥१०॥ एवमिति एवंविशिष्टेनैवादृशेनधर्मेणाचरणंतेषांदेवानां कीदृशंपुनः शिष्टत्वंनकथमपीत्यर्थः ॥ ११ ॥ किंचैतादृशब्रह्मवध्यायाः फलंतेनेंद्रेणप्राप्तमथवानेत्ययमपिप्रश्नोस्तीत्याह प्राप्तमिति प्र श्नांतरमप्याह किंचेति यत्त्वयापुराचतुर्थस्कंधेप्रोक्तं श्रीदेव्यावृत्रासुरवधः कृतइति तच्चापिचित्तमपिनोस्मान्मोहयातिवृत्रासुरवधः किंहे व्याकृतअहोस्विदिंद्रेणकृतइत्यविवेकमुत्पादयतीत्यर्थः तदुक्तंचतुर्थस्कंधेचतुर्विंशाध्याये वृत्रासुरादयोदैत्यालीलयैवययाहताइति तथा

अन्यायवर्तिनोत्यर्थंभवंतिसुरसत्तमाः ॥ सदाचारेणयुक्तेनदेवाःशिष्टत्वमागताः ॥ १० ॥ एवंविशिष्टध र्मेणशिष्टत्वंकीदृशंपुनः ॥ हत्वावृत्रंतुविश्वस्तंशक्रेणछद्मनापुनः ॥ ११ ॥ प्राप्तंपापफलंनोवाब्रह्महत्यासमु द्भवं ॥ किंचत्वयापुराप्रोक्तंवृत्रासुरवधःकृतः ॥ १२॥ श्रीदेव्याइतितच्चापिचित्तंमोहयतीहनः ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतुमुनयोवृत्तंवृत्रासुरवधाश्रयं ॥ १३ ॥ यथेंद्रेणचसंप्राप्तंदुःखंहत्यासमुद्भवं ॥ एवमेवपुरापृष्टोव्यासःस त्यवतीसुतः ॥ १४ ॥ पारीक्षितेनराज्ञापिसयदाहचतच्छृणु ॥ जनमेजयउवाच ॥ कथंवृत्रासुरःपूर्वंहतोमघव तामुने ॥ १५ ॥ सहायंविष्णुमासाद्यछद्मनासात्विकेनह ॥ कथंचदेव्यानिहतोदैत्योसौकेनहेतुना ॥ १६ ॥ कथमेकवधोद्वाभ्यांकृतःस्यान्मुनिपुंगव ॥ तदेतच्छ्रोतुमिच्छामिपरंकौतूहलंहिमे ॥ १७ ॥

दित्यपुराणेपि याजन्मेमहिषंदैत्यंक्रूरंवृत्रासुरंतथा साचरक्तासुरंहत्वास्वाराज्यंतेप्रदास्यतीति ॥१२॥ इत्यनेकान्मुनिप्रश्नान्श्रुत्वासूतआह शृण्वंत्विति ॥ १३ ॥ १४ ॥ सयदाहेति सव्यासस्तंराजानंयदाहतदेवाहंत्रुवेकथयामीत्यर्थः राजप्रश्नमाह कथमिति विष्णुसहायमासा द्यवृत्रासुरःपूर्वंकथंकेनप्रकारेणमघवताहतइत्येकः प्रश्नः ॥१५॥ द्वितीयप्रश्नमाह कथंचेति योमघवतानिहतइत्युक्तःसकथंदेव्यानिहतःकेनच हेतुनाकारणेनदेव्यानिहतइतितृतीयःप्रश्नः ॥१६॥ कथमेकवधइति द्वाभ्यांसमर्थाभ्यामेकस्यवधःकथंकृतइत्याश्चर्यंप्रतिभातीत्यर्थः यद्यपि द्वाभ्यामेकस्यवधोवाश्चर्यभूतस्तथापिश्रुताविंद्रेणकृतइत्युक्तं पुराणेषुतुदेवीकृतइत्युच्यतइत्याश्चर्यमित्यर्थः ॥ १७ ॥

॥ १८॥ पीत्वामृतमिति अमृतंपीत्वातत्स्वादंजानंतोपिदेववराःपानेसुधापानेवितृष्णाभवंति त्वंत्वेतावत्पर्यंतंश्रुत्वापिनावितृष्णोभवसीतिभावः ॥१९॥तदेवाह दिनेदिनेतइति इदमेवश्रोतुर्युक्तंतदैववक्तापिवक्तुंप्रसीदतीत्याह श्रोतेति ॥ २० ॥ युद्धमिति वेदेबवृत्रब्राह्मणेतथैव लब्धं यथाकर्मदुर्घटंकृतंतथैवदुःखमपिलब्धमित्यर्थः ॥ २१ ॥ यत्त्वयोक्तंसात्विकेनवासवेनक्रूरकर्मकथंकृतमितितत्राह चित्रंकिमत्रे ति येमुनयोदेहदुःखंप्रत्यक्षमनुभवंतोतएवपापभीतास्तेपिमायामोहिताःसंतोनिंद्यंकर्मचक्रुर्बहवस्तदानित्यंदुःखासंस्पृष्टंस्वर्गसुखंमदांधादेवाअ

महतांचरितंशृण्वन्कोविरज्येतमानवः ॥ कथयांवावैभवंत्वंवृत्रासुरवधाश्रितं ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ धन्योसिराजंस्तवबुद्धिरीदृशीजातापुराणश्रवणेऽतिसादरा ॥ पीत्वामृतंदेववरास्तुसर्वथापानेवितृष्णाःप्रभवंतिवैपुनः॥१९॥ दिनेदिनेतेऽधिकभक्तिभावःकथासुराजन्महनीयकीर्तेः॥ श्रोतायदैकप्रवणःशृणोतिवक्तातदाप्रीतमनाब्रवीति ॥ २० ॥ युद्धंपुरावासववृत्रयोर्यद्वेदेप्रसिद्धंचतथापुराणे ॥ दुःखंसुरेंद्रेणतथैवलब्धंहत्वारिपुंत्वाष्ट्रमपायमेव ॥ २१ ॥ चित्रंकिमत्रनृपतेहरिवज्रभृद्भ्यांयच्छद्मनाविनिहतस्त्रिशिरोथवृत्रः ॥ मायाबलेनमुनयोपिविमोहितास्तेचक्रुश्चनिंद्यमनिशंकिलपापभीताः ॥ २२ ॥ विष्णुःसदैवकपटेनजघानदैत्यान्सत्वात्ममूर्तिरपिमोहमवाप्यकामं ॥ कोन्योस्तितांभगवतींमनसापिजेतुंशक्तःसमस्तजनमोहकरींभवानीं ॥ २३ ॥

नुभवंतःकथंनमाययामोहिताः तथाचमाययामोहितत्वादिंद्रहरिभ्यांच्छद्मनाविनिहतस्त्रिशिराअग्रेवक्ष्यमाणोब्राह्मणः तथावृत्रोदैत्योविनिहतोत्र किंचित्रंनकिमपीत्यर्थः मायामोहितःसर्वंकरोतीतिभावः ॥ २२॥ तर्किंविष्णुरपिमायावशएवेतिचेदस्त्येवेत्याह विष्णुःसदैवेति कपटेनेतिचैतन्मायामोहितत्वाभावेसंभवतीतिभावः यदाविष्णुरपिमायांजेतुमसमर्थस्तदातदन्यःकःसमर्थःस्यादित्याह कोन्योस्तीति॥२३॥

तदेवमायामोहितत्वंसर्वेषांविशदयति मत्स्यादीति विनियोजितइति माययेतिशेषः ॥ २४ ॥ यद्यस्मान्मायागुणैर्विकलीकृतोमोहितइत्यर्थः अद्वैतेब्रह्मणिद्वैतस्यमायाकल्पितत्वान्मायाधीनंसर्वेषांहिताहितकर्तृत्वमुक्तंयुक्तमेव ॥ २५ ॥ परावरार्थवित्परोर्थःकारणमवरोर्थःकार्यं

मत्स्यादियोनिषुसहस्त्रयुगेषुसद्यःसाक्षाद्भवत्यपिपययाविनियोजितोत्र ॥ नारायणोनरसखोभगवाननंतःकार्यंकरोतिविहिताविहितंकदाचित् ॥ २४ ॥ देहंधनंगृहमिदंस्वजनामदीयंपुत्राःकलत्रमितिमोहमुपेत्यसर्वः ॥ पुण्यंकरोत्यथचपापचयंकरोतिमायागुणैरतिबलैर्विकलीकृतोयत् ॥२५॥ नजातुमोहंक्षपितुंनरःक्षमःकश्चिद्भवेद्भूपपरावरार्थवित् ॥ विमोहितस्तैस्त्रिभिरेवमूलतोवशीकृतात्माजगतीतलेभृशं ॥ २६ ॥ अथतौमाययाविष्णुवासवौमोहितौभृशं ॥ जघ्नतुश्छद्मनावृत्रंस्वार्थसाधनतत्परौ ॥ २७ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिवृत्तांतमवनीपते ॥ कारणंपूर्ववैरस्यवृत्रवासवयोर्मिथः॥२८॥त्वष्टाप्रजापतिर्ह्यासीद्देवश्रेष्ठोमहातपाः ॥ देवानांकार्यकर्ताचनिपुणोब्राह्मणप्रियः ॥ २९ ॥ सपुत्रंवैत्रिशिरसमिंद्रद्वेषात्किलासृजत् ॥ विश्वरूपेतिविख्यातंनाम्नारूपेणमोहनं ॥ ३० ॥ त्रिभिःसवदनैःश्रेष्ठैर्व्यरोचतमनोहरैः ॥ त्रिभिर्भिन्नानिकार्याणिमुखैःसमकरोन्मुनिः ॥ ३१ ॥ वेदानेकेनसोधीतेसुरांचैकेनसोपिबत् ॥ तृतीयेनदिशःसर्वायुगपच्चनिरीक्षते ॥ ३२ ॥ त्रिशिराभोगमुत्सृज्यतपश्चक्रेसुदुष्करं ॥ तपस्वीसमृदुर्दांतोधर्ममेवसमाश्रितः ॥ ३३ ॥ पंचाग्निसाधनंकालेपादपाग्रेनिवेशनं ॥ जलमध्येनिवासंचहेमंतेशिशिरेतथा ॥३४ ॥ निराहारोजितात्मासौत्यक्तसर्वपरिग्रहः॥तपश्चचारमेधावीदुष्करंमंदबुद्धिभिः ॥ ३५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तयोर्विदपीत्यर्थः मूलतआदितः ॥ २६ ॥ यतएवमतआहअथेति ॥ २७ ॥ प्रश्नसमाधानमुपसंहृत्यकथारंभंप्रतिजानीते तदहमिति ॥ ॥२८॥२९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ पादपाग्रेपादयोर्निवेशनंतथाचाधोमुखताफलिता ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ ॥

दे.भा.ष ॥३६॥ ३७ ॥ शातयिष्यतिनाशयिष्यति ॥ ३८॥३९॥४० ॥४१ ॥४२ ॥ यत्तइति संयत्तइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ टी.अ. १

॥३॥ तंचदृष्ट्वातपस्यंतंखेदमापशचीपतिः ॥ विषादमगमत्तत्रशक्रोयंमास्मभूदिति ॥३६॥ दृष्ट्वातस्यतपोवीर्यंसत्यं
चामिततेजसः ॥ चिंतांचमहतींप्रापदनिशंपाकशासनः ॥ ३७ ॥ विवर्द्धमानस्त्रिशिरामामयंशातयिष्यति ॥
नोपेक्ष्यःसर्वथाशत्रुर्वर्द्धमानवलोबुधैः ॥ ३८ ॥ तस्मादुपायःकर्तव्यस्तपोनाशायसांप्रतं ॥ कामस्तुतपसां
शत्रुःकामान्नश्यतिवैतपः ॥ ३९ ॥ तथैवाद्यप्रकर्तव्यंभोगासक्तोभवेद्यथा ॥ इतिसंचिंत्यमनसावुद्धिमान्वल
मर्दनः ॥ ४० ॥ आज्ञापयत्सोप्सरसस्त्वष्टृपुत्रप्रलोभने ॥ उर्वशींमेनकांरंभांघृताचींचतिलोत्तमां ॥ ४१ ॥
समाहूयाब्रवीच्छक्रस्तास्तदारूपगर्विताः॥ प्रियंकुरुध्वंमेसर्वाःकार्येऽद्यसमुपस्थिते ॥ ४२॥ यत्तोमेद्यमहान्
शत्रुस्तपस्तपतिदुर्जयः ॥ कार्यंकुरुतगच्छध्वंप्रलोभयतमाचिरं ॥४३॥ शृंगारवेषैर्विविधैर्हावैर्देहसमुद्भवैः ॥
प्रलोभयतभद्रंवःशमयध्वंज्वरंमम॥४४॥अस्वस्थोहंमहाभागास्तस्यज्ञात्वातपोबलं ॥बलवानासनंमेद्यगृही
ष्यत्यविलंबितः ॥४५॥ भयंमेसमुपायातंक्षिप्रंनाशयताबलाः॥ उपकुर्वंतुसहिताःकार्येद्यसमुपस्थिते ॥४६॥
तच्छ्रुत्वावचनंनार्यऊचुस्तंप्रणताःपुरः ॥ माभयंकुरुदेवेशयतिष्यामःप्रलोभने ॥४७॥ यथानस्याद्भयंतस्मा
त्तथाकार्यंमहाद्युते ॥ नृत्यगीतविहारैश्चमुनेस्तस्यप्रलोभने ॥ ४८ ॥ कटाक्षैरंगभेदैश्चमोहयित्वामुनिंविभो
॥ लोलुपंवशमस्माकंकरिष्यामोनियंत्रितं ॥ ४९ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याभाष्यहरिंनार्योययुस्त्रिशिरसोंति
कं ॥ कुर्वंत्योविविधान्भावान्कामशास्त्रोचितानपि ॥५०॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥३॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ दिष्ट्येति अस्मद्भाग्येनेत्यर्थः नशाताइति यत्तद्दिष्ट्येत्यन्वयः ॥ ५८ ॥

गायंत्यस्तालभेदैस्तानृत्यंत्यःपुरतोमुनेः ॥ तंप्रलोभयितुंचक्रुर्नानाभावान्वरांगनाः ॥ ५१ ॥ नापश्यत्स तपोराशिरंगनानांविडंबनं ॥ इंद्रियाणिवशेकृत्वामूकांधबधिरस्थितः ॥ ५२ ॥ दिनानिकातिचित्तस्थुर्नार्यस्त स्याश्रमेवरे ॥ कुर्वत्योगाननृत्यादिप्रपंचानतिमोहदान् ॥ ५३ ॥ नचचालयदाकामंध्यानाच्चत्रिशिरामुनिः॥ परावृत्यतदादेव्यःपुनःशक्रमुपस्थिताः ॥ ५४ ॥ कृतांजलिपुटाःसर्वादेवराजमथाब्रुवन् ॥ श्रांतादीनाभयत्र स्ताविवर्णवदनाभृशं ॥ ५५ ॥ देवदेवमहाराजयत्नश्चपरमःकृतः ॥ नसशक्योदुराधर्षोधैर्याच्चालयितुंविभो ॥ ५६ ॥ उपायोन्यःप्रकर्तव्यःसर्वथापाकशासन ॥ नास्माकंबलमेतस्मिंस्तापसेविजितेंद्रिये ॥ ५७ ॥ दिष्ट्यावयंनशप्ताःस्मयदनेनमहात्मना ॥ मुनिनावन्हितुल्येनतपसाद्योतितेनहि ॥ ५८॥ विसृज्याप्सरसःशक्रश्चिंतयामाससमंदधीः ॥ तस्यैवचवधोपायंपापबुद्धिरसांप्रतं ॥ ५९ ॥विसृज्यलोकलज्जांसतथापापभयंभृशं॥ चकारपापबुद्धिंतुतद्वधायमहीपते ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ अथसलोभमुपेत्यसुराधिपःसमधिगम्यगजासनसंस्थितः ॥ त्रिशिरसंप्रतिदुष्टमतिस्तदामुनिमपश्यदमेयपराक्रमं ॥ १ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥५९॥६०॥इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेषष्ठस्कंधेप्रथमोध्यायः ॥१॥ त्रिंशाध्याये त्रिशिरोवधवर्णनं॥ कृत्वावृत्रासुरोत्पत्तिर्विस्तरेणप्रवर्ण्यते ॥१॥पूर्वाध्यायेपापबुद्धिंतद्वधायचकारेत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह अथेति सइंद्रःलोभमुपेत्यप्राप्यत्रिशिरसंप्रतिसमधिगम्यगत्वातंमुनिमपश्यदित्यन्वयः ॥ १ ॥

परमापदंखेदं ॥ २ ॥ आसनकामुकः मदीयासनेच्छावान्कथमुपेक्ष्यइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ वाहुतत्वदर्शनमित्यत्रवाशब्दइवार्थकः भुविनिपतितमिवेत्येवंयोज्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ सहतोपीति हतोमृतोपिजीवमानइवजीववदिवविरराज यतस्तेजसांनिधिरित्यर्थः

॥४॥ तमभिवीक्ष्यदृढासनसंस्थितंजितागिरंसुसमाधिवशंगतं ॥ रविविभावसुसन्निभमोजसासुरपतिःपरमापदमभ्यगात् ॥ २ ॥ कथमसौविनिहंतुमहोमयामुनिरपापमतिःकिलसंमतः ॥ रिपुरयंसुसमिद्धतपोबलःकथमुपेक्ष्यइहासनकामुकः ॥ ३ ॥ इतिविचिंत्यपविंपरमायुधंप्रतिमुमोचमुनिंतपसिस्थितं ॥ शशिदिवाकरसन्निभमाशुगंत्रिशिरसंसुरसंघपतिःस्वयं ॥ ४ ॥ तदभिघातहतःसधरातलेकिलपपातममारचतापसः ॥ शिखरिणःशिखरंकुलिशार्दितंनिपतितंभुविवाद्भुतदर्शनं ॥ ५ ॥ तंनिहत्यमुदमापसुरेशश्चुक्रुशुश्चमुनयस्तुसंस्थिताः ॥ हाहतेतिभृशमार्तनिस्वनाःकिंकृतंशतमखेनपापिना ॥ ६ ॥ विनापराधंतपसांनिधिर्हतःशचीपतिःपापमतिर्दुरात्मा ॥ फलंकिलायंतरसाकृतस्यप्राप्नोतुपापीहननोद्भवस्य ॥ ७ ॥ तंनिहत्यतरसासुरराजोनिर्जगामनिजमंदिरमाशु ॥ सहतोपिविरराजमहात्माजीवमानइवतेजसांनिधिः ॥ ८ ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौजीवंतमिववृत्रहा ॥ चिंतामापातिखिन्नांगःकिंवाजीवेदयंपुनः ॥ ९ ॥ विमृश्यमनसातीवतक्षाणंपुरतःस्थितं ॥ मघवावीक्ष्यतंप्राहस्वकार्यसदृशंवचः ॥ १० ॥ तक्षंश्छिंधिशिरांस्यस्यकुरुष्ववचनंमम ॥ माजीवतुमहातेजाभातिजीवन्निवस्वयं ॥ ११ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतक्षोवाचविगर्हयन् ॥ तक्षोवाच ॥ महास्कंधोभृशंभातिपरशुर्नतरिष्यति ॥ १२ ॥ ततोनाहंकरिष्यामिकार्यमेतद्विगर्हितं ॥ त्वयावैनिंदितंकर्मकृतंसद्भिर्विगर्हितं ॥ १३ ॥

॥ ८ ॥ किंवेति किंमूर्च्छांप्राप्तोयंपुनर्जीवेदित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ महास्कंधइति स्कंधःकंठोमहागजवदच्छेद्योभाति अत्रममपरशुश्छेदनार्थंनतरिष्यति कार्यंकर्तुंसमर्थोनभविष्यतीत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १५ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ तंविनेति लोभविषयकवस्तुप्राप्तिंविनेत्यर्थः ॥ १९ ॥ पशोर्यच्छिरोस्तितत्तेभागोभविष्यति अमंत्रकमपितंभागंगृहीत्वासंतुष्टोभवेत्यर्थः शुल्केनमौल्येन ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ येनमुखेनसर्वादिशःपिबन्निवभक्ष

अहंबिभेमिपापाद्वैमृतस्यैवचमारणे ॥ मृतोयंमुनिरस्त्येवशिरःकृंतनेनकिं ॥ १४ ॥ भयंकिंतेऽत्रसंजातंपाकशासनकथ्यतां ॥ इंद्रउवाच ॥ सजीवइवदेहोयमाभातिविशदाकृतिः ॥ १५ ॥ तस्माद्विभेमिमाजीवेन्मुनिशत्रुरयंमम ॥ तक्षाउवाच ॥ नात्रकिंत्रपसेविद्वन्क्रूरेणानेनकर्मणा ॥१६॥ ऋषिपुत्रामिमंहत्वाब्रह्महत्याभयंनाकिं ॥ इंद्रउवाच ॥ प्रायश्चित्तंकरिष्यामिपश्चात्पापक्षयायवै ॥ १७ ॥ शत्रुस्तुसर्वथावध्यश्छलेनापिमहामते ॥ तक्षाउवाच ॥ त्वंलोभाभिहतःपापंकरोषिमघवान्निह ॥ १८ ॥ तंविनाहंकथंपापंकरोमिवदमेविभो॥इंद्रउवाच ॥ मखेषुखलुभागंतेकरिष्यामिसदैवहि ॥ १९ ॥ शिरःपशोस्तुतेभागंयज्ञेदास्यंतिमानवाः ॥ शुल्केनानेनछिंधित्वंशिरांस्यस्यकुरुप्रियं ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वामहेंद्रस्यवचस्तक्षामुदान्वितः ॥ कुठारेणशिरांस्यस्यचकर्तसुदृढेनहि ॥ २१ ॥ छिन्नानित्रीणिशीर्षाणिपतितानियदाभुवि ॥ तेभ्यस्तुपक्षिणःक्षिप्रंविनिष्पेतुःसहस्रशः ॥ २२ ॥ कलविंकास्तित्तिरयस्तथैवचकपिंजलाः ॥ पृथक्पृथग्विनिष्पेतुर्मुखतस्तरसातदा ॥ २३ ॥ येनवेदानधीतेस्मसोमंचपिबतेतथा ॥ तस्माद्वक्त्रात्किलोत्पेतुःसद्यएवकपिंजलाः ॥ २४ ॥ येनसर्वादिशःकामंपिबन्निवनिरीक्षते ॥ तस्मात्तुतित्तिरास्तत्रनिःसृतास्तिग्मतेजसः॥ २५ ॥यत्सुरापंतुतद्वक्त्रंतस्मात्तुचटकाःकिल ॥ विनिष्पेतुस्त्रिशिरसएवंतेविहगानृप ॥ २६ ॥

यन्निवेक्षतेतस्मादन्नादनान्मुखात्तित्तिरानिसृताइत्यर्थः तथाचश्रुतिः यत्सोमपानमासीत्सकपिंजलोभवद्यत्सुरापानंसकलविंकोयदन्नादनं सतित्तिरिरिति ॥ २५॥चटकाः कलविंकाः ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥

॥५॥

एवंविनिसृतान्दृष्ट्वातेभ्यःशक्रस्तदांडजान् ॥ मुमोदमनसाराजन्जगामत्रिदिवंपुनः ॥ २७ ॥ गतेशक्रेतुतक्षापिस्वगृहंतरसाययौ ॥ यज्ञभागंपरंलब्ध्वामुदमापमहीपते ॥ २८ ॥ इंद्रोथस्वगृहंगत्वाहत्वाशत्रुंमहाबलं ॥ मेनेकृतार्थमात्मानंब्रह्महत्यामाचिंतयन् ॥ २९ ॥ तंश्रुत्वानिहतंत्वष्टापुत्रंपरमधार्मिकं ॥ चुकोपातीवमनसावचनंचेदब्रवीत् ॥ ३० ॥ अनागसंमुनिंयस्मात्पुत्रंनिहतवान्मम ॥ तस्मादुत्पादयिष्यामितद्वधार्थंसुतंपुनः ॥ ३१ ॥ सुराःपश्यंतुमेवीर्यंतपसश्चबलंतथा ॥ जानातुसर्वपापात्मास्वकृतस्यफलंमहत् ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वाग्निंजुहावाथमंत्रैराथर्वणोदितैः ॥ पुत्रस्योत्पादनार्थायत्वष्टाक्रोधसमाकुलः ॥ ३३ ॥ कृतेहोमेष्टरात्रंतुसंदीप्ताच्चविभावसोः ॥ प्रादुर्बभूवतरसापुरुषःपावकोपमः ॥ ३४ ॥ तंदृष्ट्वाग्रेसुतंत्वष्टातेजोबलसमन्वितं वेगात्प्रकटितंवन्हेर्दीप्यमानमिवानलं ॥ ३५ ॥ उवाचवचनंत्वष्टासुतंवीक्ष्यपुरःस्थितं ॥ इंद्रशत्रोविवर्द्धस्वप्रतापात्तपसोमम॥३६॥ इत्युक्तेवचनेत्वष्ट्राक्रोधप्रज्वलितेनच ॥ सोवर्द्धतदिवस्तब्ध्वावैश्वानरसमद्युतिः ॥ ३७ ॥ जातःसपर्वताकारःकालमृत्युसमःस्वराट् ॥ किंकरोमीतितंप्राहपितरंपरमातुरं ॥ ३८ ॥ कुरुमेनामकंनाथकार्यंकथयसुव्रत ॥ चिंतातुरोसिकस्मात्त्वंब्रूहिमेशोककारणं ॥ ३९ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥५॥

तेनपुत्रेण जातेन किंफलं गर्भिणमपि यस्यपुत्रस्यपितादुःखितोभवति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ हन्मींद्रमिति इंद्रंहन्मिहनिष्यामि यमंवान्य

नाशयाम्यद्यतेशोकमितिमेव्रतमाहितं ॥ तेनजातेनकिंभूयःपिताभवतिदुःखितः ॥ ४० ॥ पिबामिसागरंसद्य
श्चूर्णयामिधराधरान् ॥ उद्यंतंवारयाम्यद्यतरणिंतिग्मतेजसं ॥ ४१ ॥ हन्मींद्रंससुरंसद्योयमंवादेवतांतरं ॥
क्षिपामिसागरेसर्वान्समुत्पाट्यचमेदिनीं ॥४२॥इत्याकर्ण्यवचस्तस्यत्वष्टापुत्रस्यपेशलं॥प्रत्युवाचातिमुदि
तस्तंसुतंपर्वतोपमं ॥ ४३ ॥ वृजिनात्त्रातुमधुनायस्माच्छक्तोसिपुत्रक ॥ तस्माद्वृत्रइतिस्यात्तवनामभवि
ष्यति॥ ४४ ॥ भ्रातातवमहाभागात्रिशिरानामतापसः ॥ त्रीणितस्यचशीर्षाणिह्यभवन्वीर्यवंतिच ॥ ४५ ॥
वेदवेदांगतत्वज्ञोसर्वविद्याविशारदः ॥ संस्थितस्तपसिप्रायस्त्रिलोकीविस्मयप्रदे ॥ ४६ ॥ शक्रेणतुहतःसो
द्यवज्रघातेनसांप्रतं ॥ विनापराधंसहसाछिन्नानिमस्तकानिच ॥४७॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रजहिशक्रंकृतागसं
॥ ब्रह्महत्यायुतंपापंनिस्त्रपंदुर्मतिंशठं ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वाचतदात्वष्टापुत्रशोकसमाकुलः ॥ आयुधानिचदिव्या
निचकारविविधानिच ॥ ४९ ॥ ददावस्मैसहस्राक्षवधायप्रबलानिच ॥ खड्गशूलगदाशक्तितोमरप्रमुखानि
वै ॥ ५० ॥ शार्ङ्गंधनुस्तथाबाणंपरिघंपट्टिशंतथा ॥ चक्रंदिव्यंसहस्रारंसुदर्शनसमप्रभं ॥ ५१ ॥ तूणीरौचा
क्षयौदिव्यौकवचंचातिसुंदरं ॥ रथंमेघप्रतीकाशंदृढंभारसहंजवं ॥ ५२ ॥ युद्धोपकरणंसर्वंकृत्वापुत्रायपार्थि
व ॥ दत्वासौप्रेरयामासत्वष्टाक्रोधसमन्वितः ॥ ५३ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वादेवतांतरंहान्मि हनिष्यामीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वृजिनात्त्रायतइतिवृत्रः पृषोदरादित्वाज्जिनशब्दस्यतकारादेशः ॥ ४४ ॥
॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चकारउत्पादितवान् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥

इतिश्रीदेवीभागवतटिलके षष्ठस्कंधे द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ षष्ठेश्लोकैर्देवसेनापराजयकथोत्तरं॥ चित्राद्भ्रमतपस्यार्थं वृत्रोगत उदीयंते ॥१॥ त्वष्टुः

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व्यासउवाच॥ कृतस्वस्त्ययनोवृत्रोब्राह्मणैर्वेद
पारगैः ॥ निर्जगामरथारूढोहंतुंशक्रंमहाबलः ॥१॥ तदैवराक्षसाःक्रूराःपुरादेवपराजिताः ॥ समाजग्मुश्चसे
वार्थंवृत्रंज्ञात्वामहाबलं ॥ २ ॥ इंद्रदूतास्तुतंदृष्ट्वायुद्धायतुसमागतं ॥ वेगादागत्यवृत्तांतंशशंसुस्तस्यचेष्टितं
॥ ३ ॥ दूताऊचुः ॥ स्वामिंच्छीघ्रमिहायातिवृत्रोनामरिपुस्तव॥ वलवान्स्यंदनेरूढस्त्वष्ट्राचोत्पादितःकि
ल ॥ ४ ॥ अभिचारेणनाशार्थंतवक्रोधान्वितेनवै ॥ पुत्राघाताभितप्तेनदुःसहोराक्षसैर्युतः ॥ ५ ॥ यत्नंकुरुम
हाभागशीघ्रमायातिसांप्रतं ॥ मेरुमंदरसंकाशोघोरशब्दोतिदारुणः ॥ ६ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रभीतादेवगणा
भृशं ॥ आगत्योचुःसुरपतिंशृण्वंतंदूतभाषितं ॥ ७ ॥ गणाऊचुः ॥ मघवन्दुर्निमित्तानिभवंतित्रिदशालये॥
बहूनिभयशंसीनिपक्षिणांविरुतानिच ॥८॥ काकागृध्रास्तथाश्येनाःकंकाद्यादारुणाःखगाः ॥ रुदंतिविकृतैःश
ब्दैरुत्कारैर्भवनोपरि ॥ ९ ॥ चीचीकूचीतिनिनदान्कुर्वंतिविहंगाभृशं ॥ वाहनानांचनेत्रेभ्योजलधाराःपतंत्य
धः ॥ १० ॥ श्रूयतेऽतिमहांच्छब्दोरुदंतीनांनिशासुच॥ राक्षसीनांमहाभागभवनोपरिदारुणः ॥११ ॥ प्रप
तंतिध्वजास्तूर्णंविनावातेनमानद ॥ प्रभवंतिमहोत्पातादिविभूम्यंतरिक्षजाः ॥ १२ ॥ कृष्णांबरधरानार्यो
भ्रमंतिचगृहेगृहे ॥ यांतुयांतुगृहात्तूर्णंब्रुवंत्योविकृताननाः ॥ १३ ॥ रात्रौस्वप्नेषुकांतानांसुतानांनिजमंदिरे ॥
केशांल्लुनंतिराक्षस्योभीषयंत्योभृशातुराः ॥ १४ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रेरणोत्तरंजातंवृत्तमाह कृतस्वस्त्ययनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तवनाशार्थमित्यन्वयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८॥ ९ ॥ १०॥
दिविउत्पाताभवंति भूम्यंतरिक्षजाश्चोत्पाताभवंतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अलकाः केशाः खतः आकाशतः पतंति ॥ २८ ॥ २९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अत्युग्रेति पतः सत्वरफलं

एवंविधानिदेवेशभूकंपोल्कादयस्तथा ॥ गोमायवोरुदंतिस्मनिशायांभवनांगणे ॥ १५ ॥ सरटानांचजाला निप्रभवंतिगृहेगृहे ॥ अंगप्रस्फुरणादीनिदुर्निमित्तानिसर्वशः ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वा चिंतामापसुरेश्वरः ॥ वृहस्पतिंसमाहूयपप्रच्छचमनोगतं ॥१७॥ इंद्रउवाच ब्रह्मन्किमुतघोराणिनिमित्ता निभवंतिवै ॥ वाताश्चदारुणावांतिप्रपतंत्यलकाःखतः ॥ १८॥ सर्वज्ञोसिमहाभागसमर्थोविनाशने ॥ बुद्धि मांच्छस्त्रतत्वज्ञोदेवतानांगुरुस्तथा ॥ १९ ॥ कुरुशांतिंविधानेनशत्रुक्षयविधायिनीं ॥ यथामेनभवेदुःखंत थाकार्यंविधीयतां ॥ २० ॥ वृहस्पतिरुवाच ॥ किंकरोमिसहस्राक्षत्वयाद्यदुष्कृतंकृतं ॥ अनागसंमुनिंहत्वा किंफलंसमुपार्जितं ॥ २१ ॥ अत्युग्रपुण्यपापानांफलंभवतिसत्वरं ॥ विचार्यखलुकर्तव्यंकार्यंतद्भूतिमिच्छ ता ॥ २२ ॥ परोपतापनंकर्मनकर्तव्यंकदाचन ॥ नसुखंविंदतेप्राणीपरपीडापरायणः ॥ २३ ॥ मोहाल्लोभा द्ब्रह्महत्याकृताशक्रत्वयाधुना ॥ तस्यपापस्यसहसाफलमेतदुपागतं ॥ २४ ॥ अवध्यःसर्वदेवानांजातोसौवृ त्रसंज्ञकः ॥ हंतुंत्वांससमायातिदानवैर्बहुभिर्वृतः ॥ २५ ॥ आयुधानिचसर्वाणिवज्रतुल्यानिवासव ॥ त्वष्ट्र दत्तानिदिव्यानिगृहीत्वासमुपस्थितः ॥ २६ ॥ समागच्छातिदुर्द्धर्षोरथारूढःप्रतापवान् ॥ देवेंद्रप्रलयंकुर्वन्ना स्यमृत्युर्भविष्यति ॥ २७ ॥ कोलाहलस्तदाजातस्तथाब्रुवातिवाक्पतौ ॥ गंधर्वाकिन्नरायक्षामुनयश्चतपोध नाः ॥२८॥

भवतित्ततोविचार्यकर्तव्यमित्यन्वयः ॥२२ ॥२३ ॥२४॥ २५॥२६॥ देवेंद्रेति हेदेवेंद्र प्रलयंकुर्वन्नागच्छति अस्यमृत्युर्नैवभविष्यति ताद्दशपराक्रमवतःपुरुषस्याभावादितिभावः ॥ २७ ॥ गंधर्वाद्यस्यपलायिताइत्यन्वयः॥ २८ ॥

सद्मानिविहायैवामराःसर्वेपलायिताः ॥ तदृष्ट्वामहदाश्चर्यंशक्रश्चिंतापरायणः ॥ २९ ॥ आज्ञापयामासत

॥७॥ दासेनोद्योगायसेवकान् ॥ आनयध्वंवसूत्रुद्रानाश्विनौचादिवाकरान् ॥ ३० ॥ पूषणंचभगंवायुंकुबेरंवरुणं

यमं ॥ विमानेषुसमारुह्यसायुधाःसुरसत्तमाः॥ ३१॥ समागच्छंतुतरसाशत्रुरायातिसांप्रतं ॥ इत्याज्ञाप्यसु

रपतिःसमारुह्यगजोत्तमं ॥ ३२ ॥ बृहस्पतिंपुरोधायनिर्गतोनिजमंदिरात् ॥ तथैवत्रिदशाःसर्वेस्वंस्वंवाहन

मास्थिताः ॥३३॥ युद्धायकृतसंकल्पानिर्ययुःशस्त्रपाणयः ॥ वृत्रोथदानवैर्युक्तःसंप्राप्तोमानसोत्तरं ॥ ३४

पर्वतंदेवतावासंरम्यंपादपशोभितं ॥ इंद्रोप्यागत्यसंग्रामंचकारमानसोत्तरे ॥ ३५ ॥ पर्वतेदेवतायुक्तोवाच

स्पतिपुरःसरः ॥ तत्राभूद्दारुणंयुद्धंवृत्रवासवयोस्तदा ॥ ३६ ॥ गदासिपरिघैःपाशैर्बाणैःशक्तिपरश्वधैः ॥

मानुषेणप्रमाणेनसंग्रामःशरदांशतं ॥ ३७ ॥ बभूवभयदोनॄणामृषीणांभावितात्मनां ॥ वरुणःप्रथमंभग्न

स्ततोवायुगणःकिल ॥ ३८ ॥ यमोविभावसुःशक्रःसर्वेतेनिर्गतारणात् ॥ पलायनपरान्दृष्ट्वादेवानिंद्रपुरोग

मान् ॥ ३९ ॥ वृत्रोपिपितरंप्रागादाश्रमस्थंमुदान्वितं ॥ प्रणम्यप्राहत्वष्टारंपितःकार्यमयाकृतं ॥ ४० ॥ दे

वाविनिर्जिताःसर्वेसेंद्राःसमरसंस्थिताः ॥ विद्रुतास्तेगताःस्थानंयथासिंहान्मृगागजाः॥ ४१ ॥ इंद्रःपदातिर

गमन्मयाऽनीतोगजोत्तमः ॥ ऐरावतोयंभगवन्गृहाणद्विरदोत्तमं ॥ ४२ ॥ नहतास्तेमयातस्मादयुक्तंभीत

मारणं ॥ आज्ञापयपुनस्तातकिंकरोमितवेप्सितं ॥ ४३ ॥ तेसुरानिर्गताःसर्वेभयभीताःसमातुराः॥ इंद्रो

प्यैरावतंत्यक्त्वाभयभीतःपलायितः ॥ ४४ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ ॥ ॥७॥

|| ४५ || ४६ || ४७ || ४८ || ४९ ||५० || ५१ || ५२ || ५३ || ५४ || ५५ || ५६ || ५७ || ५८ || ५९ ||

|| व्यासउवाच || इतिपुत्रवचःश्रुत्वात्वष्टाप्राहमुदान्वितः || पुत्रवानद्यजातोस्मिसफलंममजीवितं ||४५ ||
त्वयाहंपावितःपुत्रगतोमेमानसोज्वरः||निश्चलंमेमनोजातंदृष्ट्वावीर्यंतवाद्भुतं ||४६|| शृणुवक्ष्याम्यहंपुत्रहितं
तेद्यनिशामय || तपःकुरुमहाभागसावधानःस्थिरासनः || ४७ || विश्वासोनैवकर्तव्यःकेषांचित्पाकशासनः
|| शत्रुस्तेछलकर्ताऽस्तिनानाभेदविशारदः || ४८ || तपसाप्राप्यतेलक्ष्मीस्तपसाराज्यमुत्तमं || तपसाबल
वृद्धिःस्यात्संग्रामेविजयस्तथा ||४९ || आराध्यद्रुहिणंदेवंलब्ध्वावरमनुत्तमं|| जहिशक्रंदुराचारंब्रह्महत्यासमा
वृतं || ५० || सावधानःस्थिरोभूत्वाधातारंभजशंकरं || वांछितंसवरंदद्यात्संतुष्टश्चतुराननः || ५१ || तोष
यित्वाविश्वयोनिंब्रह्माणममितौजसं||अविनाशित्वमासाद्यजहिशक्रंकृतागसं || ५२|| वैरंमनसिमेपुत्रवर्ततेसु
तघातजं||नशांतिमनुगच्छामिनस्वपामिसुखेनह ||५३|| तापसोमेहतःपुत्रोनिरागाःपाप्मनायतः || नविंदा
मिसुखंवृत्रत्वंमामुद्धरदुःखितं ||५४|| व्यासउवाच || तदाकर्ण्यपितुर्वाक्यंवृत्रःक्रोधयुतस्तदा || आज्ञामा
दायचपितुर्जगामतपसेमुदा || ५५ || गंधमादनमासाद्यपुण्यांदेवधुनींशुभां || स्नात्वाकुशासनंकृत्वासंस्थि
तश्चास्थिरासनः||५६|| त्यक्त्वान्नवारिपानंचयोगाभ्यासपरायणः|| ध्यायन्विश्वसृजंचित्तेसोपविष्टःस्थिरासने
|| ५७ || नयवातंतपस्यंतंज्ञात्वाचिंतातुरोह्यभूत् || गंधर्वान्प्रेषयामासविघ्नार्थंपाकशासनः || ५८ || यक्षां
श्चपन्नगान्सर्पान्किन्नरानमितौजसः || विद्याधरानप्सरसोदेवदूताननेकशः||५९||उपायास्तैःकृताःसम्यङ्
तपोविघ्नायमायिभिः||नचचालनतोध्यानात्त्वाष्ट्रःपरमतापसः||६०|| इतिश्रीदेवीभा०म०प०तृ०ध्यायः||३

|| ६० || इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेषष्ठस्कंधेतृतीयोध्यायः || ३ ||

त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुवृत्रेणवरगर्वतः॥देवाःसर्वेपराभूताःशंकरंशरणंययुः ॥ १ ॥ तपोविघ्नकरगंधर्वंगमनोत्तरंजातंवृत्तमाह निर्गताइति

निर्गतास्तेपरावृत्तास्तपोविघ्नकराःसुराः ॥ निराशाःकार्यसंसिध्यैतंदृष्ट्वादृढचेतसं ॥१॥ जातेवर्षशतेपूर्णेब्रह्मा लोकपितामहः ॥ तत्राजगामतरसाहंसारूढश्चतुर्मुखः ॥ २॥ आगत्यतमुवाचेदंत्वष्टृपुत्रसुखीभव ॥ त्यक्त्वा ध्यानंवरंब्रूहिददामितववांच्छितं ॥ ३ ॥ तपसातेद्यतुष्टोस्मित्वांदृष्ट्वाचातिकर्शितं ॥ वरंवरयभद्रंतेमनोभिल षितंतव ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ वृत्रस्तदातिविशदांपुरतोनिशम्यवाचंसुधासमरसांजगदेककर्तुः ॥ संत्यज्य योगकलनांसहसोदतिष्ठत्संजातहर्षनयनाश्रुकलाकलापः ॥ ५॥ पादौप्रणम्यशिरसाप्रणयाद्विधातुर्बद्धांज लिःपुरतएवसमाससाद ॥ प्रोवाचतंसुवरदंतपसाप्रसन्नंप्रेम्णातिगद्गदगिराविनयेननम्रः ॥६॥ प्राप्तंमयास कलदेवपदंप्रभोद्ययद्दर्शनंतवसुदुर्लभमाशुजातं ॥ वांच्छास्तिनाथमनसिप्रवणेदुरापातांप्रब्रवीमिकमलास नवेत्सिभावं ॥ ७ ॥ मृत्युश्चमाभवतुमेकिललोहकाष्ठशुष्कार्द्रवंशनिचयैरपरैश्चशस्त्रैः ॥ वृद्धिंप्रयातुममवीर्यम तीवयुद्धेयस्माद्भवामिसबलैरमरैरजेयः ॥८ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्थंसंप्रार्थितोब्रह्मातमाहप्रहसन्निव ॥ उत्तिष्ठ गच्छभद्रंतेवांच्छितंसफलंसदा ॥ ९ ॥ नशुष्केणनचार्द्रेणनपाषाणेनदारुणा ॥ भविष्यतिचतेमृत्युरितिस त्यंब्रवीम्यहं ॥ १० ॥ इतिदत्वावरंब्रह्माजगामभुवनंपरं ॥ वृत्रस्तुतंवरंलब्ध्वामुदितःस्वगृहंययौ ॥ ११ ॥ शशंसपितुरग्रेतद्वरदानंमहामतिः ॥ त्वष्टातुमुदितःप्राप्तंपुत्रंप्राप्तवरंतदा ॥ १२ ॥

॥१ ॥ २ ॥ ३॥४ ॥ योगकलनांध्यानविधिं ॥ ५ ॥ ६ ॥ वेत्सिभावमिति यद्यपित्वंममभावमभिप्रायंसर्वज्ञत्वाद्वेत्सितथापीत्यर्थः ॥ ७ ॥ वंशनिचयैःवंशाविणवस्तेषांकाष्ठत्वेपिपृथगुपादानंगोबलीवर्दन्यायेन ॥ ८ ॥ ९ ॥॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥

स्वस्तितेस्तुमहाभागजहिशक्रारिपुंमम ॥ हत्वागच्छत्रिशिरसोहंतारंपापसंयुतं ॥ १३ ॥ भवत्वंत्रिदशाधी
शःसंप्राप्यविजयंरणे ॥ ममाधिंछिंधिविपुलांपुत्रनाशसमुद्भवां ॥ १४ ॥ जीवतोवाक्यकरणात्क्षयाहेभूरिभो
जनात् ॥ गयायांपिंडदानाच्चत्रिभिःपुत्रस्यपुत्रता ॥ १५ ॥ तस्मात्पुत्रममात्यर्थंदुःखंनाशितुमर्हसि ॥ त्रि
शिराममचित्तात्तुनापसर्पतिकर्हिचित् ॥ १६ ॥ सुशीलःसत्यवादीचतापसोवेदवित्तमः ॥ अपराधंविनातेन
निहतःपापबुद्धिना ॥ १७ ॥ व्यासउवाच॥ इतितस्यवचःश्रुत्वावृत्रःपरमदुर्जयः ॥ रथमारुह्यतरसानिर्जगा
मपितुर्गृहात् ॥ १८ ॥ रणदुंदुभिनिर्घोषंशंखनादंमहाबलं ॥ कारयित्वाप्रयाणंसचकारमदगर्वितः ॥ १९ ॥
निर्ययौनयसंयुक्तःसेवकानितिसंवदन् ॥ हत्वाशक्रंगृहीष्यामिसुरराज्यमकंटकं ॥२० ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामा
शुस्वसैन्यपरिवारितः ॥ महतासैन्यनादेनभीषयन्नमरावतीं ॥२१॥ तमागच्छंतमाज्ञायतुराषडपिसत्वरः
॥ सेनोद्योगंभयत्रस्तःकारयामासभारत ॥ २२॥ सर्वानाहूयतरसालोकपालानरिंदमः ॥ युत्धार्थंप्रेरयन्स
र्वान्व्यरोचतमहाद्युतिः ॥ २३ ॥ गृध्रव्यूहंततःकृत्वासंस्थितःपाकशासनः ॥ ॥ तत्राजगामवेगात्तुवृत्रःपर
बलार्दनः ॥२४॥ देवदानवयोस्तावत्संग्रामस्तुमुलोभवत् ॥ २४॥ वृत्रवासवयोःसंस्थेमनसाविजयैषिणोः॥
२५ ॥ एवंपरस्परंयुद्धेसंदीप्तेभयदेभृशं ॥ आकूतंदेवताःप्रापुर्दैत्याश्चपरमांमुदं ॥ २६ ॥ तोमरैर्भिंडिपालै
श्चखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ जघ्नुःपरस्परंदेवदैत्याःस्वस्ववरायुधैः ॥ २७॥

 ॥२८॥आपावृत्यकवचंवस्त्राद्यावरणरहितंकृत्वेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१॥३२॥ ३३ ॥ जीवन्नस्तीति जीवतोनिष्कासनेोपा

एवंयुद्धेवर्तमानेदारुणेलोमहर्षणे ॥ शक्रंजग्राहसहसावृत्रःक्रोधसमन्वितः॥२८ ॥अपावृत्यमुखेक्षिप्त्वास्थितो
॥९॥ वृत्रःशतक्रतुं।मुदितोभून्महाराजपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥२९॥ शक्रेग्रस्तेऽथवृत्रेणसंभ्रांतानिर्जरास्तदा ॥ चुक्रु
शुःपरमार्तास्तेहाशक्रेतिमुहुर्मुहुः ॥३०॥ अपावृत्तंमुखेशक्रंज्ञात्वासर्वेदिवौकसः॥ बृहस्पतिंप्रणम्योचुर्दीना
व्यथितचेतसः ॥ ३१ ॥ किंकर्तव्यंद्विजश्रेष्ठत्वमस्माकंगुरुःपरः ॥ शक्रोग्रस्तस्तुवृत्रेणराक्षितोदेवतांतरैः ॥
३२ ॥ विनाशक्रेणकिंकुर्मःसर्वेहीनपराक्रमाः ॥ अभिचारंकुरुविभोसत्वरःशक्रमुक्तये ॥ ३३ ॥ बृहस्पतिरु
वाच ॥ किंकर्तव्यंसुराःक्षिप्तोमुखमध्येस्तिवासवः ॥ वृत्रेणोत्सादितोजीवन्नस्तिकोष्ठांतरेरिपोः ॥ ३४ ॥ व्या
सउवाच॥ देवाश्चिंतातुराःसर्वेतुरासाहंतथाकृतं ॥ दृष्ट्वाविमृश्यतरसाचक्रुर्यत्नंविमुक्तये ॥ ३५॥ असृजंतमहा
सत्वांजृंभिकांरिपुनाशिनीं ॥ ततोविजृंभमाणःसव्यावृत्तास्योबभूवह ॥ ३६ ॥ विजृंभमाणस्यततोवृत्रस्या
स्यादवापतत् ॥ स्वान्यंगान्यपिसंक्षिप्यनिष्क्रांतोवलसूदनः ॥ ३७ ॥ ततःप्रभृतिलोकेषुजृंभिकाप्राणिसं
स्थिता ॥ जहर्षुश्चसुराःसर्वेशक्रंदृष्ट्वाविनिर्गतं ॥ ३८ ॥ततःप्रववृतेयुद्धंतयोर्लोकभयप्रदं ॥ वर्षाणामयुतंयाव
द्दारुणंलोमहर्षणं ॥ ३९ ॥ एकतश्चसुराःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ एकतोवलवांस्त्वाष्ट्रःसंग्रामेसमवर्तत ॥
४० ॥ यदाव्यवर्द्धतरणेवृत्रोवरमदावृतः ॥ पराजितस्तदाशक्रस्तेजसातस्यधर्षितः ॥४१॥ विव्यथेमघवायु
द्धेततःप्राप्यपराजयं ॥ विषादमगमन्देवादृष्ट्वाशक्रंपराजितं ॥४२॥ जग्मुस्त्यक्त्वारणंसर्वेदेवाइंद्रपुरोगमाः॥ ॥९॥
गृहीतंदेवसदनंवृत्रेणागत्यरंहसा ॥ ४३ ॥

यःप्रथमतःकर्त्तव्यस्तदनंतरमभिचारचिकीर्षेतिबृहस्पतेरभिप्रायः ॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥ ४० ॥४१॥ ४२॥४३॥

देवोद्यानानिसर्वाणिभुंक्तेसौदानवोबलात् ॥ ऐरावतोपिदैत्येनगृहीतोऽसौगजोत्तमः ॥ ४४ ॥ विमानानिचस
र्वाणिगृहीतानिविशांपते ॥ उच्चैःश्रवाहयवरोजातस्तस्यवशेतदा॥ ४५ ॥ कामधेनुःपारिजातोगणश्चाप्सर
सांतथा ॥ गृहीतंरत्नमात्रंतुतेनत्वष्टृसुतेनह ॥ ४६ ॥ स्थानभ्रष्टाःसुराःसर्वेगिरिदुर्गेषुसंस्थिताः ॥ दुःखमा
पुःपरिभ्रष्टायज्ञभागात्सुरालयात् ॥ ४७ ॥ वृत्रःसुरपदंप्राप्यबभूवमदगर्वितः॥त्वष्टातीवसुखंप्राप्यमुमोदसु
तसंयुतः ॥ ४८ ॥ अमंत्रयन्हितंदेवामुनिभिःसहभारत ॥ किंकर्तव्यमितिप्राप्तेविचिंत्यभयमोहिताः॥ ४९॥
जग्मुःकैलासमचलंसुराःशक्रसमन्विताः ॥ महादेवंप्रणम्योचुःप्रह्वाःप्रांजलयोभृशं॥ ५० ॥ देवदेवमहादेवकृ
पासिंधोमहेश्वर ॥ रक्षास्मान्भयभीतांस्तुवृत्रेणातिपराजितान् ॥५१ ॥ गृहीतंदेवसदनंतेनदेवबलीयसा॥
किंकर्त्तव्यमतःशंभोब्रूहिसत्यंरिवाद्यनः ॥ ५२ ॥ किंकुर्मःक्वगच्छामःस्थानभ्रष्टामहेश्वर ॥ दुःखस्यना
धिगच्छामोविनाशोपायमीश्वर ॥५३ ॥ साहाय्यंकुरुभूतेशव्यथिताःस्मकृपानिधे॥ वृत्रंजहिमदोत्सिक्तंवरदा
नबलाद्विभो ॥ ५४ ॥ शिवउवाच ॥ ब्रह्माणंपुरतःकृत्वावयंसर्वेहरेःक्षयं॥गत्वासमेत्यतंविष्णुंचिंतयामोवधो
पायं ॥५५॥ सशक्तश्चछलज्ञश्चबलवान्बुद्धिमत्तरः ॥ शरण्यश्चदयाब्धिश्चवासुदेवोजनार्दनः ॥ ५६ ॥ विनातं
देवदेवेशंनार्थसिद्धिर्भविष्याति ॥ तस्मात्तत्रचगंतव्यंसर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ५७ ॥

 क्षयंस्थानंभक्तवत्सलत्वंतुचेतनत्वारोपेण ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेषष्ठस्कंधे

व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वेब्रह्माशक्रःसशंकरः ॥ जग्मुर्विष्णोःक्षयंदेवाःशरण्यंभक्तवत्सलं ॥ ५८ ॥ गत्वाविष्णुपदंदेवास्तुष्टुवुःपरमेश्वरं ॥हरिंपुरुषसूक्तेनवेदोक्तेनजगद्गुरुं॥५९॥प्रत्यक्षोभूज्जगन्नाथस्तेषांसकमलापतिः ॥ संमान्यचसुरान्सर्वानित्युवाचपुरःस्थितः ॥ ६० ॥ किमागताःस्मलोकेशाहरब्रम्हसमन्विताः ॥ कारणंकथयध्वंवःसर्वेषांसुरसत्तमाः ॥ ६१॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंनोचुर्देवारमापतिं ॥ चिंताविष्टाःस्थिताःप्रायःसर्वेप्रांजलयस्तथा ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेषष्ठस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४॥ व्यासउवाच ॥ तथाचिंतातुरान्वीक्ष्यसर्वान्सर्वार्थतत्ववित् ॥ प्राहप्रेमभरोद्भ्रांतान्माधवोमेदिनीपते ॥ १ ॥ विष्णुरुवाच ॥ किंमौनमाश्रितायूयंब्रुवंतुकारणंसुराः ॥ सदसद्वापियच्छ्रुत्वायतिष्येतन्निवारणे॥ २॥ देवाऊचुः ॥ किमज्ञातंतवविभोत्रिषुलोकेषुवर्तते ॥सर्ववेदभवान्कार्यंकिंपृच्छसिपुनःपुनः॥३॥त्वयापूर्वंबलिर्बद्धःशक्रोदेवाधिपःकृतः॥वामनंवपुरास्थायक्रांतंत्रिभुवनंपदैः॥४॥ अमृतंत्वाहृतंविष्णोदैत्याश्चविनिपातिताः ॥ त्वंप्रभुःसर्वदेवानांसर्वापद्विनिवारणे॥५॥ विष्णुरुवाच नभेतव्यंसुरवरावेद्म्युपायंसुसंमतं ॥ तद्वदायप्रवक्ष्यामियेनसौख्यंभविष्यति ॥ ६ ॥ अवश्यंकरणीयंमेभवतांहितमात्मना ॥ बुध्याबलेनचार्थेनयेनकेनछलेनावा ॥ ७ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

चतुर्थोध्यायः ॥४॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुदेवाःसर्वेसवासवाः॥देवींस्तुत्वावरंप्रापुरितिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ मौनमाश्रितेषुदेवेष्वनंतरंजातंवृत्तमाह तथेति ॥ १॥ सदसद्वापीति सत्कारणंवाअस्तुअसत्कारणंवास्तुतत्कथुवंत्वित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

सामादयः सामदानभेददंडाः तेसर्वेयथायोग्यंकेचित्सुहृत्सुकेचिद्दुर्हृदेषुविशेषतः कर्तव्याइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ विनासामेति सामविनाप्रतारणंविनायतोदत्तवरेणासौदृप्तस्तस्माद्भेददंडयोरत्रासंभवात्सामप्रतारणंविनादुःसाध्योयमित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ संगम्येतितत्रसंगम्यगत्वायथासवक्ष्यतिसमयंसंकेतं तेनसंकेतेनशपथान्कृत्वातंविश्वास्यतेनमित्रत्वंचसमाधायहंतव्यइत्यर्थः ॥ १३ ॥ अहंतुकिंकारि

उपायाःखलुचत्वारःकथितास्तत्वदर्शिभिः ॥ सामादयःसुहृत्स्वेवदुर्हृदेषुविशेषतः ॥ ८ ॥ ब्रह्मणास्यवरोदत्तस्तपसाराधितेनच ॥ दुर्जयत्वंचसंप्राप्तंवरदानप्रभावतः ॥ ९ ॥ अजेयःसर्वभूतानांत्वष्ट्रासमुपपादितः ॥ ततोबलेनवृद्धिंसप्राप्तःपरपुरंजयः ॥ १० ॥ दुःसाध्योसौसुराःशत्रुर्विनासामप्रतारणं ॥ प्रलोभ्यवशमानेयोहंतव्यस्तुततःपरं ॥ ११ ॥ गच्छध्वंसर्वगंधर्वायत्रासौबलवत्तरः ॥ सामतस्यप्रयुंजध्वंततएनंविजेष्यथ ॥ १२ ॥ संगम्यशपथान्कृत्वाविश्वास्यसमयेनहि ॥ मित्रत्वंचसमाधायहंतव्यःप्रबलोरिपुः ॥ १३ ॥ अदृश्यःसंप्रवेक्ष्यामिवज्रमस्यवरायुधं ॥ साहाय्यंचकरिष्यामिशक्रस्याहंसुरोत्तमाः ॥ १४ ॥ समयंचप्रतीक्षध्वंसर्वथैवायुषःक्षये ॥ मरणंविबुधास्तस्यनान्यथासंभविष्यति ॥ १५ ॥ गच्छध्वमृषिभिःसार्धंगंधर्वाःकपटावृताः इंद्रेणसहमित्रत्वंकुरुध्वंवाक्यदानतः ॥ १६ ॥ यथासयातिविश्वासंतथाकार्यंप्रतारणं ॥ गुप्तोहंसंप्रवक्ष्यामिपविसंछादितंदृढं ॥ १७ ॥ विश्वस्तंमघवाशत्रुंहनिष्यतिनचान्यथा ॥ विश्वासस्यकृतेपापंकृत्वाशक्रस्तुपृष्ठतः ॥ १८

ष्यामितत्राह अदृश्यइति ॥ १४ ॥ अत्रत्वरानकर्तव्याऽऽयुषक्षयेएवमरणंभवतिनान्यथाऽऽयुस्तुतस्याद्यापिवर्ततेइत्याह समयंचेति समयंकालं ॥ १५ ॥ इंद्रेणसहवृत्रासुरस्यमित्रत्वमित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ नचान्यथेति एतदुक्तप्रकारादन्यःप्रकारस्तस्यमरणेनास्तीत्यर्थः ननुवासवोविश्वासघातंनकुर्यात्तदाकथमस्माकंकार्यंभविष्यतीतितत्राह विश्वस्तमिति मयाबोधितइतिशेषः ॥ १८ ॥

किंचात्रदुष्टशत्रुविषयेसदोषोपिनास्तीत्याह नदोषइति शठंप्रतिशठंकुर्यादितिन्यायादित्यर्थः ॥१९॥ किंचयदिपापभियाशाठ्यंनक्रियते तर्हा न्यप्रकारेणशूरधर्मेणायंवध्योनैवभवतीत्याह नान्यथेति मयाप्येवंबहुविधंकपटंसंकटेप्राप्तेकृतमित्याह वामनमिति ॥२०॥ किंचायंसर्वोपिस त्योवामिथ्यावाप्रकारस्तदैवसिध्येद्यदिपरमेश्वर्याजगदंबायाः प्रसादः स्यात्तस्मात्सैवमुख्यत्वेनाराधनीयेत्याह भवंतइति भगवतींऐश्वर्यस्यस ग्रस्यधर्मस्ययशसः श्रीयः ज्ञानवैराग्ययोश्चापिषण्णांभगइतीर्यतइतिश्लोकोक्तषड्भगरूपैश्वर्यवतीं यद्वा भगंमायासमाख्यातायोनिः सर्वस्य सायतः तद्वतीतितदीशानीनाम्नाभगवतीस्मृतेतिशिवपुराणांतर्गतोमासंहितोक्तेः सर्वकारणत्वाद्योनिस्थानापन्नायामायाशक्तिस्तस्याः स्वामिनी

मत्सहायोथवज्रेणशातयिष्यतिपापिनं ॥ नदोषोत्रशठेशत्रौशाठ्यमेवप्रकुर्वतः ॥ १९ ॥ नान्यथाबलवान्व ध्यःशूरधर्मेणजायते ॥ वामनंरूपमाधायमयाऽयंवंचितोबलिः ॥ २० ॥ कृत्वाचमोहिनीवेषंदैत्याःसर्वेपिवंचि ताः ॥ भवंतःसहिताःसर्वेदेवींभगवतींशिवां ॥ २१ ॥ गच्छध्वंशरणंभावैःस्तोत्रमंत्रैःसुरोत्तमाः ॥ साहाय्यं सायोगमायाभवतांसंविधास्यति ॥ २२ ॥ वंदामहेसदादेवींसात्विकींप्रकृतिंपरां ॥ सिद्धिदांकामदांकामांदु रापामकृतात्मभिः॥२३॥इंद्रोपितांसमाराध्यहनिष्यतिरिपुंरणे॥मोहिनीसामहामायामोहयिष्यतिदानवं॥२४

त्वात्तद्वतीयासच्चिदानंदरूपिणीदेवीसाभगवतीपदेनोच्यते तांभगवतींशिवांमंगलरूपांतद्दात्रींवा यद्वा शिवामेतामुमामेनांजडशक्तितयैवचेति सूतसंहितोक्तरीत्यासंविद्रूपामितिवा॥२१॥२२॥किंचानिरंतरमस्माभिः सर्वैः सैवाराध्यते ततोस्मिन्संकटेतांविहायकमन्यंशरणंव्रजेमेत्यभि प्रायेणाह वंदामहेइति सात्विकींशुद्धसत्वात्मकमायोपाधिविशिष्टांप्रकृतिं प्रकृतिश्चप्रतिज्ञा दृष्टांतानुपरोधादिति ब्रह्मसूत्रप्रतिपाद्यां सर्वकारणांचिद्रूपांभगवतीमित्यर्थः देवींस्वप्रकाशांतमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः सिद्धिदांमोक्षदांकामदामैहिकपारलौ किककामदां काम्यांसर्वैरभिलषणीयां ॥ २३ ॥ ननुतदाराधनेनकिंसाक्षद्धनिष्यतिनेत्याह मोहिनीति ॥ २४ ॥ ॥

ननुतयामोहितोपिनसमरिष्यति शस्त्रादिनातस्यमृतेरभावादितिचेत्तत्राह प्रसन्नायामिति सर्वंयथासशस्त्रादिरहितोपायेनमरिष्यतितथातत्सर्वं साध्यंभविष्यति।।२५।।तदप्रसन्नतायांतुसर्वंदुर्लभमेवेत्याह नोचेदिति ननुसर्वोत्तमासाकिमर्थमस्मदर्थेक्लेशमाश्रयिष्यतीतिचेत्तत्राह अंतर्यामीति सर्वदातयांतर्यामिरूपिण्या सर्वेक्लेशाआश्रिताएवसंति नतेनवीनाआश्रयितव्याइत्यर्थः यद्वा ननुसर्वोत्तमाकिमर्थमस्माकमुपायंवक्ष्यतीतिचेत्तत्रा

मोहितोमाययावृत्रःसुखसाध्योभविष्यति ॥ प्रसन्नायांपरांबायांसर्वंसाध्यंभविष्यति ॥ २५ ॥ नोचेन्मनोरथावाप्तिर्नैकस्यापिभविष्यति ॥ अंतर्यामिस्वरूपासासर्वकारणकारणा ॥ २६ ॥ तस्मात्तांविश्वजननींप्रकृतिंपरमादृताः ॥ भजध्वंसात्विकैर्भावैःशत्रुनाशायसत्तमाः ॥ २७ ॥ पुरामयापिसंग्रामंकृत्वापरमदारुणं ॥ पंचवर्षसहस्त्राणिनिहतौमधुकैटभौ ॥ २८ ॥ स्तुतामयातदात्यर्थंप्रसन्नाप्रकृतिःपरा ॥ मोहितौतौतदादैत्यौछलेनचमयाहतौ ॥ २९ ॥ विप्रलब्धौमहाबाहूदानवौमदगर्वितौ ॥ तथाकुरुध्वंप्रकृतेर्भजनंभावसंयुताः ॥ ३० सर्वथाकार्यसिद्धिंसाकरिष्यतिसुरोत्तमाः ॥ एवंतेदत्तमतयोविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ३१ ॥ जग्मुस्तेमेरुशिखरंमंदारद्रुममंडितं ॥ एकांतेसंस्थितादेवाःकृत्वाध्यानंजपंतपः ॥ ३२ ॥ तुष्टुवुर्जगतांधात्रींसृष्टिसंहारकारिणीं॥भक्तकामदुघामंबांसंसारक्लेशनाशिनीं॥३३ ॥देवाऊचुः ॥देविप्रसीदपरिपाहिसुरान्प्रतप्तान्वृत्रासुरेण समरेपरिपीडितांश्च ॥ दीनार्तिनाशनपरेपरमार्थतत्वेप्राप्तांस्त्वदंघ्रिकमलंशरणंसदैव ॥ ३४ ॥ छ ॥ छ ॥

ह अंतर्यामीति सर्वोत्तमायाएवतस्याःअंतर्यामिरूपत्वाद्यद्यच्चेष्टितंतत्सर्वंतत्प्रेरणयैवभवतीतिसाप्रार्थितासतीयथाकार्यंभविष्यतितथैवप्रेरयिष्यतीतिभावः सर्वेषांकारणंमायातस्याअपिकारणाविवर्ताधिष्ठानरूपा यद्यपिमायायाअनादित्वंतथापितद्वृत्तेरुत्पन्नत्वात्तदभिप्रायेणयमुक्तिरितिबोध्यं ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३॥ प्रतप्तान्संसारतापेन परमार्थसत्यंयत्तत्वंब्रह्मरूपंतत्स्वरूपेहेभगवतित्वदंघ्रिकमलंशरणमाश्रयंप्राप्तानित्यन्वयः ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

उपेक्ष्यसीतिपरस्मैपदमार्षं ॥ ३५ ॥ अस्मिन्संकटेब्रह्मादयः किमितिनप्रार्थ्यंतेतत्राह त्रैलोक्यमिति अस्वतंत्रप्रार्थनया किंफलंभविष्यतीति भावः ॥ ३६ ॥ किंचास्मत्प्रार्थनयैववयंत्वयापालनीयाइतिन किंतुस्वकल्पितरीतिपरिपालनार्थमपिवयंत्वयारक्षणीयाइत्याह माता सुतानिति मातापरिभवात्सुतान्पालयतीतिरीतिर्मर्यादात्वयैवयुगादौरचिताऽज्ञेषुपशुष्वापिदर्शनात् वयंतुनिरपराधाएवततः करुणारसाब्धेकुतो स्मान्सुतान्मातृभूतासतीनपालयसीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ननुयूयंसापराधामद्दत्तलक्ष्मीमदांधाः संतोनमांभजंतीतिततोमन्नेत्रकटाक्षविषयानभवथेति

त्वंसर्वविश्वजननीपरिपालयास्मान्पुत्रानिवातिपतितान्रिपुसंकटेऽस्मिन् ॥ मातर्नतेऽस्त्यविदितंभुवनत्रये पिकस्मादुपेक्ष्यसिसुरानसुरप्रतप्तान् ॥ ३५ ॥ त्रैलोक्यमेतदखिलंविहितंत्वयैवब्रह्माहरिःपशुपतिस्तववासनोत्थाः ॥ कुर्वंतिकार्यमखिलंस्ववशानतेतेभ्रूभंगचालनवशाद्विहरंतिकामं ॥ ३६ ॥ मातासुतान्परिभवात्परिपातिदीनान्रीतिस्त्वयैवरचिताप्रकटापराधान् ॥ कस्मान्नपालयसिदेविविनापराधानस्मांस्त्वदंघ्रिशरणान्करुणारसाब्धे ॥ ३७ ॥ नूनंमदंघ्रिभजनात्तपदाःकिलैतेभक्तिंविहायविभवेसुखभोगलुब्धाः ॥ नेमेकटाक्षविषयाइतिचेन्नचैषारीतिःसुतेजननकर्तरिचापिदृष्टा ॥ ३८ ॥ दोषोननोत्रजननिप्रतिभातिचित्तेयत्तेविहायभजनंविभवेनिमग्नाः ॥ मोहस्त्वयाविरचितःप्रभवत्यसौनस्तस्मात्स्वभावकरुणेदयसेकथंन ॥ ३९ ॥

चेत्तत्राह नूनमिति ममांघ्रेर्भजनेनात्तंप्राप्तंपदमिंद्रादिस्थानंयैस्तेयूयंविभवेसातिस्थानप्राप्तौसत्यांसुखस्यभोगेलुब्धाः आसक्ताः नचैषेति अस्त्वेवंरीतिरन्यत्र सुतेसुतविषयेजननकर्त्तरिजनन्यांचनैषारीतिःकुत्रापिदृष्टा पुत्रापराधाःसर्वेपिमात्रासोढव्याएवेतिभावः ॥ ३८ ॥ किंचनाथंदोषोस्माकंत्वयामोहेनाच्छादितंसर्वंयथायथायस्मिन्कार्येप्रेरयासितथाकुर्मइत्याह दोषोननोइति ततोनिरपराधिषुदयाऽवश्यंविधेयेतिभावः ॥ ३९ ॥

किंचवयमपराधिनोनाधुनैव किंतुपूर्वमपिस्थितास्तत्रपूर्वयथास्मदपराधानविगणय्ययथामहिषासुरादयोहतास्तथाधुनापिवृत्रंकुतोननाशयसी
त्याह पूर्वंत्वयेति विधुनोषिनाशयसि ॥ ४० ॥ ४१ ॥ त्वदन्यःकोप्यस्मान्रक्षेदित्याशामनस्यापिनत्वयाकर्तव्येत्याह त्वंपालयायेति
स्वशक्त्यास्माकंक्लेशजालंनिदहेदेतादृशोनैवास्तीत्यर्थः सर्वेषांक्लेशनाशकावयंदेवाःअस्मत्क्लेशस्यनिवारकःकोन्यस्यादितिभावः ॥४२ ॥
ननुयथाभवतांमातास्मितथादैत्यानामपिभवामिततश्चकथंमयाजनन्यातेहंतव्याइतिचेत्तत्राह वृत्रेदयेति दुष्टबुद्धिर्दुराचारःसयदित्वया

पूर्वंत्वयाजननिदैत्यपतिर्बलिष्ठोऽव्यापादितोमहिषरूपधरःकिलाजौ ॥ अस्मत्कृतेसकललोकभयावहोसौवृत्रं
कथंनभयदंविधुनोषिमातः ॥ ४० ॥ शुंभस्तथातिबलवाननुजोनिशुंभस्तौभ्रातरौतदनुगानिहताहतौच ॥
वृत्रंतथाजहिखलंप्रबलंदयार्द्रेमत्तंविमोहययथानभवेद्यथासौ ॥ ४१ ॥ त्वंपालयाद्यविबुधानसुरेणमातःसं
तापितानतितरांभयविह्वलांश्च ॥ नान्योस्तिकोपिभुवनेषुसुरार्तिहंतायःक्लेशजालमखिलंनिदहेत्स्वशक्त्या ॥
४२ ॥ वृत्रेदयातवयदिप्रथितातथापिजह्येनमाशुजनदुःखकरंखलंच ॥ पापात्समुद्धरभवानिशरैःपुनानानो
चेत्प्रयास्यतितमोननुदुष्टबुद्धिः ॥४३ ॥ तेप्रापिताःसुरवनंविबुधारयोयेहत्वारणेपिविशिखैःकिलपावितास्ते ॥
त्रातानकिंनिरयपातभयाद्दयार्द्रेयच्छत्रवोपिनहिकिंविनिहंसिवृत्रं ॥ ४४ ॥ जानीमहेरिपुरसौतवसेवकोनप्रा
येणपीडयतिनःकिलपापबुद्धिः ॥ यस्तावकस्त्विहभवेदमरानसौकिंत्वत्पादपंकजरतान्ननुपीडयेद्वा ॥ ४५ ॥

नहन्यतेतदास्वपापात्तमोनरकंप्रयास्यतिततस्तत्कल्याणार्थमेवतंजहीतिभावः ॥ ४३ ॥ ननुमच्छस्त्रपूताःकेस्वर्गगताइतिचेत्तत्राह तेप्रा
पिताइति सुरवनंनंदनंयेयेत्वयाहताःशत्रवोभवंतितेतेसर्वेपिनप्रापिताःकिमपितुप्रापिताएव तथानरकपातभयान्नत्राताःकिमपितुत्राताएव
ततोवृत्रःकिंकुतोनाविनिहंसीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ननुसममभक्तोस्तिततःकथंहंतव्यइतिचेत्सतवभक्तोनैवास्ति यदितवभक्तःस्यात्तदा
त्वत्पादाब्जभजनरतानस्मान्कथंपीडयेदित्याह जानीमहेइति तवभक्तस्तुसर्वत्रदेवीबुद्धिमाश्रितोभवति नचतथाविधःकिंचित्पीडयति य
तोयंपीडयतितस्मान्नतवभक्तइतिभावः ॥ ४५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

 अथतवपूजयातवसंतोषउत्पादनीयइतिचेदस्माकंनिकटेकः पदार्थः पूजायोग्योस्ति येनत्वंसंतुष्यसियोस्तिसत्वद्रूपस्तवैवास्तिततोनास्माकंपूजा
योग्यता किंतुकेवलंनमस्कारेणैवसंतुष्टाभवेत्यभिप्रायेणाह कुर्मः कथमिति मंत्रावयंपूजाकर्त्तारः चकारादन्यदपिपूजायोग्यंग्राह्यंतत्सर्वंपरश
 क्तिरूपमित्यर्थः ॥४६॥ अथभगवत्युपासकानांधन्यतांवर्णयति धन्यास्तएवेति पोतंनौकां ॥४७॥ येयाज्ञिकाइति स्वाहास्वधोच्चारणके

कुर्मःकथंजननिपूजनमद्यतेंबपुष्पादिकंतवविनिर्मितमेवयस्मात्॥ मंत्रावयंचसकलंपरशक्तिरूपंतस्माद्भवानिचरणेप्रणताःस्मनूनं ॥ ४६ ॥ धन्यास्तएवमनुजाहिभजंतिभक्त्यापादांबुजंतवभवाब्धिजलेषुपोतं ॥ यंयोगिनोपिमनसासततंस्मरंतिमोक्षार्थिनोविगतरागविकारमोहाः ॥ ४७ ॥ येयाज्ञिकाःसकलवेदविदोपिनूनंत्वांसंस्मरंतिसततंकिलहोमकाले॥स्वाहांतुतृप्तिजननीमसुरेश्वराणांभूयःस्वधांपितृगणस्वचतृप्तिहेतुं॥ ४८ ॥ मेधासिकांतिरसिशांतिरपिप्रसिद्धाबुद्धिस्त्वमेवविशदार्थकरीनराणां ॥सर्वंत्वमेवविभवंभुवनत्रयेस्मिन्कृत्वाददासिभजतांकृपयासदैव ॥४९॥व्यासउवाच॥एवंस्तुतासुरैर्देवीप्रत्यक्षासाभवत्तदा॥चारुरूपधरातन्वीसर्वाभरणभूषिता॥५०॥पाशांकुशवराभीतिलसद्बाहुचतुष्टया ॥ रणत्किंकिणिकाजालरशनाबद्धसत्कटिः ॥ ५१ ॥ कलकंठीरवाकांताक्वणत्कंकणनूपुरा ॥ चंद्रखंडसमाबद्धरत्नमौलीविराजिता ॥ ५२ ॥ छ ॥

त्तारस्तेपिधन्याइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ विभवमिति मेधादिकंसर्वंविभवमैश्वर्यंकृत्वोत्पाद्यभजतांकृपयातेभ्योददासितदेवेत्यन्वयः ॥४९॥ ५०॥
पाशांकुशवराभीतिभिर्लसद्युक्तंबाहुचतुष्टयंयस्याः सातत्रभीतिरभयमुद्रातत्रायुधक्रमस्तुदशपटल्यामुक्तः दक्षेंऽकुशाभयेप्रोक्तेवामेपाश
मथेष्टदमिति रणच्छब्दायमानंयत्किंकिणिकानांक्षुद्रघंटिकानांजालंतद्युक्तरशनयाकांच्याबद्धासत्कटिर्यस्याः सा ॥ ५१ ॥ कलकंठी
कोकिलातद्वत्मधुरोरवः शब्दोयस्याः कांतादीताः क्वणच्छब्दायमानाः कंकणनूपुरायस्याः सा चंद्रखंडेनार्द्धचंद्रेणसमाबद्धोरत्नमौलीरत्नमुकु
टस्तेनविराजिता ॥५२॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मंदास्मितमपिद्वास्यंतेनयुक्तमरविंदसदृशमास्यमाननंयस्याः पारिजातवृक्षस्ययत्प्रसूनंपुष्पंतस्ययदच्छंनालंतस्ययोवर्णोरक्तस्तेनसमाप्रभा यस्याःसारक्तवर्णेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ प्रसादेनप्रसन्नतयासुमुखी ॥ ५४॥ सर्वशृंगारयुक्तवेषेणाढ्यायुक्ताशृंगारमूर्तिरित्यर्थः सर्वंयदृष्टं तमात्मातिरिक्तंपदार्थजातंतस्याःराणिरुत्पादिकाअतएवसर्वज्ञासर्वकर्त्रीचतथासर्वस्यविवर्ताधिष्ठानंब्रह्मतद्रूपिणीच ॥ ॥ ५५ ॥ सर्ववेदांता उपनिषद्भागास्तैःसंसिद्धातदेकप्रतिपाद्येत्यर्थः ॥ ५६ ॥ वोयत्कार्यंतन्मांब्रुवंत्वित्यन्वयः ब्रूधातोर्द्विकर्मकत्वात् ॥ ५७ ॥ य

मंदस्मितारविंदास्यानेत्रत्रयविभूषिता ॥ पारिजातप्रसूनाच्छनालवर्णसमप्रभा ॥ ५३ ॥रक्तांबरपरीधाना रक्तचंदनचर्चिता ॥ प्रसादसुमुखीदेवीकरुणारससागरा ॥ ५४॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यासर्वद्वैतारणिःपरा ॥ सर्वज्ञासर्वकर्त्रीचसर्वाधिष्ठानरूपिणी ॥ ५५ ॥ सर्ववेदांतसंसिद्धासच्चिदानंदरूपिणी ॥ प्रणेमुस्तांसमालोक्यसुरादेवींपुरःस्थितां ॥ ५६ ॥ तानाहप्रणतानंबाकिंवःकार्यंब्रुवंतुमां ॥ देवाऊचुः ॥ मोहयैनंरिपुंवृत्रंदेवानामतिदुःखदं ॥ ५७ ॥ यथाविश्वसतेदेवान्तथाकुरुविमोहितं ॥ आयुधेचबलंदेहिहतःस्याद्येनवारिपुः ॥ ५८ ॥ व्यासउवाच ॥ तथेत्युक्त्वाभगवतीतत्रैवांतरधीयत ॥ स्वानिस्वानिनिकेतानिजग्मुर्देवामुदान्विताः ५९ ॥ इतिश्रीदे०भा०महा०षष्ठस्कंधेदेवीमाहात्म्येपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंप्राप्तवरादेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ ददृशुस्तत्रतंवृत्रंज्वलंतमिवतेजसा ॥ १ ॥ धक्ष्यंतमिवलोकांस्त्रीन्ग्रसंतमिवचामरान् ॥ ऋषयोथततोभ्येत्यवृत्रमूचुःप्रियंवचः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

थादेवान्विश्वसतेदेवेषुयथाविश्वसेत्तथाविमोहितंकुर्वित्यर्थः किंचायुधेपिबलंदेहियेनबलेनरिपुर्हतःस्यादित्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इति श्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ अष्टषष्टिश्लोकवर्यैर्वृत्रदैत्यवधाश्रिता ॥कथाप्रारभ्यतेयत्रदेव्यास्तुमहिमास्मृतः ॥१॥ देव्यंतर्धानानंतरंजातंवृत्तांतमाह एवंप्राप्तेति ॥ १ ॥ विष्णुनापूर्वमुक्तंप्रथमतःसाम्नेनाविश्वासःकर्तव्यस्ततोविश्वस्तोहंतव्यइतितत्सामार्थमृषयः स्तंवृत्रंप्रत्यागत्योचुरित्याह ऋषयोथेति ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३ ॥ सौख्यविघातकंस्वशत्रोर्नाशर्चिंतयादग्धचित्तत्वात् ॥ ४ ॥ तदेवोपपादयति युवयोरिति ॥ ५ ॥ यद्यस्मात्कारणद्वयोःपरस्परंवैरिजन्यंभयंभवतितस्मादित्यर्थः ॥ ६ ॥ स्थितिर्मर्यादा ॥७॥संग्रामरसिकाःयुद्धंप्रशंसंतीत्युत्तरेणान्वयःपंडिताशृंगारचतुरास्तुयुद्धंनशंसंतियतस्तदिंद्रियार्थविघातकंभवतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ विनयार्थयुद्धंचेत्तत्रापिसंदेहएवेत्याह युद्धेइतिबाणताडनंतज्जन्यंदुःखंतुनि

देवकार्यार्थसिध्यर्थंसामयुक्तंरसात्मकं ॥ ऋषयऊचुः ॥ वृत्रवृत्रमहाभागसर्वलोकभयंकर ॥ ३ ॥ व्याप्तं त्वयेतत्सकलंब्रह्मांडमखिलंकिल ॥ शक्रेणतववैरंयत्तत्सौख्यविघातकं ॥ ४ ॥ युवयोर्दुःखदंकामचिंतावृद्धिकरंपरं ॥ नत्वंस्वपिषिसंतुष्टेनचापिमघवातथा ॥ ५ ॥ सुखंस्वपितिचिंतार्तोद्वयोर्यद्वैरिजंभयं ॥ युवयोर्युध्यतःकालोव्यतीतस्तुमहानिह ॥ ६ ॥ पीड्यंतेचप्रजाःसर्वाःसदेवासुरमानवाः ॥ संसारेत्रसुखंग्राह्यंदुःखंहेयमितिस्थितिः ॥ ७ ॥ नसुखंकृतवैरस्यभवतीतिविनिर्णयः ॥ संग्रामरसिकाःशूराःप्रशंसंतिनपंडिताः ॥ ८ ॥ युद्धंशृंगारचतुराइंद्रियार्थविघातकं ॥ पुष्पैरपिनयोद्धव्यंकिंपुनर्निशितैःशरैः ॥ ९ ॥ युद्धेविजयसंदेहोनिश्चयंबाणताडनं ॥ दैवाधीनमिदंविश्वंतथाजयपराजयौ ॥ १० ॥ दैवाधीनावितिज्ञात्वानयोद्धव्यंकदाचन ॥ कालेथभोजनंस्नानंशय्यायांशयनंतथा ॥ ११ ॥ परिचर्यापराभार्यासंसारेसुखसाधनं ॥ किंसुखंयुध्यतःसंख्ये बाणवृष्टिभयंकरे॥१२॥खड्गपातातिरौद्रेचतथारातिसुखप्रदे॥संग्रामेमरणात्स्वर्गसुखप्राप्तिरितिस्फुटं ॥१३

श्चितमेवभवतिनतत्रसंदेहइत्यर्थः कुतोविजयसंदेहइतिचेत्तत्राह दैवाधीनमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अरातेःसुखप्रदे स्वमरणात् संग्राममरणात्स्वर्गोभवत्येवसुनिश्चितमितिवचनात्स्वर्गफलार्थयुद्धंयुक्तमितिचेत्तत्राह संभ्रमेति ॥ १३ ॥

युद्धेनोदनार्थंप्रेरणार्थमर्थवादःसनतुतत्रतात्पर्यमित्यर्थः छित्वेति कोनामपुरुषोत्राणव्यथांप्राप्य शृगालकरटादिभिःदेहंछित्वापश्चात्स्वर्गसुखावा
प्तिंवांछतिनकोपीतिभावः यद्वाशृगालकरटादिभिर्देहंभक्षयित्वेतिशेषः ॥ १४॥यतएवंतत्ःसख्यंभवत्विति॥१५॥१६ ॥१७॥सर्वेषांशांति

प्रलोभनपरंवाक्यंनोदनार्थंनिरर्थकं ॥ छित्वादेहंव्यथांप्राप्यशृगालकरटादिभिः ॥ १४ ॥ पश्चात्स्वर्गसुखा
वाप्तिंकोवावांछतिमंदधीः ॥ सख्यंभवतुतेवृत्रशक्रेणसहनित्यदा॥१५॥ अवाप्स्यसिसुखंत्वंचशक्रश्चापिनिरं
तरं॥वयंचतापसाःसर्वेगंधर्वाश्चनिजाश्रमे॥१६॥सुखवासंगमिष्यामःशांतेवैरेऽधुनैववां॥संग्रामेयुवयोर्धीरवर्त
मानेदिवानिशं ॥ १७ ॥ पीडयंतेमुनयःसर्वेगंधर्वाःकिन्नरानराः ॥ सर्वेषांशांतिकामानांसख्यमिच्छामहेवयं
॥ १८ ॥ मुनयस्त्वंचशक्रश्चप्राप्नुवंतुसुखंकिल ॥ मध्यस्थाश्चवयंवृत्रयुवयोःसख्यकारणे ॥ १९ ॥ शपथंका
रयित्वात्रयोजयामोमिथःप्रियं ॥ शक्रस्तुशपथान्कृत्वायथोक्तांश्चतवाग्रतः ॥ २० ॥ चित्तंतेप्रीतिसंयुक्तंकरि
ष्यतितुसांप्रतं ॥ सत्याधाराधरानूनंसत्येनचदिवाकरः ॥ २१ ॥ तपत्ययंयथाकालंवायुःसत्येनवात्यथ ॥ उ
दन्वानपिमर्यादांसत्येनैवनमुंचति ॥ २२ ॥ तस्मात्सत्येनसख्यंवांभवत्वद्ययथासुखं ॥ एकत्रशयनंक्रीडा
जलकेलिःसुखासनं ॥ २३ ॥ युवाभ्यांसर्वथाकार्यंकर्त्तव्यंसख्यमेत्यच ॥ व्यासउवाच ॥ महर्षिवचनंश्रुत्वा
तानुवाचमहामतिः ॥ २४ ॥ अवश्यंभगवंतोमेमाननीयास्तपस्विनः ॥ भवंतोमुनयःक्वापिनामिथ्यावादि
नोभृशं॥ २५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

कामानांसौख्यायेतिशेषः॥ १८ ॥ १९ ॥ ननुभवंतोपितत्पक्षीयास्तनभवतांकोविश्वासस्तत्राह शपथमिति नदेववविशदयति शक्रस्त्विति
॥२०॥ २१ ॥ २२ ॥ समूलोहवाएषपरिशुष्यतियोनृतमभिवदतीतिप्रश्नोपनिषादिश्रुतेःसत्यभयंसर्वेषामस्तीतिभावःतनः किंतत्राह तस्मा
दिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ ॥

यूयंसाधवच्छलकारणंछलंचनविदुरतःसख्यार्थंभवद्भिःप्रार्थ्यतेनयापिनायंसख्ययोग्यइतिनीतिशास्त्रवचनमाह कृतवैरेइति कृतवैरेशत्रौशठेकपटवति स्वल्पबुद्धिरहिते कामुकेविषयिणिगतत्विषिअपगतकीर्तौ ॥ २६ ॥ निर्लज्जेसख्यंनकर्तव्यमितिनीतिरित्यर्थः एतेषांमध्ये कोसौवासवइतिचेत्तत्राह निर्लज्जोयमिति सर्वदुर्गुणवानितिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ यूयंसाधवोऽनिवादिनांकपटिनांचेतसामनभिज्ञाअतो

सदाचाराःसुगांताश्चनविदुश्छलकारणं ॥ कृतवैरेशठेस्वल्पेकामुकेचगतत्विषि ॥ २६ ॥ निर्लज्जेनैवकर्तव्यंसख्यंमतिमतासदा ॥ निर्लज्जोयंदुराचारोब्रह्महालंपटःशठः ॥ २७ ॥ नविश्वासस्तुकर्तव्यःसर्वथैवेदृशेजने ॥ भवंतोनिपुणाःसर्वेनद्रोहमतयःसदा ॥ २८ ॥ अनभिज्ञास्तुशांतत्वाच्चित्तानामतिवादिनां ॥ मुनयऊचुः ॥ जंतुःकृतस्यभोक्ताविशुभस्यत्वशुभस्यच ॥ २९ ॥ द्रोहंकृत्वाकुतःशांतिमाप्नुयान्नष्टचेतनः ॥ विश्वासघातकर्तारोनरकंयांतिनिश्चयं ॥ ३० ॥ दुःखंचसमवाप्नोतिनूनंविश्वासघातकः ॥ निष्कृतिर्ब्रह्महंतॄणांसुरापानांचनिष्कृतिः ॥ ३१ ॥ विश्वासघातिनांनैवमित्रद्रोहकृतामपि ॥ समयंब्रूहिसर्वज्ञयथातेचेतसिध्रुवं ॥ ३२ ॥ तेनैवसमयेनाद्यसंधिःस्यादुभयोःकिल ॥ वृत्रउवाच ॥ नशुष्केणनचार्द्रेणनाश्मना नचदारुणा ॥ ३३ ॥ नवज्रेणमहाभागनदिवानिशिनैवच ॥ वध्योभवेयंविप्रेंद्राःशक्रस्यसहदैवतैः ॥ ३४ ॥ एवंमेरोचतेसंधिःशक्रेणसहनान्यथा ॥ व्यासउवाच॥ ऋषयस्तंतदाप्राहुर्बाढमित्येवचादृताः ॥ ३५ ॥

भवद्भिःप्रार्थ्यते परंतुदुष्टमध्यस्थताभवद्भिर्नस्वीकार्येत्यभिप्रायेणाह अनभिज्ञाइति मुनयस्त्वयदैतादृशंशपथंकृत्वाविश्वासघातंकरिष्यातितर्हि तस्यसफलंभोक्ष्यतीत्यभिप्रायेणाहुः जंतुःकृतस्येति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ब्रह्महंतॄणांतथासुरापानांचनिष्कृतिरस्तीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ अतःसर्वथाऽस्मद्वचनात्त्वयासख्यंकर्तव्यमितिभावः समयमिति परंतुतत्रसमयंसंकेतमेतादृशंभवद्भिःस्वीक्रियतेचेन्मयासख्यंक्रियतइत्येवंरूपंब्रूहि ते नैवसमयेनशपथोत्तरमुभयोःसंधिर्मैत्रीस्यादित्यर्थः॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ एवमिति एवंसमयः[illegible]थिनाक्रियतेचेन्मेममसंधीरोचतइत्यर्थः॥ ३५

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ रंध्रान्वेषीसंकेतातिरिक्तमरणोपायोरंध्रतदन्वेषी ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

समयंश्रावयामासुस्तत्रानीयसुरेश्वरं ॥ इंद्रोपिशपथांस्तत्रचकारविगतज्वरः ॥ ३६ ॥ साक्षिणंपावकंकृत्वा मुनीनांसन्निधौकिल ॥ वृत्रस्तुवचनैस्तस्यविश्वासमगमत्तदा ॥ ३७ ॥ बभूवमित्रवच्छक्रेसहचर्यापरायणः ॥ कदाचिन्नंदनेचोभौकदाचिद्गंधमादने ॥ ३८ ॥ कदाचिदुदधेस्तीरेमोदमानौविचेरतुः ॥ एवंकृतेचसंधाने वृत्रःप्रमुदितोभवत् ॥ ३९ ॥ शक्रोपिवधकामस्तुतदुपायानचिंतयत् ॥ रंध्रान्वेषीसमुद्विग्नस्तदासीन्मघवाभृशं ॥ ४० ॥ एवंचिंतयतस्तस्यकालःसमभिवर्तत ॥ विश्वासंपरमंप्रापवृत्रःशक्रेऽतिदारुणे ॥ ४१ ॥ एवंकतिचिद्दिनानिगतानिसमयेकृते ॥ वृत्रस्यमरणोपायान्मनसींद्रोप्यचिंतयत् ॥ ४२ ॥ त्वष्टैकदासुतंप्राहविश्वस्तंपाकशासने ॥ पुत्रवृत्रमहाभागशृणुमेवचनंहितं ॥ ४३ ॥ नविश्वासस्तुकर्तव्यःकृतवैरेकथंचन ॥ मघवाकृतवैरस्तेसदासूयापरस्परैः ॥ ४४ ॥ लोभान्मत्तोह्यपरतःपरदुःखोत्सवान्वितः ॥ परदारलंपटःसपापबुद्धिःप्रतारकः ॥ ४५ ॥ रंध्रान्वेषीद्रोहपरोमायावीमदगर्वितः ॥ यःप्रविश्योदरेमातुर्गर्भच्छेदंचकारह ॥ ४६ ॥ सप्तकृत्वःसप्तकृत्वःक्रंदमानमनातुरः ॥ तस्मात्पुत्रनकर्तव्योविश्वासस्तुकथंचन ॥ ४७ ॥ कृतपापस्यकालज्जापुनःपुत्रप्रकुर्वतः ॥ व्यासउवाच ॥ एवंप्रबोधितःपित्रावचनैर्हेतुसंयुतैः ॥ ४८ ॥ नबुबोधतदावृत्रआसन्नमरणःकिल ॥ सकदाचित्समुद्रांतेनमपश्यन्महासुरं ॥ ४९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४६ ॥ सप्तकृत्वःसप्तकृत्वइति सप्तकृत्वोयथास्यात्तथाप्रथमंगर्भच्छेदंचकार पश्चादेकैकमवयवंसप्तकृत्वश्चकार तेनचैकोनपंचाशन्मरुतोनिष्पन्नाइतिपुराणांतरेस्पष्टं अनातुरोमनसिपापभयरहितः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कदाचिदिति सवासवः ॥ ४९ ॥ ॥ ॥

वरदानमिति दिवानिशिचमरणंनास्तीयंतुसंध्याभवत्यस्यांमारणेनवरदानंमिथ्यानभवतीत्यर्थः महात्मनांब्रह्मादीनांवरदानमित्यन्वयः॥५०॥
॥५१॥५२॥५३॥ कथंहन्यामिति मनसासंचिंत्येत्यन्वयः॥५४॥ ननुसंकटेनमारणापेक्षयानहंतव्यएवेतिचेत्तत्राह यदिवृत्रमि

संध्याकालउपावृत्तेमुहूर्तेतीवदारुणे॥ ततःसंचिंत्यमघवावरदानंमहात्मनां॥५०॥ संध्येयंवर्ततेरौद्रानरा त्रिर्दिवसोनच॥हंतव्योयंमयाचाद्यबलेनैवनसंशयः॥५१॥ एकाकीविजनेचात्रसंप्राप्तःसमयोचितः॥एवंविचा र्यमनसासस्मारहरिमव्ययं॥५२॥ तत्राजगामभगवानदृश्यःपुरुषोत्तमः॥ वज्रमध्येप्रविश्यासौसंस्थितो भगवान्हरिः॥५३॥ इंद्रोबुद्धिंचकाराशुतदावृत्रवधंप्रति॥ इतिसंचिंत्यमनसाकथंहन्यांरिपुंरणे॥५४॥ अजेयंसर्वथासर्वदेवैश्चदानवैस्तथा॥ यदिवृत्रंनहन्म्यद्यवंचयित्वामहाबलं॥५५॥ नश्रेयोममनूनंस्यात्सर्व थारिपुरक्षणात्॥ अपांफेनंतदापश्यत्समुद्रेपर्वतोपमं॥५६॥ नायंशुष्कोनचार्द्रोयंनचशस्त्रमिदंतथा॥ अ पांफेनंतदाशक्रोजग्राहकिललीलया॥५७॥ परांशक्तिंचसस्मारभक्त्यापरमयायुतः॥ स्मृतमात्रातदादे वीस्वांशंफेनेन्यधापयत्॥५८॥ वज्रंतदावृतंतत्रचकारहरिसंयुतं॥ फेनावृतंपविंतत्रशक्रश्चिक्षेपतंप्रति॥ ५९॥ सहसानिपपाताशुवज्राहतइवाचलः॥ वासवस्तुप्रहृष्टात्माबभूवानिहतेतदा॥६०॥ ऋषयश्चमहें द्रंतमस्तुवन्विविधैस्तवैः॥ हतशत्रुःप्रहृष्टात्मावासवःसहदैवतैः॥६१॥ देवींसंपूजयामासयत्प्रसादाद्धतो रिपुः॥ प्रसादयामासतदास्तोत्रैर्नानाविधैरपि॥६२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

ति॥५५॥५६॥५७॥ स्वांशंपराशक्त्यंशंयेनसदैत्योनंक्ष्यतितथांशंदेवीतास्मिन्फेन्यधापयत्स्थापितवतीत्यर्थः तेनचातिकोमलो पिफेनपिंडोवज्रादप्यधिकोजातइतिभावः॥५८॥ तदावृतंफेनावृतं॥५९॥६०॥६१॥६२॥

देवोद्यानेनंदनवनेहरिरिंद्रः पराशक्तेः प्रासादंमहांतमकरोदित्यर्थः तस्मिन्प्रासादेपद्मरागम[illegible]णवर्णरत्नस्यनिर्मितांश्रीभुवनेश्वर्यामूर्तिंपूर्वंयथा दर्शनंजातंतथाकृत्वास्थापयामासेत्यर्थः ॥६३॥ तदाप्रभृतितस्मात्कालादारभ्यश्रीदेवीभुव[illegible]श्वरीदेवानांकुलदैवतंवंशपरंपरोपास्यामिष्टदैवतम भूदित्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इत्थमिति इत्थंपूर्वोक्तप्रकारेणयतोवृत्रनामकोदैत्यः पराशक्तेः प्रवेशः संचरणंतद्युक्तफेनतः फे

देवोद्यानेपराशक्तेःप्रासादमकरोद्धरिः ॥ मद्मरागमयींमूर्तिंस्थापयामासवासवः ॥ ६३ ॥ त्रिकालंमहतींपू जांचक्रुःसर्वेपिनिर्जराः॥तदाप्रभृतिदेवानांश्रीदेवीकुलदैवतं॥६४॥विष्णुंत्रिभुवनश्रेष्ठंपूजयामासवासवः॥ततो हतेमहावीर्येवृत्रेदेवभयंकरे ॥ ६५ ॥ प्रववौचशिवोवायुर्जहर्षुर्देवतास्तथा ॥ हतेतस्मिन्सगंधर्वायक्षराक्षस किन्नराः ॥ ६६ ॥ इत्थंवृत्रःपराशक्तिप्रवेशयुतफेनतः ॥ तयाकृतविमोहाच्चशक्रेणसहसाहतः ॥ ६७ ॥ ततो वृत्रनिहंत्रीतिदेवीलोकेषुगीयते ॥ शक्रेणनिहतत्वाच्चशक्रेणहतउच्यते ॥६८॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे षष्ठस्कंधेवृत्रवधेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ अथतंपतितंदृष्ट्वाविष्णुर्विष्णुपुरींययौ ॥ मनसाशंकमा नस्तुतस्यहत्याकृतंभयं ॥ १ ॥ इंद्रोपिभयसंत्रस्तोययाविंद्रपुरींततः ॥ मुनयोभयसंविग्नाह्यभवन्निहते रिपौ ॥ २ ॥ किमस्माभिःकृतंपापंयदसौवंचितःकिल ॥ मुनिशब्दोवृथाजातःसुरेशस्यचसंगमात् ॥ ३ ॥

नपिंडेनशक्रेणसहसाहतस्तस्मात् किंचतयापराशक्त्याकृतोयोदैत्यस्यमोहोदेवमैत्रीकरणेअविवेकस्तस्माच्चेत्यर्थः ॥ ६७ ॥ ततोवृत्रेति ततस्तस्मात्कारणाद्देवीवृत्रासुरनिहंत्रीतिलोकेषुगीयते यथामधुकैटभवधोविष्णुनाकृतोपिदेवीप्रसादमंतरातस्याजायमानत्वाद्देवीकृतइत्युच्यते तद्वदितिभावः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदे०भा०षष्ठस्कंधेषष्ठोध्यायः॥६॥ अत्रैनयात्रिषष्ट्यातुयुतैःपद्यैरनंतरं ॥गुप्तवासोवासवस्यनहुषस्याभिषे चनं ॥ १ ॥ वृत्रवधानंतरंजातंवृत्तमाह अथतमिति ॥ १ ॥ २॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥४॥५॥६॥७॥हरिणाविष्णुनाहरिसंगेनेंद्रसंगेन॥८॥द्वावेवस्तइति पदार्थानांधर्मार्थकाममोक्षरूपाणांमध्येद्वावेवपदार्थौवक्ष्यमाणौविद्यमानौ

स्तः द्वावेवचनिधनंनाशंगतौ ननुकौतौनिधनंगतौतत्राह प्रथमश्चतुरीयश्चेति धर्ममोक्षावित्यर्थः यौत्रिलोक्यांदुर्लभौतौधर्ममोक्षौसर्वथास्मिन्समये

अस्माकंवचनाद्वृत्रोविश्वासमगमत्किल ॥ विश्वासघातिनःसंगाद्वयंविश्वासघातकाः ॥ ४ ॥ धिगियंममता पापमूलमेवमनर्थकृत् ॥ यदस्माभिश्छलंकृत्वाशपथैर्वंचितोसुरः ॥५ ॥ मंत्रकृद्बुद्धिदाताचप्रेरकःपापकारिणां ॥ पापभाक्सभवेन्नूनंपक्षकर्त्तातथैवच ॥ ६ ॥ विष्णुनापिकृतंपापंयत्साहाय्यमवाप्तवान् ॥ वज्रंप्रविश्ययेनासौपातितःसत्वमूर्तिना ॥ ७ ॥ नूनंस्वार्थपरःप्राणीनपापात्त्रासमश्नुते ॥ हरिणाहरिसंगेनसर्वथादुष्कृतं कृतं ॥ ८ ॥ द्वावेवस्तःपदार्थानांद्वावेवनिधनंगतौ ॥ प्रथमश्चतुरीयश्चयौत्रिलोक्यांतुदुर्लभौ ॥ ९ ॥ अर्थकामौप्रशस्तौद्वौसर्वेषांसंमतौप्रियौ ॥ धर्मधर्मेतिवाग्वादोदंभोयंमहतामपि ॥ १० ॥ मुनयोपिमनस्तापमेवंकृत्वापुनःपुनः ॥ जग्मुःस्वानाश्रमानेवविमनस्काहतोद्यमाः ॥ ११ ॥ त्वष्टातुनिहतंश्रुत्वापुत्रमिंद्रेणभारत ॥ रुरोददुःखसंतप्तोनिर्वेदमगमत्पुनः ॥ १२॥ यत्रासौपतितस्तत्रगत्वावीक्ष्यतथागतं ॥ संस्कारंकारयामासविधिवत्पारलौकिकं ॥ १३॥ स्नात्वास्यसलिलंदत्वाकृत्वाचैवोर्ध्वदैहिकं ॥ शशापेंद्रंसशोकार्तःपापिष्ठंमित्रघातकं ॥ १४ ॥ यथामेनिहतःपुत्रःप्रलोभ्यशपथैर्भृशं ॥ तथेंद्रोपिमहद्दुःखंप्राप्नोतुविधिनिर्मितं ॥ १५ ॥ इतिशप्त्वासुरेशानंत्वष्टातापसमन्वितः ॥ मेरोःशिखरमास्थायतपस्तेपेसुदुष्करं ॥ १६ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

उच्छिन्नावित्यर्थः॥९॥कौविद्यमानौस्तस्तत्राह अर्थकामाविति सर्वेर्थकामपरायणाजाताइत्यर्थः ननुनधर्मोप्युच्छिन्नोयतोलोकेधर्मःकर्तव्योयंधर्मोयंधर्मइतिवदंतीतिचेत्तत्राह धर्मधर्मेति वाग्वादोवाचाकेवलंभाषणमेवोर्वरितंनधर्मस्यरूपंकुत्रापिदृश्यतइत्यर्थः ननुसवाग्वादःकिमर्थमितिचेद्दंभार्थमित्याह दंभोयमिति लोकेधार्मिकाएतेरामकृष्णपंडिताइत्येवंवक्तव्यमेतदर्थमित्यर्थः॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ननुयेविष्णुः पूर्वंवज्रंप्रविश्यसहायोजातःसकथंमित्रं[illegible]तदनंतरंसंकटेसहायोनजातस्तत्राह नचाप ॥ २१ ॥ तदेवाह दैवइति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥दैवेप्रति दीति दैवेऽनुकूलेसर्वेसहायाभवंतिप्रतिकूलेतुनकोपिकस्यास्तीत्यर्थः

॥ जनमेजयउवाच ॥ हत्वात्वाष्ट्रंसुरेशोथकामवस्थामवाप्तवान् ॥ सुखंवादुःखमेवाथेतन्मेब्रूहिपितामह ॥ १७ ॥ व्यासउवाच ॥ किंपृच्छसिमहाभागसंदेहःकीदृशस्तव ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभं ॥ १८ ॥ बलिष्ठैर्दुर्बलैर्वापिस्वल्पंवाबहुवाकृतं ॥सर्वथैवहिभोक्तव्यंसदेवासुरमानुषैः॥१९॥शक्रायेत्थंमतिर्दत्ता हरिणावृत्रघातने ॥ प्रविष्टोथपविंविष्णुःसहायःप्रत्यपद्यत ॥२०॥नचापदिसहायोभूद्वासुदेवःकथंचन ॥ सम येस्वजनःसर्वःसंसारेस्मिन्नराधिप ॥ २१ ॥ दैवेविमुखतांप्राप्तेनकोप्यस्तिसहायवान् ॥ पितामातातथाभा र्याभ्रातावाथसहोदरः ॥ २२ ॥ सेवकोवापिमित्रंवापुत्रश्चैवतथौरसः ॥ प्रतिकूलेगतेदैवेनकोप्येतिसहायतां ॥ २३ ॥ भोक्तापापस्यपुण्यस्यकर्त्ताभवतिसर्वथा ॥ वृत्रंहत्वागताःसर्वेनिस्तेजस्कःशचीपतिः ॥ २४ ॥ शे पुस्तंत्रिदशाःसर्वेब्रह्महेत्यब्रुवंच्छनैः ॥ कोनामशपथान्कृत्वासत्यंदत्वावचःपुनः ॥ २५ ॥ जिघांसतिसुविश्व स्तंमुनिंमित्रत्वमागतं ॥ देवगोष्ठ्यांसुरोद्यानेगंधर्वाणांसमागमे॥२६ ॥सर्वत्रैवकथातस्यविस्तारमगमत्कि ल ॥ किंकृतंदुष्कृतंकर्मशक्रेणाद्यजिघांसता॥ २७ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कूलेयतदीयाःस्थितास्तएवतामिंद्रंशेपुरित्याह शेपुरिति किंचायंब्रह्महेतिशनैःपरस्परंनिंदांचक्रुरित्याह ब्रह्महेति किंचसर्वत्रतत्तत्स्थलेपु नानाविधावार्ताश्चाभवन्नित्याह कोनामेति ॥ २५ ॥ देवगोष्ठ्यांदेवस्थाने ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥

 ॥ २८ ॥ २९ ॥ यथायंविनिपातितस्तथाविपरीतंकर्महरिंशक्रंविनाकोनामाचरेतनकोपीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इंद्रद्युम्नोपीति पुण्य

वृत्रंछलेनविश्वस्तंमुनिभिश्चप्रतारितं ॥ वेदप्रमाणमुत्सृज्यस्वीकृतंसौगतंमतं ॥ २८ ॥ यदयंनिहतःशत्रुर्वं
॥१८॥ चयित्वातिसाहसात् ॥ कोनामवचनंदत्वाविपरीतमथाचरेत् ॥२९॥ विनाशक्रंहरिंवापियथायंविनिपातितः ॥
एवंविधाःकथाश्चान्याःसमाजेष्वभवन्भृशं ॥३० ॥ शुश्रावेंद्रोपिविविधाःस्वकीर्तिहानिकारकाः ॥ यस्यकीर्ति
र्हतालोकेधिकृतस्यैवकुजीवितं ॥ ३१ ॥ यंदृष्ट्वापथिगच्छंतंशत्रुःस्मेरमुखोभवेत् ॥ इंद्रद्युम्नोपिराजर्षिःप
तितःकीर्तिसंक्षयात् ॥ ३२ ॥ स्वर्गादकृतपापोसौपापकृत्किंनपात्यते ॥ स्वल्पेपराधेपिनृपोययातिःपतितः
किल ॥ ३३॥ नृपःकर्कटतांप्राप्तोयुगानष्टादशैवतु ॥ भृगुपत्नीशिरश्छेदाद्भगवान्हरिरच्युतः ॥ ३४ ॥ ब्र
ह्मशापात्पशोर्योनौसंजातोमकरादिषु ॥ विष्णुश्चवामनोभूत्वायाचनार्थंबलेर्गृहे ॥ ३५ ॥ गतःकिमपरंदुःखं
प्राप्नोतिदुष्कृतीनरः ॥ रामोपिवनवासेषुसीताविरहजंबहु ॥ ३६ ॥ दुःखंचप्राप्तवान्घोरंभृगुशापेनभारत ॥
तथेंद्रोपिब्रह्महत्याकृतंप्राप्यमहद्भयं ॥३७॥नस्वास्थ्यंप्रापगेहेऽसौसर्वसिद्धिसमन्विते ॥ पौलोमीतंसभाहीनं
दृष्ट्वाप्रोवाचवासवं ॥ ३८ ॥ निःश्वसंतंभयत्रस्तंनष्टसंज्ञंविचेतनं ॥ किंप्रभोद्यभयार्तोसिमृतस्तेदारुणोरि
पुः ॥ ३९ ॥ कांचिंतावर्ततेकांततवशत्रुनिषूदन ॥ कस्माच्छोचसिलोकेशनिःश्वसन्प्राकृतोयथा ॥ ४० ॥
नान्योस्तिबलवान्च्छत्रुर्येनचिंतापरोभवान् ॥ इंद्रउवाच ॥ नारातिर्बलवान्मेस्तिनशांतिर्नसुखंतथा ॥४१ ॥ ॥१८॥

वानपिकीर्तिसंक्षयात्पातितः किंपुनर्मादृशःपापीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इदंकथाद्वयंमहाभारतेप्रसिद्धंभृगुपत्नीति इयंचकथात्रैवचतुर्थ
स्कंधेप्रसिद्धा ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ तुराषाडिंद्रएेतूअगच्छतू॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥

ब्रह्महत्याभयाद्राज्ञिविभेमिसततंगृहे ॥ नंदनंनसुखाकारंनामृतंनगृहंवनं ॥ ४२॥ गंधर्वाणांतथागेयंनृत्यम
प्सरसांपुनः ॥ नत्वंसुखकरानारीनानाचसुरयोषितः॥ ४३॥ नतथाकामधेनुश्चदेववृक्षःसुखप्रदः ॥ किंकरो
मिक्कगच्छामिक्कशर्ममजायते ॥ ४४ ॥ इतिचिंतापरःकांतेनलेभेसुखमात्मनि ॥ व्यासउवाच ॥इत्युक्त्वा
वचनंशक्रःप्रियांपरमकातरां ॥ ४५ ॥निर्जगामगृहान्मंदोमानसंसरउत्तमं॥पद्मनालेप्रविष्टोऽसौभयार्तःशो
ककर्षितः ॥ ४६ ॥ नप्रज्ञायतदेवेंद्रस्त्वाभिभूतश्चकल्मषैः ॥प्रतिछन्नोवसत्यप्सुचेष्टमानइवोरगः ॥४७॥
असहायस्तुराषाडैच्चिंतार्तोविकलेंद्रियः ॥ ततःप्रनष्टेदेवेंद्रेब्रह्महत्याभयार्दिते ॥ ४८ ॥ सुराश्चितातुराश्चास
न्नुत्पाताश्चाभवन्नथ ॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाभयार्ताश्चाभवन्भृशं ॥ ४९ ॥अराजकंजगत्सर्वमभिभूतमुपद्रवैः॥
अवर्षणंतदाजातंपृथिवीक्षीणवैभवा ॥ ५० ॥ विच्छिन्नस्त्रोतसोनद्यःसरांस्यनुदकानिवै ॥एवंत्वराजकेजा
तेदेवतामुनयस्तथा ॥ ५१ ॥ विचार्यनहुषंचक्रुःशक्रंसर्वेदिवौकसः ॥ संप्राप्यनहुषोराजाधर्मिष्ठोपिरजोबला
त् ॥ ५२ ॥ बभूवविषयासक्तःपंचबाणशराहतः ॥ अप्सरोभिर्वृतःक्रीडन्देवोद्यानेषुभारत ॥ ५३ ॥ शक्रप
त्नीगुणाञ्छ्रुत्वाचकमेतांसपार्थिवः ॥ ऋषीनाहकिमिंद्राणीनोपगच्छतिमांकिल ॥ ५४ ॥ भवद्भिश्चामरैःसर्वैः
कृतोहंवासवस्त्विह ॥ प्रेषयध्वंसुराःकामंसेवार्थंममवैशचीं ॥ ५५ ॥ प्रियंचेन्ममकर्तव्यंसर्वथामुनयोमराः ॥
अहमिंद्रोद्यदेवानांलोकानांचतथेश्वरः ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ अष्टाधिकैकसप्तत्याश्लो
कानांनहुषेनृपे ॥ शच्यासक्तमतौसातुदेवीचिंतांचकारह॥देवीप्रसादतश्चेंद्रंददर्शचशचीततः ॥ १ ॥ बृहस्पतिनाभयेदत्तेतदुत्तरंजातंवृ

॥१९॥ आगच्छतुशचीमह्यंक्षिप्रमद्यनिवेशनं ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवादेवर्षयस्तथा ॥५७॥गत्वाचिंतातुराःप्रोचुः
पुलोमींप्रणतास्ततः ॥ इंद्रपत्निदुराचारोनहुषस्त्वामिहेच्छति ॥ ५८ ॥ कुपितोस्मानुवाचेदंप्रेषयध्वंशची
मिह ॥ किंकुर्मस्तदधीनाःस्मयेनेंद्रोयंकृतःकिल ॥ ५९ ॥ तच्छ्रुत्वादुर्मनादेवीबृहस्पतिमुवाचह ॥ रक्षमां
नहुषाद्ब्रह्मंस्तवास्मिशरणंगता ॥ ६० ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ नभेतव्यंत्वयादेविनहुषात्पापमोहितात् ॥ न
त्वांदास्याम्यहंवत्सेत्यक्त्वाधर्मंसनातनं ॥ ६१ ॥ शरणागतमार्तंचयोददातिनराधमः ॥ सएवनरकंयातिया
वदाभूतसंप्लवं ॥ ६२ ॥ स्वस्थाभवपृथुश्रोणिनत्यक्ष्येत्वांकदाचन ॥ इतिश्रीदेवीभागतेमहापुराणेषष्ठस्कं
धेवृत्रवधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ नहुषस्त्वथतांश्रुत्वागुरोस्तुशरणंगतां ॥ चुक्रोधस्मरबा
णार्तस्तमांगिरसमाशुवै ॥ १ ॥ देवानाहांगिरासूनुर्हंतव्योयंमयाकिल ॥ इतींद्राणींगृहेमूढोरक्षतीतिमयाश्रु
तं ॥ २ ॥ इतितंकुपितंदृष्ट्वादेवाःसर्षिपुरोगमाः ॥ अब्रुवन्नहुषंघोरंसामपूर्वंवचस्तदा ॥ ३ ॥ क्रोधंसंहरराजें
द्रत्यजपापमतिंप्रभो ॥ निंदंतिधर्मशास्त्रेषुपरदाराभिमर्दनं ॥ ४ ॥ शक्रपत्नीसदासाध्वीजीवमानेपतौपुनः ॥
कथमन्यंपतिंकुर्यात्सुभगातिपतिव्रता ॥ ५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥१९॥

त्तमाह नहुषइति आंगिरसंबृहस्पतिं ॥ १ ॥ इतीत्यस्याहेत्यनेनान्वयः कुतोहंतव्यइत्यत्रहेतुमाह गृहेमूढस्तांरक्षतीति इतिहेतोरिति
शेषः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रजाध्रुवमिति यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनइतिन्यायात्त्वंदेवराजोपिसन्परदारलंपटश्चेत्सर्वेपिपरदारलंपटाभवेयुरित्यर्थः ॥ ६ ॥७॥
॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ देवताइतिसंबोधनांतंसोमेनचंद्रेणतुवाचस्पतेर्गुरोर्दाराभुक्ताइत्यन्वयः तदायूयंधर्मज्ञाःक्वस्थितास्तस्मिन्सम

त्रिलोकीशस्त्वमधुनाशास्ताधर्मस्यवैविभो ॥ त्वादृशोधर्ममातिष्ठेत्तदानश्येत्प्रजाध्रुवं ॥ ६ ॥ सर्वथाप्र भुणाकार्यंशिष्टाचारस्यरक्षणं ॥ वारमुख्याश्चशतशोवर्तंतेत्रशचीसमाः ॥ ७ ॥ रतिस्तुकारणंप्रोक्तंशृंगारस्य महात्मभिः ॥ रसहानिर्बलात्कारेकृतेसातितुजायते ॥ ८ ॥ उभयोःसदृशंप्रेमयदिपार्थिवसत्तम ॥ तदावैसुख संपत्तिरुभयोरुपजायते ॥९॥ तस्माद्भावमिमंमुंचपरदाराभिमर्शने॥सद्भावंकुरुदेवेंद्रपदंप्राप्तोस्यनुत्तमं ॥ १० ऋद्धिक्षयस्तुपापेनपुण्येनातिविवर्द्धनं ॥ तस्मात्पापंपरित्यज्यसन्मतिंकुरुपार्थिव ॥ ११ ॥ नहुषउवाच ॥ गौतमस्ययदाभुक्तादाराःशक्रेणदेवताः ॥ वाचस्पतेस्तुसोमेनक्वयूयंसंस्थितास्तदा ॥ १२ ॥ परोपदेशेकु शलाःप्रभवंतिनराःकिल ॥ कर्ताचैवोपदेष्टाचदुर्लभःपुरुषोभवेत् ॥ १३ ॥ मामागच्छतुसादेवीहितंस्याद द्भुतंहिवः ॥ एतस्याःपरमंदेवाःसुखमेवंभविष्यति ॥ १४ ॥ अन्यथानहितुष्येहंसत्यमेतद्ब्रवीमिवः ॥ विन याद्वाबलाद्वापितामाशुप्रापयंत्विह ॥ १५ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवाश्चमुनयस्तथा ॥ तमूचुश्चातिसंत्रस्ता नहुषंमदनातुरं ॥ १६ ॥ इंद्राणीमानयिष्यामःसामपूर्वंतवांतिकं॥ इत्युक्त्वातेतदाजग्मुर्बृहस्पतिनिकेतनं ॥ १७॥ व्यासउवाच॥तेगत्वांगिरसःपुत्रंप्रोचुःप्रांजलयःसुराः ॥जानीमःशरणंप्राप्तामिंद्राणींतववेश्मनि॥१८॥

येतयोरुपदेशःकिमितिभवद्भिर्नकृतइतिभावः ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतस्याइंद्राण्याःसुखमित्यन्वयः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
अंगिरसःपुत्रंबृहस्पतिं ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ कोसावुपायःकर्तव्यइतिचेत्तमुपायंस्वयमेवाह तत्रगत्वेतिपतिमिद्रंमृतंज्ञात्वाभजेभजिष्ये वर्तमानसामीप्ये भविष्यातिलट् इतिसमयंकरोत्वित्यर्थः ॥ २२ ॥ मेमत्स्वामिनींद्रेइत्यन्वयः ननुपतिर्मृतइतिज्ञानंकथंभविष्यतीतिचेन्मयान्वेषणार्थंगंतव्यं

॥२०॥ सादेयानहुषायाद्यवासवोसौकृतोयतः ॥ वृणोत्वियंवरारोहापतित्वेवरवर्णिनी ॥ १९ ॥ बृहस्पतिःसुरानाहतच्छुत्वादारुणंवचः ॥ नाहंत्यक्ष्येतुपौलोमींसतींचशरणागतां ॥ २० ॥ देवाऊचुः ॥ उपायोन्यःप्रकर्तव्योयेनसोद्यप्रसीदति ॥ अन्यथाकोपसंयुक्तोदुराराध्योभविष्यति ॥ २१ ॥ गुरुरुवाच ॥ तत्रगत्वाशचीभूपंप्रलोभ्यवचसाभृशं ॥ करोतुसमयंबालापतिंज्ञात्वामृतंभजे ॥ २२ ॥ इंद्रेजीवतिमेकांतकथमन्यंकरोम्यहं ॥ अन्वेषणार्थंगंतव्यंमयातस्यमहात्मनः ॥ २३ ॥ इतिसासमयंकृत्वावंचयित्वाबभूपतिं ॥ भर्तुरानयनेयत्नंकरोतुममवाक्यतः ॥ २४ ॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वेबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ नहुषंसहिताजग्मुरिंद्रपत्न्यादिवौकसः ॥ २५ ॥ तानागतान्समीक्ष्याहतदाकृत्रिमवासवः ॥ जहर्षंचमुदायुक्तस्तांवीक्ष्यमुदितोब्रवीत् ॥ २६ ॥ अद्यास्मिवासवःकांतेभजमांचारुलोचने ॥ पतिस्त्वेसर्वलोकस्यपूज्योहंविहितःसुरैः ॥ २७ ॥ इत्युक्तासानृपंप्राहवेपमानात्रपायुता ॥ वरमिच्छाम्यहंराजंस्त्वत्तःप्राप्तंसुरेश्वर ॥ २८ ॥ किंचित्कालंप्रतीक्षस्वयावत्कुर्वेविनिर्णयं ॥ इंद्रोस्तीतिनवास्तीतिसंदेहोमेहृदिस्थितः ॥ २९ ॥ ततस्त्वांसमुपस्थास्येकृत्वानिश्चयमात्मनि ॥ तावत्क्षमस्वराजेंद्रसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ३० ॥ नहिविज्ञायतेशक्रोनष्टःकिंवाक्वागतः ॥ एवमुक्तःसइंद्राण्यानहुषःप्रीतिमानभूत् ॥ ३१ ॥ व्यसर्जयत्सतांदेवींतथेत्युक्त्वामुदान्वितः ॥ साविसृष्टानृपेणाशुगत्वाप्राहसुरान्सती ॥ ३२ ॥

तदाभविष्यतीत्याशयेनाह अन्वेषणार्थमिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ इंद्रपत्न्यासहिताइत्यन्वयः ॥ २५ ॥ कृत्रिमवासवोनहुषः २६ ॥ ॥२०॥
॥ २७ ॥ २८ ॥ मेहृदिस्थितःसंदेहस्तस्यानिर्णयंयावत्कुर्वेइत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ हयमेधः किं देवतोद्देशेन कर्तव्यस्तत्राह हयमेधेनसंतुष्टेति श्रीदेवीप्रीत्यर्थं मश्वमेधः कर्तव्य इत्यर्थः ॥ ४० ॥ कैमुतिकन्यायेनाह यस्याः स्मरणमात्रेणेति ॥ ४१ ॥ इतींद्रकर्तव्यमुक्त्वा शचीकर्तव्यमाह इंद्राणी

इंद्रस्यागमनेयत्नंकुरुताद्यकृतोद्यमाः ॥ श्रुत्वातद्वचनंदेवाइंद्राण्यारसवच्छुचि ॥ ३३ ॥ मंत्रयामासुरेकाग्राः शक्रार्थंनृपसत्तम ॥ तेगत्वावैष्णवंधामतुष्टुवुःपरमेश्वरं ॥ ३४ ॥ आदिदेवंजगन्नाथंशरणागतवत्सलं ॥ ऊचुश्चैनंसमुद्विग्नावाक्यंवाक्यविशारदाः ॥ ३५ ॥ देवदेवसुरपतिर्ब्रह्महत्याप्रपीडितः ॥ अदृश्यःसर्वभूतानांक्वापितिष्ठतिवासवः ॥ ३६ ॥ त्वद्वियानिहतेविप्रेब्रह्महत्यावृतःप्रभो ॥ त्वंगतिस्तस्यभगवन्नस्माकंचतथैवहि ॥ ३७ ॥ त्राहिनःपरमापन्नान्मोक्षंतस्यविनिर्दिश ॥ देवानांवचनंश्रुत्वाकातरंविष्णुरब्रवीत् ॥ ३८ ॥ यजतामश्वमेधेनशक्रपापनिवृत्तये ॥ पुण्येनहयमेधेनपावितःपाकशासनः ॥ ३९ ॥ पुनरेष्यतिदेवानामिंद्रत्वमकुतोभयः ॥ हयमेधेनसंतुष्टादेवीश्रीजगदंबिका ॥ ४० ॥ ब्रह्महत्यादिपापानिनाशयिष्यत्यसंशयं ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणपापजालंविनश्यति ॥ ४१ ॥ किंपुनर्वाजिमेधेनतत्प्रीत्यर्थंकृतेनच ॥ इंद्राणीकुरुतान्नित्यंभगवत्याःप्रपूजनं ॥ ४२ ॥ आराधनंशिवायास्तुसुखकारिभविष्यति ॥ नहुषोपिजगन्मातुर्माययामोहितःकिल ॥ ४३ विनाशंस्वकृतेनाशुगमिष्यत्येनसासुराः ॥ पावितश्चाश्वमेधेनतुराषाडपिवैभवं ॥ ४४ ॥ प्राप्स्यत्यचिरकालेनस्वमासनमनुत्तमं ॥ तेतुश्रुत्वाशुभांवाणींविष्णोरमिततेजसः ॥ ४५ ॥ जग्मुस्तंदेशमनिशंयत्रास्तेपाकशासनः ॥ तमाश्वास्यसुराःशक्रंबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कुरुतान्नित्यमिति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ एनसापापेन ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ जग्मुस्तंदेशमिति पूर्वंदेवैर्ज्ञातएवदेशोनहुषभयान्नप्रकटीकृतोऽथवा तस्मिन्समयेबहुतरंशोधंकृत्वातंदेशंजग्मुरितिवाऽर्थः कर्तव्यः ॥ ४६ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कालाकांक्षी उदयकालंप्रतीक्षमाणोनहुषभयाद्यस्मिन्स्थलेऽश्वमेधःकृतस्तत्स्थलंपरित्यज्यदेवानामप्यगोचरेकाचिज्ज लेपद्मनालेकस्मिंश्चित्व्यतिष्टत स्थितवानित्यर्थः अतएवसर्वासवइंद्राण्यानज्ञातइतिवक्ष्यमाणग्रंथेननविरोधः अन्यथादेवैर्ज्ञातत्वादिंद्राण्या ज्ञातएवेतितद्विरोधःस्यादेवेति ॥ ४९॥ स्थानेस्वस्थानेदेवागताइत्यर्थः ॥ ५०॥ किमदृश्यइति यज्ञकालेप्रकटोजातःपुनःकथमदृश्यो

कारयामासुरखिलंहयमेधंमहाक्रतुं ॥ विभज्यब्रह्महत्यांतुवृक्षेपुचनदीपुच ॥ ४७ ॥ पर्वतेपुपृथिव्यांचस्त्रीपुवै वाक्षिपद्विभुः॥ तांविसृज्यचभूतेपुविपाकःपाकशासनः ॥ ४८ ॥ विज्वरःसमभूद्भूयःकालाकांक्षीस्थितोजले ॥ अदृश्यःसर्वभूतानांपद्मनालेव्यतिष्ठत ॥४९॥ देवास्तुनिर्गताःस्थानेकृत्वाकार्यंतदद्भुतं ॥ पौलोमीतुगुरुंप्राह दुःखिताविरहाकुला॥ ५०॥ कृतयज्ञोपिमेभर्ताकिमदृश्यःपुरंदरः ॥ कथंद्रक्ष्येप्रियंस्वामिंस्तमुपायंवदस्वमे ॥ ५१ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ त्वमाराधयपौलोमिदेवींभगवतींशिवां॥ दर्शयिष्यतितेनाथंदेवीविगतकल्मषं ॥५२ आराधिताजगद्धात्रीनहुषंवारयिष्यति ॥ मोहयित्वानृपंस्थानात्पातयिष्यतिचांबिका ॥५३ ॥ इत्युक्तासातदा तेनपुलोमतनयानृप ॥ जग्राहमंत्रंविधिवद्गुरोर्देव्याःससाधनं ॥ ५४ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ ॥

जातइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ केवलंदर्शनेनापिकिंफलं यदितस्यराज्यप्राप्तिर्नस्यात्तस्मात्तस्यराज्यप्राप्त्युपायमपिवदेत्याभिप्रायंशच्याजान न्नाह आराधितेति पातयिष्यतीति ततइंद्रस्यराज्यप्राप्तिर्भविष्यतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ पुलोमतनयाशचीगुरोःसकाशात्ससाधनंमंत्रंसिद्धि साधनसहितंमंत्रंविधिवद्दीक्षयोक्तविधिनाजग्राहेत्यर्थः साधनंतुऋष्यादिन्यासादिपुरश्चरणांतंमंत्रकल्पोक्तंग्राह्यं ॥ ५४ ॥

कोसौमंत्रोगृहीतइतिचेत्तत्राह विद्यामिति श्रीभुवनेश्वरींमहाविद्यांप्राप्येत्यन्वयः ह्रल्लेखात्मकश्रीभुवनेश्वरीमंत्रंप्राप्येत्यर्थः अयंचमंत्रः
सर्वमंत्रोत्तमोत्तमः मुख्यत्वेनमायाविशिष्टब्रह्मप्रतिपादकत्वादतएवैतन्मंत्रस्यैवमायाबीजशक्तिबीजप्रकृतिबीजदेवीप्रणवेत्यादयः संज्ञाः
स्पष्टीकृतंचैतद्विस्तरेणसप्रमाणमस्माभिः शक्तितत्वविमर्शिन्यांमंत्रशास्त्रविदांवैदिकानामुपनिषद्भागविदांचस्पष्टमेवैतत् ॥ ५५ ॥त्यक्तेति पु
रश्चरणोक्तव्रतपराभूत्वेत्यर्थः॥ ५६ ॥ हंसवाहिनीत्यनेनभुवनेश्वर्याहंसोवाहनमस्तीतिबोधितं ॥ ५७ ॥कोटिसूर्येत्यादिनातेजोवत्वातिश

विद्यांप्राप्यगुरोर्देवींदेवींश्रीभूवनेश्वरीं ॥ सम्यगाराधयामासबलिपुष्पार्चनैःशुभैः ॥ ५५ ॥ त्यक्त्वा
न्यभोगसंभारातापसीविषधारिणी ॥ चकारपूजनंदेव्याःप्रियदर्शनलालसा ॥ ५६ ॥ कालेनाकियतातुष्टा
प्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥ सौम्यरूपधरादेवीवरदाहंसवाहिनी ॥ ५७ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशाचंद्रकोटिसुशीतला ॥
विद्युत्कोटिसमानाभाचतुर्वेदसमन्विता ॥ ५८ ॥ पाशांकुशाभयवरान्दधतीनिजबाहुभिः ॥ आपादलंबिनीं
स्वच्छांमुक्तामालांचबिभ्रती ॥ ५९ ॥ प्रसन्नस्मेरवदनालोचनत्रयभूषिता ॥ आब्रह्मकीटजननीकरुणामृत
सागरा ॥ ६० ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडनायिकापरमेश्वरी ॥ सौम्यानंतरसैर्युक्तस्तनद्वयविराजिता ॥ ६१ ॥
सर्वेश्वरीचसर्वज्ञाकूटस्थाक्षररूपिणी ॥ तामुवाचप्रसन्नासाशक्रपत्नींकृताद्यमां ॥ ६२ ॥ ॥ छ॥

योद्योतितः चतुर्वेदसमन्वितेति चतुर्दिक्षुविद्यमानैश्चतुर्भिर्वेदैः स्तुतिंकुर्वद्भिः समन्विता वेदचतुष्टयप्रतिपाद्येतितेनबोधितं ॥ ५८ ॥ पाशांकु
शेति आयुधध्यानंपूर्वमुक्तंनविस्मर्तव्यं आयुधार्थस्तुश्रीमच्छंकराचार्यैः प्रपंचसारेभुवनेश्वरीपटले उक्तोधातूद्वास्तोरक्षणव्यापकार्थोवित्या
दिग्रंथेनसततएवावगंतव्योनेहावितन्यते आपादेति मुक्ताफलानांवैजयंतीमालेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ सौम्यानंतेति सौम्याः शांतिदा
त्यादयोयेऽनंतरसामोक्षदायकास्तैर्युक्तंपरिपूर्णंस्तनद्वयंतेनाविराजिता अतिपुष्टस्तनयोरुत्प्रेक्षेयं ॥ ६१ ॥कूटस्थाक्षरंब्रह्मतद्रूपिणी ॥ ६२

॥ ६३ ॥ शक्रपत्नीमुत्साहयति वरदाहंसमायातेति ॥ ६४ ॥ अनेककोटीति तदुक्तमुमासंहितायांशिवपुराणे वक्तुंशक्यंनतत्पुण्यं येनदेवीप्रदृश्यतइति इत्युक्तेति देव्याउक्तासाशक्रपत्नीपुरोऽग्रदेशेप्रणतासतीतांदेवींभगवतीमाहेत्यन्वयः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

॥२२॥

मेघगंभीरशब्देनमुदमाददतीभृशं ॥ देव्युवाच ॥ वरंवरयसुश्रोणिवांछितंशक्रवल्लभे ॥ ६३ ॥ ददाम्यद्यप्रसन्नास्मिपूजितासुभृशंत्वया ॥ वरदाहंसमायातादर्शनंसहजंनमे ॥ ६४ ॥ अनेककोटिजन्मोत्थपुण्यपुंजैर्हिलभ्यते ॥ इत्युक्तासातदादेवींतामाहप्रणतापुरः ॥ ६५ ॥ शक्रपत्नीभगवतींप्रसन्नांपरमेश्वरीं ॥ वांछामिदर्शनंमातःपत्युःपरमदुर्लभं ॥ ६६ ॥ नहुषाद्भयनाशंचस्वपदप्रापणंतथा ॥ देव्युवाच ॥ गच्छत्वमनयादूत्यासार्धंश्रीमानसंसरः ॥ ६७ ॥ यत्रमेमूर्तिरचलाविश्वकामाभिधामता ॥ तत्रपश्यसिशक्रंत्वंदुःखितंभयविव्हलं ॥६८॥ मोहयिष्यामिराजानंकालेनकियतापुनः ॥ स्वस्थाभवविशालाक्षिकरोमितवचेप्सितं ॥ ६९ भ्रंशयिष्यामिभूपालंमोहितंत्रिदशासनात् ॥देवीदूतीतांगृहीत्वाशक्रपत्नींत्वरान्विता॥७०॥प्रापयामाससासान्निध्यंस्वपत्युःपरमेश्वरीं ॥ साद्दृष्ट्वातंपतिंबालासुरेशंगुप्तसंस्थितं ॥७१॥ मुदिताभूद्वरंवीक्ष्यबहुकालाभिवांछितं इतिश्रीदेवीभा०म०षष्ठस्कंधेवृत्रवधेशक्रदर्शनंनामअष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ तांवीक्ष्यविपुलापांगींरहःशोकसमन्वितां ॥ आखंडलःप्रियांभार्यांविस्मितश्चाब्रवीत्तदा ॥ १ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥२२॥

॥६८॥६९॥ तांशक्रपत्नींसादेव्यादत्तादूतीगृहीत्वास्वपत्युःसान्निध्यंप्रापयामासेत्यन्वयः अत्रस्वशब्देनशचीविवक्षिता परमेश्वरीमिति शक्रपत्नीविशेषणं ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदे०भा०षष्ठस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ सप्तषष्टिश्लोकवर्येर्जगदंबाप्रसादतः ॥ नहुषस्याप्यधःपातोविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ इंद्रदर्शनेशच्याकृतेसातितदुत्तरंजातंवृत्तमाह तांवीक्ष्येति ॥ १ ॥ ॥ ॥

॥ २ ॥ प्राप्तास्मीति तस्याएवप्रसादेनतवदर्शनमधुनाजातंपुनस्तस्याएवप्रसादेनत्वांप्राप्तास्मिप्राप्स्यामीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

कथमत्रागताकांतेकथंज्ञातस्त्वयाह्यहं ॥ दुर्ज्ञेयःसर्वभूतानांसंस्थितोस्मिशुभानने ॥ २ ॥ शच्युवाच ॥ देवदेव्याःप्रसादेनज्ञातोस्यद्यभवानिह ॥ पुनस्तस्याःप्रसादेनप्राप्तास्मित्वांदिवस्पते ॥ ३ ॥ नहुषोनामरा जर्षिःस्थापितोभवदासने ॥ त्रिदशैर्मुनिभिश्चैवसमांबाधतिनित्यशः ॥ ४ ॥ पतिंमांकुरुचार्वंगितुरासाहंसुरा धिपं ॥ एवंवदतिमांपाप्माकिंकरोमिवलार्दन ॥ ५ ॥ इंद्रउवाच ॥ कालाकांक्षीवरारोहेसंस्थितोस्मियदृच्छ या ॥ तथात्वमपिकल्याणिसुस्थिरंस्वमनःकुरु ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तातेनसादेवीपतिनातिप्रशंसि ना ॥ निःश्वसंत्याहतंशक्रंवेपमानातिदुःखिता ॥ ७ ॥ कथंतिष्ठेन्महाभागपापात्मामांवशानुगां ॥ करिष्य तिमदोन्मत्तोवरदानेनगर्वितः ॥ ८ ॥ देवाश्चमुनयःसर्वेमामूचुस्तद्भयाकुलाः ॥ तंभजस्ववरारोहेदेवराजंस्म रातुरं ॥ ९ ॥ बृहस्पतिस्तुशत्रुघ्नवाडवोबलवर्जितः ॥ कथंमांरक्षितुंशक्तोभवेद्देवानुगःसदा ॥ १० ॥ तस्मा च्चिंतास्तिमहतीनार्यहंवशवर्तिनी ॥ अनाथाकिंकरिष्यामिविपरीतेविधौविभो॥११॥ नार्यस्म्यहंनकुलटात्वच्चि त्तातिपतिव्रता ॥ नास्तिमेशरणंतत्रयोमांरक्षतिदुःखितां १२ ॥ इंद्रउवाच ॥ उपायंप्रब्रवीम्यद्यतंकुरुष्ववव रानने ॥ शीलंतेदुःस्थितेकालेपरित्रातंभविष्यति ॥१३॥ परेणरक्षितानारीनभवेच्चपतिव्रता ॥ उपायैःकोटि भिःकामभिन्नचित्तातिचंचला ॥ १४ ॥ शीलमेवहिनारीणांसदारक्षतिपापतः ॥तस्मात्त्वंशीलमास्थायस्थिरा भवशुचिस्मिते ॥ १५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥१०॥११॥१२॥१३॥ परेणेति कामेनाभिन्नंसंभिन्नंचित्तंयस्याःसातिचंचलानारीकोटिभिरुपायैःपरेणान्येनरक्षितापतिव्रतानैवभवेदित्यन्वयः॥१४॥ किंतुतत्राह शीलमेवेति तस्याःशीलंस्वभावोवासनात्मकस्तांरक्षतीत्यर्थः शीलंसदासनामास्थापय ॥१५॥

नहुषबाधापरिहारोपायमाह यदात्वामिति खलोदुष्टः ॥ १६ ॥१७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यदिजायेतेति यदिकदाचिद्दुःखं

यदात्वांनहुषोराजाबलादाकर्पयेत्खलः ॥ तदात्वंसमयंकृत्वागुप्तंवंचयभूपतिं ॥ १६ ॥ एकांतेतत्समीपेत्वंग
त्वावदमदालसे ॥ ऋषियानेनदिव्येनमामुपैहिजगत्पते॥१७॥ एवंतववशेप्रीताभविष्यामीतिमेव्रतं ॥ इतितं
वदसुश्रोणितदातुपरिमोहितः ॥ १८ ॥ कामांधःसमुनीन्यानेयोजयिष्यतिपार्थिवः ॥ अवश्यंतापसोभूपं
शापदग्धंकरिष्यति॥१९॥ साहाय्यंजगदंबातेकरिष्यतिनसंशयः॥जगदंबापदस्मर्तुःसंकटंनकदाचन॥२०॥य
दिजायेततत्रापिज्ञेयंतत्स्वस्तयेकिल ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमणिद्वीपाधिवासिनीं ॥ २१ ॥ भजत्वंभुवनेशानीं
गुरुवाक्यानुसारतः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याख्याताशचीतेनजगामनहुषंप्रति ॥२२॥ तथेत्युक्त्वातिविश्व
स्ताभाविकार्येकृतोद्यमा ॥ नहुषस्तांसमालोक्यमुदितोवाक्यमब्रवीत् ॥ २३ ॥ स्वागतंसत्यवचनेत्वदधीनो
स्मिकामिनि ॥ दासोहंतवसत्येनपालितंवचनंत्वया ॥ २४ ॥ यदागतासमीपेमेतुष्टोस्मिमितभाषिणि ॥ न
चव्रीडात्वयाकार्याभक्तंमांभजसुस्मिते ॥ २५ ॥ कार्यंवदविशालाक्षिकरिष्यामितवप्रियं ॥ शच्युवाच ॥ स
र्वंकृतंत्वयाकार्यममकृत्रिमवासव ॥ २६ ॥ मनोरथोस्तिमेदेवशृणुचित्तेधुनाविभो ॥ वांछितंकुरुकल्याणत्वद्व
शाहमतःपरं ॥ २७ ॥ ब्रवीमिमनसोत्साहंत्वंतंकर्तुमिहार्हसि ॥ नहुषउवाच ॥ कार्यंत्वंब्रूहिचंद्रास्येकरो
मितववांछितं ॥ २८ ॥ अलभ्यमपिदास्यामितुभ्यंसुभ्रुवदस्वमां ॥ शच्युवाच ॥कथंब्रवीमिराजेंद्रप्रत्य
योनास्तिमेतव॥ २९ ॥ छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

जायेततदाज्ञेयंतद्दुःखंममस्वस्तयेकल्याणायभवति अग्रेमहत्कल्याणंभवतीतिज्ञेयमित्यर्थः॥२१ ॥ २२॥ तथेत्युक्त्वेति यथैवद्रोणोक्तंतथैवो
क्त्वास्थितेतिशेषः इतिशब्दएवार्थकः तथैवोक्त्वेतिपाठःसुगमः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥

तवयत्प्रियंतत्करोमिकरिष्यामीत्येवंविषयंशपथंकुर्वित्यर्थः ॥ ३० ॥ मेवांछितेकृतेसतीत्यन्वयः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥वरटापतिर्हंसः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ सर्वाधिकस्यतवसर्वोत्तमंऋषिवाहनमेवोचितमित्याह सर्वदेवाधिकत्वामिति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ महादेव्याव

शपथंकुरुराजेंद्रयत्करोमिप्रियंतव ॥ राजानःसत्यवचसोदुर्लभाएवभूतले ॥ ३० ॥ पश्चाद्ब्रवीम्यहंराजन्ज्ञात्वासत्येनयंत्रितं ॥कृतेचेद्वांछितेभूपसदातेवशवर्तिनी॥३१ ॥ भविष्यामितुराषाड्वैसत्यमेतद्वचोमम ॥ नहुष उवाच ॥ अवश्यमेवकर्तव्यंवचनंतवसुंदरि ॥ ३२ ॥ शपामिसुकृतेनाहंयज्ञदानकृतेनवै ॥ शच्युवाच ॥ इंद्रस्यहरयोवाहागजश्चैवरथस्तथा ॥ ३३ ॥ गरुडोवासुदेवस्ययमस्यमहिषस्तथा ॥ वृषभःशंकरस्यापित्रह्मणोवरटापतिः॥ ३४ ॥ मयूरःकार्तिकेयस्यगजास्यस्यतुमूषकः ॥ इच्छाम्यहमपूर्वंवैवाहनंतेसुराधिप ॥ ३५ ॥ यन्नविष्णोर्नरुद्रस्यनासुराणांनरक्षसां ॥ वहंतुत्वांमहाराजमुनयःसंशितव्रताः ॥ ३६ ॥ सर्वेशिबिकयाराजन्नेतद्धिममवांछितं ॥ सर्वदेवाधिकंत्वांवैजानामिवसुधाधिप ॥ ३७ ॥ तेनतेतेजसोवृद्धिंवांछाम्यहमतंद्रिता ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाप्रहस्यज्ञानदुर्बलः ॥ ३८ ॥ मोहितस्तुमहादेव्याकृतमोहेनतत्क्षणं ॥ उवाचवचनंभूपःसंस्तुवन्वासवप्रियां ॥ ३९ ॥ नहुषउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयातन्विवाहनंरुचिरंमम ॥ करिष्यामिसुकेशांतेवचनंतवसर्वथा ॥ ४० ॥ नह्यल्पवीर्योभवतियोवाहान्कुरुतेमुनीन् ॥ अहमारुह्ययानेनत्वामेष्यामिशुचिस्मिते ॥ ४१ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रदानसमयेयदुक्तंनहुषंमोहयिष्यामीतितन्मोहनमस्मिन्समयेकृतमित्याह मोहितास्त्विति महादेव्याकृतेनोत्पादितेनमोहेनेत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥
नह्यल्पेति हियतोयोमुनीन्वाहान्कुरुतेसोल्पवीर्योनभवति तस्मात्तेनवाहनेनममतेजसोवृद्धिर्भविष्यतीतियत्त्वयोक्तंतत्सत्यमेवेतिभावः ॥ ४१ ॥

॥२४॥ सप्तर्षयोमांवक्ष्यंतिसर्वेदेवर्षयस्तथा ॥ समर्थंत्रिपुलोकेषुज्ञात्वामांतपसाधिकं ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्यु
क्तातांसुसंतुष्टोविससर्जहरिप्रियां ॥ मुनीनाहूयसर्वास्तानित्युवाचस्मरान्वितः ॥ ४३ ॥ नहुषउवाच ॥ अ
हमिंद्रोद्यभोविप्राःसर्वशक्तिसमन्वितः ॥ कार्यमत्रप्रकुर्वंतुभवंतोविगतस्मयाः ॥ ४४ ॥ इंद्रासनंमयाप्राप्तंनें
द्राणीमामुपैतिच ॥ आकारिताचमांब्रूतेप्रेमपूर्वमिदंवचः ॥ ४५ ॥ मुनियानेनदेवेंद्रमामुपैहिसुराधिप ॥ देवदे
वमहाराजमत्प्रियंकुरुमानद ॥ ४६ ॥ एतत्कार्यंमुनिश्रेष्ठाममात्यंतंदुरासदं ॥भवद्भिस्तुप्रकर्तव्यंसर्वथैवदया
लुभिः ॥ ४७ ॥ मनोदहतिमेकामःशक्रपत्न्यांप्रवर्तितं ॥ भवंतःशरणंमेद्यकुरुध्वंकार्यमद्भुतं ॥ ४८ ॥ अग
स्तिप्रमुखास्तस्यश्रुत्वावाक्यमसत्करं ॥ अंगीचक्रुश्चभावित्वात्कृपयापरमर्षयः ॥ ४९ ॥ अंगीकृतेऽथतद्वा
क्येमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ मुदंप्रापनृपःकामंपुलोमीकृतमानसः ॥ ५० ॥ आरुह्यशिबिकांरम्यांसंस्थित
स्त्वरयान्वितः ॥ वाहान्कृत्वामुनीन्दिव्यान्सर्पसर्पेतिचाब्रवीत् ॥ ५१ ॥ कामार्तःसोस्पृशन्मूढःपादेनमुनि
मस्तकं ॥ अगस्तिंतापसश्रेष्ठंलोपामुद्रापतिंतदा ॥ ५२ ॥ वातापिभक्षकर्त्तारंसमुद्रस्यापिशोषकं ॥ कशया
ताडयामासपंचबाणशराहतः ॥ ५३ ॥ इंद्राणीहृतचित्तोसौसर्पेतिप्रब्रुवन्मुनिं ॥ तंशशापमुनिःक्रुद्धःकशाघात
मनुस्मरन् ॥ ५४ ॥ सर्पोभवदुराचारवनेघोरेवपुर्महान् ॥ बहुवर्षसहस्राणियत्रक्लेशोमहान्भवेत् ॥ ५५ ॥ ॥२४॥
विचरिष्यासिवीर्येणपुनःस्वर्गमवाप्स्यसि ॥ दृष्ट्वायुधिष्ठिरंनामतवमोक्षोभविष्यति ॥ ५६ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४९॥५०॥५१ ॥ मुनिमस्तकंपादेनास्पृशत् अगस्तिंचकशयाताडयामासेत्यन्वयः ॥५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

तंमुनिसत्तममगस्तिस्तुत्वास्तोत्रेणसंतोष्येत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥६३॥ ६४॥६५ ॥६६॥ तथाचय
थेंद्रेणदुष्टंकर्मकृतंतथातेनतस्यफलमपिभुक्तमेवेतिभावः॥६७॥ इतिश्रीदेवीभा०तिलकेषष्ठस्कंधेनवमोध्यायः॥ ९ ॥एकाधिकेस्तुचत्वारिं

प्रश्नानामुत्तरंश्रुत्वाधर्मपुत्रमुखात्ततः॥ व्यासउवाच ॥ एवंशप्तःसराजर्षिःस्तुत्वातंमुनिसत्तमं ॥५७॥
स्वर्गात्पपातसहसासर्परूपधरोऽभवत्॥ बृहस्पतिस्ततोगत्वातरसामानसंप्रति ॥ ५८॥ इंद्रायसर्ववृत्तांतंक
थयामासविस्तरात्॥ तच्छ्रुत्वामघवाराज्ञःस्वर्गात्प्रच्यवनादिकं॥ ५९ ॥ मुदितोऽभून्महाराजस्थितस्तत्रैव
वासवः॥ देवाश्चमुनयोदृष्ट्वानहुषंपतितंभुवि ॥६० ॥जग्मुःसर्वेपितत्रैवयत्रेंद्रःसरसिस्थितः॥ तमाश्वास्यसु
राःसर्वेमुनिभिःसहितास्तदा ॥ ६१ ॥ स्वर्गंसमानयामासुर्मानपूर्वंशचीपतिं॥ समागतंततःशक्रंसर्वेतेमुनयः
सुराः॥ ६२ ॥ स्थापयित्वाऽऽसनेपश्चादभिषेकंदधुःशिवं॥ इंद्रोपिस्वासनंप्राप्यशच्यासहसुरालये ॥६३॥
चिक्रीडनंदनेरम्येकाननेप्रेमयुक्तया॥ व्यासउवाच ॥ एवमिंद्रेणसंप्राप्तंदुःखंपरमदारुणं॥ ६४ ॥ हत्वासु
रंकामरूपंविश्वरूपंमहामुनिं॥ पुनर्देव्याःप्रसादेनस्वस्थानंप्राप्तवान्नृप॥ ६५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंवृत्रासु
रवधाश्रयं॥ यत्पृष्टोऽहंत्वयाराजन्कथानकमनुत्तमं ॥६६॥ यादृशंकुरुतेकर्मतादृशंफलमाप्नुयात् ॥ अवश्य
मेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभं॥६७॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेवृत्रवधोनामनवमोध्यायः॥ ९
जनमेजयउवाच ॥ कथितंचरितंब्रह्मंश्छक्रस्याद्भुतकर्मणः॥ स्थानभ्रंशस्तथादुःखप्राप्तिरुक्ताविशेषतः॥ १

शत्पद्यैःत्रिविधस्यह॥कर्मणोरूपकथनंजंतुर्येनतुबध्यते॥२॥पूर्वाध्यायांतेअवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभमित्युक्तं तत्रेंद्रेणशताश्वमेधा
त्मकंसर्वोत्तमंशुभंकर्मैवाचरितंकिमितितस्याकल्याणंजातमितिपृच्छति कथितंचरितमिति अद्भुतकर्मणः अद्भुतंब्रह्मवध्यारूपंकर्मयस्यतस्य
शक्रस्येत्यन्वयः तस्यकर्मणःफलमपिस्थानभ्रंशोदुःखप्राप्तिश्चोक्ता ॥ १॥ ॥ ॥ ॥

परंतुतत्रसंदेहोवर्ततइत्याह संदेहोत्रेति कोसौनमाह यच्छक्रोपीति ॥ २ ॥ दुःखहंदुःखहंतृदेवाधिपत्यमिंद्रत्वंप्राप्यापिदुःखमन्वभूदित्यर्थः तदेवस्पष्टयति मखानामिति ॥ ३ ॥ यस्मादेवंविधःसंदेहोभवतितस्मात्तस्यसंदेहस्यनाशकंकिमर्थंदुःखमभूत्तस्यचकारणमेतत्सर्वंसमाचक्ष्वकथय ॥ ४ ॥ ५ ॥ संदेहापनोदनमिति अयंभावः शतनाश्वमेधानांफलंस्वर्गोनचसस्वर्गोमध्येएवशताश्वमेधकर्मजन्यपुण्यनाश

यत्रदेवाधिदेव्याश्चमहिमातीववर्णितः ॥ संदेहोत्रममाप्यस्तियच्छक्रोपिमहातपाः ॥ २ ॥ देवाधिपत्यमासाद्यदुःखहंदुःखमन्वभूत् ॥ मखानांतुशतंकृत्वाप्राप्तंस्थानमनुत्तमं ॥ ३ ॥ देवेशत्वंचसंप्राप्यभ्रष्टःस्थानादसौकथं ॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वकारणंकरुणानिधे ॥ ४ ॥ सर्वज्ञोसिमुनिश्रेष्ठपुराणानांप्रवर्तकः ॥ नावाच्यंमहतांकिंचिच्छिष्येचश्रद्धयान्विते ॥ ५ ॥ तस्मात्कुरुमहाभागमत्संदेहापनोदनं ॥ सूतउवाच॥ इतिपृष्टःसराजावैतदासत्यवतीसुतः ॥ ६ ॥ तमाहातिप्रसन्नात्मायथानुक्रममुत्तरं ॥ व्यासउवाच ॥ निबोधनृपतिश्रेष्ठकारणंपरमाद्भुतं ॥ ७ ॥ कर्मणस्तुत्रिधाप्रोक्तागतिस्तत्वविदांवरैः ॥ संचितंवर्तमानंचप्रारब्धमितिभेदतः ॥८॥ अनेकजन्मसंजातंप्राक्तनंसंचितंस्मृतं ॥ सात्विकंराजसंकर्मतामसंत्रिविधंपुनः ॥ ९ ॥ ॥ ७१ ॥

मंतरानर्होभवितुमर्हतिदृढतरकारणस्यविद्यमानत्वात् नचमध्येततोपिदृढतरस्यकारणस्यब्रह्महत्यारूपस्यजातत्वात्तस्यफलंदुःखंमध्येएवजातमितिचेदेतादृशपुण्यकर्तुर्दुष्टकर्मणिब्रह्महत्यारूपेएवकथंप्रवृत्तिरितिसंदेहोजागरूकएवेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ तत्रप्रथमतःकर्मत्रैविध्यंवर्णयति कर्मणस्त्विति त्रैविध्यमेवाह संचितंवर्तमानंचेति॥८॥तत्रसंचितस्वरूपमाह अनेकेति तदपिसंचितंत्रिविधमस्तीत्याह सात्विकमिति ॥ ९ ॥

ननुतत्संचितंकर्मबहुकालव्यवधानेननष्टमेवस्यादितिचेन्नेत्याह अवश्यमिति नतुतन्नष्टंकिंतुनिजरूपेणस्थितमस्तितत्सुकृतदुष्कृतात्मकंकालां
तरेऽवश्यमेवभोक्तव्यमित्यर्थः॥ १० ॥ तदेवस्पष्टयति जन्मजन्मनीति ॥११॥ संचितस्वरूपमुपपाद्यवर्तमानस्वरूपमाह क्रियमाणमिति त
स्यैवविशेषेणस्वरूपमाह देहंप्राप्येति अस्मिन्देहेऽधुनायाक्रियतेतदित्यर्थः ॥ १२ ॥ प्रारब्धस्वरूपमाह संचितानामिति संचितानांकर्म
णांमध्यात्कानिचित्त्यक्तानिकर्माणिसमाहृत्याकियानूकालेदेहारंभसमयेनदारंभावच्छिन्नेकालेतानिकर्माणिप्रेरयतिफलदानार्थंप्रारब्धंकर्मवि
ज्ञेयमित्यर्थः॥१३॥तस्यप्रारब्धकर्मणोभोगादेवक्षयइत्याह भोगादिति॥१४ ॥एवंक्रमेणसर्वाणिसंचितानिभोक्तव्यानीत्याह पुराकृतानीति

शुभंवाप्यशुभंभूपसंचितंबहुकालिकं ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंसुकृतंदुष्कृतंतथा ॥ १० ॥ जन्मजन्मनिजीवा
नांसंचितानांचकर्मणां ॥ निःशेषस्तुक्षयोनाभूत्कल्पकोटिशतैरपि ॥११॥ क्रियमाणंचयत्कर्मवर्तमानंतदुच्य
ते ॥ देहंप्राप्यशुभंवापिह्यशुभंवासमाचरेत् ॥ १२॥ संचितानिपुनर्मध्यात्समाहृत्यकियान्किल ॥ देहारंभच
समयेकालःप्रेरयतीवतत् ॥ १३ ॥ प्रारब्धंकर्मविज्ञेयंभोगात्तस्यक्षयःस्मृतः ॥ प्राणिभिःखलुभोक्तव्यंप्रार
ब्धंनात्रसंशयः ॥ १४ ॥ पुराकृतानिराजेंद्रह्यशुभानिशुभानिच ॥ अवश्यमेवकर्माणिभोक्तव्यानीतिनिश्च
यः ॥ १५ ॥ देवैर्मनुष्यैरसुरैर्यक्षगंधर्वकिन्नरैः ॥ कर्मैवहिमहाराजदेहारंभस्यकारणं ॥ १६ ॥ कर्मक्षयेजन्म
नाशःप्राणिनांनात्रसंशयः ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रइंद्राद्याश्चसुरास्तथा ॥ १७ ॥ दानवायक्षगंधर्वाःसर्वेकर्म
वशाःकिल ॥ अन्यथादेहसंबंधःकथंभवतिभूपते ॥ १८ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ १५ ॥ कैर्भोक्तव्यानितत्राह देवैरिति संचितकर्माभावेदेहारंभएवनस्यात्तस्माद्देवादीनांदेहप्राप्त्यासंचितकर्मतेषामप्यनुमीयतइत्यभिप्राये
णकर्मदेहयोःकार्यकारणभावउच्यते कर्मैवहिमहाराजेति ॥ १६ ॥ तथाचबृहदारण्यकेश्रुतिः तदेवयत्तत्सहकर्मणैतिलिंगंमनोयत्रनिषि
क्तमस्येति कैवल्योपनिषदि पुनश्चजन्मांतरकर्मयोगात्सएवजीवःस्वपितिप्रबुद्धइति एवंकर्मणोदेहकारणत्वंप्रसाध्यब्रह्मादीनामपिदेहवत्त्वात्क
र्माधीनत्वमस्तीत्याह ब्रह्मेति ॥ १७ ॥ तत्रप्रमाणमाह अन्यथेति ॥ १८॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कारणंयस्त्वित्यस्यार्धस्यपूर्वेणदेहसंबंधइत्यनेनान्वयः देहिनःसुखदुःखयोर्भोगस्यकारणंयस्तुदेहसंबंधःसोन्यथाब्रह्मादीनांकर्माधीनत्वेन कथंस्यादितिविशिष्टोन्वयः इत्थंकर्मणांत्रैविध्यमुपपाद्ययद्ब्रह्मपृष्टं देवेशत्वंचसंप्राप्यभ्रष्टःस्थानादसौकथमितितत्समाधानमाह तस्मादिति कर्मणांमध्येकस्यचित्कर्मणःकालेनपरिपाकवशाद्वेगःसमायातीत्यर्थः ॥ १९ ॥ तत्प्रारब्धेति यस्यवेगःसमायातितद्देवप्रारब्धंतत्प्रारब्धव

कारणंयस्तुभोगस्यदेहिनःसुखदुःखयोः॥ तस्मादनेकजन्मोत्थसंचितानांचकर्मणां ॥ १९ ॥ मध्येवेगःसमायातिकस्यचित्कालपाकतः॥ तत्प्रारब्धवशात्पुण्यंकरोतिचयथातथा ॥ २० ॥ पापंकरोतिमनुजस्तथादेवादयोपिच ॥ तथानारायणोराजन्नरश्चधर्मजावुभौ ॥ २१ ॥ जातौकृष्णार्जुनौकाममंशौनारायणस्यतौ ॥ पुराणपीठिकेयंवैमुनिभिःपरिकीर्तिता ॥ २२ ॥ देवांशःसतुविज्ञेयोयोभवेद्विभवाधिकः ॥ नाऋषिःकुरुतेकाव्यंनारुद्रोरुद्रमर्चते ॥ २३ ॥ नादेवांशोददात्यन्नंनाविष्णुःपृथिवीपतिः॥ इंद्रादग्नेर्यमाद्विष्णोर्धनदादितिभूपते ॥ २४ ॥ प्रभुत्वंचप्रभावंचकोपंचैवपराक्रमं ॥ आदायक्रियतेनूनंशरीरमितिनिश्चयः ॥ २५ ॥ यःकश्चिद्बलवान्लोकेभाग्यवानथभोग्यवान् ॥ विद्यावान्दानवान्वापिसदेवांशःप्रपठ्यते ॥ २६ ॥ तथैवैतेसमाख्याताःपांडवाःपृथिवीपते ॥ देवांशोवासुदेवोपिनारायणसमद्युतिः ॥ २७ ॥

शाद्यथापुण्यंकरोतितथापापमपिकरोतीत्यर्थः ॥२०॥ तथाचयथापुण्येनप्रारब्धेनपुण्यकर्मकृत्वेंद्रपदंलब्धं तथापापेनप्रारब्धेनब्रह्महत्यांकृत्वा स्थानभ्रंशोपींद्रस्यजानइतिनशंकावसरइतिभावः नकेवलमिंद्र एवकर्मवशगइत्याश्चर्यंकर्तव्यंकिंतुनारायणादयःसर्वेपिकर्मवशगाइत्याह तथानारायणइति धर्मजाविति देवांशयोरपिकर्माधीनत्वमस्त्येवेत्यर्थः ॥ २१ ॥ नारायणांशावित्यत्रकिंप्रमाणंतत्राह पुराणपीठिकेयमिति पुराणक्रमएवात्रप्रमाणमित्यर्थः॥२२॥तत्रैवप्रमाणांतरंवचनमाह देवांशइति अर्चतइत्यार्षःप्रयोगः॥२३॥२४॥२५॥२६॥ २७॥

इत्थं देवानां कर्मवशत्वमुपपाद्य सर्वप्राणिनां कर्मवशत्वमुपपादयति शरीरीति ॥ २८ ॥ २९ ॥ दैवाधीनत्वे निदर्शनं पांडवानामाह पांड वा इति स्वबाहुबलेन राजसूयः क्रतूत्तमस्तैः कृत इति शेषः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ क्रगतमिति एतादृशपुण्यकर्मवतोपि दैवाधीनत्वाद्दुःखं प्राप्ता इति भावः ॥ ३२ ॥ तदेव स्पष्टयति नरदेहे इति फलदं न संबभूवेत्यर्थः यतो न तादृशपुण्यानुरूपं फलं दृश्यते ऽर्जुनस्येति भावः ॥ ३३ ॥ तस्मा

शरीरं प्राणिनां नूनं भाजनं सुखदुःखयोः ॥ शरीरी प्राप्नुयात्कामं सुखं दुःखमनंतरं ॥ २८ ॥ देहीनास्ति वशः कोपि दैवाधीनः सदैव हि ॥ जननं मरणं दुःखं सुखमाप्नोति चावशः ॥ २९ ॥ पांडवास्ते वने जाताः प्रा ज्ञास्तु स्वगृहे पुनः ॥ स्वबाहुबलतः पश्चाद्राजसूयं क्रतूत्तमं ॥ ३० ॥ वनवासं पुनः प्राप्ता बहुदुःखकरं परं ॥ अर्जुनेन तपस्तप्तं दुष्करं ह्यजितेंद्रियैः ॥ ३१ ॥ संतुष्टैस्तु सुरैर्दत्तं वरदानं पुनः शुभं ॥ नरदेहकृतं पुण्यं क्रगतं वनवासजं ॥ ३२ ॥ नरदेहे तपस्तप्तं चोग्रं वदरिकाश्रम ॥ नार्जुनस्य शरीरे तत्फलदं संबभूव ह ॥ ३३ ॥ प्राणिनां देहसंबंधे गहना कर्मणो गतिः ॥ दुर्ज्ञेया सर्वथा देवैर्मानवानां तु का कथा ॥ ३४ ॥ वासुदेवोपि संजातः कारागारे तिसंकटे ॥ नीतोसौ वसुदेवेन नंदगोपस्य गोकुलं ॥ ३५ ॥ एकादशैव वर्षाणि संस्थितस्तत्र भारत ॥ पुनः समथुरां गत्वा जघानोग्रसुतं बलात् ॥ ३६ ॥ मोचयामास पितरौ बंधनाद्भृशदुःखितौ ॥ उग्रसेनं च राजानं चकार मथुरापुरे ॥ ३७ ॥ जगाम द्वारवत्यां सम्लेच्छराजभयात्पुनः ॥ सर्वभावविवशात्कृष्णः कृतवान्पौरुषं महत् ॥ ३८ ॥ कृत्वा कार्याण्यनेकानि द्वारवत्यां जनार्दनः ॥ देहं त्यक्त्वा प्रभासे तु सकुटुंबो दिवं गतः ॥ ३९ ॥ पुत्राः पौत्राश्च सुहृदो भ्रातरो जामयस्तथा ॥ प्रभासे यादवाः सर्वे विप्रशापात्क्षयं गताः ॥ ४० ॥ एवं ते कथिता राजन्कर्मणो गहना गतिः ॥ वासुदेवोपि व्याधस्य वाणेन निधनं गतः ॥ ४१ ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणे षष्ठस्कंधे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

दाह प्राणिनामिति ॥ ३४ ॥ वासुदेवस्यापि कर्माधीनत्वमाह वासुदेवोपीति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥
इति श्रीदेवीभागवततिलके षष्ठस्कंधे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्द्धाधिकैःपंचषष्टिश्लोकैर्धर्मायुगोद्भवाः॥ कथ्यतेयत्रसदसद्धर्मस्यचविनिर्णयः ॥१ ॥ पूर्वाध्यायांतेवासुदेवकथांश्रुत्वातत्रसंदिहानोराजापृच्छतिभारावतारेति कृष्णयोरिति अर्जुनस्यापिहरेरंशत्वाभिप्रायेणाह कृष्णत्वव्यवहारोबलरामस्यवा हरेःश्वेतकेशोद्भवत्वात्कृष्णत्वव्यवहारास्तथाचकृष्णयोरित्यस्यकृष्णार्जुनयोरित्यर्थः कृष्णबलरामयोरित्यर्थोवा संशयइतिशेषः ॥१॥अवतारकथांसंक्षेपेणवर्णयति पृथिवीति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कियानिति दुष्टान्सर्वान्ज्ञात्वातांश्चहत्वाभारःकियानुत्तारितोनाकिमपीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ननुभीष्मादीन्निहत्यभा

जनमेजयउवाच ॥ भारावतरणार्थायकथितंजन्मकृष्णयोः ॥ संशयोयंद्विजश्रेष्ठहृदयेममतिष्ठति ॥ १ ॥
पृथिवीगोस्वरूपेणब्रह्माणंशरणंगता ॥ द्वापरांतेतिदीनार्तागुरुभारप्रपीडिता ॥ २ ॥ वेधसाप्रार्थितोविष्णुः
कमलापतिरीश्वरः ॥ भूभारोत्तरणार्थायसाधूनांरक्षणायच ॥ ३ ॥ भगवन्भारतेखंडेदेवैःसहजनार्दनः ॥
अवतारंगृहाणाशुवसुदेवगृहेविभो ॥ ४ ॥ एवंसंप्रार्थितोधात्राभगवान्देवकीसुतः ॥ बभूवसहरामेणभूभारो
त्तारणायवै ॥ ५ ॥ कियानुत्तारितोभारोहत्वादुष्टाननेकशः ॥ ज्ञात्वासर्वान्दुराचारान्पापबुद्धिनृपानिह ॥
६ ॥ हतोभीष्मोहतोद्रोणोविराटोद्रुपदस्तथा ॥ वाल्हीकःसोमदत्तश्चकर्णोवैकर्तनस्तथा ॥ ७ ॥ यैर्लुंठितंध
नंसर्वंहृताश्चहरियोषितः ॥ कथंननाशितादुष्टायेस्थिताःपृथिवीतले ॥ ८॥ आभीराश्चशकाम्लेच्छानिषादाः
कोटिशस्तथा ॥ भारावतरणंकिंतत्कृतंकृष्णेनधीमता ॥ ९ ॥

रुत्तारितएवनेतिकथमुच्यतेतत्राह हतोभीष्मइति एतेएकैकाएवहताइत्यर्थः ॥ ७ ॥ तर्ह्यवशिष्टाःकेतत्राह यैर्लुंठितंधनमिति एते सर्वेदुष्टाअवशिष्टाएवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ भारावतरणमिति भारावतारप्रतिज्ञांकृत्वाऽवतारोगृहीतस्तत्रसर्वदुष्टानामवशिष्टत्वादवतारंगृहीत्वाभारावतरणंकिंकृतंनाकिमपीत्यर्थः ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पश्यतः रामकृष्णौ कथंनताः प्रजानाशितवंताविति शेषः ॥१०॥ समाधत्ते राजन्निति अयंभावः दुष्टाचारादिविधाः पुरुषाः एके युगधर्मेण दुष्टा चाराः परे वेदधर्मोच्छेदार्थमवतीर्णा दैत्यादुराचारास्तत्रावतारं गृहीत्वा ये वेदधर्मोच्छेदं कर्तुं क्षात्रियगृहेऽवतीर्णा दैत्यकुले वा येऽवतीर्णा दैत्यास्त एव नाशितान तु कालस्वभावेन दुराचारास्तेन नाशितास्तेषां नाशने सर्वेपि कलिस्वभावदुष्टाः संतीति सर्वेषां मारणप्रसंगेन प्रजोच्छेद एव स्यादिति नान्य

संदेहोयंमहाभाग ननिवर्तति चित्ततः ॥ कलावस्मिन्प्रजाः सर्वाः पश्यतः पापनिश्चयाः॥१०॥ व्यासउवाच॥ राजन्यस्मिन्युगे याद्दक्प्रजा भवति कालतः ॥ नान्यथा तद्भवेन्नूनं युगधर्मोऽत्र कारणं ॥ ११ ॥ ये धर्मरसिका जीवास्ते वै सत्ययुगेऽभवन् ॥ धर्मार्थरसिका ये तु ते वै त्रेतायुगेऽभवन् ॥१२॥ धर्मार्थकामरसिका द्वापरे चाभवन्युगे ॥ अर्थकामपराः सर्वे कलावस्मिन्भवंति हि ॥ १३ ॥ युगधर्मस्तु राजेंद्र न याति व्यत्ययं पुनः ॥ कालः कर्त्तास्ति धर्मस्य ह्यधर्मस्य च वै पुनः ॥ १४॥ राजोवाच ॥ ये तु सत्ययुगे जीवा भवंति धर्मतत्पराः ॥ कुत्र तेऽद्य महाभाग तिष्ठंति पुण्यभागिनः ॥ १५ ॥ त्रेतायुगे द्वापरे वा ये दानव्रतकारकाः ॥ वर्तंते मुनयः श्रेष्ठ कुत्र ब्रूहि पितामह ॥ १६ ॥ कलावद्य दुराचारा येऽत्र संति गतत्रपाः॥ आद्ये युगे क्व यास्यंति पापिष्ठा देवनिंदकाः॥१७॥ एतत्सर्वं समाचक्ष्व विस्तरेण महामते ॥ सर्वथा श्रोतुकामोस्मि यदेतद्धर्मनिर्णयं ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ ये वै कृतयुगे राजन्संभवंति वमानवाः ॥ कृत्वा ते पुण्यकर्माणि देवलोकान्व्रजंति वै ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

था तद्भवेदिति न ताना शयितुं शक्यं तदित्यर्थः ॥ ११ ॥ तानेव युगधर्माननुपपादयति ये धर्मरसिका इति ॥ १२॥१३॥ १४ ॥ प्रसंगागतमाह वैराग्यार्थं ये तु सत्ययुग इति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चनृपसत्तम ॥ स्वधर्मनिरतायांतिलोकान्कर्मजितान्किल ॥ २० ॥ सत्यंदयात
॥२८॥ थादानंस्वदारगमनंतथा ॥ अद्रोहःसर्वभूतेषुसमतासर्वजंतुषु ॥ २१॥ एतत्साधारणंधर्मंकृत्वासत्ययुगेपुनः
स्वर्गंयांतीतरेवर्णाधर्मतोरजकादयः ॥ २२॥तथात्रेतायुगेराजन्द्वापरेऽथयुगेतथा ॥ कलावस्मिन्युगेपापे
नरकंयांतिमानवाः ॥ २३ ॥ तावत्तिष्ठंतितेतत्रयावत्स्याद्युगपर्ययः ॥ पुनश्चमानुषेलोकेभवंतिभुविमानवाः
॥२४॥ यदासत्ययुगस्यादिःकलेरंतश्चपार्थिव ॥ तदास्वर्गात्पुण्यकृतोजायंतेकिलमानवाः ॥२५॥ यदाकलि
युगस्यादिर्द्वापरस्यक्षयस्तथा ॥ नरकात्पापिनःसर्वेभवंतिभुविमानवाः ॥ २६॥ एवंकालसमाचारोनान्यथा
भूत्कदाचन ॥ तस्मात्कलिरसत्कर्त्तातस्मिंस्तुतादृशीप्रजा ॥ २७ ॥ कदाचिद्दैवयोगात्तुप्राणिनांव्यत्ययोभ
वेत् ॥ कलौयेसाधवःकेचिद्द्वापरेसंभवंतिते ॥ २८ ॥तथात्रेतायुगेकेचित्केचित्सत्ययुगेतथा ॥ दुष्टाःसत्ययु
गेयेतुतेभवंतिकलावपि ॥ २९॥ कृतकर्मप्रभावेणप्राप्नुवंत्यसुखानिच ॥ पुनश्चतादृशंकर्मकुर्वंतियुगभावतः॥
॥ ३० ॥ जनमेजयउवाच ॥ युगधर्मान्महाभागब्रूहिसर्वानशेषतः ॥ यस्मिन्वैयादृशोधर्मोज्ञातुमिच्छामितं
तथा ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

युगधर्मामया प्रोच्यंतेतान्सावधानतयासमाचरनोचेद्युगधर्मानुरोधेनबुद्धेर्भ्रंशः स्यात्कस्यबुद्धेर्भ्रंशोजातइतिचेच्छृणुतंदृष्टांतमित्यभिप्रायेणाह निबोधेति हिनिश्चयेन साधूनामपिचेतांसियुगभावात्युगप्रभावात्भ्रमंतिमोहंप्राप्नुवंति तत्रवक्ष्यमाणंदृष्टांतंनिबोधशृण्वित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ यस्मादेवंतस्मादाह प्रयत्नेनेति सावधानेनचेतसेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ अथयुगधर्मानाह नूनमिति पराशक्त्यर्चनंपूजा

॥ व्यासउवाच ॥ निबोधनृपशार्दूलदृष्टांतंतेब्रवीम्यहं ॥ साधूनामपिचेतांसियुगभावाद्भ्रमंतिहि ॥ ३२ ॥ पितुर्यथातेराजेंद्रबुद्धिर्विप्रावहेलने ॥ कृतावैकलिनाराजन्धर्मज्ञस्यमहात्मनः ॥ ३३ ॥ अन्यथाक्षात्रियोराजा ययातिकुलसंभवः ॥ तापसस्यगलेसर्पंमृतंकस्मादयोजयत् ॥ ३४ ॥ सर्वंयुगबलंराजन्वेदितव्यंविजानता ॥ प्रयत्नेनहिकर्तव्यंधर्मकर्मविशेषतः ॥ ३५ ॥ नूनंसत्ययुगेराजन्ब्राह्मणावेदपारगाः ॥ पराशक्त्यर्चनरता देवीदर्शनलालसाः ॥ ३६ ॥ गायत्रीप्रणवासक्तागायत्रीध्यानकारिणः ॥ गायत्रीजपसंसक्तामायाबीजैकजापिनः ॥ ३७ ॥ ग्रामेग्रामेपरांबायाःप्रासादकरणोत्सुकाः ॥ स्वकर्मनिरताःसर्वेसत्यशौचदयान्विताः ॥ ३८ ॥ त्रय्योक्तकर्मनिरतास्तत्वज्ञानविशारदाः ॥ अभवन्क्षात्रियास्तत्रप्रजाभरणतत्पराः ॥ ३९ ॥ वैश्यास्तुकृषिवाणिज्यगोसेवानिरतास्तथा ॥ शूद्राःसेवापरास्तत्रपुण्येसत्ययुगेनृप ॥ ४० ॥ परांबापूजनासक्ताःसर्वेवर्णाःपरेयुगे ॥ तथात्रेतायुगेकिंचित्न्युनाधर्मस्यसंस्थितिः ॥ ४१ ॥ द्वापरेचविशेषेणन्यूनासत्ययुगस्थितिः ॥ पूर्वंयेराक्षसाराजन्तेकलौब्राह्मणाःस्मृताः ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जपध्यानादितस्मिन्रताः ॥ ३६ ॥ गायत्र्यासक्ताःप्रणवासक्ताश्चेत्यर्थः मायाबीजंभुवनेश्वरीमंत्रस्तस्यैवजापिनोमुख्यत्वेनजपशीलाः ॥ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ परांबापूजनेति परेयुगेसत्येसर्वेपिवर्णाःपरांबापूजनासक्ताभवंतीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ प्रसंगेनावांतरंकलौकंचिद्विशेषमाह पूर्वंयेराक्षसाइति तेपिकलियुगेधर्मनाशार्थंब्राह्मणाभवंतीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ॥ ॥

॥४३॥ ॥४४॥ ॥४५॥ ॥४६॥ ॥४७॥ कामचारायथेष्टाचारवत्यः ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ननुयदिधर्मश्रेष्ठस्तर्हि किमितिकलौधर्मना चरंतितत्राह आहारशुध्येति ॥ ५० ॥ शुद्धेचित्तइति आहारशुध्यासत्वशुद्धिस्तच्छुद्धौधर्मप्रकाशस्तथाचकलावाहारशुध्याद्यभावान्न

पाखंडनिरताःप्रायोभवंतिजनवंचकाः ॥ असत्यवादिनःसर्वेवेदधर्मविवर्जिताः ॥ ४३ ॥ दांभिकालोकचतुरा मानिनोवेदवर्जिताः ॥ शूद्रसेवापराःकेचिन्नानाधर्मप्रवर्तकाः ॥ ४४ ॥ वेदनिंदाकराःक्रूराधर्मभ्रष्टातिवादुकाः ॥ यथायथाकलिर्वृद्धिंयातिराजंस्तथातथा ॥ ४५ ॥ धर्मस्यसत्यमूलस्यक्षयःसर्वात्मनाभवेत् ॥ तथैवक्षात्रियावैश्याःशूद्राश्चधर्मवर्जिताः ॥ ४६ ॥ असत्यवादिनःपापास्तथावर्णेतराःकलौ ॥ शूद्रधर्मरताविप्राःप्रतिग्रहपरायणाः ॥ ४७ ॥ भविष्यंतिकलौराजन्युगेवृद्धिंगताःकिल ॥ कामचाराःस्त्रियःकामलोभमोहसमन्विताः ॥ ४८ ॥ पापामिथ्याभिवादिन्यःसदाक्लेशरतानृप ॥ स्वभर्तृवंचकानित्यंधर्मभाषणपंडिताः ॥ ४९ ॥ भवंत्येवंविधानार्यःपापिष्ठाश्चकलौयुगे ॥ आहारशुद्ध्यानृपतेचित्तशुद्धिस्तुजायते ॥ ५० ॥ शुद्धेचित्तेप्रकाशःस्याद्धर्मस्यनृपसत्तम ॥ वृत्तसंकरदोषेणजायतेधर्मसंकरः ॥ ५१ ॥ धर्मस्यसंकरेजातेनूनंस्याद्वर्णसंकरः ॥ एवंकलियुगेभूपसर्वधर्मविवर्जिते ॥ ५२ ॥ स्ववर्णधर्मवार्तैषानकुत्राप्युपलभ्यते ॥ महांतोपिचधर्मज्ञाअधर्मंकुर्वतेनृप ॥ ५३ ॥ कलिस्वभावएवैषःपरिहार्योनकेनचित् ॥ तस्मादत्रमनुष्यणांस्वभावात्पापकारिणां ॥ ५४ ॥

धर्मबुद्धिर्जायतइत्यर्थः तथाचछांदोग्यश्रुतिः आहारशुध्यासत्वशुद्धिस्तच्छुद्धौध्रुवास्मृतिरिति धर्मबुध्यभावेकोदोषस्तत्राह वृत्तसंकरेति वृत्तंवर्णाश्रमाचारस्तत्संकरदोषेणधर्मसंकरोभवतीत्यर्थः ब्राह्मणाचरणंशूद्रेणशूद्राचरणंब्राह्मणेनकृतंचेद्धर्मसंकरोभवत्येवेतिभावः ॥५१॥ ॥५२॥ ॥५३॥ ॥५४॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पापनिष्कृत्युपायंराजापृच्छति भगवन्सर्वधर्मज्ञेति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥देवीपदांबुजंमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यादेव्याःपदाम्बुजमित्यर्थः ॥५७॥ नसंत्यघानीति देव्यानाम्निपापदाहेपापदाहविषयेयावतीशक्तिरस्तितावत्यघानिपापानिनैवसंतीत्यर्थः यस्मादेवंतस्मात्कलियुगाद्भीतिभयंकुतोभवतिकलियुगभयेनाकिंचित्कारणमस्तीत्यर्थः॥५८॥५९॥६०॥नामस्मरणंचरेत्कुर्यादित्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इदानींसर्वेभ्रा

निष्कृतिर्नहिराजेंद्रसामान्योपायतोभवेत् ॥ जनमेजयउवाच ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ ५५॥ कलावधर्मबहुलेनराणांकागतिर्भवेत् ॥ यद्यस्तितदुपायश्चेद्दययातंवदस्वमे ॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ एकएवमहाराजतत्रोपायोस्तिनापरः॥सर्वदोषनिरासार्थंध्यायेद्देवीपदांबुजं ॥५७॥ नसंत्यघानितावंतीयावतीशक्तिरास्तिहि ॥ नाम्निदेव्याःपापदाहेतस्माद्भीतिःकुतोनृप ॥५८ ॥ अवशेनापियन्नामलीलयोच्चारितंयदि ॥ किंकिंददातितत्ज्ञातुंसमर्थानहरादयः ॥ ५९ ॥ प्रायश्चित्तंतुपापानांश्रीदेवीनामसंस्मृतिः ॥ तस्मात्कलिभयाद्राजन्पुण्यक्षेत्रेवसन्नरः ॥ ६० ॥ निरंतरंपरांबायानामसंस्मरणंचरेत् ॥ छित्वाभित्वाचभूतानिहत्वासर्वमिदंजगत् ॥ ६१ ॥ देवींनमतिभक्त्यायोनसपापैर्विलिप्यते ॥ रहस्यंसर्वशास्त्राणांमयाराजन्नुदीरितं॥ ६२ ॥ विमृश्यैतदशेषेणभजदेवीपदांबुजं ॥ अजपांनामगायत्रींजपंतिनिखिलाजनाः ॥ ६३ ॥

णिनःपराशक्तिमंत्रमजपाख्यंनिरंतरंजपंतिजन्मादारभ्यमरणपर्यंतं तथाप्ययंमंत्रोऽस्तीतिमाययाकृतमोहेननजानंतितेतेनमुक्ताभवंतीत्याह मायावैभवमितिजनानाक्रोशति अजपांनामगयत्रीमिति तदुक्तमजपांनामगायत्रींब्रह्मविष्णुमहेश्वराः सर्वेजपंतिनित्यशः अजपांजपतोनित्यंपुनर्जन्मनविद्यते ॥ ॥ ॥ ॥ अजपामंत्रविधानंतुदाक्षिणामूर्तिसंहितायांस्पष्टं ॥ ६३ ॥

यथाऽजपांसर्वेजपंतितथैवगायत्रीमपिसर्वेब्राह्मणाजपंतितथापितस्यामहिमानंनजानंतिततोनमुक्ताभवंतीत्याह गायत्रीमिति गायत्रीमहिमातु सर्वत्रैवप्रसिद्ध उपपादितश्चास्माभिर्बृहदारण्यकटीकायांसप्तमाध्यायइति ॥६४॥६५ ॥ इतिश्रीदे०भा०ति०ष०एकादशोध्यायः॥११॥ चतुःसप्ततिपद्यैस्तुतीर्थयात्राप्रसंगतः॥आडीबकंमहायुद्धंविस्तरेणोपवर्ण्यते॥१॥पूर्वाध्यायांते तस्मात्कलिभयाद्राजन्पुण्यक्षेत्रेवसन्नरः निरंत

महिमानंनजानंतिमायायावैभवंमहत्॥गायत्रींब्राह्मणाःसर्वेजपंतिहृदयांतरे॥६४॥महिमानंनजानंतिमायाया वैभवंमहत्॥ एतत्सर्वंसमाख्यातंयत्पृष्टंतत्त्वयानृप ॥ ६५ ॥ युगधर्मव्यवस्थायांकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इ तिश्रीदेवीभा०म०षष्टस्कंधेएकादशोऽध्यायः॥ ११ ॥राजोवाच॥ तीर्थानिभुविपुण्यानिब्रूहिमेमुनिसत्तम ॥ ग म्यानिमानवैर्देवैःक्षेत्राणिसरितस्तथा ॥ १ ॥ फलंचयादृशंयत्रतीर्थेपुस्नानदानतः ॥ विधिंतुतीर्थयात्रायांनि यमांश्चविशेषतः॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थानिविविधानिच ॥ येषुतीर्थेषुदेवीनांप्र शस्तान्यायनानिच ॥ ३ ॥नदीनांजान्हवीश्रेष्ठायमुनाचसरस्वती ॥ नर्मदागंडकीसिंधुर्गोमतीतमसातथा ॥ ४ ॥ कावेरीचंद्रभागाचपुण्यावेत्रवतीशुभा ॥ चर्मण्वतीचशरयूस्तापीसाभ्रमतीतथा ॥ ५ ॥ एताश्चकथिता राजन्नन्याश्चशतशःपुनः ॥ तासांसमुद्रगाःपुण्याःस्वल्पपुण्याह्यसमुद्रगाः ॥ ६ ॥ समुद्रगानांताःपुण्याःसर्व दौघवहास्तुयाः ॥ मासद्वयंश्रावणादौताश्चसर्वारजस्वलाः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रंपरांबायानामसंस्मरणंचरेदित्युक्तंतत्रकानितानिपुण्यक्षेत्राणीतिराजापृच्छातितीर्थानिभुवीति ॥ १ ॥ विशेषतोब्रूहीत्यन्वयः ॥ २ ॥ ये षुतीर्थेषुदेवीनांललितादेवीनांप्रशस्तान्यायनानिस्थानानिविद्यंतेतानीत्यर्थः अयनमेवायनं ॥ ३ ॥ तमसानदी ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सर्वदौघ वहास्तुयाइति असमुद्रगासुसमुद्रगाःश्रेष्ठाःसमुद्रगास्वपिसर्वदाजलवहाःश्रेष्ठास्ताःसर्वदाजलवहाःश्रावणादौश्रावणभाद्रपदयोरादौमासद्वयं सर्वारजस्वलाःप्रोक्ताइत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ग्राम्यवारिवहा इतिग्रामोपयोगिजलवहाः नसमुद्रगामिन्य इत्यर्थः क्षेत्राण्याह पुष्करमिति ॥ ८ ॥ ९ ॥ शैलानाह श्रीशैलश्चेति सरोरा ण्याह सरांसीति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ एष्विति सर्वेष्वेतेषुस्थानेषुदेवीस्थानानिसंतीत्यर्थः ॥ १५ ॥

भवंतिवृष्टियोगेनग्राम्यवारिवहास्तथा ॥ पुष्करंचकुरुक्षेत्रंधर्मारण्यंसुपावनं॥८॥प्रभासंचप्रयागंचनैमिषार ण्यमेवच ॥ विश्रुतंचार्बुदारण्यंशैलाश्चपावनास्तथा ॥ ९ ॥ श्रीशैलश्चसुमेरुश्चपर्वतोगंधमादनः ॥ सरांसिचै वपुण्यानिमानसंसर्वविश्रुतं ॥ १० ॥ तथाबिंदुसरःश्रेष्ठमक्षोदंनामपावनं ॥ आश्रमास्तुतथापुण्यामुनीनां भावितात्मनां ॥ ११ ॥ विश्रुतस्तुसदापुण्योख्यातोबदरिकाश्रमः ॥ नरनारायणौयत्रतेपातेतौमुनीतपः ॥ १२ ॥ वामनाश्रमआख्यातःशतयूपाश्रमस्तथा ॥ येनयत्रतपस्तप्तंतस्यनाम्नातिविश्रुतः ॥ १३ ॥ एवंपु ण्यानिस्थानानिह्यसंख्यातानिभूतले ॥ मुनिभिःपरिगीतानिपावनानिमहीपते ॥ १४ ॥ एषुस्थानेषुसर्वत्र देवीस्थानानिभूपते ॥ दर्शनात्पापहारीणिवसंतिनियमेनच ॥ १५ ॥ कथयिष्यामितान्यग्रेप्रसंगेनचकानि चित् ॥ तीर्थानिनृपदानानिव्रतानिचमखास्तथा ॥१६॥ तपांसिपुण्यकर्माणिसापेक्षाणिमहीपते ॥ द्रव्यशु द्धिंक्रियाशुद्धिंमनःशुद्धिमपेक्ष्यच ॥ १७ ॥ पावनानिहितीर्थानितपांसिचव्रतानिच ॥ कदाचितद्रव्यशुद्धिः स्यात्क्रियाशुद्धिःकदाचन ॥ १८ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अग्रेसप्तमस्कंधेकानिचिद्देवीस्थानानिकथयिष्यामीत्यर्थः तीर्थादिषुनियमानाह तीर्थानीति हेनृपतीर्थानिदानानिव्रतानिमखास्तपांसिसर्वाणिद्र व्यशुद्धिक्रियाशुद्धिमनःशुद्धिसापेक्षाणितदपेक्षयाफलदानिभवंतिनस्वतइत्यर्थः अतस्तीर्थादिषुत्रसनूशुद्धित्रयंसंपादयोदितिनात्पर्यं ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ तत्रद्रव्यशुद्धिःक्रियाशुद्धिःकदाचित्सिध्येन्मनःशुद्धिस्तुसर्वथादुःसाध्येत्याह कदाचिदिति ॥ १८ ॥ ॥ ॥

॥३१॥

दुर्लभामनसःशुद्धिःसर्वेषांसर्वदानृप ॥ मनस्तुचंचलंराजन्ननेकविषयाश्रितं ॥ १९ ॥ कथंशुद्धंभवेद्राजन्ना
नाभावसमाश्रितं ॥ कामक्रोधौतथालोभोह्यहंकारोमदस्तथा ॥ २० ॥ सर्वविघ्नकराह्येतेतपस्तीर्थव्रतेषुच ॥
अहिंसासत्यमस्तेयंशौचमिंद्रियनिग्रहः ॥ २१ ॥ स्वधर्मपालनंराजन्सर्वतीर्थफलप्रदं ॥ नित्यकर्मपरित्या
गान्मार्गेसंसर्गदोषतः ॥ २२ ॥ व्यर्थंतीर्थाधिगमनंपापमेवावशिष्यते ॥ क्षालयंतिहितीर्थानिसर्वथादेहजंम
लं ॥ २३ ॥ मानसंक्षालितुंतानिनसमर्थानिवैनृप ॥ शक्तानियदिचेत्तानिगंगातीरनिवासिनः ॥ २४ ॥ मुन
योद्रोहसंयुक्ताःकथंस्युर्भावितेश्वराः ॥ वसिष्ठसदृशाःप्रह्वाविश्वामित्रादयःकिल ॥ २५ ॥ रागद्वेषरताःसर्वे
कामक्रोधाकुलाःसदा ॥ चित्तशुद्धिमयंतीर्थंगंगादिभ्योतिपावनं ॥ २६ ॥ यदिस्याद्दैवयोगेनक्षालयत्यंतरंम
लं ॥ विशेषेणतुसत्संगोज्ञाननिष्ठस्यभूपते ॥ २७ ॥ नवेदानचशास्त्राणिनव्रतानितपांसिन ॥ नमखानचदा
नानिचित्तशुद्धेस्तुकारणं ॥ २८ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ननुयदितीर्थादिसेवनान्नाचित्तशुद्धिस्तर्हिसाकस्माद्भवतितत्राह यदिस्यादिति हेभूपते यदिदैवयोगेनज्ञाननिष्ठस्यसत्संगोविशेषेणनिरंतरंस्या ॥३१॥
त्तदासएवसत्संगःआंतरंमलंमानसंमलंक्षालयतिनान्यदित्यर्थः यदिदैवयोगेनत्यनेनसत्संगस्यातिदुर्लभत्वंबोधितं ॥ २७ ॥ २८ ॥

तथाचकलिभयार्दितस्तृतीयचतुर्थस्कंधयोः प्रतिपादितांद्रव्यशुद्धिंक्रियाशुद्धिंच संपाद्यपुण्यक्षेत्रेवसन्ज्ञानानिष्ठसत्समागमेनशास्त्रश्रवणादिना
मानसींशुद्धिंवैराग्यादिनासंपाद्यदेवीनामानिगृण्हन्श्रीदेवीसमाराधनपरोभवेदितिसर्वप्रकरणार्थः अत्रद्रव्यक्रियाचित्तशुद्धीनांमध्येसर्वेषांव्र
तनियमानामंतर्भावमभिप्रेत्यराज्ञापृष्टाअपितीर्थव्रतानियमानोक्ताइतिबोध्यं तत्रापिचित्तशुद्धिरतिदुर्लभेतिदर्शयितुंवसिष्ठविश्वामित्रयोः कथांप्र

॥ २९ ॥ आडीवकंमहा
वसिष्ठोब्रह्मणःपुत्रोवेदविद्याविशारदः॥ रागद्वेषान्वितःकामंगंगातीरसमाश्रितः
युद्धंविश्वामित्रवसिष्ठयोः॥ जातंनिरर्थकंद्वेषाद्देवानांविस्मयप्रदं ॥ ३० ॥ विश्वामित्रोबकस्तत्रजातःपरमता
पसः॥ शप्तःसतुवसिष्ठेनहरिश्चंद्रस्यकारणात् ॥३१॥ कौशिकेनवसिष्ठोपिशप्त्वाडीदेहभाक्कृतः ॥ शापादा
डीबकौजातौतौमुनीविशदप्रभौ ॥ ३२ ॥ निवासंप्रापतुस्तीरेसरसोमानसस्यच ॥ चक्रतुर्दारुणंयुद्धंनखचंचु
प्रताडनैः॥ ३३ ॥ वर्षाणामयुतंयावत्तावृषीरोषसंयुतौ ॥ युयुधातेमदोन्मत्तौसिंहाविवपरस्परं ॥ ३४ ॥ रा
जोवाच ॥ कथंतौमुनिशार्दूलौतापसौधर्मतत्परौ ॥ परस्परंवैरपरौसंजातौकेनहेतुना ॥ ३५ ॥ शापंपरस्प
रंकेनकारणेनमहामती ॥ दत्तवंतौमिथःक्लेशकारकौदुखदौनृणां ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्तौति वसिष्ठोब्रह्मणइति गंगातीरस्थितोपिरागद्वेषान्विताश्चित्तशुद्धिरहितइत्यर्थः एतादृशानांमहतामपियतोनचित्तशुद्धिस्ततःसादुर्लभैवेति
भावः ॥ २९ ॥ रागद्वेषान्वितत्वेकिंप्रमाणमितिचेद्युद्धमेवप्रमाणमित्याह आडीबकमिति आडिश्चबकश्चयोद्धारौयस्मिन्युद्धेतद्युद्धमा
डीबकं आडिः शरारिः शरारिराटिराडिश्चेतिकोशः आडीबकमित्यत्रान्येषामपीतिपूर्वपदस्यदीर्घः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
॥३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

 ॥ ३७ ॥ प्रतिजज्ञइति ममपुत्रोभवतुतेनपुत्रेणनरमेधंमहाक्रतुंहेवरुणत्वत्प्रीत्यर्थंकरिष्यामीतिप्रतिज्ञांकृतवानित्यर्थः ॥ ३८ ॥ दधारगर्भ

व्यासउवाच ॥ हरिश्चंद्रोनृपश्रेष्ठस्त्रिशंकुतनयःपुरा ॥ बभूवरविवंशीयोरामचंद्रस्यपूर्वजः ॥ ३७ ॥ अनप
 त्यःसराजर्षिर्वरुणायमहाक्रतुं ॥ प्रतिजज्ञेपुत्रकामोनरमेधंदुरासदं ॥ ३८ ॥ वरुणस्तस्यसंतुष्टोयज्ञस्य
नियमेकृते ॥ दधारगर्भंराज्ञस्तुभार्यापरमसुंदरी ॥ ३९ ॥ राजाबभूवसंतुष्टोदृष्ट्वाभार्यांसदोहदां ॥ चकारवि
धिवत्कर्मगर्भसंस्कारकारकं ॥ ४० ॥ सुषुवेतनयंनारीसर्वलक्षणसंयुतं ॥ मुदंप्रापनृपस्तत्रपुत्रेजातेविशां
पते ॥ ४१ ॥ कृतवान्जातकर्मादिसंस्कारविधिमुत्तमं ॥ ददौहिरण्यंगादोग्ध्रीर्ब्राह्मणेभ्योविशेषतः ॥ ४२ ॥
जन्मोत्सवेतिसंवृत्तेगेहेवैयादसांपतिः ॥ आजगाममहाराजविप्रवेषधरस्तथा ॥ ४३ ॥ पूजितःपार्थिवेनाथदत्वा
विधिवदासनं ॥ कार्येपृष्टेब्रवीद्वाक्यंवरुणोस्मीतिभूपतिं ॥ ४४ ॥ कुरुयज्ञंसुतंकृत्वापशुंपरमपावनं ॥ सत्य
वाग्भवराजेंद्रसंकल्पस्तुत्वयाकृतः ॥ ४५ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजाविव्हलोतिव्यथाकुलः ॥ संस्तभ्याधिंनृपः
प्राहवरुणंसत्कृतांजलिः ॥ ४६ ॥ स्वामिन्करोमितंयज्ञंसर्वथाविधिपूर्वकं ॥ मयातियत्प्रतिज्ञातंभवामिसत्य
वागहं ॥ ४७ ॥ पूर्णेमासेविशुद्ध्येतधर्मपत्नीसुरोत्तम ॥ विशुद्धायांतुभार्यायांकर्तव्यःसपशुर्मखः ॥ ४८ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तेवचनेराज्ञावरुणःस्वगृहंगतः ॥ राजाबभूवसंतुष्टःकिंचिच्चिंतातुरस्तथा ॥ ४९ ॥
पूर्णेमासिपुनःपाशीपरीक्षार्थंनृपालये ॥ आजगामद्विजोभूत्वासुवेषःसुष्टुभाषकः ॥ ५० ॥ कृतार्हणंसुखासी
नंभूपतिस्तंसुरोत्तमं ॥ उवाचविनयोपेतोहेतुगर्भंवचस्तदा ॥ ५१ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मीति तेनवरुणसंतोषेणेतिशेषः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ दोग्ध्रीर्दुग्धवतीः ॥ ४२ ॥ यादसांपतिर्वरुणः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥
भवामिभविष्यामीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

असंस्कृतंसुतंस्वामिन्यूपेबध्नामितंकथं ॥ संस्कृत्यक्षत्रियंकृत्वायंजेहंयज्ञमुत्तमं ॥ ५२ ॥ दयसेयदिदेवत्वं
ज्ञात्वादीनंस्वसेवकं ॥ असंस्कृतस्यवालस्यनाधिकारोस्तिकुत्रचित् ॥ ५३ ॥ वरुणउवाच ॥ प्रतारयासि
राजेंद्रकृत्वासमयमग्रतः ॥ दुस्त्यजस्तवजानामिसुतस्नेहोह्यपुत्रिणः ॥ ५४ ॥ गृहंव्रजामिभूपालवचनात्तव
कोमलात् ॥ कियत्कालंप्रतीक्ष्याहमागमिष्यामितेगृहं ॥ ५५ ॥ भवितव्यंत्वयाताततदासत्यवचोन्वितं ॥
अन्यथात्वयिमुंचामिकोपंशापसमन्वितं ॥ ५६ ॥ राजोवाच ॥ समावर्त्तनकर्मांतेसर्वथायादसांपते ॥ कृत्वा
पुत्रंपशुंयज्ञेयजिष्येविधिपूर्वकं ॥ ५७ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञोवरुणःप्रीतमानसः ॥ तथेत्यु
क्त्वाययौतूर्णंनृपस्तुसुस्थितोभवत् ॥ ५८ ॥ रोहितास्यइतिख्यातःसुतस्तस्यविवृद्धिमान् ॥ संजातश्चतुरःसर्ववि
द्यानांचविशारदः ॥ ५९ ॥ यज्ञस्यकारणंयेनज्ञातंसर्वंसविस्तरं ॥ भयभीतस्ततःसोतिमत्वामरणमात्मनः
॥ ६० ॥ कृत्वापलायनंवीरोगतोसौगिरिगव्हरे ॥ अगम्येनृपतिःस्थानेस्थितस्तत्रभयातुरः ॥ ६१ ॥ प्राप्ते
कालेथवरुणोयज्ञार्थीनृपतेर्गृहं ॥ गत्वातमाहभूपालंकुरुयज्ञंविशांपते ॥ ६२ ॥ प्रम्लानवदनोराजातमाहव्य
थितेंद्रियः ॥ किंकरोमिगतःक्वापिसुतोमेसुरसत्तम ॥ ६३ ॥ श्रुत्वातद्वचनंराज्ञःकुपितोयादसांपतिः ॥ शशाप
तंनृपंकोपादसत्यवादिनंभृशं ॥ ६४ ॥ जलोदराभिधोव्याधिर्देहेभवतुतेनृप ॥ यतःप्रतारितश्चाहंकृत्वाकपट
पंडित ॥ ६५ ॥ इतिशप्त्वाययौधामस्वकंपाशधरस्तदा ॥ राजाचिंतातुरस्तस्थौभवनेव्याधिपीडितः ॥ ६६ ॥

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कृत्वेतिसमयामितिशेषः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

तुर्भिरधिकैःपंचाशाद्भिःपद्यैरनंतरं ॥ शुनःशेपकाथांतेचयुद्धमाडीबकंस्मृतं ॥ १ ॥ पितुर्गृहेगम्यतेचेत्पितातवनरमेधंत्वत्पशुकंकरिष्यतितस्मा १२

॥२३॥

यदातिव्याधितोराजारोगेणशापजेनह ॥ तदाशुश्रावपुत्रोपिपितरंव्याधिपीडितं ॥ ६७ ॥ पांथिकःप्राहपुत्रं हिपितातेभृशदुःखितः ॥ जलोदरविकारेणशापजेननृपात्मज ॥ ६८ ॥ विनष्टंजीवितंतेद्यवृथाजातस्यदुर्मते यस्त्यक्त्वापितरंदुःस्थंप्राप्तोसिगिरिगह्वरं ॥ ६९ ॥ किमनेनशरीरेणप्राप्तंतेजन्मनःफलं ॥ देहदंदुःखितंकृत्वा स्थितोस्यत्रसुताधम ॥ ७० ॥ प्राणास्त्याज्याःपितुःकार्येसत्पुत्रेणेतिनिश्चयः ॥ त्वदर्थेदुःखितोराजाक्रंदति व्याधिपीडितः ॥ ७१ ॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचस्तथ्यंपांथिकाद्धर्मसंयुतं ॥ यदाचक्रेमनोगंतुंद्रष्टुंता तंव्यथातुरं ॥ ७२ ॥ तदाविप्रवपुर्भूत्वावासवस्तमुपागमत् ॥ रहःप्राहहितंवाक्यंदयावानिवभारत ॥ ७३ मूर्खोसिराजपुत्रत्वंगमनायमतिंवृथा ॥ करोषिपितरंत्वद्यनजानासिव्यथायुतं ॥ ७४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेषष्ठस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ इंद्रउवाच ॥ साहसंकृतवान्राजापूर्वंयत्कथितोमखः ॥ वरुणा यप्रतिज्ञातःपुत्रंकृत्वापशुंप्रियं ॥ १ ॥ गतेत्वयिपितापुत्रंबध्वायूपेऽघृणःपुनः ॥ पशुंकृत्वामहाबुद्धेवाधिष्यति व्यथातुरः ॥ २ ॥ इत्थंनिषिद्धस्तत्पुत्रःशक्रेणामिततेजसा ॥ स्थितस्तत्रैवमायेशीमायायामोहितोभृशं ॥ ३ ॥

न्नागमस्तत्रेत्यभिप्रायेणपितुर्वृत्तांतमिंद्रोबोधयति साहसमिति प्रियंपुत्रंपशुंकृत्वाकथितोवेदेषूक्तोमखोनरमेधोवरुणायपूर्वंप्रतिज्ञातइतियत्तद्रा ॥२३॥
ज्ञासाहसंकृतवानित्यर्थः ॥ १ ॥ ततःकिंतत्राहगतेत्वयीति अघृणइतिच्छेदः व्यथातुरःपीडितः ॥ २ ॥ स्थितस्तत्रैवेति पितृगृहंनगत
इत्यर्थः मायेशीमायास्वामिनीभगवतीब्रह्मचिद्रूपिणीतस्यामायया मोहितइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

॥४॥५॥६॥ त्रयोदशविधाइति औरसक्षेत्रजदात्रिमकृत्रिमादयोमनुस्मृतिप्रसिद्धाः धर्मसंग्रहेधर्मशास्त्रे ॥७॥८॥९॥

यदापुनःपुनःश्रुत्वापितरंरोगपीडितं॥ गमनायमतिंचक्रेतदेंद्रःप्रत्यषेधयत् ॥४॥ हरिश्चंद्रोतिदुःखार्तःप प्रच्छगुरुमंतिके॥ स्थितंवसिष्ठमेकांतेसर्वज्ञंहिततत्परं ॥५॥ राजोवाच॥ भगवन्किंकरोम्यद्यकातरो स्मिव्यथाकुलः॥त्राहिमांदुःखमनसंमहाव्याधिभयातुरं॥६॥ वसिष्ठउवाच॥ शृणुराजन्नुपायोस्तिरोग नाशंप्रतिस्तुतः॥ त्रयोदशविधाःपुत्राःकथिताधर्मसंग्रहे॥७॥ तस्मात्क्रीतंसुतंकृत्वायजस्वमखमुत्तमं॥ द्रव्यंदत्वायथोद्दिष्टमानयस्वद्विजोत्तमं॥८॥ एवंकृतेमखेभूपरोगनाशोभविष्यति॥ वरुणोपिप्रसन्नात्माभ विष्यतियथासुखं॥९॥ व्यासउवाच॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजाप्रोवाचमंत्रिणं॥ अन्वेषयमहाबुद्धेविष येष्वतियत्नतः॥१०॥ कदाचित्कोपिलोभार्थीददातिस्वसुतंपिता॥ समानयधनंदत्वायावत्प्रार्थयतेप्यसौ ॥११॥ सर्वथैवसमानेयोयज्ञार्थेद्विजबालकः॥ नकार्याकृपणाबुद्धिस्त्वयामत्कार्यहेतवे॥१२॥ प्रार्थनीय स्त्वयापुत्रःकस्यचिद्द्विजवादिनः॥ द्रव्येणदेहियज्ञार्थेकर्तव्योसौपशुःकिल॥१३॥ इतिसंचोदितस्तेनस चिवःकार्यहेतवे॥ अन्वेषयामासपुरेग्रामेग्रामेगृहेगृहे॥१४॥ एवमन्वेषतस्तस्यविषयेकश्चिदातुरः॥ नि र्द्धनास्त्रिसुतश्चासीदजीगर्तेतिनामतः॥१५॥ तस्यपुत्रंशुनःशेपंमध्यमंमंत्रिसत्तमः॥ आनयामासदत्वार्थं प्रार्थितंयद्धनंतदा॥१६॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

विषयेषुदेशेषु॥१०॥असौपितायावद्धनंप्रार्थयतेतावद्दत्वेत्यन्वयः॥११॥१२॥ द्विजवादिनःब्राह्मणस्येत्यर्थः प्रार्थनास्वरूपमाह द्रव्येणदेहीति इतिप्रार्थनीयइतिशेषः॥१३॥१४॥१५॥१६॥ ॥ ॥ ॥

 ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ तंद्विजसुतंस्वदेहस्यरक्षार्थंहंसीदमनुचितमितिभावः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥

समानीयशुनःशेपंसचिवःकार्यतत्परः ॥ राज्ञेनिवेदयामासपशुयोगंद्विजात्मजं ॥ १७ ॥ राजातिमुदितस्तेन विप्रानानीयसर्वतः ॥ कारयामाससंभारान्यज्ञार्थंवेदवित्तमान् ॥ १८ ॥ प्रारब्धेतुमखेतत्रविश्वामित्रोमहामुनिः॥ बद्धंदृष्ट्वाशुनःशेपंनिषिषेधनृपंतदा ॥ १९ ॥ राजन्मासाहसंकार्षीर्मुंचैनंद्विजबालकं ॥ प्रार्थयाम्यहमायुष्मन्सुखंतेह्यभविष्यति ॥ २० ॥ क्रंदत्ययंशुनःशेपःकरुणामांदुनोत्यपि ॥ दयावान्भवराजेंद्रकुरुमेवचनंनृप ॥ २१ परदेहस्यरक्षायैस्वदेहंयेदयापराः ॥ ददतिक्षत्रियाःपूर्वंस्वर्गकामाःशुचिव्रताः ॥ २२ ॥ तस्यदेहस्यरक्षार्थंहंसिद्विजसुतंबलात् ॥ पापंमाकुरुराजेंद्रदयावान्भवबालके ॥ २३ ॥ सर्वेषांसदृशीप्रीतिर्देहेवेत्सिस्वयंनृप ॥ मुंचैनंबालकंतस्मात्प्रमाणंयदिमेवचः ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ अनादृत्यचतद्वाक्यंराजादुःखातुरोभृशं ॥ नमुमोचमुनिस्तस्मैचुकोपातीवतापसः ॥ २५ ॥ उपदेशंददौतस्मैशुनःशेपायकौशिकः ॥ मंत्रंपाशधरस्याथदयावान्वेदवित्तमः ॥ २६ ॥ शुनःशेपोपितंमंत्रमसकृद्व्यधकर्शितः ॥ प्लुतस्वरेणचुक्रोशसंस्मरन्वरुणंभृशं ॥ २७ ॥ स्तुवंतंमुनिपुत्रंतंज्ञात्वावैयादसांपतिः ॥ तत्रागत्यशुनःशेपंमुमोचकरुणार्णवः ॥२८॥ रोगहीनंनृपंकृत्वावरुणःस्वगृहंययौ॥विश्वामित्रस्तुतंपुत्रंकृतवान्मोचितंमृतेः ॥ २९॥ नकृतंवचनंराज्ञाकौशिकस्यमहात्मनः ॥ रोषंदधारमनसाराज्ञोपरिसगाधिजः ॥ ३० ॥ एकस्मिन्समयेराजाहयारूढोवनंगतः ॥ सूकरंहंतुकामस्तुमध्यान्हेकौशिकीतटे ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पाशधरस्यवरुणस्य ॥ २६ ॥ प्लुतस्वरेणाक्रोशनूजजापेत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ मृतेर्मरणान्मोचितंमुक्तंकृतवानित्यर्थः ॥ २९ ॥
गाधिजोविश्वामित्रः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

राज्यमद्भुतमिति इयंकथाविस्तरेणसप्तमस्कंधेवक्ष्यते ॥ ३२ ॥ ॥ ३३॥ ३४ ॥ जाल्मभूर्ख ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ नीडंघ

वृद्धब्राह्मणवेषेणविश्वामित्रेणवंचितः ॥ सर्वस्वंप्रार्थितंतस्यगृहीतंराज्यमद्भुतं ॥ ३२ ॥ पीडितोसौहरिश्चं द्रोयजमानोयतोभृशं ॥ वसिष्ठःकौशिकंप्राहवनेप्राप्तंयदृच्छया ॥ ३३ ॥ कौशिकाधमदुर्बुद्धेवृथाब्राह्मणवेष भृत्॥बकधर्मवृथाकिंत्वंगर्वंवहसिदांभिक ॥ ३४ ॥ कस्मात्त्वयानृपश्रेष्ठोयजमानोममाप्यसौ ॥ अपराधंवि नाजाल्मगमितोदुःखमद्भुतं ॥ ३५ ॥ बकध्यानपरोयस्मात्तस्मात्त्वंवैबकोभव ॥ इतिशप्तोवसिष्ठेनकौशिकः प्राहतंपुनः ॥ ३६ ॥ त्वमप्याडिर्भवायुष्मन्बकोहंयावदेवहि ॥ व्यासउवाच ॥ एवंपरस्परंदत्वाशापंतौक्रो धपीडितौ ॥ ३७ ॥ अंडजौतरसाजातौसरस्याडीबकौमुनी ॥ एकस्मिन्पादपेनीडंकृत्वासौबकरूपभाक्॥ ३८ ॥ विश्वामित्रःस्थितस्तत्रादिव्येसरसिमानसे ॥ अन्यस्मिन्पादपेकृत्वावसिष्ठोनीडमुत्तमं ॥ ३९ ॥ आ डिरूपधरस्तस्थावन्योन्यंद्वेषतत्परौ ॥ दिनेदिनेतौसंग्रामंचक्रतुःक्रोधसंयुतौ॥ ४० ॥ दुःखदंसर्वलोकानांक्रं दमानावुभौभृशं ॥ चंचुपक्षप्रहारैस्तुनखाघातैःपरस्परं ॥ ४१ ॥ जघ्नतूरुधिराक्लिन्नौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ एवंबहूनिवर्षाणिपक्षिरूपधरौमुनी ॥ ४२ ॥ स्थितौतत्रमहाराजशापपाशेनयंत्रितौ ॥ राजोवाच ॥ कथंमु क्तौमुनिश्रेष्ठौशापाद्वसिष्ठकौशिकौ ॥४३॥ तन्ममाचक्ष्वविप्रर्षेपरंकौतूहलंहिमे ॥ व्यासउवाच ॥युध्यमाना वुभौदृष्ट्वाब्रह्मालोकपितामहः ॥४४॥तत्राजगामानिमिषैर्वृतःसर्वैर्दयापरैः॥ तावाश्वास्यजगत्कर्तायुध्यतोर्वि निवार्यच॥४५॥शापंसंमोचयामासतयोःक्षिप्तंपरस्परं॥ततोजग्मुःसुराःसर्वेस्वानिधिष्ण्ययानिपद्मभूः॥४६॥

क्षियहं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४॥ आनिमिषैर्गणैः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥४७॥ मित्रावरुणिनाशांतेनवसिष्ठेनापीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ चित्तशुद्धेर्दौर्लभ्यदर्शनार्थमियंकथादृष्टांतार्थंगृहीतातामुपसंहरति तस्माद्राजन्निति॥५०॥ निरर्थकमित्यस्योत्तरत्रान्वयः ॥ ५१ ॥ एतादृशीदुर्लभाचित्तशुद्धिःकथंसाधनीयेतिचेत्तत्राह वासनारहित

सत्यलोकंजगामाशुहंसारूढःप्रतापवान् ॥ विश्वामित्रोप्यगात्तूर्णंवसिष्ठःस्वाश्रमंगतः ॥ ४७ ॥ मिथःस्नेहंत तःकृत्वाप्राजापत्योपदेशतः ॥ मित्रावरुणिनाप्येवंकृतंयुद्धमकारणं ॥ ४८ ॥ कौशिकेनसमंभूपदुःखदंचपर स्परं ॥ कोनाममानवेलोकेदेवोवादानवोपिवा ॥ ४९ ॥ अहंकारजयंकृत्वासर्वदासुखभाग्भवेत् ॥ तस्माद्रा जंश्चित्तशुद्धिर्महतामपिदुर्लभा ॥ ५०॥ यत्नेनसाधनीयासातद्विहीनंनिरर्थकं ॥ तीर्थदानंतपःसत्यंयत्किंचि द्धर्मसाधनं ॥ ५१॥ वासनारहितंकृत्वातच्चित्तंश्रवणादिना ॥ तीर्थादिषुवसेन्नित्यंदेवीपूजनतत्परः ॥ ५२ ॥ देवीनामानिवचसागृण्हन्तस्यागुणांस्तुवन् ॥ ध्यायंस्तस्याःपदांभोजंकालिदोषभयार्दितः ॥५३॥ एवंतुकु र्वतस्तस्यनकदाचित्कलेर्भयं ॥ अनायासेनसंसारान्मुच्यतेपातकीजनः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा पुराणेषष्ठस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३॥ जनमेजयउवाच ॥मित्रावरुणिरित्युक्तंनामतस्यमुनेःकथं ॥वसिष्ठ स्यमहाभागब्रह्मणस्तनुजस्यह ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

मिति सत्संगं पूर्वोक्तं कृत्वावेदांतश्रवणादिना चित्तंवासनारहितंयदाभवतितदातच्छुद्धमितिकथ्यतेतथाकृत्वातीर्थादिषुवसेदित्यर्थः किंकुर्वन्नवसे त्तत्राह देवीपूजनतत्परइति॥५२॥५३॥एवंकुर्वतःकिंफलंभवतितत्राह एवंत्विति मुच्यतेश्रीभगवत्यनुग्रहेणज्ञानप्राप्तिद्वारेणेत्यर्थः ॥५४॥ इतिश्रीदे०भा०षष्ठस्कं०त्रयोदशोऽध्यायः॥१३ ॥एकोनसप्ततिश्लोकैर्वसिष्ठस्यतुशापतः॥मैत्रावरुणिताजातासाकथाप्रोच्यतेधुना ॥ १ ॥ वसिष्ठस्यपूर्वाध्यायेमैत्रावरुणिरितिनामोक्तंतत्रकेनप्रवृत्तिनिमित्तेनतन्नामजातमितिराजापृच्छति मैत्रावरुणिरित्युक्तमिति यदिमित्रावरुणयो रपत्यमित्यर्थः तर्हिब्रह्मणस्तनुजस्यतन्नामकथंजातमित्यर्थः ॥१॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तस्मादिति किमसाविति असौवसिष्ठः किंतयोर्मित्रावरुणयोः कर्मतस्तन्नामप्राप्तवानथवागुणतइत्यर्थः ॥२॥३॥ यस्मान्मित्रावरुणयोरपत्यमितिशे षस्तस्मादित्यन्वयः ॥ ४ ॥ चित्रमेतदिति राज्ञः शापोमुनिंलग्नः प्राप्तएतदप्याश्चर्यमित्यर्थः ॥ ५ ॥ किमसौकिमर्थमित्यर्थः मूलतआ दितः ॥ ६ ॥ पूर्वमिति तृतीयचतुर्थस्कंधयोरित्यर्थः मायागुणैरिति मायामयः सर्वः प्रपंचोमायायास्त्रिभिर्गुणैः सर्वदाव्याप्तस्तेचगुणाः

किमसौकर्मतोनामप्राप्तवान्गुणतस्तथा ॥ ब्रूहिमेवदतांश्रेष्ठकारणंतस्यसंमतं ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥निबो धनृपतिश्रेष्ठवसिष्ठोब्रह्मणःसुतः ॥ निमिशापात्तनुंत्यक्त्वापुनर्जातोमहाद्युतिः ॥ ३ ॥ मित्रावरुणयोर्यस्मात्त स्मात्तन्नामविश्रुतं ॥ मित्रावरुणिरित्यस्मिंल्लोकेसर्वत्रपार्थिव ॥ ४ ॥ राजोवाच ॥ कस्माच्छप्तःसधर्मा त्माराज्ञाब्रह्मात्मजोमुनिः ॥ चित्रमेतन्मुनिंलग्नोराज्ञःशापोतिदारुणः ॥ ५ ॥ अनागसंमुनिंराजाकिमसौशप्त वान्मुने ॥ कारणंवदधर्मज्ञतस्यशापस्यमूलतः ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ कारणंतुमयाप्रोक्तंतवपूर्वंविमि श्रितः ॥ संसारोयंत्रिभिर्व्याप्तोराजन्मायागुणैःकिल ॥ ७ ॥ धर्मंकरोतुभूपालश्चरंतुतापसास्तपः ॥ सर्वेषांतु गुणैर्विद्धंनोज्वलंतद्भवेदिह ॥ ८ ॥ कामक्रोधाभिभूताश्चराजानोमुनयस्तथा ॥ लोभाहंकारसंयुक्ताश्चरंतिदु श्चरंतपः ॥ ९ ॥ यजंतिक्षत्रियाराजन्रजोगुणसमावृताः ॥ ब्राह्मणास्तुतथाराजन्नकोपिसत्वसंयुतः ॥ १० ॥

सर्वदोपचयापचयाविशिष्टास्तथाचयदासत्वगुणोपचयस्तदानीचाअप्युत्तमंकर्मकुर्वंति यदारजस्तमोगुणोपचयस्तदामहांतोपिनीचंकर्मकुर्वं तीतिमहांतंप्रतिकथंशापोदत्तइत्याश्चर्यंनकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ७ ॥ तदेवस्पष्टयति धर्मंकरोत्विति ननुतेसर्वेधर्मकर्तारःसात्विकाःप्रतिभांति तत्राह सर्वेषांत्विति नोज्वलंनसात्विकंतद्धर्मादिकमित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥

विधेर्बलात्आरब्धप्रेरिततमोगुणबलादित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ नन्वेतादृशामहांतःकिमितिगुणत्रयवेगदमनंनाचरंतितत्राह पराशक्तिप्र भावोयमिति तर्हिकोपिमुक्तोनस्यादितिचेत्तत्राह यस्यानुग्रहमिति ॥ १३ ॥ बंधमोक्षादिकंसर्वंतदिच्छयाभवतीत्याह महांतोपीति अथा पितेस्वसेवार्थंब्रह्मादयोमहांतोपिस्थापिताः नमोचिताः अथचपामराअपिसत्यव्रतादयस्तृतीयस्कंधोक्तप्रकारेणमोचिताः अत्रमहाराज्याः प राशक्तेरिच्छैवकारणंनान्यादित्यर्थः ॥ १४ ॥ ननुतर्हिस्वतंत्रायास्तस्याःपरमेश्वर्यामनसिकिमस्तितत्राह तस्यास्त्विति तर्हिकिंकर्तव्यमिति

ऋषिणासौनिमिःशप्तस्तेनशप्तोमुनिःपुनः ॥ दुःखाद्दुःखतरंप्राप्तावुभावपिविधेर्बलात् ॥ ११ ॥ द्रव्यशुद्धिः क्रियाशुद्धिर्मनसःशुद्धिरुज्वला ॥ दुर्लभाप्राणिनांभूपसंसारेत्रिगुणात्मके ॥ १२ ॥ पराशक्तिप्रभावोऽयंनो ल्लंघ्यःकेनचित्क्वचित् ॥ यस्यानुग्रहमिच्छेत्सामोचयत्येवतत्क्षणात् ॥ १३ ॥ महांतोपिनमुच्यंतेहरिब्रह्मराद यः ॥ पामराअपिमुच्यंतेतथासत्यव्रतादयः ॥ १४ ॥ तस्यास्तुहृदयंकोपिनवेत्तिभुवनत्रयेतथापिभक्तवश्ये यंभवत्येवसुनिश्चितं ॥ १५ ॥ तस्मात्तद्भक्तिरास्थेयादोषनिर्मूलनायच ॥ रागदंभादियुक्ताचेत्साभक्ति र्नाशिनीभवेत् ॥ १६ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चेत्तद्वयंमाकार्षीर्यतोभक्तवश्याभगवतीतिनिश्चितंभवतिततोनार्किचिद्भयमस्तीत्यभिप्रायेणाह तथापीति ॥ १५ ॥ यस्मादेवंतस्मादिति दोषनि र्मूलनायगुणत्रयोच्छेदायेत्यर्थः परंतुसाभक्तिर्निर्व्याजाचेत्कल्याणकरीनोचेदनर्थंकरीत्याह रागदंभादीति इदंनिर्व्याजभक्तेरावश्यक त्वद्योतनार्थंबिभीषिकामात्रं वस्तुतस्तुसहेलंवासलीलंवायस्याःस्मरणमात्रतः सिद्धयोष्टौकरस्थास्युरंतेमुक्तिश्चशाश्वतीत्यादिवचनैर्यथाकथंचि दपिदेव्याभक्तिःसिद्धिदायिनीतिबोध्यं ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथकथांप्रस्तौति इक्ष्वाकिति ॥ १७ ॥ इक्ष्वाकोर्द्वादशस्तनयोनिमिः ॥ १८ ॥ ब्राह्मणानामग्रहारंजयंतुपुरसंज्ञकं निवेशयामासेत्यन्व

इक्ष्वाकुकुलसंभूतोनिमिर्नामनराधिपः ॥ रूपवान्गुणसंपन्नोधर्मज्ञोलोकरंजकः ॥ १७॥ सत्यवादीदानपरो याजकोज्ञानवांच्छुचिः ॥ द्वादशस्तनयोधीमान्प्रजापालनतत्परः ॥१८ ॥ पुरंनिवेशयामासगौतमाश्रमसन्नि धौ ॥ जयंतुपुरसंज्ञंतुब्राह्मणानांहितायसः ॥ १९ ॥ बुद्धिस्तस्यसमुत्पन्नायजेयमितिराजसी ॥ यज्ञेनबहुका लेनदक्षिणासंयुतेनच ॥ २० ॥ इक्ष्वाकुंपितरंदृष्ट्वायज्ञकार्यायपार्थिव ॥ कारयामाससंभारंयथोद्दिष्टंमहात्म भिः ॥२१ ॥ भृगुमंगिरसंचैववामदेवंचगौतमं ॥ वासिष्ठंचपुलस्त्यंचऋचीकंपुलहंक्रतुं ॥ २२ ॥ मुनीनामंत्र यामाससर्वज्ञान्वेदपारगान् ॥ यज्ञविद्याप्रवीणांश्चतापसान्वेदवित्तमान् ॥२३॥ राजासंभृतसंभारःसंपूज्यगु रुमात्मनः ॥ वसिष्ठंप्राहधर्मज्ञोविनयेनसमन्वितः ॥ २४ ॥ यजेयंमुनिशार्दूलयाजयस्वकृपानिधे ॥ गुरुस्त्वं सर्ववेत्तासिकार्यमेकुरुसांप्रतं ॥ २५ ॥ यज्ञोपकरणंसर्वंसमानीतंसुसंस्कृतं ॥ पंचवर्षसहस्त्रंतुदीक्षांकर्तुमति श्रमे ॥ २६ ॥ यस्मिन्यज्ञेसमाराध्यादेवीश्रीजगदंबिका ॥ तत्प्रीत्यर्थमहंयज्ञंकरोमिविधिपूर्वकं ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वासौनिमेर्वाक्यंवासिष्ठःप्राहभूपतिं ॥ इंद्रेणाहंवृतःपूर्वंयज्ञार्थंनृपसत्तम ॥ २८ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यः ॥ १९ ॥ २० ॥ इक्ष्वाकुंपितरंदृष्ट्वातदनुज्ञामादायेतिशेषः ॥ ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ किंदेव तोद्देशेनयज्ञइतिचेत्तत्राह यस्मिन्यज्ञेइति श्रीदेवीप्रीत्यर्थंयज्ञःक्रियतइत्यर्थः ॥२७ ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥

 इंद्रोपिदेवीमखंकर्तुमुद्युक्तोमयादीक्षांगमितः प्रापितोस्ति तथाचमध्येआगमनंममसंभवतित्वंतद्यज्ञसमात्युत्तरंप्रारंभंकुर्वित्यर्थः ॥ २९ ॥

॥३७॥ पराशक्तिमखंकर्तुमुद्युक्तःपाकशासनः ॥ सदीक्षांगमितोदेवःपंचवर्षशतात्मिकां ॥ २९ ॥ तस्मात्त्वमंतरंताव
त्प्रतिपालयपार्थिव ॥ इंद्रयज्ञेसमाप्तेत्रकृत्वाकार्यंदिवस्पतेः ॥ ३० ॥ आगमिष्याम्यहंराजन्तावत्त्वंप्रतिपाल
य ॥ राजोवाच ॥ मयानिमंत्रिताश्चान्येमुनयोयज्ञकारणात् ॥३१॥ संभाराःसंभृताःसर्वेपालयामिकथंगुरो
॥ इक्ष्वाकूणांकुलेब्रह्मन्गुरुस्त्वंवेदवित्तमः ॥ ३२ ॥ कथंत्यक्त्वाद्यमेकार्यमुद्यतोगंतुमाशुवै ॥ नतेयुक्तंद्विजश्रे
ष्ठयदुत्सृज्यमखंमम ॥ ३३ ॥ गंतासिधनलोभेनलोभाकुलितचेतनः ॥ निवारितोपिराज्ञासजगामेंद्रमखंगु
रुः ॥ ३४ ॥ राजापिविमनाभूत्वागौतमंप्रत्यपूजयत् ॥ इयाजहिमवत्पार्श्वेसागरस्यसमीपतः ॥ ३५ ॥ द
क्षिणावहुलादत्ताविप्रेभ्योमखकर्मणि ॥ निमिनापंचसाहस्त्रीदीक्षातत्रकृतानृप ॥ ३६ ॥ ऋत्विजःपूजिताः
कामंधनैर्गोभिर्मुदायुतः ॥ शक्रयज्ञेसमाप्तेतुपंचवर्षशतात्मके ॥ ३७॥ आजगामवसिष्ठस्तुराज्ञःसत्रदिदृक्षया
॥ आगत्यसंस्थितस्तत्रदर्शनार्थंनृपस्यच ॥ ३८ ॥ तदाराजाप्रसुप्तस्तुनिद्रयापहृतोभृशं ॥ नासौप्रबोधितो
भृत्यैर्नागतस्तुमुनिंनृपः ॥३९॥ वसिष्ठस्यततोमन्युःप्रादुर्भूतोऽवमानतः ॥ अदर्शनान्निमेस्तत्रचुकोपमुनि
सत्तमः ॥ ४० ॥ शापंचदत्तवांस्तस्मैराज्ञेमन्युवशंगतः ॥ यस्मात्त्वंमांगुरुंत्यक्त्वाकृत्वान्यंगुरुमात्मनः ॥ ४१
दीक्षितोसिबलान्मंदमामवज्ञायपार्थिव ॥ वारितोपिमयातस्माद्विदेहस्त्वंभविष्यसि ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३० ॥ प्रतिपालयकालमितिशेषः पालयामिकालंकथंपालयिष्यामीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥
॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पतत्विदंशरीरंतेविदेहोभवभूपते ॥ व्यासउवाच ॥ इतितद्व्याहृतंश्रुत्वाराज्ञस्तुपरिचारकाः ॥ ४३ ॥ सद्यः प्रबोधयामासुर्मुनिमाहुःप्रकोपितं ॥ कुपितंतंसमागत्यराजाविगतकल्मषः ॥ ४४ ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंहेतुगर्भंचयुक्तिमत् ॥ ममदोषोनधर्मज्ञगतस्त्वंतृष्णयाकुलः ॥ ४५ ॥ हित्वांमांयजमानंवैप्रार्थितोपिमयाभृशं ॥ नलज्जसेद्विजश्रेष्ठकृत्वाकर्मजुगुप्सितं ॥ ४६ ॥ संतोषेब्राह्मणश्रेष्ठजानन्धर्मस्यनिश्चयं ॥ पुत्रोसिब्रह्मणःसाक्षाद्वेदवेदांगवित्तमः ॥ ४७ ॥ नवेत्सिविप्रधर्मस्यगतिंसूक्ष्मांदुरत्ययां ॥ आत्मदोषंमयिज्ञात्वामृषामांशप्तुमिच्छसि ॥ ४८ ॥ त्याज्यस्तुसुजनैःक्रोधेचांडालादधिकोयतः ॥ वृथाक्रोधपरीतेनमयिशापःप्रपातितः ॥ ४९ ॥ तवापिचपतत्वद्यदेहोयंक्रोधसंयुतः ॥ एवंशप्तोमुनीराज्ञाराजाचमुनिनातथा ॥ ५० ॥ परस्परंप्राप्यशापंदुःखितौतौबभूवतुः ॥ वसिष्ठस्त्वतिचिंतार्तोब्रह्माणंशरणंगतः ॥ ५१ ॥ निवेदयामासतथाशापंभूपकृतंमहत् ॥ वसिष्ठउवाच ॥ राज्ञाशप्तोस्मिदेहोयंपतत्वद्यतवांतिके ॥ ५२ ॥ किंकरोमिपितःप्राप्तंकष्टंकायप्रपातजं ॥ अन्यदेहसमुत्पत्तौजनकंवदसांप्रतं ॥ ५३ ॥ तथामेदेहसंयोगःपूर्ववत्समुपद्यतां ॥ यादृशंज्ञानमेतस्मिन्देहेतत्रास्तुतत्पितः ॥ ५४ ॥ समर्थोसिमहाराजप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ वसिष्ठस्यवचःश्रुत्वाब्रह्माप्रोवाचतंसुतं ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५३ ॥ किंच तथामेइति तथातद्वदेवमेदेहसंयोगः पूर्ववत्समुपद्यतांप्राप्नुयात् यदाकारोयंदेहस्तदाकारएवद्वितीयोदेहोभवत्वित्यर्थः तथायादृशंज्ञानमस्मिन्देहेस्तितादृशमेवतस्मिन्देहेप्यस्त्वित्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥३८॥ मित्रावरुणयोस्तेजस्त्वंप्रविश्यस्थिरोभव॥तस्माद्‌योनिजःकालेभवितात्वंनसंशयः॥५६॥ पुनर्देहंसमासाद्य
धर्मयुक्तोभविष्यसि ॥भूतात्मावेदवित्कामंसर्वज्ञःसर्वपूजितः ॥५७॥ एवमुक्तस्तदापित्राप्रययौवरुणालयं ॥
कृत्वाप्रदक्षिणंप्रीत्याप्रणम्यचपितामहं ॥ ५८ ॥ विवेशसतयोर्देहेमित्रावरुणयोःकिल ॥ जीवांशेनवसिष्ठो
थत्यक्त्वादेहमनुत्तमं ॥५९॥ कदाचिदुर्वशीराजन्नागतावरुणालयं ॥ यदृच्छयावरारोहासखीगणसमावृता ॥
॥६०॥ दृष्ट्वातामप्सरांदिव्यांरूपयौवनसंयुतां ॥ जातौकामातुरौदेवौतदातामूचतुर्नृप॥६१॥विवशौचारुसर्वां
गींदेवकन्यांमनोरमां ॥ आवांत्वमनवद्यांगिवरयस्वसमाकुलौ ॥ ६२ ॥ विहरस्वयथाकामंस्थानेऽस्मिन्वर
वर्णिनि ॥ तथेत्युक्त्वासाततोदेवीताभ्यांतत्रस्थितावशा ॥ ६३ ॥ कृत्वाभावंस्थिरंदेवीमित्रावरुणयोर्गृहे ॥ सागृ
हीत्वातयोर्भावंसंस्थिताचारुदर्शना ॥ ६४ ॥ तयोस्तुपतितंवीर्यंकुंभेदैवादनावृते ॥ तस्माज्जातौमुनीराजन्
द्वावेवातिमनोहरौ ॥ ६५ ॥ अगस्तिःप्रथमस्तत्रवासिष्ठश्चपरस्तथा ॥ मित्रावरुणयोर्वीर्यात्तापसावृषिसत्तमौ
॥६६॥प्रथमस्तुवनंप्राप्तोबालएवमहातपाः ॥ इक्ष्वाकुस्तुवसिष्ठंतंबालंवव्रेपुरोहितं ॥६७॥ वंशस्यास्यसुखा
र्थंतेपालयामासपार्थिव ॥ विशेषेणमुनिंज्ञात्वाप्रीत्यायुक्तोबभूवह ॥ ६८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंवासिष्ठस्य
चकारणं॥शापाद्देहांतरप्राप्तिर्मित्रावरुणयोःकुले॥६९॥इतिश्रीदेवीभा०म०षष्ठस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः॥१४॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ तेवंशस्यसुखार्थंपालनार्येतिराजानंप्रतिव्यासोक्तिः ॥ ६८॥ ९६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके ॥३८॥
षष्ठस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुनिमेर्देहांतरेगतिं ॥ प्रोक्ताराज्ञांहैहयानाकथाप्रारभ्यतेधुना ॥१॥ पूर्वाध्यायेवसिष्ठदेहप्राप्तिकथां श्रुत्वानिमेर्देहांतरप्राप्तिंपृच्छति देहप्राप्तिरिति ॥१॥ नतथेतिवसिष्ठवत्स्थूलदेहोनप्राप्तइत्यर्थः ॥२॥ तर्हिकीदृशंदेहंप्राप्तवानितिचेत्तत्रकथाप्रस्तूयते यदेति ॥३॥ अस्मिन्यज्ञेत्वसंपूर्णइति अद्यापियज्ञोनसंपूर्णोदीक्षायुक्तश्चराजामध्येएवाधुनामरिष्यतिततश्चार्किंकर्तव्यमितिचिंतांचक्रुरित्यर्थः ॥४॥ ५॥ तद

॥ जनमेजयउवाच ॥ देहप्राप्तिर्वसिष्ठस्यकथिताभवताकिल ॥ निमिःकथंपुनर्देहंप्राप्तवानितिमेवद ॥ १ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ वसिष्ठेनचसंप्राप्तःपुनर्देहोनराधिप ॥ निमिनानतथाप्राप्तोदेहःशापादनंतरं ॥ २ ॥ यदा
शप्तोवसिष्ठेनतदातेब्राह्मणाःक्रतौ ॥ ऋत्विजायेवृताराज्ञातेसर्वेसमचिंतयन् ॥३ ॥ किंकर्तव्यमहोस्माभिःशा
पदग्धोमहीपतिः ॥ अस्मिन्यज्ञेत्वसंपूर्णेदीक्षायुक्तश्चधार्मिकः ॥ ४॥ किंकर्तव्यंकार्यमेतद्विपरीतमभूत्किल
अवश्यंभाविभावत्वादशक्ताःस्मनिवारणे ॥ ५ ॥ मंत्रैर्बहुविधैर्देहंतदातस्यमहात्मनः ॥ रक्षितंधारयामासुः
किंचिच्छ्वसनसंयुतं ॥ ६ ॥ गंधैर्माल्यैश्चविविधैःपूज्यमानंमुहुर्मुहुः ॥ मंत्रशक्त्याप्रतिष्टभ्यनिर्विकारंसुपू
जितं ॥ ७ ॥ समाप्तेचक्रतौतत्रदेवाःसर्वेसमागताः ॥ ऋत्विग्भिस्तुस्तुताःसर्वेसुप्रीताश्चाभवन्नृप ॥ ८॥ वि
ज्ञप्तामुनिभिःस्तोत्रैर्निर्विण्णात्मानमब्रुवन् ॥ प्रसन्नास्ममहीपालवरंवरयसुव्रत ॥ ९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

नंतरंमंत्रशक्त्यातस्यलिंगदेहंतस्मिन्नेवदेहेयज्ञसमाप्तिपर्यंतंस्तंभयामासुरित्याह मंत्रैर्बहुविधैरिति किंचिच्छ्वसनेति यथाश्वासोच्छ्वाससंयुक्तंकिंचित्स्यात्तथेत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ देवायज्ञेहविषासंतुष्टाइंद्रादयः ॥ ८ ॥ विज्ञप्ताइति एतादृशीराज्ञोवस्थाजातेतिमुनिभिर्बोधिताइत्यर्थः तेविज्ञप्तादेवानिर्विण्णात्मानंखिन्नात्मानंराजानमब्रुवन्नित्यर्थः ॥ ९ ॥

यज्ञेनानेनापूर्वेकृतेसतिदिव्यंजन्माविधीयतेप्राप्यतेइत्यर्थः अतोदेवदेहंनृदेहंवायत्तेमनसिवांछितंभवतितंदेहंवरयेत्यर्थः ॥ १० ॥ इममिति यथातेपुरोधा उपाध्यायोवसिष्ठस्त्वच्छापात्पूर्वदेहंत्यक्त्वायथासुखंमृत्युलोकेएवतेदेहसदृशाद्वितीयदेहधारणंकृत्वाइमोगर्वितस्तिष्ठति तथातवापे क्षितंचेत्तदपिवरयेत्यर्थः निमेरात्मेतिअनेनचराज्ञावासिष्ठशापेनदेहाभिमानंत्यक्त्वागंतुकामोत्राह्मणैर्मंत्रबलेनस्तंभितस्तद्देहाभिमानंत्यक्त्वालिंगा

यज्ञेनानेनराजर्षेवरंजन्माविधीयते ॥ देवदेहंनृदेहंवायत्तेमनसिवांछितं ॥ १० ॥ इमःकामंपुरोधास्तेमृत्युलो
केयथासुखं ॥ एवमुक्तोनिमेरात्मासंतुष्टस्तानुवाचह ॥ ११ ॥ नदेहेममवांछास्तिसर्वदैवविनश्वरे ॥ वासो
मेसर्वसत्वानांदृष्टिवस्तुसुरोत्तमाः ॥ १२ ॥ नेत्रेषुसर्वभूतानांवायुभूतश्चराम्यहं ॥ एवमुक्तासुरास्तत्रानिमे
रात्मानमब्रुवन् ॥१३॥ प्रार्थयत्वंमहाराजदेवींसर्वेश्वरींशिवां ॥ मखेनानेनसंतुष्टासातेभीष्टंविधास्यति ॥
१४ ॥ सदेवैरेवमुक्तस्तुप्रार्थयामासदेवतां ॥ स्तोत्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्भक्त्यागद्गदयागिरा ॥ १५ ॥ प्रसन्नासा
तदादेवीप्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंरूपंलावण्यदीपितं ॥ १६ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदिताःसर्वेकृतकृत्याश्च
चेतसि ॥ प्रसन्नायांदेवतायांराजावव्रेवरंनृप ॥ १७ ॥ ज्ञानंतद्विमलंदेहियेनमोक्षोभवेदपि ॥ नेत्रेषुसर्वभूता
नांनिवासोमेभवेदिति ॥ १८ ॥ ततःप्रसन्नादेवेशीप्रोवाचजगदंबिका ॥ ज्ञानंतेविमलंभूयात्प्रारब्धस्याव
शेषतः ॥ १९ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

त्माभिमानेनस्थितइतिबोधितं ॥ ११ ॥ सर्वसत्वानांसर्वजीवानांदृष्टौममवासोभवतीत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतत्त्वयाप्रार्थितंदातुमस्माकं शक्तिर्नास्तिपरतंत्राणांयस्मिन्यस्मिन्कार्येवयंभगवत्यानियुक्तास्तदेवकर्तुंशक्नुमोयदितवतथेच्छास्तितर्हिभगवतीमेवप्रार्थयेत्याह प्रार्थयत्वमि ति ॥ १४ ॥ देवतांसच्चिदानंदरूपिणींभगवतीं ॥ १५ ॥ रूपमिति तृतीयस्कंधोक्तप्रकारकं ॥ १६ ॥ १७ ॥ राज्ञाप्रथमंज्ञानंयाचितमि त्याह ज्ञानंचेति किंचयावत्प्रारब्धंकर्मनभुक्तंतावन्नेत्रेषुवासोभवत्विति द्वितीयंवरंवव्रेइत्याह नेत्रेष्विति ॥ १८ ॥ १९ ॥

निवासोवायुरूपेणेत्यर्थः ॥२०॥ सनिमिषानेत्रनिमीलनवंतइत्यर्थः निमीलनादेर्वायुकार्यत्वादितिभावः पुनश्चानिमिषाइति येसनिमिषास्तए वानिमिषाअपिभविष्यंति तववायुरूपस्यनिवासादित्यर्थः अनिमिषाउन्मीलनवंतइत्यर्थः नकेवलंमानवाएवएतादृशाःकिंतुसुराअपिइत्याह

नेत्रेषुसर्वभूतानांनिवासोपिभविष्यति ॥ निमिषंयांतिचक्षूंषित्वत्कृतेनैवदेहिनां ॥ २० ॥ तववासात्सनिमि
षामानवाःपशवस्तथा ॥ पतंगाश्चभविष्यंतिपुनश्चानिमिषाःसुराः ॥ २१ ॥ इतिदत्वावरंतस्मैतदाश्रीपरदे
वता ॥ आमंत्र्यचमुनीन्सर्वांस्तत्रैवांतर्हिताभवत् ॥ २२ ॥ अंतर्हितायांदेव्यांतुमुनयस्तत्रसंस्थिताः ॥ विचिं
त्यविधिवत्सर्वेनिमेर्देहंसमाहरन् ॥ ॥ २३ ॥ अरणिंतत्रसंस्थाप्यममंथुर्मंत्रवत्तदा ॥ मंत्रहोमैर्महात्मानःपुत्रहे
तोर्निमेरथ ॥ २४ ॥ अरण्यांमथ्यमानायांपुत्रःप्रादुरभूत्तदा ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसाक्षान्निमिरिवापरः॥२५॥
अरण्यामथनाज्जातस्तस्मान्मिथिरितिस्मृतः ॥ येनायंजनकाज्जातस्तेनासौजनकोभवत् ॥ २६ ॥
विदेहस्तुनिमिर्जातोयस्मात्तस्मात्तदन्वये ॥ समुद्भूतास्तुराजानोविदेहाइतिकीर्तिताः ॥ २७ ॥ एवंनिमिसु
तोराजाप्रथितोजनकोभवत् ॥ नगरीनिर्मितातेनगंगातीरेमनोहरा ॥ २८ ॥ मिथिलेतिसुविख्यातागोपुरा
ट्टालसंयुता ॥ धनधान्यसमायुक्ताहट्टशालाविराजिता ॥ २९ ॥ वंशेस्मिन्येपिराजनस्तेसर्वेजनकास्तथा ॥
विख्याताज्ञानिनःसर्वेविदेहाःपरिकीर्तिताः ॥ ३० ॥ एतत्तेकथितंराजन्निमेराख्यानमुत्तमं ॥ शापाद्यस्यवि
देहत्वंविस्तरादुदितंमया ॥ ३१ ॥ राजोवाच ॥ भगवन्भवताप्रोक्तंनिमिशापस्यकारणं ॥ श्रुत्वासंदे
हमापन्नंमनोमेतीवचंचलं ॥ ३२ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सुराइति ॥ २१ ॥ २२ ॥ समाहरन्मंथनार्थंगृहीतवंतः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मिथिरिति पृषोदरादित्वात्साधुत्वं अनेनकारणेनज नकनामाभवदित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

वसिष्ठोब्राह्मणश्रेष्ठोराज्ञश्चैवपुरोहितः ॥ पुत्रःपंकजयोनेस्तुराज्ञाशप्तःकथंमुनिः ॥ ३३ ॥ गुरुंचब्राह्मणं
ज्ञात्वानिमिनानकृताक्षमा ॥ यज्ञकर्मशुभंकृत्वाकथंक्रोधमुपागतः ॥ ३४ ॥ ज्ञात्वाधर्मस्यविज्ञानंकथ
मिक्ष्वाकुसंभवः ॥ क्रोधस्यवशमापन्नःशप्तवान्ब्राह्मणंगुरुं ॥ ३५ ॥ व्यासउवाच ॥ क्षमातिदुर्लभाराजन्प्रा
णिभिरजितात्मभिः ॥ क्षमावान्दुर्लभोलोकेसुसमर्थोविशेषतः ॥ ३६ ॥ सर्वसंगपरित्यागीमुनिर्भवतुताप
सः ॥ निद्राक्षुधोर्विजेताचयोगाभ्यासेसुनिष्ठितः ॥ ३७ ॥ कामःक्रोधस्तथालोभोह्यहंकारश्चतुर्थकः ॥ दुर्ज्ञेया
देहमध्यस्थारिपवस्तेनसर्वथा ॥ ३८ ॥ नभूतपूर्वःसंसारेनचैववर्ततेधुना ॥ भवितानपुमान्कश्चिद्योजयेतारि
॥४०॥ पूनिमान् ॥ ३९ ॥ नस्वर्गेनचभूलोकेब्रह्मलोकेहरेःपदे ॥ कैलासेनेदृशःकश्चिद्योजयेतारिपूनिमान् ॥ ४० ॥ मुनयोब्र
ह्मपुत्राश्चतथान्येतापसोत्तमाः ॥ तेपिगुणत्रयाविद्धाःकिंपुनर्मानवाभुवि ॥ ४१ ॥ कपिलःसांख्यवेत्ताचयोगा
भ्यासरतःशुचिः ॥ तेनापिदैवयोगाद्धिप्रदग्धाःसगरात्मजाः ॥ ४२ ॥ तस्माद्राजन्नहंकारात्संजातंभुवनत्रयं ॥
कार्यकारणभावात्तुतद्वियुक्तंकथंभवेत् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मागुणत्रयाविष्टोविष्णुश्चैवाथशंकरः ॥ प्रभवंतिशरीरेषुते
षांभावाःपृथक्पृथक् ॥ ४४ ॥ मानवानांचकावार्तासत्वैकांतव्यवस्थितौ ॥ गुणानांसंकरोराजन्सर्वत्रसम
वस्थितः ॥ ४५ कदाचित्सत्ववृद्धिःस्यात्कदाचिद्रजसःकिल ॥ कदाचित्तमसोवृद्धिःसमभावःकदाचन ॥ ४६ ॥

एकंपरमात्मानमेकांमायांचहित्वासर्वेगुणत्रयेणबद्धाइत्याह निर्गुणइति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तयोरैक्यमिति चंद्रचंद्रिकयोरिववन्हिदाहक
तयोरिवेतिभावः नाहिशक्तिमतःशक्तिःक्वचित्पृथगुपलभ्यतइति साचशक्तिर्यदांऽतर्मुखातिष्ठतितदाब्रह्माभेदेनभासते यदापुनर्बहिर्मुखाति
ष्ठतितदाचैतन्यान्पृथग्भासतेतथाचाभिन्नंतद्वपुरित्यनेनांतर्मुखशक्तिविशिष्टमभिन्नब्रह्ममायारूपमुक्तंभवति तद्वपुर्ज्ञात्वासर्वदोषादविद्यारूपाद्गुण
त्रयादिरूपान्मुच्यतइत्यर्थः ॥ ४९ ॥ अयमेवसर्ववेदांतसिद्धांतइत्याह तज्ज्ञानादेवेति तथाचश्रुतिः तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मश

निर्गुणःपरमात्मासौनिर्लेपःपरमोऽव्ययः ॥ अलक्ष्यःसर्वसत्वानामप्रमेयःसनातनः ॥ ४७ ॥ तथैवपरमाश
क्तिर्निर्गुणाब्रह्मसंस्थिता ॥ दुर्ज्ञेयाचाल्पमतिभिःसर्वभूतव्यवस्थितिः ॥ ४८ ॥ परात्मनस्तथाशक्तेस्तयो
रैक्यंसदैवहि ॥ अभिन्नंतद्वपुर्ज्ञात्वामुच्यतेसर्वदोषतः ॥ ४९ ॥ तज्ज्ञानादेवमोक्षःस्यादितिवेदांतडिंडिमः ॥
योवेदसविमुक्तोस्मिन्संसारेत्रिगुणात्मके ॥ ५० ॥ ज्ञानंतुद्विविधंप्रोक्तंशाब्दिकंप्रथमंस्मृतं ॥ वेदशास्त्रार्थवि
ज्ञानात्तद्भवेद्बुद्धियोगतः ॥ ५१ ॥ विकल्पास्तत्रबहवोभवंतिमतिकल्पिताः ॥ अनुभवाख्यंद्वितीयंतुज्ञानंत
द्दुर्लभंनृप ॥ ५२ ॥ तत्तदाप्राप्यतेतस्यवेत्तुःसंगोयदाभवेत् ॥ शब्दज्ञानान्नकार्यस्यसिद्धिर्भवतिभारत ॥५३
तस्मान्नानुभवज्ञानंसंभवत्यतिमानुषं ॥ अंतर्गतंतमश्छेत्तुंशाब्दबोधोहिनक्षमः ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥

क्तिंस्वगुणैर्निगूढामितिश्वेताश्वेतरे तदुक्तमुमासंहितायां मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायाविनंब्रह्मशाश्वतं अभिन्नंतद्वपुर्ज्ञात्वामुच्यतेभवबंधनादिति
अंतर्मुखाशक्तिरेवविद्येतिशैवागमाच्च ॥ ५० ॥ शाब्दिकमितिशब्दश्रवणमात्रेणजायमानंपरोक्षमित्यर्थः ॥ ५१ ॥ तत्रमतिकल्पितावित
र्काःसंशयविपर्यासादिरूपाबहवोजायंतइतितेनतज्ज्ञानंमोक्षदायकमित्यर्थः अनुभवाख्यमिति अपरोक्षमित्यर्थः ॥ ५२ ॥ तत्तदेति तदपरो
क्षज्ञानंयदावेत्तुरनभवितुःसंगोभवेत्तदैवभवेदित्यर्थः ॥ ५३ ॥ संभवत्यतिमानुषमिति सहजनयानसंभवतिकिंतुमहताऽयासेनेतिभावः ॥ ५४ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इदमेतावत्पर्यंतमप्रकृतंकिमर्थमुक्तंतत्राह विद्ययेति ॥ ५७ ॥ कामादिशत्रुनाशसाधनमुक्तमित्यर्थः ॥ ५८ ॥
तथाचनिमेस्तादृशसाधनाभावेनमनोजयाभावात्क्रोधादेःसंभवान्निमिना मुनौक्षमानविहितेत्यर्थः ॥५९॥कृताक्षमेतिशेषः यथाययातिनापूर्वंशु
 क्रेकृतागसिक्षमाकृतातथानिमिनानकृतेत्यर्थः संक्षेपतस्तांकथामाह भृगुपुत्रेणेति ॥ ६० ॥ ६१ ॥ कश्चित्सौम्यइत्यत्रययातिदृष्टांतःक

यथाननश्यतितमःकृतयादीपवार्तया ॥ तत्कर्मयन्नबंधायसाविद्यायाविमुक्तये ॥ ५५ ॥ आयासायापरंकर्म विद्यान्याशिल्पनैपुणं ॥ शीलंपरहितत्वंचकोपाभावःक्षमाधृतिः ॥ ५६ ॥ संतोषश्चेतिविद्यायाःपरिपाकोज्ज्वलंफलं ॥ विद्ययातपसावापियोगाभ्यासेनभूपते ॥ ५७ ॥ विनाकामादिशत्रूणांनैवनाशःकदाचन ॥ कामक्रोधादयोभावाश्चित्तजाःपरिकीर्तिताः ॥ ५८ ॥ तेतदानभवंत्येवयदावैनिर्जितंमनः ॥ तस्मात्तुनिमिनाराजन्नक्षमाविहितामुनौ ॥ ५९ ॥ यथाययातिनापूर्वंकृताशुक्रेकृतागसि ॥ भृगुपुत्रेणशप्तोपिययातिर्नृपसत्तमः ॥ ६० नशशापमुनिंक्रोधाज्जरांराजागृहीतवान् ॥ कश्चित्सौम्योभवेत्कश्चित्क्रूरोभवतिपार्थिवः ॥ ६१ ॥ स्वभावभेदान्नृपतेकस्यदोषोऽत्रकल्प्यते ॥ हैहयाभार्गवान्पूर्वंधनलोभात्पुरोहितान् ॥ ६२ ॥ब्राह्मणान्मूलतःसर्वांश्चिच्छिदुःक्रोधमूर्च्छिताः ॥ पातकंपृष्ठतःकृत्वाब्रह्महत्यासमुद्भवं ॥ ६३ ॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधे पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ जनमेजयउवाच ॥ कुलेकस्यसमुत्पन्नाःक्षत्रियाहैहयाश्चये ॥ब्रह्महत्यामनादृत्य निजघ्नुर्भार्गवांश्चये ॥ १॥ वैरस्यकारणंतेषांकिंमेब्रूहिपितामह ॥ निमित्तेनविनाक्रोधंकथंकुर्वंतिसत्तमाः॥२॥

श्चित्क्रूरइत्यत्रहैहयदृष्टांतइत्याह हैहयाइति ॥ ६२ ॥ पातकंपृष्ठतःकृत्वातदगणयित्वेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कं
धेपंचदशोऽध्यायः॥१५॥एकाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथतुहैहयैः भार्गवानिहतालोभाद्ब्राह्मणाइतिकथ्यते॥१॥पूर्वाध्यायांते हैहयाभार्गवान्पूर्वंध
नलोभात्पुरोहितानितिश्रुत्वाराजापृच्छति कुलेकस्येति ॥ १ ॥ २॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३ ॥ अन्यथामहत्कारणाभावे बाहुजाःक्षत्रियाः ॥४॥५॥६॥ पारीक्षितेइतिसंबोधनमार्षप्रयोगः ॥ ७ ॥ ८ ॥ हरेरिवहरेरेवेत्य

वैरंपुरोहितैःसार्धंकस्मात्तेषामजायत ॥ नाल्पहेतोर्हितद्वैरंक्षत्रियाणांभविष्यति ॥ ३ ॥ अन्यथाब्राह्मणान्पूज्यान्कथंजघ्नुरनागसः ॥ बाहुजाबलवंतोपिपापभीताःकथंनते ॥ ४ ॥ स्वल्पेपराधेकोहन्याद्बाडवान्क्षत्रियर्षभः ॥ संदेहोमेमुनिश्रेष्ठकारणंवक्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥इतिपृष्टस्तदातेनराज्ञासत्यवतीसुतः ॥ उवाचपरमप्रीतःकथांसंस्मृत्यचेतसा ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुपारीक्षितेवार्तांक्षत्रियाणांपुरातनीं ॥ आश्चर्यकारिणींसम्यग्विदितांचपुरामया ॥ ७ ॥ कार्तवीर्येतिनाम्नाभूद्धैहयःपृथिवीपतिः ॥ सहस्रबाहुर्बलवानर्जुनोधर्मतत्परः ॥ ८ ॥ दत्तात्रेयस्यशिष्योभूदवतारोहरेरिव ॥ सिद्धःसर्वार्थदःशाक्तोभृगूणांयाज्यएवसः ॥ ९ यज्वापरमधर्मिष्ठःसदादानपरायणः ॥ ददौवित्तंभृगुभ्योसौकृत्वायज्ञाननेकशः॥१०॥ धनिनस्तेद्विजाजाताभृगवोनृपदानतः ॥ हयरत्नसमृद्ध्याढ्याःसंजाताःप्रथिताभुवि ॥ ११ ॥ स्वर्यातेनृपशार्दूलेकार्तवीर्यार्जुनेपुनः ॥ हैहयानिर्धनाजाताःकालेनमहतानृप ॥ १२ ॥ धनकार्येसमुत्पन्नेहैहयानांकदाचन ॥ याचिष्णवोभिजग्मुस्तान्भृगूंस्तेहैहयानृप ॥ १३ ॥ विनयंक्षत्रियाःकृत्वाप्ययाचंतधनंबहु ॥ नददुस्तेतिलोभार्त्तानास्तिनास्तीतिवादिनः ॥१४॥ भूमौचनिदधुःकेचित्भृगवोधनमुत्तमं ॥ ददौकेचिद्द्विजातिभ्योज्ञात्वाक्षत्रियतोभयं ॥१५ ॥ कृत्वास्थानांतरेद्रव्यंब्राह्मणाभयविह्वलाः ॥ त्यक्त्वाश्रमान्ययुःसर्वेभृगवस्तृष्णयान्विताः ॥ १६ याज्यांश्चदुःखितान्दृष्ट्वानददुर्लोभमोहिताः ॥ पलायित्वागताःसर्वेगिरिदुर्गानुपाश्रिताः ॥ १७ ॥ ॥ ७९ ॥

र्थः निपातानामनेकार्थत्वात्शाक्तःपराशक्तेरुपासकः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥१५ ॥ आश्रमान्गृहाणिययुः पर्वतादिषु ॥ १६ ॥ याज्यान्यजमानान् ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ खनताखननकर्त्राकेनचित्पुरुषेण ॥ २० ॥ यत्रतत्रेति अन्येष्वपिस्थलेषुखननादुत्पन्नंभूरिद्रव्यमित्यर्थः ॥ २१ ॥ निर्भिद्यखनित्वेत्यर्थः ॥ २२ ॥ अतिचिन्वत्सुअतिशयेनान्वेषणंकुर्वत्सु निजघ्नुरिति युष्माकंनिकटेद्रव्येसतिनास्तिद्रव्यमितिभवद्भिः

ततस्तेहैहयास्तातदुःखिताःकार्यगौरवात् ॥भृगूणामाश्रमान्जग्मुर्द्रव्यार्थंक्षत्रियर्षभाः॥१८॥भृगूंस्तुनिर्गतान्वीक्ष्यशून्यांस्त्यक्त्वागृहानथ॥चखनुर्भूतलंतत्रद्रव्यार्थंहैहयाभृशं॥१९॥ खनताधिगतंवित्तंकेनचिद्भृगुवेश्मनि ॥ददृशुःक्षत्रियाःसर्वेतद्वित्तंश्रमकर्शिताः॥२०॥यत्रतत्रसमुत्पन्नंभूरिद्रव्यंमहीतलात्॥तदातेपार्श्वभागस्थब्राह्मणानांगृहाण्यपि ॥ २१ ॥ निर्भिद्यहैहयाद्रव्यंददृशुर्धनलिप्सया ॥ ब्राह्मणाश्चुक्रुशुःसर्वेभीताश्चशरणंगताः ॥ २२॥ अतिचिन्वत्सुविप्राणांभवनान्निसृतंबहु ॥ निजघ्नुस्तांच्छरैःकोपाद्वाडवांच्छरणागतान् ॥२३॥ ययुस्तेगिरिदुर्गाश्चयत्रैवभृगवःस्थिताः ॥ आगर्भादन्वकृंतंतश्चेरुश्चैवमहीमिमां ॥ २४ ॥ प्राप्तान्प्राप्तान्भृगून्सर्वान्निजघ्नुर्निशितैःशरैः ॥ आबालवृद्धानपरानवमन्यचपातकं॥२५॥ एवमुत्पाट्यमानेषुभार्गवेषुयतस्ततः ॥ हन्युर्गर्भांश्चनारीणांगृहीत्वाहैहयाभृशं ॥ २६ ॥ रुरुदुस्ताःस्त्रियःकामंकुररय्यइवदुःखिताः ॥ गर्भाश्चकृंतितायासांक्षत्रियैःपापनिश्चयैः॥२७॥ अन्येप्याहुश्चतान्दृष्ट्वान्मुनयस्तीर्थवासिनः॥ मुंचंतुक्षत्रियाःक्रोधंब्राह्मणेषुभयावहं॥२८॥अयुक्तमेतदारब्धंभवद्भिःकर्मगर्हितं ॥ यद्गर्भान्भृगुपत्नीनांनिहन्युःक्षत्रियर्षभाः ॥२९॥ अत्युग्रपुण्यपापानामिहैवफलमाप्नुयात् ॥ तस्माज्जुगुप्सितंकर्मत्यक्तव्यंभूतिमिच्छता ॥ ३० ॥ तानाहुर्हैहयाःक्रुद्धामुनीनथदयापरान् ॥ भवंतःसाधवःसर्वेनार्थज्ञाःपापकर्मणां ॥ ३१ ॥ एभिर्हृतंधनंसर्वंपूर्वजानांमहात्मनां ॥ वंचयित्वाछलाभिज्ञैर्मार्गपाटच्चरैरिव ॥ ३२ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

कथमुक्तमित्यपराधेनेत्यर्थः॥२३ ॥२४॥२५॥एवमुत्पाट्यमानेषुनश्यमानेषुब्राह्मणेषुपश्चाद्गर्भान्हन्युरित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥२८॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥ पापकारिणामर्थज्ञाअभिप्रायज्ञाभवंतोनेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ पाटच्चरैश्चोरैरित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ॥

॥ ३३ ॥ पादवृत्त्यापीति एकमुद्रिकायाः सपादमुद्रिकांदास्यामइतिपादवृत्त्येत्यर्थः याज्यकान्स्वार्थेकप्रत्ययोयाज्यानित्यर्थः ॥ ३४॥

एतेप्रतारकादंभास्तादृशाबकवृत्तयः॥ उत्पन्नेचमहाकार्येप्रार्थितामविनयेनते॥ ३३ ॥ नददुःप्रार्थितंविप्राः पादवृत्त्यापियाचिताः॥ नास्तीतिवादिनःस्तब्धादुःखितान्वीक्ष्ययाज्यकान्॥ ३४ ॥ धनंप्राप्तंकार्तवीर्याद्र क्षितंकेनहेतुना॥ नकृताःक्रतवःकिंतैर्दानंचार्थिषुभूरिशः॥३५॥ संपादितंनविप्रेषुधनंक्वापिकदाचन॥ यष्ट व्यंविधिवद्देयंभोक्तव्यंचयथासुखं॥ ३६॥द्रव्येचोरभयंप्रोक्तंतथाराजभयंद्विजाः॥ वन्हेर्भयंमहाघोरंतथाधू र्तभयंमहत्॥३७॥ येनकेनाप्युपायेनधनंत्यजतिरक्षकं॥ अथवासौमृतोयातिद्रव्यंत्यक्त्वाह्यसद्गतिं॥ ३८ दानंभोगस्त थानाशोधनस्यगतिरीदृशी॥ दानभोगौकृतीनांचनाशःपापात्मनांकिल॥ ४० ॥ नदातानचयोभोक्ताकृप णोगुप्तितत्परः॥ राज्ञासौसर्वथादंड्योवंचकोदुःखभाङ्नरः॥४१ ॥ तस्माद्वयंगुरूनेतान्वंचकान्ब्राह्मणाध मान्॥ हंतुंसमुद्यताःसर्वेबोद्धव्यंतन्महात्मभिः॥ ४२ ॥ व्यासउवाच॥ इत्युक्त्वाहेतुमद्वाक्यंतानाश्वास्य मुनीनथ॥ विचेरुश्चविचिन्वानाभृगुदाराननेकशः॥४३॥भयार्ताभृगुपत्न्यस्तुहिमवंतंधराधरं॥ प्रपेदिरेरुदं त्यश्चवेपमानाःकृशाभृशं॥ ४४ ॥ एवंतेहैहयैर्विप्राःपीडिताधनकामुकैः॥ निहताश्चयथाकामंसंरब्धैःपापक र्मभिः॥ ४५ ॥ लोभएवमनुष्याणांदेहसंस्थोमहारिपुः॥ सर्वदुःखाकरःप्रोक्तोदुःखदःप्राणनाशकः॥ ४६ ॥ सर्वपापस्यमूलंहिसर्वदातृष्णयान्वितः॥ विरोधकृत्त्रिवर्णानांसर्वार्तेःकारणंतथा॥ ४७॥ ७॥ ॥ ७॥

तथापिलोभसंदिग्धैर्नदत्तंनःपुरोहितैः॥ ३९ ॥ पादवृद्ध्यायथास्माभिःप्रार्थितंविनयान्वितैः॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कथंहैहयैर्धार्मिकैःस्वगुरवोहिंसिताइ तियत्पृष्टंराज्ञातत्समाधानमाह लोभएवेत्यादिना ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥४३॥ लोभात्त्यजंतिधर्मंवैकुलधर्मंतथैवहि ॥ मातरंभ्रातरंहंतिपितरंबांधवंतथा ॥ ४८ ॥ गुरुंमित्रंतथाभामंपुत्रंच
भगिनींतथा ॥ लोभाविष्टोनकिंकुर्यादकृत्यंपापमोहितः ॥ ४९ ॥ क्रोधात्कामादहंकाराल्लोभएवमहारिपुः ॥
प्राणांस्त्यजतिलोभेनकिंपुनःस्यादनावृतं ॥ ५० ॥ तस्माल्लोभाभिभूतस्तुकिंनकुर्यान्नरःकिल ॥ हैहयैर्निह
ताःसर्वेभृगवःपापबुद्धिभिः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥
॥ जनमेजयउवाच ॥ कथंताश्चस्त्रियःसर्वाभृगूणांदुःखसागरात् ॥ मुक्तावंशःपुनस्तेषांब्राह्मणानांस्थिरोभव
त् ॥ १ ॥ हैहयैःकिंकृतंकार्यंहत्वातान्ब्राह्मणानपि ॥ क्षत्रियैर्लोभसंयुक्तैःपापाचारैर्वदस्वतत् ॥ २ ॥ नतृप्ति
रस्तिमेब्रह्मन्पिबतस्तेकथामृतं ॥ पावनंसुखदंनृणांपरलोकेफलप्रदं ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्र
वक्ष्यामिकथांपापप्रणाशिनीं ॥ यथास्त्रियस्तुतामुक्तादुःखात्तस्माद्दुरत्ययात् ॥ ४॥ भृगुपत्न्योयदाराजन्हिम
वंतंगिरिंगताः ॥ भयत्रस्तातिभग्नाशाहैहयैःपीडिताभृशं ॥ ५ ॥ गौरींतत्रतुसंस्थाप्यमृन्मयींसरितस्तटे ॥
उपोषणपराश्चक्रुर्निश्चयंमरणंप्रति ॥ ६ ॥ स्वप्नेगत्वातदादेवीप्राहताःप्रमदोत्तमाः ॥ युष्मासुमध्येकस्याश्चि
द्भविताचोरुजःपुमान् ॥ ७ ॥ मदंशशक्तिसंभिन्नःसवःकार्यंविधास्यति ॥ इत्यादिश्यपरांवासापश्चादंतर्हिता
भवत् ॥ ८ ॥ जागृतास्तुततःसर्वामुदमापुर्वरांगनाः ॥ काचित्तासांभयोद्विग्नाकामिनीचतुराभृशं ॥९ ॥ ७

येउक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तंराजापृच्छतिकथंताश्चेति कथंमुक्ताइत्यन्वयः।किंचतेषांब्राह्मणानामनंतरंवंशःकथंस्थिरोभवत्अचालितइत्यर्थः॥१॥ ॥४३॥
किंचहैहयैरप्यनंतरंकिंकृतमितिपृच्छति हैहयैरिति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ योयुष्मासुमध्येकस्याश्चित्स्त्रियःऊरुंभि
त्वापुमानभविष्यतिसमदंशोभवतीतिभगवतीप्राहेत्याह मदंशइति शक्तिसंभिन्नोमच्छक्तियुक्तइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥

दधारेति इयमपिशक्तिस्तस्याः श्रीभगवत्यनुग्रहादेवलब्धेतिबोध्यं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मुष्णन्नपहरन्प

दधारचोरुणैकेनगर्भंसाकुलवृद्धये ॥ पलायनपराद्दृष्टाक्षत्रियैर्ब्राह्मणीयदा ॥ १० ॥ विव्हलातेजसायुक्तातदा
तेदुद्रुवुर्भृशं ॥ गृह्यतांवध्यतांनारीसगर्भायातिसत्वरा ॥ ११ ॥ इतिब्रुवंतःसंप्राप्ताःकामिनींखड्गपाणयः ॥
साभयार्तातुतान्दृष्ट्वारुरोदसमुपागतान् ॥ १२ ॥ गर्भस्यरक्षणार्थंसाचुक्रोशातिभयातुरा ॥ रुदंतींमातरंश्रु
त्वादीनांत्राणविवर्जितां ॥ १३ ॥ निराधारांक्रंदमानांक्षत्रियैर्भृशतापितां ॥ गृहीतामिवसिंहेनसगर्भांहरि
णींतथा ॥ १४ ॥ साश्रुनेत्रांवेपमानांसंक्रुध्यबालकस्तदा ॥ भित्वोरुंनिर्जगामाशुगर्भःसूर्यइवापरः ॥ १५ ॥
मुष्णन्दृष्टीःक्षत्रियाणांतेजसाबालकःशुभः ॥ दर्शनाद्बालकस्याशुसर्वेजाताविलोचनाः ॥ १६ ॥ बभ्रमुर्गिरिदुर्गे
पुजन्मांधाइवक्षत्रियाः ॥ चिंतितंमनसासर्वैःकिमेतदितिसांप्रतं ॥ १७ ॥ सर्वेचक्षुर्विहीनायेजाताःस्मबालद
र्शनात् ॥ ब्राह्मणस्यप्रभावोयंसतीव्रतबलंमहत् ॥ १८ ॥ क्षणाद्वाऽमोघसंकल्पाःकिंकरिष्यंतिदुःखिताः ॥ इ
तिसंचिंत्यमनसानेत्रहीनानिराश्रयाः ॥ १९ ॥ ब्राह्मणींशरणंजग्मुर्हृद्भयागतचेतसः ॥ प्रणेमुस्तांभयत्रस्तां
कृतांजलिपुटाश्चते ॥ २० ॥ ऊचुश्चैनांभयोद्विग्नांदृष्ट्यर्थंक्षत्रियर्षभाः ॥ प्रसीदसुभगेमातःसेवकास्तेवयंकिल
॥ २१ ॥ कृतापराधारंभोरुक्षत्रियाःपापबुद्धयः ॥ दर्शनात्तवतन्वंगीजाताःसर्वेविलोचनाः ॥ २२ ॥ मुखंते
नैवपश्यामोजन्मांधाइवभामिनि ॥ अद्भुतंतेतपोवीर्यंकिंकुर्मःपापकारिणः ॥ २३ ॥ ॥

राशक्त्यंशत्वात्विलोचनाअंधाः ॥ १६ ॥ सांप्रतमस्मिन्कालेकिमेतदित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥४४॥ शरणंतेप्रपन्नाःस्मदेहिचक्षूंपिमानदे ॥ अंधत्वंमरणादुग्रंकृपांकर्तुंत्वमर्हसि ॥ २४ ॥ पुनर्दृष्टिप्रदानेनसेवका
न्क्षत्रियान्कुरु ॥ उपरम्यचगच्छेमसहिताःपापकर्मणः ॥ २५ ॥ अतःपरंनकर्तव्यमीदृशंकर्मकर्हिचित् ॥ भा
र्गवानांतुसर्वेषांसेवकाःस्मवयंकिल ॥ २६ ॥ अज्ञानाद्यत्कृतंपापंक्षंतव्यंतत्त्वयाधुना ॥ वैरंनातःपरंक्कापिभृ
गुभिःक्षत्रियैःसह ॥ २७ ॥ कर्त्तव्यंशपथैःसम्यग्वर्तितव्यंतुहैहयैः ॥ सपुत्राभवसुश्रोणिप्रणताःस्मवयंच
ते ॥ २८ ॥प्रसादंकुरुकल्याणिनद्विष्यामःकदाचन ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाब्राह्मणीविस्मया
न्विता ॥ २९ ॥ तानाहप्रणतान्दुःस्थानाश्वास्यगतलोचनान् ॥ गृहीतानमयादृष्टिर्युष्माकंक्षात्रियाःकिल ॥
३० ॥ नाहंरुषान्वितासत्यंकारणंशृणुताद्ययत् ॥ अयंचभार्गवोनूनमूरुजःकुपितोद्यवः ॥ ३१ ॥ चक्षूंषितेन
युष्माकंस्तंभितानिरुषानृपाः ॥ स्वबंधून्निहतान्ज्ञात्वागर्भस्थानपिक्षत्रियैः ॥ ३२ ॥ अनागसोधर्मपरां
स्तापसान्धनकाम्यया ॥ गर्भानपियदायूयंभृगूनघ्नंस्तुपुत्रकाः॥३३॥तदायमूरुणागर्भोमयावर्षशतंधृतः॥ष
डंगश्चाखिलोवेदोगृहीतोनेनचांजसा॥३४॥गर्भस्थेनापिबालेनभृगुवंशविवृद्धये ॥ सोपिपितृवधान्नूनंक्रोधेद्वो
हंतुमिच्छति ॥ ३५ ॥ भगवत्याःप्रसादेनजातोयंममबालकः ॥ तेजसायस्यदिव्येनचक्षूंपिमुषितानिच ॥
३६ ॥ तस्मादौर्वंसुतंमेद्ययाचध्वंविनयान्विताः ॥ प्रणिपातेनतुष्टोसौदृष्टिंवःप्रतिमोक्ष्यति ॥ ३७ ॥ व्यास
उवाच ॥ तच्छुत्वावचनंतस्याहैहयास्तुष्टुवुश्चतं ॥ प्रणेमुर्विनयोपेताऊरुजंमुनिसत्तमं ॥ ३८ ॥ ॥४४॥

त्यर्थः ॥ ३५ ॥ कुतःप्रतापोयंबालस्येतिचेत्तत्राह भगवत्याइति ॥ ३६ ॥ और्वमूरुभवं ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥

ममाख्यानकृतंवचः ममाख्यानेनकृतंकथमिदंवक्ष्यमाणंवचनमित्यर्थः तद्वैराग्यार्थंपठ्यामीत्यभिप्रायः ॥ ३९ ॥ किंतद्वचनंतदाह अव

ससंतुष्टोबभूवाथतानुवाचविचक्षुषः ॥ गच्छध्वंस्वगृहान्भूपाममाख्यानकृतंवचः ॥ ३९ ॥ अवश्यंभाविभा
वास्तेभवंतिदेवनिर्मिताः ॥ नात्रशोकस्तुकर्तव्यःपुरुषेणविजानता ॥ ४० ॥ पूर्ववद्वयःसर्वेप्राप्नुवंतुयथासु
खं ॥ व्रजंतुविगतक्रोधाभवनानियथासुखं ॥ ४१॥ इतितेनसमादिष्टाहैहयाःप्राप्तलोचनाः ॥ और्वमामंत्र्यज
ग्मुस्तेसदनानियथारुचि ॥४२॥ ब्राह्मणीतंसुतंदिव्यंगृहीत्वास्वाश्रमंगता ॥ पालयामासभूपालतेजस्विनम
तंद्रिता ॥ ४३ ॥ एवंतेकथितंराजन्भृगूणांतुविनाशनं ॥ लोभाविष्टैःक्षत्रियैश्चयत्कृतंपातकंकिल ॥ ४४ ॥
॥ जनमेजयउवाच ॥ श्रुतंमयामहत्कर्मक्षत्रियाणांचदारुणं ॥ कारणंलोभएवात्रदुःखदश्चोभयोस्तुसः ॥
४५ ॥ किंचित्प्रष्टुमिहेच्छामिसंशयंवासवीसुत ॥ हैहयास्तेकथंनाम्नाख्याताभुविनृपात्मजाः ॥ ४६ ॥ यदो
स्तुयादवाःकामंभरताद्भारतास्तथा ॥ हैहयःकोपिराजाभूत्तेषांवंशेप्रतिष्ठितः ॥ ४७ ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामि
कारणंकरुणानिधे ॥ हैहयास्तेकथंजाताःक्षत्रियाःकेनकर्मणा ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ हैहयानांसमुत्पत्तिं
शृणुभूपसविस्तरां ॥ पुरातनींसपुण्यांचकथांपापप्रणाशिनीं॥४९॥ कस्मिंश्चित्समयेभूपसूर्यपुत्रःसुशोभनः
॥ रेवंतनामविख्यातोरूपवानमितप्रभः ॥५०॥ उच्चैःश्रवसमारुह्यहयरत्नंमनोहरं॥ जगामविष्णुसदनंवैकुंठं
भास्करात्मजः॥५१॥ भगवद्दर्शनाकांक्षीहयारूढोयदागतः॥ हयस्थस्तुयदादृष्टोलक्ष्म्यासौरविनंदनः॥५२॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

श्यंभाविभावाइति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥४५॥ रमावीक्ष्यहयंदिव्यंभ्रातरंसागरोद्भवं ॥ रूपेणविस्मितातस्यतस्थौस्तंभितलोचना ॥ ५३ ॥ भगवानपितं दृष्ट्वाहयारूढंमनोहरं ॥ आगच्छंतंरमांविष्णुःपप्रच्छप्रणयात्प्रभुः ॥ ५४॥ कोयमायातिचार्वंगिहयारूढइवा परः ॥ स्मरतेजस्तनुःकांतिमोहयन्भुवनत्रयं ॥ ५५ ॥ प्रेक्ष्यमाणातदालक्ष्मीस्तच्चित्तादैवयोगतः ॥ नोवाच वचनंकिंचित्पृष्ठापिचपुनःपुनः ॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ अश्वासक्तमतिंवीक्ष्यकामिनीमतिमोहितां ॥ पश्यं तींपरमप्रेम्णाचंचलाक्षींचचंचलां ॥ ५७ ॥ तामाहभगवान्क्रुद्धःकिंपश्यसिसुलोचने ॥ मोहिताचहरिंदृष्ट्वापृ ष्टानैवाभिभाषसे ॥ ५८ ॥ सर्वत्ररमसेयस्माद्रमातस्माद्भविष्यसि ॥ चंचलत्वाच्चलेत्येवंसर्वथैवनसंशयः ॥ ५९ ॥ प्राकृताचयथानारीनूनंभवतिचंचला ॥ तथात्वमपिकल्याणिस्थिरानैवकदाचन ॥ ६० ॥ त्वंहयंमत्स मीपस्थासमीक्ष्ययदिमोहिता ॥ वडवाभववामोरुमर्त्यलोकेतिदारुणे ॥ ६१ ॥ इतिशप्तारमादेवीहरिणादैव योगतः ॥ रुरोदवेपमानासाभयभीतातिदुःखिता ॥ ६२ ॥ तमुवाचरमानाथंशंकिताचारुहासिनी ॥ प्रणम्य शिरसादेवंस्वपतिंविनयान्विता ॥ ६३॥ देवदेवजगन्नाथकरुणाकरकेशव ॥ स्वल्पेऽपराधेगोविंदकस्माच्छा पंददासिमे ॥ ६४ ॥ नकदाचिन्मयादृष्टःक्रोधस्तेहीदृशःप्रभो ॥ क्वगतस्तेमयिस्नेहःसहजोनतुनश्वरः ॥६५ वज्रपातस्तुशत्रौवैकर्तव्योनसुहृज्जने ॥ सदाहंवरयोग्यातेशापयोग्याकथंकृता ॥६६॥प्राणांस्त्यक्ष्यामिगो॥ विंदपश्यतोऽद्यतवाग्रतः ॥ कथंजीवेत्वयाहीनाविरहानलतापिता ॥ ६७॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ ॥४५॥

प्रसादंकुरुदेवेशशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ कदामुक्तासमीपंतेप्राप्नोमिसुखदंविभो ॥ ६८ ॥ हरिरुवाच ॥ य
दातेभवितापुत्रःपृथिव्यांमत्समःप्रिये ॥ तदामांप्राप्यतन्वंगिसुखितात्वंभविष्यसि ॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभा
गवतेम०षष्ठस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ जनमेजयउवाच ॥ इतिशप्ताभगवतासिंधुजाकालयोग
तः ॥ कथंसावडवाजातारेवंतेनचकिंकृतं ॥१॥ कस्मिन्देशेऽब्धिजादेवीवडवारूपधारिणी ॥ संस्थितैकाकि
नीबालापरोषित्पतिकायथा ॥ २॥ कालंकियंतमायुष्मन्वियुक्तापतिनारमा ॥ संस्थिताविजनेरण्येकिंकृतंचत
यापुनः॥३॥ समागमंकदाप्राप्तावासुदेवस्यासिंधुजा ॥ पुत्रःकथंतयाप्राप्तोनारायणवियुक्तया ॥ ४॥ एतद्वृत्तां
तमार्येशकथयस्वसविस्तरं ॥ श्रोतुकामोस्मिविप्रेंद्रकथाख्यानमनुत्तमं ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदा
व्यासःपरीक्षित्तनयेनवै ॥ कथयामासभोविप्राःकथामेतांसुविस्तरां ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रव
क्ष्यामिकथांपौराणिकींशुभां ॥ पावनींसुखदांकर्णेविशदाक्षरसंयुतां ॥ ७ ॥ रेवंतस्तुरमांदृष्ट्वाशप्तांदेवेनका
मिनीं ॥ भयार्तःप्रययौदूरात्प्रणम्यजगतांपतिं ॥ ८ ॥ पितुःसकाशंत्वरितोवीक्ष्यकोपंजगत्पतेः ॥ निवेद
यामासकथांभास्करायसशापजां ॥९॥ दुःखितासारमादेवीप्रणम्यजगदीश्वरं ॥ आज्ञप्तामानुपंलोकंप्राप्ता
कमलल्लोचना ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रसादेनवंशोयमितिकीर्त्यते ॥ १ ॥ भगवताल्क्ष्म्यांशप्तायामनंतरंकिंवृत्तंजातमितिपृच्छति इतिशप्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥
॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ कर्णेकर्णयोरित्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ रेवंतकथांसमाप्यरमायाःकथामाह दुःखितेति ॥ १० ॥

सूर्यपत्न्याछायया ॥ ११ ॥ तदेवस्थलमाह कालिंदीतमसेति तमसानाम्नीनदी ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ परंदे

सूर्यपत्न्यातपस्तप्तंयत्रपूर्वंसुदारुणं ॥ तत्रैवसाययावाशुवडवारूपधारिणी ॥ ११ ॥ कालिंदीतमसा
संगेसुपर्णाक्षस्यचोत्तरे ॥ सर्वकामप्रदेस्थानेसुरम्यवनमंडिते ॥ १२ ॥ तत्रस्थितामहादेवंशंकरंवां
छितप्रदं ॥ दध्यौचैकेनमनसाशूलिनंचंद्रशेखरं ॥ १३ ॥ पंचाननंदशभुजंगौरीदेहार्द्धधारिणं ॥
कर्पूरगौरदेहाभंनीलकंठंत्रिलोचनं ॥ १४ ॥ व्याघ्राजिनधरंदेवंगजचर्मोत्तरीयकं ॥ कपालमालाकलितं
नागयज्ञोपवीतिनं ॥ १५ ॥ सागरस्यसुताकृत्वाहयीरूपंमनोहरं ॥ तस्मिंस्तीर्थेरमादेवीचकारदुश्च
रंतपः ॥ १६ ॥ ध्यायमानापरंदेवंवैराग्यंसमुपाश्रिता ॥ दिव्यंवर्षसहस्रंतुगतंतत्रमहीपते ॥ १७ ॥ तत
स्तुष्टोमहादेवोवृषारूढस्त्रिलोचनः ॥ प्रत्यक्षोभून्महेशानःपार्वतीसहितःप्रभुः ॥ १८ ॥ तत्रैत्यसगणःशंभु
स्तामाहहरिवल्लभां ॥ तपस्यंतींमहाभागामाश्विनीरूपधारिणीं ॥ १९ ॥ किंतपस्यसिकल्याणिजगन्मातर्व
दस्वमे ॥ सर्वार्थदःपतिस्तेस्तिसर्वलोकविधायकः ॥ २० ॥ हरिंत्यक्त्वाद्यमांकस्मात्स्तौषिदेविजगत्पतिं ॥
वासुदेवंजगन्नाथंभुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥ २१ ॥ वेदोक्तंवचनंकार्यंनारीणांदेवतापतिः ॥ नान्यस्मिन्सर्वथाभा
वःकर्तव्यःकर्हिचित्क्वचित् ॥ २२ ॥ पतिशुश्रूषणंस्त्रीणांधर्मएवसनातनः ॥ यादृशस्तादृशःसेव्यःसर्वथाशुभ
काम्यया ॥२३॥ नारायणस्तुसर्वेषांसेव्योयोग्यःसदैवहि ॥ तंत्यक्त्वादेवदेवेशंकिंमांध्यायसिसिंधुजे ॥ २४ ॥
॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ आशुतोषमहेशानशप्ताहंपतिनाशिव ॥ मांसमुद्धरदेवेशशापादस्माद्दयानिधे ॥२५॥छ॥

वंमहादेवं ॥ १७ ॥ १८ ॥ अश्विनीवडवा ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ यादृशस्तादृशइति यादृशोस्तिसाधुर्वाऽसाधुर्वा
तादृशःसेव्यइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ आशुतोषशीघ्रंप्रसादकर ॥ २५ ॥ ॥ ॥

वामांत्रियमनागसमनपराधिनीं ॥ २९ ॥
तदोक्तमितियदाशापोदत्तस्तदामथ।प्रार्थितेनविष्णुनोक्तमित्यर्थः॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥

तदोक्तंहरिणाशंभोशापानुग्रहकारणं ॥ विज्ञप्तेनमयाकामंदयायुक्तेनविष्णुना ॥ २६ ॥ यदातेभवितापुत्रस्त दाशापस्यमोक्षणं॥ भविष्यतिचवैकुंठवासस्तेकमलालये ॥२७॥इत्युक्त्वाहंतपस्तप्तुमागतास्मितपोवने॥आ राधितोमयादेवत्वंसर्वार्थप्रदायकः ॥२८ ॥ पतिसंगंविनापुत्रंदेवदेवलभेकथं ॥ सतुतिष्ठतिवैकुंठेत्यक्त्वादीना मनागसं ॥ २९ ॥ वरंमेदेहिदेवेशयदितुष्टोसिशंकर ॥ तवतस्यद्विधाभावोनास्तिनूनंकदाचन ॥ ३० ॥ मयै तद्गिरिजाकांतज्ञातंपत्युःपुरोहर ॥ यस्त्वंसोऽसौपुनर्योसौसत्वंनास्त्यत्रसंशयः ॥३१ ॥ एकत्वंचमयाज्ञात्वा मयातेस्मरणंकृतं ॥ अन्यथाममदोषस्त्वामाश्रयंत्याभवेच्छिव ॥ ३२ ॥ शिवउवाच ॥ कथंज्ञातस्त्वयादे विममतस्यचसुंदरि ॥ ऐक्यभावोहरेर्नूनंसत्यंमेवदसिंधुजे ॥ ३३ ॥ एकत्वंचनजानंतिदेवाश्चमुनयस्तथा ॥ ज्ञानिनोनेविदंतत्वज्ञाःकुतर्कोपहताःकिल ॥ ३४ ॥ मद्भक्तावासुदेवस्यनिंदकाबहवस्तथा ॥ विष्णुभक्तास्तुबह वोममनिंदापरायणाः ॥ ३५ ॥ भवंतिकालभेदेनकलौदेविविशेषतः ॥ कथंज्ञातस्त्वयाभद्रेदुर्ज्ञेयोह्यकृतात्म भिः ॥ ३६ ॥ सर्वथात्वैक्यभावस्तुहरेर्ममचदुर्लभः ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसाशंभुनापृष्टातुष्टेनहरिवल्लभा ॥ ३७ ॥ वृत्तांतंतस्यविज्ञातंप्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ शिवंप्रतिरमातत्रप्रसन्नवदनाभृशं ॥ ३८॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ एकदादेवदेवेशंविष्णुंध्यानपरोरहः ॥ दृष्टोमयातपःकुर्वन्पद्मासनगतोयदा ॥ ३९ ॥ तदाहंविस्मितादेवं तमपृच्छंपतिंकिल ॥ प्रबुद्धंसुप्रसन्नंचज्ञात्वाविनयपूर्वकं ॥ ४० ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३० ॥ यस्त्वंसोसौविष्णुःयोसौविष्णुःसत्वमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ अन्यथायुवयोःशिवविष्ण्वोर्भेदसत्वे ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ३६ ॥ ॥३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

देवदेवजगन्नाथयदाहंनिर्गतार्णवात्॥मथ्यमानात्सुरैर्दैत्यैःसर्वैर्ब्रह्मादिभिःप्रभो ॥ ४१॥ वीक्षिताश्चमयासर्वेप
॥४७॥ तिकामतयातदा ॥ वृतस्त्वंसर्वदेवेभ्यःश्रेष्ठोसीतिविनिश्चयात् ॥ ४२ ॥ त्वंकंध्यायसिसर्वेशसंशयोयंमहान्म
म ॥ प्रियेसिकेटभारेमेकथयस्वमनोगतं ॥ ४३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ शृणुकांतेप्रवक्ष्यामियंध्यायामिसुरोत्त
मं ॥ आशुतोषंमहेशानंगिरिजावल्लभंहृदि॥४४॥कदाचिद्देवदेवोमांध्यायत्यमितविक्रमः ॥ध्यायाम्यहंचदेवेशं
शंकरंत्रिपुरांतकं ॥ ४५ ॥ शिवस्याहंप्रियःप्राणःशंकरस्तुतथामम॥ उभयोरंतरंनास्तिमिथःसंसक्तचेतसोः
॥ ४६ ॥ नरकंयांतितेनूनंयेद्विषंतिमहेश्वरं ॥ भक्ताममविशालाक्षिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ॥ ४७ ॥ इत्युक्तेदेवदेवे
नविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ एकांतेकिलपृष्टेनमयाशैलसुताप्रिय ॥ ४८ ॥ तस्मात्त्वांवल्लभंविष्णोर्ज्ञात्वाध्यात
वतीह्यहं ॥ तथाकुरुमहेशानयथामेप्रियसंगमः ॥ ४९ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रियोवचःश्रुत्वाप्रत्युवाचमहे
श्वरः ॥ तामाश्वास्यप्रियैर्वाक्यैर्यथार्थवाक्यकोविदः॥५०॥ स्वस्थाभवपृथुश्रोणितुष्टोहंतपसातव॥ समागम
स्तेपतिनाभविष्यतिनसंशयः ॥ ५१ ॥ अत्रैवहयरूपेणभगवान्जगदीश्वरः ॥ आगमिष्यतितेकामंपूर्णंकर्तुं
मयेरितः ॥ ५२॥ तथाहंप्रेरयिष्यामितंदेवंमधुसूदनं ॥ यथासौहयरूपेणत्वामेष्यातिमदातुरः ॥ ५३ ॥ पुत्र
स्तेभवितासुभ्रुनारायणसमःक्षितौ ॥ भविष्यतिसभूपालःसर्वलोकनमस्कृतः ॥ ५४ ॥ सुतंप्राप्यमहाभागे
त्वंतेनपतिनासह ॥ गंतासिदिविवैकुंठंप्रियातस्यभविष्यसि ॥ ५५ ॥ एकवीरेतिनाम्नासौख्यातिंयास्यति
तेसुतः ॥ तस्मात्तुहैहयोवंशोभुविविस्तारमेष्यति ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥४७॥

परंत्वेतत्कार्यसिद्ध्यर्थमहमेकं रहस्यंवदामितच्छृण्वित्याह परंतुविस्मृतासित्वमिति॥५७॥५८॥ अन्यथेतियद्विसच्चिदानंदरूपिण्यांभगवत्यांतव
चित्तमासक्तंस्यात्तर्हिहयोत्तमेसूर्यस्याश्वेकथंचित्तंगतंस्यात्तस्माद्भगवत्यांतवचित्तस्यासक्तिर्नास्तीत्यर्थः॥५९॥६०॥६१॥निघृष्टनखमंड

परंतुविस्मृतासित्वंहृदिस्थांपरमेश्वरीं ॥ मदांधामत्तचित्ताचतेनतेफलमीदृशं ॥ ५७ ॥ अतस्तद्दोषशांत्यर्थं
हृदिस्थांपरदेवतां ॥ शरणंयाहिसर्वात्मभावेनजलधेःसुते ॥ ५८ ॥ अन्यथातवचित्तंतुकथंगच्छेद्धयोत्तमे ॥
व्यासउवाच ॥ इतिदत्वावरंदेव्यैभगवांच्छैलजापतिः॥५९॥अंतर्धानंगतःसाक्षादुमयासहितःशिवः॥ सापित
त्रैवचार्वंगीसंस्थिताकमलासना ॥ ६० ॥ ध्यायंतीचरणांभोजंदेव्याःपरमशोभनं ॥ देवासुरशिरोरत्ननिघृष्ट
नखमंडलं ॥ ६१ ॥ प्रेमगद्गदयावाचातुष्टावचमुहुर्मुहुः ॥ प्रतीक्ष्यमाणाभर्तारंहयरूपधरंहरिं ॥ ६२ ॥इति
श्रीदेवीभा०म०षष्ठस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ व्यासउ० ॥ तस्यैदत्वावरंशंभुःकैलासंत्वरितोय
यौ ॥ रम्यंदेवगणैर्जुष्टमप्सरोभिश्चमंडितं ॥ १ ॥ तत्रगत्वाचित्ररूपंगणंकार्यविशारदं॥ प्रेषयामासवैकुंठेल
क्ष्मीकार्यार्थसिद्धये ॥ २ ॥ शिवउ० ॥ चित्ररूपहरिंगत्वाब्रूहित्वंवचनान्मम ॥ यथासौदुःखितांपत्नींविशोकां
चकरिष्यति ॥ ३ ॥ इत्युक्तश्चित्ररूपोथनिर्जगामत्वरान्वितः ॥ वैकुंठपरमंस्थानंवैष्णवैश्चगणैर्वृतं ॥ ४ ॥
नानाद्रुमगणाकीर्णंवापीशतविराजितं ॥ संजुष्टंहंसकारंडमयूरशुककोकिलैः ॥ ५ ॥ उच्चप्रासादसंयुक्तंपता
काभिरलंकृतं ॥ नृत्यगीतकलापूर्णंमंदारद्रुमसंयुतं ॥ ६॥ बकुलाशोकतिलकचंपकालिविमंडितं ॥ कूजितैर्वि
हगमनांतुकर्णाल्हादकरैर्युतं ॥ ७ ॥ संवीक्ष्यभवनंविष्णोर्द्वास्थौप्राहप्रणम्यच ॥ जयविजयनामानौवेत्रपाणि
स्थितावुभौ॥८॥चित्ररूपउ०॥भोनिवेदयतांशीघ्रंहरयेपरमात्मने॥दूतंप्राप्तंहरस्यात्रप्रेरितंशूलपाणिना॥९॥

लंचरणांभोजमित्यर्थः॥६२॥इतिश्रीदेवीभा०षष्ठस्कंधेअष्टादशोऽध्यायः॥१८॥पंचाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथहरेरजनु॥अश्विन्यामभवत्पुत्र
इतिसम्यगिहोच्यते॥१। शंभुवरदानोत्तरंजातंवृत्तंव्यासआहतस्यैदत्वेति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥चंपकालिश्चंपकपंक्तिः॥७॥८॥९॥

तच्छ्रुत्वावचनंतस्यजयःपरमबुद्धिमान् ॥ गत्वाहरिंप्रणम्याहकृतांजलिपुटःपुरः ॥ १० ॥ देवदेवरमाकांतक
॥४८॥ रुणाकरकेशव ॥ द्वारितिष्ठतिदूतोत्रशंकरस्यसमागतः ॥ ११ ॥ आज्ञापयप्रवेष्टव्योनवेतिगरुडध्वज ॥चि
त्ररूपधरोप्ययंस्तिनजानेकार्यगौरवं ॥ १२ ॥ इत्याकर्ण्यहरिःप्राहजयंप्रज्ञातकारणः ॥ प्रवेशयात्ररुद्रस्य
भृत्यंसमयसंस्थितं ॥ १३ ॥ इत्याकर्ण्यजयस्तूर्णंगत्वातंपरमाद्भुतं ॥ एहीत्याकारयामासजयःशंकरसेवकं
॥१४॥ प्रवेशितोजयेनाथचित्ररूपस्तथाकृतिः ॥ प्रणम्यदंडवद्विष्णुंकृतांजलिपुटःस्थितः॥१५॥ दृष्ट्वातंविस्म
यंप्रापभगवान्गरुडध्वजः ॥ चित्ररूपधरंशंभोःसेवकंविनयान्वितं ॥ १६ ॥ पप्रच्छतंस्मितंकृत्वाचित्ररूपंर
मापतिः ॥ कुशलंदेवदेवस्यसकुटुंबस्यचानघ ॥ १७ ॥ कस्मात्त्वंप्रेषितोस्यत्रब्रूहिकार्यंहरस्यकिं ॥ अथवा
देवतानांचकिंचित्कार्यंसमुत्थितं ॥ १८ ॥ दूतउवाच ॥ किमज्ञातंतवास्तीहसंसारेगरुडध्वज ॥ वर्तमानं
त्रिकालज्ञयदहंप्रब्रवीमिवै ॥ १९ ॥ प्रेषितोस्मिभवेनात्रविज्ञप्तुंत्वांजनार्दन ॥ हरस्यवचनाद्वाक्यंप्रब्रवीमि
त्वयिप्रभो ॥ २० ॥ तेनोक्तमेतद्देवेशभार्यातेकमलालया ॥ तपस्तपतिकालिंदीतमसासंगमेविभो ॥ २१ ॥
हयीरूपधरादेवीसर्वार्थसिद्धिदायिनी ॥ ध्यातुंयोग्यामरगणैर्मानवैर्यक्षकिन्नरैः ॥ २२ ॥ विनातयानरःकोपि
सुखभागीभवेद्भुवि ॥ तांत्यक्त्वापुंडरीकाक्षप्राप्नोषिकिंसुखंहरे ॥ २३ ॥ दुर्बलोपिस्त्रियंयातिनिर्धनोपिजगत्प
ते ॥ विनापराधंचविभोकिंत्यक्ताजगदीश्वरी ॥ २४ ॥ दुःखंप्राप्नोतिसंसारेयस्यभार्याजगद्गुरो ॥ धिक्तस्य
जीवितंलोकेनिंदितंत्वारिमंडले ॥ २५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥४८॥

दुःस्थितांदुःखितामित्यर्थः रमयाविवियुक्तंत्वामित्यन्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ स्मराम्यहमितिशिवोक्तिः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

सकामारिपवस्तेयद्दृष्टातांदुःस्थितांभृशं ॥ त्वांवियुक्तंचरमयाहसिष्यंतिदिवानिशं ॥ २६ ॥ रमांरमयदेवे
शत्वदुत्संगगतांकुरु ॥ सर्वलक्षणसंपन्नांसुशीलांचसुरूपिणीं ॥ २७ ॥ सुखितोभवतांप्राप्यवल्लभांचारुहा
सिनीं ॥ कांताविरहजंदुःखंस्मराम्यहमनातुरः ॥ २८ ॥ ममभार्यामृताविष्णोदक्षयज्ञेसतीयदा ॥ तदाहंदुः
सहंदुःखंभुक्तवानंबुजेक्षण ॥ २९ ॥ संसारेस्मिन्नरःकोपिमाभून्मत्सदृशोपरः ॥ मनसाकरवंशोकंतस्याविर
हपीडितः ॥ ३० ॥ कालेनमहताप्राप्तामयागिरिसुतापुनः ॥ तपस्तप्त्वातिदुःसाध्यंयादग्धातुरूपाध्वरे ॥ ३१
हरेकिंसुखमापन्नंत्वयासंत्यज्यकामिनीं ॥ एकाकीतिष्ठताकालंसहस्रवत्सरात्मकं ॥ ३२ ॥ गत्वाश्वास्यमहा
भागांसमानयनिजालयं ॥ माभूत्कोपीहसंसारेविमुक्तोरमयातया ॥ ३३ ॥ कृत्वातुरगरूपंत्वंभजतात्कमला
लयां ॥ उत्पाद्यपुत्रमायुष्मन्तामानयशुचिस्मितां ॥ ३४ ॥ व्यासउ० ॥ हरिराकर्ण्यतद्वाक्यंचित्ररूपस्य
भारत ॥ तथेत्युक्त्वातुतंदूतंप्रेषयामासशंकरं ॥ ३५ ॥ गतेदूतेथभगवान्वैकुंठात्कामसंयुतः ॥ जगामधृत्वा
तत्राशुवाजिरूपंमनोहरं ॥ ३६ ॥ यत्रसावडवारूपंकृत्वातपतिसिंधुजा ॥ विष्णुस्तंदेशमासाद्यतामपश्यद्धयीं
स्थितां ॥ ३७ ॥ सापितंवीक्ष्यगोविंदंहयरूपधरंपतिं ॥ ज्ञात्वावीक्ष्यस्थितासाध्वीविस्मितासासुलोचना ॥
३८ ॥ तयोस्तुसंगमस्तत्रप्रवृत्तोमन्मथार्तयोः ॥ कालिंदीतमसासंगेपावनेलोकविश्रुते ॥ ३९ ॥ सगर्भा
सातदाजातावडवाहरिवल्लभा ॥ सुषुवेसुंदरंबालंतत्रैवसुगुणोत्तरं ॥ ४० ॥ तामाहभगवान्वाक्यंप्रहस्यसम
याश्रितं ॥ त्यजाद्यवाडवंदेहंपूर्वदेहाभवाधुना ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ॥ ॥

३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ वडवायाइदंवाडवं ॥ ४१ ॥

 ॥४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सदयंममभनःसुतंत्यक्त्वागंतुंकथंसमर्थंभवेदित्यन्वयः ॥ ४५ ॥ ४६॥ ४७ ॥ ४८ ॥४९॥ ५० ॥५१॥

गमिष्यावःस्ववैकुंठमावांकृत्वानिजंवपुः ॥ तिष्ठत्वत्रकुमारोयंत्वयाजातःसुलोचने ॥४२॥ लक्ष्मीरुवाच ॥स्व
 देहसंभवंपुत्रंकथंहित्वाव्रजाम्यहं ॥ स्नेहःसुदुस्त्यजःकामंस्वात्मजस्यसुरर्षभ ॥४३ ॥ कागतिःस्यादमेया
त्मनूबालस्यास्यनदीतटे ॥ अनाथस्यासमर्थस्यविजनेल्पतनोरिह ॥ ४४ ॥ अनाश्रयंसुतंत्यक्त्वाकथंगंतुं
मनोमम ॥ समर्थंसदयंस्वामिन्भवेदंबुजलोचन ॥ ४५॥ दिव्यदेहौततोजातौलक्ष्मीनारायणावुभौ ॥ विमा
नवरसंविष्टौस्तूयमानौसुरैर्दिवि ॥ ४६॥ गंतुकामंपतिंप्राहकमलाकमलापतिं ॥ गृहाणेमंसुतंनाथनाहंशक्ता
स्मिहापितुं ॥ ४७ ॥ प्राणप्रियोस्तिमेपुत्रःकांत्यात्वत्सदृशःप्रभो ॥ गृहीत्वैनंगमिष्यावोवैकुंठंमधुसूदन ॥
४८ ॥ हरिरुवाच ॥ माविषादंप्रियेकर्तुंत्वमर्हसिवरानने ॥तिष्ठत्वयंसुखेनात्ररक्षामेविहितात्विह ॥ ४९॥
कार्यंकिमपिवामोरुवर्ततेमहदद्भुतं ॥ निबोधकथयाम्यद्यसुतस्यात्रविमोचने॥५०॥तुर्वसुर्नामविख्यातोयया
तितनुजोभुवि ॥ हरिवर्मेतिपित्रास्यकृतंनामसुविश्रुतं ॥५१॥सराजपुत्रकामोद्यतपस्तपतिपावने ॥ तीर्थेव
र्षशतंजातंतस्यैवंकुर्वतस्तपः ॥५२॥ तस्यार्थेनिर्मितःपुत्रोमयायंकमलालये॥तत्रगत्वानृपंसुभ्रुप्रेरयिष्यामि
सांप्रतं ॥ ५३ ॥ तस्मैदास्याम्यहंपुत्रंपुत्रकामस्यकामिनि ॥ गृहीत्वास्वगृहंराजाप्रापयिष्यतिबालकं॥५४
व्यासउ०॥ इत्याश्वास्यप्रियांपद्मांकृत्वारक्षांचबालके ॥विमानवरमारुह्यप्रययौप्रिययासह॥५५॥ इश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥ जनमेजयउवाच ॥ संशयोयंमहानत्रजातमात्रःशि
शुस्तथा ॥ मुक्तःकेनगृहीतोसावेकाकीविजनेवने ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥
॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९॥ चतुर्भिरधिकैःपंचाशद्भिःपद्यैः
सुतस्यह॥हरेःकथानकंसम्यग्वयीजातस्यचोच्यते ॥ १॥ सुतमरण्येसत्यक्त्वानारायणेगतेसतिसंशयितोराजापृच्छति संशयोयमिति॥१॥

नातिबालक इति अतिबालकोव्याघ्रादिभिः कथंनभक्षितइत्यर्थः ॥ २॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तन्व्याकृशांग्या॥९॥

कागतिस्तस्यबालस्यजातासत्यवतीसुत ॥ व्याघ्रसिंहादिभिर्हिंस्रैर्गृहीतोनातिबालकः॥ २ ॥व्यासउवाच॥
लक्ष्मीनारायणौतस्मात्स्थानाच्चचलितौयदा ॥ तदैवतत्रचंपाख्यःप्राप्तोविद्याधरःकिल ॥ ३ ॥ विमानवर
मारूढःकामिन्यासहितोनृप ॥ मदनालसयाकामंक्रीडमानोयदृच्छया ॥ ४ ॥ विलोक्यतंशिशुंभूमावेकाकि
नमनुत्तमं ॥ देवपुत्रप्रतीकाशंरममाणंयथासुखं ॥ ५ ॥ विमानात्तरसोत्तीर्यचंपकस्तंशिशुंजवात् ॥ जग्राहच
मुदंप्रापनिधिंप्राप्ययथाऽधनः ॥ ६ ॥ गृहीत्वाचंपकःप्रादाद्देव्यैतंमदनोपमं ॥ मदनालसायैतंबालंजातमात्रं
मनोहरं ॥ ७ ॥ सागृहीत्वाशिशुंप्रेम्णासरोमांचासविस्मया ॥ मुखंचुचुंबबालस्यकृत्वातुहृदयेभृशं ॥ ८ ॥
आलिंगितश्चुंबितश्चतयासौप्रीतिपूर्वकं ॥ उत्संगेचकृतस्तन्व्यापुत्रभावेनभारत ॥ ९॥ कृत्वांकेतौसमारूढौ
विमानंदंपतीमुदा ॥ पतिंपप्रच्छचार्वंगीप्रहस्यमदनालसा ॥१०॥ कस्यायंबालकःकांतत्यक्तःकेनचकानने
॥ पुत्रोयंममदेवेनदत्तस्त्र्यंबकपाणिना ॥ ११ ॥ चंपकउवाच ॥ प्रियेगत्वाद्यपृच्छेयंशक्रंसर्वज्ञमाशुवै॥ देवो
वादानवोवापिगंधर्वोवाशिशुःकिल ॥१२॥ तेनाज्ञप्तःकरिष्यामिपुत्रंप्राप्तंवनादमुं ॥अदृष्ट्वानैवकर्तव्यंकार्यंकिं
चिन्मयाध्रुवं ॥ १३॥ इत्युक्त्वातांगृहीत्वातंविमानेनाथचंपकः ॥ ययौशक्रपुरंतूर्णंहर्षेणोत्फुल्ललोचनः ॥१४॥
प्रणम्यपादयोःप्रीत्याचंपकस्तुशचीपतिं॥निवेद्यबालकंप्राहकृतांजलिपुटःस्थितः॥१५॥देवदेवमयालब्धस्ती
र्थेपरमपावने ॥ कालिंदीतमसासंगेबालकोयंस्मरप्रभः ॥ १६॥ कस्यायंबालकःकांतःकथंत्यक्तःशचीपते ॥
आज्ञाचेत्तवदेवेशकुर्वेहंबालकंसुतं ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १० ॥ त्र्यंबकपाणिनात्र्यंबकंधनुस्तत्पाणौयस्यतेनाशिवेन ॥ ११ ॥ १२ ॥ अमुंपुत्रंकरिष्यामिवेदमंत्रेणेत्यर्थः ॥ १३ ॥ तांगृही
त्वातंचबालकंगृहीत्वेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ तमसासंगेसंगमे ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥

कृत्रिमस्तुसुतइति तथाचमनुः सदृशंतुप्रकुर्यायंगुणदोषविचक्षणं पुत्रंपुत्रगुणैर्युक्तंसविज्ञेयश्चकृत्रिमइति ॥ १८ ॥१९ ॥ २०॥२१॥

अतीवसुंदरोबालःप्रियायावल्लभःसुतः ॥ कृत्रिमस्तुसुतःप्रोक्तोधर्मशास्त्रेषुसर्वथा ॥ १८॥ इंद्रउवाच ॥ पुत्रो
यंवासुदेवस्यवाजिरूपधरस्यह ॥ हैहयोयंमहाभागलक्ष्म्यांजातःपरंतप ॥१९ ॥ उत्पादितोभगवताकार्या
र्थेकिलबालकः ॥ दातुंनृपतयेनूनंययातितनयायच ॥ २०॥ हरिणाप्रेरितःसोद्यराजापरमधार्मिकः ॥ आग
मिष्यतिपुत्रार्थंतीर्थेतास्मिन्मनोरमे ॥२१॥ तावत्त्वंगच्छतत्रैवगृहीत्वाबालकंशुभं ॥ यावन्नयातिनृपतिर्गृही
तुंहरिणेरितः ॥२२॥ गत्वातत्रविमुंचैनंविलंबंमाकृथावर ॥ अदृष्ट्वाबालकंराजादुःखितश्चभविष्यति ॥ २३॥
तस्मात्त्वंचंपकमुंचैनंराजाप्राप्नोतुपुत्रकं ॥ एकवीरेतिनाम्नायंख्यातःस्यात्पृथिवीतले ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥
इतितस्यवचःश्रुत्वाचंपकस्त्वरयान्वितः ॥ जगामपुत्रमादायस्थलेतास्मिन्महीपतिः ॥ २५ ॥ मुमोचबालकं
तत्रयत्रपूर्वंस्थितोह्यभूत् ॥ आरुह्यस्वविमानंतुययौस्वाश्रममंडलं ॥ २६ ॥ तदैवकमलाकांतोलक्ष्म्यासहज
गद्गुरुः ॥ विमानवरमारूढोजगामनृपतिंप्रति ॥ २७॥ दृष्टस्तदातेननृपेणापविष्णुःसमुत्तरंस्तत्रविमानमुख्या
त् ॥ जहर्षराजाहरिदर्शनेनपपातभूमौखलुदंडवच्च ॥ २८ ॥ उत्तिष्ठवत्सेतिहरिःपतंतमाश्वासयद्भूमिगतंस्व
भक्तं ॥ सोप्युत्सुकोवासुदेवंपुरस्थंतुष्टावभक्त्यामुखरीकृतोथ ॥२९॥ देवाधिदेवाखिललोकनाथकृपानिधेलो
कगुरोरमेश ॥ मंदस्यमेतेकिलदर्शनंयत्सुदुर्लभंयोगिजनैरलभ्यं ॥३०॥ येनिस्पृहास्तेविषयैरपेतास्तेषांत्व
दीयंखलुदर्शनंस्यात् ॥ आशापरोहंभगवन्ननंतयोग्योनतेदर्शनेदेवदेव ॥ ३१ ॥ इतिस्तुतस्तेननृपेणविष्णु
स्तमाहवाक्येनसुधामयेन ॥ वृणीष्वराजन्मनसेप्सितंतेददामितुष्टस्तपसातवेति ॥ ३२ ॥ ॥ ७॥

॥ २२ ॥ वरेतिसंबोधनं ॥ २३ ॥ एकवीरेति इदंद्वितीयंनाम एकवीरेतिबाहुलकात्साधु ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥
॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अनुद्घातरथेनअप्रतिहतगतिमनारथेनेत्यर्थः निशम्येति जनार्दनस्येति इतिपूर्वोक्तप्रकारकं

ततोनृपस्तंप्रणिपत्यपादयोःप्रोवाचविष्णुंपुरतःस्थितंच ॥ तपस्तुतप्तंहिमयासुतार्थेपुत्रंददस्वात्मसमंमुरारे ॥ ३३ ॥ श्रुत्वानृपप्रार्थितमादिदेवस्तमाहराजानममोघवाक्यं ॥ ययातिसूनोव्रजतत्रतीर्थेकलिंदकन्यातमसाप्रसंगे ॥ ३४ ॥ मयाद्यपुत्रस्तुयथेप्सितस्तेतत्रैवमुक्तोस्त्यमितप्रभावः ॥ लक्ष्म्याःप्रसूतोममवीर्यजश्चकृतस्तवार्थेथगृहाणराजन् ॥३५॥ श्रुत्वाहरेर्वाक्यमतीवमृष्टंसंतुष्टचित्तःप्रबभूवराजा ॥ हरिस्तुदत्वेतिवरंजगामवैकुंठलोकंरमयायुतश्च ॥ ३६ ॥गतेहरौसोथययातिसूनुर्ययावनुद्घातरथेनराजा ॥ प्रेमान्वितस्तत्रसुतोस्तियत्रवचोनिशम्येतिजनार्दनस्य ॥३७॥ सतत्रगत्वातिमनोहरंतंददर्शबालंभुविखेलमानं ॥ मुखेनिवेश्यैककरेणकृत्वाश्लक्ष्णंपदांगुष्ठमनन्यसत्वं ॥ ३८ ॥ तंवीक्ष्यपुत्रंमदनस्वरूपंनारायणांशंकमलाप्रसूतं ॥ हरिप्रभावंहरिवर्मनामाहर्षप्रफुल्लाननपंकजोभूत् ॥ ३९ ॥ गृण्हन्सुवेगात्करपंकजाभ्यांबभूवप्रेमार्णवमग्नदेहः ॥ मूर्द्धन्युपाघ्रायमुदान्वितोसौनंनंदराजासुतमालिलिंग ॥ ४० ॥ मुखंसमीक्ष्यातिमनोहरंतमुवाचनेत्रांबुनिरुद्धकंठः ॥ दत्तोसिदेवेनजनार्दनेनमांत्राहिपुत्रावमदुःखभीतेः ॥ ४१ ॥ तप्तंमयापुत्रतपस्तवार्थेसुदुष्करंवर्षशतंचपूर्णं ॥ तेनैवतुष्टेनरमाप्रियेणदत्तोसिसंसारसुखोदयाय ॥ ४२ ॥ मातारमात्वांतनुजंमदर्थेत्यक्त्वागतासाहरिणासमेता ॥ धन्यातुसायाप्रहसंतमेकंकृत्वासुतंत्वांमुदिताननास्यात् ॥ ४३ ॥ त्वमेवसंसारसमुद्रनौकारूपःकृतःपुत्रलक्ष्मीधरेण ॥ इत्येवमुक्त्वानृपतिःसुतंतंमुदासमादाययथौगृहाय॥४४ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥३९॥४०॥ नेत्रांबुनाश्रुजलेनावरुद्धकंठः अवमदुःखंनीचदुःखंनरकपातजन्यंतद्भीतेरित्यर्थः॥४१॥४२॥४३॥४४॥

पुरीसमीपेनृपमागतंतमाकर्ण्यसर्वेसचिवास्तुराज्ञः ॥ ययुःसमीपंनृपतेश्चलोकाःसोपायनास्तेसपुरोहिताश्च
॥५१॥ ॥ ४५ ॥ बंदीजनागायनकाश्चसूताःसमाययुःसम्मुखमाशुराज्ञः ॥ नृपःपुरंप्राप्यपुरःसमागतंजनंसमाश्वा
स्यवाक्यैश्चदृष्ट्या ॥ ४६ ॥ सपूजितःपौरजनेनराजाविवेशपुत्रेणयुतोनगर्यां ॥ मार्गेपुलाजैःकुसुमैःसमंता
द्विकीर्यमाणोनृपतिर्जगाम ॥ ४७ ॥ गृहंसमृद्धंसचिवैःसमेतःसुतंसमादायमुदाकराभ्यां ॥ राज्यैददौचाथसुतं
मनोज्ञंसद्यःप्रसूतंचमनोभवाभं ॥ ४८ ॥ राज्ञीगृहीत्वाभिनवंतनूजंपप्रच्छराजानमनिंदितासा ॥ राजन्कुत
श्चैषसुतःसुजन्माप्राप्तस्त्वयामन्मथतुल्यरूपः ॥ ४९ ॥ केनैषदत्तःकथयाशुकांतचेतोमदीयंप्रहृतंसुतेन ॥
नृपस्तदोवाचमुदान्वितोसौप्रियेरमेशेनसुतोहिमह्यं ॥ ५० ॥ लोलाक्षिदत्तःकमलासमुत्थोजनार्दनांशोयमही
नसत्वः ॥ सातंगृहीत्वामुदमापराज्ञीराजाचकारोत्सवमद्भुतंच ॥ ५१ ॥ ददौचदानंकिलयाचकेभ्योगीतानिवा
द्यानिबहूनिनेदुः ॥ कृत्वोत्सवंभूपतिरात्मजस्यनामैकवीरेतिचकारविश्रुतं ॥ ५२ ॥ सुखंचसंप्राप्यमुदान्वितो
सौनंदद्देवाधिपतुल्यवीर्यः ॥ पुत्रंहरेरूपगुणानुरूपंसंप्राप्यवंशस्यऋणाच्चमुक्तः ॥ ५३ ॥ इतिसकलसुरा
णामीश्वरेणार्पितंतंसकलगुणगणाढ्यंपुत्रमासाद्यराजा ॥ विविधसुखविनोदैर्भार्ययासेव्यमानोविहरतिमिज
गेहेशक्रतुल्यप्रतापः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥
जातकर्मादिसंस्कारांश्चकारनृपतिस्तदा ॥ दिनेदिनेजगामाशुवृद्धिंबालःसुलालितः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

केषष्ठस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ अर्द्धाधिकैकषष्ट्यातुश्लोकानामभिषेचने ॥ एकवीरस्यचकृतेऽनंतरंवृत्तमुच्यते ॥ १ ॥ राज्ञः ॥५१॥
पुत्रप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तमाह जातकर्मादीति ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

मनेमानितवान्॥२॥षष्ठेषष्ठेमासीत्यन्वयः॥३॥याचकानितरानपिमूकांधादीन्संपूज्यचूडाकरणंचकारेत्यन्वयः॥४॥५॥ ६॥७॥८॥९॥

नृपःसंसारजंप्राप्यसुखंपुत्रसमुद्भवं ॥ ऋणत्रयविमोक्षंचमेनेतेनमहात्मना ॥२॥षष्ठेऽन्नप्राशनंतस्यकृत्वामा
सियथाविधि ॥ तृतीयेथतथावर्षेचूडाकरणमुत्तमं ॥ ३ ॥ चकारब्राह्मणान्द्रव्यैःसंपूज्यविविधैर्धनैः ॥ गोभि
श्चविविधैर्दानैर्याचकानितरानपि ॥ ४ ॥ वर्षेचैकादशेतस्यमौंजीबंधनकर्मवै ॥कारयित्वाधनुर्वेदमध्यापयत
पार्थिवः ॥ ५ ॥ अधीतवेदपुत्रंतंराजधर्मविशारदं ॥ दृष्ट्वातस्याभिषेकायमतिंचक्रेजनाधिपः ॥ ६ ॥ पुष्यार्क
योगसंयुक्तेदिवसेनृपसत्तमः ॥ कारयामाससंभारानभिषेकार्थमादरात् ॥ ७ ॥ द्विजानाहूयवेदज्ञान्सर्वशा
स्त्रविचक्षणान्॥ अभिषेकंचकारासौविधिवत्स्वात्मजस्यह ॥८॥ जलमानीयतिर्थेभ्यःसागरेभ्यश्चपार्थिवः॥
स्वयंचकारविधिवदभिषेकंशुभेदिने ॥९ ॥ धनंदत्वाथविप्रेभ्योराज्यंपुत्रेनिवेश्यसः ॥ जगामवनमेवाशुस्व
र्गकामःसभूपतिः ॥१०॥एकवीरंनृपंकृत्वासंमान्यसचिवानथ ॥ भार्ययासहभूपालःप्रविवेशवनंवशी॥ ११॥
मैनाकशिखरेराजाकृत्वातातीयमाश्रमं ॥ नित्यंपत्रफलाहारश्चिंतयामासपार्वतीं ॥१२ ॥ एवंसनृपतिःकृत्वा
दिष्टांतेसहभार्यया ॥ मृतोसौवासवंलोकंगतःपुण्येनकर्मणा ॥ १३ ॥ इंद्रलोकंपिताप्राप्तइतिश्रुत्वाथहैहयः
॥ चकारवेदनिर्दिष्टंकर्मचैवौर्ध्वदैहिकं ॥ १४ ॥ कृत्वोत्तराःक्रियाःसर्वाःपितुःपार्थिवनंदनः ॥ राज्यंचकारमेधा
वीपित्रादत्तंसुसंमतं॥१५॥एकवीरोथधर्मज्ञःप्राप्यराज्यमनुत्तमं॥बुभुजेविविधान्भोगान्सचिवैश्चसुमानितः ॥
१६ ॥ एकस्मिन्दिवसेराजामंत्रिपुत्रैःसमन्वितः ॥ जगामजान्हवीतीरेहयारूढःप्रतापवान् ॥ १७॥ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ पार्वतींभगवतींचिंतयामासेत्यर्थः ॥ १२ ॥ दिष्टांतेप्रारब्धकर्मसमाप्तावित्यर्थः ॥ १३॥ १४॥१५॥१६॥ १७॥

संपश्यन्पादपान्रम्यान्कोकिलालापसंयुतान् ॥ पुष्पितान्फलसंयुक्तान्षट्पदालिविराजितान् ॥१८॥मुनीना
माश्रमान्दिव्यान्वेदध्वनिनिनादितान्॥होमधूमावृताकाशान्मृगशावसमावृतान्॥१९॥केदारान्शालिसंपक्वा
न्गोपिकाभिःसुरक्षितान्॥प्रफुल्लपंकजारामान्निकुंजांश्चमनोरमान्॥२०॥प्रेक्षमाणःप्रियालांस्तुचंपकान्पनस
द्रुमान् ॥ बकुलांस्तिलकान्नीपान्मंदारांश्चप्रफुल्लितान् ॥२१ ॥ शालांस्तालतमालांश्चजंबूचूतकदंबकान् ॥
सगच्छन्जान्हवीतोयेप्रफुल्लंशतपत्रकं ॥२२ ॥ पंकजंचातिगंधाढ्यमपश्यदवनीपतिः ॥ दक्षिणेजलजस्या
थपार्श्वेकमललोचनां॥२३॥कनकाभांसुकेशींचकंबुग्रीवांकृशोदरीं ॥बिंबोष्ठींसुंदरींकिंचित्समुद्यत्सुपयोधरां॥
२४॥सुनासांचारुसर्वांगीमपश्यत्कन्यकांनृपः॥रुदंतींतांसखीत्यक्ताविव्हलांदुःखपीडितां ॥२५॥साश्रुनेत्रां
क्रंदमानांविजनेकुररीमिव ॥ संवीक्ष्यराजापप्रच्छकन्यकांशोककारणं ॥२६॥ सुनसेब्रूहिकासित्वंकस्यपुत्री
शुभानने ॥ गंधर्वीदेवकन्याथकथंरोदिषिसुंदरि ॥ २७ ॥ कथमेकाकिनीबालेत्यक्ताकेनापिकस्वरे ॥ पति
स्तेक्वगतःकांतेपितावाब्रूहिसांप्रतं ॥ २८ ॥ किंतेदुःखमरालभ्रुकथयाद्यममांतिके ॥ करोमिदुःखनाशंतेस
र्वथैवकृशोदरि ॥ २९ ॥ नराज्येममतन्वंगिपीडांकोपिकरोत्यलं ॥ नभयंचौरजंकांतेनराक्षसभयंतथा ॥३०
मयिशासतिभूपालेनोत्पातादारुणाभुवि ॥भयंनव्याघ्रसिंहेभ्योनभयंकस्यचिद्भवेत् ॥ ३१ ॥ वदवामोरुक
स्मात्त्वंविलापंजान्हवीतटे ॥ करोषित्राणहीनात्रकिंतेदुःखंवदस्वमे ॥ ३२ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

तयोर्बनामित्यर्थः॥२४॥तांसखींवक्ष्यमाणां॥२५॥२६॥२७॥२८॥अरालभ्रुकुटिलभ्रुइतितस्याःसंबोधनं॥२९॥३०॥ ३१॥ ३२॥

दैवंचमानुषंदैवंमानुषमुभयमपीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ विपत्तिरहितइति विपत्तिहीनः कथंरुदतिनैवरुदतीत्यर्थः तस्मात्रोदनेनविपत्त्यनु

हन्म्यहंदुःखमत्युग्रंप्राणिनांपृथिवीतले ॥ दैवंचमानुषंकांतेव्रतमेतन्ममाद्भुतं ॥ ३३ ॥ विशाललोचनेब्रूहि करोमितवचिंतितं ॥ इत्युक्तेवचनेराज्ञाश्रुत्वोवाचमृदुस्वना॥ ३४ ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामिममशोकस्यकारणं ॥ विपत्तिरहितःप्राणीकथंरुदतिभूपते ॥ ३५॥ प्रब्रवीमिमहावाहोयदर्थंरौरवीम्यहं ॥ तवराज्यादन्यदेशेराजापरमधार्मिकः ॥ ३६ ॥ रभ्योनाममहाराजसंतानरहितोभृशं ॥ तस्यभार्यासुविख्यातारुक्मरेखेतिनामतः ॥ ३७ ॥ सुरूपाचतुरासाध्वीसर्वलक्षणसंयुता ॥ अपुत्रादुःखिताकांतमित्युवाचपुनःपुनः ॥ ३८ ॥ किंजीवितेनमेनाथधिग्वृथाजीवितंमम ॥ वंध्यायाःसुखहीनायाह्यपुत्रायाधरातले ॥ ३९ ॥ इत्येवंभार्ययाभूपःप्रेरितोमखमुत्तमं ॥ चकारब्राह्मणांस्तज्ज्ञानाहूयविधिवत्तदा ॥ ४० ॥ पुत्रकामोधनंभूरिददावथयथोदितं ॥हूयमानेघृतेत्यर्थंपावकाददतिसुप्रभात् ॥ ४१ ॥आविर्बभूवचार्वंगीकन्यकाशुभलक्षणा ॥ विंबोष्ठीसुदतीसुभ्रूःपूर्णचंद्रनिभानना ॥ ४२ ॥ कनकाभासुकेशांतारक्तपाणितलामृदुः ॥ सुरक्तनयनातन्वीरक्तपादतलाभृशं ॥ ४३ हुताशनात्समुद्भूताहोत्रासास्वीकृतातदा ॥ होताप्रोवाचराजानंगृहीत्वातांसुमध्यमां ॥ ४४ ॥ राजन्पुत्रींगृहाणेमांसर्वलक्षणसंयुतां ॥ एकावलीवसंभूताहूयमानाद्धुताशनात् ॥ ४५ ॥नाम्नात्वेकावलीलोकेख्यातापुत्रीभविष्यति ॥ सुखितोभवभूपालपुत्र्यापुत्रसमानया ॥ ४६ ॥ संतोषंकुरुराजेंद्रदत्तादेवेनविष्णुना ॥ होतुर्वाक्यंनृपःश्रुत्वाहृष्टतांकन्यकांशुभां ॥ ४७ ॥ जग्राहपरमप्रीतोहोत्रादत्तांसुसंमतां ॥ गृहीत्वानृपतिस्तांतुदत्तौपत्न्यैवराननां॥४८॥आभाष्यरुक्मरेखायैगृहाणसुभगेसुतां॥सातांकमलपत्राक्षीप्राप्यकन्यांमनोरमां॥४९

मानंकुर्वित्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥४३ ॥ ४४ ॥ एकावलीवमुक्तामालेव ॥४५॥ ॥४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ हेसुभगेसुतांगृहाणेत्येवमाभाष्येत्यर्थः॥ ४९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

संपश्यन्पादपान्रम्यान्कोकिलालापसंयुतान् ॥ पुष्पितान्फलसंयुक्तान्षट्पदालिविराजितान् ॥१८॥मुनीना
॥५२॥ माश्रमान्दिव्यान्वेदध्वनिनिनादितान्॥होमधूमावृताकाशान्मृगशावसमावृतान्॥१९॥केदारान्शालिसंपक्वा
न्गोपिकाभिःसुरक्षितान्॥प्रफुल्लपंकजारामान्निकुंजांश्चमनोरमान्॥२०॥प्रेक्षमाणःप्रियालांस्तुचंपकान्पनस
द्रुमान् ॥ बकुलांस्तिलकान्नीपान्मंदारांश्चप्रफुल्लितान् ॥२१ ॥ शालांस्तालतमालांश्चजंबूचूतकदंबकान् ॥
सगच्छन्जान्हवीतोयेप्रफुल्लंशतपत्रकं ॥२२ ॥ पंकजंचातिगंधाढ्यमपश्यदवनीपतिः ॥ दक्षिणेजलजस्या
थपार्श्वेकमललोचनां॥२३॥कनकाभांसुकेशींचकंबुग्रीवांकृशोदरीं ॥बिंबोष्ठींसुंदरींकिंचित्समुद्यत्सुपयोधरां॥
२४॥सुनासांचारुसर्वांगीमपश्यत्कन्यकांनृपः॥रुदंतींतांसखींत्यक्त्वाविव्हलांदुःखपीडितां ॥२५॥साश्रुनेत्रां
क्रंदमानांविजनेकुररीमिव ॥ संवीक्ष्यराजापप्रच्छकन्यकांशोककारणं ॥२६॥ सुनसेब्रूहिकासित्वंकस्यपुत्री
शुभानने ॥ गंधर्वीदेवकन्याथकथंरोदिषिसुंदरि ॥ २७ ॥ कथमेकाकिनीबालेत्यक्ताकेनापिकस्वरे ॥ पति
स्तेक्वगतःकांतेपितावाब्रूहिसांप्रतं ॥ २८ ॥ किंतेदुःखमरालभ्रुकथयाद्यममांतिके ॥ करोमिदुःखनाशंतेस
र्वथैवकृशोदरि ॥ २९ ॥ नराज्येममतन्वंगिपीडांकोपिकरोत्यलं ॥ नभयंचौरजंकांतेनराक्षसभयंतथा ॥३०
मयिशासतिभूपालेनोत्पातादारुणाभुवि ॥भयंनव्याघ्रसिंहेभ्योनभयंकस्यचिद्भवेत् ॥ ३१ ॥ वदवामोरुक
स्मात्त्वंविलापंजान्हवीतटे ॥ करोपित्राणहीनात्रकिंतेदुःखंवदस्वमे ॥ ३२ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

देवंचमानुषंदेवंमानुषमुभयमपीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ विपत्तिरहितइति विपत्तिहीनःकथंरुदतिनैवरुदतीत्यर्थः तस्मात्रोदनेनविपत्त्यनु

हन्म्यहंदुःखमत्युग्रंप्राणिनांपृथिवीतले ॥ दैवंचमानुषंकांतेव्रतमेतन्ममाद्भुतं ॥ ३३ ॥ विशाललोचनेब्रूहि
करोमितवचिंतितं ॥ इत्युक्तेवचनेराज्ञाश्रुत्वोवाचमृदुस्वना ॥ ३४ ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामिममशोकस्यकारणं ॥
विपत्तिरहितःप्राणीकथंरुदतिभूपते ॥ ३५ ॥ प्रब्रवीमिमहाबाहोयदर्थेरौरवीम्यहं ॥ तवराज्यादन्यदेशेराजाप
रमधार्मिकः ॥ ३६ ॥ रभ्योनाममहाराजसंतानरहितोभृशं ॥ तस्यभार्यासुविख्यातारुक्मरेखेतिनामतः ॥
३७ ॥ सुरूपाचतुरासाध्वीसर्वलक्षणसंयुता ॥ अपुत्रादुःखिताकांतमित्युवाचपुनःपुनः ॥ ३८ ॥ किंजीविते
नमेनाथधिग्वृथाजीवितंमम ॥ वंध्यायाःसुखहीनायाह्यपुत्रायाधरातले ॥ ३९ ॥ इत्येवंभार्ययाभूपःप्रेरितो
मखमुत्तमं ॥ चकारब्राह्मणांस्तज्ज्ञानाहूयविधिवत्तदा ॥ ४० ॥ पुत्रकामोधनंभूरिददावथयथोदितं ॥ हूयमाने
घृतेत्यर्थंपावकादतिसुप्रभात् ॥ ४१ ॥ आविर्बभूवचार्वंगीकन्यकाशुभलक्षणा ॥ बिंबोष्ठीसुदतीसुभ्रूःपूर्णचं
द्रनिभानना ॥ ४२ ॥ कनकाभासुकेशांतारक्तपाणितलामृदुः ॥ सुरक्तनयनातन्वीरक्तपादतलाभृशं ॥ ४३
हुताशनात्समुद्भूताहोत्रासास्वीकृतातदा ॥ होताप्रोवाचराजानंगृहीत्वातांसुमध्यमां ॥ ४४ ॥ राजन्पुत्रींगृ
हाणेमांसर्वलक्षणसंयुतां ॥ एकावलीवसंभूताहूयमानाद्धुताशनात् ॥ ४५ ॥ नाम्नाचैकावलीलोकेख्यातापु
त्रीभविष्यति ॥ सुखितोभवभूपालपुत्र्यापुत्रसमानया ॥ ४६ ॥ संतोषंकुरुराजेंद्रदत्तादेवेनविष्णुना ॥ होतु
र्वाक्यंनृपःश्रुत्वाहृष्टस्तांकन्यकांशुभां ॥ ४७ ॥ जग्राहपरमप्रीतोहोत्रादत्तांसुसंमतां ॥ गृहीत्वानृपतिस्तांतुद
दौपत्न्यैवराननां ॥ ४८ ॥ आभाष्यरुक्मरेखायैगृहाणसुभगेसुतां ॥ सातांकमलपत्राक्षीप्राप्यकन्यांमनोरमां ॥ ४९

मानंकुर्वेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ एकावलीवमुक्तामालेव ॥ ४५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ हेसुभगेसुतांगृहाणेत्येवमाभाष्येत्यर्थः ॥ ४९ ॥

॥ ५०॥५१ ॥ पुत्रवृत्थ्यापुत्रवर्द्धनसमानवर्धनेनेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ पुत्रींसुतस्थानयिांमत्वासुतजन्मनिजायमानउत्सवः तस्यराज्ञोगृहेतद्दिने संप्रवृत्तः ॥ ५३ ॥ सुबुद्धेमन्मथाकृतेइतिराज्ञः संबोधनंतेनचत्वयिममासक्तिर्वर्ततेइतियशोवत्याबोधितं ॥५४ ॥ आवयोः राजकन्यायाः ममचेत्यर्थः वयस्यासखी ॥ ५५ ॥ एकावल्याः स्वभावमाह गंधर्वतीति ॥५६ ॥ ५७ ॥ तस्यास्तत्कमंजान्हवीतीरदूरदेशस्थकमल

॥५३॥ जहर्षमुदिताराज्ञीपुत्रंप्राप्ययथासुखं ॥ चकारमंगलंकर्मजातकर्मादिकंशुभं ॥ ५० ॥ पुत्रजन्मसमुत्थंयत्तत्स
र्वंविधिवत्ततः ॥ समाप्यचमखंराजाद्विजेभ्योदक्षिणांशुभां ॥ ५१ ॥ दत्वाविसर्ज्यविप्रेंद्रान्मुदंप्रापमहीपतिः
॥ दिनेदिनेऽसितापांगीपुत्रवृत्थ्याभृशंबभौ ॥ ५२ ॥ मुदंचपरमांप्रापनृपभार्यासुतान्विता ॥ उत्सवस्तद्दिने
तस्यप्रवृत्तःसुतजन्मजः ॥ ५३ ॥ पुत्रीपुत्रसमात्यर्थंबभूववल्लभाकिल ॥ राज्ञोमंत्रिसुताचाहंसुबुद्धेमन्मथाकृ
ते ॥ ५४ ॥ यशोवतीचमेनामसमानंवयआवयोः ॥ वयस्याहंकृताराज्ञाक्रीडनायतयासह ॥५५ ॥ सदासह
चरीजाताप्रेमयुक्तादिवानिशं ॥ एकावलीगंधर्वतियत्रपद्मानिपश्यति ॥ ५६ ॥ तत्रसारमतेबालानान्यत्रसु
खमाप्नुयात् ॥ सुदूरेजान्हवीतीरेभवंतिकमलान्यपि ॥ ५७ ॥ रममाणातत्रयातामत्समेतासखीयुता ॥ मया
निवेदितंराजन्पुत्रीतेकमलाकरान् ॥ ५८॥ प्रेक्षमाणातिदूरेसाप्रयातिनिर्जनेवने ॥ निषेधिताथपित्रासौगृहे
कृत्वाजलाशयान् ॥ ५९ ॥ कमलान्वापयित्वाथपुष्पितान्भ्रमरावृतान् ॥ तथापिनिर्ययौबालाकमलासक्तचे
तना ॥ ६० ॥ तदाराज्ञारक्षपालाःप्रेरिताःशस्त्रपाणयः ॥ एवंरक्षायुतातन्वीमत्समेतासखीयुता ॥ ६१॥ क्री
डार्थंजान्हवीतोयेनित्यमायातियातिच ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥५३॥

ग्रहणरूपंमयाराज्ञेनिवेदितं कथंनिवेदितंतत्राह राजन्निति ॥ ५८॥ निर्जनेवनेतथाचकस्मिंश्चिद्दिवसेव्याघ्रादिभिरुपद्रुतास्यादितिभावः इत्थं मयानिवेदितेसतिगृहेजलाशयान्कृत्वातत्रपुष्पितान्भ्रमरावृतान्कमलान्पुंस्त्वमार्षं वापयित्वारोपयित्वाऽथोकन्यापिपित्राथजान्हवीतीरंगंतुंनि वारितातथापीत्युत्तरश्लोकेनान्वयः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥२१ ॥

पंचषष्टिश्लोकवर्यैरेकावल्याः कथानकं ॥ यशोवतीप्राहराजन्निति सम्यग्निहोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायोक्तवृत्तोत्तरं यशोवतीवृत्तं कथयति प्रातरुत्थायेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ रक्षपालानांमध्येयास्याव इतिमयातदैकावल्युक्ता ॥ ७ ॥ तदनंतरंतयैवं विमृश्याहंसासखी एकावली चोभे सैनिका

॥ यशोवत्युवाच ॥ प्रातरुत्थायतन्वंगीचलिताचसखीयुता ॥ चामरैर्वीज्यमानासारक्षिताबहुरक्षिभिः ॥ १ ॥ सायुधैश्चातिसन्नद्धैःसहितावरवर्णिनी ॥ क्रीडार्थमत्रराजेंद्रसंप्राप्तानालिनींशुभां ॥ २ ॥ अहमप्यनयासार्द्धं गंगातीरेसमागता ॥ अप्सरोभिःसमेताचकमलैःक्रीडमानया ॥ ३ ॥ एकावलीतथाचाहंजातेक्रीडापरेयदा ॥ सहसैवतदायातोदानवोवलसंयुतः ॥ ४ ॥ कालकेतुरितिख्यातोराक्षसैर्बहुभिर्युतः ॥ परिघासिगदाचापबाणतोमरपाणिभिः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वैकावलीतेनरूपयौवनशालिनी ॥ द्वितीयाकामपत्नीचक्रीडमानासुपंकजैः ॥ ६ ॥ मयोक्तैकावलीराजन्कोयंदैत्यःसमागतः ॥ गच्छावोरक्षपालानांमध्येपंकजलोचने ॥ ७ ॥ विमृश्यैवंसखीचाहंत्वरयैवगतेभयात् ॥ मध्येवैसैनिकानांतुसायुधानांनृपात्मज ॥ ८ ॥ कालकेतुस्तुतांदृष्ट्वामोहितोमदनातुरः ॥ गदांगुर्वींगृहीत्वातुधावमानःसमागतः ॥ ९ ॥ रक्षकान्दूरतःकृत्वाजग्राहांबुजलोचनां ॥ त्रस्तांवेपथुसंयुक्तांक्रंदमानांकृशोदरीं ॥ १० ॥ त्यजैनांमांगृहाणेतिमयाचोक्तोपिदानवः ॥ नमांजग्राहकामार्तस्तांगृहीत्वाविनिःसृतः ॥ ११ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोरक्षकास्तंमहाबलं ॥ प्रतिषिध्यतुसंग्रामंचक्रुर्विस्मयकारकं ॥ १२ ॥ तस्यापिराक्षसाःक्रूराःसर्वतःशस्त्रपाणयः ॥ युयुधूरक्षकैःसार्धंस्वामिकार्यैकृतोद्यमाः ॥ १३ ॥ संग्रामस्तुतदाजातःकालकेतोस्तथारणे ॥ निहत्यरक्षकान्सर्वान्गृहीत्वैनांमहाबलः ॥ १४ ॥ युक्तोराक्षससैन्येननिर्जगामपुरंप्रति ॥ वीक्ष्यतांरुदतींबालांगृहीतांदानवेनतु ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नांमध्येदैत्यभयात्त्वरयैवगते इत्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एनामेकावलींत्यजमांगृहाण इतिमयोक्तोपीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ ५०॥५१ ॥ पुत्रवृत्त्यापुत्रवर्द्धनसमानवर्धनेनेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ पुत्रींसुतस्थानीयांमत्वासुतजन्मनिजायमानउत्सवः तस्यराज्ञोगृहेतद्दिने
संप्रवृत्तः ॥ ५३ ॥ सुबुद्धेमन्मथाकृतेइतिराज्ञः संबोधनंतेनचत्वयिममासक्तिर्वर्ततेइतियशोवत्याबोधितं ॥५४ ॥ आवयोः राजकन्यायाः
ममचेत्यर्थः वयस्यासखी ॥ ५५ ॥ एकावल्याः स्वभावमाह गंधवंतीति ॥५६ ॥ ५७ ॥ तस्यास्तत्कर्मजान्हवीतीरदूरदेशस्थकमल

जहर्षमुदिताराज्ञीपुत्रंप्राप्ययथासुखं ॥ चकारमंगलंकर्मजातकर्मादिकंशुभं ॥ ५० ॥ पुत्रजन्मसमुत्थंयत्तत्स
र्वंविधिवत्ततः ॥ समाप्यचमखंराजाद्विजेभ्योदक्षिणांशुभां ॥ ५१ ॥ दत्वाविसर्ज्यविप्रेंद्रान्मुदंप्रापमहीपतिः
॥ दिनेदिनेऽसितापांगीपुत्रवृत्त्याभृशंबभौ ॥ ५२ ॥ मुदंचपरमांप्रापनृपभार्यासुतान्विता ॥ उत्सवस्तद्दिने
तस्यप्रवृत्तःसुतजन्मजः ॥ ५३ ॥ पुत्रीपुत्रसमात्यर्थंबभूववल्लभाकिल ॥ राज्ञोमंत्रिसुताचाहंसुबुद्धेमन्मथाकृ
ते ॥ ५४ ॥ यशोवतीचमेनामसमानंवयआवयोः ॥ वयस्याहंकृताराज्ञाक्रीडनायतयासह ॥५५ ॥ सदासह
चरीजाताप्रेमयुक्तादिवानिशं ॥ एकावलीगंधवंतियत्रपद्मानिपश्यति ॥ ५६ ॥ तत्रसारमतेबालानान्यत्रसु
खमाप्नुयात् ॥ सुदूरेजान्हवीतीरेभवंतिकमलान्यपि ॥ ५७ ॥ रममाणातत्रयातामत्समेतासखीयुता ॥ मया
निवेदितंराजन्पुत्रीतेकमलाकरान् ॥ ५८ ॥ प्रेक्षमाणातिदूरेसाप्रयातिनिर्जनेवने ॥ निषेधिताथपित्रासौगृहे
कृत्वाजलाशयान् ॥ ५९ ॥ कमलान्वापयित्वाथपुष्पितान्भ्रमरावृतान् ॥ तथापिनिर्ययौबालाकमलासक्तचे
तना ॥ ६० ॥ तदाराज्ञारक्षपालाःप्रेरिताःशस्त्रपाणयः ॥ एवंरक्षायुतातन्वीमत्समेतासखीयुता ॥ ६१ ॥ क्री
डार्थंजान्हवीतोयेनित्यमायातियातिच ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥५३॥

ग्रहणरूपंमयाराज्ञेनिवेदितं कथंनिवेदितंतत्राह राजन्निति ॥ ५८ ॥ निर्जनेवनेतथाचकस्मिंश्चिद्दिवसेव्याघ्रादिभिरुपद्रुतास्यादितिभावः इत्थं
मयानिवेदितेसतिगृहेजलाशयान्कृत्वातत्रपुष्पितान्भ्रमरावृतान्कमलान्पुंस्त्वमार्षं वापयित्वारोपयित्वाऽथैकन्यापिपित्राथजान्हवीतीरंगंतुंनि
वारितातथापित्युत्तरश्लोकेनान्वयः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥२१ ॥

पंचषष्टिश्लोकैर्वैरेकावल्याः कथानकं ॥ यशोवतीप्राहराजेंद्रेतिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायोक्तकं वृत्तोत्तरं यशोवतीवृत्तं कथयति प्रातरुत्थाये
ति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ रक्षपालानांमध्येयास्यावइतिमयातदैकावल्युक्ता ॥ ७ ॥ तदनंतरंतयैनांविमृश्याहंसासखीएकावलीचोभेसैनिका

॥ यशोवत्युवाच ॥ प्रातरुत्थायतन्वंगीचलिताचसखीयुता ॥ चामरैर्वीज्यमानासारक्षिताबहुरक्षिभिः ॥ १ ॥
सायुधैश्चातिसन्नद्धैःसहितावरवर्णिनी ॥ क्रीडार्थमत्रराजेंद्रसंप्राप्तानलिनींशुभां ॥ २ ॥ अहमप्यनयासार्द्धं
गंगातीरेसमागता ॥ अप्सरोभिःसमेताचकमलैःक्रीडमानया ॥ ३ ॥ एकावलीतथाचाहंजातेक्रीडापरेयदा ॥ सह
सैवतदायातोदानवोवलसंयुतः ॥ ४ ॥ कालकेतुरितिख्यातोराक्षसैर्वहुभिर्युतः ॥ परिघासिगदाचापबाण
तोमरपाणिभिः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वैकावलींतेनरूपयौवनशालिनी ॥ द्वितीयाकामपत्नीचक्रीडमानासुपंकजैः ॥
६ ॥ मयोक्तैकावलीराजन्कोयंदैत्यःसमागतः ॥ गच्छावोरक्षपालानांमध्येपंकजलोचने ॥ ७ ॥ विमृश्यैवंस
खीचाहंत्वरयैवगतेभयात् ॥ मध्येवैसैनिकानांतुसायुधानांनृपात्मज ॥ ८ ॥ कालकेतुस्तुतांदृष्ट्वामोहितोम
दनातुरः ॥ गदांगुर्वींगृहीत्वातुधावमानःसमागतः ॥ ९ ॥ रक्षकान्दूरतःकृत्वाजग्राहांबुजलोचनां ॥ त्रस्तां
वेपथुसंयुक्तांक्रंदमानांकृशोदरीं ॥ १० ॥ त्यजैनांमांगृहाणेतिमयाचोक्तोपिदानवः ॥ नमांजग्राहकामार्तस्तां
गृहीत्वाविनिःसृतः ॥ ११ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोरक्षकास्तंमहाबलं ॥ प्रतिषिध्यतुसंग्रामंचक्रुर्विस्मयकार
कं ॥ १२ ॥ तस्यापिराक्षसाःक्रूराःसर्वतःशस्त्रपाणयः ॥ युयुधूरक्षकैःसार्धंस्वामिकार्यकृतोद्यमाः ॥ १३ ॥ सं
ग्रामस्तुतदाजातःकालकेतोस्तथारणे ॥ निहत्यरक्षकान्सर्वान्गृहीत्वैनांमहाबलः ॥ १४ ॥ युक्तोराक्षससै
न्येननिर्जगामपुरंप्रति ॥ वीक्ष्यतांरुदतींबालांगृहीतांदानवेनतु ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नांमध्यैदैत्यभयात्त्वरयैवगतेइत्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एनामेकावलींत्यजमांगृहाणइतिभयोक्तोपीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

पृष्ठतोहंगतातत्रयत्रनीतासखीमम ॥ विक्रोशंतीयथासामांपश्येदितिपदानुगा ॥ १६ ॥ सापिमामागतांवी
क्ष्यकिंचित्स्वस्थाभवत्तदा ॥ गताहंतत्समीपेतुतामाभाप्यपुनःपुनः ॥ १७ ॥ सामांप्राप्यातिदुःखार्तास्तंभ
स्वेदसमाकुला ॥ कंठेगृहीत्वामांभूपरुरोदभृशदुःखिता ॥ १८ ॥ समामाहकालकेतुःप्रीतिपूर्वमिदंवचः ॥ स
माश्वासयभीतांत्वंसखींचंचललोचनां ॥ १९ ॥ प्राप्तंममाद्यनगरंदेवलोकसमंप्रीये ॥ दासोस्मितवरत्याहि
कस्माक्रंदसिकातरा ॥२०॥ कथयैनांसखींतेद्यस्वस्थाभवसुलोचने॥ इत्युक्त्वामांसखीपार्श्वेसमारोप्यरथोत्त
मे ॥ २१ ॥ जगामतरसादुष्टःपुरेस्वस्यमनोहरे ॥ सैन्येनमहतायुक्तःप्रफुल्लवदनांबुजः ॥ २२ ॥ एकावलीं
तथामांचसंस्थाप्यधवलेगृहे ॥ राक्षसान्गृहरक्षार्थंकल्पयामासकोटिशः ॥ २३॥ द्वितीयेदिवसेसोथमामुवाच
रहोनृपः ॥ प्रबोधयसखींबालांशोचंतींविरहातुरां ॥ २४॥ पत्नीमेभवसुश्रोणिसुखंभुंक्ष्वयथेप्सितं ॥ राज्यं
त्वदीयंचंद्रास्येसेवकोहंसदातव ॥ २५ ॥ पुनरुक्तंमयावाक्यंश्रुत्वातद्भाषितंखरं ॥ नाहंक्षमाऽप्रियंवक्तुंत्व
मेनांकथयप्रभो ॥२६॥ इत्युक्तेवचनेदुष्टोमदनक्षतमानसः॥ उवाचविनयादेनांसखींक्षामोदरींप्रियां॥२७॥
कृशोदरित्वयामंत्रोनिक्षिप्तोस्मिममोपरि ॥ तेनमेहृदयंकांतेहृतंतेवशतांगतं ॥ २८ ॥ तेनाहंतवदासोद्यकृ
तोस्मीतिविनिश्चयः ॥ भजमांकामबाणेनपीडितंविवशंभृशं ॥ २९ ॥ यौवनंयातिरंभोरुचंचलंदुर्लभंतथा ॥
सफलंकुरुकल्याणिपतिंमांपरिरभ्यच ॥ ३० ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

नेस्वस्थाभवेत्यापिकथयेत्यन्वयः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अप्रियमितिच्छेदः इत्युक्तेति ॥२६ ॥ इतिमयावचनेउ
क्तेसतीत्यर्थः॥ २७ ॥ मंत्रोवशीकरणमंत्रइत्यर्थः अनेनचत्वय्यहमत्यंतंमोहितोस्मीतिबोध्यते ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥

राजसुतायदातुंपित्राकल्पितेत्यर्थः मयाचमनसाहैहयएववृतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रारटीमिवलगनाक्रोमीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ सांप्रतमस्मिन्काले ॥ ३८ ॥ हैहयइति यद्यपिहय्याअपत्यमित्यर्थेस्त्रीभ्योढगितिढकिहायेयइत्येवरूपंसिध्यतितथापिपृषोदरादित्वाद्धैहयपदस्यसाधुत्वंबोध्यं यद्वाहेशब्देननामैकदेशेननामग्रहणमितिन्यायाद्धेषाशब्दस्यग्रहणं तथाचहेशब्देनहेषाशब्देनतंशब्दंकुर्वन्हयतिगच्छतीतिहेहयोऽश्वस्तस्यायंहैहयइति यद्वाहेभक्तइत्युच्चार्यहयतिगच्छतीतिहेहयोविष्णुस्तस्यायंहैहयइतिव्युत्पत्त्यामाधुत्वंबोध्यं मदर्थेकथितासाकिमिति यदिमदर्थेसाकथितानार्हिममैवसास्त्रीसंकटेपातितेत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इदंवर्तमानंराज्ञेनिवेदितंकिंवानेतिवदंतिशेषः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

एकावल्युवाच ॥ पित्राहंकल्पितापूर्वंदातुंराजसुतायवै ॥ हैहयस्तुमहाभागसमयामनसावृतः ॥ ३१ ॥ कथमन्यंभजेकांतंत्यक्त्वाधर्मंसनातनं ॥ कन्याधर्मंविहायाद्यवेत्सिशास्त्रविनिश्चयं ॥ ३२ ॥ यस्मैदद्यात्पिताकामंकन्यातंपतिमाप्नुयात् ॥ परतंत्रासदाकन्यानस्वातंत्र्यंकदाचन ॥ ३३ ॥ इत्युक्तोपितयापापीविरराम नमोहितः ॥ नमुमोचविशालाक्षींमांचपार्श्वेस्थितांतथा ॥ ३४ ॥ पातालविवरेतस्यपुरंपरमसंकटे ॥ राक्षसैरक्षितंदुर्गमंडितंपरिखावृतं ॥ ३५ ॥ तत्रतिष्ठतिदुःखार्तासखीमेप्राणवल्लभा ॥ तेनाहंविरहेणात्ररारटीमिसुदुःखिता ॥ ३६ ॥ एकवीरउवाच ॥ कथंत्वमत्रसंप्राप्तापुरात्तस्यदुरात्मनः ॥ विस्मयोमेमहानत्रतत्वंब्रूहिवराननेे ॥ ३७ ॥ त्वयाचकथितंवाक्यंसंदिग्धंभातिभामिनि ॥ हैहयार्थेकल्पितासापित्रेतिममसांप्रतं ॥ ३८ ॥ हैहयोनामराजाहंनान्योस्तिपृथिवीपतिः ॥ मदर्थेकथितासाकिंसखीतवसुलोचना ॥ ३९ ॥ एतन्मेसंशयंसुभ्रुछेत्तुमर्हसिभामिनि ॥ अहंतामानयिष्यामितंहत्वाराक्षसाधमं ॥ ४० ॥ स्थानंदर्शयमेतस्ययदिजानासिसुव्रते ॥ राज्ञेनिवेदितंकिंवातत्पित्रेचातिदुःखिता ॥ ४१ ॥ यस्यैषावल्लभापुत्रीनकिंजानातितांहृतां ॥ नोद्यमःकिंकृतस्तेनततोमोचनहेतवे ॥ ४२ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ महावि

बंदीकृतांसुतांज्ञात्वाकथंतिष्ठतिसुस्थिरः ॥ असमर्थोनृपःकिंवाकारणंब्रूहिसत्वरं ॥ ४३ ॥ त्वयामेपहृतंचेतो
गुणानुक्त्वाह्यमानुषान् ॥ सख्याःपंकजपत्राक्षिकृतःकामवशोभृशं ॥४४ ॥ कदापश्यामितांकांतांमोचयित्वा
तिसंकटात् ॥ इतिमेहृदयंचाद्यकरोत्यतिमनोरथं ॥ ४५ ॥ ब्रूहिमेगमनोपायंपुरेतस्यातिदुर्गमे ॥ कथंत्वमा
गतातस्मात्संकटादत्रतद्वद ॥ ४६ ॥ यशोवत्युवाच ॥ बालभावान्मयामंत्रोभगवत्याविशांपते ॥ प्राप्तोस्ति
ब्राह्मणात्सिद्धात्सबीजध्यानपूर्वकः ॥ ४७ ॥ तत्रावस्थितयाराजन्मयाचित्तेविचारितं ॥ आराधयामिसततं
चंडिकांचंडविक्रमां ॥ ४८ ॥ सादेवीसेविताकामंबंधमोक्षंकरिष्यति ॥ भक्तानुकंपिनीशक्तिःसमर्थासर्वसाध
ने ॥ ४९ ॥ याविश्वंसृजतेशक्त्यापालयत्येवसापुनः ॥ कल्पांतेसंहरत्येवनिराकारानिराश्रया ॥ ५० ॥ इति
संचिंत्यमनसादेवींविश्वेश्वरींशिवां ॥ ध्यात्वारक्तांवरांसौम्यांसुरक्तनयनांहृदि ॥५१॥ संस्मृत्यमनसारूपंमं
त्रजाप्यपराभवं ॥ उपासितामयादेवीमासमेकंसमाधिना ॥ ५२॥ स्वप्नेममसमायाताभक्तिभावेनतोषिता ॥
मामाहामृतयावाचाकिंसुप्तासीतिचंडिका ॥ ५३ ॥ उत्तिष्ठयाहितरसागंगातीरंमनोहरं ॥ आगमिष्यतितत्रा
सौहैहयोनृपपुंगवः ॥ ५४ ॥एकवीरोमहाबाहुःसर्वशत्रुविमर्दनः ॥ दत्तात्रेयेणमन्मंत्रोमहाविद्याभिधःपरः॥
५५॥दत्तोस्मैसोपिसततंमामुपास्तेऽतिभक्तितः ॥ मय्यासक्तमतिर्नित्यंममपूजापरायणः ॥ ५६ ॥ मामेव
सर्वभूतेषुध्यायन्नास्तेचमत्परः ॥ सतेदुःखविनाशंवैकरिष्यतिमहामतिः ॥ ५७॥ मासुतोविहरंस्तत्रतवत्रा
ताभविष्यति ॥ हत्वातंराक्षसंघोरंमोचयिष्यतिमानिनीं ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्याभिधःश्रीविद्यामंत्रइत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ मामेवसर्वभूतेष्विति सर्वमदात्मकंपश्यतीत्यर्थः ॥५७ ॥ मासुतोलक्ष्मीसुतइत्यर्थः ॥ ५८ ॥

॥५५॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ तस्माज्जायमानात्स्थानादुपसरणंगमनंयुक्तमितिमत्वेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ महादेवीप्रसादतोमार्गज्ञानंशी घ्रगतिर्मयाप्राप्तेत्यन्वयः ॥ ६४ ॥ कस्त्वंकस्येति यद्यपिहैहयोनामराजाहंनान्योस्तिपृथिवीपतिरित्यनेनराजवाक्येनसंदेहस्यानिवृत्तत्वात्क

एकावलीमेकवीरःसर्वशास्त्रविशारदः॥पश्चात्सैवपतिःकार्यस्त्वयाराजसुतःशुभः॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवी प्रबुद्धाहंतदैवहि॥ कथितंस्वप्नवृत्तांतंदेव्याश्चाराधनंतथा ॥६०॥ प्रसन्नवदनाजाताश्रुत्वासाकमलेक्षणा॥ वि शेषेणचसंतुष्टामामुवाचशुचिस्मिता ॥ ६१ ॥ गच्छतत्रत्वरायुक्ताकुरुकार्यममप्रिये ॥ सत्यवाक्याभगवती सावांमोक्षंविधास्यति ॥ ६२ ॥ इत्याज्ञप्तातयाचाहंसख्यावैप्रेमयुक्तया ॥ मत्वोपसरणंयुक्तंतस्मात्स्थानात्त दानृप ॥ ६३ ॥ चलिताहंततःशीघ्रंमहादेवीप्रसादतः ॥ मार्गज्ञानंशीघ्रगतिर्मयाप्राप्तानृपात्मज ॥ ६४ ॥ इत्येतत्कथितंसर्वंकारणंममदुःखजं ॥ कस्त्वंकस्यसुतश्चेतिवदवीरयथातथा ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेषष्ठस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥ व्यासउवाच ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वारमापुत्रःप्रतापवान्॥ प्रफु ल्लवदनांभोजस्तामुवाचविशांपते ॥१॥ राजोवाच ॥ रंभोरुयस्त्वयापृष्टोवृत्तांतोविशदाक्षरः ॥ हैहयोहंचैकवी रनाम्नासिंधुसुतासुतः ॥ २ ॥ मनोमेयत्त्वयानूनंपरतंत्रंकृतंकिल ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिविरहेणातिपीडितः ॥ ३ ॥ प्रथमंरूपमाख्यातंसर्वलोकातिगंत्वया ॥ तेनमेविह्वलंजातंकामबाणाहतंमनः ॥ ४ ॥ ततस्तस्या गुणाःप्रोक्तास्तैस्तुचित्तंहृतंपुनः ॥ यत्त्वयोक्तंपुनर्वाक्यंतेनमेविस्मयोभवत् ॥ ५॥ ॥ ६॥ ॥ ७॥

स्त्वमितिप्रश्नोनयुक्तस्तथापिएकावलीलोभार्थमिदंराज्ञोक्तंवामुख्यत्वेनसराजायमेवास्तीतितद्वशादुक्तमितिसंदेहाविष्टायशोवतीपुनःपृच्छति कस्त्वंकस्येति यथातथासत्यंवदेत्यर्थः ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटी०षष्ठस्कंधेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ अर्धाधिकैश्चषट्षष्टिश्लोकैर्है हयभूभृता ॥ कालकेतोर्महायुद्धंजातमित्येतदुच्यते॥१ ॥यशोवतीवाक्यंश्रुत्वाराजोवाचेत्याह तस्यास्त्विति॥१॥त्वयायःपृष्टोवृत्तांतोमद्विषय कस्तंशृण्वितिशेषः ॥ २ ॥ ३॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किंतद्वाक्यंतदाह एकावल्यावचइति मयाहिहैहयोवृतस्तंहैहयंविनान्यंवृणोमीतिनिश्चयइतिदानवाग्रेत्वएकावल्याप्रोक्तमित्यन्वयः ॥ ६ ॥ तेन वाक्येनेति श्राविर्तेनेतिशेषः वांयुवयोः ॥ ७ ॥ ८ ॥ वदमामिति उपायमितिशेषः प्रापयितुंक्षमेति यतस्तस्मात्स्थलात्त्वमागतासिततस्तदु

॥५६॥

एकावल्यावचःप्रोक्तंदानवाग्रेमयावृतः ॥ हैहयस्तंविनानान्यंवृणोमीतिविनिश्चयः ॥६ ॥ तेनवाक्येनतन्वंगि भृत्योहमधुनाकृतः ॥ त्वयातस्याःसुकेशांतेब्रूहिकिंकरवाणिवां ॥ ७ ॥ स्थानंतस्यनजानामिराक्षसस्यदुरा त्मनः ॥ गतिर्मेनास्तिगमनेपुरेतस्मिन्सुलोचने ॥ ८ ॥ वदमांत्वंविशालाक्षितत्रप्रापयितुंक्षमा ॥ प्रापयाशु सखीतेसायत्रतिष्ठतिसुंदरी॥९॥हत्वातंराक्षसंक्रूरंमोचयिष्यामिसांप्रतं॥विवशांशोकसंतप्तांराजपुत्रींतवाप्रियां ॥ १० ॥ विमुक्तदुःखांकृत्वाशुप्रापयिष्यामितेपुरं ॥ पित्रेचास्याःप्रदास्यामिकन्यामेकावलीमहं ॥ ११ ॥ पश्चाद्विवाहंकर्तासौराजापुत्र्याःपरंतपः ॥ एवंतेमनसःकामोममचापिप्रियंवदे ॥ १२ ॥ भविष्यतिससंपूर्णः साधनेनतवाधुना ॥ दर्शयाशुपुरंतस्यपश्यमेत्वंपराक्रमं ॥१३ ॥ यथाहन्मिदुराचारंपरदारापहारकं ॥ तथा कुरुप्रियंकर्तुंशक्तासिवरवर्णिनि ॥ १४ ॥ मार्गंदर्शयतस्याद्यपुरस्यदुर्गमस्यच ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निश म्यप्रियंवाक्यंमुदिताचयशोवती ॥ १५ ॥ तमुवाचरमापुत्रंगमनोपायमादरात् ॥ मंत्रंगृहाणराजेंद्रभगवत्या स्तुसिद्धिदं ॥ १६ ॥ दर्शयिष्यामितस्याद्यपुरंराक्षसपालितं ॥ सज्जोभवमहाभागगमनायमयासह ॥१७॥ सैन्येनमहतायुक्तस्तत्रयुद्धंभविष्यति ॥ कालकेतुर्महावीरोराक्षसैर्बलिभिर्वृतः ॥ १८ ॥ तस्मान्मंत्रंगृहीत्वा त्वंव्रजतत्रमयासह ॥ दर्शयिष्यामितेमार्गंपुरस्यास्यदुरात्मनः ॥ १९ ॥ हत्वातंपापकर्माणंमोचयाशुसखीं मम॥श्रुत्वातद्वचनंवीरोमंत्रंजग्राहसत्वरः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

पायाभिज्ञासीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ यथाहन्मिहनिष्यामितथाकुर्वित्यर्थः इत्येतत्प्रियंकर्तुंत्वंशक्तासितवदेवीभ क्तियुक्तत्वात् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दत्तात्रेयाद्दैवयोगात्प्राप्तादिति दैवयोगात्काकतालीयन्यायेनप्राप्तादित्यर्थः योगेश्वरीमहामंत्रमिति त्रिलोक्यास्तिलकवद्भूषणभूतत्वात्त्रिलोकीति लकइत्यभिधायस्यसतथाविधंमंत्रं ह्रींगौरिरुद्रदयितेयोगेश्वरिहुंफटस्वाहेत्येतद्रूपयोगेश्वरीमंत्रजग्राहेत्यर्थः अयंमंत्रोगौरीतंत्रादिषुप्रसिद्धो

दत्तात्रेयाद्दैवयोगात्प्राप्ताज्ज्ञानिवराच्छुभात् ॥ योगेश्वरीमहामंत्रंत्रिलोकीतिलकाभिधं ॥ २१ ॥ तेनसर्वज्ञताजातासर्वांतश्चारितातथा ॥ तयासहजगामाशुपुरंतस्यसुदुर्गमं ॥ २२ ॥ रक्षितंराक्षसैर्घोरैःपातालमिवपन्नगैः ॥ यशोवत्याचसैन्येनमहतासंयुतोनृपः ॥ २३ ॥ तमायांतंसमालोक्यदूतास्तस्यभयातुराः ॥ क्रोशंतोभिययुःपार्श्वंकालकेतोस्तरस्विनः ॥ २४ ॥ तमूचुःसहसागत्वाराक्षसंकाममोहितं ॥ एकावलीसमीपस्थंकुर्वंतंविनयान्बहून् ॥ २५ ॥ दूताऊचुः ॥ राजन्यशोवतीनारीकामिन्याःसहचारिणी ॥ आयातिसहसैन्येनराजपुत्रेणसंयुता ॥ २६ ॥ जयंतोवामहाराजकार्तिकेयोथवानुकिं ॥ आगच्छतिबलोन्मत्तोवाहिनीसहितःकिल॥ २७ ॥ संयत्तोभवराजेंद्रसंग्रामःसमुपस्थितः ॥ देवपुत्रेणयुध्यस्वत्यजवाकमलेक्षणां ॥२८॥ इतोदूरेस्तिसैन्यंतद्योजनत्रयमानतः॥सज्जोभवमहीपालदुंदुभिंघोषयाशुवै ॥२९॥ व्यासउवाच ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाराक्षसःक्रोधमूर्च्छितः ॥ राक्षसान्प्रेरयामाससायुधान्सबलान्बहून् ॥ ३० ॥ गच्छध्वंराक्षसाःसर्वेसम्मुखाःशस्त्रपाणयः॥ तानाज्ञाप्यकालकेतुःपप्रच्छप्रणयान्वितः ॥३१॥ एकावलींसमीपस्थांविवशांभृशदुःखितां ॥ कोयमायातितन्वंगिपितातेवापरःपुमान् ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्यासादिकंशारदातिलकटीकायामुक्तंनवमपटलेषटार्गलायंत्रविधाने ॥ २१ ॥ सर्वांतश्चारितेति तेनमंत्रप्रभावेनपृथिव्यादिभूतभेदनशक्तिर्ध्वनात्तेत्यर्थः॥ २२ ॥ २३ ॥२४॥ २५ ॥ २६ ॥ जयंतोवेति इंद्रपुत्रइत्यर्थः ॥२७॥ २८ ॥२९ ॥ ३० ॥३१॥ ३२॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ एवंवदंत्यमीति तेयशोवतीवयस्यासखीतंवीरंसमानीयकृतोद्यमास्तेतिष्ठतीत्येवममी

त्वदर्थेसैन्यसंयुक्तोब्रूहिसत्यंकृशोदरि ॥ पितातेयदिसंप्राप्तोनेतुंत्वांविरहातुरः ॥ ३३ ॥ ज्ञात्वातेपितरंसम्य

क्संग्रामंनकरोम्यहं ॥ आनायित्वागृहेपूजांरत्नैर्वस्त्रैर्हयैःशुभैः ॥ ३४ ॥ करोमितस्यचातिथ्यंगृहेप्राप्तस्यसर्व

था ॥ अन्यश्चेद्यदिसंप्राप्तस्तंहन्मिनिशितैःशरैः ॥ ३५॥ आनीतःकिलकालेनमरणायमहात्मना ॥ तस्माद्वद

विशालाक्षिकोयमायातिमंदधीः ॥ ३६॥ अज्ञात्वामांदुराधर्षंकालरूपंमहाबलं ॥ एकावल्युवाच ॥ नजानेहंम

हाभागकोयमायातिसत्वरः ॥ ३७ ॥ नमेस्तिविदितःकोपिस्थितायास्तवबंधने ॥ नायंपितानमेभ्राताकोप्य

न्योस्तिमहाबलः ॥ ३८ ॥ किमर्थमिहचायातिनाहंवेदविनिश्चयं ॥ दैत्यउवाच ॥ एवंवदंत्यमीदूतावयस्या

तेयशोवती ॥ ३९ ॥ समानीयचतंवीरमागतेतिकृतोद्यमा ॥ क्वगतासासखीकांताविदग्धाकार्यनिश्चये॥४०॥

नान्यःकोपिममारातिर्योमेप्रातिबलोभवेत् ॥ व्यासउ०॥ एतस्मिन्नंतरेदूतास्तत्रान्येवैसमागताः ॥ ४१ ॥

तेहोचुस्त्वरिताभीताःकालकेतुंगृहेस्थितं ॥ किंस्वस्थोसिमहाराजसमीपेसैन्यमागतं॥ ४२ ॥ निर्गच्छनग

रात्तूर्णंसैन्येनमहतावृतः ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाकालकेतुर्महाबलः ॥ ४३ ॥ रथमारुह्यत्वरितोनिर्ययौस्वपुरा

द्बहिः ॥ एकवीरोपिसहसाहयारूढःप्रतापवान् ॥ ४४ ॥ आगतस्तत्रकामिन्याविरहेणसमाकुलः ॥ युद्धं

तयोरभूत्तत्रवृत्रवासवयोरिव ॥४५॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितादिगंतरं ॥ वर्तमानेतदायुद्धेकातरणांभया

वहे ॥ ४६ ॥ गदयाताडयामासदैत्यंसिंधुसुतासुतः ॥ सगतासुःपपातोर्व्यांवज्राहतइवाचलः ॥ ४७ ॥ ७ ॥

दूतावदंतीत्यन्वयः ॥ ३९ ॥ तथाचसासखीत्वयैवप्रेषितास्यात्साकत्वयाप्रेषितेतिवदेत्याह क्वगतेति ॥ ४० ॥ त्वत्कृतएवायंशत्रुरस्तिना

न्यइत्याह ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ॥ ॥ ॥

॥४८॥४९॥ स्कंधावारेग्रामप्रांतभागे स्कंधावारःपुरांतःस्यादितिकोशः स्कंधावारं सेनावा स्कंधावारस्तुकटकइतित्रिकांडशेषः ॥५०॥
॥ ५१ ॥ कथितेति तस्याग्रेत्वंमयाकथितातेनहेतुनासौत्वयिपूर्णानुरागःपरिपूर्णप्रेमाजातइत्यर्थः ॥५२ ॥ ५३ ॥ कौमारप्राप्तयेति कौ

पलायित्वागताःसर्वेराक्षसाभयपीडिताः ॥ यशोवतीततोगत्वावेगादेकावलींतदा ॥ ४८ ॥ उवाचमधुरांवा
णींविस्मितांमुदिताभृशं ॥ एह्यालिनृपपुत्रेणदानवोसौनिपातितः ॥ ४९ ॥ एकवीरेणधीरेणयुद्धंकृत्वासुदारु
णं ॥ स्कंधावारेप्यसौराजातिष्ठत्यद्यश्रमातुरः ॥ ५० ॥ दर्शनंकांक्षमाणस्तेश्रुतरूपगुणस्तव ॥ पश्य तंकुटि
लापांगिमनोभवसमंनृपं ॥ ५१ ॥ कथितात्वंमयापूर्वंतस्याग्रेजान्हवीतटे ॥ पूर्णानुरागसंजातस्तेनासौविर
हातुरः ॥ ५२ ॥ वांछतित्वांचारुरूपांद्रष्टुंनृपतिनंदनः ॥ सातस्यावचनंश्रुत्वागमनायमनोदधे ॥ ५३ ॥ ल
ज्जमानाभृशंभीत्याकौमारप्राप्तयातया ॥ कथंतस्यमुखंद्रक्ष्येकुमारीह्यवशाभृशं ॥५४॥ समांगृण्हातिकामार्त
इतिचिंताकुलासती ॥ यशोवत्यायुतातत्रनरयानस्थिताययौ ॥ ५५ ॥ स्कंधावारेतिमलिनामलिनांबरधारि
णी ॥ तामागतांविशालाक्षींदृष्ट्वाराजसुताब्रवीत् ॥५६॥ दर्शनंदेहितन्वंगितृषितेनयनेमम ॥ कामातुरंचतंवीक्ष्य
तांचलज्जाभरावृतां ॥ ५७ ॥ नीतिज्ञाशिष्टमार्गज्ञातमुवाचयशोवती ॥ राजपुत्रपिताप्यस्यास्त्वामेनांदातु
मिच्छति ॥ ५८ ॥ एषापित्वद्वशानूनंभवितासंगमस्तव ॥ कालंप्रतीक्ष्यराजेंद्रनयैनांपितुरंतिकं ॥ ५९ ॥
सविवाहविधिंकृत्वादास्यतीतिविनिश्चयः ॥ सतस्यावचनंतथ्यंमत्वासैन्यसमन्वितः ॥ ६० ॥ ॥छ॥

मारेणवयसाप्राप्तायाभीतिस्तयाभीत्यालज्जमानेत्यन्वयः कौमारात्कथंभीत्युद्भवस्तदाह कथंतस्येति बलात्कारेणमांगृहिष्यतीतिहेतोरित्यर्थः
॥५४॥तदेवाह समांगृण्हातीति गृहिष्यतीत्यर्थः ॥५५॥५६॥५७॥५८ ।भवितेति विवाहोत्तरंसंगमोभविष्यतीत्यर्थः॥५९॥६० ॥

समेतःकामिनीभ्यांतुययौतत्पितुराश्रमं ॥ राजपुत्रींतथायातांश्रुत्वाप्रेमसमन्वितः ॥ ६१ ॥ प्रययौसम्मु
खस्तूर्णंसचिवैःपरिवेष्टितः ॥ बहुभिर्दिवसैर्दृष्टपुत्रींसामलिनांबरा ॥ ६२ ॥ यशोवत्यातुवृत्तांतःकथितो
विस्तरात्पुनः ॥ एकवीरंमिलित्वासौगृहमानीयचादरात् ॥ ६३ ॥ पुण्येऽन्हिकारयामासविवाहंविधिपूर्वकं ॥
पारिबर्हंततोदत्वासंपूज्यविधिवत्तदा ॥ ६४ ॥ पुत्रींविसर्जयामासयशोवत्यासमन्वितां ॥ एवंविवाहेसंवृत्तेर
मापुत्रोमुदान्वितः ॥ ६५ ॥ गृहंप्राप्यबहून्भोगान्बुभुजेप्रिययासमं ॥ बभूवतस्यांपुत्रस्तुकृतवीर्याभिधः
किल ॥ ६६ ॥ तत्सुतःकार्तवीर्यस्तुवंशोयंकथितोमया ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेषष्ठस्कंधेत्रयोविंशो
ध्यायः ॥ २३ ॥ राजोवाच ॥ भगवंस्त्वन्मुखांभोजाच्च्युतंदिव्यकथारसं ॥ नतृप्तिमधिगच्छामिपिबंस्तुसु
धयासमं ॥ १ ॥ विचित्रमिदमाख्यानंकथितंभवतामम ॥ हैहयानांसमुत्पत्तिर्विस्तराद्विस्मयप्रदा ॥ २ ॥ परं
कौतूहलंमेत्रयद्विष्णुःकमलापतिः॥देवदेवोजगन्नाथःसृष्टिस्थित्यंतकारकः ॥३॥ सोप्यश्वभावमापन्नोभगवान्ह
रिरच्युतः ॥ परतंत्रःकथंजातःस्वतंत्रःपुरुषोत्तमः ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंब्रह्मञ्छेत्तुमर्हसिसांप्रतं ॥ सर्वज्ञस्त्वं
मुनिश्रेष्ठब्रूहिवृत्तांतमद्भुतं ॥ ५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

धेत्रयोविंशोध्यायः ॥२३ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्यैर्ज्ञानिप्रारब्धयोगतः ॥ विक्षेपशक्तिकार्यंतुतिष्ठत्येवेतिचोच्यते ॥ १ ॥ हैहयकथांश्रुत्वा
संशयितोराजापृच्छति भगवंस्त्वन्मुखांभोजादित्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥ कोऽसौविस्मयस्तमाह परंकौतूहलंमेत्रेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

अयंभावः विष्णवादयः किंज्ञानिनउताज्ञानिनः यदिज्ञानिनस्तदा तेषांमायाया अविद्यायाश्च नाशात्कथमतदविवेकजन्यहयरूपधारणादिकमाचर णमथयद्यज्ञानिनस्तर्हि संसारेकेपिज्ञानिनोनसंतीतिविवेकोपदेशप्रतिपादकं शास्त्रं कर्मोपासनाप्रतिपादकंशास्त्रं चव्यर्थं स्यात्तद्धि चित्तशुद्धिसंपाद नद्वाराज्ञानेउपयुज्यते यदितुज्ञानमेवदुर्लभंतदातदुपयोगार्थंतदाचरणस्यानर्थक्यमिति शृणुराजन्निति अत्रसमाधानकर्तुरयमभिप्रायः विष्ण्वा दयोमहांतोज्ञानिनएव परंतुमायायाः शक्तिद्वयमस्तिएकमावरणशक्त्यात्मकंद्वितीयमपरंविक्षेपशक्त्यात्मकंरूपंतत्रज्ञानेनतेषामावरणशक्तिरूपे नष्टेपिविक्षेपशक्तिरूपंयावत्कालपर्यंतंप्रारब्धकर्मणादेहस्तिष्ठतितावत्कालपर्यंतंतिष्ठत्येव तथाचतेषांज्ञानित्वेपिप्रारब्धकर्मप्रेरितविक्षेपशक्त्या

॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिसंदेहस्यास्यनिर्णयं ॥ यथाश्रुतंमयापूर्वंनारदान्मुनिसत्तमात् ॥६॥ ब्रह्मणोमानसःपुत्रोनारदोनामतापसः ॥ सर्वज्ञःसर्वगःशांतःसर्वलोकप्रियःकविः ॥ ७ ॥ सचैकदामुनिश्रेष्ठो विचरन्पृथिवीमिमां ॥ वादयन्महतींवीणांस्वरतानसमन्विताम् ॥ ८ ॥ बृहद्रथंतरादीनांसाम्नांभेदाननेक शः ॥ गायन्गायत्रममृतंसंप्राप्तोथममाश्रमं ॥ ९ ॥ शम्याप्राशंमहातीर्थंसरस्वत्याःसुपावनं ॥ निवासंमुनि मुख्यानांशर्मदंज्ञानदंतथा ॥ १० ॥ तमागतमहंप्रेक्ष्यब्रह्मपुत्रंमहाद्युतिं ॥ अभ्युत्थानादिकंसर्वंकृतवानर्च नादिकं ॥ ११ ॥ अर्घ्यपाद्यविधिंकृत्वातस्यासनस्थितस्यच ॥ उपविष्टःसमीपेहंमुनेरमिततेजसः ॥ १२ ॥ दृष्ट्वाविश्रामिणंशांतंनारदंज्ञानपारदं ॥ तमपृच्छमहंराजन्यत्पृष्टोहंत्वयाधुना ॥ १३ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

हयरूपधारणादिकंपरतंत्रतादिकंचसर्वंसंभवत्येवेति नज्ञानिपुरुषोच्छेदोनवाकर्मोपासनाज्ञानकांडानांवैयर्थ्यं तस्यतावद्देवाचिरंयावन्नविमो क्ष्येऽथसंपत्स्यइतिश्रुत्यातदावरणशक्तिनाशमात्रेणजीवन्मुक्तेर्विदेहमोक्षस्यचसंभवादिति एतदर्थोपष्टंभार्थमेवायंसर्वोपिस्कंधसमाप्तिपर्यंतोग्रंथो वेदितव्यस्तदुक्तंवाराहे ज्ञानेनावरणेनष्टेविक्षेपस्तवशिष्यतइति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ निवासंस्थानभूतं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ तमपृच्छमहमिति त्वयायः प्रश्नः कृतस्तंममाप्यज्ञानंपूर्वंस्थितमितिभावः ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कुत्रचित्क्वचिदिति तथाचसुखाभावेकिमर्थंमहांतोपिसंसारमोहिताः कर्माणिकुर्वंतीतिभावः ॥ १४ ॥ ननुसंसारेसुखंनास्तीतित्वयाकथंनि श्चितमितिचेत्स्वानुभवेनैवेत्याह द्वीपेजातइति ॥ १५॥ १६ ॥ वेदानांसारंश्रीदेवीभागवतं आदितः प्रथमतः आरंभतइत्यर्थः ॥ १७ ॥

असारेस्मिंस्तुसंसारेप्राणिनांकिंसुखंमुने ॥ नपश्यामिविनिश्चित्यकदाचित्कुत्रचित्क्वचित् ॥ १४ ॥ द्वीपेजा तोजनन्याहंसंत्यक्तस्तत्क्षणादपि ॥ अनाश्रयोवनेवृद्धिंप्राप्तःकर्मानुसारतः ॥१५ ॥ तपस्तप्तंमयाचोग्रंपर्वते बहुवार्षिकं ॥पुत्रकामेनदेवर्षेशंकरःसमुपासितः ॥१६॥ ततोमयाशुकःप्राप्तःपुत्रोज्ञानवतांवरः॥पाठितस्तुम यासम्यग्वेदानांसारमादितः॥१७॥सत्यक्त्वामांगतःक्वापिरुदंतंविरहातुरं ॥लोकाल्लोकांतरंसाधोवचनात्तवबो धितः॥१८ ॥ ततोहंपुत्रसंतप्तस्त्यक्त्वामेरुंमहागिरिं॥मातरंमनसाकृत्वासंप्राप्तःकुरुजांगलं॥१९॥पुत्रस्नेहाद तितरांकृशांगःशोकसंयुतः ॥ जानन्मिथ्येतिसंसारंमायापाशनियंत्रितः ॥ २० ॥ ततोराज्ञावृतांज्ञात्वामातरं वासवींशुभां ॥ स्थितोत्रैवाश्रमंकृत्वासरस्वत्यास्तटेशुभे ॥२१॥ शंतनुःस्वर्गतिंप्राप्तोविधुराजननीस्थिता ॥ पुत्रद्वययुतासाध्वीभीष्मेणप्रतिपालिता ॥२२॥ चित्रांगदःकृतोराजागंगापुत्रेणधीमता॥कालेनसोपिमेभ्राता मृतःकामसमद्युतिः ॥ २३ ॥ ततःसत्यवतीमातानिमग्नाशोकसागरे ॥ चित्रांगदंमृतंपुत्रंरुरोदभृशमातुरा॥ २४ ॥ संप्राप्तोहंमहाभागज्ञात्वातांदुःखितांसतीं ॥ आश्वासितामयात्यर्थंभीष्मेणचमहात्मना॥ २५ ॥ वि चित्रवीर्यस्त्वपरोवीर्यवान्पृथिवीपतिः॥ कृतोभीष्मेणभ्रातावैस्त्रीराज्यविमुखेनह ॥ २६ ॥ काशिराजसुतेर म्येविजित्यपार्थिवीपतीन् ॥ भीष्मेणानीयस्वबलात्कन्यकेद्वेसमर्पिते ॥ २७॥ छ ॥ ॥ छ॥ ॥ छ ॥

॥ १८ ॥ कृत्वा चिंतयित्वेत्यर्थः ॥ १९ ॥ मिथ्येतिजानन्नपिमायापाशेनांभ्रांत्रितोबद्धः ॥ २० ॥ राज्ञाशंतनुना॥ २१ ॥ २२ ॥ गंगापुत्रेणभीष्मेण ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ स्त्रीराज्यविमुखेनेति स्त्रीविमुखेनराज्यविमुखेनचभीष्मेणेत्यर्थः ॥२६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ तेकाशिराजसुतेऊचतुः ॥ ३१ ॥ श्वश्रुर्दृ[illegible]सुतौभिक्षितसपत्न्यौ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

सत्यवत्यैशुभेकालेविवाहःपरिकल्पितः ॥ भ्रातुर्विचित्रवीर्य[illegible]सुखितोभवं ॥ २८ ॥ पुनःसोऽपिमृतो
भ्रातायक्ष्मणापीडितोभृशं ॥ अनपत्योयुवाधन्वीमातामेदुःखि[illegible]भवत् ॥ २९ ॥ काशिराजसुतेद्वेतुमृतंदृष्ट्वाप
तिंतदा ॥ पतिव्रताधर्मपरेभगिन्यौसंबभूवतुः ॥३०॥ तेऊचतुःसतींश्वश्रूंरुदंतींभृशदुःखितां ॥ पतिनासहगा
मिन्यौभविष्यावोहुताशने ॥ ३१ ॥ पुत्रेणसहतेश्वश्रुस्वर्गेगत्वाथनंदने ॥ सुखेनविहरिष्यावःपतिनासहसं
युते ॥ ३२ ॥ निवारितेतदामात्रावध्वौतस्मान्महोद्यमात् ॥ स्नेहभावंसमाश्रित्यभीष्मस्यवचनात्तदा ॥ ३३ ॥
गांगेयेनचमात्रामेसंमंत्र्यचपरस्परं ॥ कृत्वौर्ध्वदेहिकंसर्वंसंस्मृतोहंगजाव्हये ॥ ३४ ॥ स्मृतमात्रस्तुमात्रावै
ज्ञात्वाभावंमनोगतं ॥ तरसैवागतश्चाहंनगरंनागसाव्हयं ॥ ३५ ॥ प्रणम्यमातरंमूर्ध्नासंस्थितोथकृतांजलिः
॥ तामब्रुवंसुतप्तांगींपुत्रशोकेनकर्शितां ॥ ३६ ॥ मातस्त्वयाकिमाहूतोमनसाहंतपस्विनि ॥ आज्ञापयमह
त्कार्यंदासोस्मिकरवाणिकिं ॥ ३७ ॥ त्वंमेतीर्थंपरंमातर्देवश्चप्रथितःपरः ॥ आगतश्चिंतितश्चात्रब्रूहिकृत्यंत
वप्रियं ॥ ३८ ॥ व्यासउवाच॥ इत्युक्त्वाहंस्थितस्तत्रमातुरग्रेयदामुने ॥ तदासामामुवाचेदंपश्यंतीभीष्ममं
तिके ॥ ३९ ॥ पुत्रतेद्यमृतोभ्रातापीडितोराजयक्ष्मणा ॥ तेनाहंदुःखिताजातावंशच्छेदभयादिह ॥ ४० ॥ त
स्मात्त्वमद्यमेधाविन्मयाहूतःसमाधिना ॥ गांगेयस्यमतेनात्रपाराशर्य्यार्थसिद्धये ॥ ४१॥ कुलंस्थापयनष्टं
त्वंशंतनोर्नामकारणात् ॥ रक्षमांदुःखतःकृष्णवंशच्छेदभयाद्द्रुतं ॥४२॥ काशिराजसुतेभार्येभ्रातुस्तवयवीय
सः ॥ साधोर्विचित्रवीर्यस्यरूपयौवनभूषिते ॥ ४३ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यापुत्रशोकातितप्ततयामात्रेत्यन्वयः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४॥

ताभ्यांसंगम्यमेधाविन् पुत्रोत्पादनकंकुरु ॥ रक्षस्वभ्रातरंवंशंनास्तिदोषस्तुकर्हिचित् ॥४४॥ व्यासउ०॥
इतिमातुर्वचःश्रुत्वाजातश्चिंतातुरोह्यहं ॥ लज्जयाकुलचित्तस्तामब्रुवंविनयानतः ॥ ४५ ॥ मातःपापाधिकं
कर्मपरदाराभिमर्शनं ॥ ज्ञात्वाधर्मपथंसम्यक्करोमिकथमादरात् ॥ ४६ ॥ तथायवीयसोभ्रातुर्वधूःकन्या
प्रकीर्तिता ॥ व्यभिचारंकथंकुर्यामधीत्यनिगमानहं ॥ ४७ ॥ अन्यायेननकर्तव्यंसर्वथाकुलरक्षणं ॥ नतरं
तिहिसंसारात्पितरःपापकारिणः ॥ ४८ ॥ लोकानामुपदेष्टायःपुराणानांप्रवर्तकः ॥ सकथंकुत्सितंकर्मज्ञा
त्वाकुर्यान्महाद्भुतं ॥ ४९ ॥ पुनरुक्तोह्यहंमात्रारुदंत्याभृशमंतिके ॥ पुत्रशोकातितप्तायावंशरक्षणकाम्यया
॥ ५० ॥ पाराशर्य्यनतेदोषोवचनान्ममपुत्रक ॥ गुरूणांवचनंतथ्यंसदोषमपिमानवैः ॥५१ ॥ कर्त्तव्यमवि
चार्य्यैवशिष्टाचारप्रमाणतः ॥ वचनंकुरुमेपुत्रनतेदोषोत्रमानद ॥ ५२ ॥ पुत्रस्यजननंकृत्वासुखिनींकुरुमा
तरं ॥ विशेषेणतुसंतप्तांमग्नांशोकार्णवेसुत ॥ ५३ ॥ इतितांब्रुवतींश्रुत्वातदासुरनदीसुतः ॥ मामुवाचविशेष
ज्ञःसूक्ष्मधर्मस्यनिर्णये ॥ ५४ ॥ द्वैपायनविचारोत्रनकर्त्तव्यस्त्वयानघ ॥ मातुर्वचनमादायविहरस्वयथासु
खं ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामातुश्चप्रार्थनंतथा ॥ निःशंकोहंतदाजातःकार्येतस्मिनजु
गुप्सिते ॥ ५६ ॥ अंबिकायांप्रवृत्तोहमृतुमत्यांमुदानिशि ॥ मयिविमनसायांतुतापसेकुत्सितेभृशं ॥ ५७ ॥
शप्तामयासासुश्रोणीप्रसंगेप्रथमेतदा ॥ अंधस्तेभवितापुत्रो[illegible]नेत्रेनिमीलिते ॥ ५८ ॥ द्वितीयेन्हिमुनिश्रे
ष्ठपृष्टेमात्रारहःपुनः ॥ भविष्यतिसुतःपुत्रकाशिराजसुतोदरे[illegible] ॥ ५९ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ भविष्यतिसुतःपुत्रेति हेपुत्रसुताभविष्यति[illegible]त्यर्थः रात्रौगर्भधारणमनयाकृतंनवेतिप्रश्नार्थः ॥५९॥

६०॥कथंपुत्रेति हेपुत्रव्यासतेपुत्रोंधोभविष्यतीतिकथंत्वयाशापोदत्तोनेदंमु... ...तेनात इ॥६१॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेचतु
विंशोध्यायः ॥ २४॥त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुस्वमोहमुपपादयन्॥व्यासोऽनिर्वि... ...पृच्छत्तत्कारणं॥१॥पुनरपिव्यासःस्वमोहंस्वदुःखमुप
पादयति वासवीचकितेति दाशेयीदाशादाशपत्नीतस्याःकन्यासत्यवत्याभि... ...गेतिदंकु॰ यद्यपिसामत्स्योदरेजातातथापिसादाशेनकन्या

मयोक्ताजननीतत्रव्रीडानम्रमुखेनह ॥ विनेत्रोभवितापुत्रोमत्तःशापान्ममैवहि ॥ ६० ॥ तयानिर्भर्त्सितस्त
त्रकठोरवचसामुने ॥ कथंपुत्रत्वयाशप्तापुत्रस्तेंधोभविष्यति ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेषष्ठ
स्कंधेचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ वासवीचकिताजाताश्रुत्वामेवाक्यमीदृशं ॥ दाशेयीमामुवाचेदं
पुत्रार्थेभृशमातुरा ॥ १ ॥ अंबालिकावधूर्धन्याकाशिराजसुतासुत ॥ भार्याविचित्रवीर्यस्यविधवाशोकसंयु
ता ॥ २ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नारूपयौवनशालिनी ॥ तस्यांजनयसंगत्वंकृत्वापुत्रंसुसंमतं ॥ ३ ॥ नांधोराज्या
धिकारीस्यात्तस्मात्पुत्रंमनोहरं ॥ उत्पादयराजपुत्र्यांवचनान्ममानद ॥ ४ ॥ इत्युक्तोहंतदामात्रास्थित
स्तत्रगजाव्हये ॥ यावदृतुमतीजाताकाशिराजसुतामुने ॥५॥ एकांतेशयनागारेप्राप्तासाममसन्निधौ ॥ लज्ज
मानासुकेशांतास्वश्वश्रूवचनात्तदा ॥ ६॥ दृष्ट्वामांजटिलंदांतंतापसंरसवर्जितं ॥ सास्वेदवदनाजातापांडुराविं
मनाभृशं ॥ ७ ॥ कुपितोहंतदादृष्ट्वाकामिनींनिशिसंगतां ॥ वेपमानांस्थितांपार्श्वेह्यब्रुवंतामहंरुषा ॥ ८ ॥ दृ
ष्ट्वामांयदिगर्वेणपांडुवर्णासमावृता ॥ अतस्तेतनयःपांडुर्भविष्यतिसुमध्यमे ॥ ९॥ इत्युक्त्वानिशितत्रैवास्थि
तोंबालिकयायुतः॥ भुक्त्वातांनिशिनिर्यातःस्थानमापृच्छ्यमातरं ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

त्वेनस्वीकृतेतितत्पत्न्याअपिसाकन्याजातेतिसत्यवतीदाशेयी ॥ १ ॥ २ ॥ संगतस्यांकृत्वापुत्रंजनयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६॥
॥ ७॥ रुषेति कामातुरेमयिप्रीत्यकरणाद्रोषसंभवइत्यभिप्रायः ॥ ८॥ मामननुरूपंदृष्ट्वागर्वेणस्वसौंदर्याभिमानेनयदियतस्त्वंपांडुवर्णाजा
तातत इत्यर्थः ॥ ९ ॥ तांभुक्त्वानिर्यातइत्यर्थः॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥

ततस्ताभ्यांसुतौकालेप्रसूतावंधपांडुरौ ॥ धृतराष्ट्रश्चपांडुश्चप्रथितौसंबभूवतुः ॥ ११ ॥ मातामेविमनाजा
॥६१॥ तातादृशौवीक्ष्यतौसुतौ ॥ ततःसंवत्सरस्यांतेमामाहूयतदाब्रवीत् ॥ १२ ॥ द्वैपायनसुतौजातौराज्ययोग्यौन
तादृशौ ॥ अन्यंमनोहरंपुत्रंसमुत्पादयमेप्रियं ॥ १३ ॥ तथेतिसामयाप्रोक्तामुदिताजननीतदा ॥ अंबिकांप्रा
र्थयामाससुतार्थेकालआगते ॥ १४ ॥ पुत्रिव्यासंसमालिंग्यपुत्रमुत्पादयाद्भुतं ॥ कुरुवंशस्यकर्तारंराज्ययो
ग्यंवरानने ॥ १५ ॥ वधूर्लज्जान्विताकिंचिन्नोवाचवचनंतदा ॥ गतोहंशयनागारेमातुस्तद्वचनान्निशि ॥ १६ ॥
दासींविचित्रवीर्यस्यरूपयौवनसंयुता ॥ प्रेषितांबिकयातत्रविचित्राभरणांबरा ॥ १७ ॥ चंदनारक्तदेहासापु
ष्पमालाविभूषिता ॥ आयाताहावसंयुक्तासुकेशीहंसगामिनी ॥ १८ ॥ पर्य्यंकेमांसमावेश्यसंस्थिताप्रेमसंयु
ता ॥ प्रसन्नोहंतदातस्याविलासेनाभवंमुने ॥ १९ ॥ रात्रौसंक्रीडितंप्रेम्णातयासहमयाभृशं ॥ वरोदत्तःपुन
स्तस्यैप्रसन्नेनतुनारद ॥ २० ॥ सुभगेभवितापुत्रःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ सुरूपःसर्वधर्मज्ञःसत्यवादीशमेरतः
॥ २१ ॥ सतदाविदुरोजातस्त्रयःपुत्रामयाभवन् ॥ मायावृद्धिंगतासाधोपरक्षेत्रोद्भवेमम ॥ २२ ॥ विस्मृतः
शुकसंबंधीविरहःशोककारणं ॥ दृष्ट्वात्रीन्स्वसुतान्कामंवीर्यवान्वीर्यसंमतान् ॥ २३ ॥ मायाबलवतीब्रह्मन्
दुस्त्यजाह्यकृतात्मभिः ॥ अरूपाचनिरालंबाज्ञानिनामपिमोहिनी ॥ २४ ॥ मातरिस्नेहसंबद्धंतथापुत्रेषुसं
वृतं ॥ नमेचित्तंवनेशांतिमगान्मुनिवरोत्तम ॥ २५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥६१॥

मायावृद्धिंगतातिपरक्षेत्रोद्भवेपुत्रेन्यस्त्रीषुजायमानेपुत्रेममममायावृद्धिंगतेत्यर्थः [illegible] पुत्रेष्वेतेइतिभावोजातइत्यर्थः ॥२२॥ तदेवाह विस्मृतइति
॥२३॥२४॥सयामाययाकिंकृतंतदाह मातरिस्नेहेति संवृतमासक्तंएतादृशं [illegible] चित्तंमायामोहितंवनेशांतिंनागातूनप्राप्तवदित्यर्थः ॥२५॥

॥ २६ ॥ ननुतवविवेकाभावान्मायामोहितत्वंयुक्तमेवेतिचेद्विवेकोप्यतिनिमत्तस्ति तथापिमम्मामोहितत्वमस्तीत्याश्चर्यमित्याह कदाचिदिति चिंतयन्विचारयन्स्थितोहंयदातदाकदाचिन्मममानसेइत्यर्थः केमीति अमी... मृतस्यश्राद्धार्हाअपिनश्राद्धकारिणोनभवंतितथासतितेप्व यंमोहक्क निरर्थकस्तेषुमोहइतिज्ञानमित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ तथाचज्ञ...पिमेमायाऽवमोहोनगच्छतिदुःखादिकंचजायतइतिदर्शितं

दोलारूढंमनोजातंकदाचिद्धस्तिनापुरे ॥ पुनःसरस्वतीतीरेनचैकत्रव्यवस्थितिः ॥ २६ ॥ कदाचिच्चिंतय न्नूज्ञानंमानसेप्रतिभातिवै ॥ केमीपुत्राःक्कमोहोयंनश्राद्धार्हामृतस्यमे ॥ २७ ॥ व्यभिचारोद्भवाःकिंमेसुखदाः स्युःसुताःकिल ॥ मायाबलवतीमोहंवितनोतिहिमानसे ॥ २८ ॥ जानन्मोहांधकूपेस्मिन्पतितोहंमृपामुने॥ इत्यकुर्वंरहस्तापंकदाचित्सुसमाहितः ॥ २९ ॥ राज्यंप्रापततःपांडुर्बलवान्भीष्मसंमतः ॥ तदामममनोजा तंप्रसन्नंसुतकारणात् ॥ ३० ॥ कुंतीमाद्रीसुरूपेद्वेभार्येतस्यवभूवतुः ॥ शूरसेनसुताकुंतीमद्रराजसुतापरा ॥ ३१ ॥ सशापंद्विजतःप्राप्यकामिनीद्वयसंयुतः ॥ पांडुर्निर्वेदमापन्नस्त्यक्त्वाराज्यंवनंगतः ॥ ३२॥ तदामामा विशच्छोकःश्रुत्वापुत्रंवनेस्थितं ॥ गतोहंतत्रयत्रासौभार्याभ्यांसहसंस्थितः ॥ ३३ ॥ तमाश्वास्यवनेपांडुंपु नःप्राप्तोगजाव्हये ॥ धृतराष्ट्रंसमाभाष्यह्यगमंब्रह्मजातटे ॥ ३४ ॥ क्षेत्रजान्पंचपुत्रान्ससमुत्पाद्यवनाश्रमे ॥ धर्मतोवायुतःशक्रादश्विभ्यांपंचपांडवान् ॥ ३५ ॥ युधिष्ठिरोभीमसेनस्तथैवार्जुनइत्यपि ॥ कुंतीपुत्राः समाख्याताधर्मानिलसुरेशजाः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २९ ॥ यदापांडुर्नृपोराज्यंप्रापतदामममनःप्रसन्नंजातमित्यर्थः इयमपिमायैव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सशापमिति स्त्रीसंभोगेकृतेसतितवमर णंभविष्यतीत्येवंरूपं ॥ ३२ ॥ तदामामितिइयमपिमायैवेतिभावः ॥ ३३ ॥ ब्रह्मजातटेसरस्वतीतटे ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ पतिनासहाग्निंप्रविष्टेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ परात्माभिःपरदेहैःपीडितइयमपिमायेत्यर्थः भीष्मेणेति भीष्मेणविदुरेण

नकुलःसहदेवश्चमद्रराजसुतासुतौ ॥ कदाचित्तुरहोमाद्रींसमालिंग्यमहीपतिः ॥ ३७॥ मृतःशापात्तुमुनिभिः

॥६२॥ संस्कृतोहुतभुङ्मुखे ॥ माद्रीतत्रसतीभूत्वाप्रविष्टापतिनासह ॥ ३८ ॥ स्थितापुत्रयुताकुंतीज्वलितेजातवे

दसि ॥ मुनयःसुतसंयुक्तांशूरसेनसुतांतदा ॥ ३९ ॥ दुःखितांपतिहीनांतामानिन्युर्गजसाव्हये ॥ समर्पिता

थभीष्मायविदुरायमहात्मने ॥ ४० ॥ श्रुत्वाहंसुखदुःखाभ्यांपीडितस्तुपरात्मभिः ॥ भीष्मेणपालिताःपुत्राः

पांडोरितिविचिंत्यते ॥ ४१ ॥ विदुरेणतथाप्रीत्याधृतराष्ट्रेणधीमता ॥ दुर्योधनादयस्तस्यपुत्रायेक्रूरमानसाः

॥ ४२ ॥ एकत्रस्थितिमापन्नाविरोधंचक्रुरद्भुतं ॥ द्रोणाचार्यस्तुसंप्राप्तस्तत्रभीष्मेणमानितः॥४३॥अध्याप

नायपुत्राणांपुरेतस्मिन्निवासितः॥कर्णःकुंत्यापरित्यक्तोजातमात्रःशिशुर्यदा ॥४४॥सूतेनपालितोनद्यांप्राप्त

श्चाधिरथेनह॥दुर्योधनप्रियश्चाभूत्कर्णःशूरतमस्तथा ॥४५॥ परस्परंविरोधोभूद्भीमदुर्योधनादिषु ॥ धृतरा

ष्ट्रस्तुसंचिंत्यक्लेशंपुत्रेषुतेषुच ॥ ४६ ॥ निवासंकल्पयामासपांडवानांमहात्मनां ॥ विरोधशमनायैवनगरेवा

रणावते ॥ ४७ ॥ दुर्योधनेनतत्रैवद्रोहाज्जतुगृहाणिवै ॥ कारितानिचदिव्यानिप्रैष्यमित्रंपुरोचनं ॥४८॥श्रु

त्वाजतुगृहेदग्धान्पांडवान्पृथयायुतान् ॥ पौत्रभावान्मुनिश्रेष्ठमग्नोहंव्यसनार्णवे ॥ ४९ ॥ शोकातुरोभृशं

शून्येवनेपश्यन्नहर्निशं ॥ दृष्टामयैकचक्रायांपांडवादुःखकर्शिताः ॥५०॥ ततस्तुष्टमनाश्चाहंजातःपार्थान्विलो

क्यच ॥ प्रेरितास्तेमयातूर्णंद्रुपदस्यपुरंप्रति ॥ ५१ ॥ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

धृतराष्ट्रेणतेपांडोःपुत्राःपालिताइतिविचिंत्यदुर्योधनादयस्तस्यधृतराष्ट्रस्यपुत्राः [illegible] चक्रुरित्यन्वयः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥४४॥ ४५॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ मग्नोहमिति इयमपिमायैवेत्यर्थः ॥ ४९ ॥वनेपश्यन्नन्वेषमाणइत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥५८॥५९॥ जान[illegible]सनातनमिति ब्रह्मविद्यां तत्साधनं च सर्वं जानन्नित्यर्थः ॥६०॥
॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ज्ञानिनोपिममकथमनेकेषुपूर्वोक्तेषुस्थलेषुमायामोहसुख[illegible]ादिकंचजातमित्यर्थः मोहादीनामनेकेषुस्थानेषुदर्शनार्थं

तेनतास्तत्रदुःखार्ताविप्रवेषधराःकृशाः ॥ मृगचर्मपरिधानाःसभायांसंस्थितास्तदा ॥५२ ॥ कृत्वापराक्रमं
जिष्णुःसाजित्वाद्रुपदात्मजां ॥ चक्रुर्विवाहंमानिन्याःपंचैवमातृवाक्यतः ॥५३॥ दृष्ट्वाविवाहंतेषांतुमुदितोहंभृशं
तदा ॥ ततोनागाव्हयेप्राप्तापांचालीसहितामुने ॥ ५४॥ निवासंखांडवप्रस्थंधृतराष्ट्रेणकल्पितं ॥ पांडवानां
द्विजश्रेष्ठवसुदेवसुतेनवै ॥ ५५ ॥ तर्पितःपावकस्तत्रविष्णुनासहजिष्णुना ॥ राजसूयःकृतोयज्ञस्तदाहंमुदि·
तोभवं ॥ ५६ ॥ दृष्ट्वाथविभवंतेषांतथामयकृतांसभां ॥ दुर्योधनोतिसंतप्तोदुरोदरमथाकरोत् ॥ ५७॥ दुर्द्यूत
वेदीशकुनिरनक्षज्ञश्चधर्मजः ॥ हृतंराज्यंधनंसर्वंयाज्ञसेनीचकेशिता ॥५८॥ वनेद्वादशवर्षाणिपांडवास्तेवि
वासिताः ॥ पांचालीसहितास्तेनदुःखंमेजनितंभृशं ॥ ५९ ॥ एवंनारदसंसारेसुखदुःखात्मकेभृशं ॥ निमग्नो
हंभ्रमेणैवजानन्धर्मंसनातनं ॥ ६०॥ कोहंकस्यसुतास्तेऽमीकामाताकिंसुखंपुनः ॥ येनमेहृदयंमोहाद्भ्रमती
तिदिवानिशं ॥ ६१ ॥किंकरोमिक्कगच्छामिसंतोषोनाधिगच्छति ॥ दोलारूढंमनोमेत्रचंचलंनस्थिरंभवेत् ॥
६२ ॥ सर्वज्ञोसिमुनिश्रेष्ठसंदेहंमेनिवर्तय ॥ तथाकुरुयथाहंस्यांसुखितोविगतज्वरः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभा
गवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥२५॥ व्यासउवाच ॥इतिमेवचनंश्रुत्वानारदःपरमार्थवित्॥
मामाहचस्मितंकृत्वापृच्छंतंमोहकारणं ॥ १ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

मेवैतावत्पर्यंतंप्रसिद्धकथायाउपन्यासः॥६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांतिलकेषष्ठस्कंधेपंचविंशोध्यायः ॥ २५॥ समाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरयंतु
नारदः॥स्वमोहस्यैवमाहात्म्यंनिजगादेतिचोच्यते ॥ १ ॥ इतिमेइति इतिमेपूर्वोक्तवाक्यंश्रुत्वामांनारदआहेत्यन्वयः ॥ १ ॥

संसोरस्मिन्निति अयंभावः ज्ञानिनोपिममकथंमायामोहदुःखादिकंजायतइतित्वयापृष्टंतत्रनायंज्ञानमाहिमायेनविक्षेपरूपसंसारोच्छेदोभवेत् किंतुमायायाःशक्तिद्वयमस्ति एकाऽवरणशक्तिरपराविक्षेपरूपातत्रज्ञानेसत्यावरणरूपशक्तेर्नाशोपिविक्षेपशक्तिःप्रारब्धकर्मक्षयपर्यंततथैव तिष्ठतितयाचपूर्ववदेवकदाचिन्मोहादिकंजायेततस्मात्कथंममविचारवतोपिमोहादिकमितिनाश्चर्यंकिंतुदेहवतःस्वभावएवायमिति ॥ २॥ नकेवलंजीवानामेवमोहादिकंजायतेइतिमंतव्यं किंत्वीश्वराणामपीत्याह ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रइति तेषांमोहःप्रथमस्कंधमारभ्यबहुषुस्थलेषुपूर्वमुपपादितएव माययावेष्टिताइतिवेष्टितत्वात्ज्ञानिनामपितेषांविक्षेपशक्तिर्वर्ततएवअतएवतेभववर्त्मनिभ्रमंतिनीचमत्स्यादियोनिषु यतोदेवादीनाम

॥ नारदउवाच ॥ पाराशर्य्यपुराणज्ञकिंपृच्छसिसुनिश्चयं ॥ संसोरस्मिन्विनामोहंकोपिनास्तिशरीरवान् ॥ २ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रःसनकःकपिलस्तथा ॥ माययावेष्टिताःसर्वेभ्रमंतिभववर्त्मनि ॥३ ॥ ज्ञानिनंमांजनोवेत्तिभ्रांतोहंसर्वलोकवत् ॥ शृणुमेपूर्ववृत्तांतंप्रब्रवीमिसुनिश्चितं ॥ ४ ॥ दुःखंमयायथापूर्वमनुभूतंमहत्तरं ॥ स्वकृतेनचमोहेनभार्यार्थेवासवासुत ॥ ५ ॥ एकदापर्वतश्चाहंदेवलोकान्महीतलं ॥ प्राप्तौविलोकनार्थायभारतंखंडमुत्तमं ॥ ६ ॥ भ्रमंतौसहितावुर्व्यांपश्यंतौतीर्थमंडलं ॥ पावनानिचस्थानानिमुनीनामाश्रमान्शुभान्॥ ७ ॥ शपथंदेवलोकात्तुकृत्वापूर्वंपरस्परं ॥ चलितौसमयंचेमंसंमंत्र्यनिश्चयेनवै ॥ ८ ॥ चित्तवृत्तिस्तुवक्तव्यायादृशीयस्यजायते ॥ शुभावाप्यशुभावापिनगोप्तव्यांकदाचन ॥ ९ ॥ ॥ ७७ ॥

पीदृशीदशाततोमनुष्याणांकिंविचार्यमितिभावः ॥ ३॥ किंचहेव्यासमांजनोज्ञानिनंवेत्तितत्राहमपिज्ञानीसन्नपिसर्वलोकवत्पामरजनवद्भ्रांतएवकस्मादितिचेत्शृणुममलोकातीतांदुर्दशामित्याह शृण्विति ॥ ४ ॥ ५ ॥ पर्वतश्चाहंपर्वतनामाममभागिनेयोमुनिरहंचेत्यर्थः ननुब्रह्मपुत्रस्यनारदस्यकथंपर्वतोभागिनेयइतिचेत्सप्तमस्कंधेदक्षान्नारदस्यद्वितीयजन्मनोवक्ष्यमाणत्वेनद्वितीयजन्मस्थोयंभागिनेयइत्यभिप्रायेणास्याउक्तेःसत्वात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चित्तवृत्तिस्तुवक्तव्येति भूतलेनानाविधंवस्तुदृष्ट्वायस्ययादृशीजायेताचित्तवृत्तिःसातेनवक्तव्येत्यर्थः अयमेवोभाभ्यांसंकेतःकृतः॥९॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥१०॥ ॥११॥ ॥१२॥ ॥१३॥ ॥१४॥ ॥१५॥ ॥१६॥ ॥१७॥ ॥१८॥

भोजनेच्छाधनेच्छापिरतीच्छावाभवेदपि ॥ यादृशीयस्यचित्तेतुकथनीयापरस्परं ॥ १० ॥ इत्यावांसमयंकृ
त्वास्वर्गाद्भूलोकमागतौ ॥ एकचित्तौमुनीभूतौविचरंतौयथेच्छया ॥ ११ ॥ एवंभ्रमंतौलोकेस्मिन्ग्रीष्मांतेस
मुपागते ॥ संजयस्यपुरंरम्यंसंप्राप्तौनृपतेःपुनः ॥ १२ ॥ तेनसंपूजितौभक्त्याराज्ञासंमानितौभृशं ॥ स्थि
तौतत्रगृहेतस्यचातुर्मास्यंमहात्मनः ॥ १३ ॥ वार्षिकाश्चतुरोमासादुर्गमाःपथिसर्वदा ॥ तस्मादेकत्रविबुधैः
स्थातव्यमितिनिश्चयः ॥ १४ ॥ अष्टौमासांस्तुप्रवसेत्सदाकार्यवशाद्द्विजः ॥ वर्षाकालेनगंतव्यंप्रवासेसुख
मिच्छता ॥ १५ ॥ इतिसंचिंत्यमनसासंजयस्यगृहेतदा ॥ संस्थितौमानितौराज्ञाकृतातिथ्यौमहात्मना ॥
॥ १६ ॥ दमयंतीतिविख्यातातस्यपुत्रीमहीपतेः ॥ आज्ञप्तापरिचर्यार्थंसुदतीसुंदरीभृशं ॥ १७ ॥ विवेक
ज्ञाविशालाक्षीराजपुत्रीकृतोद्यमा॥सेवनंसर्वकालेचव्यदधादुभयोरपि ॥ १८॥ स्नानार्थमुदकंकालेभोजनंमि
ष्टमायतं॥मुखवासंतथाचान्यंयदिष्टंतद्ददातिसा ॥ १९ ॥ मनोभिलषितान्कामानुभयोरपिकन्यका ॥ व्यंज
नासनशय्यादीन्वांछितान्यप्यकल्पयत् ॥ २० ॥ एवंसंसेव्यमानौतुस्थितौराज्ञोगृहेकिल ॥ वेदाध्ययनसं
शीलावावांवेदव्रतेरतौ ॥२१॥ अहंवीणांकरेकृत्वासाधयित्वास्वरोत्तमं ॥ गायत्रंसामसुस्वादमगांकर्णरसा
यनं ॥ २२ ॥ राजपुत्रीतुतच्छ्रुत्वासामगानंमनोहरं ॥ बभूवमयिरागाढ्याप्रीतियुक्ताविशारदा ॥ २३ ॥ दि
नेदिनेनुरागोस्यामयिवृद्धिंगतःपरः ॥ ममापिप्रीतियुक्तायांमनोजातंस्पृहापरं ॥ २४ ॥ ममतस्यचसाक
न्याभोजनादिषुकर्हिचित् ॥ अकरोदंतरंकिंचित्सेवाभेदंरसान्विता ॥ २५ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥ ॥२२॥ ॥२३॥ ॥२४॥ ॥२५॥ ॥ ॥

॥६४॥

स्नानायोष्णजलंमह्यंपर्वतायचशीतलं ॥ दधिमह्यंतथातक्रंपर्वतायाप्यकल्पयत् ॥ २६ ॥ शयनास्तरणंशु
भ्रंमदर्थेपर्यकल्पयत् ॥ प्रीत्यापरमयायद्वत्पर्वतायनतादृशं ॥ २७॥ विलोकयतिमांप्रेम्णासुंदरीनचपर्वतं ॥
ततोस्यास्तादृशंदृष्ट्वापर्वतःप्रेमकारणं ॥ २८॥ मनसाचिंतयामासकिमेतदितिविस्मितः ॥ पप्रच्छमांरहःस
म्यग्ब्रूहिनारदसर्वथा ॥ २९ ॥ राजपुत्रीत्वयिप्रेमकरोतिमुदिताभृशं ॥ ददातिभक्ष्यभोज्यानिस्नेहयुक्तासमं
ततः ॥ ३० ॥ नतथामयिभेदोत्रसंदेहंजनयत्यसौ ॥ मन्यतेत्वांपतिंकर्तुंसर्वथासंजयात्मजा ॥ ॥ ३१ ॥ तवा
पितादृशंभावंजानामिलक्षणैरहं ॥ नेत्रवक्त्रविकारैश्चज्ञायतेप्रीतिकारणं ॥३२॥ सत्यंवदनतेमिथ्यावक्तव्यंव
चनंमुने ॥ स्वर्गतःसमयंकृत्वाचलितौसंस्मराधुना ॥ ३३ ॥ नारदउवाच ॥ पृष्टोहंपर्वतेनेदंकारणंतुहठा
द्यदा ॥ तदाहंह्रीसमाक्रांतःसंजातश्चाब्रुवंपुनः ॥ ३४॥ पर्वतैषाविशालाक्षीपतिंमांकर्तुमुद्यता ॥ ममापिमान
सोभावोवर्ततेस्यांविशेषतः॥३५॥तच्छ्रुत्वावचनंसत्यंपर्वतःकोपसंयुतः ॥ मामुवाचमुनिर्वाक्यंधिग्धिगितिपु
नःपुनः॥३६॥प्रथमंशपथान्कृत्वावंचितोहंत्वयायतः॥भववानरवक्त्रस्त्वंशापान्ममममित्रध्रुक्॥ ३७॥ इतिशप्त
स्तुतेनाहंकुपितेनमहात्मना ॥ सहसाह्यभवंक्रूरःशाखामृगमुखस्तदा ॥ ३८ ॥ मयापिनकृतातस्मिन्क्षमातु
भगिनीसुते ॥ सोपिशप्तोतिकोपाद्वैमास्वर्गेतेगतिःकिल ॥ ३९॥ स्वल्पेऽपराधेयस्मान्मांशप्तवानसिपर्वत ॥
तस्मात्तवापिमंदात्मन्मृत्युलोकेस्थितिःकिल ॥ ४०॥ पर्वतस्तुगतस्तस्मान्नगराद्विमनाभृशं॥अहंवानरवक्त्र
स्तुसंजातस्तत्क्षणादपि ॥ ४१ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

दृष्ट्वामांवानरंक्रूरंराजपुत्रीविलक्षणा ॥ विमनातीवसंजातावीणाश्रवणलालसा ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ त
तःकिमभवद्ब्रह्मन्कथंशापान्निवर्तितः ॥ मानुषास्यःपुनर्जातोभवान्ब्रूहियथाविधि ॥ ४३ ॥ पर्वतःक्वगतोभूयः
संगमोयुवयोरभूत् ॥ कदाकुत्रकथंसर्वंविस्तरेणवदस्वह ॥ ४४ ॥ नारदउवाच ॥ किंब्रवीमिमहाभागमा
यायाश्चरितंमहत् ॥ दुःखितोहंभृशंतत्रपर्वतेरुषितेगते॥४५॥पुनःसेवापरात्यर्थंराजपुत्रीममाभवत् ॥गतेथप
र्वतेकामंस्थितस्तत्रैवसद्मनि ॥ ४६ ॥ अहंदुःखान्वितोदीनस्तथावानरवन्मुखः ॥ विशेषेणतुचिंतार्तःकिंमे
स्यादितिचिंतयन् ॥ ४७ ॥ संजयोथसुतांदृष्ट्वाकिंचित्प्रकटयौवनां ॥ विवाहार्थंराजसुतामपृच्छत्साचिवंतदा
॥ ४८ ॥ विवाहकालःसंप्राप्तःसुतायाममसांप्रतं ॥ योग्यंवरंममब्रूहिराजपुत्रंसुसंमतं ॥ ४९ ॥ रूपौदार्यगु
णैर्युक्तंशूरंसुकुलसंभवं ॥ विवाहंविधिवत्पुत्र्याःकरोमिकिलसांप्रतं ॥ ५० ॥ प्रधानस्त्वब्रवीद्राजन्राजपुत्रा
ह्यनेकशः ॥ वर्ततेभुविपुत्र्यास्तेयोग्याःसर्वगुणान्विताः ॥ ५१ ॥ यस्मिन्रुचिस्तेराजेंद्रतमाहूयनृपात्मजं ॥
देहिकन्याधनंभूरिहस्त्यश्वरथसंयुतं ॥ ५२ ॥ नारदउवाच ॥ पितुश्चिकीर्षितंज्ञात्वादमयंतीतदानृपं ॥
धात्र्यामुखेनवाक्यज्ञातमुवाचरहःस्थितं॥ ५३॥ धात्र्युवाच ॥ दमयंतीमहाराजपुत्रीतेमामथाब्रवीत्॥पित
रंब्रूहिधात्रेयिवचनान्मेसुखान्वितं ॥ ५४ ॥ मयावृतोथमेधावीनारदोमहतीयुतः ॥ नादमोहितयाकामंमान्यः
कोपिप्रियोमम ॥५५॥ कुरुमेवांछितंतातविवाहंमुनिनासह ॥ नान्यंवरिष्येधर्मज्ञनारदंतुपतिंविना ॥ ५६॥
मग्नाहंनादसिंधौवैनक्रहीनेरसात्मके ॥ अक्षारेसुखसंपूर्णेतिमिंगिलविवर्जिते ॥ ५७ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तिमिंगिलविवर्जितेसुखविघातकपदार्थरहितेनादसिंधावित्यर्थः॥ ५७ ॥ ॥ ॥ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥२६॥ षट्पंचाशत्तमवर्यैर्विवाहोनारदस्यह॥प्रोच्यतेयत्रमोहस्यमहिमातीव्रवर्ण्यते॥१॥ पूर्वाध्यायेदमयंतीस्वाभिप्रायंधात्र्यैप्रोवाचेत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह तत्पुत्र्यावचनमिति ॥ १ ॥२ ॥ बुद्धिहीनंयथास्यात्तथाविचेष्टितमित्य

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ नारदउवाच ॥ तत्पुत्र्यावचनंश्रुत्वाराजा धात्रीमुखात्ततः ॥ भार्यांप्रोवाचकैकेयींसमीपस्थांसुलोचनां ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ यदुक्तंवचनंकांतेधात्र्यात तुत्वयाश्रुतं ॥ वृतोयंनारदःकामंमुनिर्वानरवक्त्रभाक् ॥ २ ॥ किमिदंचिंतितंपुत्र्याबुद्धिहीनंविचेष्टितं ॥ कथम स्मैमयादेयाकन्याहरिमुखायसा ॥ ३ ॥ क्वासौभिक्षुःकुरूपःक्वदमयंतीममात्मजा ॥ विपरीतमिदंकार्यंनविधे यंकदाचन ॥ ४ ॥ तामेकांतेसुकेशांतेनिवारयहठात्सुतां ॥ युक्त्यामुनिरतांमुग्धांशास्त्रवृद्धानुसारया ॥ ५ ॥ इतिभर्तृवचःश्रुत्वाजननीतामथाब्रवीत् ॥ क्वतेरूपंमुनिःक्वासौवानरास्योऽधनःपुनः॥६॥ कथंमोहमवाप्तासि भिक्षुकेचतुरापुनः ॥ लताकोमलदेहात्वंभस्मरूक्षतनुस्त्वयं ॥ ७ ॥ वार्तावानरवक्त्रेणकथंयुक्तातवानघे ॥ का प्रीतिःकुत्सितेपुंसिभविष्यतिशुचिस्मिते ॥ ८ ॥ वरस्तेराजपुत्रोस्तुमाकुरुत्वंवृथाहठं ॥ पितातेदुःखमाप्नोति श्रुत्वाधात्रीमुखाद्वचः ॥९॥ लग्नांबुबूलवृक्षेणकोमलांमालतीलतां ॥ दृष्ट्वाकस्यमनःखेदंचतुरस्यनगच्छति ॥ १० ॥ दासेरकायतांबूलीदलानिकोमलानिकः ॥ ददातिभक्षणार्थायमुर्खोपिधरणीतले ॥ ११ ॥ वीक्ष्यत्वां करसंलग्नांनारदस्यसमीपतः ॥ विवाहेवर्तमानेतुकस्यचेतोनदह्यति ॥ १२ ॥ कुमुखेनसमंवार्तांनस्त्रचिंज नयत्वतः ॥ आमरणात्तुकथंकालःक्षपितव्यस्त्वयामुना ॥ १३ ॥ नारदउवाच ॥ इतिमातुर्वचःश्रुत्वादमयं तीभृशातुरा ॥ मातरंप्राहतन्वंगीमयिसाकृतनिश्चया ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ हेसुकेशांतेशास्त्रवृद्धानुसारयायुक्त्यामुनिरतांमुग्धांनिवारयेत्यन्वयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ बुबूलवृक्षःकंटक वृक्षः ॥ १० ॥ दासेरकायदास्याःपुत्रोदासेरःक्षुद्राभ्योवेतिपक्षेद्रक सएवदासेरकः उष्ट्रोवा ॥११॥१२॥अमुनानारदेन॥१३॥१४॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ २० ॥ २१ ॥ सप्तभेदंषड्जादिस्वरभेदसंहितंगानमित्यर्थः ॥ २२ ॥ हरिणाःपशवोन

किंमुखेनचरूपेणमूर्खस्यचधनेनकिं ॥ किंराज्येनाविदग्धस्यरसमार्गाविदोस्यच ॥ १५॥ हरिण्योपिवनेध
न्यायानादेनविमोहिताः ॥ गातुःप्राणान्प्रयच्छंतिधिङ्मूर्खान्मानुषान्भुवि ॥ १६॥ नारदोवेत्तियांविद्यांमा
तःसप्तस्वरात्मिकां ॥ तृतीयःकोपिनोवेदशिवादन्यःपुमान्किल॥ १७ ॥मूर्खेणसहसंवासोमरणंतत्क्षणेक्षणे॥
रूपवान्धनवांस्त्याज्योगुणहीनोनरःसदा ॥ १८ ॥ धिङ्मैत्रींमूर्खभूपालेवृथागर्वसमन्विते ॥ गुणज्ञोभिक्षु
केश्रेष्ठावचनात्सुखदायिनी ॥ १९ ॥ स्वरज्ञोग्रामवित्काममूर्च्छनाज्ञानभेदभाक् ॥ दुर्लभःपुरुषश्चाष्टरसज्ञो
दुर्बलोपिवै ॥ २० ॥ यथानयतिकैलासंगंगाचैवसरस्वती ॥ तथानयतिकैलासंस्वरज्ञानाविशारदः ॥ २१ ॥
स्वरमानंतुयोवेदसदेवोमानुषोपिसन् ॥ सप्तभेदंनयोवेदसपशुःसुरराडपि ॥२२॥ मूर्च्छनातानमार्गंतुश्रुत्वा
मोदंनयातियः॥सपशुःसर्वथाज्ञेयोहरिणाःपशवोनहि ॥ २३ ॥ वरंविषधरः सर्पःश्रुत्वानादंमनोहरं ॥ अश्रो
त्रोपिमुदंयातिधिक्सकर्णांश्चमावान् ॥ २४ ॥ बालोपिसुस्वरंगेयंश्रुत्वामुदितमानसः ॥ जायतेकिंतुतेवृद्धान
जानंतिधिगस्तुतान् ॥ २५ ॥ पितामेकिंनजानातिनारदस्यगुणान्बहून् ॥ द्वितीयःसामगोनास्तित्रिषुलोके
षुतत्समः ॥ २६ ॥ तस्मादसौमयानूनंवृतःपूर्वसमागमात् ॥ पश्चाच्छापवशाज्जातोवानरास्योगुणाकरः ॥
॥ २७॥ किन्नरानप्रियाःकस्यभवंतितुरगाननाः ॥ गानविद्यासमायुक्ताःकिंमुखेनवरेणह ॥ २८ ॥ पितरंब्रू
हिमेमातर्वृतोयंमुनिसत्तमः ॥ तस्मात्त्वमाग्रहंत्यक्त्वादेहितस्मैचमांमुदा ॥ २९ ॥ नारदउवाच ॥ इतिपु
त्र्यावचःश्रुत्वाराज्ञीराज्ञेन्यवेदयत् ॥ आग्रहंसुंदरीज्ञात्वासुतायानारदेमुने ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥

हि तेषांमानलुब्धत्वस्यसत्वात् ॥ २३ ॥ सकर्णाश्चेति यतोमुदंनयांतीतिशेषः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥

॥६६॥ विवाहंकुरुराजेंद्रदमयंत्याःशुभेदिने॥ मुनिनासचसर्वज्ञोवृतोसौमनसानया॥ ३१ ॥ नारदउवाच॥
इतिसंचोदितोराज्ञ्यासंजयःपृथिवीपतिः ॥ चकारविधिवत्सर्वंविधिंवैवाहिकंततः ॥ ३२ ॥ एवंदारग्रहं
कृत्वावानरास्यःपरंतप ॥ स्थितस्तत्रैवमनसादह्यमानेनचान्वहं ॥ ३३ ॥ यदागच्छद्राजसुतासेवार्थं
ममसन्निधौ॥ अभवंदुःखसंतप्तस्तदाहंवानराननः ॥ ३४ ॥ दमयंतीतुमांवीक्ष्यप्रफुल्लवदनांबुजा॥ शोकं
वानरवक्त्रत्वान्नचकारकदाचन ॥ ३५ ॥ एवंगच्छतिकालेतुसहसापर्वतोमुनिः॥ कुर्वंस्तीर्थान्यनेकानिद्रष्टुं
मांसमुपागतः ॥३६ ॥ मयातिमानितःप्रेम्णापूजितश्चयथाविधि॥आसीनआसनेदिव्येवीक्ष्यमांदुःखितोह्य
भूत्॥ ३७॥ कृतदारंवानरास्यंदीनंचिंतातुरंभृशं॥ दयावान्मामुवाचेदंपर्वतोमातुलंकृशं ॥ ३८॥ मयाना
रदकोपात्त्वंशप्तोसिमुनिसत्तम॥ निष्कृतिंतस्यशापस्यकरोम्यद्यनिशामय ॥ ३९॥ भवत्वंचारुवदनोमम
पुण्येननारद॥ दृष्ट्वाराजसुतांचित्तेकृपाजाताममाधुना ॥ ४० ॥ नारदउवाच॥ मयापिप्रवणंचित्तंकृत्वाश्रु
त्वास्यभाषितं॥ अनुग्रहःकृतःसद्यस्तस्यशापस्यतत्क्षणात्॥ ४१ ॥ भागिनेयतवाप्यस्तुगमनंसुरसद्मनि
॥ शापस्यानुग्रहंकामंकृतोयंपर्वताधुना॥४२॥नारदउवाच॥ जातोहंचारुवदनोवचनात्तस्यपश्यतः॥ राजपु
त्रीतुसंतुष्टामातरंप्राहसत्वरं ॥ ४३ ॥ मातस्तेसुमुखोजातोजामाताचमहाद्युतिः॥ वचनात्पर्वतस्याद्यमुक्त
शापोमुनेरभूत्॥ ४४ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञाकथितंतत्तुराजनि ॥ ययौद्रष्टुंमुनिंतत्रसंजयःप्रीतिमांस्तदा॥
४५॥ धनंसमर्पितंराज्ञासंतुष्टेनतदामहत्॥ मह्यंचभागिनेयायपारिबर्हंमहात्मना॥ ४६ ॥ ॥ छ॥ ॥६६॥

॥ ४० ॥ अस्यभाषितंशापोद्धाररूपंश्रुत्वाचित्तंप्रवणंकृत्वाअनुग्रहःकृतइत्यन्वयः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

एतत्तेसर्वमाख्यातमिति ज्ञानिनोपिममममायामोहसुखदुःखादिकंविक्षेपरूपमस्त्येवेत्येतदाख्यातंकथितमित्यर्थः ॥४७॥ यावत्कालपर्यंतंगु णत्रयबन्योदेहस्तिष्ठतितावत्कालपर्यंतंमायामोहसुखदुःखादिकंविक्षेपजातंसर्वस्यापिभविष्यत्येवनतत्रप्रतिकारोस्तीत्याह संसारेस्मिन्नति ॥४८॥ ४९ ॥सर्वथामुनेइति तथाचगुणत्रयवैषम्यंनियमेनभविष्यत्येवततश्चमोहादिकंभविष्यत्येवेति ॥५० ॥ स्वस्यमायामोहादिकंप्रद

एतत्तेसर्वमाख्यातंवर्तनंयत्पुरातनं ॥ मायायाबलमाहात्म्यंह्यनुभूतंयथामया ॥ ४७ ॥ संसारेस्मिन्महा भागमायागुणकृतेऽनृते ॥ तनुभृत्तुसुखीनास्तिनभूतोनभविष्यति ॥ ४८ ॥ कामक्रोधौतथालोभोमत्सरोम मतातथा ॥ अहंकारोमदःकेनजिताःसर्वेमहाबलाः ॥४९॥ सत्वरजस्तमश्चैवगुणास्त्रयइमेकिल ॥ कारणंप्रा णिनांदेहसंभवेसर्वथामुने ॥ ५०॥ कस्मिंश्चित्समयेव्यासवनेऽहंविष्णुनासह ॥ गच्छन्हास्यविनोदेनस्त्रीभा वंगमितःक्षणात् ॥ ५१ ॥ राजपत्नीत्वमापन्नोमायाबलविमोहितः ॥ पुत्राःप्रसूताबहवोगेहेतस्यनृपस्यह ॥ ५२ ॥ व्यासउवाच॥ संशयोयंमहान्साधोश्रुत्वातेवचनंकिल॥कथंनारीत्वमापन्नस्त्वंमुनेज्ञानवान्भृशं॥५३॥ कथंचपुरुषोजातोब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ कथंपुत्रास्त्वयाजाताःकस्यराज्ञोगृहेंजसा॥५४॥ एतदाख्याहिचरितंमा यायामहदद्भुतं ॥ मोहितंचययासर्वमिदंस्थावरजंगमं ॥ ५५ ॥ नतृप्तिमधिगच्छामिशृण्वंस्तवकथामृतं॥सर्व ग्रंथार्थतत्वंचसर्वसंशयनाशनं ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ नारदउवाच॥निशामयमुनिश्रेष्ठगदतोमुनिसत्कथां ॥ मायाबलंसुदुर्ज्ञेयंमुनिभिर्योगवित्तमैः ॥ १॥ मायया मोहितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतमजयादुर्विभाव्यया ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्शयितुमेकांकथामुपपाद्यद्वितीयामुपपादयति कस्मिंश्चित्समयइति॥५१॥ ५२॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५॥ ५६ ॥ इतिश्रीदे०भा०तिल केषष्ठस्कंधेसप्तविंशोध्यायः ॥२७॥ अष्टाधिकैश्चतुःपंचाशत्पद्यैर्नारदःपुनः॥ स्वकथांवदतिप्राज्ञइत्येतत्सम्यगीर्यते ॥ १ ॥ पुर्वाध्यायाते राजप्रश्नकथनोत्तरंजातंवृत्तमाह निशामयेति मुनिभिरपिमायाबलंसुदुर्ज्ञेयमित्यन्वयः ॥ १ ॥तदेवविशदयति मायामोहितमिति ॥२॥

 ॥ ३ ॥ गायत्रंसामेत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अंतर्धानंगताअदृश्यतांगतांतर्गृहेगतेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ व्यंजनान्वितांवस्त्रांतव्यं
जितस्तनोमित्यर्थः ॥ ९ ॥ मांदृष्ट्वामालक्ष्मीः कथंगताकिमर्थंगतेत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ देवैश्चदु

कदाचित्सत्यलोकाद्वैश्वेतद्वीपेमनोहरे॥ गतोहंदर्शनाकांक्षीहरेरद्भुतकर्मणः ॥ ३॥ वादयन्महतींवीणांस्वरता
नविभूषितां ॥ गायत्रंगायमानस्तुसामसप्तस्वरान्वितं ॥ ४ ॥ दृष्टोमयादेवदेवश्चक्रपाणिर्गदाधरः ॥ कौस्तु
भोद्भासितोरस्कोमेघश्यामश्चतुर्भुजः ॥ ५ ॥ पीतांबरपरीधानोमुकुटांगदराजितः ॥ लक्ष्म्यासहविलासिन्या
क्रीडमानोमुदायुतः ॥ ६ ॥ वीक्ष्यमांकमलादेवीगतांतर्धानमंतिकात् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नासर्वभूषणभूषिता ॥
॥ ७ ॥ नारीणांप्रवराकांतारूपयौवनगर्विता ॥ सुप्रियावासुदेवस्यवरचामीकरप्रभा ॥ ८ ॥ अंतर्गृहंगतांदृ
ष्ट्वासिंधुजांव्यंजनान्वितां ॥ मयापृष्टोदेवदेवोवनमालीजगत्प्रभुः ॥ ९ ॥ भगवन्देवदेवेशपद्मनाभमुरारिहन्
कथंचमागतादृष्ट्वामामागच्छंतमंतिकात् ॥ १० ॥ नाहंविटोनवाधूर्तोतापसोहंजगद्गुरो ॥ जितेंद्रियोजितक्रोधो
जितमायोजनार्दन ॥ ११ ॥ नारदउवाच ॥ निशम्यवचनंकिंचिद्गर्वयुक्तंजनार्दनः ॥ उवाचमांस्मितंकृत्वावी
णावन्मधुरांगिरं ॥ १२ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नारदैवंविधानीतिर्नस्थातव्यंकदाचन ॥ पतिंविनाऽन्यसान्निध्येक
स्यचिद्योषयाक्वचित् ॥ १३॥ मायासुदुर्जयाविद्वन्योगिभिर्जितमारुतैः ॥ सांख्यवद्भिर्निराहारैस्तापसैश्चजितें
द्रियैः ॥ १४ ॥ देवैश्चमुनिशार्दूलयत्त्वयोक्तंवचोधुना ॥ जितमायोस्मिगीतज्ञनैवंवाच्यंकदाचन ॥ १५ ॥ नाहं
शिवोनवाब्रह्माजेतुंतांप्रभवोप्यजां ॥ मुनयःसनकाद्याश्चकस्त्वंकेऽन्येक्षमाजये ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥

र्ज्ञेयेत्यर्थः एवंसतियत्त्वयोक्तमहंजितमायोस्मीतितदेवंवाक्यंत्वयाकदापिनवक्तव्यमित्याह यत्त्वयोक्तमिति॥ १५ ॥ यतःशिवादयोपितामजां
मायांजेतुंनसमर्थास्तस्मादित्याह नाहंशिवइति कस्त्वमिति यतएवंतस्मात्कस्त्वंपामरस्तस्याजयेक्षमस्तथान्येवाकेक्षमानकेपीत्यर्थः ॥ १६ ॥

देहंधारयन्मायांजयतीतिकथंसंभवेन्मायाजयेदेहस्याप्यसंभवःस्यात्कारणाभावेकार्यस्यानवस्थितेरित्याह देवदेहमिति ॥ १७ ॥ ननुमाया
जितैवज्ञानिभिरावरणाभावात्केवलंविक्षेपशक्तिरेवावशिष्टास्तीतिचेत्सैवविक्षेपशक्तिर्मायातयावद्धत्वंतदधीनमोहसुखदुःखादिमत्वंचसंभव
त्येवेत्याह त्रियुतस्तामिति त्रियुतोगुणत्रययुतइत्यर्थः कथंजेतुंशक्तइत्यन्वयः विक्षेपशक्तिस्तुस्थास्यत्येवेतिभावः॥१८॥ ननुजगतोमायाधी

देवदेहंनृदेहंवातिर्यक्देहमथापिवा ॥ बिभृयाद्यःशरीरंचसकथंतांजयेदजां ॥ १७ ॥ त्रियुतस्तांकथंमायांजे
तुंशक्तःपुमान्भवेत् ॥ वेदविद्योगविद्वापिसर्वज्ञोविजितेंद्रियः ॥ १८ ॥ कालोपितस्यारूपंहिरूपहीनःस्वरूप
कृत् ॥ तद्वशेवर्ततेदेहीविद्वान्मूर्खोथमध्यमः ॥ १९ ॥ कालःकरोतिधर्मज्ञंकदाचिद्विकलंपुनः ॥ स्वभावात्कर्म
तोवापिदुर्ज्ञेयंतस्यचेष्टितं ॥ २० ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वाविरतोविष्णुरहंविस्मयमानसः ॥ तमब्रुवंजग
न्नाथंवासुदेवंसनातनं ॥ २१ ॥ रमापतेकथंरूपामायासाकीदृशीपुनः ॥ कियद्बलाकसंस्थानाकस्याधारावद
स्वमे ॥ २२ ॥ द्रष्टुकामोस्मितांमायांदर्शयाशुमहीधर ॥ ज्ञातुमिच्छामितांसम्यक्प्रसादंकुरुमापते ॥ २३ ॥
विष्णुरुवाच ॥ त्रिगुणासाखिलाधारासर्वज्ञासर्वसंमता ॥ अजेयानेकरूपाचसर्वंव्याप्यस्थिताजगत् ॥२४॥
दिदृक्षायदितेचित्तेनारदारोहणंकुरु ॥ गरुडेमत्समेतोद्यगच्छावोन्यत्रसांप्रतं ॥ २५ ॥ दर्शयिष्यामितेमायांदु
र्जयामजितात्मभिः ॥ दृष्ट्वातांब्रह्मपुत्रत्वंमाविषादेमनःकृथाः ॥ २६ ॥

नत्वेकालाधीनत्वंकथंलोकैरुच्यतइतिचेत्कालोपिमायायाएवरूपमित्यभिप्रायेणेत्याह कालोपितस्यारूपंहीति आत्मातिरिक्तस्यमायामयत्वा
दित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रसादंकुर्विति मायावैभववदेत्यर्थः ॥ २३ ॥ तत्रकथंरूपेत्यस्योत्तरंत्रिगुणासे
ति कस्याधारेत्यस्योत्तरमखिलाधारेति कियद्बलेत्यस्योतरमजेयेति सर्वतोबलवतीत्यर्थःकीदृशीत्यस्योत्तरंसर्वज्ञेतिकसंस्थानेत्यस्योत्तरंसर्वं
व्याप्यसंस्थितेतिमयूरव्यंसकादित्वात्समासः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥

इत्युक्त्वादेवदेवोमांसस्माराविनतासुतं ॥ स्मृतमात्रस्तुगरुडोतदागाद्धरिसन्निधौ ॥ २७ ॥ आगतंगरुडंवी
॥६८॥ क्ष्यआरुरोहजनार्दनः॥समारोप्यचमांपृष्ठेगमनायकृतादरः॥२८॥ चलितोविनतापुत्रोवैकुंठाद्वायुवेगवान्॥ प्रे
रितोयत्रकृष्णेनगंतुकामेनकाननं॥२९॥महावनानिदिव्यानिसरांसिसरितस्तथा ॥ पुरग्रामाकरादींश्चखेट
खर्वटगोव्रजान् ॥३०॥ मुनीनामाश्रमान्रम्यान्वाप्यश्चसुमनोहराः॥पल्वलानिविशालानिन्हदान्पंकजभूषि
तान्॥३१॥मृगाणांचवराहाणांवृंदान्यप्यवलोक्यच॥गतावावांकान्यकुब्जसमीपंगरुडासनौ ॥३२॥ तत्ररम्यं
सरोदिव्यंदृष्टंपंकजमंडितं ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकोपशोभितं ॥ ३३ ॥ नानावर्णैःप्रफुल्लैश्चपंकजैरुपरं
जितं ॥ शुचिमिष्टजलंभृंगयूथनादविराजितं ॥ ३४ ॥ मामाहभगवान्वीक्ष्यतडागंपरमाद्भुतं ॥ स्पर्धकंचोद
धेःक्षीरंमिष्टवारिविशेषतः ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पश्यनारदगंभीरसरःसारसनादितं ॥ सर्वत्रपंकजै
श्छन्नंस्वच्छनीरप्रपूरितं ॥ ३६ ॥ अत्रस्नात्वागमिष्यावःकान्यकुब्जंपुरोत्तमं ॥ इत्युक्त्वागरुडादाशुमामुत्ता
र्यव्यतारयत्॥३७॥विहस्यभगवांस्तत्रजग्राहममतर्जनीं॥ स्तुवन्सरोवरंभूयस्तीरेमामनयत्प्रभुः ॥३८॥
विश्रम्यतटभागेतुस्निग्धच्छायेमनोहरे ॥ मामुवाचमुनेस्नानंकुरुत्वंविमलेजले ॥ ३९ ॥ पश्चादहंकरिष्यामि
तडागेस्मिन्सुपावने ॥ साधूनामिवचेतांसिजलानिनिर्मलानिच ॥ ४० ॥ सुरभीणिपरागैस्तुपंकजानांविशे
षतः ॥ इत्युक्तोहंभगवतामुक्त्वावीणांमृगाजिनं ॥ ४१ ॥ स्नानायकृतधीस्तीरेगतःप्रेमसमान्वितः ॥ पादौप्र
क्षाल्यहस्तौचशिखांबध्वाकुशग्रहं ॥ ४२ ॥ ॥६८॥

कृत्वाचम्यशुचिस्तोयंस्नातवानासतज्जले ॥ यदातस्मिन्जलेरम्येस्नातोहंपश्यतोहरेः ॥ ४३ ॥ विहायपौ
रुषंरूपंप्राप्तःस्त्रीत्वमनुत्तमं ॥ हरिर्गृहीत्वावीणांमेतथाकृष्णाजिनंशुभं ॥ ४४ ॥ आरुह्यगगनंतूर्णंजगामस्व
गृहंक्षणात् ॥ ततोहंस्त्रीत्वमापन्नश्चारुभूषणभूषितः ॥ ४५ ॥ तत्क्षणान्मनसाजातापूर्वदेहस्यविस्मृतिः ॥वि
स्मृतोसौजगन्नाथोमहतीविस्मृतापुनः॥४६॥ संप्राप्यमोहिनीरूपंतडागान्निर्गतोबहिः ॥ अपश्यन्नलिनीजुष्टं
सरस्तद्विमलोदकं॥४७॥किमेतदितिमनसाऽकरवंविस्मयंमुहुः॥एवंचिंतयमानस्यनारीरूपधरस्यमे॥४८॥
सहसादृक्पथंप्राप्यतत्रतालध्वजोनृपः ॥ गजाश्वरथवृंदैश्चसंवृतोरथसंस्थितः ॥ ४९ ॥ युवाभूषणसंवीतोदे
हवानिवमन्मथः ॥ वीक्ष्यमांभूपतिस्तत्रदिव्यभूषणभूषितां ॥ ५० ॥ राकाचंद्रमुखींयोषांविस्मयंपरमंगतः
पप्रच्छकासिकल्याणिकस्यपुत्रीसुरस्यवा ॥ ५१ ॥ मानुषस्यचवाकांतेगंधर्वस्योरगस्यच ॥ एकाकिनीक
थंबालरूपयौवनभूषिता॥५२॥ विवाहिताथकन्यावासत्यंवदसुलोचने॥किंपश्यसिसुकेशांतेतडागेस्मिन्सुम
ध्यमे ॥ ५३ ॥ चिकीर्षितंपिकालापेब्रूहिमन्मथमोहिनी ॥ भुंक्ष्वभोगान्मरालाक्षिमयासहकृशोदरि ॥ ५४ ॥
वांछितान्मनसानूनंकृत्वामांपतिमुत्तमं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेऽष्टाविंशोध्यायः ॥ २८ ॥
॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्तोहंतदातेनराज्ञातालध्वजेनच ॥ विमृश्यमनसात्यर्थंतमुवाचविशांपते ॥ १ ॥ राज
न्नाहंविजानामिपुत्रीकस्येतिनिश्चयं ॥ पितरौक्वचमेकेनस्थापिताचसरोवरे ॥ २ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिक
थंमेसुकृतंभवेत् ॥ निराधारास्मिराजेंद्रचिंतयामिचिकीर्षितं ॥ ३ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ध्यायः ॥२८॥षट्षष्टिश्लोकवर्यैस्तुस्त्रीभावंगमितस्यच ॥ नारदस्यपुनःसम्यक्पुरुषप्राप्तिरुच्यते ॥१॥तालध्वजसमागमानंतरंजातंवृत्तमाह
इत्युक्तइति ॥१॥ ॥२ ॥सुकृतंकल्याणं॥३॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥६९॥ दैवमेवपरंराजन्नास्त्यत्रपौरुषंमम ॥ धर्मज्ञोसिमहीपालयथेच्छसितथाकुरु ॥ ४ ॥ तवाधीनास्म्यहंभूपन
मेकोप्यास्तिपालकः ॥ नपितानचमाताचनस्थानंनचबांधवाः ॥५॥ इत्युक्तासौमयाराजाबभूवमदनातुरः॥
मांनिरीक्ष्यविशालाक्षींसेवकानित्युवाचह ॥ ६॥ नरयानमानयध्वंचतुर्वाह्यंमनोहरं ॥ आरोहणार्थमस्यास्तु
कौशेयांबरवेष्टितं ॥ ७ ॥ मृद्वास्तरणसंयुक्तंमुक्ताजालविभूषितं ॥ चतुरस्रंविशालंचसुवर्णरचितंशुभं ॥ ८ ॥
तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभृत्याःसत्वरगामिनः ॥ आनिन्युःशिबिकांदिव्यांमदर्थेवस्त्रवेष्टितां ॥ ९ ॥ आरूढाहंतदा
तस्यांतस्यप्रियचिकीर्षया॥ मुदितोसौगृहेनीत्वामांतदापृथिवीपतिः॥१०॥विवाहविधिनाराजाशुभेलग्नेशुभे
दिने ॥ उपयेमेचमांतत्रहुतभुक्सन्निधौततः ॥ ११ ॥ तस्याहंवल्लभाजाताप्राणेभ्योपिगरीयसी ॥ सौभाग्य
सुंदरीत्येवंनामतत्रकृतंमम ॥ १२ ॥ रममाणोमयासार्धंसुखमापमहीपतिः ॥ नानाभोगविलासैश्चकामशा
स्त्रोदितैस्तथा ॥१३॥ राजकार्याणिसंत्यज्यक्रीडासक्तोदिवानिशं ॥ नासौविवेदगच्छंतंकालंकामकलारतः
॥ १४ ॥ उद्यानेषुवरम्येषुवापीषुवगृहेषुच ॥ हर्म्येषुवरशैलेषुदीर्घिकासुवरासुच ॥ १५ ॥ वारुणीमदमत्तो
सौविहरन्काननेशुभे ॥ विसृज्यसर्वकार्याणिमदधीनोबभूवह ॥ १६ ॥ व्यासाहंतेनसंसक्ताक्रीडारसवशीकृ
ता ॥ स्मृतवान्पूर्वदेहंनपुंभावंमुनिजन्मच ॥ १७ ॥ ममैवायंपतिर्योषाहंपत्नीषुप्रियासती ॥ पट्टराज्ञीविला
सज्ञासफलंजीवितंमम ॥१८॥ इतिचिंतयतीतस्मिन्प्रेमबद्धादिवानिशं ॥ क्रीडासक्तासुखलुब्धातंस्थितावश
वर्तिनी ॥ १९ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥६९॥

पुमन्योप्रियासत्यहमेवास्ययोषानान्येत्यर्थः ॥१८॥ ॥१९॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ब्रह्मविज्ञानमिति अनेनचब्रह्मविज्ञानेजातेपिपुनः संस्काररूपेणदग्धबीजवत्स्थितस्यावरणशक्तिरूपस्याज्ञानस्यमायाबलात्प्रादुर्भावोस्मिन्नेवज
न्मनिभवतीतिबोधितमेतादृशमहोमायाबलमितिभावः ननुब्रह्मज्ञानेजातेपिपुनरज्ञानस्योद्भवेब्रह्मज्ञानंनिरर्थकमेवेतिचेन्न सकृद्ब्रह्मज्ञानेनदग्धा

विस्मृतंब्रह्मविज्ञानंब्रह्मज्ञानंचशाश्वतं ॥ धर्मशास्त्रपरिज्ञानंतदासक्तमनास्थिता ॥ २० ॥ एवंविहरतस्तत्र
वर्षाणिद्वादशैवतु ॥ गतानिक्षणवत्कामक्रीडासक्तस्यमेपुने ॥ २१ ॥ जातागर्भवतीचाहंमुदंप्रापनृपस्तदा
॥ कारयामासविधिवद्गर्भसंस्कारकर्मच ॥२२॥ अपृच्छद्दोहदंराजाप्रीणयन्मांपुनःपुनः ॥ नाब्रुवंलज्जमाना
हंनृपंप्रीतमनाभृशं ॥ २३ ॥ संपूर्णेदशमेमासिपुत्रोजातस्ततोमम ॥ शुभेन्हिग्रहनक्षत्रलग्नताराबलान्वि
ते ॥ २४ ॥ बभूवनृपतेर्गेहेपुत्रजन्ममहोत्सवः ॥ राजापरमसंतुष्टोबभूवसुतजन्मतः ॥ २५ ॥ सूतकांतेसुतं
वीक्ष्यराजामुदमवापह ॥ अहंभूमिपतेश्चासंप्रियाभार्यापरंतप ॥ २६ ॥ ततोवर्षद्वयांतेवैपुनर्गर्भोमयाधृतः
॥ द्वितीयस्तुसुतोजातःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ २७ ॥ सुधन्वेतिसुतस्याथनामचक्रेनृपस्तदा ॥ वीरवर्मेतिज्येष्ठ
स्यब्राह्मणैःप्रेरितस्स्वयं ॥ २८॥ एवंद्वादशपुत्राश्चप्रसूताभूपसंमताः॥ मोहितोहंतदातेषांप्रीत्यापालनलाल
ने ॥२९॥ पुनरष्टसुताःकालेकालेजाताःस्वरूपिणः॥ गार्हस्थ्यंमेततःपूर्णंसंपन्नंसुखसाधनं ॥ ३० ॥ तेषांदा
रक्रियाकालेकृताराज्ञायथोचिताः ॥ स्नुषाभिश्चतथापुत्रैःपरिवारोमहानभूत् ॥ ३१ ॥ ततःपौत्रादिसंभूता
स्तेपिक्रीडारसान्विताः ॥ आसन्नानारसोपेतामोहवृद्धिकराभृशं ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

स्याज्ञानस्यसंस्काररूपेणदग्धबीजवत्स्थितस्यतस्मिन्नेवदेहेप्रादुर्भावेपि तस्यजन्मांतरदायकत्वाभावात्ब्रह्मज्ञानसार्थकत्वसिद्धेः तिर्थेश्वपचगृहे
वानष्टस्मृतिरपित्यजन्प्राणान्ज्ञानसमकालमेवकैवल्यंयाति इतशोकहातिपरमार्थसारंपतंजल्युक्तेरिति ॥ २० ॥२१॥२२ ॥ दोहदंगार्भे
णीमनोरथं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ॥

 ॥३३॥ ३४॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८॥ अहंनारदोभगवतामाययावंचितोस्मीतिमयामनसानकदापिचिंतितमेताहशंमाया

कदाचित्सुखमैश्वर्यंकदाचिद्दुःखमद्भुतं ॥ पुत्रेषुरोगजनितंदेहसंतापकारकं ॥ ३३ ॥ परस्परकदाचित्तु

 विरोधोभूत्सुदारुणः॥पुत्राणांवावधूनांचतेनसंतापसंभवः॥३४॥सुखदुःखात्मकेघोरेमिथ्याचारकरेभृशं ॥सं

कल्पजनितेक्षुद्रेमग्नाहंमुनिसत्तम ॥ ३५ ॥ विस्मृतंपूर्वविज्ञानंशास्त्रज्ञानंतथागतं ॥ योषाभावेविलीनोहं

गृहकार्येषुसर्वथा॥३६॥अहंकारस्तुसंजातोभृशंमोहविवर्धकः ॥ एतेमेबलिनःपुत्राःस्नुषाःस्वकुलसंभवाः ॥

३७ ॥ एतेपुत्राःसुसन्नद्धाःक्रीडंतिममवेश्मसु ॥ धन्याहंखलुनारीणांसंसारेस्मिन्नहोभृशं ॥३८॥ नारदोहंभ

गवतावंचितोमाययाकिल ॥ नकदाचिन्मयाप्येवंचिंतितंमनसाकिल ॥३९॥ राजपत्नीशुभाचाराबहुपुत्राप

तिव्रता ॥ धन्याहंकिलसंसारेकृष्णैवंमोहितस्त्वहं ॥ ४० ॥ अथकश्चिन्नृपःकामंदूरदेशाधिपोमहान् ॥ अरा

तिभावमापन्नःपतिनासहमानद ॥४१॥ कृत्वासैन्यसमायोगंरथैश्चवारणैर्युतं ॥ आजगामकान्यकुब्जेपुरेयु

द्धमचिंतयन् ॥ ४२ ॥ वेष्टितंनगरंतेनराज्ञासैन्ययुतेनच ॥ ममपुत्राश्चपौत्राश्चनिर्गतानगरात्तदा ॥ ४३ ॥

संग्रामस्तुमुलस्तत्रकृतस्तैस्तेनपुत्रकैः ॥ हतारणेसुताःसर्वेवैरिणाकालयोगतः ॥ ४४ ॥ राजाभग्नस्तुसं

ग्रामादागतःस्वगृहंपुनः ॥ श्रुतंमयामृतापुत्राःसंग्रामेभृशदारुणे ॥ ४५ ॥ सहत्वामेसुतान्पौत्रानूगतोराजाब

लान्वितः ॥ क्रंदमानाह्यहंतत्रगतासमरमंडले ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातान्पतितान्पुत्रान्पौत्रांश्चदुःखपीडितान् ॥

विलपाम्यहमायुष्मञ्छोकसागरसंप्लवे ॥ ४७ ॥ हापुत्राःक्वगतामेद्यहाहतास्मिदुरात्मना ॥ दैवेनातिबलि

ष्ठेनदुर्वारेणातितापिना ॥ ४८ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बलंप्रबलमितिभावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ॥

एतस्मिन्नंतरेतत्रभगवान्मधुसूदनः ॥ कृत्वारूपंद्विजस्यागात्वृद्धःपरमशोभनः ॥४९॥सुवासावेदवित्कामं
मत्समीपंसमागतः ॥मामुवाचातिदीनांसक्रंदमानांरणाजिरे॥५०॥ब्राह्मणउवाच॥ किंविषीदसितन्वंगिभ्रमो
यंप्रकटीकृतः ॥ मोहेनकोकिलालापेपतिपुत्रगृहात्मके ॥ ५१ ॥ कात्वंकस्याःसुताःकेमीचिंतयात्मगतिंपरां ॥
उत्तिष्ठरोदनंत्यक्त्वास्वस्थाभवसुलोचने ॥ ५२ ॥ स्नानंचतिलदानंचपुत्राणांकुरुकामिनि ॥ परलोकगता
नांचमर्यादारक्षणायवै ॥ ५३ ॥ कर्तव्यंसर्वथातीर्थेस्नानंतुनगृहेक्वचित् ॥ मृतानांकिलबंधूनांधर्मशास्त्रस्य
निर्णयः ॥ ५४ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्तातेनविप्रेणवृद्धेनप्रतिबोधिता ॥ उत्थिताहंनृपेणाथयुक्ताबंधुभि
रावृता ॥ ५५ ॥ अग्रतोद्विजरूपेणभगवान्भूतभावनः ॥ चलिताहंततस्तूर्णंतीर्थंपरमपावनं ॥ ५६ ॥ हरि
र्मांकृपयातत्रपुंतीर्थेसरसिप्रभुः ॥ नीत्वाहभगवान्विष्णुर्द्विजरूपीजनार्दनः ॥ ५७ ॥ स्नानंकुरुतडागेस्मि
न्पावनेगजगामिनि ॥ त्यजशोकंक्रियाकालःपुत्राणांचनिरर्थकं ॥ ५८ ॥ कोटिशस्तेमृताःपुत्राजन्मजन्मस
मुद्भवाः ॥ पितरःपतयश्चैवभ्रातरोजामयस्तथा ॥ ५९ ॥ केषांदुःखंत्वयाकार्यंभ्रमेस्मिन्मानसोद्भवे ॥ वित
थेस्वप्नसदृशेतापदेदेहिनामिह ॥ ६० ॥ नारदउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातीर्थेपुरुषसंज्ञिके ॥ प्रविष्टा
स्नातुकामाहंप्रेरितातत्रविष्णुना ॥ ६१ ॥ मज्जनादेवतीर्थेषुपुमान्जातःक्षणादपि॥हरिर्वीणांकरेकृत्वास्थित
स्तीरेस्वदेहवान्॥६२॥उन्मज्ज्यचमयातीरेदृष्टःकमललोचनः ॥प्रत्यभिज्ञातदाजाताममाचित्तेद्विजोत्तम॥६३॥

॥६४॥ ६५॥ केनहेतुनेतिविस्मृतइत्यर्थः ॥ ६६॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकोनत्रिंशोध्यायः ॥२९॥ त्र्यधिकेऽथैव पंचाशत्पद्यैरथहरिः स्वयं ॥ नारदायमाहामायामहिमानंवदत्यपि ॥१॥ नारदस्यपुरुषभावप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तमाह मांदृष्ट्वेति ॥ १ ॥

संचिंतितंमयातत्रनारदोहमिहागतः॥हरिणासहस्त्रीभावंप्राप्तोमायाविमोहितः॥६४॥इतिचिंतापरश्चाहंयदाजा

तस्तदाहरिः॥ मामाहनारदागच्छकिंकरोषिजलेस्थितः ॥ ६५ ॥ विस्मृतोहंतदास्मृत्वास्त्रीभावंदारुणंभृशं॥

पुनःपुरुषभावश्चसंपन्नःकेनहेतुना ॥६६॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकोनत्रिंशोध्यायः॥२९

॥ नारदउवाच ॥ मांदृष्ट्वानारदंविप्रंविस्मितोसौमहीपतिः॥ क्वगताममभार्यासाकुतोयंमुनिसत्तमः ॥ १ ॥

विललापनृपस्तत्रहाप्रियेतिमुहुर्मुहुः ॥ क्वगतामांपरित्यज्यविलपंतंवियोगिनं ॥ २ ॥ विनात्वांविपुलश्रोणि

वृथामेजीवितंगृहं ॥ राज्यंकमलपत्राक्षिकिंकरोमिशुचिस्मिते ॥ ३ ॥ नप्राणामेवहिर्यांतिविरहेणतवाधुना ॥

गतेवैप्रीतिधर्मस्तुत्वामृतेप्राणधारणात् ॥ ४ ॥ विलपामिविशालाक्षिदेहिप्रत्युत्तरंप्रियं ॥ क्वगतासामायेप्री

तिर्याभूत्प्रथमसंगमे ॥ ५ ॥ विमग्नाकिंजलेसुभ्रुभक्षितामत्स्यकच्छपैः ॥ गृहीतावरुणेनाशुममदौर्भाग्ययो

गतः ॥ ६ ॥ धन्यासिचारुसर्वांगियात्वंपुत्रैःसमागता ॥ अकृत्रिमस्तुपुत्रेषुस्नेहस्तेमृतभाषिणि ॥ ७ ॥ न

युक्तमधुनायन्मांविहायत्रिदिवंगता ॥ विलपंतंपतिंदीनंपुत्रस्नेहेनयंत्रिता ॥ ८ ॥ उभयंमेगतंकांतेपुत्रास्त्वं

प्राणवल्लभा ॥ तथापिमरणंनास्तिदुःखितस्यभृशंप्रिये ॥ ९ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिरामोनास्तिमहीतले ॥

रामाविरहजंदुःखंजानातिरघुनंदनः ॥ १० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥२॥ ३॥ तवविरहेणयदिप्राणाबहिर्निर्गच्छंतितितदपिवरंपरंतुतेपिबहिर्निर्यच्छंतीत्याह नप्राणाइति प्राणधारणात्प्राणधारणंव्याप्ययावज्जीवमित्यर्थः त्वामृतेप्रीतिधर्मोगतउच्छिन्नइत्यर्थः इतःपरंयावज्जीवंकुत्रापिप्रीतिर्नस्थास्यतीत्यर्थः ॥ ४॥ मयियातवप्रीतिःस्थितासाधुनागतेत्यन्वयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पुत्रैःसहसमागतामृतेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८॥ ९॥ १०॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ११ ॥ पतिनासहेति तथापुरुपस्यापिस्त्रियासहज्वलनंकुतोनकृतमितिभावः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

विधिनानिष्ठुरेणात्रविपरीतंकृतंभुवि ॥ दंपत्योर्मरणंभिन्नंसर्वथासंमचित्तयोः ॥ ११ ॥ उपकारस्तुनारीणांमु
निभिर्विहितःकिल ॥ यदुक्तंधर्मशास्त्रेपुज्वलनंपतिनासह ॥ १२ ॥ एवंविलपमानंतंराजानंभगवान्हरिः ॥
निवारयामासतदावचनैर्युक्तियोजितैः ॥ १३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ किंविषीदसिराजेंद्रक्कगतातेप्रियांगना
॥ नश्रुतंकिंत्वयाशास्त्रंनकृतोसौबुधाश्रयः ॥ १४ ॥ कासाकस्त्वंक्कसंयोगोवियोगःकीदृशस्तव ॥ प्रवाहरूपे
संसारेनृणांनौतरतामिव ॥ १५ ॥ गृहेगच्छनृपश्रेष्ठवृथातेरुदितेनकिं ॥ संयोगश्चवियोगश्चदैवाधीनःसदा
नृणां ॥ १६ ॥ अनयासहतेराजन्संयोगास्त्विहसंवृतः ॥ मुक्तात्वयाविशालाक्षीसुंदरीतनुमध्यमा ॥ १७ ॥
नदृष्टौपितरावस्यास्त्वयाप्राप्तासरोवरे॥काकतालिप्रसंगेनयद्भूतंतत्तथागतं ॥१८॥ माशोकंकुरुराजेंद्रकालो
हिदुरतिक्रमः॥कालयोग्यंसमासाद्यभुंक्ष्वभोगान्गृहेयथा॥१९॥यथागतागतासातुतथैववरवर्णिनी ॥ यथापू
र्वंतथातत्रगच्छकार्यंकुरुप्रभो ॥ २० ॥ रुदितेनतवाद्यैवनागमिष्यतिकामिनी ॥ वृथाशोचसिपृथ्वीशयोगयु
क्तोभवाधुना ॥२१॥ भोगकालवशादेतितथैवप्रातियातिच ॥ नात्रशोकस्तुकर्तव्योनिष्फलेभववर्त्मनि॥२२॥
नैकत्रसुखसंयोगोदुःखयोगस्तुनैकतः॥घटिकायंत्रवत्कामंभ्रमणंसुखदुःखयोः ॥२३॥ मनःकृत्वास्थिरंभूप
कुरुराज्यंयथासुखं ॥ अथवान्यस्यदायादेवनंसेवयसांप्रतं ॥ २४ ॥ दुर्लभोमानुपोदेहःप्राणिनांक्षणभंगुरः॥
तस्मिन्प्राप्तेतुकर्तव्यंसर्वथैवात्मसाधनं ॥ २५ ॥ जिव्होपस्थरसोराजन्पशुयोनिपुवर्तते ॥ ज्ञानंमानुपदे
हेवैनान्यासुचकुयोनिषु ॥ २६ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यद्भूतंयदुत्पन्नंतद्यथोत्पन्नंतथागतंतत्रखेदअनुचितइतिभावः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दायादेपुत्रेन्यस्यस्थापयि
त्वेत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मायेयमिति भगवत्याः सच्चिदानंदरूपिण्याः देव्याइयंदृश्यमानासर्वामायाभवतिकासामाया यथाजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषंसंमोहितंभवति
तथाचमायामयत्वात्सर्वस्यमिथ्यात्वमुक्तंभवति मिथ्यात्वादेवमिथ्यापदार्थस्याधिष्ठानज्ञानमंतरानाशाभावादधिष्ठानरूपसच्चिदानंदात्मिकायाभग
गवत्याःसाक्षात्कारोऽवश्यंसंपादनीयोमायामयप्रपंचनाशनार्थमितिभावः ॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥

तस्माद्गच्छगृहंत्यक्त्वाशोकंकांतासमुद्भवं ॥ मायेयंभगवत्यास्तुययासंमोहितंजगत् ॥ २७ ॥ नारदउवाच ॥
इत्युक्तोहरिणाराजाप्रणम्यकमलापतिं ॥ कृत्वास्नानविधिंसम्यक्जगामनिजमंदिरं ॥ २८ ॥ दत्वाराज्यं
स्वपौत्रायप्राप्यनिर्वेदमद्भुतं ॥ वनंजगामभूपालस्तत्वज्ञानमवापच ॥ २९ ॥ गतेराजन्यहंवीक्ष्यभगवंतम
धोक्षजं ॥ तमब्रुवंजगन्नाथंहसंतंमांपुनःपुनः ॥ ३० ॥ वंचितोहंत्वयादेवज्ञातंमायाबलंमहत् ॥ स्मरामिचरि
तंसर्वंस्त्रीदेहेयत्कृतंमया ॥ ३१ ॥ ब्रूहिमेदेवदेवेशप्रविष्टोहंसरोवरे ॥ विगतंपूर्वविज्ञानंस्नानादेवकथंहरे ॥
॥ ३२ ॥ योषिद्देहंसमासाद्यमोहितोहंजगद्गुरो ॥ पतिंप्राप्यनृपश्रेष्ठपुलोमीवासवंयथा ॥ ३३ ॥ मनस्तदेव
तच्चित्तंदेहःसचपुरातनः ॥ लिंगंतदेवदेवेशस्मृतेर्नाशःकथंहरे ॥ ३४ ॥ विस्मयोयंमहान्मेऽत्रज्ञाननाशंप्राति
प्रभो ॥ कथयाद्यरमाकांतकारणंपरमंचयत् ॥ ३५ ॥ नारीदेहंमयाप्राप्यभुक्ताभोगाह्यनेकशः ॥ सुरापानंक
थंनित्यंविधिहीनंचभोजनं ॥ ३६ ॥ मयातदेवनज्ञातंनारदोहमितिस्फुटं ॥ जानाम्यद्ययथासर्वंविविक्तंनत
थातदा॥३७॥विष्णुरुवाच॥पश्यनारदमायाविविलासोयंमहामते॥देहेषुसर्वजंतूनांदशाभेदाह्यनेकशः ॥३८॥

॥३७॥यत्त्वयोक्तंविविक्तमधुनायथाजानामितथातदास्त्रीभावसमयेविवेकःक्वगतंइतितत्रनैवंसंदेहंकुरु सर्पभ्रमस्थले विवेकज्ञानस्यकुत्राप्य
सत्वादित्याह पश्यनारदेति ननुभ्रमस्थलेकुतोनविवेकस्तिष्ठतीतिचेन्मायाविविलासादित्याह मायाविविलासोयमिति तत्रानुभवंप्रसिद्धमाह
दशाभेदादिति ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तादशाआह जाग्रदिति एताश्चतस्रोदशायद्यपिभ्रमरूपाआत्मनितिष्ठंतितथापितद्दशानुभवसमयेउपदेशमंतरानकस्यापिभ्रमोयमितिविवेकज्ञानं भवति यथायंदृष्टांतस्तथात्वयिदेहांतरंप्राप्तेसातिभ्रमोयमितिनत्वयाज्ञातमतोदृष्टांतानुरोधेन पुनःकीदृशःसंदेहोत्रसंदेहस्थलंनैतादित्यर्थःनहिर ज्जुसर्पादिभ्रमस्थलेसदुपदेशंविनाविवेकज्ञानंभवतिमायाविनोविलासएवायंयः स्वमाययासत्यमपिसत्यमिवदर्शयतीति॥ ३९॥इदमेवानेकदृष्टां

जाग्रत्स्वप्नःसुषुप्तिश्चतुरीयादेहिनांदशा ॥ तथादेहांतरेप्राप्तेसंदेहःकीदृशःपुनः ॥३९॥ सुप्तोनरोनजानाति नशृणोतिवदत्यपि ॥ पुनःप्रबुद्धोजानातिसर्वंज्ञानमशेषतः ॥ ४० ॥ निद्रयाचाल्यतेचित्तंभवंतिस्वप्नसंभवाः ॥ नानाविधामनोभेदामनोभावाह्यनेकशः ॥ ४१ ॥ गजोमांहंतुमायातिनशक्तोस्मिपलायने ॥ किंकरोमिन मेस्थानंयत्रगच्छामिसत्वरः ॥ ४२ ॥ मृतंपितामहंस्वप्नेपश्यतिस्वगृहागतं ॥ संयोगस्तेनवार्ताचभोजनं सहमन्यते ॥ ४३ ॥ प्रबुद्धःखलुजानातिस्वप्नेदृष्टंसुखासुखं ॥ स्मृत्वासर्वंजनेभ्यस्तुविस्तरात्प्रवदत्यपि ॥ ४४ ॥ स्वप्नेकोपिनजानातिभ्रमोयमितिनिश्चयः ॥ यथातथैवविभवोमायायादुर्गमःकिल ॥ ४५ ॥ नाहंना रदजानामिपारंपरमदुर्घटं ॥ गुणानांकिलमायायानैवशंभुर्नपद्मजः ॥ ४६ ॥ कोन्योज्ञातुंसमर्थोभून्मानतो मंदधीःपुनः ॥ मायागुणपरिज्ञानंनकस्यापिभवेदिह ॥ ४७ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तोपपादनेनविशदयति सुप्तोनरइति यथासुप्तोनरःसुप्तिसमयेसुप्तिरितिनजानातिप्रबुद्धस्तुसुप्तोहमेतावंतंकालमितिजानातितथैतिशेषस्तथासर्वज्ञा नंभ्रमस्थलेस्तीत्यर्थःतस्मिन्समयेतस्यतत्वंनजानातीत्यर्थः ॥४० ॥ स्वप्नदृष्टांतमस्मिन्नेवार्थेआह निद्रयेति ॥४१॥ तानेवनानाविधमनोभावा नाह गजोमामिति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ जानातिस्मरतीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ उपसंहरतियथातथैवेति॥ ४५॥ ननुमायायाएवमघटितघटनापटी यस्त्वंकीदृशमितिचेत्तन्नकोपिजानातीत्याह नाहंनारदेति गुणानांपारमित्यन्वयः॥४६॥४७॥ ॥ ॥

येनज्ञेयंसगुणत्रयांतर्गतोवानदतीतोवा यदितदतीतस्तदासपरमात्मैवास्तिनिर्विकारोनान्यस्तस्यच निर्विकारत्वादेवाघटितघटनापटीयस्त्वंतेन
ज्ञातुमशक्यं यदितुगुणत्रयांतर्गतस्तदापश्चाज्जायमानस्यार्वाचीनस्यकथंतज्ज्ञानंसंभवेन्नहिपुत्रस्यपितृकृतस्वजननव्यापरस्यज्ञानसंभवस्तस्मान्न
कोपिमायायावैभवंजानातीत्याह गुणत्रयकृतंसर्वमिति॥ ४८॥तदेवोपपादयतिअहंसत्वेति॥४९॥ ५० ॥तथाचश्रुतिर्मायावैभवस्यदुर्ज्ञेयत्वं
दर्शयति कोअद्धावेदकइहप्रवोचत्कुतआजाताकुतइयंविसृष्टिः अर्वाग्देवाअस्यविसर्जनेनाथाकोवेदयतआबभूव इयंविसृष्टिर्यतआबभूवयदिवा
दधेयदिवान योअस्याध्यक्षः परमेव्योमन्सोअंगवेदयदिवानवेदेति ॥ ५१ ॥ तर्हिकिंकर्तव्यमेतत्परिज्ञानायेतिचेत्तत्राह तस्मादिति

गुणत्रयकृतंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं ॥ विनागुणैर्नसंसारोवर्ततेकिंचिदप्यदः ॥ ४८ ॥ अहंसत्वप्रधानोस्मिरजस्तमःसमन्वितः॥नकदाचित्त्रिभिर्हीनोभवामिभुवनेश्वरः॥४९ ॥ तथाब्रह्मापितातत्ररजोमुख्यःप्रकीर्तितः॥तमःसत्वसमायुक्तोनताभ्यामुज्झितःकिल॥५०॥शिवस्तथातमोमुख्योरजःसत्वसमावृतः॥गुणत्रयविहीनस्तुनैवकोपिमयाश्रुतः ॥५१ ॥ तस्मान्मोहोनकर्तव्यःसंसारेऽस्मिन्मुनीश्वर ॥मायाविनिर्मितेसारेपारेपरमदुर्घटे ॥ ५२ ॥ दृष्टमायात्वयाद्यैवभुक्ताभोगाह्यनेकशः ॥ किंपृच्छसिमहाभागतस्याश्चरितमद्भुतं ॥ ५३ ॥

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेत्रिंशोध्यायः ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ निशामयमहाराजब्रवीमिविशदाक्षरं ॥ माहात्म्यंखलुमायायानारदात्तुमयाश्रुतं ॥१ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

नकिंचिन्मायावैभवपरिज्ञानेफलमस्तिकिंतर्हिसंसारोमायामयोमिथ्याभूतोमायाविनिर्मितोदुर्घटोपारोसारभूतोस्तीतिज्ञात्वातस्मिन्मोहोनकर्तव्यः
किंतुयेनमायाविनामायाविशिष्टब्रह्मणानिर्मितोयंसंसारस्तांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणींभगवतींजपेत्ध्यायेन्नमेत्तन्निष्ठस्तत्परायणएवभवेदितिभावः
तदुक्तंसूतसंहितायां ततःसर्वंसमुत्सृज्यपूर्णापरमसंविदंस्वात्मनैवानुसंधायपुनस्तच्चविसर्जयेत् स्वानुभूत्यास्वयंसाक्षात्स्वात्मभूतांमहेश्वरीं पूज
येदादरेणैवपूजासापुरुषार्थदेति ॥५२॥उपसंहरति दृष्टेति॥५३॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेत्रिंशोध्यायः ॥ ३० ॥ षष्टिश्लोकैर्म
हामायामहिमानंनिगद्यते॥तन्नाशनेभगवतीध्यानादिकमिहोच्यते ॥१॥ विष्णुनानारदायोपदेशकृतेनंतरंजातंवृत्तमाह निशामयेति ॥ १ ॥

॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥ चिंतातुरंवीक्ष्यास्थितेनपित्राहंपृष्टइत्यर्थः मुनेइतिव्याससंबोधनं ॥९॥१०॥

मयापुनर्मुनिःपृष्टोनारदःसर्ववित्तमः ॥ श्रुत्वाकथांमुनेस्तस्यनारींदेहसमुद्भवां ॥ २ ॥ ब्रूहिनारदपश्चात्किं कथितंहरिणातदा ॥ क्कगतश्चजगन्नाथोभवतासहमाधवः ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वाभगवांस्तस्मिंस्त डागेतिमनोहरे ॥ आरुह्यगरुडंगंतुंवैकुंठेचमनोदधे ॥ ४ ॥ मामुवाचरमाकांतोयथेष्टंगच्छनारद ॥ एहिवाम मलोकंस्वंयथारुचितथाकुरु ॥ ५ ॥ ब्रह्मलोकंगतश्चाहमापृच्छ्यमधुसूदनं ॥ भगवानपिदेवेशस्तत्क्षणाद्ग रुडासनः ॥ ६ ॥ वैकुंठमगमत्तूर्णममादिश्ययथासुखं ॥ तथाहंपितृसदनंगतोयातेजनार्दने ॥ ७ ॥ चिंतयन्स कलंदुःखंसुखंचपरमाद्भुतं ॥ गत्वाप्रणम्यपितरंस्थितोयावत्पुरःपितुः ॥ ८ ॥ तावत्पृष्टोमुनेपित्रावीक्ष्यचिं तातुरंतुमां ॥ ब्रह्मोवाच ॥ क्कगतोसिमहाभागकस्माच्चिंतातुरःसुत ॥ ९ ॥ स्वस्थंनैवाद्यपश्यामिमनस्तेमुनि सत्तम ॥ केनापिवंचितोसित्वंदृष्टंवाकिंचिदद्भुतं ॥ १० ॥ विषण्णंगतविज्ञानंपश्यामित्वांकथंसुत ॥ नारदउ वाच ॥ इतिपृष्टस्तदापित्राबृस्यांसमुपवेश्यच ॥ ११ ॥ तमब्रुवंस्ववृत्तांतंमायाबलसमुद्भवं ॥ वंचितोहंपितः कामंविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ १२ ॥ स्त्रीभावंगमितःकामंवर्षाणिसुबहून्यपि ॥ अनुभूतंमहद्दुःखंपुत्रशोकस मुद्भवं ॥ १३ ॥ प्रबोधितोहंतेनैवमृदुवाक्यामृतेनच ॥ पुनःसरोवरेस्नात्वाजातोहंनारदःपुमान् ॥ १४ ॥ कि मेतत्कारणंब्रह्मन्यन्मोहमगमंतदा ॥ विस्मृतंपूर्वविज्ञानंतन्मयस्तरसाकृतः ॥ १५ ॥ एतन्मायाबलंब्रह्म न्नजानेहंदुरत्ययं ॥ ज्ञानहानिकरंजातंमूलंमोहस्यविस्फुटं ॥ १६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

बृस्यामासने ॥११॥१२॥१३॥१४॥ अहंमोहमगमंगतवानित्यर्थः विस्मृतंमयेतिशेषः तन्मयोमोहमयोऽहंतरसावेगेनकृतः किमस्यकारणमित्यर्थः ॥१५॥१६॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हतात्तामेवातिदुर्घटकारिणीमायांत्वंकथंजितवानित्यर्थः ॥ १७॥ १८॥ १९ ॥ २० ॥कालकर्मेति मायोपादानकारणंकालक
र्मादिकंनिमित्तकारणंसाधनंसामग्रीभूतंतैर्निमित्तकारणैर्वृतायुक्तामायास्तीत्यर्थः तथाचश्रुतिः कालस्वभावोनियतिर्यदृच्छाभूतानियोनिः पुरुष
इतिचिंत्येतिश्वेताश्वेतरे तथाचानेकसामग्रीविशिष्टामायातिप्रबलायतएकैकसामग्रीनाशोपिकेनाचित्कर्तुंनशक्यतेकुतः पुनः सकलसामग्री

अनुभूतंमयासम्यक्ज्ञातंसर्वंशुभाशुभं ॥ कथंत्वंजितवांस्तातततमुपायंवदस्वमे ॥ १७ ॥ नारदउवाच ॥
विज्ञप्तोसौमयाधाताप्रीतिपूर्वमतःपरं ॥ मामुवाचस्मितंकृत्वापितामेवासवीसुत ॥ १८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ दु
र्जयैषासुरैःसर्वैर्मुनिभिश्चमहात्मभिः ॥ तापसैर्ज्ञानयुक्तैश्चयोगिभिःपवनाशनैः ॥ १९ ॥ नाहंतांसर्वथाज्ञा
तुंशक्तोमायांमहाबलां ॥ विष्णुर्ज्ञातुंनशक्तश्चतथाशंभुरुमापतिः ॥ २० ॥ दुर्ज्ञेयासामहामायासृष्टिस्थित्यंत
कारिणी ॥ कालकर्मस्वभावाद्यैर्निमित्तकारणैर्वृता ॥ २१॥ शोकंमाकुरुमेधाविंस्तत्रमायामहाबले ॥ नचैव
विस्मयःकार्योवयंसर्वेविमोहिताः॥२२॥नारदउवाच॥पित्रेत्युक्तस्तदाव्यासतमापृच्छ्यगतस्मयः॥ आगतो
स्म्यत्रपश्यन्वैतीर्थानिचवराणिच ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिसंत्यज्यमोहंकौरवनाशजं ॥ कालक्षयंसुखासीनः
स्थानेस्मिन्कुरुसत्तम ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सहितायास्तस्यानाशइति ॥ २१ ॥ वयंसर्वेविमोहिताइति अज्ञानिनआवरणशक्त्याविक्षेपशक्त्याचमोहिताः वयंज्ञानिनस्तुविक्षेपशक्त्यावि
मोहितायावद्देहधारणपर्यंतमित्यर्थः ॥ २२ ॥ कौरवनाशजंपूर्वमध्यायद्वयेनत्वयोक्तंमोहं सुखासीनः सुखेभूमानंदेसंविद्रूपिण्यांभगवत्या
मासीनः स्थितस्तन्निष्ठोभूत्वेत्यर्थः ॥ २३ ॥ कालक्षयंकुरुनजगत्तन्मोहादिकंवावलोकय जीवन्मुक्तिलाभार्थंभगवत्यांसमाधिनिष्ठो
भवेत्यर्थः॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

यदि समाधिमतोपि कदाचित्प्रारब्धवशेन चित्तं व्युत्थितं भवेत्तदा विक्षेपो भोक्तव्य एव न तत्रोपायोस्तीत्याह अवश्यमेवेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ क
लेसारस्वतेवर इति सारस्वतकल्पे जायमानायाः कथादेव्याविर्भावादिकास्तागृहित्वा मयैतदेव भागवतं कृतमित्यर्थः यद्वा सारस्वतकल्पे एवमयै
तद्भागवतं कृतमित्यर्थः कालातिवाहनेति समाधेर्व्युत्थितस्य चित्तस्य विक्षेपबाधा माभूत्किंतु भगवतीगुणानुवर्णनेन कालो गच्छतु तदर्थमित्यर्थः तदु
क्तं मात्स्ये सारस्वतस्य कल्पस्य मध्ये ये स्युर्नरामराः तद्वृत्तांतोद्भवं लोके तद्भागवतमिष्यत इति ॥ २७ ॥ २८ ॥ मायैवैतेषां सर्वभावानां कारणं स

अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभं ॥ निश्चयं हृदये कृत्वा विचरस्व यथासुखं ॥ २५ ॥ व्यास उवाच ॥ इत्युक्त्वा ना
रदो राजन् गतो मां प्रतिबोध्य च ॥ अहं ताश्चिंतयन्वाक्यं यदुक्तं मुनिना तदा ॥ २६ ॥ स्थितः सरस्वतीतीरे कल्पे सार
स्वतेवरे ॥ कालातिवाहनायैतत्कृतं भागवतं मया ॥ २७ ॥ पुराणमुत्तमं भूप सर्वसंशयनाशनं ॥ नानाख्यानसमायु
क्तं वेदप्रामाण्यसंश्रितं ॥ २८ ॥ संदेहोत्र न कर्तव्यः सर्वथा नृपसत्तम ॥ यथेंद्रजालिकः कश्चित्पांचालीं दारवीं
करे ॥ २९ ॥ कृत्वा नर्तयते कामं स्वेच्छया वशवर्तिनीं ॥ तथा नर्तयते माया जगत्स्थावरजंगमं ॥ ३० ॥ ब्रह्मादिस्तंब
पर्यंतं सदेवासुरमानुषं ॥ पंचेंद्रियसमायुक्तं मनाश्चिंतानुवर्तनं ॥ ३१ ॥ गुणास्तु कारणं राजन्सर्वेषां सर्वथात्र
यः ॥ कार्यकारणसंयुक्तं भवतीति विनिश्चयः ॥ ३२ ॥ भिन्नाभिन्नस्वभावास्ते गुणा मायासमुद्भवाः ॥ शांतो घोर
स्तथा मूढस्त्रयस्तु विविधा यतः ॥ ३३ ॥ तत्समेतः पुमान्नित्यं तद्विहीनः कथं भवेत् ॥ न भवत्येव संसारे रहितस्तं
तुभिः पटः ॥ ३४ ॥ तथा गुणैस्त्रिभिर्हीनो न देहीति विनिश्चयः ॥ देवदेहो मनुष्यो वा तिरश्चो वा नराधिप ॥ ३५ ॥
गुणैर्विरहितो नस्यान्मृद्विहीनो घटो यथा ॥ ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रस्त्रयश्चामी गुणाश्रयाः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥

र्वस्य हृदयमात्रस्यापि सर्वकारणमित्यत्र न संदेहः कर्तव्य इत्याह संदेहोत्र न कर्तव्य इति पांचालीं पुत्तलीं दारवीं दारुनिर्मितां ॥ २९ ॥ ३० ॥
॥ ३१ ॥ गुणास्त्विति मायागुणा एवेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ विविधास्त्रयो गुणाः प्रस्तारे कृते त्रयाणां नवभेदा भवंति पुनर्नवानां प्रस्तारे पुनस्तावतां प्रस्ता
रे एवं क्रमेणानंता भेदा गुणानां भवंतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ एवं गुणानामनंतत्वं प्रसाध्यतेषां व्याप्यमायाव्याप्तिमाह तत्समेत इति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥७५॥

कदाचित्प्रीतियुक्तास्तेतथाप्रीतियुताःपुनः ॥ तथाविषादयुक्तास्तेभवंतिगुणयोगतः ॥ ३७ ॥ ब्रह्माकदाचि त्सत्वस्थस्तदाशांतःसमाधिवान् ॥ प्रीतियुक्तोभवेत्सर्वभूतेषुज्ञानसंयुतः ॥ ३८ ॥ पुनःसत्वविहीनस्तुर जोगुणसमावृतः ॥ तदाभवेद्घोररूपःसर्वत्राप्रीतिसंयुतः ॥ ३९ ॥ यदातमोगुणाविष्टोबाहुल्येनभवेद्विधिः ॥ तदाविषादसंपन्नोमूढोभवतिनान्यथा ॥ ४० ॥माधवोपिसदासत्वसंश्रितःसर्वथाभवेत् ॥ यदाशांतःप्रीतियु क्तोभवेज्ज्ञानसमन्वितः ॥ ४१ ॥ सएवरजआधिक्यादप्रीतिसंयुतोभवेत् ॥ घोरश्चसर्वभूतेषुगुणाधीनोर मापतिः ॥ ४२ ॥ रुद्रोपिसत्वसंयुक्तःप्रीतिमाञ्छांतिमान्भवेत् ॥ रजोनिमीलितःसोपिघोरःप्रीतिविवर्जितः ॥ ४३ ॥ तमोगुणयुतःसोपिमूढोविषादयुग्भवेत् ॥ एतेयदिगुणाधीनाब्रह्मविष्णुहरादयः ॥ ४४ ॥ सूर्यवंशो द्भवास्तद्वत्सोमवंशभवाअपि ॥ मन्वादयश्चयेप्रोक्ताश्चतुर्दशयुगेयुगे ॥ ४५ ॥ अन्येषांचैवकावार्तासंसारे स्मिन्नृपोत्तम ॥ मायाधीनंजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषं ॥ ४६ ॥ तस्माद्राजन्नकर्तव्यःसंदेहोत्रकदाचन ॥ दे हीमायापराधीनश्चेष्टतेतद्वशानुगः ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

सूर्यवंशोद्भवाइति । ४५॥ यस्मादेवंतस्मान्मायाव्याप्तंमायामयमेवसर्वमित्याह मायाधीनमिति यस्मादिदंसर्वंमायाधीनंतस्माद्विष्णुःसर्वज्ञःस न्नपंचहयरूपंधृतवानित्यादिःसंदेहोनकर्तव्यइत्याह तस्माद्राजन्निति सर्वोपिदेही मायाधीनइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

स्तुमायायाजडत्वात्कथंजगद्वशीकर्तुंसमर्थेतिचेत्तत्राह साचमायेतिसंविद्रूपेसंविद्रूपिण्यांभगवत्यांतिष्ठतितदधीनासर्वदासंविद्रूपाधीनास्तितेनसंविद्रूपेणसर्वदाजीवेप्रेरितावास्तितथाचसंविद्रूपिण्याभगवत्याश्चेतनत्वात्तत्प्रेरितमायाधीनत्वंजगतःसंभवतीत्यर्थः ननुप्रवर्तकत्वंचाप्यस्यमाययानस्वभावतइतिसूतसंहितोक्तेः प्रवर्तनाशक्तिरपिमायायाएवास्तिचेत्सत्यं चेतनाश्रितत्वमेवमायायानस्वातंत्र्येणावस्थानंमायायाअस्तितत्संबंधादेवतस्याश्चेतनत्वमित्यत्रैवग्रंथस्यतात्पर्यान्नतथाचश्रुतिःमैत्रायणीयानां तमोवाइदमग्रआसीदेकंतत्परेस्यात्तत्परेणेरितंविषमत्वंप्रयातीति ॥४८नन्वेतादृशमायायानिवृत्तिःकेनभविष्यतीतिचेदधिष्ठानभूतसंविद्रूपभगवत्याराधनेनेत्याह ततोमायाविशिष्टांतामिति मायेश्वरींमायायाअंतर्यामिभूतांमायायाअधिष्ठानभूतांसंविदंभगवतीमित्यर्थः॥४९॥ध्यायेदिति ध्यानादिनाकिंभविष्यतितदाह तेनसासदयेति योयंबध्नातितदाराधनेनसमुक्तोभवतीतिन्यायादितिभावः॥५०॥ननुमायातोमोचनेऽपिकुत्रचिद्वर्तमानासामायाकालांतरेबाधिष्यत्येवेतिचेत्तत्राह स्वमायांसंहरत्येवेति मायायामिथ्यात्वात्मिथ्यापदार्थस्याधिष्ठानेकल्पितत्वादधिष्ठानज्ञानेनरज्जुसर्पादेः कल्पितस्यानिःशेषनाशदर्शनान्मायाधिष्ठानभूतस्वसंविद्रूपस्यानुभूतिः साक्षात्कारस्तत्प्रदानतः प्रदानेनानिःशेषांस्वमायांसंहरत्येवनाशयत्येवेत्यर्थः तथाचनिःशेषनाशात्तुकालांतरेबाधशंकानास्तीतिभावःतदुक्तंसूतसंहितायां अधिष्ठानावशेषोहिनाशःकल्पितवस्तुनइति मायेश्वरीत्वादेवभगवत्याभुवनेश्वरीतिनामेत्याह भुवनंखलुमायास्यादिति ॥ ५१॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

साचमायापरेतत्वेसंविद्रूपेऽस्तिसर्वदा ॥ तदधीनाप्रेरिताचतेनजीवेषुसर्वदा ॥४८ ॥ ततोमायाविशिष्टांतां संविदंपरमेश्वरीं ॥ मायेश्वरींभगवतींसच्चिदानंदरूपिणीं ॥ ४९॥ ध्यायेत्तथाराधयेच्चप्रणमेच्चजपेदपि ॥ तेनसासदयाभूत्वामोचयत्येवदेहिनं ॥५० ॥ स्वमायांसंहरत्येवस्वानुभूतिप्रदानतः ॥भुवनंखलुमायास्यादीश्वरीतस्यनायिका॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननुतस्याअनुग्रहोप्यतिप्रयत्नसाध्योदुर्घटएवेतिचेत्तत्राह तद्रूपेइति तस्याअनुग्रहोस्तुवामावा तस्याः संविद्रूपेयदिचित्तंसक्तंतदासत्वरू पस्वभावेनैवसदसद्भूतयासदसद्विलक्षणयामायया किंभवेन्नकिमपीत्यर्थः नहिवन्हिसान्निध्येशैत्यबाधाभवति नचवन्हेस्तस्मिन्पुरुषेऽनु ग्रहोऽस्ति किंतुवन्हिस्वभावएवायंतद्वदत्रापीतिभावः ॥ ५२ ॥ ननुब्रह्मविष्ण्वादिदेवतानुग्रहेणापिमायानाशोभविष्यतीतिचेत्तत्राह नान्यद्दैवतांतरमिति नहिरज्जुसर्पोहरिहरादिदेवताराधनेनतदनुग्रहेणाश्वमेधादिकर्मणावाकदाचिदपिनश्यति किंत्वधिष्ठानभूतरज्जुज्ञाना

भुवनेशीततःप्रोक्तादेवीत्रैलोक्यसुंदरी ॥ तद्रूपेयदिसक्तंस्याच्चित्तंभूमिपतेसदा ॥ ५२ ॥ माययाकिंभवेत्तत्र सदसद्भूतयानृप॥तस्मान्मायानिरासार्थंनान्यद्दैवतांतरं॥५३॥समर्थंतुविनादेवींसच्चिदानंदरूपिणीं॥ तमो राशिंनाशयितुंशक्तंनैवतमोभवेत् ॥५४॥किंतुभानुप्रभाचंद्रविद्युद्वान्हिप्रभादयः॥ तस्मान्मायेश्वरीमंबांस्वप्र काशांतुसंविदं ॥ ५५ ॥ आराधयेदतिप्रीत्यामायागुणनिवृत्तये॥इतिसम्यग्मयाख्यातंवृत्रासुरवधादिकं॥ ५६॥

देव तद्वदत्रापिरज्जुसर्पवद्भासमानायामायायानहरिहराद्युपासनयानाशोनवाश्वमेधादिकर्मभिर्नाशः किंतुमायाधिष्ठानभूतसंविद्रूपभगवत्याआ राधनानुभवादिनैवेतिभावः ॥ ५३ ॥तत्रैवयुक्त्यंतरमाह तमोराशिमिति यथातमोनाशयितुंनद्वितीयंतमःशक्तंसमर्थंभवेत्किंतुभानुप्रभाचंद्र प्रभाविद्युत्प्रभावन्हिप्रभाएवसमर्थाभवंतितद्वदत्रापिमायांधकारनाशेमायांधकाररूपामायामयाहरिहरादयोनमायांनाशयितुंसमर्थाः किंतुस्वप्र ॥७६॥
काशसंविद्रूपिण्येवभगवतीतिभावः ॥ ५४ ॥ यस्मादेवंतस्मात्सैवसच्चिदानंदरूपिणीभगवतीसमाराध्येत्याह तस्मादिति ॥ ५५॥ उपसंहरतिसम्यगिति॥५६॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible]

[illegible]भागवतपरत्वेनविष्णुभागवतपरत्वेविष्णुभागवतदशमस्कंधस्यपूर्वार्धोत्तरार्धभेदेनभागद्वयवत्वेऽपिसर्वपुराणस्यभागद्वयत्वाभावात्

 ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ग्रंथपाठफलमाह इदमखिलकथानामिति ॥ ६० ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजः सुधीः ॥ श्रील

यत्पृष्टंराजशार्दूलकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ पूर्वार्धोऽयंपुराणस्यकथितस्तवसुव्रत ॥ ५७ ॥ यत्रदेव्या
स्तुमहिमाविस्तरेणोपपादितः ॥ एतद्रहस्यंश्रीमातुर्नदेयंयस्यकस्यचित् ॥ ५८ ॥ देयंभक्तायशांतायदेवीभ
क्तिरतायच ॥ शिष्यायज्येष्ठपुत्रायगुरुभक्तियुतायच ॥ ५९ ॥ इदमखिलकथानांसारभूतंपुराणंनिखिलनिगम
तुल्यंसत्प्रमाणानुविद्धं ॥ पठतिपरमभावाद्यःशृणोतीहभक्त्यासभवतिधनवान्वैज्ञानवान्मानवोत्र ॥ ६० ॥
इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेभगवतीमाहात्म्येएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥

क्ष्मीगर्भसंभूतोनिलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यग्विशदर्थांतुनिर्मलां ॥ २ ॥
तिलकाख्यांतुतस्यास्तुपूर्वार्धोऽगमच्छुभः ॥ षष्ठस्कंधःसमाप्तोऽत्रतेनतुष्यतुपार्वती ॥ ३ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजश्रीलक्ष्मीग
र्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतषष्ठस्कंधसमाप्तः ॥